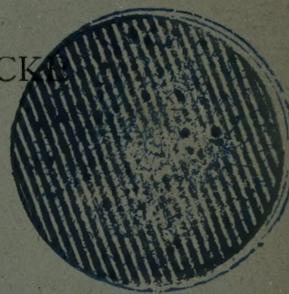

3 1761 08305233 2

SBORNÍK VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH.

ZA ÚČASTENSTVÍ ČLENŮ

ČESKÉ FAKULTY PRÁVNICKÉ

REDIGUJE

PROF. BOHUŠ RIEGER.

S PODPOROU ČESKÉ AKADEMIE CÍS. FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ A »PRÁVNICKÉ JEDNOTY« V PRAZE.

ROČNÍK I.

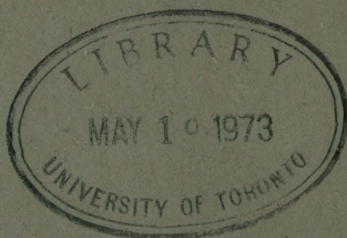

V PRAZE 1901.

BURSÍK & KOHOUT,

KNIHKUPCI C. K. ČESKÉ UNIVERSITY KARLO-FERDINANDOVY A ČESKÉ AKADEMIE PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

Tiskem Aloisa Wiesnera v Praze,
knihtiskaře České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

OBSAH ROČNÍKU I. (1901).

Stránka

ČLÁNKY:

LITERATURA:

Obsah ročníku I. (1901).

Obsah ročníku I. (1901).

Stačí-li obvyklé roztřídění soukromých práv dle jich obsahu.

Podává dvorní rada prof. Dr. A. ryt. *Randa.*

Panující doktrina obecného a rakouského (též franc., prus. a něm.) práva občanského roztřiďuje, jak známo, práva soukromá na práva rodinná a majetková, a tato dále na práva věcná, obligační a dědická. Pro obor práva římského rozvrh ten třeba dostačuje, avšak nikterak pro právo doby naší. Středověký i novější život a obchod hospodářský utvořil celou řadu soukromých práv římskému právu neznámých, útvaru a obsahu zvláštního, která nikterak vtěsnati nelze do obvyklých kategorií práv dosud vytčených. Počítám sem hlavně:

1. bývalé právo propinační, dnešní koncesse k zakládání a provozování železnic s právem výhradnosti a podobné;

2. výhradné právo autora, uveřejniti a násobiti díla literární a umělecká (do jisté míry i fotografická; zákon ze dne 26. prosince 1895 č. 197 ř. z.);

3. patentové právo (výsada, privilej) k výhradnému zužitkování vynálezů (zák. ze dne 11. ledna 1897 č. 30);

4. výhradné právo k určité firmě (čl. 15. sl. obch. zák.) neb štítu (§ 46. živn. ř. z r. 1883);

5. výhradné právo živnostníka k užívání jisté ochranné známky na zboží (zák. ze dne 6. ledna 1890 č. 16);

6. výhradné právo na zužitkování jistého vzorku (zák. ze dne 7. prosince 1858 č. 230).

7. Dnes náleží sem i právo honební a právo rybářské, jakož výhradné, zvlášť upravené právo k okupaci a hájení zvěře, pokud se týče ryb v jistém území. (Kdežto totiž dle římského práva takového výhradného okupačního a hájemského práva nebylo, vyhradilo právo středověké právo to jakož regál jediné buďsi zeměpánu buďsi panským [resp. i městským] stavům příslušný. Tato výhradnost práva honebního pozměněna nebyla zrušením onoho regálu (u nás r. 1848) a přimknutím jeho k vlastnictví po-

zemků; neboť tím změněn byl toliko subjekt práva; výhradnost práva okupačního i nadále byla zachována.[1])

Tato a podobná práva poskytují vesměs výhradnou právní moc k jistému jednání neb nakládání, a mají následkem výhradné moci oprávněného k dotčenému jednání neb nakládání zároveň za následek, že nikdo jiný nemá práva, užívati téže výhody týmž jednáním neb nakládáním. Povinnost třetích osob, zdržovati se podobného jednání neb nakládání, jest toliko důsledkem onoho výlučného práva jednotlivce. Tak na př. nikdo jiný než autor nesmí jeho duševní plody uveřejniti a násobiti, nikdo nesmí (v jistém okresu) užívati téže firmy, užívati též ochranné známky neb téhož vzorku, nesmí zužitkovati patentovaného vynálezu, nesmí v určité honitbě honiti atd.

Veškerá práva ta jsou bezprostřednou a absolutní právní mocí t. j. nemají potřebí součinnosti (prostředkování) osob třetích a působí přímo proti každému; neboť povinnost, zdržovati se každého rušení cizího výlučného práva, dotýká se dle všeobecného imperativu (prohibitivu) zákona bezprostředně každého třetího. V tomto směru rovnají se práva shora uvedená právům věcným a rodinným, jakož i právu dědickému. Avšak ona rozeznávají se podstatně

a) od práv věcných, s kterými mají jistou obdobu, tím, že předmětem jejich není věc hmotná.[2]) Potřeba, obmeziti pojem a kategorie věcných práv na právní moc k věcem hmotným (res

---

[1]) Jak mylné často náhledy proskakují v praxi o povaze práva honebního a rybářského, toho důkazem jest z poslední doby nález nejv. soudu ze dne 19. prosince 1896 v Jur. Bl. 1900 č. 29, kde se praví: že první stolice správně (?) definovala právo rybářské, jakož obligační právo monopolu podobné (als ein monopolartiges, obligatorisches Recht), z čeho se pak dovozují důsledky. Sr. k tomu mé: Právo vlastnické (vyd. 5. 1900) str. 68 sl. Dokáži na konec, že též »práva k právům«, ovšem i římsk. právu dobře známá, nelze podříditi některé z předu uvedených kategorií práv.

[2]) Mimochodem řečeno počítáme k hmotným věcem, jež jsou předmětem vlastnictví, též elektřinu, pokud ji strojem opanujeme. Neboť záleží (což někteří přírodozpytci ovšem popírají) ve fluidu, které (třeba nebylo vždy viditelné) opanovati lze. Tak zv. »energie« (jak jiní přírodozpytci elektřinu nazývají) jest toliko vlastností elektrické látky, nikoliv její podstatou. »Věcí« v právnickém smyslu jest totiž každý samostatný, hmotně opanovatelný předmět. Římský výměr: res, quae tangi possunt, ovšem na elektřinu se nehodí — spíše definice § 285 obč. zák., která jen v tom jest vadná, že místo slov »co lidskou silou ovládati lze« nesprávně praví: »co lidské potřebě slouží«. Definice »hmoty«, kterou podává Strouhal ve své »Mechanice« (1901) § 56, nepříčí se našemu názoru. »Hmota«, praví St., »jest vše, co zaujímá prostor výhradně. Zda-li tyto vlastnosti to neb ono, co existuje, má, rozhoduje zejména zrak a hmat.« — Elektřinu lze zejména měřiti a vážiti. Sr. též přednášku ředitele Ficka v Ger. Zeit. 1900 č. 14., 15. Protož uznávám i možnost krádeží elektřiny. Opáčné stanovisko zaujímá německý zák. ze dne 1. dubna 1900, jenž uzmutí »elektrické práce« (?) prohlašuje za zvláštní delikt.

corporales), zakládá se netoliko na vývoji historickém a na stálé kontinuitě právní doktriny, nýbrž spočívá též na důtklivé úvaze, že právní normy platící o právech věcných, ku př. potřeba tradice při převodu, nikterak se nehodí na práva shora dotčená, při nichž nejde o nakládání jistou hmotou. Předmět ochrany i způsob rušení jest tu zcela jiného způsobu než při právech věcných. Že se tak často mluví o »duševním vlastnictví«, o vlastnictví ku vzorku neb známce, vysvětluje se širokým významem slova »vlastnictví«, jež v širším smyslu znamená každou právní moc.

Předměty práv shora naznačených jsou — přes různost jednotlivých případů — vesměs rázu immaterielního: jde o provozování nějaké živnosti (č. 1.), nakládání výsledkem duševní práce (dílem literárním neb uměleckým, č. 2.), neb o sužitkování vynálezu (č. 3.), neb o užívání určitého kupeckého jména [1]) neb živnostenského znaku (č. 4., 5.), nebo zužitkování jistého vzorku (č. 6.), neb o přivlastňování zvěře neb ryb (č. 7.). Seznáváme tu vesměs immaterielní statky, jež slouží neb aspoň sloužiti mohou hospodářským účelům. Jest spravedlivo i přiměřeno, že moderní stát i užívání těchto immaterielních statků chrání. Podmínky, způsob a objem právní ochrany řídí se jednak vzhledem k soukromému interressu jednotlivce, jednak zřetelem k veřejným zájmům. Zejména obmezuje se se stanoviska poslednějšího právní ochrana na určitou toliko dobu — tak zejména při právu autorském a patentovém, a v této dočasnost ochrany (práva) záleží další jich rozdíl od práv věcných.

b) Od práv obligačních rozeznávají se práva v úvodu naznačená tím, že není tu zvláštního zavazujícího důvodu, kterým by určitá osoba k jistému plnění neb opomenutí byla zavázána. Nemožným jest zejména náhled (Gerbera a j.), že zákonem uložena jest ve prospěch určité osoby všem třetím osobám povinnost k jistému opomenutí (neuveřejňovati dílo cizí atd.), z čehož prý pak teprv plyne právo té jiné osoby (ku př. právo autorovo). Oprávnění autora, vynálezce atd. bylo dle toho názoru jen reflexním účinkem zákonné povinnosti třetích osob (obecenstva) k jistému opomenutí. Však to jest náhled naprosto převrácený. Naopak výhradná právní moc k jistému nakládání immateriálním předmětem (duševním plodem atd.) tvoří podstatu věci, jest prius; povinnost třetích osob ke srovnalému opomenutí jest toliko účinkem a následkem onoho výlučného práva, jest důsledkem obecné zásady právní, že cizí právo rušiti se nesmí.

c) Od osobních práv rozlišují se řečená práva, že neposkytují právní moci ani nad cizí, ani nad vlastní osobou. —

---

[1]) Šlechtictví a šlechtický znak nenáleží dle rak. práva oboru práva soukromého.

Chtějí-li mnozí (Bluntschli, Dahn, Gareis a j.) oprávnění toho druhu pokládati za zvláštní osobní práva či za výrony práva osobnosti, překáží náhledu tomu již úvaha, že pak všechny projevy volnosti osobní (t. zv. jura merae facultatis) musely by se považovati za zvláštní, nesčíslná práva osobní. Ochrana t. zv. práva osobnosti nespadá ostatek do oboru norem soukromoprávních, nýbrž do oboru práva veřejného, ponejvíce práva trestního. Konečně z volnosti osoby ku př. k literární neb umělecké produkci nikterak by ještě nenásledovala povinnost třetích osob k opomenutí, nakládati s immateriálním plodem cizím; povinnost ta může se zakládati toliko v uznané výlučnosti k jistému nakládání dotčeným předmětem, a výlučnost tuto z »práva osobnosti« naprosto dovozovati nelze. K tomu potřebí zvláštního prohibitivu zákona, kterým zároveň přímo neb nepřímo uznává se zvláštní konkretní výlučné právo jednotlivce, v jehož prospěch zápověď zní.[1])

Práva shora naznačená jeví se tedy co do útvaru a obsahu jako práva zvláštní. Jsou vesměs podstatně rázu majetkového; jen právo autorovo, majíc též ryze osobní stránku, může majetkového interesse postrádati; do jisté míry uznává moderní právo i při právu patentovém a známkovém ráz osobní, připouštějíc při osobním ublížení přisouzení pokuty.

Práva ta jsou zcizitelná — právo autorské ovšem jen co do výkonu — přecházejí na dědice; ovšem jsou některá z nich (sr. č. 2., 3., 5., též koncesse č. 1.) po zákonu časem obmezena, zanikajíce ipso jure po určité řadě let. Že práva ta jsou vesměs bezprostředná a tudíž působnosti absolutní, již shora bylo podotčeno.

Nemohouce práva toho způsobu nikterak vtěsnati do obvyklých kategorií: práv věcných, obligačních a osobních — o dědickém právu nemluvíce: musíme vedlé těchto druhů vytknouti ještě novou, další (pátou) kategorii práv, kterouž prozatím s některými novějšími spisovateli nazývati chceme: práva immateriální či individualní. Uznáváme, že názvosloví to jest nepříhodné a že nevystihuje jich podstatu; neboť jednak veškerá práva jsou immateriální, jednak nesouvisí oprávnění toho druhu nerozlučně s individualitou oprávněnce. Však nechtějme pro formální nepříhodnost výrazu uchylovati se od obvyklého třeba posud neustáleného názvosloví.

Vytčením nové kategorie práv, jichž předmětem jsou immateriální statky, blížíme se také luštění jiné velmi sporné otázky: Jaké totiž povahy jsou »práva k právům« ku př. zástavní právo k pohledávce neb k patentu neb k zástavnímu právu atd. Jeť známo,

[1]) Regelsberger, Pand. § 50., jehož náhled našemu jest dosti blízký, v tom pochybil, že uznává zvláštní soukromé právo »osobnosti« — a to jako právo přední; týž počítá zejména právo firmy a známky k právům osobnosti. Proti tomu již Stobbe, d. Priv. R. §§ 158., 163.

že mnozí (Exner, Kohler a j.) popírají, že mysleti lze práva k právům, tvrdíce, že i tam, kde mluvíme o právech k právům v poslední řadě vždy hmotná věc jest předmětem práva. Přes to však správnou jest panující doktrina, uznávající »práva k právům«. Neboť předem marně bychom hledali »v poslední řadě« hmotnou věc všude tam, kde předmětem práva jsou immateriální statky ku př. duševní plody neb vynálezy. Však rovněž marně pídíme se po hmotné látce při zástavě neb služebnosti k pohledávce, jejíž předmětem jest práce dlužníkova, ať duševní ať hmotná (vyučování, nádennická práce). Konečně naprosto pochybené jest principielní stanovisko našich odpůrců, že k podstatě práva potřebí jest, aby se právní moc jevila v hmotném nakládání věcí; stačí zajisté, když poskytuje se jistá právní vláda či disposice nad cizím právem (neb cizím činem), třeba disposice záležela toliko v užívání cizího práva neb v prodeji jeho ve prospěch náš. Právo, ku kterému nám toliko jistá disposice přísluší, jest rovněž nám cizím právem (cizím předmětem), jako cizí věc při t. zv. jura in re aliena. Ono právo nazýváme právem primárním (mateřským), toto — právem sekundárním; obojí má samostatnou existenci a samostatný obsah. Práva k právům (práva sekundární) mají v skutku za bezprostřední předmět: práva (primární) a mají tudíž i povahu absolutní (proti každému působivou). Tak na př. působí zástavní právo k pohledávce netoliko proti dlužníku primární pohledávky, nýbrž rovněž proti věřiteli neb jeho cessionářům.

A tu zbývá otázka: Do jaké kategorie práv náleží »právo k právům«? Jak známo, tvrdí mnozí (Krainz, Canstein), že sekundární právo sdílí povahu práva primárního (mateřského), že tudíž zástavní právo k emfyteusi neb k usufruktu hmotné věci (co do výkonu) má ráz věcný, za to zástava k pohledávce ráz obligační. Nepravost toho náhledu plyne již z toho, co shora o podstatě věcných práv, jakož i o právech k právům bylo řečeno. Věcné právo vždy předpokládá bezprostředně podrobený hmotný předmět (res corporalis) a toho tu není. A rovněž chybné jest naznačení zástavního práva k obligačnímu právu jakož obligační; neboť nikdo není tu určitým důvodem k jistému plnění (opomenutí) zavázán, nýbrž zástavní věřitel samostatně a bezprostředně disponuje právem jemu zastaveným. — A jakouž konečně povahu mělo by míti zástavní právo neb služebnost k právům immateriálním, která nejsou ani věcného ani obligačního rázu, ku př. k právu patentovému?

Zkrátka tato konstrukce často podávaná naprosto selhává. A přes to jest východiště blízké. »Věcné právo k právům« má vždy za předmět immateriální předmět a jest tudíž dle výkladu prve podaného — vždy právem immateriálním: bezprostředním

a absolutním — nikdy však věcným! Toliko tímto roztříděním uvésti lze dle mého náhledu soulad v rozvrh práv soukromých, jasnost a důslednost do výkladu dotčených ústavů právních.[1])

Úkol odvolání podle nového řádu soudního.

Podává Dr. Emil *Ott*.

Každé právní zařízení zákonodárstvím upravené původ svůj vzalo z určité potřeby a vyhověti má zvláštnímu, potřebou vytknutému úkolu. Řešení sporu od těch dob, kdy přisluhování právem uznáno bylo za úkol státu, přikázáno bylo orgánům státním, důsledkem čehož státu pečovati jest o to, aby rozsuzování rozepří dálo se co nejsprávněji a nejpřesněji. Na snadě jsoucí možnost poklesků při řízení celého sporu soudem a omylů při konečném jeho vyřízení výrokem soudním podmiňuje potřebu přezkoumání rozsudků soudem vyššího stupně.

Společným základem ústrojí soudů a opravných prostředků z soudnictví všech států kulturních jsou předpisy o řízení obsažené v pramenech práva římsko-kanonického, přispůsobené potřebám života právního praxí i naukou středověkou. Avšak utváření státoprávních poměrů, přerůzné v jednotlivých státech, v zápětí mělo rozvětvení se co nejrozmanitější práva procesního ze společného kmenu vybíhající, pokud šlo o prostředky opravné; nebo souviseloť s uspořádáním státoprávního postavení soudní moci vůbec a podrobného její ustrojení hierarchického zvláště.

Co do prostředku opravného z rozsudků cizí zákonodárství dopouštěla buď opětné plné projednávání věci a nové rozhodování u soudu vyššího stupně aneb pouhé přezkoumání a zrušování právnicky omylných nálezů vyšším tribunálem.

Žádný z obou těch směrů nezamlouvá se. Opravný prostředek z rozsudku nemá poskytovati volnosti, aby opětně projednán byl spor v I. instancí již řešený, použitím látky procesní dosud neuvedené (novum judicium). Ačkoli se toho zastáváno bylo při různých zákonodárských pokusech z úvahy té, že za vlády ústnosti vyššímu soudu věrný obraz výsledků řízení v instancí nižší jakožto základ přesuzování sporu podati nelze, proti tomu vážná obava platnosti dochází, že by takové upravení řízení v II. instancí často svádělo obě strany k pokusu, aby soudu nejnižšímu nepečlivě a

---

[1]) Že při immateriálním právu mysliti lze obligační závazky (ku př. pronájem) neb dědické právo, rozumí se.

povrchně procesní látku předkládaly a aby zvláště strana žalovaná zúmyslně tak činila za účelem protahování věci. Projednávání sporu v I. instancí nabývalo by záhy povahy jakéhosi řízení přípravného pro přelíčení v instancí druhé.

Avšak i druhý z výše dotčených směrů co do upravení prostředků opravných z nálezů soudů nejnižších schvalovati nelze.

Nesnadnost přesného roztřídění otázky skutkové a právní ve sporech soukromoprávních nutně brání tomu, aby podle vzoru podobných zařízení v procesu trestním soudu vyššímu (II. stupně) přikázán byl pouze úkol zrušování (kassace) rozsudků soudů stupně nižšího pro omylné posuzování právní povahy případu.

Nový náš soudní řád šťastně zvolil střední cestu mezi vytknutými směry krajnými.

Jelikož podle úmyslu zákonodárcova co nejpečlivěji provésti sluší projednávání o věci sporné v instancí první, čemuž napomáhá nezbytné zastupování stran u soudů sborových práva znalými a v praxi zkušenými zástupci (advokáty) a rozsáhlá moc soudu co do řízení celého sporu ať již u soudu kteréhokoli prováděného, nedopouštěl zákonodárce, aby nastávalo v řízení odvolacím *nové projednávání* věci již rozsouzené. Poněvadž ale se strany druhé toho na paměti míti sluší, že řízení a rozsouzení sporu v I. instancí četnými poklesky a chybami, jichž *soud* se byl dopustil, trpěti může, jimž *všem* odpomoci lze při náležitě upraveném používání písma k zachování výsledků ústního přelíčení v I. instancí bez opětného projednávání celé sporné záležitosti u soudu vyššího, zákon neobmezil řízení odvolací na pouhou revisio in jure.

Odvolání spůsobiti má tudíž *všestranné přezkoumání a opravení* v odpor vzatého rozsudku, pokud se tak státi může *bez nových fakt a průvodů rozsouzené věci se týkajících* t. j. rozdílných od těch, jež soudu první instancí podány aneb alespoň nabízeny byly. Stejné právní pomoci z pravidla zákon skytá, ať rozsudek vydán byl v první instancí sborem soudců aneb samosoudcem (§ 461.); pouze při rozsudcích o pohledávce nepatrné potřeba rychlého vyřízení sporu s nákladem co nejmenším převládá nad ohledem rozhodování jeho co nejdůkladnějšího, pročež jen přezkoumání výroku s hlediska porušení základních zásad řízení (§ 501.), nikoli však se zřetele spravedlivého rozsouzení místa má.

Výminkou v řízení u soudů živnostenských, pokud jde o žalobní nárok vyšší nežli nepatrné hodnoty (100 K), spůsobuje odvolá novum judicium před soudem sborovým I. instancí, sesíleným př - sedícími soudu živnostenského. Avšak výhoda tato vykoupena e vyloučením dalšího stěžování si na to, kterak věc po tomto opětné projednání rozsouzena byla (§ 31. zák. ze dne 27. listopadu 1896. č. 218. ř. z.).

Úkolem odvolání jest přezkoumání rozsudku podle skutkové a právní stránky sporu v I. instancí projednaného, na základě výsledků jeho spisy sporu i podstatou skutkovou rozsudeční na jisto postavených v mezích návrhu odvolacího[1]) (§ 462., 498.).

Jakož spor před soudem nejnižším vede se jen o právo návrhem žalobním vymezené (§ 404.), odvolací řízení přezkoumáním rozsudku jen potud a z těch pouze zřetelů zabývati se může, jež návrhy odvolacími vytknuty byly (§ 462.); (srovn. můj Soustavný úvod. I. díl str. 260.) Povinnost soudu pečovati o řízení platné a čeliti opětovanému dovolávání se pomoci soudu ve věci téže ovšem zachována jest neochromena i pro řízení odvolací (§ 471. č. 7., 494., 240.) jakožto výron postavení soudu autoritativního. V tom směru právo stejné se soudem odvolacím nutně vyhrazeno bylo i soudu nejvyššímu (§ 510. II., 240.).

Nikterak nemůže býti úkolem odvolání opětné nové projednávání celého sporu v I. instancí již řešeného, jelikož odvolací soud jen přezkoumati smí rozsudek (überprüft § 462. I.) s hlediska toho, zdali srovnalým jest se stavem skutkovým ve sporu uvedeným a dolíčeným (§ 498. I.). Činnost soudu prvního stupně co do upravení látky sporu stranami nabízené a co do posouzení výtěžků celého projednání a dokazování jest předmětem kritiky soudu nadřízeného; nikoli nedbalost žalobcova a zúmyslná zamlklost žalovaného při objasňování sporného případu v první instancí. Setkala-li se snaha soudu po proniknutí procesní látky stranami podávané s nezdarem pro netečnost aneb zúmyslnost stran, přičítejtež sobě samy neúspěch sporu jimi zaviněný, nehledejtež však pomoci u soudu vyššího, nemohouce soudu nižšímu svědomitě úkol svůj splnivšímu, ničeho vyčítati. V tom směru posud platí heslo u starých Římanů povždy uznávané o postavení soudu: Da mihi factum et dabo tibi jus!

Odvolatel o přezkoumání rozsudku návrhem odvolacím usilující vykazuje odvolacímu soudu pole činnosti jeho. Úkolem odvolatele jest, již při vznášení odvolání vytknouti poklesky a chyby soudu prvního stupně, podle jeho mínění nesprávnost rozsudku v odpor vzatého spůsobivší, čili odhaliti příčiny nepříznivý jemu účinek zavinivší, zároveň ale naznačiti cestu žádoucí nápravy. Zákon tudíž ukládá odvolateli, aby udal důvod odvolací a činil k němu přiměřený návrh odvolací (§ 467.). Důvodně přikázal zákon odvolateli, aby již při vznášení odvolání podstatu a objem stížnosti své vytknul, připouštěje pozdější změnu

---

[1]) Srovnej o následujícím: Klein, Vorlesungen über die Praxis des Civilprocesses str. 44. násl, 236.—271. a články Schauera a Beissera v Österr. Gerichtszeitung 1898. č. 41., 49 násl.

jen za souhlasu odpůrcova § 483.; odchýlil se v tom ohledu podstatně od zásad platných v právu francouzském, pravzoru to novodobých řádů soudních.

Než-li k přezkoumání nálezu dojíti může, nutně uvážiti sluší, zda-li překážka zákonem uznaná, povšimnutí nedošedši, nevadila rozsouzení aneb zdali naopak soudem I. instancí překážka toho druhu omylně předpokládána byla (§ 240., 233, 411., 471. č. 4., 6.), pročež buď v dalším řízení ustati aneb opět je nepřerušeně ku konci přivésti slušelo. Neméně také k tomu zříti potřebí, zda-li porušeny nebyly podstatné podmínky platné součinosti soudu i stran za účelem řešení sporu, čímž nastala zmatečnost (§ 477.). Vady toho druhu byvše vytknuty, byly by příčinou zrušení rozsudku nedopouštějíce přezkoumání jeho co do podstaty.

Směřuje-li odvolatel k vlastnímu cíli odvolání, k změně rozsudku v odpor vzatého, příčinu potřeby toho asi shledávati bude v nedostatečnosti rozsudkem za svou přijaté podstaty skutkové (§ 417. č. 4.) aneb v nesprávném dovozování právních důsledků z výtěžků procesem dobytých. Důvodem odvolacím v případě onom bude odvolateli kritika podstaty skutkové čili přednesení stran a výsledků dokazování shrnutých v rozsudku s toho hlediska, zdali jimi dostatečný, úplný základ nálezu získán byl t. j. zdali věc podle nich k řešení zralou byla (§ 193., 390., 496.). Nepokládaje věc za zralou odvolatel vytýkati bude, že soud omylným aneb nedostatečným řízením rozvoje a postupu sporu nepostaral se o vyčerpání procesní látky stranami nabízené a tím zavinil, že spor nedozralý k řešení, ukvapeným rozsouzením předčasně zakončen byl. Nezbytně odvolatel domáhati se musí tuto prvé toho, aby výrok soudu, jehož základ byl sypký, zrušen a pak po doplnění kusého projednání věci na podkladě úplnějšího objasnění nový rozsudek vynesen byl (§ 496.).

Pakliže odvolatel vyhledává změnu nálezu pro nesprávné rozsouzení, odvolacím důvodem bude kritika rozhodovacích příčin rozsudku (§ 417. č. 5.), které rozebírány budou se zřetele, že soud neuvážil všechny rozhodné okolnosti podstatou skutkovou shrnuté a neposoudil dosah jejich přesně podle těch kterých pravidel právních.

Důvody odvolací jsou vodítkem soudu II. instancí, podle něhož přezkoumati má rozsudek v odpor vzatý, pročež je zákon označuje jako »příčiny, pro které se rozsudku odporuje« (Gründe der Anfechtung § 467. č. 3.). Důvody tyto vytýkati mohou podle předeslaného poklesky soudu co do řízení průběhu a rozvoje sporu i pronikání látky sporné (§ 180.—195.) aneb co do rozsouzení věci, (§ 404.—410.), chyby co do podstatných zásad řízení, co do získání bezpečného a úplného základu rozsudku aneb co do správného

posouzení výtěžků sporu nálezem. Ačkoli soudní řád souhrný výpočet důvodů odvolacích nepodal, zjevno ze zevrubnějších nařízení jeho, že důvodem odvolacím býti může:

I. jednak porušení předpisů řízení soudního čili práva formálního (poklesky in procedendo):

a) jež působí podle zákona samo o sobě (absolutně) jako zmatek ať týká se řízení aneb rozsuzování. Zmatky, vypočtěny jsouce výlučně v zákoně (§ 477. nur), ruší platnost rozsudku aneb také řízení a neliší se co do účinku, ať k nim se přihlíží následkem toho, že stranou k platnosti přivedeny aneb že seznány byly z moci úřadu soudem. Při jediném zmatečnost neplatného řízení, v zájmu strany stanovenou, odčiniti lze schválením celého projednání (§ 477. II.) a při zmatku co do rozsouzení po případě z rozkazu odvolacího soudu nápravy získati lze (§ 477. č. 9. in f.) bez zrušení rozsudku. Zmatky vesměs jsou poklesky porušující právo formální; nižádný nezáleží v porušení práva hmotného (občanského), jako v řízení trestním (§ 281. č. 9.—11. tr. ř.). Zmatky jsou dále jen naprostými (absolutními), nezáleží totiž na tom, zda-li porušení těch kterých předpisů o řízení účinek záhubný mělo na samo rozhodnutí. Zrušení nastane následkem zmatku, byťby nedotýkal se meritálního obsahu nálezu zcela správného. Jelikož porušení hmotného práva za zmatek uznáno nebylo ani tehdy, když předpisy juris cogentis porušeny byly, tím méně zmatečným jest rozsouzení sporu odporující výsledkům projednávání (sententia contra acta arg. anal. § 503. č. 3. a contr. § 503. č. 1., 477.), dále nález přisuzující více, nežli čeho prosba žaloby se domáhala (sententia ultra petitum), aneb odporující jasnému pravidlu právnímu (sententia contra jus clarum). Ovšem případy takové s jiného hlediska důvod odvolací zakládají, nejsouce příčinou zrušení, ale změny rozsudku.

b) Stejně důvodem odvolacím jest porušení práva procesního rázu mírnějšího nežli jaké zmatečnost v zápětí má (srovn. úvod § 496.), totiž takové, jež pouze podle okolností čili podle účinku, jakýž bylo jevilo na rozsouzení věci, tedy relativně působí. Příčiny toho zákon ovšem zvláště nevypočetl. Lhostejno jest, zda-li pokleskem toho druhu byla kusost výsledků projednávání zaviněná omylným aneb nedostatečným řízením sporu soudem (§ 496. č. 2., 3.) aneb kusost rozsouzení neúplným vyřízením návrhu co do věci hlavní zaviněná (§ 496. č 1.). Poklesky takové uprostřed stojí mezi zmatky a porušením předpisů o způsobu a formě procesualního úkonu. Zmatky — mimo vytknuté výminky — napravení nedopouštějí, pochybení posléz dotčené povahy napravuje se však průběhem sporu opomenutím výtky ihned přikázané § 196. Poklesky uprostřed obou těch druhů stojící různé moci nabývají podle účinku, jaký na rozsouzení sporu jevily; způsobí totiž zrušení

rozsudku jen tehdy, jest-li překážely rozboru věc vyčerpávajícímu a důkladnému řešení sporné záležitosti (§ 496.). Zmatek dochází povšimnutí též z moci úřadu (§ 471. č. 7, 494.), poklesek právě dotčené povahy jen po žádosti strany, která tím co do konečného výsledku sporu dotknutou býti se pokládá (§ 496., 467. č. 3.); poklesek výtkou napravitelný pro řízení odvolací bezvýznamným jest (§ 462. II.). Odvolání vznesené pro zmatek vyříditi sluší z pravidla v předběžném neveřejném řízení odvolacím (§ 471.), výminkou po ústním přelíčení odvolacím, byl-li při něm teprve seznán (§ 494.); odvolání však odporující nálezu pro kusost projednání, provedeného s oběma stranami o návrzích co do věci hlavní, vyřízení svého dojíti může teprve po ústním přelíčení odvolacím (§ 496. a vřadění toho § pod rubrikou: ústní přelíčení odvolací).

Zvláštní povahy jest jakožto druh nedostatečného vedení sporu soudem neoprávněné odmítání dalšího projednávání, ježto bezdůvodně vydán byl rozsudek pro zmeškání aneb neprávem vyhověno bylo obraně nepříslušnosti, rozepře prvé vzešlé aneb již rozsouzené (§ 471. č. 4., 6.); jakož naopak zvláštním druhem omylného vedení celého sporu soudem býti se jeví neoprávněné pokračování ve sporu, zaviněné tím, že překážek dotčených co do dalšího postupu řízení zneuznáváno bylo soudem (§ 471. č. 6.). Oním pokleskem způsobeno bylo, že spor rozřešení co do hlavní věci ukvapeně došel aneb vůbec se nedočkal, ačkoli tak státi se mělo; tímto, že k tomu došlo, ačkoli k tomu vůbec dojíti nemělo. Patrno jest, že v obou případech zrušení rozsudku třeba bude, k němuž se dospěje v řízení předběžném (§ 471.).

II. Důvodem odvolání jest však též porušení práva hmotného nesprávným rozsouzením sporné věci (chyba in judicando):

a) ať již omylně posouzena byla podle práva látka procesní za správného řízení sporu co nejúplněji shrnutá (omyl co do práva) (§ 497. sd. ř. a § 478. II. osnovy), aneb

b) soud nepoložil za základ rozsouzení svému skutečné výtěžky přelíčení a prováděných důkazů (omyl co do fakt neb průvodů), poněvadž byly spisy soudními nesprávně aneb neúplně zaznamenány (§ 498.) aneb výsledky důkazní omylně oceněny (§ 272. III., 488.) aneb dokonce věc proti spisům rozsouzena (sententia contra acta, anal. § 503. č. 3.).

Jelikož důvodem odvolacím určuje se návrh odvolací (§ 467. č. 3.) a tím opět dosah a účinek odvolání samého (§ 462. I., 466.), povždy důvod odvolání přesně udán býti musí ať výslovně ať zřetelným poukazem jednotlivě, jsa podstatným kusem vznášení odvolání. Mezi důvodem odvolacím a návrhem musí býti účinné

spojitosti; nejevila-li vlivu příčina stížnosti důvodem odvolacím označená na rozsouzení věci, nepůsobí účinek návrhem odvolacím vyhledávaný, což zvláště v případě vytýkaného neúplného a kusého projednávání (§ 496. č. 2., 3.) důležito bude. Při zmatku kterémkoli po účinném spojení jeho s nálezem ohlížeti se netřeba; zákon sám je předpokládá a netřeba vážiti teprve škodný vliv toho kterého zmatku na spravedlivé rozsouzení věci.

Vady překáževší tomu, aby dosíci lze bylo plného účele řízení, jichž soud se byl dopustil, na př. vyloučení procesní látky zneužitím diskrecionární moci soudu (§ 417. III.), nepřipuštění v čas nabízeného důkazu (§ 275.), vyloučení dotázek směřujících k proniknutí dosahu tvrzení stran (§ 184.) aneb výpovědí svědků a znalců (§ 342., 367.) nejsou o sobě důvodem odvolacím, avšak podle § 462. II. za příčinou vzneseného odvolání (§ 462. slovo gleichzeitig) dolíčeny buďte, aby jimi podpořen byl důvod odvolací, kusost projednání (§ 496. č. 2., 3.) vytýkající. Právem ohledně poklesků tuto uvedených vyloučena byla zákonem stížnosť samostatná a zachováno jen právo, k nim vztahovati se současně s odvoláním, poněvadž význam vad takových na konečný výsledek sporu vystihnouti lze bude až po rozsouzení věci v první instanci (§ 186. II., 291. I., 349. I., 367.).

Podle rozdílného důvodu odvolacího domáhati se bude odvolací návrh buď zrušení aneb změny rozsudku (§ 478., 496., 497.). Zrušení rozsudku i s projednáním nastati může v předběžném řízení i po přelíčení odvolacím (§ 471., 478. a 494.), pokud však podmíněno jest kusostí projednání aneb rozsouzení jen po přelíčení odvolacím (§ 496.), změna rozsudku výlučně na základě posléze dotčeného (§ 497.). Zrušení vysloveno buď usnesením, rekursu k nejvyššímu soudu podléhajícím (§ 519. č. 2., 3.), změna rozsudkem odvolacího soudu (§ 497.), jenž revisí v odpor vzíti lze (§ 502.). K návrhu zrušovacímu doloženo buď, jakým rozsahem zrušení provésti sluší a co následkem zrušení nastati má; tudíž zdali jen rozsudek aneb také řízení ať celé ať částí zrušeno a podle toho věc zpět odkázána býti má do první instancí k témuž aneb k jinému soudu (§ 474. III., 478. II. zurückverweisen, § 476.) aneb zdali dokonce žaloba žalobci vrácena býti má (§ 478. I. Zurückweisung der Klage), což říditi se bude podle toho, zdali opětně platně projednávati lze aneb zdaž všeliké projednávání nemožné jest ve věci prvé při soudě zahájené (§ 471. č. 6., 477., č. 3., 5., 6.). K návrhu změny se dožadujícímu připojeno buď, kterak novým rozsudkem na místě původního rozhodnouti sluší (arg. § 467. č. 3.). Zvláště žalovaný nastoupiv odvoláním z rozsudku, osvobozujícího jej pouze »toho času«, bude moci se dovolávati toho, aby změnou rozsudku naprosté osvobození vysloveno bylo.

Jak dalece podle návrhu odvolacího o změnu rozsudku běží, i zde platí zásada: judex ne eat ultra petita partium §§ 462, 497. III., jakož i další: pars in toto continetur. Ovšem není změna snad částí zrušení, nýbrž naprosto rozdílný způsob vyřízení odvolání. Návrhu nepotřebí pouze potud, že v mezích odvolání vzneseného k zmatkům z moci úřadu hleděti sluší, jakož i k překážce opětného řešení téže věci, která toho času při soudě se projednává aneb již rozsouzena byla (§ 471. č. 7., §§ 494., 240.). Překážku vycházející z vyloučení pořadu práva a z nepříslušnosti prorogací nenapravitelné prohlásil zákon za důvod zmatku § 477. č. 3., 6. K jiným nežli odvolatelem vytknutým důvodům odvolacím — s výhradou právě učiněnou — hleděti nelze; neboť jinak by předpisy přikazující přesné vytknutí důvodů odvolacích (§ 467. č. 3., § 471. č. 3.) a zakazující změnu jich bez svolení odpůrce (§ 495.) neměly by smyslu (jinak Neumann: Commentar str. 868.).

Pokud nesprávné posouzení případu důvodem odvolacím bylo, jejž prostě poukazem k rozhodnému pravidlu bez vývodů právních vytknouti slušelo §§ 467., 78., lze odvolání změnu navrhujícímu vyhověti, ačkoli rozsudek podle jiného, nežli odvolatelem připamatovaného předpisu nesprávným byl, neboť jus novit curia. Změnu pro nesprávné posouzení rozsudku nevytýkané povoliti nelze u vyřízení odvolání, pakliže toto pouze zrušení jeho pro zmatečnost bylo se domáhalo (§ 463. innerhalb der Berufungsanträge. § 467. č. 3.). Změnu důvodu aneb návrhu odvolacího — ať již nahražením jiným aneb rozšířením původního — před rokem k ústnímu přelíčení položeným zákon nezná §§ 483., 495; při tomto změna dotčená se připouští, pakli odpůrce třeba mlčky k tomu svolí § 483. Za neúplný návrh odvolací pokládati sluší, jestli z porovnání jeho s důvodem odvolacím sice úmysl odvolatelův postřehnouti lze, avšak dosah jeho seznati nelze, což při návrzích změny rozsudku se dovolávajících zvláště důležito bude, kdežto při navrženém zrušení pro zmatek povinnost soudu, k nim přihlížeti, často pomůže. V případě takovém odvolání jakožto bezúčinné buď vráceno v předběžném řízení (§ 471. č. 3., § 474 II.). Nedůsledný návrh odvolací t. j. takový, jenž z vytknutého důvodu odvolacího nevyplývá, nemůže odvolateli získati jím kýžené aneb vůbec třeba jen žádoucí nápravy co do rozsudku. Záleží v domáhání se čehosi podstatně jiného, nežli čeho lze bylo žádati podle důvodu odvolacího (na př. pro zmatek nálezu § 477. č. 9. změny rozsudku) aneb v dožadování se něčeho méně nežli čeho se domáhati lze bylo (na př. odmítnutí žalobce na čas místo naprostého).

K návrhům co do vyřízení odvolání nezbytným družiti se může návrh co do způsobu řízení o podaném odvolání vůli strany zůstavený, aby totiž odvolací přelíčení odbýváno nebylo,

projevený odřeknutím se jeho § 492. Ovšem ani shodný návrh obou stran neváže soud v tom směru. Návrhy, aby odvolací soud po zrušení rozsudku a řízení následkem zmatečnosti aneb kusosti sám věc projednal a rozsoudil, činěny býti mohou teprve, když původnímu návrhu co do zrušení rozsudku vyhověno bylo, a podány býti mohou s účinkem jen od stran v tom souhlasících § 478. IV., § 496. II.

V mezích návrhů odvolacích soud vyšší přezkoumati má rozsudek na základě písmem zachovaných výsledků řízení soudu nejnižšího, staraje se však též o vytěžení látky sporu tomuto nejen podané, nýbrž i pouze nabízené, jakož i o proniknutí její co nejúčinnější (§ 463. I.).

Základem přezkoumání rozsudku u soudu odvolacího jest stav skutkový čili fakta i průvody, a stav sporu totiž návrhy co do konečného vyřízení věci (§ 404., zvláště také po platně provedené změně žaloby), zřejmý ze spisů přípravných, z protokolu jednacího, k jehož obsahu z moci úřadu přihlížeti nutno (§ 217.), a z podstaty skutkové rozsudku v odpor vzatého odvoláním (§ 498. I.). Z posléz dotčené zřejma bude zvláště procesní látka soudu nabízená, avšak diskrecionární mocí jeho odmítnutá (§ 417. III.), pakli se odvoláním kusost řízení z toho odvozovati zamýšlí, že zneužitím moci soudu propůjčené nedošlo k všestrannému objasnění skutkových základů sporu (§ 496. č. 2.) a že tím zaviněno bylo rozsouzení spočívající na základě nedostatečném. Pokud odporům proti zápisům protokolárním o výsledcích přelíčení a dokazování a náhražkům jejich (§§ 444., 445.) soudem procesním vyhověno nebylo a důsledkem toho procesní látka nesprávně vylíčená tvořila půdu, na níž rozsudek vzbudován byl, ovšem potřebí bude důvodnost odporu při odvolacím řízení objasniti (§ 498.) a tím základy pevnější a bezpečnější zjednati novému rozsouzení věci.

Nevyřídil-li dosud sborový soud I. instancí (§ 420., a contr. § 447. II.) žádost za opravu podstaty skutkové svého rozsudku, na čemž však posouzení důvodnosti odvolání závisí, může odvolací přelíčení (nikoli tedy také předběžné řízení) odročeno býti až do vyřízení žádosti dotčené, bude-li to navrženo § 485.

Odvolacímu soudu přísluší, aby zření maje k důvodu odvolacímu vytknutému oprávněnost návrhu odvolacího uvážil přezkoumávaje všechny sporné články (Streitpunkte) nároku rozsudkem přirčeného aneb odepřeného se týkající, které podle návrhů odvolacích rozboru a přesouzení v druhé instancí vyžadují (§ 497. II.). K určení těchto sporných článků slouží tudíž platně důvody odvolací. Právní stav sporu v řízení odvolacím změny doznati nemůže (§ 482. I.); skutkový stav povždy doplněním a opětováním důkazů v první instancí provedených bližšího

objasnění dočkati se může; důkazy v první instancí marně, ale v čas nabízené, připuštěny býti mohou a důkaz podle předpisů o dokazování pro soudy I. instancí platné provésti lze § 488. Pokud však jde o fakta a průvody diskrecionární mocí vyloučené, odvolací soud teprve po zrušení rozsudku pro neúplnost řízení k nim hleděti smí tehdy, uvázal-li se podle § 496. II. sám v úkol procesního soudu ať z moci úřadu ať podle návrhu stran.

Soud odvolací přímo přezkoumati může však jen činnost soudu I instancí rozhodovací (logickou), nikoli přesvědčení jeho o pravdě či nepravdě skutkových okolností.

Přesuzovati nelze psychologickou činnost soudu čili přesvědčení jím nabyté o rozhodných okolnostech skutkových, ačkoli soud procesní vyložiti musil v důvodech rozhodovacích, kterak k přesvědčení tomu dospěl § 272. III. Neboť ono bylo výsledkem přečetných dojmů bezprostředně podaných soudu I. instancí průběhem celého projednávání a dokazování, tudíž podkladů, kterých odvolací soud po rukou nemá. Zápisy o výsledcích určitého dokazování v protokol jednací nejsou reprodukcí těchto dojmů. Ačkoli ale soud odvolací přímo přesuzovati nemůže na základě spisů sporu průvodní moc, již soud I. instancí přisoudil určitému důkazu provedenému, může sobě základ samostatného ocenění výtěžků průvodních tím kterým prostředkem důkazním získaných tím spůsobem zjednati, že dokazování o těchže okolnostech rozhodných pomocí téhož průvodu opětuje aneb doplňuje § 488. S hlediska vytknutého jest rovněž patrno, že odvolací soud přímo přezkoumati nemůže, zdali správně ocenil soud procesní neurčité pronešení se strany o dotázkách soudce aneb odpůrce §§ 182., 184., 267., rovněž jaký význam mělo odvolání vlastního soudního doznání § 266. I., aneb jaký dosah jeví doznání soudní kvalifikované § 266. I. aneb nepřímý důkaz zvláště o t. zv. facta interna (srov. l. c. II. díl str. 85., 99.), dále jakou váhu dáti sluší mimosoudnímu doznání § 266. II., poněvadž ve všech těchto směrech soud procesní říditi se má svědomitým uvážením veškerých okolností toho kterého příběhu. Zásada volného — ač pečlivého — uvážení zde k platnosti přicházející předpokládá dojmy rozhodně na přesvědčení soudu působivší, avšak pomíjející, jež protokolem jednacím zachytiti a ztrnule zachovati nelze. Ani obnos náhrady škody, interesse neb jinakého pohledávání nemůže soud odvolací podle svého uznání zvýšiti neb snížiti, jestli v I. instancí k určení jeho soudcem z důvodu toho došlo, že zjištění obnosu požadovaného průvody bylo nemožno aneb velice nesnadno §§ 273., 463., poněvadž zákon výrok soudu o příslušném obnosu pokládá jen za důsledek zásady volného uvažování výsledků celého projednávání sporu, nikoli však za určování čísla dotčených pohledávek podle slušnosti (aequitas). Tomu jasně nasvědčují motivy

osnovy str. 266. Odvolací soud mohl by tudíž změnu obnosu v první instancí přisouzeného podle odvolacího návrhu pouze tenkráte provésti, pakli připuštěním důkazu znalci aneb přísežným výslechem stran podle § 488. sám sobě zjednal základy pro samostatné ocenění a určení výše sporné pohledávky.

Rozhodovací činnost soudu procesního přezkoumá odvolací soud, ať oným učiněný výrok tkne se dosahu a významu nějakého prohlášení strany ve sporu neb právní disposice v něm uváděné, aneb ať soud I. instancí výrokem svým skutkové okolnosti oprávnění zakládající, vzniku jich překážející aneb zánik práva spůsobující byl podrobil právnímu pravidlu. Pokud jde o přezkoumání dosahu a významu přesných prohlášení stran (§§ 26., 208.) (zahrnujíc v to désaveu zmocněnce procesní plnou mocí opatřeného o sobě působící a nikoli volnému uvažování soudu podrobené § 34.) tato na jisto postavena jsou zápisem v jednací protokol (§ 208.) aneb k němu připojenými zápisky (§ 208. II, § 265.) pokud se týče jeho náhražky (§§ 444. 445.). Zápisy zmíněné soudům obou instancí poskytují týž pevný podklad k dovozování závěrů obsahujících výklad toho kterého prohlášení. Totéž platí o přezkoumání dosahu listin zahrnujících soukromoprávní disposice (§§ 884., 578. násl. obč. z.) aneb objemu právní moci rozsudků z dřívějších sporů (§ 530. č. 6., §§ 240., 411. II.). Při přezkoumání výroku podřaďujícího okolnosti skutkové, jež soud za pravdivé pokládal, normě právní, soud odvolací uváží, zdali při této činnosti duševní nepochybil soud první instancí tím, že užil nepříhodného předpisu nebo přehlédnul aneb omylně vyložil předpis rozhodující, ať výkladem, nad míru rozšířeným aneb příliš těsným. Lhostejno při tom jest, zdali jde o právo zákonné aneb obyčejové, pokud k němu zříti lze, jako ve věcech obchodním zákonníkem upravených (čl. 1. obch. z.), dále zdali jedná se o zákon říšský, zemský aneb o platné nařízení k provedení zákona vydané (čl. 7. zák. st. zákl. o moci soudní). Neméně lhostejno jest, jde-li o předpis práv občanských v nejširším slova smyslu (čl. XXX. sd. ř.) aneb zákonů o řízení soudním (zvláště § 477.) aneb náležitě prohlášených smluv státních (čl. XI. lit. *a*) zák. st. zákl. o zastup. říš.). Dojde-li k řešení předurčujících otázek, jež podle práva veřejného (správního) aneb trestního posuzovati sluší (§§ 190., 191.) také nešetření předpisů toho rázu napraviti potřebí při soudě odvolacím, bylo-li to navrženo. Co do otázek příslušnosti odvolací soud též zásady práva mezinárodního o tom, kdo podroben jest moci soudů rakouských z povinnosti úřední na zřeteli míti musí (§ 42. J. N. čl. IX. J. N.).

Právnímu předpisu zjevnému rovná se skrytý, jejž obdobou získati lze (§ 7. obč. z.). Soud odvolací na základě vlastního pátrání po rozhodném předpisu práva hmotného cizího, obyče-

j o v é h o, zvláště ve věcech obchodních, s t a t u t á r n í h o (viz můj Soustavný úvod díl II. str. 14) nebo privilejem utvořeného opatří sobě bezpečný základ právního posouzení případu (§§ 271., 463.). Doložiti třeba, že přehlédnutí platného práva v I. instancí zvláště záležeti může v omylu o místních neb časových mezích zákonů.

K porušení nezměnitelných předpisů práv občanských (jus cogens) povždy z moci úřadu hleděti nutno (arg. anal. § 81. č. 4. exek. ř., § 595. č. 6. sd. ř., čl. XXV. uvoz. z sd. ř.) i bez návrhu odvolacího v tom právě směru.

Odvolání n e m á v z á p ě t í n o v é p r o j e d n á n í s p o r u, pročež zákon v y l u č u j e:

1. Z m ě n u ž a l o b y ať rozšířením žádání žalobního ať rušením podstaty její; změna není přípustna ani se svolením odpůrce § 483. III., neboť přeskočena by byla tím jedna instance a vyšší soud rozhodoval by o věci k nižšímu náležející. Dohodnutí se stran o změnu žaloby nebylo by přípustno, poněvadž jde o předpis v dotknutých ohledech veřejných spočívající (srvn. § 104. J. N.). Změněna býti nemůže ona žaloba, která rozsudkem vyřízena byla (§ 483. III.), čímž nebude vždy původně na soud vznesená, nýbrž mezi sporem v první instancí již platně přetvořená (§ 235.).

Avšak také ani pouhá o p r a v a co do fakt tvrzených a průvodů v žalobě nabízených místa nemá, ačkoli změnou žaloby po rozumu zákona není § 235., jelikož jak níže vyložiti sluší, nové okolnosti a průvody k odůvodnění nároku žalobního se hodící v řízení odvolací uváděti nelze § 482. II. Z t e n č e n í žádání žalobního § 394. II., § 4'3. zakázáno není; zdali také připustiti sluší n a h r a ž e n í ž á d á n í původně požadovaného předmětu jiným aneb domáháním se interesse podle § 235., jak ministerstvo práv v odpovědi dané k § 483. č. 1. míní, na nejvýše pochybno jest vzhledem k zákazu vznášení nového nároku § 482. I., čímž změna taková býti se jeví, poněvadž v zákoně se nerozeznává, zdali nový nárok jest dodatečný aneb náměstný.

Se svolením žalovaného arciť také v řízení odvolacím žalobce od žaloby u s t o u p i t i smí (§ 237.; viz l. c. II. díl str. 55).

Ž a l o b u n a v z á j e m ani u soudu procesního ani u odvolacího vznésti nelze; u procesního jest ústní pře líčení již skončeno, nedostává se tudíž podstatné podmínky v § 96. II. J. N. vytknuté a u soudu odvolacího ani prorogací získati nelze příslušnosti pro žalobu k soudům první instancí odkázanou (§ 104. J. N.).

2. Přivádění nových n á r o k ů neb o b r a n, zvláště také r o z š i ř o v á n í m žádání žaloby § 235. aneb vznášením p o d r u ž n ý c h ž a l o b u r č o v a c í c h vyloučeno jest §§ 482., 236., 259. Nárok domáhající se náhrady škody pro svévolné vedení sporu odpůrcem

podle povahy věci jen u soudu procesního a nikoliv u odvolacího vznášen býti může § 408. Arciť volno jest, náhradu nákladů řízení odvolacího požadovati § 482., 50. Výminkou obranu rozepře vzešlé a právoplatně rozsouzené přiváděti lze také v odvolacím řízení (§§ 420., 233., 411.), poněvadž veřejný zájem vyžaduje toho, aby odporující sobě rozsudky o téže věci zamezeny byly (spol. zpráva obou perman. výborů sněmoven [str. 10.]). Vyloučení pořadu práva aneb nepříslušnost prorogací nezhojitelnou, které v I. instancí podávají podklad obran privilegovaných § 239., jsou v řízení II. instancí důvody zmatků, jež přivésti sluší k platnosti jako důvod odvolací podmiňující zrušení celého řízení v I. instancí (§ 477. č. 6., 3.; § 471. č. 5.). Všechny ostatní obrany a námitky, zvláště také námitku kompensace, přiváděti nemožno jest. Nebyla-li v první instancí v čas namítaná vzájemná pohledávka nesouvislá objasněna vedle nároku žalobcova, může tím při odvolání vzneseném z rozsudku (částečného § 391. III.) návrh odvolací, opírající se o kusost řízení podle § 496. č. 3., odůvodněn býti.

3. Nová fakta aneb průvody přiváděti nelze, leč k opoře aneb k porážení důvodu odvolacího § 482. II., a to jen ve spisech odvolacích, nikoli při líčení odvolacím. Novoty tyto oprávněné rozdílného dosahu býti mohou podle rozličných důvodů odvolacích. Sběhl-li se zmatek aneb nastalo-li neoprávněné odmítnutí dalšího projednávání pro domnělé zmeškání (§ 471. č. 4, 5.) postačí vypsání příběhu aneb opomenutí, v němž poklésky tyto se zakládají. Vyvozuje-li se neúplnost řízení důkladnému řešení věci překáževší (§ 496.) z omylného aneb nedostatečného řízení celého sporu soudem, potřebí bude poukazovati k okolnostem zneužití diskrecionární moci soudu dolíčujícím a vyvracujícím předpokládání soudu procesního, že opozděné uvádění těch kterých fakt spočívalo v úmyslu rozepři protahovati.

K odůvodnění návrhů stran týkajících se vyřízení hlavní věci (§ 404.) nemohou jiné okolnosti skutkové a průvody upotřebeny býti, nežli které spisy sporu, zvláště jednací protokol, a podstata skutková rozsudku obsahují § 482. II. Ovšem vyloučeno není, aby k opravě a doplnění protokolu jednacího a jeho náhražků (§§ 444., 445.) došlo při líčení odvolacím vzhledem k odporu proti zápisům těm v čas podanému § 498.

Omylno jest však pokládati za připustno (jak zvláště Schrutka von Rechtenstamm: Über das jus novorum 1898 činí), aby spisy odvolacími v řízení odvolací uváděny byly okolnosti skutkové a průvody, jimiž by strany návrhy své co do vyřízení hlavní věci podporovati a odpůrcovy porážeti chtěly (srov. příslušné prohlášení moje l. c. I. díl 1897 str. 265). Takové jsou novotami neoprávněnými. Překáží pokusům toho spůsobu rozhodný zákaz v § 482.

vytknutý slovy: nur zur Darthuung und Widerlegung der Berufungsgründe, s čímž souhlasí předpisy § 467. č. 4., pokud jde o spis odvolací a § 468. II., pokud běží o prohlášení se o něm odpůrcovo. Překáží tomu dále ustanovení pro řízení přípravné ve sporech u soudů sborových projednávaných dané (§ 263. II.), jež nedopouští uvádění ani již při líčení pře fakt a průvodů těch, které straně známy byvše, opomenuty byly v řízení onom, pročež tím méně uváděny býti mohou v řízení odvolacím. Brání dále co nejrozhodněji upravení žaloby o obnovu vedle odvolacího řízení připuštěné (§§ 530., 544.) tomu, aby strana pomocí fakt a průvodů po skončeném sporu v I. instancí ve známost její vešlých vítězství dojíti mohla (§ 530. č. 7.). Vadí tomu konečně upravení odporu proti vykonatelnému nároku (§ 35. exek. ř.), jímž fakta po ukončeném ústním přelíčení, ale před ukončením sporu v I. instancí — tedy třeba v době provádění důkazu u soudu dožádaného § 193. — sběhlá, nárok rozsudeční zrušivší aneb jemu překážející, samostatnou žalobou k platnosti se přivádějí. Těchto právních zařízení nebylo by třeba, podobně jako obmezujících předpisů o přípustnosti odvolání pro kusost projednávání (§ 496. č. 2. 3.), pakli by chtěl zákonodárce průchodu dáti novotám napravujícím omylné aneb nedostatečné projednávání sporu v I. instancí zaviněné od stran a jejich zástupců zákonných i procesních zmocněnců (§§ 5., 39.). Neměla by stejně významu ustanovení o obsahu jednacího protokolu § 209. a podstaty skutkové § 417. č. 4., o odporu proti protokolu § 215. a proti náhražkám jeho (§§ 444., 445.) a o napravování podstaty skutkové u soudů sborových (§§ 420., 447. II.), pakli by opáčné mínění správným bylo. Nehledě k důvodům uvedeným ze zákona váženým dokázal Dr. Beisser (v článku v Österr. Gerichtszeitung 1898 č. 52. uveřejněném o této otázce) pádným spůsobem také z průběhu legislativních porad, že vláda i obě sněmovny souhlasily při změně § 502. osnovy sd. ř. v tom, nepřipouštěti nova neoprávněná ve smyslu výše dotčeném.

Donášeti nelze konečně v řízení odvolacím prohlášení o faktech tvrzených, o průvodech nabízených aneb předložených opomenutá neb odepřená v I instancí (§§ 254., 498. I. odstavec), jakož i fakta a průvody diskrecionární mocí soudu důvodně vyloučené (§§ 179., 181., 278. a contr. § 496. č. 2.). Výminkou lze prohlášení odmítající přísežný výslech v řízení odvolacím měniti § 489.

Doznání soudní odvolati nelze, jelikož by tím jiná podstata skutková stala se základem výroku soudu odvolacího, což by odporovalo předpisu § 498. I., jenž opravu, ale nikoli zmaření její připouští.

4. Jelikož materielní řízení sporu v I. instancí o to pečuje, aby dosah a podstata skutkových okolností stranami uve-

dených na jisto postaveny byly, pokud jsou základem práv a námitek, a aby co nejúplněji vytěžen byl materiál průvodní stranami podaný, má soud odvolací napraviti újmy stranám spůsobené omylným aneb nedostatečným řízením sporu soudem. Soud odvolací tudíž spůsobiti má, aby přihlíženo býti mohlo k faktům k opoře prostředků útočných a obranných v I. instancí uvedeným, avšak tamže povšimnutí nedošedším, ačkoli rozhodujícími býti se zdají podle spisů sporu (496. č. 3.) a k faktům a důkazům mocí diskrecionární neprávem vyloučeným, ježto úmyslu protahování rozepře se nedostávalo §§ 179., 181., 275. II, 278. (§ 496. č. 2.) a konečně k důkazům, jež soud I. instancí stranou zůstavil pro domnělou nerozhodnost § 275. I. Aby v tomto směru odvolacímu soudu možnost přezkoumání toho, kterak soud I. instancí postupoval při řízení celého sporu, zabezpečena byla pro případ, že odvolací důvod vytýkati bude neúplné objasnění sporného případu, přikazuje § 417 III, aby v podstatu skutkovou přijato bylo zevrubné označení procesní látky diskrecionární mocí soudu z projednávání vyloučené a § 208. č. 2., aby v jednacím protokolu zaznamenány byly návrhy stran odmítnuté, pokud pro postup a vyřízení sporu významnými jsou, tudíž i nepřipuštění důkazů nabízených v čas.

Podle návrhu odvolacího v případech těchto nařídí soud odvolací po zrušení rozsudku:

α) doplnění jednání a opětné rozsouzení v I. instanci, jestli podle obsahu spisů soudních vyloučení těch kterých fakt a průvodů z jednání překáželo vyčerpávajícímu rozboru a důkladnému řešení sporu aneb jestli rozhodné okolnosti vůbec nebyly ani rozebrány § 496. č. 2., 3. V prvnějším případě jde o kterýkoli nedostatek, jenž byl zmařil důkladné projednání věci, při čemž na obsahu jednacího protokolu aneb jiných spisů sporu nezáleží. V posléze uvedeném případě běží však o zcela určitý nedostatek, totiž že opomenuto bylo postarati se o objasnění nějakého fakta, které spisy sporu přivádějí a jež odvolací soud podle nich za rozhodující pokládá.

β) Soud odvolací ale také sám připustiti a provésti může důkazy nabízené, avšak prvé nepřipuštěné, jelikož za nerozhodny považovány byly §§ 275., 488., jakož i důkazy, jež z moci úřadu připustiti lze (arg. slovo: dienende Beweise v § 488., z usnesení výboru poslanecké sněmovny k označení toho zvolené).

γ) Konečně smí odvolací soud sám opětovati aneb doplňovati důkazy již provedené § 488. I. Důkazy, jichž provádění v I. instancí tou měrou se opozdilo, že ve lhůtě k tomu vytčené dokazování skončeno nebylo, jen žalobou za obnovu významu nabýti mohou § 531.

Látka sporu již soudu první instancí podaná musí sice podle předeslaného zůstati základem rozsudku soudu odvolacího, nikoli však v té těsné a ztrnulé úpravě, v jaké ji protokol jednací a podstata skutková rozsudku do sebe zavírají, nýbrž v té vítanější a účinnější spůsobě, jakou ji právo dotazovací a výklady stran u soudu odvolacího živě znázorňují (srov. motivy osnovy str. 306.). Důsledkem toho také výsledky projednávání a dokazování, jež důvodem odvolacím dotknuty nejsou, za základ rozhodnutí bráti sluší v té spůsobě opravené, jakéž se dočkaly následkem odvolacího přelíčení o důvodu odvolacím, jich přímo se nedotýkajícím (§ 489. I. in f.). Použitím takto upravené látky obraz sporného případu se přibarví a doplní; přítmí obojakosti výpovědí svědků i seznání znalců při opětném slyšení podle § 488. ustoupí plnému jasnu, přesnosti a určitosti.

Byl-li obraz výtěžků přelíčení v I. instancí zatemněn nesprávným zápisem o výsledcích jednání a dokazování, přes odpor strany v I. instancí nezměněným (§§ 212., 214.), objasnění žádoucího získáno bude odvolacím přelíčením a dokazováním při něm prováděným vzhledem k odporu § 498. Odporuje-li se tomu, »co na jisto postaveno bylo« podstatou skutkovou rozsudku okresního soudu § 445. (Feststellungen in f. § 498. II.), poskytne opětované dokazování podle § 488. kýžené nápravy. Týkal-li se ale odpor zápisu o tom, »co udáno bylo« (Angaben § 498. II. in f.), právo dotazovací odvolacím soudem při přelíčení konané (§ 486. IV.) a uvážení všech ostatních okolností (§ 498. II. in f.) pravý stav věcí odhalí. V tom směru a tím dosahem, jakým odpor za oprávněný uznán byl, nastoupí výtěžky co do látky sporu při odvolacím přelíčení se strany odporu získané jako základ odvolacího rozsudku na místo těch, jež v první instancí sice písmem na jisto postaveny byly, avšak nesprávnými býti se ukázaly. Přes to zůstane základem nálezu odvolacího soudu jediné podstata látky sporu soudu I. instancí podávaná, ačkoli snad jím neupotřebená aneb omylně pochopená. Zevrubně upravena a utvářena byvši odvolacím přelíčením ona mocnější význam osvědčí, nežli v první instancí. Z téhož staviva někdy i jiná budova bude moci býti vzbudována.

Přezkoumáním rozsudku s hlediska nezbytného zrušení aneb žádoucí jeho změny úkol odvolání jest dovršen. Snaha zákonodárcova tíhnoucí po upravení prostředků opravných co nejúčelnějším spůsobila však, že v určitých případech se připouští, aby po zrušení rozsudku nižšího soudu odvolací soud věc spornou sám zcela projednal a vyřídil aneb jen ještě dojednal a rozhodnul, přejímaje tím úkol podle povahy věci soudu prvního stupně vlastně příslušející.

Po zrušení rozsudku i řízení zmatečného, když věc z usnesení odvolacího soudu zpět odkázána byla k soudu procesnímu

aneb dokonce při důvodech zmatečnosti soudu se týkajících (§ 477. č. 1., 2.) k soudu stejného druhu z obvodu soudu odvolacího, srovnalou vůlí stran nabývá odvolací soud práva a zároveň povinnosti, aby úkol procesního soudu sám provedl. Vůle stran v případě tomto odvolací soud víže (§ 478. IV. slova: ist aufzuheben).

Rovněž po zrušení rozsudku na kusém projednání v I. instancí spočívajícího (§ 496. č. 2., 3) odvolací soud z vůle vlastní aneb podle vůle stran z ohledů vhodnosti přejmouti může doplnění řízení a nahrazení rozsudku zrušeného novým na úplnějším a tudíž bezpečnějším podkladě spočívajícím. Vůle stran projevená srovnale v případnosti této má povahu soud odvolací nezavazujícího návrhu (§ 496. II. slova: kann erkennen).

Vším právem nejvyšší soud (v odpov. minist. práv k §§ 478., 496.) k tomu poukázal, že odvolací soud podjav se úkolu vlastně soudu procesnímu přikázaného šetřiti musí předpisů daných o řízení u sborových soudů I. instancí, nikoli tedy pravidel platných o řízení odvolacím co do obmezení přivádění fakt a průvodů (§ 482. II.), co do následků zmeškání roku (§ 491.), co do odřeknutí se ústního přelíčení (§ 492.), ale též nikterakž předpisů o řízení před samosoudcem, ačkoli procesním soudem byl soud okresní. Jelikož pak z rozsudku odvolacího soudu bez výjimky, tudíž i v tomto případě jen revisí nastupovati lze (§ 502.), zaměňují strany ve výše dotčených případech výhodu, že spor projednán a řešen bude soudem vyššího stupně, za ztrátu možnosti, aby výsledky sporu podle nového rozsudku dvěma vyššími soudy přezkoumávány byly.

K závěrku nástinu podaného o tom, co úkolem odvolání podle našeho práva jest, připomenouti sluší, že nový soudní řád při upravení prostředků, jimiž odporovati lze rozsudkům, vázán byl ohledem, že stávající organisací soudů v podstatě hýbáno býti nemůže. Majíť požadavky, které příslušníci státu k němu činiti mohou, meze své v potřebách státu samého. Nebylo lze, pokud se o rozsudky sborových soudů první instancí jednalo, upraviti řízení odvolací s jiného hlediska, nežli že při něm uvažováno býti má pouze (ale plně): an bene aut male judicatum sit aut in facto aut in jure. Připouštěti novum judicium podle vzoru francouzského práva, jež ani nebrání přivádění kompensací v řízení odvolacím (čl. 464. code de procéd.), a nově prohlášeného německého soudního řádu (zákon ze dne 17. května 1898) i v tom směru valně k francouzskému se přiblíživšího (§ 529.), jakož i práva anglického, pokud se opírá o Judicatur-Acte z r. 1875 order 58, nebylo pro řízení odvolací z rozsudků sborových soudů I. instancí u nás naprosto možno, uváží-li se rozsáhlost obvodů soudů vrchních zemských a takovým zařízením patrně podmíněné přetížení řečených soudů a nákladnost

řízení. Důmyslné upravení, jakého se řízení odvolací podle výše vylíčeného čtvrtým dílem našeho sd. ř. dočkalo a jež stranám výhodu poměrně levného řízení v druhé instancí poskytuje, osvědčuje se plnou váhou při sporech za spolupůsobení advokátů jakožto procesních zmocněnců provedených. Pokud ale strana před samosoudcem věc svou projednává sama, omyly soudce co do pojímání právní povahy sporného případu budou příčinou obmezování strany při vyličování sporné látky a přečasto též nutným podnětem k vznášení odvolání pro kusost projednání podle § 496. Neméně zkušenosti soudů odvolacích dotvrzují, kterak málo prospívají předpisy o odporu proti tomu, co zápisy do protokolu jednacího učiněné a co jeho náhražky (§§ 444., 445.) obsahují o výsledcích jednání a dokazování, prostým venkovanům i vůči samosoudcům svědomitým, jelikož ani poučování jich soudcem o procesních úkonech a následcích opomenutí prostředků útočných a obranných (§ 431.), aniž pak zvláštní oznamování kanceláří soudu o vyložení podstaty skutkové (§ 313. č. 13, § 318. jedn. ř. sd.) nenahradí nedostatek vědomostí a obezřelosti, jakéž provádění sporu s účinkem vyloučení novot pro instancí vyšší nezbytně vyhledává. Pro řízení u soudů okresních, bylo-li provedeno od stran advokáty nezastoupených, zamlouvalo by se tudíž řízení odvolací nepřipouštějící sice změnu žaloby aneb uvádění nových obran a námitek, obzvláště pak kompensace, avšak předce dovolující, aby strany nové okolnosti skutkové a průvody k obhájení vzájemného právního postavení v I. instancí zaujatého přiváděti mohly. Odkazovati strany takové k žalobě za obnovu (§ 530. č. 7.), aby k platnosti přivedly nový, v I. instancí neupotřebený aneb nepřipuštěný procesní material, nehodí se z úvahy, že týž jediný soudce o mimořádné pomůcce zmíněné soudí (§ 532. II.) a že straně nové výdaje jí spůsobeny budou, kdežto by o vzneseném odvolání sbor soudců rozhodoval a tím rychlejší a účinnější pomoci skytáno bylo za nákladů nevalně větších. Poměrná rozsáhlost obvodů krajských neměla by býti překážkou zde hájeného upravení řízení odvolacího z rozsudků okresních soudů v době, kdy síť železniční stále se rozšiřuje a rozvětvuje, když objemné odvolací přelíčení ve věcech trestních při krajských soudech v příčině přestupků nižádných nesnází nepůsobí (§ 473. tr. ř.). Provedení opravy této, v mnohém ohledu umenšilo by břímě nejvyšší soud tížící připuštěním revise ve všech sporech o předmět hodnoty větší nežli nepatrné a zjednalo by valnou měrou vítězství právu skutečnému oproti formálnímu

---

O reformatorních snahách v oboru řízení trestního.

Podává dv. r. prof. *Zucker.*

Stesky do nynějšího stavu trestního řízení jsou všeobecné; zejména řízení přípravné jest předmětem stálých úvah končících doznáním, že je zbudováno na nesprávných zásadách, nevyhovujících potřebám časovým. Avšak souhlas ve stesku ještě neznamená shodu v prostředcích, kterými by se řízení trestní napravilo a zdokonalilo. Zde budiž stručně ukázáno k pokusu reformy, jenž za naší doby stal se ve Francii, při čem máme právě na mysli, že francouzský řád řízení trestního — Code d'instruction criminelle — stal se základem téměř všech trestních řádů zemí evropských, vyjímajíc Anglii.

Byltě ve Francii vydán zákon pod titulem: »Loi du 8. décembre 1897, ayant pour objet de modifier certaines règles de l'instruction préalable en matière de crimes et délits«; zákon to, kterým měly býti zavedeny nejnutnější reformy, a jenž teď ve Francii velice zabývá theorii a praxi, jelikož novoty jeho nedocházejí stejného posouzení.

Zajímavý jest předně historický vývoj uvedeného zákona. Souvisíť s osnovou, již r. 1879 předloženou francouzskému senátu, »Projet de loi tendant à reformer le code d'instruction criminelle«, kteráž byla v »Exposé des motifs« takto odůvodňována: »Náš zákonník trestního řízení, jenž pochází z r. 1808, tvořil v době svého vyhlášen nesmírný pokrok oproti staršímu řízení mimořádnému. Avšak není možno zastírati, že mnohá z jeho ustanovení přestala odpovídati požadavkům moderního rozumu a přílišné starostlivosti justice, jež jsou chloubou naší přítomnosti.«[1]) Nedostatky dosavadního řízení poznával »projet« z r. 1879 v tom: »Zákonodárce není zaujat zabezpečením volnosti obhajovací až teprv od okamžiku, kdy obviněný objevuje se před soudci, kteří jej mají osvoboditi neb odsouditi. Až do té doby není volán ani oprávněn vyvolati zjištění spůsobilá projevit jeho nevinu, rozebrati závěrky znalců, jež soudce mohl ustanoviti; ani není v běhu řízení zpraven

---

[1]) Notre Code d'instruction criminelle, qui date de 1808, constituait à l'époque de sa promulgation un progrès immense sur l'ancienne procédure à l'extraordinaire. Mais on ne saurait se dissimuler que plusieurs de ses dispositions ont cessé de répondre aux exigences de la raison moderne et aux préoccupations de scrupuleuse justice qui sont l'honneur de notre temps.

o přesné povaze obvinění, jež ho tíží, ani průvodů, na nichž ono spočívá . . . .«[1])

V další stati motivů uvažuje se, zdali by nedostatky nemohly býti odstraněny recepcí přípravného řízení anglického; avšak konečně se míní, že belgický zákon o připuštění obhájce a předpis rakouského zákona o t. zv. veřejnosti stran vyhovují potřebám reformy, kterou osnova takto naznačuje a shrnuje: »Podpora obhájcova, jeho fakultativní zakročování ve většině výkonů vyšetřovacích; fakultativní zakročování státního návladnictví; právo obcování určitě omezené, právo opětného prozkoumání znaleckého a opětného ohledání, . . . přetvoření řízení tajného ve smyslu kontradiktorickém, . . . nová ustanovení příznivá praxi osvobození prozatímného . . .«[2]) Za tím účelem měly se dle osnovy z r. 1879 zrušiti čl. 8—136, pak čl. 217—250 platného řádu trestního ze dne 17. listopadu 1808, a nahraditi jinými ustanoveními zahrnujícími onu reformu. Avšak tato vládní osnova došla toliko schválení senátu; v poslanecké sněmovně sice byla r. 1882—1897 projednávána, avšak schválení nedosáhla.

Vzhledem k částečnému nezdaru parlamentárnímu člen senátu p. Constans r. 1897 předložil novou osnovu skromnější (»projet beaucoup plus modeste»), zahrnující v sobě pouze některá ustanovení osnovy z r. 1879; tento »projet Constans« pak byl schválen jak senátem tak sněmovnou poslanců, a vyhlášen (jak jsme uvedli) co platný zákon ze dne 8. prosince 1897 (o 14 článcích). Hlavní ustanovení jeho jsou následující:

Soudce vyšetřovací jest vyloučen z rozhodování o provedeném řízení přípravném (pokud se týče zastavení přípravného řízení, vydání obviněného v obžalovanost atd.). — Byl-li obviněný k slyšení obeslán, musí býti vyslýchán ihned; byl-li předveden, musí býti vyslýchán v 24 hodinách od okamžiku, kdy byl dodán do vězení. Uplynula-li tato lhůta, aniž by byl proveden výslech, má dozorce věznice povinnost, předvesti dodaného obviněného prokuratoru republiky (státnímu zástupci). Tento požádá soudce vyšetřovacího,

---

[1]) Le législateur ne se préoccupe d'assurer la liberté de la défense qu' à partir du moment ou l'inculpé comparait devant les juges qui doivent l'acquitter ou le condamner. Jusque là, il n'est ni appelé ni autorisé à provoquer les constatations propres à faire éclater son innocence, à discuter les conclusions des experts que le Juge a pu commettre; il n'est même pas informé au cours de la procédure de la nature exacte de l'inculpation qui pèse sur lui, ni des charges sur lesquelles elle repose.

[2]) Assistence d'un conseil, intervention facultative de ce conseil dans la plupart des actes de l'information; intervention facultative du Ministère public; droit de communication dans les limites determinées, droit de contre-expertise et de contre-enquête . . . transformation dans le sens contradictoire de la procédure secrète . . . des dispositions nouvelles ayant pour objet de favoriser la pratique de la liberté provisoire . . .

po případě presidenta soudu za okamžitý výslech obviněného, a jestliže se jeho žádosti nevyhoví, ihned propustí zatčeného na svobodu.

Výslech obviněného zahajuje se tím, že soudce vyšetřovací obviněnému ohlašuje, pro které skutky jest stíhán, a že poučuje ho o tom, že není povinen prohlásiti se o obvinění. Dále se obviněný poučuje o tom, že může ihned žádati za ustanovení obhájce (conseil), se kterým po dobu řízení přípravného může volně jednati (communiquer librement avec son conseil). Byl-li mu ustanoven obhájce, nesmí býti za jeho nepřítomnosti ani vyslýchán ani konfrontován, ačli se tohoto práva výslovně nevzdává. Obhájce může se mezi výslechem obviněného aneb mezi konfrontací jeho se svědky, spoluobviněnými atd. také slova uchopiti, ačli mu to soudce vyšetřovací neodepře. O každém výslechu obviněného musí se dáti zpráva obhájci, jenž může volně nahledati do spisův úředních.

Přehledneme-li uvedená ustanovení, nemůžeme neuznávati, že tendence jest humanní, neboť čelí k tomu, aby obviněný zatčený nebyl vydán moci soudce vyšetřovacího, aby mu byla poskytnuta ochrana obhájcova hned při zahájení trestního řízení. Nicméně ozývají se četní a vážní hlasové proti zákonu ze dne 8. prosince 1897, i zdá se, že reforma v naznačeném směru dále nepokročí. Ve čtyřech schůzích předního kriminalistického spolku francouzského (société générale des prisons) byla ustanovení citovaného zákona přetřásána co nejbedlivěji, posuzována se stanoviska praktického i theoretického, a theoretikové i praktikové dospěli bez mála k jednomu a témuž přesvědčení, že toužebně očekávaná náprava řízení trestního zákonem ze dne 8. prosince 1897 uskutečněna n e b y l a.

Řízení se prodlužuje, náklady rostou, obhájcové nejsou s to, aby novým povinnostem činili zadost, a zvláště vazba obviněného trvá déle, než dřív. Jedině soudcové vyšetřovací projevují jistou spokojenost, že následkem zákona přestalo z větší části jich podezřívání z nesprávného sepisování zápisníků; ano litují toho, že sami obhájcové namnoze radí obviněným, aby se vzdali práva zákonem poskytovaného na přítomnost obhájců mezi výslechem. A podobné rady jsou věru významným dokladem, že výsledky zákona z r. 1897 jsou nejvýše pochybné, že totiž možná škoda někdy vyváží skrovný úspěch, jehož dosíci lze assistencí obhájcovou.

Tyto výsledky nás nepřekvapují; shledáváme v nich důkaz, že chybná soustava právní nemůže býti napravena změnami vedlejšími, byť i dobře míněnými, jak se také o ně pokouší zákon z r. 1897.

Francouzské řízení přípravné jest nesprávně zbudováno, jelikož neuskutečňuje zásadu, dle které p ř í p r a v a rozepře podstatně se liší od jejího r o z h o d o v á n í. Řízení francouzské — a po něm arci téměř celé trestní řízení evropské — klade posud těžiště poznání trestního příběhu do v y š e t ř o v á n í, kdežto těžiště má

se nacházeti jediné v řízení průvodním před soudcem konečně rozhodujícím; a tak arci nedaří se náprava řízení celého. Dle našeho náhledu Francouzové vůbec povahu a ráz řízení přípravného (instruction préalable) ještě náležitě nepoznávají.

Kriminalisté jako Hélie, Ortolan, Garrand, Gardeil, ano i důkladný badatel Esmein a j. všickni dosud hlásají, že řád trestní z r. 1808 byl pojat z »Ordonnance criminelle« z r. 1670 pouze co do řízení přípravného, a že k tomuto starému řízení přípravnému bylo připojeno řízení hlavní dle anglického vzoru, že tedy inkvisiční soustava fase přípravné musí býti změněna přijetím výkonů akkusačních, aby se dosáhlo souhlasu mezi oběma fasemi.

Avšak právě tento základní názor, panující v theorii a praxi francouzské, zdá se nám býti pochybeným. Po bedlivém prozkoumání platného řádu francouzského a jmenované ordonnance z r. 1670 soudíme, že do zákona z r. 1808 byla pojata netoliko přípravná fáse řízení ze 17. století, nýbrž i průvodní fáse onoho řízení — dle ordonnance z r. 1670 — a že teprve k tomuto celku byla připojena zvláštní fáse líčení hlavního dle anglického vzoru. Čteme totiž v oné »Ordonnanci« tit. XV. art. I. »Si l'accusation merite d'estre instruite, le Juge ordonnera que les témoins oüis es informations, et autres qui pourront estre oüis de nouveau, seront recolez en leur dépositions et si besoin est, confrontez à l' Accussé . . .« Z toho plyne, že »récolement« svědkův a konfrontace svědků s obžalovaným již tvořily podstatnou část řízení průvodního, t. j. řízení hlavního ve smyslu moderním, neboť dle art. VIII., IX., X. atd. téhož titulu XV. odbývaly se nikoli před soudcem instruktorem, nýbrž před sborem soudců, který vynesl rozsudek konečný.

Nyní však soudcovské zjištění svědkova udání a konfrontace dějí se již samým soudcem vyšetřovacím; byla tedy část řízení průvodního posunuta do řízení přípravného, čímž povaha této fáse byla podstatně změněna, neřku-li naprosto zfalšována.

Soustavné řízení trestní nepřipouští, aneb alespoň by připouštěti nemělo, aby výkony průvodní byly umístěny ve fasi přípravné; a proto vážná reforma řízení trestního měla by se zahájiti tím, že by úkol přípravy přesně byl oddělen od úkolu provádění důkazu. Pokud tato myšlenka uskutečněna nebude — a zákon ze dne 8. prosince 1897 jí průchodu nepřeje — zůstanou reformatorní snahy bezvýslednými, a pokrok v tom kterém směru jednostranně zahájený nedojde uskutečnění pro nedostatky objevující se pak nutně ve směru jiném

---

Úvahy kriminalistické.

Vzhledem k Lammaschovu »Nástinu práva trestního« podává prof. Dr. F. *Storch.*

A. Poznámky úvodní.

I. Literatura německého práva trestního honosí se četnými t. zv. »nástiny«, jimžto klassickým vzorem byla vynikající dvě díla ještě k obecnému právu se vztahující, totiž: Wächtrův: Lehrbuch des Römisch-Teutschen Strafrechts, I. 1825. a II. 1826. a Geibův: Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, I. 1861. a II. 1862. Oběma těmto dílům společno jest, že ve spořádání systematickém podávají jen jakousi kostru vyplněnou po způsobu aforistickém úsečnými hesly, kteráž věcný obsah tam náležející jen povšechně napovídají. Toliko některé náuky a pochybné nebo sporné otázky jsou buďsi v příslušných oddílech nebo ve zvláštních exkursech zevrubně a podrobně zpracovány; ke každé materii pak připojeno jest co možná úplné vypsání pramenův a literatury. Tohoto vzoru přidržují se tu větší, tu menší měrou nástiny, jež v novější době podali Geyer,[1] Löning,[2] Binding,[3] Lueder,[4] Birkmeyer.[5] Prospěch těchto děl, zvláště pro účely akademické, jest na snadě. Kde nástin nepodává než prostý rámec, jest úkolem ústní přednášky, aby jej vyplnila věcným obsahem; naproti tomu přednáška nemusí zabývati se obšírnými výklady pramennými a literárními, mohouc v tom odkázati k nástinu, rovněž tak jako co do ostatních materií a otázek tam zevrubně zpracovaných. Jest na bíledni, že takováto díla jsou nejen znamenitou podporou přednášek akademických, nýbrž i zvláště vzhledem k dokladům literárním cennou pomůckou pro zevrubná studia speciálná.

Jiného rázu jest »nástin« Lammaschův.[6] Účelem sbírky, v níž spis vyšel, »Grundriss des österreichischen Rechts in systematischer Bearbeitung«, jest, aby bylo podáno »v těsném rámci mezer prosté zpracování jednotlivých právních disciplin«, tak aby bylo lze z něho »o platném nyní právu rakouském rychle, bezpečně a

---

[1]) Grundriss zu Vorlesungen über gemeines deutsches Strafrecht, I. 1884, II. 1885.

[2]) Grundr. zu Vorl. über deutsches Strafr 1885

[3]) Grundr. des gem deutschen Strafr. I (úvod a část všeob.) 5 vyd. 1887., II. (zvláštní díl, první polovice) 1896.

[4]) Grundr. zu Vorles. über deutsches Strafr. 4. vyd. 1877.

[5]) Grundr. zur Vorlesung über das d. Strafr 4. vyd. 1899. — Podobný jest spis Belingův, Grundzüge des Strafr. zum Gebrauch bei Vorlesungen, 1899., který však podává spíše jen stručnou tresť přednášek.

[6]) Grundriss des Strafrechts Von Dr Heinrich Lammasch, Professor der Rechte in Wien. Lipsko, Duncker & Humblot. 1899. Str. 91.

úplně se poučiti.« Tato direktiva spisovateli daná způsobila, že »nástin« jeho jest spíše stručnou učebnou knihou, v níž se nic »nenastiňuje«, nýbrž věc úplně provádí, a to v takových rozměrech, jak to asi při akademických přednáškách jest obyčejno. Nelze upříti, že tento způsob pro studujícího jest pohodlnější, poněvadž však nepodává zevrubných dokladů literárních, neposkytuje tak vydatné podpory pro samostatné práce vědecké.

II. Že v mezích sobě vytčených Lammasch úkolu svému dostál způsobem skvělým, netřeba obšírněji doličovati. Skutečně s podivením jest, kterak ve spise tak neobjemném podati mohl každou jednotlivou náuku způsobem tak úplně všecky důležité momenty vystihujícím, při čemž hleděl měrou dostatečnou i k otázkám v doktrině sporným a neváhal ani vlastní mínění dle potřeby náležitě odůvodniti. Doklady úplně zaceleného zpracování jednotlivých náuk podávají zejména ty části, v nichž spisovatel snažil se zjednati platnost vlastnímu, namnoze již jindy literárně hájenému názoru, jako ve stati o účelu trestu (str. 1. dd.), o promlčení (str. 10. dd.), o úmyslu a nedbalosti (str. 16. dd.), o příčinné spojitosti (str. 21. dd.), o pokusu a dokonání (str. 25. dd.), o úmyslu při poškození na cizí majetnosti (str. 59. a 60.) atd. Naproti této důkladnosti a vzhledem k účelu spisu poněkud překvapuje, že v části zvláštní při výkladu některých činů trestných nepokládáno ani za potřebné citovati příslušné §§ trestního zákona. Tak při zavraždění dítěte (str. 42.), při souboji (str. 44.), krádeži (str. 53. — teprve v poznámce na str. 54. při vysvětlování »ziskuchtivého úmyslu« cituje se § 171. —), loupeži (str. 56.), při žhářství (str. 61.), cizoložství (str. 73.). Většinou také neděje se nikde zmínka o sazbách trestových a nevykládá se nic o zvláštních, při jednotlivých činech trestných v zákoně vytčených okolnostech přitěžujících a polehčujících, ba ani neodkazuje se ku příslušným §§ zákona trestního. Ještě větším podivem pak naplňuje, že při některých činech trestných dokonce ani není pověděno, jsou-li přestupkem či zločinem, a ani slovem není zavaděno o t. zv. okolnosti kvalifikační při nich v zákoně vytčené. Tak při krádeži (str. 55.),[1]) podílnictví (též tam) a zpronevěře (str. 58.).

Tím však myslíme, že řada závažnějších výtek jest vyčerpána. Ve všech ostatních směrech sluší spisu Lammaschovu vzdáti neobmezenou chválu. Nejvyšší měrou chvály takové zasluhuje jeho původnost, kteréž obecné uznávání některého mínění dokonce není ještě dostatečným důvodem jeho správnosti. Právě to počítáme mezi nejpřednější zásluhy spisu Lammaschova, že odkrývá slabiny nejednoho názoru, který posud obecně byl uznáván za správný,

---

[1]) Toliko v části všeobecné v souvislosti s náukou o konkurrenci (str. 40.) děje se zmínka o ustanovení § 173.

a donucuje nás takto buďsi uznati váhu důvodů, jimiž proti takovému »panujícímu mínění« útočí, aneb alespoň znova prozkoumati pevnost základů, o kteréž mínění to se opírá. Bez výjimky pak třeba uznati, že i ty jeho výklady, proti nimž bylo by lze činiti námitky, opírají se vždy o závažné důvody, jež spisovatel buď v knize samé nebo v jiných literárních svých pracích byl vyložil a zevrubně provedl.

III. Pokud se týče systému, třeba pochvalně vytknouti, že jest průhledný a logický. V podrobnostech bude ovšem vždy možno býti mínění odchylného; ale spisovateli může býti útěchou, že systém úplně vyhovující posud vynalezen nebyl, a že zejména, pokud jde o část zvláštní, neurčitost a mnohoobsažnost zákonných definicí, jež o jednotlivých činech trestných podává náš zákon trestní, správnému systému činí překážky opravdu nepřekonatelné. Tak mohli bychom vysloviti pochybnosti, jest-li správno, když ku př. delikty obecně nebezpečné, nebezpečné vyhrožování a rozšiřování znepokojujících pověstí, uvádějí se ve skupině činů trestných »proti právům a zájmům jednotlivců«, kdežto ku př. násilné smilstvo, svádění ke smilstvu, svedení pod připovědí manželství, přestoupení předpisů taxovních atd. nalezly místo mezi činy trestnými »proti zájmům všeobecným«. Snaha po spořádání co možná logickém donutila také spisovatele, aby pojem nejednoho činu trestného, který podle různých svých stránek jeví rozličnou povahu, nebo jenž zahrnuje v sobě několik případů mezi sebou jinak snad úplně rozdílných, rozštěpil v jednotlivé tyto případy a každý z nich tam zařadil, kam podle pravé povahy své náleží. Tak důvodně stalo se s podvodem (str. 62. dd.), od kteréhožto pojmu spisovatel odděluje a zvláště uvádí: delikty listinové (str. 66. dd.), podvodný a zaviněný úpadek (str. 68. dd.) a — mezi delikty proti konání spravedlnosti — křivá seznání před soudem a křivou přísahu (str. 89. dd.). Podobně — podle našeho mínění však ne zcela týmž právem — o zlomyslném poškození na cizí majetnosti jedná se ne méně než na třech rozličných místech: o případech § 85. lit. b) a c) tr. z. pod rubrikou »usmrcení« (»Tödtungen«), str. 44.; o poškození na cizích věcech jakožto deliktu majetkovém dle §§ 85. a 468. tr. z. odděleně na str. 59.; konečně znova o případech § 85. lit. b) a c) jakožto deliktech obecně nebezpečných na str. 61.

B. Trestní theorie a volnost lidská.

I. Kardinálním a právě v novější době horlivě, ba vášnivě v literatuře přetřásaným otázkám práva trestního, zejména otázkám o účelu trestu a o volnosti lidské, spisovatel nikterak se nevyhýbá. Svou »trestní theorii« vykládá obšírně v § 1. Stanovisko jeho vyjádřeno jest charakteristicky již nápisem »Strafzwecke«.

V skutku také nejedná se tu nikde o důvodu trestu, nýbrž stále jen o různých jeho účelích; jen při definici zločinu označují se za důvod trestnosti »škodlivé jeho účinky na lidskou společnost«. Za stěžejný účel trestu se prohlašuje, »paralysovati škodlivé sociální účinky zločinu a zmenšiti nebezpečenství, že by budoucně zločiny byly páchány«. Rozborem tohoto základného účelu dospívá se potom k roztřídění v účely stálé neboli absolutní, jichž každý trest při každém zločinu a v každém případě má se domáhati; a měnlivé neboli relativné. Stálý účel trestu zase jest dvojí. Jednak mají výhrůžkou trestu projeveny býti hana, pokárání a zákaz skutku; jednak mají tím rozhojněny a sesíleny býti v člověku motivy od spáchání zločinu zdržující (generální předstižení). K účelům měnlivým, jichž má býti dosaženo výkonem trestu, náleží nejprve odstrašení a polepšení zločince a učinění jeho neškodným, potom také dostiučinění, jehož má se dostati škodujícímu za způsobené jemu ublížení.

Lammasch již několikráte uchopil se příležitosti, aby závažnými projevy literárními prohlásil se o otázkách tuto naznačených.[1]) Rozumí se tedy, že »Nástin« podává jen stručně jádro myšlenek tam pronesených, a že také v literatuře mínění o jeho trestní theorii jest ustáleno. Tuto theorii můžeme prohlásiti za složenou theorii relativnou. Zdálo by se ovšem, že jest to spíše theorie spojovací, poněvadž se v ní mezi t. zv. stálými neboli absolutními účely trestu také uvádí, že má (výhrůžkou trestu) projevena býti hana, pokárání a zákaz skutku. Avšak nehledíc k tomu, že tím — jak dobře o podobném označení v theorii Barově (Theorie der sittlichen Missbilligung) prohlašuje se Binding (Grundriss, 5. vyd. str. 155.) — myšlenka odplaty theorií absolutních vážně se seslabuje, třeba tu ještě uvážiti dvojí věc. Nejprve L. sám důrazně prohlašuje se proti myšlence odplaty (Ztschft. XV. l. c.); odpor jeho směřuje sice zdánlivě jen proti tomu, aby tato myšlenka jediná byla základem práva trestního, avšak důvody jeho ji potírají vůbec. Mimo to L. pokládá myšlenku odplaty — i v onom seslabeném smyslu — způsobem, jenž není dalek názoru Merklova a R. Schmidtova o funkcích účelových v myšlence odplaty, nikoli za právní důvod, nýbrž konečně také jen za účel trestu,[2]) shledávaje ji v souhrnu těch účelů, jež

[1]) Srv. jeho rozpravy: Über Zwecke und Mittel der Strafe, Ztschft. f. d. ges. Str. R. V. IX. (1889) str. 423. dd. a Die Aufgaben der Strafrechtspflege též tam XV. (1895) str. 933 dd. a Criminalpolitische Studien, Ger. S 44 (1891) str. 147 dd.

[2]) Podobně činí Büttner, v pozoruhodné svojí rozpravě: Die Vergeltung und ihre Zukunft im Strafrecht, Ger. S. 56 (1899), kdež (str. 295.) praví: »Das Ergebnis ist, dass die Vergeltungsidee zu einer absoluten Begründung des Strafrechts untauglich, als Zweck der Strafe die wahre Existenzberechtigung gefunden hat.«

prohlašuje za trvalé. Nelze proto se diviti, když Liszt počítá Lamasche mezi ty, kdož »ve sporu trestních theorií« »zastupují v podstatě stanovisko (jeho) učebné knihy«,[1]) kteréžto stanovisko Liszt sám označuje jakožto »složenou theorii relativnou«,[2]) a když Binding[3]) řadí jej vedle Liszta mezi přívržence theorií relativných a výslovně odporuje tomu, aby jeho theorie nebyla pojímána jako spojovací.

Nechtějíce příliš daleko vybočovati z rámce stručných těchto poznámek nemůžeme přece nepřipomenouti, že podle našeho mínění nelze trest jako instituci právní zachovati v platnosti jinak než jako zaslouženou právní odplatu pro spáchané bezpráví. Není naprosto žádného tak důležitého účelu životního, žádného tak velikého prospěchu pro stát, společnost nebo jednotlivce, aby mohl býti dostatečným důvodem pro trest nezasloužený, myšlenkou spravedlivé odplaty neodůvodněný. Potud stojí nezdolně základná myšlenka theorií absolutních a nelze jí vyvrátiti žádnými argumenty.[4]) Proti tomu L. (Ztschft. XV. str. 642.) ovšem namítá, kdyby

---

[1]) Lehrbuch, 8. vyd (1897) str. 77. pozn. 9., při čemž v pozn. 10. ukazuje, v čem Lammasch od něho se různí.

[2]) l. c. str. 77. Ovšem Liszt (eod. str. 74.) praví také o své theorii, že jest »eine absolute oder Nothwendigkeitstheorie«, v tom smyslu totiž, »že pro právníka není a nemůže býti jiného právního důvodu pro státní trest nežli jeho nezbytnost pro zachování právního řádu«. Ale že tím není míněna odplata ve smyslu theorií absolutních a spojovacích, vysvítá z výkladu na str. 79. a 80., kdež ve své theorii spatřuje »vnitřní překonání protivy mezi odplatou a trestem účelným«, a z pozn. 15. str. 80., kdež praví, že mu nejde o to, »neben die ungezählten Vereinigungstheorien eine neue zu stellen«.

[3]) Grundriss des Strafrechts I. 5. vyd. str. 146., 149., 160. Přednost jeho theorie naproti názoru Lisztovu Binding shledává právě v tom, že Lammasch hledí také k trvalým účelům trestu, s nimiž spojuje vždy po jednom z účelů měnlivých sebe vespolek vylučujících.

[4]) Odpůrcem theorií absolutních prohlašuje se také nejnověji Dr. Moník, který v neobjemném, avšak o samostatném přemýšlení svědčícím spisu »Právo trestati« (V Praze 1900. Bibliotéka sociálních a politických nauk sv. VII.), str. 54. dd. činí proti nim závažné námitky. Nehledíme ani k tomu, že tyto námitky pozbývají valné části své váhy, jakmile správná jinak myšlenka theorií absolutních neposuzuje se sama o sobě, nýbrž v organické spojitosti s účelem prospěšnosti (theorie spojovací, viz dále nahoře v textu). Avšak překvapuje nás zvláštní a při jinak přesně logickém svazu myšlenek ve spisu projevených opravdu podivná nedůslednost. Spisovatel na str. 14. dd prohlašuje se pro volnost vůle lidské, kterouž obšírně odůvodňuje ve smyslu t. zv. indeterminismu rozumového. Při tom pak plným právem tu i v další kapitole (str. 30. dd.) klade důraz na to, že bez této podmínky »není žádného trestního ‚práva', a marná jest snaha všech, kdož popírají svobodu vůle, při tom však zodpovědnost nechávají platit«, a že »příčetnost člověka nedá se žádným způsobem vysvětlovati, jestliže on jedná jen tak, jak musí«. Dobře také vystihuje (str 33.), že bez volnosti lidské není možné nijaké morální oceňování lidských skutků, a že s touto podmínkou padá také pojem »povinnosti, ctnosti, spravedlnosti, předpisů, trestů«. Mohli bychom tedy očekávati, že uzná myšlenku spravedlivé odplaty za vlastní základ práva trestního Místo

skutečně myšlenka odplaty ovládala v celém právu trestním, že by potom mnohá zařízení v právu trestním byla nevysvětlitelná, jako: promlčení, závislost trestního stíhání na vůli soukromé při deliktech soukromých a návrhových, abolice a udělení milosti, podmíněné propuštění atd. Avšak tato námitka jen dokazuje, že konání trestní spravedlnosti není — a v tom zajisté chybují theorie absolutní — samo o sobě úkolem státu a že jako vůbec žádný obor státní působnosti nemůže býti pro stát naprosto bezúčelným. Jinými slovy: K myšlence odplaty musí přistoupiti ještě účel prospěšnosti (theorie spojovací). Tam potom, kde dotčený účel ociťuje se v kollisi s jinými důležitými zájmy veřejnými, aneb i tak vážnými zájmy soukromými, že jich naprosto nelze nedbati, zcela dobře lze připustiti možnost, aby onen účel a s ním tedy státní právo trestní před těmito zájmy ustoupily v pozadí. To myslíme, jest jádro zcela zdravé a dobré, jež lze vyloupnouti z theorií spojovacích, jak je konstruují ku př. Rossi, Ortolan, Binding, H. Meyer, Geyer a j.

II. Co do otázky volnosti lidské L. počítá k elementům příčetnosti také způsobilost k sebeurčování (str. 14.) a soudí, že skutečnost sebeovládání uznávána jest nejen indeterministy, nýbrž i deterministy, a že tím sama otázka zásadní valně pozbývá důležitosti. Přes to však nerozpakuje se prohlásiti se pro indeterminism. Důvody toho naznačeny jsou jen poznámkou, že »zákon příčinnosti, o jehož bezvýjimečnou platnost opírá se determinism, ani pro svět fysický dokonce není dokázán, a že některé psychické zjevy, jako lítost, jen se stanoviska volnosti vůle mohou býti pochopeny« (str. 15.). Jest patrno, že L. do hlubšího rozboru otázky na tomto místě pouštěti se nechtěl,[1]) a nemáme proto ani my příčiny tak činiti, přestávajíce proto jen na několika poznámkách. »Skutečnost sebeovládání« nejprve neuznávají všichni deterministé, nečiní tak zejména přívrženci učení Lombrosova, proti němuž i L. (Ger. S. l. c. str. 153.) právem se prohlašuje. Ale i při ostatních deterministech dotčená skutečnost, kterouž oni spatřují v tom, že člověk, jsa poslušen individualní své povahy, podněty ke spáchání činu trestného překonávati musí, v tomto osvětlení pozbývá naprosto váhy. Z ní zajisté neplyne nic jiného, než že člověk některé činy trestné, k nimž podněty na něj působícími

---

toho však jest mu (str 63 dd.) důvodem trestu — nebezpečnost individuality pachatelovy a trest prostředkem ochrany proti této nebezpečnosti. Konec konců spisovatel ociťuje se tedy na vyšlapaných cestách theorie anthropologické a sociologické; jen že zastavatelé těchto theorií dospívají k podobným závěrům docela logicky z determinismu, jejž on přece tak důrazně potírá, ti pak mezi nimi, kteří jsou důsledni aneb aspoň upřímní, zavrhují i pojem odpovědnosti a příčetnosti.

[1]) Učinil tak ovšem v cit. článku v Ger. S. 44, str. 152. dd

byl nabádán, nevykoná. Avšak při otázce volnosti nejde o ty skutky, které nebyly, nýbrž o ty, které byly vykonány, a o těch tvrdí determinism, že vykonány býti musily, poněvadž člověk příslušným podnětům odolati nemohl. Ba na tom právě deterministé — ovšem bludně — zakládají svůj pojem odpovědnosti a oprávněnost trestu.[1]) Z toho jest tedy viděti, že si touto oklikou nikterak rozřešení neusnadníme a z otázky po determinismu nebo indeterminismu se nevypleteme. Na druhé straně nevíme, zdali právě ty dva argumenty, jež L. pro důkaz volnosti pokládá za nejdůležitější, jsou zabezpečeny proti všeliké námitce. Dojista lze vůbec bráti v pochybnost objektivnou platnost zákona příčinnosti i pro svět fysický.[2]) Avšak máme zajisté nejen deterministy, kteří zákonu příčinnosti upírají dotčené platnosti, pokládajíce jej jen za formu lidského myšlení (buďtež jmenováni jen Hume a Comte),[3]) nýbrž i mezi indeterministy takové, kteří o dotčeném zákoně soudí právě opáčně (Gutberlet).[4]) Co pak se týče lítosti, kterou L. uvádí jakožto důkaz volnosti, ukazujeme jen k námitkám Liepmannovým[5]) a k tomu, že také Spinoza[6]) připouští možnost lítosti i přes svůj názor deterministský.

C. Příčinná spojitost.

V náuce o kausalitě (str. 21. dd.) L. připojuje svoje výklady k úvahám, jež v této věci byl podal z části již ve svém spise »Das Moment objektiver Gefährlichkeit im Begriffe des Verbrechensversuches«, 1879, zvláště pak v důmyslné a na hlubokých studiích filosofických založené rozpravě »Handlung und Erfolg«.[7]) Již tam

---

[1]) Nejrázovitěji to vyjadřuje Schäfer, Ztschft. f. d. ges. Str. R sd. XV (1896) str. 193.: »So nothwendig wie die That, ist daher auch die Strafe, und verantwortlich ist der Mensch nicht deswegen, weil er will, sondern weil er muss.«

[2]) Sr. Jodl, Lehrb. der Psychologie, 1896 str. 63. »Freilich sind diese Sätze (das Gesetz der Trägheit und das Gesetz der Erhaltung der Energie), eben so wie das Kausalitätsprinzip selbst niemals als unbedingt giltig zu erweisen, sondern nur oberste hypothetische Annahmen, durch welche wir die Welt zu realisiren versuchen und uns in der wissenschaftlichen Arbeit leiten lassen.«

[3]) Sr. Falckenberg-Procházka, Dějiny novověké filosofie od Mikuláše Cusana až po naše časy. V Praze Jan Laichter 1899, str 286, 287., 695 Podobně z kriminalistů Liepmann, Einleitung in das Strafrecht, Berlin 1900, str. 176. a 177.

[4]) Sr. jeho polemiku ve Philosoph. Jahrbuch, XI. (1898) str. 374. proti vývodům Jodlovým citov. v předch. pozn. 1. Gutberlet dovolává se »nepřekonatelné evidence zákona o dostatečném důvodě a dostatečné příčině«.

[5]) L. c. str. 167. a 172. dd.

[6]) Sr. Falckenberg-Procházka l. c. str. 174.

[7]) V Grünhutově Zeitschr. f. das Priv. und öffentl. R. der Gegenw. IX. (1882) str. 221. dd., po zásluze velmi vřele oceněno v rozpravě Birkmeyerově, Über Ursachenbegriff und Causalzusammenhang, Ger. S. 37 (1885), str. 257. dd.

L. ukázal, že za příčinu ve smyslu vědeckém, filosofickém, pokládati lze jenom souhrn všech podmínek, jichž bylo třeba, aby výsledek nějaký nastal. Poněvadž pak ani jediné z těchto podmínek nelze si odmysliti, nemá-li minouti i výsledek, jest patrno, že pro výsledek, tak jak skutečně nastal, všecky tyto podmínky rovnou měrou jsou nezbytny, a že tedy věcného rozdílu mezi nimi není, jinými slovy, že nelze žádné mezi nimi vyjímati z řady ostatních a jí naproti oněm samotné přikládati vlastnost příčiny. Avšak rovněž jest patrno, že tento filosofický pojem příčiny pro účely práva testního jest naprosto nepotřebný,[1]) právě tak jako ve všedním životě, kdež, tážeme-li se po příčině nějakého výsledku, nechceme zvěděti podmínku kteroukoli, nýbrž jen podmínku určitého druhu a to podle stanoviska, s jakého, a podle účelu, k jakému se tážeme. L. pokusil se proto již v dotčené rozpravě str. 248. dd. rozličné »antecedentie« z pojmu příčiny vyloučiti[2]) a tak tento pojem pro potřeby praktického života učiniti způsobilejším. Zejména ukázal, v jakém smyslu pojem příčiny sluší pojímati k účelům práva trestního (str. 278. dd.), kdež záleží nám jen na tom, za kterých podmínek činnost lidskou můžeme pokládati za příčinu. Přes to však L. v této rozpravě ještě nepodjal se úkolu, pojem příčiny pro právo trestní positivně vytknouti a obor jeho naproti ostatním podmínkám vymeziti.[3]) To učinil teprve a to dosti obšírně v »Nástinu«. L. ukazuje k tomu, že věda právní jest vědou činného a nikoli spekulativného života, kteráž pozoruje události podle toho, do které míry lidé a stát mohou na ně působiti. Pro tento účel jest prý naprosto nezbytno vyhledati jednu jedinou příčinu. Proto prý nelze vzdáti se rozdílu mezi příčinou a podmínkami. K podmínkám pak počítá jednak síly přírodní, jednak všechny ty »události, kteréž jsou časově od příslušného účinku tak vzdáleny, že v době, na které záleží pro posouzení

---

[1]) Opačného mínění jest Finger, Strafr. I. str. 153., který však nicméně hned potom pokouší se pojem příčiny pro obor práva trestního úžeji. vymeziti.

[2]) Srov. však, co proti tomu namítá Birkmeyer l. c. str. 288 pozn. 7.

[3]) Tím se vysvětluje, kterak Liszt, Lehrb. 8. vyd. str 125. mohl, dovolávaje se také zmíněné jeho rozpravy, počítati Lammasche mezi ty, kdož v náuce o kausalitě přidržují se pro právo trestní téhož mínění, co Buri, Liszt a ostatní tam jmenovaní. V tom smyslu patrně také pojímá zmíněné výklady Lammaschovy Birkmeyer l. c. str. 262. a 263. arciť s obmezením vytčeným na str. 300. pozn. 63. Liszt i Birkmeyer nepovšimli si, že L. jedná tady jen o filosofickém pojmu příčiny a zkoumá, zdali lze ho také užiti v právu trestním. Při tom sice ovšem dokazuje, že objektivného rozdílu mezi podmínkami není, avšak přece již tu plnou měrou uznává, že pro život praktický a také pro právo trestní vytčení příčiny jest oprávněné a možné. Sr. zvláště str. 249. a 256. dd.

skutku, nemůže na ně býti působeno« (str. 22.). V dalším postupu pak vymezuje pojem příčiny pro účely vědy a praxe právní ještě v tom směru, že z řady podmínek vylučuje ty, »které jsou výsledku tak vzdáleny, že jejich vztah k němu zcela ustupuje v pozadí naproti vztahu jiné nějaké události právě k tomuto výsledku,« vytýkaje jakožto »příčinu κατ᾽ ἐξοχήν« ten článek kausalného řetězu, který pro dotčený účel jeví se býti »nejvíce do očí bijícím a nejrozhodnějším«. Záleží tedy jen na tom, aby vyhledána byla určitá »bližší příčina«, která by prostému rozumu lidskému stačila úplně k vysvětlení nějaké události, tak že netřeba mu dále pátrati po podmínkách, za kterých ona sama zase mohla vzniknouti. Tak má prý se věc ku příkladu, když člověk spěchající ke dráze byl na cestě přepaden vrahem, z jehož rukou podařilo se mu sice uniknouti, ale přece tak, že mohl dostati se teprve k pozdějšímu vlaku, a při nehodě, která právě tento vlak stihla, přišel o život. Tu prý příčinná spojitost mezi nastalou smrtí a nehodou železniční jest o tolik zjevnější a nápadnější než spojitost s přepadením usmrceného vrahem jakožto podmínkou značně vzdálenější, že pátrajíce po příčině přestáváme na vytčení dotčené nehody. S tohoto stanoviska L. vysvětluje také a to v celku způsobem s »panující« theorií srovnalým t. zv. přerušení příčinné spojitosti, snaže se při tom zároveň zjednati shodu s positivným ustanovením § 134. tr. z. o »příčinách dalších náhodou k tomu přišlých«. Na této své theorii staví pak také (str. 24.) výklad o nepravých deliktech ommissivných, při nichž opominutí záleží v tom, že někdo neučinil to, co po právu mohlo od něho se očekávati. Příčinnost při těchto deliktech L. vysvětluje jakožto představu k onomu nečinění se pojící, že by výsledek býval jiný, kdyby určitá osoba byla učinila to, co od ní mohlo býti očekáváno a požadováno.

II. Nelze upříti, že mínění, kteréž pro obor práva trestního nechce uznati rozdílu mezi podmínkami a příčinou (ku př. Geyer, Buri, Liszt, z rakouských Janka, Finger, z části již Glaser) úplně neuspokojuje a má také skutečně některé svoje slabiny. Protiví se zajisté všemu způsobu našeho myšlení, k otázce po příčině nějakého výsledku odpovídati podmínkou jakoukoli; neboť každý výsledek má nekonečnou řadu podmínek, z nichžto některé z obecné zkušenosti buď již předem známe nebo mlčky předpokládáme, nebo na které nám při naší otázce vůbec nezáleží. Pravda sice, že tato theorie odlišuje kausalitu od odpovědnosti za kausalitu, činíc i z výsledku kausalně způsobeného odpovědným jen toho, komu lze jej zároveň přičítati k vině (dolus nebo culpa). Tím jest sice praktický dosah příčinnosti v tak širokém smyslu pojaté pro právo trestní valně seslaben, ale všem nesnázím a nesrovnalostem přece není uvarováno.

Lehlo-li ku př. stavení popelem, náleží dojista k podmínkám tohoto výsledku také činnost tesaře, který zřídil dřevěný krov a jiné hořlavé jeho části. Stane snad se tesař odpovědným z výsledku tenkráte, když by jej byl při své činnosti přímo zamýšlel? Zajisté nikoli! Teprve tenkráte věc nabyla by jiné tvářnosti, kdyby byl tesař ku př. byl se uchýlil od schváleného plánu stavebního a schvalně něco tak zařídil, ku př. nějaký trám poblíž komína tak položil, aby z toho nastalo nebezpečenství ohně. To přece jest, myslíme, patrný důkaz, že naše myšlení vzpírá se uznati domnělou rovnocennost všech podmínek, a že kausalnost v tomto smyslu, třeba sdružená s momentem viny nemůže ještě odůvodniti odpovědnost. Ke slabinám této theorie také náleží, že nedovede odůvodniti kausalnost při opominutí, ba vzdává se i pokusu odůvodnění, uznávajíc tu jen obdobu kausalnosti, nikoli kausalnost skutečnou, a berouc útočiště k positivnímu ustanovení zákona, kterýž takové nezabránění výsledku posuzuje tak jako jeho způsobení.[1]) Jest patrno, že takovýmto výkladem bylo by lze ospravedlniti jenom trest za to, že někdo nesplnil svojí povinnosti určitému výsledku zabrániti, že však nikdy by nebylo lze výsledek sám tomu, kdo takto se byl zachoval, přičítati. Nejednou pak bylo právem poukázáno již k tomu, že theorie o rovnocennosti všech podmínek ociťuje se v odporu s positivným právem, kteréž, činíc rozdíl mezi pachatelem, návodcem a pomocníkem, rozdíl mezi různými podmínkami a jich účinností zřejmě uznává a v kausalitě činnosti lidské připouští rozličné stupně a odstíny.[2]) V největší pak tísni ociťuje se tato theorie, majíc vysvětliti ta ustanovení zákona, jimiž některý skutek prohlašuje se za trestuhodnější, byl-li jím jen objektivně, a tedy beze všeho subjektivného zavinění, způsoben nějaký zvláště těžký výsledek, ku př. smrt osoby ženské, na níž bylo spácháno násilné smilstvo. Tu sami hlasatelé této theorie přiznávají, že by důslednosti z ní plynoucí byly »nesnesitelné«, a vylučujíce přičítání těžšího výsledku tam, kde by »výsledek nastal jen zcela výjimečným sdružením okolností,« staví na místo svého pojmu bezvýminečné příčinnosti účinnost toliko »adaequatní«.[3])

III. Úspěchy, jimiž tato theorie při všech svých nepopíratelných nedostatcích se vykazuje, lze vysvětliti hlavně tím, že nepodařilo se posud pojem příčiny k účelům práva trestního vyměřiti způsobem naprosto uspokojivým. Tím však nelze vyhladiti přesvědčení, že snahy po vymezení dotčeného pojmu jsou úplně oprávněny.

---

[1]) Sr. ku př. Liszt, Lehr. 8. vyd. (1897) č. 29. I. a Beling, Grundzüge, 1899 str 23.
[2]) Sr. Birkmeyer l. c. str. 272., 277. a 377. dd.
[3]) Tak zejména Liszt l. c. § 28. III. 2. a V. 4.

Proto nemůže nás překvapovati, že snahy tyto nikterak neutuchají a pokusy k dotčenému cíli směřující znova a znova oživují.[1] K pokusům těmto druží se i výklad Lammaschův. Předností jeho jest, že nikterak nesměšuje kausality s odpovědností za kausalitu a nepřestává při otázce příčinnosti na zkoumání činů bezprávných [2]; neboť prve sluší rozhodnouti, zdali činnost lidská v určitém případě byla kausálnou, a teprve potom, zdali byla také bezprávnou a lze-li jejího původce z výsledku činiti odpovědným. Také to pokládáme za správné, že běží v právu trestním jen o to, abychom v řadě podmínek nalezli takovou, která by nám — ovšem společně se všemi ostatními podmínkami, jež podle obecné zkušenosti můžeme předpokládati — výsledek uspokojivým způsobem vysvětlovala. Nejchoulostivějším však úkolem jest, určitými znaky označiti právě tu podmínku, které bychom tuto vlastnost mohli přičítati, a kterou bychom tedy mezi všemi ostatními pro svůj účel mohli pokládati za příčinu. Formulování Lammaschovo: »das für den Zweck ihrer (der Rechtswissenschaft und juristischen Praxis) Untersuchung auffallendste und entscheidendste Glied der kausalen Kette« přibližuje se zajisté značně praktickým potřebám práva trestního. Dovoleno však jest pochybovati o tom, zdali toto vyznačení jest tou měrou určité, aby bylo soudci dosti bezpečným vodítkem, a aby podle něho bylo lze rozhodovati případy zvláště složité a pochybné. V tom směru však sluší uznati zásluhu Lammaschovu, že z pojmu kausalnosti vyloučil elementy, na nichž pro právo trestní nezáleží, a že jasněji, nežli se stalo doposud, vytkl stanovisko, s něhož nesnadnou a důležitou tuto otázku pro zmíněný praktický účel třeba řešiti.[3])

IV. V témž oddíle, co o příčinnosti, L. vykládá také (str. 21.) případ, jehož týká se Webrem konstruovaný t. zv. dolus ge-

---

[1]) Za posledních desítiletí podjali se takových pokusů mezi německými spisovateli zejména: Bar, Hugo Meyer, Zitelmann, Binding, Ortmann, Birkmeyer, Merkel, Kohler, v poslední pak době Arnošt Mayer (1899) a Liepmann (1900).

[2]) Tato výtka právem se činí theorii Barově. Sr. ku př. Binding, Normen, 1. vyd 1872 § 7 pozn. 85. Nejnověji však zase proti dělení obojí otázky prohlašuje se Liepmann, Einleitung in das Strafrecht, 1900, str. 59, 60, proti němuž zase Mayer, Ztschft. f. d. ges. Str. R. W. 20 (1900) str. 551.

[3]) V častěji citované svojí rozpravě L. projevil mínění, že »pojem příčiny bývá v novější právní náuce zcela nepřiměřeným způsobem přeceňován« (str. 279.), že »skoro všude pojem kausality při řešení těch otázek, pro které se po něm tolik pachtíme, nechává nás na holičkách«, a že »přímá praktická cena pojmu příčiny jest jen nepatrná« (str. 293.). Avšak četné pokusy, jež od té doby se staly o vymezení správného pojmu příčiny, a živá, posud neutuchající diskusse literární o tento pojem se točící, jsou dokladem, že toto mínění Lammaschovo nestalo se obecným. Nyní pak L. sám, zabývaje se v »Nástinu« s takovou obšírností dotčeným pojmem, skutkem dotvrdil, co sám na uvedených místech (str. 293.) poznamenal, že totiž »i pro vědu právní a provádění práva zůstává důležitým problémem určiti správný pojem příčiny«.

neralis. Se stanoviska systematického, lze to docela dobře odůvodniti; neboť o tom, že Weber jest na omylu, přičítaje pachateli při činnosti druhé (ku př. zahrabání domnělé mrtvoly, vhození jí do vody atd.) úmysl, jejž měl při činnosti prvé (úmysl člověka usmrtiti), již není žádného sporu. Pochybno může býti jenom, zdali výsledek má býti přičítán jakožto pachatelem způsobený kausalně a dolosně přes to, že při činnosti, jíž byl způsoben, pachatel neměl již úmyslu, s kterým byl předsevzal činnost prvou. L. k otázce přisvědčuje, poněvadž prý beztoho člověk nikdy nemůže hned předem přehlednouti úplně celou spojitost příčinnou, pročež nezáleží na tom, zdali řada kausálná měla právě ten průběh, jak si to jednající byl představoval, či odchylný. Při tom zároveň případ sám, o nějž tu jde, pojímá tak, že obě činnosti jednajícího mezi sebou »vnitřně (podle jeho předsevzetí) souvisí«. V častěji zpomenuté svojí rozpravě pak ještě připomíná (str. 285.), že »činnost způsobivší žádaný výsledek, avšak nikoli v úmyslu k němu se vztahujícím předsevzatá, jest podmíněna tou jinou činností, kterou byl jednající v tomto bezprávném úmyslu předsevzal.« Kdežto však v »Nástinu« jednotlivých případů dále neodlišuje, zde přece ještě připouští, že mohou naskytnouti se případy, kde nastalý výsledek jednajícímu přičítati nelze, ačkoli jest tu příčinná spojitost mezi jeho činností a nastalým výsledkem a úmysl jeho při dotčené činnosti k tomuto výsledku směřoval. L. tedy patrně uznává, že jest tu dvojí činnost, která však souvisí mezi sebou vzhledem k úmyslu jednajícího. Jinak ku př. Liszt,[1]) který přičítá výsledek, když »veškeré částečné akty za příčinou jednoty výsledku sluší pokládati za jediný čin, jehožto průběh uchyluje se od představy jednajícího jen v punktech pro něj nepodstatných.« Zajisté mínění prvé jest potud správnější, že dvojí rozdílnou činnost, která tu skutečně jest, nelze nikterak odčiniti odkazováním k jednotnosti výsledku. Činnost lidská, má-li míti nějaký význam pro obor práva trestního, musí míti určitý svůj ráz po stránce viny, totiž jakožto dolosní nebo kulposní. Jedna a táž činnost nemůže nikdy skládati se z části dolosní a z části kulposní nebo takové, která není ani dolosní ani kulposní; kdekoliv setkáváme se s několika »oddíly« činnosti, jež liší se od sebe po této stránce, jest nám ve smyslu právním činiti vždy s několika samostatnými činnostmi. To jest také důvod, proč novější theorie zavrhuje i t. zv. dolus indirectus, dolus subsequens atd. Proto také všeliké slučování dvojí takové samostatné činnosti jednotným výsledkem v činnost jedinou jest toliko fikcí. Ale ani stanovení »vnitřní« jich spojitosti (jednotností úmyslu)

---

[1]) Lehrb. 8. vyd. § 38. pozn. 8. Podobně H. Meyer, Lehrb. 3. vyd 1882, § 29.

nemožno jinak posuzovati; vždyť právě naopak předpokládáme, že jednající toho úmyslu, s kterým byl předsebral činnost prvou, při činnosti druhé již neměl. Podle našeho mínění věc má se v těchto případech nejinak, než všude tam, kde k (dolosní) činnosti pachatelově přistoupila činnost další jiné osoby, a teprve ve spojení s ní výsledek způsobila. Jest to právě tak, jako kdyby ku př. člověka poraněného v úmyslu vražedném osobou *A* byl nalezl *B* a pokládaje jej za mrtvého, domněle mrtvého zahrabal a pod. a způsobil tak teprve jeho smrt. Pokud lze pachateli *A* přičítati tento výsledek v uvedeném případě, potud lze tak zajisté učiniti i tehdá, předsevzal-li tuto druhou činnost nikoliv *B*, nýbrž on sám.

D. Ostatní náuky povšechné.

I. Vedle vlastních podmínek trestnosti L., jako již před tím Binding a z rakouských spisovatelů Finger, rozeznává »vnější« t. j. mimo skutkovou povahu příslušného činu trestného trvající takové podmínky (str. 8.). Jako příklady uvádějí se §§ 66. (zaručená vzájemnost a zákonné vyhlášení v Rakousku) a 40. tr. z. (trestnost skutku i v místě, kde byl spáchán) a ty četné případy, kde trestnost skutku zvyšuje se těžším, třebas bez viny pachatelovy nastalým výsledkem (ku př. §§ 73., 126. dd., 148., 150. dd. atd.). Od těchto »vnějších podmínek trestnosti« pak rozeznává »podmínky stíhatelnosti«, jichžto nedostatek neodnímá skutku povahy činu trestného, ale působí, že skutek nemůže býti stíhán. Sem počítá návrh a zmocnění při deliktech návrhových a ke zmocnění stíhaných a žádost toho, komu činem trestným bylo ublíženo, při deliktech soukromožalobných. Proti tomuto výkladu máme pochybnosti, pokud jde o žádost toho, komu činem trestným bylo ublíženo. Tato žádost ve smyslu nynějšího řádu trestního není ničím jiným, než soukromou obžalobou (arg. č. 2. odst. 2. a zvláště § 46. odst. 1. ř. tr.). Soukromá obžaloba však nemůže míti jiného významu procesního, než obžaloba veřejná, kterou přece L., a to dojista právem, nejmenuje mezi podmínkami stíhatelnosti. Jestiť zajisté obžaloba trestní, ať veřejná, ať soukromá, sama již způsobem a výkonem stíhání trestního a nikoliv tedy jeho podmínkou.

II. Zvláštním způsobem L. vykládá a třídí důvody trestnost vylučující a rušící. Hned v § 5. (str. 9. dd.) jedná o důvodech, pro které »zaniká trestní nárok a pomíjí povinnost k trestání«. To jsou: úmrtí vinníkovo, vytrpěný trest a promlčení jakožto důvody všeobecné; potom účinná lítost, udání a soukromé odpuštění jakožto důvody zvláštní. Od obojích odděleně pak se uvádí udělení milosti. V dalším § 7. v náuce o subjektu

činu trestného jedná se zase zvláště o důvodech vinu vylučujících (nepříčetnost) a trest vylučujících (souverainnita panovníkova a poslanecká immunita). Exterritorialita právem se neuvádí, zakládajíc toliko vynětí z pravomoci našich soudů trestních nebo — jak my alespoň raději bychom se vyjádřili — z působnosti našeho řádu trestního. Konečně ve zvláštním č. 12. (str. 41. dd.) vykládá se o důvodech »ospravedlňujících a omluvných«, jakož jsou: výkon práva nebo povinnosti, výkon kázně domácí, nutná obrana, nouze, výkony operativní, svépomoc a svolení škodujícího. Podle našeho mínění nepřispívá se tím k objasnění a správnému vystižení věci, užívá-li se názvu: důvody vylučující vinu resp. trest, o okolnostech vytčených v § 7. Nedostatek subjektivné způsobilosti k činu trestnému — ten význam právě má nepříčetnost — lze jen v nevlastním neboli širším smyslu řaditi mezi důvody trestnost vylučující (— v tomto širším smyslu užívá tohoto označení § 319. tr. ř. —); ve vlastním smyslu však označení toto se na něj nehodí právě tak, jako na jiné nedostatky skutkové povahy, ku př. co do předmětu, co do úmyslnosti nebo kulposnosti, nebo co do činnosti atd. Panovnickou souverainnitu a poslaneckou immunitu náleželo by podle našeho mínění zařaditi spíše mezi výjimky z působnosti našich zákonů trestních ve směru osobním. Se stanoviska spisovatelova pak mělo by alespoň býti naznačeno, v čem shledává rozdíl mezi důvody vylučujícími vinu a důvody vylučujícími trest, a jaký praktický dosah rozeznávání tomu přičítá.

III. V náuce o úmyslu (str. 17.) L. opírá se rozhodně a zajisté právem »moderní theorii představovací« (Liszt, Frank a j.), jíž k úmyslu stačí samo předvídání výsledku. Zároveň pak obrací se proti Bindingovi, kterýž v pojem úmyslnosti vkládá spolu vědomí (a chtění) bezprávnosti. Podle L. vyhledává se, ale stačí také, když pachatel chtěl právě »tomu výsledku, pro nějž zákon skutek prohlašuje za trestný« (str. 16.). Tento výklad dochází také opory v § 1. našeho zák. tr., podle něhož úmysl záleží v tom, že »to zlo, které se zločinem jest spojeno«, bylo »rozváženo a umíněno«. Na tomto základě pak L. stanoví rozdíl mezi úmyslností a kulposností a určuje t. z. dolus eventualis a dolus indirectus. Při tomto uchyluje se od mínění panujícího (Geyer, Wahlberg, Janka, Finger, Löffler), kteréž konečná slova § 1. »woraus das Übel . . . gemeiniglich erfolgt oder doch leicht erfolgen kann« vykládá ve smyslu subjektivném, přičítajíc nastalý těžší výsledek jenom, když byl způsoben alespoň kulposně. L. přidržuje se tu mínění, jehož ve hlavní věci již Glaser se zastával, mínění objektivného; podle něho záleží jen na tom, zdali vzešlý výsledek jest »v pravidelné, typické příčinné spojitosti s příslušným činem dolosním«, tak že nelze ho

přičítati, nastal-li jen zvláštním shlukem okolností, které jest vlastním právě jen tomuto konkretnímu případu. Pokud nás se týče, pokládáme za nejzávažnější moment historický. Starší zákony rakouské — Teresiana, Josefinský zákonník a zákon tr. z r. 1803. — nechtěly zajisté svým úmyslem nepřímým zasáhnouti nic jiného, než co tímto označením již od dob Carpzovových a později Nettelbladtových vyrozumívalo se v doktině obecnoprávní, a co později Feuerbach, ovšem ne zcela správně, označil svojí »culpa dolo determinata«, totiž případy konkurence deliktu dolosního s deliktem kulposním.[1] Tato historická spojitost nasvědčuje zcela určitě mínění subjektivnému, v odchylném pak znění závěrečné věty § 1, nemůžeme spatřovati nic jiného, než nikoli právě zdařilý pokus, vystihnouti příslušné případy společnou theoretickou formulí.

Jakožto delikty, jež jenom dolo indirecto mohou býti spáchány, L. jmenuje zločiny § 140. a 85 *b)*; jakožto delikty pak, při kterých možný jest jak dolus directus, tak indirectus, vypočítává §§ 152., 147., 169. a 209. Avšak §§ 85 *b)* a 209. nemluví vůbec o nijakém skutečně nastalém, pachatelem však nezamyšleném výsledku, nýbrž jen o jeho možnosti (§ 85. *b)*: ». . . daraus eine Gefahr . . . . entstehen kann«; § 209. ». . . zum Anlasse obrigkeitlicher Untersuchung . . . dienen könnte«, a contr. § 1.: ». . . wodurch das Übel, welches dadurch entstanden ist . . .«), slova § 147. pak »aus was immer für einer Absicht« neznamenají vůbec úmyslu po rozumu § 1. (»böser Vorsatz«, »aus einer anderen bösen Absicht«), nýbrž prostě účel neboli motiv, kterýž tu zákon, arci zbytečně, prohlašuje za bezvýznamný. Naproti tomu, pokud jde o zařadění § 169., připouštíme s L. proti obecnému mínění, že tento zločin může býti spáchán také dolo directo, totiž tenkráte, když by pachatel, který zapálil věc vlastní, byl zamýšlel, aby z toho vzešlo nebezpečenství požáru (nikoliv přímo požár, kdež skutek byl by zločinem žhářství dle § 166.) na majetku cizím.

IV. Ze stati o dokonání a pokusu (str. 25. dd.) vytýkáme rozdíl, jejž L. činí mezi delikty výsledečnými a útočnými (Erfolgs- a Angriffsdelikte), při kteréžto každé skupině jinak sluší určiti moment dokonání a pokusu. Vhodná jest poznámka (str. 26.), že pojmy dokonání a pokusu mají jen cenu formálnou, jsouce spíše jen pomůckou zákonodárné techniky, která činí možným, aby i takové případy byly trestány, které se jinak nehodí pod definici činu trestného (dokonaného). V otázce t. zv. pokusu nezpůsobilého L. přidržuje se theorie subjektivné, kterouž i de lege lata pokládá

---

[1]) Tuto historickou spojitost správně vystihuje již Visini, Zeitschrift für österr. Rechtsgelehrsamkeit 1835, sv. II. str. 362.

za správnou, jako činí Janka a Finger. Za to od obou těchto odchyluje se v tom, že při aberraci přičítá pachateli dokonaný čin trestný dolosní, jako při omylu v předmětu, pokládaje ustanovení § 134. (»dessen oder eines andern Menschen«) za zásadně správné. Otázka kausalnosti není tu ovšem pochybnou; k otázce po dolosnosti může však přisvědčiti jenom ten, kdo pokládá psychologicky za možno, aby někdo chtěl a zamýšlel výsledek, který není ani tou měrou určitý, jak se toho vyhledává alespoň při úmyslu alternativném (— o němž arci L. se nezmiňuje —) nebo eventualném. Potom ovšem bylo by lze i tvrditi, že ten, kdo zamýšleje usmrtiti člověka *A* po něm vystřelil, avšak zasáhl a usmrtil člověka *B*, »chtěl« usmrtiti tohoto člověka *B*.

V. Také ostatní všeobecné náuky jsou Lammaschem v různých směrech prohloubeny a s rozličných stránek nově objasněny. Tak náuka o spoluvině a účastenství (str. 29. dd.), o trestních prostředcích (str. 33. dd.) a o vyměřování trestu (str. 38. dd.), kamž také pojat jest výklad o konkurrenci činů trestných. Rozdíl mezi pomocníkem a spolupachatelem. L. určuje (str. 30.) v ten způsob, že pomocník zjednává »podmínku pro skutek pachatelův, spolupachatel však samostatnou, ke skutku spolupachatelovu přistupující podmínku pro vzejití výsledku«. Příklady, jež L. uvádí, nejsou ovšem s to, aby tomuto názoru zjednaly uznání. Alespoň nedovedeme vystihnouti rozdíl mezi činností toho, »kdo svítí, aby druhý mohl zasaditi ránu, kdo stojí na stráži, aby jiný mohl do stavení vniknouti, kdo druhého zvedá do výše, aby mohl hoditi«, od činnosti toho, »kdož v tom okamžiku, kdy druhý chápe se věci, jež má býti ukradena, pozornost majetníkovu jinam obrací«, — a přece onino mají býti pomocníky, tento spolupachatelem.

VI. Ve výkladu o konkurrenci jest zvláště pozoruhodno, že L. (str. 39. a 40) odporuje známému názoru kassačního soudu, který z § 50. tr. z. vyvozuje, že tomu, kdo byl odsouzen pro zločin, na který jest vyměřen trest smrti, nemůže tento trest býti uložen, jestliže pro nějaký delikt konkurrující byl již přetrpěl sebe menší trest na svobodě. L. ukazuje k důvodům historickým, z nichžto sluší souditi, že zákon zamýšlel v § 50. jenom odstraniti t. z. »vnitřní zostření« záležející ve vystavení na pranýř, kdežto trest na svobodě přetrpěný pro čin trestný konkurrující nelze pokládati za zostření trestu smrti. Naproti tomu L. spatřuje v tom nepřípustné zostření a tedy překážku pro odsouzení k trestu smrti, jestliže obžalovaný pro týž skutek vytrpěl již zcela nebo z části trest na svobodě (str. 34.), a z téhož důvodu při konkurrenci pokládá za nemožné, aby obžalovaný týmže rozsudkem byl odsouzen k trestu smrti a zároveň k trestu na svobodě (str. 39.). Rozhodnutí v obou těchto posledních případech pokládáme za zcela správné, nikoli však připojený důvod; neboť L. sám (str.

40. a obšírně v Ger. Ztg. 1897 č. 7.) přesvědčivě dokázal, že »zostření«, o němž mluví § 50. tr. z., nezáleží v utrpění trestu na svobodě, nýbrž má smysl jiný. Z § 50. poznáváme jen intenci zákona, kterýž při trestu smrti (a doživotného žaláře) nechtěl dopustiti ani žádného trestu vedlejšího, t. j. ani zostření ve smyslu § 19. tr. z. (na rozdíl od § 44. tr. z. z r. 1803 I. d., kterýž všecka zostření, jež dle tehdejšího § 17. mohla nastati při trestu žaláře vůbec, dovoloval výslovně i při žaláři doživotném). Tím méně dojista bylo by ve smyslu zákona, kdyby s trestem smrti spojován byl ještě nějaký jiný trest hlavní (sr. Nál. kass. s. č. 511.), ježto spojení dvou trestů hlavních již vedle § 31. může býti pokládáno za přípustno jen tam, kde to zákon výslovně dopouští, jako v §§ 35. odst. 2. a 250. Při odsouzení pro delikty konkurrující věc zvláště nemůže býti pochybnou; neboť trestem na delikty konkurrující může tu býti jenom trest smrti (§ 34.), ostatní pak delikty konkurrující, které mají toliko váhu povšechné okolnosti přitěžující, poněvadž §§ 48. a 19. na tento případ se nehodí, musí (— vyjímajíc ovšem případ § 35. odst. 2. —) prostě zůstati bez povšimnutí. Zdaliž o deliktech konkurrujících konalo se řízení jednotné či oddělené, na tom dle § 265. tr. ř., jehož důsledností jest také § 264. téh. tr. ř., nezáleží. Jen tenkráte nelze přímo užiti těchto zásad, když obžalovaný prve, nežli byl odsouzen pro zločin, na který je trest smrti, zcela nebo z části přetrpěl trest na svobodě pro nějaký delikt konkurrující. Poněvadž však i tu má přijíti k platnosti základní myšlenka § 50. z. tr. a § 264. ř. tr., ve spojení s předpisy o konkurrenci (§ 34. tr. z.), vedle kteréž sloučení trestu smrti s trestem na svobodě, ať si pro týž delikt, ať si pro delikty konkurrující jest nepřípustné: nezbývá než sáhnouti k trestu hned potom nejtěžšímu, totiž trestu doživotného žaláře, jemuž hledíc k § 264. odst. 1. tr. ř. (slovo »nur« v 2. větě) předchozí výkon trestu na svobodě vytrpěného pro delikt konkurrující není na závadu.

E. Jednotlivé činy trestné.

I. Chvála vzdaná spisu Lammaschovu co do části všeobecné platí také nezmenšenou měrou o části zvláštní. I tato vyniká přehledným spořádáním, samostatností a bystrostí úsudku a důkladným zpracováním. Zvláště to platí o statích, v nichž jedná se o usmrcení, o urážkách na cti a o krádeži. Co do těchto dvou posléze zmíněných materií spisovatel přidržuje se názorů projevených a obšírně provedených ve svém spise »Diebstahl und Beleidigung« 1893. Z kapitoly o usmrcení budiž s uznáním vytčeno, že L. (str. 43.) — jako již před tím Finger, Strafrecht II. str. 84. a 85. — vystupuje proti výkladu, jehož v praxi, ano i v judikatuře

kassačního soudu (»affaira Chuchelská«) dostalo se § 87. tr. z. v ten způsob, že tam pojaty byly i případy, kdež někdo řečmi nebo svým chováním jiné osoby uvedl v takové rozčilení, jež bylo příčinou, že tyto jiné osoby dopustily se násilností a způsobily nebezpečenství zmíněné v § 87.

II. Zvláštní jest výklad, jejž L., z části ovšem podle vzoru Fingrova, podává o § 335. tr. z. (str. 45.) L. neshledává v tomto § definici činu trestného kulposního, nýbrž delikt povahy všeobecnější, totiž »jede nicht durch besondere Momente qualifizirte Gefährdung des Lebens, der Gesundheit oder körperlichen Sicherheit eines Anderen, die der Schuldige als solche zu erkennen vermochte.« Praktický dosah tohoto pojetí není nikterak nepatrný. Poskytujeť se jím možnost, aby pod § 335. zahrnuta byla i jednání, při nichž není ani stínu kulposnosti, jednání naprosto dolosní, avšak pod pojem určitého deliktu dolosního se nehodící, jako zejména přispění k cizí samovraždě (tak také nál. kass. s. č. 501. sb. Ger. Ztg.)[1]) a t. zv. americký souboj. O této věci budeme míti ještě jindy příležitosť pojednati zvláště.

III. Od obecného mínění valně se lišící výklad podává se také na str. 47. o svolení škodujícího při zločinu těžkého uškození na těle dle § 152. L. shledává rozdíl mezi vraždou a tímto zločinem m. j. v tom, že při oné úmysl nemusil směřovati k usmrcení právě toho člověka, jenž o život přišel, kdežto zločin § 152. předpokládá totožnost člověka, proti němuž směřoval úmysl (a činnost), a toho, jemuž bylo ublíženo. Soudí tak hlavně ze slov § 152.: »zwar nicht in der Absicht ihn zu tödten« a z toho, že při tomto zločinu na rozdíl od vraždy případy aberrace jsou vyloučeny. Poněvadž pak při svolení škodujícího nedostává se úmyslu směřujícího proti tomu, komu uškození na těle bylo způsobeno, tvrdí, že svolením vylučuje se ovšem trestnost skutku naznačeného v § 152. Proti tomuto výkladu máme však některé námitky. Nechceme ani toho blíže se dotýkati, že by uvedené argumenty musily míti plnou platnost také při zločinu zabití, tak že by při svolení usmrceného bylo lze přičítati pachateli nejvýše jen kulposní usmrcení. Rovněž nemíníme zde znova odporovati zásadnému názoru Lammaschovu o aberraci. Naprosto však nemůžeme připustiti, že by mezi úmyslem při vraždě a úmyslem při zabití a těžkém uškození na těle byl rozdíl ve směrech jím naznačených. Vždyť slova »in einer anderen feindseligen Absicht« naznačují zcela zřejmě, že zákon úmysl »usmrtiti« pokládá jen za zvláštní druh úmyslu »nepřátelského« vůbec.

---

[1]) Finger, Strafrecht II. str. 5. na rozdíl od Lammasche přes to, že dává § 335. výklad podobný, přispění k cizí samovraždě sem nepočítá a odporuje — pro nesprávné prý pojetí příčinné spojitosti — citovanému nálezu kass. soudu.

Ostatně i L. dojista připustí, že v pojmu vraždy alespoň také jsou zahrnuty případy, kde úmysl pachatelův směřoval právě proti tomu člověku, jenž byl skutečně usmrcen; jsou to totiž všecky ty případy, kde nenastala aberrace. Nebylo-li by nezbytno potom uznati, že alespoň v takovýchto případech trestnost vraždy daným svolením usmrceného rovněž jest vyloučena? A jaký dosah platnosti zbyl by potom pro theoretické sice jen, avšak proto přece zásadné ustanovení § 4. tr. z.?

IV. Při zavraždění dítěte (str. 42.) L. pohřešuje v právu rakouském zvláštního ustanovení o zabití dítěte a chce vyplniti mezeru užitím mimořádného práva zmírňovacího. Rovněž tak při nedokonaném zavraždění dítěte.

Shledávaje v zákoně mezeru v příčině t. zv. zabití dítěte L. patrně připojuje se k mínění Fingrovu, kterýž nejprve poukázal k nesnázím vznikajícím z toho, že § 139. určuje na usmrcení dítěte manželského žalář od 10—20, resp. od 5—10 let, kdežto na zabití dítěte slušelo by dle § 142 vyměřiti vždycky žalář od 10—20 let.[1]) Nám však zdá se, že v tomto směru není proč spatřovati v zákoně nějakou mezeru. Srovnáme-li ustanovení našeho zákona s právem německým, shledáváme, že rozsah případů zahrnutých v našem § 139. srovnává se úplně s § 217. něm. z. tr.[2]) Rozdíl jest jenom ten, že cit. § 217. něm. zákon. neužívá názvu zavraždění dítěte, poněvadž vztahuje se nejen ku případům, jež německé právo nazývá vraždou (§ 211.), nýbrž i k těm, jež tam se pokládají za zabití (§ 212.), t. j. ke všem případům usmrcení úmyslného, jež podle § 134. našeho tr. z. prohlášeny jsou vesměs za vraždu. To pak, co by dle našeho zákona bylo »zabitím dítěte« (§ 140.), jest dle německého zákona smrtelným ublížením na těle trestným dle § 226. Rovněž i v tom jest shoda mezi obojím zákonodárstvím, že ani ten ani onen zákon nemá zvláštního ustanovení o případě právě zmíněném. Zcela podobně jako v německém, věc jest upravena také ku př. v uherském zák. tr., jehož §§ 278. (vražda) a 279. (zabití) jsou obdobny s §§ 211. a 212. něm. z. tr.; §§ 284. (usmrcení dítěte) a 306. (tělesné ublížení, jímž byla způsobena smrt člověka) pak s §§ 217. a 226. něm. z. tr. Jest-li tedy v naznačeném směru nějaká mezera v zákoně našem, jest právě tak i v těchto zákonech. Ovšem podle německého zákona nemohou nastati »nesnáze« zmíněné Fingrem, poněvadž tam nejmírnější trest na usmrcení dítěte (vězení od 2—5 let) jest přece vždy přísnější než trest určený za okolností polehčujících na smrtelné ublížení

---

[1]) Das österr. Strafrecht, Der besondere Theil des Systems, 1891., § 3. a Das Strafrecht, II. 1895., § 9.

[2]) Odchylka, která však netýká se naší otázky, jest ovšem ta, že něm. z. tr. mluví jen o usmrcení dítěte nemanželského.

na těle (§ 228. vězení od 3 měs. do 5 let). Ale již podle uherského zákona věc není taková. I tu trest na usmrcení dítěte (§ 284. žalář od 6 měs. do 5 let) jest v celku mírnější než na zmíněný případ tělesného ublížení (§ 306. káznice od 2—10 let, v případech zvláště těžkých od 5—10 let, a jen, když skutek byl spáchán »v prudkém rozčilení«, dle § 307. žalář od 1—5 let, tedy přece ještě přísnější než v § 284.).

Soudíme, že věc sluší vysvětliti prostě tím, že náš zákon tr. nemínil vůbec případy »zabití« dítěte (§ 140.) vymykati ze sazeb trestních na zločin zabití vůbec ustanovených. Jak ukázal Glaser[1]), kompilatorům zák. tr. z r. 1803. nebyly docela jasny zásady, podle kterých mělo v tomto zák. provedeno býti rozeznávání mezi vraždou a zabitím, ježto dolus directus byl jimi namnoze zaměňován za d. praemeditatus, d. indirectus pak za d. repentinus. Není tedy alespoň úplně nepochybno, že by bylo určitě bývalo zamýšleno při tomto rozeznávání uchýliti se od práva obecného, kteréž rozdíl mezi oběma zmíněnými zločiny zakládalo právě na různosti mezi d. praemeditatus a repentinus. Poněvadž pak táž doktrina obecného práva hledíc ke čl. 131. CCC, který při zločinu zavraždění dítěte předpokládá, že matka svoje těhotenství nebo porod zatajovala, dotčené ustanovení namnoze obmezovala na usmrcení vykonané s rozvahou, t. j. na vraždu po rozumu téhož práva obecného na rozdíl od zabití:[2]) jeví se býti dosti pravdě podobným, že ani zák. tr. z r. 1803. nemínil příliš se odchylovati od tohoto názoru práva obecného a nechtěl tedy případy, kde usmrcení dítěte má býti posuzováno způsobem zvláště mírným, přes příliš rozšiřovati. Tato intence zmíněného zákona jest mimo to tím snáze vysvětlitelnou, považíme-li, že tím naproti právu posavadnímu zavedena byla daleko sáhající novota, poněvadž ještě podle zák. tr. Josefinského z r. 1787. slušelo posuzovati zavraždění dítěte jen se stanoviska vraždy na příbuzných.[3])

---

[1]) Ger. Ztg. 1879, č. 27. dd. a Sebr. sp. I. (2 vyd. 1883.) str. 171. dd.

[2]) Sr. zvláště Hälschner, Lehrb. des preuss. Str. R. II. 1868., str. 103. dd. a 109. dd. V literatuře a v partikularním zákonodárství století 19. slučuje se ovšem v pojmu zavraždění aneb, jak nyní raději se říká, usmrcení dítěte obojí případ usmrcení úmyslného, pokud jen jest tu dolus directus. Sr. ku př. Henke, Handb. II. 1826.. str. 61., Wächter, Lehrb. II. 1826., str. 149. a 168., Mittermaier v Neues Arch. des Cr. R. VII. (1825.) str. 39. a ve 14 vyd. učebnice Feuerbachovy (1847.) str. 392. N. IV.

[3]) I proti západohaličskému zák. tr. z r. 1786., jehož § 114. poprvé přijal zvláštní ustanovení o zavraždění dítěte, rozsah § 122. I. d. tr. z. z r. 1803. jest značně širší, ježto onen § 114. vztahuje se jen k zavraždění dítěte nemanželského, podobně pak mělo se státi původně i v zák. tr. z r. 1803., jak výslovně bylo prohlášeno v příslušném nejv. rozhodnutí ještě r. 1802, kdež se praví: »Mein Wille ist, dass auf die Verbrechen des Mordes und dessen Gattungen (jedoch mit Ausnahme des s. g. Kindesmordes, wo eine Weibsperson ihr neugeborenes uneheliches Kind tödtet), ... Todesstrafen . . . . gesetzt werden« (u Glasra l. c. str. 178.).

Avšak ani když máme na mysli správný poměr mezi §§ 134. a 140., že totiž v onom předpokládá se dolus directus, v tomto indirectus, neshledáváme, že by bylo třeba zvláštního ustanovení o »zabití dítěte«. Důvody, které zákonodárce přiměly, aby zavraždění dítěte trestal mírněji než jiné případy vraždy, jsou, jak známo, velmi rozmanité. Na předním místě náleží sem fysické i duševní rozrušení matčino způsobené aktem porodu. [1]) Že tento stav mohl by matku přiměti, nejen aby dítě zavraždila, nýbrž i aby je zabila, nelze dojista popírati. Avšak o ostatních důvodech zde rozhodujících nelze to nikterak tvrditi. Tak zejména obavou matčinou, že bude stižena hanbou a výčitkami svých nejbližších, že výživa její bude znesnadněna a že ji i děcko čeká nejistá, svízelná budoucnost — těmito okolnostmi lze zajisté docela dobře vysvětliti, kterak matka v zoufalém svém postavení může odhodlati se k tomu, aby dítěte, k jehož existenci právě pojí se všecky tyto její obavy, se zbavila, život jeho zničila. Ale jest snad také možno, že by tyto úvahy dohnati mohly matku k tomu, aby ku př. dítěti nějak na těle nebo na zdraví ublížila? Kdo by k této otázce troufal si přisvědčiti, nemohl by také důsledně jinak než připustiti, že by tytéž okolnosti musily míti týž účinek i při zločinu těžkého ublížení na těle a způsobiti snížení stupnice trestové tam vyměřené.

Konečně i de lege lata sluší jedné věci si všimnouti. Nesrovnalost mezi trestními sazbami §§ 139. a 142. týká se toliko jediného případu totiž toho, když matka dítěti (nemanželskému) neposkytla pomoci při porodu potřebné. Právě při tomto případě však důvody, pro kteréž, jak právě ukázáno, nejevilo se toho potřeba, aby zabití dítěte posuzováno bylo mírněji než ostatní případy zabití, platí měrou zvláště vynikající. Tu zajisté nelze již dokonce si mysliti, že by matka opominula poskytnouti dítěti potřebné pomoci jen k tomu účelu, aby mu způsobila ku př. nějaké zmrzačení, nebo nějaké jiné »uškození na těle«, že by tedy opominutí stalo se nikoli v úmyslu, aby dítě bylo usmrceno (§ 139.), nýbrž »v jiném úmyslu nepřátelském« (§ 140.), nebo — jak vyjadřuje se Finger, Strafrecht I. str. 138. — v úmyslu, »způsobiti jiný výsledek protiprávný (normwidrig)«.

Pokud se týká pokusu (a vzdálenější spoluviny) při tomto zločinu, měli jsme již jinde [2]) příležitost ukázati proti Herbstovi a Geyerovi, že užití mimořádného práva zmírňovacího není ani odůvodněno ani potřebno, ježto náleží vyměřiti trest podle sazeb §§ (137. a) 138., pokud jsou mírnější než sazby § 139. Týmže

[1]) Sr. Gross, Criminalpsychologie, 1898., str. 482.

[2]) Über die Bestrafung des Kindesmordes, Ger. Ztg. 1882., č. 102. a 103.

způsobem vykládá Finger.[1]) Lammasch přes to, nepouštěje se vůbec v rozbor otázky, přijímá jako zcela nepochybné ono mínění starší.

V. Mnoho nového a samostatného pověděno jest ve stati o krádeži (str. 53. dd.). Za předmět krádeže L. pokládá — zajisté právem — jen věci, kteréž nejsou úplně bezcenné, nebo, jak určitěji dále se vyjadřuje, které mají nějakou hodnotu směnnou. Ve shodě s nálezy kassačního soudu počítá sem plodiny polní a lesní jen potud, pokud pro toho, z jehož držení byly vzaty, v té podobě, jak je držel, měly přímou hodnotu majetkovou. Rovněž připouští možnost krádeže na věcech v držení zlodějově se nalézajících i na věcech z právního obchodu vyloučených, jako jsou cizozemské losy loterní, zakázané knihy a časopisy. Neshledává však krádeže v bezprávném užití cizích strojů, sil, energií (elektřiny). Nejdůležitější však jest, že L. proti novějším spisovatelům (Wahlbergovi, Jankovi, Fingrovi) navrací se k mínění staršímu, jež ku krádeži vyhledává úmyslu ziskuchtivého. Mimo důvody v posavadní literatuře již uváděné dovolává se toho, že vytčení úmyslu směřujícího »ku prospěchu« pachatelovu musí přece míti nějaký zvláštní svůj význam, a že § 396. vylučuje možnost krádeže na věcech, jež určeny jsou ke zničení a staly se proto pro majetníka bezcennými. Hlavním dokladem pak jsou mu ustanovení o účinné lítosti, z nichžto a majori ad minus vyvozuje, že tam, kde vzejití škody majetkové již předem bylo vyloučeno, skutek také již z předu nebyl trestným. L. proto nepokládá za krádež, když ten, kdo věc vzal, zároveň již při skutku vlastníkovi zanechal

---

[1]) Das österr. Strafr., der bes. Th. des Systems, 1891., str. 43. dd. a Das Strafrecht II. 1895., str. 18. a 19. Při tom Finger klade důraz na to, že při pokusu zavraždění dítěte nemanželského, jenž stal se opominutím pomoci, trest sluší vyměřiti dle §§ 139., 8 a 47. lit. a) a nikoli dle § 138., poněvadž ustanovení § 139., ačkoliv má pro tento případ tutéž sazbu jako § 138. (těžký žalář od 5—10 let), jest přece mírnější; neboť sazba § 139. týká prý se zločinu dokonaného, sazba § 137. však pokusu. To jest zajisté úplně správné. Stěží však mohu se domysliti, kterak F. z mojí rozpravy mohl vyčísti, že »zdá se«, jako bych to byl »přehlédl« (System l. c. str. 46. pozn. 53.), anebo jako bych věc vykládal »z části jinak« (Strafrecht II. str. 19. pozn. 22.). Neprohlásilť jsem zhola nikde, že by pokus zavraždění dítěte vždy měl býti posuzován dle § 138., nýbrž obmezuji to výslovně (l. c. str. 410.) na ten případ, kde trest § 138. není přísnější než § 139. Na témže místě vysvětluji věc tak, že tu jde o případ, při němž sbíhají se určité polehčující okolnosti vytčené i v § 138. i v § 139. a dodávám: »Da nun die Intention beider Gesetze dahin geht, dass beim Verbrechen des Mordes gewissen Milderungsumständen ein besonderer Einfluss auf die Strafbemessung eingeräumt werden soll, so ist in concreto dasjenige Gesetz anzuwenden, welches diesem Milderungsumstande den weitgehendsten Einfluss auf die Strafbemessung gestattet, somit dasjenige, welches milder ist.« Ponechávám na soudu každého nepředpojatého, možno-li z těchto slov vyvozovati, že bych případ Fingrem zmíněný posuzoval jinak, než on činí.

plnou její hodnotu v penězích. Námitky proti tomu činí Finger.[1]) Podle § 1323. obč. zák. jest prý na tom, kdo má povinnost nahraditi škodu, aby vše přivedl v dřívější způsob, a jen, není-li to možno, má nahraditi cenu věci. Z toho F. soudí, že ten, kdo nevrátiv věc samu toliko nahradil její cenu v penězích, nenahradil škody krádeží způsobené. Také prý by každému, kdo jen má s dostatek potřebných k tomu prostředků, bylo možno, kteroukoli věc svému bližnímu beztrestně expropriovati, ano expropriát neměl prý by proti němu ani žaloby na náhradu škody. Spor, jak viděti, má jádro mnohem hlubší, dotýkaje se otázky zásadné, zdali krádež jest jen porušením (formálného) práva vlastnického či deliktem majetkovým, t. j. deliktem, jímž působí se materialná škoda na jmění. L. jest patrně tohoto druhého mínění a důvodům jeho nelze upříti váhy. Pro právo rakouské, kteréž i zločinnou kvalifikaci krádeže stupňuje podle hodnoty věci (§ 173., § 174. II., § 175. II., § 176. II.) a také při ustanovení sazby trestové této hodnotě přikládá největší důležitost (§ 179.), toto mínění má zajisté dobrý podklad. Stanoviti nějaké expropriační právo toho, kdo »má k tomu prostředky«, Lammaschovi dojista na mysl nepřipadlo. On rovněž zajisté o tom nepochybuje, že ten, komu věc, třeba se zanecháním plné ceny její, byla vzata, má právo žádati za její restituci. Ale to vše nedotýká se dvou základných otázek, o kteréž jediné tu jde. Nejprve totiž, má-li skutek opravdu tutéž povahu kriminální, když ten, kdo věc vzal, zůstavil majetníku místo ní cenu její v penězích, jako když náhrady takové za ni neposkytl. Druhá pak otázka jest, zdali v uvedených případech lze mluviti o škodě majetkové t. j. o zmenšení hodnoty majetkové na straně toho, komu věc byla vzata. Z důvodů právě uvedených soudíme, že k oběma otázkám nelze odpověditi jinak než záporně a tedy uznati správnost vývodů Lammaschových.

Naproti tomu nemůžeme připojiti se k výkladu, jejž na str. 57. podává o zpronevěře, pokud za možný její předmět pokládá také věc vlastní samého pachatele. V naprostém odporu s obecným míněním L. pokládá ustanovení § 183., odst. 2. za zásadně shodné s pojmem zpronevěry, nikoliv za ustanovení výjimečné, a užívá ho tedy i po zrušení jeho zákonem daným dne 25. května 1883. za doklad pro svoje mínění. Že s takovým výkladem nesrovnává se právní povaha případu vytčeného v § 183., odst. 2. a že ustanovení tam obsažené jest rázu zcela výjimečného, měli jsme příležitost již jinde ukázati.[2])

---

[1]) Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, 3. F. Bd. VI. str. 125. a 126.

[2]) O právní povaze zpronevěření spáchaného na věcech zabavených dle § 183. odst. 2. tr. z. Právník 1879., str. 5. dd. a 37. dd.

VI. V kapitole o poškození na věcech věnována jest velmi obšírná úvaha (str. 59. a 60.) výkladu otázky ovšem velmi pochybné, v jakém totiž smyslu rozuměti jest pojmu »zlomyslný« v §§ 85. a 468. Podle výkladu Lammaschova náležejí sem jen poškození »která charakterisována jsou zlým smýšlením proti škodujícímu.« Nechtějíce podceňovati vážnost důvodů Lammaschem uvedených chceme jen jedné věci se dotknouti. Proti mínění, že by zlomyslnost byla prostě totožnou s úmyslností dle § 1. (Herbst, Janka, Finger), uvádí se ze zákona samého § 318., jenž »svévoli« klade naproti nedbalosti a zahrnuje tedy dojista také poškození úmyslné. Tímto protikladem však po našem mínění onen logický závěr není ještě dostatečně odůvodněn. Zahrnuje-li, jakož jest nepochybno, § 318. některé způsoby dolosního poškození, sluší z toho souditi, že zlomyslnost § 85. a 468. znamená úmyslnost minus něčeho, t. j. minus svévole (a lehkomyslnosti); že by však zlomyslnost rovnala se úmyslnosti plus něčeho a že by toto plus musilo záležeti právě »ve zlém smýšlení proti škodujícímu,« z toho ještě neplyne.

VII. Z ostatních statí části zvláštní chceme jen stručně ještě dotknouti se oddílu jednajícího o deliktech proti moci státní (str. 80. dd.). V obsahu některých sem náležejících deliktů nastaly změny dualistickou úpravou říše r. 1867. L. hledí k tomu již v části všeobecné (str. 14.), definuje pojem velezrady jakožto útoky »na rakousko-uherskou říši a rakouský stát.« Nepokládá proto za velezradu útoky na uherskou ústavu a pokusy, připojiti (třebas násilně, str. 10.) některou část uherského území ke svazku zemí rakouských. Za to ovšem počítá sem pokusy násilného (myslíme, že také nenásilného, arg. § 58. lit. *c*) odloučení uherského státního území od celkového svazku monarchie. Poněkud pochybné ustanovení § 59. lit. *c* L. vztahuje na vyzývání k určitým podnikům velezrádným, kteroužto činnost za příčinou citování § 9. pokládá za pokus velezrady. Takovým výkladem však dospěli bychom podivné důslednosti. V § 59. lit. *c* mluví se jen o vyzývání veřejném. Veřejné vyzývání k určitému podniku velezrádnému bylo by tedy vyňato z § 58. lit. *c* a trestalo by se jakožto pokus mírnější sazbou § 59. lit. *c* (těžký žalář od 10—20 let). Lze z toho snad vyvozovati, že by takové vyzývání neveřejné bylo beztrestné? Jaký smysl měla by potom slova § 58. lit. *c*: »es geschehe solches öffentlich oder im Verborgenen, ... durch Anspinnung, Aufforderung, Aneiferung, Verleitung?« Patrně, poněvadž »výjimka« § 59. *c* k vyzývání neveřejnému se nevztahuje, zůstalo by takovéto vyzývání dle § 58. *c* zločinem dokonaným a musilo by býti trestáno přísnějšími tresty § 59. lit. *b*, v nejtěžších případech tedy trestem smrti. Zvláštní jest také mínění projevené (str. 81.) o platnosti ministerského nařízení ze dne 27.

dub. 1854., č. 107. ř. z. L. soudí, že ten, kdo Mazzinovské losy nebo Kossuthovské dollarové noty na sebe převádí, nedopouští se spoluviny ve velezradě, poněvadž již není zhola možno, aby měl při tom nějaký úmysl velezrádný. Naproti tomu uznává za posud u nás platnou tu část zmíněného nařízení, podle které dopouští se přečinu, kdo opomine dotčené papíry úřadu neprodleně odvésti. Proti tomu namítáme, že při spoluvině, o níž tuto se jedná, úmysl velezrádný, t. j. úmysl, převáděním na sebe takových papírů podporovati podnik velezrádný, se nejen nepředpokládá, nýbrž jest přímo vyloučen, poněvadž by skutek potom byl velezradou dle § 58. Přes to však pokládáme za správnější mínění F i n g r o v o,[1]) že dotčené nařízení v obou svých částech trvá sice formalně v platnosti, ale stalo se »zcela nepraktickým.« Příčina jest prostě ta, že papíry, o nichž jest řeč, již dávno pozbyly významu tam předpokládaného, jejž tenkráte ovšem fakticky měly, totiž významu cenných papírů nebo peněžních známek. Poměry, za nichž toto nařízení bylo vydáno — revoluční hnutí v Uhrách — již dávno náležejí minulosti, a dotčené papíry mají nyní jen cenu starožitností pro obchodníka, sběratele, musea a pod. Převádění těchto papírů na sebe aneb opominuté jich odvedení nemůže nyní býti ani v nejvzdálenější spojitosti s nijakým podnikem velezrádným. Zákon sám pozbyl tedy účinnosti, protože zmizel předmět, k němuž se vztahuje. [2])

Slovo k reformě řízení správního.

Sepsal prof. Dr. Jiří *Pražák.*

Velké zákonodárné dílo, provedené nedávno na poli procesu civilního, posunulo poněkud opět do popředí otázku reformy řízení správního, jež byla odpočívala u nás téměř po šestnácte let. Bylo to roku 1884, kdy sjezd advokátů rakouských tehda do Prahy svolaný, bral na přetřes návrh Vídeňského advokáta Dr. Ludvíka B r u n s t e i n a, čelící k opravě řízení správního, jakož i k tomu, by uspíšen byl návrh zákona, slíbeného v čl. 12. zákl. zákona státního ze dne 21. prosince 1867 č. 145 ř. z. o tom, kterak ručí správní orgánové dle práva soukromého za porušení práv, způsobené jimi tím, že nekonali úřadu dle povinnosti své.

[1]) Strafrecht, II. str. 368.

[2]) Tomu není na závadu ani, že papíry v textu zmíněné uvádějí se v tomto nařízení jen p ř í k l a d m o; neboť obsah jeho nesměřuje proti revolučním propagandám v ů b e c, nýbrž — jak vysvítá ze slov »Geldzeichen und Kreditpapiere d e r (nikoliv e i n e r) revolutionären Propaganda« — jen proti určité takové propagandě, v době vydání jeho skutečně existovavší.

Předmět posléze zmíněný chceme zde pustiti s oka, nikoliv proto, že by nebylo třeba zákonu na provedení článku 12. zákl. zákona státního o vykonávání moci vládní a výkonné, nýbrž proto, poněvadž tato záležitost, vyžadující v první řadě úpravu s hlediska práva hmotného, má s reformou řízení správního souvislost toliko zevnější. Pokud pak návrh Brunsteinův vskutku se dotýkal předmětu posléze zmíněného, rozpadal se na dvě hlavní části, z nichž první domáhala se důkladné reformy řízení v souvislosti s úplnou reorganisací úřadů správních najmě zavedením soudnictví správního ve všech instancích za účelem tím, by zabezpečena byla práva stran ve správě veřejné, kdežto druhá domáhala se toho, by prozatím, nežli by došlo k této důkladné reformě, odstraněny byly aspoň nejkřiklavější nesrovnalosti, jež dosavadní řízení správní s sebou přináší, vydáním předpisů, jimž celkem měla býti vzorem ustanovení tehdejšího civilního řádu soudního, pokud by zvláštní povaha řízení správního nevyžadovala úchylky od pravidel tam vytknutých.

O návrhu tomto vyžádala sobě stálá deputace sjezdu rakouských advokátů dobré zdání tří odborníků, totiž tehdejšího náčelníka odboru v ministerstvu vyučování Dr. Karla svob. pána Lemayera, vládního rady advokáta Dr. Arnolda Panna ve Vídni a prof. Dr. Jiřího Pražáka v Praze. Dobrá zdání tato byla vskutku podána a tiskem rozmnožena s nápisem: »Drei Gutachten über die Reform des Administrativ-Verfahrens«. (Ve Vídni 1884 nákladem sjezdu rakouských advokátů.)

Sjezd advokátů radil se o věci ve schůzi širšího svého odboru dne 6. října 1884 v Praze konané i usnesl se na společném návrhu, jenž podotýká nutnost reformy řízení správního a to tak, že by se mělo, dokud nebude pravidelného řádného správního soudnictví, aspoň cestou zákona prozatímního řízení správní, zachovávajíc jeho zvláštnosti, přizpůsobiti dle možnosti řízení civilnímu, by v něm platila zásada projednávací, řádné opravné prostředky i řádné exekuční řízení za současného odstranění neb aspoň zmírnění výhod, jichž posud požívá fiskus (srv. »Právník« z r. 1884 str. 675. a 784.).

Že tato usnesení nedošla povšimnutí na místech rozhodujících, vysvětluje se též z části tím, že při nich snad přes příliš stavěna byla v popředí analogie řízení civilního, jež tenkráte samo nutně vyžadovalo opravy a jehož pravidel kromě toho v právu správním vůči rozdílné jeho od práva civilního povaze přec bude lze užíti vždy toliko v míře dosti obmezené.

Teprve na počátku roku 1900 rozproudila se opět diskusse o thematu tuto dotčeném. Podnět k tomu zavdala přednáška, již měl dne 14. února 1900. ve Vídeňské právnické společnosti tentýž Dr. Brunstein, jenž byl svého času podal svrchu zmíněný návrh

sjezdu rakouských advokátů. Obsah přednášky, jež vyšla též tiskem pod nápisem: »Das Administrativverfahren und seine Reform« (ve Vídni 1900) svědčí o tom, že tehdejší navrhovatel poněkud vystřízlivěl z původního nadšení svého a že netají sobě více nikterak obtíží, s nimiž se reforma správního řízení vůbec, zvláště však u nás nutně musí setkati.

O obsahu této přednášky rozpředla se v dalších schůzích řečené společnosti, dne 21. a 28. února 1900 odbývaných, živá diskusse, již súčastnily se kromě přednášejícího osvědčené síly Vídeňské společnosti právnické, zejména prof. Dr. Bedřich Tezner, Dr. Ofner, magistr. sekretář Weiss a Dr. Stross. O této debatě dostaly se do právnických časopisů zprávy dosti zevrubné (sr. »Juristische Blätter« z r. 1900 č. 7., 8. a 9., »Österreichische Zeitschrift für Verwaltung« z r. 1900 č. 19.).

Za příčinou této rozpravy vyšlo na jevo, že panuje vážná diskrepance názorů netoliko o věci samé, o niž tu jde, nýbrž též o spůsobu, kterak by slušelo vůbec nastoupiti při uvedení v život reformy, o niž tuto usilováno.

Okolnost tato podává mně podnět k tomu, bych i já po šestnácti letech opět chopil se slova v otázce tuto dotknuté. Rozprava svou dělím ve dvě části; v první z nich chci pojednati o tom, kterou cestou slušelo by nastoupiti při reformě řízení správního, kdežto v druhé části hodlám se o to pokusiti, bych vytkl u věci samé zásady, o jichž uvedení v život v příčině té po mém soudě by mělo býti usilováno, hledíc zvláště k změně poměrů, nastalé ve spřízněném oboru zavedením nového processu civilního.

I.

Tážeme-li se, kterým způsobem mohou přijíti k místu želané nové předpisy o řízení správním, vyskytá se předkem otázka:

A. mohou býti předpisy, o které tu jde, vydány mocí výkonnou cestou nařizovací, neb třeba-li k tomu konci nezbytně zákona?

Pro případ pak, když bychom shledali, že nutno, neb aspoň prospěšno jest, nastoupiti u věci té zákonem, objevuje se další otázka:

B. má-li se tak státi cestou zákonodárství říšského neb cestou zákonodárství zemského?

K písm. *A.* Když jednáno bylo roku 1884 poprvé o reformě řízení správního, nepochyboval ani navrhovatel Dr. Brunstein ani většina těch, kteří se o jeho návrhu prohlásili, o tom, že reforma, o níž jde, má býti provedena cestou zákonodárnou. O tom svědčí již odstavec I. návrhu, jenž prohlašuje opravu řízení správního za jeden z nejnaléhavějších úkolů zákonodárství. (»Die Reform des

Administrativ-Verfahrens ist eine der dringendsten Aufgaben der Gesetzgebung«), jakož i jeho odstavec V., jenž i provisorní opatření, tam za nutná prohlášená, učiniti chce předmětem přechodného zákona, jenž by opravil řízení ve sporných a nesporných záležitostech správních jak před zeměpanskými tak i před autonomními úřady správními.

Toliko jeden z těch, kdož o návrhu podali dobrozdání, totiž svob. p. Lemayer, prohlásil se mimochodem (n. u. m. str. 33.) v ten smysl, že přání — směřující k tomu, by formálný postup úřadů správních, (při nichž i po zřízení správního dvoru soudního zůstalo pravidelné konání soudnictví správního) upraven byl vůči zvýšené důležitosti, jakou má řádný postup po zavedení instance kontrolní — lze bude uskutečniti též cestou nařizovací as podobně, kterak to učinilo ministerstvo kultu a vyučování vynesením svým ze dne 14. května 1876 č. 8040 (otištěným v Österr. Zeitschr. f. Verwaltung z r. 1876 str. 87.) hledíc k nastalému tehda aktivování správního dvoru soudního.

Avšak z obsahu citovaného tuto nařízení ministerstva záležitostí duchovních a vyučování vysvítá, že při něm nijak nešlo o vytčení pravidel nových, nýbrž toliko o to, by řádný postup na základě předpisů dosavadních, najmě ve sporných záležitostech správních, byl zabezpečen tak, by pro případ správní dvůr soudní měl po ruce bezpečný základ pro rozhodnutí své.

Z toho vysvítá, že roku 1884 ani Lemayer neměl za to, že by skutečnou reformu řízení správního bylo lze provésti jinak než cestou zákonodárnou.

Za to zdá se, že tehdejší navrhovatel Brunstein v mezičasí dospěl k názoru jinému, neb vykládá nyní (n. u. m. str. 28.), že by v mnohém směru mohla býti zjednána pomoc nařízením, v říšském zákonníku vyhlášeným, jímž by pro řízení správní aspoň provedení zásady nutného vyslechnutí všech stran súčastněných, přístupnost spisů úředních a náležité vyšetření stavu skutkového byly zabezpečeny. O ústavní přípustnosti nařízení takového řečený spisovatel nepochybuje, předpokládaje, že by se týkalo toliko zeměpanské, nikoliv autonomní správy a že by se s druhé strany nedotklo základů organisace úřadů správních, ve smyslu čl. 11. písm. *l)* zákl. zákona státního o zastupitelstvu říše zákonodárné moci říšské vyhrazených.

Přípustnost úpravy řízení správního cestou nařizovací hájí z novějších spisovatelů též Žolger: »Österreichisches Verordnungrecht (v Innomostí 1898) str. 103., poukazuje k tomu, že tu jde o obor, zákonodárnou mocí posud neokkupovaný, který též nižádným předpisem zákonodárné úpravě nebyl zřejmě vyhrazen.

Též vláda sama asi po dlouhý čas ani v nejmenším nepochybovala o své oprávněnosti ve směru tuto naznačeném. Tak vy-

dáno bylo min. nařízení ze dne 30. srpna 1868 č. 124 ř. z., jímž vyslovena byla důležitá zásada, že může správní úřad k podanému rekursu strany změniti vlastní rozhodnutí své, pokud z něho nižádné třetí osobě nevzešlo právo subjektivné, aniž by proti tomuto zajisté velmi extensnímu výkladu předpisů o nařizovací moci byl se ozval i jen nejmenší odpor. Nařízením ministerstva vnitra ze dne 22. června 1869 č. 116. ř. z. byla lhůta k stížnostem do rozhodnutí zeměpanských úřadů správních druhé stolice z šedesáte dnů na čtyři neděle zkrácena a dalším nařízením téhož ministerstva ze dne 27. srpna 1870 č. 113 ř. z. byla lhůta k stížnostem do nálezů expropriačních, zeměpanskými úřady za příčinou staveb železničních vynesených, ještě více, totiž na 14 dnů, zkrácena.

Obrat nastal však v době novější, kdy nové předpisy o právních prostředcích proti nálezům a opatřením politických úřadů vydány byly zákonem ze dne 17. května 1896 č. 101 ř. z. (sr. ostatně též obdobný zákon ze dne 29. března 1876 č. 28 ř. z. o lhůtách k opravným prostředkům proti nálezům a opatřením orgánů správy finanční). Jak dalece k tomuto obratu přispěl též nález správního dvoru soudního ze dne 1. března 1893 č. 4021 z r. 1892 (Budwiński č. 7112), jímž právě zmíněné min. nařízení ze dne 22. června 1869 č. 116 ř. z. vyhlášeno bylo za neplatné a nezávazné, poněvadž dle náhledu správního dvoru soudního předmět tam dotknutý toliko zákonem a nikoliv nařízením mohl býti upraven, těžko pověděti; skutečností však jest, že nyní as sotva vláda více se odváží nastupovati nařízením ve směru zde naznačeném.

A vskutku zdá se nám, že nelze názor, jakoby opravu řízení správního možno bylo provésti cestou nařizovací, s úspěchem hájiti. V ten smysl vyslovil se již dříve Bernatzik ve spisu »Rechtsprechung und materielle Rechtskraft« (ve Vídni 1886) na str. 107. a 108. a ve svrchu zmíněné debatě ve Vídeňské právnické společnosti jak Tezner, tak v podstatě i Ofner tentýž projevili názor.

Pro některé obory předmětu našeho nelze arciť již oproti jasnému znění zákona o nutnosti postupu zákonodárného pochybovati. Tak zejmena jest úprava řízení vykonavacího při úřadech správních výslovně vyhrazena moci zákonodárné dle čl. 11. odst. 2. zákl. zákona státního o vykonávání moci vládní a výkonné ze dne 21. prosince 1867 č. 145 ř. z. a rovněž tak není pochybnosti, že, kdyby zamýšlená reforma v kterémkoliv směru dotkla se základů organisace úřadů správních, zapotřebí by k tomu konci bylo zákona ve smyslu § 11. písm. *l)* zákl. zákona státního o zastupitelstvu říše ze dne 21. prosince 1867 č. 141 ř. z.

Avšak i pro ostatní obory řízení správního nelze připustiti úpravu nařízením z následujícího důvodu: Jde tu buď o změnu dosavadních předpisů o řízení správním platných neb o vydání z brusu nových předpisů o předmětu tomto.

V prv uvedeném směru nelze pochybovati o nutnosti postupu zákonodárného hledíc k zásadě, nikým nepopřené, že zákon toliko zákonem může býti zrušen neb pozměněn. Pochybnosti vzcházejí tu jedině v tom směru, jak dalece nějaký předpis v době předkonstituční vydaný pokládati sluší za zákon neb za nařízení, kdežto pro dobu pozdější již formálný postup (zda totiž norma přišla k místu za spolupůsobení nějakého sboru zákonodárného resp. na základě § 14. zákl. zákona státního o zastupitelstvu říše) bezpečnou poskytuje rukověť pro posouzení povahy normy, o jejíž zrušení neb změnu se jedná. Pro dobu starší ovšem tohoto formalného kriteria postrádáme a leží tudíž na snadě, bychom pátrali po materielním momentu, dle něhož bychom posoudili, zda k normě, za doby absolutní vlády vydané, přihlížeti máme jakožto k emanaci moci zákonodárné neb výkonné.

Navzdor obtížím, v příčině té se vyskytujícím, nemůžeme přec, pokud jde o předpisy, řízení správní upravující, důvodem popříti, že mají povahu zákonů. Jest sice pravda, že hlavní předpis o řízení správním, totiž úřední instrukce minist. vnitra a spravedlnosti pro ryze politické a soudní úřady okresní ze dne 17. března 1855 č. 52 ř. z. nebyl ani vydán na základě zvláštního Nejvyš. rozhodnutí (sr. Tezner, Handbuch des österr. Administrativverfahrens 1896 str. 12. a 13.), aniž obsahuje vesměs normy, kteréž možno řaditi mezi zákony. Tak zajisté nebude nikdo pochybovati o tom, že ustanovení § 99. této instrukce o tom, které úřady sluší nazvati »slavnými« a které »veleslavnými« a jakou titulaturou sluší obmysliti strany, nemají povahy zákona, pročež také ani v nejmenším nikdo se nepozastavoval nad tím, když předpisy tyto posléze prostou vnitřní instrukcí byly odstraněny. Však nelze zapomínati, že tu vůbec nešlo o normy právní a že již z této příčiny nemohlo býti řeči o předpisu zákonném; totéž však nemožno tvrditi o jiných ustanoveních řečené instrukce, která se eminentně dotýkají práv stran, najmě o formě podání (§ 79.), o slyšení stran, svědků a znalců (§ 80.), zkoumání legitimace (§ 81.), sepsání protokolu (§ 82.), narovnání stran (§ 83.), o formě rozhodnutí a lhůtě rekursní (§ 92.), pak o suspensivním účinku stížností (§ 93.). Tato ustanovení jsou věcně a dle povahy své zákonem a mohou pouze cestou zákona býti změněna neb zrušena, což také svrchu zmíněným nálezem správního dvoru soudního ze dne 1. března 1893 bylo jasně vysloveno a celkem správně odůvodněno.

Pokud však jde o vydání nových předpisů o řízení správním, jest rozřešení naší otázky závislé na tom, zda vůbec přisuzujeme dle nynějšího práva ústavního výkonné moci oprávnění, by sama nařízeními svými vyplnila mezery zákona. Jest známo, že není vůbec žádné pochybnosti o tom, kterak může výkonná moc nařizovati secundum legem; jest dále nepochybno, že nemůže nikdy

výkonná moc vydati platné nařízení contra legem; však jest již v theorii všeobecného práva státního nad míru sporno, zda možno užíti nařizovací moci praeter legem, t. j. na úpravu takových poměrů, o nichž zákonného předpisu vůbec není.

Většina spisovatelův všeobecného práva státního přisvědčuje k této otázce a vyvrací hlavní námitky odpůrců svých, zakládající se na obavě před nebezpečnými důslednostmi theorie zde hlásané tím, že poukazují k tomu, kterak zákonodárce vždy toho na vůli má, zameziti vznik nařízení praeter legem tím, že prostě okkupuje sám předmět, o který jde. Zastanci názoru tohoto poukazují zejména k velkým nesnázím, které při sterilitě nynějších sborů zákonodárných by mohl přivoditi stav, když některý obor, jenž nutně vyžaduje úpravy, této vůbec dojíti nemůže. Tu, praví se, lépe jest když zasáhne výkonná moc nařízením svým, než kdyby vůbec nebylo normy, dle níž dotčený poměr jest posouditi.

Nechceme rozebírati oprávněnost neb neoprávněnost tohoto názoru s hlediska povšechného a toliko k tomu ukázati, že dle rakouského práva jemu vážná překážka v cestu se staví tím, že čl. 11. odst. 1. zákl. zákona státního o vykonávání moci vládní a výkonné dovoluje výkonné moci vydávati nařízení toliko na základě zákona, čímž zdá se vyloučeno býti samostatné nastupování nařizovací moci na vyplnění mezer zákona. Arciť namítá se proti tomu (Žolger n. u. m. str. 96 a násl.), že cit. čl. 11. týče se toliko oněch nařízení, která se vydávají úřady státními a že jím zůstalo nedotknuto právo vladařovo, upraviti poměry životní v obvodu státnímu potud, pokud není v té příčině obmezen výslovným ustanovením ústavy. Mimo to ukazuje se k dějinám vzniku onoho článku 11., jehož znění děkuje původ svůj návrhu v politické kommissi panské sněmovny učiněnému, o níž nelze předpokládati, že by byla chtěla práva koruny obmezovati, zvláště když zpráva kommisse výslovně vykládá, že se jí nejednalo o to, stanoviti cos nového, nýbrž toliko o to, by nařizovací právo orgánů výkonných vůči důležitosti jeho bylo zákonem bezprostředně označeno (sr. Die neue Gesetzgebung Oesterreichs, erläutert aus den Reichsrathsabhandlungen 1868, str. 492.).

Pokusil jsem se již na jednom místě (Rakouské právo ústavní sv. III. str. 270) o to, námitky tyto vyvrátiti, neb aspoň je uvésti na pravou míru. Co však zvláště se týče námitky Žolger-ovy, že čl. 11. zákl. zákona státního o vykon. moci vládní a výkonné prý netýče se nařizovací moci vladařovy, nelze nám oprávněnost její uznati, neb i vladař může platná nařízení vydati toliko za spolupůsobení zodpovědného ministra a jeho právo v tomto směru nemůže tudíž nikdy jíti dále, než sahá oprávněnost úřadů státních, které vůbec toliko za pomocníky vladařovy sluší pokládati (čl. 2. téhož zákl. zákona státního).

Připustiti možno, že častěji zmíněný čl. 11. nepředpokládá při nařízeních výslovnou delegaci moci zákonodárné (Žolger n. u. m. str. 368), poněvadž zajisté pravda jest, že slova »auf Grund der Gesetze« nejsou totožna s výrazem »auf Grund gesetzlicher Ermächtigung«, a poněvadž bychom imputovali zákonodárci nejapnost, kdybychom řekli, že článek náš obsahuje normu, že bude moci vláda vydati nařízení, bude-li k nim tím kterým zákonem zvláště zmocněna. Avšak o to zde zajisté nejde, nýbrž toliko o to, zda vydáno býti může nařízení o předmětu, o němž buď vůbec zákona není, neb jenž sice upraven jest zákonem, ale ve směrech jiných, než kam čelí zamyšlená nařizovací úprava. A k této otázce dovedeme tím méně přisvědčiti, když náš článek 11. stejnou měrou jak k nařízením přihlíží též k rozkazům, orgány výkonné moci jednotlivcům udělených (»die Staatsbehörden sind innerhalb ihres amtlichen Wirkungskreises befugt, auf Grund der Gesetze Verordnungen zu erlassen, und Befehle zu ertheilen«), jichž splnění po případě i exekucí může býti vymaháno. Kdož pak chtěl by tvrditi, že by dokonce konkretný rozkaz jednotlivci mohl býti vydán, aniž by měl podkladu v zákoně?

Z řečěného vysvítá, že skutečnou reformu řízení správního, kteráž by se neobmezovala pouze na provádění zásad, dosavádním zákonodárstvím vyslovených, provésti nelze cestou nařizovací, nýbrž že by k tomu konci nutně zapotřebí bylo zákona resp. v případě nalehavé nutnosti žádané reformy, císařského nařízení ve smyslu § 14. základního zákona státního o zastupitelstvu říše ze dne 21. prosince 1867 č. 141. ř. z.

Ostatně zajisté i ten, kdož by u věci té byl náhledu jiného, ochotně připustí, že k uvarování všech pochybností jakož i k tomu, by žádaná reforma mohla se dotýkati všech oborů řízení správního, rozhodně aspoň by se odporučovalo, nastoupiti u věci té cestu zákonodárnou, při čemž arciť dobře jsme si vědomi obtíží, vyplývajících jednak z přibývající stále neschopnosti zákonodárných sborů k řešení větších problémů právnických, jednak z otázky kompetenční, o níž ještě v následujících řádcích chceme stručně promluviti.

K písm. *B.* Jde nám nyní o to, postaviti na jisto, zda reformu řízení správního by slušelo provésti cestou zákonodárství říšského t. j. za spolupůsobení říšské rady resp. dle známého § 14., neb zdali k spolupůsobení v příslušných pracích zákonodárných by příslušnými byly sněmy zemské?

Jak známo, upravila posléze ústava prosincová otázku kompetence říšské rady s jedné a sněmů zemských s druhé strany, pokud jde o spolupůsobení v zákonodárství, v ten smysl, že vypočetl § 11. zákl. zákona státního o zastupitelstvu říše ze dne

21. prosince 1867 č. 141. ř. z. zevrubně záležitosti, při jichž úpravě spolupůsobiti jest říšské radě, kdežto následující § 12. téhož zákl. zákona státního praví, že všechny »předměty zákonodárství«, jež nebyly v tomto zákoně říšské radě výslovně vyhrazeny, patří do kompetence sněmů království a zemí, v říšské radě zastoupených a že je sluší za spolupůsobení těchto sněmů vyřizovati způsobem v ústavě předepsaným.

Při tom arciť hledíc k stylisaci předcházejícího § 11. a hledíc k podivnému seskupení záležitostí tam uvedených, kdež se bez ladu a skladu uvádějí věci nejrůznější a — což nejnápadnějším jest — netoliko »předměty zákonodárství«, nýbrž i mnohé záležitosti, bez odporu v obor správy náležející, ihned vychází pochybnosť, jaké povahy jest vypočtění tam obsažené?

Má totiž cit. § 11. dva odstavce, z nichž první vindikuje říšské radě všechny záležitosti, »jež se týkají práv, povinností a zájmů, kteréž společny jsou všem královstvím a zemím v říšské radě zastoupeným, pokud je nelze pokládati následkem úmluvy, se zeměmi koruny uherské uzavřené za společné těmto zemím a ostatním zemím mocnářství našeho«. Po té pak praví se: »Náležejí tudíž k oboru působnosti říšské rady« (»Es gehören daher zum Wirkungskreise des Reichsrathes«): načež pod písm. *a)* až *o)* následuje zevrubné vypočtení jednotlivých agend, říšské radě vyhrazených. Tážeme se ihned: jest pro určení kompetence říšské rady rozhodným první (všeobecný) odstavec § 11. neb druhý (zvláštní) odstavec paragrafu tohoto, či jinými slovy: jest vypočtení druhého odstavce taxativné, neb jsou tam snad pouze na příklad uvedeny některé záležitosti hodící se pod pravidlo odstavce prvého? Jeden z obou odstavců jest za všech okolností zbytečný a jedná se toliko o to, je-li zbytečným odstavec první neb druhý, neb je-li vypočtení taxativné, netřeba pravidla povšechného a je-li vypočtení exemplifikativné, bylo by v zájmu odstranění pochybností rozhodně lépe, kdyby jeho vůbec nebylo.

Ze spisovatelů rakouských vyslovili se Juraschek (v Zeitsch. f. Verw. 1879 str. 106.) a Bernatzik (n. u. m. str. 108) v ten smysl, že máme v § 11. co míti s vypočtením toliko příkladným, kdežto jiní, najmě Hugelmann (Studien zum österr. Verfassungsrechte str. 56. a 57.), Ulbrich (Lehrb. des österr. Staatsr. § 129. str. 333.), Lingg (Die staatsrechtl. Stellung der im Reichsr. vetr. Königr. und Länder str. 51. a 59.) hájí náhled opačný. I já přidal se (Rak. právo ústavní sv. II. str. 171 a násl.) k názoru tomuto, při čemž mimo jiné mně též vodítkem byla úvaha, že dle úmyslu samých skladatelů častěji zmíněného § 11. skutečně při něm šlo o vypočtení taxativné a že dokonce návrh ryt. Schmerlingem v panské sněmovně podaný, jenž čelil k tomu, by opačný

názor byl v zákoně zřejmě vystaven, po zralé úvaze touto sněmovnou výslovně byl zamítnut (srv. »Die neue Gesetzgebung Oesterreichs« str. 219.—236.).

Tomu-li tak, stačí v našem případě prostě konstatovati, že mezi předměty zákonodárství, v druhém odstavci § 11. vypočtenými nenalezá se ani správní právo jako celek, ani materielní ani formalná jeho část o sobě. Důsledně pak jest říšská rada k spolupůsobení při legislatorní reformě řízení správního kompetentní jen potud, pokud by se příslušnost její dala odůvodniti tou neb onou zvláštní výhradou, pod některou z písmenek *a)* až *o)* onoho druhého odstavce zařaděnou.

To bylo také roku 1867 na říšské radě při poradě o jednotlivých těchto bodech dobře pocítěno a byl to známý centralista svob. p. Lichtenfels, jenž navrhl k § 11. písm. *f)* dodatek, čelící k tomu, by říšské radě vůbec bylo vyhrazeno zákonodárství o věcech policejních, pokud se jedná o společné předpisy pro všechna království a země v říšské radě zastoupené (»Die Polizeigesetzgebung, insoweit es sich um gemeinsame Vorschriften für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder handelt«). Na vysvětlení stačí dodati, že ve smyslu tehda ještě panujícího názvosloví a dle patrného úmyslu navrhovatelova, zřejmého z jeho odůvodnění, zde policie stotožňována byla vůbec se správou, že tudíž tendence návrhu patrně čelila k tomu, by vyhrazeno bylo říšské radě zákonodárství o právu správním a o řízení správním vůbec, pokud by se byla objevila potřeba jednotné úpravy předmětu toho v celém Předlitavsku, čímž by pak ovšem byla sama sebou odpadla kontroversa, o níž tuto jednáme.

Osud návrhu Lichtenfelsova byl tento: Kommisse panské sněmovny, která se na rychlo byla sestoupila, přijala návrh jednohlasně, načež byl ihned samou panskou sněmovnou přijat (»Die n. Gesetzgebung Oester.« str. 245.). Když však osnova takto pozměněná dostala se zpět do sněmovny poslanecké, nepřistoupila tato k navržené změně, což zpravodaj Dr. ryt. Kaisersfeld odůvodnil poněkud buršikosní poznámkou, že máme policie tak jak tak dosti a že není třeba usnadniti zákonodárství o věcech policejních (patrně zde pojímáno bylo slovo »policie« ve smyslu mnohem užším, totiž pouze jako cura avertendi mala, nikoliv jako cura promovendae salutis) výhradou, ve prospěch říšské rady navrženou (n. u. m. str. 279. a 280.). Poněvadž však navrhovatel zvláštní kladl důraz na jednotu zákonodárství v policejních věcech trestních, vyhověla sněmovna poslanecká intencím jeho potud, že přijala do písmenky *k)* vedle zákonodárství v soudních věcech trestních též ještě policejní právo trestní mezi předměty zákonodárství říšské radě vyhrazené. Na tento kompromis při-

stoupila pak i sněmovna panská (n. u. m. str. 300.) a takto došlo k nynějšímu znění uvedeného § 11.

Z řečeného jest patrno, že při usnášení se o základních zákonech státních říšská rada s dobrým rozmyslem vyhnula se tomu, vyhraditi sobě zákonodárství o právu správním neb o řízení správním vůbec a že tudíž reforma řízení správního patří před říšskou radu jen potud, pokud kompetence tohoto sboru zákonodárného odůvodněna jest zvláštními předpisy zákona. Tomu však jest tak jedině v následujících směrech:

a) Pokud jde o řízení vykonavací, poněvadž čl. 11. odst 2. zákl. zákona státního o moci výkonné vyhrazuje zvláštní zákon na úpravu exekuční moci úřadů správních a poněvadž dle § 11. písmen. *m)* zákl. zákona státního o zastupitelstvu říše náleží říšské radě usnášeti se o zákonech, které mají býti vydány na provedení základních zákonů státních a které tam výslovně jsou dovolány.

b) Pokud jde o policejní řízení trestní, poněvadž dle písmene *k)* našeho § 11. vyhrazena jest vůbec říšské radě legislace v policejních věcech trestních, aniž by se rozeznávalo mezi právem materielním a formálním. Při tom arciť povšimnouti si jest zpětné výhrady, současně ve prospěch sněmů učiněné, dle níž i sněmové mohou se usnášeti o předpisech, náležejících v obor policejního práva trestního, objevuje-li se potřeba takových předpisů jakožto vedlejších za příčinou úpravy předmětu, jenž co do hlavního svého obsahu náleží dle téhož základního zákona státního a dle zřízení zemského v obor kompetence sněmů zemských (sr. o významu této výhrady mé Rak. právo ústavní sv. II. str. 179.).

c) Pokud i zákonodárství o hmotných předpisech v jednotlivých oborech práva správního vyhrazeno jest říšské radě. Tomu jest tak zejména: co do úpravy konání povinnosti branné a částečně též co do úpravy konání přípřeže, ubytování a zásobování vojska (písm. *b)*, co do společných záležitostí finančních (písm. *c)*, záležitostí celních, obchodních a říšských záležitostí komunikačních (písm. *d)*, ochrany privilejí, vzorků a známek, úpravy měr a vah a s malou výjimkou i práva živnostenského (písm. *e)*, policie zdravotní (písm. *f)*, práva domovského i práva státního občanství, policie cizinců i listin průvodních (písm. *g)*, práva spolčovacího a shromažďovacího, práva tiskového i ochrany vlastnictví duševního (písm. *h)* a z části i co do legislatorní úpravy vyučování (písm. *i)*. Ve všech těchto oborech práva správního přísluší říšské radě spolupůsobiti v zákonodárství netoliko pokud jde o právo hmotné, nýbrž i pokud jde o řízení správní, poněvadž zákon v příčině té nerozeznává.

S druhé strany nepřísluší ovšem též sněmům kompetence při legislatorní úpravě řízení správního vůbec, nýbrž jim přísluší u věci

té spolupůsobiti toliko pokud se týče oněch jeho oborů, které nebyly dle toho, co právě bylo uvedeno, vyhrazeny říšské radě.

Rozdělení kompetence při úpravě řízení správního mezi sněmy zemské a říšskou radou nebylo by ani tou měrou povážlivé, kdyby rozhodným pro ně byl moment, před kterým úřadem řízení se odehrává, kdežto rozdělení dle jednotlivých oborů správy zajisté velké nesrovnalosti má v zápětí a žádanou reformu velice ztěžuje. Tane nám na mysli, že by bylo nejpřiměřenějším rozřešením otázky kompeteční, o níž tu jde, kdyby za spolupůsobení říšské rady upraveno bylo řízení před zeměpanskými úřady správními, kdežto za spolupůsobení sněmů by se děla úprava řízení před samosprávnými úřady prováděného.

Nelze sobě ovšem zatajiti, že rozřešení tuto za vhodné uznávané není v plném souhlasu s platným právem ústavním. Neb hranice výkonné moci říšské a pokud se týče zemské nekryjí se nikterak s hranicemi zákonodárné moci říšské a zemské.

Mnohé záležitosti, jichž legislatorní úpravu sluší předsebráti za spolupůsobení zemských sněmů, svěřeny jsou, pokud jde o výkon, zeměpanským úřadům správním. Připomínáme zde toliko záležitosti vodní a kommassační a jiné podobné, v příčině jichž též vskutku zákony zemské obsahují předpisy pro řízení, prováděné před zeměpanskými úřady správními.

S druhé strany musíme i s tou zákonnou možností počítati, že zákony říšské obsahují normy o řízení, kteréž provésti jest před úřady autonomními. Tak zejména může se státi při úpravě přeneseného oboru působnosti obcí a v záležitostech, kde říšská rada usnáší se o t. zv. rámcových zákonech, jako na př. když jde o úhradu nákladu na školy národní a jiné. V čerstvé ještě paměti jest, kterak novela k zákonu o právu domovském, na níž se byla usnesla říšská rada roku 1896, zasáhla též do úpravy postupu instančního při úřadech samosprávných, aniž by se bylo podařilo s účinkem klásti odpor uzákonění předpisů příslušných.

Ano setkáváme se i se zjevem, že v rozličných zemích svěřen jest výkon zákonů o témž předmětu sněmy zemskými usnesených orgánům druhu různého. Tak vykonávají předpisy zákonů o myslivosti, bez odporu nyní vesměs ke kompetenci sněmů náležejících, v Čechách úřadové autonomní, v ostatních pak zemích zeměpanští úřadové správní, aniž by v tom bylo lze spatřovati nápadnou anomalii.

Navzdor těmto diskrepancím a nesnázím myslíme, že nezbude než přijati mlčky svrchu zmíněnou proposicí v příčině otázky kompetenční, máme-li vůbec dojíti k legislatorní úpravě řízení správního. Jest velikou vadou, když předpisy procesualné nejsou jednotné pro úřady téhož druhu, nýbrž rozcházejí se dle jednotlivých druhů záležitostí, které před úřady těmi jest projednati.

Téměř každý obsáhlejší zákon správní má zvláštní kapitolu o úřadech a o řízení, aniž by tu bylo povždy věcného důvodu pro rozličnou úpravu postupu v záležitostech těch kterých. Právní význam jednotlivých úkonů processuálních, lhůty k stížnostem a jiným prostředkům opravným docházejí tu namnoze úpravy nejrozmanitější, tak že již náležitá evidence příslušných předpisů nezměrně jest stížena.

Proto nedivíme se také tomu, že poslední zákon říšský o opravných prostředcích proti opatřením a nálezům zeměpanských úřadů správních ze dne 12. května 1896 č. 101 ř. z. usnesen byl říšskou radou pro všechny obory správy, tudíž také pro obory podléhající zákonodárné kompetenci sněmů, aniž by se strany autonomistických zástupců na říšské radě proti tomu byl se vznesl, pokud nám známo, i jen nejmenší odpor. S druhé strany nebyl by as také vážný odpor vznesen proti tomu, když by řízení před samosprávnými úřady upraveno bylo zákony zemskými třeba pro všechny obory správy, poněvadž již organisace těchto úřadů, s řízením úzce souvisící, ani jinak než cestou zákonodárství zemského upravena býti nemůže.

Kde by pak zvláštní povaha některého druhu záležitostí správních nezbytně vyžadovala některé odchylky rázu processualního, mohly by pak vždycky, i při jednotné úpravě postupu zeměpanských úřadů správních zákonodárstvím říšským, třeba cestou zákonodárství zemského vydány byti předpisy zvláštní.

Takto velice bychom usnadnili po stránce formálné reformu řízení správního, aniž bychom se na duchu příslušných předpisů kompetenčních přes příliš prohřešili. Dle jakých hmotných zásad pak mělo by se při této reformě jíti před se, bude předmětem našich úvah v druhé stati závěrečné.

O methodice dějin práva německého.

Vzhledem k novějším učebnicím podává dvor. rada prof. *Hanel.*

V poměrně krátké době vyšla za sebou tři vydání učebnice dějin práva německého, sepsané od dlouholetého zástupce tohoto oboru na Vídenské universitě, Siegela.[1]) Kritika německá nepřijala spis tento přívětivě, ano, pronesen i názor (Liter. Centralbl. 1887 str. 1190 n.) že by nebylo na škodu, kdyby spis ten vůbec byl nevyšel. Okolnost však, že vzdor tomu tré vydání spisu toho vyšlo a zajisté vzhledem k postavení spisovatelovu hlavně na universitách rakouských jako pomůcka studií valné obliby i valného rozšíření nalezlo, ospravedlňuje

---

[1]) Deutsche Rechtsgeschichte. Ein Lehrbuch. III. vyd. 1895.

zajisté, obrátiti zřetel k dílu tomuto. Současně skoro s učebnicí Siegelovou vyšly v Německu další dva spisy o tomtéž předmětu, učebnice to Schrödera[1]) i příruční kniha Brunnerova[2]); výklady to o dějinách práva německého, kterýmž nutno přiznati povýtečně vědecký význam, význam, který daleko předstihuje onen, jakýž se obvykle učebnicím přikládá.

Třeba nebyl spis Brunnerův dokončen, třeba vykazovalo každé z uvedených tří děl zvláštní povahu: vzhledem k totožnosti oboru a ne méně i vzhledem k významu spisovatelů jeví se porovnání všech tří spisů zajisté doposud důležitým.

Dvě otázky jsou to hlavně, jež podmiňují stanovisko, se kterého literární zjevy, celý obor právních dějin německých objímající, posuzovati lze. Prvá týče se omezení látky, o kteréž pojednati sluší, druhá způsobu líčení oboru. Ani v jednom, ani v druhém směru nejeví se v literatuře souhlasu.

Odpověď na otázku prvou souvisí především s tou další otázkou, pokud sluší v dějinách práva německého přihlížeti jednak k t. zv. právům sourodým (Schwesterrechte), totiž k norvežskému, islandskému, dále k švédskému i dánskému a konečně k právům národností gothsko-vandalských, v další řadě pak k t. zv. odvozeným právům (Töchterrechte) práva německého, totiž k právu anglosaskému i anglickému, langobardsko-italskému, k právu francouzskému i k právům nizozemským. Konečně rozhodným jest pro stanovení pozorovacího obvodu dějin práva německého i určení, zdali vůbec a po případě pokud sluší ve všeobecných právních dějinách německých přihlížeti i k rozvoji práva v jednotlivých územích býv. říše německé.

Kdežto Siegel o otázce prvé vůbec se nevyslovuje, prohlašuje Schröder, že prvé období právních dějin německých objímající dobu od pravěku až k založení říší germanských na půdě římské, »má co činiti nejen s Germany jižními, nýbrž i se Skandinavci či Germany severními, jejichžto sepsání práv sice mnohem pozdějším časům a namnoze i vyvinutějšímu stupni osvěty náležejí, s náležitou však opatrností jich užiti lze k veledůležitým úsudkům o germanské pradobě«. Brunner konečně vylučuje jak sourodá, tak i odvozená práva německá z výkladu, prohlašuje je však za naprosto nezbytná k účeli probádání právních dějin německých.

Nemohu přistoupiti ani k jednomu, ani k druhému náhledu bez jakéhos obmezení. Rozšířiti výklad na veškerá sourodá i odvozená práva německá nelze již proto, poněvadž by náleželo nanejvýše v obor povšechných germanských právních dějin, veškerá tato, v rozvoji svém namnoze se naprosto rozcházející práva způsobem porovnavacím vy-

[1]) Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte. II. vyd. 1894.
[2]) Deutsche Rechtsgeschichte. I. sv. 1887; II. sv. 1892.

ličovati. S druhé však strany nelze postrádati i při vypisování dějin práva pouze německého výslovného zřetele k právům jihogermanským, zejména langobardskému, dále k anglosaským i nordickým. Nelzeť zajisté obejíti se při výkladu i právních řádů německých bez častého přihlížení k pramenům těchto práv, čtenář tedy a v míře ještě větší studující jest oprávněn, nalézti v knize náležité o nich výklady. Jako nejvhodnější místo k výkladům takovým pokládám zvláštní odstavec v dějinách t. zv. národních práv doby franské, poněvadž — jakož ostatně i průkazy Brunnera i Schrödera na prameny ty samy o sobě dokazují — právní řády, v nich vyjadřované, k bližšímu výkladu německých právních řádů doby Merovingů i Karlovců tolikéž, ne-li více, přispívají, jako k doplnění onoho kulturního obrazu, kterýž nám poskytuje t. zv. pravěk, doba to stěhování a neustálých bojů Germanů, obrazu, kterýž ani použitím nordických právních pramenů v nejdůležitějších svých jednotlivostech nakresliti nelze, nýbrž subjektivnímu pojímání i vyličování až příliš volné pole zůstavuje.

Ani ohledně poměru, v jakém se má v právních dějinách německých přihlížeti k rozvoji právnímu v jednotlivých územích říše německé, nevyskytuje se v literatuře souhlasu. Pokus Daniels-ův, ani původcem jeho samým ostatně neprovedený, spojiti právní děje říšské s právními dějinami států německých (Deutsche Reichs- und Staaten-Rechtsgeschichte) nenalezne as tak hned následovníků, ačkoliv výrok Roth-a (Deutsches Priv. R I. str. 5.), »že výklad německého práva, jakož se ono před recepcí práva římského utvořilo, může býti jen výkladem práv kmenových«, i pro povšechné dějiny práva německého se hodí. Od 12. i 13. stol. však, kdy rozvojem moci zeměpanské partikularismus ve veškerých oborech německého života právního dráhu sobě proklestil, přikazuje se neustálé poukazování k rozvoji zejména práva veřejného v územích naprosto a odporučuje se vzhledem k veliké rozmanitosti právního rozvoje, kteráž vytknutí jednotných zásad tak velice ztěžuje, položiti za základ líčení především pozorování rozvoje v některém z čelnějších území říšských. Siegel též přihlížel vzhledem k zvláštním úkolům, jakéž má studium dějin práva německého v Rakousku, zejména v t. zv. zevních i dějinách poměrů ústavních začasté k rozvoji právních poměrů v územích rakouských a nelze právě v tomto směru záslužnost spisu jeho podceňovati.

Ohledně pojmového ohraničení právních dějin německých nutno však poukázati ještě k následujícímu:

Nelze pochybovati o tom, že historickoprávnímu bádání německému nutno vytknouti i ten veledůležitý — doposud arciť takřka naprosto zanedbaný — úkol, vyložiti šíření se práva německého v zemích neněmeckých, tedy slovanských i v Uhersku. Šíření se toto lze zajisté pokládati za zjev, v kulturním i právněhistorickém ohledu, v světodějném významu neméně důležitý, nežli proces recepce práva římského ve střední Evropě. Vyložiti tedy, jak průběhem takřka

půl tisíciletí se právo německé v územích mimoněmeckých šířilo, jak zásady jeho, tvořící původně osobní právo německých kolonistů, v územích oněch zdomácněly, s právem tu domácím pozvolna stejné platnosti nabyly, ano je z valné části přímo z užívání vytiskly, jak konečně právo německé i daleko na východě Evropy i v takových končinách bylo přijato, kam kolonisace německá vůbec nikdy nepronikla: toť náleží zajisté k nejvděčnějším úkolům právních dějin německých, ano tvoří jaksi přirozené zakončení germanistického studia právního. Doposud však právě v tomto ohledu sotva několik předchozích prací jest vykonáno a nelze se tudíž diviti, že i nejnovější spisy, soubornému vylíčení právních dějin německých věnované, se obmezují na některé, v celku velice chudé pokyny (Siegel § 22., 36.).

Co se týče konečně otázky, pokud v právních dějinách německých přihlížeti sluší i k přijatým tu právům cizím, ku př. římskému i kanonickému, nelze pochybovati o tom, že za jedině správné pokládati sluší stanovisko, Brunnerem (str. 2. n.) vytknuté, dle něhož pouze onen rozvoj, jakýž doznala práva ona na půdě německé, předmět pozorovací v dějinách práva německého tvořiti může.

Na rozčlenění látky dějin práva německého i výkladu jejich působily dalekosáhlý vliv ony základy, na nichž se právněhistorická věda německá vůbec vyvinula (Brunner I. str. 5.). Periodisování říšských publicistů, systematické názory romanistů i německých starožitníků určovaly a určují namnoze doposud uspořádání právněhistorické látky více, nežli tak vyžaduje její povaha a moment jednotnosti výkladu, na který přec v první řadě zřetel bráti sluší. Následkem toho přenášejí se začasté moderní právní pojmy v doby, kterým tyto byly neznámy, i ztěžuje se namnoze pravé seznání historického rozvoje i povahy práva, jež v postupném tvoření svém pozorovati se má. Ani rozdíl v t. zv. zevní i vnitřní právní dějiny, ani uspořádání látky dle t. zv. historické aneb soustavné methody nevyhovuje jedině vědeckému požadavku výkladu rozvoje práva v jeho jednotě i celistvosti pohybu jeho (Ihering, Geist d. r. R. I. str. 63). Nejméně jest k tomu vhodná kombinace obou těchto method, kteráž se mohla ospravedlniti nanejvýš — arciť pouze zdánlivě — potud, pokud se spojovaly dějiny práva s dějinami politickými říše německé. Jakmile však vyloučením dějin politických výklad se obmezil na pouhé právní dějiny a tím děje práva německého jednotného vědeckého základu nabyly a vlastně teprv disciplinou právnickou se staly (Brunner I. str. 3.), odpadl jakýkoliv důvod, položiti výkladu jedné jejich části jednu, druhé pak jinou methodu za základ. Proto též klade se v novější literatuře (výjimku tvoří i nová vydání Schulte-ových říšských i právních dějin) takřka výhradně jediná, a to zpravidla historická methoda za základ všemu líčení. Též Brunner i Schröder dělí právní děje německé dle období a rozeznávají čtyři periody časové, a sice germanskou, franskou, pak periodu před i po recepci práv cizích. Siegel pojednává o dějinách

práva soukromého, trestního i processualního dle methody systematické či chronologické, přidržuje se rozdílu mezi t. zv. zevní i vnitřní právní historií i dělí děje práva ústavního pouze ve dvě hlavní období, totiž ono, jež předchází dělbě franské i založení samostatné německé říše a ono, jež zakončuje rozkladem římsko-německé říše; v období posledním pak pokládá vznik moci zeměpanské v 12. i 13. st. za mezník mezi dvěma samostatnými obdobími; jako dodatkem konečně pojednává v stručném přehledu o změnách ústavních po rozkladu říše římsko-německé až ku zrušení spolku německého v r. 1866. Rozvrh tento jest pro děje práva ústavního zcela vhodným, poněvadž vychází z historických událostí, kteréž jevily podstatný vliv na povšechnou povahu státního ústrojí německého. Pro rozdělení celkových dějin práva německého by se arciť rozvrh tento nikterak nehodil. Rakouským ostatně zástupcům oboru toho vytknul nový studijní řád pro děje práva německého postup, který vědeckým požadavkům nevyhovuje a dosažení shora uvedeného konečného cíle historickoprávního studia nad míru ztěžuje, a skutečně se i na universitách rakouských vykládají dějiny ústavního práva německého dle soustavy historické, dějiny pak práva trestního, processualního, a zejména soukromého dle soustavy systematické. Pisatel těchto řádků, jenž přidržoval se do r. 1893 v celku historické methody, zachovává ji nyní též pouze pro t. zv. všeobecné děje právní, zejména tedy děje práva ústavního, rozeznává tu však pouze tré období, totiž t. zv. franské či období ranního středověku, jež počíná založením germanských států na půdě římské a končí trvalým rozdělením říše franské v německou i francouzskou, období pozdního středověku, končící utužením moci zeměpanské v 15. i 16. stol., období novověku do zrušení říše německé. Jako úvod (»předsíň německých právních dějin«) předesílá pak výklad oněch zpráv historických, kteréž se vztahují k pravěku germanskému. K odůvodnění této, namnoze arciť jen formalní odchylky, lze poukázati k té okolnosti, že prameny, z nichž čerpati lze zprávy o pradobě práva germanského, přísně historický výklad o právních řádech germanských pouze v míře velmi obmezené připouštějí, úkolem tedy právního dějepisce tu pouze jakýsi popisný přehled společenských i právních řádů, u národností germanských v době jejich objevení se na jevišti historickém se vyskytujících, jeviti se může.

Veledůležitou dále v ohledu methodologickém jeví se otázka o poměru dějin právních k povšechným dějinám společenským.

Že t. zv. dějiny politické říše německé z výkladů o dějinách právních vyloučiti se mají, všeobecně takřka se již uznává.[1]) Nelze však popírati, že tvoří četné události t. zv. dějin politických přímo

[1]) Srv., co o tom již Zöpfl v předmluvě k třetímu vydání své Deutsche Rechtsgesch. r. 1858 pověděl.

pružiny právně-historického rozvoje. Jak důležitý vliv jevily ku př. politické styky císařů německých s papežskou stolicí na rozvoj nejčelnějších poměrů státoprávních říše německé, styky mezinárodní na recepci jednak ku př. zásad práva italského i francouzského v Německu a práva německého v zemích slovanských i v Uhersku! Poněvadž pak tytéž události dějin politických s různých hledisek pozorovati a posuzovati lze, nutno uznati, že i právní historik se nemůže naprosto vyhnouti úvahám v dějinách politických, pokud právě jejich styk s dějinami právními to vyžaduje. Přímo mistrně stopuje v ohledu tom Brunner (I. str. 32. nn.) germanisování říše římské, vnikání živlu germanského do vojska římského i osídlení germanských národností v provinciích římské říše. Že však takové přihlížení k dějinám politickým nesmí se rozšiřovati na újmu pravé povahy dějin právních jako takových, rozumí se samo sebou. Znalost dějin politických nutno již předpokládati; v dějinách právních poskytnouti sluší pouze jejich objasnění vzhledem k přímému jejich významu pro rozvoj těch kterých řádů právních.

O významu dějin hospodářských pro právní dějiny nelze vůbec pochybovati. Spisy zejména Inamy-Sternegga,[1]) Lamprechta[2]) a j. nepopíratelně dokazují význam ten jak pro obor veřejného, tak i pro obor soukromého práva německého. Čím hlouběji v minulost práva německého pronikáme, tím jasnějším se nám jeví odvislost jeho od poměrů hospodářských: právní povahu království germanského, rozvoj řádu beneficialního i lenního, zvláštnosti správy finanční v říši franské a pod. nelze ani náležitě vystihnouti bez náležitého uvážení poměrů hospodářských, tou dobou panujících; a co se týče práva soukromého, tu obecně se uznává, že stál celý zvláštní obor práv majetkových, v první řadě arciť pokud se tato týkala pozemků, pod bezprostředním vlivem poměrů hospodářských, jakož i v dobách mnohem pozdějších ku př. zjev recepce práva římského, zejména obligačního bez přihlížení k poměrům hospodářským německého středověku náležitě v příčinách svých ani pojmouti nelze. Jest tedy přirozeno, že zejména Brunner i Schröder k poměrům hospodářským patřičně přihlížejí, kdežto spis Siegela v ohledu tom arciť daleko neuspokojuje.

Konečně poukázati sluší k jednomu, pro methodiku dějin práva německého velmi důležitému momentu.

Právním dějinám sluší arciť v první řadě vykázati ten úkol, aby vyšetřily, jakým způsobem se právo přítomnosti vyvinulo, vytknuly ony podmínky, za jejichž působnosti právo nyní platné tvar svůj nabylo.[3])

---

[1]) Deutche Wirthschaftsgeschichte.
[2]) Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter.
[3]) Že však nelze ignorovati ani řády již vyhynuvší, o tom srv. Brunner I., str. 3. nn.

Snaha, tomuto úkolu dostáti, vede však velmi často k tomu zlu, že přenáší se v minulost začasté pojmy, této neznámé a že připisuje se mnohdy poměrům pouze skutkovým povaha poměrů právních. Nebezpečí takového mísení jest arciť tím větší, čím starší jest ten který zjev historický. Příkladem pouze budiž poukázáno k jednomu z takových zjevů. Mezi právními poměry t. zv. pradoby germanské obrací přirozeně poměry rodinné zvláštní pozornost právních historiků na se. Výsledky porovnavací právovědy nutno tu v povýtečné míře zužitkovati pro právní dějiny německé, poněvadž přímých pramenů ve směru tom jen velmi málo jest na snadě. Že i vzdor tomu mnohá otázka temnou zůstává, jest přirozeno, poněvadž často tatáž zpráva různého výkladu připouští. To platí ku př. ihned ohledně poměru mezi sňatkem, uzavřeným únosem (Raubehe), i tím, který koupí se uzavřel (Kaufehe). Že první druh uzavírání sňatků Germanům nebyl neznám (Siegel, str. 412.; Brunner, I. str. 72.; Schröder, str. 65. nn.), jest jisto; že by však se jevil jako starší forma právní uzavírání sňatku, která teprvé sňatkem smluvním či koupí uzavíraným byla vytlačena a kupní cena se jevila odškodným za únos (Brunner l. c. n. 9.; Schröder 66.), nelze ani dokázati, ani předpokládati, jako spíše, že oba druhy vždy vedle sebe trvaly, tak jako loupež i krádež vedle dobrovolné směny jakýchkoliv předmětů majetkových a že se jevil sňatek smluvní jen směnou, jejímž předmětem byla právě žena. Vzhledem k tomu jeví se i otázka, zdali příslušela únosu ženy moc, sňatek v právním ohledu zakládající (Brunner), aneb ne (Schröder), zcela bezvýznamnou; výklad (Schrödera), že žena unesená i s dětmi od únosce zplozenými v mundiu otce svého zůstala, jeví se přímo nepřirozeným a právnickou konstrukcí, skutkovým poměrům přímo se příčící. V době zajisté, kdy žena pouze jako »roditelka dětí« ceny měla, kdy na panenství pražádného ohledu se nebralo (Brunner, I. str. 74. n. 25.), rozhodoval pouhý poměr fysické nadvlády mužovy o dosahu práva jeho k ženě i dětem jejím, nejevil též poměr ten vůbec ještě nějakou právní povahu; lišení pojmu skutkového i právního v ohledu tom náleží zajisté dobám mnohem pozdějším.

Význam vhodné methody pro bádání i líčení dějin právních leží na bíledni; bohužel že právě methodika dějin práva německého daleko ještě ustálenou není a právověda v ohledu tom nedostoupila ještě toho stupně dokonalosti, na jakýž stanula jiná odvětví vědy ku př. — v první řadě zdokonalením methody porovnavací — jazykozpyt.

O řeckých a latinských listinách papyrových z Egyptu.

Napsal Dr. Leopold *Heyrovský*.

V posledním necelém čtvrtstoletí byla v Egyptě nalezena zase a zase ohromná spousta spisů papyrových. Zahájena byla tato doba hromadných překvapujících nálezů v zimě 1877/78, kdy arabští sedláci odkryli zcela náhodou v rumech starověkého středoegyptského města Krokodilopolis, později Arsinoë, v dnešní provincii El-Faijum četné papyry přerozmanitého obsahu, trosky to různých veřejných a soukromých archivů, registratur, knihoven a pod. K tomuto Faijumskému nálezu přidružila se řada jiných, opakujících se až do našich dnů. Nalezištěm byla hlavně zase půda Faijumská, ale též jiné kraje Egyptské. Tyto papyry egyptské dostaly se z trhu Kairského do sídel evropského učeného bádání, hlavně do Vídně, kdež činí dnes světoznámou sbírku »Papyry arcivévoda Rainer«, do Berlína (do král. Museí), do Paříže (Louvre), do Londýna (»British Museum«), Oxfordu a Ženevy.

Přikročeno též k systematickému pátrání po papyrech a bylo po nich kopáno v sutinách bývalých měst egyptských podle určitého plánu. Bohatou kořist získal před několika lety Angličan Flinders Petrie tím, že rozlepil papyrové obaly mumií nalezených od něho v Gurobu v okresu Faijumském. Dva Oxfordští učenci pak P. Grenfell a A. Hunt davše v zimě 1896/97 ve velkých rozměrech kopati na místech, kdež za starodávna leželo středoegyptské město Oxyrhynchos a stojí dnes víska Behneseh, docílili netušených skvělých výsledků. Nález tento, který se dostal do Oxfordu, vyniká nejen svým objemem, nýbrž i velecenným obsahem odkrytých papyrů. Též nejnovější výzkumní cesta, kterou podnikli Grenfell a Hunt v zimě 1899/1900 do jižního Faijumu tam, kde ve starověku stálo město Tebtunis a jest dnes ves zvaná Umm el Baragat, měla velkolepý úspěch, předstihující daleko veškeré naděje v ni kladené. V bývalých příbytcích kněžských a soukromých byly vypátrány četné papyry řecké. Ale nejbohatší žeň papyrová byla sklízena, když odkryt byl nejen velký počet lidských mumií obalených vrstvami papyru, nýbrž i více tisíc pochovaných krokodilů, z nichž mnohý byl opatřen obalem papyrovým, kdežto prázdná místa zvláště v hlavě byla vycpána závitky papyrovými.

Nedlouho po tom, co získány a ukryty byly poklady papyrové, započato bylo se souborným uveřejňováním jich. Bylo si při tom počínáno různě. Správa museí Berlínských vedena snahou, aby co nejrychleji seznámila odborníky s texty samými, jala se vydávati listiny papyrové v celém jich znění, ale jen v reprodukci lithografické s nejnutnějšími textokritickými poznámkami, při čemž uvedeno též něco

literatury.[1]) Papyry arcivévody Rainera vydávají se pozvolna, ale ihned ve vydání definitivném, opatřeném bohatým apparatem vědeckým.[2]) V nádherně vypravené publikaci papyrů musea Britického pak podává se o menších zlomcích pouze zpráva v rejstříku, kdežto obšírnější a důležitější podávají se in extenso.[3]) Krom těchto tří jsou pozoruhodny hlavně publikace papyrů Flinders Petrie, papyrů z Oxyrhynchu a odjinud do Anglie přišlých, jakož i papyrů Pařížských [4]) a Ženevských.[5])

Řecké papyry obsahují dílem texty literární, dílem listiny, tyto měrou daleko převládající. Texty literární podávají díla řecké poesie a prosy. Nehledíme-li k zlomkům z Aristotelova spisu o státu Athenském, nevzbuzují zvláštní zájem právnický. Za to papyrové listiny řecké, k nimž druží se několik latinských, jako z nich mohou čerpati poznání nejrůznější odvětví nauky o řeckém a římském starověku, jsou zvláště důležité pro historii řeckého a římského práva. I přihlížíme v následující úvaze pouze k nim.

V listinách těchto obráží se právní vývoj v Egyptě od dob prvních Ptolemaiovců až do úpadku hellenismu za Arabů. Jdoutě od 3. století př. Kr. do 8. století po Kr. a zahrnují tedy více nežli tisíc let, táhnouce se i k době ptolemaiské i k době římské (Augustem počínající) i k byzantské a k arabské (od polovice 7. století). Jak rozmanitý jest při tom obsah jejich, postihneme nejlépe, nahlédneme-li do věcně spořádaného seznamu všech doposud uveřejněných listin, jak jej dává právě U. Wilcken v Archiv für Papyrusforschung I. seš. 1. (1900) str. 4.—24. Listiny se tu roztřiďují předkem v listiny úřední a listiny soukromé. K listinám úředním náležejí I. úřední denníky, II. zákony a nařízení, soudcovské nálezy, marginalní vyřízení žádostí, poukázky

---

[1]) Aegyptische Urkunden aus den königl. Museen zu Berlin, herausgegeben von der Generalverwaltung. Griechische Urkunden, Berlin I. 1895; II. 1898. Ze sv. III. vyšlo do té doby 5 sešitů. Zkratka: BGU.

[2]) Ve formě monumentalní vypraveno bylo »*Corpus papyrorum Raineri archiducis Austriae* I. Griechische Texte, vydal K. Wessely za spolupůsobení L. Mitteise, který přičinil obšírný kommentář právnický k dvěma listinám čís. 19. a 20. (vydaný v sep. otisku pod názvem »Zwéi Streitschriften aus Hermupolis«); ve Vídni 1895. Zkratka: CPR.

[3]) F. G. Kenyon, Greek papyri in the British Museum. Catalogue with texts London I. 1893, II. 1898. Značka: P. Lond.

[4]) J. P. Mahaffy, The Flinders Petrie Papyri with transcriptions, commentaries etc. Dublin, I. 1891; II. 1893; Appendix 1894. (Zkratka: P. Petr. I., II. a App.). B. P. Grenfell and A. S. Hunt. An Alexandrian erotic fragment and other greek papyri, Oxford 1896 (zkratka: P. Grenf. I.). New classical fragment and other greek and latin papyri Oxford 1897 (značka: P. Grenf. II.). B. P. Grenfell and A S. Hunt, The Oxyrhynchus Papyri, London I. 1898; II 1899 (zkratka: P. Oxy I. a II.). J. Nicole, Les papyrus de Genève, I. vol., 1. fasc. Genève 1896 (zkratka: P. Gen.). Papyry Pařížské uveřejňuje Wessely v Revue Egyptologique od r. 1883.

[5]) O publikacích papyrů, jakož i o velice obsáhlé literatuře, která se k nim pojí, podal velmi pečlivý přehled P. Viereck ve své zprávě o literatuře papyrové od let 1870 do 1898 v Bursians Jahresberichte über die Fortschritte der class. Altertumswissenschaft roč. 27 seš. 6. str. 244—311 (1899).

peněžné, poukázky plnění naturalního, III. úřední zprávy, žádosti, přísahy, IV. úřední potvrzení nejrůznějšího druhu, V. jinaká úřední korrespondence, VI. úřední účty, seznamy atd., VII. spisy chrámové.

Mezi listinami soukromými lze rozeznávati jednak podání soukromých osob k úřadům, jako jsou zvláště spisy žalobní a prosební a podání ve věcech berničních, jednak jednání mezi soukromými. Z těchto se v listinách vyskytují ve zvláště velikém počtu právní jednání všeho druhu, smlouvy trhové, nájemní a pachtovní, smlouvy o schování a zápůjčku (dlužní úpisy), smlouvy zástavní a rukojemské, smlouvy darovací, smlouvy o cessi pohledávky, kvitance, plné moci, poslední pořízení zvláště testamenty, smlouvy svatební a o rozvod, manumisse otroků. K tomu druží se jiné soukromé zápisy, zvláště dopisy, účty, knihy hospodářské, horoskopy atp.

Bádání papyrovému vzešly z nových nálezů nové obsáhlé úkoly. By byly provedeny, ustavilo se nové odvětví nauky o starověku, papyrosloví. Úkolem této nejmladší pomocné vědy historické jest rozluštění a všestranné vysvětlení listin papyrových. Již byl též založen centralní organ pro bádání papyrové [6]) a vydána první učebnice, ve které učiněn pokus »předvésti právníkovi filologické, filologovi pak právnické začátky papyrové«.[7])

---

[6]) Archiv für Papyrusforschung und verwandte Gebiete, herausgegeben von U. Wilcken. Posud vyšel roč. I. seš. 1. a 2. v Lipsku 1900.

[7]) O. Gradenwitz, Einführung in die Papyruskunde. I. Heft, Erklärung ausgewählter Urkunden, Leipzig 1900. Z předchozího oznámení nakladatelova dovídáme se, že vyjde za krátko methodická učebnice pro studium písma, kterouž má hlavně býti dán návod začátečníkům: »K. Wessely, *Papyrorum scripturae Graecae specimina isagogica*«. Jelikož spis Gradenwitzův poučuje začátečníka výtečně o tom, jakým způsobem lze užiti listin papyrových pro dějepis právní, budiž o něm promluveno ještě několika slovy. Spis tento zabývá se téměř výlučně pouze s listinami o smlouvách. V I. rozdíle str. 6 až 46 podává sp. příspěvek k theorii rozluštění, ukazuje, jak jest zacházeti s papyry zkomolenými a jest doplniti scházející slova a písmeny. K vyplnění mezer sloužiti bude velmi často srovnání příbuzných listin. Dobrou službu ve směru tom prokáže spisovatelem provedená nová pomůcka k doplňování slov na svém počátku porušených, jež zve »Conträr-Index«. Jest to seznam slov řeckých vyskytujících se v BGU I, II., Oxy I. a Lond. II. a spořádaných alfabeticky ne podle počátečných, nýbrž podle konečných písmen. V rozdíle II. (str. 47—100) předvádí se více příkladů, na nichž se demonstruje protiva listin římských a řeckých. Na základě materialu zde předvedeného promlouvá sp. v rozdíle III. (str. 101—166) o tom, co jest společné listinám smluvním. Má zření předkem k obsahu prohlášení stran a rozebírá s hlediska toho jednotlivé kusy smluv, načež hledí určiti povahu listin po stránce formalné. Dochází výsledku, že se stanoviště formalného jest rozeznávati dva druhy listin: vlastnoruční listy (χειρόγραφα) a protokoly o ústním prohlášení stran (ὑπομνήματα). Na to pojednává o osobách účastněných při uzavírání smluv a končí výkladem o předmětu smluv trhových, upozorňuje na zajímavou okolnost, že v listinách papyrových, jak jsou četné, vyskytují se jako předměty písemných trhů pouze pozemky, otroci a domácí zvířata, tedy jen věci, jež římskému právu civilnímu jsou *res mancipii*. Mezi připojenými ukazately jest též nahoře dotčený Conträr-Index.

Velikou důležitost listin papyrových pro různé stránky nauky o starověku charakterisovali v povšechných úvahách zvláště případně vynikající odborníci V. rytíř Hartel, U. Wilcken a L. Mitteis.[8]) U nás promluvili o otázce té obšírněji Rud. Dvořák a Rob. Novák.[9])

Nově získanými poklady papyrovými rozmnoženy byly, jak již podotčeno, v míře obsáhlé též naše vědomosti historickoprávní. Pokusíme se v následujícím vyznačiti třebas jen v obrysech, jaký hlavní prospěch má z papyrových listin řeckých a latinských v novější době uveřejněných právní historie římská.[10])

I. Novými nálezy papyrů získali jsme pro dějiny práva římského předkem to, že nám přibylo více dosud neznámých zákonů římských. Z nich jsou dvě *orationes principis in senatu habitae*, jak se podobá, z doby Klaudiovy, které se zachovaly v původním latinském znění v BGU II. 611. Jedna z nich stanoví, že nezletilec nemá býti dán za rekuperatora, druhá že započaté processy kriminalní nemají býti přerušeny nastoupením soudních prázdnin. K nim druží se latinské *edictum* triumvira Oktaviana k vojenským vysloužilcům (BGU II. 628 Verso) [a důležité též latinské »*Exemplum edicti*« o lhůtách appellačních (BGU II. 628 Recto). Z jiných konstitucí buďtež uvedeny konstituce císaře Trajana, »*epistola*« vlastně *mandatum* principis veřejně vyhlášené ze 4. srpna 106 nebo 107 po Kr. (BGU I., 140), *rescriptum* císařů Marka Aurelia z 107 po Kr. (BGU I. 74), Septimia Severa a Antonina z 29. prosince 199 o *longi temporis praescriptio* (BGU I. 267)

---

[8]) W. v. Hartel, Über die griechischen Papyri Erzherzog Rainer, Wien 1886; U. Wilcken, Die griechischen Papyrusurkunden, Berlin 1897; L. Mitteis, Aus den griechischen Papyrusurkunden, Leipzig 1900.

[9]) R. Dvořák, Papyrusy Fajjúmské, Č. Athenaeum roč. V. (1888) str. 273—280. R. Novák přednášel »O nových nálezech řeckých papyrusů« dne 2. prosince 1900 ve slavnostní schůzi Č. Akademie.

[10]) Kolem listin papyrových nově publikovaných nakupila se již dosti objemná literatura historickoprávnická. O právnických pojednáních sem spadajících, do 1898 vydaných referuje s velkou péči P. Viereck v nahoře uvedené zprávě o novější literatuře papyrové na str. 291—299 Největších zásluh o právnický výklad papyrů získal si L. Mitteis. Již ve svém vynikajícím díle »Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des röm. Kaiserreichs« (v Lipsku 1891) byl velmi důmyslně využitkoval všech tehdy známých papyrů k objasnění nejedné důležité otázky práva římského a řeckého. Po uveřejnění jednotlivých sbírek přispěl svými poznámkami k publikacím těmto velice k právnickému porozumění listin. Pozoruhodna jsou v té příčině krom kommentářů k papyrům arciv. Rain. (v. pozn 2) Mitteisova pojednání o papyrech Berlínských a Oxyrhynchových v Hermes, Zeitschrift für class. Philologie sv. 30 (1895) str. 564—618, sv. 32. (1897) str. 629—659 a sv. 34. (1899) str. 88—106 a v Archiv für Papyrusforschung I. (1900) str. 178 až 199 a str. 343—354. Velmi obezřetně ukázal na právní zřízení římská, kterým se skrze papyry dostalo zvláštního osvětlení, též J. Koschembahr-Łyskowski v rozpravě: »Faijumskie zwoje papyrusowe“ v »Przeglądzie prawa i administracyi«, 1897, str. 1—17.

a zase z r. 200 po Kr. o *cessio bonorum* (BGU II. 273),[11]) jakož i nařízení císaře Alexandra Severa z r 235 o užití řeckého jazyka v testamentu římských novoobčanů (Pap. Rain. č. 1502 uveřejněný od Mitteise v »Aus d. griech. Papyrusurkunden« pozn. 36).

O důležitějším obsahu věcném těchto konstitucí promluvíme doleji. Zde upozorňujeme jen na to, že z nových nálezů padá nové světlo na otázku publikování císařských reskriptů. Teprve nedávno dověděli jsme se z Gordianova dekretu svědčícího obyvatelům thracké vesnice Skaptoparene, že císařská *rescripta*, vydaná osobám soukromým, nebývala jim samým doručena, nýbrž, jak zavedl asi císař Trajan nebo Hadrian, bývala podání stran s připojenými k nim *subscriptiones* občas hromadně veřejně vyvěšována v sídle císařském a bylo to zůstaveno žadateli, aby si z této vyhlášky (*liber libellorum rescriptorum Romae*) pořídil ověřený opis žádaného vyřízení. Nyní se dovídáme z BGU I. 267, podle něhož císařská *rescripta* byla veřejně vyvěšována v Alexandrii, že toto veřejné vystavování reskriptů na místě doručení reskripta žadateli nebylo omezeno na sídlo císařské. Ba z BGU II. 525 vychází na jevo, že podobně si bylo počínáno též, když šlo o výnosy místodržícího v Egyptě (*praefectus Aegypti*). Též místodržitelský výnos nebyl doručen straně účastněné, nýbrž ve společném svazku s jinými veřejně vyhlášen a bylo to věcí účastněného, aby přibrav si svědky pořídil si výtah z veřejné vyhlášky. Ženevský papyrus Boissier pak, jejž vydal J. Nicole v Rev. de philol. N. S. XXII. 1 str. 18 násl. (1899), poučuje nás o nové posud zcela neznámé formě publikace ediktu místodržitelského. Tato záleží v tom, že edikt zašle se písemným okružníkem podřízeným úřadům, jež cirkulář mají podepsati.[12])

Snad objasněna bude papyry ještě jiná ediktů místodržitelských se týkající záhada. Nemáme zpráv o tom, zdali stálá edicta provincialia, o nichž se šíří Cicero ad Att. 6, 1, 15 a která, jak on uvádí, vedle norem všeobecně přijatých obsahovala též zvláštní ustanovení platná jen pro tu neb onu provincii (*genus provinciale* u Cicerona), naskytovala se ještě v době císařské.[13]) Že v Egyptě bylo ta-

---

[11]) O listinách dosud uvedených sr. Mitteis, Hermes 32, str. 63 a násl., Scialoja, Bulletino dell' istituto di diritto romano IX. (1896) str. 177 násl, Dareste, Nouvelle revue historique de droit français et étranger XX. (1898) str. 655 násl.

[12]) O Gordianově dekretu Skaptoparenském jest srovnati Karlowa, Neue Heidelberger Jahrbücher II. (1892) str. 142 násl. a Mommsen Zeitsch. d. Savignystifg rom. Abt. XII. (1892) str. 244 násl., o reskriptu Severově z r. 199 (BGU I. 267), pak Mommsen v témže časopise XVI. (1895) str. 195 násl — O formě publikace ediktů místodržitelských promlouvají se zřetelem k BGU II. 525 Mitteis v Hermes 32. str. 654 a se zřetelem k papyrus Boissier Wilcken v Arch. f. Papyruskunde I., 1 str. 170.

[13]) Nejnověji soudí von Velsen v Zeitsch. d. Savignyst. XXI (1900) str. 73 násl. z Dio Cassius 54, 9 dokonce, že Augustus odstranil zvláštní edicta platná pro provincie a že se po něm nevyskytuje již více nijaké trvalé *edictum provinciale*.

kové *perpetuum edictum* ještě po celé 2. století po Kr., bylo by nyní prokázáno, osvědčí-li se, že »zákon Egyptčanů« (ὁ τῶν Αἰγυπτίων νόμος), jehož se strany vícekráte dovolávají v obsáhlém spise z r. 186 po Kr., v t. zv. podání Dionysie (Oxy II. 237), a »zákon«, o nějž se opírá egyptský nález z r. 124 po Kr. (CPR. I. 18) jsou normami vzatými z kodifikace lokalního práva, která byla složena v ediktu místodržícího Egyptského.[14])

Kdežto těchto několik papyrů oznamují nám přímo právní normu, ukazují ostatní přečetné listiny, jak se na základě té neb oné normy právní život vskutku utvářil. Nepřímo poznáváme i z nich normu, a jest to velice cenné v těch případech, kde norma přímo dochována není. Cestou touto, jakož i onou získáno bylo z papyrů mnoho nového pro poznání pravidel římského práva a to zvláště, pokud jde o právní odbory, k nimž nyní se obracíme.

II. Hodlajíce nejprve promluviti o tom, co znamenají řecké a latinské listiny papyrové pro nauku římského p r o c e s s u t r e s t n í h o, připomínáme předem, že jeden zisk je nauce té společným ještě s jinými disciplinami, jichž předmětem jest právo římské. Nebo jak pro řízení trestní tak i pro process civilní a pro řízení administrační u Římanů jest důležité, že z papyrů poznáváme jasněji, jakým způsobem byla vedena úřední akta římských magistratů a byly zejména zřizovány protokoly o jednání úředním.[15]) Přihlédneme-li již k trestnímu řízení samému, lze předem uvésti, že papyry obohatily naše vědomosti o formě, jakou mělo řízení trestní před soudem císařským za principatu. Velmi poučné jsou listiny odnášející se k vyjednávání Alexandrinských Řeků a Židů, jež dálo se před soudní stolicí císařů římských Klaudia, Trajana a třetího nejmenovaného císaře 2. století. Listiny tyto BGU II. 511, BGU I. 341 a Oxy I. 33, tvořící »pohanská akta mučednická«, dávají nám velice živý obraz o hrdelním processu, jak byl veden před samým císařem v 1. a 2. století po Kr.[16])

Dosud jsme neměli pro dobu před Konstantinem nijakých zpráv o lhůtách, do kterých měla býti opověděná appellace ospravedlněna u soudu appellačního. Nyní se z nahoře uvedeného latinského *exemplum edicti* (BGU II. 628 R), jež kladou jedni do 1. století po Kr., kdežto podle Mommsena náleží až do 3. století po Kr., dovídáme, že již před Konstantinem byly, pokud šlo o věci kriminalní, vyměřeny pevné lhůty

---

[14]) Tak M o m m s e n ve své stati »Das ägyptische Gesetzbuch« Berlin 1900.

[15]) O trhových protokolech (ὑπομνηματισμοί, *commentarii*, *acta*) pojednal velmi důmyslně W i l c k e n ve Philologus sv. 53. (1894) str. 80–126 a v Zeit. Savign. sv. 17. (1896) str. 155 násl. Viz též M o m m s e n, Römisches Strafrecht, 1899 str. 512 násl.

[16]) Sr. W i l c k e n Hermes 30., str. 481 násl.; M i t t e i s tamtéž 34., str. 88 násl.; M o m m s e n, Sitz.-Ber. d. Berl. Akad. 1898 str. 498 násl. a Röm. Strafrecht str. 265 p. 1. a 4., str. 267 p. 1.; Bauer, Arch. f. Pap.-Forschung I. str. 29 násl.

pro dostavení se stran k řízení appellačnímu v Římě, a jak dlouhé byly tyto lhůty. Již *divus parens* edicentův byl, jak *exemplum edicti* uvádí, předepsal lhůtu, do které by ve věcech trestních obyvatelé provincialní měli se dostaviti k římskému soudu appellačnímu. *Edictum* nástupcovo vyměřuje onu lhůtu pro Italiky na 6 měsíců, pro obyvatele krajů zaalpských nebo zámořských na 1 rok, jde-li však o *poena capitis*, na 18 měsíců pro tyto, na 9 měsíců pro ony. Nedostaví-li se jedna strana, může býti nález nižší stolice jen buď nezměněný zachován nebo býti změněn ve prospěch strany dostavivší se. Tak předepsalo již starší *edictum* (»*fore ut altera parte audita servaretur sententia aut secundum praesentem jus pronuntiaretur*«). Novým dokladem toho, že za jistých okolností směl soudce první stolice odmítnouti přijetí appellace (L. 6 § 9 D, 28, 3), jest marginalní poznámka na Vídeňském papyru (Wessely, Schriftafeln zur älteren lat. Palaeographie [1898] str. 19 č. 24): *confestim excusare debet apud principem praeses, qui appellantem non distulit.*[17])

Ve více papyrech (BGU II. 581; Grenf. II. 62, 79 a j.) shledáváme novou formu vyručení obviněného. Rukojmě se zavazuje přísahou, že postaví obviněného k ustanovenému roku.[18]) Vídeňský papyrus, o němž jsme se zmínili k pozn. 17, obsahuje dosud jediný doklad zvláštní vazby obviněného záležející v tom, že obviněný jest spoután, ale ne uvězněn: *catenatus esse debet, non tamen ut in carcere agat, nisi suspecta sit persona.* Mimochodem řečeno, jsou papyry naše velmi důležité též pro poznání starověké služby bezpečnostní Víme nyní, že Egypt měl policii bezpečnostní pevně organisovanou a velice rozvětvenou.[19])

III. Též pro civilní process římský přinášejí papyry cenný material historický předkem co se dotýče ústavy soudní. Do nedávno ještě převládalo mínění, že ono prazvláštní zřízení římské, podle něhož činnost soudcovská v rozepřích soukromoprávních byla rozdělena mezi magistrata a porotce a process civilní se dělil ve dvě po sobě jdoucí oproti sobě pevně ohraničené části, v řízení před magistratem *(in iure)* a v řízení porotní *(in iudicio)*, bylo odstraněno všeobecně teprve zákonem Diokletianovým r. 294 po Kr. zachovaným nám jako L. 2 de ped. iud. 3, 3. Učení to bral v odpor hlavně Pernice, zastávaje zvláště, že již na konci 2 století po Kr. panoval v provinciích vý-

[17]) Sr. pojednání v pozn. 11 uvedená, krom nich Cuq, Nouv. revue hist. r. 23. (1899) str. 111 násl. a Mommsen, Römisches Strafrecht str. 470 p. 5. a str. 472 násl.

[18]) Sr. Mitteis, Hermes 32. strana 658 násl.; Scialoja v Bullet. IX. str. 172 násl.; Mommsen, Strafrecht str. 331 p. 1. a Gradenwitz, Einführung str. 14, 15.

[19]) Sr. Mommsen, Strafrecht str. 301 a 307. Zevrubněji pojednali o policii v Egyptě O. Hirschfeld, Sitz.-Ber. d. Berl. Akad. 1892 str. 815—824 a Krebs ve Festschrift für Georg Ebers, 1897, str. 30—36.

chodních process čistě úřednický (*extraordinaria cognitio*). Pro Egypt mínění Pernicovo se úplně potvrzuje. Ani v jednom z četných processů nenaskytá se, že by byl býval dosazen porotce (*iudex privatus*) pro rozsouzení právní rozepře, a všude koná se process pouze ve formě *extraordinariae cognitionis*. Ovšem vrchní úředníci Alexandrinští, jmenovitě *praefectus Aegypti* a *iuridicus* z pravidla nerozhodují rozepře sami, nýbrž svěřují celé šetření zároveň i rozsouzení zvláštnímu delegátovi. Takový delegovaný soudce není cizím římskému řízení extraordinarnímu, kdež se vyskytuje jako *iudex datus* nebo *pedaneus*. Zcela zřetelně vystupuje takový *iudex datus* v listinách CPR I. 18, BGU I 19; 114 lin. 7; 136; Oxy I. 37 (z r. 49 po Kr.), 67 (r. 328 po Kr.) a 71.

Že též po úplném vyhlazení civilní poroty potrvaly *formulae actionis*, které byly přece tak význačnou a podstatnou částí dřívějšího řízení porotního, bylo lze souditi již z L. 1 C. de formulis et imp. act. sublatis 2, 57, zákona to vydaného teprve r. 342, tedy drahnou dobu po tom, co bylo porotní řízení v celé říši úplně vymizelo. O formě, jakou měly tyto formule v řízení úřednickém, posud nebylo známo ničeho. I jest to tedy nad míru důležité a zajímavé, že v některých papyrech zachovaly se nám přímo žalobní formule, na kterých se zakládala *litis contestatio* processu extraordinarního. Takové formule shledáváme v BGU I. 114 (z r. 117), BGU I. 136 (z r. 135), a Oxy I. z r. 328 po Kr.[20])

V papyrech děje se zhusta zmínka o processných spisech stran, jimiž ústní líčení právní rozepře bylo zahajováno. Smíme doufati, že se nám jimi osvětlí zahájení processu poklassického, které nám jest posud velmi temným. Papyru CPR I. 19 obsahujícího »žalobu Aurelie Demetrie« z r. 330 po Kr. bylo již použito k objasnění záhady týkající se římské litiskontestace. V témže papyru děje se zmínka o *libellus contradictorius* (L. 1 C. Th. de his qui pot. 2, 14). V Oxy I 68 zachovala se nám přímo taková písemná odpověď na žalobu z r. 131 po Kr. Seznáváme z toho, že písemná odpověď žalovaného, jakou jsme posud shledávali teprve v pozdním římském processu, byla známa již úřednickému řízení doby klassické.[21]) Rovněž se jeví býti nyní již velmi starým právem, co jsme posud znali pouze ze zákona z r. 421 po Kr. (L. 1 §. 3 C. Th. si cert. pet. 2, 27), t. j. ustanovení, že popírá-li žalovaný pravost dluhopisu, jest povinen vznésti na žalobce obžalobu pro *falsum* a krom toho sequestrovati summu dlužnou. Nebo

---

[20]) O úpadku řízení porotního v provinciích vůbec sr. Pernice ve Festgabe für Beseler, 1885. str. 74 násl., o výlučném panství řízení úřednického v Egyptě, o tamějším soudu delegovaném a formulích procesných sr. Mommmsen Zeit. Savign. 25. str. 292 násl, sr. 27. str. 5 násl.; Gradenwitz, Hermes sv. 28. str. 333, Mitteis, Hermes 30. str. 278 násl., sv. 32. str. 648 násl., sv. 34. str. 98 násl.; Koschembahr-Łyskowski v Przeglądzie str. 5, 6, Wenger, Zur Lehre von der actio iudicati, 1901, str. 153 násl.

[21]) Sr Mitteis v CPR I. str. 61 násl. a Hermes 34. str. 101.

v Oxy II. 237, v t. zv. podání Dionysie, uvádí se edikt praefekta egyptského z r. 138 po Kr., ve kterém tento srovnávaje se s ustanoveními předchůdce svého z l. 134 5 vydává nařízení, jež má zcela podobný obsah.[22]) Pap. Oxy I. 37 pak obsahující soudní nález z r. 49 po Kr. dokazuje, že již tenkráte vyskytovaly se in *extraordinaria cognitione* konečné rozsudky výminečné.[23])

IV. Mezi papyry nescházejí též kusy, které odnášejí se k římskému právu soukromému. Nahoře uvedená odpověď žalovaného z r. 131 (Oxy I. 68) jest svým obsahem zajímavá pro dějiny promlčení žalob. Z toho, že žaloba tolik a tolik let nebyla přivedena platnosti, usuzuje se, že právo pohledávky pominulo, a to zaplacením.[24]) Pap. BGU I. 267, obsahuje nahoře dotčený císařský reskript z r. 199, dává nejstarší nám známý text, ve kterém se děje zmínka o *longi temporis praescriptio.* Zajímavé jest, že vydržení mezi přítomnými a vydržení mezi nepřítomnými různí se zde podle toho, zdali strany mají svoje bydliště v téže obci, nikoli, jak ustanovil Justinian, v téže provincii (L. 12 § 1 C. de praesc. l. t. 7, 33: *hoc enim nobis magis eligendum videtur ut non civitate concludetur domicilium, sed magis provincia.*[25])

Pěknou illustraci k římskému právu kupnímu dává velice pozoruhodná latinská listina Pap. British Mus. 229, zřízená o prodeji otroka dne 24. května 166 po Kr. Pozoruhodna jest již forma její. Z části jest zachována starší podoba listinná, jak nám ji podávají jmenovitě Sedmihradské voskové desky (Bruns fontes, 6. vyd. I. str. 288 násl.). O prohlášení, které strany byly učinily ústně před svědky, bylo učiněno sepsání, jež má ráz protokolu svědkového, v němž prohlášení stran jest podáno ve třetí osobě.[26]) Ale ověřením svým liší se listina naše od voskových desk Sedmihradských. Při těchto byly totiž desky obsahující uvnitř řečené sepsání ovinuty nití, na kterou svědkové přitiskli své pečeti připisujíce k nim své jméno v genitivě. Naproti tomu připsali při našem papyru ještě pisatel a jeho rukojmí podstatný obsah svého prohlášení vlastní svou rukou v 1. osobě a potvrzují též svědkové, že přitiskli své pečeti. Pečeti svědků a stran pak uzavírají hořejší ohnutý kraj listiny. K listině zřízené po způsobu římském jest tu připojen závěrek mající formu řeckou. Též co se obsahu hlavního prohlášení dotýče, shoduje se naše listina ve velkém celku s kupními

---

[22]) Mitteis v Archiv f. Pap.-Forschung I., 1., str. 180 násl. a Wenger na u. m. str. 238 násl. poz 34.

[23]) Mitteis, Hermes 34. str. 98 násl.

[24]) Gradenwitz, Einführung I. str. 43.

[25]) Dareste, Journal des Savants 1893 p. 31.; Mitteis, Hermes 30. 612 násl.; Mommsen Zeit. Savign. 16. str. 195 násl.

[26]) Čteme na př. v 1. části toto: *C. Fabullius Macer . . . emit puerum natione Transfluminianum nomine Abban quem Eutychen sive quo alio nomine vocatur annorum circiter septem pretio denariorum ducentorum . . . de A. Iulio Prisco milite.*

smlouvami Sedmihradskými, má však též některé odchylky, v nichž lze spatřiti graecismy.[27])

Zvláštní pozornost vzbudil pap. BGU I. 326, ve kterém jest uchován řecký překlad latinského testamentu, jejž zřídil římský *veteranus C. Longinus Castor* dne 17. října 189 po Kr., a kodicillu od téhož později připojeného.[28]) Úřední řízení za příčinou otevření testamentu nám krásně znázorňuje pap. BGU I. 361. Jest v něm protokolováno otevření testamentu předcházející řízení ústní, které se dálo o sporných otázkách formalných dne 26. května 184 po Kr. veřejně na náměstí před tribunalem obecního představeného, zcela jak to předpisuje Paulus S. R. IV. 6, 2.[29])

Více listin obsažených v papyrech BGU I. 114 a 140 a v pap. Cattaoui vrhají nové světlo na manželské právo římských vojáků a s ním souvislé dědické právo dětí jejich. V BGU I. 140 máme v řeckém překladě konstituci císaře Trajana ze 4. srpna 106 nebo 107 po Kr. Jí se potvrzuje, že v prvních dvou stoletích po Kr. vojínové, kteří byli občany římskými, nemohli vůbec vcházeti v platné manželství a že též *matrimonium iustum iuris civilis*, jež byli uzavřeli dříve, pozbývalo na čas služby vojenské právní platnosti. Děti v té době jim narozené, jsouce na rovni s dětmi z konkubiny, tedy nemanželské, neměly oproti otci svému ani agnatského ani kognatského práva dědického. To konstatuje císař Trajan jako věc jemu dobře známou. Zároveň však uděluje, aby zmírnil posavadní přísné právo, dětem vojínů dvou legií, jež se se byly zrodily z *iustum matrimonium* suspendovaného po dobu služby vojenské, oproti otci alespoň práva kognatská, zjednav jim přístup k *bonorum possessio unde cognati*. Podobnou shovívavou praxi oproti sňatkům římských vojínů občanů dosvědčují ještě dvě listiny v ostatních dvou papyrech uvedené. V těchto dvou papyrech jsou pak ještě tři další listiny, které jsou s to, aby podstatně změnily posavadní mínění že manželství vojínů peregrinských bylo uznáváno vždycky za úplně platné. Vycházíť z nich na jevo, že od počátku vlády Hadrianovy bylo nejen římské nýbrž i alexandrinské ba i jiné peregrinské manželství po dobu služby vojenské suspendováno.[30])

---

[27]) S pamětihodným papyrem tímto zabýval se Schulten v Hermes 32. str. 273 násl. a rozebírá jej též Gradenwitz v Einführung I. str. 65 násl. Sr. též Scialoja v Bullet IX. str. 139 násl.

[28]) O něm pojednali zejména Mommsen Sitz.-Ber. d. Berl. Akad. 1894 str. 47 násl. a Zeit. Savign. 29 str. 198 násl. Karlowa, Neue Heidelberg. Jahrb. IV., 1894 str. 189 násl. Scialoja, Bullet. VII. str. 1 násl. Collinet, Nouv. Rev. hist. de droit 18 str. 573 násl. Willems, Le testament de C. Long. Castor, Gand 1895; Koschembar-Łyskowski v Przeglądzie str. 12 násl.

[29]) Dareste, Nouv. Rev. hist. de droit XVIII. str. 583 násl.; Mitteis, Hermes 30. str. 590 násl.; Scialoja, Bullet. VII. str 269 násl

[30]) O tom velmi přesvědčivě vykládá P. Meyer v Zeit. Savig. 18. str. 44 násl. a Hermes 32 str. 484 násl. Sr. Scialoja, Bullet. VIII. str. 155 násl. a Mitteis Hermes 32 str. 614.

Ženevský pap. Nicole, ve kterém jedná se o stížnost matky poručencovy na poručníka z l. 147—148 po Kr., poučuje nás o tom, že poručníka dosazoval představený okresu, tedy orgán místní samosprávy, a skytá tím nový doklad pro to, jak samostatná byla municipalní *tutoris datio* v době klassické.[31])

V. K lepšímu pochopení historického vývoje práva římského přispívají papyry též, na kolik odnášejí se k právu řeckému. Poli práva toho náležejí ovšem listiny papyrové z části převalné. Na vysvětlenou budiž ukázáno několika slovy k těmto známým věcem.[32])

Za vlády Ptolemaiů byli přistěhovalí Řekové stavem panujícím, požívajícím oproti domorodým obyvatelům mnohého důležitého nadpráví. Správa státní byla čistě hellenistická. V právu zachovává se sice národní dualismus, ale více a více přichází k platnosti právo řecké. V právním obchodě vládne jazyk řecký, zachovávají se formality řecké a zjednává si půdy měrou rostoucí též materialné právo řecké. Tento vítězný postup práva řeckého nebyl zastaven ani, když Egypt stal se provincií římskou. Jako v jiných provinciích podržely i v Egyptě obce poddané své domácí právo. Ovšem bylo v římském soudě též na právní poměry Neřímanů užito pravidel římského *ius gentium*. Ale toto *ius gentium* upravovalo podstatně pouze soukromý obchod majetkový. V oboru práva rodinného a dědického mělo výhradné panství právo národní, pro Římany *ius civile*, pro cizince právo jejich obce domovské, tedy jmenovitě pro Řeka alexandrinského řecké právo Alexandrinské. Úplný převrat nezpůsobila ve skutečnosti ani *constitutio Antonina*, vydaná, jak nejnověji usuzuje Mitteis z papyrů, mezi únorem a 8. listopadem 212 po Kr., která udělila právo římského občanství jedním rázem všem tehdejším svobodným obyvatelům říše římské, pokud tenkráte byli občany obcí městských. V zásadě ustoupilo právo řecké právu římskému, ale velká část onoho udržela se v praktické platnosti jako místní právo obyčejové. A v dobách podiokletianských osvědčuje právo řecké svou houževnatou sílu životní mnohdy i na úkor právu římskému. Nebo počínajíc Konstantinem Vel. dává se zákonodárství císařů římských unášeti spodními proudy hellenistickými a rozhosťuje se i v samém právu římském víc a více živel řecký, aniž by se této době poklesié tvorby vědecké bylo vždy poštěstilo sloučiti novoty ty v organickou jednotu s čistým právem římským.

Vývoj tento jest postaven v jasnější světlo novými nálezy papyrovými. Listiny egyptské reprodukují z největší části právo řecké, a to

---

[31]) To všestranně objasňuje Erman v Zeit. Savign. 15 str. 241 násl.

[32]) Odkazujeme v té příčině na podrobnější vylíčení, jež o poměrech těchto nalézáme u Mommsena (Römische Geschichte V. str. 553 násl.), u Hartla (Über die griechischen Papyri str. 19 násl.) a Mitteise (Reichsrecht und Volksrecht str. 35 násl.) Sr. též Degenkolb, Rechtseinheit und Rechtsnationalität im altröm. Reich, 1884 a Baron, Peregrinenrecht und ius gentium, 1892.

ať náležejí době ptolemaiovské nebo době římského principatu nebo době byzantské. Ovšem jest to vlastně jen právo řecko-egyptské, co v nich shledáváme. Ale právo to shoduje se v základech svých s právními názory, na kterých se zakládají společně ostatní mimoegyptská statutarní práva řecká. Listinami papyrovými dokazuje se co nejpevněji, že po všechny ony doby tu bylo jednotné právo řecké, jehož širokým polem byla celá východní polovice říšská. Tím se teprv úplně vysvětluje veliká obranná a útočná moc práva řeckého, které do jisté míry podléhalo i samo právo římské. Tou měrou pak co nové a nové papyry stávají se předmětem dnešního studia, prodlužuje se řada těch římských zřízení právních, o nichž lze prokázati, že a jak povstala nebo pozměněna byla za vlivu práva řeckého. V řadě té jsou již dnes Justinianské právo dotalní a Justinianská *donatio propter nuptias, emphyteusis, arrha* a soudní sekvestrace.

Souhlasíme proto úplně s Mitteisem, praví-li, že nám bude v době dohledné právní dějiny říše římské pojímati v mnohem širším objemu, než-li je dávají spisy klassických právníků.[33])

VI. Budiž nám na konci dovoleno zmíniti se ještě o jedné zvláštní otázce, která jest zajímavá a důležitá již pro universalní historii práva. Máme tu na mysli pozemkové knihy v Egyptě. Že knihy pozemkové měli již staří Egypťané, bylo ovšem již dříve známo.[34]) Z papyrů

---

[33]) Viz Mitteis, Aus den griech. Papyrusurkunden str. 22. Povšimněmež si však též tohoto na témže místě proneseného úsudku o spisích klassických právníků: »Diese letzteren werden sich überhaupt immer mehr als das herausstellen, was sie allein sind, als die Arbeiten der römischen Rechtsschule, also eines bestimmten, local und wenigstens durch lange Zeit auch national gebundenen Kreises, welchem bei aller Schärfe der Auffassung doch die schulmässige Beschränkung des Gesichtskreises und die scholastische Beschäftigung mit Fragen anhaftet, welche das innere Leben längst verloren haben.« Z části na stejné myšlence zakládá se asi výrok, že Digesta nás učí »nur das stadtrömische Recht« (Mitteis v Arch. f. Pap.-Forschung I. 1. str. 183). Ve svém zanícení pro krásnou a dobrou věc, které koná služby velice platné, sp. tu přece jen přestřelil. Připusťmež, že římská škola právní jest kruhem místně vázaným. Ale právě místo to, jež bylo sídlem této školy, jest zároveň střediskem říše světové, sídlem ústřední správy její. Mnozí pak z onoho kroužku jsou přísedícími císaře konajícího spravedlnost ve věcech naň vznesených ze všech částí říše nebo zastávají nejvyšší úřady státní. O mužích, kteří tak činně zasahovali do praxe životní, hlavně právní, nelze přece spravedlivě říci, že horizont jest omezen po způsobu školském, tak jako jest nemístno právníkům, kteří při užití práva přes logicky důsledné provádění právních zásad nespouštějí se zřetele potřeby praktického života a popřávají ochotně sluchu citu slušnosti, vytýkati, že se zabývají s otázkami scholasticky. Pravda jest, že byla kdysi doba, kdy vládlo u Římanů výlučně »právo města Říma«, ale to právo, o němž nás poučují Digesta, není více ono úzkoprsé národní *ius Quiritium* nebo *ius civile*, nýbrž jest to právo rázu universalního, *ius gentium*, a široké základy tohoto sahaly též až za moře, za kterým hledá Mitteis budoucnost římského dějepisu právního.

[34]) Viz Randa, Eigenthumsrecht I § 18 pozn. 1.

se o zápisech těch dovídáme leccos nového.[35]) Novými zprávami ovšem nemění se dřívější náš názor, že pozemkové knihy egyptské zavedeny byly předkem a hlavně k účelům berničným, že byly pozemkovým katastrem daňovým. Ale z nových papyrů vychází jasně na jevo, nejen že knihy tyto sloužily zároveň pojištění poměrů vlastnických a úvěru realnímu, nýbrž také, že v tom spatřován byl též účel jejich, třebas jen vedlejší. V právním sporu, který se nám líčí v t. zv. podání Dionysie z r. 186 po Kr. (Oxy II. 237), opírá tato tvrzení svoje, že má právo vlastnické k jistému pozemku, o to, že právo její bylo zapsáno do knihy pozemkové, uváděje pro to též edikt místodržitelský vydaný za císaře Domitiana. V ediktu tom nařizuje se všeobecná revise katastru pozemkového. Všichni držitelové pozemků mají vlastnictví svoje přiznati a uvésti hypoteky a jiná třetím příslušející práva prokazujíce zároveň svůj titul nabyvací. Z dalšího obsahu ediktu vychází na jevo, že hypoteky a služebnosti mohly býti též samostatným předmětem zápisů učiněných na základě oznámení osoby oprávněné. Edikt končí pamětihodnými slovy, že vše to (všecky tyto fasse a přípisy) se nařizuje, aby (třetí) kontrahenti nebyli oklamáni neznalostí: »*ἵνα οἱ συναλλάσσοντες μὴ κατ' ἄγνοιαν ἐνεδρεύονται.*« Jest tím zajisté jasně a vědomě vysloven princip veřejné víry knih veřejných. Právem připomíná však Mitteis, že jest to jiná otázka, na kolik tato idea byla též právnicky realisována, na kolik tedy platil princip publicity ve smyslu moderném. Že se v té věci musíme prozatím uskrovniti, připomínejž nám okolnost ta, že po negativné stránce princip veřejnosti v Egyptě proveden nebyl. Věcná práva k nemovitostem byla platná, i když nebyla zapsána do knih.

Několik slov ku pěstění církevního práva.

Napsal prof. dr. Kamil *Henner.*

Dne 31. října 1896 měl Emil Friedberg jako nastupující rektor university Lipské velezajímavou přednášku o právu kanonickém a církevním.[1]) Není naším úmyslem zabývati se zde celým jejím obsahem,

[35]) O zápisu práv věcných do knih v Egyptě pojednal na základě papyrů vícekráte Mitteis, a to v Hermes 30 str. 592 násl.; sv. 34. str. 91 násl., nejnověji zřetelem k Oxy II, 237 v Arch. f. Pap.-Forsch. I. 1. str. 183—199. V článku tom promluveno jest též o technice knihovních zápisů. Sr. též Wilcken, Griechische Ostraka 1899, sv. 2. str. 456 násl., 478 násl. a Grenfell a Hunt v publikaci uvedeného papyru.

[1]) Vyšla tiskem pod titulem: »Das kanonische u. das Kirchenrecht« v Lipsku samostatně a pak r. 1898 v časopise Friedbergem spoluredigovaném: Deutsche Zeitschrift für Kirchenrecht (str. 1.—29.).

než chceme předmětem své úvahy učiniti výstražnou obavu, kterou Friedberg vyslovil co do budoucnosti práva církevního na právnických fakultách německých universit. Nečiníme to proto, že bychom chtěli mluviti o poměrech říšskoněmeckých. V první řadě máme při tom ohled k poměrům v zemích našich: neboť co v říši Německé se vyvinulo, mnohdy i k nám se zahostilo, ne vždy k našemu prospěchu; tanulo nám na mysli pořekadlo: »Proximus ardet Ucalegon«, — my že tedy máme býti na stráži ve věci vlastní.

Však k této věci! Na konec své přednášky Friedberg trpce si stěžuje na úpadek pěstění práva kanonického na právnických fakultách německých universit: mizíť prý kanonické professury; jako vedlejší zástoj přiděluje se právo kanonické učitelům, kteří své síly věnují v první řadě jiným právním odborům, čímž se mnohdy stává, že tito učitelé nemohou v přednáškách o právu církevním podati to, co by se na nich žádati mohlo, a že pak posluchači pro obor takto zastoupený tím menší zájem jeví, kdežto zájem ten prý beztoho oproti právu církevnímu stále byl malý. Neboť nehledě k přechodnímu vzplanutí tohoto interesu, jež bylo podmíněno politickými událostmi od polovice 19. století, zejména novým upravováním státoprávních poměrů společností náboženských a pak pruským bojem kulturním, shledává Friedberg, že celková netečnost oproti kanonickému právu vyvolána byla již recepcí práva římského, které stalo se na fakultách právnických znenáhla panujícím, a pak odtržením se protestantův od katolíků; již tenkráte prý byla v protestantských zemích životní síla právu církevnímu podťata, a nebylo mu lze na právnických fakultách zplna a zcela se vzkřísiti. Bude-li pak nad to v zanedbávání stolic kanonického práva na německých universitách dále pokračováno, nadejdou dle Friedberga doby, kdy z Německa budou museti opětně putovati na italské university ti, kdož budou se chtíti vzdělati na kanonisty, poněvadž tam začínají opětně pěstiti právo kanonické, které bylo na nich dlouho zanedbáváno.[1]) Nechceme zkoušeti, kam až sahá ono neobsazování stolic práva kanonického; vždyť Friedberg musí tyto poměry dobře znáti, jsa stále na německých universitách, nad to dlouholetým spoluredaktorem shora zmíněného časopisu, i v oněch dobách, kdy ještě Dove stál v jeho čele, při čemž se mu naskytla zajisté mnohá příležitost viděti, co se v zákulisí děje, i neděje. Ale i nepřímo nasvědčuje tomu faktu jiná okolnost, též Friedbergem připomenutá: sotva nový občanský zákonník německý vystoupil na obzoru, s mnohých stran ozvaly se hlasy, aby římské právo bylo na právnických fakultách co nejvíce

---

[1]) Co Friedberg zde o zanedbání práva církevního byl naznačil, vyslovili před ním již na př. Josef Busz, Die Methodologie des Kirchenrechts (1842), str. V. a 7., Gross, Zur Begriffsbestimmung u. Würdigung des Kirchenrechts (1872), str. 10, str. 25. pozn. 1, str. 30., pozn. 2., ale zejména podrobně k věci poukázal Schulte v 3. dílu 3. svazku své Geschichte der Quellen u. Literatur des kanonischen Rechts (1880), str. 279. nsl.

obmezeno, ono právo, které v 19. stol. bylo Němci tak významnou měrou pěstěno, že německá právní věda v Evropě stála v popředí. Má se tedy snad na právnických fakultách podle těchto úkazů při římském a kanonickém právu pěstiti jen to, co má v první řadě praktický význam? Jest to první a hlavní požadavek vědy? Co do kanonického práva zajímá nás hlavně jedna okolnosť: Proč to tak daleko došlo s právem tímto na německých fakultách právnických?

Že kanonické právo dnes nemá onoho praktického významu, jako v dobách rozkvětu církevní moci, jest všeobecně známo; to by ale zrovna nasvědčovalo tomu, že církevní právo v první řadě, ovšem ne výhradně, vykládáno býti má jako právo historické, jak to na př. officielně v Rakousku od r. 1855 uznáno bylo, a že by nemělo výhradně zařaděno býti do právních odborů praktických, jak se to skutečně stalo na německých právnických fakultách, a zejména ve studijním plánu pro fakulty právnické v Prusku.[1]) Což nemá církevní právo jako historický odbor již žádný význam, ono právo, o němž Friedberg praví, že jest kosmopolitické, idealně křesťanské a konservativní, což musí býti považováno již jen za nějakou vedlejší pertinenci? Zajisté, že nikoliv. Vždyť příkladem ještě r. 1897 ve Francii založena byla Académie de Droit Canonique se sídlem v Paříži a založen časopis Revue canonique na vzpružení pěstění práva církevního. Ale právě spůsob, kterým se vykládalo a vykládá na německých právnických fakultách, zavinil asi ne-li všechno, přece velmi mnoho. Dobře praví Friedberg v téže přednášce, ale v jiné souvislosti,[2]) že z kanonistů stali se učitelé církevního práva, při čemž má na mysli historický a přesný rozdíl mezi právem kanonickým a právem církevním. Pokud církev ovládala celý veřejný život, tu učili kanonisté hlavně právo obsažené v ctihodném Corpus iuris canonici; když následkem reakce státův oproti církvi tato krok za krokem opouštěti musila dosavadní pole svého působení, když stát znenáhla se ujímati začínal věcí, kterých dosud hrubě zanedbával, tu církev mohla svým právem upravovati skutečně pouze poměry církevní, tu kanonické právo pozbývalo v životě světském na praktickém významu, tu i státové svým zákonodárstvím zasahovali do působiště církevního. A učitelé práva církevního začínali při poměrech takto změněných se obmezovati na to, co v praxi platilo, z kanonistů stali se skutečně učitelé církevního práva, stranou ponechávajíce, co kdysi církví bylo vytvořeno.[3]) Že tomu tak, dosvědčují téměř všechny — jinak zajisté namnoze výborné — učebnice německé, a patrno, že mezi učebnicemi a výklady universitními

[1]) Srovn. Gareis, Encyklopaedie u. Methodologie der Rechtswissenschaft, 2. vydání, 1900, str. 205. a uspořádání v Birkmeyerově Encyklopaedie der Rechtswissenschaft (1901).

[2]) Str. 11 spisu samostatného.

[3]) Srov. též Gross, Zur Begriffsbestimmung u. Würdigung des Kirchenrechts str. 30. nsl. a Schulte l. c. v 3. dílu 3. svazku díla Die Geschichte der Quellen.

jest úzké spojení. Tím se stalo církevní právo na mnohých právnických fakultách často, ovšem ne vždy pravou popelkou, ačkoli zrovna Němci v 19. století pěstěno bylo literárně měrou obdiv budící; co totiž mělo nyní protestantům znamenati platné právo církve katolické, ku které stáli v nepřátelském poměru, co katolickým studujícím, kteří je namnoze považovali za zbytečné obtěžování paměti, ježto v praktickém právním životě málokdy přišlo k upotřebení! Tu ovšem nelze se diviti výroku, jejž učinil r. 1860 Schulte:[1]) »Wie viel unser heutiges Recht dem canonischen verdanke, davon haben die meisten Juristen kaum eine Ahnung. Aber hiervon abgesehen, fällt es den Wenigsten bei, auch nur daran zu denken, dass die Entwicklung der Menschheit sicherlich dem canonischen Rechte viel mehr verdankt, als dem römischen Privatrechte. Der grösste Fehler des Corpus iuris canonici ist in den Augen der Meisten seine Abstammung aus dem Mittelalter. Diese ist für sie unbedingt genug, um dasselbe für finster u. s. f. auszugeben« ....

Před 40 lety tedy výrok, jenž svědčí tomu, že kanonické právo velikým davem právníků přespříliš váženo nebylo, před čtyřmi lety výrok, který činí dojem, že právo toto na fakultách právnických odumírá. A přece pravil Kahl ještě r. 1894 o církevním právu:[2]) »Ein Studierender der Rechte, welcher sich zu der Ansicht bekennen sollte, dass diese Disziplin für ihn minderwertig oder entbehrlich sei, würde dadurch eben nur verraten, dass ihm die Einsicht in die organischen Zusammenhänge der einzelnen Teile seines Wissensgebietes noch völlig fremd geblieben ist. Und selbst, wenn er sich bis zu dem Standpunkte des Brotstudierenden erniedrigt hätte, welcher den Maszstab des Wissenswerten überall nur aus dem nächstliegenden realen Bedürfnis entnimmt, u. ängstlich ermisst, ob er seine geistigen Errungenschaften auch im Examen gebrauchen u. im künftigen Berufsleben versilbern kann, so würde er gleichwohl auf das Kirchenrecht zu verzichten nicht in der Lage sein.« A přece na celé čáře odstrkování tohoto práva! Proč ale? I míníme dále, že nebylo s dostatečnou přísností k tomu hleděno, že se kanonickému právu vykládalo na p r á v n i c k ý c h fakultách, jinými slovy míníme, že kanonické právo mělo se jinak vykládati theologům, jinak právníkům. Nemůže se namítnouti, že vědecké pěstění předmětu jest nezávislé na tom, kdo z výsledků vědeckých chce těžiti; zajisté, ale zde běží v první řadě o přednášky sdělané na základě onoho pěstění. Něco jiného potřebuje theolog vzhledem ku své vědecké průpravě, něco jiného právník; oběma podávati totéž, znamená podati jedněm přespříliš mnoho zbytečného, druhým přespříliš málo nutného. Ohlédněme se po jiných oborech, zdali zde se neřídí podle hlavního cíle výchovy. Anatomie příkladem jinak se vykládá medikům, jinak výtvarným umělcům; mathematika jinak budoucím mathematikům a

---

[1]) Das Kath. Kirchenrecht I, str. 357., pozn. 2.
[2]) Lehrsystem des Kirchenrechts u. der Kirchenpolitik I., str. 2.)

jinak chemikům; a proč máme přednášky o fysice zvlášť pro mediky, zvlášť pro farmaceuty, zvlášť pro techniky? Tímto oddělováním přednášek přece vědecké propracování příslušných disciplin nikterakž neutrpělo. A tak bychom mohli ještě mnoho příkladův uvésti, které by názor náš potvrdily jako správný. Však mluvme konkretněji co do církevního práva samotného. Příkladem má nauka o irregularitách, o svěcení, o reservovaných a neslučitelných beneficiích, nebo nauka o církevních zřízencích pro theologa zcela jiný význam, než pro právníka; onen má zapotřebí v naznačeném směru detailnějších znalostí nežli právník, jemuž hlavní věci stačí, aby s úplným porozuměním mohl sledovati pak partie ty, jež zase proň jsou předůležité. Bude se někdo dnes přimlouvati za to, aby theologům *podrobně* vyložen byl klassický kanonický proces ve věcech sporných a ve věcech trestních? Asi sotva; ale naopak skoro na celé čáře byl této materii pro právníky nadmíru důležité výhost dán i v učebnicích psaných v první řadě pro právníky. Ať příklady z novějších dob mluví: Phillips, Lehrbuch des Kirchenrechts [1]) má o řízení ve věcech trestních něco málo přes 5 stránek, o řízení ve věcech sporných 13 řádků; Schulte, Lehrbuch [2]) o onom řízení necelé 4 stránky a o tomto řízení 11 řádků, Vering, Lehrbuch [3]) o obou řízeních po 13 stránkách, Friedberg, Lehrbuch [4]) necelé 3 stránky o řízení trestním, o řízení ve věcech sporných vůbec nemluví; Grosz, Lehrbuch [5]) ani o tom, ani o onom řízení nemluví. [6])

Nechceme unavovati statistickými údaji; výsledek jest patrný: v tak důležitém pro právníky odvětví buď málo nebo nic. Co děje se tedy s touto látkou? Pravidelně se vytýká, že obě řízení kanonická nejsou dnes praktická, že tvořila v mnohém směru základ moderního řízení, kde tudíž o nich má býti pojednáno. Může ale učitel moderního řízení civilního a trestního ve svých přednáškách *detailněji* přihlížeti k těmto základům historickým? Látka jest zde beztoho tak objemná, že ve vyměřených k tomu hodinách stěží může celá býti probrána. I tak se stává, že na právnických fakultách o historickém základu dvou tak důležitých právních disciplin se systematicky nepřednáší, že jen sem tam nějaká zmínka se učiní.

V protestantských zemích pak vylučují z přednášek o církevním právu již i manželské právo a odkazují k přednáškám o civilním právu territoriálním. »Kirchenrecht mit Einschluss des Eherechts«

---

[1]) 3. vyd. 1881, str. 452.—458. a str. 388.
[2]) 4. vyd 1886, str. 218. - 222., 227.
[3]) 3. vyd. 1893, str. 688.—701., 740.—753.
[4]) 4. vyd. 1895, str 284.—286.
[5]) 3. vyd. 1899., které jest pouhým otiskem vydání 2. z. r. 1896.
[6]) Rittnerovo Církevní právo, dílo původně polské, pak do češtiny přeložené činí chvalnou výjimku od spůsobu německých učebnic, ano pojednává v II. svazku o řízení ve věcech sporných na str. 51.—94. a o řízení trestním na str. 123.—136.

čteme v mnohých německých programech universitních, a v některých učebnicích protestanty sepsaných jest manželské právo zcela již vynecháno na př. v učebnici Zornově; i Kahl vycházeje se stanoviska, že manželské právo jest sekularisováno, nepodá celé kanonické manželské právo, naopak promluví pouze o úřední činnosti církevních orgánův a o povinnostech členů církve dle církevního řádu manželského. Toto vyloučení kanonického práva manželského se strany protestantských spisovatelů odůvodňuje se protestantským názorem o manželství, které jest jim pouze občanským právním poměrem, tudíž manželské právo jen světským právem občanským, kde se o něm dle jich názoru jediné pojednati má. Tento spůsob výkladův ale může stačiti pro evangelické theology, nečiní ale žádným spůsobem zadost požadavku historické průpravy právníků, jimž se takto opětně nedostane znalosti o historickém vývoji tak důležitého řádu. Vždyť přece není dobře možno v přednáškách o platném civilním právu najíti času, aby podán byl přibližně úplný obraz základu nynějšího manželského práva.

To jsou dosud ale jen dva příklady k tomu, co se již z kanonického práva škrtlo; vedle toho ale nepodávají se pravidelně detailní výklady o tom, jak církevní právo působilo na jiná odvětví právní. A to jest pro právníky přece veledůležité. V této příčině poukazujeme ku známému, sice stručnému, ale výbornému vylíčení, jež podal Hinschius ve své Geschichte und Quellen des Kanonischen Rechts v Holtzendorffově Encyklopädie der Rechtswissenschaft; míníme tím jeho pojednání o poměru církevního práva k právu římskému a německému a o vlivu kanonického práva na jednotlivé právní discipliny.[1]) Ale s podivením! Sám Hinschius (který přespříliš záhy zemřel) ve svých přednáškách o církevním právu na universitě Berlínské o těchto právě vytčených věcech vůbec se nezmiňoval, jak jsme toho sami svědky byli v zimním běhu 1884—1885.

Věčná škoda, že to, co dobrými kanonisty bylo hájeno, se neujalo, že takřka v zárodku zakrnělo. Ovšem rozšířil by se probíráním partií z církevního práva na vývoj právních disciplin vlivuplných obor práva církevního pro právníky, ale jen náhradou toho, co by se ubrati mělo na detailu v odděleních pro právnické studium nikoli tak důležitých.

Vychází-li se se stanoviska námi neschvalovaného, pak ať se již důsledně řekne: Historické právo zvláště vykládati jest holou zbytečností; na příslušných místech výkladu o platném právu budiž poukázáno k historickým základům. Máme spěti k těmto koncům? Nejsou tím vůbec fakulty právní jakožto pěstitelky vědy právní ohroženy? Probírá-li se

---

[1]) K tomu ostatně již v dřívějších dobách poukázali příkladem Walter (Lehrbuch 14. vyd. 1871. str. 759. nsl. § 342. nsl.) Busz, Methodologie 174 nsl., Permaneder, Handbuch (3. vyd. §§ 523. nsl.) a Schulte ve známém článku »Über die Bedeutung u. Aufgabe des Kirchenrechts u. der Kirchenrechtswissenschaft«, kterým časopis Archiv für Kirchenrecht 1857 zahájen byl.

z práva historického jen právo římské a německé, neschází tu důležitý činitel ve vývoji práva vůbec?

Jest-li se ale, jak vylíčeno, kus po kuse od církevního práva odtrhovalo, pak ovšem zbyl časem trup, který na fakultách právnických nemohl hráti velký úkol, s nímž tudíž všelijak bylo nakládáno, který časem stává se zbytečným. A odtud zastáváme názor, že chceme-li církevní právo na právnických fakultách uhájiti před úpadkem, musíme vykládati právo kanonické a právo církevní v technickém slova smyslu, a že musíme hleděti k tomu, aby v přednáškách splněn byl program, který Schulte ve shora zmíněném článku »Über die Bedeutung u. Aufgabe des K. R.« pro pěstění církevního práva vůbec vytknul, aby totiž ukázáno bylo 1. kterak právo církevní bylo činitelem v životě sociálním a právním, 2. kterak jest právo toto základem církve až po dnes a 3. jak může býti činitelem i pro budoucí rozvoj právní.

Aby vznešený tento cíl dosažen byl, musí v přednáškách podán býti též obraz vývoje poměru mezi státem a církví co do minulosti a přítomnosti, aby základ k samostatnému posouzení posluchačům podán byl co do budoucnosti. Souhlasíme se Singerem,[1]) že pojímání tohoto poměru do církevního práva děje se z ohledů didaktických; neboť kde se má ve fakultních přednáškách o této materii jednati? V státním právu? Tu by vylíčení zůstalo jednostranným, pokud by se mluvilo pouze o poměru příslušného státu k církvi. A pak i není času, aby se zde vykládalo zásadní stanovisko, které církev po staletí skutečně zaujímala a za které bojovala. Poměr vyznačený musí se podati ale historicky, neboť abstraktní věty vyvozené po vývoji do našich dob sahajícím mohou nauku tuto vhodně zakončiti, nikoli však nahraditi. Podobně má se to, abychom příkladu užili, se všeobecným státním právem: jen na základě historickém nauka tato vystupuje do popředí, kdežto podává-li se souhrn všeobecných bezbarvých vět, nemá valného významu.

S tímto programem shora vytknutým souvisí pak další požadavek, že církevní právo v přednáškách sloučeno býti má s církevní politikou, jak to nejnověji učinil Kahl ve shora zmíněném Lehrsystem se stanoviska protestantského a částečně Sägmüller ve svém Lehrbuch des kath. Kirchenrechts (I., 1900) se stanoviska katolického. Ovšem musí každého učitele svědomitou povinností býti, podati z církevně politického materiálu takový výběr, »aby tím všestranné a věcné ocenění problému bylo připraveno a žáku utvoření samostatného úsudku bylo umožněno, čímž ovšem není vyloučeno, aby učitel vlastní přesvědčení jasně a určitě vyznačil.«[2])

Jsme přesvědčeni, že přibráním, pokud se tkne prohloubením materiálu naznačeného právo církevní nabude svěžesti, že se obrodí, že

[1]) V článku »Kirchenrecht« v Staatslexikon der Görres-Gesellschaft a v recensi Kahlova spisu.

[2]) Kahl l. c. I., str. VII.

jeho důležitost v právu historickém i v právu platném jasněji vysvitne, čímž samo sebou vynutí si všude onu vážnost, která mu jistě přísluší, neboť nabude se jím přehledu o vzájemném účinkování všech základních činitelů dnešního práva, pro které v přednáškách právnických dosud scházelo na mnoze článku slučujícího.

Zbývá ovšem nyní další otázka, jak má se uspořádati látka, již by slušelo probrati, aby co možná vyhověno bylo potřebám akademickým? Všeobecně jest známo, že v německé literatuře 19. století od prvního vydání Walterovy učebnice práva církevního (1822) a Eichhornových Grundsätze des Kirchenrechts (1831—1832) až na Sägmüllerovo Lehrbuch des kath. Kirchenrechts (1900) o otázce této mnoho názorů v theorii projeveno, i prakticky provedeno bylo, i nechceme to zde opakovati.[1]) Ale zvláště upozorňujeme k tomu, co Zorn v této příčině vytknul.[2]) Běží totiž o rozdělení látky na dějiny a na systém práva církevního, když se v úvodě bylo promluvilo o pojmu, povaze a rozdělení práva toho. V onom oddíle nemají se ale podávati pouze dějiny zevní, jak to činili, více méně v jednotlivostech se odchylujíce příkladem Walter, Gitzler, Helfert, Phillips, Permaneder, Pachmann, Aichner, Schulte, Rosshirt, Gerlach, Vering, Rittner, Scherer, Grosz, nýbrž má se pojednávati současně i o dějinách vnitřních, tedy o současném vývoji tělesa církevního měrou podrobnější, než to již dříve provedli příkladem Richter — Dove — Kahl, Mejer, Friedberg.

Přednost oddělování dějin od systematického probrání práva záleží, jak patrno, v tom, že odpadá alespoň částečně nekonečné se střídání dějin s positivním právem, že se umožňuje představiti si alespoň přibližně celý právní život církve v určitých dobách, což činí začátečníkům mnohé nesnáze. V dějinách synchronicky provedených dá se též nauka o pramenech účelněji probrati, než když se o nich mluví v pořádku chronologickém, neboť nabudou oživení poukazem k oněm činitelům, za jejichž účinkování byly povstaly; duch a směr jejich dá se líp vystihnouti vysvětlením doby jejich vzniku, než údaji více rázu statistického.

Při vylíčení synchronickém ovšem jest nejhlavnější podmínkou, aby periodování stalo se účelně. Tu zdá se nám, že následující periody mohly by býti vytknuty, any přiléhají k měnícímu se vlivu církve,

---

[1]) V tom ohledu sluší zejména poukázati na Jacobsonovy Kirchenrechtliche Versuche zur Begründung eines Systems des Kirchenrechts 1831 – 1833 a Buszovu Methodologie des Kirchenrechts (1842), na vývody Schultovy v předmluvách k oběma dílům »Katholisches Kirchenrecht«, v úvodních §§ prvního svazku (§ 6. nsl.; str 25. nsl.) a v odůvodnění systematiky ve svazku II., str. 79. až 96., dále ve článku shora citovaném a v 3. dílu 3. svazku uvedené Geschichte der Quellen str. 298. nsl. a pak na přehled Kahlův l. c. str. 40.—45.

[2]) R. 1885 v Grünhutově Zeitschrift für das Privat- u. öffentliche Recht der Gegenwart, XII. sv., str. 762. a nsl., referuje o Hinschiově spisu »Allgemeine Darstellung der Verhältnisse von Staat u. Kirche«. Srovn. sluší též vývody Buszovy v jeho Methodologie str. 158. nsl. a pak rozvrh látky v učebnici Zornově z r 1888 i Sohmovo K. R. I, 1892.

tudíž i církevního práva. Jsouť to periody tyto: 1. Vývoj církve od doby založení až do jejího veřejného vystupování ve stol. 4.; 2. vývoj až do 9. stol., a sice na východě a na západě; 3. doba církevní moci vše ovládající (theokratism) až do konce 13. stol.; 4. znenáhlý úpadek moci církevní následkem reakce se strany světské i duchovní až do sboru Tridentského; 5. reorganisace církve sborem Tridentským až na naše dny; při čemž by vzhledem ku rychleji se měnícímu poměru mezi církví a státem slušelo vytknouti pododdělení časová a sice do konce stol. 18., do r. 1848 a pak až na naše dny. V těchto jednotlivých periodách nutno podati přehledný obraz znenáhlého vývoje církve co do správy, zákonodárství a soudnictví i co do poměru k státním mocnostem; při čemž by nauka o pramenech právních a hlavních směrech literárních vhodně se připojila. Netajíme se ovšem tím, že bude velice nesnadno najíti pravou míru pro tento oddíl historický.

Co se části systematické tkne, bylo německou vědou v druhé polovici 19. století celkem zavedeno systemování dle obdoby státního práva, což souvisí s poznáním, že církevní právo jest veskrze rázu veřejnoprávního. Co do jednotlivostí byly ovšem nejrůznější názory projeveny; nejvíce v Německu vyniklo rozdělení, které Hinschius zavedl ve svém velkém, žel že nedokončeném systému práva církevního, ve svém systematickém přehledu církevního práva dříve v Holtzendorffově a posléze v Birkmeyerově encyklopaedii. Jak těžko jest jednolitý systém podati, patrno z toho, že sám Hinschius v uvedených pracích i v universitních přednáškách co do jednotlivostí změny prováděl.

Uvedeme blíže rozdělení látky Hinschiem provedené v Birkmeyerově encyklopaedii, [1]) ježto jest to poslední literární práce největšího německého dogmatika na poli církevního práva v 19. století. Rozdělení jest následující:

I. Úvod (církev, církve, církevní a kanonické právo).

II. Právo církve katolické:

A. Právní prameny. *B.* Dogmatické základy ústavy. *C.* Hierarchie a řízení církve hierarchií: *a*) Vstoupení do hierarchie. *b*) Organismus pro řízení církve. *c*) Nauka o církevních úřadech a ústavech. *d*) Nestálé orgány pro řízení církve, sbory nebo synody. *e*) O funkcích orgánů církev řídících: 1. Právo zákonodárné. 2. Správa ordinis. 3. Správa potestatis magisterii. 4. Výchova kléru. 5. Účastenství církve na vyučování laiků. 6. Vykonávání církevní moci trestní a disciplinární. 7. Církevní soudnictví ve věcech správních a civilních. 8. Správa církevního majetku a financí církevních. 9. Vykonávání dozoru a visitace.

D. Práva a povinnosti členů církve 1. co do jednotlivců (zde př. o právu manželském). 2. co do církevních společenstev.

III. Právo církve evangelické.

---

[1]) Str. 945.—1024.

IV. Postavení církví a náboženských společností ve státě.

Mnohého souhlasu dostalo se Kahlovu rozvrhu systematické (zvláštní) části;[1]) zejména schvaluje rozvrh tento Singer ve své obšírné úvaze o Kahlově spisu.[2]) Kniha první jednati má (druhý svazek věnovaný části zvláštní dosud nevyšel) o církevním organismu; a to v prvním oddělení o ústavě církve co do různosti stavů, co do rozčlánkování hierarchického a representativního, jakož co do společenstev duchovních. Druhý oddíl věnován moci výkonné co do duchovních a vládních funkcí, pak co do funkcí sociálních a hospodářských.

V druhé knize vylíčeny býti mají právní poměry týkající se členství v církvi, a sice v prvním oddílu co do otázky, kterak se členství ono nabývá a pozbývá, v druhém co do právních účinků členství církevního, a sice jak vzhledem k povinnostem, tak i k právům členským. Třetí oddíl šířiti se má o občanském právu svobody svědomí a o státní ochraně členů církve.

Neoddáváme se naději, že by v otázce systemování brzy docíleno bylo všeobecné jednohlasnosti. Ačkoli plně uznáváme, že každý pokrok v systemování znamená pokrok v pěstění vědy, přece míníme, že menší odchylky v některých jednotlivostech po stránce didaktické celkem budou bezvýznamny.

Jisto jest, že při systemování církevního práva katolického (a nám běží pouze o ně) nesmí se přehlédnouti, že v první řadě běží o rozvrh discipliny právní; vyloučena býti musejí tudíž hlediska neprávnická, jakož i hlediska církevnímu právu katolickému cizí, zejména se nesmí systemovati se stanoviska odpovídajícího názorům protestantským.

Dle toho, co shora řečeno bylo, musilo by se při každé jednotlivé kapitole pilně přihlížeti k tomu, zdali církev byla sama tvůrčím činitelem, nebo zdali a odkud ustanovení převzala, a pak zejména v čem působila svými ustanoveními na další vývoj práva veřejného a práva soukromého; pokud by se průběhem líčení vytknutého taková příležitost dostatečnou měrou nenaskytla, musila by zvláštní kapitola závěrečná tomuto vlivu býti věnována.

Tyto řádky napsali jsme v úmyslu, přispěti k tomu, aby ohrožení discipliny církevního práva nastalé dle úsudku znalců v Německu nenastalo brzy také u nás. Netvrdíme, ale doufáme, že uskutečnění názorů vytknutých povede k cíli; nám běží o to, aby odstraněno bylo nebezpečí znenáhlého snižování historie práv na právnických fakultách našich, což by nutně vésti musilo ku snížení výchovy právnického dorostu.

---

[1]) Odůvodněnému v 1. svazku jeho díla citovaného (str. 45. - 48.).
[2]) Publikované v Göttingische gelehrte Anzeigen, 1897 č. 9 str 665.—704.

Základní otázky slovanských právních dějin.

Podává docent Dr. Karel *Kadlec.*

Skoro současně vyšly před krátkou dobou dvě práce, týkající se několika základních otázek nejmladšího odvětví slavistiky, slovanských právních dějin. Obě se navzájem pěkně doplňují. Jedna uveřejněna byla v ruském Encyklopedickém slovníku Andrejevského, Arseňjeva a Petruševského pod záhlavím Славянское право и его исторія (přes 12 hustých stran obvyklého formátu naučných a encyklopedických slovníků) a pochází od prof. F. F. Zigela, officiálního představitele slovanských právních dějin. Ve druhé, vyšlé pod názvem Historya porównawcza praw słowiańskich (64 stran, 5. sešit publikace Studya nad historyą prawa polskiego), hlásí se ke slovu nová síla v oboru slovanských právních dějin, professor O. Balzer, dávno již osvědčený pěstitel dějin práva polského. Obě práce jsou pozoruhodným zjevem slovanských právních literatur a vybízejí k úvahám o otázkách v nich rozbíraných. Týče se to hlavně rozpravy prof. Balzera, který není spokojen s dosavadním malým ruchem v literatuře slovanských právních dějin a rád by viděl brzký a rychlý obrat k lepšímu. V brožuře své reviduje prof. Balzer výsledky činnosti dosavadních pracovníků na poli slovanských právních dějin, a poněvadž výsledky ty jsou dosud velmi skrovné, hledí vyšetřiti příčiny onoho zjevu. Má za to, že hlavní vina spočívá v používání nevhodné methody a v jakési mlhavosti cíle, k němuž má směřovati nová naše věda, a přichází tedy s návrhy a myšlénkami, jež mají zjednati nápravu. Ačkoli v podstatě s Balzerem souhlasíme, rozcházíme se s ním v některých podrobnostech, a probereme proto rozpravu jeho od počátku až do konce. Dříve však podáme stručný obsah statě Zigelovy.

V článku svém píše prof. Zigel nejprv o pojmu slovanského práva, dále o literatuře, pak o periodisaci, při níž přihlíží jednak ke Slovanům pravoslavným (Bulharům, Srbům a Rusům), jednak ke katolickým (Čechům, Polákům a Chorvatům) a končí základními idejemi a karakteristickými příznaky slovanského práva.

Vědou slovanského práva rozumí Zigel vědu, která má vyzkoumati principy společenského života Slovanů jakožto jediného celku. Zabývaje se právem všech Slovanů jako celku, užívá Zigel důsledně názvu »slovanské právo«, a nikoli »práva slovanská«, s kterýmž pojmenováním Balzer, jak uvidíme níže, nesouhlasí. Dějiny slovanského práva jsou jen částí všeobecné právní historie. Jako právní dějiny jiných národů, tak mají i právní dějiny národů slovanských dvojí úkol: jednak vypsati postupné změny společenského života, jednak vyšetřiti dle možnosti příčiny těchto změn a stanoviti zákony, kterými se řečené změny spra-

vovaly. O jednotě slovanského společenského života podávají nám důkaz především data positivní (vnější i vnitřní příznaky Slovanů, dále společný jejich světový názor jevící se ve společných náboženských a právních představách). Kdybychom však ani dotčených positivních dat neměli, mohli bychom cestou deduktivní vyvozovati onu jednotu slovanského společenského života. Slovanstvo jest jen větev Arijců, jež si dlouho uchovala praarijský život. Proto jest staroslovanský právní život v podstatě shodný s nejstarším právním a politickým bytem Řeků, Římanů, Keltů atd. Zmíněná jednota slábla sice během věků víc a více (vlivem cizích národů), přes to však nevymizela docela. Mělyť jednotlivé slovanské státy na sebe vzájemný vliv, a kromě toho podlehly u Slovanů značnějším změnám jen vyšší vrstvy společnosti, kdežto massy prostého lidu zůstaly věrny svým starobylým obyčejům.

Pojednávaje o literatuře slovanského práva, vychází Zigel od Schlözera a polských spisovatelů, kteří hledali původ slovanského práva v cizině (jmenovitě Naruszewicz, Czacki a J. W. Bandtkie), jde dále k těm, kteří hlásali původnost slovanského práva (Majewski, Rakowiecki a j.), věnuje větší pozornost Maciejowskému, načež přechází k Lelewelovi a bratřím Hubovým. Po polském povstání z r. 1830 nastala mezi Poláky veliká reakce v pěstování slovanských právních dějin. Zatím počali si slovanského práva všímati v Praze: Palacký (měl by býti uveden i Šafařík) a později Herm. Jireček, k nimž přistoupili časem historikové českého práva. Z Rusů věnují pozornost slovanskému právu nejen někteří právníci, nýbrž i filologové. Z právních historiků chorvatských uvedeni Bogišić a Rački.

Odstavec »methoda« není nadepsán zcela případně. Obsah jeho hodil by se vlastně do odstavce následujícího, »periodisace slovanského práva«. Slovanské právní dějiny mají se dle Zigela vykládati tím způsobem, že do X. stol. líčiti se má společné právo slovanské, kdežto od onoho století se mají probírati právní dějiny každého slovanského národa zvláště, ovšem způsobem srovnavacím k tomu konci, aby se vyšetřila podstata právních ústavů a míra cizích vlivů. Desáté století jest mezníkem proto, že se v něm vytvořily jednotlivé slovanské státy, a počalo se mezi Slovany upevňovati křesťanství. Pro nedostatečné písemné zprávy o nejstarším právním životě Slovanů nutno hledati doplňující prameny ve vývodech čerpaných z filologie, v datech archeologických, ve zpětném usuzování z pozdějších, dokumentálně známějších dob, ve vývodech ze současného života prostého lidu, zejména ze soudobých právních obyčejů, tradicí atd. Vývody z pozdější doby nebo ze života prostého lidu jsou však jen tenkráte spolehlivé, lze-li důvodně míti za to, že se pozdější právní život národa nezměnil vlivem nějakých společenských převratů a otřesů.

Velmi interesantní jest také odstavec o periodisaci, t j. rozdělení slovanských právních dějin na jednotlivé periody, období.

Nejzajímavější jest pro nás poslední odstavec statě Zigelovy »Základní myšlénky a karakteristické příznaky slovanského práva«. Vycházeje od právních základů praslovanských, líčí Zigel v nejstručnějších obrysech změny, jež nastaly vlivem církve i jinými vlivy. Při tom uvádí nejprve základní rysy práva soukromého a pak veřejného. Za účelem karakteristiky srovnává právo slovanské s právem hlavnějších států evropských, Německa, Francie a Anglie. Německo vypracovalo své právo po výtce cestou vědeckou. Neobyčejně důležitými zjevy v německé jurisprudenci jsou dle Zigela: recepce římského práva ve druhé polovici XV. stol., vypracování právních principů cestou soudní praxe, historické studium práva, organické a systematické nazírání na právo. Soustavné studium práva jest methodou vlastní nynější německé právní vědě. Proto se může německé právo uznati prý za dokonalé v theorii, avšak za vzdálené poněkud od potřeb praktického života. Francouzské právo vyvíjelo se od samého počátku na právu římském s jeho mohutnou logikou. Přirozená škola v právu a tradice první francouzské revoluce ještě více posílily lásku k přímočarým abstrakcím. Proto v současném francouzském právu shledáváme snahu o logickou soustavu právních norem, které by se hodily pro všechny možné případy. Zároveň s tím pozoruje se od dob revoluce vášnivá snaha o pokrok cestou jen zákonodárnou. Tak kodifikace práva sestávajícího z nemnohých, avšak nejvšeobecnějších právních zásad tvoří ideál francouzského národa, a methodou právního studia jest hlavně jen kommentování rozličných kodexů. Anglie následkem své ostrovní polohy nepodlehla tak jako Evropa kouzlu římského práva a vypracovala si právo cestou induktivní, snažíc se vyvoditi náležitou normu k řešení dané sporné věci ze všestranné a hluboké její analysy. Obyčejové právo jest hlavní formou, kterou se projevuje právo svým obsahem mnohem samostatnější než právo na pevnině, a praejudikáty jsou nejdůležitějším pramenem poznání anglického práva. Proto studium soudní praxe jest methodou vlastní Anglii a Severoamerickým Spojeným státům.

Srovnávajíce slovanské právo s právy uvedenými, dospíváme dle Zigela k těmto vývodům: 1. Ze dvou forem projevu práva, obyčeje a zákona, první beze sporu převládá v dějinách slovanského práva. V tom jest slovanské právo bližší k angloamerickému než k francouzskému nebo německému. 2. Právní a politická slovanská literatura byla až do nejnovější doby pouhým odleskem duševního ruchu Evropy, hlavně západní. Pouze v jediném českém království vyvinula se úplně samostatná právní literatura, jež zpracovala vědecky českou a moravskou právní praxi dle vědeckých method glossatorů a kommentatorů. 3. Slovanské právo jest právem národa zemědělského. 4. Právní zásady slovanského práva jsou nezávislejší na římském a církevním právu než zásady práva francouzského nebo německého, a proto samostatnější, přes to že existoval veliký vliv západu i východu. Právní dějiny západní Evropy vyjímajíc Anglii a státy skandi-

návské spočívají skoro úplně v absorbování národních práv právem římským; vliv římských idejí pozoruje se i v dějinách politického bytu západní Evropy. Slované naproti tomu vypracovali své právní normy sami. Vliv cizích idejí byl sice veliký, avšak nepřecházel nikdy v recepci samých právních norem jako na západě. Tato poměrná samostatnost slovanských právních a politických zásad sbližuje dle Zigela slovanské právo s právem angloamerickým, a nikoli se západním kontinentálním právem. 5. Právní element neoddělil se ve Slovanstvu nadobro od náboženského, mravního, hospodářského a politického. Zjev tento ukazuje na dřívější periodu rozvoje než na západě.

Význam slovanského práva pro právní dějiny veškerého lidstva spočívá dle Zigela v tom, že 1. beze znalosti slovanského práva nedá se mysliti úplné vylíčení právního vývoje u Arijců a stanovení karakteristických příznaků arijského práva naproti právu semitskému, mongolskému atd. 2. Význam mnohých západoevropských institucí může býti pochopen jen tenkráte, přihlíží-li se k těm zemím Arijců, kde ony instituce neexistovaly. 3. Perioda právního vývoje, v níž se právo od ostatních sil, řídících činnost člověka (od náboženství, mravnosti atd.), úplně ještě neoddělilo a v níž podržuje ještě formu právních obyčejů, může býti nejlépe studována na právu slovanském. 4. Hledí-li se na vytvoření právně politických idejí jako na jistý chemický pochod sloučení dvou nebo několika prvků v určitém prostředí materiálním (zeměpisné podmínky) a duševním, jeví se slovanské společenské ideje složitějšími než západoevropské.

Není snad dalekou ona doba, v níž západoevropské společenské ideje rozloženy budou na tři elementy: na německý, na element klassických národů a na křesťanský. Na Slovanstvo neměly vliv ani tak ony tři elementy jako spíše jich nové výslednice, spojky. Tato zvláštnost slovanského práva působí při jeho studiu veliké obtíže. Jeť nutno znáti nejen prosté elementy, nýbrž i jejich spojení. Za to však jest slovanské právo tím zajímavější.

Myšlénky Zigelem vyslovené jsou úplně správné, a nemáme, co bychom proti nim namítali. Přejdeme k rozpravě Balzerově. Skoro polovičku svého pojednání věnoval autor přehledu vykonané práce v oboru srovnavacích dějin slovanských práv. Zmíniv se nejprve o spise Czackého O litewskich i polskich prawach, přechází k Rakowieckému, autoru díla Prawda Ruska, jež možno pokládati za prvý spis z oboru srovnavací historie slovanských práv. Na to věnuje pozornost Maciejowskému, autoru prvých obšírných slovanských právních dějin. Dotknuv se též spisovatelů, kteří hlásali germánský původ práva ruského — také v právu polském vyslovena theorie normanská — přechází k právním dějinám jednotlivých slovanských národů a jejich pěstitelům. Dějiny tyto vzdělávají se prý jaksi jednostranně; nehledí se ke srovnávání s právy ostatních slovanských národů. Z jednoho extrému upadáme prý do druhého. V první polovici devatenáctého století povstala a provedena

byla — předčasně — myšlénka obšírných srovnavacích dějin slovanských práv, a nyní se zase srovnavací právní dějiny slovanské skoro úplně ignorují. Důkazem jest jen několik málo jmen spisovatelů, kteří se předmětem tím zabývají. Balzer je vypočítává. Za takového stavu věcí jest prý pochopitelno, že dosud rozřešeno bylo jen málo otázek z oboru našeho předmětu, a že »cały bezlik (nesčetnost) innych, jakie się nie dały wyjaśnić, albo mylnie w dawniejszych pracach ogólnego zakroju rozwiązano, oczekuje naukowego rozboru«. Pochopitelno jest také, že při tak nepatrné pozornosti, jež se dosud věnovala slovanským právním dějinám, nedal se celkem důkladně a určitě vytknouti cíl, k němuž má věda naše směřovati a rovněž tak nemohla prý se zdokonaliti a prohloubiti její methoda (str. 28.).

Učenci zabývající se právem jednotlivých slovanských národů, jsouce si vědomi v některých otázkách mezer ve svých dílech, doplňují je analogiemi, čerpanými z práv cizích národů. Někteří sáhali k analogiím z práva řeckého a římského, jiní k analogiím z jednoho neb druhého práva slovanského, jiní k analogiím z práv jiných atd. Pokusy tyto dokazují potřebu srovnavací vědy právních dějin slovanských. Věda ta má dvojí raison d'être; jednak musí existovati k vůli sobě, jednak jest nezbytnou podmínkou k sepsání dobrých dějin práva každého jednotlivého slovanského národa (str. 33.). Poněvadž však věda tato učinila dosud malé pokroky, »naskytá se domněnka, že příčiny váznutí (zastoju) sluší snad hledati ve vědě samé, jak se vyvinula, v nejasně vytčeném cíli, k němuž má směřovati, v jistých vadných stránkách badatelské methody, jaké se užívá, konečně v nedůvěře samého světa učeného k výsledkům, k nimž při použití této chybné methody dojíti mohla a musela.« (Str. 34.)

Balzerovi nelíbí se především sám název »právo slovanské«. Zprávy cizích autorů, které nám zobrazují právní stav Slovanů, líčí nám nikoli společné právo všech Slovanů, nýbrž jednotlivých slovanských národů. Možno tedy mluviti o srovnavací historii práv slovanských. Avšak někdy přece existovalo jedno společné právo slovanské, třebas jen primitivní a nevyvinuté, jako existoval v pravěku jeden národ a jeden společný jazyk slovanský. Z doby té nemáme ovšem právních pramenů, avšak srovnavací methodou a methodou zpětného usuzování můžeme dojíti k cíli, k vyzkoumání práva praslovanského. (Str. 39.)

Vyzkoumání oněch prvotních praslovanských zásad, jež by byly prosty všech pozdějších individuálních národních odstínů, jak se nám tyto odstíny jeví v pramenech, to jest vlastní a zároveň hlavní, poslední cíl naší vědy. (Str. 39.) Kdyby bylo možno sníti o tom, že dovedeme reprodukovati celý prvotní organismus práva slovanského, mohli bychom tvrditi, že po dějinách práva slovanského nastupují již jen dějiny jednotlivých práv slovanských, a že není mezi nimi místa pro jakousi vědu prostředkující, která by byla samé sobě účelem, pro srovnavací dějiny práv slovanských.

Neboť věda tato měla by býti jen prostředkem, přechodní formou bádání, kterou by se mělo dospěti k vybudování prvotního slovanského práva. Neklamme se však, že by se nám někdy podařilo dojíti k onomu ideálnímu cíli. A proto srovnavací dějiny práv slovanských podrží navždy ve vědě legitimaci. Nechť jen pečují o náležité zpracování materiálu a o dodávání ho tam, kam náleží: jednak dějinám práva slovanského, jednak dějinám národních slovanských práv. (Str. 40.)

Jisto jest, že prvotní společné slovanské právo někdy existovalo. Zdá se však, že panuje nedůvěra ve vlastní síly, že by bylo někdy možno zásady práva toho vyzkoumati. Odtud ona nechuť k podniknutí analysy, které instituce odnésti sluší do pravěku, a kterak ty instituce mohly tenkráte ve skutečnosti vypadati. (Str. 41.) Dosavadní badatelé nenašli prý dosud náležité cesty, která by je vedla k cíli. Všichni přestávají na methodě popisné a zastavují se na poloviční cestě, nedospívajíce k cíli. Obraz jisté právní instituce u Slovanů podávají tím způsobem, že sestavují zprávy čerpané ze všech práv národních buď vedle sebe v jednom celku anebo tak, že probírají každé právo slovanské zvláště, avšak na jednotlivých místech poukazují na shody neb odchylky. Popis samotný nestačí, třeba prý analysy. Běží o to, jaká byla podstata jisté instituce v dobách prvotných, a otázka tato se při methodě pouze popisné neřeší. Methodou popisně srovnavací došlo se k zajímavému výsledku, že zádruha existovala již u starých Slovanů, mnohé podrobnosti však zůstaly nezodpověděny, což by se nebylo stalo, kdyby se otázka probírala methodou analytickou. Není prý rozřešena otázka, zda v prvotní zádruze slovanské starostové nabývali hodnosti volbou či dle stáří či dle blízkosti stupně příbuzenství s dřívějším starostou atd.

Na to uvádí Balzer několik příkladů, jak se analytickou methodou může dospěti k důležitým výsledkům v otázkách, jež se zdály dosud nerozluštitelnými. Ciszewski rozřešil prý otázku, v čem spočívá podstata ústavu pokory. Pokora byla dle bádání Ciszewského fikcí, symbolem pomsty. My právní historikové máme prý se hanbiti, že jsme k pravdě té nedospěli sami. A podobně uvádí Balzer ještě jiné příklady, při nichž se analytickou methodou došlo k důležitým výsledkům. Níže si některé z příkladů těchto rozebereme.

Další vadu vidí Balzer také v tom, že při studiu právních dějin slovanských nevyčerpáváme dostatečně všech pramenů, především pramenů v ohledu territoriálním. Nevšímáme si na př. polabských a pobaltických Slovanů, dále právního vývoje v zemích rakouských, jež byly někdy osazeny obyvatelstvem slovanským, dále práva uherského a rumunského, jež vykazují živly slovanské. Druhou skupinu pramenů nedostatečně dosud použitých tvoří právní obyčeje, jež se dodnes udržely mezi nižšími vrstvami slovanských národů. Na prvním místě jsou právní obyčeje jižních Slovanů, dále Rusů. Co se týče Jihoslovanů,

uvésti sluší nevyčerpatelný pramen, sebraný Bogišićem, Zbornik sadašnjih pravnih običaja (nesluší zapomínati ani na sbírku Ant. Radiće Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, vydávanou od Jihoslov. Akad.). Co se týče Rusů, jest pramenů již velmi mnoho. Seznamenány jsou v díle Jakuškina Обычное право.[1]) Velmi málo v tom ohledu učiněno v Čechách a v Polsku.

Ke konci (str. 61.) přeje si Balzer, »że by w naszym świecie naukowym powstało większe zajęcie dla porównawczych badań nad historyą praw słowiańskich, że by ogarniano coraz większą ilość pytań z zakresu tego przedmiotu, że by pracowano nad udoskonaleniem jego metody badawczej.« Aby se to mohlo státi, bylo by dle Balzera žádoucno, aby na universitách, kde se jeví toho možnost, zřízeny byly stolice pro srovnavací dějiny slovanských práv, podobně jak tomu jest na universitě Varšavské, kde o našem předmětu již po léta přednáší prof. Zigel. Stejně s Balzarem si přejeme, aby nastal někdy čas, kde by i na cizích universitách zřízeny byly stolice pro srovnavací dějiny slovanských práv. Aby k tomu mohlo dojíti, musíme posunovati značně ku předu naši vědu a vybojovati jí náležitý význam v soustavě věd. Kromě toho přál by si prof. Balzer aby založen byl vědecký časopis, který by byl věnován srovnavacím dějinám slovanských práv i právním dějinám jednotlivých slovanských národů.

Dějiny práva slovanského jsou jedním článkem pojmu obšírnějšího, právní historie národů arijských. (Str. 63.) Tato právní historie musí býti jednou definitivně objasněna, nehledíc k výsledkům naší vlastní práce. Byla by chyba, aby práci tu měli provésti cizinci — za nás bez nás. (Str. 64.)

Rozprava Balzerova vybízí k poznámkám o některých jejích myšlénkách. Začneme hned s názvem předmětu, o nějž běží. Balzerovi nelíbí se běžný dosud název »slovanské právo« a »dějiny slovanského práva«. Užívá místo toho terminu »srovnavací dějiny slovanských práv«. Vyslovil se v tom smyslu již ve své dřívější práci O obecnym stanie nauki prywatnego prawa polskiego i jej potrzebach.[2]) Již z tohoto pojmenování zdálo by se, že zaujal v nazírání na samý předmět stanovisko od ostatních badatelů značně odchylné. Ve skutečnosti tomu tak není. Ačkoli Slované nevytvořili nikdy nějakého společného státu, připouští přece i Balzer existenci společného práva slovanského aspoň v pravěku, kdy Slované tvořili jeden národ s jedním společným jazykem. Prvotní praslovanské zásady podléhaly změnám, jakmile se Slované rozdělili, a jakmile vznikly mezi nimi jednotlivé národní individuality.

---

[1]) Sr. článek můj Studium obyčejového práva na Rusi. Národop. Sborník Českosl., sv. III., r. 1898, str. 38—49.

[2]) Sr. mou rozpravu Několik kapitol z oboru slovanského práva (Osvěta 1894, též separ. str. 19.).

Na prvotních společných zásadách stavěli jednotliví slovanští národové dále, každý ovšem svým způsobem osobitým, a vedle toho přijímali cizí vlivy. Tím nabývalo každé slovanské právo naproti právu ostatních slovanských národů jisté individuální barvitosti (Balzer užívá slova naleciałość). Při všem tom zůstala však dřívější společná kostra práva všeslovanského, ony prvotní praslovanské zásady právní Tyto základy slovanského práva není lehko objeviti. Právních památek z oné doby, kdy Slované se ještě nerozštěpili v jednotlivé národy, pochopitelným způsobem arci nemáme. Musíme tedy dotčené společné základy práva všech slovanských národů pracně vyhledávati tím, že z právního vývoje všech jednotlivých slovanských národů musíme abstrahovati všechno, co má místní individuální kolorit, až dojdeme k zásadám, které jsou společny právu všech slovanských národů. Tím však nejsme ještě s prací hotovi. Abstrakcí dospějeme sice ke konstatování, že jisté právní ústavy nebo jisté normy jsou společným majetkem všech Slovanů, avšak tím není ještě rozřešena otázka, jsou-li tyto právní ústavy nebo normy výlučným majetkem slovanských národů, či jsou-li známy kromě Slovanů ještě některým národům nebo skupině národů jiných. Máme-li tedy odhaliti základní zásady slovanského práva jakožto zvláštního právního celku naproti jiným právním celkům (naproti právu jiných národů), musíme zásady práva slovanského srovnávati se zásadami práv jiných. Shledáme-li, že v právu slovanském i v právu jiných národů nebo celých skupin národů jsou jisté právní ústavy nebo normy společné, bude to důkazem, že daný právní ústav nebo norma nejsou karakteristickou zvláštností práva slovanského, nýbrž že jsou rázu obecnějšího. Karakteristikon práva slovanského tvořiti bude tedy jen to, co v právu ostatních národů se nenalézá. Arci bude nutno přihlížeti i k právním ústavům a normám, nalézajícím se v právu jiných národů, aspoň potud, pokud se snad u Slovanů vyvinuly i při ústavech s jinými národy společných nějaké individuální (slovanské) zvláštnosti.

Jak viděti, není lehkou prací vystavěti celou budovu slovanského práva tak, aby se hned na první pohled lišila od budov ostatních práv. Ačkoli na obtíže právě uvedené Balzer neupozorňuje, jest si přece dobře vědom, že úkol vědy naší jest obtížný, ba zdá se nám, že pohlíží na možné výsledky našeho bádání až příliš skepticky. Netroufá si ani sníti o tom, že bychom někdy dovedli reprodukovati celý prvotní organismus práva slovanského, a proto nechce užívati názvů »slovanské právo« a »dějiny slovanského práva«, nýbrž praví, že »srovnavací dějiny slovanských práv podrží navždy ve vědě legitimaci.« A přece nepokládáme cíl, k němuž směřuje věda naše, ať již ji nazveme dějinami slovanského práva či srovnavacími dějinami slovanských práv, za tak nedozírný, jako prof. Balzer. Zdá se nám, že ona »nedůvěra ve vlastní síly«, kterou pozoruje vážený polský badatel u historiků slovanského práva, v této věci u něho samého se objevuje. Ethnologičtí právníci

a sociologové, hlavně Angličané [1]) a již i Němci [2]) učinili pokusy sepsati t. zv. všeobecnou právní vědu, která by podávala obraz základních právních forem u všech národů celého světa. Pokusy tyto jsou aspoň dnes velmi odvážné, avšak troufají-li si jednotlivci na práce tak velikého dosahu, bylo by snad přece jen bázlivostí až přílišnou pochybovati o tom, že podaří se někdy rekonstruovati celý organismus prvotního slovanského práva. Nehledíme-li ostatně k odvážným pokusům sepsati všeobecnou právní vědu, můžeme poukázati aspoň na pokusy méně odvážné vylíčiti podstatu pouze některých právních celků, na př. právo některé skupiny národů arijských nebo základy starého práva arijského atd. Skvělý doklad toho, že ani pokusy podobného druhu nejsou marné, podal prof. B. W. Leist svým spisem Alt-arisches jus gentium a hlavně dílem Alt-arisches jus civile (Jena 1892 a 1896). Dalekosáhlé jsou výsledky jeho bádání na poli mnohem nepřístupnějším než jest právo slovanské, pouhá část práva arijského. Nepozbývají-li tudíž cizí učenci naděje, že se dá sestaviti úplný obraz právní kultury mnohem starší a od nás vzdálenější, bylo by malomyslností již předem míti za to, že se nedá sestaviti úplný obraz starého práva slovanského.

Souhlasíme úplně s prof. Zigelem, že o existenci zvláštního práva slovanského lišícího se od práv jiných museli bychom souditi cestou deduktivní, i kdybychom neměli žádných důkazů, že Slované tvoří co do základů svého práva jediný celek. Již Danilevskij ve spise svém Россія и Европа (I. vyd. 1871) vyslovil — podle něm. historika Rückerta, — že v historii lidstva pozorovati možno několik kulturně-historických typů. Každé plemeno nebo rodina národů, užívající zvláštního jazyka nebo jazyků blízce příbuzných, tvoří osobitý kulturně-historický typ, při čemž se arci předpokládá, že plemena ta jsou schopna většího historického vývoje a vykročila již z věku dětského. Veškera kulturní činnost národů dá se rozděliti na čtyry sféry: náboženskou, vlastní kulturní (věda, umění, průmysl), politickou a sociálně-oekonomickou. Některé z historických typů vyvinuly větší energii v jedné z oněch sfér, některé zase v jiné sféře. Tak vyvinuli vyšší kulturu ve sféře

---

[1]) Uvedeni buďte zvláště J. F. Mac-Lennan, autor spisů Studies in Ancient History (1876), Totemism (1869—70) a j., Morgan L. H., autor díla Ancient Society (1877, něm. od Eichhoffa a Kautského 1891) a přípravné práce k němu System of consanguinity and affinity of the human family (1869), Tylor E. B., autor spisů Early history of mankind and of civilisation (1865, 3. vyd. 1878; něm. 1866) a Primitive culture (1871; 3. vyd. 1891, 2 sv.; něm. 1873), Spencer H., autor díla Study of sociology (1873, 18. vyd. 1897; něm. od Marquardsena, 1875, 2 sv.) a j.

[2]) Uvésti sluší zvláště A. H. Posta, autora spisů Die Geschlechtsgenossenschaft der Urzeit (1875). Der Ursprung des Rechts, die Anfänge des Staats- u. Rechtslebens, Bausteine für eine allgem. Rechtswissenschaft (1881), Studien zur Entwicklungsgeschichte des Familienrechts (1889), Grundriss der ethnologischen Jurisprudenz (1894—1895) a j. Dále buďtež uvedeni Bachofen, Kohler a j. — Ze Slovanů uvésti sluší zvláště Kovalevského a Darguna (který psal německy).

náboženské (monotheismus) židé, ve vlastní kultuře zase vynikli Řekové atd. Deset kulturně-historických typů projevilo se již dle Danilevského v historii. Jsou to typy: aegyptský, čínský, assyrsko-babylonsko-foenický, indický, iránský, židovský, řecký, římský, novosemitský čili arabský a germánsko-románský čili evropský. V nedaleké době hráti bude roli nový typ, slovanský. Kdežto ostatní typy projevily svou kulturní činnost pouze v jedné sféře nebo na nejvýše ve třech sférách, určeno prý jest Slovanstvo k vyššímu úkolu, aby totiž vyvinulo kulturu ve všech čtyrech sférách shora uvedených. t. zv. čtyrzákladní kulturu.

Není třeba připomínati, že v jednotlivostech postrádá učení Danilevského veškerého skutečného základu. Osnováno jest více na citu než na vědeckém podkladu, a to zvláště pokud běží o Slovanstvo. Nicméně nedá se popírati, že ve vývoji lidstva zjistiti možno skutečné kulturní celky, ať se již nazvou kulturně-historickými typy či jinak. Právo jest jen jistá stránka kultury, a liší-li se od sebe jednotlivé kulturní celky, možno i v oboru práva rozeznávati jisté plemenné osobitosti neb individuality. Post užívá ve spise svém Über die Aufgaben einer allgem. Rechtswissenschaft pro pojem tento výrazů Rechtskreis a Rechtsgebiet, právní kruh a právní obvod. V Evropě jsou dle něho tyto právní individuality: baskické, individuality západoarijské (právo keltské, řeckoitalské, germánské, litevskoslovanské a ostatní práva západoarijská, jako albánské, arménské, osetské), právo národů kavkazských (Lesginců, Čečenců, Čerkesů, Gruzinů, Svanetů, Mingrelců a j.) a právní obvod národů mongolsko-tatarských, žijících v Evropě (Finů, Permjáků, Zyrjanů, Voťáků, Čeremisů, Mordvinů, Čuvašů, Nohajců a pak právo maďarské). V Asii jsou dle Posta tyto právní kruhy: práva národů semitských (assyrsko-babylonské, židovské, arabské), práva východoarijská (indické a eránské), právo Tibeťanů a národů himalajských, práva národů dravidských, práva národů Zadní Indie, právo čínské, práva Žaponska a Korey, právní obvod národů uralsko-altajských (právo Samojedů, finských kmenů Asie, Tunguzů, Mongolů, Tatarů). A podobně rozeznává Post jednotlivé právní individuality u národů oceánských, amerických a afrických.

Existenci osobitého práva slovanského připouštějí tedy, jak viděti, nejen badatelé slovanští, nýbrž i ethnologičtí právníci původu neslovanského. Arci jaké jsou karakteristické zvláštnosti tohoto společného slovanského práva naproti právům jiných národů, resp. skupin národů, to vyzkoumáno dosud není, to jest teprv úkolem budoucnosti. Dosud více jen instinktivně tušíme a cítíme, že existuje zvláštní právní individualita slovanská, v čem však tato individualita spočívá, podrobně uvésti neumíme. Známe sice tvářnost mnohých právních ústavů u Slovanů, v čem však se ústavy ty karakteristickým způsobem liší od podobných právních ústavů jiných národů, prozatím nevíme. To však nesmí nás lekati. Na cestě jednou započaté, musíme pokračovati dále, až se snad konečně

jednou k touženému cíli přece jen přiblížíme. A hlavní věc, nedočkaví nesmíme býti. Jest pravda, že výsledky dosavadního bádání v oboru slovanských právních dějin nejsou dnes ještě značné, avšak jinak ani býti nemohlo. Těch několik málo pracovníků na poli slovanských právních dějin nemohlo vykonati divy. A ostatně i kdyby těch pracovníků bývalo více, byli bychom dnes přece jen ještě daleko od ideálu. Úspěch bádání v oboru slovanských právních dějin jde ruku v ruce s pokrokem v právních dějinách jiných národů. Jen srovnáváním se zjevy vyskytujícími se v právní historii jiných národů dospěti může historik slovanského práva tam, kam by jinak nepronikl. V první řadě jest ovšem nutno sebrati co největší materiál slovanského práva a zpracovati jej methodou popisně srovnavací ve hranicích právního vývoje mezi všemi jednotlivými slovanskými národy, avšak methoda tato nestačí potud, pokud bychom na základě dobytých výsledků řešiti chtěli otázku, jaké jsou karakteristické vlastnosti práva slovanského. Otázka tato může býti zodpověděna jen srovnáváním s právy jiných národů. A poněvadž úkolem slovanských právních dějin jest vyzkoumati, jak vypadala osobitá právní kultura slovanská, nemůže studium naše přestávati jen na popisně srovnavacím bádání na území slovanském, nýbrž rozšířiti se musí i na srovnávání s cizími právními kulturami. Při studiu svém musíme užívati zkrátka vedle dotčené methody popisně srovnavací v rámci jednotlivých práv slovanských ještě historických dat o prvotním právu nynějších kulturních národů i národů již vymřelých a vedle toho i methody ethnologické, jaké užívá t. zv. ethnologická právní věda, která se zakládá na úvaze, že z dnešních právních řádů mnohých národů a plemen stojících na nízkém stupni kultury dá se při bedlivém uvážení okolností souditi o někdejším právním řádu národů, stojících dnes na dosti vysokém stupni kultury. Jen touto methodou podařilo se některým ethnologům rozřešiti jisté právní otázky dosud nejasné. Ethnologické methody použil také Ciszewski ve spise svém Wróżda i pojednanie, v němž vyložil podstatu ústavu pokory v tom smyslu, že pokora není ničím jiným než fikcí, symbolem pomsty. Přiznávám, že výsledek, k němuž Ciszewski ve spise svém dospěl, jest důležitý,[1] avšak pomocí pouhých právních dějin slovanských byl by Ciszewski cíle nedošel. Kdo zná spis jeho, ví, že mnohem více než o právo slovanské opírá se autor o zprávy čerpané ze života četných národů primitivních, kde pro thema své našel daleko více látky než v právu slovanském. Nesouhlasíme proto s Balzerem, že pro nás právní historiky jest věcí zahanbující, že podstatu ústavu pokory neodhalil právník, nýbrž ethnolog. Příklad s Ciszewským, uvedený na doklad, že analytická methoda vedla by v právu slovanském k cíli, kdyby se jí řádně užívalo, nepokládám tedy za vhodný.

---

[1]) Sr. můj referát o spise Ciszewského v Národop. Sborníku Českoslov. VI. 1900, str. 196—198.

Ani s příklady ostatními nemohu vesměs souhlasiti. Jeden z nich jest tento. Byla prý tu dosud nerozřešená otázka, jak došlo k tomu, že prvotní majetkové společenství zádruhy přeměnilo se později v individuální vlastnictví jednotlivých jejích členů. Otázku tu řeší Balzer na základě názvů sors (los), žreb, žrebij (uvésti mohl také jihoslovanské ždrib a ždribenica), kterými se u Slovanů nazývaly pozemky, a dospívá k závěrku, že vlastnictví zádružné přidělovalo se losováním jednotlivým členům zádruhy nejprve jen na jistý čas (při čemž společné vlastnictví rodu nepomíjelo) a teprve později navždy. Vlastnictví individuální vzniklo prý tudíž z vlastnictví zádružného. Myslím, že příklad Balzerův není správný. Co tu jest applikováno na zádruhu, vztahuje se spíše asi na vesnickou obec čili marku (jak Rusové říkají mir, pozemková obec). Především sluší namítnouti, že v zádruze nepřidělují se pozemky periodicky jednotlivým členům; jakmile by se to stalo, přestala by zádruha existovati. Jeť podstatným znakem zádruhy nejen společné věcné právo k pozemkům, nýbrž i společné nerozdílné hospodaření a vzdělávání pozemků. Kromě toho máme nesčíslný počet dokladů nejen ze zemí slovanských, nýbrž i z právních dějin národů neslovanských, že výrazů sors, los a p. užívalo se a užívá se právě o jednotlivých dílech vlastnictví obecního čili markovního neb mirového. Z Maurera [1]) víme, že jednotlivé pozemkové dílce přidělené z markovní půdy členům marky nazývaly se u Germanů deel neb deld (= díl), Loos, Loosgut neb, jak v Bavorsku se říkalo, Lus (Lusz), Luz (Luzz), Lüsz (Lisz) a j. V latinských pramenech užívalo se výrazu sors. Totéž uvádí i Laveleye, [2]) Pertile, [3]) Costa [4]) a j. Také Maurer již dokázal, [5]) že z vlastnictví markovního vzniklo vlastnictví individuální, a po něm opakují to spisovatelé jiní na př. Post. [6])

Na losování ukazují také názvy větších komplexů půdy v ruském zřízení mirovém. Vedle obvyklých terminů jarus, kon, stolb a jiných nazývají se zmíněné komplexy také žereb', metka, met. pomet. [7])

---

[1]) Einleitung zur Geschichte der Mark-, Hof-, Dorf- und Stadtverfassung (Mnichov, 1854), str. 79.

[2]) De la propriété et de ses formes primitives (Paříž, 1874, 4. vyd. 1891), str. 90 a něm. zpracování Bücherovo, Das Ureigenthum (Lipsko 1879), str. 75. — Že již ostatně Římané znali slovo sors ve významu pozemek, uvádí Festus (»sors patrimonium significat«). Sr. Fustel de Coulanges La cité antique (16. vyd., Paříž, 1898), str. 92 pozn. 1., a Cuq, Les institutions juridiques de Romains (Paříž, 1891) str. 86. Podobně nazýval se u Řeků pozemek κλῆρος (los).

[3]) Storia del diritto italiano IV. (Turin, 1893), str. 279: »Il terreno dividevasi in mansi, sorti o corti.« — Na str. 280. pozn. 67.: »Sors e manso sono la stessa cosa.«

[4]) Colectivismo agrario en España (Madrid, 1898), str. 341 a násl. Dílce obecních pozemků nazývají se ve Španělsku »la suerte«.

[5]) U. m. §§ 42, 44 a 48.

[6]) Bausteine für eine allgem. Rechtswissenschaft II. (Oldenburk 1881), str. 196.

[7]) J. Keussler, Zur Geschichte und Kritik des bäuerl. Gemeindebesitzes in Russland II. díl, II. část (Petrohrad, 1883), str. 9.

Všechny výrazy tyto vztahují se k losovaní, metání losů, avšak pojem jimi označovaný nekryje se s významem slova sors neb Loos, jak shora pro právo germánské jest uveden.

Zajímavo jest, že i v Čechách a na Moravě známo jest slovo los a smyslem mu příbuzné slovo meslo v témž významu, jako se užívalo terminu sors, Loos a pod. v právu germánském. Jestě dnes nazývají rolníci u Třeboně zpachtované dílce obecních nebo panských luk lůsy (sr. bavorské Lusz). Podobně doloženo jest na Moravě slovo meslo (od metati) ve významu část obecní louky, břehů nebo hrází.[1])

Nehledíc ani k tomu, že to, co ze slov sors, žrebij a j. vyvozuje Balzer pro právo slovanské, vztahuje se i na právní dějiny jiných národů, — máme za to, že příklad od něho uvedený nesvědčí ani tak o důležitosti analytické methody jako spíše o tom, že i z filologie může se velmi mnoho čerpati pro právní dějiny, ovšem máme-li pro vývody z filologie ještě nějakou oporu z právních dějin.

Balzer snaží se také rozluštiti otázku, jak vznikla v Čechách a Polsku nižší šlechta t. zv. vladykové, a myslí, že »odrůznění (wyosobnienie) vladyků ve zvláštní vrstvu společenskou třeba bude pojímati jako oddělení se od jistých vrstev nižších; sám pak vznik pánů českých a šlechty polské, jako vrstvy stojící nad vladyky, že bude třeba uznati za faktum pozdější.« (Str. 53.). Hypothesa tato jest sice možná, ale poněvadž není ničím odůvodněna, nevím, je-li jejím vyslovením rozluštěna již otázka vzniku nižší šlechty české a polské. Jest pravda, že výraz vladyka ve smyslu nižší šlechtic znám jest jen právu českému a polskému, avšak právo jižních Slovanů má pro šlechtu vůbec název podobný (vlastele neb vlasteli). — Jen mimochodem budiž poznamenáno, že není správné tvrzení na str. 53, jako by výraz dědic (dziedzic) jen v Čechách a v Polsku označoval jistou společenskou skupinu. Známoť jest slovo didić na př. i Polickému statutu (čl. 21. властеле и дидиħи i jiné čl. Jagićova vyd.).

Probrali-li jsme několik příkladů Balzerem uvedených, učinili jsme tak jen proto, abychom ukázali, že ani methoda analytická, jak si ji představuje vážený polský badatel, nepřivede nás k jistému cíli, k vyšetření osobité právní kultury slovanské. Máme-li dojíti k cíli, musíme především práci svou organisovati, rozděliti se o ni a vykonati dříve kroky přípravné. Jisto jest, že dříve měly by býti zpracovány důkladně právní dějiny jednotlivých slovanských národů, a pak teprve že by se mělo přikročiti k srovnavacím dějinám slovanských práv. Poněvadž však bychom museli dlouho ještě čekati, než se tak stane, pracujme prozatím monograficky a probírejme pouze jednotlivé otázky, ovšem způsobem popisně srovnavacím. Jest pravda, že výsledky bádání našeho budou a musejí býti prozatím jen poloviční, avšak to nám nesmí vaditi. Lépe jest zastaviti se na poloviční cestě a vykonati aspoň polovic

[1]) Ottův Slovník Naučný, čl. Meslo.

práce, než hnáti se rychle k cíli cestou kratší, sejíti s cesty pravé a pak cíle minouti. Poznámka tato není snad namířena proti osobě Balzerově. Vážíme si až příliš dosavadních skvělých výsledků badatelské činnosti prof. Balzera, považovali jsme však za nutno vyložiti také svoje vlastní stanovisko odchylné od stanoviska prof. Balzera. Proti čemu chceme nejvíce varovati při studiu právních dějin slovanských, jest právě ono lehké pojímání cíle. Jako každá věda má směřovati ku pravdě, tak mají i právní dějiny slovanské podati nám pravý obraz slovanské právní kultury. A přiznáme se upřímně, že milejší by nám byla jen neúplná, avšak pravdě přibližná skica práva slovanského, než skvělý, v nádherných barvách provedený obraz tohoto práva, který by neodpovídal pravdě. Myslíme také, že dosud není příhodná doba k velkým analysám, poněvadž řádná analysa závisí na úvaze četných okolností daného případu. Nejsou-li ony okolnosti dostatečně známy, pak se výsledek analysy snadno může zvrhnouti ve fantomy, které dnes se vyslovují a zítra odvolávají.

Zvláště pak sluší při studiu slovanských právních dějin dbáti toho, že není již karakteristickou zvláštností práva slovanského všechno to, co se vyskytá v právu všech jednotlivých slovanských národů. Jest to na př. ústav rodinné zádruhy, o kterém dnes již jen málo badatelů má za to, že jest majetkem pouze práva slovanského. Bádáním cizích učenců, jmenovitě Laveleye, Mainea, Hearna, Kohlera, Posta, Leista, Cohna a j. jest zjištěno, že ústav tento může býti pokládán za všeobecný zjev v právu nejčetnějších a nejrůznějších národů. Není tím ovšem řečeno, že by zádružné zřízení nevykazovalo v právu slovanském naproti právům jiných národů jistých osobitých příznaků, neboť takovou individuální barvitost mají i jiné všeobecné právní ústavy známé nejrůznějším národům. Běží jen o to zjistiti onu individuální osobitost práva slovanského. A ta se zjistí, až budeme jednak lépe znáti život starých Slovanů (mnoho ještě čekáme od archeologie), a jednak budeme-li výsledky bádání v právu slovanském srovnávati s výsledky, k nimž se dospělo studiem v oboru práv jiných.

Nezdá se nám, že příčinami jistého váznutí v naší vědě jest jednak neuvědomění si cíle, k němuž má směřovati slovanská právní historie, jednak vadná methoda badatelská a jednak malá důvěra učeného světa, že po dosavadních výsledcích bádání dojde se někdy k větším resultátům.

Co se cíle naší vědy týče, jsme za jedno s prof. Balzerem v tom, že dějiny slovanského práva musejí především existovati samy k vůli sobě, a dále že mají býti prostředkem k dokonalejšímu poznání práva jednotlivých slovanských národů. Tím však se cíl našeho předmětu nekončí. Právní dějiny slovanské mají, jak již Zigel poznamenal, onen další účel, aby se jejich pomocí objasnilo i právo jiných arijských, hlavně západoevropských národů. A kromě toho mají, dodáváme my, právě v našem mnohonárodovém státě nový další účel, aby doplňovaly kusý dosud obraz pestrého právního vývoje zemí rakouskouherských. Ne-

hledíme-li k právu polskému, které teprv po jedno století spadá v rámec národních práv rakouskouherské monarchie, jsou to právní dějiny dvou národů slovanských, českého a chorvatského, které mnoho ještě mohou přispěti k docelení obrazu celkového právního vývoje v zemích rakouskouherských. Dokud právo obou těchto národů, a zejména právo chorvatské, dosud velmi málo zpracované, nebude náležitě probádáno, budou t. zv. říšské dějiny Rakouska podávány na rakouských universitách způsobem kusým. Kusými budou i právní dějiny uherské, které vykazují nejprve mnoho prvků starého práva slovanského a pak mnohou instituci společnou s právem chorvatským. Samy dějiny práva chorvatského budou ovšem zase necelé, nebudou-li se stopovati vlivy maďarské. Vůbec jednou bude se muset přesně vytknouti poměr mezi právem uherským (čili maďarským) na jedné straně a mezi právem chorvatským na straně druhé. Známoť jest, že od XVI. stol. platilo v Uhersku (a Sedmihradsku) i v Chorvatsku jedno společné soukromé právo uherskochorvatské čili, jak často ve starší době bývalo uváděno, právo uherské. [1]) Souhlasíme úplně s prof. Balzerem, že slovanští právní historikové budou muset přihlížeti také k právu uherskému. Pokud se pramenů týče, nebude to nesnadné, poněvadž v Uhrách byla, jak známo, až do r. 1848 úředním a státním jazykem latina, v níž sepsány jsou prameny. Větší nesnáz však jest s literaturou, která se v poslední době počíná utěšeně rozvíjeti, jest však nepřístupuá tomu, kdo nezná jazyka maďarského. Rozhodným nedostatkem universitního studia v zemích rakouských jest veliké ignorování práva uherského. O uherské právo moderní, pokud se netýká společné ústavy rakouskouherské, se ani nezavadí, a to, co se podává v říšských rakouských dějinách o státním vývoji uherském, nestojí v náležitém poměru k důležitosti předmětu. Otevřeně musíme přiznati, že na uherských universitách a právních akademiích lépe jest opatřeno studium rakouského práva než na našich universitách studium práva uherského. Při rostoucím významu a vlivu Maďarů není však snad ona doba příliš daleká, kde se v této polovici říše více bude věnovati pozornosti právu uherskému. Bude to na prospěch nepřímo i právním dějinám slovanským, jež dojdou někdy také snad větší pozornosti než dosud.

Příčinu malých pokroků na poli naší vědy neshledáváme tak, jako prof. Balzer, ani v nedostatečné methodě, o čem již shora jsme promluvili, an iv malé důvěře učeného světa, že klopotná zdlouhavá práce na poli právních dějin slovanských odměněna bude někdy náležitými výsledky.

Podle našeho mínění sluší hledati příčiny malých úspěchů naší vědy jinde. Především vadí mnohému obtíž předmětu. Studium právních

---

[1]) Tak na př. nazývala se sbírka společného práva uherskochorvatského Corpus juris hungarici. Také spis J. Markovicse o soukr. právu uherskochorvatském (Budin 1830) má nadpis »Epitome institutionum juris hungarici privati.« Že se slovem Hungaria rozumí i Chorvatsko, toho podány jsou ve spise četné doklady. Sr. na př. str. 5., 7. a j.

dějin slovanských vyžaduje důkladné několikaleté přípravy, a sice jednak právnické, jednak filologické. Ten, kdo dojíti chce v dějinách slovanského práva k nějakým výsledkům, osvojiti si musí nejdříve základní vědomosti právnické a pak i důkladnou znalost všech slovanských jazyků, starých i nových, a vedle toho i znalost mnohých jazyků cizích, latiny, řečtiny, němčiny, frančtiny, italštiny, po případě i maďarštiny a rumunštiny. Znalost jazyků cizích nutna jest jednak proto, že některé prameny slovanského práva psány jsou v cizích jazycích (latinsky, řecky, německy, italsky), jednak i za příčinou seznámení se s právní literaturou, sepsanou v cizích jazycích, a jednak i proto, že třeba přihlížeti za účelem srovnávání k pramenům cizích práv. Předmět náš jest tedy obtížný. Obtíže by se však mnoho nedbalo, kdyby se jinak dlouholeté a namáhavé studium odměňovalo a také usnadňovalo. Bohužel podmínky této dosud není. Kromě jediné university varšavské a veliké školy bělehradské není na žádné universitě evropské zvláštní stolice pro srovnavací dějiny slovanských práv. Nemalou příčinou malých úspěchů dosavadního studia jest dále obtíž dostati do rukou všechny potřebné prameny. Správy veřejných knihoven v zemích slovanských neuznaly dosud za potřebno a do jisté míry ani nemohou opatřovati četné a nákladné právní prameny i právněhistorickou literaturu jednotlivých národů. A jednotlivec si všechny prameny může tím méně opatřiti. — Jednotlivé historickoprávní literatury slovanské nerozřešily mimo to ani četných základních otázek, jako zejména otázku o rozsahu cizích právních vlivů atd.

Nicméně jsme prof. Balzerovi vděčni, že hnul zajímavými základními otázkami v oboru právních dějin slovanských. Z rozpravy jeho vidíme, že srovnavacím dějinám slovanských práv přibývá nový zdatný pracovník, který má za sebou v dějinách polského práva již úctyhodný kus práce, a jest tedy pro činnost na novém poli kvalifikován co nejlépe. Srdečně jej vítáme a přejeme mu v novém oboru činnosti týchž úspěchů, kterých se dodělal v dějinách práva polského.

Plány selského vybavení dluhového v Rakousku.

Napsal Dr. Albín *Bráf.*

J. R. v. Hattingberg, Die gemeinwirtschaftlichen Credite der österr. Landwirte. (Vídeň a Lipsko 1900. Str. 161.)

Carl Frh. v. Ludwig, Zwei Anträge behufs Erleichterung der Convertirung von Buchschulden. (Juristische Blätter 1900, č. 32. a 33.)

W. Schiff. Die Einführung der Grundbücher und die Reform des baüerlichen Agrarrechts in Tirol u. Vorarlberg. (Ztschft. f. Volkswirtschaft, Socialpol. u. Verw. Sv. IX. seš. 3.)

C. v. Grabmayr, Bodenentschuldung u. Verschuldungsgrenze. Ein Gutachten für den Tiroler Landtag. (Innomostí 1900. Str. VII. a 215.)
St. R. v. Falser, Bodenentschuldung u. Verschuldungsgrenze. Zugleich eine Besprechung des unter diesem Titel erschien. Gutachtens des Abg. C v. Grabmayr. (Zvl. otisk z »Tirol. Stimmen«. Tamže 1900. Str. 51.)
C. v. Grabmayr, Bodenentsch. u. Verschuldungsgr. (Replika na úvahy Falserovy. Zvl. otisk z »Tir. Stimmen«. Tamže 1900. Str. 58.)

Přes padesát let uplynulo od prvého literárního pokusu rakouského, který se zabýval původem dluhové tísně selské a končil návrhem, aby veřejné knihy pozemkové pro selské dluhy byly uzavřeny. Sedlák měl býti v příčině svých potřeb úvěrních výhradně odkázán na úvěr osobní. Rolnické usedlosti menší jednoho lánu, kterých by dědic žádný nemohl ujmouti s nadějí, že obstojí, měly převzíti vrchnosti a skládati z nich, po případě i přidáním pozemků dominikálných, nové statky celolánní. Návrhy ty byly podrobněji rozvedeny ve zvláštním oddíle spisu Tebeldiova »Die Geldangelegenheiten Oesterreichs« (Vídeň 1847). Téhož roku vydaná kniha Braunerova »Boehmische Bauernzustände«, pro historika hospodářského dosud velmi cenná, také se m. j. obírala příčinami předluženosti selské, leč odpomoc měla dle rady spisovatelovy býti zjednána pouze ustanovením vyššího věku jako podmínky právní spůsobilosti ke sňatkům a přísnějším šetřením ducha platných tehdy předpisův o dělení usedlostí. To bylo u nás, kde platily ještě staré řády agrární a kde hlavní příčinou dělení a zadlužování byly ranné sňatky selských synů, aby ušli dlouholeté službě vojenské. Jen o rok později ve Francii, která již přes půl století žila pod vládou zákonů mobilisačních, François Vidal v knize »Vivre en travaillant« byl první z novověkých spisovatelů, který rozvinul smělé, ba fantastické návrhy o jednotném všeobecném vybavení dluhů pozemkových státem.[1]) Tak byly skoro zároveň na různých místech a pod vládou úplně rozdílných soustav práva agrárního vytčeny ty dva směry návrhů opravných, se kterými v příčině dluhové tísně rolnické až dosud se potkáváme: obmezení práva zadlužovacího (dílo praevenční) a vybavení z břemen již vzešlých (dílo repressné).

Další a ovšem nepřirovnatelně hlubší propracování obou těch osnovných ideí spolu s jejich sečlánkováním v jednotných návrzích velkého slohu provedlo se v Německu. Základ pro hlubší pojímání všech příslušných problémů a východiště všech snah a pokusů pozdějších vytvořilo Rodbertovo klassické dílo »Zur Erklärung und Abhilfe der heutigen Creditnoth des Grundbesitzes« (1869). Kdekoliv od jeho časů se potkáme s literárními pracemi i zákonodárnými snahami, jež souvisí s velkým agrárním problémem dluhovým, všude narazíme na stopy myšlének a podnětů tohoto rázovitého ducha kritického i tvůrčího. Základem jeho nauky jest rozdíl mezi pozemkem jako trvalým pramenem (fondem) důchodovým a kapitálem. Z té protivy dovozuje nesrovnatelnost dluhů kapitálových s povahou pozemkovou. A ježto právo novověké pozemkům vlastnost kapitálovou vnucuje, volností obchodu pozemkového

---

[1]) Podrobněji jsem pojednal o těchto spisech v článku »Dva staré návrhy k odklizení dluhů pozemkových« r. 1895 v Českých listech hospodářských.

a zásadou rovného nároku dědiců stejných stupňů samo příležitosti a podněty ke vzniku kapitálových dluhů zvyšuje, stává se samo objektivným pramenem dluhové krise. Náprava je možna jenom zásadním vyloučením dluhů kapitálových. Povaze pozemků je přiměřena pouze forma dluhu rentového. Rodbertus snaží se ustrojiti tomu přiměřenou organisaci úvěrní. Na tom však také ustává na právní obmezení zadlužitelnosti samé nepomýšleje. Krajní tyto důslednosti nauky Rodbertovy nepřijalo ani písemnictví národohospodářské ani praxis. Ale brala z jeho učení, co se dalo, v přečetných pokusech o úpravu zvláštního dědického práva selského od obecnoprávních zásad odchylného, a v novověkém útvaru statku rentového (pruské zákony, rakouská osnova z r. 1893, z části i anglická Small Holdings Act). K účinkům, jaké jeví zásady práva dědického a volnost kapitálového zadlužení pro nedoplatky ceny trhové na zadlužování pozemkové, zůstává od jeho časů stále obrácena pozornost agrárných reformátorů. Přichází pak — když méně významných zjevů pomineme — v letech osmdesátých Schaeffle se svou mohutně pojatou osnovou »inkorporace hypotečního úvěru« (Incorporation des Hypothekarcredits 1883). Je to smělý, důmyslný plán agrárního selfgovernementu malého a středního rolnictva v závazná společenstva okresní, krajská, zemská i říšská zahrnutého, ovšem jen selfgovernementu úvěro-hospodářského. Hypotečním věřitelem sedlákovým mohou dle něho býti jen tyto korporace; toliko skrze ně, pomocí zástavních listů sboru ústředního, může pro účely zákonem dovolené obdržeti jednotlivec zápůjčky hypoteční, ba má na ně při skutečné potřebě právo — jen korporace může vésti exekuci, neníť právě možným hypoteční věřitel soukromý a také vyloučena exekuce na statek pro dluhy osobní. Mezi účely zákonně dovolené nenáleží vůbec dluhy spotřební, jen nejobmezenější měrou nedoplatky ceny tržní a podíly dědické. Na těch podkladech má se dosíci obojího, regulace břemen dosavádních a pro budoucnost upravení práva k hypotečnímu zadlužování nikoliv nějakou všeobecně ustanovenou hranicí zadlužovací, nýbrž postavením nemovitostí selských pod kuratelu správy korporační, která povoluje hypoteční zápůjčky v mezích zákonných účelů a kontroluje upotřebení; korporace je sama věřitelem a ručitelkou naproti majitelům obligací, pomocí kterých opatřuje kapitál. Zápůjčkový monopol korporační s vyloučením zadlužovací svobody, vybavení dluhové obecnou konversí s převodem dosavádního dluhu na korporaci a to na vlastní náklad zúčastněného rolnictva, to jest karakteristickou stránkou toho plánu. Stát neplatí za nikoho ani dluh, ani úroky, ani režii konverse. Chápeme při Schaefflově inkorporačním plánu líp než při mnohém jiném, jak se v nepřehledné návrhové záplavě k reformě agrární mohlo státi přímo základním lišení t. zv. velkých prostředkův a prostředků malých. Zde veliký prostředek samosprávy a svépomoci. Jest na jevě, že takové jednotné velké osnovy narazí na steré konkretní tvary a potřeby životní s nimi nesmiřitelné nebo jen za nevyhnutelného bolestného potlačení nejedněch soukromých zájmů srovnatelné. Poukazy na ně vyplňují kritiky díla Schaefflova.

V Rakousku dojem díla Schaefflova na kruhy zemědělské nebyl na výši zásluhy. Bylť spůsobil někdo jiný praedisposici pro způsob řešení Schaefflem

právě odmítaný. Myšlénka socialisticky nadšeného radikála Vidala, aby provedena byla jednotná všeobecná konverse hypotečních dluhů rolnických státem, byla převzata agrárním reformátorem z krajního pravého křídla konservativného, sv. pánem Vogelsangem, jenž třemi v letech 1879, 1880 a 1881 vydanými spisky jal se hlásati vybavení dluhové podle obdoby všeobecného povinného vyvazení břemen pozemkových. Všeobecné a povinné vyvazení pozemkových dluhů, stalo se dle jeho hesla na celé desítiletí a víc parádním číslem shromáždění a sjezdů, programů a článků agitačních. V r. 1889 přijato bylo i liberálním zemědělstvem českým a má dosud svého neunavně horlivého proroka v Alf. Šťastném. Ostatně i nejdobrodružnější ze tří vybavovacích variant Vidalových — nastoupení státu v místo všech dosavádních věřitelů knihovních, kterým by se dostalo zaplacení pomocí nezúročitelných poukázek státních, jež by u pokladen státních místo hotových byly přijímány — slavila své nezasloužené z mrtvých vstání nejen v ideálech křesťanského sociála vídeňského, Schlesingera, nýbrž též v přímluvách konservativce Ratzingera.

Poslední ohlasy ideí Vogelsangových ozvaly se v Rakousku ještě za minulých neplodných kampaní sněmovny poslanecké v některých resolučních návrzích buď požadavkem »sestátnění hypotečního úvěru« jen všeobecně vysloveným (návrh Trolla a soudr. z 6. dubna 1897) nebo též s určitým návrhem na zvláštní emissi státovek k cíli tomu (Kletzenbauer a soudr. 18. října 1898). Podobné návrhy pronikly sem tam i do sněmův, kromě nich arci také nejeden, jímž žádáno jen zákonné stanovení zadlužovacího maxima pro selské usedlosti a po případě zároveň zavedení všeobecného závazku k amortisaci dluhů trvajících. Ani pokusy podniknuté při francouzském »Crédit foncier« o spojení úmoru dluhového s pojišťováním na případ dožití i úmrtí, jakož i živé o témže předmětě vedené rozhovory v Německu, zvláště též v rokováních pruské Rady rolnické (Landwirtschaftsrath), nezůstaly bez účinku na návrhovou horlivost poslaneckou, o čemž m. j. svědčil návrh Dr. Šíleného a soudr. v poslanecké sněmovně z 29. září 1898, jenž vlastně se obmezil na pouhou vybídku vlády k příslušným studiím. Těch však ujaly se kruhy jiné a byla jim snad nejdůležitější pobídkou nejnovější kniha Hechtova (Der europäische Bodencredit 1900. I. díl), v níž tento horlivý přímluvčí nejen souborně probral celý literární a praktický stav té otázky, nýbrž také podrobnými tabulkami náklady provedení znázornil. Všem možným spůsobům kombinace pojišťování životního s úvěrem hypotečním jest vodítkem snaha, aby zároveň s úmrtím dlužníka knihovního dluh knihovní pominul, aby tedy každá generace své dluhy shladila a tak dědicům statek odevzdati mohla čistý. Tarify pojistného tedy vesměs jsou upraveny tak, aby v případě úmrtí dlužníkova před dovršením normální doby úmorové dluh resp. zbytek jeho zapraven byl pojišťovnou. V podrobném provádění jsou arci možny cesty tři. Dvě z nich mají stejný základní předpoklad, že se totiž pohledávka podrobuje pravidelnému úmoru annuitnímu a kromě annuit platí se prémie pojistná, jež berouc za základ úmrtní pravděpodobnost dlužníkovu, podle věku jeho v čas uzavření smlouvy pojistné, zabezpečuje zapravení celého v čas skutečného úmrtí ještě neshlazeného zbytku dluhového. Toliko v příčině vý-

měry prémie jest možný rozdíl, že ona buď bez ohledu na klesající výši dluhu zůstává po celý čas stejnou anebo že ona sama s postupujícím úmorem také klesá. Třetí pak zbývající možnost jest ta, že se dluh sám nesplácí, nýbrž platí se jen prémie pojistná ovšem značně vyšší tak, aby dluh najednou celý byl splacen od pojišťovny v okamžiku úmrtí dlužníkova anebo i dříve, dožije-li se roku, v němž by i při určitém splácení annuitním dluh byl zapraven. Posléz řečený způsob, ač měl také přímluvčích, jest zvláště povážlivým nejenom proto, že výše břemene v knihách zůstává po celou dobu nezměněna a stává se tedy po případu překážkou nového z jakýchkoliv důvodu nutného uzavření zápůjčky za dostatečně příznivých podmínek, nýbrž zejména též proto, že po tu celou dobu cíl, pro který pojištění uzavřeno, zůstane ohrožen okolnostmi, které, jak známo, tak často mařívají i bez viny pojištěného pravidelné zapravování prémií. Na konec ale přece i toto pojišťování, jako všeliké jiné, se zakládá na onom vyrovnání čák příznivých a nepříznivých, následkem jehož jedna část spolupojištěných, vzhledem ku kterým nastane pojišťovně závazek k příslušnému placení za poměrů pro ni příznivějších, nežli v jejím výpočtu odborném předpokládáno, zapraví o tolik víc, o kolik nesli méně ti, jimž nárok vzešel za poměrů pro pojišťovnu nepříznivějších. Anebo, vyjádříme-li věc konkretně pro zvláštní případ náš: za dlužníky knihovní na zapravení dluhu svého pro případ úmrtí pojištěné, kteří zemrou dříve, než se srovnává s průměrovou pravděpodobností za základ vzatou při výpočtu prémií, zaplatí zbytek z jejich vlastních příspěvků dotud neuhrazený ti, kteří naopak žijí déle. Všecko spolupojištěné dlužnictvo nese závazek úmoru svých dluhů pospolitým způsobem po míře skutečné délky svého života a nad to v téže míře ještě náklad na režii pojišťovenskou. Již z toho vyplývá nemožnost, aby řečené sečlánkování úmoru dluhového a životního pojištění mohlo býti podkladem nějakých opatření donucovacích a to zvláště v časích, kde pokleslé výnosy živnosti rolnické přiměly i veřejné ústavy pro úvěr hypoteční k připuštění umořovacích plánů na delší doby vyměřených nežli dříve bylo zvykem. V umořovacích závazcích hypotečních dluhů byla tedy naše doba nucena upustiti od dlouho zachovávaného pravidla, že má aspoň průměrem každé pokolení své knihovní dluhy zaplatiti — zakládalť se na tom původně všeobecně požadovaný jednoprocentní úmor základní, pomocí jehož při někdejším 5procentním zúročení, tedy při annuitě 6procentní, shlazoval se dluh za 35—36 let. Pojišťovací projekty právě dotčené znamenaly by pro kruh příslušných pojištěných jen návrat k pravidlu tomu z nutnosti opuštěnému, návrat oklikou pojišťování a zdražený o náklady (a event. zisk) jeho. Rozbor pojišťovatelským znalcem, který vzhledem k otázce této ve své výroční zprávě na r. 1899 provésti dala zemská hypoteční banka dolnorakouská, mohl arci jenom čísly dotvrditi tento výsledek.[1])

Nedadouce se másti chvilkovými rozruchy, jež přivádějí nové formule tak řečených velkých prostředků do myslí zeměděleckých, staraly se od po-

---

[1]) Otištěn též v knize Hattingbergově str. 138—151 s dodatkem na str. 157 a násl.

čátku let osmdesátých naše zemské úvěrní ústavy hypoteční, jichž počet napořád rostl, o využitkování klesající míry panujícího úroku ve prospěch svého dlužnictva. Podpora konversí dluhových vytvořením příslušných typů zástavních listů, povzbuzováním a poučováním měla částečně — arci jen v mezích jistot sirotčích — uskutečnovati ideál vybavení dluhového. Zákonodárství přišlo tomu na pomoc již r. 1881 na půdě práva poplatkového (účinněji až r. 1889), na půdě knihovního řízení teprv r. 1888. Odtud jest znamenati dvojí karakteristický směr literárního úsilí a praktických snah: popularisování konversí a usnadnění jejich právní. Konverse pohledávek hypotečních dosud výše úrokovaných v níže zúročitelné staly se vůdčí zásadou všech příslušných zemských úvěrních ústavů, kteréž svou povahou jsou více hospodářsko-politickými ústavy než podniky. Konverse jejich mohou býti druhu dvojího. Jednak konverse vlastních jejich pohledávek na níže zúrokovatelné, což mohlo míti význam jen u starších toho druhu bank. Jednak konverse prováděné tím, že zmíněné banky na sebe převedou pohledávky svědčící věřitelům jiným, což stalo se zvláště u zemských ústavů nověji zřízených čelným vodítkem, ba namnoze bylo hlavním motivem jich založení. Při založení nejmladšího z těch ústavů, tyrolského, jenž v činnost vstoupil 1. lednem 1901, šel ten záměr nejdále: ode vsi ke vsi, od domu k domu soustavně provádět proměnu dluhů vypověditelných a povinnému úmoru nepodlehajících v nevypověditelné, annuitnímu úmoru podrobené. Oblacinění úroků naučilo nás ceniti výhodu nevypověditelného dluhu. Jeť chráněn proti účinkům proměn peněžního trhu, pokud se ony jeví ve stoupání úroku; využitkování poklesu jeho pomocí nové konverse zůstává však volno.

Není zde místa pro zevrubný výpis příčin, pro které zejména nad míru výhodná příležitost ke konversím od r. 1895 až do 1898 nebyla zrovna na venkově využitkována náležitě. Jednou z těch příčin byly dozajista nedokonalé opory, jež činnosti konversové poskytoval zákon ze 14. června 1888 č. 88 ř. z. Opíraje se o názor, že následujícímu věřiteli knihovnímu vzchází touže měrou nárok na zlepšení jistoty hypoteční, jakou předcházející pohledávka se umenšuje, a obávaje se, že by zneužíváno bylo výhodného řízení knihovního k předstíraným cessím pohledávek již splacených, ale nevymazaných, obmezil zákon ten výhody svoje pouze na případy když také dosavádním věřitelem byl úvěrní ústav veřejnému dozoru podrobený. Kromě toho zůstala vůbec nesnáz při konversích od takových ústavů postupem prováděných, že musily starému věřiteli, trval-li na tom, pohledávku jeho zaplatiti před provedením výmazu knihovního, což bez jistého risika není. Proti prve dotčenému obmezení obracely se resoluce agrárních korporací i sjezdů, jež trvaly na tom, že všecko obmezení v příčině kvality věřitele, zejména dosavádního (při převodech cessemi) má odpadnouti a že výhod zákona z r. 1888 mají býti účastny také i jen takové převody, při kterých se pohledávka dosud k pravidelnému úmoru nezavázaná proměňuje v annuitovou, i když s tím spojeno není snížení míry úrokové neb břemen vedlejších.[1]) Potíž druhá však

[1]) Na tuto stránku věci de lege ferenda obmezoval se též můj agitační spisek: »Břímě, jež se dá zmenšit« (Praha 1897), v němž také příslušná literatura dotčena.

bývala by zbyla i podle osnovy vládní v ministerstvu spravedlnosti r. 1899 vypracované a různým korporacím k dobrozdání předložené, jež požadavkům dotčeným nejširší měrou snažila se vyhověti. Aby jí odpomohl, pokusil se Karel sv. p. Ludwig, ředitelský rada Hypoteční banky král. Českého, o návrh osnovy zákona, jenž v základě svém spočívá na obdobě §§ 2., 3. a násl. zák. z 6. února 1869 č. 18 ř. z. Řízení příslušné nazývá spisovatel řízením konversovým. O podrobnostech právnické stránky tohoto zvláštního vyzývacího řízení přenechán budiž úsudek odborníkům právnickým. Nepochybno jest, že by uzákonění osnovy Ludwigovy přičinilo kus práce soudům, jakmile by se ruch konversový zase hojněji rozproudil, k čemuž při nynějším stavu úrokové míry není mnoho podnětu. Cenným jest ten pokus proto, že prokazuje možnost risika prostého provádění konversí převodem pohledávek obecně tak zvaných věřitelů soukromých na ústavy úvěrní, veřejnému dozoru podrobené, na kteréžto převody zákon ze 14. června 1888 se nevztahuje. A právě konverse tyto jsou nejžádoucnější, protože pohledávky sem spadající nerepraesentují jenom převážnou dosud sumu všech knihovně zapsaných dlužných kapitálů, nýbrž mezi nimi bývá též nejvíce takových, které jsou úročeny nepřiměřeně vysoko, a vesměs bývají vypověditelny, tedy s hlediště požadavků účelného úvěru pozemkového neracionálny. Jiná k cíli tomu snáze vedoucí cesta nebyla dosud nikým ukázána.

Tak daleko ovšem navrhovatel se neodvažuje, aby chtěl obmeziti výhodu, jíž by poskytovalo řízení od něho navrhované, pouze na ty případy, ve kterých se pohledávka převádí na úvěrní ústavy dávající zápůjčky nevypověditelné a nucenému úmoru annuitnímu podrobené, tedy v podstatě toliko na hypoteční banky vydávající listy zástavní.

Až dotud mohli bychom tedy naznačiti stav rakouských opravných snah, které se vztahují na problém zadlužení selského, takto: Kromě odvážných, jednostranných, větší menší měrou na veřejnou pomoc hmotnou počítajících projektů všeobecného nuceného vyvazení dluhového, které nepřihlížejí ku příčině, z níž dluhy povstaly, máme snahy k účinnějšímu usnadňování dobrovolných konversí převodem pohledávek na úvěrní ústavy buď takové, které poskytují nevypověditelné úvěry s nuceným úmorem aneb aspoň na ústavy úvěrní pod veřejným dozorem stojící, u nichž sice nelze zabezpečiti stálosť úroku, kteréž ale přece z pravidla požadují ne-li úmor annuitní aspoň procentuálné splátky kapitálové. Dáť se u těchto přece očekávati, že práva výpovědního neužijí nevčas, leč při nepořádcích dlužníka nebo když stoupání panující míry úrokové je nutí požadovati také na dlužnících vyššího zúročení. Posléz řečené platí zejména o spořitelnách.

Proto při uvedeném, pro vyhojení zla nedost účinném a pro zemědělské požadavky tedy neuspokojivém stavu opravné pokusy státi nezůstávají. Původcové jiných a to právě nejnovějších pokusů směřují o několik honů dále. Odmítajíce sice všeliké všeobecné projekty vyvazení dluhového, osnují přece jisté rozhodnější prostředky znenáhlého vybavení dluhového, při čemž mají na zřeteli skutečnosť, že k tomu znenáhlému umořování spolu za úrokových podmínek poměrně nejpříznivějších a tím již též splácení usnadňujících

bezpečně vedou toliko dluhy nucenému annuitnímu úmoru podrobené. I tak jim jde o to, aby jak možná největší část všech dluhů knihovních byla převedena na tuto racionální formu, tudíž vlastně na hypoteční ústavy zemské.[1] Ježto ale zemské ústavy mohou vůbec jen v určitých hranicích jistotných své zápůjčky poskytovati, nedalo by se cíle dotčeného dosíci jinak, leč když se spolu k tomu bude působiti, aby znenáhla dluhy pozdějších pořadí, ty právě, jež bývají nejdražší a nejčastěji vedou k exekucím, byly odraženy a podněty k nim zamezovány. Jsou to ostatně dle zkušenosti namnoze právě dluhy, které při normálním běhu věcí ani jako knihovní dluhy uzavírány býti nemají, jako zejména dluhy k účelům provozovacím, dluhy z nehospodářství a t. p. V podstatě tedy — nehledě k řídkým případům zápůjček melioračních, pro něž pak platí zřízení speciálná — mělo by hypoteční zadlužení býti obmezeno na případy úvěru državebního, totiž z nedoplatkův cen kupních a ze závazků, jež povstávají z udělení věna a z řízení pozůstalostního. Nemají-li arci tyto posléz řečené nabývati rozměrů udržení hospodáře na usedlosti ohrožujících, záleží spolu na zákonodárství samém, zejména na úpravě práva dědického.

V základní myšlénce: obmeziti dluhy knihovní na t. zv. úvěry državební a to v mezích t. zv. jistot pupillárných, v těch mezích však spůsobiti, aby knihovní dluhy byly uzavírány toliko nevypověditelně s úmorem annuitním, stýkají se oba úvodem jmenované spisy, Hattinbergův a Grabmayrův, vysoce karakteristické pro nejnovější agrární snažení rakouské, pokud souvisí s problémem dluhovým Hattingberg, byv až do zralých let mužných činným ve službě soudcovské, osvědčil se pak jako ředitel dolnorakouské hypoteční banky zemské též zároveň znamenitým úvěrnickým praktikem, takže učinil z ústavu toho vůdčí ústav zemských hypotečních bank v Rakousku. Grabmayr, známý politik, jest Tyrolan, příslušník země, jež mezi rakouskými jediná si zachovala (v severní, německé části své) staré právo agrární spočívající hlavně na patentech z 11. srpna 1770 a 9. října 1795. Snad se i spolu z těchto rozdílností vysvětlí různá cesta, kterou se oba uvedení spisovatelé béřou za svým cílem. Hattingberg nedotýkaje se požadavků právní úpravy (n. př. ustanovení zákonného maxima zadlužovacího), chtěl by k cíli výše dotčenému pracovati ryze dobrovolnými prostředky úvěrní služby a organisace. Grabmayr v přesném obmezení na Tyrolsko chce zabezpečiti ten cíl pevnou právní úpravou.

Dobré dvě třetiny knihy Hattingbergovy věnovany jsou srovnávacímu historickému přehledu organisace agrárno-úvěrní v Rakousku a Německu, při čemž, pokud jde o samo vylíčení organisace úvěru hypotečního v Rakousku, přidržuje se spisu mého »Der landwirtsch. Hypothekarcredit in Oesterr. während

[1]) Neboť akciové banky hypoteční hrají v Rakousku vůbec jen úlohu podřízenou. Velké ústavy toho druhu (Všeob. rak. ústav pro úvěr pozemkový, hypot. odd. Rak. uh. banky) mají těžišti svých akcí v Uhrách; menší vlastní svou působnosť obmezují na Halič a Bukovinu. Nejnovější zkušenosti v Němcích prokázaly, jako kdysi zkušenosti u »Crédit foncier« francouzského, že by beztoho možno nebylo budovati na akciové banky hypoteční nějaké reformní dílo agrární.

der letzten fünfzig Jahre«[1]), pokud jde o Německo, díla Hechtova (Die staatl. u. provinz. Bodencreditsinstitute in Deutschl. 1891). Beze všeho ohledu na osud hospodářsko-politických plánů spisovatelových zůstane tato část jeho práce zajímavou a čtení hodnou pro důkaz, který on tu vede o tom, jak v rakouských zemských ústavech pro úvěr hypoteční sloučeny byly přednosti pruské soustavy zástavních listů s výhodami zařízení zavedených nejprv u státních a provinciálních úvěrních ústavů pozemkových německých. Kdežto s těmito mají společnou myšlénku veřejné garancie, přístupnosť všem kategoriím pozemkového majetku a, pokud jde o technický moment, bankovní organisaci — vesměs to věci, jež starším stavovským »Landschaften« pruským scházely — převzaly od pruských akciových bank hypotečních, třeba teprve po mnohé trpké zkušenosti, zpeněžování zástavních listů ve vlastní režii (původně zásadně přenechávané dlužníku) a tím účinný vliv na regulaci jejich kursu. Též srovnávací tabulky o zařízeních a výsledcích zemských ústavů rakouských jsou velice cenné a zrovna nadšený jest spůsob, kterým tento praktik bankovní vyličuje a karakterisuje veliké poslání ústavů těch jako ústavů »konversových a z dluhů vybavujících« (Convertirungs- und Entschuldungsanstalten). A ježto by právě z té příčiny chtěl všechen knihovní úvěr rolnický na jejich racionální formy přivésti, nemohl se spřáteliti s výrokem pisatele těchto řádků ve výše zmíněném spise pronešeným, že přese všecku racionálnosť našich hypotečních bank spořitelny — jejichž pohledávky hypoteční jsou více než třikrát vyšší než celý stav pohledávek hypotečních všech našich bank za ziskem nejdoucích[2]) — nejen jsou, ale ještě asi dlouho budou hlavním činitelem našeho hypotečního úvěru. Toť právě, dle Hattingberga, pro budoucnosť má přestati, musíť býti tudíž překonán vliv netečnosti, nevědomosti i rozličných místních ba začasté i osobních zájmu. jež odvracejí venkovského člověka od racionálných forem pozemkového úvěru. Ale spolu má býti zahájeno tažení proti přílišnému přepínání hypotečního úvěru na újmu zdravého rozvoje úvěru osobního, jemuž mají zůstati vyhrazeny všeliké ony zápůjčky, které toliko spůsobem národohospodářsky neoprávněným se do veřejných knih vnášejí. Aby se ten záměr splnil, mají především hypoteční banky zemské nejen na vrchol dovésti všecky nyní již u nich značně vyvinuté spůsoby úlev (zrušení neb obmezení příplatků režijních, bezplatné knihovní provádění selských zápůjček, odstranění upomínacích poplatků) a populárního poučování, nýbrž mají vstoupiti v těsné organické spojení s drobnými rolnickými ústavy úvěrními, zejména záložnami Raiffeisenskými, kterým dle intencí autorových i jiných jejich přátel pro

[1]) Zvl. otisk z velkého jubilejního díla redakcí Herzovou vydaného: Geschichte der oesterr. Land- und Forstwirtschaft u. ihrer Industrien 1848 bis 1898 (Vídeň 1900).

[2]) Přičteme-li k zemským ústavům ještě Galicyjskie Towarzystwo Kredytowe jakožto ústav také na zisk nevycházející, činily koncem r. 1895 všecky jejich hypot. pohledávky něco přes 251 millionů zlatých, pohledávky spořitelen však 1,068 mill. zl. Záložny, sirotčí pokladny a pojišťovny měly dohromady jen 315 mil. zl., akciové banky hypoteční okolo 100 mill. zl. Všechen ohromný ostatek připadal na blíže neoznačitelné t. zv. pohledávky soukromé.

budoucnosť se přisuzuje poslání nad míru závažné. Hypoteční banky zemské mají se pro ně státi úvěrním ústředím (čímž po různu již se staly) k vyrovnávání nedostatkův a přebytků peněz, ony zase těm bankám mají sloužiti za prostředkovatele zápůjček hypotečních a platův annuitních majíce při prostředkování vždy na zřeteli účel zápůjčky, tak aby jen tehdy došlo k hypoteční zápůjčce, když to jest povahou účelu ospravedlněno, kdežto by ve všech případech jiných strany se poukazovaly na cestu úvěru osobního. Za to má býti pečováno, aby se řečeným záložnám dostalo veřejnou pomocí dostatečných reserv u jejich ústředí, aby dále k zařizovacím účelům jiných rolnických společenstev svépomocných, jako skladištních, nákupních atd. také jiné zdroje byly otevřeny (správní přebytky hromadných pokladen sirotčích), kteréžto úvěry se dosud také vyhledávaly u Raiffeisenek, ačkoliv jsou svou povahou dlouhodobé a tedy zmenšují potřebnou pohyblivosť kapitálovou pro úvěr osobní, vlastní to výlučný úkol drobných místních těch záložen rolnických. Spisovatel se však výslovně vyjadřuje proti stanovení monopólu hypotečních bank zemských vzhledem k hypotečním úvěrům rolnickým, nechtěje vylučovati soutěž jiných ústavů. Jen uvedenou již službou organisační a poučovací má se k cíli od něho hlásanému pracovati.

A právě v tom se od něho zásadně liší Grabmayr, který pro jistou kategorii rolnických statků chce tento monopól, jehož provedení pak v sobě zahrnuje také stanovení zadlužovacího maxima. Jeho plán, jak již podotčeno, má na zřeteli pouze Tyrolsko, v jehož agrárních zařízeních jest pro něj utvořen podklad. V Tyrolsku totiž jediném, vyjímajíc jižni vlašskou část, vlivem agrárno-právních zvláštností výše již naznačených zachovaly se uzavřené (nedílné) statky selské, což, jak zkušenosť ukázala, arci nezabránilo předlužení; stouplať při tom cena pozemků velice a na předlužení obecně patrném mají nedoplatky tržních cen účasť velikou. A zrovna zase těmto možnostem má plánem Grabmayrovým dána býti závora. Pohleďme tedy napřed na ty právní podklady, jejichž genesis v článku nahoře jmenovaném vypisuje Walter Schiff. Starodávný tyrolský »Verfachbuch«, požadavkům vedení pozemkové knihy už dávno naprosto nevyhovoval jsa vlastně pouhou chronologickou sbírkou všech na držbu i zadlužení se vztahujících listin pro celý obvod obecní. Nyní po zákoně zemském ze 17. března 1897 (s nímž korresponduje říšský zákon z téhož datum) ustupuje konečně pozemkovým knihám v tom spůsobu, jako jsou již dávno zavedeny v jiných rakouských zemích. Ale dotčená již zvláštní povaha agrárních poměrů tyrolských přináší to s sebou, že v nových knihách tyrolských nalézá místo dvojí oddělení hlavní knihy, totiž zvláštní pro »uzavřené usedlosti« (geschlossene Höfe) a zvláštní pro pozemky volné (walzende Grundstücke).

Zavádění nových kněh postupuje zvolna, neboť vyjasnění pravého stavu knihovních závad při těžké přehlednosti a nejasnostech dosavádních listinových sbírek Verfachbuchu není vždy snadným. Za to bude Tyrolsko po provedeném řízení míti obraz skutečného stavu zatížení svých pozemků, což, jak známo, u nás nemáme, ježto se během času nahromadilo v knihách množství závad, které zůstávají zapsány, ač fakticky již dávno třeba jsou

zaplaceny, takže úřadní výkazy statistické o výši knihovního zadlužení nejsou spolehlivým obrazem faktického zatížení vyjímajíc fideikommissy. Uzavřené usedlosti nemají pouze býti zachovány, nýbrž má býti poskytnuta možnosť k jejich rozmnožování. Proto usiloval sněm tyrolský o nové upravení jejich poměrů právních, zejména též v příčině práva dědického, zvláštním zákonem zemským. Původní osnova toho zákona se sice nepotkala se souhlasem vlády, ale sněm podvolil se žádaným změnám a tak překážku odstranil. Pokud se týče trvání uzavřených usedlostí a zřizování nových, ustanoveno, že kromě případu vyvlastnění neb exekučního prodeje každá změna v trvání a objemu usedlosti uzavřené vázána jest na svolení »usedlostní kommisse«. Na jejím souhlasu závisí též dovolení, aby více pozemků volných v »uzavřenou usedlosť« bylo spojeno nebo nějaký pozemek volný k uzavřené usedlosti přivtělen. Z materiálních předpisů zákona budiž vytčen jen ten, že se k novému utvoření uzavřené usedlosti vyžaduje průměrný výnos postačující k přiměřené úživě rodiny nejméně pětičlenné, nesmí však výnos ten býti více než čtyřnásob větší. Na podobné obmezení jest vázáno i přivtělení volného pozemku k uzavřené usedlosti. Za to slučování více uzavřených v jedné ruce zakázáno. Obšírné dědické předpisy předpokládají jako dosud nedílný přechod na jediného z dědiců a přejímací cenu, není-li utanovena posledním pořízením, má se zřetelem na výnosovou hodnotu vyměřiti soud tak, aby přejímající dědic mohl obstáti. Usedlostní kommisse (Höfekommission) pro každou obec místní skládá se ze zástupce politického úřadu okresního, okresního společenstva rolnického a obce. V druhé stolici — jakožto zemská kommisse usedlostní — jest složena ze záslupce politického úřadu zemského, zemského výboru a rady zemědělské.[1])

Třetím vskutku organickým článkem tohoto reformního díla agrárního, jež dělá čest sněmu tyrolskému, bylo současné založení hypoteční banky zemské, jež se má státi ústavem »konversovým a z dluhů vybavujícím«, jak o tom sní Hattingberg. Aby se jím stala účinněji a organické její spojení s agrární reformou tyrolskou ještě tužším, k tomu čelí zajímavé návrhy knihy Grabmayrovy. Právo k poskytování hypotečních zápůjček na uzavřené usedlosti v Tyrolsku má, dle návrhu Grabmayrova, býti pro budoucnosť zákonně vyhrazeno této zemské bance, a ježto bude ona s to pouze v mezích své stanovové jistoty zápůjčky udíleti, byla by tím implicite pro tyto usedlosti zavedena hranice zadlužovací. Vše jiné zadlužení majitelů usedlostí uzavřených má býti odkázáno na prameny úvěru osobního. Prosté stanovení tohoto prin-

[1]) Jak jsem již ve svém referátu v »Hlasu Národa« č. 213 a 215 r. 1900 upozornil, jest to zajímavý útvar »selfgovernementu agrárního«, jemuž podobný tanul mi na mysli v referátě o společenstvech rolnických podaném radě rolnické (Mittheilungen ü. d. Verhandlungen der Section f. L.- u. Forstw. u. Montanwesen des Industrie- u. Landw-Rathes I. u. II. Tagung str. 79 a násl.) a v referátě o dosazení zemědělských znalců při úřadech správních. (Tamtéž III. Tagung str. 206 a násl.), jakož i v článku: »Nynější stav otázky o závazných společenstvech rolnických« v »Národohosp. Obzoru« 1900 str. 105 a násl. K témuž požadavku v příčině jistých otázek dělitelnosti dospěl nezávisle na mně prof. Fiedler ve své Zemědělské politice díl I.

cipu bylo by arci bezvýznamým, neboť hypoteční zadlužení uzavřených usedlostí v Tyrolsku již namnoze hranici tu značně překročilo. Proto jest těžiště plánu Grabmayrova vlastně v tom, kterak si představuje znenáhlé vybavení usedlostí uzavřených ze stavu předlužení nynějšího do výhradného zadlužení u zemské banky až do mezí dvoutřetinové hodnoty na podkladě výnosovém stanovené.

Tento převod má se uskutečniti poznenáhla a to při trojích různých příležitostech, z nichž ta či ona během života jedné generace u každé usedlosti se udá. Jsou to: prodej z volné ruky nebo prodej exekuční anebo dědický přechod. V každém takovém případě zjedná si soud závazné oznámení se strany banky, do jaké výše ona na dotčenou usedlost uděliti může zápůjčku (rozumí se nevypověditelnou s povinným annuitním úmorem) nebo-li do jaké sumy může váznoucí na ní závady výplatou věřitelů na sebe převésti. Jen do té sumy může dále dluh na usedlosti zůstati. Musí tedy v případě prodeje z volné ruky ostatek tržní ceny, v případě exekučního prodeje ostatek ceny výdražní zapraven býti hotově, kdežto při projednání pozůstalosti musí soud vyšetřiti, dá-li se hledíc k nynějšímu stavu passiv a vzhledem k vyšetřené přejímací hodnotě vystačiti s výší zadlužení od banky vyměřenou tak, aby mohl přejímající dědic obstáti. Ne-li, zařídí soud prodej usedlosti a pozůstalostní řízení se provede na základě čistého výnosu peněžního. Pak-li ano, provede se projednání tak, že se z bankovní zápůjčky zapraví passiva a výplata ostatních dědiců.

Takový jest in nuce Grabmayrův plán vybavení dluhového pro uzavřené usedlosti (t. j selské). Jeho podklady jsou: 1. Úprava dědického práva, jež vylučuje přetížení přejímajícího dědice; tu poskytuje předem již zákon 2. Vyloučení koupí z volné ruky i v exekucích s malými hotovostmi, tedy se zůstatkem značných nedoplatků. Toho má se dosíci monopólem banky. Takto má býti zamezen nepříznivý vliv obou již od Rodberta oceněných hlavních příčin předlužení rolnického — podílů dědických a nedoplatků ceny tržní; spolu pak soustředěním knihovních dluhů u jediného povinný úmor předpisujícího věřitele postupné vybavení má býti usnadněno.

Plán sám, jak viděti, je příliš osobitě přispůsoben Tyrolsku. Provésti se dá netoliko za cenu citelného obmezení osobní svobody, nýbrž i za cenu snížení pozemkových resp. usedlostních cen. K tomu bodu ale tíhne všecka agrární reforma, která chce úvěrové anarchii učiniti přítrž. Bez dočasných bolestí a jistého znásilnění leckterých individuálných prospěchů se taková reforma provésti nedá. Falser, kritik Grabmayrův, to vycítil, ale sám nic positivního proti jeho návrhům nepostavil. Pomineme-li jeho námitek s hlediště zákonodárné příslušnosti, kterým vyhověti nebude tak nesnadno, dokud bude reforma jen Tyrolska se týkati, musíme z věcných vytknouti dvě. Předně, tu namítal Falser, že stanovení zadlužovací hranice jest jen fiktivné, dokud by byla připuštěna exekuce na celý statek pro dluhy osobní a tedy si může každý věřitel osobní vymoci hypoteční zabezpečení své pohledávky tím, že podá žádost za exekuční prodej usedlosti a, když na základě nabytého povolení nárok jeho do knih byl zapsán, exekuci započatou dále nevede. Grab-

mayr namítal, on že činí podmínkou, aby vedení exekuce na uzavřené usedlosti pro dluhy osobní bylo vyloučeno. Není pochyby, že splnění toho požadavku (kteréž rovněž jako jiné právní předpisy potřebné spadá v příslušnosť rady říšské) osobní úvěr držitelů usedlostí uzavřených poškodí, namnoze zničí a pád nejednoho viklajícího se hospodáře urychlí. Grabmayr se utěšuje, že hospodář úvěru hodný pomocí Raiffeisenek přece ho najde, ježto správcové těchto záložen ryze místních poměry majetkové i osobní povahu sousedů znají. Také tu námitku Falserovu nesluší podceniti, že stanovení monopólu banky zemské vylučuje možnosť úvěrů lacinějších, než budou její. I přes tu námitku přešel Grabmayr ve svěže psané obraně trochu lehce. To, co také podle něho, jako podle Hattingberga, jehož spis, jak se podobá, měl vliv na obranu Grabmayrovu, tvořiti bude hlavní kmen hypotečního zadlužení příštího, budou přece jen úvěry država držební. Bezúročnosť a nižší úrok než je sazba hypotečních bank zde nebývá takovou vzácností n. př. následkem testamentárních ustanovení. Při hypotečních zápůjčkách zapisuje se dluh ve výši nominální hodnoty zástavních listů a tedy jen zúročení nominální, od něhož dle stavu kursu skutečné může se odchylovati. Zástavní list musí počítati na peněžní trh a není vyloučeno, že se naskytnou lokální možnosti opatřiti kapitál za úroky mírnější. Soudíme tedy, že bude nezbytno, provede-li se plán Grabmayrův, připustiti řadu výminek z monopólu banky zemské, jakmile bude prokázáno, že ceteris paribus jest výsledek pro držitele i živnost příznivější. Že ovšem i přes ty námitky plán Grabmayrův slibuje bezpečnější provedení než Hattingbergovo spoléhání na pouhou dobrovolnosť vlivem poučení a agitace, jest zjevno. Zejména zdají se býti příliš sanguinickými naděje, že se podaří tou cestou vytlačiti z hypotečních úvěrů selských spořitelny, jimž Hattingberg ochotně by ponechal působnost, pokud jde o nemovitosti městské. I na venkovského rolníka působí blízkosť ústavu zapůjčujícího, větší možnosť dočasných úlev při splácení a t. p. Ostatně nejsme také v příčině spořitelen u mety poslední. Dosud ovšem jen nepatrný jich počet má právo vydávati zástavní listy a většina z těch užila té výhody jen nepatrnou měrou. Ale přece se již mnohé o to právo hlásily, domáhajíce se jeho spolu právě poukazem na možnosť zabezpečiti takto svým hypotečním dlužníkům stálosť úrokovou. Jest arci na bíle dni, že nelze právo takové zpovšechniti, neboť přílišná rznosť typů zástavních listů na peněžní trh přinášených a soutěž o jejich odbyt ohrozila by kursy všech; zde jistá větší jednotnosť zabezpečuje lepší odbyt a vydatnější vliv na příznivosť kursu. Viděli jsme v posledních dnech, jak německé spořitelny v Čechách usilují o vytvoření svazu, který chce vydávati listy zástavní Bylo by záhodno, aby se správa veřejná povolením projektu podobného. kteréž by i v jiných případech těžko bylo odepříti, příliš neukvapovala. Neboť jest na jevě, že by se podobného převádění hypotek od spořitelen nabytých na formu nevypověditelných, annuitnímu úmoru podrobených dalo dosíci i jinými způsoby organisace, při níž by střediskem, jímž má tu státi se zvláštní svaz, mohly se státi existující hypoteční banky, aby se, jak možná, jednotnosť typu zástavního listu zachovala. Ideám Hattingbergovým by se tu otevíraly docela nové cesty, arciť by to s pouhou dobro-

volností nešlo, předpokládalo by zákonodárné zasáhnutí, byť odchylné od návrhů Grabmayrových.

Tolik vyplývá zcela nepochybně z vylíčeného stavu věci, že sice ukvapené všeobecné projekty dluhového vyvazení selského ustupují v soudnějších hlavách návrhům, které o tolik jsou možnější, oč obor provedení obmezenější — avšak pokusy ty v otázce naší nemohou ještě znamenati poslední slovo, zejména tam, kde odchylné zřízení agrární nedopouští prostého nápodobení vzoru tyrolského.

K novějšímu písemnictvu otázky měnové.

Podává sekční rada Jan *Koloušek.*

V posledním osmiletí (1892—1900) udály se velmi dalekosáhlé změny ve světovém oběhu peněžním, kterými vlastně teprve boj mezi zlatem a stříbrem rozhodnut, a sice v rozhodný prospěch zlata. Řadu těchto pronikavých změn zahájilo Rakousko-Uhersko v r. 1892 zákony o měně korunové; na to hned r. 1893 následovala Východní Indie zastavením svobodné ražby stříbra a úplným uzavřením mincoven indických.[1]) Po dlouhých přípravách odhodlaly se na to Rusko a Japonsko téměř současně k zavedení čisté zlaté měny (1897) a reforma ta provedena v obou říších s velikou rychlostí a radikálně V r 1899 prohlášeno i ve Východní Indii (Act XXII. 1899) zlato za zákonné měřítko hodnot. O menších státech jako o španělských republikách amerických: Chile a Costarice, které rovně zavedly zlatou měnu v nejnovější době, zmiňujeme se tu jen mimochodem.

Rakousko-Uhersko, které reformou tou nejdříve počalo, dosud ještě prodělává dobu přípravnou následkem složitých parlamentárních poměrů, jakkoli k úplnému dovršení úpravy měnné nemnoho již schází, jelikož všechny přípravné kroky nutné ke konečné úpravě jsou vlastně již učiněny.

Jaký jest obrovský význam všech vzpomenutých valutních reforem, pochopíme nejlépe, když považíme, že takto zlatá měna zavádí se nově na území, jehož obyvatelstvo se páčí nejméně na 530 millionů a pro které dříve bylo měřítkem hodnot buď stříbro (v Indii a v Japonsku) nebo papírové peníze (v Rusku a v Rakousko-Uhersku). — Těmito všemi událostmi viděly se i Spojené Státy Severoamerické pohnuty prohlásiti (zákonem z 14. března 1900) zlatý dollar za zákonné měnidlo (legal tender) při všem platonickém osvědčování se pro mezinárodní bimetallistickou měnu.

---

[1]) Od r. 1893 až do nedávna nebyly stříbrné rupie ani na účet státní ve Východní Indii raženy; teprve v r. 1900 začato opět s obmezeným ražením rupií, ovšem pouze na účet státní, poněvadž se objevil velmi citelný nedostatek směnných prostředků.

I. *Japonsko.* Z četné literatury o všech těchto důležitých událostech měnných zajisté nejzajímavější jest spis japonského ministra financí hraběte Matsukaty v anglickém jazyku o zavedení zlaté měny v Japonsku (Report on the adoption of the gold standard in Japan; by Matsukata Masayoshi. Tokio 1899.)

V úvodu vylíčeny děje mincovnictví a oběhu peněžního v Japonsku od r. 1600, v kterémž roce zavedena mince běžná, jež kolovala v říši té pak více než 260 let až do »Restaurace« (v letech šedesátých). Mince ta byla ovšem úplně dle způsobův obvyklých také v Evropě stále zlehčována a také v jakosti zhoršována (kromě doby panování Kioho-va 1715—1734). Za systemu feudalní vlády »Shogunate« dostalo se do oběhu kromě zhoršených mincí také hojně papírových peněz, které měly velmi malou důvěru a silně v ceně kolísaly. R. 1868 po odklizení všech zbytků feudalních zřízení a zavedení řádné ústřední vlády pomýšleno hned na upravení měny a byl pojat plán zavésti měnu zlatou. Ale poněvadž na Východě vůbec byl v užívání stříbrný mexikanský dollar, rozhodla se vláda japonská (1871) kromě mincí zlatých raziti také mince stříbrné rovné váhou a jakostí mexikanskému dollaru (416 troy-grains stříbra jakosti 0·900), které měly býti základem měny ve svobodných přístavech japonských [1]) Základní mince ať ze zlata, ať ze stříbra byla nazývána »yen«. Tím stanoven jakýsi druh bimetallistické měny se zákonitým poměrem hodnoty stříbra k hodnotě zlata 1 : 16·17,[2]) původně ovšem s tím omezením, že pro vnitřní oběh určen byl yen zlatý, pro zahraniční obchod a pro obchod v přístavech volných yen stříbrný.

Než následkem různých finančních nesnází, hlavně následkem značných státních vydání na potlačení revoluce v r. 1878 bylo vydáváno mnoho papírových peněz nesměnitelných a zároveň vyměňovány staré papírové peníze, pozůstatky to z dob vlády feudalní — opětně buď vládními penězi papírovými nebo nesměnitelnými bankovkami různých provincialních bank.

Touto inflací papírové peníze nesměnitelné staly se výhradním měnidlem a agio na mince zlaté i stříbrné stoupalo nesmírně. Konečně počátkem let osmdesátých byl stav ten tak kritický pro finance státní i pro veškerý hospodářský vývoj říše, že se nahlédla nemožnost dalšího podobného hospodářství.

V té době právě (v říjnu 1881) hr. Matsukata přejal portefeuille ministerstva financí a hned se rozhodl postupně ztenčovati oběh nesměnitelných papírových peněz jak státních tak i bankovních. Založena byla banka (akciová, s polovinou kapitálu patřícího státu) »Nippon Ginko« (Banka Japonská), jíž propůjčeno bylo výhradní privilegium vydávati bankovky směnitelné za kov a jež měla ponenáhlu směniti za své bankovky jak vládní tak i jiné papírové peníze nesměnitelné. K tomu účelu byly věnovány výtěžky státních výpůjček jakož i docílené přebytky státního hospodářství následkem zvýšených daní a jiných důchodů státních.

---

[1]) Nějaký čas byla i o něco těžší mince, americký trade dollar = 420 troy-grains, ražena, jejíž ražení však záhy zastaveno.

[2]) 1 yen zlatý obsahoval $1^2/_3$ *g* zlata hrubého nebo $1^1/_2$ *g* zlata ryzího.

Největší summa papírových peněz kolovala v r. 1880: vládních 136·02 millionů yenů a bankovních nesměnitelných 34·14 millionů, tedy dohromady 170·16 millionů. Ke konci toho roku byl již oběh ten zredukován na 159·37 millionů, koncem r. 1881 na 153·30 millionů. Ale měna jednou znehodnocená nechtěla prozatím nicméně ani po této redukci stoupati.

Průměrný kurs stříbrných a zlatých yenů v papírových penězích byl následující:

roku	kurs zlatých yenů	kurs stříbrných yenů	Oběh papírových peněz nesměn. koncem roku v millionech yenů
1873	0·999	1·036	89·64
1874	1·004	1·038	103·80
1875	1·008	1·029	101·49
1876	1·019	0·989	106·89
1877	1·040	1·033	119·15
1878	1·158	1·099	165·70
1879	1·339	1·212	164·35
1880	1·573	1·477	159·37
1881	1·843	1·696	153·30

Kurs zlatých yenů byl nejvyšší v březnu 1881 (1·930), stříbrných pak v dubnu téhož roku (1·795).

Než úsilí vlády, která stále umenšovala oběh papírových peněz a částečně také jiné okolnosti, zejména klesání ceny stříbra (na které tu však autor při svém výkladu nebéře zřetele) vedlo nicméně k cíli a roku 1886 dosaženo konečně parity aspoň mezi papírovými a stříbrnými yeny. Tím způsobem bylo konečně možné vydávati bankovky směnitelné za stříbro a Japonsko stalo se zemí faktické stříbrné měny.

Kurs zlatých a stříbrných yenů vyjádřený papírovými byl totiž:

roku	zlatých yenů	stříbrných yenů	oběh papír. peněz nesm. koncem roku v millionech yenů
1882	1·690	1·571	143·75
1883	1·394	1 264	132·28
1884	1·198	1 089	124·40
1885	1·218	1·055	118·50
1886	1·246	1·000	97·30

Od r. 1886 již se agio na stříbrné yeny nevyskytlo, za to ovšem je stálé a pořáde téměř stoupající agio na yeny zlaté.

Z pohybu cen zlatých a stříbrných yenů je viděti, kterak klesání ceny stříbra spolupůsobilo a urychlilo účinky způsobené obmezováním oběhu papírových peněz, nač ovšem hr. Matsukata ve svých úvahách nebéře žádného skoro zřetele, ačkoli v následujících na to statích velmi obšírně pojednává o klesání ceny stříbra a následcích toho pro Japonskou měnu po r. 1886. — Cena stříbrných yenů klesla na př. z r. 1885 na 1886

z 1·055 na 1·—, kdežto současně stoupla cena zlatých yenů z 1·218 na 1·246 (tedy při poklesnutí ceny stříbrných yenů o 4·8% stoupla cena zlatých yenů o 2·3%).[1]) Cena stříbra klesla z r. 1885 na r. 1886 o 6·6% přibližně asi tak, jak to je také zobrazeno ve vzájemných kursech stříbrných a zlatých yenů, pokud jsou vyjádřeny yeny papírovými. Od r. 1880 do 1886 klesla cena stříbra tak, že by stříbrný yen v roce 1880 rovnal se hodnotě 1·151 yenu stříbrného v roce 1886 (pokud ovšem vyjadřujeme cenu stříbra zlatem) a tedy tato okolnost zároveň s uskrovněním oběhu papírových peněz (o 38·9%) vedla k odstranění agia na stříbrné yeny. Že pak ani později se už agio na stříbrné yeny nevyskytlo, sluší jistě také ze značné části přičísti na vrub stálého klesání ceny stříbra. Ovšem v r. 1890, kdy cena stříbra začala náhle opět — arci jen na krátkou dobu — silně stoupati, byla již japonská měna tak ustálena a o směnitelnost papírových peněz již tak dalece postaráno, že ani ona krise nepřivodila již agio na stříbro.

Že japonská měna byla až do nové úpravy v březnu 1897 (s platností od 1. října 1897) skutečnou měnou stříbrnou, pozná se snadno srovnáním kursu směnek na Shanghai (kde stříbro je pouze dle své váhy a jakosti měnidlem) a směnek na Londýn (str. 373 spisu):

rok	směnka na Londýn		směnka na Shanghai	
	1 yen = x pence		100 yens = x taels	
	cena nejvyšší	cena nejnižší	cena nejvyšší	cena nejnižší
1893	32·73	27·87	72·41	71·50
1894	27·09	23·77	73·37	71·38
1895	26·51	23·31	72·75	71·50
1896	26·69	25·20	72·63	72·30
1897 do dubna	25·45	24·35	72·96	72·30

Obnášely tedy největší difference kursu na Shanghai v r. 1894 2·8%, což zároveň byl maximalní rozdíl za celou dobu 1893—1897; kdežto rozdíl v kursu na Londýn byl největší v r. 1893 17·4% a maximalní rozdíl v době 1893—1897 byl 43·8% (parallelní s tím byly také rozdíly ceny stříbra v Londýně; celkem bylo však v oné době kolísání cen stříbra ještě značnější nežli kolísání ceny stříbrných jenů).

Ačkoli tedy Japonsko rokem 1886 počínaje mělo konečně faktickou měnu stříbrnou, bylo nicméně kolísání této stříbrné měny počátkem let devadesátých

[1]) Poměr cen zlata k ceně stříbra byl:

1873	15·92	1878	17·94	1883	18·64
1874	16·17	1879	18·40	1884	18·57
1875	16·19	1880	18·05	1885	19·41
1876	17·88	1881	18·16	1886	20·78
1877	17·22	1882	18·19		

vůči měnám evropským skoro tak značné jako počátkem let osmdesátých kolísání měny papírové. Z těch příčin rozhodla se vláda japonská přejíti ke měně zlaté a v říjnu r. 1893 (tehdy Matsukata nebyl již ministrem financí) svolala kommissi, která měla o otázce měny rozhodnouti. Po dlouhém rokování usnesla se kommisse ta nepatrnou většinou (8 hlasů proti 7) pro přechod ke měně zlaté a z většiny pak nejvíce se jich vyslovilo (6 z osmi) pro čistou měnu zlatou kdežto ostatní (2) byli pro bimetallickou měnu. Pro čistou měnu zlatou se vlastně tedy v kommissi nenašla většina. Důvody proti čisté měně zlaté uváděny téměř do slova stejné jako všude jinde, hlavně byly to agrární ohledy, které u menšiny byly rozhodující pro podržení měny stříbrné. Vláda však na základě rozhodnutí kommisse ustanovila se na zavedení čisté měny zlaté a zlato k tomu potřebné získala si vyplacením válečné náhrady od Číny, která hlavně v librách sterlinků v Londýně byla splatna.

Zákonné vyřízení a faktické provedení reformy měnné bylo na to dokonáno již velmi rychle a opravdu dovedně. Za novou jednotku volen yen celkem podle kursu v době přechodní (počátkem r. 1897), pouze zaokrouhlena cena jeho nepatrně níže tak, aby starý yen zlatý rovnal se novým dvěma.[1]) Koncem února 1897 předložil Matsukata (který se stal před tím zase ministrem) osnovu nového zákona mincovního s náležitým odůvodněním ministerské radě, 3. března bylo provedeno již její první čtení ve sněmovně poslanců; kommisse této sněmovny podala o ní zprávu 10. března a po odmítnutí všech navrhovaných změn byla předloha přijata sněmovnou poslaneckou; 15. března přišla již do sněmovny panské, kde byla vyřízena, 23. a 26. března se jí dostalo panovníkovy sankce, načež byla hned prohlášena, aby platnost její mohla počíti dnem 1. října 1898. Tuto rychlost by mohly vlády v Evropě vůči svým parlamentům Japonsku záviděti.

Podle nového zákona je tedy jednotkou 1 yen = $^3/_4$ *g* ryzího zlata, ale nejmenší mincí kurantní je 5-yen = $4^1/_6$ *g* hrubého = $3^3/_4$ *g* ryzího zlata. Kurantní mince, stříbrný yen pozbyl platnosti a nebyl podržen ani za minci drobnou. Mince drobné jsou stříbrné (největší je 50 sen = $^1/_2$ yen), niklové a bronzové; zvláštností této měny je, že není žádné mince ani zlaté ani stříbrné, která by rovna byla jednotce měnné.

Vzetí stříbrných yenů z oběhu provedeno bylo od 1. října 1897 do 31. července 1898 Z celého množství 165·13 millionů stříbrných yenů, které byly až do r. 1897 raženy, bylo skutečně vyměněno pouze 75·09 millionů; zbytek byl po většině asi v cizině neb i doma roztaven a jako pouhé stříbro upotřeben. Zajímavé je, že předběžné odhady japonské vlády o množství yenů, které by mohly býti k výměně podány, se od skutečnosti jen velice nepatrně lišily.

Ze stříbrných yenů směněných byly pak z menší části raženy drobné mince, po většině byly však prodány v různých krajinách asijských (v Číně. Koree, ve Straits Settlements) anebo byly nově v oběh uvedeny jako mince

---

[1]) Cena yenu byla poč. roku 1897 od $24^1/_3$—$25^1/_2$ pence a cena nového yenu = $^3/_4$ *g* ryzího zlata je tedy 24·58 pence.

obchodní nebo běžná (na Formose), ovšem s výslovným vyloučením jich ze zákonného oběhu v Japonsku. Při prodeji a odbytu stříbrných yenů pozbylo se 5·55 millionů yenů (7·4%), což vynahraženo úplně mincovním ziskem ze stříbrných drobných mincí (5·65 millionů yenů).

Matsukatovo vylíčení měnných operací japonských je velmi zajímavé a poučné i pro naše evropské poměry. Opakovala se tu v Japonsku celá historie zrovna tak, jako v evropských státech: od porušování mincí zlehčováním jich až po moderní inflaci oběhu papírovými penězi. Také způsob léčení těchto chorob je téměř úplně stejný jako u nás v Evropě. Historie měny v jiných zemích a statistický material poskytnutý od Evropy a Ameriky je vodítkem pro finančního ministra japonského a jeho řeči i osnovy návrhů mohly by zrovna tak platiti pro evropské parlamenty, tak jsou podobny svým evropským vzorům. Vylíčení všech příprav, odůvodnění osnov zákonných, sestavení tabulek potřebných k posouzení zákonných předloh je velmi podařené a instruktivní; pouze jediné lze Matsukatovu spisu vytýkati, že se v něm jednotlivé úvahy velmi často opakují, co však pravidelně ani není jinak možné, když se uváží, že tu postupně uváděny důvody k vládním osnovám přednášené jednak v ministerské radě a po té na př. zároveň otištěn doslovný text ministrových výkladů, kterými své osnovy parlamentu předložené provázel.

V příčině reformy samé nelze mnoho výtek činiti. Provedení celé akce sluší nazvati rozhodně podařeným. Pouze jediná podstatná výtka byla by na místě, že nebylo potřebí tak náhlého přechodu k mincím kurantním výhradně zlatým. Při velikém množství naražených stříbrných yenů nebylo sice možné podržeti je v nezměněné formě za mince kurantní, také již proto ne, že tržní cena stříbra v nich se blížila stanovené ceně zákonné a tedy že by při stoupání ceny stříbra mohly zmizeti na čas úplně z oběhu.[1]) Ale mohly zcela dobře zlehčené stříbrné yeny (na př. asi ³/₄ váhy starého) v obmezeném množství kolovati aspoň prozatím jako mince kurantní. Také drobných mincí bylo raženo příliš málo. Do konce roku 1898 bylo totiž raženo 93·15 millionů yenů ve zlatě, kdežto drobných mincí z různých kovů jen 20·54 millionů. Tím objevil se nedostatek oběžných prostředků, hlavně menších peněz. To se jeví také v kursu japonských yenů (ať kovových ať papírových) na cizích bursách, které se udržují stále vysoko nad paritní cenou vyjádřenou v mincích evropských (2 až téměř 4% během roku 1900, jak to dokazují bursovní zprávy »l'Économiste européen«). Také drobné mince stříbrné nebyly vhodně voleny. Kromě té zvláštnosti, že není žádné mince, která by rovna byla měnné jednotce (existují nejmenší mince zlaté = 5 yenům a největší stříbrné = 50 sen = ½ yen) mají japonské stříbrné mince příliš velikou vnitřní hodnotu. Kdyby cena stříbra v Londýně vystoupla nad 32·8 pence za 1 ounce stand. stříbra — což rozhodně není vyloučeno — vyplatilo by se

[1]) Stříbrný yen by měl touž hodnotu jako zlatý, když cena stříbra v Londýně je: 1 ounce standard. stříbra = 29·15 pence; v listopadu r. 1900 stoupla však cena stříbra až na 30 pence i výše.

drobné mince ze země vyvážeti[1]) a nastaly by tu podobné nesnáze, jako svého času v Italii, pokud drobná mince tam nebyla nacionalisována. Tím také vzdalo se Japonsko velmi značného mincovního zisku z drobných mincí.

Matsukata uvádí ke konci svého díla též některá data pro posouzení, jak zavedení nové měny působilo na hospodářský vývoj Japonska, ale podotýká hned zcela správně, že pro tak krátkou dobu pozorovací nelze ještě žádných spolehlivých důsledků vyvoditi.

V nejnovější době pozorovati již následky obmezeného oběhu peněžního v Japonsku. Úroková míra bankovní udržuje se na 9—12% a poklad kovový banky se stále zmenšuje. Kdežto r. 1899 v červenci měla banka Japonská drahého kovu (hlavně zlata) 107·4 mill. yenů při oběhu 205·3 millionů bankovek, zmenšil se poklad její na př. 20. října 1900 již na 70·8 millionů yenů při oběhu bankovek 188·4 millionů. Současně vývoz zlata od ledna do konce srpna 1900 převyšoval dovoz o 30 millionů yenů. (L'écomomiste européen 1900 Nro 461).[2])

* * *

II. *Rusko.* V nejnovější době o předmětu tom velmi hojná literatura uveřejněna. Pozoruhodnější spisy jsou:

»K. Golovin. Russlands Finanzpolitik und die Aufgaben der Zukunft« (aus dem Russischen von M. Kolossovski). Leipzig 1900 — »Volkswirthschaftliche Studien aus Russland« von Schulze-Gävernitz. Leipzig 1899. — »Die Währungsreform in Russland« von Dr. Jos. Raudnitz, uveřejněno v Mittheilungen des k. k. Finanzministeriums« 1901. — »La riforma monetaria della Russia«, Eteocle Lorini 1897. — »Bulletin russe de statistique et de législation« hlavně v posledních ročnících. — Kromě toho statě v různých časopisech, zejména ruských: v Ruském Trudu, v Ruském Věstníku, v St. Petersburger Zeitung; dále v »l'Économiste européen« (Georges Bourgarel a Edmond Théry) v »The Economist«, v »Münchener Allgemeine Zeitung«, v »Neue Freie Presse« (na př. dne 22. pros. 1900: Georg Karwill: »Der gegenwärtige Stand der russischen Valutareform«) atd.

Nejkritičtěji usuzuje o provedené reformě ruského mincovnictví K. Golovin; velmi názorně a přehledně vyličuje všechny přípravné kroky, které zvláště ministr Višněgradskij podnikl, aby přivedl pořádek do zbědovaných financí ruských, jak se v něm zrodila myšlenka, ustáliti kurs ruského rublе, i kterak rysy budoucí reformy naznačil, kterou pak po něm jeho nástupce ministr Witte s neobyčejnou rázností a rychlostí provedl. Charakteristika

---

[1]) Aby se vyplatilo stříbrné rupie vyvážeti, musila by cena stříbra v Londýně až nad 40·36 pence stoupnouti; kdežto aby se rakouské zlatníky vyplatilo vyvážeti, musila by cena stříbra býti nad 51·71 pence.

[2]) Další literatura týkající se reformy japonské měny je po většině jen reprodukcí Matsukatových úvah. Tak v »l'Économiste européen«: »La réforme monétaire japonaise« 1900 Nro. 427, 437, 438, 439, tamtéž »La production de l'or en Chine et les besoins du Japon« Nro 434. V anglickém »The Economist« 1900, »How the Japanese government dealt with the Chinese War indemnity« p. 1729. V »Bulletin de statistique et de législation comparées« Paris 1900 I., 641 je noticka: »La réforme monétaire du Japon.«

obou těchto ministrů (Višněgradského a Witteho) je v díle podána výtečně, jich zásluhy oceněny spravedlivě, ale zároveň bez předsudků podána i přísná kritika jich finanční politiky beze všeho pochlebování a zbytečného vynášení docílených úspěchů. Spisovatel je při posuzování výsledků těch velmi skeptickým, uvažuje nejen o zevnějším zdaru celé reformní akce, nýbrž zkoumá, jaké to bude míti v zápětí účinky na veškeré hospodářské poměry ruské veleříše, i pokud bylo možné akci tu provésti s menším obtížením státní pokladny a s větším šetřením poplatnictva. Ovšem autorovi není při tom sama valutní otázka o sobě jedině rozhodujícím činitelem; úvahy své rozšiřuje na všechna odvětví veřejného hospodaření, hlavní pozornost obrací k poměrné a spravedlivé péči veřejné o hospodářské zájmy všech výrobních tříd, zejména se ujímá zanedbaného ruského zemědělství.

Pragmatickým vylíčením obratně provedené reformy ruské měny, a hlavně její právní stránkou zabývá se Eteocle Lorini (La riforma monetaria della Rusia), kdežto Dr. Raudnitz po výtce všímá si finanční stránky tohoto problemu na základě nejnovějších statistických dokladů (hlavně podle »Bulletin russe«) i zákonným provedením reformy a obšírným podáním nových valutních zákonů.

Po marných pokusech finančního ministra Bunge zjednati rovnováhu v rozpočtu státním a ustáliti kurs papírového ruble, podařilo se konečně Višněgradskému v letech 1887—1892 zvýšením státních důchodů a přísnou šetrností docíliti značných přebytků v řádných rozpočtech. Řádné příjmy v onom šestiletí byly rozpočteny celkem na 5195·1 mill. rublů, skutečně bylo však přijato o 269·4 mill rublů více, řádná vydání byla podle rozpočtů na 5232·2 mill. rublů stanovena, obnášela však opravdu o 34·4 mill. rublů méně. Tím objevil se v řádných rozpočtech místo deficitu 37·1 mill. přebytek 266·7 millionů rublů. Mimořádná vydání obnášela ovšem za touž dobu 658·7 mill. rublů (z toho 50 millionů na kovový poklad státní banky, 378·1 millionů na stavbu drah, 162·5 millionů k umírnění nouze z hladu roku 1891–2). Poněvadž zároveň i mimořádné příjmy se vyskytly, stačily k uhražení mimořádného schodku úvěrní operace (výpůjčky) 193·1 millionů rublů za celé ono šestiletí (Golovin p. 23—25). Současně zvýšil se vývoz ruského zboží za hranice a obmezován byl přívoz, konversemi bylo břímě úrokové ze státních půjček sníženo o $12^1/_2$ millionů rublů ročně. Pouze pokus ustáliti kurs papírových rublů, nechtěl se dařiti. Tak kreditní (papírový) rubl měl průměrně ceny v kopějkách ve zlatě (1 rubl ve zlatě nyní = 1·50 kreditního = 4 frs.)

1886 60·66	1888 59·45	1890 72·57	1892 63·05
1887 55·68	1889 65·88	1891 66·76	

Kolísání bylo někdy v krátkých lhůtách přímo úžasné: tak r. 1888 v únoru stál kreditní rubl 50 kopějek ve zlatě, v září r. 1890 81·83 kopějek a v listopadu 1891 opětně již jen 57·8 kopějek ve zlatě. Ponenáhlu však přece rozdíly v ceně se zmenšovaly, v r. 1891 ještě obnášely 28%, v r. 1892 $9^1/_2$% v roku 1893 již jen 6% (Raudnitz p. 5—7).

Ovšem ke konci vlády Višněgradského se poměry značně zhoršily, hlad r. 1892 způsobil, že výsledky spořivosti byly jím pohlceny, že zamýšlená reforma měny nemohla býti rázně provedena. System Višněgradského dovedl sice zvýšiti státní příjmy, ale pro blahobyt obyvatelstva se strany státní nečiněno skoro nic, tak že po smrti ministrově počátkem r. 1893 Rusko bylo celkem v poměrech dosti neutěšených (Golovin p. 29 – 30).

Již Višněgradskij zamýšlel ustálením kursu zavésti kovovou měnu na podkladě tom, aby 1 kreditní rubl = 1·50 ruble ve zlatě. Witte po nějakém váhání tento plán vzal za svůj a v otevřeném boji hlavně proti berlínské burse, která spekulovala na snížení kursu pap. ruble, se mu podařilo poraziti na hlavu spekulaci tu (Raudnitz p. 7—10). Současně pokračoval ve snaze zvýšiti státní důchody jednak zvyšováním daní (od r. 1887 do 1898 stoupl výnos daní z 609 mili. na 839 milionů rublů), hlavně však rozvojem průmyslu a obchodu v říši a výnosem státních podniků (železnic, státních statků, dolů atd.). V pětiletí 1893—1897 byly státní důchody řádné rozpočteny na 5666·8 millionů rublů, státní vydání řádná na 5564·9 mill. Ve skutečnosti obnášely státní příjmy však 6240·3 mill. a vydání řádná 5604·6 millionů, přebytek řádných rozpočtů 635·7 millionů rublů.

Za to mimořádná vydání stoupla v onom pětiletí na 968·6 millionů rublů (z toho 350·6 millionů na sesílení pokladu státní banky, 499·7 millionů na stavbu a zakoupení železnic, 20·7 millionů na umoření dluhů mimo umořovací plán). Vydání ta uhražena jednak přebytky řádných rozpočtů, jednak novými výpůjčkami v celkovém obnosu 721 millionů rublů (Golovin 31—41). Zúročitelné státní dluhy koncem roku 1887 obnášely 3963·7 millionů rublů kreditních, koncem roku 1896 5049·6 millionů rublů, ale úroků platilo se jen 269·9 mill. rublů v r. 1896 proti 264·3 mill. v r. 1887 (Golovin 42—43). Na 1. ledna r. 1900 obnášel státní dluh veškeren (zúročitelný i nezúročitelný) 6170·1 millionů rublů, ale úrokové břímě jen 274·6 mill. rublů (»Bulletin russe« a »L'économiste européen« 1900 Nro. 420). Malé jen zvýšení úrokových vydání vysvětluje se výhodnými konversemi. (Nejpodařenější konverse byla provedena v r. 1894, kdy 5% renta 1016·5 mill. rublů byla proměněna na týž obnos renty 4%, čím docílena roční úspora úroků 10·165 mill. rublů. Konvertováno bylo z toho 99·45%, hotově se musilo splatit jen 0·28% [Raudnitz 15]).

Po ustálení kursu ruble kreditního přikročil Witte energicky ke konečné úpravě měny. Kurs ruble ustálil se již během r. 1894 na 2·19 říšsk. mark. = 1 rubl kreditní (rozdíly neobnášejí než asi $^1/_4$%) a na té výši se držel i r. 1895. To by odpovídalo ceně bývalého ruble ve zlatě (= 4 frs.) = = 1·48 ruble kreditního. Ministr Witte rozhodl se poměr ten zaokrouhliti a stanovil, jako již to při placení zlata bylo obvyklé, cenu ruble kreditního tak, aby 1 rubl ve zlatě = 1·50 ruble kreditního = $2^2/_3$ frs (= 2·16 říšsk. mark.). Již roku 1895 bylo dovoleno povinné platy činiti ve zlatě na základě faktického kursu 1 rubl ve zlatě = 1·48 kreditního ruble a od listopadu téhož roku 1 rubl ve zlatě = 1·49 ruble kred., až konečně od 1. ledna 1896 se přešlo k nynější zákonné relaci ruble zlatého = 1·50 ruble kreditního. Toto

vyšetření bylo zprvu jen prozatimním, stalo se však definitivním dne 8. srpna 1896 a dovršeno bylo ražením imperialů a poloimperialů s nápisem 15 rublů resp. 7½ rublů[1]) (dříve 10 rublů resp. 5 rublů ve zlatě). Roku 1898 raženy konečně i 10ruble a 5ruble (kreditní) zlaté, tak že celkem obíhají čtveré zlaté mince v Rusku (15-, 10-, 7½- a 5ruble).

Již r. 1896 předložil Witte státní radě předlohu zákona o čisté zlaté měně, ale státní rada předlohu tu neschválila. Witte se tím nedal však zastrašiti a již 27. března 1898 zavedeno všeobecné účtování v nové měně a 7. června 1899 konečně sankcionován zákon, kterým i ražení zlatých mincí na účet soukromníků bylo všeobecně dovoleno. Stříbrné mince kolovati smějí jen jako mince drobné a jich oběh stanoven průměrně na tři ruble pro jednoho obyvatele (tedy asi na 400 millionů rublů pro celou říši). Stříbrné ruble při placení přijímati soukromníci povinni jsou jen do obnosu 25 rublů (ostatní drobné mince jen do obnosu 3 rublů). Od 1. dubna 1899 jest pak i na bankovkách ruské státní banky vytištěno »Státní banka směňuje kreditní listy (bankovky) za zlaté mince bez omezení summy.« (Raudnitz 50—63.) Z těchto ustanovení patrno, že je nová ruská měna nyní skutečně měnou čistě zlatou, jako na př. měna anglická.

Také zásoba zlata v Rusku je dostatečně hojná: koncem roku 1898 obnášela dle úředních zpráv 1591 millionů rublů, koncem r. 1899 1566·4 mill. rublů (r. 1898 4243 millionů frs., r. 1899 4177 millionů frs.). Státní banka ruská má právo vydati za 600 millionů rublů bankovek, které musí býti z polovice zlatem kryty, co se vydá přes 600 millionů rublů, musí býti úplně zlatem uhrazeno.

Podle toho za 300 mill. rublů bankovek může bez úhrady kovové obíhati. Fakticky jsou všecky bankovky nejen úplně zlatem kryty, nýbrž zásoba zlata u státní banky obnášela dne 6. prosince 1900 o 22½% více nežli obíhalo bankovek (The Economist 15./12. 1900) a před tím byl poměr ten ještě příznivější. Dluh státu bance, který ještě v r. 1895 700 millionů rublů činil, je nyní úplně splacen (Neue Freie Presse 22./12. 1900) a čistý výtěžek banky pro státní finance byl za rok 1899 9·3 millionů rublů, a to po odkázání dvou mill. rublů reservnímu fondu banky (Münchener Allgemeine Zeitung 1900 v červenci).[2])

---

[1]) Imperial = 15 rublů = 40 frs., poloimperial = 7½ rublů = 20 frs., jsou váhou a jakostí rovny úplně zlatým 40- resp. 20frankům.

[2]) Kovová zásoba jednotlivých bank ke konci října 1900 byla v millionech franků:

		zlata	stříbra	dohromady	oběh bank.
banky francouzské	2./11. 1900	2.298	1.113	3.411	4.124
státní banky ruské	31./10. 1900	1.839	166	2.005	1.490
banky rakousko-uherské	31./10. 1900	958	244	1.202	1.596
bank anglických (se skotskými a irskými)	1./11. 1900	1.032	25	1.057	1.138
bank německých (říšské a ostatních)	31./10. 1900	709	339	1.048	1.774
bank italských (italské, neapolské, sicilské)	31./10. 1900	398	62	460	1.163

Z předeslaného přehledu je viděti, že zevní zdar valutní reformy v Rusku je úplný, ano že k nápravě měny učiněno bylo až příliš mnoho. To je také hlavní výtka, kterou Golovin celé reformní akci činí, jen že jeho záliba pro papírový rubl, jemuž více místa by v peněžním oběhu přál, jde snad trochu daleko. Golovin vytýká, že oběh zlata byl umělým způsobem lidu jaksi vnucen a to přes potřebnou míru. Připočte-li se totiž k zásobě zlata v ruské státní bance to, co zlatých mincí v zemi obíhalo, páčila se koncem roku 1899 zásoba zlata v Rusku na 1566 millionů rublů (Raudnitz p. 70), kdežto všech papírových peněz bylo vydáno tehdy jen 491 millionů rublů (l'Economiste europé en). Připadalo tedy na 100 rublů papírových 319 rublů buď ve zlatých mincích anebo neraženého zlata, stříbrné a jiné drobné mince v to nepočítaje. Podle náhledu Golovinova bylo vůbec zbytečné papírový rubl z oběhu takto naprosto vytlačovati; kurs ruble byl již dříve ustálen (1894) a tedy mohlo se při tom stavu setrvati; kdyby prý i občas rubl papírový v ceně klesl, bylo by to jakousi ochranou ruským výrobcům a obchodníkům proti vlivu nepříznivých konjunktur v cizině. Obrovským nahromaděním zlata byly ruské finance zbytečně obtíženy, o kolik set millionů rublů mohl býti zúročitelný státní dluh menší. Sama ta okolnost, že se zbytečně tolik zlata z ciziny navezlo, ukazuje prý, jak vládní kruhy ruské nedůvěřovaly stálosti nové měny.

V mnohém směru má Golovin rozhodně pravdu. Tolik zlata Rusko zajisté nepotřebovalo, aby svou měnu napravilo. Také oběhu papírových peněz mohl býti dán větší rozsah. V zákonu o státní bance je to sice obsaženo ustanovením, že banka může vydati až 300 millionů pap. rublů kovem neuhrazených, ale místo toho přesahoval kovový poklad banky průměrně asi o 200 millionů rublů oběh papírových peněz. Dalo se tak mnoho zlata uspořiti a strachy vlády o stálost ruské měny byly rozhodně přepjaty. Ovšem tak daleko se nicméně nemohlo jíti, aby papírový rubl proti cizím měnám prodělával zase takové skoky jako na př. počátkem let devadesátých; tím však ochrana, kterou by z toho ruská výroba proti cizině mohla míti, odpadá sama sebou a jestliže Golovin na ni počítá, potom by se musil vůbec prohlásiti proti reformě měny ruské vůbec. V té příčině tedy s Golovinem nelze souhlasiti.

Také mnohé jiné vývody Golovinovy upomínající na různé utopie bimetallistické nelze beze všeho uznávati. Tak zejména jeho náhled, že by roční těžení stříbra a zlata jen malý vliv na cenu obou kovů mělo, jelikož zásoby dosud

		zlata	stříbra	dohromady	oběh bank.
banky nizozemské	3./11. 1900	123	140	263	492
banky belgické	31./10. 1900	90	14	104	598

L'Économiste européen 1900 Nro. 462—464. Z přehledu toho patrno, že co do množství zlata i vůbec drahého kovu zaujímá banka ruská druhé místo, co do poměru oběhu bankovek ke zlatu se jí vůbec žádná banka cedulová ani z daleka rovnati nemůže, pouze banky anglické se jí blíží. U bank anglických připadalo na 100 £ bankovek 90·7 £ zlata (93 £ kovu vůbec), kdežto u banky ruské na 100 rublů bankovek připadalo 123·4 rublu zlata (134·6 rublů drahého kovu vůbec).

nahromaděné jsou příliš veliké, aby roční přírůstek značněji nějak svůj vliv objevil. Podle amerického »Report of the Director of the mint« 1899 obnášela produkce zlata od r. 1492—1898 asi 14¼ mill. *kg*, kdežto za r. 1899 vytěženo 470.000 *kg* (»Engineering and Mining Journal«), což činí více než 3% veškerého těžení dřívějšího. Podobně při stříbře: podle amerického ředitele mincovny bylo těženo od r. 1492—1898 asi 264 millionů *kg*, kdežto za rok 1899 5·434 mill. *kg*, tedy více než 2% veškerého těžení dřívějšího a při stříbře bylo toto procento po dlouhá léta dřívější ještě vyšší — ne tak při zlatě. — Že by takové značné roční přírůstky drahých kovů neměly vlivu na cenu, nelze přece tak snadno tvrditi.

Jiné výtky Golovinovy, na př. že stříbrný rubl jakožto minci kurantní — ovšem jen na účet státu ražený v obmezeném množství — bylo možno podržeti a že drobných mincí vůbec se málo pro ruské poměry nachází v oběhu, sluší jistě za oprávněné uznati, jelikož by tím také ruská státní pokladna byla značně získala neb uspořila na úrocích a peněžní oběh bez újmy stálosti měny nemusil býti súžen, jako se jeví nyní.

Pokud kritika Golovinova ostatní finanční politiky ruské se týče, to vymyká se z rámce této úvahy.

* * *

III. *Rakousko-Uhersko.* Důležitý příspěvek kritický o reformě měny rakousko-uherské podal loňského roku Dr. Ph. Kalkmann ve »Wiener Staatswissenschaftliche Studien« (redakcí Ed. Bernatzika a Eug. Philippoviche vydávaných): »Die Entwertung der österreichischen Valuta im J. 1893 und ihre Ursachen« 1899. — Brzy po vydání zákonů o měně korunové začaly kursy cizích směnek stoupati, napřed ponenáhlu, později během r. 1893 velmi rychle a značně. Kurs směnky na Londýn ve Vídni, který při paritní ceně měl by býti 10 liber sterl. = 120·087 zl. překročil v březnu 1893 výši 121·— a v srpnu (25.) téhož roku byl již na 126·80 zl., načež po předchozím klesání vystoupl dne 9. listopadu až na 127·65 zl., tedy o 6·3% nad paritní cenu. Od té doby pak již klesal stále, až v říjnu 1895 klesl opět na paritní cenu a pod ni.

Kalkmann uvádí různé náhledy, kterými výjev ten vysvětlován. Podle jedněch byla to inflace; skoupením zlata za 40 mill. zl. od banky rakousko-uherské a uvedením bankovek v oběh za tu summu rozhojnil se peněžní oběh nad potřebu a následkem toho musila se naše měna znehodnotit. Druzí hledali příčinu ve zhoršení naší obchodní bilance, třetí zase vykládali, že to byl příliv rakousko-uherských cenných papírů, který způsobil klesání naší měny. Kalkmannovi není žádný z těchto důvodů dostatečným vysvětlením pro znehodnocení měny, ba zdá se mu, že nejsou ani případné (tak nezdá se mu oběh peněžní v r. 1893 přílišný a bilance obchodní jeví se mu spíše příznivou nežli nepříznivou, příliv cenných papírů z ciziny nepovažuje za značný a rozhodně ne za rozhodující moment). Více se mu zamlouvá to vysvětlení, že diskont banky anglické a říšské banky německé byl poměrně příliš vysoký proti diskontu banky rakousko-uherské.

Toto vysvětlení vede ho však k tomu, že musíme uznati působení zahraničných vlivů na cenu naší měny i že naše měna, ač jest měnou isolovanou, jest nicméně velmi citlivá vůči kritickým událostem a poruchům hospodářským v cizině.

V r. 1893 byly to hlavně z počátku australská, ke konci americká krise, které především na Anglii hospodářský tlak způsobily; odtud tlak ten rozšířil se na celou západní a střední Evropu, ano při americké krisi byla západoevropská národní hospodářství přímo dotčena. Tíseň peněžní, která z toho v Londýně a později v Berlíně a Amsterodamě vznikla, způsobila, že cizina své kapitály, pokud je mohla z Rakouska Uherska vybaviti, hleděla dostati domů a tím se zdražily směnky na cizí země na bursách rakouských, čili měna naše musila klesnouti v ceně, poněvadž se nedostávalo cizích platidel, jež zahraniční kapitalisté od nás požadovali a jelikož nebylo možno nedostatek ten nahraditi vývozem zlata. Banka rakousko-uherská byla sice povinna zlato za určitou sazbu kupovati, ale nikoli je opět za tu sazbu prodávati, tak že zlaté mince jen za vyšší cenu při zvýšené poptávce bylo možno dostati. Tentýž vliv jevil i zvýšený diskont v cizině, jelikož cizozemský kapitál neměl žádné příčiny při naší poměrně nízké úrokové sazbě vyhledávati naše trhy peněžní.

Je tedy vysoká diskontová sazba v cizině, hlavně t. zv. privatní diskont, hlavní příčinou, proč cizí kapitál nám byl v r. 1893 vypovídán a proč také žádný nový kapitál tam odtud nepřicházel, aby jej vystřídal. Tytéž příčiny měly pak i podobné účinky na měny papírové jiné, jako na měnu italskou a ruskou; ano měny italská a ruská byly tím tenkráte citelněji zasaženy nežli měna rakousko-uherská.

Jednotlivé fase krisí australské a americké v r. 1893 vyličuje na to autor podrobně, jakož i působení jich na různé bursy evropské. Jejich účinky na měny ruskou, italskou a rakousko-uherskou znázorněny pak velmi přehledně graficky pěknými diagrammy, jakož i působení diskontové sazby na cenu směnek (po případě mincí). Z diagrammů těch vysvítá skutečný parallelismus kursů směnečných a výše diskontové sazby; čím vyšší diskont v cizině, tím pravidelně i vyšší cena cizích směnek. Méně poučny zůstávají diagrammy znázorňující pohyb cen a cenných papírů, jelikož se z nich těžko dá souditi, zdali a jaký byl příliv našich cenných papírů z ciziny

Celkem však autor svými vývody dokázal to, co i jinak — třeba ne tak jasně — bylo známo. Vysvětlování, že vysoká diskontová sazba způsobila vysoké kursy cizích peněz (směnek) v Rakousko-Uhersku, v Rusku a v Italii v r. 1893, je více jen povrchním vysvětlením vnějšího rázu a nedotýká se vnitřní podstaty problemu; tvrdí se tím vlastně něco dosti samozřejmého. Jak mohlo býti proti těmto účinkům od banky rakousko-uherské čeleno, naznačuje autor sám na několika místech. Nejúčinnější prostředky i podle něho by arci bývaly, aby banka rakousko-uherská byla zvýšila diskontovou sazbu, když v cizině již tak silně stoupala, i aby nabízela cizozemské směnky, které měla započteny v kovový poklad, ke prodeji, když byly nejvíce hledány, po případě aby i prodávala cizí mince ze své zásoby. Že tenkráte privatní

diskont ve Vídni byl také nízký, nerozhoduje, privatní diskont se řídí pravidelně podle bankovního. V pozdějších dobách banka rakousko-uherská řídila se již těmi zásadami, které nahoře naznačeny a podařilo se jí vždy zažehnati tak vznikající agio na zlaté mince cizí.

Odkaz na proměny ruské měny současné s proměnami měny korunové také nemůže přesvědčovati ani překvapovati, když se popváží, že rok před tím prodělávala měna ruská proměny nepoměrně horší (difference tehdy byly až pateronásobně větší).

Autor byl nucen přiznati, že banka rakousko-uherská míru diskontu udržovala r. 1893 nepřiměřeně nízko. Tím však zároveň byl by se jistě uskrovnil oběh vydaných bankovek, kdyby diskont byl náležitě zvýšen. Tak nepřímo uznává se, že přece to byla do jisté míry aspoň inflace oběhu papírovými penězi, která vedla k znehodnocení korunové měny. Že oběh papírových peněz nebyl o mnoho větší r. 1893 nežli později v r. 1895, kdy již agio na zlaté mince zmizelo, není rozhodující námitkou: Nezáleží totiž v té příčině na absolutním množství obíhajících peněz papírových, nýbrž na relativní jich hojnosti t. j. je-li jich vydáno nad onu míru, již obchod *domácí a vnitřní* potřebuje a snese. Tu pak může absolutně menší summa způsobiti inflaci, kdežto při značnějších nárocích na oběh peněžní absolutně vyšší summa vydaných peněz papírových nemusí vésti k inflaci. — Celkem však je Kalkmannova úvaha velmi pozoruhodná tím, že ukazuje, jak proměny valutní není radno nikdy jednostranně vykládati i jak tu velmi mnoho složitých zjevů spolupůsobí.

Novější literatura o dějinách horního práva, zvláště v zemích českých.

Podává prof. dr. Jaromír *Čelakovský.*

1. Das alte Bergrecht von Iglau und seine bergrechtlichen Schöffensprüche. Herausgegeben von Dr. J. A. Tomaschek E. von Stradowa. Insbruk 1897.

2. Das Recht des ältesten deutschen Bergbaues bis ins 13. Jahrhundert. Von Dr. Adolf Zycha. Berlín 1899.

3. Ein sociales Arbeiterrecht Deutschlands. Von Dr. Adolf Zycha. (Otisk z Zeitschrift für Bergrecht, díl 41. a z Vídeňského měsíčníku Pernerstorferova »Deutsche Worte« 1899.)

4. Das böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechts von Iglau. Von Prof. Dr. Adolf Zycha. Dva díly. Berlín 1900.

5. Nástin dějin českého práva horního. Do Ottova Slovníku Naučného napsal prof. dr. Jaromír Čelakovský. V Praze 1896. (Druhé, doplněné vydání v Povšechných Českých dějinách právních str. 264—292.)

6. »Horní právo«, stať dr. Karla Kadlce v Ottově Slovníku Naučném XI. str. 615—617 a 627—632, sestavená, pokud jde o rakouské právo, větším dílem dle přednášek prof. dra. Josefa Stupeckého o rakouském právu horním.

7. Studien über die Entwickelung des Bergregals in Schlesien von Dr. Konrad Wutke. Ve Vratislavi 1897.

8. Zur Theorie des Bergregals in Schlesien von Dr. E. Zivier. Ve Vratislavi 1897.

9. Geschichte des Bergregals in Schlesien bis zur Besitzergreifung des Landes durch Preussen. Von Dr. E. Zivier. V Katovicích 1898.

10. Bergbauvorrechte in der Herrschaft Plesz in Oberschlesien von Brunno Bellerode. Ve Vratislavi 1899. (Beiträge zu Schlesiens Rechtsgeschichte III. a IV. díl.)

11. Akten und Urkunden zur Geschichte des Schlesischen Bergwesens. Oesterreichische Zeit. Herausgegeben von Dr. E. Zivier. V Katovicích 1900.

12. Schlesiens Bergbau und Hüttenwesen. Urkunden (1136 bis 1528) von Konrad Wutke. Ve Vratislavi 1900. (Codex dipl. Silesiae XX. díl.)

13. Zur Geschichte des Bergregals in Schlesien. Von Dr. Felix Rachfahl. (Forschungen zur brandeb. und preussischen Geschichte. XIII. díl.)

Jak už přehled nově vydaných těchto spisův a pojednání z oboru horního práva ukazuje, obrací se v novější době opětně úsilovně pozornost k otázce vzniku a vývoje horního práva vůbec a zejména horního práva českého. Jest to pochopitelno. Objasnění této otázky jest zajímavým a vděčným předmětem právních a kulturních dějin vůbec a českých zvláště. Dějinám horního práva jest v první řadě objasniti obsah a význam pramenů tohoto práva a při tom přihlížeti k provenienci a vývoji jednotlivých stěžejných zásad a útvarů jeho. Jim jest přihlédnouti k počátkům a postupnému vývoji regálu horního a svobody horní, zodpovídati otázku, v jakém rozsahu práva výsostná nad horami přicházela k platnosti a do jaké míry ustupovalo před nimi právo vlastníka pozemku, takže se dospělo k uznávání zvláštního horního vlastnictví odděleného od vlastnictví pozemkového. Jim jest vyložiti, jakou organisaci měly zvláštní úřady a soudy nad horami zřízené a v jakém rozsahu přiznávala se horníkům svoboda dobývati kovy a dělati hory. Jest tudíž úkolem historie tohoto práva sledovati zejména právní poměry těžařův, jak k pánu regálu horního a úřednictvu hornímu, tak i k vlastníku pozemku, na kterém se nerosty hledají a dobývají, a taktéž k havířům a ostatnímu lidu hornímu. Přihlížejíc historie práva horního také k tomu, jaká právní ochrana se poskytovala rozmanitým zařízením na podporu díla horního zavedeným, obsahuje také cenné příspěvky k tak zv. dějinám sociálním a hospodářským. Mnohé zajisté zjevy právního, společenského a hospodářského života moderního, na př. útvary associační za účely hospodářskými, hospodářství peněžní, forma kapitalistického podnikání, expropriace majetku soukromého, podřizování jeho a vůbec zájmů soukromých účelům veřejným, otázka dělnická, ustanovení pracovní doby státem, pojišťování dělnictva pro případ nemoci a stáří atd., vzaly namnoze v oboru průmyslu hornického svůj počátek a měly zde pozoruhodný předchozí neb analogický vývoj.

Při tom dějinám horního práva českého přiznává se obecně zvláštní zajímavost. Jak známo, došlo v zemích českých nejprve k důkladnějšímu sepsání práva toho v střední Evropě a sepsání to rozšířilo se do vůkolních a mnohých vzdálených zemí, tvoříc základ i novějších některých kodifikací horního práva. Čechy oplývajíce druhdy znamenitým bohatstvím zlata, stříbra a jiných drahých kovův a majíce podnes vynikající průmysl hornický, mohly hlavně z důchodů horních udržeti si silnou moc panovnickou a tím i neodvislost státní a vynikající postavení v středu Evropy. Došlo proto také právě v zemích našich k veleplodné činnosti autonomní a zákonodárné na poli horního práva od XIII. století počínaje až po naše časy, kterážto činnost byla a jest předmětem studia všech opravdových badatelů v tomto oboru.

Nehledě k starším spisovatelům Deucerovi, Mathesiovi, Kořínkovi, Balbínovi, Beckovskému, Dobnerovi, Wagnerovi, Peithnerovi a j., v tomto století František Schmidt, Grimm, Jan Schmid z Bergenholdu, Kašpar hr. ze Šternberka, Karel Weis, Arnošt Vysoký, Šimon Dvořák a H. Jireček v Čechách, Krystián d'Elvert a Tomaschek na Moravě a Emil Steinbeck ve Slezsku vydali jednak část důležitých pramenů domácího práva horního, jednak podali cenné namnoze příspěvky k dějinám práva toho, jakož i českého hornictví vůbec. Rovněž badatelé v oboru horního práva rakousko-uherského a německého (na př. v Rakousko-Uhersku Sperges, Tausch, Schneider, Wenzl, Haberer, Zechner, Leuthold, Kachelman; v Němcích zejména důkladní novější badatelé Achenbach, Arndt, Ermisch a j.) přihlíželi více neb méně k historickému vývoji také našeho práva horního.

Bližšího poučení o věci mohou poskytnouti českému čtenáři pojednání (č. 5. a 6.), jež referent a kolega dr. Kadlec v Ottově Slovníku Naučném uveřejnili na základě přednášek na české fakultě právnické o předmětu tom odbývaných. Nástin dějin horního práva českého r. 1896 uveřejněný byl v druhém vydání »Povšechných právních dějin českých« právě vydávaných znovu otištěn s některými doplňky, na př. s vylíčením toho, kterak od časů císaře Josefa II. regál horní šířil se také na uhlí kamenné a železo.

I. Pokud se nejprve publikací pramenů horního práva českomoravského týče, uveřejnili někteří badatelé svrchu jmenovaní značnou jich část, ovšem nikoli vesměs kritickým spůsobem. Ze starší doby nebyly zejména doposud uveřejněny nálezy a naučení vrchního soudu Jihlavského ve věcech horních a německý překlad horního zákonníka kr. Václava II., jejž notář Jihlavský m. Jan z Gelnhausenu kolem r. 1400 byl pořídil. Důležité pak prameny XV. a následujících století, zejména výsady horních měst a nálezy horních soudů českých v Kutné Hoře a Jáchymově, čekají teprve na sebrání a vydání tiskem.

Zvěčnělý professor něm. a rak. dějin právních na Vídenské universitě dr. Tomaschek ze Stradové, jenž byl r. 1857 a 1868 vydal prameny městského práva Jihlavského, sliboval už tehdy, že časem uveřejní také materialie kmetcí stolice Jihlavské z oboru horního práva a dospěl k vykonání úkolu toho teprve po 40 letech krátce na sklonku svého života r. 1897, kdy nákladem Vídenské Akademie na světlo vyšel dávno slibovaný spis jeho (č. 1.).

S použitím několika rukopisů chovaných v Jihlavě, Brně, Vídni a Mnichově uveřejnil v něm kromě několika málo jiných pramenů 152 kmetcích nálezů Jihlavských v chronologickém pořádku, z nichž celá třetina byla dána do Kutné Hory. Nálezy ty pocházejí ze XIV. a XV. století a poslední je datován r. 1513. Některé z nich jsou sepsány českým jazykem, na př. r. 1500 moravský podkomoří Jiřík z Vlašimě žádal společně s kverky hory Medelské v Jihlavě za naučení, poněvadž »práva hornieho jinde v této zemi nikdež hledati nevieme, než v Jihlavě, tu kdež jest všem horniem právóm (T. čte právo) v královstvie Českém vrch a najvyššie miesto.« A Jihlavští ovšem dali českou odpověď (str. 183). Jako ale tento český kus je T. chybně transkribován a otištěn, takže místy ani smyslu nedává, tak i ostatní prameny s mnohými chybami jsou uveřejněny. V úvodě pak k obsahu a významu uveřejněných pramenů skoro se ani nepřihlíží, nýbrž opakují se částečně přehnané náhledy o důležitosti Jihlavského práva, jež dají se vysvětliti toliko z lokálního patriotismu autorova a z okolnosti, že mu v pokročilém stáří nebylo už lze sledovati novější literaturu historicko-právní. Tak na př. vydavatel zůstává při svém náhledu, že m. Gelnhausen byl notářem v Jihlavě kolem r. 1360 a že jeho něm. překlad zákonníka kr. Václava II. pochází z polovice (!) XIV. stol. (str. X a 18), ačkoli dávno je prokázáno, že Gelnhausen působil v Jihlavě teprve v době krále Václava IV. (srov. moje články o Gelnhausenovi v Ottově Slovníku Naučném IX. str. 1004 a v Časopise Č. Musea 1898 str. 494) [1]; tak T. podceňuje význam zákonníka kr. Václava II. a zcela nevěcně jedná o otázce národní provenience horního práva (str. XII) atd. O nějakém pokusu datovati nálezy a opatřiti je potřebným výkladem není řeči, nezbytný při takovéto publikaci osobní a věcný rejstřík schází atd.

Takovým spůsobem se stalo, že bylo třeba podniknouti opětné vydání těchto pramenů Jihlavského práva a to opět podporou Akademie věd ve Vídni. Dosti nevděčnému tomuto úkolu podrobil se professor Freiburské university ve Švýcarsku dr. Adolf Zycha, jenž svými důkladnými studiemi z oboru horního práva byl se stal k tomu úkolu osobností zcela povolanou a spůsobilou a jenž chtěje jednati o zevnějších dějinách horního práva českého nutně potřeboval k tomu řádné vydání pramenů Jihlavských a Kutnohorských. V druhém dílu své učené publikace o českém horním právu ve středověku (č. 4), o které ještě promluvíme, uveřejňuje »prameny Jihlavského práva horního«, k nimž také počítá jus regale montanorum kr. Václava II., což ovšem vzhledem k tendenci tohoto zákonníka toliko s výhradami lze připustiti.

Vyloživ nedostatečnost posavádních publikací pramenů Jihlavského práva (str. XXXII až XXXIV), podává v úvodě podrobný popis všech rukopisů, jichž užil, jakož i výklad o spůsobu vlastního vydání těchto materialií.

---

[1]) Pan skriptor Tadra sdělil s námi, že na desce rukopisu univ. knihovny Pražské sign. X F 15 naleznul kus notářské listiny, kterou *10. září 1398* vyhotovil v městě Jihlavi Johannes quondam Conradi dicti Richmut de Geylnhusen, Maguntinensis diocesis, publicus auctoritate (imperiali notarius — konec bohužel schází) a na které mezi svědky uvádí se bývalý notář městský Ondřej ze Šlapanic (presentibus d. Andrea olim notario civitatis prefate Iglaviensis).

Úvod jeho obsahuje mnoho poučného o literární historii projednávaného předmětu; při čemž uznati jest snahu vydavatele užiti též odborné literatury české. Za latinským textem horního práva Jihlavského, jak jest obsažen ve výsadní listině z r. 1249, jenž potom byl mocí statutárního práva stále rozmnožován a do německého a českého jazyka překládán, následuje latinský text a německý Gelnhausenský překlad horního zákonníka kr. Václava II., a ku konci opětné vydání kmetcích nálezů vyššího práva Jihlavského ve věcech horních a to v pořádku systematickém, nikoli chronologickém. Proti vydávání historických pramenů v tomto pořádku dají se ovšem uvésti závažné námitky a vydavatele přiměla k použití tohoto spůsobu zajisté hlavně okolnost, že Tomaschek přidržel se pořádku chronologického. Jinak jest publikace jeho v každém ohledu vzorná, prameny opatřeny jsou pracně sebraným učeným aparátem a přidaný ku konci osobní a místní rejstřík usnadňuje jich užívání do takové míry, že nadále bude se asi při pojednáních o starším českomoravském právu horním hlavně k tomuto vydání přihlížeti.

V Pruském Slezsku, kdež vývin regálu horního a také horního práva byl poněkud jiný, nežli v Čechách a na Moravě a kde v novější době vzniknul zajímavý literární spor (č. 7.—13.) o vzniku, historickém vývinu a dosahu práva regálního, o němž se ještě zmíníme, byly prameny tamějšího horního práva uveřejněny toliko zlomkovitě v díle Steinbeckově r. 1857 vydaném. Zmíněný spor měl pak blahodárný následek, že z obou sporných stran přikročilo se v poslední době ku pilnému sbírání a uveřejňování listinného materiálu, jenž se týká dějin jak horního práva, tak i hornictví a hutnictví ve Slezsku. R. 1898 dr. Zivier připojil svým zajímavým dějinám horního regálu ve Slezsku (č. 9.) sbírku 187 listin a regest z l. 1025—1714, jimiž mínil doložiti svá tvrzení, a brzo na to vydal objemný díl akt a listin k dějinám slezského hornictví vůbec z doby rakouské (č. 11.) jakožto doplněk prvnější sbírky. Druhá tato sbírka obsahuje prameny z l. 1528—1740 a jest opatřena rejstříkem míst. Dobu předrakouskou nechal dr. Zivier v této publikaci nepovšímnutou, poněvadž nejdůležitější prameny jednak už v předešlém spise tiskem vydal, jednak v jiných spisech jsou obsaženy.

Současně s těmito publikacemi přikročil Vratislavský archivář státní dr. Wutke k uveřejňování listin, jež se týkají Slezského hornictví a hutnictví, a vydal nákladem činného historického spolku Vratislavského v 20. sv. Codexu diplom. Silesiae první část materiálií z l. 1136—1528 (č. 12.). V předmluvě poukazuje k nedostatečnosti publikace Steinbeckovy a vykládá důvody, které jej přiměly podniknouti novou práci v tomto oboru. Má to býti do jisté míry prý odpověď na útoky, jež byly podniknuty na jeho úvahy o vývinu regálu horního, a sbírka jeho, jejíž druhý díl obsahující listiny do r. 1740 má letos vyjíti, bude prý úplnější nežli Zivierova. Musí se uznati také, že sbírka dr. W. je velmi pečlivou, s náležitou kritikou a s veškerým učeným aparátem opatřenou publikací, a tak v stejný čas, kdy prameny horního práva Jihlavského dočkaly se dvou současných takořka vydání, ve Slezsku podobně materiál tamějšího horního práva ve dvou novějších publikacích je každému učiněn přístupným.

II. Přistupujeme nyní k vnitřním dějinám horního práva vůbec a v zemích českých zvláště, pokud svrchu uvedenými spisy doznávají nového objasnění. Podotýkáme ihned, že z badatelů zvláště dr. Zycha odchyluje se částečně od posavádních náhledů o vzniku a vývoji stěžejných zásad horního práva, zejména pokud se týkají začátečné historie a obsahu regálu horního a svobody horní, že také starším pramenům horního práva českomoravského dává namnoze jiný výklad a že slezští badatelé rozcházejí se v názorech o genesi a praktickém významu regálu horního v Pruském Slezsku.

Dle názorů, jež posledně Arndtem, Ermischem a j. řádným spůsobem byly odůvodněny, předpokládalo i předpokládá horní právo nutně uznání zvláštního vlastnictví horního, jež od vlastnictví pozemkového jest pojmově odděleno a o němž jiná platila a platí částečně pravidla, nežli o právu vlastnickém k ostatním movitostem neb nemovitostem. Kdežto dřívější doktrina (Achenbach atd.) zastávala náhled, že hory patřily a patří k pozemkovému vlastnictví, že horní regál povstal z usurpace Štaufovců, kteří po příkladu římského práva společně se svobodou horní je zaváděli a že před tím svoboda horní se vyvinovala jako právo obecních společníků k almendě; ukázal Arndt, že toto tvrzení nedá se udržeti. Kde a pokud vlastník pozemku se považoval za vlastníka také nerostů horních, pod jeho pozemkem nalezených, a kde ani stát ani nálezce horních nerostů neměli k nim žádných práv, tam nebylo třeba žádných zvláštních pravidel ohledně majetku horního, tam nemohlo se vyvíjeti žádné zvláštní právo horní. Hornictví primitivně na povrchu země provozované bylo zvláštním druhem hospodářského užívání půdy, jež podléhalo obecným zásadám práva majetkového.

Naproti tomu, kde drahé kovy a jiné vyhrazené nerosty (na př. sůl) považovaly se za předmět, s nímž náleží disponovati státu anebo tomu, na koho stát své právo přenáší (zeměpánům, vrchnostem, těžařům), tam o spůsobu této disposice, jakož i o ostatních podmínkách a okolnostech dolování musily platiti zvláštní předpisy, a tam mohlo se vyvinouti zvláštní právo horní. Začátky tedy práva horního v každé zemi, kde hornictví nabylo většího významu, mohou se položiti teprve do doby, kdy moc státní neb zeměpanská vyhradila sobě právo nakládati s některými horními nerosty a jich ložisky s vyloučením každé třetí osoby, tedy i vlastníka pozemku, kdy ona začala přivlastňovati a hájiti sobě toto povahou svou soukromé právo, zvané regálem horním, s nímž práva výsostná nad horami zůstávala spojena, a kdy činila z něho důsledek, že bez propůjčení neb povolení státu nikdo ani pán pozemku není oprávněn provozovati hornictví.

Regálu horního neboli pojmového práva k vyhrazeným nerostům mohl pak dle Arndta používati stát tím spůsobem, že buď sám anebo prostředkem jiných osob hornictví provozoval, buď že propustil svobodu horní t. j. přiznal obecně každému, hlavně ovšem kovkopům, aby na jeho i jiných pozemcích hledali a kutali po nerostech horních a že přiznal tomu, kdo rudnou žílu naleznul a za propůjčku na dobývání její zažádal čili mutoval, právo, aby obdržel propůjčku a po obdržení jejím aby mohl si nerosty horní přivlastňovati.

Proto Arndt považoval za stěžejnou zásadu horního práva, že svoboda horní je **následkem** regálu horního a že toliko tam platí, kde ji regální pán mocí regálu prohlásil, a že pravidla, jež se týkala regálu horního a svobody horní se všemi jich důsledky a jimiž také upravovaly se poměry horníků k státu a vlastníkům pozemků, byla a jsou hlavním a základním obsahem každého práva horního.

Při tom hleděli Arndt a jiní spisovatelé prokázati, že už Řekové a Římané znali regál horní a do jisté míry i svobodu horní, že v Itálii sice horniny až do doby císařské za příslušenství půdy se považovaly, takže jenom se svolením vlastníka pozemku se mohlo dolovati, avšak že v provinciích stát římský rozsáhlá práva k horám vykonával. Ukazovali dále k tomu, že Římané jsouce značně pokročilí v umění hornickém v jižním i západním Německu hornictví v technickém slova smyslu provozovali, nutíce podmaněné Germány, aby v dolech Římanům náležejících zlato, stříbro, olovo a železo dobývali. Takovým spůsobem Němci přiučili se prý důkladněji hornictví od Římanův, převzali od nich stěžejné zásady horního práva a také měli příležitost vyvinouti vlastní hornickou svou terminologii. Když pak franští a římskoněmečtí králové po příkladu římských císařů hleděli uhájiti sobě regál horní a propůjčovati svobody horníkům, tu záviselo to na nich, do jaké míry římské zákonodárství horní mělo v Německu nabýti platnosti a vývin veřejných poměrů vedl pak k tomu, že císařská práva k horám přešla na zeměpány a vrchnosti. Známá konstituce lombardská z r. 1158, kterou hory stříbrné a mince za regále královské jsou prohlášeny, nebyla tomuto vývoji v Němcích zajisté na překážku. A tak pokud se původu horního práva týče, pronesl se Arndt (na str. 223 svého spisu) takto: »Vývoj právní stejně jako kulturní nikdy nebyl úplně přerušen, a tak jako upravení daně pozemkové, mincovnictví, trhy, cla, ano i cechovní zřízení a ústava městská se svými monopoly a právy donucovacími přešly z římského práva do práva německého, tak můžeme totéž tvrditi ohledně hornictví, a to tím spíše, poněvadž hornictví vůbec teprve od Římanů do Němec přišlo.«

Střízlivě a theoreticky jasně přednesené názory Arndtovy doznaly mnohého odporu; avšak staly se přes to v literatuře vědecké panujícími. I novější velmi důkladné práce **prof. Zychy** (č. 2—4) nezmění po mém soudu asi na základních těchto názorech mnoho, třebas ohledně historie regálu horního a svobody horní přinášely mnoho nového a zajímavého světla.

Ve spise o právu nejstaršího německého hornictví (č. 2) připouští Zycha, že základy horního práva, jak je vyložil Arndt, dospěly k zakončení ve XIII. století zejména v Čechách a toliko ohledně předcházející genese práva toho v říši Římské, v Němcích a také u nás je odchylného náhledu. Obsah regálu horního se dle něho měnil ve středověku. Franští a němečtí králové činili toliko nárok na desátek z výtěžku hor a nepovažovali ještě všechny hory za korunní majetek. Desátek ten měl prý veřejnoprávní povahu, byl **daní**, jako tomu bylo v právu římském, a nikoli smluvenou dávkou za přenechání hor soukromníkům. Regálního vlastnictví na všech horách ještě nebylo, pán pozemku měl horní právomocnost dříve nežli stát a teprve v XI. a v první polovici XII. století vyskytuje se nový právní názor, že králi

přísluší právo na poklady země a že i vlastník pozemku chtěje dolovati, má si opatřiti k tomu povolení od krále. A teprve když takovéto právo regální přechází z rukou krále na zeměpány, obdržuje pozvolna prý týž obsah, jaký mělo později a jaký mu dává Arndt, stalo se plným vlastnickým právem k vyhrazeným nerostům, rozsáhlým výsostným a disposičním právem s veškerou hornickou výrobou. K uznanému staršímu právu na důchod, který postupován novým pánům regálním, zeměpánům, přistupovalo nové právo na důchodkový fond. Za Štaufovců hory theoreticky patřily ku komoře královské, jsouce odloučeny od pozemkového vlastnictví, a císařové mající oporu v konstituci Ronkálské z r. 1158 mohli žádati třetinu i polovinu výnosu a činiti politické dary (str. 35). To byl hlavní obsah císařského regálu.

Zycha nesdílí úplně názor Arndtův o vnitřní spojitosti římských a frankoněmeckých řádů horních; avšak připouští předce vliv římského práva v jiném směru. Uznává, že hornictví Římanů v Alpách přečkalo stěhování národův a že římské předpisy o dělání hor přešly do některých pramenů německých; připouští, že se obecně uznávalo nástupnictví králů germánských do korunních práv imperátorův a že římské poměry právní nemohly se proto lišiti od poměrů, jaké byly v Němcích na horách v nejstarší době; avšak zůstává při tom, že římské právo neznalo regálu horního a svobody horní, že vlastník byl oprávněn těžiti z půdy, že za to platil horní daň — desátek — dle římského práva a že tu tedy šlo o finančnictví římské, které bylo vzorem pro germánské nástupce Římanů.

Vyznáváme, že nás tyto vývody, kterými těžko se dá vysvětliti proměna, jež se prý v XI. století s regálem horním udála, nepřesvědčily. V římských provinciích, v Makedonii a ve Španělsku, jak dříve Arndt a jiní, nyní dr. Neuburg (v Schaeffleho Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft 1900 str. 46 násl.) přesvědčivě ukázali (zejména na základě horního zákona pro Vipasku z konce prvního století po Kristu, ale i jiných pramenů), měl stát římský regál horní na zlatých, stříbrných a jiných dolech, dávaje soukromníkům povolení, aby mohli těžiti z půdy s výhradou zaplacení zákupní summy a odvádění ročních naturálních dávek a také poplatků z hlavy dělníků do rukou státního úředníka zv. procurator metallorum. Dávky z výtěžků hor neměly tedy povahu daní, nýbrž náhrady za užívání práv fiskem poskytnutých a předpokládaly zvláštní vlastnictví horní, jež bylo státu vyhrazeno. Když pak ustanovení zachovaného zlomku zmíněného zákona pro Vipasku k tomu ukazují, že doly byly svobodně propůjčovány, a když kromě toho víme, že byl jakýsi obecný též horní zákon římský (lex metallis dicta), z něhož lex Vipascensis povolovala výjimky, není příčiny popírati, že zásady regálu horního a i do jisté míry svobody horní, tedy zvláštního práva horního, byly Římanům známy, třebas nebyly totožny s ustanoveními horních řádů středověkých. Ani uznané v zákonících římských právo vlastníka pozemku kutati též na sousedním pozemku nesvědčí o opaku, neboť nedá se odvoditi z pouhého sousedského práva, nýbrž předpokládá povolení státu ke kutání vůbec, vždyť by jinak mezi sousedy bylo nutně mnsilo docházeti ke konfliktům. Právo to naopak může sloužiti za příklad svobody horní v samé Italii, neboť obsahovalo oprávnění kutati i na cizém pozemku

i proti vůli vlastníka. Zásady horního práva původně asi platily v celé římské říši kromě Italie; avšak i zde se v pozdější době císařské rozšířily. (Neuburg str. 63.) V Theodosiově a Justinianově zákonníku (v titulech de metallariis et metallis a de procuratoribus metallorum) jsou aspoň ustanovení, z nichž se dá vyvoditi, že při hornictví šetřilo se zájmů státu a horníků, ale také i vlastníka půdy, a jež předpokládají regál horní, třebas svoboda horní byla obmezována následkem monopolisování těžení a nucení k němu. Až do pátého století sahají také zprávy o hornictví římském v Thracii, Dacii a Illyrii provozovaném a to větším dílem státem, když soukromé dolování bralo za své, a zprávy ty mluví o útěku horníkův a vylidnění krajin, následkem čehož stát byl nucen práci v dolech jako robotu barbarům ukládati. Tito metallarii, podobni středověkým lenhavéřům, musili větší část výtěžku své práce odváděti státu, avšak stávali se také držiteli jednotlivých dolů, jimž povolováno i prodávati metallica loca se všemi právy a povinnostmi.

Neuburg pak soudí (str. 110), že názory právní, které ve sbírkách císařův Theodosia a Justiniána došly výrazu a jimiž státní nárok na vlastnictví ke rudám a drahým nerostům v zemi byl utvrzen, přešly jako dědictví na nové germánské státy, jež povstaly na půdě římské, a tak dostaly se také zásady římské do většiny horních práv středního a nového věku. »Germanové« — praví — »stali se na tomto poli žáky Římanův a tím starověku.«

Bylo-li tomu tak, pak ovšem regál horní, jak byl dle mínění také Zychova přešel z římského práva na krále fransko-německé, neměl povahy nároku finančního, nýbrž byl ujednaným požadavkem na část výtěžku rudy a požadavek ten mohl se odůvodniti toliko z právního názoru o regálním vlastnictví horním. Že názor tento ve středověku nepřichází dlouho k všeobecnému uznání a že mu bylo přemáhati zejména odpor vlastníků půdy, o tom ovšem nelze pochybovati.

Po mém soudu jest proto Arndt v právu, když hájí své základní názory proti Zychovi (v Schmollerově Jahrbuch 1899, IV., str. 264), totiž že regál horní byl a jest stěžejnou zásadou horního práva. Přivádíť doklady na to, že v době franské horní dávky nebyly důsledkem horní výsosti, nýbrž cenou za přenechání hor, že právo těžiti ze soliváren a solních dolů — o němž Zycha nejedná — záviselo od pána regálu a že i ve Francii a Anglii právo regální dávno bylo uznáváno. Proto ani císařové římsko-němečtí nebyli loupežníky a násilníky, když sobě hájili právo, že v římské říši hory podléhají jich regálu hornímu a že knížata duchovní a světští toliko z propůjčení královského práv regálních užívati mohou.

Víme-li pak, že ve XII. století císařové hájili sobě omnem justiciam in argentaria proti zeměpánům a vlastníkům půdy a že před tím vlastník pozemků neb držitelé dolů byli povinni toliko část užitku z hor odváděti pánu regálnímu, tedy z toho plyne, že obsah a důsledky regálu horního nebyly vždy a všude stejny; avšak tím není prokázáno, že by horní vlastnictví nebylo od pozemkového vlastnictví do XII. st. pojmově bývalo odděleno a že by hory byly vesměs zůstaly příslušenstvím půdy, jak Zycha tvrdí (str. 46 násl.).

Zycha líčí dále, kterak o věci soudil spisovatel Saského zrcadla. Dle tohoto pramenu poklady ležící pod kůrou zemskou náleží králi, který je s výhradou podílu na výnosu z nich aneb bez výhrady přepouští zeměpánům; avšak při tom vlastník pozemku jest to, který obdržuje od nich propůjčku a sám neb s jinými doluje a bez jehožto povolení a dohodnutí se s ním nikdo cizí nesmí na pozemku jeho kutati. Saské zrcadlo tedy jako prý ani starší práva horní Jihlavské (1249) a Freiburské neznala ještě svobody horní, která teprve během XIII. století začala se dodělávati platnosti a to tak, že se uznávalo právo prvního nálezce, že se ukládalo vlastníku, aby trpěl kutání a za to se mu přiznal podíl na výnosu z hor.

Zycha tedy popírá, že by svoboda horní byla důsledkem regálu horního, jak Arndt tvrdí, připouští ale, že svoboda ta všude sprovází regál horní, poněvadž páni regální chtějíce se svými nároky proraziti ji propůjčovali. Proces tento představuje si Zycha velmi originálním spůsobem. Dle něho vzala svoboda horní začátek na jakýchsi osvobozených horách (Freiberge, montes liberi), jaké prý byly v Goslaru, Freiberce a Jihlavě, jichžto soukromí držitelové dobrovolně poskytli horníkům svobodu, aby na horách těchto kutali a když pracovní síly se rozmnožily a svobodné hory nedávaly užitku, tu dolování se rozšiřovalo z nich na jiné soukromé pozemky. Horníci, co jim bylo dobrovolně poskytnuto, požadovali pak jinde právem. Zejména prý v Jihlavě poskytnul král, jenž byl pánem pozemku (Staré Hory kolem hradu) a zároveň pánem regálním, svobodu horní a tak spojení regálu s pozemkovým vlastnictvím nabylo velkého významu pro vývin českomoravského práva horního (str. 73).

Výsada Jihlavským r. 1249 udělená přiznává prý nálezci právo proti pánu pozemku na vykázání pole na svobodné hoře, avšak jinak o právech a povinnostech vlastníka pozemku nemá ještě předpisu. K upravení těchto poměrů došlo v Čechách a na Moravě teprve později (kolem r. 1265), kdy horníci nabyli určitých práv proti nobiles a claustrales, kterým uložena povinnost trpěti kutání na vlastních pozemcích, za čež přiznán jim podíl z výtěžku hor. Na počátku 13. stol. tedy nebyla ještě pozemkovému vlastnictví tato povinnost uložena, ano ještě roku 1249 svoboda horní prý platila toliko pro svobodné hory.

Zycha z tohoto názoru o pozvolném vývinu svobody horní činí další neméně zajímavé důsledky. Dolování na soukromých pozemcích bylo prý původně vrchnostensky organisováno. Magister montium v Jihlavě byl prý vrchnostenským úředníkem. Těžení účastnili se lidé svobodní i nesvobodní, kteří v XIII. st. dodělali se jakéhosi osamostatnění hospodářského. Vrchnost ponechávala kovkopům část výtěžku, začež oni převzali závodní náklad. Tím nastávala emancipace práce, která vedla k tomu, že hornictví se docela od panství nad půdou oddělilo a konečně, že vlastník pozemku odkázán byl na stále trvající podíl těžařský na dolu, kdežto právo těžařovo užívati pozemku měnilo se ve vlastní právo na hory. Stalo se tak zejména, když horníkům přiznána vrchností disposice s tímto právem. Při tom původní těžení vrchnostenské přecházelo v svobodné těžení společenské. Kverkové a dělníci se začali rozeznávati, původní rovnost mezi nimi mizela, propůjčky neudělují se jednot-

livcům, nýbrž společnostem, jichž členové s podíly mohou svobodně nakládati. Dělení práce, zlepšení techniky a účastenství kapitálu, jehož k intensivnějšímu dolování, k odvodňování zatopených dolů atd. je zapotřebí, působí k zlepšení společenského postavení některých zkušenějších členů bývalých dělnických svazkův a ku vzniku sociálních tříd na horách. Třídění to už ve XII. stol. v Tridentu a Friesachu se dá pozorovati.

Takovým zajisté duchaplným spůsobem vysvětluje Zycha, že do konce XII. století dával král pánu pozemku svolení k dolování s výhradou desátku a že pán pozemku přenechával prý obyčejně těžení ve svobodné hoře společnosti horníků, nad kterými podržoval některá vrchnostenská práva (str. 124). Náklad na hory vedli už kverkové združení v těžířstva, a to dle ideálních podílů, jež měli na dolech.

Ve XIII. pak století propůjčoval král stále hojněji regál horní zeměpánům. Říšský regál zaměněn takto regálem zeměpanským, jenž nabyl mnohem většího rozsahu. Z pouhého prý práva na příjem berní z hor vyvinulo se výhradné právo na hory. Obecná svoboda horní vznikala při tom asi prý ze státoprávních snah zeměpánův a to zejména v Čechách, kde pánům pozemků přiznána králi třetina urbury, aby prý tím tito pánové byli získáni pro uznání obecné svobody horní. Došlo v tom ohledu k jakémus dohodnutí krále Přemysla Otakara II. se stavy, jak toho jest dokladem naučení dané z Jihlavi slezskému klášteru Lubuskému z r. 1268 (str. 167). Vlastníku pozemku přiznána část měřeného pole, tak zv. lán panský kromě podílu na urbuře a dědičného kuksu; začež byl povinen postoupiti pozemek ku kutání a dolování, též k stavbě hutí atd. Svobodu horní t. j. právo nálezce obdržeti propůjčku vymohli si horníci sami pozvolna a zeměpánové jim v tom pomáhali. Tak se stalo hornictví svobodné.

Jestliže referentu nebylo možno souhlasiti s názory prof. Zychy, pokud se otázky provenience regálu horního týče, přiznává, že výklady jeho středověkých pramenův o vývoji horní svobody a o poměru horníků k majitelům půdy, třebas spočívaly částečně na domněnkách, jsou zajímavé a pravdě dosti podobné. Viděli jsme, že v říši římské byl znám regál horní, ačkoli hornictví druhdy od lidí nesvobodných v státních dolech jako robota bylo vykonáváno. Regál horní trval tedy bez svobody horní a v tom má Zycha pravdu, že svoboda horní z něho neplyne. Pravdu ale má i v tom, že regál horní měl zejména v Čechách v zápětí svobodu horní a následkem toho výklady jeho mají předce více neb méně cenu historickou pro XI. až XIII. století, osvětlujíce ovšem zajímavě otázku vývinu stěžejných zásad horního zákonodárství.

Nedá se upříti, že na př. ve Slezsku, vrchnost musila dáti svolení k tomu, když na jejích pozemcích chtěl kutati nálezce, obdržev od knížete propůjčku. Svoboda horní kutéře byla tedy obmezena dlouho souhlasem vrchnosti a nedoznávala toho širokého uznání, jako v Čechách. Možno z toho důvodně souditi, že poměry v jednotlivých zemích se vyvinuly historicky různě a že pro důraznost a úplnost svobody horní nestačilo pouze, aby zeměpán nabyl práva regálního, nýbrž aby i měl moc a vůli práva toho takovým spůsobem

užiti, jako se stalo v horním zákonníku krále Václava II. Neboť — jak Arndt dobře podotýká — králům a zeměpánům šlo o praktický užitek z regálu, nikoli o svobodu horníků ze všech končin světa přiběhlých. Arndt, který sám o sobě přiznává, že není historikem, sice (v Schmollerově Jahrbuch IV., str. 275), vyvrací mínění Z., že by svoboda horní byla vzala počátek na horách, jež byly vrchnostmi za svobodné prohlášeny,· že by byla vzala původ od horníkův a nikoli od pána regálního a že by tyto vrchnosti byly měly právo udělovati propůjčky, dosazovati perkmistry, dávati předpisy o dolování a vybírati urburu; avšak když uvážíme, kterak pozemkové vlastnictví všude proti zavedení regálu horního z přirozených příčin se bránilo, nemůžeme tak prostě odmítati náhled, že horní svoboda pozvolna teprve a to ještě ne všude a ohledně všech kovů domohla se platnosti.

Z tohoto hlediska nabývá vývin regálu horního a také svobody horní v zemích českých zvláštní zajímavosti a jest úkolem dějin českého práva horního nestranným oceňováním obsahu zachovaných pramenů jeho přispěti k zodpovídání otázky, do jaké míry vývin tohoto práva na půdě české prokazuje a ospravedlňuje předpoklady ve spise Zychově obsažené.

III. Prof. Zycha sám se podjal tohoto úkolu, pojednávaje v prvním dílu spisu o českém právu horním ve středověku na základě horního práva Jihlavského (č. 4) stejně důkladným a zajímavým způsobem o stěžejných těchto otázkách. Spis jeho rozvržen je na dva oddíly a sice v první části věnuje pozornost dějinám českého práva horního a v druhé české ústavě horní. Uznává při tom ihned v úvodu, že »Čechy jsou klassickou zemí středověkého hornictví a horního práva« a že v pramenech českých obsažen je klíč k porozumění historii německého práva horního. Zejména přiznává Jihlavskému právu hornímu epochální význam, poněvadž z Jihlavy rozšířil se duch autonomní svobody hor a rázné ochrany práce horní přes hranice Čech a Moravy.

V zevnějších dějinách horního práva českého v první řadě věnuje pozornost pramenům Jihlavského práva. Má za to, že němečtí horníci už při osazení v Jihlavě obdrželi nějaké výsady, jež pak byly převzaty do privileje z r. 1249 a také rozmnoženy.

Na nějakou vnitřní souvislost německého hornictví s hornictvím v slovanské době nechce u nás mysliti, neboť Slované znali prý kutání toliko v menších rozměrech a rýžování, kdežto společné, technicky pokročilejší těžení bylo zavedeno Němci v zemích českých. Na otázku, odkud tito horníci němečtí přišli, odpovídalo se posud obvykle, že z Harcu a Míšně. Ermisch zejména dovozuje, že horníci, kteří na vysočině českomoravské začali dolovati, pocházeli z Freiberka, o jehož dolech jsou zprávy už z r. 1169, a že odtamtud nejspíše přinesli právní obyčeje horní, jimiž se spravovali. Mínění tomuto velmi rozhodně odporuje Zycha, dovozuje z velmi závažných okolností, že horníci ti přišli z alpských zemí. Porovnávaje ustanovení statutů Tridentských z l. 1185—1213 a Massanských z XIII. stol., smluv Friesašských a jiných pramenů horního práva jižního s horním právem Jihlavským dospívá k závěru, že práva ta mají společné základní zásady, pokud se týkají horní

techniky a poměrů těžířstva, jakož i podílu pána regálního na dolování a že je mezi nimi jistá vnitřní příbuznost. Mohly tedy z jihu k nám býti uvedeny; kdežto zásady, jež se týkají svobody horní a poměru těžářů k pánu regálnímu a k vlastníku pozemku vyvinuly se teprve na půdě naší česko-moravské. Při tom opakuje Z. dřívější mínění, jež nám nelze s ním sdíleti, že »německé horní právo se samo ze sebe (!) dále vyvinovalo« a že na spojitost jeho s římským právem horním nelze mysliti. Z. připouští pouze možnost velkého významu římského hornictví v Alpách v tom smyslu, že ono německým kovkopům cestu k pokladům zemským ukazovalo a k dobývání kovů je povzbuzovalo, a že tedy v těch místech se dolovalo, kde byly druhdy římské závody horní. Nalézá analogii v tom zjevu, že mnohá německá města povstávala na rozvalinách starých měst římských, aniž by byla prý zaváděla římskou ústavu městskou.[1])

Tvrzení své o kolonisaci z jihu opírá dále Z. o nářečí bavorské, v kterém sepsány jsou německé právní památky Jihlavské, o okolnost, že i do Uher a Sedmihrad z Alpských zemí se horníci přistěhovali a že z alpských zemí (lépe řečeno: přes tyto země) vedla kulturní cesta do Moravy. Následkem toho přichází k závěru, že hornické řády nebyly v Jihlavě z Míšně zavedeny, jak dovozuje zejména Ermisch, nýbrž naopak, že Jihlavské právo horní nabylo platnosti ve Freiberce, kdež do r. 1255 neměli žádného sepsání práva a kde sobě z Jihlavi opatřili obšírnější sdělení horního práva teprve ve XIV. stol. Máme za to, že vývody Zichovy v těchto směrech úplně jsou přesvědčivy, nalézajíce se v souhlasu se známou pravdou, že náš vývoj právní a kulturní se dál od X. století pod vlivem jihozápadu Evropy a nejméně pod vlivem severu.

Pojednávaje pak o dějinách kodifikace neboli sepsání Jihlavského práva uznává Z. v souhlasu s Tomaschkem pravost základní latinské listiny z r. 1249, na jejímž sepsání měli podílu král Václav I. i měšťané Jihlavští. Opakuje pro pravost celkem důvody, jež už v Mittheilungen f. Gesch. der D. XXXIX. str. 10. byl přednesl. Mocí statutárného práva doplňovali pak Jihlavští právo své novými ustanoveními, zejména když jim bylo dávati naučení do jiných měst horních. Základní listina Jihlavská sama byla vydána horníkům všude v království Českém (montanis ubique in regno nostro constitutis) a horníci nemohouce se vázati na jedno místo, roznesli zásady její o nároku prvního nálezce, o právech pána regálního atd. všude, kde se usadili. Když kolem r. 1265 byly upraveny nároky pánů pozemků, na nichž se dolovalo, povolením lánů panských a podílu na výtěžku z hor, tu došlo k sepsání nové německy sepsané redakce Jihlavského práva, jež i nadále novými články byla doplňována.

Takovým způsobem sluší rozeznávati několikeré recense původní listiny Jihlavské, jednu latinskou z druhé polovice XIII. století a troje německé, o nichž má Z. za to, že radou Jihlavskou byly sestaveny za účelem sdělení

---

[1]) O zajímavé této otázce srov. naše pojednání o vzniku rad městských v Čechách a o jich obnovování před válkami husitskými, jež právě jako V. přílohu k Povšechným právním dějinám českým uveřejňujeme.

horního práva do Freiberka a Kutné Hory. Vedla k jich sepsání také praktická potřeba vyvinujícího se novějšího horního práva, jež potřebovalo ustanovení o právu štólovém, o vykázání pánům pozemků zvláštních lánů při měření hor následkem šíření se dolování z královských prý pozemků na soukromé, o zabezpečení horní svobody atd. První recensi německou, o které má Z. za to, že jí bylo užito při sepsání Jus regale montanorum a jež se zachovala v přepise ve Freiberce, klade do posledního desetiletí XIII. století; druhou do počátku XIV. stol. (po r. 1307), považuje ji za sdělení do Kutné Hory dané, odkudž r. 1363 byla dále do Frank zaslána, a konečně třetí recensi klade do první polovice XIV. stol., uznávaje ji za sepsání práva Jihlavského pro Freiberk učiněné v l. 1346—1375.

S použitím prý první německé redakce Jihlavského práva sepsán byl také horní zákonník krále Václava II. v l. 1300—1305. Z. uznává důležitost zákonodárného tohoto díla, vykládaje, kterak spisovatel legista hleděl seznámiti se s látkou v poradách s praktickými horníky, kterak proto podává v díle svém zajímavé zprávy o technických a hospodářských poměrech na horách a kterak obdiv vzbuzuje výše jeho sociálně-politických názorů. Přes tato pochvalná slova zdá se nám, že Z. význam zákonníka toho a vůbec pramenů horního práva v Kutné Hoře předce jenom podceňuje. Nelze nám aspoň souhlasiti s míněním jeho, že pro vývin horního práva zákonník ten měl nepatrný význam, že by Kutnohorští byli zákonník ten ignorovali, a že vlastně teprve Jihlavští si ho přivlastnili, naučení dle něho dávajíce a tak právem Jihlavským jej učinivše. Následkem dvojího spustošení Kutné Hory v husitských válkách vzaly starší archiválie tohoto města bohužel skoro vesměs za své a i v novější době archiv bývalého úřadu nejv. mincmistrství v Kutné Hoře barbarským způsobem byl namnoze zničen,[1]) takže nejsme dostatečně poučeni o vývinu tamějšího hornictví a práva horního zejména ve starší době. Nicméně předce víme, že zákonník kr. Václava II. byl v první řadě pro Kutnou Horu sepsán: víme, že bez tohoto zákonníka by nám byly předpisy Jihlavského práva skoro nesrozumitelny; víme, že v archivu Kutnohorském dodnes zachoval se starý rukopis z konce XIV. století, obsahující latinský i německý text tohoto horního zákonníka; víme, že Jihlavští dávajíce do Kutné Hory naučení, předpisů tohoto zákonníka se přidrželi a že jednotlivá ustanovení jeho jsou později často citována a potvrzována; víme, že zákonník byl do českého jazyka v XV. století překládán, že při reformaci horního práva v Kutné Hoře v době cís. Rudolfa II. k němu se přihlíželo atd. a všechno to nedává pochybovati o tom, že zákonník ten pro horní obec Kutnohorskou a i pro jiné horní obce napořáde platil, třebas jednotlivá ustanovení jeho stávala se nepraktickými. Král Jiří na př. osvobozuje 10. září 1467 Kutnohorské od brání naučení v Jihlavě v právních věcech horních neb městských výslovně nařizuje, aby »šephmistři a konšelé na Horách Kutnách všecky pře, kteréž

---

[1]) Srv. zprávu Materkovu v Památkách archaeolog. XIV. str. 30. Rovněž uveřejněné Branišem v Archivu Českém XII. str. 411 násl. zápisy z register ortelů horního soudu v Hoře Kutné z l. 1511—1514 ukazují k velké důležitosti ztracených archiválií.

by se kdy přihodily, podle práv svých starodávních horských rozsuzovali«, a až vydány budou diplomatář Kutné Hory z doby předhusitské a privileje tohoto města z XV. století, jež jsou větším dílem už k tisku připraveny, jakož i až objasněny budou náležitě dějiny tohoto města ve středověku a vydány zachované prameny horního tamějšího práva XV.—XVII. stol., tak se uvidí nade všechnu pochybnost, že Kutná Hora významem svým pro vývoj horního práva českého aspoň po válkách husitských daleko Jihlavu předčila a ovšem že zákonníka horního krále Václava II. jakožto svého práva stále se přidržovala. Podobně také v XVI. století zase Jáchymovské právo zatlačovalo význam a platnost Kutnohorského práva na horách. V tom ohledu zevnější i vnitřní dějiny horního práva českého, jak je podává Z., budou zajisté moci býti dalšími studiemi ještě značně doplněny.

Pokud se dějin Jihlavského práva samého týče, rozhojnil ovšem Z. posavádní známosti naše o něm v znamenité míře. Pozoruhodny jsou úsudky jeho o německých překladech zákonníka krále Václava II. Správně klade Gelnhausenský překlad do posledního desetiletí XIV. stol., poukazuje k důležitosti jeho v jazykovém ohledu, ač lituje, že Gelnhausen příliš otrocky držel se latinské předlohy. Počátkem XV. století přeložil jiný překladatel první dvě knihy zákonníka podruhé do německého jazyka a, jak známo, v době krále Ferdinanda I. učinil tak po třetí úředník Jáchymovský Enderlin. Z. vydávaje německý překlad Gelnhausenský pečlivě k ostatním dvěma překladům přihlížel. O českých překladech zákonníka podává Z. zprávy dle jiných spisovatelů, při čemž omylem (na str. 122) uvádí, jako by referent považoval za českého překladatele písaře Kutnohorského Víta Tasovského z Lipoltic, kdežto v Cod. jur. mun. II. str. 131 toliko se praví, že překlad český z roku 1469 v rukopise Strahovském č. 172 obsažený je »nejspíše psán« rukou tohoto písaře. Ostatně otázka českých překladů zákonníka zasluhuje bližší ještě pozornosti, neboť text H. Jirečkem v Cod. juris boh. I. str. 265 násl. uveřejněný vzat je toliko z dvou rukopisů z r. 1478 a 1528, kdežto Z. jich šest vypočítává.

První část Zychova spisu zakončena jest úvahami o dalších osudech Jihlavského práva a o jeho rozšíření, jakož i o praxi vyššího práva Jihlavského ve věcech horních, při čemž spisovatel oceňuje význam nálezů Jihlavských a dovozuje, že vývoj práva horního v Sasku stál pod vlivem Jihlavy, takže i Freiberské a Jáchymovské právo za odvětví Jihlavského práva lze považovati.

V druhé části jednající o české ústavě horní ve středověku vykládá v prvním oddíle Z. na základě historie Jihlavského práva, kterak zásady regality a svobody horní domohly se u nás platnosti a činí tak v souhlasu s názory v dřívějším spise (č. 2) pronesenými, snaže se vyložiti, kterak u nás regál horní historicky se vyvinul a se svobodou horní se spojil. Má za to, že i v zemích našich regál prodělal tři fáze vývoje. Třebas nedalo se to prokázati, zdá se Z. pravdě podobno, že původně pán pozemku měl právomoc nad horami a že zeměpán spokojoval se s právem toliko na dávky. Z tohoto nejstaršího obsahu regálu horního vyvinulo se právo regálního pána dávati svolení pánům pozemků k dělání hor s výhradou na důchod z nich. Poněvadž v Jihlavské

listině z r. 1249 o pánu pozemku není řeči, dovozuje z toho Z., že král Václav I. vydal tuto listinu za účelem těžení v horách svobodných neb pro každého osvobozených. Začalo prý se v Jihlavě dolovati ve Staré Hoře na půdě zeměpanské k hradu příslušné (tedy župě), král osvobodil horu a povolal cizé horníky. Co král zde jakožto pán pozemku nařizoval, mohlo spadati pod hledisko výkonu regálné právomoci, vrchnostenská propůjčka nálezci udělená pod hlediško koncese státní. A jako zde král jsa pánem pozemku propůjčoval svobodu horní, tak i jiné vrchnosti mohly činiti na svobodných svých horách, obdrževše snad k tomu povolení od krále. Urburéři královští udělovali prý prvotně propůjčky toliko v osvobozených obvodech (královských či také soukromých?). Od r. 1227 dá se prý prokázati, že pouze takový obsah měl regál horní. Teprve v druhé polovici XIII. století propůjčka udělovaná pánu pozemku proměnila se v propůjčku královskou nálezci. Od r. 1258 král. urburéř v Něm. Brodě dával propůjčky na horách v Čechách vůbec. Nálezce nepotřeboval od vlastníka pozemku povolení ke kutání, nýbrž král mu je uděloval pod určitými výjimkami, mezi něž od r. 1265 náleželo oprávnění vrchnosti (claustrales et nobiles) míti podíl na výtěžku z hor. Rozšířením dolování na sousední území rozšířil se vyvinující se řád horní a doplněn byl přiznáním určitých práv pánu pozemku. Tomuto novému řádu podrobily se vrchnosti kolem svobodných hor v Jihlavě, Jílové, Morav. Novém Městě a jinde a nový řád přenášen pak na jiná místa, ovšem nikoli bez odporu vrchností. Nový tento systém přešel také do německé redakce Jihlavského práva a do zákonníka krále Václava II. a tím hornictví bylo odpoutáno od vlastnictví pozemkového a podřízeno pod moc státní. Tak se dle Z. vyvinula třetí forma regálu horního jakožto obsáhlé výsostné a dispoziční právo zeměpána nad celou hornickou výrobou s udělováním propůjčky nálezci na důl. Svoboda horní musila při tom přemoci dobu pozemkového vlastnictví, aby horníci mohli obdržeti všude právo i proti vůli majitele půdy hledati kovy. Pak ovšem srostla svoboda horní s pojmem regálu horního.

Neváháme opakovati, že výklad Zychův máme za důmyslný a také pravdě dosti podobný; avšak v podrobnostech vznikají pochybnosti. Theorii o svobodných horách na př. nemáme u nás za prokázánu a výklad o výsadách Jihlavských z r. 1249, že se obmezovaly toliko na takovéto hory, máme za odvážný. V listině dávají se předce práva netoliko civibus nostris in Iglavia, nýbrž i »montanis ubique in regno nostro constitutis«, mluví se v ní o propůjčkách »in montibus vel in stollonibus aliquibus« a »ubicumque mons vel stollo inventus fuerit« atd. Urburéř Jihlavský už tehdy měl právo udělovati všude propůjčky, a sice i proti vůli pána pozemku, což přirozeně musilo buditi odpor, jenž vedl ke koncessím z r. 1265. Rovněž nemáme za prokázáno, že by v Jihlavě bylo se dolovalo toliko na půdě zeměpanské a že kláštery neměly zde žádného podílu na dolování. Zajisté byly kolem hradu Jihlavi pozemky královské, avšak i jiné soukromé. Premonstrátský klášter Želivský měl r. 1226 »possessiones et bona usque ad flumen Giglawe«, k nimž r. 1233 přikoupil od Něm. řádu jiná »bona super Giglava«. Biskup Olomucký mu přitom propůjčil »curam animarum in Gyglava«, které Premonstráti posud užívají (Reg. I. č. 818 a 819 a IV. č. 1774). Starší osada farní kolem Staré Hory ležící příslušela ke kapli sv. Jana Křtitele

a teprve po vystavění města stal se farním kostelem sv. Jakub. Král Václav I. mnichům Želivským r. 1243 potvrdil jich statky a též »capellam sancti Johannis Baptiste in Giglava cum capellis novis jam constructis vel construendis (patrně kolem hor) in terminis veteris parochie« a z r. 1257 máme zprávu, že Olomúcký biskup Bruno světil oltáře ve farním kostele sv. Jakuba na žádost kláštera Želivského a měšťanů Jihlavských, kteří se o přenesení fary k tomuto novému kostelu zajisté dohodli (Reg. I. č. 1073 a 1074, a II. č. 155.) Přiznání práva patronátního klášteru Želivskému v Jihlavě sotva dá se jináče vysvětliti, nežli že klášter byl původně vrchností v staré farní osadě, ve které asi začalo se dolovati. Aspoň věc ta není posud náležitě objasněna, poněvadž Jihlava nemá žádné řádné monografie o svých dějinách. Zároveň v ten čas markrabí moravský Přemysl se svolením krále Václava I. postoupil směnou Cisterciensкému klášteru Tišňovickému r. 1234 brzo po založení jeho »Giglavam cum theloneo et cum aliis villis ad eam pertinentibus«, a to »cum omni jure, quod spectat ad usus principum«, což také papež Řehoř IX. r. 1235 a král Václav I. r. 1238 potvrdili; r. 1239 markrabí nařizuje svému judici montium de Igla, aby klášter chránil v užívání desátku z hor v Zuberšteině před urburéři, kteří nejspíše požadovali tento desátek pro komoru královskou a teprve r. 1240 král Václav I dal klášteru jiné statky »pro Ygla« (Reg. I. č 861, 884, 939, 963 a 1013), následkem čehož Jihlava stala se královskou. Do jaké míry tyto majetkové proměny dotýkaly se hornictví Jihlavského, nevíme. Víme toliko, že r. 1227 král Přemysl Otakar I. postupuje Petrovi správci kraje Bítovského »usum et urburam aurifodinarum in circuitu civitatis Jamnic omnemque proventum de montibus ibidem, sive sit in auro vel argento« nařizuje »magistro montium de Igla et universis magistris, urburariis et juratis montanorum per Boemiam et Moraviam«, aby jej v nabytých právech chránili a že r. 1234 — tedy v době, kdy Jihlava patřila klášteru Tišňovskému a kdy klášter Želivský měl zde poblízku statky — »judex, urburarius et jurati *montium* in Igla« rozhodovali ve při markrabího Přemysla s mocným moravským pánem Ratiborem z Doblín o hory stříbrné juxta Doblin, jež markrabímu jure montano přiřkli, načež Přemysl s Ratiborem učinil úmluvu, kterou mu část hor stříbrných postoupil (Reg. I. č. 720 a 852). Byly tedy před r. 1249 hory v Jihlavě i jinde, ku kterým úředníci královští a také zvláštní horní soud práva královská hájili (srov. též Reg. I. č. 1092); hory ty mohly býti založeny na královské i soukromé půdě a výsada Jihlavská z r. 1249 musila přihlížeti k poměrům, jež určovaly obsah regálu horního, chtějíc dáti horníkům možnost, aby regál i své zájmy všude hájili. Zároveň plyne ze zachovaných pramenů, že král byl nucen na počátku intensivnějšího dolování, chtěje nároky z regálu horního plynoucí přivésti k platnosti, činiti ústupky pozemkovému vlastnictví. Dávaje povolení k dolování vrchnostem vyhradil si z počátku desátek neb jiný důchod z hor; jinde snad po příkladu Freiberku, kde markrabové Míšenští odkoupili od kláštera Altzellského pozemky (na svobodné hoře), na nichž se dolovalo, nabyl právo vlastnické k pozemkům koupí neb směnou od soukromé vrchnosti, aby horníkům opatřil »svobodné pole« (srov. pozměněný význam tohoto campus liber v Jus. reg. mont. II. cap. 1), na kterém by mohli kutati. Tak se možná

i v Jihlavě stalo. Jenom s ohledem na takovéto možné případy zdá se nám myšlénka »o svobodných horách« míti u nás jakýsi historický podklad. Okolnost, že r. 1249 ještě nebylo obvyklé vrchnostem přiměřovati panský lán, lze snadno vysvětliti tím, že s nimi narovnání jiného obsahu byla činěna. Avšak jakmile došlo v l. 1264—1268 k dohodnutí krále Přemysla Otakara II. se stavy o jich podílu na výnosu z hor (Reg. II. č. 289, 443 a 617), nebylo více třeba uchopovati se takovýchto přechodných prostředků. Dějiny dolování kolem Německého Brodu, Sezimova Ústí, Čáslavi, Kolína a zejména Kutné Hory jsou toho nezvratným dokladem. Čím dále postupovalo dolování dovnitř země s vysočiny českomoravské, tím rozhodněji urburéři hájili regál královský a horníci svobodu horní. Celá země, jak dobře praví Z., stala se svobodnou horou a hranice mezi svobodnými horami zeměpána a soukromými pozemky padla (str. 176). Znamenitý výtěžek z hor přispíval zajisté též k uspokojení všech stran, jež měly na dolování zájem.

Pokud se vzniku Kutné Hory zvláště týče, stala se Z. nehoda. Neznaje ještě našich prací o tomto městě a o klášteru Sedleckém, přidržel se mínění hr. Šternberka o založení král. města Hory Kutné v polovici XIII. stol., neboť vztahoval známou listinu o založení nového města »apud Sanctum G.«, mincmistrem Eberhardem kolem prý r. 1255 učiněné, na Kutnou Horu (str. 70), považuje udaj Šternberkův za nepochybný (kaum zweiffelhaft). Kutná Hora dle něho byla založena na královské půdě, což prý také dokazuje horní zákonník krále Václava II., jenž panské lány králi připisuje. Ovšem prý dolování se později rozšířilo na pozemky Malínské a Pněvické, jež patřily klášteru Sedleckému a kapitole Pražské. Teprve v dodatku na str. XVI. uvádí náš článek o Kutné Hoře v Ottově Slovníku Naučném XV. str. 418, o němž lituje, že se mu pozdě dostal do rukou (laskavostí p. JUC. Lemingera) a z něhož sděluje, že dle našeho náhledu Kutná Hora povstala na pozemcích kláštera Sedleckého. Od tohoto náhledu nemáme také žádné příčiny ustupovati, třebas bychom připouštěli, že s klášterem Sedleckým už za Přemysla Otakara II. a také za Václava II. mohla býti mnohá jednání předsevzata o postupu neb směny pozemků za účelem jak dolování, tak i zakládání a hrazení města Kutné Hory. Ani myšlenku na jakousi starou »svobodnou horu kutnou«, v které nejprve kolem Kuklíku se kutalo, (in Antiqua Cuthna), nechtěli bychom docela odmítnouti jako nemožnou. Avšak v době Václava II. velkým počtem listin a jiných pramenů dá se prokázati, kterak přes všechen odpor kláštera Sedleckého zásady regálu horního i svobody horní na jeho pozemcích plně přicházely k platnosti a kterak teprve v prvním desetiletí XIV. století uprostřed dvou královských měst, Kolína a Čáslavi, nadaných mnohými výsadami, zejména právem mílovým, povstalo z roztroušené osady horní nové královské město Kutná Hora. O listině pak mincmistru Eberhardovi udělené a v jednom formuláři ve zkrácené formě zachované, poznamenal už r. 1855 Tomek v Dějepisu m. Prahy I., str. 169, že se týká nového města okolo kostela sv. Havla na Starém městě a že »hrabě K. ze Šternberka potahoval ji nepravě na Kutnou Horu«. Nám pak se podařilo nalézti celý text této listiny krále Přemysla Otakara II. d. v Praze 25. srpna 1265, jejž jsme uveřejnili v Corpus

jur. municip. I. str. 720 a tento text ovšem mínění Tomkovo potvrzuje. Pokud se pak důvodu týče, jejž Z. pro vznik Kutné Hory na půdě královské uvádí, že zákonník horní krále Václava II. lány panské (lanei dominorum) králi přivlastňuje; tedy dá se proti tomu namítati, že lib. II. cap. 2 a 3 jednaje de moncium mensuratione a de jure montanorum competenti in hereditatibus dominorum, in quibus montes fuerint mensurati, upravuje měření pozemkův horních a práva urbury a horníků k měřeným polím obecně bez ohledu na Kutnou Horu a činí to takovým spůsobem, že je patrna snaha dolování na pozemcích soukromých vrchností zabezpečiti a znovu upraviti. Ustanovujeť, že po každé straně rudné žíly má se měřiti také unus laneus dominorum, který ovšem zákonník počítá k possessiones nostre camere, jež může král pronajímati neb propůjčovati. Z těchto lánů, jakož i z královských lánů a změrků, má král větší důchod, nežli v ostatních měřených lánech; avšak za to z urburní osminy všeho výtěžku z dolu i na královských lánech pars tercia cedit dominis, in quorum hereditate mons ille fuerit mensuratus, a kromě toho: dominorum jus est recipere in monte mensurato unam tricesimam secundam partem, que dicitur pars agrorum (díl polí, dědičný kukus). Zákonník vlastně o dolování na půdě královské ani nejedná a dokládá, že staří horníci dali takováto ustanovení o měření polí, a z toho lze souditi, že naučení dané z Jihlavi do Lubusu před r. 1268 o podílu vrchnosti na výtěžku hor, bylo nejspíše za krále Václava II. poněkud změněno. Snad v neprospěch kláštera Sedleckého, na jehož pozemcích se dolovalo. Ale v ustanoveních těch nějakého dokladu na to, že v Kutné Hoře r. 1300 se dolovalo na půdě královské, nelze spatřovati; zrovna tak, jako z ustanovení listiny Jihlavské z r. 1249 o měření lánů nelze dovozovati, že měření to dálo se toliko na půdě královské anebo že vrchnostem nedostávalo se žádného odškodnění, když se na jich pozemcích lány změřily a kutání povolovalo, poněvadž listina o lánech panských nemluví. V starších dějinách Kutné Hory, jež připravujeme k tisku, bude ostatně dosti příležitosti otázkám těmto věnovati další pozornost.

Správně a také v souhlasu s výsledky posavádních badání líčí Z. reakci, která už během XIV. stol. v Čechách nastávala na prospěch pozemkového vlastnictví (str. 139, 147 násl.). Vrchnosti snažily se záhy dosáhnouti výhodné sobě exemce z ustanovení horního zákonníka o jich podílu na výnosu z hor a byl to zejména Karel IV., který hleděl získati je pro podniky hornické poskytováním nových výhod (frystunků atd.). Došlo se takovým spůsobem k desorganisaci správy horní, neboť lokální úřady horní staly se vrchnostenskými, vrchnosti udělovaly samy propůjčky a podržovaly soudní pravomoc i nad horami. Při malém výnosu z hor nevyplácelo se králi míti nad nimi urburní úředníky. I v horních městech královských zatlačily rady úřady regální a vývoj ten obdržel zákonnou sankci v narovnáních o hory a kovy z l. 1534 a 1575. Králi jakožto pánu regálu zbývalo toliko právo udělovati povolení pánům pozemků s některými výhradami, jež se zejména týkaly nuceného odvádění stříbra a zlata do mince atd. Přes to vrchnosti vykonávaly práva z regálu plynoucí toliko z propůjčení královského a musily při tom šetřiti svobody horní, jsouce povinny udělovati propůjčku a to na všechny kovy (str. 193).

Kdežto takto v Čechách a podobně i na Moravě hornictví bylo vydáno namnoze vrchnostem a městům, v Sasku naopak regální moc sesílila tak, že stát převzal sám docela závody horní.

Historické výklady tyto zakončeny jsou podrobným pojednáním o právech plynoucích z regálu horního: o právu propůjčky na vyhrazené nerosty, o dozoru na výrobu horní, o důchodech fisku z hor neboli o urbuře, o právu předkupném a o nucené měně kovu; dále o svobodě horní, o jejím vývinu a obsahu, jak proti vlastníku pozemku, tak i proti pánu regálu, jakož i o právech vlastníka pozemku na náhradu za obmezení vlastnictví, jež svobodou horní bylo podmíněno.

V druhém oddílu pojednává Z. o úřadech horních, jež dělí na úřady královské (později vrchnostenské) a autonomní. Výklad o vrchnostenské povaze perkmistra (magister montium), v Jihlavě r. 1227 připomínaného (str. 194), stojí a padá s názorem o svobodných horách. Správně je vyložena působnost úřadu urburéře a mincmistra pro starší dobu, toliko s náhledem, že by urburéři bývali vyšli z kategorie komorníků krajských neb půhončích (str. 195), nelze souhlasiti. Úřad hofmistra v Kutné Hoře (str. 197) nabývá bližšího vysvětlení okolností, že Vlašský dvůr byl zároveň sídelním dvorem královským, při němž bylo takového úředníka třeba.

Tvrzení, že by mincmistr teprve od časů Ferdinanda I. byl se zval nejvyšším, není správné. V době Jagellonské se mluví často už o nejvyšším mincmistru (na př. v Archivu Českém VII. str. 97, VIII. str. 259, 261, 296, 560, XI. str. 169, XII. 427, XIII. 284, 378, XV. 275, 280, XVI. 43, 44, 62, XVII. 29, XVIII. 487 z let 1502—1526). Přísežnými horními (jurati montanorum), kteří sedali na soudě horním, nebyli v době předhusitské pouze zřízenci neb úředníci horní (str. 43 a 200), nýbrž též kverkové, z nichž perkmistři, ředitelové to díla horního, byli ustanovováni.

V oddílu třetím pojednává se o nabývání práva k dělání hor, zejména o spůsobilosti k nabývání tohoto práva, o kategoriích těžářských práv, o žádání za propůjčku, o pravidelných a mimořádných mírách dolových, o propůjčování měřených hor a štól a o propůjčování opuštěných dolů a štól. K objasnění obtížných otázek sem spadajících dobře přispěly vydané nálezy Jihlavské.

Mnoho poučného obsahují zvláště oddíly čtvrtý a pátý, jednající o těžářstvech a o dělnickém právu horním. Vykonávání práva k těžení hor dálo se zvláště z počátku jednotlivci, avšak obvykle už členy těžárstva společně. Vývinem kapitalistické produkce na horách se stalo, že každý těžař, který sám nepracoval, postavoval za sebe náhradníka, havéře, jenž na jeho náklad kutal. První nálezce obdržev propůjčku, postupoval obyčejně jiným spolutěžářům dvěma, čtyřem atd. díly, podle kterých měli míti podíl na výnosu hor a na nákladu na ně, a jež mohli dále po částech postupovati. Takovým spůsobem povstávala těžářstva, jichžto členové drželi v Kutné Hoře až i 32 a v Jáchymově 128 kukusů. Na to vyličují se právní poměry těžářstev, jich vznik a zánik, jich organisace, jich povinnosti a práva

a zvláštní pozornost věnuje se otázce o právní osobnosti těchto združení hospodářských (str. 280 násl.).

Starší svazky kverků měly povahu pouhých společností (societates), teprve pozvolna těžárstvo stávalo se subjektem práv a závazků (korporací). Čím více pokračovalo hornictví, tím více majetek horní považoval se za jmění jediného subjektu právního a to v poměru jak k pánu regálu, tak i k třetím osobám. I propůjčování dolu neb štóly uděloval pán regálu svazku, nikoli jednotlivým kverkům. Svazku ukládána povinnost stálého těžení pod pokutou ztráty oprávnění; proto kdyby jednotlivý kverk netěžil, jeho díl měl spadnouti na těžárstvo. Podnik, nikoli podnikatelé, je věřitelem a dlužníkem aspoň na venek, společenský fond platí dluhy, zejména urbura odvádí se nejprve ze jmění společného; kdežto kverkové jsou vůči těžárstvu dlužníky a věřiteli.

Jedinou v tom ohledu činí výjimku nárok dělníka na mzdu, za kterou ručí těžář, na jehož účet havéř pracuje, a sice ručí nejprve výtěžkem z dolu na jeho díl připadajícím, takže kukus je zákonnou zástavou pro mzdu, a pak ručí i ostatním jměním. Teprve později mzda dělníka zapravuje se těžářstvem a sice jeho úředníkem. Jinak věřitelé ohledně dluhů z podniku plynoucích vstupují v právní poměr toliko k společnému fondu těžárstva a pokud svazek ten trvá, nemají s kverky ničeho činiti. Také společná vydání platí se záhy z fondu společenského, k němuž členové těžárstva musí dle kukusů přispívati. V Jáchymově, kde účtování s kverky čtvrtletně se provádělo, a později i jinde v Čechách platily se od kverků každého čtvrt leta příspěvky (cupusy), když výtěžky (auspeyty) nepřevyšovaly náklady, a proti nedbalým odváděčům příspěvků zavádělo se retardátní řízení. Místo kverků kladli účty úředníci horní a přebytek placen kverkům v penězích ze společné pokladny. I prodávání rudy rudokupcům těžáři přestalo, když r. 1549 Ferdinand I. v Kutné Hoře regální nákup rudy nařídil. Kverkové rozhodovali dále o společenských právech a povinnostech ve shromážděních svých většinou hlasův a z toho všeho Z. správně soudí, že starší těžárstvo dle českých pramenů, zejména zákonníka krále Václava II., překročilo hranici pouhé společnosti a ku konci středověku nabylo dokonale vyvinutou právnickou osobnost. V souhlasu s Heuslerem považuje Z. středověké těžářstvo za předchůdce moderní akciové společnosti, neboť ve formě kukusů podobně jako ve formě akcií přišlo k platnosti účastenství kapitálu na výrobě.

S vývinem těžárstva soudobně pokračovalo dělnické právo na horách, jehožto sociální tehdejší význam velmi pěkně Z. už dříve ve zvláštním pojednání (č. 3) vyložil. Výsledky tohoto pojednání v pátém oddílu svého spisu opakuje a doplňuje. Přihlédneme k oběma pohromadě.

Na horách byla ve středověku už část hospodářské práce vykonávána svobodnými dělníky pracujícími za mzdu ve službách cizího kapitálu. Vedle kapitalistické výroby byl zde velký problém práva dělnického. Kdežto starověk znal velké závody hornické s nesvobodnými silami dělnickými, středověk přinesl hnutí nesvobodných tříd po zlepšení stavovského jich postavení a přispěl k vytvoření svobodného dělnictva. Ve starší ovšem době dávali pozemkoví páni hornictví obstarávati, jak už víme, lidmi sobě poddanými; postupem

času lidé tito emancipovali se stavovsky a hospodářsky, zatlačili vrchnost z postavení podnikatele a převzali sami těžení z půdy jakožto výrobní společnost. Na konec osobní jich práce jakožto společníkův ustupovala stále více do pozadí, poněvadž kapitalisté vstupovali do jich svazkův a platíce mzdu zjednaným dělníkům nahradili takto osobní účastenství v těžení. V Německu už ve XII. stol. vedle těžářů osobně pracujících objevují se nákladníci hor. V Jihlavském právě užívá se názvu laboratores pro kovkopy i pro nákladníky, pro dělníky i pro podnikatele. Horní zákonník kr. Václava II. z r. 1300 zná pak hlavně třídu dělnictva za mzdu pracujícího, kdežto výtěžek těžení uznává za důchod kapitalistův. Skutečnou produktivní práci konali kovkopové (havéři, knapové), kteří obdržovali peněžitou mzdu, nestojíce ke kverkům v žádném svazku poddanství. Byli tu tedy již »na čas najatí lidští strojové«, byl zde typ kapitalistického podnikání a nescházelo ani bažení po velkém co možná výtěžku a po tvoření nadhodnot, a byly zde také podmínky pro vykořisťování dělníka.

Jestliže předce nedocházelo k takovémuto vykořisťování; jestli naopak středověké právo dělnické na horách bylo sociálním duchem neseno — a Z. výslovně uznává v tom ohledu přednost českého zákonodárství, jehož ustanovení na ochranu dělníka jsou nejstarší toho druhu (str. 297) —, tedy nabízí se otázka, co bylo toho příčinou? Ukazovalo se k svobodnému stěhování horníků, jež nutilo podnikatele šetrně s nimi nakládati; Menzl soudí, že byl při tom rozhodujícím vliv a zájem pána regálního, jenž těžářům ukládal určité povinnosti v zájmu trvalého těžení atd. Z. hledá hlavní příčinu v tom, že horní právo autonomně se vyvíjelo, že trvalo napořáde ještě osobní těžení některých kverkův vedle těžení společenstevního a že dělník, měl-li štěstí, mohl se snadno státi sám podnikatelem. Nebylať mezi kverky a kovkopy velká sociální přihrada, vždyť původně pocházeli vesměs z čeledi pánů pozemků, jež se byla svazku poddanského pozbavila, a hornictví ostatně sbližovalo a assimilovalo rodové stavy, jež jinak proti sobě příkře stály, tím, že příslušníci jich, ať šlechtic, měšťan neb sedlák — »dotýkali se hor«. Touto okolností, že obyvatelstvo na horách tvořilo výjimku z rozvrstvení společnosti státní, vysvětluje Z., proč stará horní práva smýšlela sociálně o dělníku a proč smlouva námezdní zabezpečovala mu v zájmu veřejném důstojnou lidskou existenci. Bylať aspoň dobrá vůle odstraňovati sociální nedostatky a Z. má za to, kdyby bylo v tomto duchu dělnické právo se dále vyvíjelo, že by stálo to se sociální otázkou dnes jináče

Z výkladův o právním a sociálním postavení dělnictva, jakož i z průvodů, že možno ve středověku mluviti o sociální povaze dělnického práva, buďtež aspoň některé momenty uvedeny. Pokud se třídění dělnictva týče, rozeznávali se skuteční dělníci (knapové, havéři, tesaři, hašpléři atd.) od robenců neb mladých pomocníků. Těmto byla jakási ochrana poskytována, aby pracovali toliko v poměru k svému stáří a tělesné síle. Ženská práce nebyla přípustna. Dělníci dělili se dle toho, zdali byli trvale neb na čas ustanovováni a trvale ustanovení kovkopové lišili se od nádenníků tím, že měli přední právo na práci. V dolu pracovalo průměrně 20—30 havéřů, již se dle

šichet střídali. Týkalať se v starší době smlouva pracovní s nimi uzavíraná práce podle doby a teprve později v Jáchymově šlo při ní o práci na úkol neb na akord, s tím ale obmezením, že musil kovkop obdržeti aspoň takovou mzdu, která se platila za práci dle času. Přísežní horní odhadovali při tom vykonanou práci. Smlouvu uzavírali původně kverkové a to obyčejně s týdenní výpovědí, později jich jménem perkmistři i na delší dobu. Propuštěni mohli býti dělníci předčasně toliko z důvodu spravedlivého; pře o výši mzdy se zaměstnavatelem nebyla dostatečným důvodem k propuštění; opustili-li svémocně práci, nesměli jinde býti přijati do práce a byli pokutováni. Ochrana proti využitkování byla dána v ustanovení, že dělník nesmí dvě šichty za sebou dělati. Dělilať se denní práce hornická dle Jus reg. mont. na čtyři šichty po šesti hodinách, v Jáchymově na tři šichty po osmi hodinách a přidržováno se tedy normální doby pracovní, k jejímuž dodržování královští úředníci přísně přihlíželi. V neděli a ve svátky aspoň v Kutné Hoře se nepracovalo.

Zvláště sociální povahu mají některé právní předpisy, jimiž hledí se stanoviti mzda dělnická a zabezpečiti placení její. Dle zákonníka horního z r. 1300 (I. kap. § VIII. 17) mají dbáti perkmistři, »aby chudým dělníkům taková mzda byla uložena, jížto mohli by se vydržeti a živiti, tak aby pro nedostatek pokrmuov připuzeni nebyli nuzně chvátati cizích věcí«. Mají tedy slušně býti placeni v zájmu horního díla; mzda má se jim platiti v penězích a to v dobré minci a nikoli v rudě, jak se druhdy na odírání jich dálo. Když pak v XV. stol. úřad horní vyměřoval mzdy dělníkům, tu došlo k stanovení minimální mzdy a tedy k obmezování svobodné smlouvy pracovní. Kukus byl zástavou za mzdu a »žalobou o díl« přiváděna k platnosti myšlenka, že dělník má zástavní právo na hodnotu jeho prací dobytou, kteréhožto zástavního práva v dnešní době stavební řemeslníci se domáhaji, pokud se týče hmot ku stavbě dodaných. Nárok na zaplacení mzdy předcházel nárokům právním třetích osob; mzda platila se v sobotu a podnikatel neměl strhovati z ní části na zaplacení koupených u něho nápojův a potravin; k takovémuto kupování nesměl býti dělník nucen, někde při cechu neměly vůbec nápoje se prodávati a takovými a podobnými opatřeními snažilo se zákonodárství zabezpečiti dělníku mzdu. Uznávaloť pak obecně, že dělník je hospodářsky slabší a že proto stát je povinen jej chrániti. Zákonník z r. 1300 dokonce ustanovuje, že v rozepřích mezi bohatým a chudým má soudce spíše býti nakloněn chudému, neboť není pravdě podobno, žeby na představeného svého žaloval, kdyby jej k tomu nouze nenutila. Na horách upravovaly se také ceny potravin a jiných věcí prodejných a skoro každý havíř měl svůj domek, při němž si držel kus dobytka atd.

Havířstvo mělo svou organisaci za účelem podpory členů v čas nemoci a nouze. V jeho čele stáli starší od něho volení a od vrchnosti potvrzení a do přísahy vzatí, kteří spravovali společné jmění havířů. Bratrská jich pokladna chovala se vedle pokladny obecní a plynuly do ní příspěvky od členů, z nichž se podpory nuzným a nemocným členům udělovaly. V Jáchymově poprve uznávají tamější řády povinnost podnikatele platiti dělníku lékaře a také mzdu po osm neděl, kdyby dělník k úrazu přišel. Kromě toho tvořily se v horních

městech zvláštní chudinské fondy, jimž připadal výnos ze dvou svobodných kukusů, jež těžárstvo svým nákladem musilo dáti těžiti. Užívalo se výnosu toho ke kostelům, školám, špitálům a na podporu chudých nemocných. Podpory v případě úrazu dával tedy podnikatel, v případě neschopnosti ku práci bratrská pokladna. Podporování to je pamětihodným vzorem moderního pojišťování pro případ úrazu, nemoci a stáří. Konečně právo spolčovací kovkopů ve středověku nebylo bráno v pochybnost, třebas zákonník z r. 1300 zakazoval tajné schůze horníků, zejména bouřlivých kovářů. Havíři měli své pravidelné schůze, tvořili bratrstva, jež hájila jich zájmy a často přispívala už ve středověku k stávkám a povstáním proti úřednictvu a podnikatelstvu hornímu. Bylo tedy dosti sociálně-politických zařízení při hornictví a Z. dokládá, že aspoň v tomto oboru národního hospodářství byl středověk moderním.

Výklady v šestém oddílu o povinnosti udržovati hory a štóly v dobrém stavu, tak aby se v nich stále mohlo pracovati, o právech hor jedněch proti druhým, o odvodňování dolů, o ztrátě oprávnění k dělání hor, jakož i o vykonávání soudní moci ve věcech horního práva končí záslužná tato kniha, z níž zajisté mnohého nového poučení o vývinu a obsahu horního našeho práva možno nabýti. Končíme úvahu přáním, aby se nám brzo dostalo do rukou výlíčení též novověkého práva horního z tak osvědčeného péra.

(Dokončení příště.)

Literatura.

Oddíl všeobecný.

Karl Gareis, *Encyklopaedie und Methodologie der Rechtswissenschaft* (2. vydání, Giessen 1900, 8°, str. 217). — *Adolf Merkel*, *Juristische Encyclopaedie* (2. vydání obstarané synem R. Merklem, Berlín 1900, 4°, str. 330). — *Encyklopaedie der Rechtswissenschafe*, vydavatel *Karel Birkmeyer* (Berlín 1901, lex. 8°, str. 1344). — *Finger*, *Frankl*, *Ullmann : Grundriss des Österreichischen Rechts* (vychází od r. 1899 v Lipsku).

Po zavedení nového občanského zákona v říši Německé vydaly německé spolkové státy nařízení směřující k tomu, aby vyučování na fakultách právnických bylo uvedeno v soulad s novým zákonodárstvím, při které příležitosti předepsáno bylo, že studium právnické má býti započato přednáškou označenou jako úvod do vědy právní. Ačkoli nebyla dána bližší vysvětlení o obsahu přednášky této, přece má se jednomyslně za to, že se tím nevyrozumívá nic jiného, než co dosud vykládáno bylo na právnických fakultách pod označením encyklopaedie a methodologie právní. Odtud dá se vysvětliti, že německá literatura encyklopaedistická znova obživla, čemuž svědčí první tři díla shora udaná, která vesměs byla spracována vzhledem k právnímu stavu vyvolanému novým občanským zákonníkem, jenž se nyní stal přirozeně střediskem právnického studia v Německu.

Dle obsahu přísluší Birkmeyerova encyklopaedie rozhodně k materielním nebo vnitřním právním encyklopaediím, ana vedle vymezení hranic jednotlivých právních disciplin (jež podává Úvod do právní vědy od Erwina Gruebera v Mnichově) podává též hlavní obsah těchto disciplin v samostatných systematických pojednáních sepsaných jednotlivými odborníky, a to v pořadu zachovávaném v studijním plánu pruském. Pořad autorův a článků jest tento: P. Jörs ve Vratislavi napsal právo římské; H. O. Lehmann v Marburgu německé právní dějiny a základní obrysy německého práva soukromého; F. Bernhöft v Rostocku občanské právo; řečený již H. O. Lehmann právo obchodní, námořní a směnečné; F. Hellmann v Mnichově německé říšské právo konkursní; A. Arndt v Halle právo státní a správní; P. Hinschius (zemřelý roku 1898 v Berlíně) právo církevní; K. Birkmeyer v Mnichově právo trestní; K. von Lilienthal v Heidelberku trestní proces; F. Stein v Halle proces civilní; F. von Liszt v Berlíně právo mezinárodní. — Birkmeyerova encyklopaedie nastupuje na místo chvalně známé Holtzendorffovy encyklopaedie, jež zastarala následkem změn v německém zákonodárství; různí se ale od ní tím, že vylíčení historického vývoje jednotlivých disciplin a nauku o pramenech spojuje s příslušným pojednáním systematickým, čímž dosažena býti má větší souvislost a přehlednost látky. Z Holtzendorffových spolupracovníků zastoupen jest jedině Hinschius.

Gareisova a Merklova kniha musí spíše zařaděny býti k formálným encyklopaediím, ježto jim v první řadě běží o vytknutí všeobecných norem právních a o vymezení hranic jednotlivých disciplin právních, při čemž ovšem i z obsahu jejich podává se to, co slouží k dosažení cíle hlavního. Všem třem spisům společno jest, že obmezují se veskrze co do práva platného na právní stav v Německé říši, pročež vyhovují v první řadě potřebám tamějším. V Rakousku v tomto směru sloužiti mohou pouze k porovnávání obou zákonodárství a informování se o německých právních poměrech; ovšem pokud podávají všeobecné zásady právní nebo právo historické, mohou i přímého užití najíti mimo říši Německou.

Při této příležitosti upozorňujeme, že co se tkne rakouského práva platného jak soukromého, tak veřejného. má citelnému nedostatku stručného systematického spracování jednotlivých disciplin odpomoci sbírka vydávaná profesory německé university Pražské Fingrem (nyní ve Würzburku), Franklem a Ullmanem pod souhrnným označením Grundriss des Österreichischen Rechts v projektovaných 3 svazcích. Jednotlivá pojednání vydávají se prozatím o sobě dle toho, jak manuskripty redakci došly. Dosud vyšly tyto sešity: Schuster von Bonnott (ve Vídni) o právu obligačním; V. Mataja (ve Vídni) o právu živnostenském a o pojišťování dělnickém; C. S. Grünhut (ve Vídni) o právu směnečném; H. Lammasch (ve Vídni) o právu trestním; J. svobodný pán Anders (v Hradci) o právu rodinném a dědickém; H. M. Schuster (v Praze) o právu autorském; M. von Hussarek (ve Vídni) o státním právu církevním; D. Ullmann (v Praze) o civilním řádu; E. Demelius (v Inšpruku) o právech věcných. O jednotlivých spisech přinese Sborník zvláštní zprávy při jednotlivých disciplinách. *Prof. Henner.*

Ernst Landsberg, Geschichte der deutschen Rechtswissenschaft. 3. Abtheilung, 1. Halbband (Mnichov a Lipsko 1898; 552 str. a poznámek 326 str.).

Ve sbírce, kterou Mnichovská akademie věd věnovala »dějinám věd v Německu«, a pro kterou mimo jiné psali Bluntschli: Geschichte der neueren Staatswissenschaft (allg. Staatsrecht u. Politik) a Roscher: Geschichte der Nationaloekonomik in Deutschland, — počal učený R. Stintzing vydávati: Geschichte der deutschen Rechtswissenschaft. V prvých dvou odděleních vylíčil dle biografické methody život i díla německých právníků, kteří zemřeli před r. 1700, vylučuje však z toho zástupce práva přirozeného. Nyní prof. Landsberg pokračuje a přináší dějiny německé právovědy za celou epochu práva přirozeného od Grotia až po Kanta (stopuje netoliko civilní jurisprudenci romanistů a počínajících germanistů, nýbrž i právo trestní, církevní a státní 17. a 18. století; a při tom nepomíjí směrů s přirozeným právem neshodných).

Landsberg hledí kombinovati biografickou methodu s hlediskem chronologickověcným, a staví do popředí karaktery spisovatelské a díla; ale ani on nemohl se vyhnouti některým následkům zvolené methody základní. Jednak obmezuje se na spisovatele národnosti německé a vylučuje jiné. Není sic úmyslem Landsbergovým zastírati, že na německou nauku té doby (od Pufendorfa a Thomasia až po Kanta) působily vlivy Neněmců, vedlé Grotia hlavně anglické a francouzské (Hobbes, Locke, Montesquieu, Rousseau a j.); nicméně náležitě dost nevyniká, pokud německá právověda byla závislou od cizích ideí a učení, jež přijímala a spracovávala. Obmezením na Němce vlastně bezděky se přidává německé právovědě povahy i zásluhy nacionální, tak jakoby to, co Němci učili, bylo také jejich původní, samostatnou prací. Ostatně táž methoda vede vůbec spíše k dějinám učených právníků než k dějinám právovědy samé. Náš zájem požaduje zajisté historický přehled vývoje dogmatického, výklad o vnitřní souvislosti a sledu jednotlivých právních myšlenek a theorií (ostatně tyto theorie jakožto zjevy historické nutno zároveň vysvětlovati jejich hlubšími příčinami, t. hospodářskými, společenskými a osvětovými poměry současné doby). Zde však čtenář je nucen všeobecný obraz německé právovědy z jednotlivých spisovatelských individualit si shledávati a sestavovati. Rovněž roztříštěna je historie jednotlivých větví vědy právní, které právě v oné době buď vznikly neb aspoň jako samostatné zvláštní odbory se ustavily (tak zejm. německé právo soukromé, německé dějiny říšské, státní právo říšské i territoriální, i právo správní), neb aspoň nově se utvářely (tak vedlé práva kanonického právo církevní, zvláště protestantské; reformované právo trestní). V některých z nich byl vliv práva přirozeného zvláště mocný.

Ostatně celým dílem Landsbergovým vidíme táhnouti se jednu nit: jsou to životní osudy racionalistické nauky práva přirozeného, jež v 17. století byla uzákladěna, napotom vítězně se rozmohla, až zase na konci 18. století valem hynouti začala. Z počátku musila v Německu přemáhati ještě odpor theologů i romanistů; pak přijímala se v jednotlivých odborech vědy právní, až dosáhla všeobecného panství, vniklatě konečně i do katolického Jihoněmecka (ačkoli byla vlastně plodem reformace). Tak empirické základy práva

nahražovány časem apriorní konstrukcí všeobecných zásad neb pravidel, ze kterých prý veškero právo logicky se dalo odvoditi a vyvinouti resp. na něž se dalo zase zpět uvésti; a domnělá vědecká převaha práva přirozeného zatlačovala význam práva positivního tím spíš, že tehdáž dopřával se theorii značný vliv v praktickém právním životě: — doktoři práv mohli ji přiváděti k platnosti v soudech jimi obsazovaných (také právnické fakulty bývaly kollegiemi soudními), kdežto juristické resp. axiomatické formulování nových učení ze své strany to ulehčovalo. Tím spůsobem t. zv. přirozené právo osobilo si dokonce také zevnější moc a závaznost, někdy s předností před právem positivním, jindy aspoň s platností subsidiární (ku př. v 17. století Samuel Rachel pokládal právo přirozené za absolutně závazné, tak že právo positivní v případě neshody mělo mu ustupovati).[1])

Zvláště zajímavo jest, jak učení právníci němečtí (jako již Stryk a Thomasius) začali se odvraceti od recipovaného práva římského, přijímajíce je toliko, pokud je shledávali ve shodě s právem přirozeným, a později také s germanistickým, které činilo se namnoze spojencem práva přirozeného. Časem dovozovali někteří srovnalost práva přirozeného s římským, jiní s germanistickým resp. naopak; po případě hleděli dosíci shody umělé anebo přivoditi vyrovnání násilné. V druhé polovici 18. stoleti zase ku př. Nettelbladt, systematik školy Wolfovy, dospíval k tomu, že odmítal rozlišování živlů římských a německých; podceňuje konkretní a historické momenty, i vyhlazuje vůbec hranice mezi právem přirozeným a positivním, hleděl veškeré právo vyvozovati důsledně ze skrovného počtu všeobecných formulí.

Rovněž zajímavo jest stopovati spojenství práva přirozeného s osvícenskou filosofií 18. věku, a tudíž vliv této v Německu, zvláště v oboru práva církevního a trestního. Přes to nebylo vždy kráčeno ve šlépějích hlavního německého osvícence Thomasia; někdy docházelo se též k výsledkům tytýž zpátečnickým (tak zejména v právu trestním směr Wolfův, ano i Kantův nesnášely se s náhledy osvícenského »ducha času«). Vůbec německá škola práva přirozeného celkem nevyniká tím liberálním, po případě revolučním duchem, jakým škola anglická a francouzská. Sám Thomasius ve svých státních náhledech klonil se k absolutismu, tak jako před ním Pufendorf nebo po něm Wolf, který v zájmu obecného blaha tíhl dokonce k despotickému, policejnímu státu; teprvé nový přítok vlivu filosofů a národních hospodářů anglických i francouzských (spolu s franc. revolucí) vedl k tomu, že také v Německu na rozhraní století 19. politicky pronikl liberální individualism (který tam dosud živořil v náboženské reformaci).

Vše to zde nelze blíže stopovati; jen několik hlavních zjevů budiž tu připomenuto. V Německu byl to Samuel Pufendorf († 1694), jenž za příkladem Huga Grotia konstruoval t. zv. přirozené právo racionalisticky z lidské povahy, neodvisle od positivní theologie a scholastiky. Kdežto pak úspěchy

[1]) O přirozeném právu, zvlášť o otázce jeho právnické skutečnosti, pojednal u nás B. Vacek v jedné části stati: »Ku programu práva přirozeného« v Osvětě 1900, str. 726—731, 814—820.

Grotiovy týkaly se hlavně práva mezinárodního, Pufendorf pokročil zase zejména tím, že v jednom a témž filosofickém duchu spracoval soustavně všechny právní obory. Co do státního práva odůvodňoval (dle Hobbesa) stát absolutní a jednotný; byl v nauce práva přirozeného představitelem směru centralistického (kdežto v 18. stol. na Grotia navázal směr federalistický). Proto Pufendorf také pode jménem Severina de Monzambano pokládal současnou podobu Německé říše za nestvůru, jelikož territoria již si osobila svrchovanost, celek pak blížil se pouhému spolku států (něco později Ludolf hleděl vytvořiti pojem státu spolkového). Pufendorf již také začal odlučovati právo od morálky, v čem pak Thomasius pokročil dále, shledávaje při právu netoliko rozkaz zavazující autority, nýbrž i zevní vynutitelnost. Thomasius sám († 1728) nebyl sice původní duch, ale zvláště výmluvný šiřitel osvícenství v Německu. Jeho rozumové novotářství potýkalo se hlavně s různými tradicemi v právu církevním a trestním; proslul zvláště svým »kulturním bojem« proti existenci čarodějnictví (byl též pro opravu středověkého trestního řízení a pro jistou náboženskou toleranci). Rovněž dal podnět k publicistické škole Hallské (naproti literárně antiquárnímu směru školy Jenajské), jakož i zasloužil se o počátky nauky německého práva soukromého (v čem pokračoval Jiří Beyer). — Jiný obraz zase podává nám filosof Chr. Wolf († 1754), jenž svou právní soustavu vyvíjel na tom základě, že práva vyplývají z povinností, a jenž, obětuje jednotlivce obecnému blahobytu, odůvodňoval osvícený absolutism (v právu trestním zásadu represse); ačkoli pak ve své dogmatické filosofii systemisoval namnoze myšlenky Leibnitzovy, jenž vzdaloval se práva přirozeného, byl přece též zástupcem tohoto. Reakce, která Wolfem začínala, byla v jurisprudenci záhy zase zatlačována vítězným vlivem osvícenství cizího; tak i v katolickém církevním právu vystoupily febronianism (antikuriální ve prospěch práv biskupských), i josefinism (pro práva zeměpanská), kteréž dva směry pak při své souvislosti s gallikanismem a právem přirozeným v jedno splývaly. Vedlé toho přirozené právo nebylo vždy ve službách osvícenství; byloť pěstováno též samo o sobě jakožto zvláštní methoda.

Ale v téže době začíná již také skepse; různí činitelé připravují vespolek úpadek školy dosud panovavší. Landsberg líčí jmenovitě jednotlivé empiriky, vycházející od práva positivního, mezi nimiž vynikají J. J. Moser (učitel státního práva territoriálního i positivního práva mezinárodního) a veliký jurista J. St. Pütter (jenž mimo jiné teprv učinil ze státního práva methodicky soustavnou vědu); k tomu přistupují též jednotliví předchůdci školy historické. Ještě více však vážily veliké právní kodifikace a nové učení Kantovo. V moderních kodifikacích lze sice spatřovati jeden z nejlepších plodů nauky práva přirozeného; nicméně právě jejich vydáním jasně objevila se protiva mezi právem positivním a přirozeným, a odňata půda trvání tohoto. U nás lze prý pozorovati 3 stadia těchto kodifikačních snah od polovice 18. století: první dá se srovnati s pracemi Kreittmayerovými v Bavorsku a Coccejiho v Prusku; druhé (za většího vlivu práva přirozeného), s Martinim v čele, odpovídá asi kodifikacím Pruska pod vedením Suareza a soudruhů; třetí stadium za Zeillera stálo již také pode vlivem Kantovým (náš občanský zákonník nebyl ještě dotknut náhledy školy historické, ovšem ale spíše vlivem francouzského Code). Co Kanta se týče, nebyly hlubší základy jeho filosofic

zprvu správně oceňovány; juristé delší dobu domnívali se, že z ní vyplývá mocný rozvoj nového práva přirozeného. Přes to Kant již opustil myšlénku, že aktuální právo dá se vyvinouti jako důsledek z filosofických zásad; vybíraje jednotlivé věty právní z empirie, činil je spíše jen předmětem filosofického uvažování (dle měřítka určitého ideálu). Tím způsobem však přirozené právo nepodává žádných platných a závazných norem, nýbrž pouze ideální postuláty, kterých zvláště zákonodárci všímati si náleží. Tak zv. přirozené právo tedy vystupuje z vlastní právovědy a zůstává toliko částí filosofie. *BR.*

A. Boistel, Cours de philosophie du droit. T. I., II., Paris, Fontemoing 1899 (504 a 454 str.).

Zvláštní čtení o filosofii práva na Faculté du droit v Paříži zavedeno bylo teprv r. 1889. Prof. B., jenž je zahájil, přepracoval z tohoto podnětu svůj dřívější spis: Cours de droit naturel ou de philosophie du droit suivant les principes de Rosmini (Paris, Thorin, 1870) a vydal znovu pod titulem svrchu uvedeným. B. hlásí se k odchovancům filosofie Kantovy a Rosmini-ovy i jest otevřeným stoupencem theorie práva rozumového (přirozeného) jakožto »souboru pravidel, jež po rozumu sluší opatřiti zevní sankcí donucovací«. Právo rozumové jest ideálem, typem práva positivního. Rozumové základy práva jsou idea spravedlnosti a idea užitečnosti. Prvou a toliko touto zabývá se filosofie práva; idea užitečnosti — výklad různých interesů, zvláště hmotných, jež měly a mají vliv na právní řády národů — jest předmětem jiných věd, zvláště nár. hospodářství a sociologie. Filosofii právní nestačí pouhé přehledy souborné soustavy právní (encyklopedie), aniž všeobecné nauky soustavného zpracování práva; máť ona spíše připnouti nauky tyto k prvotným a jednoduchým principům rozumovým metafysikou stanoveným, za něž nejde lidské poznání (srv. I. introd. str. 1—20 a II. appendice str. 425—450). Že názor tento podstatně liší se od theorií sociálních či sociologických, jež neznají rozumových jiných principů práva než přirozenou nutnost společenského života, jest předem výslovně vytknuto (srv. I. str. 13 násl.).

B. dílo rozpadá se ve dvě části; v první (sv I.) probírá 1. základní principy: pojem zákona jakožto společného principu práva a mravnosti, odlišení práva od této, zvláštní princip práva a princip odvození práv a 2. přehled práv individuálních, jednak vnitřních: vrozených a odvozených či nabytých (různých svobod), jednak zevnějších k věcem (vlastnictví) a k osobám, pak přenos práv (závazky, vydržení a promlčení, smlouvy, testament) a konečně porušení práv. — Východištěm právní filosofie jest ethika; princip práva tkví v absolutním zákoně mravním. Jakožto část mravnosti odlišuje se právo od ostatních zjevů mravních zevní vynutitelností (srv. názory Thomasiovy, Leibnitzovy, Kantovy, Rosminiovy). Právo (v subj. smyslu) jest osobní jednání chráněné mravností, kteráž přikazuje ostatním lidem šetření a zmocňuje k užití moci za příčinou jich donucení. Mravní princip pak, jímž ono donucení jest odůvodněno, jest nedotknutelnosť osobnosti lidské, odkud tudíž veškeré podstatné znaky a účinky všech práv lze odvoditi. (I. str. 21—151).

V druhé části (sv. II.) probírá B. theorii společnosti a právo sociální v oddílech: 1. společnost, povaha, úkony a organisace její, 2. rodina a manželství, 3. společnost občanská, stát. — Společnost v nejobecnějším slova smyslu

jest »dobrovolná součinnost více osob k společnému dobru společnými prostředky«. Stát jest druh společnosti, společnost občanská (société civile). Zvláštní odlišný znak jeho jest v účelu, kterýž B. shledává — jako theorie právního státu — v záruce co nejširšího výkonu individuálných práv. Consensus (součinnost) jest u státu závazný.

B. řadí se celkem směru právně-filosofickému, jejž zastupují ve francouzské literatuře spisy novější Lerminiera, Beudanta, Francka, Bélimea, Beaussirea, de Vareilles-Sommièresa a j. Postupuje jako všichni stoupenci pokantovského racionalismu a idealismu právního dedukcí od jistých principů mravních k výkladu principu práva subjektivného, individuálného, jež existuje mu aspoň theoreticky dříve než stát a neodvisle od tohoto. Že nesrovnává se s názory sociologie positivistické a zvláště organické (srv. na př. I. 12, 109 násl., 112 násl., 485 násl., II. 51 násl., 226 násl., 269 násl.), jest pochopitelno, ježto společnost jest mu jednotou založenou na svazcích mravních, a poměry fysické mezi lidmi jsou toliko následkem a projevem poměrů mravních.

Dr. Jos. Trakal.

Tanon L., L'evolution du droit et de la conscience sociale. Paris, Alcan, 1900 (164 str.). V obsažném spisku tomto zabývá se autor (předseda kasačního soudu) hlavními otázkami moderní filosofie práva. První menší část jeho věnována jest kritickým úvahám o základní theorii historické školy právní (Savigny, Puchta a j.), pak o theorii účelnosti (Iheringa) a o utilitarismu; v druhé části vyvinuje T. své názory o historickém utváření se práva, o vývoji a pokroku, o formální povaze a závaznosti pravidel právních.

Trvalý vědecký zisk, jejž historická škola přinesla, jest theorie postupného vývoje práva positivního (změny, kontinuita, příčinný sled právních institucí) v souvislosti s ostatním životem každého národa. Více méně dnes uznané vady historické školy záležejí v omezení bádání vědeckého na právo římské a germanské, v přecenění významu práva obyčejového naproti zákonnému, v zanedbávání otázky budoucího vývoje právního (ideálného práva) a v přímém tožnění práva s duchem národním bez bližšího vymezení neb rozboru tohoto výlučného pramene všeho práva. T. souhlasí s kritikou namnoze od stoupenců školy samé zahájenou, nechce však jíti tak daleko jako Bergbohm (Jurisprudenz und Rechtsphilosophie I. 1892), jenž nejen názor historické školy o národním duchu a přesvědčení, nýbrž vůbec každé ideální pojímání práva budoucího (jakožto prý názor filosofie přirozeno-právní) vůbec odsuzuje a z filosofie práva vyhosťuje. Přihlédáme-li k obsahu a nejen k formě práva, jest národní duch, kollektivní přesvědčení, jev positivní, jehož výklad má právní filosofie podati a rovněž vývojová nauka školy historické nevylučuje theorií práva ideálního, budoucího, kteréž jevily vždy veliký vliv na zákonodárce i právníky při utváření se nového positivního právního řádu. Evoluční filosofie práva musí důsledně zabývati se tak dobře bádáním o vývoji práva budoucího jako minulého (str. 1—43).

Iheringův výklad práva zákonem účelnosti jakož i utilitarism, jež původ všech citů sociálních mravních i právních odvozují z prvotného přirozeného egoismu, pokládá však T. rovněž za namnoze nesprávný a nedostatečný, ježto

nelze popříti, že altruism, dle uvedených názorů toliko přetvořený egoism, jest tak prvotným citem lidským jako egoism a ježto city mravní a právní nejsou ve všem všudy útvary pouze života sociálního (str. 44—60).

Vývoj práva souvisí s veškerým nejen hmotným ale i mravním vývojem sociálním. Činitelé vývoje onoho nepůsobili a nepůsobí vždy vesměs a stejně. Vliv hmotného, fysického prostředí, v dobách vývoje prvotního rozhodný, ustupuje na vyšších stupních vždy více a více vlivu prostředí sociálního, jež jest výslednicí předchozího stavu politického, hospodářského, intelektuálního a mravního. Účelem práva jest úprava a zajištění poměrů koexistence (zájmů individuálních), ale též kooperace lidí (zájmů kollektivních), jakožto základních podmínek vší společnosti. Obsah hmotný i mravní poměrů takto chráněných (zájmy) určován jest jednak zevními podmínkami života, jednak ale kollektivním ideálním jeho pojímáním, zvláště pak různými kollektivnými názory, přesvědčeními a city spravedlnosti a mravnosti. Výklad tohoto činitele ve vývoji práva, jejž utilitarism vyloučil a škola historická blíže nevysvětlila, jest s to podati psychologická (nikoliv biologická) sociologie, či sociální psychologie. Dojista však nelze různé ony idey spravedlnosti a mravnosti odvoditi z ideí užitečnosti hmotné; jevíť namnoze povahu absolutní nutnosti. Stupňovou změnou, či postupným vývojem těchto činitelů, pokrokem v poměrech hmotných i v ideálních přesvědčeních o mravnosti a spravedlnosti, podmíněn jest vývoj práva (str. 61—93).

Názor T. příčí se ovšem theoriím sociologickým (darwinistickým a spencerovským), jež boj o život a přirozený výběr nejspůsobilejších vztyčují za základní a jediný zákon vývoje společenského, theoriím práva silnějšího. Tanon dovozuje vedle zákona boje o život platnosť současnou zákona uspolečňování (associace) a součinnosti (kooperace), jenž ve vývoji společenském i právním vlivem sociálního prostředí postupem nabývá stále větší převahy nad přirozeným výběrem (selekcí) a surovou soutěží boje o život. Ukazatelem pokroku lidského jest vývoj od sociální kooperace jednoduché, nucené, nesvobodné ku kooperaci složité, mnohonásobné, dobrovolné, svobodné (str. 94 až 144).

Na konec uvažuje T. otázku formálnosti a závaznosti pravidel právních. Právní normy upravují a závazností opatřují poměry životní, obsah poměrů těch (zájmy) však samy nevytvářejí. Působení práva na další vývoj poměrů těch jest toliko odvozené, druhotné. Závaznost práva nespočívá jen v donucení, nýbrž také — postupem vývoje sociálního — hlavně v souhlasu mravním. Odlišný podstatný znak práva není ani vynutitelnost, ani souhlas mravní s pravidly právními; leží spíše v procesu, jakým stávají se pravidly závaznými (obyčejem, zákonem) (str. 145—157).

Celkem pohybuje se tudíž T. spisem svým na filosofické půdě novější školy historické a právní sociologie. Od utilitarismu odchyluje se rozlišováním hmotných a ideálních prvků práva, užitečnosti a mravnosti (spravedlnosti). Principem užitečnosti jediným, v jakémkoli vymezení, nelze vysvětliti plně vývoj práva; druhým podstatným činitelem jeho jest sledný stav sociálního vědomí, kollektivného ideálního přesvědčení národa, po případě jeho vrstev vedoucích. *Dr. Jos. Trakal.*

Lee G. C., Historical Iurisprudence. An introduction to the systematic study of the development of law. New York, Macmillan 1900 (XV. + 517 str.).

Spisovatel pokouší se o všeobecné a srovnávací dějiny práva jakožto část dějin kulturního života národů vzdělaných. Úkol dějin takových nespatřuje ve snůšce právních institucí všelikých národů divokých, barbarských a vzdělaných, nýbrž ve výkladu právních řádů toliko těch národů, jež tvoří souvislé články historického vývoje práva a právnictví evropského i těch zemí mimoevropských, které vzdělanost evropskou přijaly, — aby takto vysvitly historické, vývojové základy našich právních řádů, hlavních pojmů a institucí, jakož i podíl jednotlivých národů historických na nynějším právním životě evropském. Vědecké zpracování evropského vývoje právního, v němž vedle jistých růzností zvláštních jeví se jednak četné shody a podobnosti následkem stejných neb podobných podmínek sociálních, pak ale ve větších neb menších rozměrech sukcessivní vzájemné výměny a recepce práva, pokládá Lee v tomto vymezení za možné (srv. str. 1—11).

Z tohoto stanoviska probírá L. předem právní řád staré říše babylonské (str. 12—49), jemuž přičítá veliký vliv na právo evropské; pak právo Egypta (50—85) a právo foenické (86—94). Kromě babylonského mělo ze semitických řádů právních též právo israelské (95—125) prostřednictvím náboženství křesťanského neobyčejný a trvalý význam pro právní idey světa celého. Právo indické (123—158), jehož výklad pak následuje, není sice přímo článkem ve vývoji práva evropského; poskytuje však velice důležitou a zajímavou látku porovnávací jakožto právo arické, na jehož vývoj nepůsobilo žádné právo semitické. Podobný příklad podává sice též t. zv. bretonské právo (irsko-keltické), to však bylo záhy úplně zatlačeno právem anglickým. Následuje právo řecké (159 –185) a pak právo římské, tvořící veliký most mezi právem starým a novověkým (187—324). Právo kanonické (325—359), t. zv. leges barbarorum (360—385) a recipované právo římské (v Italii, v Německu, ve Francii, v Španělích a ve Skotsku) jsou přímé základy nového práva a právnictví, jež vyznačují na konec velké moderní kodifikace práva soukromého. Poslední stať spisu věnována jest vývoji práva anglického (původem germanského), kteréž i co do trvání i co do rozsahu platnosti podobá se právu římskému, jehož vlivem nejméně a jen nepřímo bylo zasaženo. — Těžiště spisu záleží ve vylíčení vývoje starověkých řádů právních (najmě práva soukromého, nikoli trestního a veřejného), jež staly se základem středověkého a novověkého vývoje právního v Evropě. O postavení a podílu práv slovanských národů ve vývoji tomto L. se nezmiňuje.

Spis jest výsledkem bádání původních, při nichž však přihlíženo jest též k výsledkům prací velkých mistrů evropské literatury právně-historické. Po stránce methodické i zásadním vymezením a uspořádáním obsahu ukazuje, že vědecké řešení otázky všeobecných dějin vývoje právního aspoň pokud jde o právo evropské není beznadějné. *Dr. Jos. Trakal.*

Rivista di storia e filosofia del diritto (dir. *Salvioli G*, *D'Aguanno G.*). Palermo. Anno I. II. (1897—1900). — Časopis tento založen byl r. 1897 jmenovanými professory university Palermské, k nimž při II. ročníku přistoupil prof. L. Sic. Villanueva — k pěstění dějin práva (najmě vlašského) a filosofie právní methodou positivní i po stránce sociologické. R. 1897 vyšlo 12 sešitů;

od r. 1898—1901 však v nepravidelných lhůtách teprv dalších 6 sešitů jakožto ročník druhý. — Ze statí právně-filosofických I. ročníku uvádíme: Faggi A., Sul materialismo storico; D'Aguanno, Lo spiritualismo e il positivismo nella filosofia giuridica contemporanea; Gioffredi R., Le teorie etiche e giuridiche di Guyan e la morale evoluzionista; R. de la Grasserie, Della vera divisione dei poteri e delle funzioni; Marino L., La coscienza della communanza laboratorio della legislazione; Faggi A., Monadologia e sociologia; Marino L., Filosofia e legislazione; D'Aguanno, La filosofia etico-giuridica dai primordi fino ad Aristotele. — V obsahu ročníku II. převládají články z dějin právních. Z filosofických a sociologických: Mazzarella, La condizione giuridica del marito nella familia matriarcale; Sorel G., Le idee giuridiche nel Marxismo; D'Aguanno, La morale e il diritto nei sistemi stoico ed epicureo. — K sešitům I. ročníku připojena jest zvláštní příloha zabývající se otázkou a hnutím na prospěch míru »Bolletino per la quistione della pace internazionale«. *Tkl.*

Dr. Kistiakowski, Gesellschaft und Einzelwesen. (Eine methodologische Studie.) Berlin. 1899. Str. X. a 205.

1. Od pradávna snaží se myslitelé vysvětliti autonomní povahu státu. Pokládajíce jej za subjekt schopný práva, vůle a jednání, zapomínali, že tato vlastnost státu jest pouhým pojmem a hledali jí v něčem konkrétním. Prohlašovali tedy stát za jakéhosi člověka velikých rozměrů. Platon, Hobbes, Montesquieu i Rousseau chytali se této analogie, v kterou však předem věříce, nedokazovali jí.

2. Teprve od počátku 19. století učenci jali se tyto a podobné obdoby zkoušeti a vyhledávati, co skutečně je shodného, co rozdílného mezi tou srovnávanou dvojicí. Ale obrali si nejprve širší pojmy, totiž společnost a organismus, přirovnávajíce onu ne s jednotlivým člověkem, nýbrž s živoucím tělem vůbec. — Že společnost je souborná jednota, z lidí složená, bylo samozřejmo. Bylo jen vyšetřiti, které jsou zvláštnosti tohoto společenského života, kterými zákony se spravuje, a jak definovati substanci, na které je patrný. Než příměr biologického organismu se společenským, jak jej provádí starší škola organická, kulhá. Než ještě byl počat, badatelé měli si předložiti otázku, zda společnost vůbec tělem fysickým jest. Potom teprve bylo se ptáti, jakou má rozlohu v prostoru a zevnější obrysy. Zatím většina myslitelů toliko uznává, že organismus společenský nemá pevného, nekolísavého tvaru zevnějšího. Neshody nové nastaly, co je prvkem onoho společenského těla: zda individuum, zda rodina či snad pouhá monada (čím měl totiž organismus společenský co nejvíce býti sblížen s biologickým).

Takto společnost ukvapeně vyhlašována za organismus, jako by již tím vysvětlena byla její substance; ba tím již prý lze definovati i společenský život, jenž prý záleží »ve vztahu součástí« (Spencer), a jsou-li části živé, jest i celek, z nich složený. Ale bylo spíše na snadě hádati, že život toho celku bude jinaký a ne stejný. Krom toho tvrzeno, že tytéž všeobecné zákony, které byly objeveny o jiných zjevech přírodních, jsou platny i o zjevech společenských. V skutku však jsou jednotlivé ty zákony platny pouze jen v jistých příslušných skupinách úkazů. Jsou zákony chemické, hvězdářské, fysické a jiné zvláštní. Společné, co vyhledáváme ve všech oborech rozličných výjevů, jest pouze, že druží se k sobě jako příčina a účin. Tento příčinný svazek však není sám zákonem, nýbrž normou našeho myšlení. I když úkazy spole-

čenské zahrneme v přírodní, přece nezbude, než pátrati po těch zvláštních zákonech, kterými toto pořadí zjevů, od jiných odloučené, se spravuje. A to budou zákony vývojové, podobné kosmologickým, geologickým a biologickým, ale ne s nimi totožné, kdežto všecky ostatní zákony vypátrány jsou na skupinách zjevů, které časově jsou přerušeny a tedy nepojímány vývojově. Jest vůbec chybou starší školy organické, že nezná podstatných znaků společnosti, a že místo aby zkoumala úkony její, ohlíží se jen po organech socialní činnosti.

3. Společnost — toť pojem souborný, vzniklý z úhrnného pojetí několika neb mnoha jednotlivců. Kolik je těchto, zda dva, deset neb tisíc, místo, na kterém se scházejí, ba i bezprostřední jich sousedství — jsou toliko zevnější znaky společnosti; podstatnou známkou však jest proměna v nitru, v psychické povaze těchto individuí, která se zjinačuje tím, že druh na druha působí. Souborná bytost společenská tedy pouze na oko zdá se rovnati mathematickému součtu jednotek, neboť v pravdě stávají se tato individua společenským stykem uvnitř již jinými. Realní jednota mezi nimi v tomto společenském souboru je psychického rázu, t. j. individua mysliti si jest sice rozlišená, ale přes to v obvodu celku vespolek na sebe působící.

Rodina, kmen, národ jsou sociologicky souborné jednoty názorné, kde jedinec s jedincem jsou ustavičně v duševním styku. Ale statistické úhrnné udaje o porodech, úmrtích, sňatcích a sebevraždách jsou sestrojeny tak, že jedinec je vytržen ze své názorné skupiny (rodiny, kmene, národa) a zahrnut pak s jinými (rovněž tak vytrženými) do uměle utvořené, čistě pojmové skupiny (na př. narozených, zemřelých, sebevrahů). Proto výsledky statistické musí věda společenská prohloubiti svým (socialním) výkladem, t. j. ukazovati, jakému společenskému vlivu podléhala individua v těch názorných skupinách (v rodině, v kmeni, v národě), z nichž je statistik vyňal a do své čistě pojmové úhrnné skupiny přenesl. — Společnost, ježto nelze si ji mysliti bez hmotných složek, t. j. jedinců ji skládajících, je pojem věcný; ač co je její podstatou a jednotou, t. j. vespolné psychické působení jednotlivců na sebe, je pouhý process. — Pojem věcný je také stát ve smyslu společenském; ve smyslu právním však je stát pojem vztažný, t. j. soustavou právních vztahů.

4. Člověka jakožto bytost socialní lze studovati po dvou stránkách: — *a)* jak tohoto jedince osobité vlastnosti, duševní stavy a sebevědomí se vyvinuly tím, že s jinými octl se ve styku; toť úkol socialní psychologie; — *b)* jak v úhrnu všech jedinců čili v bytosti souborné vyvinulo se cosi jim všem společného, nehledíc k zvláštnostem jednotlivých osob; to vyšetřiti jest socialním vědám. Tyto pátrajíce po tom, co na všech individuích je shodného, co jest všeobecné, odkud se vzalo a jaké má účiny, nepočínají rozborem vědomí jednotlivcova, nýbrž úhrnného vědomí společenského a odtud sestupují k jednotlivému.

Je-li na př. v některém státě třetí stav utiskován výsadami dvou druhých, rodí se v příslušnících onoho: — *a)* cit nespokojenosti a žádost po nápravě zevnějších řádů. Tyto duševní stavy, opakujíce se v nitrech mnoha jedinců, dávají jistou sesílenou veličinu psychickou, soubornou, která je větší než součet jednotlivých citů a žádostí, z kterých jest složena: tedy valně zmocněnou nespokojenost a žádost po nápravě. — *b)* Odporují-li výsadné stavy té

nápravě, rozmáhá se hnutí proti tomu vždy více, a assimilací i obměnou duševních stavů jednotlivců ohlašuje se vždy silnější cit spravedlnosti. Posléze z toho vření vyklube se pojednou mravní příkaz: »Všichni lidé jsou si před zákonem rovni« — tedy jakási norma, kterou nelze vysvětliti pouze rozborem duševních stavů jí předcházejících, nýbrž synthesí.

Odtud patrno, že socialní zjevy lze zpytovati s dvou hledisk: pokud totiž úhrnný duch společenský hlásí se jistými všeobecnými city a snahami, a pokud patrn jest v jistých mravních, právních, logických a aesthetických normách. Prvou otázku řeší vědy společenské, pátrajíce po příčinách a účinech socialních vzruchů a snah, nehledíc nijak k jejich hodnotě ethické neb jiné. Druhé otázce věnují se vědy normativné (věda právní, ethika, logika a aesthetika), které odhalují a mimo to odhadují normy dle teleologických měřítek. Tam, kde se úkoly těch i oněch věd poměsují, nastává nevyhnutelný zmatek, zrovna tak, jako když se slučuje úloha socialní psychologie s úkolem socialní vědy.

Z uvedeného rozlišení vyplývá také dvojí význam státu: *a)* společenský, dle něhož stát je pouze souborem individuí, ale realní jednotou sloučených, nemaje krom individuelních ještě svou zvláštní duši. Zmocněné city a snahy, v tomto spolku se rodící, jsou souborné celky, v nichž má každé individuum účast jako jejich díl. — *b*) Význam juristický, dle něhož stát je ideelní osobnost, která existujíc mimo individua a nad nimi, má své zvláštní zájmy, povinnosti a práva, vůli a moc. Tu je stát zosobněním mravních norem, kterým jedinci jsou podřízeni, aby dosaženo bylo nějakého hodnotného účelu.

5. Stává se však, že pojmové znaky státu se přenášejí na společnost a zase naopak. Z toho vznikají zmatky a pocházejí i domnělé shody mezi státem a společností a člověkem. Psychický mechanismus jedince a společenský arci v něčem vespolek se podobají, ale také v mnohém rozlišují. Ve vědomí jedincově budují se z jednotlivých představ vyšší útvary tím, že se představy dle zákonů sdružovacích a osvojovacích spojují a pořádají, aby pak ve vyšším útvaru (tlumu) pozbyly téměř úplně své samostatnosti. Jinak jest tomu ve společnosti; i tu sice assimilačními pochody jedinci spojují se v družstva a tato zase ve vyšší družstva. Ale zde individum nepozbývá nikdy své samostatnosti, proto že jsou působivy i zákony repulsivní, kterými jednotlivci a družstva proti jiným se uzavírají a od jiných se odlučují (na př. v stavech a kastách).

Moderní theorie organická liší se tedy od starší valně. Zamítá pojímati společnost jako zcela shodnou s fysickým tělem organickým. Pokládá ji pouze za kollektivní bytost, jejížto jednota jest právě jen v tomto souboru individuí. Klade důraz na to, že tato individua jsou si podobná, ač rozlišená, a vniterně mezi sebou souvislá, a nikoli na účelné a souladné sestavení rozličných složek, podobných ústrojům organismu. Společenský process, který tím sdružením individuí vzniká, jest po výtce povahy psychologické a ne fysiologické. Tím liší se společnost lidská i od družstev čili států zvířecích, které založeny jsou pouze na fysiologické souvislosti. — Posléze připomenouti dlužno, že nepovede k zdárným výsledkům, jestliže by si některá věda sama o sobě obrala ohromný úkol, bádati o společnosti jako jednotném celku

vůbec. Nelze organismus neb člověka najednou po všech stránkách prozpytovati. Třeba jest, aby jednotlivé vědy osvěcovaly každá jinou stránku tohoto předmětu a tvořily si za svým určitým účelem svůj zvláštní pojem o člověku a organismu. Třeba tedy provésti v bádání o společnosti dělbu práce dle všeobecných zákonů logických a vymeziti přesně každému pracovníku jeho obor. —

Spisovateli náleží zásluha, že analogie mezi státem a člověkem, organismem a společností kriticky rozebral, všecky tyto pojmy logicky rozlišil a přesně vymezil obory, kterými jednotlivým vědám, studujícím lidskou společnost, jest se zabývati, aby zmatky pominuly a společný předmět byl soustavně vyčerpán. *Ot. Jsk.*

Dr. Fr. Oppenheimer, Nationaloekonomie, Sociologie, Anthropologie. (Zeitschrift für Socialwiss. III. Jahrg. 1900. Heft 7—9.)

Úvaha tato jest jaksi protějškem spisu předchozího. Vytýká-li Kistiakowski potřebu dělby a přesného rozlišení práce při zpytování zjevů společenských, Oppenheimer klade důraz na srůstání dvou příbuzných věd v třetí nové, oběma nadřaděné. Tato vzniká, objevují-li se ve dvou naukách společné jim zákony. Jest naděje, že postupným vyšetřováním takovýchto zákonů posléze dospějeme k jakési monistické vědě, která spojí v jednotu veškery zákony ve všech ostatních naukách platné. Ježto počátkem a koncem všeho bádání zůstává člověk a jeho vztahy ke všem jiným věcem, lze tuto ústřední vědu pojmenovati anthropologií.

Již nyní projevuje se den co den větší souvislost nejen mezi vědami přírodními, ale i duchovními, takže jedné bez druhé nelze dobře porozuměti. Sociologie jakožto nauka o kollektivním životě vůbec stane se bezpochyby středem věd duchovních. Národohospodářská nauka, pokud vyšetřuje, co kdy vedlo lidi k hospodářské činnosti a ji podporovalo, nemůže se obejíti bez dějinné vědy a naopak; neboť i tato dovede si vysvětliti činnost lidí politickou, vědeckou a uměleckou jenom tehda, přihlédá-li k jejich činnosti hospodářské. V obou případech jednají lidé kollektivně, a proto ten i onen odborník musí znáti zákony kollektivních úkonů čili sociologii. Oběma potřebna znalost theoretického národního hospodářství a theoretické vědy dějinné. Filosofie dějin hledá nejen zákony postupných zjevů společenských, ale i odhaduje hodnotu dějinného vývoje — týž úkol má i sociologie. Jenže nadto jest této zpytovati také zákony společenských zjevů současných, tak že s filosofií dějin je totožna pouze z polovice, ne celá (jak tvrdí Barth). Věda dějinná nechť i na dále líčí, jak rozličné prostředí působí ve vývoj heroa neb jedince, a jak naopak genius obměňuje své okolí a budí utajené (latentní) síly v kollektivní duši; tím sice přispěje k zdokonalení vědy o kollektivním jednání, ale nesmí sama neužívati pouček, které tato nauka již zjistila. — Jiné pouto druží sociologii k duševědě individualní. Tato poučuje nás o tom, co bývá pohnutkou činnosti jednotlivcovy vůbec, tedy i hospodářské. Tyto vědomosti opatřiti si musí i sociolog, aby psychologií kollektivní uměl obdobou vysvětlovati i pohnutky činností souborných. Nové a nové styky sociologie s jinými obory stávají se patrnými, jakmile vyšetřujeme podmínky jiných plodů souborných úkonů:

práva, náboženství, umění a řeči. I bude vždy odborníkům s prospěchem, budou-li při řešení záhad těžiti z nadřaděné vědy ústřední.

Na př. uvažme, jaké světlo se rozlívá na záhadu o rentě pozemkové, přibíráme-li na pomoc poučky sociologické! Tento důchod z majetku pozemkového (bez práce) jest původu staršího než-li sám stát. Za pradávných dob bojovní pastevci, vrazivše do území usedlých rolníků, seberou jim kde co. Potom opakují ty loupeže pravidelně rok co rok, pozůstavujíce oloupeným pouze věci nezbytně potřebné (jako asi včelaři odbírajíce med včelám). Později trvale podmaní si zemi, a poddaní odvádějí obtížné poplatky (rentu pozemkovou), přinášejíce je kočovníkům bytujícím v stanech za hranicemi krajiny podmaněné. Posléze však bojovný kmen usadí se uprostřed svých poddaných a hospodaří na zabraných pozemcích. Tak vzniká stát — ne z touhy po »panství«, nepřesném to výraze, nýbrž po výhodách hospodářských. Výbojníci upravují a zaručují si rentu pozemkovou prvními veřejnými zákony, a posvěcují její vybírání po případě i úmyslnou obměnou učení náboženského. — Spisovatel uvádí mimo ten i jiné příklady, jak pěkně řeší se rozličné záhady užitím sociologických výzkumů. Jmenovitě pak uvádí vznik renty pozemkové za doklad, že ne všecko právo vzniká, jak tvrdívá právní filosofie, z nějaké »právní ideje«, nýbrž někdy i z násilí. Ale pouze někdy; vyvěrá-li jednou z výboje a nerovnosti (z porobení národa jiným), rodí se jindy za míru a ze společenské rovnosti. Rovnost uznávána bývala zprvu mezi údy pokrevně příbuzné hordy a přiznávána znenáhla i těm, s nimiž bývala žádoucí výměna zboží, tedy hlavně v mezinárodním styku kupcům na tržištích. Dopřáváno jim (arci za některé poplatky velmožům), aby jako osadníci usazovali se tu onde mezi cizím národem a požívali práva rovnosti. V jejich ohrazených městištích zrodilo se právo měšťanské, které pak bylo vzorem všeobecného práva občanského. A což je nadmíru významno, tomuto právu ustupuje vždy více právo vzniklé z násilí. Nelze tedy jen právo rovnosti pokládati (dle Gumplowicze) za východisko, nýbrž za cíl společenského vývoje.

Posléze sblíží se přírodní vědy, jmenovitě biologie, s vědou socialní, jakmile dohodnou se o význam slova »organismus«. Bude třeba takého výměru tohoto pojmu, aby hodil se na každý organismus vůbec, ať individuelní, ať kollektivní; neboť Schäffle a Lilienfeld pochybili hlavně tím, že společnost prohlašují za určitý organismus místo za organismus vůbec. — To usnadní vznik konečné centralní vědy, která všem ostatním bude nadřaděna. Zasvěcenec v tuto centralní nauku nebude arci znáti všechny podrobnosti jednotlivých odborů, ale osvojí-li si znalost jistých nadřaděných zákonů, vládnouti bude jádrem všech vědeckých výsledků. *Ot. Jsk.*

Rich. von *Schubert-Soldern*, *Individuum und Gemeinschaft.* (Zeitschr. für die ges. Staatswiss. 55. Jahrg. 1. Heft).

Na rozdíl od předchozích dvou rozprav klade tato důraz na úkol individua ve společnosti. — Pospolitost (Gemeinschaft) nevzniká z pouhého prostorového sousedství jedinců, nýbrž teprve když tito usuzujíce ze zevnějších známek vniterné své stavy, poznávají shodu svých citů a snah. I jme se pak druh druhu účinně pomáhati, aby pospolu domohli se toho, co je blaží, a odvrátili od sebe, co je jim strastno. Zprvu snad jen nahodile se přesvědčili, že součinností

dosáhli snáze cíle, po kterém oba toužili; později dohodli se o tuto součinnost jakožto oběma prospěšnou úmyslně. — Takto tvořila se původně družstva mezi jedinci, zprva menší, pak větší; na př. dvou kmenů za společným výbojem neb odbojem. Někdy však mocný stát i přinutil slabší, aby pomáhal mu proti nepříteli, který pouze onomu mocnému byl nebezpečným. Širší družstva tedy pojímala do sebe užší buď tím, že ze společných cílů užšího (a, b, c) převzala některý (na př. *a*), anebo že tomuto vnutila svůj cíl. Jakmile však vyšší družstvo osvojilo si všecky cíle menšího anebo vůbec z moci své je zakázalo, užší zaniklo. Čím tedy žije pospolitost? — Nemajíc kromě individuelních své vlastní duše ani svého těla, žije buď dobrovolnými, buď vynucenými cíli svých jedinců. Socialně-psychologicky mají všecky změny pospolitého života původ svůj v jedincích; mění-li se vniterně tito, mění se i pospolitost.

Individualní cíle stávají se však jen za jistých podmínek obecnými. Třeba jest, aby aspoň jedno individuum prohlásilo některý cíl za důležitý pro všecky ostatní jedince a naklonilo je k němu buď po dobrém, buď po zlém. Někdy zvláště nadaní duchové nejdříve poznají takové potřebné cíle celku, aneb i ukáží, že lze je provésti, ač dosud bylo to pokládáno za nemožné. Často pochopováni bývají tito mužové ne od vrstevníků, nýbrž až od pozdních potomků. Jindy snad některý mocný muž (vladař) vnutí ostatním své cíle, a tito později s nimi se spřátelí. Ještě jindy snad vladař neb jistá vládnoucí třída vnutkají ostatním cíl sobecký t. j. pouze původcům výhodný, z čeho pak dříve později v obci pocházejí roztržky a boje. Veliký význam individua v pospolitosti všude je patrný; v jeho duši líhnou se první návrhy k všem zákonům, první podněty k pokroku vědeckému, a jeho ústy poprvé proslovovány jsou myšlenky ve všech hlavách dřímající.

Pospolitost, jsouc sama bez duše a bez těla, koná jen dušemi a těly svých individuí veškery úkony. Nemůže tudíž prováděti žádného j e d n o t l i v é h o úkonu, nýbrž jen buď soustavu, buď summu úkonů. Soustavu koná, jsou-li úkony jedinců r o z l i č n é, ale k témuž cíli vedoucí (jako asi rozličné práce dělníků továrních, z nichž vychází týž výrobek). Summu provádí, jsou-li úkony jedinců s t e j n o r o d é a vedou k výsledku, který je jich součtem (jako na př. sbírají-li děti jahody do téhož koše). Ale dříve než prováděti lze soustavu úkonů, třeba vymysliti plán celku, vykázati práci a místo každému jedinci k uvarování sporů, vykonávati vrchní dozor a to co možná rychlý i správný, při čem nelze se obejíti bez individuí k tomu nejzpůsobilejších. Podobně třeba, aby úřady a zákony, často velmi rozčleněné, upravovaly výrobu statků, jejich rozdělení mezi jednotlivá družstva většího celku a jejich výměnu, zvláště za peníze. — Ačkoli pak tmelem pospolitosti jest jistá shoda mezi individuy, jejich city, zájmy a snahami, nesmí býti úplná, nýbrž třeba, aby zachovávali při vší společné, povšechné šabloně i své zvláštnosti, ač ne přílišně vynikající; sice jinak by pospolitost zakrněla, nejsouc schopna přizpůsobovati se novým okolnostem.

I blaho pospolitosti nemůže cítiti tato sama, nýbrž jen jedinci; ne Anglicko a Německo, nýbrž jen Angličané a Němci. Ačkoli pak všeobecné blaho nelze odděliti od blaha jedinců, přece není s tímto totožné. Předně již proto ne, že pospolitost nemůže dáti individuím blaho samo, nýbrž jen prostředky k němu; dále, že ani ty prostředky nelze rozdati mezi jedince stejnou měrou. Mají tito

různé potřeby, a kdyby byli všichni stejně šťastni, nebyl by možný další vývoj celku. Přestati jest na tom, aby usnadnilo se toliko všem stejně dodělati se toho blaha, po kterém každý z nich touží. Žádostivost hmotných statků arci bývá mocnější a vede spíše k sporům, než-li touha po statcích duchovních. Neboť spotřebou, ba již pouhým užíváním statku hmotného od jednoho člověka vyloučeni jsou z té výhody buď všichni ostatní neb aspoň většina ostatních. Naproti tomu požitky vědecké a umělecké, sloužíce millionům, přece se neztenčují; proto činí všechny i svornějšími a ušlechtilejšími.

V tom, jak se jedinec chová k lidské pospolitosti, projevuje se jeho mravnost. Ač popudy k této jsou v samém individuu, přece mravným stává se teprve v pospolitosti, která vytváří, co jest na něm opravdu lidského. Tam ustalují se zákony o tom, jak jedinci mají smýšleti a jednati, a nabývají rázu příkazného, když se jim jednotlivci hledí vymknouti. Neboť právě ta nemožnost, aby se individuum vymykalo pospolitosti a při tom zůstávalo člověkem, vyjadřuje se mravním výžadkem, že tak a nejinak vésti si má. Čím více tyto základní moralní zákony obrážejí se v úkonech jedinců, tím více zušlechťuje se celek. Ale zase nesmí býti veškera společnost ve všem všudy dokonalá, aby neustrnula. Neboť pospolitost sama stává se vědoma své mravnosti jenom potud, pokud jest jí ještě bojovati proti nemravnosti. — Přes to není ani pospolitost se svými skutečně neb domněle povýšenými zákony svrchovaným cílem člověka. Je-li taková, že nepřináší jedinci pražádných výhod, žádného štěstí, nýbrž jen strasti: tento buď hlavně proti ní se bouří a vzpírá, anebo s tichou resignací v ní hyne. — Rozprava, jak z obsahu patrno, jasně poučuje o významu individua pro společnost, o vzniku a zanikání užších a širších družstev, zvláště pak o poměru všeobecného blaha a mravnosti ku štěstí a chování individuelnímu. *Ot. Jsk.*

Časopisy sociologické. Referuje dr. *Jos. Trakal.*

Sociologické hnutí vědecké roste a organisuje se. Povaha, úkoly a methoda sociologie, pojem a zákonnost jevů sociálních, poměr sociologie k dosavadním vědám zvláštním zabývajícím se těmito jevy, poměr její k biologii a psychologii, jednotlivé jevy sociálné, užití sociologických theorií k řešení praktických otázek sociálných — vše to jest předmětem četných studií vědeckých. Jakkoliv neustálené a sporné jsou dosud názory na tomto poli, je přec stále více zřejmo, že jsou tu jisté problémy, jež zvláštní vědy socialní nejsou s to samy řešiti — leč jednostranně, že vzájemná vnitřní souvislost věd těchto i jich poměr k všeobecným oněm problemům vyžaduje vědecké revise a úpravy. Sociologické studium nezůstane bez vlivu na další vědecký vývoj veškerých zvláštních věd oboru právnického, státovědeckého a filosofického.

Přední středisko organisovaného vědeckého hnutí sociologického utvořilo se ve vlasti A. Comte-a. Koncem r. 1892 seskupila se v Paříži řada sociologů různých směrů a z různých zemí kolem časopisu Revue intern. de sociologie. Roku 1893 pak přikročeno bylo k návrhu redaktora tohoto měsíčníku R. Wormse k založení učené jednoty sociologické »Institut international de sociologie« se sídlem v Paříži, jehož účelem jest soustřediti sociology různých zemí k spo-

lečnému studiu sociologických otázek. Institut má stálé ročně volené bureau,[1]) členstvo řádné (membres) a mimořádné (associés), odbývá občasné, zvanému širšímu obecenstvu přístupné kongresy (dosud čtyři r. 1894, 1895, 1897 a 1900, vesměs v Paříži) a uveřejňuje práce svých členů a jednání kongresová v ročnících: »Annales de l' I. int. de Soc.« (dosud t. I.—VII.). — Táž organisace sociologická vydává kromě toho sbírku sociologických děl čelných učenců: Bibliothèque sociologique internationale.[2])

Hlavní zásady methodologické pro práce institutu sociologického (srv. Annales de l' I. int. de Soc. I. str. V. VI.) jsou: 1. pojímati veškeré obory jevů sociálních za úzce vzájemně souvislé a nepomíjeti žádného z nich v bádání; 2. ve studiu každého z nich postupovati methodou objektivnou spíše než methodou subjektivnou: pozorovati, tříditi, indukovati na místě vynalézání a konstrukce; 3. důsledkem usilovati o dobré seznání světa sociálního, jakým jest, což jedině povede k výkladu, jakým by měl býti neb bude; konati práci vědy před reformami; věděti za účelem jednání, však věděti před jednáním.

1. Předeslavše těchto několik úvodních řádkův, chceme nahlédnouti do *Revue internationale de sociologie* (dir. R. Worms; 7. année 1899, Paris, Giard-Brière; č. 1—12, str. 936).

L. Duprat: Morphologie des faits sociaux přikazuje sociální morfologii řešení otázek o zvláštní povaze jevů sociálních a jich třídění. Poznání účelů sociálních, jednotlivých institucí společenských, jež určují vůli a snahy individuí v životě sociálním, jest základem pro poznání jevů společenských. Kollektivní potřeby a snahy (tendences), na něž redukovati lze jevy sociální, podstatně se nerůzní od individuálních. D. je třídí ve čtyři skupiny: 1. potřeby a snahy hmotné (jevy hospodářské, zdravotnické, populační), 2. duševní, intellektu a srdce (literatura, tisk, věda, zvyky, náboženství, umění), 3. vůle k jednáním kollektivným (organisace práce, vláda), 4. mravní a sociální v užším smyslu (vlastnictví, veřejná mravnost, charitativní instituce a t. p.). Rozbor svůj, jímž otázka daná asi sotva byla uspokojivě rozřešena, končí D. krátkou úvahou o sociálním vývoji a pokroku, jejž (dle

---

[1]) Předsedy byli: 1894 J. Lubbock, 1895 A. Schäffle, 1895 A. Fouillée, 1897 P. Lilienfeld, 1898 G. de Azcarate, 1899 A. Loria, 1900 G. de Greef; gener. sekretář R. Worms. Jednací jazyky institutu jsou německý, anglický, francouzský a italský.

[2]) Dosud vyšlo: R. Worms, Organisme et société, 1895; P. Lilienfeld, La pathologie sociale, 1896; F. S. Nitti, La population et le système social, 1897; A. Posada, Théories modernes sur les origines de la famille, de la société et de l'État, 1896; S. Balicki, L'état comme organisation coercitive de la société politique, 1896; J. Novicow, Conscience et volonté sociales, 1897; F. H. Giddings, Principes de sociologie, 1897 (přeloženo do češtiny drem Bř. Foustkou v Laichterově Výboru nejlepších spisů poučných); A. Loria, Problèmes sociaux contemporains, 1897; M. Vignes, La science sociale d'après les principes de Le Play et de ses continuateurs, 2 sv. 1897; M. A. Vaccaro, Les bases sociologiques du droit et de l'état, 1898; L. Gumplowicz, Sociologie et politique, 1898; Sc. Sighele, Psychologie des sectes, 1898; M. Kovalewsky, Le régime économique de la Russie, 1898; C. N. Starcke, La famille dans les différentes sociétés, 1899; R. de la Grasserie, Des réligions comparées au point de vue sociologique, 1899; J. M. Baldwin, Interprétation sociale et morale des principes du développement mental, 1899; J. L. Duprat, Science sociale et démocratie, 1900; H. Laplaigne, La morale d'un égoïste. Essai de morale sociale, 1900; J. Lourbet, Le problème des sexes, 1900; E. Bombard, La marche de l'humanité et les grands hommes d'après la doctrine positive, 1900 (vesměs Paris, Giard-Brière).

J. F. Crowella) shledává v stálém tvoření (výběru) sociálních typů nejspůsobilejších k splnění účelů rozumné soustavy společenské.

A. Loria: La théorie sociologique de M. Kidd. Ve známém spise Social evolution (London 1894) B. Kidd spatřuje v rozporu interesů individuálních a společenských podstatný jev každé společnosti lidské. Podmínkou sociální rovnováhy a souvislosti na prospěch zachování zájmů společenských proti interessu individuálnému rozumem vedenému byl a jest vždy a všude náboženský řád. L. popírá správnost obou vět. Rozpor zájmu soukromého a kollektivného jest historický, původu kapitalistického. Mravní koercí kapitalistických tříd byly v dobách otroctví strach, v době řádů feudálních náboženství, nyní veřejné mínění; po hospodářském povznesení dělných tříd odpadne i tato potřeba mravního donucení (srv. též Loria, Les bases économiques de la constitution sociale, Paris, 1893) Náboženská sankce v této příčině byla toliko dočasnou formou historickou, kteráž ve vývoji dalším může dle mínění L. býti nahrazena formami vyššími.

Ve stati: Le concept scientifique des lois sociologiques O. d'Araujo probírá výměr sociologického zákona dle názoru P. Egydia (Do conceito das leis sociologicas, S. Paolo, 1898): »výraz stálého a pravidelného poměru mezi jevem celkovým a podmínkami jeho zjevu«. D'A. dovozuje, že definice ona platí toliko ve statické stránce jevů a dovozuje, že pojem sociologického zákona jest týž jako mathematické funkce: »výraz vzájemné odvislosti měnlivých jevů«.

R. Worms: Psychologie collective et psychologie individuelle studuje poměr sociologie ku psychologii, výklad jistých jevů psychických individuálných životem společenským, utváření se a zvláštní existenci jevů kollektivného ducha různých svazků a skupin společenských, rodiny, rodu, národa, plemene, stavů, tříd a j. (Taine, Fouillée, Tocqueville, Fustel de Coulanges, Maine, Kovalewsky, Starcke, Le Play, Demolins, Tarde, Sighele, Le Bon a j.), vliv společnosti na vytváření se osobnosti, ducha individuálního, výchovou, napodobou, odporem, adaptací (Guyau, Tarde); a navrhuje na konec ze stanoviska sociologického rozvrh psychologie na *a*) lidskou či všeobecnou, *b*) zvláštní (jednotlivých národů a sociálních skupin), *c*) individuální, t. j. typických jednotlivců (monografie individuí)

E. Worms: Le tellurisme social zabývá se obšírněji známými Ratzelovými názory sociologickými o poměru společnosti a státu k území a půdě vůbec. Shledávaje, že dosud málo bylo hleděno k důležitému poměru tomu, jenž jest podstatným pro politický pojem státu, v bádáních státovědeckých a sociologických, probírá význam jeho praktický pro některé otázky politické (princip a spory národnostní, neutralisaci jistých území mezinárodně důležitých) a theoretický pro výklad četných útvarů a institucí sociálních všech svazků a skupin společenských W. hledí též ukázati, kterak práce Ratzelovy přispěly k doplnění organické theorie sociologické, jejíž jest stoupencem.

Rumunský sociolog N. Mihaesco: La sélection des éléments dans l'organisme social (výňatek ze spisu Filosofia socialismului, Bucarest, 1900) dokazuje sociologický zákon, že tou měrou, jakou vyvíjí se ethnická povaha, vyvíjí se též organism sociální určený nezbytnými a věčnými podmínkami adaptace této povaze. Ze zákona toho sleduje pak jednak, že organisace sociální předstihující jistý vývojový stupeň ethnické povahy jsou utopie (sociální theorie Platona, T. Moora, Fouriera, Sokrata, Kanta, Spencera a j.), jednak že organisace sociální, které v určité době jsou v zásadním rozporu s těmi, jež jsou v platnosti, příčí se ethnické povaze a jsou špatné (socialism).

A. Groppali: Discussion avec M. le professeur Ardigo sur la sociologie et le materialisme historique srovnává sociologické theorie: 1. školy historicko-právní (Hugo, Savigny), kteráž naproti staršímu idealismu práva rozumového odkryla sociologickou dynamickou povahu práva, avšak uvázla v metafysickém pojmu přesvědčení národního nepodavši jeho

psychologický rozbor; 2. sociologického evolucionismu (Spencer), jenž poskytl nám sice sociologii soustavnou, ale uváděje vše na jediný zákon zabředl ve formalism; 3. historického materialismu (Marx, Engels), kterýž postřehl příčinné utváření se vědomí právního v zevních poměrech přirozeného a hospodářského prostředí a naopak zase reakci právního řádu na tyto činitele samy. Posledními směry sociologickými, k nimž G. sám se kloní, doplněno bylo teprv plné vysvětlení jevů právních, kteréž ani historická škola ani evoluční sociologie samy o sobě nebyly s to podati.

Stať G. Tarde-ova: Les transformations du pouvoir obsahuje úvodní stránky spisu, jenž později pod týmž názvem vyšel (Paris, Alcan 1899) a pojednává zajímavým způsobem o otázkách: co jest život politický, moc (autorita) politická, co jest stát, se svého známého stanoviska sociální logiky. Každá činnost sociální (hospodářská, náboženská, vědecká, umělecká) stává se v jistém bodu politickou, naráží-li na odpor (opposicí), neb je-li předrážděna (adaptací). Život politický předpokládá vždy strany neb národy v řešení daných otázek a v snahách sobě odporující; i jde vždy o to docíliti neb udržeti převahu jedné strany neb národa zákony v politice vnitřní, smlouvami v politice zevní. Stát, držitel moci, má povinnosť říditi soustředění všech sil národních k témuž ideálu, mírniti i odklízeti rozpory. V tom záleží politická moc státu (vláda), kteráž, jsouc určitá, ukládá příslušníkům státním (zákony, správou) zrychlenou a všeobecnou napodobu (imitation) jistých aktů sociálních. Stát v užším smyslu jest pak dle T. »moc zosobněná v jeho náčelníkovi«, v širším smyslu »skupina vládnoucích a spravujících všech stupňů« a lid, čili »celý národ«.

Zvlášť otázkou moci duchovní zabývá se E. Galabert: Le pouvoir spirituel. G. má za to, že moc světská (p. temporel) a duchovní (p. spirituel) ve společnosti mají býti rozloučeny. Při nynější organisaci moci zákonodárné a poměrech života politického jeví se stále větší nespůsobilosť státu k řízení duchovního a mravního života (vyučování, umění, vědy), jež státu ukládají ti, kdož ztratili víru. Úkony tyto stát přejal dle mínění G. toliko přechodně, nemoha je zůstaviti aniž znovu vydati c rkvi (katolicismu). Budoucím vhodnějším držitelem moci duchovní bude zvláštní organisace (církev) vědecká, všeobecně lidská, kteráž bude míti sekce národní. Zárodky této organisace vidí G. v některých vědeckých institucích soudobých.

A. Model: Centralisation et décentralisation, spatřuje v centralisaci nesmírné výhody pro pokrok v prvotných dobách vývoje společenského i v dobách nesociálního individualismu, vystihuje však též nebezpečné a škodné účinky její pochodící z utlačování slabších skupin mocnějšími, z podmaňování jedněch druhými. Decentralisace není návrat k individualismu prvotnému; její sociologický význam leží v mírnění uvedených škod a nebezpečí absolutního centralismu, její podmínky v přiměřené mravní úrovni společnosti.

F. Cosentini: Le militarisme de l'avenir obrací se proti běžnému odsuzování militarismu jakožto domnělé příčiny hospodářských krisí naší doby. Ukazuje pak k příznivým sociálním, hospodářským a výchovným účinkům militarismu na vývoj civilisace a k jeho nezbytnosti pro obranu a zachování státu vnitřní i zevní.

R. de la Grasserie: Phènomènes sociaux de survivance. Du népotisme a Du serment, podává zajímavé kusy theorie o socialních přežitcích, jichž ve společenském řádu i životě vždy jest hojnost. Jsou tři skupiny jevů zdědění v životě sociálním: zásluha a vina (hana), majetek, moc. Nepotism jest druh neprávního, faktického zdědění moci. De la G. různí nepotism na místě zdědění (faktická posloupnost, hlavní forma n. kněžský) a n. jakožto přežitek zdědění (materielní na základě přirozené descendence, ideální na základě citovém, umělém, na př. n. vědecký, umělecký, náboženský, stavovský). Nepotism jest ve svých účincích nespravedlivý a zhoubný. De la G. vyslovuje se pro soustavu postupu výhradně dle stáří (místo volby a vý-

běru), škol odborných, všeobecné zkoušky, jež by zjednávala přístup ku všem úkonům a jisté praxe. Nedoufá ovšem, že n. bude tak brzo překonán.

V druhé stati studuje de la Grasserie sociologickou povahu a úkony přísahy jakožto jednoho z přežitků někdejšího společenského stavu, v němž náboženský a právní řád namnoze splývaly. Rozluka řádů těchto sice vývojem nastala, však světská moc (stát) užívá přísahy dosud v značném rozsahu pro své účely (v úkonech průvodních u svědků a stran v řízení soudním civilním, přísaha administrativní, politická a j.). De la G. probírá historický vývoj, jednotlivé druhy, formy, účinky sankce přísah v právu různých věků a národů i dospívá k závěrku, že by přežitek tento měl býti z dosavadních úkonů jeho odstraněn, ježto nehodí se do nynějších změněných poměrů náboženských a řádů sociálních.

V původních studiích: Les collèges professionels à Rome, Les collèges chargés d'un service public a Les ateliers de l'État à Rome líčí E. Levasseur živnostenské korporace a státní podniky říše Římské. Konkretních otázek sociálních a politických soudobých týkají se statě G. Cohena: Les partis politiques en Belgique, O. d'Araujo: Le fédéralisme dans les républiques latino-américaines, E. Sambac: Bernardin de St. Pierre et le féminisme (příspěvek k otázce ženské), pak přehledy o hnutí sociálním (za r. 1898) v Belgii (O. Pyfferoen), Švýcarsku (V. Rossel), Španělsku (A. Posada), Francii (M. Dufourmantelle). Z ostatního zajímá též článek M. Kovalevského: La morale de Tolstoï.

R. int. de soc. uveřejňuje zprávy o jednáních místní pařížské společnosti sociologické (Société de sociologie de Paris). Celá řada schůzí v r. 1899 zabývala se podrobně otázkami o základech sociálních (les bases sociologiques) a o sociální statice a dynamice dle názoru A. Comtea. V rozhovor uvedl je dr. E. Delbet. — K návrhu E. André-a uspořádala redakce Revue o otázce zavedení sociologie do učiva na školách středních enkétu, jíž zúčastnili se téměř všichni přední sociologové najmě francouzští. Vrátíme se k ní příště ve zprávě o ročníku 8. R. int. de soc. (1900), kdež jest ukončena. — O literatuře sociologické podává R. int. de soc. běžné zprávy a bibliografické seznamy v každém sešitě.

2. *Annales de l' Institut international de Sociologie*, dir. R. Worms; (Paris, Giard-Brière) I., 1895 (338 str.) II., 1896 (462 str.).

Svazek první obsahuje kromě stanov a seznamů členstva institutu, výhradně práce předložené na prvním sjezdu sociologickém v Paříži z r. 1894 i s rozpravami, k nimž práce ty zavdaly podnět. V sledu a uspořádání otázek pojednávaných postrádáme sice soustavnosti programové, hlavní různé směry sociologické jsou však již zde zastoupeny pojednáními o základních otázkách nové vědy. Názory v té příčině ovšem namnoze zásadně a daleko se rozcházejí. Kdežto dle mínění předsedy sjezdu J. Lubbocka (Londýn) úkoly sociologie záležejí ve vědeckém studiu praktických otázek sociálních, politických, národohospodářských a pedagogických, vykládá a hájí P. Lilienfeld: La méthode d'induction ou méthode organique appliquée à l'étude des phénomènes sociaux nutnost a výhradnou správnost theorie organické. Stručně jsou tu shrnuty názory známé z dřívějších prací L. (Gedanken über die Socialwissenschaft der Zukunft, 1873 81),[1]) dle kterých sociologie jest jakýmsi pokračováním biologie, společnosť skutečným živoucím organismem, složeným z buněk a orgánů zcela obdobných přírodnímu organismu individuálnému a podrobeným týmž zákonům, které jeví se u organismů všech. Povšechný jednotný zákon vývoje organického a tudíž také sociálního jest postupné soustřeďování vedle rostoucí differenciace sil organických.

---

[1]) Srv. též La pathologie sociale, Paris 1896, Zur Vertheidigung der organischen Methode, Berlin 1898.

Na rozdíl od tohoto biologického názoru shrnuje G. Tarde (Paříž) v pojednání: Sociologie élementaire své učení sociologicko-psychologické (srv. T., Les lois de l'imitation 1890—95, La logique sociale 1895). T. pokládá psychologický výklad jevů sociálných za podstatný. Sociologie jest mu jaksi kollektivní či sociální psychologií; v životě a vývoji společenském jeví se processy logické, nikoliv biologické. Prvkový fakt sociální jest sdílení neb modifikace jistého stavu vědomí působením jedné bytosti vědomé na jinou; společný znak všech jevů sociálních jest jich napodobitelnosť. Zákon vývoje sociálního jest lex imitationis. T. podrobuje při té příležitosti kritickému rozboru sociologické názory E. Durkheima, kterýž pokládá sociální jevy za neodvislé od vůlí lidských, shledávaje zvláštní znak jich v koercitivní působivosti na individua (D., Les règles de la méthode sociologique, 1899). Pokud jde o další otázku, které jsou prvkové skupiny sociální, není to ani tak rodina, jako spíše prvotná skupina, již T. nazývá »maisonnée«, »cavernée«, »caravane«, v pozdějším vývoji clan a kmen.

Vedle obou uvedených směrů stojí o sobě naturalistický názor L. Gumplowicze (Št. Hradec): Un programme de sociologie, jenž narazil na sjezdu na živý odpor. G. požaduje pro sociologii zvláštní předmět odlišný od předmětů, jimiž zabývají se dosud ustavené sociální vědy. Předmětem tím jsou vzájemné přirozené pohyby prvotně četných různých společenských skupin (hord), jež záležejí v zápasu, v podmaňování jedněch druhými. Odtud vykládá G. svým známým způsobem (srv. též jeho dřívější spisy Grundriss der Sociologie 1885, Sociologie und Politik 1892, Die sociologische Staatsidee 1892) též vznik a vývoj státu, pak všech jevů sociopsychických, práva, náboženství, mravnosti, zločinů, zvyků, umění, vědy, hospodářství, i proudění ideí socialismu a anarchismu. Podobně jako G. spatřuje též J. Novikov (Oděsa): La justice et le Darwinisme v boji a ve vítězení způsobilejších, jakožto lepších, základní fakt sociologický a přirozený biologický základ vítězící spravedlnosti.

E. Ferri (Řím): Sociologie et socialisme konečně vytýká dosavadní theoretické sociologii zanedbávání vědeckého řešení praktických sociálně politických otázek našeho věku, o kteréž mělo by jí hlavně jíti. Vědecký socialism jest učení vývojové, užití darwinismu a spencerismu v národohospodářské vědě a v sociologii, sociální vývoj jest hospodářský determinism (Marx). »Sociologie, — končí F. — bude buď socialistickou, nebo nebude.«

Z ostatních statí odnáší se k všeobecným a základním otázkám sociologie pojednání R. Wormse (Paříž): Science et l'art en matière sociale, v němž požaduje přesné lišení sociologie theoretické, jednající o tom, co jest a bylo, od praktické, vykládající to co by mělo býti (ideály, pravidla jednání) s ohledem na jisté účely. Do sociální praktiky v tomto smyslu řadí národní hospodářství, ethiku, esthetiku, náboženství (dogmatiku), methodologii věd, politiku, právnictví, k vědě sociologické dějiny jevů hospodářských, mravních ideí, mravů, umění, náboženství, soustav filosofických a vědeckých, ústav politických, práva.

Zvláštními různými otázkami zabývají se krátké články: G. Simmel (Berlín), Influence du nombre des unités sociales sur les caractères des sociétés (souvislosť určitého počtu osob s určitou povahou jednotlivých skupin společenských); F. Toennies (Kiel), Considérations sur l'histoire moderne (sociologické úvahy o moderním státu, společnosti, vývoji průmyslovém); R. Worms (Paříž), L'avenir économique des sociétés a J. Mandello (Buda-Pešť), Importance sociologique des agglomerations (zvláště výklad pohybu obyvatelstva do měst). Sociálně-politické otázky u ažují: G. Fiamingo (Řím), La question des sans travail et ses solutions, jenž prochází řešení otázky nezaměstnaných tříd naukami socialistickými a pokládá soustavu liberální za nejvhodnější remedium; G. Combes de Lestrade (Paříž), La sociologie et la division du sol (otázka agrární). — M. Kovalewsky (Moskva),

L'étude du préhistorique en Russie podává přehled ruské literatury a bohaté vědecké látky pro studium sociologie na Rusi. — Sociologii trestní pěstuje P. Dorado (Salamanka), La sociologie et le droit pénal (příčiny zločinnosti anthropologické, fysické a sociální, důsledky sociologické nauky na celou soustavu trestního práva a vědu právní). A. Posada (Oviedo), La sociologie et l'anarchisme spatřuje výklad anarchismu v materialistickém a pessimistickém názoru o boji o život, C. de Krauz (Paříž), La psychiatrie et la science des idées, kritisuje theorie Lombrosovy a M. Nordauovy. Zdravotnických, pedagogických a charitativných otázek týká se studie D. Galtona (Londýn), Premiers résultats d'une enquète sur les déviations physiques et mentales des enfants dans les écoles publiques. —

Druhý svazek annálů z r. 1896 obsahuje práce druhého kongresu sociologického konaného v Paříži r. 1895. Látka jest lépe uspořádána dle předem daných otázek všeobecných a zvláštních. Po úvodní řeči předsedy M. Kovalevského, navazuje R. Worms k výsledkům prvního sjezdu svou úvahu: Les diverses conceptions sociologiques, v níž jednak obírá se opět poměrem sociologie k sociální praxi, jednak přimlouvá se za spojení směrů historických s filosofickými. Sám třídí theoretickou sociologii v a) popisnou konkretní (popis a dějiny), b) srovnávací, abstraktní výklad zákonů sociálních. S R. Steinmetz (Utrecht), La méthode de la sociologie stýská si trpce na nedostatky sociologické techniky a na diletantství ve vědě té namnoze bující, G. Combes de Lestrade, La langue de la sociologie, požaduje zjednodušení technického názvosloví a sestavení stručné základní rukověti k rozšíření vědecké práce sociologické.

Pozoruhodně ší jsou práce týkající se sociologie rodiny a vlastnictví. Před ostatními sluší uvésti učené pojednání o složité otázce matriarchátu z pera předního badatele na tomto poli E. Westermarcka (Helsingfors): Le matriarcat. Matriarchát jest soustava rodinná, v níž hlavou rodiny jest matka, po případě mateřský strýc; v ne širším smyslu soustava příbuzenství po přeslici. W. zabývá se běžným názorem (Bachofen, Mc. Lennan a j.), dle kteréhož matriarchát ve vývoji společenském všude předcházel soustavě patriarchální, a pokládá názor ten za nedosti ověřený a pochybný. — L. Gumplowicz, La famille, sa genèse et son évolution vykládá ve smyslu své povšechné theorie sociologické, vznik moci otcovské (podobně jako vlastnictví) mocí a výbojem Rodina jest útva em státu, nikoliv předchozím jevem a řídí se také vývojem státu. — O možnosti dospěti k jednotnému vývoji forem rodiny u různých národů pochybuje vůbec N. Abrikosoff (Moskva), L'individualité et les formes de mariage, ježto při nekonečné fysické a psychické rozmanitosti jednotlivců nelze různé formy manželství uvésti na určité typy vývojové.

Jedno z nejlepších v tomto svazku jest pojednání Kovalevského: Le passage historique de la propriété collective et la propriété individuelle. K. ukazuje na značnou rozmanitost ve formách kollektivního vlastnictví a pojednává o příčinách jich postupného rozrušení. Příčiny přechodu k soustavě vlastnictví individuálního nebyly toliko hospodářské, nýbrž též sociálně politické, hustota obyvatelstva, rozklad starých svazků společenských a formace šlechty, městské bourgeoisie a kapitalismu.

Menšího významu jest stať P. Lilienfelda: Y a- t- il une loi de l'évolution des formes politiques. L. má za to, že při velké rozmanitosti sociálních typů a při nepravidelnostech sledu různých forem politických u národů, jak vzdělaných, tak nevzdělaných jevy tyto neřídí se všeobecným zákonem vývojovým. Naproti tomu R. de la Grasserie: L'évolution de l'aristocratie spatřuje v historickém sledu aristokracie hieratické (náboženské), pak vojenské (dědičné moci), pak majetkové a konečně duševní (vědecké) vývojovou zákonnost, kteráž ovšem rozhovorem o tom zahájeným byla vzata v pochybnost.

C. de Krauz: Loi de la rétrospection révolutionnaire vis-à-vis de la théorie de l'imitation porovnává způsobem zajímavým zákon opakování příkladů minulých v životě a vývoji společenském s Tardeovým zákonem napodoby; M. Goldberg (Ženeva): L'origine des races et la division du travail, podává příspěvek k theorii vzniku prvotných ras adaptací skupin sociálních k přirozeným podmínkám dělby práce.

Sociologii trestního práva zastupují v článcích nadepsaných Le crime comme phénomène social F. Toennies, E. Ferri, R. Garofalo (Neapole), J. J. Tavares de Medeiros (Lisabon) a F. Puglia (Messina). Nejvýznačnější jest stať Ferriova. Známý tento přední pěstitel směru trestní sociologie v Italii podává tu přehled různých názorů dosavadních. Dle jedněch jest zločin normální jev biologický (Albrecht), neb sociologický (Durkheim), dle druhých výsledek abnormalit biologických, atavismu, pathologických jevů, degenerace, nedostatečné výživy nervů centrálních, mravní zvrhlosti (Lombroso, Colajanni, Maudsley, Dally, Minsloff, Virgilio, Benedikt, Morel, Sergi, Magnan, Despine, Garofalo a j.), dle jiných výsledek abnormit sociálních (Turati, Vaccaro, Tarde, Lecassagne, Manouvrier, Topinard a j.), dle názoru Ferriova abnormální jev biologicko-fysicko-sociální. Tato poslední theorie (srv. Ferri, Sociologie criminelle, Paris 1893) jest nejsložitějším, však nejúplnějším sociologickým výkladem zločinu.

3. *L'année sociologique*, I., 1896—1897 (Paris, Alcan 1898, 563 str.); II. 1897—98 (1899, 596 str.).

Ročnice tato, kterouž pořádá Émile Durkheim, professor sociologie na universitě v Bordeaux, za spolupůsobení některých sociologů, jest jiného rázu než sborník institutu sociologického. Účel její, jak vykládá D. v úvodech k I. a II. ročníku, jest předem literární. Nechce však omezovati se toliko na literaturu sociologickou rázu povšechného, nýbrž podávati též co nejširší přehled sociologického materiálu rozptýleného ve zvláštních vědách sociálních, v dějinách práva, obyčejů, náboženství, v morální statistice, ve vědě národohospodářské a j. Sociologii nejde proto ještě o rušení držby těchto věd, nýbrž o jich zorganisování, oživení, sblížení, ukázání jich souvislosti vzájemné a potřeby jednotné methody. Speciální vědy tyto mají státi se větvemi sociologie. V té příčině věnuje D. zvláštní pozornost sociologii náboženské z důvodu, že jevy náboženské jsou zárodkem, z něhož vyšly dissociací kromě snad jevů hospodářských veškeré ostatní jevy společenské, věda, poesie, umění, právo, mrav a mravnost.

Literární části ročnice předeslána jsou dvě pojednání, jichž účelem jest ukázati způsob methodického zpracování látky sociologické. E. Durkheim, La prohibition de l'inceste et ses origines pojednává o zábraně incestu, kterouž odvozuje z všeobecného zákona exogamie prvotních skupin společenských (clanů) nikoliv z příčin fysiologických (běžné mínění). Zajímavý jest rozbor poměrů exogamických, jich souvislost s prvotným řádem náboženským, zvyků, jež odtud v domácích řádech rodiny utkvěly a jež dle D. i v době nynější jsou základem názorů o incestu. — M. Simmel, Comment les formes sociales se maintiennent spatřuje předmět sociologie ve formách, nikoli v obsahu života sociálního, jehož obsah, fakta a účely, jsou již předmětem zvláštních věd: národního hospodářství, politiky, dějezpytu a j. Společnost v nejširším slova smyslu jest všude tam, kde lidé se vzájemně stýkají a ustaví v jednotu stálou neb přechodnou. Tato jednota jest sui generis, odlišná od individuálních prvků; život její řídí se jinými zákony než život jednotlivců ji skládajících. Účast individuí na životě a vývoji společnosti podala by ovšem nejdokonalejší výklad jeho, vymyká se však pro svou složitost a mnohonásobnou rozmanitost úplnému poznání. S. pokouší se o vyhledání oněch zvláštních institucí sociálních, jež jsou příčinou životní energie společnosti, udržujíce se bez ohledu na změny individuí.

Druhá část L'Année soc. (str. 111—553) obsahuje posudky, referáty a oznámení několika set spisů a pojednání z oboru sociologie všeobecné (filo-

sofické, biologické, psychologické a zvláštní), náboženské, ethické a právní, trestní, národohospodářské, sociogeografie, demografie, statistiky a j. s četnými dalšími odděleními.

Program ročnice II. (1897—98) jest celkem týž jako první. Přehled literární jeví v uspořádání svém některá zlepšení co do soustavy vědných rubrik. Předeslaná pojednání: E. Durkheim, De la déf nition des phénomènes religieux a H. Hubert et M. Mauss, Essai sur la nature et la fonction du sacrifice týkají se jevů náboženských. V prvém zkoumá D. dosavadní definice jevů náboženských, kteréž kladou jich podstatné znaky v měnlivý obsah a přichází na základě svých názoru sociologických k výsledku, že jevy tyto vyznačuje závazná víra (croyances) souvislá s určitými úkony zevními (kultus, pratiques), kteréž vztahují se na předměty dané v této víře. Náboženství jest organisovaný celek těchto jevů. U práva a mravnosti záleží naproti tomu podstatný znak v jednání, chování se, nikoli ve věření. Imperativy náboženské předpisují určité myšlení, imperativy právní a mravní jisté konání. Fakt náboženský jest výsledek kollektivného myšlení (na rozdíl od ideace individuálné). — Druhý článek H. Hubertův a M. Maussův jest učená studie o povaze a úkonech oběti dle náboženských pramenův indických, semitických a řeckolatinských.

4. V *České mysli* (red. Fr. Čáda, Fr. Drtina, Fr. Krejčí) ročn. I. 1900, seš. 1. násl. podává dr. Bř. Foustka přehled různých řešení problemu základního a rozlišného jevu společenského dle prací sociologů Giddingsa, Vaccara, de Greefa, Novikova, Durkheima, Tardea, Baldwina, Haurioua. Podrobněji jsou probrány theorie zejména Giddingsova a Tarde-ova.

5. V *Rozhledech* (red. J. Pelc) ročn. IX. 1899—1900, č. 14—22 pojednává E. Hoffer o »Organické theorii v sociologii«, kterouž zastupují zvláště Spencer, Schäffle, Fouillée (analogie biologického organismu a společnosti) a nejúplněji bez výhrad Lilienfeld a Worms (totožnost sociálního organismu s biologickým). H. posuzuje střízlivě význam těchto výkladů společnosti lidské. Veškeré vysvětlovací principy jevů sociálních nelze nalézti v biologii a ve všeobecných zákonech přírodních; organická theorie pomíjí psychologický a historický výklad vývoje společenského, při němž nelze mluviti o zákonech (ve smyslu zákonů přírodních) jako spíše o empirických všeobecninách. — Z téhož ročníku Rozhledů uvádíme: Fř. Krček, Kantův vliv na vědu sociální v jejím nejnovějším vývoji (č. 17, 18) dle přednášky prof. dra. O. Gerlacha, otištěné v Zeitschrift f. d. ges. Staatswissenschaft (herausg. v. A. Schäffle) 1899, 4. Heft (zvl. o názorech R. Stammlera, Wirtschaft u. Recht n. d. mater. Geschichtsauffassung, Lpzg. 1896); G. Sergi, Přítomnost a budoucnost národů (č. 7, 8); překlad kapitoly o křesťanství ze spisu H. St. Chamberlaina, Die Grundlagen des XIX. Jahrhunderts, 1899 (č. 2—13).

6. *Naše Doba* (red. Dr. T. G. Masaryk), ročn. VII. (1899—1900) obsahuje statě: Dr. K. Bücher, Hospodářství přírodních národů (seš. 1—3); E. Meyer, Hospodářský vývoj starověku (seš. 8—11). —

*

Z časopisů (r. 1900): Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reiche, XXIV., č. 1: Eulenburg, Über die Möglichkeit und die Aufgaben einer Socialpsychologie.

Zeitschrift für Socialwissenschaft, III., č. 5: Schultze, Zur evolutionistischen Ethik (Zpráva o spisu Alexandra Sutherlanda, The origin and growth of the moral instinct, jejž referent pokládá za jeden z nejdůležitějších zjevů toho oboru v novější době).

Neue Zeit XVIII., č. 14 a 15: Cunow, Philosophie und Wirtschaft, č. 32 až 34: Berďajev, Fr. A. Lange und die kritische Philosophie in ihren Beziehungen zum Socialismus.

Socialistische Monatshefte, IV., č. 2: Gystrow, Die Sociologie des Genies, č. 3: Karski, Geschichtsphilosophisches zur Bernstein Frage, č. 4: Bernstein, Zum Thema Socialliberalismus und Collectivismus, č. 5: Oppenheimer, Socialliberalismus oder Collectivismus? č. 6: Bernstein, Naturprincipien in Wirtschaftsfragen.

Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung, IX., č. 3: Hawelka, Herbert Spencer. (Článek k 80. narozeninám velikého filosofa.)

Statistische Monatschrift, n. ř. V.; č. 6 a 7: Hawelka, Ein System der objektiven Sociologie. (Kritika Costeova spisu »Les principes d'une sociologie objective«.)

Revue d'Économie Politique, XIV., č. 3: Limousin, La Cénécosophie ou sociologie, č. 4: Schmidt, Rapports de l'Économie Politique avec la Morale et le Droit.

Journal des Économistes, 59, č. 12: Molinari, Le problème du gouvernement individuel.

Political Science Quarterly, XV., č. 1: Willoughby, Value of Political Philosophy, č. 2: Dunning, The Politics of Aristotle. *H.*

Z knihopisu: — Nossig-Proschnick, Zur sociologischen Methodenlehre. Bern 1900. — Vorländer, Kant und der Socialismus, Berlín 1900. — Woltmann, Der historische Materialismus. Darstellung und Kritik der marxistischen Weltanschauung. Düsseldorf, 1900. — Weberová, Fichtes Socialismus und sein Verhältniss zur Marx'schen Doctrin. Freiburk v Br. 1900. — Weisengrün, Der Marxismus und das Wesen der sozialen Frage. Lipsko, 1900. — Bonhoff, Christenthum und christlichsoziale Lebensfragen. Lipsko, 1900. — Ziegler, Individualismus und Socialismus im Geistesleben des 19. Jahrhunderts. Drážďany, 1899. — Stein, An der Wende des Jahrhunderts. Versuch einer Kulturphilosophie. Freiburk v Br., 1899. — Bücher, Arbeit und Rhytmus, II. vyd., Lipsko, 1899. (Pokus o provedení důkazu, že práce jest formálně i věcně základem poesie.) Zenker, Die Gesellschaft, I., Natürl. Entwickelungsgesch. der Gesellschaft. Berlín 1899. — Pikler u. Somlo, Der Ursprung des Totemismus. (Příspěvek k materialistické filosofii dějinné.) Berlín, 1900. — Walter, Die Propheten in ihrem socialen Beruf und das Wirtschaftsleben ihrer Zeit. (Příspěvek k dějinám sociální ethiky. Freiburk v Br., 1900. — Coste, Les principes d'une sociologie objective. Paříž, 1899. — Alengry, Essai historique et critique sur la sociologie chez Auguste Comte. Paříž, 1900. — De la Grasserie, Des religions comparées au point de vue sociologique, Paříž, 1899. — Flach J., Le levirat et les origines de la famille. Paříž, 1900. — Duprat G. L., Les causes sociales de la folie. Paříž, 1900. — Coste A., L'expérience des peuples et les prévisions qu'elle autorise. Paříž, 1900. — Ammon O. et Muffang H., L'ordre social et ses bases naturelles. Paříž, 1900. — Duprat G. L., Science sociale et démocratie. Essai de philosophie sociale. Paříž, 1900. — Block, Aphorismes politiques et moraux. Paříž, 1900. — Boulard: Le collectivisme intégral, philosophique et pratique. — Gumplowicz L., Aperçus sociologiques. Lyon, 1900. — Lubin, Let there be light. (Vypravování o schůzkách dělníků, jich pátrání po příčinách chudoby a společenské nerovnosti, jich rozhovory a záměry za účelem nápravy zla.) N. York. — Graham, English political philosophy from Hobbes to Maine. N. York, 1900. — Jennings, People and Property. N. York, 1900. — Coit and Ritchie, Ethical democracy; essays in social dynamics. Londýn, 1900. — Patten, The development of english Thought. (Úvaha o hospodářském výkladu dějin.) N. York, 1899. — Dorman M. R. P., The mind of the nation. Londýn, 1900. — Macpherson H., Herbert Spencer: The man and his work. Londýn 1900. — Ferri E., Sociologia criminale. 4. vyd. Turin, 1900. — Cosentini F., La sociologia e G. B. Vico. Savone, 1899. — De Martini, Dell' impossibilità di una scienza sociologica generale. Řím, 1900. — Allievo: Saggio di

una introduzione alla scienza sociali. Turin, 1900. — Croce, Materialismo storico ed economia marxistica. Milán. 1900. — Virgilii, Cooperazione nella sociologia e nella legislazione. Milán, 1900. — Giuliani, La borghesia ed il popolo in questa fine di secolo. (Pokus o soudobou sociologii týkající se posledních hnutí v Italii r. 1898.) Trani, 1900. — Tarantino, Saggio sulle idee morali e politiche di Tomasso Hobbes. — Bertacchi, Il pensiero sociale di Giuseppo Mazzini nella luce del materialismo storico. Milán, 1900. *H.*

Právo římské.

Časopisy. Referuje Dr. *Josef Vančura.*

Dr. Fryderik Zoll (sen.): O naukowem stanowisku prawa rzymskiego po zaprowadzeniu powszechnego kodeksu cywilnego w Niemczech. (Czasopismo prawnicze i ekonomiczne, rocznik I. zeszyt 1. 2., r. 1900, str. 1—17.)

Zavedení nového zákonníka občanského pro říši Německou nezůstalo bez vlivu na studium práva římského na tamějších universitách; dříve ještě, než-li uplynul rok od doby, kdy zákonník tento vešel v platnost, odloženo bylo stranou obecné právo pandektové, jež až do té doby tvořilo nejdůležitější část výkladů z oboru práva římského. Tím zahájena jest pro akademické studium tohoto práva prozatím v říši Německé nová epocha, jejíž význačnou známkou jest omezení řečeného oboru na čisté právo římské, obsažené ve spisech římských právníků, najmě klassických, a ve sbírkách Justiniánských. Skutečnost tato jest příliš důležita, než-li aby mohla býti Rakouskými romanisty nepovšimnuta. Sama sebou naskytuje se otázka, jaké stanovisko bude nám zaujati k tomuto obratu německých učenců římskoprávních? A v tom směru sluší především uvésti, že se strany rakouských právníků byly již od delší doby činěny vážné námitky proti výkladu obecného práva pandektového při právu římském. K prvním odpůrcům dosud u nás obvyklého postupu při studiu práva římského náleží professor římského práva na universitě Krakovské Dr. Fryderik Zoll (st.), který již v pamětním spise právnické fakulty Krakovské z r. 1872/1873 snažil se dokázati, že pro právníky rakouské má studium obecného práva pandektního mnohem menší důležitost než li v říši německé, a že by prospěšnějším bylo věnovati zvýšenou pozornost vlastnímu právu římskému a jmenovitě jeho pramenům, a exegesi vybraných částí ze sbírek práva římského poskytnouti akademické mládeži vzory znamenité techniky právnické, nevyrovnatelné dialektiky a přesvědčujících důkazů při řešení praktických případů. V tom spatřuje Zoll nejvhodnější způsob přípravy i pro nauku rakouského práva občanského, jíž by pak příslušelo poukázati na příslušné theorie obecnoprávní, pokud tyto byly příčinou odchylek platného práva od zásad římskoprávních. Tento projekt Zollův nalezl sice ohlas i u jiných spisovatelů římskoprávních v této říši (Hruza, Heyrovský), avšak nebyl až do let devadesátých uskutečněn na žádné universitě rakouské. Hlavní překážka spočívala v tom, že pokládáno bylo za žádoucí zachovati souvislost s římskoprávní doktrinou německou; též vyslovována byla obava, že dotčená změna měla by pro nás za následek ztrátu znamenitých výsledků, jichž právníci němečtí při vědeckém spracování obecného práva pandektového

v století devatenáctém dosáhli. Avšak i tento důvod pozbývá nyní své váhy, přihlédneme-li k té skutečnosti, že čím více blížila se doba vydání nového zákonníka občanského pro říši německou, tím více mizel i tam zájem pro právo pandektní: další vydávání pandekt již započatých se zastavuje (Hölder, Bekker, Regelsberger), s druhé strany pak vzrůstá měrou neobyčejnou počet spisů o novém právu občanském, vydaných z velké části právními spisovateli, kteří až dosud právě v oboru obecného práva pandektového byli činnými — a zakončením tohoto vývoje jest zmíněné již vymýtění pandektového práva ze studia universitního v říši Německé. Tuto podstatnou změnu při výkladech práva římského provedl již v r. 1894 Zoll, — jak ve shora uvedeném článku na základě dosud nabytých zkušeností tvrdí, s úplným zdarem, — na universitě Krakovské, použiv při tom volnosti poskytnuté v tom směru učiteli práva římského nařízením ministerstva kultu a vyučování ze dne 24. prosince 1893 č. 204. Týž odporučuje pak pro studium práva římského následující postup, jenž v celku odpovídá též rozvrhu látky v nejnovějším rozšířeném vydání Sohmových institucí (7. vyd. z r. 1898):

V úvodu jednáno budiž o hlavních pojmech a nejdůležitějších zásadách soukromého práva, pokud znalost jich jest nutnou pro porozumění historické i dogmatické části práva římského; po té přikročeno budiž k výkladu zevnitřní historie tohoto práva a k pojednání o činitelích, kteří měli přímý nebo nepřímý vliv na rozvoj jeho; tato historická část budiž zakončena jednak statí o osudech sbírky práva Justiniánského v říši římsko-byzantské a o jejím vlivu na utváření se práva východních Slovanů, jednak vylíčením významu jejího pro vývoj soukromého práva v západní Evropě od 12. stol. V oddílu druhém budiž pak podrobně vyložen systém čistého soukromého práva římského s ohledem na historický vývoj každé jednotlivé instituce.

V tom souhlasiti sluší s Zollem, že tento postup má nejednu přednost oproti dosavádnímu dělení výkladů na instituce a právo pandektové; jednak jest výhodnějším po stránce paedagogické, neboť látka stává se při jednotném výkladu přehlednější a jednodušší; jednak ale vyžaduje i mnohem méně času, jehož možno pak s prospěchem použiti buď k výkladům specialních institucí anebo k exegesi vlastních pramenů práva římského, jimž při nynější soustavě mohla býti jen v míře dosti skrovné pozornost věnována.

Uvážíme-li bedlivě vylíčený stav věci, nebudeme tuším v rozpacích o odpověď na otázku shora naznačenou. Když v Německu samém, této kolébce a vlasti obecného práva pandektního, pokládali za prospěšno vyloučiti ze studia universitního toto právo a omeziti se na výklad vlastního práva římského, který vážný důvod přimlouvá se za to, aby právo pandektové i na dále ještě pěstěno bylo na universitách v této říši, kde již ve vzdálené minulosti přestalo býti podpůrným pramenem právním, nenabyvši v ní vůbec nikdy onoho významu a rozvoje, jako v říši sousední? V tom ohledu mám za to, že i v Rakousku dá neodvratný běh událostí stanovisku Zollovu za pravdu. Při tom však nutno výslovně vytknouti, že zmíněná reforma v universitním studiu práva římského nesměla by býti příčinou, aby též spisy jednající o právu pandektovém byly prostě v zapomenutí odloženy; neboť cenný materiál v nich obsažený jest nepostradatelnou pomůckou pro seznání vlastního práva římského, jehož náležitá znalost zůstane vždy přirozenou

podmínkou pro vědecká bádání v oboru moderních práv soukromých, kteráž vesměs na jeho mohutných základech jsou vybudována. --

Francesco Buonamici: Recitatio solemnis ad legem 19 Dig. de interrogat. in iure faciendis et interrogatoriis actionibus XI. 1., et de edicto Monitorio. Archivio giuridico »Filippo Serafini«, vol LXV., fasc. 1., str. 66 až 82, 1900.

V pramenech činí se v inskripci k L 1 D de interrog. XI. 1. zmínka o spisu Callistratově »Edictum monitorium«, jenž, jak dovídáme se ze seznamu spisů právníků římských, sepsán byl v 6 knihách. O podstatě tohoto ediktu a o jeho poměru k edictum perpetuum nemáme bližších zpráv; k domněnkám, jež o něm dosud se strany processualistů římských byly vysloveny, připojuje B. novou, že vůbec nebylo podobného ediktu, a ani žádná část stálého ediktu praetorského nebyla tímto názvem označována, avšak že Callistratus vybral z ediktu všeobecného a jeho dodatků ony speciální edikty, jež obsahovaly návody pro sestavení formulí žalobních a jiné pro strany procesní prospěšné pokyny, a utvořil z nich zvláštní sbírku, již nazval dle povahy těchto ediktů »Edictum monitorium«. Sem náležely dle B. též edikty, jednající o interrogationes in iure, o jichž historii B. ve článku svém stručně pojednává.

Přecházeje k vlastnímu výkladu L 19 D cit., vyslovuje se B. pro text dle Flor.: »Si filius cum pro patre (gl.: »qui cum patre«) suo ageret, taceat interrogatus, omnia perinde observanda erunt, ac si non esset interrogatus.« Místo toto, již od časů glossatorských velice sporné, jedná dle B. o případu, že syn za otce, a v zájmu jeho, avšak bez jeho zmocnění, zahájil spor, v němž byl mu odpůrcem dán dotaz týkající se činův otcových. Rozhodnutí, že odmítne-li syn odpověď, nemá mu to v procesu býti na ujmu, vysvětluje pak B. poukazem na zásadu uvedenou v L 9 § 3 D h. t. a L 3 D de iuris et facti ignor. XXII. 6, dle níž povinnost odpověděti odpůrci v procesu nastává jen, vztahuje-li se otázka na činy vlastní, ne na facta aliena.

Dr. Siro Solazzi: Del iusiurandum in litem. Tamtéž, str. 145—154.

Z exegetických poznámek Solazziových k L 4 pr., § 2 a § 3 D de in litem iurando 12. 3. zasluhuje zmínky náhled jeho, že soudce připouštěje iusiuraudum in litem směl připojiti taxationem ještě dle práva klassického toliko při actiones bonae fidei. Odporující tomu místo v pramenech (L 3 § 2 D 10. 4, L 18 pr. D 4. 4, L 5 pr. § 1 D 12. 3), v nichž poskytuje se soudci toto právo i pro actiones in rem a a. ad exhibendum, snaží se S. vysvětliti interpolacemi Tribonianovými, což jeví se však poněkud odvážným.

Carlo Arnó, Comento ad Codicem de periculo et commodo rei venditae IV. 48, const. 1; tamtéž fasc. 2, str. 301—304.

Citovaná konstituce císaře Alexandra Severa z r. 223 skládá se ze dvou částí, z nichž první vyslovuje známou zásadu, že perfekcí smlouvy kupní přechází commodum et incommodum rei na kupce, druhá pak jedná o povinnosti prodavačově ručiti za evikci věci prodané. Obě tyto části spojeny jsou slovem enim, tak že by se mohlo zdáti, jakoby rozhodnutí o evikci bylo již důsledkem principu prvního, což ovšem jest zcela nevhodné, ježto obě řečené instituce jsou na sobě navzájem nezávisly. Z této pochybené stylisace dovozuje A., že konstituce Alexandra Severa nebyla přijata do sbírky Justiniánské beze změny,

nýbrž že obsahovala původně toliko druhou část vztahující se na evikci, kdežto věta úvodní že pochází teprve od kompilatorů. S touto interpretací, při níž vlastně Arnóvi jde o to, aby seslabil důkaz, který citovaná konstituce činí proti jeho theorii, že v právu klassickém a specielně v době Alexandra Severa teprve tradicí věci prodané přecházelo periculum et commodum na kupce, nelze nám souhlasiti. Pokládámeť za povážlivo, vysvětlovati všeliké stylistické nesprávnosti, vyskytující se ve sbírkách Justiniánských, interpolacemi a připisovati je na účet kompilatorů; vždyť uvádění nepřesných a mylných důvodů v reskriptech císařských nebylo zjevem nikterak vzácným. Co se pak jmenovitě týče konstituce této, lze nevhodnosť odůvodnění v ní obsaženého vysvětliti jednoduše tím, že císaři tanula tu na mysli zásada všeobecnější, společná oběma řečeným institutům, že totiž prodavač práv jest ze škody vzniklé kupci ať již následkem faktického poškození věci anebo následkem právní vadnosti jenom, spadá-li příčina toho do doby před uzavřením smlouvy, na kterýž moment klade se též v citovaném místě hlavní váha slovy »ex his tantum causis tenetur, quae ex praecedente tempore causam evictionis parant«.

Dr. Th. Schirmer, Arbitrium merum und arbitrium boni viri. Archiv für die civilistische Praxis, N. F. 49., Heft 1, 1900. str 136—141.

Dle panující nauky mohou strany smlouvou ujednati, že upravení jistého poměru právního, jmenovitě přesné určení předmětu, jejž má dlužník plniti, má býti zůstaveno třetí osobě, a to buď jeho subjektivnímu, libovolnému úsudku (arbitrium merum) anebo slušné, objektivně odůvodněné úvaze (arbitrium boni viri). S touto theorií souhlasí Sch. toliko, jedná-li se o vznik právního poměru, jenž může býti učiněn závislým buď ve formě podmínky nebo i přímo na zcela libovolném projevu třetí osoby. Naproti tomu snaží se Schirmer dokázati, že bylo-li svěřeno třetí osobě upravení právního poměru již existujícího, může se vždy jednati toliko o arbitrium boni viri; při tom odvolává se na bonos mores a na L 30 pr D de oper. lib. 38. 1, v níž uvádí se, že strany odevzdávajíce rozhodnutí sporné otázky jiné osobě, činí tak »quia sperent eum recte arbitraturum, non quia immodice obligari velint«. Výtky, jež Sch. panující theorii činí, nepokládám za odůvodněny, neboť jednak tato nejde ani tak daleko, jako Sch. sám, připouštějíc arbitrium merum vůbec jenom, jde-li o vznik obligačních nároků, a i to jen pokud se jedná o přesné označení předmětu, jenž se má plniti. Případy, jež Sch. uvádí na druhém místě, mají však povahu podstatně rozdílnou, vztahujíce se vlastně na instituci rozhodčích, o nichž ovšem ani dle panující theorie nelze pochybovati, že post receptum arbitrium mají povinnost učiniti rozhodnutí o sporné záležitosti dle svého nejlepšího přesvědčení uvážíce objektivně všecky podstatné okolnosti.

Ludwig Mitteis: Über die Manumissio vindicta durch den Haussohn. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, rom. Abt. XXI., 1900, str. 199—212.

V digestech vyskytují se místa, v nichž se uznává, že filiusfamilias může na místě otce s vůlí tohoto propustiti otroka na svobodu manumissione vindicta; ustanovení ta zdají se býti v odporu se zásadou, že právní jednání iuris civilis, jež mají za účel zcizení práv věcných, nemohou býti předsevzata

zástupcem. M. snaží se seslabiti ona místa následujícím výkladem: Manumissio vindicta záležela ve fingovaném procesu legisakčním, pro nějž platilo známé pravidlo »nemo alieno nomine lege agere potest«; proto nelze při ní již z tohoto důvodu zastoupení připustiti. Nejméně však mohl by býti zástupcem filiusfamilias, ježto tomu brání ještě druhá zásada, totiž že týž není legitima persona standi in iudicio. M. soudí tedy, že citovaná místa původně nejednala o manumissio vindicta, nýbrž o neformálním propuštění na svobodu inter amicos; slova »vindicta« v L 15 § 1 D 40. 9 a »apud praetorem« v L 22 D 40. 2 pokládá M. za interpolace kompilatorů, jež odůvodňuje tím, že v jich době neformální propuštění na svobodu již nebylo v platnosti. Proti tomuto výkladu naskytují se však vážné pochybnosti; neboť nehledě k tomu, že interpolace slov »vindicta« a »apud praetorem« jest velmi nepravděpodobná, ježto k ní neměli kompilatoři nijaké příčiny, svědčí proti nauce Mitteisově ještě dvě další místa, jež rovněž jednají o manumissio vindicta předsevzaté synem k příkazu otce; jsou to:

L 10 D de man. vind. 40. 2. Marcianus libro III. Regularum. »Surdi vel muti patris filius iussu eius manumittere potest; furiosi vero filius non potest manumittere.« Že toto místo vztahuje se na manumissio vindicta, dokazuje zařadění jeho do titulu o této instituci jednajícího. Nade vši pochybu prokázáno jest to však i v L 18 § 2 D eod. 40. 2: Paulus libro XVI. ad Plautium. »Filius quoque voluntate patris a p u d p a t r e m manumittere poterit.« Rozhoduje se zde, že filiusfamilias může z příkazu otcova propustiti otroka před otcem samým, jenž jest zároveň magistrátem, i jedná se tu patrně o manumissio vindicta; to plyne také ze souvislosti tohoto § 2 s předcházejícími ustanoveními téže L 18, v nichž pojednává se o podobných případech: v L 18 pr. eod.: o manumissio otcem před synem co magistratem, v L 18 § 1 eod. o manumissio se strany jednoho praetora před jiným praetorem.

O téže manumissio vindicta jedná však i L 16 D de manum. 40. 1 od Modestina, jež ustanovuje, že propustil-li filiusfamilias minor XX. annis otroka se svolením otce, není třeba causae probatio; nemá-li toto ustanovení býti zcela zbytečným, musíme nutně citované místo rozuměti o man. vindicta, při níž jedině lze o causae probatio mluviti (Gaius Inst. I. 38).

L 4 pr. D de man. vind. 40. 2, na niž M. též poukazuje, nečiní dostatečného důkazu ani pro jeden ani pro druhý náhled, ježto se v ní samé o m. vindicta zmínky nečiní; zdá se však, že i toto místo již u Juliána jednalo o tomto způsobu manumisse, neboť pro to mluví zařadění její v titulu 40. 2. Slova »volente patre« nemusí nutně poukazovati na m. inter amicos, význam jich může býti i ten, že filiusfamilias bez zmocnění (voluntas, iussus, srv. L 10 D 40. 2) otcova nemůže nikdy, ani bylo-li mu zřízeno peculium profectitium, platnou manumissi předsevzíti.

Uvážíme-li tato dosti četná ustanovení, v nichž se manumissio vindicta synem pro dobu klassickou buď přímo připouští, anebo dle jich obsahu předpokládati musí, přicházíme k důsledku, že stěží lze popírati pro onu dobu možnost takové manumisse. Poměr její k oběma zmíněným principům: »nemo alieno nomine lege agere potest« a »filiusfamilias non est legitima persona standi in iudicio« lze po našem soudě vysvětliti jednoduše úvahou, že v době

klassické pozbyla již manumissio vindicta své původní solenní formy, neboť nebylo při ní třeba ani zvláštních slovních průpovědí (L 23 D 40. 3 »manumissio per lictores hodie domino tacente expediri solet«), ani dřívějších obřadností (L 7 eod. »non est omnino necesse pro tribunali manumittere, plerumque in transitu servi manumitti solent«, L 8 eod. »etsi lictoris praesentia non est«).

Manumissio vindicta přestala již v této době býti pokládána za fingovaný legisakční process, přetvořivši se v pouhé neformálné řízení před praetorem; a ona místa, jež syna k této manumissi v zastoupení otce připouštějí, jsou jenom dalším dokladem této její přeměny.

Dr. Stephan Brassloff: Zur Geschichte des römischen Compensationsrechtes. Tamtéž str. 362—384.

V aegyptských listinách z 1.—4. století po Kr. o smlouvách pachtovních a nájemních, a z 2.—4. století po Kr. o smlouvách depositních přichází zhusta doložka, jíž pachtýř, nájemce a depositář zavazuje se platiti pachtovné nebo nájemné, pokud se týče vydati deponované předměty »ἀνυπόλογον καὶ ἀκίνδυνον«, nebo též »ἀκίνδυνα παντὸς κινδύνου καὶ ἀνυπόλογα παντὸς ὑπολόγου«. Slova tato znamenají dle B. tolik co »sine periculo et compensatione«, t. j. řečenou doložkou vzdával se pachtýř, nájemce a depositář jednak všelikých námitek opírajících se o nahodilou nemožnost užívání věci resp. při depositu o nahodilou její zkázu, jednak námitky kompensace. Výklad tento jest slovnému znění řečené doložky nejpřiměřenější, a sluší v tom ohledu s B. souhlasiti; ne totéž však možno říci o důsledcích, k nimž B. na základě této doložky pro historii římského kompensačního práva přichází. Dle B. jest totiž okolnost, že doložka ta vyskytuje se od začátku prvního století po Kr. v listinách aegyptských, důkazem, že tamtéž již v této době bylo římské právo kompensační recipováno, a mělo vliv na znění domácích listin exekutivních. Tak soudí B. z těchto dvou důvodů: Klausule vyskytuje se pouze ve smlouvách sepsaných o pachtu, nájmu a depositu, tedy při právních jednáních, ohledně kterých v právu římském mají místo actiones bonae fidei; při jednáních stricti iuris se s ní nesetkáváme. V právu římském byla však kompensace až do const. divi Marci připuštěna toliko při bonae fidei actiones, a vylučuje-li se tedy ve smlouvách aegyptských jen při jednáních tohoto druhu, činí se tak proto, že zásady římského práva již v oné době nabyly tam platnosti. Jako další důvod pro své tvrzení uvádí B. souvislost řečené klausule s jinou v listinách aegyptských obvyklou doložkou exekutivní »πρᾶξις καθάπερ ἐκ δίκης«, a konstatuje, že doložka posléz uvedená vyskytuje se jen v těch listinách sepsaných o pachtu, nájmu a depositu, v nichž i prv uvedená klausule jest obsažena, patrně prý z toho důvodu, že jen v tomto případě, kdy námitka kompensace jest vyloučena, lze pokládati pohledávku za zcela likvidní a způsobilou k exekuci bez předchozího řízení soudního. V listinách sepsaných o právních jednáních stricti iuris tato souvislost obou klausulí se však nevyskytuje, ježto při nich dle B. následkem recipovaných zásad římskoprávních kompensace vůbec připuštěna nebyla, a tudíž připojení zvláštní doložky o vzdání se námitky kompensační tu třeba nebylo. Toť v podstatě vše, co B. uvádí pro svou hypothesu. Důkaz její nepokládám za zdařený. Především ta okolnost, že vzdání se kompensace slovem »ἀνυπόλογον« vyskytuje se v listinách o pachtu,

nájmu a depositu (při tomto jen velmi zřídka), nemůže býti pokládána za dostatečné odůvodnění pro náhled, že námitka kompensační byla v Aegyptě skutečně připuštěna též při všech ostatních právních jednáních bonae fidei, a tím méně pak může býti důvodem, abychom vylučovali kompensaci při jednáních stricti iuris; též souvislost obou klausulí — kteráž ostatně není zcela bezpečně prokázána, ježto jsou listiny, v nichž exekutivní doložka vyskytuje se při locatio i při depositum bez doložky »ἀνυπόλογον« (P E.R. č. 35 z konce 2. nebo začátku 3. stol, a BU. III. č. 729 z r. 144 po Kr.) — neční důkazu pro nauku Brass'offovu, ježto i ji můžeme stopovati pouze při obou naznačených druzích smluv. Proti vývodům B. namítnouti lze tedy jednak, že prostě generalisuje bez vnitřního odůvodnění to, co zjištěno jest toliko pro dva druhy smluv, na všecka právní jednání bonae fidei, jednak že na základě pochybného a ničím nedoloženého úsudku a contrario vylučuje kompensaci pro všecka jednání stricti iuris.

Avšak nehledě k tomu, že důvody Brassloffovy spočívají na slabých základech, mluví proti jeho náhledu ještě následující další skutečnosti. Nejprve ta okolnost, že doložka »ἀνυπόλογον« rozhodně není původu římského, neboť ve sbírkách římskoprávních se s výhradou tou ani podobnou vůbec nesetkáváme. Již to samo by zajisté bylo pozoruhodnou námitkou proti nauce B-ově, kteráž právě onu klausuli uvádí co doklad pro recepci kompensačního práva římského v Aegyptě; avšak k tomu přistupuje ještě, že s týmž vzdáním se kompensační námitky doložkou »ἀνυπόλογον« setkáváme se v maloasijských listinách původu řeckého, totiž v psephysmech Demských a Phylských, a B. sám připouští ji pro smlouvy emphyteutické. A co jest přirozenějšího, než že odtud dostala se ona klausule nejprve do příbuzných smluv pachtovních v Aegyptě, a z nich později i do smluv depositních? Tomu nasvědčuje i to, že listiny aegyptské vůbec byly koncipovány dle vzorů řeckých, což jmenovitě platí i pro druhou již zmíněnou doložku »πρᾶξις καθαπερ ἐκ δίκης«, jež nepopíratelně jest původu rovněž řeckého. (Srv. Mitteis, Reichsr. und Volksrecht). To v souhlasu jest však dále i s úvahou, že jedná se tu o otázku týkající se kompensace, tedy o instituci, ohledně které i v samém právu římském lze vliv práva řeckého stopovati. (Gaius IV. 64, uložena nejprve za povinnost bankéřům, zajisté dle vzoru řeckého). Uvážíme-li konečně, že dle zachovaných zpráv historických nelze souditi, že by již na samém začátku prvního stol. po Kr. byla recepce práva římského v Aegyptě utvrdila se tou měrou, aby jevila se i v otázkách povahy tak subtilní, docházíme k úsudku, jenž jest pravým opakem toho, co B. se snažil dokázati, spatřujíce v tom, že doložka »ἀνυπόλογον« vyskytuje se ještě v aegyptských listinách ze 4. stol. po Kr., jen další doklad pro tvrzení, že ještě ani v dosti pozdní době císařské recepce práva římského nepronikla v Aegyptě tak, aby instituce práva domácího a řeckého zcela z užívání vytlačila, což ostatně jest též v úplném souhlasu s dosavádními výsledky docílenými vědeckým probádáním nalezených papyrů aegyptských. (Srv. Mitteis l. c.).

Theodor Mommsen: Das theodosische Gesetzbuch; tamtéž str. 148 až 190.

M. podává podrobnou zprávu o stavu zachovaných rukopisů kodiku Theodosiánského, jehož vydání bylo Berlínskou akademií věd usneseno, a po-

jednává o významu, jejž měla tato sbírka konstitucí pro vývoj práva v západní Evropě po pádu říše západořímské.

E. J. Bekker: Über das Princip der processualischen Consumption; tamtéž str. 339—355.

B. vrací se ku staré kontroversi (Keller-Bekker) o konsumční moci litiskontestace, namítaje proti Kellerovi, že litiscontestatio, jež značí různé úkony jednotlivých druhů processů, nemohla býti sama o sobě důvodem pro zavedení procesní konsumpce, nýbrž že tato má příčinu svou v samé povaze římského procesu, totiž v principu vysloveném v řeholi »bis de eadem re ne sit«. Litiskontestace bylo dle B. k uskutečnění tohoto principu toliko použito.

Eisele: Exceptio rei iudicatae vel in iudicium deductae; tamtéž str. 1—57.

Proti Lenelovi, jenž ve svém díle o edictum perpetuum formuluje exceptionem rei iudicatae vel in iudicium deductae co jedinou excepci »si ea res qua de agitur iudicata (non est) vel in iudicium deducta non est«, setrvává E. při svém dřívějším (Abhandl. zum röm. Civilprocess, č. 1, 1889) tvrzení, že jedná se tu o dvě samostatné excepce rei iudicatae a rei in iudicium deductae, jichž skutkový podklad byl podstatně rozdílný a vyvrací podrobně důvody, jež Lenel pro svůj odchylný náhled uvádí.

Dr. Friedrich von Velsen: Das edictum provinciale des Gaius; tamtéž str. 73—148.

Nerozluštěna zůstává dosud záhada týkající se osoby Gaiovy. Z okolnosti, že sepsal kommentář ad edictum provinciale, soudí se, že byl provincialistou, avšak i povaha tohoto ediktu není dosud náležitě vysvětlena. Nejrozšířejnější jest mínění, že Julian vedle ediktů městských sestavil z ediktů v provinciích platných též jediný edikt provinciální, kterýž pak Gaius kommentoval. Naproti tomu popírá v. Velsen existenci takového ediktu, ano popírá pro dobu Gaiovu i existenci zvláštních ediktů v jednotlivých provinciích. Pro náhled tento uvádí v. V. jednak, že od doby Ciceronovy (epist. ad Att. VI. 1) nečiní se nikde ani zmínky o ediktech provinciálných, jednak poukazuje na zprávu Dio Cassiovu (54·9) *»ὁ δὲ Αὔγουστος τὸ μὲν ὑπήκοον κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἔθη διῴκει«*, z níž dovozuje, že za císaře Augusta zrušeny byly dřívější zvláštní edikty v jednotlivých provinciích nepochybně jednou z obou leges Juliae iudiciariae (r. 734, resp. 737 a. u.), a že na jich místě rozšířena byla platnost ediktů městských, praetoris urbani a praetoris peregrini, na celou říši římskou; zároveň že přijaty byly za téhož principa některé části ze zrušených ediktů provinciálných do edıktu praetora peregrinského Kommentář Gaiův týče se pak dle v. V. tohoto, též Labeonem kommentovaného ediktu, jenž v dobách pozdějších nazván byl na rozdíl od ediktu praetoris urbani (edictum urbicum) edictum provinciale.

Právo církevní.

Dr. Max von Hussarek, Grundriss des Staatskirchenrechts. Leipzig, Duncker und Humblot 1899 (3. Band, 3. Abtheilung des Grundrisses des Öst. Rechts, herausg. von den Prof. Dr. A. Finger, Dr. O. Frankl. Dr. D. Ullmann). Lex. 8°, str. 35.

Látka rozdělena na díl všeobecný a díl zvláštní; v onom (str. 1—16) probrány všeobecný poměr mezi státem a církví, zásadní stanovisko rakouského práva oproti náboženským společnostem, zásada svobody víry a svědomí, připuštění náboženských společností, organisace jejich, náboženské společnosti, jakožto samosprávné korporace, právní ochrana náboženských společností státem připuštěných. V dílu zvláštním (str. 16 nsl.) mluví se o církvi katolické, řecko-východní a evangelické, pak o židovské společnosti náboženské. Při církvi katolické věnována pozornosť zvláště její organisaci, úřadům, průpravě duchovních, řeholním tovaryšstvům a majetkovým poměrům.

Vytknouti na tak malém místě hlavní ustanovení z rakouského církevního práva státního jest umění, které se spisovateli podařilo znamenitě, jak po stránce věcné, tak i formálné, ježto jest jednak výborně vyškoleným theoretikem (jest universitním docentem s titulem řádného profesora na Vídeňské právnické fakultě), jednak zkušeným praktikem jest skutečným ministeriálním radou v ministerstvu pro kultus a vyučování). Stanovisko, které spisovatel co do poměru mezi státem a církví zaujímá, nejlíp dá se karakterisovati jeho vlastními slovy, že stát a církev nejsou pro sebe zřízeny, nýbrž že jsou zařízeními k podporování ideálního a materiálního lidského stavu kulturního, a že ani církev ani stát nesmějí ve svém působení trvale přehlédnouti, že každá strana jest mocí nezávislou, která životní sílu neodvozuje od strany druhé, nýbrž že ji čerpá ze svých vlastních zvláštních pramenů (str. 1). Dobře pak podotýká se (str. 4), že o postavení církve ve státu nerozhoduje zásadní stanovisko státu o koordinaci nebo podřízenosti církve, nýbrž že rozhodují jednotlivosti prováděné v zákonodárství správním. Důsledkem tohoto názoru jest pak úsudek o zákonu ze dne 7. května 1874 č. 50 ř. z., že katolické církvi v úděl dal stát menší volnost než ostatním náboženským společnostem, čímž přispěl sám ku vzplanutí a prohloubení oněch protiv ve veřejném životě, jimiž doba nynější jest rozhárána (str. 17). Odtud obrací se proti institutu farních obcí dle §§ 35. a 36. citov. zákona a proti praxi rak. správního soudního dvoru, pokud prohlašuje, že místní obce ani dobrovolně nesmějí přispívati na účele katolického kultu (str. 18 a 19).

Zajímavé jest tvrzení (str. 20), že zkrácení presentační lhůty patronovy zavedené dvorským dekretem ze dne 18. června 1805 může považováno býti za derogované, že dnes se již nepublikuje v říšském zákonníku připuštění nových řádů a kongregací, jak předepisuje min. nař. ze dne 13. června 1858 č. 95 ř. z., ježto dle praxe povolení k usídlení nedává se pro celé státní teritorium, nýbrž pro příslušnou diecési (str 24), a že se nepovažuje státní příslušnost za nutnou při řeholních konventuálech, kteří nezastávají nižádný církevní úřad (str. 24).

Na str. 30. neschvaluje spisovatel praxi, dle které se rozšiřuje na dávky kultové osvobození od přirážek obecních příslušící některým třídám osob, jako státním úřadníkům.

Jestli nám práce Hussarkova vítanou sama o sobě, stává se tím cennější, ježto dosud nemáme žádného systematického vylíčení rakouského církevního práva státního. Nejúplnější sestavení zákonů, nařízení a rozhodnutí

nalezneme nyní ve 4. svazku Mayrhoferova Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst, 5. vydání 1898, (autoři jsou Heidlmair a Förster), nač při této příležitosti upozorňujeme. *Prof. Henner.*

Dr. Paul Fredericq: Corpus documentorum inquisitionis haereticae pravitatis Neerlandicae (Verzameling van stukken betreffende de pauselijke en bisschoppelijke inquisitie in de Nederlanden). Gent a Haag I., 1889; II. 1896; IV., 1900. — *Týž: Geschiedenis der inquisitie in de Nederlanden tot aan hare herinrichting onder keizer Karel V.* Tamže I., 1892; II., 1897.

Fredericq Pavel jest Vlám, profesor dějin na universitě Gentské, nadšený bojovník za práva vlámská, muž světového rozhledu, spisovatel velmi plodný, historik střízlivý a svědomitý.

Jeho četné spisy nezasahují ovšem v první řadě do právních dějin, nemohou ale právním historikem býti potud opomenuty pokud zanášejí se dějinami inkvisice proti kacířům v Nizozemsku. Neznáme země, která by se honositi mohla tak důkladně připravovanými dějinami inkvisice, jako Nizozemsko, a to hlavně spisovatelskou činností Fredericqovou a spolučinností jeho žáků, jimž Fredericq jest vzorným průvodcem na poli literárním. Vlastních dějin inkvisice vyšly dosud dva svazky shora naznačené.

První svazek (str. 114.) věnován církevnímu stihání kacířů v Nizozemsku v 11., 12. a 13. stol. pilně zřetel bera k všeobecným základům inkvisice, kdežto 2. díl (str. 195.) zabývá se inkvisicí ve 14. století. Ostatní části dosud nevydané podati mají dějiny inkvisice až do 16. stol.

Aby pro tyto dějiny získán byl základ co nejširší a nejspolehlivější, podnikl Fredericq vydávati shora naznačené Corpus jakožto snůšku nejrozmanitějších pramenův a zpráv čerpaných z nejrůznějších konců světa, z nichž veliké množství dosud tiskem vydáno nebylo. První díl (str. XXXIX a 640) obsahuje léta 1025—1520 a jest doplněn dílem druhým (str. XXII a 411) donášejícím materiál z let 1077—1518; třetí díl dosud nevydaný má býti opětně věnován doplňkům svazků předchozích i má přinésti všeobecný rejstřík všech tří prvních dílů; čtvrtý díl (str. XXXIX a 553) roku 1900 vydaný před svazkem třetím obsahuje leta 1514—1525 (23. září). Každý jednotlivý kus jest podán jazykem původním i opatřen jest regestem.

Právě toto Corpus poskytuje i právníku rozmanité opory pro otázky týkající se zejména církevního trestního práva i procesu proti kacířům.

Jinou ještě pozoruhodnou okolnost sluší vytknouti: při přípravných pracích ke Corpus jest Fredericq podporován členy praktických cvičení v historických vědách odbývaných za jeho vedení na Gentské universitě; za tuto činnosť vyznačeni jsou žáci jeho též na veškerých svazcích jako jeho spolupracovníci, i uvádějí se jejich jména ve zvláštním seznamu.

Fredericq takto povzbuzuje vhodně literární činnosť svých žáků, z nichž někteří na poli dějin inkvisice a kacířského hnutí cenná díla již napsali, což zejména platí o příliš záhy zemřelých spisovatelích Mulderovi a Frederichsovi. Tímto spůsobem přispěl Fredericq též prakticky k rozluštění otáz jak praktická cvičení (semináře) při universitách mohou býti řízena, kteroužto otázku co do věd historických stopoval bedlivě na svých cestách po Ně-

mecku, Francii, Škotsku, Anglii, Holandsku a Belgii, o čemž podává zprávy ve svém r. 1899 vydaném spisu: L'enseignement supérieur de l'histoire (v Gentu a v Paříži) na základě pojednání dříve již jednotlivě publikovaných. Tím stává se spis tento i pro právníky zajímavým v dobách, kdy otázka po reorganisaci právnických seminářů stala se předmětem nejrůznějších úvah. — Přejeme Fredericqovi, aby dílo tak šťastně započaté mohl brzy též šťastně skončiti. *Prof. Henner.*

Archiv für katholisches Kirchenrecht. (Begründet von Ernst Freih. von Moy de Sons; fortg von Friedrich H. Vering; herausg. von Dr. Fr. Heiner.) 80. Band. (3. Folge, 4. Band.) Mainz, (Franz Kirchheim) 1900.

Z pojednání buďtež vytknuta: Sägmüller: Die Geschichte der Congregatio Concilii vor dem Motuproprio »Alias nos nonnullas« vom 2. August 1564 (str. 3–17); doplňuje zprávy podané A. Hackenbergem v práci: Zu den ersten Verhandlungen der S. Congregatio cardinalium Concilii Tridentini interpretum (1564—1565, ve Festschrift zum eilfhundertjährigen Jubiläum des deutschen Camposanto in Rom (1897), i doplňuje nejnovější monografii o zmíněné kongregaci: R. Parayre, La sainte Congrégation du Concile. Son histoire — sa procédure — son autorité (Paris 1897). — Karl Holder dokončuje na str. 18—33 práci započatou v ročníku 79.: Ein Traktat des Propstes Peter Schneuwly († 1597) in Freiburg über das Verhältniss von Kirche und Staat. — Alfred von Halban: Über die Verwendung von Gemeindevermögen für kirchliche Zwecke (str. 34—49) posuzuje judikaturu rakouského správního soudního dvoru, pokud se tkne věnování obecního jmění účelům církevním a přichází k důsledku, že § 35. zákona ze dne 7. května 1874, č. 50 ř. z. osvobodil místní obce od povinnosti přispívati na potřeby katolických farních obcí, které samy v případě potřeby mohou vypsati dávky pro účele církevní; místní obce že nemohou trvale převzíti povinnosti farních obcí, že však mohou ve výjimečných případech ze svého jmění poskytnouti podpory pro účele církevní nepoškozují li tím finanční zájmy své vlastní a neodcizují-li tím obecní jmění účelům ryze obecním. — Fr. Gillmann (Die Resignation der Benefizien, str. 50—79, 346—378, 523—569, 665—708 neukončeno), podrobuje nauku o resignaci na beneficia po stránce historicko-dogmatické novému prozkoumání probral dosud pojem označení a rozdíly resignace, pak jednoduchou resignaci co do předmětu a podmětu jejího, co do svolení církevních představených a co do formy i jejích účinků. Z resignací podmíněných podal dosud resignatio in favorem tertii. — Mikuláš Hilling (Die bischöfliche Banngewalt, der Archipresbyterat und der Archidiakonat in den sächsischen Bistümern, str. 80 až 114, 323—345, 443—468, 645—664, nedokončeno) povzbuzen byv prací Alfreda Schrödera, Entwicklung des Archidiakonats bis zum 11. Jahrhundert (Augsburg 1890) a J. B. Sägmüllera, Die Entwicklung des Archipresbyterats und Dekanats bis z. Ende des Kar lingerreiches (Tübinger Universitätsprogramm 1898) chce vysvětliti vznik archipresbyteratu a archidiakonatu v biskupstvích saských, vycházeje ze správné zásady, že se jen tenkráte doděláme jistých výsledků, věnujeme-li svou pozornosť vývoji jednotlivých institutů v určitých územích, ježto místní a časové poměry všude měly rozhodující vliv. Odtud

probírá jurisdikční moc biskupovu (bannus episcopalis), pokud ji vykonával biskup sám a pokud ji na jiné přenášel (der niedere geistliche Bann), což historicky probírá a což jej vede na zřízení archipresbyterátů a archidiakonátů v diecésích Hildesheimské, Halberstadtské, Paderbornské, Münsterské, Osnabrukské, Mindenské, Verdenské, Bremské a Hamburkské. Jednotný způsob vzniku arcijahenství ani v těchto 9 biskupstvích nedá se vytknouti, ježto jednak vznikala přiléhajíce ku starým kostelům křestním, jednak se vyvinula souběžn s úděly (Gaue) světskými. — Josef Freisen pokračuje z r. 1899 ve sdělování způsobu, kterak manželství ve Šlesviku-Holštýnu církevně byla uzavírána, a to od zavedení reformace až podnes (Kirchliches Eheschliessungsrecht in Sch.-H., str. 229—258). — Karl August Geiger: Die Neugestaltung der bayerischen Amortisationsvorschriften durch das Bürgerliche Gesetzbuch für das Deutsche Reich str. 259—304. — C Böckenhoff (Welchen Einfluss hat eine verspätete Zurücksendung der Wahlliste vonseiten der Regierung auf das Wahlrecht des Kapitels? str. 305—312) hájí stanovisko, že kapitoly v Německu mohou ještě právo volby biskupa průběhem jednoho měsíce vykonati, když se vrácení kandidátních listin vládou protahovalo přes lhůtu stanovenou pro předsevzetí volebního aktu kapitolního, neboť v takovém případě platí zásada impedito non currit tempus, jednala-li ovšem kapitola sama jinak dle platných předpisův. — Peter Anton Kirsch: Das durch Papst Benedict XIV. i. J. 1753 mit Spanien abgeschlossene Concordat. (str. 313—322). — Carl Böckenhoff (Die Unteilbarkeit des gegenseitigen Vertrags und ihre Bedeutung für das Eherecht, str. 469 až 492) pojednává o nedílnosti manželské smlouvy, neuznává tudíž možnost matrimoniorum claudicantium, vyvozuje z toho důsledky vzhledem k manželským překážkám a řeší zejména otázku, při kterých jednostranných vylučujících manželských překážkách církevní zákonodárství přisoudilo nedílnosti manželské smlouvy význam t. zv. communicatio exemptionis a přichází k výsledku, že tak se stalo pouze při překážkách vyplývajících z nedostatku Tridentinem předepsané formy uzavírání manželství, co znamená, že když jedna strana Tridentskému předpisu o uzavíráuí manželství nepodléhá, manželství i bezforemně uzavřené platné jest. — Karl August Geiger: Die Stellung der Klöster und Ordenspersonen im bürgerlichen Gesetzbuche für das Deutsche Reich (str. 493—522). — Josef Seitz, Die religiöse Erziehung der Kinder im Grossh. Hessen nach den hess. Ausführungsgesetzen zum Bürgerlichen Gesetzbuch vom 17. Juli 1899, str. 709 - 724. — Seber: Steht den Pfarrern im bisherigen Gebiete des französischen Rechtes auch heute noch die Befugniss zu, die zum Pfarrwittum gehörigen Immobilien über ihre Dienstzeit hinaus zu vermiethen oder zu verpachten? (str. 725 až 732); zodpověděno kladně pro dobu 9 let, jak to stanoveno bylo čl. 6. dekretu ze dne 6. listopadu 1813, na kterémžto specielním zákoně nový občanský zákonník německý ničehož neměnil. — Anton Günther, Die katholische Autonomie in Ungarn (str. 733—762, nedokončeno) podává německý překlad svých článkův uveřejněných v uherském diecésním listu: »Veszprémi Hirlap«; i vede důkaz, že nedotknutelnost práv církve katolické v Uhersku jest nutným důsledkem vývoje uherského práva veřejného.

Prof. Henner.

Deutsche Zeitschrift für Kirchenrecht. (Herausg. von Emil Friedberg und Emil Sehling; 3. Folge der von Dove begründ. Zeitsch. f. Kirchenrecht.) X. Bd. (32. Bd. der ganzen Folge), Tübingen, Freiburg i. B. u. Leipzig (J. C. B. Mohr) 1900.

Karl Rieker, Die Krisis des landesherrlichen Kirchenregiments in Preussen 1848—1850 und ihre kirchenrechtliche Bedeutung, str. 1—60. Když v Prusku r. 1848 zavedena byla konstituční ústava s odpovědností ministrů, když uznána byla nezávislosť státoobčanských práv na vyznání víry a samostatnosť církví a náboženských společností v uspořádání a ve správě svých záležitostí, tu bylo najednou panujícím názorem v úředních i mimoúředních kruzích, že doba zeměpanského církevního regimentu na dobro uplynula, že další existence jeho nemožna jest vzhledem k novým politickým poměrům, ježto panovník musí všechna svá práva vykonávati ministerstvem zodpovědným zemskému sněmu skládajícímu se z příslušníků všech v zemi uznaných náboženských společností. Jen malá minorita hájila názor opačný, ana kladla důraz na to, že panovník sám jest majitelem církevní moci, nikoli representace země, a že tu neběží tak o právo zeměpána, jak o povinnosti jeho; že nezanikl zeměpanský regiment, nýbrž že odpadla možnost, dáti jej vykonávati státními úřady, zejména ministerstvem; zeměpánům že přísluší onen regiment, poněvadž jsou zeměpány (oni jsou praecipuum membrum ecclesiae), ale ne jako zeměpánům, že onen regiment jest otázkou vnitřní organisace evangelické církve na státu nyní zcela nezávislé, nikoliv otázkou jejího poměru k státu; že zeměpán vykonávaje církevní regiment orgány církevními prokazuje evangelické církvi službu, že tím jí ale nikterakž neopanuje; církevní regiment že jest tedy annexum, accessorium zeměpanské moci, nikoliv ale inhaerens její Rok 1850 přinesl vítězství názorům posléze vytčeným, které si stále více přívrženců získávaly i odpůrce konečně přesvědčily; názory tyto staly se u protestantův i panujícími, k čemu mnoho přispěl Richter, an je do 4. vydání své známé učebnice (r. 1853) převzal, ačkoli dříve sám opačné stanovisko byl zaujímal. Tím ovšem není řečeno, že by nyní jednomyslnost v tom ohledu vládla, an učí n. př. Otto Mejer, jeden z nejvážnějších protestantských učitelů církevního práva v 2. polovice 19. století, že zeměpanský regiment církevní vykonává se jako část zeměpanské moci. — Th. Braun: Städtisches Kirchenregiment in Stralsund (str. 61—88). — Lüttgert: Die Verzeihung im Ehescheidungsrecht des Bürgerlichen Gesetzbuchs (str. 89—105, 220—245). Právo dříve platné v jednotlivých territoriích říše německé se vytýká oproti právu novým občanským zákonníkem všeobecně zavedenému co do odpuštění manželských provinění dostačujících k rozloučení manželství; posuzuje se právní povaha odpuštění, a otázka, zdali odpuštění shledáno býti může v zřeknutí se práva žalovati na rozloučení anebo v tom, že taková žaloba byla vzata zpět; mluví se o odpuštění po vznesené již žalobě na rozloučení manželství, o odpuštění zřejmém a mlčky učiněném, zejména se oceňuje, zdali plnění manželské povinnosti vždycky jest znamením odpuštění mlčky učiněného a jak se to má, když od vzniku příčiny zakládající možnost rozloučení manželství určitá doba byla uplynula. Na konec vytýkají se případy, kdy lze mluviti o obživnutí odpuštěných jednou provinění. Spisovatel přichází pak ke konečnému úsudku, že nový německý občanský zákonník stejnou měrou podporuje

námitku odpuštění důvodu separačního, jakou stěžuje samo rozloučení manželství; že se v této příčině přidržel více zásad praxe obecnoprávní a předpisů francouzského code civil, nežli předpisů pruského Landrechtu, a že soudcovskému volnému uznání přisoudil v této příčině velké pole působení. — Sigismund Keller pokračuje ve svých Untersuchungen über die Judices Sacri Palatii Lateranensis str. 161—203, při čemž podrobuje důkladné kritice t. zv. Notitia neboli Seznam římských soudců z roku 1000 docházeje podstatně jiných názorů, než které dosud byly hájeny. — Wilhelm Diehl: Zur Entstehungsgeschichte der Religions-Reverse str. 204—219. Jest to příspěvek k evangelickým církevním dějinám 17. století v Hessensku a míněny tím reversy, kterými se kandidáti farních a školních úřadů zavazovati musili, že budou ve svém postavení všude se říditi pravým učením augšpurské konfese. — Th. Woltersdorf: Einige Kompetenz-Fragen zur preussischen Gem.- u. Syn.-O. vom 10. September 1873, str. 246—255. — Hansult, Zur Lehre vom Patronat, str. 256—270, podává kritickou a historickou studii o některých otázkách patronátního práva v Hessensku v 18. stol., čímž doplňuje svůj r. 1898 vydaný spis: Das Patronat in der evang. Landeskirche des Grossh. Hessen — Julius Gierke: Darf bei Kapitelswahlen hinsichtlich der Feststellung der absoluten Majorität der contemptus mit in Anschlag gebracht werden? str. 271—293. Contemptus znamená kapitulára k sezení řádně nepozvaného; takový nesmí při stanovení majority býti počítán, proč mluví c. 36 X. de electione (1, 6), dále vnitřní důvody, aniž by c. 55 X. de electione tomu odporovalo; contemptus má právo domáhati se toho, aby příslušná volba byla prohlášena za neplatnou. — Francesco Brandileone (profesor university Parmské): Die »Subarrhatio cum anulo«. Ein Beitrag zur Geschichte des mittelalterlichen Eheschliessungsrechtes (str. 311—340). Na základě pozorování právního vývoje v Italii v dobách ranního středověku obrací se oproti míněním o významu snubního prstenu vysloveným Františkem Hoffmannem v pojednání Über den Verlobungs- u. den Trauring a Sohmem ve známých spisech Eheschliessung a Trauung. Hoffmannovo různění mezi anulus arrhae a anulus pretii není v italských pramenech nikterakž odůvodněno; anulus subarrhationis nebyl nikterakž podstatným článkem právního jednání zakládajícího manželství. Kdož v manželství vcházeli, slibovali si na vzájem věrnost, a symbolem věrnosti byl prsten; žena při tom vystupuje jako strana smlouvu spoluuzavírající. — Lohmann: Die Staatsgenehmigung zur Errichtung von Kirchengebäuden in Preussen, str. 341—367 (nedokončeno), probíraje otázky této část všeobecnou, má na mysli stavení určená pro bohoslužbu nějaké církve v Prusku uznané a svolení státní při zřízení jejich nutné, pokud zakládá se na státní výsosti oproti církvím. Svolení toto může býti »Hoheitsgenehmigung«, zakládá-li se na ius reformandi a »Aufsichtsgenehmigung«, jest-li výronem státního práva dozorčího nad správou církevního majetku. — W. Ch. Francke: Von Bezirkssynoden u. Kirchenvorstehern nach Hannoverschem Recht, str. 368—375. — Nitze: Religiöse resp. kirchliche Vereine u. Versammlungen u. Lustbarkeitssteuer bei kirchlicher Vereinsthätigkeit, str. 376 až 391 (má výhradně německé poměry na mysli).

Prof. Henner.

Časopis katolického duchovenstva. (Orgán vědeckého odboru Akademie křesťanské v Praze; redaktoři Fr. Krásl, Fr. Kryštůfek a Jos. Tumpach.) Ročník 41 (66). V Praze (Rohlíček a Sievers) 1900. Z článků, pokud se práva týkají, buďtež vytknuty: Alois Jirák: Daně, přirážky a poplatky církevním ústavům a osobám v Rakousku ukládané, str. 1—7, 95—102, 182—189, 249—255, 323—331, 417—427 (nedokončeno). V úvodě probrána po stránce historické všeobecná nauka o nedotknutelnosti církevního jmění i poukazuje se k faktickému vývoji v různých dobách; pak přikročuje se k jednotlivým daním, resp. dávkám dle rakouského práva, a tu probrána dosud daň pozemková a domovní vzhledem k zákonům, nařízením a judikatuře. — Gabriel Pecháček: Rozřešování z reservátů papežských na základě nejnovějších rozhodnutí Apoštolské Stolice, str. 7—15; chce přispěti k odstranění různých nejistot v tomto ohledu vzniklých a ukázati, že není úmyslem Apoštolské Stolice shovívavým ulehčováním zmařiti léčebný a trestní účel reservátů; i probírají se případy, kdy může prostý zpovědník rozřešovati z reservátů papežských, a to in articulo mortis, in casibus vere urgentioribus, kdyby kajícníkovi velmi krušno bylo, bez absoluce ve smrtelném hříchu zůstati po celou dobu, jež by za příčinou vyžádání a udělení potřebné pro zpovědníka fakulty uplynula, a konečně uvádí se absoluce z reservátů papežských absque recursu ad S. Sedem. — Antonín Skočdopole, Určité hodiny na kancelářích farních, str. 15—20, přimlouvá se, by v městech velkých stanoveny byly kancelářské hodiny na faře, ale by slušné ohledy brány byly na lidi, kteří zrovna v čas pravidelného na faře úřadování pracně dobývají výživy své. — František Kordač, O pravomoci autority církevní a povinné poslušnosti jí odpovídající, str. 20—27, 114—119, 176—182, 241—248; pravomoc autority církevní v oboru úřadu učitelského a vladařského jest ústavní naukou církve katolické, jejížto logický výsledek jest odpovídající jí poslušnosť duchovenstva i věřících. — Jan Sedlák, Dispens a oddavky, naskytne-li se u snoubenců některá překážka zrušující spolu se závadou mixtae religionis, str. 27—34. — Jiří Pražák, O právu domovském, str. 47—53, 119—126, 195—204, 280—287. Vyložen hlavní obsah příslušných předpisů práva rakouského za účelem, by příslušníci a přátelé stavu duchovního seznámili se s tím, co zájmů jich vlastních namnoze se týká aneb co v kruhu působnosti jim přikázaném mohou k platnosti přivésti. Vyličuje se pojem práva domovského, dosavadní legislatorní úprava příslušnosti, dnešní význam práva domovského, kterak ho nabýváme vůbec, nabytí jeho dosažením úřadu, výslovné propůjčení jeho, odvozené jeho nabytí, změny v něm, zánik jeho, spory o ně a přikázání bezdomovcův. — František Snopek, O pravomocnosti svatých Cyrilla a Methoděje roku 863—867, str. 53—59, 126—132, 168—176, vychází se stanoviska, že mnohé záhady v životě apoštolů slovanských nelze rozluštiti, leč pomocí církevního práva tehdá platného; sám věnuje pak hlavní pozornost otázce, v jakém poměru byli tehdá pasovští biskupové k Moravě. — Josef Doubrava: Otázka patronátní v Čechách, str. 204—211, 271—276, 341—346, 380—386, 491—498, 591—594, 641—643 (nedokončeno). Otázkou patronátní v úvaze této rozumí spisovatel ruch v Čechách probuzený, jenž směřuje k nápravě patronátu. Otázkou touto hledá spisovatel nápravu toho, co nezdravo v právě podacím, ve správě záduší a v závazcích konkurenčních.

Jemu běží o to srovnáním zásad práva obecného a partikulárného s trojího vytknutého hlediska vystihnouti především vadnost patronátních poměrů v Čechách, po té označiti žádoucí nápravu a pátrati po způsobu, jakým by as jednání o nápravu díti se mohlo; obírá se tudíž otázkou patronátní předem po stránce věcné a pak po stránce formální. — Jan Sedlák, Poučování věřících s kazatelny o svátosti manželství, str. 268—270, 311—315; vysvětluje poučení o manželství, jež k rozkazu pražského arcibiskupa vydáno bylo dne 12. března 1900 pro arcidiecesi pražskou. — Jan Hejčl, Vlastnické právo kněze katolického k důchodům církevním, str. 305—311, 365—371, 472—482, 545—553. Odpovídá se na dvojí otázku, 1. za jakých podmínek činí katolický kněz důchody církevní svým vlastnictvím a 2. jak má a smí o něm disponovati. Za tím účelem vytčeny v pojednání dva díly, z nichž prvý má za předmět důchody obroční, druhý pak příjmy církevní ve smyslu širším. — Josef Samsour, Konkurs na menší obročí církevní dle církevního práva všeobecného a částečného rakouského, str. 316—323, 371—380, 440—458, 562—569, 609—617. Josef Kupka, Testamentum d. n. Jesu Christi str. 361—365, 465—472; jest to referát o stejnojmenné edici prvních dvou knih oktateuchu dle kodexu mosulského pořízené r. 1899 Rahmani-m, Antiochejským patriarchou. — Jan Sedlák, Započtení výnosu mší erekčních (dotačních) do fassovních příjmů, str. 482—490; poukazuje se k jedné z oněch nesrovnalostí, které zůstaly v úpravě fassí duchovenských i po vydání nového zákona kongruového ze dne 19. září 1898, že totiž do příjmů fassovních jak samostatných duchovních správců, tak kněží pomocných počítá se výnos mší erekčních, dotačních nebo deputátních, t. j. mší, které duchovními za určitý roční požitek každoročně slouženy býti musejí za zakladatele obročí nebo fundovaného místa kaplanského, kterážto povinnost jim uložena v zřizovací listině. Mezi mšemi nadačními a erekčními jest ten rozdíl, že tyto jsou existenční příčinou mnohých obročí, kdežto mše nadační jsou pozdějším akcessoriem, tvořícím pro sebe zvláštní právní předmět, kdežto mše dotační jsou beneficijním nadáním sub modo. Uznává se, že náprava této nesrovnalosti docílena býti může pouze změnou, pokud se tkne doplňkem zákona kongruového, třeba háјeno na př. pražským ordinariátem s hlediska aequity, že erekční listiny z dob starších zastupují zároveň listiny nadační, že praktický význam a důsledek mší erekčních je týž, jako mší nadačních a že započtením výnosu mší erekčních nenastane u mnohých duchovních zlepšení hmotných poměrů, jež bylo v intenci nového zákona kongruového. Duchovní stižení závazkem mší erekčních mohli by prozatím žádati za redukci mší těchto. — Ant. Kubíček, Statky německého řádu v Čechách a na Moravě ve středním věku, str. 569-576, vypočítává kommendy, kterých do 15. stol. řád nabyl v řečených zemích včetně Holešicko a Opavsko. *Prof. Henner.*

Právní dějiny německé a slovanské.

Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Herausgeg. von Bekker, Pernice, Schröder, Brunner, Stutz. XXI. sv. (XXXIV. Bd. d. Ztschft. für Rechtsgeschichte). Germanistische Abtheilung, 1900.

Již r. 1815 přistoupili stoupenci t zv. školy historické právníků, v jich čele F. C. v. Savigny, k vydávání časopisu, jehožto úkolem býti mělo, zjednati názorům školy této o organickém rozvoji práva průchodu.

Časopis ten nazván proto též Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft a měl dle úmyslu vydavatelů (Savigny, Eichhorn, Göschen, pozd. Klenze, Rudorff) přinášeti na prvním místě pojednání z veškerých oborů positivní vědy právní, povýtečně však z práva římského i germanského (I., str. 12), s vyloučením prací o t. zv. právu praktickém. Časopis tento plnil úkol svůj, jakož vzhledem k osobnostem vydavatelů ani jinak očekávati se nedalo, v plné míře; vedle článků romanistických vyskytují se zejména v prvních svazcích dosti četné práce germanistické, avšak od sv. IX. (1836), nabyl časopis ten, jenž přestal vycházeti XV. svazkem r. 1848, povahu takřka výhradně římskoprávní.

Snaha po soustředění drobnějších prací německoprávních v jednom časopisu přivedla r. 1839 k založení publikace: Zeitschrift für deutsches Recht und deutsche Rechtswissenschaft, v jehož vydávání se uvázali Reyscher i Wilda. Časopis tento, jak již název jeho k tomu poukazoval, vylučoval zásadně pojednání o právu římském, i měl tvořiti středisko pro badání na poli domácího práva německého, podporovati studium jeho a působiti k utvoření pevných základů pro národní německou právovědu a tak připravovati půdu i pro národní, jednotné zákonodárství německé, především na poli práva soukromého. Obor práva soukromého a dále i státního německého byl to též, který v časopisu tom hlavně jest pěstován. Vyjma politicky pohnutou dobu r. 1849—1851 vycházel časopis ten v objemných svazcích plných 22 let a přinesl dlouhou řadu namnoze velice cenných příspěvků k filosofii práva německého, nauce o jeho pramenech, jeho dějinách, právu soukromém, právu trestním, spolkovém právu německém a konečně i právu církevním, pokud toto s německým souviselo; konečně podáván tu i přehled celkového rozvoje literatury práva německého. Tak vyšlo do r. 1861 v celku dvacet svazků, jejichž obsah namnoze do dneška vědecké ceny nikterak nepozbyl. V redakci jeho vstoupili od IX. sv. Beseler, od XVII. Stobbe; avšak zejména po smrti Wildy počala činnost spolupracovníků jeho ochabovati a časopis r. 1861 ustoupil časopisu novému »Zeitschrift für Rechtsgeschichte«, v jehož redakci se uvázali romanisté i germanisté Rudorff, Bruns, Roth, Merkel i Böhlau, a kterýž, jak všeobecný jeho název již ukazoval, stejnoměrně chtěl přihlížeti k právním dějinám, jak římského, tak i německého práva, neboť redaktoři jeho vycházeli z toho přesvědčení, že veškeré v Německu platné právo, nechť se utvořilo z prvků domácích neb cizích, tvoří nerozlučný celek a vlastní výrobek německé osvěty a dále že děje práva toho nejen ve vědeckém, nýbrž i praktickém spojení s přítomností se nalézají a práce duševní tudíž k jejich probádání sloužiti má. Do r. 1878 vyšlo v celku 13 svazků časopisu toho a v pracích tu od všech čelnějších zástupců jak práva římského, tak i německého uveřejněných jasně se zračí rozvoj vědy německé v obou oborech těchto, a zejména v oboru práva německého lze v pracích těch jasně stopovati jak vždy určitěji stanovený obvod pojmový dějin práva toho, tak i neustále se tříbící methodu jeho propracování.

Když dne 25. října 1861 zemřel Savigny, usnesla se právnická společnost v Berlíně, založiti zvláštní nadaci jména jeho k pěstování porovnávací právovědy a kuratorium nadace této uvedlo ve srozumění s redakcí »Ztschft. für Rechtsgesch.« časopis tento v trvalé spojení s nadací, čímž stal se časopis ten jakýmsi orgánem jejím, čemuž i měl dáti výrazu změněný jeho název »Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte«, zároveň však stanoveno, že má každý svazek časopisu toho sestávati ze dvou samostatných oddělení, romanistického i germanistického. Od této nové serie staršího »Ztschft. f. Rechtsgesch.« vyšlo doposud jedenadvacet svazků, z nichž poslední r. 1900 vyšel redakcí sh. uv., o jehož germanistickém oddělení se tato zpráva podává.

Podle plánu, kterýž časopisu tomu za základ jest položen, obsahuje každý svazek především obšírnější samostatná pojednání z oboru dějin práva německého, dále v části »Miscellen« zvané, krátké zprávy i pokyny právně historické, v oddělení pak dalším kritická pojednání o důležitějších zjevech literárních, zprávy biografické, jakož i o působnosti učených společností a p.

V čele obsahu svazku sh. uv. uveřejňuje Schröder nadšený pozdrav k 1. lednu 1900, kterého dne vstoupil v život nový občanský zákonník pro říši německou, po němž již Thibaut r. 1814 toužil, který po založení nové říše německé se stal naléhavou nutností a který tím radostněji pozdraviti sluší, čím německým obsahem i formou svojí se jeví. — V další jakési úvodní stati podává Brunner životopis Alfreda Boretius-a, dne 1. srpna 1900 zemřelého, kterýž sobě zejména svými pracemi ve prospěch Pertzových Monum. Germ. hist., svým vydáním práv langobardských i franských kapitularií o ustálení vědeckých základů dějin práva německého velikých zásluh zjednal.

Vlastní obsah celého svazku tvoří pět pojednání z oboru dějin práva německého a sice Brunnera, Kritische Bemerkungen zur Gesch. d. germ. Weibererbrechts; Sohm-a, Die liberti d. altgerm. Zeit; Moeller-a, Die Rechtssitte des Stabbrechens; Stutz-e, Die Grundlagen d. m. a. Verfssg. Dtschlds. u. Frkrchs.; a Geffken-a, Z. Gesch. d. dtschen Wasserrechts.

K článku Brunnerovu zavdala podnět otázka v novější literatuře historickoprávní častěji přetřásaná, pokud se i v právu německém vyskytují stopy někdejší přednosti příbuzenstva ženami sprostředkovaného před příbuznými po meči. Dargun (Mutterrecht u. Raubehe) i Ficker (Untersuchungen z. Erbenfolge) tvrdí přednost tu, a snaží se, dokázati ji i v některých ustanoveních zejmena práva salického a langobardského. Brunner vyvrací výklady Fickerovy i dovozuje dle náhledu našeho zcela přesvědčivě, že dědické právo ženských příbuzných, v první řadě dcer i sester zůstavitelových, jen pozvolna, původně pouze v nedostatku mužských potomků se uznává, tak že jim původně pouze nárok na výbavu a to z pravidla jen na svršcích pozůstávající příslušel.

Článek Sohmův zabývá se výkladem místa v Tacitově Germanii cap. 25 o t. zv. liberti jednajícím a vrcholí v tvrzení, že tito liberti jsou oni sluhové, kteří, přijati do domu pánova, vykonávali tu služby osobní, jaksi ingenuili ordine na rozdíl od oněch, kteří obývajíce zvláštní dům i dvůr, zá-

rodek nesvobodného obyvatelstva selského tvořili. Třeba nelze vzletným dedukcím Sohmovým přiznati ve všech směrech přesvědčivosti, třeba nelze ubrániti se dojmu, že Sohm příliš idealisuje poměry, hledá-li již v dobách, o nichž Tacitus vypráví, názory o ušlechťujícím ovzduší panských dvorů, jakož nám je básnická literatura 12. i 13. stol. vyličuje: v jednom as sluší jemu dáti za pravdu, totiž, že snad již za dob Tacitových sluhové, zvláštnzručností se vyznamenávající, faktický příznivější postavení zaujímali, nežli oni, kteří, ač právně jim na roveň postavení, bezprostředními styky svými s pánem svým výhod osobních nepožívali.

Velmi zajímavou jest dále obsáhlá práce Moeller-ova o starobylém německém obyčeji právním zlomení hole (baculi fractio, Stabbrechen). Moeller pojednává tu o jednotlivých případech, ve kterých se obyčej tento vyskytoval a sice při vystoupení ze svazku rodinného, při investituře, při smrti králů franských, při degradaci církevních hodnostářů, při prohlášení za zbavena míru (Friedloslegung), při vynesení rozsudku smrti.

Spisovatel sebral v celku ohromný materiál o rozšíření právního tohoto obyčeje, avšak konečný jeho výklad o významu obyčeje toho neuspokojuje. Výklad vrcholí ve výroku, že se jedná o symbolický výraz zbavení míru, zrušení právního společenství (str. 110). Jak lze výklad tento přijmouti při dobrovolném vystoupení z rodiny? Jak při odevzdání pozemků? V tomto posledním případu se spisovatel o výklad vůbec nepokouší (str. 114). Nemůžeme se tu arciť vpouštěti v obšírný výklad; avšak vyjádřujeme názor svůj stručně v ten smysl, že hůl tu není nic jiného, nežli upomínka na nejstarší zbraň Germanů oštěp, který původně taktéž pozůstával jen z dřevce, jehož hrot byl opálením přiostřen a utvrzen. Oštěp jevil se prostředkem k poskytnutí ochrany a hůl soudcova, ano i žezlo panovníkovo, jež ochranu tuto označovalo, vstupuje tu na místo starého oštěpu. Zlomení hole označovalo tedy odepření této ochrany; odsouzenému prohlašoval soudce zlomením hole (původně nad jeho hlavou), že jemu nyní odejímá veškerou ochranu práva i míru jeho, kterýžto výklad i tím nepřímého stvrzení dochází, že zločinci k smrti odsouzenému před vykonáním trestu i jeho právo osobní, v němž taktéž hlavní ochrany práva i míru svého nalézal, bylo rozsudkem odejmuto.

Při převodu pozemku označoval převodce zlomením hole, že se vzdává práva, pozemku svého proti nabyvateli chrániti, což bylo důležitým v době kdy právo namnoze k možnosti faktické obrany, faktické nadvlády nad věcí se pojilo; při vystoupení z rodiny vzdával se vystupující ochrany, která jemu ze svazku rodinného plynula a na znamení, že ochrany této více nedbá, zlomil hůl i vrhl ji od sebe. Hůl biskupská jest zajisté též symbol duchovní ochrany, kterou biskup věřícím poskytuje; zlomení její tedy zcela jasně ukazuje k tomu, že degradovanému ochrana tato více nepřísluší.

A podobně vysvětliti lze i obyčej zlomení hole při smrti králů francouzských: zemřelý král nemůže poskytovati více ochrany poddaným svým; avšak hlasonoš, který po slovech: »le roi est mort« jednu hůl zlomil, ihned pozvedl jinou celou se slovy: »vive le roi« — nový král bude opět právo i mír poddaných svých chrániti. Ano i rčení »romper la paille« ve smyslu »annuler, rompre un accord«, o němž spisovatel se šíří (str. 38 nn), taktéž přirozeně

vyložiti lze v ten smysl, že strany vzdávají se úmyslu, poměr dosavadn chrániti. Že i onen, kdož za míru i práva zbavena jest prohlášen, veškeré ochrany právní pozbýval, ano beztrestně i zabit býti mohl, to zajisté zlomení hole nad jeho hlavou nad potřebu jasněji dokazovalo. — Litujeme velice, že spisovatel kterýž tak veliké píle na práci svoji vynaložil, k výkladu sh uv., vlastně tak na snadě ležícímu, sám nedošel.

Článek Stutz-ův jest vlastně literární studií, ku kteréž zavdaly podnět dva spisy E. Mayera (Dtsche. u. frz. Vfssgsgesch. v. 9—14 Jhdt.; Hansa u. Hasbannus im nordfrz. Rcht.) a kteráž má za účel, výsledky spisů těch přehledně vytknouti, kdežto práce Geffkena snaží se vysvětliti, odkud béře původ svůj rozdíl mezi vodními toky veřejnými i soukromými, na kterémž i moderní právo vůbec spočívá, a jaké osudy doznaly pojmy tyto na půdě německé; výsledky právně-historického badání pak že mohou poskytnouti pokyny i de lege ferenda. Spisovatel ukazuje tu, dle našeho soudu zcela přesvědčivě, že rozvoj práva německého k tomu se nesl, veškeré vodní toky pokládati za veřejné, že však rozvoj tento recepcí práva římského jest přerušen ohledně toků nepatrných, nikoliv na prospěch hospodářství vodního.

V oddílu Miscellen poskytuje především W. Roth příspěvek k životopisu Rafaela Seylera (1535—1573), spisovatele několika spisů o praksi říšského soudu komorního, kteréž se tu uvádějí, dále Tille vydání soukromé práce neznámého spisovatele 17. stol.: »Systema judiciorum Coloniensium«, jako příspěvek k posouzení pořadí instancí soudu voleneckého Kolínského v stol. uv., Lehmann zprávu o čtyrech španělských rukopisech o langobardském právu lenním, Cramer rekapituluje výsledky svého spisu: »Die Geschichte der Alamannen als Gaugeschichte«, Motloch konečně poskytuje otisk obšírného referátu rady dolnorakouského regimentu Dra W. Püdlera z r. 1573, kterým tento doprovází svůj návrh zemské tabule arciv. Rakouského p. E. zemskému maršálku H. W. sv. p. z Roggendorfů.

Mezi četnými kritickými referáty o nových zjevech literárních na půdě dějin práva německéko obrací pozornost naši zejmena obšírné kritické pojednání prof. zdejší něm. pr. fakulty H. Schreuera o spisu J. Lipperta »Socialgeschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit«.

Obsah svazku zakončují zprávy osobní, zprávy o publikacích historické kommisse badenské i oné u bavorské akademie, o postupu prací ohledně dalších vydání »Monumenta Germaniae historica« i zpráva kommisse k vydání slovníku německé mluvy právnické za rok 1899. *Hanel.*

Staropražského městského práva ze XIV. stol. (vydaného r. 1845 od Em. Frt. Rösslera na základě nejstarší knihy městské z r 1310, chované v archivu král. hl. města Prahy) týkala se přednáška, kterou dne 19. listopadu 1900 měl prof. Dr. V. E. Mourek v třídní schůzi Král. České Společnosti Náuk. Postavil na jisto, že mluva, kterou statutární kusy tohoto práva jsou zapsány v řečené knize, je zcela totožna s jinými zápisy téhož kodexu, jež se táhnou k poměrům úplně soukromým a jen místním, a najisto zaznamenány jsou nářečím, jímž tehdy pražští Němci vůbec mluvili: že tedy aspoň s linguistické stránky na staropražském právu městském není nejmenší stopy, jež by ukazovalana pro venienci cizí.

Prasek V., Organisace práv magdeburských na sev. Moravě a v Rak. Slezsku, kterou na právních památkách prokazuje. Olomouc Ed. Hölzel 1900. Str. VI a 308 v 8°.

Horlivý a obětavý badatel v dějinách slezských, kterému velkými díky zavázáni jsme za jeho Vlastivědu Slezskou, věnoval s pilností síly své tolikéž i prozkoumání právních poměrů jak ve Slezsku tak i v severní Moravě. Z prací těchto vydal r. 1884 Opavské právo hejtmanovo čili »roky« knížetství někdy Opavského, r. 1885 Nález o sedlákuom odpuštění braní učiněný v Opavě l. 1478, r. 1890 Překlad s výkladem na dílčí listy země Opavské z r. 1377, vesměs v programech vyšš gymnasia Opavského, dále Medařské landfojtství na severovýchodní Moravě v Časopise Matice Moravské XIX. str. 134 a sl. Na to přistoupil k vytčení organisace a hranic práva magdeburského v uvedeném území. Zdeť udrželo se mnohem déle než v Čechách, kde po zřízení appellačního soudu odvolání do Magdeburka bylo zakázáno. Vydal nejdříve r. 1896 Tovačovskou knihu ortelů Olomuckých (Sbírka naučení a rozsudků vedle práva Magdeburského vrchním právem Olomuckým menšímu právu Tovačovskému od r. 1430—1689 vydávaných), kde ve třech úvodních pojednáních uvedl stručné dějiny vrchního práva Olomuckého, literaturu práva magdeburského na Moravě a krátké dějiny města Tovačova a tamějšího práva. Důležité jest tu, že Olomouc užíval magd. práva již r. 1220. Když Vratislav povýšena byla za vrchní právo a appellace do Magdeburka měla přestati, poslali Vratislavští r. 1351 přepis svého práva do Olomuce, kde se zavázali nebrati nikde než ve Vratislavi naučení. Na to povýšil markrabí Jan roku 1352 Olomouc pro všechna místa moravská práva magdeburského za vrchní právo a to ať byla královská, duchovní či panská. Tím stala se zároveň Vratislav pro severní Moravu stolicí nejvyšśší. Ku konci 16. stol. dávala Olomuc naučení 40 městům, množství míst a vesnic, 50 právům patrimonialním a přečetným osobám soukromým. Ovšem zmenšilo se již území vrchního tohoto práva r. 1626, když Karel z Lichtenštejna právo Krnovské za vrchní pro rozsáhlé své statky ustanovil, r. 1650, kdy appellace ve věcech hrdelních do Prahy nařízena. Konečně zavedl císař Leopold I. roku 1679 Koldínovo právo městské i na Moravě.

Podrobnější provedení organisace olomuckého práva pomocí regest z velkého materiálu nálezů jest vykonáno dílem, jehož název v čelo jsme položili. Jest to soudní topografie stolic Olomucké i jiných dle práva magdeburského. Do území olomuckého náležel i Bruntál, který založen r. 1212 na právě něm., do r. 1352 sám Olomucké naučoval a ještě do r. 1560 byl stolicí pro několik míst okolních. Tak podlehlo i Jevíčko asi r. 1352. Dokumenty o podrobení se právu olom. zachovány jsou při místech: Brodek, Nový Jičín, Jívová, Konice, Lipník, Valašské Meziříčí, Prostějov a Tršice. Zvlášť cenné jest poučování práv vesnických. Zde uvedena následující scéna asi z r. 1430 před vesským soudem, které podobných málo máme: Právo zasedlo za předsednictví purkrabího. Odporník stanul a hlásil se; žalobníka tu nebylo. Po chvíli řekl purkrabí: »Mám pilno, chci odjeti a právo vzdáti.« Ale přísežní řekli: »Milý pane, osazuj to právo ještě.« I seděl zase, ale žalobníka nebylo. Protož purkrabí kázal odporníkovi, aby hlásil, že ustál žalobníka. Na to odešel odporník. Purkrabí potom vstal a chtěl odejíti, když bylo okolo

svačin. V ty přišel žalobník i žádal práva. Purkrabí zůstal řka, aby žalobník obeslal odporníka. Ale odporník nechodil, protož purkrabí míně, že již dosti seděl, chtěl odejíti. Však žalobník, tahna se na starý zvyk, aby právo sedělo do slunce západu, ohlašoval, že pře nemohl ztratiti, an purkrabí byl vzdal právo před slunce západem (str. 228). Vysoce zajímavé jsou též ukázky při Řepšíně (str. 247 a sl.).

Druhý obvod práva magdeburského na Moravě bylo právo Hlubčické, kterým již r. 1253 Benešov horní a 1265 Chřenovice byly osazeny. Památky jeho jsou však praskrovné. Pro dějiny úředního jazyka důležitý jest list Novojičínských z r. 1562, kterým se poddali právu Olomuckému. Tu praví: »Oznamujeme, že předkové naši i my po nich od starodávna od — města Hlubčic jako od práva svého vyššího naučení — brali —. A v kterémžkolivěk z těch dvú jazykův, buď v českým aneb německým, při právě naším acta sepsány byly, týmž jazykem nám zase ortel a naučení odeslali. A nyní pak se toho zbraňují. A když sme jim akta — jazykem českým sepsaná odeslali, — sou nám taková akta, tím se zastírajíc, poněvadž město Hlubčice v Slezí jest a voni měščané Hlubčičščí žádného jiného kromě německého neumějí — odeslali.« Když stížnost k císaři nepomohla, ač byla příznivě vyřízena, poddali se Olomuci. Tak bylo i při Meziříčí. Konečně si v Hlubčici věc rozvážili a naučovali znovu česky. — Vrchní právo Krňovské zahrnovalo jen Krňov a snad městečko Sudici. Konec publikace tvoří obvod práva Opavského, Ostravského (od r. 1584) a Těšínského (původně dle práva flamského, od r. 1364 dle magd.). Nisské právo založeno bylo původně též na magdeburském právu, a ač r. 1310 dostalo se mu biskupem Vratislavským Jindřichem práva flamského, vrátilo se k magdeburskému ku konci onoho století.

Této topografii soudní předeslány jsou kratičké rozprávky o appellaci do Magdeburka (str. 1) a do Prahy (str. 8), kterým schází pragmatický výpis a úplnost. V kapitole třetí o působnosti vnitřní práva olomuckého z nepochopitelného důvodu p. autor vykládá po německu (!): Nachteidinge — werden für die Zeit 1514—1534 zehnmal verzeichnet und zwar regelmässig — atd. až do konce kapitoly na následující straně 8.: Übrigens verräth der Schreiber mit seinen Eintragungen. Tedy nějaká vědecká secesse, českoněmecká kniha!

Ze všech kusů viděti, že knihu psal historik. Právník dal by jí jinou formu. Ale vděčni buďme námaze spisovatelově. Cíle, který si položil, dosáhl. A že i kulturní historik i dějepisec poměrů jazykových bude moci materiálu zde složeného použiti, jest nikoli chybou, ale předností. *Jos. Teige.*

Das Heimfallsrecht und die Gütervereinigung im älteren böhmisch-mährischen Recht. Von Professor Dr. jur. Wilhelm von *Brünneck* in Halle a. S. Tištěno v Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, 20. Band, Germ.-Abth., Weimar 1899, str. 1—39

Tato rozprava dělí se ve čtyři oddíly. V prvním oddíle vykládá se privilegium dané 15. dubna 1406 Olomuckým biskupem Lackem z Kravař (Brünneck jej stále píše Lanek) městečku Modřicům, kdež biskup odříká se odúmrtí ve prospěch obyvatelů; biskup Lacek praví, že v Moravě ode dávna

panuje ten zlozvyk, jejž jmenují zvyklostí vlastenskou, že když poddaný nebo poddaná na kterémkoli panství zemře bez zákonitých dědicův své krve, anebo byť i potomky měl, když ti jsou od zůstavitele odděleni, tu všechen jeho majetek nemovitý i movitý spadá na vrchnost; biskup se svolením kapituly proměňuje tento právní obyčej pro budoucnost na ten spůsob, že po zemřelém obyvateli městečka Modřic kteréhokoli pohlaví majetek nemovitý i movitý nemá již spadati na biskupy, nýbrž na zůstavitelovy dědice z vlastní krve, a když by takových nebylo, na jiné bližší příbuzné, a dílnost jich nemá tomu býti na překážku. Listina tato mluví určitěji a srozumitelněji, nežli mnohé jiné listiny téhož smyslu, jež byly dříve nebo i později k témuž účelu vydány v Moravě a v Čechách. Brünneck rozborem této listiny vyvinul pojmy dílnosti a nedílnosti, práva odúmrtného a práva dědického, jež vyskytají se v právě českomoravském v době předhusitské. V prvním oddíle dospívá jen k otázkám, na něž hodlá odpověděti a jež nemálo povzbuzují zvědavost čtenářovu.

Méně uspokojují odpovědi, jež autor podává v oddíle druhém. Příčina jest ta, že česká literatura a česky psané prameny toho předmětu jsou autorovi nepřístupny. Tento nedostatek jest mně také osobně nemilý, poněvadž autorovi zůstala neznámou také moje rozprava O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtném na statcích svobodných v Čechách a v Moravě, kterou jsem uveřejnil r. 1894 v České Akademii, kdež pokusil jsem se vysvětliti zámlčky a zdánlivé odpory v pramenech právních sem spadajících; byl bych rád slyšel, co o tom pokuse soudí odborník, jenž dobře se vpracoval v týž předmět, pokud mu stačily prameny a pomůcky psané latinsky a německy. Kdyby autor pracoval s úplnějším materiálem, byl by nepodlehl tou měrou vlivu uvedené listiny biskupa Lacka, jakož skutečně se mu přihodilo. Lacek vrchnostenské právo odúmrtní, které vylučovalo dílné příbuzné od dědění, nazývá zlozvykem, corruptela; Brünneck (str. 10) ten výklad shledává pravděpodobným, a nad to zároveň sám jej rozšiřuje také na královské odúmrtné právo k statkům šlechtickým, a nemůže prý (str. 9) přistoupiti k mínění, jež zná od J. Čelakovského, že vyloučení dílných příbuzných od dědictví náleží ku podstatě starého dědického práva českého v rodech šlechtických. Brünneck míní, že toto zamítavé mínění nerozeznává náležitě mezi obměnami ve vývoji práva českomoravského. Zatím tato chyba přihodila se jemu samému; onť rozšíření dědického nápadu na dílné příbuzné klade již do působnosti statutů Otových (1189), kdežto opravdu toho rozšíření práva dědického dosáhla šlechta v Čechách teprv roku 1497. Na str. 11 Brünneck přijal mylné mínění, jež J. Čelakovský někdy přednášel, ale od něhož později sám upustil, jakoby šlechta česká roku 1310 byla od krále Jana sice žádala nových privilegií, ale opravdu žádných nedostala, a jakoby král Jan jenom Moravanům r. 1311 byl udělil podobné privilegium, a pak roku 1347 král Karel také Čechům; i když moje důkazy proti tomu (v Státním Právě 1892, 246—253) jsou autorovi nepřístupné, mohl pozorným čtením těch všech listin sám na to přijíti, že všechny výslovně vztahují se společně na Čechy a na Moravany. Brünneck sám zpozoroval (str. 12), že král Jan užíval práva odúmrtného v Moravě v témž rozsahu jako v Čechách; to jej také mělo přivésti na myšlenku, že jako praxis, tak

i zákon musil býti v Moravě týž, jako v Čechách, a že mylným jest jeho mínění, jakoby Morava byla tehdáž měla lepší privilegia, než Čechy, a jakoby podle těch privilegií dílní příbuzní mohli děditi. Rovněž rozhodně mylnou jest nauka Brünneckova o tom (str. 15), jakoby předpis Majestátu Karlova, že dílní synové mohou po rodičích děditi, byl přišel ve skutečnou platnost v Čechách, a jakoby tato zamýšlená koncesse Karlova byla se srovnávala se starším právem již dříve v Čechách platným. Důkazy najdou se v mé rozpravě o právě dědickém str. 20, 21. — V tomto druhém oddíle autor zůstal za pokrokem vědy v Čechách docíleným.

Zdařilejší jsou poslední dva oddíly rozpravy Brünneckovy. Autor v nich počíná si samostatně, pokračuje, jak za to mám, správně, a dovedl zde dějiny práva českého o několik kroků dále ku předu. V oddíle třetím jedná o královských listech mocných k testování, a o spolcích zřizovaných k tomu cíli, aby majetek po smrti držitele nespadl na komoru královskou, nýbrž na společníka přijatého. Povaha spolkův těch jest autorem objasněna s několika stran. Nové jest tuším upozornění, že od počátku 15. věku držitel statku přijímaje společníka, mohl sobě vymíniti, že může se statkem přece naložiti sám bez přivolení společníka. Autor podotýká, že takový spolek již bral na sebe povahu pouhé dědické smlouvy (str. 30) K tomu hodilo by se pojednati o zápisích, jimiž dosahovalo se téhož účelu; o nich však autor se nezmiňuje.

Čtvrtý oddíl jedná o právu manském, jehož uvedení do českých zemí autor klade do druhé polovice 13. věku. Ukazuje, že právo manské bylo sem uvedeno s dědičnou posloupností jen sestupnou, i s nedílností statku, ale s volností prodeje; jen manové biskupa Olomouckého potřebovali svolení ku prodeji. Důležité jest upozornění na zákon Karlův z r. 1360 proti volnému nakládání s lénem; ale autor měl přihlednouti také k tomu, pokud pozdější praxis srovnávala se s tím zákonem. Též spolky o manské statky mohly se zřizovati jenom s dovolením vrchního pána; autor ukazuje, které výhody měl spolek dle práva českého naproti společnému udělení léna, kterým v právě německém dosahovalo se podobných účinků.

Sloh autorův jest jasný, postup myšlenek logický.

Dr. J. Kalousek.

Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Nákladem domestikálního fondu království Českého vydává kommisse k tomu zřízená při Král. České Společnosti Náuk. Redaktor Josef Kalousek.

S tímto titulem vyšly v letech 1887-1900 díly VII. až XVIII. v té spůsobě a úpravě, v jaké František Palacký v letech 1840—1872 vydal prvních šest dílů svou vlastní prací; po něm účastní se v té publikaci mnozí vydavatelé. V programu jejím, ustanoveném od Palackého, rozeznává se paterý druh písemností, jež se zde vydávají na světlo, a sice: *a*) Psaní poselací čili dopisy všelikého druhu; *b)* zápisy zemské, obecné a sněmovní, též listiny královské a úřední; *c)* listiny soukromé; *d)* výpisy právní a dějinné; *e)* výtahy a přehledy z listin čerpané. Příbuzné písemnosti vycházejí vždy pohromadě ve sbírce, v níž jsou srovnány dle pořádku časového; sled celých

sbírek po sobě neváže se však pořádkem časovým. Tím způsobem v publikaci, když vzrostla již na mnoho svazků, nezbytně vzniká nepřehlednost; aby té vadě se pomohlo, jest při posledním vyšlém svazku přidán na 4 stranách přehled obsahu všech dosavad vyšlých 18 dílů Archivu Českého, v němž najdou se nadpisy všech sbírek písemností dosud vytištěných, rozdělené v pět druhů výše zmíněných.

Historikové práva českého mohou čerpati ze všech pěti druhů pramenů, ale měrou nestejnou. Nejméně najdou v dopisech *a)*, kdež jen náhodou tu a tam některý kus dotýká se některé instituce právní; poměrně mnoho jest takových kusů v Schulzově sbírce listů poslaných 1422—1513 odkudkoliv městské radě Kouřímské (v díle 18. Archivu Č.), kterážto sbírka v pestrosti své živě staví na oči, čím vším městská rada musela se zabývati následkem zakročení odjinud. Köpplova sbírka dopisů, poslaných úřadem podkomořským 1412—1526 do města Budějovic (v 7. díle), ač jest malá, objasňuje úřední vztahy rady městské k úřadu nadřízenému, a byla by se mohla vřaditi také do druhu *b)* mezi listiny úřední.

Tento druh *b)* určen jest pro hlavní prameny práva veřejného, a má obsáhnouti jmenovitě akta sněmovní z doby před r. 1526, jež sbírá a pořádá prof. J. Čelakovský, ale dosud práce nepokročila tak, aby se mohla tisknouti. Ve svazcích za mé redakce tištěných uveřejněna jest (sv. 10. a 11.) Kameníčkova sbírka akt sněmovních markrabství Moravského z let 1412—1527, a Rezek uveřejnil (sv. 12.) dopisy hejtmanů zemských a královských v Čechách z let 1529—1531, jež dávají na ruku, jak vypadala vrchní správa země za nepřítomnosti královy. Též jsou sem vřaděny artikule cechů Pražských z let 1425 až 1493, sebrané Tomkem (sv. 14); Teige zde vydal (sv. 18) registra krále Vladislava, to jest opisy všech listů českých vydávaných z kanceláře královské v letech 1498 - 1502.

Listiny soukromé v oddíle *c)* týkají se ovšem vesměs poměrů právních, nejvíce držby statkův šlechtických, duchovenských i jiných. Čelakovským vydaná registra hrabat Kladských z let 1472—1497 (sv. 8. a 9.) osvětlují správu v této bývalé součástce země České. Tento oddíl však slouží více historii statků, míst a rodů, nežli historii právní, k jejímuž dolíčení listiny jakožto pouhé příklady poskytují zrníčka, z nichž mohou se snáze skládati mozaikové obrazy, nežli abstrahovati pravidla právní.

Pro právníka vydatnější jest oddíl *d)*, kdež Palacký otiskl nejstarší české právní knihy a zákony, nástupci pak jeho zde uveřejňují soudní registra a úřední zápisy nižšího řádu. Největší publikace v tom oddíle jsou registra soudu komorního, jež vyšla prací J. Čelakovského v dílech 7.—13., a ještě bude se v nich pokračovati dále; jsou to půhony a nálezy, dílem též i svědomí; co z těch register vychází na jevo o složení komorního soudu a o řádu soudním při něm platném, to vydavatel sestavil a objasnil v úvodě ve svazku 13. Registra dosud vydaná pocházejí z let 1472—1511; pokračování z dalších let přijde ve svazku 19., jenž se tiskne; tam prof. Čelakovský uveřejní také sbírku důležitějších nálezů soudu zemského a soudu komorního, která byla sestavována nepochybně k úřední potřebě při registrech obojího soudu, a to hlavně v letech 1496 a 1519, vesměs pak před shořením desk

r. 1541, tak že tou sbírkou opět učiní krok ku předu známost toho, co stálo v deskách shořelých. Braniš vydal v tomto oddíle registra ortelů horního soudu v Kutné Hoře z let 1511—1514 (sv. 12.); Nováček Trutnovské desky manské z let 1455—1575 (sv. 15.), a zajímavější výpisy z knih úřadu perkmistrského hor vinničných u Prahy z let 1358—1583 (sv. 15. a 18.). František Dvorský vydává v Archivě Českém veliké sbírky písemností pana Viléma z Pernštejna; z těch vřaděno bylo do této rubriky několik velkých kusů, jimiž se osvětluje hospodářství na rozsáhlých statcích páně Vilémových, jmenovitě: urbář panství Hlubockého z r. 1490, urbář panství Pardubského z r. 1494, s registry rybničnými na panství Pardubském 1494—1520 a s rozmanitými zápisy o náhradách za pozemky zatopené novými rybníky, též o cídění struh a vedení vody přes cizí pozemky.

Do oddílu *e*) přicházejí listiny necelé, které buď hned z dávných časů zachovaly se toliko u výtahu, anebo které nový vydavatel uznal za slušné vydati jen skráceně. Zde Palacký uveřejnil registra zápisů královských z r. 1454 (sv. 1, 2, a 3.), totiž výtahy ze zápisů, kterými hlavně král Sigmund rozzastavil statky královské a duchovenské svým pomocníkům ve válce husitské, a dílem i svým protivníkům, když se s nimi smiřoval; každý držitel zápisného statku měl roku 1454 ukázati své zápisy kommissi stavovské, která k tomu byla ustanovena prvním sněmem za krále Ladislava; kdo k čemu tak dokázal své právo zápisné, to podržel i dále; k tomu cíli byly ty výtahy ze zápisů v kommissi zapsány. Tomek našel a uveřejnil (sv. 14.) také popis statků někdy duchovenských, jež válkou husitskou dostaly se také do jiných rukou, ale držitelé jich nemohli se před sněmovní kommissí r. 1454 vykázati žádným platným zápisem na ně; takové statky byly tehdáž držitelům odňaty, ale nevráceny ústavům duchovním, kterým vlastně náležely, nýbrž odevzdány byly komoře královské. Tím objasňuje se také jedna stránka historie právní, vlastně neprávní, kterou spůsobila válka husitská. Zlomek podobných register zápisů na statky zastavené v markrabství Moravském z r. 1459 vydal Emler ve svazku 7.

Dr. J. Kalousek.

Frant. Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam. Od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnov. zříz. zem. (1526—1628). Díl I. V Brně, nákladem zem. výboru markr. morav., 1900. Str. V., 562. K 8·—. O této vítané publikaci bylo u nás psáno na několika místech (mimo jiné srov. referát v Čes. Čas. Hist. 1900, 359—365); i ponecháváme si promluviti o ní jindy, jakož také lze doufati v brzké pokračování tohoto díla.

O poddanství a robotě v zemích českých. V Moravsko-Slezské Besedě Pražské přednesl JUDr. Karel Kadlec Otisk z Moravské Revue, v Brně 1899, stran 50 v malé 8ce.

Úkol přednášky zde otištěné byl, aby stručně ukázán byl vývoj, kterým povstalo a utuženo bylo v českých zemích poddanství a pak nevolnictví, a jak opět bylo zrušeno. Úkolu tomu spisovatel slušně dostál, totiž tak, jak v přednášce jest možno při předmětě tak rozsáhlém. Bylo by neslušno, vytýkati tomu spisku mezery, že v něm jest mnoho docela opominuto a jiné zase

řečeno příliš krátce; v přednášce nelze předmět tak obšírný vyčerpati, naopak, tuším, mnohá data v knížce obsažená nejspíše musil přednašitel vynechati, aby posluchačův jimi neunavil a nepomátl. Naznačenť jest ve spisku celý předmět v celé své rozsáhlosti, tak že se počíná záhadným vznikem poddanství ze starých řádů slovanských, vykládají se právní poměry v nových vsech pod právem zákupným, vznik nevolnictví v 15. století, zhoršení selských poměrů v 17. století, o robotních patentech a jiných pokusích k napravení toho zla hlavně v 18. století, o zrušení nevolnictví 1781 i roboty a poddanství 1848. Leccos mohlo se i v té stručnosti říci jinak a lépe. Že by teprv robotním patentem 1717 bylo poddaným bývalo dovoleno stěžovati si na vrchnost (str. 21), jest omyl; již robotní patent 1680 v prvních dvou článcích stanovil, že poddaní nemají sice stížnosti své přímo předkládati císaři, ale že je mají předkládati krajským úřadům, a odtud že mohou se odvolati teprv ke dvoru; opravdu však mezi úřadem krajským a dvorem již tehdáž účinkovalo místodržitelstvo v rozhodování takových stížností, jakž o tom později výslovně bylo několikrát nařizováno. Co spisovatel str. 42 podotýká o rustikálních pozemcích zabíraných ke dvorům panským, mělo se říci již na str. 13 a měl se položiti na to větší důraz, ježto v tom vězel jeden hlavní kořen zhoršení, které nastalo již v 17. věku, a velké úsilí reformatorů v 18. věku neslo se k tomu, aby tento pramen zla se ucpal, až se to opravdu podařilo. Pravdu má spisovatel, když na str. 25 a 42 vyslovuje se proti jistým nerozmyšleným úsudkům Svátkovým a Grünbergovým; ale na posledním místě měl lépe vytknouti pošetilý vynález Grünbergův, jenž vlastně záleží v tom, že v českých zemích před 1781 nebylo prý nevolnictví, Leibeigenschaft, poněvadž starší zákony mluví o poddanství, Unterthänigkeit, a nevolnictví prý jest totéž co otroctví, Leibeigenschaft = Sklaverei. Kdo si za premissu vezme schválně utvořenou nepravdivou rovnici, jako jest tato Grünbergova, přijde ovšem snadno k tomu nepravdivému výsledku, k němuž si tu nepravdivou rovnici vymyslil ale u jiných lidí neplatí ta premissa ani závěrek. A že by se bylo slova Leibeigenschaft v Čechách dříve neužívalo, než až teprva při Josefově zrušení tělesné poroby 1781, to také není pravda; v češtině se tomu říkalo již od 15. století člověčenství, pojem ten v právních listinách překládal se v 17. věku slovem Leibeigenschaft, a věcně se to rovnalo ruskému nevolnictví; ovšem říkalo se tomu také poddanství, smysl toho slova byl jiný před r. 1781 a jiný po r. 1781. *Dr. J. Kalousek.*

Jindřich Dvořák, Moravské sněmování r. 1848—1849. V Telči 1898 Stran 262. Tento příležitostný spis, vydaný na oslavu 50l. jubilea r. 1848, sestává ze 4 částí. První část tvoří úvod do dějin rakouských r. 1848 se zvláštním zřetelem na příběhy moravské; za ním následuje část druhá: »Poslední moravský sněm stavovský r. 1848« (str. 73—130) a třetí: »První novodobý moravský sněm zemský od 31./5. 1848 do 24./1. 1849« (str. 131—234); čtvrtou část tvoří sbírka pěti příloh; ku konci pak připojen obšírný rejstřík.

Nás zajímá vlastní jádro spisu, část druhá a třetí. Tu seznáváme, kterak moravský sněm stavovský sám se přetvořil v moderní zemské zastupitelstvo, což stalo se vlastně spůsobem autonomním, jelikož prozatímné zřízení zemské z 27./4. 1848 bylo dne 10. května pouze ministerstvem vnitra potvrzeno, ne-

dosáhnuvši výslovné sankce koruny. Takto byla historická kontinuita mezi stavovským a moderním zřízením zemským r. 1848 na Moravě zachována, což v jiných zemích se nestalo. Pohříchu kontinuita ta později pozbývala praktického významu potud, že hned zprvu konečné rozhodnutí o příštím zemském zřízení vyhražovalo se říšskému sněmu (dovolávali se jeho i sami stavové a nov poslancové moravští). Zejména též ustavující říšský sněm Kroměřížský chystal se o tom rozhodovati. Prozatímné zřízení z 27./4. 1848 sněmem tím však přece skutečně zrušeno nebylo; přišla jen Bachova oktrojírka moravského zřízení zemského z 30. pros. 1849, zrušená zase výslovně absolutismem r. 1851.

Zajímavo je srovnati složení sněmu dle prozatímného zřízení z dubna 1848 a dnes platného zřízení zemského ze 26./2. 1861, č. 20 ř. z., kteréž Schmerlingem v podstatě bylo opsáno ze zřízení Bachova. R. 1848 tvořili sněm moravský: držitelé deskových statků jako viriliste (k sněmu přihlásilo se jich 58 + 18 = 76), volení zástupci měst (77) a obcí venkovských (103) a 5 poslanců olomoucké university, kdežto podle nynějšího zřízení týž sněm sestává ze 2 virilistů (arcib. olom. a bisk. brn.), 30 poslanců velkostatkářských, 29 poslanců měst a obchodních komor a 30 volených poslanců obcí venkovských (dle Bacha mělo býti 30 poslanců z největších poplatníků, 32 z měst a 30 z venkova). -- Nehledíc k tomu, že ve zřízení z dubna 1848 nebylo žádného umělého seřaďování měst a soudních okresů ve volební okresy (jako v nynějším volebním řádu zemském), zřízení to poskytovalo v kurii měst a obcí venkovských volební právo daleko širším vrstvám než nynější zřízení zemské což je tím pozoruhodnější, že na tak svobodomyslném zřízení usnesli se sami privilegovaní stavové zemští. K aktivnímu právu volebnímu do sněmu za města i obce venkovské stačilo r. 1848 (mimo jiné), když kdo platil vůbec daň přímou bez ohledu na výši nebo měl stálý příjem roční 200 zl. stř. aneb náležel k některé z honorací blíže naznačených, kdežto nynější volební řád požaduje určitý census (a to vyšší než za Bacha), tak že (vedle honorací) jsou k volbě oprávněni, kdož ročně platí v Brně nejméně 20 zl., v ostatních městech nejméně 40 zl., v obcích venkovských pak nejméně 5 zl. na přímých daních bez přirážek.

Osnova zemského zřízení přijatá prvním moderním (t. zv. selským) sněmem moravským ve dnech 15.—20 září 1848, nemínila uznávati dokonce žádných kurií volebních, takže bez ohledu na velkostatky, města a obce venkovské jeden poslanec na 10.000 obyvatel se měl voliti, vedle čehož poskytovali se toliko universitě olomoucké 2 zástupci Osnova ta (která i šlechtu se všemi tituly rušila) nenabyla nikdy praktické platnosti; ba vzhledem k ústavodárné moci říšského sněmu (i na zemskou ústavu se vztahující) nebyla vládou považována už ani za provisorní zřízení, nýbrž jen za pouhý cenný materiál. Jakkoli zasedání prvního moderního sněmu moravského vůbec bylo plodné i v jiných oborech zákonodárství, zejména co do vyvazení pozemků, zřízení obecního, okresního a práva živnostenského, přece nedosáhla všecka usnešení jeho praktického významu, jelikož vláda ještě sněmu tomu nepřiznávala veskrz moci zákonodárné.

Jednání sněmovní, jež jsou podkladem spisu p. Dvořákova, byla uveřejněna česky již r. 1848 a 1849 v překladech A. V. Šembery pod názvy: »Jednání pánů stavů Moravských o sněmu r. 1848« a »Moravský sněmovní list, obsahuje jednání moravského sněmu zemského v sezeních od 31./5. 1848

až do 24./1 1849«. Spis p. Dvořákův nepodává snad pouhý otisk těchto protokolů (jak by se mohlo zdáti dle titulního listu), nýbrž souvislé, ovšem pro širší vrstvy psané vylíčení dotyčného jednání sněmovního, kteréž arci následkem toho, že spisovatel nechává mnoho mluviti protokoly a příliš si všímá událostí zevnějších, není tak pragmatické, jak by mělo býti ze stanoviska historicko-právního. Než i spis p. Dvořákův usnadňuje přehled, přinášeje výtah obsahující vše podstatné ze shora uvedených protokolů sněmovních, nejméně šestkrát tak obšírných (byť i terminoloyie i nazírání na věc nebyly vždy právnicky bezvadnými). Látce spisu p. Dvořákova dostalo se již před tím pragmatického spracování (nehledíc k přehledu v Springerově Geschichte Oesterreichs II., 379—385) aspoň z části, pokud totiž jde o zasedání posledního sněmu stavovského, dobrým článkem Dra Mezníka v Osvětě r. 1875, který pak r. 1877 vyšel samostatně. Část materiálu p. Dvořákem použitého uveřejněna též ve sbírce J. M. Černého »Boj za právo«. *Dr. Jar. Demel.*

Moravská zřízení zemská. Napsal *Jindřich Dvořák.* V Brně 1900, nákladem vlastním, stran 89 v malé 8ce.

V tomto spisku nejsou obsažena moravská zřízení zemská vesměs, ani žádné z nich celé, než jen výtahy z některých, ostatek pak spisovatel mluví sám o zřízeních zemských markrabství Moravského; a to v tomto pořadí: Na str. 3—5 vysvětluje se krátce vznik moravských zřízení zemských z knihy Tovačovské, a kterak ústava zemská se proměnila roku 1628 až 1848, kdy usnesením sněmu a schválením jeho vyvinul se novodobý sněm moravský, »od něhož upustiti nemůžeme a nesmíme nikdy«. Potom obšírněji vykládá se vývoj ústavy moravské, počínajíc od statutů Kunrátových z r. 1189 (str. 6), kterak ty statuty byly v některých krajích prohlašovány 1222, 1229 a 1239 (7), kterak prý byly potvrzeny od krále Jana 1311 (8); o proměně Moravy v léno koruny České, které prý král Karel odevzdal svému bratrovi 7. ledna 1350 (místo 26. prosince 1349 str 8); o landfridech moravských (10), o knize Tovačovské (11), z níž otiskují se zde na str. 14—25 články týkající se veřejného práva; o knize Drnovské (25), o soudě panském (27); o dvou článcích knihy Tovačovské, jež do zřízení zemského 1535 nepřišly, opět však byly tištěny v ZZ. 1545, později pak opět byly vypouštěny (29); o jazyce úředním na Moravě před převratem Bělohorským a po něm (30); o pracích sněmů a kommissí stavovských k vydání zřízení zemských 1535 (31), 1562 (34), 1604 (36), další pokusy o revisi (40); o oktrojovanén obnoveném ZZ. 1628 (43), z něhož doslovně otiskují se články, týkající se práva veřejného (46—59); charakterisuje se doba absolutismu 1628—1789 (59); která provilegia byla 1628 Moravanům potvrzena (63); o deklaratoriích 1638 a o pokusích stavovských ke zlepšení obnoveného ZZ. (67), o bezvýsledném revidování 1710—1755 (68); o změnách vykonaných v ZZ. 1686—1811 (69); o desideriích stavů moravských 1790 (72), jaký byl jich výsledek (76). O sněmování moravském 1848 (80), snešení sněmu moravského 27. dubna o složení budoucího sněmu, potvrzené 10. května (82), nový sněm pak usnáší se o nové ústavě zemské 20. září 1848 (86), kteráž však nedošla potvrzení. O diplomu říjnovém 1860 (87). Právně platnou na Moravě jest ta ústava, na jejímž základě novodobý sněm zasedal od 31. května 1848 do 24. ledna 1849 (89). — V knížce schází přehled obsahu, jenž by znázorňoval postup výkladu; kdyby jej byl spisovatel udělal, snad by byl také místy poopravil pořádek. —

Ferd. Menčík, Kaiserin Maria Theresia und Friedrich Graf Harrach. (Věstník král. čes. Spol. Náuk, třída fil. hist., za 1899.) 1900.

Podávají se zde příspěvky (z Harrachovského archivu ve Vídni), které mají osvětliti poměr českého nejv. kancléře hraběte Harracha k Marii Terezii

v době jejích reforem 1748—1749. Pokud jde o berní a vojenskou soustavu hr. Haugwitze, ukazuje se zvláště, kterak H. jako hlava šlechty v Dolních Rakousích (v květnu 1748) odporoval břemenu, jež této zemi mělo vzejíti z berního recessu; že však, když hrozila z toho úplná roztržka s panovnicí, od svého odporu zase upustil, načež jaksi odměnou stát odkoupil mu mýto v Mostu n. L. za 100.000 zl. Co se týče nenáhlého obmezování a konečného zrušení české dvorské kanceláře, tu dovídáme se, že když Marie Terezie dne 28. září 1748 nařídila zvláštní dvorskou komisi k bezprostřednímu vyřizování záležitostí rektifikačních (katastrálních) s pominutím české kanceláře, hr. Harrach zvláštním podáním toho dosáhl, že panovnice ponechala tyto záležitosti kanceláři aspoň ad expediendum a k obyčejnému podpisování. H. totiž uváděl, že »solang die böhm. Länder in ihrer jetzigen Verfassung stehen, haben nach Anleitung der Landesordnung die politische und solche Sachen, welche den Statum betreffen, durch die [böhmische] Kanzlei tractirt werden müssen«, a že tato dosavadní »in der L.-O. sich gründende Verfassung« také tenkrát zůstala Marií Terezií zachována, když provádění soustavy Haugvicovy — s vyloučením české kanceláře — uloženo bylo zvláštní dvor. deputaci pod vlastním praesidiem panovnice, ježto přec expedice odtud k zemským guberniím a deputacím měly se díti i dále »kanálem« kanceláře (arci bez další její deliberace). Později Marie Terezie dne 19. listopadu 1748 pokročila v centralistické snaze tím, že expedice rozhodnutí učiněných ve dvorské deputaci (připravovaných subdelegovanou komisí hr. Haugwitze) přikázala sepisovat hned přítomnými protokolisty, ne už dvorskými úřady, — ale i tu aspoň podpisování formálně zůstávalo ještě dvorským chefům (dle zemí a materií). Také když panovnice dne 3. list. t. r. vyhradila si rozhodovati v případě, že by zástupce bankálu do kanceláře docházející s touto se nesrovnával, přece ve příčině patentů do zemí nebo připomínek ve věcech důchodkových měla kanceláři zůstávati expedice, po případě i deliberace.

V prosinci 1748 Marie Terezie rozhodla se již sama převzíti placení české kanceláře (bez příspěvku stavů); tu nařizovala, aby na Moravě jako v Čechách pouze záležitosti soudní se ponechávaly do plena gubernií, publica aby byla vyřizována v komissi užší; a rovněž tak i plenum české kanceláře mělo se obmezovati na justiciale, kdežto publica neb politica vyřizovati měl nejv. kancléř sám se 2 rady (byla v tom spíše odluka politické správy od justice, než této od oné). Konečně po všelikých těch pokusech a přípravách došlo k úplnému zrušení české dvorské kanceláře dne 1. května 1749; tu pak o nějakém odporu neb hájení českého státního a ústavního práva se strany hraběte Harracha nedovídáme se — ničeho. Autor dokonce z toho, že Marie Terezie hr. Harrachovi i nadál určila první místo v konferenci in internis, usuzuje, že hr. H. těšil se i potom úplné přízni panovnice (a že tedy je mylnou zpráva vyslance benátského, že by brzská smrt hraběte dne 4. června t. r uspíšena byla zrušením české kanceláře, v jejíž čele dosud byl stál).

Příspěvky autorem nám podané zasluhují pozornosti; toliko lze litovati že nejsou úplnější. Aspoň lze s druhé strany připomenouti, že Marie Terezie ve svých pamětních spisech (vyd. Arnethem v A. f. öst. Gesch. 47) sama dí, že hr. Harracha úmyslně a schválně do konference přibírala (str. 348, tedy

ne ze zvláštní milosti), ba že v brzské smrti býv. českých nejv. kancléřů hr. Kinského i hr. Harracha r. 1749 viděla dokonce — přízeň prozřetelnosti; tam také lze dočísti se stížností jejích netoliko zvláště na Kinského, ale i na Harracha (na ušetřování Čech proti zemím rakouským, nepřízeň k soustavě Haugwitzově). Proto bylo by si přáti, aby autor, maje k tomu ve Vídni příležitost, pátral ještě po dalších příspěvcích k osvětlení konečných osudů české dvorské kanceláře v l 1748—1749. Pak teprve podrobně historicky se nám vyjasní, kterak se to stalo, že Marie Terezie tak ostře zanevřela na trvání zvláštní kanceláře české a rakouské jako na »das grösste Gebrechen aus Allen«, a proč právě nejtíže snášela hodnost českého nejv. kancléře, ježto prý jeho »podloudně nabytý, zcela nesmírný pouvoir s královskou autoritou a službou nikterak není compatible« (str. 300—1: »Die Charge eines Obristen Cantzlers hat respectu deren Böhmischen Länder vor den Landesfürstlichen Dienst die stärckeste Inconvenienzen und schädlichste Würkungen nach sich gezogen«; »einfolglich die gäntzliche Supprimirung dieser Obrist-Cantzler-Stelle eine zu Beförderung des Dienstes sehr nützliche Sache ist«).

Na potřebu dalšího pátrání možno upozorniti tím spíše, uvedeme-li, že ku př. dle Luschina (Grundriss der öst. Reichsgesch., 214—5, 316) zrušení české kanceláře nikterak nebylo »velkým bezpravím«, za jaké prý je vydávají novější obhájci českého státního práva; náležela prý panovníkovi neobmezená výsost nad úřady zeměpanskými, jakým byla i dvorská kancelář, a zrušení její bylo »einfacher Verwaltungsact, gegen den sich auch kein Widerspruch erhob«. Naproti tomu s české strany aspoň dnes spatřuje se v tomto aktu státní i ústavní převrat, jelikož i absolutní králové pobělohorští v Čechách mohli a měli vládnouti toliko z královské moci české, což tedy mělo také docházeti náležitého výrazu; hodnost kancléřská pak byla také částí ústavy zemské a stavovské (hodností domácího panského stavu), a kancelář sama trvala ústavně dle privilegií a Obn. Zř. Z. F. 1 a 4 (také stavové platili na ni). Třeba ted zajisté blíže poznati, pokud zvláštní řády českého státu také druhdy, už v l. 1748—1749, byly kým háj eny neb nikoli.

Prozatím víme aspoň tolik, že sněm český sám, jakmile v červenci 1748 provádění soustavy Haugwitzovy s pominutím král. místodržitelstva bylo uloženo zvláště zřízené zemské deputaci (podobně při dvoře zvláštní dvorské deputaci, s odstrčením české kanceláře), pozdvihl své stížnosti; Marie Terezie však naproti tomu zvláštní deklaratorií z 30. srpna 1748 prohlásila, že nebylo prý jejím úmyslem ani v nejmenším činiti ujmu stavům v jich dobře nabytých privilegiích a právech, že však jí jako vládnoucí královně v Čechách zůstává volno, aby militare mixtum, contributionale et camerale dala obstarávati, kýmkoli ona chce. Po tomto odbytí arci nevíme o dalším odporu stavů; zprávy vyslance benátského mluví sic o »všeobecné vnitřní nespokojenosti« jejich ale sotva se vzchopili k dalšímu odporu, kdy již povolením 10letého recessu rozhodující moc vydali z rukou, a když velká část stavů vůbec asi cítila se ještě kompromittována holdováním Karlu Albrechtovi r. 1741 a hleděla tudíž býti povolnou. Mimo to nesluší zapomínati, že současníkům celý státoprávní dosah zrušení české kanceláře nebyl asi jasným: nemohloť tehdáž ještě o tom býti žádné pochybnosti, že Marie Terezie, byť i nedbala vnitřních práv stavovských, zůstává v českých zemích stále královnou českou. Ovšem také zů-

stával povolán hájiti samostatnosti českých zemí zvláště ten, o němž tu šlo nejblíže, totiž český nejv. kancléř. Z příspěvkův autorem nám podaných vysvítá, že hrabě Harrach r. 1748 ujímal se svého úřadu netoliko při zřízení dvorské komise rektifikační, ale patrně i v případě značně vážnějším, při zřízení dvorské deputace, kdy formálně zachoval kontrasignaci rozhodnutí tamže učiněných. Avšak snad je možno, spatřovati ozvěnu jisté obrany ještě při samém zrušení české kanceláře, totiž v samém znění nejv. vlastních listů panovnice z 1. a 2. května 1749 (otištěných Maasburgem, Gesch. der o.b. Justizstelle in Wien). V prvém mluví se o ústavě zemské aspoň oboru justice, nikoli politické správy (werden die in der Uralten Lands-Verfassung gegründete Obrist-Land-Officiers in ihrer in der Lands-Ordnung enthaltenen activitaet und officiis vor wie nach conserviret). V druhém zase přikládá se státnímu (zahraničnému) kancléři hr. Ulfeldovi »die praerogatio und Stelle eines Böhmischen Obrist- u. Österr. Canzlers« aspoň ad hoc, kdekoli takovéto kontrasignatury »ohnumgänglich« bude potřebí; — tuť se přiznává, že jsou záležitosti, »die nach deren Länder Verfassung, sonderlich der Böhmischen nicht wohl anderst als von einem zeitlichen Böhmischen Obrist-Canzler oder einem Öster. Canzler gefertigt werden können«, jako ku př. plná moc k volbě krále římského, listiny lenní, povýšení stavovská a pod. Proto také Marie Terezie již r. 1753 uznala za nutné, aspoň formálně zas obnoviti hodnost českého nejv. kancléře (arci po centralisticku ji kumulujíc s hodností rakouského prvního kancléře). Také ještě v l. 1762—1763 nejvyšší dvorské úřady českorakouské (společné) ujímaly se toho, že král. nejv. zemští úředníci mají dle ústavy býti zároveň místodržícími v Čechách. *BR.*

Ferd. Menčík, Beiträge zur Geschichte der kais. Hofämter (Arch. f. öst. G. 87). Vídeň 1899, str. 117. Autor podává nám historické příspěvky o dvorních či dvořanských úřadech v 16. a 17. století (zvláště na základě schematismů a účtů dvor úřadu pokladního, z dvorní knihovny); při tom zároveň otiskuje na 81 str. některé úřední instrukce (z archivu Harrachovského). Nebylo jeho úkolem stopovati starší vývoj a styky s dvorními řády burgundskými neb španělskými; také z doby Ferdinanda I. připomíná pouze všeobecnou instrukci dvorských úřadů z r. 1537. Osu spisu tvoří spíše doba Maximiliána II., jenž v l. 1561—62 ještě za života svého otce dal zvláštní instrukce svým hlavním hodnostářům: nejv. hofmistru, nejv. dvornímu maršálku, nejv. komorníku a nejv. podkonímu (štalmistru); ty 4 instrukce (zde otištěné) měly patrně starší, tradicionální základ, zůstaly po nastoupení Maximiliánově v platnosti a také později byly podkladem pro další revise za panovníků následujícího století. — Nejv. hofmistr byl vůbec přední osobností dvora; přijímal též cizí hosty jmenem panovníka, měl přední úkol při dvorních slavnostech; byl při dvoře vůbec vrchním dozorcem co do kázně i hospodářství, ač tak že namnoze bylo mu jednati v dorozumění s nejv. dvorním maršálkem (co do soudnictví)) a nejv. komorníkem (co do financí); vedlé toho časem nabýval (v 17. století politického vlivu v tajné radě neb konferenci (ostatně už roku 1565 přel sa o pořadí s presidentem tajné rady). Instrukce hofmistrova byla revidována r. 1571 a na zač. 17. století, pak r. 1625 (při nové dvorní organisaci za kníž. Gundakhra Liechtensteina); tu již účty nejv. komorníka nepodléhaly kontrole hofmistrovské, ovšem ale účty nejv. štalmistra. Revisní komise 1651 dala as, podnět k sepsání zvláštní knihy ceremoniálií a tím i úřadu ceremonářského). — Druhé místo zaujímal nejv. dvorní maršálek, jenž po případě hofmistra zastupoval; teprve na zač. 17. stol. komorník dosahuje přednějšího pořadí. Příslušelo mu vykonávati moc soudní (ev. i policejní) nad dvořan-

stvem, ano i nad cizími knížaty a vyslanci; také prý měl některý vliv na dvorskou radu resp. na dvor. kanceláře, na rady dvorské voj. rady a komory (a dotyčné kanceláře); (ostatně mu byli podřízeni: Küchenstabelmeister a Quartiermeister). Vedlé instrukce z 1561 (revid. 1637), která dosti všeobecně jedná o jeho soudu, otiskuje se též soudní řád úřadu nejv. dvorního maršálka z konce 17. stol. (o 19 čl.). — Méně dotýkali se státního života nejv. komorník a podkoní, jakož i dále nejv. lovčí a j. K polovici 17. století hodnost komoří (s klíči co odznakem) stávala se již také hodností titulární; podkonímu byla podřízena zvláště šlechtická pážata (byltě též jejich vychovatelem), a r. 1656 dána pro ně také zvláštní instrukce dle vzoru španělských a francouzských »akademií«.

Doba 16. a 17. století, kterou si autor zvolil, je zvláště důležitou pri vývoj společného dvora rakouského; vždyť i co do dvořanstva začíná Ferdonandem I. jistá centralisace. Autor sám praví, že po r. 1526 vedení dvora se změnilo, že Vídeňské dvořanstvo vzrostlo, až na konec zatlačilo král. dvorní úřady české a uherské, jež zprvu ve svých zemích namnoze ještě působily. Autor tento poměr a process blíže stopovati nezamýšlel; jen mimochodem dotýká se některých bodů (ani známého statu regiminis z 1637 nevyčerpávaje). Ku př. uvádí, že nejv. hofmistr v 17. stol. sice installoval a do přísahy bral říšské dvorské rady, — nikoli však uherské a české rady dvorské; nejv. dvorní maršálek prý tou dobou měl některou ingerenci také na českou a uherskou kancelář. Autor zvlášť otiskuje důležitý list hr. Trautsona z roku 1605 (str. 55), jímž poučuje svého nástupce svob. pána Breinera o tehdejším vedení dvorního maršálství, zvláště v Praze: nejv. dvorní maršálek odevzdával notorické zločince městskému soudu, ale rozsudek tohoto předkládal zase císaři ke schválení; ostatně ve příčině své soudní právomocnosti ocital se v Praze nejednou ve sporu s nejv. zemskými úředníky, a musil se pak s nimi dohodovati; osoby vojenské: nejvyšší a důstojníci, pokud byli zřízeni od království Českého, k ochraně a soudu jeho nenáleželi. Nejv. štalmistru podléhaly v Čechách státní hřebčince, v Kladrubech a později po vévodovi Fridlandském také ve Smrkovicích. Úřad nejvyššího lovčího vůbec nebyl zcentralisován; byl tedy také zvláštní nejv. lovčí pro království České a země přivtělené. *BR.*

Z právních dějin rakouských zemí.

Nový studijní řád ze dne 20. dubna 1893, který rakouskému právníku studium dějin veřejného práva rakouského uložil, působil mocnou spruhou na bádání v dějinách rakouského práva. Cenné příspěvky k jich vybudování nejsou již dnes věc řídká; potkává nás tu úhrn výzkumů v souborných dějinách, i práce jednotlivá. Zde několik ukázek z práce jednotlivé.

I. Z Dolních Rakous poutá nás spis *Wretschkův* »*Das österreichische Marschallamt im Mittelalter*« (Wien, 1897), z Dolních i Horních Rakous *Adlerův* »*Das Gültbuch von Nieder- und Oberösterreich* und seine Function in der ständischen Verfassung« (Stuttgart 1898).

Význačné rysy úřadu maršálka v Dolních Rakousích, jakož i jeho soudu vytkl již *Luschin* ve své »Geschichte des ältern Gerichtswesens in Österreich ob und unter der Enns« (str. 82—95). Z domácího úředníka dvorského, který měl dohled nad dvorskými stájemi, stal se maršálek velitelem jízdy, hlavou ve schůzích rytiřstva, soudcem ve válečných výpravách, výkonným orgánem vévodských rozkazů a později i rozsudkův o porušení zemského míru. Z úředníka zeměpánova, stává se průběhem času úředníkem země, kterýž úřad v dědictví některých rodin přechází. Odštěpuje se však z něho úřad maršálka dvorského pro dvorské služby a dále úřad maršálka zemského pro maršálský soud, zastupování zeměpána a správu vojenskou.

Wretschko tyto hrubé obrysy přivádí na základě podrobného studia pramenů v souladnou a přehlednou soustavu. Zmíniv se v úvodu o základech vývinu zemské výsosti v Rakousích, o ucelení zeměpanské moci, která při-

bírala si ku provedení svých úkolů síly pomocné (z nichž jednou byl také maršálek), rozvrhuje svůj spis na dva díly: dějiny maršálského úřadu v Rakousích a úřední úkony zemského maršálka K tomu v dodatcích připojuje exkurs o úřadu maršálka dvorského, seznam zemských maršálků a podmaršálků až do konce 15. století, podpisy maršálka na vévodských listinách a 46 buď vůbec ne aneb ne v celém svém obsahu uveřejněných listin.

Historickou část své knihy dělí Wretschko na dva oddíly, úřad maršálkův jako dřívější úřad dvorský a jeho přetvoření se v dědičný, a další vývin maršálského úřadu v zemský a dvorský. V prvním oddílu zmiňuje se nejprve o dvorských úřadech a líčí, jak původně soukromé úřady panovníkovy stávají se úřady zemskými. Pak přechází ve zvláštní kapitole k maršálskému úřadu sam mu a probírá obor jeho působnosti na dvoře, ve vojště, v soudnictví na válečné výpravě, v exekuci rozsudků a jiných rozkazů v míru a v policii ve příčině veřejného pořádku. — Určitého podílu na správě země nabyl maršálek za Přemysla Otakara II, který zejména svého maršálka Jindřicha z Kuenringů i hodností »capitaneus Austriae« vyznamenal. Význam této hodnosti pro povahu úřadu maršálkova vytýká sice Wretschko a neopomíjí také zmíniti se o stejné organisátorské činnosti Otakarově v nově jím utvořeném území Horních Rakous, ve Štýrsku, Korutanech, Krajině a Vindické Marce, ačkoli pak dobu Otakarovu jako východisko pro další stváření se úřadu maršálkova dostatečně neakcentuje.

K dalšímu jeho vývinu přispěl Albrecht I Důležitou institucí byla tu jeho užší rada, kterou zřídil mimo radu širší, pocházející z doby Otakarovy (Dopschem popřeno), a jejímž členům nejvýznačnější dvorské a státní úřady propůjčoval. Tak se stalo, že neudělil úřad maršálka více domácímu šlechtici, nýbrž Švábu Hermannovi z Landenberku. Vedle úřadu maršálka (který byl dosavad dvorským úřadem) obstarával vlastní maršálské služby dvorské zvláštní dvorský maršálek. Jeden z těchto maršálků a sice Dětřich z Pilichdorfu soustředil po smrti maršálka z Landenberku (1306) dokonce i obojí funkce ve své osobě. Po jeho smrti (1326) nastalo však rozdělení mezi vlastním maršálkem jako orgánem státního zřízení a maršálkem dvorským pro služby maršálské na dvoře. Poněvadž první stál v čele správy celé země, dostává se mu brzy titulu maršálka zemského (1359). Jeho postavení vůči šlechtě, jíž v čas války stál v čele, a zase vůči zeměpánovi, vede pak ke dvojakosti, že mu jest vedle zájmů zeměpána hájiti také zájmy země.

V druhém dílu Wretschko popisuje podrobně úřední působení maršálka zemského, maršálka tedy pozdějšího již vývoje. Dotýká se tu nejprvé jeho obecné povahy, vytýkaje veřejnoprávné momenty moderní státní služby, které jeho úřední působení na se béře na rozdíl od soukromoprávné povahy ostatních úřadů. Pak přechází k jeho vojenským funkcím, které úpadkem lenních povinností se pozměnily; nebyl více vůdcem všeho vojska, nýbrž pouze lenní a zemské výzvy při obraně země; soukromé vojsko zeměpánovo mělo své zvláštní vůdce. Policejní činnosť zemského maršálka je této doby táž jako dříve: chrání zemský mír a zakročuje proti jeho rušitelům, zejména zemským škůdcům (landschädliche Leute). Totéž platí o soudnictví: jen zárodky doby dřívější svým vývinem přivádějí se ve význačnější útvary (1420). Wretschko zabývá se soudem zemského maršálka ve zvláštní kapitole, váže jeho popis z formuláře maršálského soudu, chovaného v dolnorakouském zemském archivu Poměr zemského maršálka k ostatním orgánům správním určen byl již jeho postavením jako orgánu výkonné věci a zástupce zeměpána ve správě.

Od 15. století začíná se však od správy země oddělovati moc centrální. K výkonům vladařských práv zřizuje se zvláštní kolegiální úřad, který za Maxmiliana s obvodem celé dolnorakouské zemské skupiny se stabilisuje jako trvalý. Zemský maršálek, stojící již dříve v čele šlechty, dostává se průběhem času i v čelo všech stavů. Předsednictví v zemském soudu maršálském čili zemském právu přivádí jej do předsednictví sněmu a později, když vznikla samostatná stavovská správa i do předsednictví stavovských výborů. — Postavení jeho ve vévodské radě probírá Wretschko ve zvláštní kapitole; tu zmiňuje se o počátcích vé-

vodské rady, o jejím formování za doby Otakarovy a dále o užší radě vévodské za Albrechta I. Těžisko zemských stavů přenáší se ze širší Otakarovské rady do zemských sněmů; vévodská rada zůstává zeměpánovi jako oddaný jemu orgán. Mimo to má tento později ku své ruce i stálé »denní rady«, kterých dle své potřeby používá. Wretschko ukazuje podrobným výkladem značek na listinách, že správa centrální měla vůbec jen ráz osobní, bylo to řízení věcí ad hoc. Teprvé za Maxmiliana (jak už výše uvedeno) nadcházejí tu určité kontury; maršálek zemský, který původně již sám svým úřadem byl radou vévodským, není však sice zahrnut do vlády centrální, stav se orgánem čistě stavovským. — I dodatek Wretschkův o maršálkovi dvorském není bez zajímavosti. Tento nabývá průběhem času jisté jurisdikce a policejní moci nad osobami na dvoře; stává se v 15. století řádným soudcem pro dvorskou čeleď a dává tak základ soudu nejvyššího dvorského maršálka, který v 16. století z jeho kompetence vzchází. —

Adlerovo pojednání jest výňatek ze slavnostního spisu na počest 70. narozenin Ungrových. Přiměla jej k sepsání jeho zvláštní stavovská funkce hornorakouského, zejména však dolnorakouského »Gültbuchu«, kterou tento průběhem doby na se vzal. Tento »Gültbuch« povstal z příčin fiskálních. Přiznání stavovského jmění k účelům berničním byla v příslušných rubrikách každého stavu do knihy zanášena, takže povstala kniha všech dani podrobených důchodů jednotlivých stavů, »Gültbuch«. — V Horních Rakousích povstal asi kolem r. 1526, kdy pozemkový majetek všeobecně byl sepisován. Stalo se tak následkem usnesení pěti t. zv. dolnorakouských zemí na generálním sněmu v Augšpurku. O celém sepisování podává hornorakouský zemský archiv velmi podrobné zprávy, o nichž se Adler blíže zmiňuje. Výsledky sepisování byly do »Gültbuchu« zapsány a později také nařízeno, aby i každá změna v držbě ke »Gültbuchu« byla ohlášena. Sepisování dělo se k účelům berničním; »Gültbuch« podával však zprávu i k otázkám jiným, které se majetku, v něm zapsaného týkaly. Mohl tedy i stavovskou matriku nahražovati. O její samostatné sepsání stal se tu však pokus již roku 1585. Adler probírá další snahy po zavedení stavovské matriky, jejímž doplňkem se pak »Gültbuch« stal, když žádalo se zejména jisté minimum důchodů pro nabytí stavovství. Když se roku 1754 v Horních Rakousích zemské desky zakládaly, byl při nich »Gültbuch« použit. — V Dolních Rakousích děje se o jakémsi »Gültbuchu« zmínka již r. 1513. Došel však svého definitivního uspořádání teprvé v r. 1542. Stalo se tak dle usnesení sjezdu pěti dolnorakouských zemí ve Vídni z téhož roku, když již dříve, jednak v témže roce, jednak v roce 1541 o té věci bylo se v Praze rokovalo, a také poddanské pozemky měly býti odhadovány a zdaňovány. Poněvadž »Gültbuch« jen majetek panský zahrnoval, byl s to, aby nejen účelům zdaňování sloužil, nýbrž i úkol stavovské matriky tím spůsobem přejímal, že zápis do »Gültbuchu« mohl platiti jako podmínka nabytí stavovského šlechtictví.

Adler vytýká při této příležitosti i vlivy českého inkolátu a prakse českých zemských desk, které v příčině této funkce »Gültbuchu« jsou znatelny, které však stopovati nemůže. Tento faktický význam »Gültbuchu« nabyl významu právního, když r. 1572 potvrzena byla zeměpánem prakse, po několika let již vykonávaná, že nikdo nemůže býti zapsán do panských a rytířských rubrik »Gültbuchu«, kdo nepodal důkazu, že byl stavy přijat, a nepodepsal reversu, že se podrobuje všem povinnostem stavovským. Ježto se nezdařily pokusy o zřízení stavovské matriky, potrvala funkce »Gültbuchu« jako stavovské matriky i na dále, při čemž bylo přihlíženo k řádnému jeho vedení i zvláštními instrukcemi. Od 18 století přejímají jeho stavovskou roli vedené již stavovské matriky, fiskální role zbavuje jej pak provisorium daně pozemkové z r. 1817.

V posledním odstavci své práce zmiňuje se Adler o vnitřním zařízení »Gültbuchu« a jeho právní povaze. V této poslední příčině uvádí pak vedle dříve již dotčených funkcí »Gültbuchu«, že zápis do něho zakládal ručení osoby za daně, dokud trval.

V příčině otázky, zda české zemské desky nahražoval, připomíná Adler, že zaznamenával jen vlastnictví, ne závady a že obecnému nahlédnutí přístupen nebyl. Jakous takous funkci českých zemských desk zastával »Landgedenkbuch« maršálského soudu a protokoly zvodního úřadu (Weisbotenamt). Při zakládání desk zemských v Dolních Rakousích hrál ovšem »Gültbuch« roli důležitou.

II. Ze štýrské právní historie vyjímáme práce *Luschinovu*, »Materialien zur Geschichte des Behördewesens und der Verwaltung in Steiermark, *I. Das Landschreiberamt in Steiermark*« (Graz 1898), *Kronesovu* »*Landesfürst, Behörden und Stände des Herzogthums Steier* 1283—1411« (Graz 1900) a *Mellovu* »Der Comitatus Liupoldi und dessen Auftheilung in die Landgerichte des XIX. Jahrhunderts« (MIÖG).

Luschin podává ve svém spisku nový příklad, jakým způsobem by se měly bráti práce z pramenů archiválních a listinných. Uvádí z pramenů nejdříve (I.) seznam zemských písařů (33 čísel), dále (II.) všechny zprávy o úřadu zemského písaře (108 čísel), v poslední pak části (III.) výsledky bádání. Zde nejprve nastiňuje v základních rysech vývoj zemských úřadů. Lenní poměry hrabat, markrabat a vévodů vyzněly v negaci odvislosti říšské. Totéž hrozilo i zeměpánům v jich území. Seznavše proto hrozící jim nebezpečenství, používali nejprve svých nesvobodných lidí, pak kleriků a měšťanů k obstarávání svých úřadů. Úkol jich převzal pak učený stav placených právníků z povolání. Po té přichází Luschin k úřadu zemského písaře v Štýrsku. Vybírá nejprvnější zprávy z pramenů, vytýká, že Otakar svěřoval jej občanským kapitalistům, že byl libovolně osazován, proti výpovědi neb jen na rok propachtován, zmiňuje se o odměnách, když nebylo pachtu, a o srážkách, když nepřišel pachtýř k svým penězům. Úřední činnosť zemského písaře byla rozmanitá, v největší míře týkala se však správy finanční.

Při Kronesově knize musíme litovati, že není založena tak obšírně jako jeho »Verwaltung und Verfassung d. M. u. d. H. Steier« (1897), jejíž pokračováním jest. Krones zabývá se tu pouze zeměpánem a stavy; a probírá otázky sem spadající v XV. více méně samostatných kapitolách. Začíná rokem 1283, kdy Albrecht I. výhradným držitelem Rakous a Štýrska se stává. Jím zahájena zeměpanská moc šťastně. Silný svým vladařským vědomím a spoléhaje na sílu svého otce, béře po léta berně i brannou moc od Štýrska, ale přes to si ani stavy, kteří odbojům proti zeměpánu uvykli, holdovati nedá. Dobře však ví, že nelze věc přepínati; proto udolav jich odboj, smírem v Brezovje r. 1292 sám dobrovolně jim podává, čeho na něm nemohli vynutiti, potvrzuje privilegia a odstraňuje nenáviděného admontského opata.

Stav se hlavou německé říše, uděluje pak r. 1298 Rakousy a Štýrsko svým synům k »nedílné ruce«. Jednota tedy zachována; a velký plán prvního Habsburka naplňuje se r. 1335 propůjčením Korutanska a nabytím Krajiny; vzniká Vnitrorakousko, spojení zemí, jehož přejí si na generálním sněmu v Hradci r. 1338 i korutanští a krajinští stavové, prosíce Albrechta II., aby jim dal stejné právo se Štýry, aby byli jeden národ s nimi. Za Rudolfa IV., jeho bratrů a nástupců, rozšiřuje se habsburské panství Tyrolskem, částí Vorarlberska, Švábska a Terstem. Nedělitelnost habsburského panství, již Rudolf I. Albrechtem I. založil, Albrecht II. domácím řádem z r. 1355 proklamoval, Rudolf IV. r. 1364 seniorátem utvrdil, dochází svého konce r. 1379, kdy na místo dělení požitků a správy nastupuje dělení reální, a vytvořují se dvě linie. Albrecht III. sice podržuje seniorát v l. 1386—1395; ale již mezi jeho synem a vévodou Vilémem vzchází spor, z něhož holenburskou smlouvou z r. 1395 vychází jako vítěz vévoda Vilém. Při opětném rozdělování zemí v leopoldinské linii mluví se sice stále o »nedílných dědicích«, ale princip dělení zjednává si na úkor jednoty průchod stále větší. Dochází k sporu o poručnictví, a brzy rozpoutává se občanská válka, až konečně zakročení Zikmundovo r. 1411 protivy smiřuje a tak dá vznik habsburské linii vnitrorakouské, tak že Kronesovi za konečnou hranici jeho spisu slouží.

Zevně ve styk s říší přivádí zeměpána udílení léna, privilegia z toho plynoucí, a dědické smlouvy, které uzavírá s panujícími rody. Uvnitř o pořádek v rodě pečuje domácími řády z r. 1355 a 1364, ač ovšem s malým zdarem. K své ruce má vedle širší rady, radu užší, »tajné«, jak se vyjadřuje Otakarova rakouská kronika. Vliv těchto radů jest veliký, používá se jich jako rozhodců, vzpomíná se jejich rady v listinách, a domácí řád z r. 13'4 vyhražuje jich povolání všem vévodům a toliko v čas nutné potřeby nejstaršímu: od r. 1395 stávají se vlastními hybnými silami všeho jednání, takže považují se za vlastní původce habsburského dělení. Rozdvojení vévodů vede k samostatným radám na obou stranách K obraně země proti zevním a k obraně sebe proti vnitřním nepřátelům může zeměpán použíti všech stavů; k válečným výpravám svých ministeriálů a vasalů. Jako jinde, přichází však i v Štýrsku pro válečné podniky zeměpána žold do obyčeje.

Co se dotýče stavů samých, ležel ode dávna význam jich v radě, ke které je neb přední z nich zeměpán přibíral (1231, 1237). Tito stavové jsou to, jež společný zájem pojí v odboj proti zeměpánu a r. 1292 k žádosti, aby Albrecht I. potvrdil jich svobody. S nimi také uzavírá Albrecht I. r. 1293 brezovský smír, jako vítěz potvrzuje práva jich z milosti a své moci vladařské. Tato práva potvrzuje jim také r. 1339 Albrecht II. a pak až teprvé r. 1414 Arnošt Železný. Také stavovské holdování neděje se pravidelně; někdy holduje se s jinými stavy i mimo zemi, takže se stírá jeho zemský význam. Zeměpáni přibírají však stavy i ku svým dynastickým aktům. Roku 1313 zaručují se štýrští stavové společně se stavy všech zemí habsburských za renunciaci bratří Bedřicha Krásného při sňatku jeho s Isabellou Alžbětou aragonskou R. 1366 schvalují ve Znojmě společně se stavy českými dědickou smlouvu mezi domem habsburským a lucemburským. Domácí řády Habsburků z r. 1355 a 1364 nemohou na úkor své váhy pro budoucnosť postrádati jich účastenství. I rozkol Habsburků jde stavům k duhu. Stáváť se pravidlem, že dožaduje se jich rada a pomoc, a stavové jí zaprodávají prospěchy sebe samých, i země. — Co se dělby stavů samých dotýče, odlišují se brzy (od původního jádra ministeriálů) stavové vyšší (1274), hrabata a páni (1276); rozhodčí nález z r. 1404 podává pak plné rozdělení stavů, jak vytvořilo se průběhem doby: »Prelaten, Lantherrn, Ritter, Knechte und Stet«. Města dostala mezi stavy fiskální politika zeměpánova. Nalezla v nich hojný pramen zeměpanského příjmu, který byl dobrou hypotekou zeměpanským věřitelům. Jsou proto účastna i při svrchu zmíněné renunciaci bratří Bedřicha Krásného a při domácích řádech Habsburků. Krones probírá jednotlivé stavy dle jich representantů, z měst ta, která byla zeměpanskými před Habsburky a která později. V městech vzpomenuto vynikajících rodin městských, z nichž některé nabytím šlechtických statků mezi nižší šlechtu se dostávají; pak židů, jichž bohatství je i do rukojemství zeměpánova povolává; dále také cest městského obchodu. Kromě všeobecného pozdvižení stavů v r. 1292, jež brezovským smírem došlo svého konce, dopouštějí se odboje proti zeměpánu pouze jednotlivci. V stavech samých dostává se však rytířstvo po obdašském spolku z r. 1407, který stavovské stoupence z Rakous, Štýrska, Korutan a Krajiny v jeden svaz pojil, do rozporu s pány, ač tento nepropuká v zřejmý rozbroj jako v Rakousích.

Stavy shrnuje jako dříve landtaiding, který sice ještě slouží soudním účelům, ale přejímá již také úkoly příštího sněmu, ač jména jeho dosud nemá Kromě něho odbývají se na štýrské půdě širší sněmy Vnitrorakouska, jako shora dotčený z r. 1338, který jedná o jednotě zemského práva, r. 1358 v Sachsenfeldu, který se zabývá sporem o šlechtice z Thurnu, a r. 1360 také všeobecný holdovací sněm všech habsburských stavů. Širší takto vlast stírá pojem užší zemské příslušnosti, a důsledky její zříme brzy i v zemských úřednících Štýrska. Úřady v Štýrsku jsou trojí: zemské, dědičné a dvorské. Samostatně stojí správa zeměpanských důchodů »Hubmeisteramt«. Zemskými úřady jsou zemští hejtmani, jich náměstkové, zemští písaři a nejvyšší zemský soudce, kterýž úřad však začátkem 14. století zaniká. Dědičnými dvorskými

úředníky jsou nejvyšší hofmistr, starosta komory (magister camerae) a dvorský maršálek. Seznamem zemských hejtmanů a jich náměstků a několika zprávami z archivů kniha Kronesova končí. —

Mellova stať podává zajímavou ukázku z prací komise, zabývající se vydáním historického atlasu zemí alpských. Týká se Liupoldova hrabství, dříve se východní části Korutanska ležícího, o němž se r. 895 zmínka děje. Mell jednak textem, jednak schematickou tabulkou a mapkou ukazuje, které obvody trestních soudů až do století 19. před zrušením soudů patrimoniálních toto hrabství v sobě zahrnuje.

III. Právní dějiny Korutanska obohatil *Puntschart* spisem »*Herzogseinsetzung und Huldigung in Kärnten*« (Leipzig 1899). Spis jeho jest pro nás vrchovatě zajímavý tím, že popisuje jeden starý slovanský zvyk, který přetrval slovanské zřízení v Korutanech přes mnohá století a jehož paměť uchovaly nám až do dnešní doby kamenné jeho pomníky. Jsou to knížecí kámen, chovaný nyní v zemském domě v Celovci (nedůstojně zakryt hudebním podiem), a dále vévodský stolec na celjském poli s dvěma sedadly, jedním na východ a jedním na západ. Akt sám obsahuje nastolení vévody vévodským sedlákem a holdování nastolenému vévodovi na celjském poli. Dělo se to takto: Vévoda oděn v roucho selské a provázen falckrabětem s velkou korouhví vévodskou a 12 malými korouhvemi, byl přiveden ke knížecímu kameni, na němž uprostřed selského lidu seděl vévodský sedlák. S vévodou přivedeny byly také dva kusy dobytka, prací polní utahané, klisna a býk. Sedláku na jeho slovanskou řečí kladené otázky odpověděno, že vévoda jest spravedlivý soudce, blaha země pamětliv, člověk svobodný a horlivý křesťan, a přislíbeno mu, že dostane 60 peněz, oba přivedené kusy dobytka a selský oděv vévodův, když sestoupí s kamene. Sedlák tak učinil, dav vévodovi do tváře malý políček, aby byl dobrým soudcem, načež vévoda, vystoupiv na kámen, obnaženým mečem zamával na všechny strany. Po té odebral se do chrámu v Gospa Sveta, kde za přítomnosti nejvyšších církevních hodnostářů byla odbývána slavná bohoslužba, a vévoda, dosud oděn v roucho sedláka, krckým biskupem byl posvěcen. Po církevní slavnosti oblékl vévoda nádherný oděv a držel hostinu korunovační, při níž držitelé dvorských úřadů své služby vykonávali. Po hostině odebral se na celjské pole, kde na východním sedadle vévodského stolce se posadil, léna udílel a holdování přijímal. Zde také soudil. Na západním sedadle stolce seděl falckrabě, svá léna uděluje a od svých vasalů holdovati si dávaje. — Puntschart zabývá se podrobně otázkou tohoto nastolování, popisuje nejprve knížecí kámen a vévodský stolec, po té zabývá se prameny jejími a jich kritikou, probírá jednotlivá holdování a právní obsah celého aktu, líčí dějiny vévodského sedláka i onoho selského stavu, z něhož pocházel, a vykládá vznik nastolování sedlákem jakožto vítězství zemědělce nad kočovníkem. Dotknuv se také práva některých korutanských rodin, souvisícího s holdováním, končí svou knihu nástinem starého zřízení Korutanska.

Popis knížecího kamene a vévodského stolce znázorněn jest 5 vyobrazeními, a pozornosť věnována také římským majuskulím na vévodském stolci, jichž slovanský původ (čtlo se dříve »ma sveti veri«) spisovatel odmítá na prospěch původu římského. Prameny obřadu jsou hojné; Puntschart věnuje jim celkem 6 kapitol. Nejstarším obšírným pramenem, nehledíc k neurčitým poukazům dřívějším (v. str. 102 a 103), je Otakarova rakouská kronika, jíž spisovatel vytýká (co se jí vůbec vytýká) nesprávnosti. Probrav zprávu opata viktrinského Jana, který Otakarovu rakouskou kroniku sice znal, ale celkem samostatně si vedl, přichází spisovatel ku švábskému zrcadlu, jehož dva rukopisy korutanské nastolování popisují. Pro nás je zajímavo, že líčení obřadu ve švábském zrcadle upomíná autora na zprávu o nastolení Přemyslově, jak ji četl v Kosmovi a v »Chronica, Beschreibung und gemeyne anzeyge von aller wellt herkommen«. Hagenem zahajuje spisovatel ve zvláštní kapitole výčet všech těch kronikářů, kteří zmiňují se o korutanském nastolování. Tyto v jistém smyslu literární jeho dějiny ukončuje zprávou stavů korutan-

ských z r. 1564, kterak má býti nastolen arcivévoda Karel. V příčině jednotlivých případů nastolení, odmítá Puntschart náhled Chabertův, který první případy viděl již v »Conversio Bagoariorum et Carantanorum«. Dle něho spadají první jisté, nám známé případy do II. polovice 12. století; je to nastolení sponheimského vévody Hermanna. Nejbližší zpráva na to vztahuje se na vévodu Bernharda (1202—1256). Že by Přemysl Otakar II. byl nastolen, Puntschart popírá, poněvadž přišel do země jako dobyvatel, a poněvadž mu při jeho příchodu v prosinci r. 1270 ani času na to nezbývalo. Poslední nastolení na knížecím kameni stalo se r. 1414, kdy nastolen byl vévoda Arnošt. Na to již k nastolování nedošlo; ale stavům korutanským vydávány zvláštní listy, že neberou jich práva z toho pražádné újmy. Na celjském poli holdovalo se ještě dále, až bylo naposled holdováno ještě osobně r. 1597 Ferdinandu II.; Ferdinand III. dal se pak r. 1631 a také jeho syn r. 1651 při holdování zastupovati. Tímto posledním rokem skončilo holdování u vévodského stolce. Leopoldu I. bylo již holdováno r. 1660 v celoveckém zemském domě, kdež také Karel VI. holdování přijímal. Bylo to poslední holdování v Korutanech

Obsah nastolení vyplňuje, jak Puntschart míní, súčasť čtyř momentů, hospodářsko-selského, křesťanského, demokratického a soukromoprávního. Hospodářsko selský moment vystupuje v osobě sedláka, selském kroji vévody a utahaných zvířatech; křesťanský v otázce sedlákově, zda je vévoda horlivý křesťan; demokratický ve vyvýšení representanta myšlénky demokratické, sedláka, nad vévodu, který zemi již má lénem od krále; soukromoprávní v smlouvě, kterou uzavírá sedlák s vévodou, a která svým nerozlišováním práva soukromého od veřejného dosvědčuje starobylosť celého aktu. — Ve výkladu o původu tohoto obřadu zabývá se Puntschart dějinami Slovanů, probírá rozpor mezi názorem, že byli výhradně zemědělci a dále že byli kočovníky; na základě výzkumů Peiskrových, zejména vzhledem k míšeňským listinám z 12 stol. o nižší třídě obyvatelstva, která zabývala se zemědělstvím a slula »smurdi« (Puntschart klade tu důraz [str. 227] na dnešní význam tohoto slova; o jiném jeho významu viz Brandl, Glossarium str. 437) — přichází k náhledu, že vyšší panující třída u Slovanů byla kočovnickou, nižší podružná třída pak tito »smurdi«, v Korutanech »Edlinger«, zemědělci. Vyšší třída byli »župani«, kterých jest v Korutanech a Krajině veliké množství, takže nelze mysliti na politickou funkci, kterou mají u nás v starém zřízení českém. Průběhem času zvítězil zemědělec nad kočovníkem, a forma nastolení vévody na stolec vévodský sedlákem (který pocházel z těchto »Edlinger«) jest jen stělesnění tohoto vítězství. — Úřad vévodského sedláka byl dědičný. Byla s ním spojena určitá privilegia, která potrvala, i když nebylo více nastolováno. Vévodský sedlák vymřel posledním svým potomkem roku 1823. — V starém zřízení korutanském popisuje Puntschart stát županský, selský a pozdější německou organisaci. Výzkumy Peiskrovy bere nyní v odpor Rachfahl v čl. »Zur Geschichte des Grundeigenthums (Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik); zda s úspěchem, ukáže budoucnosť. Spis Puntschartův však neutrpí, když to neb ono bude pozměněno; dá tak jen podnět k novému bádání v právních dějinách Korutanska, kterého si Puntschart sám přeje.

Dr. Miloslav Stieber.

Dr. Petrinjensis, Bosnien und das kroatische Staatsrecht. Eine historisch-juridische Studie. Záhřeb, 1898. Str. 261.

Spis časový, kterým spisovatel dovozuje, že by připojení Bosny a Hercegoviny k Chorvatsku od císaře Františka Josefa jakožto krále chorvatského nebylo nic illegitimního. Králům uherským jakožto uherským, ač od Bely II. (1131—1141) až do Matiáše Korvína (1458 1490) pojímají do svého král. titulu »Ramu« (Bosnu) jako svrchovaní její páni, tato nepřísluší Neboť nedobyli jí, jak spis dokazuje, zbraní, nenabyli jí ženitbou (1120 Bela II. sňatkem s Helenou, dcerou arcižupana srbského), ani tím, že by se jim Belovi II. 1135) bán bosenský poddal dobrovolně v ochranu proti Byzantincům. Byltˇ banát bosenský

od pradávna částí království chorvatského, ale náčelníci jeho tak mocnými velmoži této říše, že svedeni byli historikové k domněnce o úplné samostatnosti jejich. Z té příčiny uvádí spis doklady, že Chorvati po svém přistěhování (kol 630) opanovali i většinu Bosny směrem jižním a na východ že sousedili bezprostředně s Bulhary. Ze 7 banátů chorvatského království nabyli největší nezávislosti bánové bosenští již za domácího rodu královského, a po jeho vymření i za nastoupení Arpadovců, takže tito úmyslně proti nim vytýkali ve svém titulu dědičné právo své k Bosně. Bánové bosenští, majíce i od Kolomana jako krále chorvatského stvrzeny své výsady (smlouvou Križeveckou r. 1102), hájili jich bedlivě a rozmnožovali je buď dobrými službami novému rodu panovnickému (1180 při přechodu Chorvatska a Bosny z panství byzantinského zase k Arpadovcům), buď stavějíce se v čele odporu proti stenčování práv království chorvatského od pozdějších Arpadovců (zvláště od Bely IV., od něhož vladaři bosenští obviňováni proto u papeže z podporování kacířů patarenských). Již za živobytí Ondřeje III. bánové tito prohlásili se pro Karla Roberta 1299) a jejich moc dovršila se za Ludvíka Andegavce, který pojav dceru bána Tvrdka v manželství, udělil tomuto (1376) titul královský. Tím však nestali se svrchovanými pány své země, nýbrž jejich poměr k říši chorvatské podobal se poměru kurfiřta braniborského jako krále pruského nebo poměru některých jihoněmeckých vladařů k říši německé, když přijali vyšší tituly od Napoleona I Po smrti Ludvíkově (1382, neuznávaje práv jeho ženského potomstva, stal se Tvrdko na krátko i králem veškerého Chorvatska, ale již 1391 zemřel. I proti Zikmundu Lucemburskému bojovali bánové ustavičně a proti Matiáši Korvínovi dožadovali se od papeže koruny královské, aby jakožto věrní synové církve spíše domohli se podpory proti Turkům. Ale i Matiáš osočoval je (jako kdysi Bela IV.) z nadržování kacířům, až posléze za těchto roztržek podlehla Bosna Turkům (1463).

Pádem Bosny národ chorvatský byl roztržen, a Chorvati osmanského panství bojovali potom za cizí věc proti svým bratřím ve zbytku království. Noví páni přinutili své poddané k islamu aneb aspoň podporovali přestupování Chorvatů k pravoslaví, aby jimi pomocí patriarchy cařihradského a jeho duchovenstva snáze ovládali. Z katolického kleru dovolen pobyt v Bosně pouze Františkánům, kteří však musili si od generalní kapituly řádové vymoci, aby pro ně byla zřízena samostatná provincie řádová, nepodléhající jiné zahraniční. Je pozoruhodno, jak se to stalo (1514). Před tím celé chorvatské, totiž dalmatské i bosenské družstvo řádové, jmenováno bylo »provincia Bosnae«. Nyní při dělbě zůstalo chorvatské provincii jméno toto a pečeť dřívější celé provincie Nově oddělené, vlastní bosenské, dán název »provincia Bosnae argentinae«, dána nová pečeť, ale měla pokládána býti za vikariat neb filialku chorvatské provincie řádové na tu dobu, pokud Bosna nebude vysvobozena z panství tureckého. — Pozoruhodno jest také, jak upravena nová správa Bosny. Turci řídívali se zásadou, že stát, který před dobytím od nich býval samostatným, má býti proměněn v pašalík. Opanovavše později Slavonii, většinu nynější Dalmacie, celou Liku a Krbavu s tak zvaným turec. Chorvatskem, přece neproměnili jich v samostatný pašalík, nýbrž připojili je k bosenskému. Neučinili tak, jak by se zdálo, aby usnadnili si správu těch zemí, nýbrž proto že pokládali Chorvatsko a Bosnu za země k sobě příslušné dle rady poturčených Chorvatů, kteří na dvoře sultanově nejvyšší hodnosti drželi a staré poměry mezi těmi zeměmi dobře znali.

Spisovatel uvádí doklady, že i u Němců (až do 18. stol.) zachovala se paměť o příslušnosti Bosny k Chorvatsku, a že Němci mínili »Slavonií v širším smyslu« čili »Illyrií« veškeré Chorvatsko i s Bosnou.

Tohoto veškerého království pánem stal se r. 1527 i Ferdinand Habsburský. Zvolen byv za krále uherského, domníval se zprvu, že tou volbou nabyl již i koruny Zvonimírovy; ale poslové chorvatští, kteří byli přítomni jako hosté té volbě, prohlásili, že nejsou od královského sněmu chorvatského zmocněni, aby ji uznali. A tak musil se Ferdinand podrobiti volbě také v Chorvatsku. Na sněmě Cetiňském byla koruna chorvatská Ferdinanidovi

a jeho mužským potomkům dána (později r. 1712 pragmatickou sankcí i na ženské potomstvo přenesena), když se byl zavázal, že šetřiti a hájiti bude všech práv království, kterých užívalo za dřívějších svých panovníků.

Z toho historického práva, ze státního práva království chorvatského prý plyne, že zabráním Bosny a Hercegoviny r. 1878 císař Frant. Josef jakožto král chorvatský nic illegitimního neučinil; ba že by nebylo lze nic proti tomu namítati, ani jestliže by země tyto annektoval a ku království chorvatskému zase přivtělil. Mimo to padají na váhu také národohospodářské poměry království Chorvatského a zvláště Dalmacie, která pokud spojena byla s Bosnou, vždy rozkvétala, a konečně jistou měrou i princip národnostní, neboť až dosud většinou obyvatelstva v obou zemích nyní zabraných (katolíky i mohamedány počítaje) jsou Chorvati: v Bosně (dle posledního sčítání) 56·30% a v Hercegovině 65·75%. *Ot. Jsk.*

Das Gesetzbuch des serbischen Caren Stephan Dušan. Von *Dr. Const. Jireček.* (Archiv für. slav. Philologie, Bd. XXII., S. 144 – 214).

Celých sto let obrací na sebe pozornost Zákonník cara Štěpána Dušana, jedna z nejdůležitějších památek slovanských právních dějin, avšak přes to zbývá o ní ještě dnes mnoho otázek temných, které by slušelo rozhodnouti. Znalost důležitého tohoto zákonníka pokročila zejmena od r. 1888, kdy kyjevský slavista prof. Florinskij vydal veliké své dílo Памятники законодательной дѣятельности Душана.

V práci své uveřejnil Florinskij 4 texty Dušanova Zákonníka, podal srovnávací a kritický přehled všech 16 dotud známých rukopisů a pokusil se rozřešiti otázku o redakci této památky. Studii svou pokládal pouze za přípravnou práci ke kritickému vydání Zákonníka. Na str. 284 slíbil, že kritické vydání této památky brzo pořídí, avšak pro jiné práce se k tomu nedostal, až jej nyní předešel srbský učenec Stojan Novaković, který r. 1898 vydal kriticky Dušanův Zákonník, a sice se všemi varianty ze 20 známých mu rukopisů, s kommentářem, s přehledem článků dle obsahu a rukopisů a s rejstříkem názvů, a vydání to opatřil obšírným důležitým úvodem (str. CLIII). Dílo Novakovićovo založeno jest částečně na práci Florinského, jak praví sám Florinskij ve stati své Критико-библіографическій обзоръ новѣйшихъ трудовъ и изданій по славяновѣдѣнію (Извѣстія Kyj. univ. 1898, též separ.), jinak jest pokračováním v práci Florinského. Již dílo Florinského vzbudilo pozoruhodnou recensi prof. Zigela (Записки Имп. Ак. Наукъ 1890, sv. 63, též separ., 57 str.), v níž recensent jakožto bývalý vydavatel této právní památky (již r. 1872) vyslovil leckteré odchylné mínění. Kritické vydání Novakovićovo vyvolalo pak především citovanou recensi prof. Florinského a nyní zajímavou rozpravu našeho slavisty Konst. Jirečka, který přihlíží vedle toho i ke kritice Zigelově i k práci Florinského.

Dříve než probereme stručně rozpravu Jirečkovu, pokládáme za nutno uvésti hlavní resultáty, k nimž dosavadní badatelé dospěli. Činí tak i Jireček na str. 148 – 152 své práce. Dle bádání Florinského sluší na Dušanův Zákonník hleděti jen jako na jeden nevelký oddíl úplného kodexu srbských zákonů, mezi nimiž hlavní podstatu tvořily srbské redakce byzanckých zákonů, totiž zkrácené Syntagmy Matěje Vlastara (Blastara) a tak zv. Zákona cís. Justiniana, tak že Zákonník byl by vlastně jen domácím, srbským doplňkem cizího byzanckého práva. Takové bylo také dřívější mínění Stojana

Novakoviće (Sr. Jireček, u. m. str 148.) Co se týče vzniku Zákonníka Dušanova, panovalo před Florinským mínění, že památka ta vznikla na dvou sněmech (sborech), r. 1349 a 1354. Naproti tomu vyslovil Florinskij r. 1888 domněnku, že na sněmě z r. 1349 byl položen pouze základ k Zákonníku. Tam vypracována byla prý prvá redakce, obsahující větší část známých nám článků. Později, během následujících šesti let byla prý znenáhla přidávána nová ustanovení pocházející přímo od cara. (U. m. str. 274.) Zákonník byl tedy jednak plodem činnosti sněmu z r. 1349, jednak i aktem osobní moudrosti panovníkovy. S touto hypothésou souhlasí Zigel jen částečně a klade důraz na to, že existenci sněmu z r. 1354, na němž byly vydány doplňky k Zákonníku, popírati jest těžko. (U. m. str. 14.) Rozhodně však nesouhlasí Zigel s míněním, jako by všechny tři dotčené památky: Zákonník, zkrácená Syntagma a Zákon cís. Justiniana byly tvořily celek, v němž by hlavní částí byly zmíněné sbírky práva byzanckého.

Na podporu svého mínění uvádí Zigel rozličné odpory mezi Zákonníkem a zkrácenou Syntagmou a dokazuje, že není možno se domnívati, jako by Zákonník a zkrácená Syntagma současně byly mohly míti závaznou moc. Tak jako v Čechách a v Polsku vyvinula se v minulých stoletích právnická literatura s významem poloofficiálním (Ordo judicii terrae, Tovačovská kniha, sbírka Przyłuského, Herburta a j.), právě tak kvetlo podobné písemnictví dle Zigela i na slovanském jihu. K této kategorii právnické literatury sluší počítati i zkrácenou Syntagmu a Zákon cís. Justiniana. Obě tyto sbírky vznikly sice dle Zigela z iniciativy Dušanovy, avšak car hleděl na ně nikoli jako na zákony, nýbrž jako na spisy pro srbské právníky neobyčejně poučné. (U m. str. 49—51.)

Zmíněné kardinální otázky probírá na novo Novaković v předmluvě své knihy (str. XXXIX. a násl.). Ani v jedné ani v druhé otázce nesouhlasí s Florinským (recense Zigelovy nezná). Nevěří již (tak jako původně, a jak také myslí Florinskij), že by Zákonník Dušanův byl jen dodatkem k citovaným byzanckým sborníkům, nýbrž vidí v Zákonníku samostatnou památku světského srbského zákonodárství. Okolnost, že Dušanův Zákonník vyskytuje se v rukopisech společně s uvedenými dvěma sbírkami byzanckými, vysvětluje prý se důvody jen vnějšími. Car Štěpán nemohl pokládati za potřebno, aby uzákonil na sněmu z r. 1349 takový byzancký sborník jako jest Syntagma M. Blastara, poněvadž obsahoval tytéž »zákony« sv. otců, jež byly obsaženy ve Fotiově Kormčí knize. Druhá, menší část Zákonníka vznikla sice dle Novakoviće během několika let po vydání první části Zákonníka na sněmu z r. 1349, a sice během let 1349—1353 ve formě chrysobullů a nařízení carových, avšak byla pojata do Zákonníka a potvrzena na sněmu z r. 1354. (U. m str. XLVI. a XLVII.)

Po Novakovićovi přihlásil se ke slovu znova Florinskij a v recensi shora uvedené trvá v obou základních otázkách na svém dřívějším stanovisku. Proti mínění Novakovićovu, že nebylo třeba uzákoňovati na sněmu Blastarovu Syntagmu, namítá, že od úplné Syntagmy sluší dobře rozeznávati Syntagmu zkrácenou, v níž ponechal Dušan v platnosti hlavně právo občanské, nikoliv ustanovení církevního práva, a i recipovanou část práva občanského silně prý Dušan pozměnil. Byzancký zákon jeví se tu v srbské redakci.

Při té příležitosti přeje si Florinskij, abychom měli nejen kritické vydání Dušanova Zákonníka, jak je pořídil Novaković, nýbrž i kritické vydání obou dvou zmíněných byzanckých právních sbírek v srbských redakcích.

Dosavadní literaturu rozmnožuje nadepsanou shora prací, uveř. v Archivu für. slav. Phil. (sv. XXII., str. 144—214, r. 1900) prof. Konst. Jireček· Zmíniv se nejprv o vydáních Dušanova Zákonníka, pojednává v druhé kap. o poměru Zákonníka k překladům zmíněných dvou byzanckých sborníků. Vlastního svého mínění (str. 153—163 nevyslovil sice autor — aspoň vzhledem k předchozí literatuře, kterou sám uvádí — zcela přesně, avšak zdá se, že se nepřidržuje ani jednoho z vyslovených dosud mínění v dané otázce Ukázav, jako již Zigel na to, že Zákonník Dušanův liší se svými ustanoveními od práva byzanckého (hlavně pokud běží o právo trestní), upozorňuje dobře, že v Zákonníku nejsou upraveny zejmena otázky z práva civilního (u. m. str. 156, 159 a 160) a kromě toho i některé věci z práva trestního (str. 161 a 162). Právo civilní a částečně i trestní upraveno bylo zákonodárstvím původu byzanckého, jmenovitě Prochironem jakožto součástkou Nomokanonu Že t. zv. Zákon cís. Justiniana uznáván byl jakožto právo v Srbsku platné, o tom uvádí Jireček (str. 158) listinný doklad. Naproti tomu nepřikládá však většího významu Syntagmě Blastarově, jež byla dle něho asi jen abecedním ukazovatelem k Nomokanonu a Prochironu (str. 157) Pokud běží o Syntagmu, nesdílí tedy Jireček mínění Florinského, nevíme však, nekloní-li se aspoň k hypothese Zigelově, dle níž měla by sbírka tato význam třebas jen poloofficiální. Co se týče Zákona cís. Justiniana, uvádí výslovně, že platil v Srbsku jako závazné právo, avšak nedotýká se otázky ode kdy a z jakého důvodu. Nepokouší se také o odpověď na otázku, proč se asi zmíněné tři právní památky ve všech rukopisech vyskytují pohromadě. Nečiníme mu arci v této příčině pražádné výtky, nýbrž konstatujeme jen prostě faktum.

Zajímavo jest mínění Jirečkovo, že tak jako dvorní soudce a ostatní soudcové dosazovaní carem spravovali se hlavně Zákonníkem Dušanovým, byli soudcové světských i duchovních patrimoniálních soudů odkázáni spíše na překlady byzanckých zákonů (str. 157).

Důkazu potřebovala by teprve domněnka, že při sepisování Zákonníka Dušanova byly asi vzorem statuty přímořských měst adriatických (str. 155). Statuty tyto nebyly dosud ani všechny nově vydány, a bude asi dlouho trvati, než Jihoslovanská Akademie uveřejní aspoň nejhlavnější z těchto památek.

V třetí kapitole pojednává Jireček o pramenech Dušanova Zákonníka Otázku tuto řešili před ním již Bogišić (ve spise Pisani zakoni na slov. jugu, v Záhřebě, 1872) a Novaković (u. m.). Jireček uvádí jakožto prameny: 1. staré zemské zákony (str. 163), 2. zákony »svatého krále« Štěpána Uroše II. Milutina (1282—1321) o porotě a právech Sasů (str. 164), 3. smlouvy králů Štěpána Uroše II. Milutina z r. 1302 a Štěpána Uroše III. z r. 1326 s Dubrovničany (str. 164), 4 řecké právní knihy (str. 164 a 165; z nich čerpáno nepatrně), 5. západoevropské právní elementy. které prý byly převzaty z Uher (str. 167—170). Zcela osamělou jest 6. stopa starého říms. práva ve čl. 169. o falšování peněz (str. 166 a 167).

Otázka, kterou Jireček v kapitole této řeší, jest příliš obtížná, a proto rozřešení daleko není ještě definitivní. Již dle povahy všech starých kodifikací musíme míti za to, že i Dušanův Zákonník z velké části kodifikuje právo již dávno existující jakožto právo obyčejové. Toto právo obyčejové bylo asi podstatnou částí celého Zákonníka.

Jisto jest, že jest velmi nesnadno, jak praví již Novaković, zjistiti, co jest v Zákonníku starým právem obyčejovým, avšak o některých ustanoveních musíme předpokládati, že jsou prastarého původu obyčejového, srovnáme-li je s právem ostatních Slovanů i jiných národů. Týká se to jmenovitě ordálií čili božích soudů, jež považuje Jireček za převzaté z ciziny. Jest ovšem pravda, že zkoušku žhavým železem (examen ferri candentis) znali Uhři právě tak jako Češi, avšak zkoušku tuto znali i Poláci a jmenovitě Rusové, o nichž nemožno se domnívati, že ji převzali ze západu. (Sr. čl. 17. 99. a 100. Rus. Pravdy, ruk. Karamz., jakož i čl. 14 smlouvy smolens. kníž. Mstislava Davidoviče s Němci z r. 1229.) Zkoušku žhavým železem znali ostatně již staří Řekové, jak vidno ze Sofoklovy Antigony. Hlídač praví tam ve 3. výstupu I. jednání:

»Zlé výčitky jsme činili si navzájem,
a hlídač vinil hlídače . . . .
. . . . každý zapíral.
Tu hotovi jsme byli žhavý zdvihat kov
a kráčet ohněm, skrze bohy přísahat,
že nejsme pachateli, a že nevíme,
kdo čin ten smyslil ani kdo jej vykonal.«

Pochybno jest tudíž, zdali příklad zkoušky žhavým železem z dějin byzanckých pokládati možno za následek západních vlivů. A co se srbského práva týče, možno rovněž souditi, že běží tu spíše o zřízení společné četným národům než o recepci.

Ani soudní souboj nelze pokládati za zřízení jen západoevropské. Známť byl tento průvodní prostředek vedle jiných práv i právu ruskému. (Sr. čl. 15. zmíněné již smlouvy Smolenska s Němci. Starší svědectví o soudním souboji u Rusů podávají arabští spisovatelé Ibn Dasta na poč. X. století a Mukaddezi v XI. stol.)

Co se týče užívání pečeti při pohánění k soudu, byla pečeť u mnohých národů ve středověku považována vůbec za legitimaci, za kterou teprve později sloužila listina. Také v ruském právu máme toho doklad. Ve smlouvě knížete Igora s Řeky z r. 945 praví se, že knížeti ruskému i bojarům jeho volno jest posílati k řeckým císařům jakýkoli počet lodí s posly i s hostmi (kupci), a hned na to se pokračuje: Ношаху сли печати злати, а гостье сребрени; нынѣ же увѣдѣлъ есть князь вашь посылати грамоты ко царству нашему. Místo toto vykládáme si tak: Pečetí jakožto legitimace užívalo se původně asi v dobách, kdy psaní bylo ještě vzácným uměním. Teprve později, když umění písařské více se rozšířilo, upustilo se od pečetí, a za legitimace sloužily listiny. Pouze vlivem konservativismu udržeti se mohlo leckde užívání pečetí ještě dlouho, když už písařství přestalo býti vzácným uměním. Příklad uvedený z práva ruského nasvědčoval by, že užívání pečetí jakožto legitimace mohli Srbové právě tak jako snad i Rusové převzíti spíše z blízké Byzance než z Uher.

Jen mimochodem budiž podotknuto, že проказа въ житє neznamená v překladě Prochironu, jak myslí Jireček, nemoc v obilí (»eine Krankheit im Getreide«), nýbrž polní pych spáchaný na obilí. Slovo проказа znamená ovšem také λέπρα, malomocenství, avšak v právním smyslu jest to synonymum slov грѣхъ, съгрѣшеніе безчинье, jež znamenají vesměs zlý skutek, trestný čin. V tomto smyslu znám jest výraz проказа již v nejstarších památkách ruského práva, ve smlouvách s Řeky. Již ve smlouvě Olegově z r. 911 ve čl. 3 se praví: А о головахъ, иже ся ключитъ проказа, урядимся сице . . . . (Zajímavo jest, že i v dotčeném článku Prochironu uvádí se termin съгрѣшеніе jako synonymum slova проказа.) Podobně praví se ve čl. 12 smlouvy Igorovy s Řeky z r. 945: Аще ли ключится проказа нѣкака отъ Грекъ . . . Malý příklad se slovem проказа ukazuje nejlépe, jak naléhavá jest potřeba vydati pořádný slovník staroslovanských právních výrazů. Staroslovanský slovník Miklosičův pro právnickou potřebu nijak nedostačuje.

Hlavní část Jirečkovy rozpravy tvoří čtvrtá kapitola jednající o starém srbském soudnictví. Spisovatel dospívá tu k výsledku, že před vydáním Dušanova Zákonníka bylo v Srbsku soudnictví a správa spojena v jednom. Županové, sevasté, kastelláni a knezové byli zároveň soudci. Zvláštní soudce měla pouze západní města a Sasové. Dosazení zvláštních soudců vedle místodržících jest prý podle všeho asi Dušanova novota (str. 176). Autor vyšetřuje dále kompetenci carských soudů a uvádí řadu trestných činů vyhražených carskému soudnictví (str. 177, 178, 180). Některých otázek soudního řízení dotýká se spisovatel na str. 181, o porotě píše na str. 182—184. Málo jest mu známo o patrimoniálním soudnictví světských pánů (str. 185), více o soudnictví vrchností církevních (str. 185 a 186) a soudnictví měst (str. 186—189). Podav obraz soudnictví až do doby Dušanovy, věnuje autor pozornost srbskému soudnictví v dobách pozdějších (str. 189—199). Celá kapitola čtvrtá jest znamenitým příspěvkem k dějinám srbského práva.

V kapitole páté píše prof. Jireček o rukopisech a recensích textu Dušanova Zákonníka a v kapitole šesté vykládá několik důležitých terminů, jako baština, kjefalija, planina, sebr, stan a j. K slovu s t a n bylo by vhodno uvésti, že termin tento vyskytuje se ve smyslu »pohoštění« i v právu polském. V lat. listinách píše se statio a kromě toho i stan, na př. stan ducale. Jest to táž povinnost poddaných, která se u Chorvatů nazývá stanak, prieselica, lat. descensus, v právu českém pak nocleh, pernoctatio (na př. pernoctationes, quae noclehe nuncupantur).

Slovo властеличић obmezuje prof. Jireček pouze na půdu srbskou a bosenskou, avšak máme doklad i ze statutu Polického (čl. 23 a, vyd. Jagićova). Možná ovšem, že se k Poličanům výraz tento dostal od Srbů.

Rozpravu prof. Jirečka vítáme jako pozoruhodný příspěvek chudé jinak literatury slovanských právních dějin. *Dr. Karel Kadlec.*

W sprawie sankcyi Statutu Mazowieckiego pierwszego z roku 1532. Napisał *Oswald Balzer.* (V Krakově 1900, str. 94, otisk ze XL. sv. Rozpraw Wydziału hist. filoz. Akademii Umiejętności w Krakowie.)

Neúnavný a neobyčejně plodný polský právní historik řeší tu otázku dodnes ještě spornou, byl-li t. zv. svod mazovských zákonů Vavřince z Praž-

mova, předložený na Krakovském valném sněmu r. 1531/32 ke královské sankci, skutečně potvrzen čili nic. Jak známo, existují tři svody mazovských zákonů: jeden z r. 1531, nazývaný dle vojevody mazovského a vicesgerenta královského Vavřince z Pražmova, svodem Pražmovského, druhý z r. 1540, nazývaný kodexem Goryńského, a třetí z r. 1576, resp. 1577, známý pode jménem Excepta ducatus Mazoviae. Bylo nápadné, že od prvního sepsání mazovského práva neuplynulo ani pět let, a na sněmě Varšavském svolaném na podzim r. 1536 za vojevody a vicesgerenta Petra Goryňského učiněn nový pokus sepsati mazovské právo. Novému návrhu zákonníka slouží za základ svod první. Tohoto vzoru drží se nový návrh do značné míry. Rozdílů mezi nimi není příliš mnoho. Kdežto prvý svod měl 248 článků, má jich svod druhý 259, tedy o 11 více. Ze svodu prvního vynecháno bylo úplně 8 článků, 2 staženy byly s jinými v jeden, 21 článků dodáno nových a 77 článků změněno. Svod druhý nabyl sankce královské dne 17. ledna 1540. Jak podobnost obsahu obou svodů, tak i rychlé vydání svodu druhého za prvým byly příčinou, že se počalo pochybovati o sankci svodu prvého, a za důvod sepsání svodu nového pokládána byla právě okolnost, že svod prvý nebyl od krále potvrzen. Mínění tohoto jest A. Winiarz, který otázce dotčené věnoval spis »O zwodzie zwyczajów prawnych Mazowieckich układu Wawrzyńca z Pražmowa« (v Krakově 1895, sv. XXXII. Rozpraw Wydz. hist. fil. Akad. Umiej., též separ.). O sankci prvého svodu jest přesvědčen K. Dunin ve spise »Dawne prawo Mazowieckie« (1880). Spornou otázkou zabývá se nyní i prof. Balzer a dochází k výsledku, že po bližším prozkoumání pramenného materiálu uznati sluší důvody mluvící proti sankci prvého svodu za důvody jen zdánlivé. Přidává se tedy proti A. Winiarzovi k mínění K. Dunina, jež doplňuje novými důvody. Zmíněné dva svody mazovských zákonů nenazývá Balzer způsobem dosud obvyklým dle jmen vicesgerentů, poněvadž ani jeden ani druhý nebyl kompilátorem, nýbrž užívá názvů Statut mazovský prvý a Statut mazovský druhý. Excepta nazývá pak důsledně Statutem třetím.

V odstavci třetím své práce uvádí autor důvody, jež svědčí o tom, že Statutu prvému dostalo se královské sankce. Dokladem jest sám nadpis Statutu, umístěný v čele seznamu článků Statutu v rukopise Korunní metryky. Máme však též svědectví, že Statut onen byl publikován jako závazné právo, a máme i doklady, že v nejbližší době po vydání byl též praktikován.

V odstavci čtvrtém dokazuje prof. Balzer, že Statut maz. prvý byl potvrzen dne 29. ledna 1532, jednoho z posledních dnů sněmu krakovského z r. 1531/32 zároveň se čtyrmi doplňujícími jej neb měnícími novellami. Poněvadž Statut druhý, který jej zrušil, potvrzen byl 17. ledna 1540, platil onen prvý velký kodex soudního práva mazovského po osm let.

V odstavci pátém jedná autor o přípravných pracích k sepsání druhého Statutu mazovského, o projektech z let 1533, 1536 a 1539.

Rozpravu svou končí prof Balzer několika novými detaily ze života vicesgerenta mazovského Petra Goryňského a uveřejňuje jako dodatky tři právní památky souvisící s probíranou otázkou.

Dr. Karel Kadlec.

Příručné knihy dějin ruského práva. Referuje Dr. *Karel Kadlec.*

Literatura příručných dějin ruského práva vzmáhá se v posledních letech velmi utěšeně. V uplynulém třiletí 1898—1900 vyšla tři díla úplně nová a dvě v nových vydáních. Professor kyjevské univ. M. N. Jasinskij vydal roku 1898 své přednášky o vnějších dějinách rus. práva (I. sešit), professor kazaňské univ. N. P. Zagoskin r. 1899 I. sv. obšírné právní historie rus. národa a professor petrohradské univ. V. N. Latkin téhož r. 1899 učebnici dějin rus. práva XVIII. a XIX. století. Kromě toho vyšlo roku 1899 druhé doplněné vydání přednášek a studií o starých dějinách rus. práva od prof. petrohradské univ. V. Sergějeviče a r. 1900 třetí doplněné vydání přehledu dějin rus. práva od kyjevského prof. M. F. Vladimirského-Budanova.

Hodlajíce seznámiti českého čtenáře s uvedenými spisy, zmíníme se za příčinou jich ocenění také stručně o literatuře starší a vůbec o pracích věnovaných vývoji dějin ruského práva.

Literatura příručných knih podávajících celkový aneb aspoň částečný přehled dějin ruského práva není starší než tři desetiletí. Teprv universitním řádem z r. 1863 zřízena byla na ruských universitách samostatná stolice dějin ruského práva, a nového řádu použito nejdříve na universitě Varšavské r. 1869. Od té doby počaly se dějiny ruského práva pěstovati z professe. Na jednotlivých universitách přednášela se a přednáší se ruská právní historie namnoze od dvou učitelských sil, professora a docenta dějin ruského práva. V zápětí za obsazením stolic počaly se objevovati příručné knihy dějin ruského práva. Tou dobou jest jich už celá řada. Lze je rozděliti jednak na t. zv. učebnice čili přednášky (lekce) neb kursy, jednak na příručné knihy, které jsou částečně přednáškami, částečně však podrobnějšími studiemi. Rozdíl tento jeví se již v nadpisech. »Přednášky« nadepsány jsou Лекціи nebo Курсъ, též Учебникъ. Ostatní příručné knihy mají název Лекціи и изслѣдованія (Přednášky a studie). Více zastoupeny jsou ovšem učebnice, dle kterých se přednáší i zkouší; v menšině jsou ostatní příručné knihy, které jen částečně obsahují přednášky. Ke spisovatelům učebnic náležejí: Leontovič, Michajlov, Zagoskin (starší svou prací), Běljajev, Vladimirskij-Budanov, Latkin, Mroček-Drozdovskij a Jasinskij. »Přednášky a studie« vydali Sergějevič, Samokvasov a Zagoskin (dílo novější).

Kromě toho možno rozděliti příručné knihy dějin ruského práva jednak na práce pojednávající o dějinách pramenů čili o t. zv. vnější právní historii, jednak na spisy podávající přehled vnějších i vnitřních právních dějin. Mezi těmito posledními pracemi možno opět rozeznávati přehled celkového vývoje od přehledů jednotlivých období. Knihy zabývající se dějinami pramenů týkají se jen vývoje částečného.

Pouze o dějinách pramenů jednají spisy prof. Latkina a Jasinského, Jediné období (periodu) ruské právní historie vyličují práce prof. Zagoskina (starší práce, jež jedná o době moskevské) a prof. Latkina (o XVIII. a XIX. století čili o t. zv. době císařské). Ostatní spisy až na skrovnou výjimku (u Leontoviče) podávají aneb aspoň podávati hodlají (u nového díla Zagoskina) přehled celkového vývoje ruského práva. Přehled tento trpí však skoro u všech prací nesouměrností. O některých věcech jedná se v jednotlivých

knihách až příliš obšírně, kdežto o jiných až příliš stručně, a některé se vůbec přecházejí mlčením. Platí to zejména o t. zv. »přednáškách a studiích« prof. Samokvasova a Sergějeviče. Jediné dílo, které možno pokládati za dosti souměrné a všestranné (všímáť si vývoje práva veřejného i soukromého), jest Vladimirského-Budanova Обзоръ исторіи русс. права.

Prvý pokus napsati učebnici dějin ruského práva učinil prof. *Leontovič.* Zůstal však při pouhých počátcích. Již r. 1869 vydal (v Oděsse) nedokončený spis Исторія русскаго права. Po druhé učinil prof. Leontovič podobný pokus r. 1889, uveřejniv v Zap. Novoross. Univ. (sv. 50) a pak separátně (o 1 seš.) Краткій очеркъ исторіи русс. права. Třetí jeho pokus nazv. rovněž Исторія русс. права vyšel pod. v Zap. Nov. Univ. (r. 1892, sv. 57) a pak i separátně. Označen jest ve vedlejším záhlaví jako »universitní kurs« a jako »úvod« (введеніе).

Prvý celkový přehled dějin ruského práva pochází od prof. M. M. *Michajlova.* Práce jeho Исторія русс. права vydána byla roku 1871 na základě stenografovaných jeho universitních přednášek (v Petrohradě, 4 seš., předn. I.-LXXIX.). Kurs tento doveden jest sice až do Suděbných ustavů z r. 1864, avšak vědeckým požadavkům nevyhovuje.

Jiným pokusem aspoň částečného vylíčení dějin rus. práva byla práce prof. N. P. *Zagoskina,* Исторія права Московскаго государства (sv. I. v Kazani, 1877, sv. II. seš. I, t. 1879). Jak již z nadpisu díla tohoto viděti, bylo jeho úkolem podati právní vývoj pouze v t. zv. periodě moskevské.

Po Zagoskinu vystoupil s prací o dějinách rus. práva prof. *D. J. Samokvasov.* R. 1878 vyšla prvá část jeho díla Исторія русс. права (Обзоръ теорій и источниковъ по вопросу о началахъ политико-юридическаго быта славяно-русскихъ племенъ) a r. 1884 část II. (Происхожденіе Славянъ. Происхожденіе Русскихъ Славянъ). Samokvasov vystoupil tu s učením, že předky Slovanů byli Skythové. Učení to narazilo sice na odpor, avšak autor od názoru svého neustoupil. R. 1888 vydal Samokvasov dřívější svou práci znova, a sice zpracovanou jakožto »Университетскій курсъ«. Uvedený spis starší zpracoval Samokvasov opětně a vydal jej spolu s doplňky roku 1896 pod dvěma záhlavími. Prvý a druhý sešit má nadpis Изслѣдованія по исторіи русс. права, třetí sešit pak Лекціи по исторіи русс. права, a jakožto subtitul nadpis Студенческій конспектъ. Obsah odpovídá úplně záhlavím. V prvých dvou sešitech podáno jest mnohem více, než co mají obsahovati universitní přednášky. Ráz přednášek má sešit třetí, ač sluší poznamenati, že naproti prvým dvěma sešitům jest obsah sešitu třetího příliš kusý a neúplný. Více o díle Samokvasova napsal jsem do Věstníku slovanských starožitností, sv. II. 1899, str. 105—108. Zde budiž jen poznamenáno, že ve spise Samokvasova viděti jest více archeologa než právníka. Prvý sešit díla zabývá se jen otázkami všeobecnými, sešit druhý dobou »předstátní« čili »dobou států plemenných« neb »dobou pohanskou«; teprve ve třetím sešitě probrány jsou ve formě stručného přehledu (konspektu) tři doby následující: údělná (čili zemská, nazývaná též knížecí neb údělně-věčovou), moskevská a císařská.

Roku 1879 vyšlo pohrobní vydání přednášek prof. *J. D. Běljajeva* dějinách ruského práva, Лекціи по исторіи русс. законодательства (v Moskvě

2. vyd. 1888). Kursu prof. Běljajeva, který ostatně dnes již zastaral, vytýká prof. Zagoskin jmenovitě nedostatek historické kritiky v užívání pramenů mnohdy dosti pochybného rázu, nesoustavnost a nesouměrnost v jednotlivých částech, bezdůkaznost mnohých tvrzení, zvláště co se týče starší doby, těžkou formu podání a ne vždy správné vymezení právních pojmů. Kniha Běljajeva jde až do vydání Svodu zákonů.

R. 1883 vyšlo prvé vydání universitních přednášek a spolu i obšírnějších studií prof. J. V. *Sergějeviče*, jednoho z předních představitelů dějin ruského práva. Kniha nazv. Лекціи и изслѣдованія по исторіи русс. права vyšla pak v opravených a doplněných vydáních v l. 1886—1887 a 1889—1890. Spis doveden jest do sestavení Svodu zákonů. Pozorovati jest na něm rovněž nesouměrnost. Povstalť spojením z několika monografií a doplněním jich, jako monogr. Вѣче и князь (1867), Земскіе соборы въ Моск. государствѣ (Сборникъ госуд. знаній Безобразова (sv. II. 1875), Греческое и русское право въ договорахъ съ Греками (Ж. Мин. Н. Просв. 1882, č. 219), Откуда неудачи Екатерининской законодательной коммиссіи? (Вѣст. Евр. 1878, č 1). Přes dotčenou nesouměrnost má však kniha Sergějevičova velikou cenu. Snesť i přísnou vědeckou kritiku. Kromě uvedeného díla vydal Sergějevič r. 1894 (v Petrohradě) podobný spis Лекціи и изслѣдованія по древней исторіи русс. права. V díle tomto podává se pouze předpetrovská právní historie. Druhé doplněné vydání vyšlo r. 1899. Ještě více než při prvém spise jest viděti na tomto druhém díle Sergějevičově velkou nesouměrnost. Celá kniha dělí se na pět kapitol: v prvé kap. se jedná o pramenech práva, ve druhé o právu státním a správním, ve třetí o trestním, ve čtvrté o civilním a v páté o procesním. Ačkoli však spis Sergějevičův podávati má vývoj prvé i druhé periody ruských právních dějin, mluví se v pramenech pouze o některých právních památkách prvé (knížecí) doby. Doba moskevská se tu v pramenech pomíjí mlčením. Avšak i prameny prvé doby uvedeny jsou nesouměrně. O smlouvách se Řeky sotva že se stala malá zmínka; tak zvané církevní stavy se ani neuvádějí. Polovici prvé kapitoly zaujímá část o Ruské Pravdě, jež byla mimo to uveřejněna v Žur. Min. Nar. Prosv. 1899, seš. ledn. V kapitole druhé jedná se zase skoro výhradně o správě v periodě moskevské, kdežto správa v době prvé se odbývá velmi stručně. Že se v obou spisech Sergějevičových o některých otázkách píše příliš stručně, a jiné že se vůbec mlčky přecházejí, vysvětluje se tím, že autor vydal jako doplněk obou svých knih důležité dílo Русскія юридическія древности, jehož od r. 1890 vyšly 2 svazky ve třech částech. (Sr. můj referát o tomto díle v Č. Č. M. 1894, str. 471—481; 1898, str. 365—369.)

Po prvém spise Sergějevičově vyšla r. 1886 učebnice prof. kyjevské university M. F. *Vladimirského-Budanova*, Обзоръ исторіи русс. права. Druhé opravené a doplněné vydání vyšlo r. 1888, nejnovější (třetí) doplněné vydání r. 1900. Jak již shora poznamenáno, jest to dosud nejlepší příručná kniha ruských právních dějin. Velmi důkladné jest zvláště poslední vydání, o němž jako literární novince tu učiniti sluší větší zmínku než o spisech starších. Od druhého vydání učebnice Vladimirského-Budanova do vydání třetího uplynulo dvanáct let, a literatura právní historie ruské se zatím značně obohatila. Vyšlo zejména dotčené dílo Sergějevičovo Русс. юрид. древности, v němž

se autor ve mnohých otázkách značně odchyluje od mínění druhých badatelů, a kromě toho vzrostla vůbec historickoprávní literatura. Na mnohé z novějších spisů reaguje Vladimirskij Budanov v třetím vydání svého Obzoru a na četných místech polemisuje zvláště s prof. Sergějevičem. Tím vzrostlo dílo jeho naproti druhému vydání o 125 stran. (Nové vydání má 667 stran.) Rozšířeny jsou na př. části jednající o třídách obyvatelstva (zde reaguje autor též na spis Pavlova-Silvanského Госуд. служилые люди, na knihu Ďjakonova Очерки изъ исторіи сельскаго населенія), o bojarské dumě (v tomto předmětu uchyluje se prof. Vladimirskij-Budanov mnoho od Sergějeviče), o financích, o právu trestním, o subjektech soukromého práva (tam, kde jedná o otrocích), o právu dědickém, věcném atd.

Po prvém vydání učebnice Vladimirského-Budanova vyšly r. 1888 přednášky professora petrohradské university V. N. *Latkina* Лекціи по внѣшней исторіи русс. права (Моск. государство и Россійская имперія); 2. vyd. 1900. Jak již z nadpisu viděti, zabývá se kniha Latkina pouze dějinami právních pramenů, a to ještě jen doby moskevské a císařské. Dnes jest spis ten již rozebrán.

R. 1892 vyšly v obmezeném počtu výtisků (pro posluchače) univ. přednášky prof. mosk. univ. P. N. *Mročka-Drozdovského* Исторія русс. права по лекціямъ. Kniha dělí se na dvě části. V prvé podávají se stručně dějiny ruského státního práva do konce XVII. stol, ve druhé se pojednává o pramenech práva. Část prvá má dva oddíly; v prvém se píše o státním a správním právu do vydání Suděbniků (vlastně do vydání prvého Suděbniku), ve druhém o státním a správním právu od vydání prvého Suděbniku do vydání Uloženija Alexeje Michajloviče, tedy od r. 1498 do 1649. V obou oddílech pojednává se nejdříve o státní moci, pak o sněmech, pokud se týče doby od r. 1498 do 1649 též o bojarské dumě, dále o správních orgánech a konečně o jednotlivých třídách obyvatelstva. V části druhé rozebírají se pouze nejstarší prameny ruského práva, zvláště Ruská Pravda, o níž napsal autor větší dvojsvazkové dílo Изслѣдованія о Русской Правдѣ (v Moskvě 1881—1885). O právních pramenech pozdějších, zejmena z doby moskevské Mroček Drozdovskij v přednáškách svých nemluví.

Vnějším dějinám ruského práva, a sice nejstarší době věnována jest kniha prof. M. N. *Jasinského* Лекціи по внѣшней исторіи русс. права (v Kyjevě 1898). Jest to dosud jediný spis v ruské literatuře, který se zabývá obšírněji pouze dějinami pramenů ruského práva v prvé době t. zv. zemské čili knížecí. Kniha má kromě úvodu 6 kapitol. V prvé jedná autor o právu obyčejovém, ve druhé o smlouvách (s Řeky, s Němci, o smlouvách ruských zemí se svými knížaty a smlouvách ruských knížat mezi sebou), o církevních stavech, o recipovaných sbírkách práva byzanckého, o Ruské Pravdě a o památkách věčového zákonodárství (o Pskovské a Novgorodské Sudné Gramotě). Spis Jasinského doplňuje se s knihou Latkina o vnějších právních dějinách ruských moskevské a císařské doby.

R. 1899 vyšel nový kurs dějin ruského práva, a sice tentokráte pouze za dobu císařskou (XVIII. a XIX. stol.). Jest to kniha prof. Latkina Учебникъ исторіи русс. права періода имперіи. Spisovatel praví v předmluvě, že tuto ru-

kověť pro své posluchače vydává jen proto, že Лекціи и изслѣдованія prof. Sergějeviče, vydané v obmezeném počtu výtisků, dávno již jsou rozebrány, a Obzor prof. Vladimirského-Budanova že jest v té části, která jest věnována novější právní historii, sepsán ve formě pouhého konspektu, tedy příliš stručně. Spis dělí se na dvě části; prvá věnována jest vnější, druhá vnitřní právní historii, a sice pokud běží o právo v celém objemu, tedy právo státní i správní, trestní, civilní i procesní. V části první pojednává prof. Latkin nejprve všeobecně o zákonodárné činnosti, pak o ustavech (speciálních zákonodárných aktech vydaných pro jistý právní nebo správní obor); dále o reglementech (řádech upravujících složení, organisaci, kompetenci a agendu jednotlivých orgánů správy), o separátních ukazech, instrukcích a manifestech a konečně o kodifikaci. V oddělení věnovaném právu státnímu píše se nejprv o území, pak o třídách obyvatelstva a na to o panovníkovi. Při právu správním pojednává se nejprv o správě ústřední, pak o místní (provinční) a konečně o jednotlivých správních odborech. Spis Latkina podává zkrátka zaokrouhlenou soustavu ruského práva v XVIII. a XIX. stol.

Na ohromných základech budováno jest nejnovější dílo o dějinách ruského práva. Jest to Исторія права Русс. народа (Лекціи и изслѣдованія по исторіи русс. права, томъ I., Kazaň 1899) od prof. N. P. *Zagoskina*. O díle tomto, jež má obsahovati plných dvanáct svazků, podal jsem stručný referát již v Národopisném Sbor. Českosl., sv VI., 1900, str. 201—203, i odkazuji tam.

Právo občanské.

Přehled literatury rakouského všeobecného práva občanského za rok 1900.

Nové zákony processní zaujaly i v roce 1900 většinu sil právníků literaturou se obírajících, tak že právu občanskému nedostalo se pozornosti takové, jakou vzhledem k významu jeho by bylo lze očekávati.

Z povšechných děl dlužno zmíniti se především o druhém díle *Krainzova* systemu rak. práva občanského, jenž v prvních vydáních spracován byv Pfaffem, v novém třetím vydání byl novější literaturou, judikaturou a změnami novými zákony nastalými doplněn Arminem *Ehrenzweigem*. O prvním díle téhož systemu, jenž vyšel již r. 1899 přináší referát Roztočilův Ztschft. f. Notariat na str. 23, o obou dílech referuje Till v Przeglądu prawa i adm. str. 225 a —*r* v Právníku str. 213. — Kommentář k obč. zák. sepsaný prof. *Jaworským* počal vycházeti v Krakově, o prvních deseti sešitech podává zprávu Till v Przeglądě str. 314. Týž referuje též obšírně tamže na str. 217 o prvním sešitě Podręczniku prawa prywatnego austryackiego vydaném 1899 od Bedřicha *Zolla ml.*, dále na str. 61 o Gellerově: Oesterr. bürgerliches Recht I. — Prof. *Spevec* vydal zlepšený chorvatský překlad občanského zákonníka rakouského v Záhřebě (oznámen od Tilla v Przeglądu str. 398).

Pro laiky a studující určeno jest dílo: Elemente des oesterr. Privat- u öffentlichen Rechtes mit Berücksichtigung der Gesetzgebung in Croatien-Slavonien von Dr. Bruno *Dürrigl* (Wien, Manz 1900), o kterémž referát podal

Roztočil v Zt. f. Not. str. 104. Rovněž pro neprávníky určen jest spis: Prof. Dr. G. *Marchet*, Das Recht des Landwirthes, I. Bd. Das oesterr. bürgerliche Recht und die Finanzgesetze; o kterémž rovněž referuje Roztočil v Zt. für Not. str. 143.

Řadu článků o vlivu nových zákonů processních na občanský zákonník dokončil Emanuel *Tilsch* v all. oest. Ger.-Ztg.; tyto články vyšly též v separátním vydání (Vídeň, Manz 1900).

I. Díl všeobecný. O otázce, jsou-li honební společenstva osobnostmi právnickými přednášel prof. Jiří *Pražák* v Právnické jednotě; přednáška uveřejněna jako článek v Právníku str. 341 a autor v ní dospívá k odpovědi kladné. Touže otázkou zabývají se dále: dr. František *Horáček* a dr. Čeněk *Pinsker* v Právníku str. 413 a 421. — K pojmu nadace podává v témže časopisu —*z* na str 447 kratší zprávu na základě praktického případu. — V Centralblattu f. jur. Praxis, str. 1, pokračuje Leo *Geller* ve svých studiích o občanském právě pod názvem: Zwischenpersönliche Gewalt- und Rechtsverhältnisse a probírá v jednotlivých oddílech: podstatu, nabytí a druhy moci (Gewalt), kterouž dle různých hledisek (forma, obsah, qualita, quantita) různě dělí (na př. disponující, spravující; nad osobami, nad jměním; generalní, specialní atd.).

II. Právo věcné. Nástin rakouského práva věcného podal Arnošt *Demelius* ve sbírce: Grundriss des oesterr. Rechtes (I. sv. 3 odd.), referát Tillův o tomto spise obsahuje Przegląd str. 974. — Právo knihovní zastoupeno jest třetím vydáním spisu: Das oesterr allg. Grundbuchsgesetz in seiner praktischen Anwendung od dra Jindřicha *Bartsch-e* (Recense Rud. Pollaka v Ger. Ztg str. 142). Práva knihovního týkají se dále: článek o vlivu řádu exekučního na právo knihovní od dra Viléma *Pospíšila* (v Právníku str. 601); článek o vyhledávání pozemků železničních od Františka *Krušiny* (v Právníku str. 485); pak recense spisu: Das Publicitätsprincip od Emanuela *Adlera* (vydaného 1899) a to: od prof. Karla Adlera v Ger. Ztg str. 175, od dra Josefa Žaluda v Právníku str. 705 (obšírně) a od prof. Pfersche v Grünhutově časopise XXVII. str. 235; poslední zastává se panující theorie, zejmena Randou založené, proti Adlerovi, vytýkaje mu hlavně, že klade přílišnou váhu na ustanovení nejvšeobecnějšího znění (§ 4. knih. ř, § 469 obč. z.), kdežto panující učení vychází z jednotlivých otázek a vyhledává všeobecná pravidla berouc zřetel na získané jednotlivosti. — O právním postavení mimoknihovně oprávněného při exekuční dražbě nemovitostí pojednává dr. Tadeáš *Bujak* v Ger. Ztg. str. 193, bera za základ ustanovení § 170 č. 5 ex. ř. — Mala fides nabývajícího jest předmět rozpravy dra *Mariniće* v Slovenském pravniku str. 258. — Příspěvek k nauce o ochraně držby podává Jindřich *Juster* v Ger. Halle str. 475, pojednávaje na základě historickém o prozatimní zápovědi stavby dle § 340 obč. zák.

a) Vlastnictví. *Randova* Práva vlastnického vyšlo páté vydání, jež doplněno bylo příslušnou novou literaturou a v němž zejmena přihlíženo též ke změnám nastalým novými zákony processními. — Pamětní kniha vydaná universitou Lvovskou k jubileu university Krakovské obsahuje též pojednání *Lva Pinińského:* Pojęcie i granice prawa własności. — O právní povaze

spodních vod (Grundwässer) píše dr. *Turnwald* v Jur. Bl. str. 421, přidávaje se ze tří projevených náhledů: Randova (res omnium communes), Peyrerova a Pražákova (veřejné vody) a Ulbrichova (pars fundi, soukromé vody) k poslednímu. — Příspěvek k nauce o statku veřejném podává Maximilian *Formánek* (v Právníku str. 861), pojednávaje o tom, kterak jest postupovati, má-li být zcizen a do knih pozemkových zapsán statek veřejný, obci náležitý. — O právu beneficiata pojednává dr. Jan *Hejčl* v časopise českého duchovenstva str. 305 (Vlastnické právo kněze katolického k důchodům církevním). — K nauce o právech immateriálních (duševním vlastnictví) náleží obsáhlé pojednání Emanuela *Adlera* v Grünhutově časopise XXVII. str. 513, jež vyšlo i v separátním vydání (Vídeň, Hölder 1900) pod titulem: Civilrechtliche Erörterungen zum Patentregister; v tomto spise pojednává se zejmena též o držení v právu patentním (odd. VII.: Erfindungsbesitz, Patentbesitz, Patentregisterbesitz). Od držení vynálezu (Erfindungsbesitz) rozeznává držení vykonávání (Ausführungsbesitz) ve zvláštním článku dr. Arnošt *Bettelheim* v Ger. Ztg. str. 190 (Das Recht des Erfinders aus dem Ausführungsbesitze). Dobrozdání o právu autorském na dílech architektonických uveřejňuje dr. Leopold *Katz* v Jur. Bl. str. 409.

b) Práva na věci cizí, zejmena zástavní. — Rázu de lege erenda jest dobrozdání *Grabmayrovo*: Bodenentschuldung u. Verschuldungsgrenze, o kterémž pojednává *Randa* v Ger. Ztg. str. 297. — V Ger.-Halle (str. 216) píše *Reinhold* o otázce, zda pohledávky mohou býti předmětem práva zástavního, a hájí odpověď zápornou, považuje zastavení pohledávky za druh rukojemství, kteréž rozděluje na dobrovolné a nedobrovolné; nedobrovolné rukojemství nastává právě zastavením pohledávky. Týž autor v témž časopise (str. 571) zastává se náhledu, že v případě § 469. obč. zákona exekučně nenabývá se práva zástavního na pohledávce zaniklé, avšak dosud z knih nevymazané, jelikož zákonodárce chtěl chrániti úvěr reální, nikoli i pouhý personální. — O exekučním právu zástavním na platech služebních píšou: Berthold *Pick* v Grünhutově časopisu (XXVIII. seš. 1: Die Lohnbeschlagnahme nach oesterr. und deutschem Rechte, zugleich ein Beitrag zur Kritik juristischer Begriffsbildung; vyšlo též ve zvláštním vydání) a Albert *Ehrenzweig* v Jur. Bl. (str. 73: Execution auf Dienstbezüge wegen privilegierter Forderungen nach dem Einf. Ges. zur Ex. O., zejmena na základě čl. IX. č. 8 a 10). — K nauce o zabavení pohledávek a o soudním právu podzástavním přispívá dr. Jindřich *Karnert* v Ger. Ztg. str. 95, hlavně polemisuje proti Tilschovi. — Dr. K. *Bežek* píše v Zt. f. Not str. 9 o záznamu práva zástavního jako exekuci k zjištění (čl. XIII. č. 5 úv. z. k ex. ř., resp. § 38. knih. zák.). — Pamětní kniha university Krakovské vydaná k jejímu jubileu obsahuje pojednání Josefa *Brzeského* o právech věřitelů tabulárních v případě požáru, když nemovitost byla pojištěna. — O vojenských kaucích svatebních pojednávají: *Roztočil* obšířně v Ztschft. f. Not. str. 283, Moric *Sternberg* v Ger. Halle str. 511 a *S. B.* v Ger. Ztg. str. 19. — O postoupení knihovního pořadu, zvláště před výměnkem píší František *Lošan* (v Právníku str. 717) a Václav *Fryc* (tamtéž str. 834), o knihovní přednosti též August *Černý* v hovorně Právníku str. 779. — V Zt. f. Not. str. 212 odůvodňuje *Ofner* pod titulem: Zur Praxis des § 1101 a. b. G.-B. svůj náhled, že žádost za

zájemné popsání svrchků lze spojiti i s pouhou žalobou určovací v příčině činže nájemní. Náhledu tomu odporuje Jan *Steiner* v témže časopise pod týmže titulem na str. 278.

III. Právo obligační O »pravosti« pohledávky jakožto podmínky kompensace pojednává prof. *Schrutka* v Ger. Ztg. str. 119 zejmena vzhledem k ustanovení nového řádu soudního o projednávání v případě namítání kompensace. Otázky kompensace týká se i článek dv. r. *Otta* v témže časopise str. 397. O regressu pro zaplacení cizího dluhu (dle §§ 1358, 1422, 1423 obč. zák. rak.) píše Mirko *Košutić* v Mjesečniku pravničkoga družstva u Zagrebu str. 17. Jakožto výňatek z komentáru svého uveřejnil prof. *Jaworski* pojednání o theorii úplat peněžných a o judikatuře dotyčné v Przeglądu pr. i adm. str. 1, o valutách píše též J. *Kavčnik* v Slovenském Právníku str. 65.

a) Právní jednání, zejmena smlouvy. Na historickém a srovnávacím základě založena jest civilistická studie dra *Steinbacha:* Treu und Glauben im Verkehr (Ger. Ztg. str. 1), jež vyšla též ve zvláštním otisku; referat o ní podává Till v Przeglądě, str. 723. — O nedovolených právních jednáních dle rak. práva s ohledem na něm. obč. zák. pojednává dr. *Grabscheid* v Ger. Ztg. str. 373 a v témže časopise na str. 426 *Ofner* o smlouvách jednostranně nemravných. — Přednáška dra *Coulona* o funkcích formy a sice o funkci právo zakládající a o funkci právo zachovávající uveřejněna jest v Ger. Ztg. str. 8. — O významu ústních úmluv, byla-li uzavřena smlouva písemní (§ 887 obč. zák.), obsahuje obšírný výklad pojednání *Allerhandovo* v Przeglądě prawa i adm. str. 161; o vlivu civ. řádu soudního na § 887 obč. zák. píše *Schulbaum* v Ger. Halle str. 133. — Jmenovaná již pamětní kniha university Lvovské obsahuje pojednání Ernesta *Tilla* o právním významu automatu, jež vyšlo i ve zvláštním otisku a v němž zkoumá se zejmena otázka offerty. Téhož předmětu dotýká se, jinak více k trestnímu právu hledící, přednáška dra *Prušáka:* O deliktech na automatech (Právník str. 403), o kterémž předmětě od téhož autora pochází i článek v Časopisu českých advokátů str. 51. — Praktický případ k vyjasnění otázky v příčině pactum reservati dominii při smlouvě trhové přináší dr. *Pappafava* v Ger. Halle str. 333, o dvou rozhodnutích týkajících se takové úmluvy při smlouvách splátkových píše Dr. *S.* v témže časopise str. 440. — Pod titulem: Die Kündigung des Dienstvertrages nach dem allg. bürg. Ges. B. pojednává *Ofner* o otázce, zda možno smlouvu služební, není-li výpověď umluvena ihned zrušiti; na polemiku *Sternbergovu* v Ger. Halle str. 357 odpovídá v posléz dotčeném časopise na str 391. O smlouvě čelední při vnucené správě píše *Menoušek* v hovorně Právníka str. 881; a recensi spisu *Dniestrzańského:* Das Wesen des Werklieferungsvertrages im oesterr. Rechte přináší Právník str. 29 od dra *N.* — O lhůtě promlčecí při nárocích ze smluv společenských jedná dr. Karel *Schreiber* v Ger. Ztg. str. 413 a o poměru kolonátním v Dalmacii, zejmena v okresu Kninském, uveřejnil obšírné pojednání Luigi *Salvi* v Gazz. dei Tribunali str. 2. — Smluv svatebních týká se článek *Roztočilův* v Zt. f. Not. str. 250: Sind Ehepacte über Mobilien ohne notarielle Errichtung giltig? — V článku o hře a sázce pojednává *Horsetzky* (Ger. Halle str. 13) hlavně o otázkách, zda možno učiniti sázku žalovatelnou uznáním anebo složením směnky jako ceny a odpovídá k první záporně, k druhé kladně; dr. Heřman

Hollerstein pak píše v článku: Das Differenzgeschäft als Wette hlavně o poměru zástavy neb depôt-u k ceně sázky (Jur. Bl. str. 263). Vůdčí ideu pojištění shledává *Dniestrzański* v pojednání takto nadepsaném (Przegląd str. 489) v rozložení škody.

b) Závazky ze zákona. Samostatný spis: Versio in rem (Studie zu den Problemen der Rechsentwickelung und Gesetzesinterpretation auf Grundlage des oesterr. Rechtes) vydal dr. Moric *Wellspacher* (Vídeň, Manz 1900), o kterémž referuje Roztočil v Zt. f. Not. str. 183. — O nuceném provedení nároku na zrušení spoluvlastnictví píše dr. *Schmid* v Ger. Ztg. str. 249.

c) Náhrada škody. V knize pamětní university Krakovské obsaženo jest pojednání Ignáce *Weinfelda* o příčinném svazku při závazcích k náhradě škody dle theorie práva rak. i obecného. — O ručení podnikatele za náhradu škody dle úrazového zákona pojednává dr. V. *Kasanda* v Časopisu českých advokátů; o témže předmětě měl přednášku v Právnické jednotě, jejíž obsah udán v Právníku na str. 712. — Zákona o ručení železnic parou hnaných za poškození na těle týká se pojednání dra Emanuela *Tilsche*: O zavinění poškozeného, je-li nepříčetný, v Jur. Bl. str 337, jež v samostatném vydání jest předmětem recense Arnošta Tilla v Przeglądě prawa i adm. str. 724. O ručení obce Pražské za úraz tělesný na dráze elektrické způsobený vykládá dr. Karel *Hubáček* v Právníku str. 126; v témže časopise na str. 437 pojednává *—š* o přednášce: Haftpflicht der Kraftfahrzeuge již měl Karel Hilse v právnické společnosti Berlínské. Praktický případ o bolestném podává *Mathias* v Ger Ztg. str. 236.

IV. Právo dědické. O *Andersově* nástině práva dědického, jenž vyšel r. 1899 jakožto další část řečeného již: Grundriss des oesterr. Rechtes, vyšla recense od *E.* v Ger. Ztg. na str. 23. — Do pamětní knihy university Lvovské přispěl *Dniestrzański* projednáním »o dożywociu małżonka« dle rak. práva; o témže předmětě měl přednášku, jejíž obsah udán v Przeglądě prawa i adm. na str. 318; týž uvádí, že doživotí manžela zakládati se může v testamentu (§ 608 obč. z.), na smlouvě (§ 1255 obč. z.) a na zákoně (§ 757 obč. zák.). — O tom kterak práv jest dědic, jenž přihlásil se s dobrodiním inventáře, podává srovnávací studii dr. *Hofer* v Zt. f. Not. str. 266. — Pod titulem: Pokus o nástin výkladu k § 822 ob. z. obč. pojednává K. *Skřipský* zevrubně o § 822 obč. z. ve Zprávách právnické jednoty Moravské str. 115. — S ohledem na nový soudní řád píše dr. *Kirschbaum* o vedlejší intervenci legatářů ve sporu o neplatnost testamentu v Ger. Halle str. 267. — Dr. Čeněk *Pinsker* vydal studii o posloupnosti do fideikomissu jaroměřického (Die Succession in die gräflich Kaunic'sche Secundogenitur Jaroměřic).

V. Právo rodinné. Ke konci roku vyšel spis: Wyklad austr. prawa małżeńskiego osobowego i majątkowego, jejž vydal Ernest *Till*, jakožto první část pátého dílu svého systemu rak. práva obč. — Recensi o *Andersově*: Grundriss des Familienrechtes, vydaném r. 1899, podává *E.* v Ger. Ztg. na str. 23. — Práva rodinného dotýká se spis: Hlavní pravidla o vedení matrik od prof. bohosl. *Kupky* v Brně. — O otázce, zda třeba smírčích pokusů i v řízení o rozloučení manželství, píše dr. L. *Adler* v Ger. Ztg. str. 418. — O vý-

voji rozeznávání veřejných a soukromých překážek manželství pojednává Emanuel *Tilsch* v historicko-kritické studii o řízení ve věcech manželských v Právníku na str. 261. — K výkladu § 158 obč. z přispívá *Schwalb* v Ger. Ztg. str. 268. — O otázce donucovacího vychovávání nezletilých jednají: dr. Alfred *Bloch* v Ger. Ztg. str. 41 (Der richterliche Vormund, ein Beitrag zum Capitel Kinderschutz; srv. i korespondenci v témže časopise na str. 247); pak Dr. *H. v M.* v Jur. Bl. str. 565 (Zwangserziehung eine socialethische Nothwendigkeit); touže otázkou obírala se též řeč nastupujícího rektora dra *Stupeckého*, dosud neuveřejněná. *Doc. Dr. E. Tilsch.*

O předních pomůckách ke studiu nového občanského zákonníka německého.

Nemá snad býti úkolem těchto slov, podati zevrubný přehled celé mladé literatury nového zákonníka, nebo kritiku jednotlivých, třeba jen znamenitějších zjevů této literatury; chceme zde toliko vytknouti nejdůležitější díla, principy, jakými spracovatelé jejich jsou ovládáni, a v hlavních rysech i výsledky, jakých jmenovitě dle úsudku jiných dosahují.

Ještě neuplynulo 5 let od oné doby, kdy vydán »občanský zákonník pro říši německou« a již nyní obtížno jest sjednati sobě přehled o literatuře, která, jak bylo lze očekávati, z důvodů velice různých neobyčejným způsobem narostla. Je to jmenovitě literatura kommentárová a kompendiosní, jež značně převládá nad lepšími zjevy literatury monografické (dosud až na nečetné výjimky hlavně v časopisech zastoupené); zjev to zcela pochopitelný: Při značném počtu vysokých škol v Německu a ještě několikerém obsazení stolic práva občanského, dále při té okolnosti, že nejen dřívější učitelé práva partikulárního, nýbrž i všichni, kdož právo římské přednášeli a přednášejí, odbývají nyní přednášky o právu občanském, jakož i že bylo hojně odbýváno zevrubných přednášek v různých kursech, — nelze se diviti, že každý pokládal za svůj úkol založiti sobě přednášky pro celý obor, a rozšířiv je (po případě ani tak neučiniv) vydal je tiskem.[1]) — Nehledě ani k spisům, které podržely ráz i jméno přednášek, vznikly takřka veškeré spisy systematické tímto způsobem, což vyplývá již z nepatrného poměrně objemu vydání počátečních oproti pozdějším.[2]) Ozývají se ovšem hlasy, toužící na nedostatek literatury monografické[3]) a tvrdící, že více jest jí potřebí než kompendií a kommentářů. Jeden důvod však, positivní, proč píšou se kompendia, právě uveden; druhý, negativní, proč nepíšou se monografie, aspoň v hlavním rysu, myslím, nikoli neprávem byl vytčen[4]) v ten smysl, že schází podklad pro detailní, monografické zpracování, podklad, na kterém zkoušeti lze ostří předpisů zákonných, dosah jich i bohatství případů, které pro to které ustanovení lze subsumovati, zkrátka vynášeti pomocí veškerých prostředků techniky vědecké latentní obsah práva — zevrubná obsáhlá judikatura. Judikatura však z cizího práva vyplynuvší (hlavně obecného, pruského a francouzského) neposkytuje pravé náhrady, a použití jí s plným zdarem nikterak se nepotkává (sr. na př. kommentáře *Schererův* a *Rehbeinův*, o nichž níže bude řeč).

Charakteristickým znakem takřka veškerých předmluv k souborným pracem o právu občanském jest odmítnutí snahy po dosažení plné samo-

[1]) Srov. *Oertmann*: Civilistische Rundschau v Archiv für bürgerliches Recht, sv. 17.

[2]) Sr. na př.: Einführung in das Studium des B. G. B. od *Endemanna* a *Gareise* (vyd. 1.) oproti vydáním pozdějším vydaným Endemannem.

[3]) *Stammler:* Das Recht der Schuldverhältnisse in seinen allg. Lehren str. VI. (ve sbírce Guttentagem pořádané: Das Recht des B. G. B in Einzelndarstellungen č. 5).

[4]) *Tuhr:* Deutsche Juristenzeitung r. 1900 č. 16.

statné vědeckosti.[5]) A skutečně nelze popříti, že literatura nalézá se ještě daleko oné výše, na jakou dospěla doktrina obecnoprávní; nových hledisek, nových myšlének nemnoho nalézti lze.[6]) Kritika arciť, nikoli ovšem veškerá (tak jmenovitě Juristische Rundschau *Staubem* v Deutsche Juristen-Zeitung redigovaná, zdá se míti ráz povzbuzující a nikoli kritický) — dosti přísně vytýká vady, nehledě ani k nesprávnostem v jednotlivostech, hlavně vady v principielním založení spisů, omlouvajíc je, a z části zajisté právem, mnohostí látky a krátkostí času. Je-li však kritika písemná často dosti přísná, byť jen ve rčeních všeobecných, jeví se kritika z kathedry mnohdy velmi nemilosrdnou, takže vynikajícím učitelem university lipské charakterisován byl systematický spis jinak dosti odporoučený a značně rozšířený, krátce v ten smysl, že neobsahuje mnohého, co obsahuje zákon, za to obsahuje mnoho, čeho v zákoně dopátrati se nelze.

Tří principielních otázek, výkladu samého zákona se nedotýkajících a v každém spise dotčených, stručně k osvětlení rázu celé literatury za nutno pokládal bych se dotknouti, aniž bych snad náhledy tam projevené jakékoli podroboval kritice: otázky terminologie, otázky používání materialií a konečně otázky po mém soudě nejdůležitější: jak hleděti k právu dosavadnímu, tvořícímu nejbližší stupeň k dosažení jednoty práva občanského v Německu.

Pokud jde o otázku používání a významu materialií, tož ostří zbavena byla známým oním sporem mezi *Thölem* a *Goldschmidtem*.[7]) Sporů v tom směru aspoň není. Ovšem rozcházejí se mínění o ceně materialií a je zastoupena celá stupnice mínění, od těch, která je pokládají za nemnoho cenné, až do těch, kdo doporučují rozumné a zevrubné jich používání; leč principielních differencí není. Materialií tu vydatněji, tu méně vydatně se používá a sice nejen pokud jde o vysvětlení obsahu zákona; totiž význam, jaký doslovu přikládali redaktoři, bývá pro výklad zákona rozhodným (používání materialií po stránce interpretační), nýbrž i pokud jde o dosah zákona: jen ona kasuistika, jakou při té které normě měli redaktoři na mysli, ve výkladech se uvádí.

Naproti tomu rozpoutal se spor v otázce terminologie. Jmenovitě berlínský professor *Oertmann* láme kopí za terminologii římsko- a obecnoprávní, jež stala se »společným statkem právní vědy všech zemí, má při nejmenším neobyčejnou cenu didaktickou a nesmí býti tudíž odhozena jak obnošený oděv«, a sice činí tak nejen v předmluvě svého dílčího kommentáře, nýbrž i ve zvláštních článcích. Proti tomu opět závažné hlasy se ozývají, z nichž na př. *Endemann*[8]) vindikuje výhradnou platnosť terminologii zákonníka, ježto se »starou terminologií staré představy trvají, následkem čehož dějinná jasnosť se kalí a nový vývoj zakrňuje«.

Za to panuje takřka jednomyslnosť ohledně názoru o kontinuitě nového práva s dosavadním. Třeba že někteří[9]) kladou důraz na to, že pro začátek, hlavně v kommentáři z opatrnosti sluší vykládati zákon z doslovu a z materialií, nejsou ani oni odpůrci přesvědčení jinak obecného, že úkolem pravé vědy právní jest vykládati zákon nejen z těchto pomůcek, ale i z materialií jeho materialií,[10]) že totiž sluší hleděti k vývoji jeho z práv dosavadních, zkrátka, že jest vždy na paměti míti historickou souvislosť práva.

Pokud jde o výsledky dosavadní literární činnosti, spatřiti lze pochopitelný zjev, že jmenovitě větší kommentáře jsou daleky svého ukončení.

---

[5]) Sr. i *Planck*: B. G. B. etc., proti tomu *Oertmann* cit. sv. 14., jenž nazývá kommentář Planckův událostí vědeckou prvého řádu.

[6]) Sr. *Oertmann* cit. sv. 14. o kvalitě a kvantitě nové literatury.

[7]) Sr. *Randa*: Soukromé obchodní právo rakouské, sešit I. str. 24 a nn.

[8]) Einführung; sr. též *Leonhard* (v Guttentagově sbírce), č. X.: Der allg. Theil, str. II.

[9]) *Biermann* ve svém níže uvedeném dílčím kommentáři.

[10]) *Leonhard* cit. str. 67.

Naproti tomu již několik větších systematických prací[11]) bylo a sice již v několikátých, neobyčejně rychle za sebou jdoucích vydáních dohotoveno. Ovšem spolčil se k vydání velkých kommentářů vždy větší počet sil, pravidelně tak, že jednotlivé knihy zákonníka jednotlivci do spracování vzaty; však při různém objemu jednotlivých knih a často i různém sociálním postavení spracovatelův nelze se diviti, že souborná díla jedním okamžikem v život nevstoupila. Z této dělby práce vzcházejí arci oproti výhodě dřívějšího dokončení jisté ne vždy výhodné následky. Jen ve vyminečných případech[12]) o tiž ponecháno jednomu ze spracovatelů vedení celého díla; při ostatních kommentářích tvoří každý díl spracování práci zcela samostatnou každého jednotlivce (nač spracovatelé často důraz kladou),[13]) oproti které druzí spracovatelé nižádného vlivu nemají. Uvážíme-li, že celý zákonník tvoří jediný celek, jehož principy neomezují se na jednotlivé knihy zákona, že tedy každý spracovatel aspoň do jisté míry musí se obírati ustanoveními nepadajícími přímo v jeho území, nepochybně musíme přiznati, že v knize, aspoň zevně jediný celek tvořící, leckde uvedena budou mínění tvořící diametrální protivy. Ostatně dochází i k tomu, že ani v zevnější úpravě díla nedocílí se potřebné jednotnosti.[14])

I. Především sluší se zmíniti o několika spisech, jichž význam neleží tak v jejich obsahu, jako v době, kdy byly vydány. Jsou to tak zv. vydání příruční, při nichž samostatná práce záleží toliko v shrnutí všech §§ů, jichž obsah tam má jakýkoli vztah, při každém jednotlivém §u a v stručných poznámkách, připojených k tomu kterému §u. Než byvše připraveny již před vydáním zákonníka a vydány hned po jeho publikaci, vykonaly v plné míře úkol, jakému měly sloužiti: dáti co nejstručněji a nejrychleji přehled o zákonníku, zjednati pro první čas orientaci. Nejrozšířenější a zároveň nejlepší vydání uspořádané *Beckem* v Mnichově: B. G. B. für das deutsche Reich nebst dem Einführungsgesetze, in Verbindung mit E *Ebert* und H. *Schneider* herausg. von Prof. O. *Fischer* und W. *Heule*, jež došlo již 4. vydání. Dále zasluhují zmínky vydání *Achillovo* (in Verbindung mit André, Greiff, Ritgen, Unzner), *Landéovo, Tränkner* a *Wulfertovo*, a *Gareisovo.*

Na hranici mezi tímto druhem spracování a kommentářem stojí, blížíce se bohatostí obsahu kommentáři: *Kuhlenbeck*, das B. G. B f. d. deutsche Reich a *Neumann:* Handausgabe des B. G. B. f. d. deutsche Reich nebst Einführungsgesetz, jichž význam jako knih příručních (k rychlé orientaci sloužících) nebude zajisté přechodný, nýbrž budou míti důležitosť trvalou. — Naproti tomu jen přechodný význam mělo zvláštní spracování *Haidlenovo* (B. G. B. nebst Einf. G. mit den Motiven und sonstigen gesetzgeberischen Vorarbeiten). Ve formě kommentáře podán způsobem, jakým jinde výklady, výběr z materialií zákona; při každém §u podány jeho dějiny způsobem dosti zevrubným a úplným. Dokud nebyly materialie úplně vydány a tedy všeobecně přístupny, bylo nutno sáhnouti ku knize Haidlenově.[15]) Dnes každý, kdo s materialiemi dobře seznámiti se chce, musí upotřebiti vydání úplných.

II. — 1. Z kommentářů na prvém místě sluší jmenovati kommentář *Planckův*: B. G. B. nebst Einf. G. erläutert von Dr Planck in Verbindung mit Dr. Achilles, Dr. André, M. Greiff, F. Ritgen und Dr. Nuzner. Práce je rozdělena mezi jednotlivé spolupracovníky ne přesně dle knih zákonníka; vrchní řízení má Planck, jenž sám spracoval díl všeobecný zákonníka a všeobecný díl práva obligačního. Dílo je obsáhle založeno a je dosud daleko svého konce; jen díl všeobecný je úplný. Obzvláštní význam kommentáře tohoto leží, bych tak řekl srozumitelně pro naše poměry v nepopíratelné podobě

[11]) Učebnice *Endemannova, Cosackova, Mathiaszova.*
[12]) Kommentář *Planckův.*
[13]) *Biermann.*
[14]) Srovnati jest dílčí kommentáře *Gareisův* a *Frommholdův.*
[15]) D. J.-Z. ř. 1899 č. 19: *Leske.*

jeho s kommentářem Zeillerovým. Planck pokládá se právem za jednoho z tvůrců zákonníka. V prvé kommissi byl referentem práva rodinného (Planck: str. 7), v druhé kommissi byl referentem generálním (str. 13). Též Achilles († 21./10. 1900) účastnil se prací zákonodárných v obou kommissích, ostatní spracovatelé byli zapisovateli druhé kommisse. Z toho patrně lze vysvětliti sobě celou povahu díla Planckova. Jemu lépe než komu jinému bylo známo, co tanulo redaktorům při tom kterém ustanovení na mysli, čeho chtěli dosíci, proč tím neb oním způsobem látku upravili. Dle toho veškeré materialie zákona velmi zevrubně jsou spracovámy, všude stavěny do popředí intence zákonodárcovy; naproti tomu, i pokud to při časném vycházení knihy bylo možno, nevšímáno si literatury (tím méně ovšem judikatury), zanedbán výklad o souvislosti nového práva se starým. »Dílo je jednostranné« (praví Oertmann na u. m. sv. 15., str. 429), než mezery ty mohou vyplniti jiní; však dílo Planckovo mohl podati jen Planck.«

Podobné obsahem i rozsahem jsou dva kommentáře, z nichž jeden spracován ponejvíce od professorů universitních v severním Německu, druhý ponejvíce od praktiků bavorských: 2. Kommentar zum B. G. B. herausgegeben von J. *Biermann* (právo věcné), W. v. *Bluhme* (společně s E. Hubrichem právo rodinné, jež dosud schází), G. *Frommhold* (právo dědické), C. *Gareis* (díl všeobecný), E. *Hubrich*, A. *Niedner* (zákon uvozovací), P. *Oertmann* (obligace). Dílo to je takřka hotovo, jen právo rodinné, jak zmíněno, dosud nebylo vydáno. Chválí se stručnosť a přehlednosť a přece důkladnosť kommentáře toho, ač dílčí kommentář Frommholdův pokládá se za příliš stručný na úkor srozumitelnosti; naproti tomu vytknouti sluší přílišnou samostatnosť, jakou každý ze spracovatelů na úkor jednotnosti si vindikuje. Kdežto na př. Gareis a Oertmann pilně a zevrubně všímají si prací přípravných, kladou důraz na vývoj nového práva ze starého a dle toho u výkladech svých se řídí, činí se odůvodněné výtky Biermannovi, že jest mu text zákona netoliko jediným vodítkem, nýbrž i jediným materiálem, z něhož čerpá. Dále vytýká se, že každý spracovatel příliš upírá pozornosť na materii jemu přikázanou, nedotýkaje se látky, v jiných knihách obsažené, třeba by k srovnání bylo takové poukázání takřka nezbytným (na př. vytknutí poměru mezi § 892 [důvěra v knihu veřejnou] a §ém 2366 [důvěra v listinu legitimující dědice, Erbschein]).[16])

3. O něco obšírnější, hlavně pro praxi vypočtené, důkladné a k zevrubnému studiu se hodící, je dílo druhé: Kommentar zum bürg. Recht für das deutsche Reich: In Gemeinschaft mit Dr. Theod. *Loewenfeld*, Karl *Kober*, Dr. Felix *Herzfelder*, Phillip *Mayring*, Dr. Theod. *Engelmann*, Josef *Wagner*, herausgegeben von Dr. Julius *Staudinger*. Partie práva dědického a obligačního dosud scházejí.

4. Nejobšírnější a nejvíce theoreticky založený jest: Kommentar zum B G. B. vom 18./8. 1896 nebst dem Einf.-Ges., bearbeitet von *Hölder*, *Schollmeyer*, *Fischer*, *Heymann*, *Schmidt*, *Habicht*, *Schultze*. Ovšem, že týž dosud jest dalek ukončení Hotov jest pouze díl všeobecný, spracovaný Hölderem, a všeobecný díl práva obligačního spracovaný Schollmeyerem. Kommentář je velice důkladný a zevrubně použito dosavadního bádání u vědě právní. Hleděno k literatuře práva obecného i práv partikulárních, použita judikatura a použito s výběrem i materialií. Též po stránce dogmatické (samostatné konstrukce) překonává dílo toto ostatní a praví se o něm vůbec, že náleží jemu jedno z předních míst v literatuře nového zákonníka. Než hlavně části Hölderem spracované vytýká se zvláštní přílišná abstraktnost, často i přílišná malichernosť, jež budou, hlavně vzhledem k účelu knihy (vždyť i ona má sloužiti po výtce praxi) velice na ujmu jejímu porozumění a upotřebitelnosti.

Obsáhlým způsobem pokusily se těžiti z praxe dosavadní k porozumění a vysvětlení dosahu nových norem právních dva spisy ve formě kommentáře

[16]) D. J Z. 1900 č. 16.: *Tuhr.*

s dosti různým zdarem: 5. Dr. K. *Scherer*, jehož kommentář vyšel v pěti dílech, samostatných titulů, a snaží se neobyčejně obšírným přivoděním judikatury práva obecného, pruského a francouzského vykládati zákon; massa uvedených rozhodnutí je ohromná, píle záslužná. Než před okem kritiky setkalo se dílo to s naprostým nezdarem. »Namnoze bez výběru sestavené repertorium starší judikatury obsahuje kommentář Schererův«,[17]) »práce nepodařená«,[18]) tak zní úsudek o práci té. Jmenovitě vytknouti sluší, že množství materiálu namnoze uvedeno tam, kde naprosto nemá žádného významu, že dále tam, kde zákon obsahuje myšlénky nové, není uvedeno ve výkladech takřka nic a že konečně, kde výklady se poskytují, je odvislosť od materialií takřka naprostá.

6. Více pochvaly získává sobě druhé dílo: *Rehbein*: Das B. G. B. mit Erläuterungen für das Studium und die Praxis, I. Bd. Allg. Th. Týž klade jmenovitě důraz na to, že zákonník není jednoduchý a jasný, někde pravý obsah je latentní. Úkolem praxe bude vyplniti zákon životem. Poněvadž pak již dosavadní praxe dle starého práva rozhodující vzhledem k bohatosti poměrů životních (k rozhodnutí soudům předkládaných) odkryla dosah norem práva tohoto, znamenalo by nedbání dosavadní judikatury zahoditi poklad, jehož speněžení jest úkolem knihy Rehbeinovy. Dle toho podává se ráz celé knihy: Pomocí judikatury práv dosavadních (hlavně pruského a obecného) hledí autor na jisto postaviti dosah zákona, řešiti napřed možné kontroversy. Konstruktivně stojí ovšem kommentář tento za oněmi sub 1, 2, 3, 4 jmenovanými, a též pokud jde o výsledky vědy právní, má po výtce ráz jen referující. Forma je dosti nepřehledná. Celé partie §§ jsou shrnuty v jedno a k nim připojují se výklady. — Zmínky zasluhují ještě stručnější, vesměs nehotové a většinou menší význam mající kommentáře: Szkolny & Caro (B. G. B. für das deutsche Reich), jenž dospěl k § 351; Wilke, Reatz, Koffka, Neumann (Das B. G. B.), jenž pojednává dosud jen o právu dědickém; Heilfron: Lehrbuch des bürg. Rechtes auf der Grundlage des B. G. B., dosud tři knihy (díl všeobecný, poměry závazkové a právo věcné) a Meissner: Kommentář k 2. a 3. knize občanského zákonníka.

III. — 1. Ze spisů systematických, tvořících pendant k učebnicím práva pandektového, zaujímá první místo spis *Endemannův*: Einführung in das Studium des B. G. B. Již r 1896 vydal týž společně s prof. *Gareisem* spis téhož jména, ovšem zcela nepatrného objemu, při němž spracoval on dvě první knihy zákona, Gareis ostatní tři. Celé dílo obsahovalo 427 str. Počínaje 3. vydáním r. 1897 podnikl práci samostatnou, velice rozšířenou, takže spis, nyní dohotoven byv, přes dva a půl tisíce stránek čítá. Dílo je velmi zevrubné, bohaté v jednotlivostech, svědomité a nejen při studiu a v praxi, nýbrž i při práci vědecké poskytne mnohý vzácný pokyn. Zevrubně spracovány výsledky dosavadní vědy, bedlivě všímáno si literatury; samostatné konstrukci však a kritice, jak zákona tak i mínění v literatuře pronesených, velké pole ponecháno není.

2. Stručnější a jednostrannější, ale v jistých směrech opět interessantnější jest rovněž již dohotovený *Cosackův*: Lehrbuch des deutschen bürgerlichen Rechtes auf der Grundlage des B. G. B. Zaráží ovšem naprosté zanedbávání pramenů romanistických oproti germanistickým. Jinak vyniká spis ten nad většinu ostatních po stránce dogmatické (samostatností v konstrukci) a kritické, vytýkaje ostře též vady zákona, ovšem často též domnělé. Hojnosť vhodných příkladů činí knihu jako učebnici velmi potřebnou.

3. Ještě menšího objemu je třetí z důležitějších hotových děl systematických, *Matthiaszův:* Lehrbuch des B. G. B. ve dvou dílech. Spisovatel poukazuje na to, že dílo jeho je učebnicí a vylučuje z něho proto jednak kasuistiku, jednak srovnávání s právem dosavadním. Považujeť za nejdůležitější úkol učitele, oživiti těmito výklady stručný obsah spisu. Podává též

---

[17]) *Crome*: Systém.
[18]) *Oertmann* na u. m. sv. 14.

přehledně při jednotlivých otázkách literaturu, což ovšem při neobyčejně rostoucí produkci má cenu jen relativní.

4. S pevným přesvědčením, že vyplní mezeru v nové literatuře, se značnou originálností, ale často též bezohledností ve výrazu i v kritice, jak i jindy ve spisech svých, vystupuje s všeobecným dílem své učebnice *Crome*: System des bürgerlichen Rechtes. Vniknouti v hloubku zákonníka, vynésti na povrch systematický základ, hlavní principy zákona, pokládá za svůj úkol. Jména na př. jako Kant, Hegel, Fichte, Stahl, nebo opět Laband, Mayer (citovaná mezi spisy použitými) poukazují k tomu, jak daleko vytkl sobě svůj cíl. Pokud cíle svého již nyní, v době, kdy zákon počíná svoji pouť a prokázati má, jaké poklady v něm jsou uloženy, dojíti může, budiž tu sobě pozůstaveno; není však pochyby, že tento spis, až bude dokončen, nutně bude čítán k nejlepším v nové literatuře.

5. Rovněž jen z části hotovo (omezujeť se na právo věcné a všeobecný díl práva obligačního) jest *Dernburgovo*: Das bürgerliche Recht des deutschen Reichs und Preussens. Liší se od ostatních spisů jmenovitě již tím, že nemá podati pouze právo občanského zákonníka, nýbrž zároveň zemské právo pruské, pokud právě platnosť podrží. Methoda i sloh autorův jsou tytéž, jak známy jsou z pandekt jeho i z pruského práva soukromého. Plynnosť u výkladu, snadné, třeba ne vždy přesvědčující řešení kontrovers, jsou hlavní přednosti tohoto díla.

6. Jakožto na významný zjev sluší poukázati na nové spracování pandekt *Windscheidových*. Nehledě k dodatkům v textu i poznámkách spracováno jest v stručných výkladech při příslušných materiích právo občanského zákonníka, krátce sice, ale způsobem takovým, že bylo o výkladech těch řečeno,[19]) že náležejí k nejlepším, co o novém právu vůbec bylo napsáno. Ovšem, že titéž, kdo takovou chválu poskytují, zrazují od opětného snad podobného spracování učebnice té.[20]) - Menšího významu jest spis Bendixův: Das deutsche Privatrecht auf Grund des B. G. B. (již dokončený); pouhou parafrasi, ba často i jen doslov zákona podává Bunsen: Einführung in das B. G. B. für das deutsche Reich (hotov).

IV. Methodicky interessantní jsou *Krückmannovy*: Institutionen des bürg. Rechtes, již druhého vydání se dočkavší. Základní pojmy práva mají býti vykládány na půdě zákonníka občanského. Spracování samo o sobě dočkalo se pochvaly, leč proti methodě ozval se odpor: kladeť se důraz na to, že východiskem při vyučování má býti právo římské, se svými jasnými, jak z kamene vytesanými pojmy, a nemá býti po dvakráte přednášen zákonník občanský, jednou v hlavních rysech, podruhé v detailech, což svědomitému studiu jeho valně by mohlo škoditi.[21]) — Pouze hlavní rysy podává *Zitelman*: Das Recht des B. G. B. (Allg. Theil; System zum Selbststudium und zum Gebrauche bei Vorlesungen). Z účelu toho vyplývá povaha spisu: v stručných větách vybudována pouhá kostra zásad v zákoně obsažených; kasuistika, výklady o důvodech a účelech těch kterých ustanovení, i vývoj dějinný ponechán přednášce ústní. — Podobné účely sleduje H. *Encken:* Das Recht des B. G. B. in systematischer Zergliederung.

V. V dalším postupu dlužno uvésti řadu spisů, které »nemajíce povahy učebnic a nečiníce nároků na systematickou úplnosť snaží se uvésti v nejdůležitejší zásady nového práva«. Jsou to spisy podávající více méně věrně obsah přednášek, záhy po vyjití zákonníka po říši německé od theoretiků i praktiků pořádaných.[22]) 1. Nejobšírnější, dle návěští hranici mezi učebnicí a přednáškami tvořící, jest dílo vydané professory *Eneccerem* (1. a 2. kn.) a *Lehmannem* (3.—5. kn.): Das bürgerliche Recht; Eine Einführung in das

---

[19]) *Tuhr* D. J.-Z. 1900 č. 16, *Bekker* tamtéž č. 14.
[20]) *Bekker* č. 14.
[21]) *Oertmann* na u. m. sv. 14.
[22]) *Tuhr* D. J. Z. 1899 č. 16.

Recht des B. G. B. Kniha ve svých 1475 str. předstihuje jmenovanou již učebnici Matthiaszovu rozsahem, ale jinak svobodné, ne zcela souměrné pojednání nezastírá zcela způsob vzniku jejího. Jak která otázka interessovala přednášejícího a hodila se k tomu, by vzbudila interess posluchačů, tak obšírně přednesena. Kdežto na př. většina kontrovers odbyta naznačením spornosti v závorce, zabývá se spisovatel některými velmi obšírně: Obšírně zavrhován náhled Gierke-Beseler-Regelsbergerův o podstatě právnických osob (§ 29), několik §§ věnováno pojednání o povaze plné moci, kdež polemisováno proti Planckovi (§§ 94 a nn.). Jinak uvádí se hojně příkladů k oživení výkladů, k literatuře přihlíženo ovšem jen příležitostně. za to hojně srovnáváno právo dosavadní.

2. Jen k vydání jediného sešitu o 128 str. a sice záhy po sobě ve dvou vydáních došly přednášky *Eckem* v Berlíně odbývané: Vorträge über das Recht des B. G. B., a již vzhledem k tomuto nevelikému počátku není hlasu, jenž by vzhledem k povážlivému (jak se proslýchá) zdravotnímu stavu autorově, nelitoval, že jeden z nejzdatnějších pěstitelů literatury byl nucen tak záslužné práce zanechati.*) »Jak při mistru přednesu jako Eck nebylo lze jinak očekávati, jest to co podáno znamenité věcně i formálně. Výklad je stručný, přesný a přece úplný; spočívá na vzácném ovládání jak práva obecného, tak občanského zákonníka i nové literatury. Spracování je pokud možno nejpečlivější, úsudek zůstává přes nejsvědomitější hledění k slovu zákonodárcovu plně vědecky svobodný.«[23]) »Vynikající formou a obsahem jsou přednášky Eckovy; vynikajíť vzornou jasností řeči a klidně odvažujícím úsudkem, s jakým obtížné otázky jsou řešeny«,[24]) tak zní úsudky o sešitě tom; i kritik tak bezohledný jako prof. Strohal vytknuv, že kniha ta vyniká nedostatkem něčeho, čím vše ostatní přímo oplývá — nedostatkem frasí, prohlásil, že knize té, kdyby byla dokončena, náleželo by první místo v celé dosavadní literatuře.

3. *Hellmann* ve svých »Vorträge über B. G. B. für das deutsche Reich«, jichž vyšel toliko díl všeobecný v r. 1897, nechce nic jiného než právníku v právu obecném vzdělanému poskytnouti rukojeť pro porozumění nového práva na základě dosavadní methody a poukazováním na odchylky obecného práva, a proto je často toliko povzbuzením k studiu zevrubnějšímu. — 4. Obsahem celkovým sice nic zvláštního neposkytují, ale interessantní obšírným úvodem jsou přednášky *Weylovy:* Vorträge über das »B. G. B.« a jmenovitě jsou to jeho §§ 8 a 9 pojednávající o »germanistische a soziale Färbung« zákonníka, o »Berücksichtigung der modernen Verkehrs- und Wirtschaftsbedürfnisse«. »Germanistický názor právní je matkou dítěte — zákonníka, romanistický sloužil u dítěte jen za kojnou«; a »boj mezi oběma názory vybojován publikováním zákonníka v neprospěch názorů římskoprávních právě tak jako roku 486 bitva u Soissons mezi Chlodvíkem a Syagriem v neprospěch zbraní místodržitele římského«. Není-li v tom více osobivosti než pravdy a příliš mnoho nevděku proti našim učitelům římským, a jsou-li veškeré prameny, které nejsou původu římského, již proto původu německého (sr. na př. parentelární posloupnosť zákonnou, na kterou Weyl výslovně ukazuje), o tom nechť rozhodne zevrubné studium zákonníka samého i prací jiných, které německému zákonníku byly vzorem. — 5. Stručné jsou »Vorlesungen über das B. G. B. vydané O. *Phillerem.*

6. Nejvíce od systému učebnice odchýlil se Dr. Max. *Hachenburg:* Das B. G. B. für das deutsche Reich; Vorträge, jež nyní již v 2. vydání vyšly. Značné partie zákona (nikoli celý) jsou probrány, ale způsobem zvláštním. Valnou část knihy vyplňují výklady o duchu zákonníka a sice nejprve o principech ideálních (Das Princip der Billigkeit, der Gerechtigkeit, der Ueber-

---

*) Autor již dne 6. ledna 1901 zemřel. Dodatek red.

[23]) *Oertmann* na u. m. sv. 15.

[24]) *Tuhr* na u. m. 1899 č. 16.

einstimmung mit dem Sittengesetze, der Fürsorge für die schwächere Partei), pak o principech praktických (Princip der Rechtssicherheit: bezelstnosť, uplynutí času, promlčení lhůty zákonné; Princip der Rechtsgewissheit, kamž počítá předpisy o odstranění stavů pendentních, o obligacích abstraktních, o uznání dluhu a pod.). V této části knihy uvádí detailní, sem zasahující a v celém zákoně roztroušená ustanovení, a velký kus zákona tak spracován. V dalších kapitolách následují ještě obsáhlé partie z části všeobecné, z práva věcného i dědického. Třeba nelze jinak, než vytknouti práci té jisté přílišné shánění se po principech a vtěsnávání předpisů povahou dosti různých pod princip společný, dlužno uznati, že systém pro přednášky velmi příhodně byl volen, a že i nyní přednášky již vytištěné mnohdy živý interess vzbudí a látku k přemýšlení poskytnou.

VI. Z velké části pouze partikulární význam, hlavně pro starší, v dosavadní právo již zapracované praktiky mají spisy, které sobě vytkly za úkol srovnati právo obecné i nejdůležitější, dosavad plativší zákonníky přehledně s právem novým. Tak učinili *Kuhlenbeck:* Von den Pandekten zum B. G. B. (spis dosud nehotový však jak obsahem vědeckým, tak přihlédáním k právu obecnému as nejdůležitější); *Buchka:* Vergleichende Darstellung des B. G. B. für das deutsche Reich und des gemeinen Rechtes, pro právo obecné, — *Riedel:* Das B. G. B in Vergleichung mit dem preussischen Rechte, *Wanjeck:* Preussisches und deutsches Civilrecht, *Leske:* Vergleichende Darstellung des B. G. B. und des preussischen Allgem. Landrechtes, *Goldmann-Lilienthal* (z těchto nejlepší), pro právo pruské; — *Förtsch:* Vergleichende Darstellung des Code civile und des B. G. B. für das deutsche Reich, *Barre:* Das B. G. B. und Code civile pro právo francouzské. Též právo badenské a saské doznalo podobného přirovnávacího spracování. Některé postupují dle systému legálního onoho zákona, jenž k právu nového obč. zák. se přirovnává, než způsob ten setkal se s posudkem odmítavým, »ježto nové právo násilně se vtěsnává do staré formy myšlení«.[25]) Ostatně takřka veškeré tyto spisy již vzhledem k stručnému parafrasujícímu a referujícímu svému obsahu trvalého místa a upotřebení sobě as nezískají.

VII. Ku konci dlužno zmíniti se o spisech, které neobraly sobě za úkol promluviti o právu celého občanského zákonníka, nýbrž jen o některé z pěti jeho knih, třeba že přesně »soubornými« taková díla již nazvati nelze a spíše již název monografie byl by tu na svém místě. Než k takovému rozšíření thematu vede podniknutí nakladatelství *Guttentagova*, které v pojednáních zahrnujících tu celou knihu zákonníka, tu jen část její, již nyní probírá skoro celý zákonník. Promlouvá-li se pak o podniku tom, kterému as nelze upříti název »souborného zjevu«, jeví se záhodno srovnati s těmito monografiemi závodu Guttentagova i jiné knihy pojednávající parallelně o jednotlivých knihách zákonníka. Řečené nakladatelství podjalo se hned r. 1896 úkolu vydati »Das Recht des B. G. B. in Einzeldarstellungen«, z nichž většina (nikoli všechny, jmenovitě ne spis Leonhardův a Lisztův) povstala z přednášek v Právnické společnosti berlínské odbývaných ještě před vydáním zákona, vykládajících i kritisujících předlohu říšskému sněmu danou, po vydání zákona pak dle jeho znění přepracovaných. I spracovány: díl všeobecný *Leonhardem*, všeobecný díl obligačního práva *Stammlerem*, zvláštní *Schollmeyerem*, obligace z činů nedovolených *Lisztem;* partie práva věcného spracoval *Strecker*, osobní právo manželské *Jacobi*, manželské právo majetkové *Schröder*, a právo dědické *Strohal.* Nejpozoruhodnější zajisté jsou výklady Leonhardovy, Stammlerovy, Lisztovy a Strohalovy.

Leonhard podává zevrubnou učebnici všeobecného dílu, jednu z nejobšírnějších a dle obecného mínění i nejsamostatnějších a nejdůkladnějších prací, které vůbec o této části nového zákonníka napsány byly. Interessantní obsahem i methodou (která patrně dává svědectví, že kniha z přednášky po-

[25]) *Crome*: Systém.

vstala) je Stammler. Pojednav o jistých úvodních pojmech, obrací se k jednotlivým materiím všeobecné části práva obligačního a sice tak, že zkouší dosah norem na praktickém případě, jejž dle potřeby modifikuje. Tak probírá nauku o smluvách synallagmatických, o nemožnosti plnění, o prodlení, o převodu pohledávek a dluhů, o jejich zániku, o obligacích k ruce nerozdílné. Celé pojednání vyniká pozorováním a vyvíjením stanovisek hospodářských a sociálních autoru tomuto vlastním. Vynikajícím příspěvkem jest též monografie Lisztova, nesoucí nadpis: Kritische u. dogmatische Randbemerkungen. Zvláště duchaplným způsobem probírá tu hlavně ony základní otázky, které tvoří předmět pro společnou práci kriminalisty a civilisty, a třeba že názory jeho ve všech jednotlivostech nesetkávaly se s kritikou příznivou, nelze zneuznati, že mnoho nových hledisek odkryto, mnoho nových myšlének projeveno, z nichž leckteré ihned třeba ani nebyly náležitě doceněny. Strohal, jehož spis vyšel již ve druhém vydání, zachoval si vydáním svého práva dědického jméno důkladného a bystrého a spolu polemického interpreta ustanovení zákonných, jenž vždy za úkol svůj pokládá vniknouti v hloubku látky, stručněji odbyti části snadné, za to zevrubně probrati obtížné. Mnohá pochybení ovšem i tu se vytýkají. Pokud právem, pokud neprávem, v to přinese snad něco světla nové, velmi obšírné (dle sdělení autora na 600 str. čítající) vydání práva dědického, jež v nejbližší době na literárním trhu se má objeviti.

Z ostatní literatury pod tento odstavec spadající nelze jmenovati mnoho cenného. Stůjž zde ještě toto: Všeobecný díl vydal Th. v. der *Pfordten:* Das neue deutsche Civilrecht in Einzeldarstellungen. O právu věcném pojednávají: *Böhm:* Das materielle und formelle Grundbuchsrecht; *Männer:* Das Recht der Grundstücke nach dem B. G. B. (vzdor špatně volenému názvu o celém právu věcném pojednávající, o mobiliárním ovšem mnohem stručněji); *Ostermeyer:* Handbuch des Sachenrechtes mit Erläuterungen in der Titelfolge des B. G. B. Právo dědické spracovali jmenovitě: *Böhm:* Das Erbrecht des B. G. B. systematisch dargestellt, a *Pelargus:* Das Erbrecht des B. G. B.

Krčmář.

V prosinci 1900.

Právo obchodní a směnečné.

Nové rakouské patentní právo. Srovnavací studie na základě min. nař. z 15. září 1898, č. ř. z. 156—164, se zřetelem na patentní právo německé, anglické a americké. Sepsal JUDr. Josef *Sládeček*, advokát. Praha; nákladem patentního spolku 1899. (Str. XVI a 237.)

Vydáním nového patentního zákona z 11. ledna 1897, č. 30 ř. z., jenž svou vnitřní hodnotou představuje pokrok vědy i praxe co do ochrany vynálezů, rozhojnilo se též zřídlo literární produkce pro tento obor. Vzhledem k důležitému praktickému účelu ochrany patentní jsou zajisté na místě též spisy určené předem pro širší kruhy neprávnické. Dobré přehledné vylíčení toho druhu přinesl již »Obchodní sborník« od R. *Hotowtze* a J. *Grubra* pořádaný (Obchodní knihovna »Merkur« čís. 9, str. 3—51); valně objemnějším jest spis výše uvedený, jenž podobně si klade za úkol (str. 2), vysvětliti jednotlivá ustanovení patentního zákona pro praktickou potřebu našich širších kruhů odborných.

Výkladům předeslán delší všeobecný úvod (str. I.—XVI.) věnovaný hlavně národohospodářskému významu ochrany patentní; výklady pak dělí se systematicky ve tři díly: — první díl bez zvláštního nadpisu obsahuje

v §§ 1.—16. postupné vylíčení hlavních zásad patentního práva, jež označiti lze jako materialní právo patentní; — v dílu druhém, nadepsaném příliš úzkým titulem »Orgány pověřené udílením ochrany patentní« obsažen jest spolu též výklad o postupu při udílení patentů, jakož i o řízení odpůrčím; — třetí díl pak jedná jen v poměrně malé části o předmětu vyznačeném v nadpisu: »Právní prostředky proti rozhodnutí patentního úřadu v užším slova smyslu«; větší jeho část (§§ 32.—40.) obsahuje výklad o soudní ochraně civilní i trestní proti porušení patentu, dále o osvojování si patentu, o poplatcích manipulačních v patentních věcech a o ustanoveních přechodných. Ku konci připojeny jsou nový zákon patentní v plném znění a stanovy »Patentního spolku na ochranu zájmů vynálezců a výrobců v Praze«, jehož nákladem spis vychází.

Snahu právě jmenovaného spolku, obeznámiti odborné kruhy širší s důležitou reformou v oboru prakticky tak důležitém, lze zajisté s povděkem vítati; litujeme jen, že nemůžeme se stejně příznivě vysloviti též o uskutečnění podniknutého jím úkolu. Jsme si toho vědomi, že nelze při spisu populárním resp. čistě praktický účel sledujícím použiti přísného měřítka prací vědeckých; nicméně dlužno zajisté při takových spisech tím spíše požadovati jasnosti a především správnosti výkladu. A právě v tom směru nelze zamlčeti výtky, že p. autor patrně si nedal dosti času, aby zmíněným postulátům přiměřeně vyhověl, jinak by zajisté byl dovedl vystříci se různých věcných i jazykových nepřesností — z části asi též málo pečlivou korrekturou zaviněných — jež na četných místech stupňují se až v nejasnosť, ba nesprávnosť výkladů. Buďtež zde uvedena některá místa, jež v zájmu použití spisu v kruzích, pro něž jest určen, opravy nutně vyžadují:

Na str. 25. zůstala hned první věta ve stati o prioritě vynálezu — následkem snad vypuštění několika slov — naprosto nesrozumitelnou (»Pod prioritou vynálezu sluší třeba rozuměti řádné podání žádosti k patentnímu úřadu o udělení patentu«). — Na str. 32. překládá se slovo »betriebsmässig« v § 8. zák. pat. právě v základní, proloženě tištěné větě obratem »po řemeslnicku«; z výkladu na téže str. plyne arci, že jest to jen nedopatření, autor užívá tu pak obratu »po živnostensku«, překládaje opět obratem »po řemeslnicku« slovo »gewerbsmässig«. Terminologie tato však zajisté není správnou. »Po živnostensku« značí dle ustáleného již smyslu činnosť směřující ku stálému výdělku a odpovídá plně německému slovu »gewerbsmässig« (srv. na př. *Randa*, Obchodní právo str. 58. a j.), i nehodí se tudíž pro překlad obratu »betriebsmässig«, ježto, jak p. spisovatel l. c. správně uvádí, — i nevýdělkové použití vynálezu jest majiteli patentu v jisté míře vyhrazeno.[1]) — Na str. 35. uvedeno v příčině zápisu převodu patentu do rejstříku patentního, že, je-li listina o převodu patentního práva listinou soukromou, »musí býti na ní pod-

[1]) Spisovateli tu poněkud může býti omluvou, že v příčině terminologie podobná výtka stihá též i officialní překlad v českém vydání říšského zákonníka. Tam se slovo »betriebsmässig« překládá v § 8. slovem »průmyslně«, v § 95. lit. a) slovem »po živnostensku«, ač jest ho v obou případech v témže smyslu použito. Pokládáme za to, že ani slovo »průmyslně« neodpovídá německému »betriebsmässig«; tímto měla býti dle svědectví motivů označena činnosť hospodářská opakovatelná, dle jednotného plánu zařízená, kterážto — aniž nutně k výdělku směřuje — neslouží pouze k ukojení osobních potřeb. Ku smyslu tomuto přimknul by se, jak myslíme, spíše než obraty výše uvedené, výraz »závodově«, »závodně« (odvozeno od závod = = Betrieb).

pisy obou smluvných stran notářem nebo soudem legalisovány«; ve skutečnosti jest tu však dle § 18. odst. 3. pat. zák. zapotřebí pouze legalisace podpisu převodcova. — Na str. 36 podaná všeobecná definice licence jakožto» dovolení, které vynálezce určité osobě uděluje, aby tato předmět vynálezu mohla vyrábět«, jest patrně příliš úzkou, vždyť nezahrnuje prakticky důležité případy licencí užívacích, prodejových a j. — Na str 40. obmezuje autor předchozího uživatele na užívání vynálezu »toliko pro vlastní potřebu v těch mezích, jak toho žádá jeho podnik« a praví hned dále, že »není tudíž nikterak předchozí uživatel oprávněn, předmět onoho vynálezu cizím osobám prodávat po způsobu obchodnickém«. Obmezení takového však zákon neobsahuje; § 9. zák. pat. neklade meze »vlastní potřeby«, nýbrž »potřeby svého vlastního závodu«, z čehož se arci podává právě ve směru autorem naznačeném důsledek zpravidla opačný: předchozí uživatel bude, pokud to do »potřeby jeho závodu« spadá, plně oprávněn i po obchodnicku předmět vynálezu prodávati. — Na str. 58. sl. vkládají se mezi podmínky obou případů t. zv. odvolání (odněti) patentu dle § 27. odst. 1. pat. zák. požadavky zákonem neodůvodněné: tak pro případ první žádá se »citelná domácí spotřeba patentovaného výrobku« (i bez této může však býti patent pro opominutí tuzemského výkonu jeho ve smyslu § 27. za zákonných podmínek odvolán); pro případ druhý předpokládá p. spisovatel, že »předmět vynálezu v cizině úplně volně se vyrábí« (str. 59. sub lit. b), — zákon však nepředpokládá volný výkon vynálezu v cizině, nýbrž dopouští za zákonných podmínek odvolání patentu, i když se vynález v cizině provádí jako patentovaný. - Na str. 75. se praví, že při žalobě na »oduznání« patentu, kde ani žalobce ani žalovaný nejsou vynálezci a spornou jest otázka držby vynálezu, zvítězí »ten, kdo může prokázati delší držení předmětu vynálezu (§ 5. odst. 2. pat. z.)«. Cit předpis zákonný však jasně stanoví, že nikoli delší, nýbrž dřívější držení rozhoduje. — Na str. 136 se zcela všeobecně, beze vší výhrady, uvádí, že žaloba na »oderčení patentu« (Aberkennung) »musí býti podána během tří let počítaje od onoho okamžiku, kdy patent byl zanesen do patentního rejstříku«, správně však se žaloba v oné tříleté lhůtě promlčuje a to jen proti poctivému majiteli patentu, počítajíc od jeho zápisu v rejstřík patentní. — Na str. 154. nutno jest opraviti pochybenou terminologii; mluví se tu o návrhu a řízení »zjišťovacím« na místě »určovacím« (Feststellungsantrag,-verfahren, § 111. pat. z.). — Na str. 158. uvádí se, že žalobce může soudně též žádati, by žalovaný uznán byl povinným odstraniti veškeré »továrnické« zařízení, zákon však (§ 96) zmiňuje se o odstranění předmětů rušebních vůbec, nikoli jen továrnických. — Na str. 159 jest zásada § 1301. obč. zák. podána zcela pochybeně. — Ku str. 161. dlužno opětovati výtky v příčině překladu slova »betriebsmässig« a vytčení práv předchozího uživatele výše již uvedené. — Ku str. 166 uvésti jest, že dle § 105. posl. odst. není rozhodnou lhůta 8 dní po povolení, nýbrž po provedení opatření zjišťovacích. — Na str. 177 dlužno opraviti nedopatření v příčině event. zápisu privilejních agentů do »rejstříku patentního«; jde tu o rejstřík patentních zástupců (Patentanwaltregister).

Schváliti dlužno, že p. autor má na různých místech svého spisu zřetel k některým zákonodárstvím cizím, tak zejm. německému, anglickému a americkému, vytýkaje ponejvíce pod čarou ustanovení jich v příčině institucí v textu vyložených anebo předmětů s nimi souvislých. Arci však ani rozsah ani prohloubení podaného apparátu srovnavacího rozhodně nedosahují takové úrovně, jíž by bylo očekávati vzhledem k označení spisu jako »studie srovnavací«. Vlastního účele spisu, posloužiti potřebám praktickým, se však tento právě uvedený nedostatek nedotýká, i neuvádíme ho jako vadu práce samy, nýbrž jako vadu v titulu. — K ministerským prováděcím nařízením z 15. září 1898 přihlédá p. spisovatel na těch kterých místech výkladů v rozsahu celkem přiměřeném.

Končíce rádi ještě uznáváme o sobě chvalitebnou snahu jak spolku náklad nesoucího, tak i p. spisovatele, přispěti k popularisaci známostí právních v oborech pro širší kruhy zvláště důležitých; opětně však uvádíme, že popularisace nikterak není dílem snadným, a že práce k ní se nesoucí nesmí býti ukvapenou, nýbrž že vyžaduje při nejmenším téže opatrnosti a bedlivosti jako práce určená pro kruhy vědecké.

K. Herrmann.

Přehled časopisecký za rok 1900.[1])

I. Časopisy rakouské. — 1. Řadu příspěvků přináší především 51. ročník »*Allgemeine österreichische Gerichtszeitung*«. Zahájena jest v čísle 1.—4. civilistickou studií *Steinbachovou* »Treu und Glauben im Verkehr«, zejména též pro obor práva obchodního významnou, jež připojuje se do jisté míry ku známým pracem autorovým »Erwerb und Beruf«, »Rechtsgeschäfte der wirtschaftlichen Organisation« a »Moral als Schranke des Rechtserwerbs und der Rechtsausübung«. Hlavní pásmo myšlének zajímavé studie té jest v základních rysech asi toto: Vycházeje z předpisů §§ 157 a 242 obč. zák. něm., kladoucích pro výklad obsahu smluvního resp. pro způsob plnění dlužníkova za rozhodné měřítko poctivosť a víru se zřetelem na zvyklosť životního styku (Treu u. Glauben mit Rücksicht auf die Verkehrssitte), uvažuje auror dosah zásady této. Obč. zák. něm. předstihl tu právo obecné tím, že uplatnil měřítko zmíněné v uvedených směrech jako zásadu všeobecnou. Autor poukazuje na rozvoj zásady té v právu obecném, předvádí doklady z pramenů, dále zvláště z prací Casaregisových (Discursus leg. de comm.) a Scacciových (Tract. de comm. et cambio), přihlédá dále k zásadám práva francouzského a posléze ku právu anglo-americkému, jež v uznání zásady oné daleko přes práva kontinentalní pokročilo. Postup jevící se tu přeměny zmíněných pravidel řádu mravního v normy právní vysvětluje autor tím, že uskutečňování se hospodářských organisačních snah v naší době má za následek obmezování smluvní volnosti účastníků v prospěch zájmů dotčených organisací; s tímto »egoismem organisací« kolliduje arci po případě »egoismus státu« jakožto moci k ochraně zájmů celku povolané. Konflikt ten řeší státní moc stanovením zvláštních norem donucovacích, jimiž se volnosť jak jednotlivců tak i organisací obmezuje. Takovouto obmezující normou ve prospěch celku vydanou jest požadavek poctivosti a víry v cit. §§ 157 a 242; požadavek ten však sám opět obmezen jest zřetelem k »Verkehrssitte«, čímž zákonodárce dopomáhá k platnosti oněm obmezením, jež se pro člena té které hospodářské organisace ze svazku dotčeného podávají. Právo moderní vykazuje co do požadavku bonae fidei vůbec vzestupný pohyb; souvisí to s rostoucími snahami sdružovacími a organisačními. Činnost produktivní prováděti lze buď jako činnosť z povolání (berufsmässig) organisovanou s hlediska hospodářství pospolitého, anebo jako pouhou činnosť výdělkovou (erwerbsmässig) dle zásad hospodářství individualního. Tendence první, ráz činnosti z povolání, nabývá vždy více půdy a dochází zvláště výrazu v životě obchodním, a následkem toho i v jeho zákonné úpravě, zejména pokud jde o předpisy normující smlouvy o výměně statků.

V čís. 14. obsažena stať † Dr. Walthera *Nothnagela* »die Entlastung des Vorstandes einer Actiengesellschaft in der Generalversammlung der Actionäre«, příspěvek to k výkladu §u 39 čís. 2. akc. regulativu, ve kterémž předpisu spatřuje autor jakýs — arci jen sankcí event. odepření koncesse zaručený — doplněk zákonných norem čl. 225. odst. 2. a 209 č. 6. obch. zák., a — jest-li přijat do stanov — právní podklad pro nárok představenstva na sprošťovací usnesení valné hromady; tímto kryta jsou pak veškerá (třebas i dolosní) jednání představenstva, pokud z předlo-

[1]) O pracech z oboru práv autorských v širším smyslu bude podána zpráva zvláštní.

žených zpráv (nikoli však jen jiným způsobem) jsou seznatelna. — Čís. 20. přináší pojednání Dra. Ant. *Pavlíčka* »der Check in den nordischen Staaten« věnované novému skandinavskému zákonu o cheku, nejmladšímu to výsledku unifikačních zákonodárných snah v království švédském, norském a dánském. Po vylíčení genese zákona, jenž společným se jeví nikoli formálně, nýbrž materiálně, podstatným svým obsahem (v Dánsku a Norvéžsku vešel v platnosť počátkem r. 1898, ve Švédsku o rok později), podává autor podrobný přehled ustanovení jeho, dle potřeby provázený cenným výkladem zejm. srovnávacím, k němuž připojuje v kritickém závěrku řadu výtek, jež zákonu činiti lze vzhledem k nedostatku více důležitých, ba zásadních ustanovení.

V čís. 37., 39. a 40. podává Dr. Oskar *Pisko* (»das Recht der Handlungsgehilfen nach dem jüngsten Regierungsentwurfe«) vědecky zpracovaný referát o vládní osnově zákona o pomocnících obchodních, sdělené komorám obchodním k dobrému zdání. Spisovatel vytýká, že osnova přiléhá více, než jest vzhledem k různostem občanského práva rakouského a německého záhodno, k novému německému zákonníku obchodnímu, uznává naproti tomu však i ráz její jako sociálně politické vymoženosti a přednosť její po stránce právnické její techniky. Bližší rozbor ustanovení osnovy podává autor ve více kapitolách (1. pojem obch. pomocníků, 2 práva a povinnosti jich, 3. trvání a zrušení poměru služebního, 4. zápovědi konkurenční), a béře v provázejícím je výkladu stálý náležitý zřetel jak k našemu právu platnému, tak i ku předpisům německého zákona obchodního.

V čís. 38. obsažen příspěvek prof. Dra. K. *Adlera* »Duplicate und Copien nach Wechselrecht« podávající ve více §§ přehledný výklad dotčeného ústavu směnečněprávního tímto postupem: Pojem, užitek a nebezpečenství duplikátů; právo na duplikáty; ručení vydatele duplikátů za přijetí; ručení pro nejistotu akceptanta duplikátu; výplata duplikátů; ručení akceptanta za výplatu akceptovaných exemplářů; ručení vydatelů duplikátů za jich zaplacení; kritika právního ústavu duplikátů a jeho úpravy ve směnečném řádu; směnečné kopie.

Další v čís. 42. uveřejněný článek Dra. R. *Siebera* »das Bankdepot« věnován jest depositnímu obchodu bankovnímu. Po stručném historickém úvodu, týkajícím se starých bank girových, podává autor vylíčení zevnější stránky depositních obchodů bankovních a hlavních způsobů jejich, jakož i jich kombinace s poměrem kontokorrentním resp. kommissí nákupní, při čemž přihlédá též blíže k něm. zák. o bankovním depot z 5. července 1896. Ve 2. oddílu uvažuje právní podstatu deposita bankovního, a to jednak pravidelného (tu upozorniti jest na bližší výklad o právu, bance event. příslušejícím, zaměniti uložené kusy za jiné, a na polemiku autorovu s míněním Scheyovým o vindikaci kvantity), jednak deposita irregulárního, v příčině kteréhož pro bankovní obchod odmítá povahu zápůjčky, odvolávaje se na intenci stran vylučující použití § 959 obč. z.

Ročník uzavřen jest delším pojednáním Dra. Fel. *Mayera* »über den Minoritätenschutz bei Actiengesellschaften« v čís. 48.—52., jež zabývá se otázkou soukromoprávní ochrany akcionářů proti majorisaci v příčině jejich t. zv. práv zvláštních č. individualních (Sonderrechte). Tato dělí autor ve práva majetková a společenská práva ovládací (Herrschaftsrechte). Z prvnějších uvažuje autor blíže právo na dividendu (z něhož dovozuje další zvláštní právo akcionáře, za určitých podmínek odpírati správnosti a — s jistým však obmezením — též pravdivosti bilance) a právo na poměrný podíl společenského jmění při zrušení společnosti; připojuje pak k tomu zejm. úvahu o kontroversních otázkách, jak dalece může akcionář resp. menšina přivoditi neb odvrátiti zrušení společnosti akciové. Zvláštní práva ovládací dovozuje autor z mezí, jež ze zákona resp. stanov se podávají oproti autonomii valné hromady v příčině oprávnění čl. 224 obch. zák. vytčených; s hlediska toho snaží se konstruovati v delším výkladu větší počet případů zvláštního odpíracího práva akcionářova vůči usnesením valné hromady.

V úvaze konečné doporučuje de lege ferenda přijetí podobných předpisů, jaké zná v tom směru právo německé, jakož i zvláště stanovení určitých formelních podmínek pro výkon odpíracího práva akcionářova; jako takové navrhuje zejména předchozí protest, stanovení lhůty k podání žaloby a složení jistoty pro náhradu škody v případě svévolného odpírání.

2. »*Časopis českých advokátů*« 1899—1900 (ročník I.) přináší v čísle 4 stať Dra. Jana *Hellera* »Několik slov o pravomoci soudů vzhledem ku vývoji práva obchodního«, v níž poukazuje se na nesrovnalost, jež jeví se jednak mezi mohutnou expansí materiálního práva obchodního, vytlačujícího v oboru mobilárním normy občanskoprávní, jednak pak zúžením dosavadní jurisdikce soudů resp senátů obchodních, jež — jak se ve článku blíže rozbírá — na úkor výkonu soudnictví nastalo jurisdikční normou a řádem soudním.

3. »*Česká Rovue*« 1899—1900 (ročník III., str. 22—28) přináší pojednání Dr. Heřmana *Šikla* o otázce »Jakých změn doznal pojem obchodů a obchodníků novým zákonem obchodním pro říši německou s působností od 1. ledna 1900«; provádí se tu srovnání sem hledících předpisů německého zákona obchodního s normami čl. 271 a násl. všeob. zák. obch., a konstatuje se po bližší úvaze tendence nového zákona obchodního obmeziti předpisy o obchodech značnou měrou na kupce samy.

4. »*Gerichtshalle*« 1900 (ročník XLIV.). Krátká anonymní stať v čísle 8 »Zur Frage der Wechselamortisation« zabývá se otázkou provádění směnečného práva v případě amortisace směnky, a zodpovídá ji tím, že i regressní právo směnečné lze v základě amortisačního dekretu k platnosti přiváděti. — Čís. 36 přináší otisk článku vyňatého ze »Strassburger Zeitung«, »Handelsrecht und bürgerliches Recht«, líčícího ve hlavních rysech poměr práva obchodního ku právu občanskému v říši německé, a změnu jež nastala v zásadním ohraničení těchto oborů vydáním jednak nového občanského, jednak obchodního zákonníka německého. — V čís. 37 a 38 uveřejňuje Dr. Oskar *Pisko* pojednání »Die ausserstreitige Gerichtsbarkeit in Handelssachen« podávající souborný výklad o případech nesporné soudní agendy ve věcech obchodních, pokud pro naše právo k pochybnostem zavdávají podnět (v Německu došly úpravy zákonem z 17. května 1898). První oddíl věnován jest úvaze, zda-li v tom kterém případě zákonem stanovené intervence soudní jde o akt jurisdikce sporné či nesporné, a sice uvažuje tu spisovatel případy sem náležející (pokud právě nejsou nepochybnými) ve čtyrech skupinách: 1. Spolupůsobení soudu v záležitostech společenských (případy čl. 133, 134, 145, 246, 160, 253, 195, 226, 202, 245 obch. zák.); 2. intervence při realisaci obchodněprávních prostředků zajišťovacích (čl. 310, 375, 409, 407 odst. 4); 3. soudní úkony k usnadnění budoucího výkonu nároků obchodněprávních (čl. 348, 365, 407 odst. 4); 4. případy deposice soudní dle čl. 323 odst. 3 a čl. 407 odst. 4. — O otázkách příslušnosti soudní v příčině nesporné agendy obchodněprávní pojednává v oddělení druhém zvláště. Vůbec vyloučeny zůstávají z úvahy, poněvadž nejde o »věci obchodní«, případy jurisdikce pozůstalostní a pupillární určitým obchodním soudům příslušející, jakož i intervence soudní dle § 6 uvád. zák. k zákonu obchodnímu.

5. »*Juristische Blätter*« 1900 (ročník XXIX.). Článek Dra. Jul. *Ofnera* »Die Dauer der Beweiskraft von Handelsbüchern« v čís. 1. zabývá se otázkou průvodní moci obchodních knih po uplynutí lhůty stanovené v §§ 19 a 20 uvád. zák. k zákonu obch., jež §em 295 c. ř. s. rovněž v platnosti zachovány. Spisovatel dedukuje tu — ač ne bez pochybností — jednak ze znění § 295 (zvl. 3 odst. a contr.), jednak ze zákonného motivu předpisů sem hledících (odkazuje tu zejmena též k § 120 starého sd. ř., a § 196 něm. obč. zák.), že po uplynutí lhůt §§ 19 a 20 knihy obchodní ztrácejí pro případy tam dotčené úplně průvodní své moci, tak že k nim soudce jako ku průvodnímu prostředku přihlédati nesmí. — V čísle 14 obsažena stať Dr.

Bruno *Mayera* »Recht und Schutz der Minoritäten der Actienvereine nach dem österr. Actienregulativ«, v níž podává se stručný výklad předpisů regulativu, jevících tendenci zajistiti za určitých podmínek menšinám akcionářů právní ochranu proti majorisaci. Spisovatel tu blíže přihlédá k ustanovení §§ 43 a 44 v právu hlasovacím a jeho výkonu, § 40 o právu minority v příčině svolání mimořádné valné hromady, § 37 odst. 6 stran volby členů rady dozorčí, § 50 odst 3 stran schválení bilance, jakož i ku předpisům §§ 41 a 37 odst. 4 směřujícím k usnadnění budoucího výkonu práv minoritních, — uváděje posléze, že o sobě prospěšné prostředky ty mohou v rukou nesvědomité menšiny způsobiti i vážné škody — Čís. 28 přináší v rubrice »*Correspondenzen*« úvahu Dra. Jul. *Raumanna*: »Zur Beurtheilung der Frage d. Rechtswirksamkeit einer Pfandbestellung für Ansprüche aus Börsendifferenzgeschäften« pojednávající o otázce, zda-li lze zpět požadovati depot zřízené u bankéře za jistotu pro pohledávky jeho z nežalovatelných differenčních obchodů; otázku tu zodpovídá oproti nejnovějšímu směru v judikatuře v zásadě přisvědčivě, ježto zřízení zástavy pro pohledávky takové se nepřipouští (odkazuje tu k zásadě § 3 zák. t. z. pijáckého pro Halič); jenom tenkráte nebude lze depot zpět žádati, odevzdány-li peníze nebo cenné papíry; tu není to již zjištěním, nýbrž placením napřed provedeným, v příčině kteréhož jest nárok na vrácení vyloučen. — Touže otázkou zabývá se též článek Dra H. *Hollersteina* »Das Differenzgeschäft als Wette« v čís. 30 uveřejněný; zaujímá — s podobnou argumentací jako článek předchozí — rozhodně stanovisko, že zřízení jistoty pro pohledávky z nežalovatelných jednání differenčních jest neplatno; rozdílu tu však nečiní, co poskytnuto bylo jako jistota, a může tato býti tudíž požadována zpět, i když spočívá v hotových penězích. Jen tenkráte by nebylo lze depot zpět žádati, kdyby se prohlásilo za uloženou cenu sázkovou, ježto jest pak sázka dle § 1271 obč. zák. plně závaznou a žalovatelnou. — V čís. 31 uveřejněna v rubrice »*Corresp.*« pod chiffrou M. úvaha některých předpisech nového akciového regulativu (»Erschwerungsparagraphe des österr. Actienregulativs«), jež jsou dle úsudku pisatele příčinou, že naděje v akc. regulativ kladené stran zakládání akc. podniků resp. přeměny soukromých podniků v akciové v praxi posud nedošly splnění. Počítá sem zejmena — s bližším odůvodněním — předpisy § 9 odst. 2 ve spojení s § 13 odst. 5 a § 14 o nutnosti udaje a regulativem předepsané publicity v příčině dvouletého výtěžku obchodního závodu, jehož zakládaná akc. společnost hodlá nabyti, jakož i ustanovení § 24 odst. 1, v příčině výše kapitálu akc. obchodním potřebám podniku přiměřené, požadavku to, k jehožto správnému posouzení úřady, jak autor uvádí, způsobilými býti ani nemohou.

6. V »*Juristische Vierteljahresschrift*« (32 sv., 1900) uveřejňuje Dr. Jiří *Petschek* pod titulem »Zur Frage der derzeitigen Zulässigkeit der Selbstrealisirung verpfändeter Wechsel durch den Conventionalpfandgläubiger« úvahu věnovanou otázce, zda-li ustanovení dvor. dekretu z 13 července 1789 č 1033 (udělující věřiteli, jenž akceptovanou směnku za ruční zástavu obdržel, právo od akceptanta zaplacení požadovati) jest právem posud platným. Autor rozbírá povahu ustanovení tohoto postupně s různých hledisk a dochází podrobným výkladem, zejmena pak přihlédnutím k occasio legis a ku současně platným předpisům směn. řádu z r. 1763 k výsledku, že jde tu o předpis směnečný tvořící spolu výjimku z dřívějšího konkursního práva. Nicméně však nepokládá spisovatel za to, že cit. dvor. dekret zrušen byl směn. řádem, nýbrž dovozuje z principielního stanoviska uváděcího patentu ku směn. ř., zejmena z § 5 ve spojení s § 7 (zachovávajícím v platnosti m. j. též do jisté míry shodný § 194 XV. čl. uher. zákona z r. 1840), že též dv. d z r. 1789 zůstal směn. řádem nedotčen. Obch. zák. rovněž se nedotkl cit. dekretu; týž pozbyl pouze v konkursní své stránce významu řádem konkursním. Spornou otázku, zda-li vůči exek. řádu trvá dekret citov. v platnosti, zodpovídá autor delší úvahou o mezích práva nu-

ceného výkonu, přihlédaje při tom zejmena též ku právnímu rázu prodeje dle čl. 310 a 311 obch. zák., jakož i k některým zvláštním případům samouspokojení věřitelova. Ve směru tom dochází posléze ku závěrku, že právo na uspokojení ze zástavy bez intervence soudní jest obsahem práva soukromého, i pokládá za to, že zůstala nedotčenými exekučním řádem práva k samouspokojení obchodním právem věřiteli propůjčená, privilegia úvěrních ústavů a zejména též samorealisační právo konvencionalního zástavního věřitele zastavené směnky.

7. V »*Právníku*« *1900* (roč. 39.), na str. 316—320 uveřejňuje Dr. Antonín *Pavlíček* cenný článek o novém zákoně chekovním ve skandinavských státech, zabývající se podobně jako výše zmíněné pojednání v »Allg. ö. Gerichtszeitung« novou kodifikací chekového práva v Dánsku, Švédsku a Norsku. Úvahu svou shrnuje autor v tom, že chek jeví se dle skandinavského zákona »jako poukázka peněžní, výslovně jako chek vyznačená, na viděnou splatná a právem postižným opatřená«.

8. Ze lvovského »*Przeglądu prawa i administracyi*« 1900 (ročník 25.) uvésti jest především v seš. 4., 5. a 6. uveřejněné záslužné pojednání Dra. Alex. *Dolińskiho* »O regulatywie spólek akcyjnych z 20 vrześnia 1899«. Po delším úvodu o zásadním stanovisku zákonodárství rakouského a principielních rozdílech koncessního systému oproti soustavě předpisů normativních, jakož i o různém způsobu provádění soustavy koncessní, — poukazuje autor k tomu, že regulativem správa státní fakticky vzdává se arbitrárního postupu v udělování koncessí, přijímajíc dobrovolně ve směru tom zásadu t. zv. legalní. Jako mezeru regulativem provedené správní reformy akciové vytýká autor, že stanoveny jsou v něm sice normy pro zřízení, organisaci a správu akc. společností, že však správa státní — obmezivši kontrolu státu ku společnostem akciovým na případy výjimečné (§ 56. regul.) — nepodává garancií, aby kautelární normy její byly i účinnými, nestanovíc dostatečné sankce pro případy zakladatelských šalebných jednání teprve po udělení koncesse na jevo vyšlých, dále při porušování stanov a nesvědomité správě. Obsah regulativu rozbírá autor ve čtyřech kapitolách (1. zřízení akc spol., 2. jich organisace, 3. práva a závazky akcionářů, 4. administrace akc. spol.) předváděje v nich ustanovení jeho způsobem podrobným a přidávaje dle potřeby i bližší výklad jednotlivých předpisů a hospodářského jich účelu.

V obor obchodního práva v širším smyslu počísti sluší též pojednání Dra. Stanislawa *Dniestrańskiho* »Przewodnia idea ubezpieczenia«, v sešitě 7., 8. a 9., v němž pojednává autor o základní zásadě pojišťování s hlediska sice převahou národohospodářského, spolu však přihlédaje též ku právnickému uskutečňování se zásady assekurační. Jako znaky pojišťování pojmově karakterisující přijímá autor, jednak že každé pojištění jest pojištěním proti škodě, jednak že škoda ta se rozvrhuje na větší počet osob. Thesi tuto dokazuje ve více kapitolách. Sub I. zabývá se v příčině náhradní povahy pojišťování zejména kontroversí stran pojištění t. zv. osobních, shledávaje též tu, že smlouva zásadně směřuje k náhradě hospodářské škody pojící se ku smrti resp. dožití člověka. V kap. II. uvažuje moment rozvrhu škody na více osob, a to vzhledem k pojišťování jak vzájemnému tak i prémiovému v užším smyslu, a odmítá zejména vlastnosť assekurace jako hry neb sázky. Sub III. a IV. přihlédá k dalším momentům, jež bývají jako podstatné pro pojišťování uváděny, totiž jednak k momentu nahodilosti škody, jednak k zásadě t. zv assekuračně-technické, vrcholící zejm. v požadavku rovnosti risika. Spisovatel dospívá tu po podrobné úvaze hospodářské stránky pojišťování — s odkazy též ku právní úpravě těch kterých otázek — k zamítnutí uvedených momentů jako znaků podstatných. V úvaze o momentu prvnějším zabývá se zejména též otázkou náhradního nároku (poškozeného resp. pojistitele) proti původci škody pojištěním kryté, v úvaze o zásadě assekuračně-technické přihlédá blíže ku právnímu ústavu pojišťování nuceného.

V sešitu 11. a 12. uveřejněn pod titulem »Z powodu najnowszych projektów zmiany ustawodawstwa akcyjnego w Rosyi« překlad dobrého zdání, jež professor petrohradské university Vladimír *Spasowicz* podal jménem petrohradské právnické společnosti ruské vládě v příčině připravované reformy akciového práva ruského. Ve směru tom vypracovány zvláštními komissemi, jednak v ministerstvu spravedlnosti, jednak v ministerstvu financí, současně sice, avšak odděleně zvláštní osnovy zákonné úpravy akciové. Elaborát komisse první (komisse to zřízené pro zákonník občanský) upravuje právo akciové jako část práva občanského, komisse ministerstva financí podává osnovu samostatného zákona akciového. Stran zásadního stanoviska státní správy ohledně zakládání podniků akciových volena od komisse první přímo soustava koncessní, od komisse minist. financí soustava »veřejnosti« čili normativní, arciť však, jak dobré zdání podrobně prokazuje, pouze formálně; podstatou svou jest i soustava osnovy ministerstva financí soustavou koncessní, a to vzhledem ku konstitutivnímu požadavku zápisu akciových podniků u ministerstva financí, tudíž zápisu administrativního. Autor vyslovuje se s rozhodností proti stanovisku koncessnímu v obou podobách osnovami volených, a hájí v delším výkladu jak s hlediska všeobecného tak i vzhledem ku specielním poměrům ruského akciového života soustavu svobodného zakládání akc. podniků se zachováním určité formy pro smlouvu společenskou (system »notaryalný«). Vedle této — větší část dobrého zdání zabírající — úvahy o zásadním stanovisku obou projektů neopomíjí autor též kriticky přihlédnouti k jednotlivým ustanovením obou osnov, jež valnou měrou opírají se o předpisy německé novelly akciové z r 1884 resp. nového něm. zákona obchodního z r. 1897.

II. Časopisy cizí: 1. »*Iherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürg. Rechts*« 1900 (41. svazek) přinášejí úvahu z pojišťovacího práva od prof. Dra. Viktora *Ehrenberga*, pod titulem »Wichtige Probleme des Lebensversicherungsrechts. Insbesondere der Anspruch auf die Lebensversicherungssumme« (str. 341—410), podanou sice s hlediska nového práva německého. nicméně i pro naše právo pojišťovací bezprostředně zajímavou a cennou. Autor přihlédá nejprve v § 1. v krátkosti k hospodářskému podkladu pojištění životního; rozeznává tu (jako již ve dřívějších pojednáních svých v Goldschm. Z. f H. R. sv. 32. a 33. uveřejněných) moment jednak úsporný, jednak assekurační, upouští však výslovně od dřívejím zastávaného pojetí životní smlouvy pojišť. jakožto smlouvy kombinované jednak ze smlouvy spořitelní, jednak z assekurační; na to v § 2. dovozuje právní důsledky, jež se podávají z hospod. základů životního pojištění, nehledě k positivní úpravě zákonné; v tom směru zejména vytýká, že uznati dlužno právní nárok pojistníka (autor užívá tu názvu »der Versicherte«, míní tím však spolukontrahenta pojistitelova) na přiměřený podíl t. zv. reservy prémiové, tvořící se hromaděním úsporných částí prémií. Převážná část pojednání (§§ 3.—9.) věnována však otázce, spadá-li nárok z životní smlouvy pojišť. ve jmění (pozůstalosť) pojistníka a vydán-li jest tudíž úchopu věřitelů. Zodpověděv nejprve otázku tu z hospodářské povahy živ. pojištění (do pozůstalosti náleží pojistný obnos do výše nároku pojistníkova na prémiovou reservu), přistupuje k úvaze její s hlediska norem novým obč. zák. německým stanovených pro smlouvy ve prospěch třetích vůbec (§ 328 násl.) resp. pro životní pojišť. smlouvu zvláště (§ 330.). Konstatovav především podmínky, za kterých živ. smlouva pojišť vůbec spadá pod cit normy, rozbírá eventualitu, jednak kdy osoba obmyšleného není smlouvou stanovena, jednak kdy ve smlouvě určena jest; pro tento případ podrobnou úvahu věnuje postupně právnímu postavení obmyšleného, pojistníka a jeho práv. nástupců a posléze věřitelů pojistníkových. Výsledky, k nimž úvahou svou dochází, shledává autor neuspokojivými; výslovným zákonným vztažením norem o smlouvách ve prospěch třetích na živ. pojištění nastaly tu nesrovnalosti. Spisovatel ku kritice výsledků těch připojuje též návrhy de lege ferenda opírající se o zá-

sady v tom směru v Anglii uznávané; z návrhů těch zejm. jest uvésti, že při živ. pojištění připustiti jest přímé nabytí samostatného, se strany věřitelů pojistníkových nedotknutelného práva pouze ve prospěch manželky a dítek pojistníkových, byly-li v pojistce výslovně jako oprávněné vytčeny; v příčině nároku tohoto (jenž vztahovati se má též na prém. reservu pro pojistníka při předčasném ukončení pojišťovacího poměru vyplývající) má však i každá disposice pojistníkova býti vyloučena.

2. Z většího počtu obchodněprávních příspěvků obsažených v 9. ročníku »*Monatsschrift für Handelsrecht und Bankwesen*« (1900) ve Frankfurtu n. M. vydávané, upozorniti jest především na vseobecně zajímavá dobrozdání curyšského prof. Dra. *Meiliho* »Die private Actiensperrung« a »das Recht d. Nutzniessers auf den Bezug neuer Actien« (právo to se usufruktuáři přiznává) v seš. 1., jakož i na úvahu téhož autora »Die jurist. Bedeutung der Postempfangscheine« (seš. 6.) rovněž z praktického případu vycházející. — Z ostatních příspěvků dlužno pro rak právo uvésti pojednání Edm. *Mayera* »Genussscheine und Amortisationsfond«, zabývající se hlavně právní povahou a funkcí listů požitkových. Autor vychází z § 33. akc regulativu, jímž poprve přikročeno kodifikatorně k úpravě práva požitkových listů, kdežto §§ 227. a 228. něm. obch. z., jež cit. § byly vzorem, práv. ústavu toho neznají. V příčině práv. povahy požitkových listů přidává se autor k mínění, že nejsou nositely práv věřitelských, nýbrž společenských; požitkový akcionář má s výhradou akcionářova práva na t. zv. »přednostní úrok« neobmezené condominium a stejnou moralní i finanční účasť na podniku jako akcionář. — Seš. 6 přináší (již v »Neue Freie Presse« uveř.) článek G. v. *Mauthnera* »Über das Aufgeld bei Ausgabe von Actien zur Erhöhung des Grundcapitals«, v němž objasňuje se povaha tohoto t. zv. ažiového zisku při emissi akcií v kursu převyšujícím nominale a útraty emissní (§ 53, č. 2. akc. reg.) a formulují se pro příští zákon akc. určité návrhy ve směru tom, z části i oproti úpravě otázek těch v něm. zákonu obchodním.

3. »*Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht*« 1899/1900 (ročník 49.) obsahuje řadu z části obsáhlých prací obchodněprávních; z těch vztahují se dvě, totiž článek Dra. H. V. *Simona* »D. Einfluss des bürg. G. B. auf das Actienrecht« (str. 1—28) a posud nedokončené ještě pojednání Dra. E. *Joergesa* »Zur Lehre vom Miteigenthum u. der gesammten Hand nach deutschem Reichsrecht« (str. 140—227) výhradně na nové právo německé a nevykazují se přímým významem pro právo naše.

Jinak jest tomu v příčině ostatních rozpravných příspěvků. Především náleží sem v tomto ročníku str. 29—50) dokončené pojednání *Schirrmeistera* »Der Kaufmannsbegriff nach geltendem und künft. deutschen Handelsrecht« započaté v ročn. 48 (str. 418—449). V části 1. zabývá se autor zjevem kommercialisace práva občanského uskutečněné novým obč. zákonem, s níž souvisí opět pozměna hranic práva obchodního provedená novým zákonem obch. Tato nastala opuštěním posavadní »smíšené soustavy s převážně objektivním východiskem« a volbou systému subjektivního; nové něm. obch. právo jest zvláštním právem kupců. Druhá část pojednání zabývá se rozšířením pojmu »kupce« dle nového práva, uvádějí se blíže zákonodárné systémy ve směru tom (materielní, formelní a materielně-formelní) a dovozuje se, že oproti mater. stanovisku dřívějšího práva postupuje nový zák. obch. eklekticky (zná kupce v základě splnění pouze materielních, dále pouze formelních podmínek a posléze obou); v bližším výkladu označuje se toto eklektické stanovisko za nejpřiměřenější. V oddělení 3. a 4. rozbírá se blíže uvedené zásadní stanovisko něm. obch. zák. úvahou sem hledících předpisů, zejména úvahou o práv. významu zápisu firmy v rejstřík pro nabytí vlastnosti kupce, o »formelním utužení« pojmu kupce ustanovením § 5. (účinnosť zápisu firmy osoby třebas i neobchodní živnosť provozující) a o případech kupců čistě formelních, kde vlastnosť kupce pojí se pouze k existenci organisace společenské a k zápisu v rejstřík.

Obsáhlé další pojednání Dra. Ottona *Opeta* »Beiträge zum Firmenrecht« (str. 51—139) podává vylíčení — novým zákonem obch. sice prohloubených, v základních rysech však zachovaných — zásad o firmě, pokud jde o otázky formelní povahy firmy se týkající. Autor probírá je v 7 kapitolách: 1. způsobilosť a povinnosť k firmě; 2. přijetí firmy (projev vážné vůle f. určité užívati; tento děje se buď volbou buď převzetím f.; v této kapit. jedná se jen o volbě f. a zásadách tu platných, t j. o výhradnosti a pravdivosti f.; zásadu »jednoty« f. autor odmítá, připouštěje jak pro kupce jednotl., tak i pro společnosti obch. firem více a to i při jediném závodu). V kap. 3. pojednává o součástkách firmy (»corpus« a dodatky f.); v kap. 4. o druzích firmy (dle práv. povahy subjektu). Sub 5. přihlédá spisovatel ku změně firmy a to jednak dobrovolné, jednak nucené; pod čís. 6. zabývá se případy firmy staré při změně v »majitelství« (Inhaberschaft) závodu obchodního, a to jednak při změně definitivní (nabytí závodu inter vivos nebo mortis causa), jednak dočasné (autor navrhuje tu název »Geschäftsübernahme« a počítá sem na př. propachtování, udělení požívacího práva) a posléze částečné (vstoupení resp. vystoupení společníka). Poslední 7. kap. pojednává o zániku firmy, a to jednak generalním (zánik práva firmu vůbec vésti) a specialním (zánik práva určité firmy užívati).

Zajímavým příspěvkem jest článek »Die Fortbildung des Eisenbahnfrachtrechts seit dem Berner internat. Übereinkommen über den Eisenbahnfrachtverkehr« z péra povolaného odborníka Dra. Alfreda von der *Leyen* (str. 381—523). Autor, jenž osobně účasten byl sem směřujících porad mezinárodních, vyličuje a podle potřeby i kriticky objasňuje nejnovější stadium vývoje železničního práva nákladního, pokud jde o státy v mezinár konvenci Bernské o železniční dopravě nákladní súčastněné. První oddíl pojednání věnován jest vylíčení nejnovějších změn mezinár. železničního práva nákladního, jež nastaly dodatkovým prohlášením z 20. září 1893 v příčině vstupu států v konvenci posud nesúčastněných, dodatk. úmluvou z 16. července 1895 o rozšíření oborů předmětů k dopravě mezinárodní připuštěných, a k tomu se pojícími zvláštními úmluvami mezi státy jednotlivými, a posléze dodatk. úmluvou z 16. června 1898 týkající se řady pozměn úmluvy Bernské z části textových, z části i věcných. Oddíl druhý líčí právní stav v říši Německé, kdež důležité změny nastaly od 1. ledna 1900, jednak novým zákonem obch. z r. 1897, jednak i novým řádem dopravním z 26. října 1899. V oddíle 3. přihlédá spisovatel ku změnám nastalým v jednotlivých z ostatních států v Bernské úmluvě súčastněných (pokud jde o Rakousko, přihlédá tu ku předpisům doplňujícím dopravní reglement, totiž min. naříz. z 1. září 1893, z 1. března 1895 a z 15. dubna 1898). V úvaze konečné uvádí autor, že provedenými pozměnami docíleno právního stavu ustáleného, jehož další změny se pro blízkou dobu neodporučují; tak zejména vyslovuje se též rozhodně proti vyskytlému se návrhu rozšířiti obor mezinár. železničn. práva též na dopravu osob a jich zavazadel. K pojednání připojeny jsou v plném znění dodatk. úmluva z 16. července 1898 a německý dopravní řád z 26. října 1898.

Z literárních zpráv v tomto svazku uveřejněných upozorniti jest zejména na referáty o spisech: *Klemperer*, die rechtl. Natur der Genusscheine (1898), *Hiestand*, der Schadenersatzanspruch des Versicherers gegen d. Urheber der Körperverletzung oder Tödtung des Versicherten (1896), *Freundt*, Wechselrecht der Postglossatoren (1899), *Sieveking*, Genueser Finanzwesen mit bes. Berücksicht. der Casa di San Giorgio (1898, 1899), *Schweyer*, Bankdepotgeschäfte in geschichtl., wirtschaftl. u. rechtlicher Beziehung (1899).

4. »*Zeitschrift für ungarisches öffentliches u. Privatrecht*« 1900 (6. svazek, seš. 1—8) přináší dva příspěvky týkající se zamýšlené v Uhrách revise obchodního zákona. Jest to především přednáška býv. prof. (nyní státního tajemníka v minist obchodu) Dra. *Nagyho*, konaná v Budapeštské Jednotě Právnické. Poukázav ku přílišnému liberalismu zákonodárství úvěrního a k potřebě účinnější ochrany slabých vytýká potřebu celkové reformy, uvádí dle

systému uher. zák. obch. jednotlivé materie nové úpravy vyžadující, načež uvažuje zásadní otázku v příčině ohraničení oboru práva obch, přihlédaje při tom k novému právu německému a poukaznje k nutné souvislosti otázky té s pokročilou již přípravou kodifikace uherského práva občanského. Touže otázkou zabývá se další rozprava v téže korporaci konaná Dr. J. *Schreyerem*, jenž v jednotlivostech odchyluje se sice od vývodů Nagyho, v celku však s ním souhlasí, žádaje rovněž celkovou revisi obchodního zákona a odmítaje reformu pouze novellární. *K. Herrmann.*

Právo a řád trestní.

O příčetnosti osob mladistvých a jich potrestání dle práva francouzského, německého a rakouského. Napsal JUDr. Josef *Prušák.* Tiskem a nákladem J. Otty v Praze 1899. Str. 141.

Ve spise Prušákově vítáme velmi cenný příspěvek k literatuře kriminalistické, a to tím více, ježto nepřestává na thematu v nápise naznačeném, nýbrž dosti obšírně (str. 11—27) zabývá se otázkou příčetnosti vůbec. Při tom spisovatel patrně rád uchopil se příležitosti, aby bez obalu a s důrazem prohlásil svoje kredo co do některých otázek základných, jako jest zejména otázka o volnosti vůle lidské, a co do obou hlavních příkře proti sobě stojících směrů v dnešní literatuře kriminalistické — tak zv. školy klassické a a positivistické.

Že spisovatel tak učinil, počítáme mezi hlavní přednosti jeho spisu. Jednak zajisté jsou to vesměs otázky, o nichž v literatuře české posud nehrubě bylo uvažováno.[1]) Jednak na určitém pojmu příčetnosti nemůže ustáliti se ten, kdo nedospěl k určitému rozhodnutí v oněch otázkách zásadných, poněvadž pojem ten nabývá jiné tvářnosti a jiného obsahu, podle toho, vycházíme-li z názoru deterministického či indeterministického.[2])

Velmi pěkný přehled náuky o volnosti *P.* podává na str. 19 dd., vycházeje při tom od spisovatelů filosofických *(Hobbes, Hume, Kant, Schopenhauer).* Sám prohlašuje se výslovně pro determinism, ve zločinu pak spatřuje čin protispolečenský a ve zločinci člověka nebezpečného. Přidržuje se tedy t. zv. směru sociologického, jehož zakladatelem a nejpřednějším představitelem v literatuře německé jest *Liszt.* Při tom však pokládá patrně i anthropologické základy učení *Lombrosova* alespoň v tom směru za správné, že přivádí zmíněné názory v otázkách práva trestního ve spojení s moderním vývojem vědy lékařské (str. 11), ba i zcela ve smyslu školy anthropologické

---

[1]) Uvésti můžeme jen tyto, v celku dosti stručné rozpravy: *Čáda,* O trestní příčetnosti, ve Zprávách společnosti pro vědy státní a sociální v Praze. seš. 3 1897; *Bouček:* O antropologické škole trestní, též tam a nejnověji *Moník,* Právo trestati (Bibl. sociálních a polit. nauk, sv. VII.). V Praze 1900. Otázky volnosti lidské a její souvislosti s právem trestním dotýká se stručně také *Masaryk,* Theorie dějin, 1884, str. 13 dd. Nejobšírněji pak o »záhadě zákonnosti a volnosti« pojednává (se stanoviska deterministického) F. X. *Procházka* v Osvětě 1885.

[2]) Sr. co proti mínění těch, kdož neuznávají souvislosti mezi náukou o příčetnosti a otázkou determinismu neb indeterminismu, namítá *Birkmeyer,* Ztschft. f. d. ges. Str. R. W. 16 (1896), str. 100.

připouští možnost, že by — v daleko arciť vzdálené budoucnosti — na místo nynějších soudců nastoupil »soudce lékař«, a že bychom snad i vůbec přestali někdy mluviti »o zločinci, o vině a trestu«. Že při tom snaží se ještě zachovati pojem příčetnosti, jakožto pojem ethický a právní, a že svému »soudci-lékaři« přikazuje v budoucnosti úkol (str. 14) »ceniti činy lidské dle mravní jejich hodnoty, . . . je spojovati s jistým subjektem,« jest o sobě dojista nedůsledno. V učení školy anthropologické pojem příčetnosti buď vůbec, jak i sám *P.* (str. 17) uznává, nemůže míti místa, anebo může býti toliko pojmem »medicinským«, jak bez obalu prohlašuje *Zürcher*;[1]) že pak i konce školy sociologické vedou k naprostému popření příčetnosti, jakožto pojmu právně-trestního, to sám zakladatel této školy výslovně přiznal, zakončiv přednášku svoji konanou na III. mezinárodním sjezdu psychologů v Mnichově r. 1896 (sr. Ztschft. für die ges. Str. R. Wissensch. 17 sv. 1897, str. 70 dd.) slovy: »Die Begriffe „Schuld" und „Sühne" mögen in den Schöpfungen unserer Dichter weiter leben wie bisher; strenger Kritik der geläuterten wissenschaftlichen Erkenntnis vermögen sie nicht stand zu halten . . . Die begriffliche Scheidewand zwischen Verbrechen und Wahnsinn weicht u. fällt — und mit ihr die starre Herrschaft desjenigen juristischen Begriffs, über den ich heute zu Ihnen zu sprechen die Ehre hatte: der strafrechtlichen Zurechnungsfähigkeit.« Jest ovšem pravda, že téže nedůslednosti nedovedli, nebo spíše netroufali si uniknouti ani nejrozhodnější positivisté, jako *Ferri* (sr. *Pfenninger*, Grenzbestimmungen zur criminalistischen Imputationslehre, 1892, str. 53) nebo *Kurella* (Naturgeschichte des Verbrechers, 1893, str. 263), snažíce se uchrániti pojem příčetnosti i pro školu anthropologickou. Podobnou snahou lze sobě vysvětliti, že spisovatel (str. 23) zavrhuje nejen »náhled školy klassické«, podle něhož »člověk má způsobilost popudy, jimiž okolí na vůli jeho působí, pohnutkami volními učiniti, neb ne«, nýbrž i školy sociologické, kteráž učí, »že vůle naše je pouhým produktem obklopujícího nás okolí,« sám pak skutečnost, že vůle se rozhoduje, vykládá (str. 22) takto: »Při tom nepůsobí popud na naši vůli jako síla positivní, jež s nutností určitý náš čin musí míti v zápětí, nýbrž je toliko příčinou našeho jednání, jemuž rozhodný směr dán je teprve naší individualitou« Jeť přece známo, že tímto a podobným způsobem vykládají lidské rozhodování nejen hlasatelé determinismu, ať již mezi filosofy, jako *Schopenhauer* (srov. *Falckenberg-Procházka*, Dějiny novověké filosofie, 1899, str. 673 a 674), nebo mezi psychology, jako *Ziehen* (Leitfaden der fysiologischen Psychologie, 3. vyd. 1896, str. 20), nebo mezi kriminalisty, jako *Merkel* (Lehrb. des deutschen Str. R. 1899, str. 73 dd), nýbrž i přívrženci t. zv. podmíněného nebo relativného indeterminismu, jako *Binding* (Normen, II. 1877, str. 3 dd.)[2]) *Gretener*

[1]) Sr. *Gretener*, Die Zurechnungsfähigkeit als Gesetzgebungsfrage, 1897 str. 30 a *Zürcher*, Die Zurechnungsfähigkeit als Gesetzgebungsfrage ve Schweizerische Zeitschrift f. Strafrecht sv. 11 (1898) str. 66 a 67. Na str. 59 *Zürcher* přímo vyznává, že positivism neví, co s pojmy příčetnosti a nepříčetnosti si počíti.

[2]) Nechceme při tom pominouti mlčením, že mnozí názor Bindingův prohlašují za prostý determinism, jako van *Calker*, Strafrecht und Ethik, 1897, str. 10 dd. a *Liepmann*, Einleitung in das Strafrecht 1900, str. 92, 93, 175

l. c. str. 89), *Beling* (Grundzüge des Strafrechts 1899, str. 32). Vše to jest nám dokladem, že zdravý smysl pro potřeby skutečného života brání spisovateli vrhnouti se bez výhrady v náručí oněch moderních škol a přijímati nejkrajnější důsledky jejich učení. Proto také neklademe zvláštního důrazu na to, že charakteristiku t. zv. školy klassické podává příliš jednostranně ve smyslu *Lisztově* (str. 14. a 15), jakoby pro ni zločinec nebyl »živým a jednajícím člověkem, nýbrž abstraktním typem, jenž čistou spekulací mimo skutečný život byl postaven«; zločin pak jako by pro ni nebyl »částí tohoto života, nýbrž právnickou formulí v zákoně stanovenou«, ani trest »obranou útoku odpovídající, nýbrž theoretickým systémem sestaveným učenci, již o povahu zločincovu naprosto se nestarali.« Přece však myslíme, že by bylo slušelo také uvážiti, co o této věci poznamenali *Buri* (Gerichtssaal 53, sv. 1897, str. 406 a 407), *Mittelstädt* (též tam 46, sv. 1892, str. 254), *Birkmeyer* Ztschft. f. d. ges. Str. R. W. 16 sv. 1896, str. 125 a 126) a *Tagancev* (*u Getenera* (l. c. str. 16, pozn 20). Snad by potom spisovatel uznal, že leccos v dotčené charakteristice jest alespoň upřílišeno.

Způsob, jak P. určuje podmínky příčetnosti, dává nám v jednom směru příčinu k pochybnostem. Vykládaje ustanovení § 56. německého zák. tr., jež týká se období t. zv. pochybné příčetnosti (mezi dokonaným 12. a 18. rokem života), spisovatel (str. 102.) prohlašuje za nevhodné, že má při osobách tohoto věku býti zkoumáno, zdali měly »die zur Erkenntnis der Strafbarkeit erforderliche Einsicht«. Jakožto důslednost tohoto ustanovení, s jeho stanoviska patrně politování hodnou, uvádí, že »odsuzují se děti, jež vědí sice o trestnosti svého činu, jež však pravé povahy skutku trestného, jeho významu v životě společenském naprosto chápati nemohou.« Jest patrno, kdyby tato schopnost měla býti podmínkou příčetnosti, že by nedostatek její vylučovati musil příčetnost nejen při osobách mladistvých, nýbrž i při zletilých. A tu tážeme se: Nebyl by snad počet těch, kdož by potom pro nedostatek příčetnosti trestání unikli, přece jen příliš veliký?

Za nemalou přednost spisu pokládáme, že v něm hledí se obšírně k ustanovením nejen práva rakouského, nýbrž i francouzského a německého, kteráž se tu obšírně, a to ještě před právem rakouským, vykládají, tak aby zvláštnosti různých systémů zákonodárných vynikly a mohly mezi sebou býti srovnávány. Největší péče věnována jest ovšem dogmatickému výkladu práva rakouského, kdež spisovatel nepomíjí mlčením žádné závažnější otázky sporné nebo pochybné, a všade přivádí k platnosti mínění vlastní, opíraje je o důvody uvážení hodné a důkladně vyvraceje důvody protivné. Měrou zvláště vynikající platí to o výkladu, jejž podává na str. 119. dd., kdež obratně potírá mínění *Fingrovo*, že by právo rakouské osoby nedospělé pokládalo za úplně příčetné a jenom stanovilo zvláštní, privilegovaný způsob jich trestání — snaže se naproti tomu dovoditi, že zákon náš vychází z předpokladu t. zv. zmenšené příčetnosti dotčených osob. I jinak dogmatická část spisu zasluhuje plné chvály, podávajíc všude svědectví, že spisovatel konal ve svém oboru důkladná studia, že neopominul všimnouti si kde kterého zjevu literárního sem zasahujícího a že vždy a všude hleděl dospěti samostatných úsudků a dodělati se výsledků vážných, poznání pravdy napomáhajících. Za neméně záslužné a cenné pokládáme úvahy rázu kriminalně-politi-

ckého, jež spisovatel na vhodných místech podává, rozbíraje kriticky platné normy právní ku příčetnosti a trestání osob mladistvých se vztahující (ku př. str. 28. dd., 78. dd., 88., 100., 110. dd., 126. dd.).

Nejméně ze všeho uspokojuje část historická (str. 52.—74.). Ta na rozdíl od částí ostatních poměrně menší měrou svědčí o samostatných studiích spisovatelových. Alespoň ve statích jednajících o právu římském, kanonickém a německém nedovídáme se téměř ničeho, co by již před tím, na mnoze i týmže způsobem, jiní nebyli pověděli, zejména *Geib*, Lehrbuch des deutschen Strafrechts II., 1862, str. 69. dd. a *Baumert*, Über die Zurechnungsfähigkeit und Bestrafung jugendlicher Personen, 1877, str. 2. dd. Právem také bychom byli mohli očekávati několik slov o domácím právu českém, z nichžto bychom mohli poznati, kterak v něm nedostatek věku byl posuzován. Zmínkou o městských právích Brněnském a Pražském stol. 14., z nichžto citáty uvedeny jsou ovšem správně v kapitole o právu německém, a otištěním příslušných článků z trestního řádu Josefa I. z r. 1707, který obsahuje již jen obecné právo trestní německé, není v tom směru nikterak dosti učiněno; zbýváť vždy jestě vážná mezera co do práva zemského a, pokud jde o právo městské, co do doby od století 14. do r. 1707.

Ku konci nemůžeme nevytknouti pochvalně živý a svěží způsob mluvy, kterýž i na místech podávajících výklad ryze dogmatický uchránil spisovatele úskalí suchopárnosti a těžkopádnosti. Tím více naplňuje nás podivem, že spisovatel opominul vynaložiti náležitou péči na svoje dílo i po stránce jazykové. Již nápis knihy: »O příčetnosti osob mladistvých a jich potrestání« (místo správného: »trestání« neb »potrestávání«) zaráží český sluch, podobně jako na str. 85.: »mladistvé osoby, jež ... ve vězení jsou přidrženy« (m. drženy nebo přidržovány), anebo dokonce již (str. 58.): »ustanovení, že nedospělý míru zbaven býti neměl« (m. zbavován). Tu a tam nacházíme germanismy hrubšího zrna a jiné nesprávnosti jazykové, z nichž ku př. vytýkáme: spočívá m. záleží (ku př. str. 14.: »v tom spočívá význam vědy«, podobně str. 16., 23., 24., 27. a mn. j.), vysazen (!) m. vydán (str. 26.: »člověk ..... je pádu vysazen«, podobně str. 46. a 130.); vyhrožený (!) trest (str. 107., 139., 141.), »udány nejsou důvody« (m. uvedeny, vytčeny, str. 67.), »jistá (m. některá) ustanovení« (str. 57.), »poslední« ve smyslu »tento« (str. 113.), »podléhati podmínkám« (str. 138.), »příliš pokročil, než aby« m. prostého aby (str. 104.), »byť by i nebylo« m. byť i nebylo (str. 105.), »proto byly osvobozeny, poněvadž« m. že (str. 138.).

Storch.

Dr. Alois *Zucker, Über Schuld und Strafe der jugendlichen Verbrecher.* Stuttgart 1899.

Je starou pravdou, že člověk v životě svém stále se mění, že odvážlivost mládí zvolna ustupuje rozvaze věku dospělého, že mladí reformatoři stávají se klidnými konservativci a nalézají konečně leccos dobrého i v tom, proti čemu dříve rozhodně bojovali. Tuto změnu názorů nalezneme však nejen v běhu všedního života, ale v životě vědeckém, a nelze upříti, že často mnoho dobrého i sebou přináší; hledá se pak dorozumění mezi staršími a mladšími, a najde se často »zlatá« ona střední cesta. Obě strany upouštějí od

krajních svých požadavků, a ve vývoji vědeckém udržuje se žádaná kontinuita vývojová. — Domnívám se, že asi mnohému, kdo obeznámen je se spisy prof. Dr. Zuckera, hlavně těmi, jež otázce osob mladistvých jsou věnovány, podobná myšlénka připadla. Dřívější reformator stává se obhájcem platného práva, upouští od reforem, jež dříve za nutné pokládal. Vědecká poctivost převyšuje snahu po důslednosti. Spisovatel, jenž ještě v roce 1894 prohlašoval jako hlavní podmínku nutné reformy předpisů našeho zákona trestního o osobách mladistvých, aby příčetnost osob těchto teprvé dokonaným patnáctým rokem se předpokládala, souhlasí dnes úplně s ustanovením práva platného, jež předpoklad ten již s dosažením dokon. desátého roku spojuje, a označuje přímo jako nebezpečné, aby uvedená mez výše byla pošinuta. A tento konservativní ráz je patrný z celé pečlivé práce. Ač s některými názory prof. Dr. Zuckera se nesrovnávám a zejména, pokud základních myšlének se týče, značně se rozcházíme, jedno nelze spisovateli upříti, vynikající to smysl praktický, jenž ve všech jeho pracích, jakož i v přednáškách universitních je patrný. Nedotýkaje se jednotlivostí ve spise svědomitě probraných, zejména pojednání o příčetnosti, pokud kritikou různých učení se zabývá, chci toliko ku základnímu nazírání spisovatelovu poukázati, odchylné mínění svoje projeviti, domnívaje se, že mi od milého mého učitele ve zlé vykládáno nebude.

Tak již v samém základě práva trestního nelze asi souhlasiti s názorem, že právo trestati jenom způsobem historickým lze odůvodniti, že činem trestným v jakýsi pathologický stav uvedená společnost reaguje proti němu, původně bezmeznou mstou (msta krevní), jež čím dále tím více se omezuje, až konečně ve státě dochází k stanovení norem trestních, určité jednání přímo zakazujících a pachatele trestem ohrožujících, že však ani v těchto dobách, tedy trest dnešní není prost základní své povahy, že totiž je projevem pudu po pomstě znepokojené společnosti. — Mluvíme-li o právu trestati, tu nepřísluší nám dle mého názoru dokazovati, že právo to vůbec státu náleží, nýbrž hledáme důvod, proč stát určitý čin jako trestný prohlašuje a trestem stíhá, resp. učení o základě práva trestního musí vystačiti nejen na vysvětlení práva trestati vůbec, nýbrž i na vysvětlení každé právem v zákon trestní pojaté normy. A tu se domnívám, že prof. Dr. Zuckerem uvedená reakce společnosti, ten stav nelibosti, je sice důležitým faktorem v politice trestní, ale základem práva trestního, vysvětlením jednotlivých norem že býti nemůže, poněvadž — celá řada činů trestných zůstala by nevysvětlenou, a to činů takových, o nichž nikdo nemůže pochybovati, že důvodně trestem státním se stíhají a v zákoně trestním umístěny jsou. Tak na příklad naprosto nelze se domnívati, že urážka člena domu císařského trestná jako zločin dle § 64 tr. z. (stačí urážka slovní) by byla vyvolala onu bolestnou reakci celé společnosti, jež zákonodárce nutila vynésti normu v cit. paragrafu obsaženou, ale pravdou je, že ve státě monarchistickém je nezbytno, aby majestát panovníkův bezvýjimečně chráněn byl, a těsný svazek osoby panovníkovy s rodinou jeho toho vyžaduje, aby podobná ochrana jako jemu se poskytuje i členům rodiny byla poskytnuta. Ovšem, mohl by se tento příklad zdáti výjimečným, ale tomu tak není; kde setkáváme se na př. s onou reakcí při zločinu dle § 129 cit. z.? Myslím, že společnost velmi málo o to se stará, jakým způso-

tem kdo pohlavní svůj pud ukojiti se snaží, a že nesetkáváme se zde s nijakou bolestnou reakcí její; ale jisto je, že opatrný zákonodárce je si toho vědom, jaké následky má mravní poklesnutí celku pro život státní, a že z příčiny té již z opatrnosti příslušnou normu vydává. Je nepopíratelno, že reakce společenská může vésti k vydání normy trestní, ale to pouze tehdy, když čin, proti němuž se reaguje, je státu nebezpečným, když ohrožuje existenci a zájmy státní. A v tomto momentu lze jediné spatřovati důvod, základ trestu státního, v nutnosti zachování existence státu a v ochraně podmínek klidného jeho vývoje. Stát, jenž se domnívá, že určitými činy v existenci a vývoji svém mohl by býti (neb jest) ohrožen, zakazuje je určitou normou trestní bez ohledu na reakci společenskou, často dříve než reakce proti nim možnou byla, doprovázeje na př. zákony odpovídající změněné formě vládní ihned vyhrůžkou určitého trestu.

Prof. Dr. Zucker již v úvodě spisu svého správně poukazuje k těsné souvislosti mezi pojmem příčetnosti a základem práva trestního po stránce subjektivní, a je přirozeno, že při různém našem nazírání základním ani v otázce příčetnosti nemůžeme se setkati, že pojem příčetnosti tak, jak spisovatelem je vymezen, nepokládám za správný.

Prof. Dr. Zucker praví: »Způsobilost jednati zahrnuje v sobě také způsobilost skutků zločinných se dopustiti. Zločin je pro nás tolik jako každý jiný čin a nemůže býti rozdílu mezi příčetností ve smyslu práva trestního a příčetností ve smyslu obyčejném. Kdo v obyčejném smysle (im gewöhnlichen Sinne) je příčetný, je příčetný i kriminalisticky. Je-li rušivý čin zločincův důvodem státního práva trestního, tu musí způsobilost čin spáchati k pojmu příčetnosti dostačiti«. V tomto spočívá názor spisovatelův na příčetnost. Domnívám se však, že takto získaný pojem příčetnosti — příčetnost rovná se způsobilosti jednati — naprosto nelze vědecky udržeti. Co jest způsobilost jednati? Nic jiného, než vědomě v řady příčinné zasahovati, vědomě příčiny klásti, vědomě ve světě zevnějším vůli svoji uplatňovati. A tuto způsobilost má každý, kdo vůli svoji může projeviti, tedy i většina osob naprosto duševně chorých neb nevyvinutých. Nutno jenom ukázati k manii, paranoi, progressivní paralyse, aby bylo patrno jak vynikající způsobilost jednati u osob duševně chorých nalézáme, ano nelze upříti, že chorobou duševní často způsobilost ta jistě je zvýšena. Vždyť právě ta okolnost, že s osobami těmito často na lavicích obžalovaných se setkáváme, že diagnosa lékařská v počátku choroby velice bývá obtížna, nutí nás uznati, že způsobilost jednati nemůže býti kriteriem ani choroby duševní ani příčetnosti. Avšak i další vývody prof. Dr. Zuckera ukazují k tomu, že na vnitřní život člověka přece jen trochu povrchně pohlíží, a že vymezení jeho naprosto určitosti postrádá. Je věru těžko si představiti, co chce říci slovy »příčetnost ve smyslu obyčejném«, neb »zjistí-li se, že zločinec v době spáchání činu svého byl při smyslech (seiner Sinne mächtig war), tu nemůžeme ve sporu o příčetnosti jeho pochybovati«. Není přece pochybnosti o tom, že smysly vládne i dítě v útlém věku, že smysly svými vládnou i osoby duševně choré, a že zejména chorobná představa není ještě důvodem, proč člověk smysly svými vládnouti by nemohl. Ostatně je uvedené rčení tak nejasné a neurčité, že věru nelze přesně říci, jak dle názoru spisovatelova posuzovati máme na př. příčetnost hluchoně-

mých, neb vůbec osob, jež částečně smysly svými nevládnou, ale přece jen způsobilé jsou jednati. Domnívám se, že asi spisovateli tanula na mysli Lisztova »normale Bestimmbarkeit durch Motive«, že uvedenými slovy nic jiného nechtěl říci, než že příčetným je člověk normální »der welcher seiner Sinne mächtig ist«, a že myšlénce této jen nesprávného se dostalo výrazu. V tomto případě dalo by se opět uvésti proti vymezení prof. Dr. Zuckera vše, co z různých stran Lisztovi bylo vytknuto.

Tolik však jest jisto, že toto celkové nazírání na příčetnost vrhá svoje stíny i v pojednání o příčetnosti osob mladistvých. Není-li příčetnost ničím více, než způsobilostí jednati, pak jest ovšem přirozeno, že dle názoru spisovatelova již osoby v nejútlejším věku příčetny jsou, že u dětí desetiletých příčetnost pravidlem se předpokládá. Ale přece i se stanoviska takového pokládám za velice kruté, když se praví: »nikoli snad nedostávající se způsobilost rozpoznávací, nikoli snad nedostatek poznání trestnosti činu, neb nedostatek duševní a mravní dospělosti vylučují příčetnost osoby mladistvé, nýbrž toliko porucha duševní, bezvědomí neb blbost.« Jest-li že spisovatel skutečně toto stanovisko zastávati chce, pak se věru divím, že se nepřidržel systému anglického, že se nezasazuje o to, aby příčetnost nejdéle již dokonaným sedmým rokem se předpokládala, neboť je patrno, že dle svrchu uvedeného i pětileté děti jsou příčetnými, a že zejména v sedmém roce nemáme již žádné příčiny o příčetnosti jejich pochybovati. Poznání trestnosti činu není třeba, vyspělosti povahy po stránce intellektuální a mravní také ne, poruch duševních u těchto maličkých pravidlem nebývá, smysly svými vládnou, proč tedy nemají býti příčetnými, proč upírá se jim způsobilost státi se zločinci? Na tuto otázku nezbytně musí prof. Dr. Zucker míti odpověď, jež přece věku mladistvému jistou privilej přirozeně poskytuje, jež přece jen musí připustiti, že příčetnost není jen nepřítomnost poruch duševních, bezvědomí a blbosti, že příčetným není přece jen každý, kdo může jednati, kdo je při smyslech, nýbrž, že k příčetnosti nezbytně se vyžaduje též určitá dospělost intellektuální a mravní. Odpověď, jež jasně dokazuje, že v nás je něco, co se vzpírá proti tomu mluviti o zločincích dětech desetiletých, zaváděti řízení trestní s dětmi, jež nevědí co je svět, co je život, jež jsou obětí nezdravých poměrů společenských, již chceme napraviti, ale ne trestati.

Kdyby prof. Dr. Zucker jinak vykládal základ práva trestního — právo trestati — pak byl by asi ztěžka dospěl ku přísné svojí definici příčetnosti, ale nemohl by za žádných okolností vyvoditi z ní podobné důsledky pro osoby mladistvé. Trest je nutné zlo, zejména pro člověka dobrého (a i ten často stává se zločincem), zlo často tak veliké, že ti, kteří ho ukládají, nemohou v mnohých případech o velikosti jeho představy si učiniti (proto mnohdy tresty drakonické při nepatrných poruchách právních), a proto i stát má právo užívati jeho toliko v případech naprosté nutnosti, kde něčeho jiného nelze již činiti. Trest je obranou státu proti lidem mu nebezpečným, existenci a klidný vývoj jeho ohrožujícím, jež již jiným způsobem nelze na uzdě držeti, avšak proti dětem desetiletým je nespravedlivým a zbytečným. Nespravedlivým, poněvadž děti ty nemohou existenci a klidný vývoj státu ohroziti, zbytečným, poněvadž jiným způsobem snadno lze je neškodnými učiniti. Pro zpustlé děti třeba jest ústavů polepšovacích a ne věznic, jež

osobu mladistvou nikdy nemohou na pravou cestu uvésti, naopak, jak spisovatel sám na mnohých místech dokazoval, jen neblaze na mladou duši působí a veliké nákaze ji vystavují. Aby však mladistvý do polepšovny mohl býti odevzdán, k tomu je úplně zbytečno zkoušeti jeho příčetnost, zaváděti s ním řízení trestní, k tomu stačí výrok úřadu vrchnoporučenského, doplněný po případě výrokem zvláštní rady obecní. *Pk.*

Ist die militärische Strafgerichtsbarkeit auf Militärdelikte einzuschränken? Eine militärstrafprozessuale Reformfrage von Dr. August *Miřička*, k. k. Oberstaatsanwalts-Stellvertreter in Prag. Vídeň 1899. Manzovo knihkupectví. Str. VIII a 117.

Příslušnost soudů trestních vojenských zavírá v sobě u nás nejen vlastní delikty vojenské, nýbrž i t. zv. delikty obecné, t. j. ty, jež jsou trestnými již podle všeobecných zákonů trestních. Novější dobou byla zvláště v Německu, když chystalo se tam vydání nového řádu tr. vojenského, otázka v nadpise naznačená v literatuře hojně přetřásána, a poněvadž i u nás reforma řízení trestního vojenského obecně uznává se za naléhavou, bude třeba i u nás jí se zabývati. Spisovatel hned předem rozhoduje se pro mínění, že působnost soudů trestních vojenských má býti obmezena na delikty vojenské a, jak později dodává, delikty sice obecné, avšak vojensky kvalifikované, a prohlašuje za hlavní účel svého spisu, aby vyvrátil mínění opačné »a to právě z důvodů, jež se strany vojenské pro ně bývají přiváděny a přihlédaje k zařízením vojenským« (str. VII). Spis nabývá tím v převážné své části (str. 25 až 110) povahy polemické. Toliko v první kapitole (str. 1—24) podává se historický přehled a vylíčení nynějšího stavu právního, v poslední pak (str. 111—117) podávají se úvahy závěrečné a důsledky z předcházejících vývodů vyplývající, shrnují se krátce positivné důvody, o něž spisovatel opírá svoje mínění, a připojují se k tomu ještě některé důvody nové.

Část polemická směřuje hlavně k vyvrácení těch důvodů, jež k platnosti snažili se přivésti zejména *Marck*, *Hilse* a *Dangelmaier*, kteréžto důvody spisovatel podle vzoru Marckova roztřiďuje na vnitřní a vnější, počítaje k oněm ty, »jež plynou z podstaty věci a jsou spíše theoretické«, k těmto pak řadě úvahy rázu více praktického. —

Hledíce k účelu, jejž sobě spisovatel vytkl, můžeme hned předem práci jeho označiti za velmi zdařilou. Část historická podaná na počátku má arci více povahu náčrtku, při němž spisovateli šlo patrně jen o to, aby pro vylíčení nynějšího stavu právního zjednal sobě příslušné historické pozadí, tak že mohl přestati na prostém přehledném shrnutí výsledků, jež v tomto směru podali zejména *Geib*, *Zachariae*, *Friccius*, *Mellien*, *Dangelmaier*. K tomu se pojící přehled různých zákonodárství v nejdůležitějších státech evropských jest jasný a svému účelu zcela přiměřený.

O části polemické sluší bez výhrady prohlásiti, že v ní spisovatel úkolu svému dokonalým způsobem dostál. Jak povaha předmětu toho vyhledávala, bylo mu tu namnoze činiti s poměry a zařízeními, jež dokonce nejsou povahy právnické, nýbrž vojenské. Doklady toho podávají již nápisy různých kapitol, ku př.: »Soudnictví trestní jakožto výron moci velitelské«; »jednotnost aukto-

rity ve vojště«; »soudnictví trestní jakožto vojenský prostředek vychovávací«; »vojenská disciplina«; »konání služby vojenské«; »vojenské vědomí stavovské« a t. d. Přes to však skoro každá kapitola knihy svědčí o tom, že spisovatel, kdekoliv příležitost k tomu se naskytla, pouští se i do úvah rázu právnického, což činí se vší žádoucí důkladností a s dokonalým zdarem. Příkladmo buďtež vytčeny: str. 25 dd. úvahy o pramenech trestního soudnictví vojenského a jeho poměru ke státní moci vůbec; str. 32 dd. výpočet případů, kdy osoby vojenské podrobeny jsou moci trestní úřadů nevojenských (co do přestupků důchodkových a policejních a při prohlášení práva náhlého); str. 60 dd. řešení sporů kompetenčních jednak při pochybnostech o tom, jak určiti hranici mezi delikty obecnými a delikty vojenskými nebo vojensky kvalifikovanými, jednak při konkurrenci (ideálné i reálné) deliktův obecných s vojenskými a při účastenství osob civilních a vojenských v témže skutku trestném; str. 67 dd. ohraničení případů, kdy neaktivní osoby vojenské podrobeny jsou trestnímu soudnictví vojenskému; str. 94 dd. vylíčení organisace soudů vojenských v právu rakouském, francouzském, italském, německém a některých německých právích partikularních a srovnání s organisací soudů trestních občanských a j. Všeho uvážení hodny jsou také návrhy, které spisovatel v této části činí o tom, jak by ta neb ona pochybná otázka měla býti rozřešena, jako ku př. str. 62 dd., jak určiti příslušnost při konkurrenci deliktů vojenských s obecnými; str. 68 a 69 pozn. 4., jak posuzovati činy trestné, kterých dopustily se neaktivní osoby vojenské při kontrolním shromáždění; str. 81 dd., jak upraviti příslušnost soudů trestních vojenských a řízení při nich konané za války; str. 85 dd. o přípustnosti, aby občanské soudy trestní, když odsoudily osoby vojenské, ukládaly také vedlejší tresty vojenské, atd.

Zvláštní předností spisu jest, že užívá se v ní methody srovnávací, ježto spisovatel při každé vhodné příležitosti platné právo rakousko-uherské srovnává s právy cizími. Příslušné literatury bylo všude užito měrou náležitou a to i té, jež týká se občanského řízení trestního. Líčení jest všude jasné a plynné, rozvržení látky přehledné, mluva správná. Jen tu a tam vyskytují se výrazy a frase, které nezdají se nám býti v plném souladu s vážností předmětu a účelem spisu (ku př. str. 40, kdež líčí se, kterak disciplina »pochend auf ihr Hetärenverhältnis zum rauhen Kriegsgotte, sich rücksichtslos vordrängt und die hehre Themis zwingt, trauerumflorten Auges bescheiden zürückzutreten«, podobně str. 78 odst. 3.).

Věcné nesprávnosti, jež do spisu se vloudily, nejsou značného dosahu. Ku př. na str. 6, kdež uvádí se CCC tak, jako by v zemích českých a rakouských byla měla podobně povšechnou zákonnou platnost jako v Německu. V kapitole »Die Strafgerichtsbarkeit als Ausfluss der Kommandogewalt« str. 25 dd. byl by spisovatel po našem soudu měl také pustiti se v řešení otázky, »zdali nebo pokud ústav t. zv. soudních pánů [»Gerichtsherren«] měl by býti zachován i v reformovaném vojenském řízení trestním«, poněvadž jest to, jak na str. 29 sám uznává, důležitá otázka praejudicialní, a sami spisovatelé vojenští, jako ku př. Korwin-Džbański, Zur Reform des Militärstraf- und ehrenräthlichen Verfahrens str. 35, nerozpakují se prohlásiti, že v reformovaném řízení trestním vojenském pro tuto instituci v posavadním smyslu není místa.

Podle toho, co posud pověděno, nemůžeme než uznati práci dra. Miřičky v celku za velmi zdařilou a záslužnou. Bohužel, není valné naděje, že by dosti brzo podařilo se překonati hojné a vážné překážky, které staví se tomu v cestu, a provésti reformu našeho zastaralého a nedokonalého řízení trestního vojenského tak, aby přizpůsobeno bylo potřebám doby a zásadám provedeným v našem řádu trestním z roku 1873. Tím méně jest naděje, zvláště nyní, kdy táž otázka v novém vojenském řádu tr. německém (ze dne 1. prosince 1898) vyřízena byla záporně, že by u nás došlo k tomu, aby pravomoc soudů trestních vojenských byla súžena a obmezeaa způsobem, za nějž spisovatel se přimlouvá. *Storch.*

Hájení obviněného (podezřelého) v řízení přípravném. Napsal JUDr. Josef *Prušák.* (Vyňato z časopisu »Právník« XXXVIII.). V Praze. Tiskem dra. Edvarda Grégra. — Nákladem vlastním. Str. 36.

Spisovatel podává nejprve (str. 1. dd.) povšechnou charakteristiku řízení přípravného, zejména vzhledem k zásadě obžalovací a vyšetřovací a souvislé s tím otázce, v jakém rozsahu připouští se v tomto stadiu processním hájení obviněného. Aby tuto souvislost zřejměji prokázal, vykládá, jak hájení obviněného bylo zařízeno v právu římském a kanonickém a jak věci se vyvinuly na zjevný neprospěch této instituce v řízení inkvisičním, jehožto celkový ráz a obviněnému nepříznivá tendence ve hlavní věci přešly i do řízení trestního reformovaného.

Vlastním jádrem práce jest výklad platného práva rakouského (str. 13. dd.). Za naprosto nezbytné podmínky, za kterých jediné by hájení obviněného v řízení přípravném mohlo býti úspěšným, prohlašuje: 1. veřejnost celé této části řízení, aneb alespoň takovou jeho úpravu, aby »veřejnost a spolučinnost stran bezpodmínečně při všech úkonech processních byla připuštěna« a 2. rovnost stran processních. Aby ukázal, že tyto zásady v našem řízení přípravném buď vůbec provedeny nejsou, nebo jen měrou velmi nedostatečnou, zkoumá zevrubně zákonná ustanovení, jimiž upravují se působnost a práva obhájcova této části řízení (str. 16. odd). Zejména uvažuje o právu obhájcově, býti přítomnu při některých výkonech processních, prováděti opravné prostředky obviněným opověděné, nahlédati v soudní spisy a rozmlouvati s obviněným, který jest ve vazbě. K tomu pojí se (str. 27. dd.) kritika úkolu a processního postavení přikázaného řády trestními reformovanými soudci vyšetřujícímu a poukazuje se k snahám směřujícím k reformě této části trestního řízení. Konečně pak (str. 35. a 36) spisovatel načrtává stručně vlastní myšlenky, podle kterých by si přál, aby zmíněná reforma byla provedena.

O tom, že naše řízení přípravné má mnohé a četné nedostatky, jež mají hlavní příčinu v příliš úzkostlivém utkvění na dávných tradicích inkvisičních, a že důkladné reformy svrchovanou měrou potřebuje, nemůže býti sporu. Přes to zdá se nám, že charakteristika, kterou spisovatel podává o přípravném řízení našeho řádu tr., jest příliš jednostrannou, a jeho snaha, vylíčiti tuto část řízení trestního jako v podstatě totožnou se starým řízením inkvisičním, není úplně ospravedlněna. Patrně alespoň náležitou měrou nedoceňuje zásadného rozdílu, jaký mezi obojím řízením byl způsoben tím, že náš tr. řád přijal i pro tuto část řízení mnohé důslednosti zásady obžalovací

a upravil postavení a práva stran processních způsobem, který liší se v mnohých věcech podstatně od starého řízení inkvisičního. Nemůžeme proto také přisvědčiti líčení podanému na str. 1., podle něhož vazba vyšetřovací rovněž má základ svůj jen v oné totožnosti nynějšího řízení přípravného se starým řízením inkvisičním. Spojitost historická mezi ní a tímto řízením jest ovšem nepopíratelná; avšak proto přece nelze neuznávati, že i nehledíc k této spojitosti dotčená instituce opírá se o důvody věcné a jest — třebas ne v tom rozsahu, jako ji přijaly řády tr. reformované — nepostrádatelnou i v řízení upraveném úplně podle zásady obžalovací. Tím ovšem nemíníme tvrditi, že by kritika, kterou spisovatel podává o různých jednotlivých zařízeních a ustanoveních týkajících se našeho řízení přípravného, nebyla oprávněna. Právem spisovatel zejména vytýká, jak právo obhájcovo, účastniti se výkonů vyšetřovacích zmíněných v § 45. ř. tr. učiněno jest ve skutečnosti pochybným vzhledem k §§ 97. odst. 2., 116. a 123. odst. 1., jak prakticky bezcenným stává se právo přiznané obviněnému v témž § 45., právo přibrati sobě obhájce k tomu konci, aby mu provedl opravné prostředky jím opověděné; jak nedůvodně jest zaklausulováno též tam právo obhájcovo nahlédati v soudní spisy — na rozdíl od práva nepoměrně štědřeji vyměřeného státnímu zástupci v § 34. odst. 2., ba i, jak mohl dodati, samému soukromému žalobci (§ 46. odst. 2.) — a jaké kontrole bez vážné příčiny jest podrobeno jeho právo rozmlouvati s obviněným, který jest ve vazbě (týž § 45.).

Všechny úvahy, jež spisovatel podává, svědčí o tom, že na studium otázky ne právě snadné vynaložil velikou péči a že má náležitě v moci látku zpracovanou a obeznámil se s hojnou literaturou k věci se vztahující. Měli-li bychom co vytknouti, bylo by to, že výrazu: »veřejnost stran« nebo »pro strany« na různých místech (str. 13., 19., 35.) užívá způsobem, z něhož by bylo lze souditi, že pojem ten pokládá jen za zvláštní způsob »veřejnosti« v pravém smyslu, kdežto oba pojmy nemají mezi sebou nic společného.[1])

Storch.

---

[1]) Ku konci budiž mi dovoleno několik poznámek pro domo. Na str. 14. pozn. 17. vytýká se mi, že tvrzení obsažené v mém Říz. tr. II. str. 155, pozn. 8., jakoby v soudním přípravném vyhledávání nemohlo býti řeči o stranách processních, jest v odporu s charakteristikou, kterou na str. 145. dávám o soudním přípravném vyhledávání, uznávaje je za »část řízení trestního«, kteréž podle Kriesa označuji za »poměr vzájemných práv a povinností mezi stranami a soudem«. Přiznávám nepokrytě, že odpor takový mezi oběma místy skutečně jest, a uznávám výtku za oprávněnou. Na vysvětlenou však podotýkám, že na prvém z obou míst (»Zejména pak v přípravném vyhledávání, dokonce pak ne v policejním přípravném vyhledávání, o stranách processních nemůže býti řeči«) slovo »dokonce« nesprávně jest položeno místo »alespoň«. Mým úmyslem totiž bylo naznačiti, že o právní povaze soudního přípravného vyhledávání přece jen možny jsou pochybnosti (srv. l. c. str. 145. pozn. 6.), kdežto co do přípravného vyhledávání policejního věc pokládám za zcela nepochybnou. — Na str. 22. pozn. 22. tvrdí se, že vykládaje extensivně § 113. tr. ř. (Říz. tr II. str. 181.) přiznávám radní komoře právo, obviněného nebo jeho zástupce k poradě přivolati, je vyslechnouti. K tomu připomínám, že takové tvrzení v mém výkladu, výslovně alespoň, obsaženo není. Pravím toliko, že radní komora slyšeti má soudce vyšetřujícího a státního zástupce, kdežto »slyšeti stěžovatele nařízeno není«. — Konečně p. spisovatel dotýká se (str. 32. pozn. 31.) mého mínění (Říz. tr. II. str. 164.), podle něhož

Tiskové právo trestní a policejní. Srovnávací studie. Napsal JUDr. Josef *Sládeček.* Vydáno s podporou České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Nakladatelství Josef Šolc, Kladno, knihtiskárna (1899?). Str. XXVIII. a 421.

Spisovatel podnikl dílo svrchovaně záslužné, vydávaje obšírnou tuto monografii práva tiskového v jazyku českém. Také hned předem sluší dotvrditi, že vynaložil na dílo svoje neobyčejnou píli a provedl je s velikou svědomitostí a důkladností.

Obsahem spisu jest, jak již nápis naznačuje, jenom trestní a policejní právo tiskové, tak že živnostenské právo tiskové a řízení tiskové v něj nejsou zahrnuty. Látka jest rozvržena takto: Nejprve jest úvod nadepsaný »O moderním tisku a svobodě tiskové« obsahující historický přehled o vývoji a resp. potlačování volnosti tiskové a některé úvahy o významu a úkolech moderní žurnalistiky. Díl prvý (§§ 1.—15.) zabývá se základnými pojmy práva tiskového, díl druhý (§§ 16.—21.) právem tiskovým policejním, díl třetí (§§ 32.—59.) trestním právem tiskovým, díl čtvrtý (§§ 60.—64.) výjimkami, jež z obecného pr. tr. naskytují se při tisku. K tomu připojen překlad německého zák. tisk. z r. 1874 a francouzského z r. 1881. Některé oddíly této práce jsou co do hlavní věci nezměněné, úplné nebo částečné otisky nebo překlady statí spisovatelem již jinde uveřejněných, a to: Úvod (Česká Revue 1898); §§ 12 - 14. o zodpovědném redaktoru (Zprávy Právnické Jednoty Moravské 1897); §§ 32.—32. o deliktech tiskových (Archiv für Strafrecht 1896) a § 60. o immunitě řečí parlamentárních a parlamentárního zpravodajství (Ztschft. für die ges. Str. R. W. 1896).

Hlavním obsahem spisu jest jednak theorie rozličných pojmů práva tiskového, jednak dogmatický výklad platného práva tiskového a kritické úvahy o důvodnosti nebo vhodnosti rozličných jeho ustanovení a zařízeni. Při tom pak vykládá se způsobem srovnávacím právo rakouské, německé a francouzské, při některých částech pak také italské a španělské.

Literatury o právu tiskovém spisovatel užil měrou vesmi rozsáhlou a způsobem vhodným, a to nejen německé, nýbrž i francouzské, polské (*Heck,* Austr. pr. prasowe, 1891) a zvláště v partiích počátečných, také italské a anglické. Povšimnutí byly by však zajisté také zasluhovaly rozpravy v jazyku českém napsané, zejména pěkný přehled, jejž po různých systemech práva tiskového v novějším zákonodárství podal *Pappafava* (Právník 1883), a článek *Hrubého* jednající o právní povaze a způsobech deliktů tiskových (též tam 1890). Z judikatury všímáno si pilně nálezů nejvyššího a kassačního soudu Vídeňského a říšského soudu německého.

---

obviněný, proti kterému bez předchozího přípravného vyšetřování podán byl spis obžalovací, podáním námitek může nepřímo působiti k tomu, aby přípravné vyšetřování dodatečně bylo zavedeno (§ 211. tr. ř.). P. spisovatel soudí, že toto moje mínění zakládá se »nejspíše« na znění motivů. Naproti tomu dovoluji si ukázati ke str. 233. pozn. 6, kdež jsem nikoli ze »znění motivů«, nýbrž ze samého zákona zevrubně odůvodnil mínění, že v případě § 221., odst. 2. státní zástupce nemůže navrhnouti, aby teprve bylo zavedeno nebo dále konáno přípravné vyhledávání, nýbrž musí buďsi jen podati nový spis obžalovací anebo navrhnouti, aby bylo zavedeno přípravné vyšetřování.

K nejzdařilejším částem spisu počítáme výklady kritické. Zejména naproti *Lisztovi*, jehož oba spisy: Lehrbuch des österr. Pressrechts, 1878 a Das deutsche Reichspressrecht, 1880 náležejí mezi nejpřednější tohoto oboru, spisovatel zachoval si úplnou samostatnost, vyvraceje dle potřeby jeho vývody a zastávaje namnoze mínění od jeho odchylná. Za zvláště zdařilé sluší v tom směru označiti §§ 10. a 11., v nichž podrobují se kritice různé názory o tom, kdo má býti pokládán za odpovědného redaktora; §§ 32.—35. kritisující rozličné theorie o povaze deliktů tiskových (*Glaser*, *Jaques*, *Chassan*, *Schuermans*, *Oetker*, *Liszt*, *Loening*, *Buyn*); §§ 39. a 41. rozbírající theorii *Loeningovu* o pachatelství při deliktech tiskových a různá mínění o pokusu při nich. Také těm výkladům, jež podávají vlastní mínění spisovatelovo, nelze upříti zaslouženého uznání. To platí zvláště o § 20., kdež značně jasněji a správněji než ku př. u *Liszta* pojat jest rozdíl mezi uveřejněním trestního nálezu dle § 20., odst. 2. tisk. zák. a uveřejněním dle § 39. téh. z., rovněž o § 57., kdež vysvětluje se právní povaha t. zv. tiskové nedbalosti.

Význačnou zvláštností systému, jíž odchyluje se ku př. od *Lisztova* výkladu rak. pr. tiskového, jest, že spisovatel v t. zv. policejním právu tiskovém jedná také o přestoupení těch předpisů práva tiskového, které jsou povahy policejní, tak že pro t. zv.: trestní právo tiskové zbývají mu jen delikty, jichžto podstata záleží v trestném obsahu spisu tištěného. Toto uspořádání má tu praktickou výhodu, že o všech opatřeních práva tiskového, která jsou rázu policejního, mohlo býti pojednáno souvisle a přehledně v témž oddíle. Vadou však při tom jest, že spisovatel, kde mluví o deliktech tiskových vůbec, myslí jen na delikty spáchané obsahem spisu tištěného a zejména výklad o pachatelství, účastenství, pokusu, konkurrenci atd. obmezuje na tyto delikty, kdežto i co do ostatních deliktů tiskových naskytují se v těchto směrech zvláštnosti, jež zasluhují, aby o nich stala se zmínka. Ano spisovatel někdy na tyto ostatní delikty zapomíná úplně. V oddíle jednajícím o policejním právu tiskovém vykládají se sice různá ustanovení práva tiskového povahy policejní; pokud však přestoupení jich jest prohlášeno za čin trestný a za jaký, bylo někdy opominuto vytknouti. Tak v §§ 19. a 29. nestala se zmínka o přestupku § 17., odst. 3. tisk. z. ani o přečinu vytčeném v § 1, odst. 3. novelly ze dne 9. července 1894.

Neobyčejná objemnost spisu má příčinu z veliké části arci ve vzácné důkladnosti, s jakou o jedné každé otázce se pojednává, z části však také v tom, že nebylo vždy náležitě šetřeno žádoucí stručnosti, a že zejména citáty podávány jsou z míry obšírně vyplňujíce namnoze celé stránky textu (v. na př. str. 191. dd., 210. dd., 269. dd., 276. dd. a celý § 51.). Zvláštním dokladem této obšírnosti jest, že o tom, co znamenají slova »besondere Umstände« v § 20. odst. 2. německého zák. tisk. vykládá se v neméně než třech zvláštních §§ (51.-53., str. 284.—304.), kdežto ku př. *Bernerovi* v kommentáru k něm. pr. tisk. stačilo na to půl a *Kayserovi* v Holtzendorfově Handb. des deutschen Str. R. jedna stránka.

Největší část spisu zabírá — a to zajisté právem — výklad platného práva. Vedle toho jsou však dosti hojné stati, obsahu ryze theoretického, zejména §§ 9.—11. jednající o pojmu zodpovědného redaktora, §§ 32.-35

podávající theorii deliktů tiskových, §§ 40. a 41. vykládající theorii *Loeningovu* a *Oetkerovu* o pachatelství při deliktech tiskových Konečně však jsou tu i části, které se stanoviska právnického jsou důležitostí naprosto podřízené. Platí to nejprve o celém »Úvodě«, který sice jest psán velmi obratně a podává mnoho zajímavých, zvláště historických podrobností, avšak má spíše ráz populárně psaného článku žurnalistického. Patrně má tento »Úvod« nahrazovati přehled historický, jenž by ve spise tak objemném ani chyběti neměl, avšak, kromě zmínky o různých zákonech tiskových od konce stol. 18. a ve stol. 19., vývoje práva tiskového a rozličných jeho systémů se nedotýká, nýbrž vykládá jen o tom, jak vyvíjela se a resp. byla potlačována volnost tisková, k čemuž pojí se potom některé poznámky o vývoji žurnalistiky. Rovněž nemá žádného obsahu právnického celý § 44., jednající o anonymitě ve věcech tiskových. Naproti tomu pohřešujeme některé výklady rázu právnického, kterých pominuto býti nemělo. Tak v § 37. nadepsaném o »pachatelství a účastenství« jest řeč jen o pachatelství, ale nevykládá se pojem spoluviny a účastenství v deliktech tiskových a neděje se ani zmínky o § 7. tr. z. a jeho poměru k dotčeným pojmům. Tu a tam proklouzly také některé nesprávnosti nebo nedopatření. Na str. 93. dole podává se ku př. nesprávně obsah § 9. odst. 4. tisk. z. (přehlednutím slov »und überdiess«); na str. 105 § 21. není pověděno, že delikt vytčený v § 22. odst. 4. tisk. z. jest přestupkem; na str. 132. mluví se o přestupku § 24. tisk z. (místo o přečinu); na str. 151. odst. 3. podává se nesprávně obsah §§ 29. a 242. odst. 2. tr. z., jakoby se tam jednalo jen o spáchání přečinu (§ 29. mluví o zločinu).

Nemůžeme také pominouti mlčením těžké poklesky proti správnosti jazykové. Nesčíslněkráte ku př. užívá se způsobem naprosto nečeským zájmen tento a týž, ku př. str. 114. pozn. 13. »Oprava v tom smyslu, jak tato dnešního dne v positivním právu jest uznána, . . .; str. 300. »Marquardsen přisvědčuje úplně vývodům Schwarzovým . . ., což nejlépe vysvítá z toho, že tento [rozuměj: Marquardsen!] . . . cituje řeči Schwarzovy«; str. 315. ». . . bude volán k zodpovědnosti majitel vzteklého psa, jestliže týž (!?) někomu ublížil na zdraví . . .« Skoro neméně časté jsou germanismy: podléhá předpisům, pochybnosti a pod. (str. 9., 10., 15., 19., 21., 22. atd.); spočívá nebo pozůstává v tom m. záleží (str. 37., 48., 74, 153., 165. atd.); odpadá ve smyslu něm. entfällt (str. 99., 320.); řeč držeti (str. 34, 364.); nechá vydávati, cirkulovati atd. (str. 9., 26.); padá za vinu (str. 145., 323); více ve smyslu několik (str. 234., 237.); proti zaplacení, proti osvědčení (str. 399.); rozumíme pod tr. činy a pod. (str. 191., 219.); vzdor tomu (str. 67., 159., 275, 324.); jistý ve smyslu nějaký, jakýsi (str. 42., 43., 415.); vůči zákonům a pod. (str. 184., 200., 201., 207.). Z ostatních nesprávností buďtež uvedeny: zášť m. záští (str. 189., 195., 196.), nevinna (str. 292.), ». . . povinné exempláře odváděti i od uměleckých díl« (str. 100.); ». . . skutečnosti . . . mohou odůvodniti podání . . . občanské žaloby od stran« (str. 404.); zodpovídá (ve smyslu přítomném); překáží, aby . . . mohl (m. nemohl, str. 246.); rčení »aniž by« na nepravém místě (str. 66., 410.); práce Loeninga m. Loeningova (str. 46., podobně tvrzení Bülowa str. 60., dle názoru Jacquesa str. 166.).

Velice záslužné jsou připojené překlady tiskových zákonů německého a francouzského, při čemž oceniti sluší značné obtíže, jež naskytují se věrnému vystižení myšlenky obsažené v originálu. Tím sluší omluviti tu a tam se vyskytující nedopatření a nepřesnosti. Tak některá slova nebo i větší části originálu byly v překladu vynechány, jako v německém zák. § 9. odst. 2. slovo uměleckým; § 21. odst. 1. potrestáni; § 27. odst. 2. etc. za slovem »časopisu«; § 28. aneb za slovem »tiskopisu«; v § 29. vypuštěn celý odstavec druhý. Podobně ve francouzském zák. v čl. 11., 23., 25, 29., 41., 42., 63. Nesprávně přeloženo jest v čl. 7. »au parquet du procureur de la République«: »u státního zastupitelství aneb prokuratora republiky« m. v úřadovně prokuratora republiky«; v čl. 9. »l'exécution provisoire« »zatímné opatření« m. zatímný výkon; v čl. 24. »pillage« »loupež« m. plenění; v čl. 47. »ministère public« »veřejný úřad« m. veřejné ministerstvo; v čl. 29. odst. 2. »obsahuje-li« m. neobsahuje-li. Nesrozumitelně přeložena slova čl. 41. odst. 4. »... les juges ... statuant sur le fond«: »soudcové, ... kteří o jeho [sporu] závěrečném rozhodnutí rozhodují ...«, docela pak porušen jest překladem smysl celého posledního odstavce téhož čl. 41.

Storch.

Bernardino Alimena: Zločin v umění, autorisovaný překlad Hanuše Hackenschmieda (Kritická knihovna XIV. vydává Josef Pelcl), v Praze 1900. 82 str. Spisek tento reprodukuje vstupní přednášku, kterou měl Bernardo Alimena, profesor práva a řízení trestního na universitě Modenské a člen společnosti právnické v Praze, ku běhu trestního práva a řízení na universitě v Cagliari dne 25. února 1899. Autor probírá jednotlivé typy zločinců vyskytujících se v klassických dílech různých národů, zejména též v dílech Shakespearových a Danteových, hledě k axiomatům kriminalistické školy naturalistické. Týž dospívá k důsledku, že škola tato upadla do extremu a tím sama sobě nejvíc uškodila. Autor vystupuje proti snaze přívrženců této školy, vysvětliti značnou kriminalitu v Italii převahou foinické krve, tedy plemenem a dovozuje zajisté zcela správně, že poměry sociální, zejména známý pauperism italský, jsou nepochybně hlavní příčinou dotčeného zjevu. — Pojednání psané slohem básnicky vzletným podává důkaz jak o značné sečtělosti autora, i pokud jde o literaturu belletristickou, tak o hloubce jeho nazírání.

M.

Dr. Gerhard *Förster, Das mosaische Strafrecht in seiner geschichtlichen Entwickelung.* Lipsko 1900.

Zajímavý spisek vydán je ve sbírce doktorských dissertací na vysokém učení lipském. Spisovatel, jenž důkladně je obeznámen s příslušnou starou literaturou, seznamuje nás s vývojem židovského práva trestního od nejstarších dob až ku zániku samostatné říše. Každý, kdo zabývá se studiem základu práva a srovnávací vědou právní, nalezne tu mnoho zajímavého. Vývoj práva u židů nevykazuje v základních rysech odchylek od vývoje právního u jiných národů. — Msta, žádnými předpisy neomezená, a zbavení míru ustupují pozvolna systemu pokutovému, a trest soukromý ustoupiti musí trestu veřejnému Avšak ve všech těchto stupních vývojových zvláštní povaha kmenová vystupuje jasně v popředí, jak při jednotlivých institutech právních, na př. mstě, trestech, zločinech, je patrno. Z těsné souvislosti s názory ethickými resp. náboženskými trestní právo židovské ani v poslední době se nevybavilo.

Pk.

Dr. Siegfried *Türkel, Irrenwesen und Strafrechtspflege.* Vídeň 1900.

Spisek je rozšířená přednáška Dr. Türkela v sociálně vzdělávacím spolku vídeňském a dotýká se stručně a objektivně většiny důležitých otázek časových v oboru soudní psychiatrie ve formě i širšímu obecenstvu zcela přístupné. Láska rozdělena je v tyto skupiny: psychiatrie a věda právní, předpoklad příčetnosti, laik a choroba duševní, simulace, důkaz znalecký, nucené vyšetřování stavu duševního a zrůdnosti. Stanovisko spisovatelovo je toto:

Moderní věda práva trestního, jež pozornost svoji stále více a více od předmětu zločinu k jeho podmětu obrací, a jež zbavena je zvrácených názorů dřívějších dob náboženského fanatismu, v těsné je souvislosti s psychiatrií. Úkol psychiatrie v tomto směru je pak ten, o to se přičiniti, aby změny doznaly poměry dnešní, kdy ještě množství duševně chorých ku zneúctívajícím trestům je odsuzováno. Zde vystupuje důležitost pojmu příčetnosti. Stanovisko dnešního práva, jež soudcům v psychiatrii neznalým ponechává o příčetnosti rozhodovati, nelze schvalovati — znalecký posudek je dnes fakultativní, a soudce není jím vázán. Rozpoznati však chorobu duševní je často velice nesnadno; lidé naprosto duševně choří žijí mezi námi, a jsou jim namnoze svěřena místa vynikající v lidské společnosti. Choroba duševní není v mnohých případech laiku patrna ještě ani tehdy, kdy jest již příčinou přestoupení zákonů trestních. Člověku neznalému rovná se však i lékař, který in psychiatricis nemá odborného, dostatečného vzdělání. Léta vlekoucí se choroba duševní, na příklad paranoia, nezasahuje mnohdy nikterak inteligenci člověka (paranoik naučil se v ústavě osm řečí, lékař paranoik osvojil si v ústavě takové vědomosti psychiatrie, že s obdivuhodnou určitostí chorobu přijatých pacientů určuje, ano Morel uvádí, že po léta přednášel na Sorbonně professor paranoik.) »Jak mnoho rebelantů, reformatorů, zakladatelů náboženství, vynálezců a spisovatelů po staletí oslňovalo tisíce lidu, jež psychiatr ihned jako paranoiky poznává!!«

Podobně je tomu i s jinými chorobami duševními na př progressivní paralysou. Dnes ve vězení setkáváme se často s osobami duševně chorými, a náš trestní řád nedovede tomu zabrániti; k tomu třeba je nezbytně, aby soudce, předem pak soudce vyšetřující s psychiatrií dostatečně byl obeznámen, aby studium psychiatrie pro právníky bylo obligátní. Pouhá dobrá vůle tu nestačí, »le chercheur qui ne sait pas, ce qu' il cherche, ne comprend pas, ce qu' il trouve«.

Zajímavé je pojednání o simulaci, již spisovatel považuje pravidlem za symptom duševní choroby, neboť duševně zdraví tolik velice zřídka simulují; ovšem může simulace často býti příčinou toho že pravá choroba zůstává nepoznána. Odevzdání simulujících k pozorování do ústavu je naprosto uutné.

Obšírněji pojednáno je o důkazu znaleckém; spisovatel dává přednost řízení francouzskému před anglickým Pokud našich poměrů se týče, je nedostatečnost příslušných ustanovení, jak co do kvalifikace znalců, tak co do předpokladu a omezení jejich činnosti patrna. Lékař, jenž o psychiatrii nemá třeba ani ponětí, může (a namnoze musí) býti soudním znalcem, a to často za takových okolností, že ani psychiatr nejlepší úkolu svému poctivě nemohl by dostáti.

Na konec zabývá se spisovatel mravní chorobou »moral insanity«. Osoby zatížené tímto nedostatkem citu mravního (tvoří snad největší část stálých zločinců) nehodí se ani do vězení ani do ústavu pro choromyslné, a zvláštní opatření jich dle názoru Lisztova je nutné a jediné správné.

Pk.

Šestý mezinárodní sjezd vězenský konal se po obvyklé pětileté přestávce ve dnech od 6. do 13. srpna 1900 v **Bruselu.** Obsáhlý materiál, kterýmž se kongres tento zabýval, byl mu předložen ve formě otázek a připojených k nim četných posudků, jež částečně již před tím byly uveřejněny v »Bulletin de la commission pénitentiaire internationale«, částečně mezi

sjezdem byly rozdíleny. Kromě těchto posudků k jednotlivým otázkám předloženy byly sjezdu četné zprávy o stavu vězenství a polepšoven v různých zemích. — Jednotlivé otázky sjezdu předložené probírány byly nejprvé v některé ze čtyř sekcí a pak teprvé v plném shromáždění.

I. sekce pro zákonodárství trestní zabývala se těmito otázkami:

1. Jakým nejvhodnějším způsobem lze oběti skutku trestného zabezpečiti náhradu škody proti pachateli? — Různé v té příčině učiněné návrhy, zejména aby k tomu konci bylo užito pokut penězitých nebo výdělku práce pachatelovy ve trestnici aneb aby na náhradě škody bylo učiněno závislým podmíněné odsouzení neb podmíněné propuštění, byly v plenu po návrhu sekce zamítnuty a usneseno, obnoviti přání vyslovené předcházejícím kongresem pařížským, že postavení soukromého účastníka má býti vhodnými reformami trestního řízení usnadněno. — K tomu sluší připomenouti, že tu přihlíženo bylo hlavně k poměrům ve Francii, kdež adhaese k řízení trestnímu je poněkud stížena, zejména risikem útrat s ní spojených.

2. Sluší-li připustiti, aby tuzemec byl vydán státu místa činu? — Návrh zpravodaje *De Rode* (Brusel), aby otázka tato byla zodpověděna záporně (tedy souhlasně s nynějším stavem věci, zejména také v Rakousku) nedošel v sekci souhlasu. V plenu bylo k návrhu *Garçonově* (Paříž) jednomyslně usneseno: Mezi státy, jichž zákonodárství spočívá na stejných základech, a kteréž mají vzájemnou důvěru ku svým zařízením, bylo by vydávání tuzemců prostředkem ku přivodění dobrého soudnictví trestního, poněvadž sluší pokládati za požadavek vědy, aby dle možnosti se bylo dovoláváno soudu spáchaného skutku.

3. Jak sluší stanoviti meze příslušnosti pro skutky trestní jež spáchány byly v cizině — aneb ve spojení s osobami (tuzemci či cizozemci) v cizině se nalézajícími? — V té příčině přijaty byly k návrhu *De Rode* (Brusel) v sekci i v plenu tyto zásady: — a) Každý stát může dle svých zákonů trestati zločiny a přečiny, kteréž jeho příslušníky neb cizinci jako pachateli či spoluvinnými mimo jeho území byly spáchány proti jeho bezpečnosti, jeho majetku neb jeho úvěru veřejnému. Stíhání jest neodvislým od té okolnosti, zdaž obviněný se nalézá v území dotčeného státu.

b) Každý stát může dle zákonů svých trestati všecky ostatní trestné skutky určité tíže, jichž se jeho příslušníci dopustili mimo jeho území jako pachatelé neb spoluvinníci i v tom případě, když skutek v zemi místa činu není trestným. Stíhání nastává jen tehdy, když obviněný ve svém státě domovském byl přistižen. Byl-li trestný skutek spáchán proti cizozemci, může býti stíhání učiněno závislým od žaloby poškozeného neb od úředního oznámení vrchnosti místa činu.

c) Těchto pravidel nelze užíti, jestliže obviněný v cizím státě byl sproštěn aneb byv odsouzen, trest svůj odpykal neb obdržel milost.

d) Trestního zákona země spáchaného činu užíti lze nejen na skutek sám, nýbrž i na každý druh účastenství, třeba se ho dopustil cizozemec v cizozemsku. — Vedlejší otázky týkající se přechovavačství a případu, když po

spáchaném skutku nastala změna státní příslušnosti pachatelovy odkázány ku sjezdu příštímu.

4. Jsou druhy zločinců, na něž lze užíti trestů neurčitých a jak dá se toto opatření provésti? — Přijat byl jak v sekci tak i v plenu návrh, jejž učinil *Maus* (Brusel) v ten smysl, že pro tresty v užším (vlastním) smyslu system trestů trvaní neurčitého připustiti nelze. System ten nahraditi se dá s prospěchem podmíněným propuštěním ve spojení s postupným zvyšováním trestů pro zpětilé.

Pokud jde o opatření vychovávací, ochranná a bezpečnostní, bylo by lze onen system připustiti jen s obmezeními, jež rovnají se upuštění od zásady; bylo by logičtějším, jednodušším a praktičtějším, přidržeti se systemu prodlouženého trvání s polehčením pomoci podmíněného propuštění. Trvání neurčité sluší v úvahu vzíti pokud jde o neodpovědné, duševní chorobou stížené zločince, avšak opatření, jež proti nim učiniti náleží, nemají povahy trestu.

5. Doporučují se opatření na potlačení druhu vydírání známého pod jmenem »chantage«, jakož i zvláštní trestní řízení za stíháním tohoto skutku trestného? — Jde tu o vydírání na takových osobách, jež se něčeho dopustily, zpravidla nějakého skutku proti mravnosti pohlavní, a kterýmž se vyhrožuje prozrazením neb trestním stíháním. Dle pozměněného návrhu, jejž v sekci učinil *Typaldo-Bassia* (Atheny) byly přijaty v plenu tyto zásady: a) Pod jmenem chantage sluší do trestních zákonů vřaditi vydírání neb pokus jiných peněžitých výhod výhrůžkou procesu čistě vexatorního neb uveřejnění tiskem. — b) Chantage budiž prohlášena za přečin, přikázána soudům kázeňským (tribunals correctionnels, tedy nikoli soudům porotním, třeba šlo o delikt tiskový) a stíhána vězením neb pokutou peněžitou. — c) Jestliže soudním projednáváním věci by mohla trpěti čest napadaného, mějž soud právo k návrhu jeho veřejnost vyloučiti. — d) Stalo-li se tak, budiž tisku zakázáno přinášeti zprávy o takovém případu.

II. sekce pro zařízení vězenské zabývala se těmito předměty: — 1. úpravou zdravotní a lékařské služby ve trestnicích, jakož i kompetence lékařů vězeňských a jich poměru ku ředitelství trestnice; — 2. otázkou zda doporučuje se zařízení polepšoven pro mladistvé zločince dle vzoru amerických »reformatories«, při čemž sjezd dospěl ku přesvědčení, že dosavadní zkušenosti v té příčině učiněné, zejména vzhledem k nedostatku materiálu statistického nepostačují k zodpovědění této otázky. — 3. Týž nedostatek shledán, pokud jde o otázku, jaké účinky jeví samovazba na kriminalitu (zpětilosť) jakož i na tělesné i duševní zdraví trestancův. Konstatováno jen, že v Belgii učiněny v té příčině zkušenosti příznivé. — 4. Otázka, zda-li a v jakém směru mají zpětilci podrobeni býti přísnější kázni než ti, kdož poprvé jsou v trestu, zodpověděna byla nepatrnou většinou hlasů v ten smysl, že kázeň má již, pokud jde o poprvé trestané, býti co nejpřísnější a že sluší trvání trestu pokládati za nejúčinnější ochranu proti zpětilosti.

III. sekce pro ochranná opatření. — 1. Otázka, sluší-li mezi ochranná opatření zařaditi pro jisté případy vystěhování neb kolonisaci ne-

zletilých, kteříž v polepšovnách neb v podobných ústavech vychováváni býti mají, zodpověděna, pokud jde o vystěhování, záporně, pokud jde o kolonisaci (v tuzemsku), zásadně kladně, však s jistými obmezeními. — 2. Pokud jde o otázku, jaký účinek má v různých zemích opilství na kriminalitu a jakých prostředků sluší ve příčině trestníků užiti na potlačení opilství, přijata zásada, že podávání lihových nápojů ve trestnicích má býti (mimo případ nařízení lékařského) úplně vyloučeno, a že sluší proti náchylnosti k opilství vystupovati poučováním trestníkův ústně i tiskem (knihami, vyvěšením tabulek v celách i pracovnách). Kromě toho doporučováno zařizování ústavů přechodných, v nichž by trestníci k opilství náchylní před propuštěním na svobodu byli držáni, jakož i zřizováním asylův a zvláštních oddělení určených k léčení takových trestníkův. — 3. Sjezd vyslovil se pro podporování a doplňování činnosti spolkův pro pečování o propuštěné trestance ústavy pro (bezplatné) opatřování práce jakož i zřizováním co možná četných pracoven.

IV. sekce pro otázky týkající se dětí a nezletilcův zabývala se: 1. otázkou zpětilosti mladistvých provinilcův; — 2. otázkou, zdaž a v jaké formě sluší závazným prohlásiti prostřednictví spolkův opatrovnických (Fürsorgevereine), pokud jde o mladistvé provinilce, v jichž příčině vysloveno bylo podmíněné prominutí trestu? — V plenu kongresu přijata zásada, že podmíněného prominutí trestu a podmíněného odsouzení, pokud jde o mladistvé provinilce, užívati se nemá, že ale může býti doporučitelno, odložiti provedení rozhodnutí, kterýmž dítě se dává k disposici správě státní. V tomto případě doporučuje se zasahování spolkův opatrovnických »pod aegidou státní«.

3. Dále zabýval se sjezd úpravou živnostenského vyučování v polepšovnách a podobných ústavech pro děti. — 4. Otázka, zdaž by se za zajištěním náležité výchovy mladistvých provinilcův jakož i dětí zvrhlých neb pouze mravně zanedbaných doporučovalo, sloučiti system chování v ústavě se systemem odevzdání do učení neb do opatrování v rodině, zodpověděna kladně. — Připomenouti sluší, že v plném shromáždění podával *Salomon* (Rusko) zprávu o nenáhlém odstraňování deportace v Rusku.

Účastníků kongresu bylo celkem 395, většinou (68 pct.) ze zemí románských, z Rakouska pouze 3, z Uher 7, z Německa dokonce jen 2. — Důkladný referát o pojednání sjezdu přinesla Gerichtszeitung z r. 1900 čís. 44 a 45 z péra účastníka Dra *Högla*, sekčního rady v rak. ministerstvu spravedlnosti. — Celý materiál sjezdový vydán bude mezinárodní komisí vězeňskou v Bernu jazykem francouzským. Značně snížená subskripční cena tohoto díla (o 5 svazcích as po 600 stranách) stanovena na 20 franků. *M.*

XXV. sjezd německých právníků v Bambergu, dne 11. září 1900 se sestoupivší, zabýval se těmito otázkami z oboru práva trestního:

1. Má-li se stihati uveřejnění dopisů bez souhlasu původce neb jeho dědiců? — Přijata zásada, že sluší trestně stihati neoprávněné, to jest bez souhlasu autora neb do 10 roků po jeho smrti bez souhlasu všech jeho dě-

diců předsevzaté, uveřejnění dopisů dosud neuveřejněných, vyjímaje případ že uveřejnění stalo se za hájením oprávněných zájmův.

2) Doporučuje-li se, aby trestní stihání porušení práva autorského bylo obmezeno na porušení vědomé dle vzoru rakouského zákona ze dne 26. prosince 1895 (§ 51)? — Tato otázka zodpověděna byla převážnou většinou hlasů záporně, to jest v ten smysl, že se doporučuje stihati také kulposní porušení autorského práva.

3. Jak sluší ve procesu trestním upraviti formu delicti commissi, pokud jde o přečiny tiskové? — Sjezd vyslovil se ve příčině deliktů spáchaných obsahem tiskopisu pro příslušnost soudu, v jehož obvodu tiskopis vyšel vyjímaje případ, jde-li o další samostatné rozšiřování tiskopisu. — Náš trestní řád pokládá, jak známo, pokud jde o delikty obsahové, za rozhodné místo tisku. *M.*

Časopisy:

(Goltdammerův) Archiv für Strafrecht, sv. 46. (1898 a 1899) [1]) obsahuje tyto důležitější články: — *Meves*, Kriminalistische Erörterungen aus dem Gebiete des bürgerlichen Gesetzbuchs, str. 81. dd., 161 dd. uvažuje nejprve, jaké povahy jsou »nedovolená jednání«, která podle tit. 25. kn. II. rozd. VII. něm. obč. zák. zakládají povinnost k náhradě škody, a ukazuje podrobně, že obor jejich jest mnohem rozsáhlejší než obor činů trestných ve smyslu práva trestního. Při tom vykládá také v téže kapitole obč. zák. se vyskytující ustanovení o účastenství a o promlčení a jich poměr k právu trestnímu. Další úvahy týkají se pojmu sebeobrany a svépomoci v rozd. 6. kn I a změn, které článkem 34. úv. zák. k obč. zák. byly předsevzaty v obsahu §§ 65. a 195. tr. z., jež upravují vykonávání práva k návrhu při deliktech návrhových. — *Meili*, Sind die Memoiren von Casanova unzüchtige Schriften? (185 dd.) Spisovatel, prof. v Curychu, reprodukuje tu obsah posudku, jejž podal k žádosti súčastněné strany za příčinou zabavení zmíněného díla v Curychu, a dokazuje, že nelze spis nějaký pokládati za nemravný již proto, že se v něm vyskytují některá místa obsahu mravopočestnost urážejícího, nýbrž že záleží na celkovém jeho obsahu a účelu. — *Wittko*, Sachbeschädigung durch Ableitung von Elektrizität, str. 190. dd. hájí v polemice proti *Dalckovi* svoje mínění projevené v Deutsche Jur.-Ztg. 1898, str. 73., že bezprávné užití cizí síly elektrické má býti pokládáno za poškození na cizí věci. — *Radlauer*, Die geplante Aenderung der Vorschriften über die Beeidigung des Zeugen, str. 280. dd. týká se osnovy zákona, podle něhož soud processní, pokládá-li výpověď jednomyslně za zřejmě nehodnověrnou, může se usnésti, že svědek nemá přisahati, a svědecká výpověď nepřísežná, byla-li učiněna vědomě křivě, prohlašuje se za trestnou. — *Hippe*, Unbefugte Offenbarung von Privatgeheimnissen nach § 300 St. G. B. str. 283. dd. Článek podává velmi zajímavý a zevrubný výklad na § 300. tr. z. něm., podle něhož dopouštějí se přečinu »právní zástupci, advokáti, notáři, obhájci ve věcech trestních, lékaři, ranhojiči, pomocnice k porodu, lékárníci

---

[1]) Archiv für Strafrecht založ. r. 1853 Goltdammerem pod názvem Archiv für preussisches Str. R. (od sv. 19. Archiv für gem. u. preuss. Str. R., od sv. 25. Archiv für Strafrecht) přešel r. 1900 svazkem 47. pod redakci prof. J. *Kohlera* a vychází v nové úpravě a s nově vyměřeným programem. Má totiž státi se střediskem t. zv. klassické školy kriminalistické, která zakládá právo trestní na pojmech viny a odpovědnosti a nepopírá volnosti vůle lidské. Zároveň má býti v něm pěstována historie právní a věda právní srovnávací a mimo literaturu má také podáván býti přehled judikatury a zákonodárství. První 3 vyšlé sešity vyhovují plnou měrou vytčenému programu.

i pomocníci těchto osob, jestliže nejsouce k tomu oprávněni, vyjeví soukromá tajemství, která jim mocí jich úřadu, stavu nebo živnosti jsou svěřena . . .« Zvláštního povšimnutí zasluhuje, jak *H.* vykládá poměr tohoto ustanovení k povinnosti svědecké a k osvobození od této povinnosti, jehož tr. ř. poskytuje obhájci obviněného, právním zástupcům a lékařům (nikoliv také ostatním osobám v § 300. tr. z. zmíněným). Spisovatel zastává se také mínění, že lékař nemá práva porušiti tajemství týkající se zdraví nějaké osoby ani k tomu konci, aby ku př. varoval rodinu, s níž má ona osoba sňatkem vejíti ve spojení. Rovněž mu odpírá práva, aby dal rodičům zprávu o nemoci nezletilého dítěte, které se bez vědomí a bez podnětu rodičů — ku př. za příčinou nemoci pohlavní — na něj obrátilo. (Pro právo rakouské rozhoduje podobné případy ve smyslu právě opačném, *Schütze*, Ger.-Ztg. 1889, č. 22). *Lessing*, Die Militärstrafgerichts-Ordnung, str. 300. dd. podává přehled těch ustanovení nového vojenského řádu trestního německého (1. prosince 1898), která jsou praktické důležitosti také pro občanské úřady trestní, jako zejména: o věcné příslušnosti vojenských soudů tr. a o spolupůsobnosti orgánův občanského soudnictví trestního ve věcech přikázaných soudům tr. voj. — *Fuld*, Zur Reform der franz. Voruntersuchung, str. 406 dd zabývá se opravami, jež ve francouzském přípravném vyšetřování byly zavedeny zákonem ze dne 8 pros. 1897 (sr. Bulletin de l'Union intern. de droit pénal, sv. 7. str. 15. dd.), jímž zejména soudce vyšetřující vylučuje se ze hlavního přelíčení; zostřují se předpisy o tom, že soudce vyšetřující má toho, kdo byl na rozkaz dostavovací nebo předváděcí vzat do vazby, nejdéle ve 24 hod. vyslechnouti, upravuje se způsob tohoto výslechu a, což jest nejdůležitější, povoluje se volný styk mezi obviněným a obhájcem a dopouští se přítomnost obhájce při každém výslechu obviněného a při konfrontaci atd. — *Rotering*, Zeit- und Streitfragen. Fremdes Recht, str. 413. dd. Obšírně založená rozprava jedná o přechovavačství (Hehlerei), jehožto právní povahu vysvětluje nejprve pro právo středověké, potom pro nynější ve spojitosti s tehdejšími a nynějšími poměry hospodářskými a společenskými. Pokud se týká náležitostí deliktů, vykládá se zevrubně otázka, jest-li tu vzhledem k vědomí pachatelovu o závadném původu věci činiti s deliktem dolosním či kulposním, či jest-li při tom jen prostá praesumtio doli. Výklad týká se největší částí práva německého; na vysvětlenou přibírají se však také ustanovení některých tr. zákonů cizích. Z rak. zák. tr. uvádějí se §§ 185. a 173. až 177.

Storch.

Zeitschrift für die gesammte Strafrechtswissenschaft, XI. svazek, 1. sešit. Letošním ročníkem slibují vydavatelé této vynikající revue věnované právu trestnímu rozšířiti ji ještě ve dvojím směru; jednak podávány budou zprávy o líčeních soudních po stránce právnické neb psychologické důležitých, jednak bedlivěji všímáno si bude otázek legislativních. Jinak však zůstává základní program nezměněn.

Mezi pracemi v prvním sešitě 1901 uveřejněnými zasluhuje přední pozornosti přednáška zakladatele mezinárodní jednoty kriminalistické prof. Dra. *Liszta* v berlínské právnické společnosti dne 13. října 1900 odbývaná: »Das gewerbmässige Verbrechen«. — Kriminálně politický program sociologické školy německé (representantem prof. Dr. Liszt) spočívá ve dvou hlavních požadavcích: 1. výchovného opatření polepšitelných; 2. zajištění se před nepolepšitelnými, všeobecně nebezpečnými zločinci. První z těchto požadavků došel již všeobecného souhlasu. Čl. 135. uvoz. z. k obč. něm. zák. jest již velikým úspěchem směru Lisztova ohledně opatření osob mladistvých. Jinak tomu však je při druhém požadavku, kde škola klassická, toliko ku vnějšímu výsledku a nikoli k individualitě pachatelově přihlížející, dosud vítězně pole svoje uhájila. Úkolem přednášky není však poukázati k nepolepšitelné zločinnosti vůbec, nýbrž toliko k části její — k zločinnosti živnostenské. O zločinu živnostenském mluvíme tehdy, kdy opětovné páchání zločinu dle úmyslu pachatelova výlučným neb alespoň hlavním zdrojem výdělku býti má. K ob-

jasnění této definice nutno uvésti: zločin živnostenský liší se tedy *a)* od zločinu osamělého, ze ziskuchtivosti spáchaného, *b)* páchání zločinu musí býti výlučným neb alespoň hlavním zdrojem výdělku pachatelova, *c)* nevyhledává se tu recidivy, stačí pouhé opětné spáchání zločinu vůbec. Přednáška rozdělena je ve čtyři oddíly: I. Dnešní utváření se živnostenského zločinu. II. Platné právo. III. Výsledky kriminální statistiky. IV. Návrhy kriminálně-politické

I. Utváření se zločinu živnostenského je podmíněno a určeno utvářením se poměrů společenských; z příčiny té musí zákonodárství stále zločinu tomuto se přizpůsobovati; normy dříve dobré nejsou dnes více účinné. Dnešní normy sahají v počátek minulého století (code pénale), avšak typ tehdejšího zločinu živnostenského, bandy lupičské a loupež vůbec, není více dnešním jeho typem. Ten je zcela jiný, a můžeme čtyři skupiny v něm rozeznávati:

1. Žebráky a tuláky, nejsilněji v živnostenské zločinnosti zastoupené.

2. Řídké případy násilí proti osobě: loupež živnostenská, vražda živnostenská, vraždy na služkách (Dickhoff, Schenk, Schlosarek), andělíčkování (Engelmacherei), vyhánění plodu. — Avšak obě tyto skupiny vypadají z rámce přednášky, neboť při první může kriminalistika zasáhnouti teprve tehdy, až k práci neschopným minimum existenční bude zabezpečeno a k práci schopným práce bude poskytnuta, při druhé skupině stačí dnešní normy trestní s velice pohyblivými rámci sazeb.

3. Hlavní dvě formy dnešního zločinu živnostenského krádež a podvod, kolem nichž se kupí ostatní zločiny, jež sice právnicky od nich se liší, sociologicky však těsně s nimi souvisejí: zpronevěra, křivá přísaha, podvod pojišťovací, falšování bankovek, listin, zboží, nedovolená soutěž, podvodný úpadek, podloudnictví, podílnictví na deliktech ze ziskuchtivosti spáchaných atd. — Oba tyto základní typy, ač sociologicky rozdílné vykazují karakteristické zvláštnosti živnostenského zločinu: *a)* pokročilá odborná technika vyžaduje namnoze pravých specialistů, *b)* mezinárodní provozování živnosti oběma je vlastní. Vzdělání orgánů stíhajících, a ustanovení zákona musí nezbytně této povaze zločinu živnostenského odpovídati.

4. K těmto třem skupinám přistupuje velmi důležitá, snad interesantnější: vykořisťování slabšího silnějším, ať již moc jeho se zakládá v poměrech sociálních neb politických. Sem spadají nejrozmanitější zjevy sociální všech tříd společenských, počínaje milencem nevěstek (Zuhälter), majitelem bordelů, obchodníkem s děvčaty, lichvářem, — přecházeje k žurnalistice revolverové a konče podvodníky bursiany, náležejícími k finanční aristokracii. Z této příčiny je zde úloha kriminalisty velice obtížná ve dvou směrech: 1. při stanovení pojmu zločinu, 2. při stanovení vyhrůžky trestní.

II. Pokud platného práva se týče, je zajímavý správný názor Lisztův, že při hře, na př. hře hasardní, nelze o živnostenském provozování mluviti, pěkně dolíčen. Rovněž lze souhlasiti s názorem, že rozeznávání mezi »po obchodnicku«, »po živnostensku» a »ze zvyku« spáchaným zločinem dle dnešního práva v praxi nemá podstatné ceny; tolik je jisto, že zákonodárce nezná přesného pojmu zločinu živnostenského, že uvedené tři formy zločinu spolu splývají. Pozornosti zasluhuje, že zákonodárce nezná živnostenské krádeže ani živnostenského podvodu, ač jsou to hlavní formy uvedeného zločinu.

III. Ačkoli statistika nevykazuje rubriky zločinu živnostenského, lze nám přece důležité výsledky z ní těžiti. Mezi zpětnými jsou $^4/_5$ neb $^5/_6$ zločinců živnostníků, a tu vidíme z výkazů statistických, že počet zpětných nepoměrně vzrůstá, resp. že každým odsouzením vzrůstá náklonnost zločinná. K tomu přichází další poznatek, že čím těžší jak způsobem, tak mírou je trest, tím rychleji následuje zpětnost. Tímto faktem jest ovšem bezmocnost dnešních trestů jasně dolíčena, ano namnoze se dnes tvrdí, že dnešní tresty zločin podporují. Přesvědčující je poukaz Lisztův k výsledkům trestu v pruských káznicích.

IV. Dvojí skutečnost je jista 1. rostoucí živnostenská zločinnost, 2. bezmocnost platného práva proti ní. Jakou radu dává zákonodárci kriminalista-

Odpověď: Zajistiti společnost před možností opětného spáchání zločinu — resp. vyloučiti nepolepšitelné zločince ze společnosti, když ne již trvale, tož alespoň na dobu značně dlouhou (minimum pro první případ 5 let, při opětném odsouzení pro živn. zločin 10 let).

Zajímavý v tomto sešitě je též článek Dr. *Hilse-a*, Unfallfürsorge für Strafgefangene. Spisovatel pojednává o pojišťování osob uvězněných v příčině úrazu dle něm. říšského zákona ze dne 30. června 1900. Zákon ten vztahuje se na trestance v užším slova smyslu a na osoby v donucovacích pracovnách, polepšovnách a podobných ústavech, jakož i na ty, jež dle zákonných a policejních předpisů při pracích lesních a obecních jsou zaměstnány (tedy i na děti v nucené výchově v ústavech). Úraz musil se státi při práci, při níž i svobodní dělníci dle zákona pojištěni by byli bývali a poraněný nesmí si úraz úmyslně sám přivoditi. Zavinil-li úraz činem trestným neb disciplinárním předpisům podléhajícím, přikáže se po případě renta tuzemským jeho příbuzným. Pojištěnému se poskytují v případě úrazu: lékařská pomoc, léky a jiné pomůcky léčebné (berle, chránidla atd.) jakož i renta, jež však 300 M ročně nesmí přesahovati. Při zabití vyplácí se renta vdově a dětem (ne více než 270 M); vdá-li se vdova, dostává odbytné rovnající se tříletému obnosu renty. — Z dalšího bohatého obsahu uvádíme: Ein Betrag zur Kenntnis des grossstädtischen Bettel- und Vagabundenthums, psychiatrická studie Dr. Karla *Bonhoeffera*; Über Hexenprocesse, pojednání *Bartolomäusa* v Krotoschině; Dr. Ant. *Schlecht*, Die Stellung des »Unlauteren Wettbewerbes« im System des Strafrechts; Dr. Otto *Levis*, Strafrechtliche Behandlung jugendlicher Personen. *Pk.*

Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht. Ročník XIII. (1900). Obsah vědecký velice chudý. Zmínku zasluhuje článek *Stoossův* »Was ist Kriminalistik?« a odpověď *Grossova* »Zur Frage der Kriminalistik«. Gross tu hájí, že věda jím založená je samostatnou, a podstata její že spočívá ve studiu realií práva trestního, inklusivně člověka jako předmětu (zločinec) a jako podmětu (soudce, znalec, svědek).

Ve 3. a 4. sešitě je pojednání prof. Dra. *Hitziga* o Mommsenově římském právu trestním a zajímavý článek Theodora *Rittlera*: »Ist Anstiftung und Beihilfe zum Selbstmord nach oest. Rechte strafbar?« práce to trestního semináře na vídeňské universitě. Spisovatel rozebírá jednotlivá učení, jež možno shrnouti ve tři skupiny. 1. Rainer a Frühwald jsou toho názoru, že jedná se tu o spoluvinu na vraždě; podobně i Binding při návodcovství k sebevraždě. 2. Proti tomu Vesque, Geyer, Finger a Janka, že pomocnictví a návodcovství při sebevraždě je dle panujícího práva beztrestno. 3. Sprostředkovacím je učení Passy-ho, Kudlera, Herbsta, Wesselyho a Lamasche, že jedná se tu o případ § 335 (431) r. tr. z., názor to sdílený též soudem kassačním. — Věcnou kritikou uvedených učení dospívá spisovatel k závěru, že návodcovství i pomocnictví k sebevraždě nemohou ani jako vražda, neb spoluvina na ní, ani jako delikty dle § 335. resp. 431. r. tr. z. býti pojímány, že jsou beztrestny. Se stanoviska kriminální politiky doporučovalo by se ovšem stanoviti samostatný delikt. *Pk.*

Archiv für Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik. V. svazek (sešit 1. a 2.). Z bohatého obsahu upozorňujeme na velice cenné pojednání svob. pána Dr. *Schrenck-Notzinga*: »Die gerichtlich medicinische Bedeutung der Suggestion«, jenž jest spracováním jeho přednášky na druhém mezinárodním sjezdu pro experimentální a therapeutický hypnotismus v Paříži (srpen 1900). Činy trestné sem spadající rozděliti lze ve tři skupiny: 1. zločiny na hypnotisovaných, 2. zločiny spáchané pomocí hypnotisovaných, 3. zločiny přivoděné suggescí ve stavu bdění. — Hypnotism od suggesce přesně nutno děliti. Při hypnose setkáváme se vždy se symptomy spánku, jinak však

při suggesci, jež spočívá v omezení činnosti associační na určité obsahy vědomí, přivoděném toliko tím, že paměť a fantasie tak jsou zaujaty, že vliv protipůsobících představ je oslaben neb porušen, čímž dáno je zvýšení intensity suggerovaného obsahu vědomí t. j. abnormální sesílení schopnosti představovací. — Pokud deliktů na hypnotisovaných se týče, jedná se tu předem o delikty proti mravopočestnosti, delikty majetkové jsou tu velice řídkými, častějším je kulposní ublížení na těle, jež způsobeno bylo nezkušenými hypnotiséry. Celkem však nutno prohlásiti, že nebezpečí zločinného vykořistění osob hypnotisovaných je nepatrné. — Při deliktech spáchaných pomocí hypnotisovaných není ve vědě jednotného názoru, jedni možnost jejich vůbec popírají (Fuchs, Benedikt), druzí význam jejich přeceňují (Liégeois a Liébault). Ač není možnost deliktů takovýchto vyloučena, jednati se tu může o případy velice vyjimečné pomocí osob obzvláště k hypnose náchylných. — Daleko větší význam však než hypnosa má po kriminalistu suggesce ve stavu bdění, jež dosud nedošla dostatečného povšimnutí. Suggesce může míti veliký vliv na výpověď svědeckou bona fide učiněnou (na př. 18 křivých svědectví v processu Bertholdově), veliký je pak zejména význam její při větších sporech veřejným tiskem sledovaných (psychické epidemie). Osoby k zločinu náchylné vlivem suggesce snadno k zločinu mohou býti svedeny (případ Santerův v roce 1899). — Celkem však nutno prohlásiti, že pro osoby s vyvinutým mravním karakterem není tu nebezpečí, naproti tomu snadno podléhají hypnose i suggesci osoby dětinské, psychopaticky méně cenné, hysterické, duševně slabé, ethicky defektní, vůbec osoby, u nichž možnost odporu je nepatrná.

Pro soudce vyšetřujícího velice poučný materiál obsahuje Grossem uveřejněný praktický případ »Der Raubmord an Johann Saubart« (rozsáhlý důkaz indiciemi). Zajímavý je též článek *Näcke-ův*, »Die forensische Bedeutung der Träume«. *Pk.*

Der Gerichtssaal, časopis pro trestní právo v nejširším smyslu slova (vycházející ve Stuttgartě, vydavatel Dr. M. Stenglein), přináší v seš. 1., 2. a 3. svazku 58. obsáhlé pojednání Dra. A. *Webra:* Darstellung der Defraude nach Reichsrecht, insbesondere in ihrem Verhältnisse zum Betruge. Defraudou rozumí spisovatel takové protizákonné a trestem stíhané činění neb opominutí, kteréž směřuje ku zkrácení dávek veřejných a tím ku poškození zákonného příjmu státní pokladny. Vypočítav jednotlivé druhy defraudy v něm. říšském zákonodárství se vyskytující, rozebírá autor objektivní i subjektivní skutkovou povahu její, při čemž dospívá k výsledku, že defrauda předpokládá pojmově vinu pachatelovu, a zavrhuje tudíž opáčný názor oněch, kteříž vidí v defraudě jen delikt formálný. — V dalším obsahu svého pojednání zabývá se spisovatel jednotlivými tresty na defraudu položenými (zvl. konfiskací a peněžitou pokutou), pak otázkou zpětilství a promlčení, načež přechází ku theoreticky i prakticky, a to jak de lege lata tak i de lege ferenda (také pro právo rakouské) důležité stránce, totiž ku poměru defraudy a podvodu. Předmět útoku je dle výkladů spisovatelových v obou případech cizí majetek, avšak pokud jde o defraudu, vždy jen majetek státní, a to pouze takový, jehož stát nabyl na základě svých práv vysostních, z titulu práva veřejného, nikoli jako subjekt soukromoprávní. Defrauda směřuje po stránce objektivné vždy ku zkrácení eráru a nelze tudíž spatřovati v ní pouhé přestoupení zákazu, tudíž tak zv. bezpraví policejní. Ovšem bývá majetkové poškození státu defraudou často povahy pouze negativné: nenastane totiž zvýšení majetku státního, kteréž by dle zákonného běhu věci nastati mělo. — Podvod předpokládá lstivé činění, jehož defrauda nutně nevyžaduje. Po stránce subjektivné pak vyhledává podvod úmyslu zištného, kdežto defrauda i z jiného motivu spáchána býti může, na př. neohlásí-li cestující věc clu podléhající z pouhého pohodlí. Z toho je patrno, že defrauda je v jistém směru širší, v jiné příčině však užší pojem než podvod a že některé, nikoli ale všecky případy defraudy lze pojmově subsumovati pod ustanovení

trestního zákona o podvodu. — De lege ferenda dal by se poměr obou trojím způsobem upraviti, totiž tak, že podvodnou defraudu by slušelo stíhati buď — *a)* pouze jako podvod, — *b)* pouze jako defraudu, — *c)* jako obojí dle zásad o ideální konkurenci. Alternativa ad *c)* platí, jak známo, v právu rakouském; alternativu ad *b)* uznává spisovatel v souhlasu s panujícím míněním za platnou pro říšské právo německé, dovolávaje se ustanovení § 2. odst. 2. úvodního zák. k něm. tr. zák., z něhož dovozuje, že norem trestního zákona o podvodu sluší jako práva subsidiárního jen na taková zkrácení veřejných dávek užiti, kteréž jako defraudy trestati se nedají. Autor ukazuje na shodu tohoto zákonného stanoviska s názorem lidovým, kterýž defraudu od podvodu vždy přesně rozeznává.

Ve článku »Sonn- u. Festtagsruhe« podává *Rotering* historické vylíčení významu dne nedělního a svátečního pro život právní. — Dr. *Stenglein* připojuje pod nadpisem »Der Begriff des groben Unfugs« některé poznámky ku pojednání soudce *Zimmerle* obsaženému v 6. seš. svazku 57. téhož časopisu, v němž probírá se pojem hrubé neplechy § 360. čís. 11. něm. tr. z. vzhledem k jeho historickému vývoji. — Dr. Ludvík *Gruber* uveřejňuje svůj posudek určený pro mezinárodní sjezd »du patronage de libérés« v Paříži o otázce, sluší-li podmíněného odsouzení užiti také, pokud jde o disciplinární trestání mladistvých provinilců v polepšovnách, ku kteréž otázce Gruber přisvědčuje. — Sešit 3. přináší dále ještě článek Dra. Arnolda *Horna* »Zurechnungsfähigkeit und bürgerliche Freiheit«. *M.*

Allgemeine österreichische Gerichtszeitung přináší v 51. ročníku (1900) tyto důležitější články práva trestního se týkající: — *—oe—* Das englische Gesetz vom 17. August 1894 zum Schutze von Kindern (čís. 4.). — *Hoegel*, Die Wiederaufnahme des Strafverfahrens wegen einer zusammentreffenden Strafthat (čís. 11.), ve kterémž článku řeší se zajímavé, avšak toutéž měrou také sporné otázky, jež mohou se naskytnouti, pokud jde o obnovu trestního řízení pro jeden ze dvou neb více konkurujících deliktů, kteréž byly současně předmětem původního procesu trestního. — Ve článku: Rechtswidrige Entziehung elektrischer Arbeit und der neue deutsche Gesetzentwurf (čís. 14. a 15.) kritisuje *Fick* ustanovení dotyčné osnovy, kteráž podána byla, jak známo, říšskému sněmu německému, když judikatura německých soudů se postavila na stanovisko, že neoprávněné využitkování cizí síly elektrické nelze subsumovati pod pojem krádeže dle platného trestního zákona. — O skutkové povaze přestupku kuplířství dle rakouského práva trestního pojednávají *Stooss* a *—oe—* (čís. 18., 24. a 25.), dospívajíce přes vzájemně polemický nátěr dotyčných článků k týmž důsledkům, totiž, že náš trestní zákon v § 512. stíhá kuplířství jako přestupek jen tehdy, provozuje-li se po živnostensku, tudíž ze zištnosti (jiného mínění *Lammasch* Grundriss st. 78), a dále že ustanovení lit. *a)* téhož paragrafu vztahuje se též na přechovávání nevěstek policejně zapsaných, tak že trpění bordelů postrádá zákonného podkladu, k čemuž podotýkáme, že v tomto smyslu i konstantní judikatura nejvyššího soudu vyznívá. Pokud jde o obchod s dívkami do ciziny přidává se *Stooss* k názoru *Lammaschovu* (Grundriss st. 47. a 48.), že týž spadá pod ustanovení o loupeži lidí (§ 90. tr. z.). — Ve článcích nadepsaných »Juristische Briefe« pojednává *Benedikt* (v čís. 20., 26., a 40.) o degeneraci, poruchách duševních a epilepsii ze stanoviska práva trestního. — Další zajímavé články podávají: *Muschl*, Beiträge zur Anwendung des Strafverfahrens (čís. 20.), a Der Zusammenhang von Strafsachen (čís. 23.); *Lammasch*, Die Fortbildung des Rechtes parlamentarischer Immunität in Belgien (čís. 22.), a *Kleinwächter*, Sociale Gruppe und Strafrecht (čís. 29., 30., 31., 32., 34.). Několik případů z praxe přestupkové rozbírá *Löffler* v čís. 41. a 45.

V čís. 52. pojednává prof. Dr. *Rosenblatt* (Krakov) o náhradě jako podmínce promlčení zločinu (§ 229. *b)* tr. z.). Proti Lammaschovi a Fingrovi hájí zásadu, že stačí, byla-li škoda nahrazena před vynesením rozsudku, t. j. nejpozději před tou dobou, než soud se odebere ku poradě o rozsudku

a že netřeba, jak toho žádá zejména Finger, aby náhrada poskytnuta byla prvé, než promlčení zavedením trestního řízení bylo přetrženo. Na stanovisku p. spisovatelem hájeném stála, jak známo, i dosavádní judikatura nejvyššího soudu; teprve posledně v důvodech ku svému rozhodnutí ze dne 7. dubna 1900 (č. 2461 sbírky Manzovy) zdá se, jak p. spisovatel za to má, že tento tribunál zaujal stanovisko poněkud odchylné. Ve případě, o kterýž tu šlo, byla totiž škoda nahrazena obžalovaným teprve mezi poradou porotcův. V důvodech rozhodnutí nejvyššího soudu, kterýmž zamítnuta byla zmateční stížnost obžalovaného proti rozsudku odsuzujícímu, praví se, že nelze mluviti o náhradě »podle možnosti« (nach Kräften, § 229. *b)* tr. zák.), jestliže pachatel, ač zámožný, s náhradou otálel, až při hlavním přelíčení nebezpečí, že bude odsouzen, se stalo imminentním. *Rosenblatt* obraceje se proti tomuto odůvodnění, má rozhodnutí u věci samé za správné, poněvadž v řízení porotním za rozhodnou dobu, do kteréž nejpozději škodu s účinkem vzhledem ku promlčení nahraditi možno, pokládati sluší moment, kdy porotcové se odeberou k poradě. Tento svůj názor odůvodňuje p. spisovatel tím, že dle § 317. tr. ř. porotcům nesluší položiti otázku na promlčení, nýbrž soud slyšev strany bez výroku porotců sprostí obžalovaného, má li na to, že trestný skutek je promlčen. Z toho soudí p. spisovatel, že obžalovaný, nenamítal li promlčení a nežádal-li za sproštění bez výroku porotců prvé, než tito se odebrali ku poradě o daných otázkách, potom již k tomu práva nemá, poněvadž poradu porotců přerušiti nelze, a jakmile porotcové s výrokem o vině do jednací síně se vrátí, rozsudek již vynesen jest a tudíž ku promlčení jako faktu po rozsudku následujícímu přihlížeti nelze.

Naproti tomu sluší uvésti, že přece není vyloučeno, že porotcové i po prohlášeném již výroku svém ještě jednou k poradě odebrati se musí (řízení moniturní dle § 331. tr. ř.), že výrok poroty není rozsudkem aniž částí jeho, nýbrž pouze podkladem rozsudku, že ku promlčení sluší přihlížeti z úřadu, a že tudíž byla-li otázka o vině porotcům položena a jimi kladně zodpověděna, není to ještě překážkou, aby soud, má-li za to, že nastalo promlčení neb že je tu jiný z důvodů beztrestnosti v § 317. tr. ř. naznačených, chybu ještě napravil a nepřihlížeje prostě k výroku porotců obžalovaného z obžaloby propustil. Tak i judikatura nejvyššího soudu (srv. čís. 558., 1070. sbírky a j.). — Hledíce k tomu máme za to, že p. spisovatel by měl důsledně se stanoviska svého i náhradu danou mezi poradou, ba i po prohlášení nálezu porotcův, až do té doby, kdy soudní dvůr se ku poradě odebere, pokud jde o promlčení, za včasnou pokládati. — Ostatně dle našeho mínění nemá uvedené rozhodnutí nejvyššího soudu principiálního významu, jakýž mu p. spisovatel přikládá. Neboť jak v důvodech rozhodnutí toho výslovně se uvádí, řešena především otázka, zdaž obžalovaný podle možnosti úplnou náhradu dal. Otázka ta zodpověděna záporně vzhledem k tomu, že část náhrady nebyla složena hotově, nýbrž pouze akceptem uhrazena, což nejvyšší soud ve shodě s předcházejícími nálezy svými (srv. na př. čís. 1825. sbírky) nepokládá za náhradu plnou. Poněvadž pak obžalovaný otálením s náhradou sám zavinil, že, ač jsa zámožný, v poslední chvíli u hlavního přelíčení celou částku, nemaje právě tolik při sobě, hotově složiti nemohl, nelze tu dle názoru kasačního soudu mluviti ani o náhradě podle možnosti. Hledě k tomu nejvyšší soud, jak výslovně se v důvodech uvádí, ani se nepustil do řešení otázky, zdaž škoda v čas nahrazena byla. *M.*

Juristische Blätter, ročník XXIX. (1900). Ve článcích »Das Recht des durch die Strafthat Verletzten auf Ersatz« (v čís. 8.) a »Die Trunksucht als Straffälligkeitsursache in Schweden« (v čís. 46.) rozebírá známý kriminalista pod šifrou — *oe* — dva posudky podané šestému mezinárodnímu kongresu vězeňskému r. 1900 v Bruselu, a to o prvém předmětu Vilémem Tallackem, tajemníkem společnosti Howardovy v Londýně, o předmětu druhém pak Sigfriedem Wieselgrenem generálním ředitelem švédských trestnic. — Majorauditor *Korwin-Dzbański* podává ve článku: Ein Blick auf unsere Militärjustiz

(čís. 25. a 26.) stručný, však zajímavý obraz vojenského soudnictví trestního počínaje válkou třicetiletou až po dobu přítomnou. — Stati o uherském trestním zákonodárství obsahuje čís. 5. (nejdůležitější zásady nového trestního řádu v Uhrách dne 1. ledna 1900 v život vstoupivšího), čís. 24. (článek *Putzův* o uh. soudech porotních) a čís. 26. (o chystaných novelách k uh. trestnímu zákonu, pak o instrukci uh. ministra spravedlnosti dané vrchním státním zástupcům ve příčině provádění nového řádu trestního). — Výtah z přednášek konaných ve vídeňské právnické jednotě přináší čís. 6. (přednáška prof. Dra. Otty *Friedmanna* o právní ochraně proti urážlivému obviňování) a čís. 11. (přednáška Dra. C. šl. *Lilienthala* o účelu jako momentu viny a trestu). Kromě toho obsahuje týdenní hlídka zajímavé poznámky o popravě vražednice svého dítěte Hummelové (čís. 1.), o německé osnově zákona o odcizení práce elektrické (čís. 3), o mafii (čís. 5.), o lynchování (čís. 6.), pruském zákoně o nucené výchově nezletilých (čís. 22.), o kontradiktorickém řízení přípravném (čís. 23.) a o procesu Hilsnerově (čís. 46.). *M.*

Blätter für Gefängnisskunde, orgán spolku německých úředníků vězeňských, vydávaný v Heidelberku, přináší ve svém svazku XXXIV. (ročník 1900, sešit 1—6) přednášku soudního rady *Simonsona* v Berlíně o ochraně dětí v právu německém, konanou v nově založeném spolku pro ochranu dítek před vykořisťováním a týráním. Simonson rozbírá otázku, v jaké míře se dostává ochrany dětem dle něm. zákona trestního, dle nového zák. obč. i dle zákonů speciálních a dospívá k důsledku, že nutno tuto ochranu zákonnou doplniti činností spolků soukromých, při čemž poukazuje na stkvělé výsledky anglického spolku Society for the Prevention of Cruelty to Children. — Ve článku »Familienfürsorge im Berliner Vereine zur Besserung der Strafgefangenen« vykládá Dr. *Felisch* (ředitel zemského soudu v Berlíně), do jaké míry se v tomto spolku věnuje péče též rodinám vězňův. *Michaelis* (ředitel trestnice ve Graudenci) plaiduje ve stati nadepsané »Etwas über Disciplinarstrafen« pro nutnosť připuštění trestu bitím ve trestnicích.

Podrobnější zmínky zasluhuje obšírné pojednání »Die Fundamente der neuen österreichischen Kriminalgesetze im Lichte der Praxis des Strafvollzuges«, ve kterémž *Nadastiny* (kontrolor trestnice ve Gradisce) pokračuje v posuzování poslední naší osnovy zákona trestního, pokud se týče předpisův o způsobu trestův a jich výkonu a připojené k ní osnovy zákona o výkonu trestů na svobodě. Podrobiv v prvé části uveřejněné ve předešlém (33.) ročníku system trestův osnovou přijatý kritice, vrcholící v návrhu dle našeho mínění poněkud povážlivém, aby zaveden byl jen jediný druh trestu na svobodě, pouze trváním odstupňovaný (viz recensi této části v Gerichtszeitung 1900 čís. 21.) přimlouvá se v části druhé nadepsané »system vězeňský« za modifikovaný system irský (progresivní) s intensivnějším než dosud užíváním samovazby a s podmíněným propouštěním na svobodu. Pokud však jde o ústav posléz uvedený, vyslovuje se autor proti tomu, aby, jak zamýšleno, rozhodnutí o podmíněném propuštění bylo přeneseno na stálé komise pro výkon trestu (zavedené, jak známo, zákonem z 1. dubna 1872 čís. 43. ř. z. pro kontrolu výkonu trestu v samovazbě) poukazuje na to, že by tyto komise — o jichž nynější působnosti p. spisovatel nemá valného mínění — byly nuceny svůj výrok o podmíněném propuštění založiti úplně na zprávě a posudku úředníků vězeňských Nadastiny prohlašuje se přívržencem trestu neurčitého, jímž, jak známo, umožniti se má, aby zločinec držán byl ve vazbě tak dlouho, až se polepší. Chce-li autor užívání trestu toho vznésti na soud, aby zamezeno bylo zneužívání, pak sluší podotknouti, že zajisté jen vyslovení trestu takového může býti zůstaveno soudu, kdežto pokud jde o výrok o propuštění či nepropuštění z vazby, nezbude as než ponechati jej výkonným orgánům vězeňským či aspoň založiti jej na jich návrhu; neboť oni jediní mají možnosť chování se trestance bez přestání pozorovati. Ostatně pomíjí autor úplně nejzávažnější námitku, kteráž proti trestu neurčitému se činí,

že totiž chování se zločince ve trestnici není ještě zárukou jeho polepšení, nedopouštějíc zpravidla úsudku o tom, jak chovati se bude, až navrátí se do svého starého milieu na svobodě. — Čásť třetí věnována jest zaměstnání vězňův. Silnými barvami, avšak celkem pravdivě líčí se tu neutěšené, ba často přímo zoufalé poměry panující v té příčině ve věznicích soudních. Vtipně karakterisuje autor poměry ty jako »zahálení ve společné vazbě« a žádá, aby také v těchto ústavech řízení práce vězňů svěřeno bylo způsobilým úředníkům vězeňským. — Přecházeje ku práci ve trestnicích samostatných líčí na základě vlastních zkušeností i úředních dát statistických z r. 1890—1892 nedostatky téže; navrhuje, aby práce ve trestnicích byla jednotně organisována, aby vyloučena byla dle možnosti práce pro podnikatele soukromé (entreprisa) a nahražena prací režijní pro potřeby státu a zemí, kteráž vykazuje daleko větší průměrnou výnosnosť.

K tomu sluší poznamenati, že pokud jde o zaměstnání trestanců, třeba zajisté přihlížeti k tomu, že tu jde o výkon trestu, nikoliv o podnik průmyslový na zisk vypočítaný. Sluší tedy zajisté za rozhodující pokládati v první řadě kriminálně-politické účely trestu, jmenovitě též požadavky vězeňské kázně; teprvé ve druhé řadě lze přihlížeti k výnosnosti podniku. Důležito jest také, aby trestanec byl, pokud možno, zaměstnán takovou prací, kteráž by mu umožnila po propuštění z trestu uhájiti existenci.

O tom ovšem nemůže býti pochybnosti, že pracím režijním přísluší přednost před pracemi podnikatelskými, jednak vzhledem k různým nepřístojnostem ve příčině kázně s entreprisou zpravidla spojeným, jednak pro větší průměrně výnosnosť prací režijních. S uspokojením můžeme konstatovati, že i snahy našeho ministerstva práv v poslední době usilovně se nesou k tomu, aby práce na účet podnikatelů ve trestnicích obmezeny byly na míru co možná nejmenší. Avšak obtíž spočívá u nás, jak zasvěcencům známo, v nedostatku poptávky po výrobcích trestnic se strany orgánů státních i zemských. Potřeby správy justiční — a přes tyto meze disposiční moc ministerstva práv nesáhá — nedostačují naprosto ani k zaměstnání obyvatelstva všech trestnic (neřku-li dokonce i všech věznic soudů) pracemi režijními, kdežto rozhodující činitelé jiných odborů správy státní, jakož i orgánové samosprávní pohlížejí na práci vězeňskou s jistou nedůvěrou, částečně ovšem pochopitelnou. To platí zejména též o správě vojenské, kteráž snad nejrozsáhlejšími zakázkami disponuje. Těžko ovšem rozpoznati a rozebrati veškery ty různé momenty v té příčině účinkující; avšak jisto je, že zejména také stálé stesky ozývající se z kruhů živnostenských na citelnou soutěž prací trestnických na rozvoj těchto nepříznivě působí. Pokud tedy vhodných prací režijních naprosto opatřiti nelze, nezbývá než sáhnouti k entreprise, zlu to vždy ještě mnohem menšímu, než je totální nezaměstnanosť.

Také pokud jde o úřady nad výkonem trestu dozor vykonávající, není Nadastiny spokojen se stavem nynějším, zejména s dualistickým zařízením, dle něhož samostatné trestnice podřízeny jsou dohledu vrchních státních zástupců (vykonávanému přímo dílem prostřednictvím státních zástupců jako domácích komisařů), kdežto vězení soudní podrobena jsou dozoru soudův a teprvé v nejvyšší instanci společně s trestnicemi ministerstvu práv. Pan spisovatel vytýká, že všecky tyto dozorčí orgánové postrádají praktické znalosti služby ve věznicích a že také přidělené jim odbory účetní nemají náležitého pochopení pro organisaci práce vězeňské. Autor přimlouvá se za to, aby dozor nad samostatnými trestnicemi i vězeními soudními byl také v nižších instancích sjednocen v rukou jeděch orgánův, aby jako společná nejvyšší instance byla zřízena zvláštní generální inspekce vězeňská a aby všem těmto dozorčím orgánům přiděleni byli odborníci vzatí z kruhů praktických úředníků trestnic.

Generálního inspektora vězeňství jsme, jak známo, před lety již měli. Byltě císařským nařízením ze dne 16. října 1865, kterýmž přenesena byla správa vězeňství z ministerstva státního na ministerstvo práv, tento zmocněn pověřiti úředníka ministerstva spravedlnosti jako svého zástupce vrchním řízením a dozorem nad veškerými trestnicemi včetně vězení soudních. Prvním

a zároveň jediným generálním inspektorem vězeňství byl svob. pán Hye-Gluneck od r. 1865 do r. 1867, od kteréž doby úřad ten více obsazován nebyl (snad z důvodův úsporných), nýbrž přidělovány dotyčné agendy právě tak jako ostatní agendy ministerstva spravedlnosti jednotlivým úředníkům tohoto ministerstva. Jest patrno, že, má-li reaktivování naznačeného úřadu míti význam větší než pouze formálný, musilo by býti postaráno o dostatečnou míru samostatnosti nositele úřadu toho oproti ministerstvu práv. Že rozhodování v záležitostech týkajících se hospodářství v trestnicích i organisace práce vězeňské předpokládá odborné vědomosti i zkušenosti, a že justičním úředníkům v ministerstvu práv i při vrchních státních zastupitelstvech, na něž je vzneseno, často nemalé obtíže činí, o tom nemůže ovšem býti pochybnosti. Bylo by tudíž zajisté nejen vítáno, nýbrž i věci samé na prospěch, kdyby úřadům těm přiděleni byli k tomu účelu spůsobilí praktikové a kdyby ministerstvu práv (resp. gen. inspektoru vězeňství) k ruce dán byl jakýsi centrální úřad pracovní, kterýž by výrobu vězeňskou náležitě řídil. — Máme však za to, že nápravu by slušelo zjednati nejen ve hlavách, nýbrž i v údech t. j. ve výkonných úřednících trestnic. Tito rekrutují se u nás téměř výhradně z kruhů aktivných důstojníků, zejména také důstojníkův účetních, kteří po tříměsíční praxi ve trestnici se podrobili předepsané zkoušce, mající za předmět zejména zvláštní předpisy o výkonu trestu ve trestnicích, k témuž předmětu se vztahující ustanovení trestního zákona i řádu, jakož i účetnictví. Že tato průprava je naprosto nedostatečna, o tom nemůže míti ni nejmenší pochybnosti nikdo, komu známo, co všecko na úředníku trestnice v praxi se požaduje a jak důležité zájmy jsou mu svěřeny. Pokládá-li se již hodnosť důstojnická za jistou (zajisté však ne výhradnou) záruku náležitého porozumění pro požadavky kázně jak mezi vězni tak i ve stráži vězeňské, pak slušelo by kromě toho jako minimum theoretické průpravy pro povolání úředníka ve trestnici požadovati zajisté slyšení universitních přednášek o trestním právu i řádu, po případě i o vězeňství, nauky o účetnictví, osvojení si potřebných vědomostí obchodních a průmyslových a ovšem i složení příslušných zkoušek. Jen přidělení takto vzdělaných a po řadu let v praxi vězeňské se osvědčivších orgánů k úřadům dozorčím mohlo by pro tyto míti výynam.

Celkem sluší uznati, že obsáhlé pojednání prozrazuje praktika, jenž pilně kolem sebe se ohlíží a i s theorií svého odboru je obeznámen. —

Z ostatních článků uvádíme dále překlad a výklad belgických zákonův o předběžném propuštění (z r. 1888) a podmíněném odsouzení (1899) z péra Dra. Augusta *Nemanitsche*, státního zástupce v Mariboru; *Engelbergův* popis nejmodernější trestnice francouzské ve Fresnes u Paříže; dvě pojednání o choromyslných zločincích od svob. pána von der *Goltz* a prof. Dra. Adolfa *Lenze*. — O možnosti deportace zločinců do německé jihozáp. Afriky uvažuje Dr. *Seyfarth* (*Herbsleben*). O nemocích vězňův pojednává Dr. *Schäfer* na základě zkušeností, jež získal jako lékař ve dvou káznicích bavorských; týž navrhuje řadu praktických opatření zdravotních pro trestnice. Ve článku »o příčinách zločinů a jich zamezení« dovozuje vězeňský učitel *Erfurth*, že nejúčinnějším praeventivním prostředkem proti kriminalitě je péče o povznesení života rodinného a školské, mravní i náboženské výchovy dětí. — Kromě toho obsahuje časopis některé zprávy sjezdové, tak referát o 21. shromáždění švýcarského spolku pro kriminalistiku i vězeňství a mezinárodního svazu švýcarských spolků ochranných konaném v r. 1899 v Bellinzoně a Luganu, zprávu o 71. valné hromadě rýnsko-westfalské společnosti vězeňské (v Düsseldorfu 1899), referát o 6. mezinárodním kongresu vězeňském ve Bruselu (1900), zprávu o výkonu trestů ve Švýcařích v r. 1900, kterouž pro kongres posléz uvedený sestavil inspektor trestnic v kantonu Bernském *Schaffroth*, pak kratší zprávy o trestu relegace ve Francii, o zrušení deportace na Sibíř v Rusku (cárským úkazem ze dne 12./25. června 1900), stenografický protokol o debatě konané na říšském sněmu německém o trestání osob mladistvých, o odvolání a o peticích za zavedení trestu bitím, dále zprávy o odborné literatuře, některé recense a j. v. *M.*

Civilní řízení.

Přehled literatury v r. 1900.

Úkolem tohoto článku jest poskytnouti všem, kdož naukou nebo praxí na poli práva procesního se zanášejí, co možná úplného sestavení literatury toho oboru vyšlé v roce právě minulém a krátce naznačiti její obsah v hlavních rysech, takže jednotlivosti jakož i kritika padají mimo meze tohoto přehledu. V těchto směrech bude tudíž třeba, obzvláště při větších samostatných dílech odkázati na zvláštní referáty podané buď v tomto časopise neb i jinde. Ostatně přehled sám má mimo rakouské právo procesní vztahovati se také na právo německé, pokud toto pro rakouského právníka zájmu poskytovati může.

Látka rozvržena jest na 3 části, z nichž prvá zabývá se literaturou jurisdikční normy a civilního řádu soudního, druhá onou řízení exekučního a konkursního, třetí konečně literaturou řízení nesporného a zákonů s tím souvisících.

Z literárních pomůcek v minulém roce vyšlých a ke všem třem dílům se vztahujících buďtež uvedeny: *Sperlova* »Übersicht über die Literatur und Praxis des österreichischen Civilprocess- und Executionsrechtes im 2. Halbjahre 1899 resp. im 1. Halbjahre 1900«, o níž obšírně referuje Trutter Kr.Vj.[1]) 42 sv., str. 240; dále přehled nejnovější rakouské literatury procesuální od *Schrutky z Rechtenstammu* tamtéž (Kr. Vj sv. 42, str. 552). — Pro právo německé buď poukázáno na článek *Wachův* v D. J. č. 19 a na velký roční přehled podávaný již po řadu let *Kleinfellerem* v Z. f. C. P. (27 sv., str. 406), jenž také pro tuto zprávu sloužil za vhodný vzor.

I. Z komentářů pro rakouské právo procesní dokončena v tomto roce rozsáhlá práce *Fürstlova* 3. svazkem obsahujícím jurisdikční normu, kdežto komentář E. *Demeliusa*, vycházející též co příloha k G. Z., dospěl teprve k § 566 c. s. ř. Ze známých komentářů k německému civilnímu řádu soudnímu, pro kterýž obsáhlá novella ze dne 17. května 1898 vyvolala nutnost nových vydání, první dokončen velký komentář *Struckmanna* a *Kocha*, jenž vyšel v 7. vydání za spolupracovnictví *Rascha* a *Kolla*, dále komentář O. *Reinkeho* ve IV. vydání, nově se objevující komentář *Neukampa* a příruční vydání zákona od *Freudenthala*, ohledně nichž se poukazuje vesměs na posudky podané v Z. f. C. P. (sv. 27, str. 387, 380, 198; sv. 26, str. 404). Nová vydání komentářů *Gaupp Steinova* a *Petersenova* nejsou ještě dokončena.

Díly systematickými obdařeno rakouské právo v tomto roce dvěma, totiž *Skedlovým* »Das österreichische Civilprocessrecht« a knihou D. *Ullmanna:* Grundriss des Civilprocessrechtes, ohledně nichž srovnati sluší zvláštní rozbory, jež v tomto časopise budou podány. — Pro právo německé jest uvésti *Bunsenův* Lehrbuch, des deutschen Civilprocessrechtes, 10. vydání záslužného díla *Fittingova* »Der Reichscivilprocess« a ještě dvě menší kompendia, totiž *Monich*, Das gesammte gerichtliche Verfahren streitiger und freiwilliger Gerichtsbarkeit a *Willenbücher* Grundriss des Process- und Zwangsvollstreckungs-

---

[1]) Citované časopisy budou v následujícím označovány vždy následujícími skratkami:
Z. f. C. P. = Zeitschrift für Deutschen Civilprocess (Busch).
D. J. = Deutsche Juristenzeitung.
G. H. = Gerichtshalle.
G. Z. = Allgemeine österreichische Gerichtszeitung.
J. Bl = Juristische Blätter.
Kr. V. = Kritische Vierteljahrschrift f. G. u. L.
Not. = Zeitschrift für Notariat u freiwillige Gerichtsbarkeit.
P. = Právník.

verfahrens nach der deutschen Civilprocessordnung (v. Kisch, Z. f. C. P. 28 sv., str. 220).

Jakožto pomocná díla pro praktickou potřebu vydány »Beispiele von Schriftsätzen im Civilprocess- und Executionsverfahren«, z nichž sem náleží první díl »Schriftsätze im Civilprocess« od *Neumann-Ettenreicha* a A. *Blocha* pro právo rakouské, E. B. *Auerbacha* Processformulare für Rechtsanwälte v Německu, dále pro potřebu studia *Stölzla* Schulung für die civilistische Praxis ve vydání 4. a H. *Meyera* Protokoll und Urtheil im Civil- und Strafprocess ve vydání 2. — V souvislosti této budiž též poukázáno na článek *Frommholdův* »Juristische Kliniken« v D. J. č. 21, jímž se za to přimlouvá, aby při fakultách právnických pod řízením professorů zařízeny byly porady v právních věcech stran nemajetných a aby tím posluchačstvu příležitosti se dostalo k pojímání konkretních poměrů života s hlediska abstraktního pravidla právního.

Se zřetele sociálně-politického zabývají se procesními zákony *Grünberg* »Der socialpolitische Gehalt der österreichischen Civilgesetzgebung« (G. Z. č. 5 a 9, též ve zvláštním otisku) a *Fleischmann* »Socialpolitische Streifzüge in das deutsche Civilprocessrecht« v Z. für Socialwissenschaften, ročníku 3, str. 844. *Grünberg* nachází sociálně politický význam nových zákonů především v jejich ustanoveních o právu chudinském, dále v ustanoveních exekučního řádu chránících existenci dlužníka před úplným zničením. Nepřímý sociálně politický význam má přesné řízení sporu soudcem, průběh jeho zrychlující; dalekosáhlé působení na sbírání materialu, chránící též stranu právního přítele postrádající; ustanovení jurisdikční normy, obmezující rozhodčí soudy obchodní a bursovní, jakož i forum contractus. Velkou vadou práva chudých oproti tomu jest, že podle jeho mínění poskytnuto výlučně chudému žalobci, kdežto chudému žalovanému nepřísluší, v čem ovšem se mýlí (§ 73 s. ř.). — Také *Fleischmann* shledává sociálně-politické momenty nové úpravy civilního řízení soudního v první řadě v ustanoveních, směřujících k tomu, aby proces byl urychlen, dovolávaje se jakožto dalších prostředků v tom ohledu rozmnožení počtu soudců a zrušení soudních prázdnin. Žádá opravu velice složitých ustanovení o útratách, zmírnění sazeb poplatkových pro věci menší hodnoty. s pochvalou uznávaje blahodárné rozšíření práva chudinského, pokud jde o sproštění kolků a poplatků, na řízení nesporné, i nová ustanovení exekučního řízení zabezpečující existenci dlužníkovu.

Ku spisům pojednávajícím o celku procesního řízení lze vhodně připojiti důležitou a duchaplnou knihu Fr. *Kleina* »Vorlesungen über die Praxis des Civilprocesses«, jejíž význam jasně se zračí v četné ozvěně, kterou v literatuře jak rakouské tak i německé doznala, ve kterémž ohledu jen poukazujeme na referáty podané od E. *Buma* (J. Bl. č. 2—5) a od *Vierhansa* (Z. f. C. P. 28, str. 231), v nichž ovšem též rozpor panující mezi právníky ohledně základních zásad pro uspořádání civilního řádu směrodatných dochází mocného výrazu. Kleinovy »Vorträge« pro obsažnost a bohatost látky zasluhují bedlivého studia, zavdávajíce podnětu k úvahám o různých sporných otázkách praxe.

Z článků zabývajících se základními zásadami a pojmy sluší na prvním místě uvésti stať O. *Bülowa* (Z. f. C. P. sv. 27, str. 201). Zpráva jím podávaná o procesní učebnici Richarda Schmidta, poskytla Bülowu vítanou příležitost, aby znova rozvinul veškeru svou nauku o základech i soustavě civilního procesu. Buduje theorii svou na pojmu procesního poměru právního (Processrechtsverhältniss), trojstranného právního celku, skládajícího se z části ze vzájemné právní vázanosti stran k sobě, z části z povinnosti soudu oproti stranám k určitému jednání a konečně z práv stran v poměru k soudu s tím nesouvisících. Protivou a odlišováním od tohoto právního poměru procesního nesluší samostatné existence přisouditi jakémusi nároku na právní ochranu (Rechtschutzanspruch), ve smyslu Wachem i Schmidtem zastávaném, nýbrž nárok tento jeví se jakožto podstatná součástka procesního poměru právního, ano jakožto procesní poměr sám z jednostranného subjektivního hlediska

oprávnění příslušejícího straně oproti soudu. Existenčními podmínkami tohoto procesního právního poměru jsou t. zv. »Processvoraussetzungen«, základní podmínky platného sporu, mezi nimiž žaloba jakožto causa efficiens právního poměru procesního zaujímá první místo, jevíc se sice jakožto základ práv, nejsouc však sama důsledkem neb vykonáváním zvláštního nějakého práva žalobního, t. j. práva na poskytnutí pomoci soudem, nýbrž nesamostatnou součástkou všeobecné způsobilosti ku právním jednáním. Soustava pro sporné řízení na těchto základních pojmech zbudovaná jest rozčlánkována ve dva hlavní díly, z nichž jeden pojednává o vzniku a obsahu procesního poměru právního, neb o nauce týkající se základních podmínek procesních, druhý pak o nauce týkající se obsahu a rozvoje právního poměru procesního, k čemuž přistupuje vylíčení nepravidelných útvarů procesních, pojednávající jednak o poměru více sporů mezi sebou, jednak o tak zvaných mimořádných řízeních.

Ve směru celkem s Bülowem shodném uvažuje základy řízení *Weissäcker* ve článku »Unrichtige Parteibezeichnung in der Klageschrift« (Z. f. C. P. 27, str. 20), obíraje se otázkou, jak sluší vyříditi žaloby, v nichž jedna strana jest nesprávně označena, ať se již jedná o pouhou falsa demonstratio strany co do své totožnosti nepochybné, aneb o omyl sběhnuvší se tomu, kdož žalobu sepisoval, ohledně osobnosti žalobu podávající aneb žalobou postižené. Dospívá k výsledku, že odmítání takových žalob rozsudkem vede k mnohým nesrovnalostem a doporučuje upravení odpovídající našemu § 261 c. s. ř. — Ohledně spisu *Wesselského* »Die formelle Wahrheit« sem spadajícího budiž poukázáno na zvláštní zprávu v tomto časopise. Otázkou výlučného řízení sporu stranou zabývají se de lege ferenda *Kade* a *Landsberg*, ovšem ve smyslu opačném v D. J. č. 3 a č. 9. Konečně budiž učiněna zmínka o stati *Hellwigově* »Anspruch und Klagerecht« obsažené ve Fischerových »Abhandlungen zum Privatrechte und Civilprocesse des deutschen Reiches«, sv. 5, č. 1. —

Poměrně velice skrovna jest literatura týkající se jednotlivých ustanovení jurisdikční normy.

K **§ 49** dovozuje *Mayer* (G. Z. 27), že žaloba o náhradu alimentů oproti nemanželskému otci patří vždy před okresní soud, a *Kohn* (G. H. 29) polemisuje proti nálezu nejvyššího soudu pojatému pod čís. 170 do repertoria nálezů, kterýmžto byl soud sborový prohlášen příslušným pro žalobu na náhradu ze smlouvy nájemné, obnosu 500 zl. převyšující, kdežto veškeré spory ze zrušení smluv těchto vyplývající byly přikázány soudům okresním. — *Löw* (G. H. 56) chce soudy sborové před neoprávněným obtěžováním na základě **§ 56** chrániti tím, že se žalobci přiřknou jen útraty v řízení před okresním soudem vzcházející a *B. von Mayer* (G. H. 47) dovozuje k **§ 88**, že pouhé řemeslníky nelze počítati mezi osoby provozující živnost obchodní, kdežto *Menoušek* (P. str. 374) uveřejňuje doslov zákonného ustanovení uherského týkajícího se soudu vedené knihy. — **§ 109.** *Mayer* (Not. 11) obírá se otázkou, třeba-li svolení soudu sborového vyžádati i tenkráte, když nezletilý manžel postupuje smlouvou svatební vlastnictví k polovici nemovitosti, a *Schwalb* (G. Z. 45) vindikuje soudu pozůstalostnímu ustanovení kuratora ve smyslu § 811 vš. ob. z., připouštěje zřízení kuratora takového ovšem jen v případě, když pozůstalost jest žalována, nikoli vystupuje-li sama jako žalobkyně. — Pro právo německé lze poukázati na jediný článek *Delinsa* (Z. f. C. P. sv. 28, str. 72), jednající o povinnosti ke svědectví v případech, kde domácí soud zakročuje na rekvisici z ciziny.

Z úvodního zákona k civilnímu řádu soudnímu zavdal **čl. XXXII.** *Fuxovi* (P. str. 449) podnět k rozjímání o nejhlavnějších zásadách ovládajících postavení eráru před soudem. Přisuzuje roli strany vždy správnímu orgánu, stát v dotčeném oboru mimosoudně zastupujícímu, jemuž připadají veškerá práva a povinnosti strany, kdežto finanční prokuratura zaujímá k němu poměr právního zástupce. Novou instrukcí (nař. m. ze dne 9. března 1898 č. 41 ř. z.) obdržela finanční prokuratura skutečně postavení čl. XXXII.

přiměřené a sluší tudíž ustanovení civilního řádu soudního o advokátu ovšem jen »obdobně« na finanční prokuraturu vztahovati. Plná moc její kryje se pro foro externo s procesní advokáta dle § 31 civ. ř. s, obsahujíc obzvláště též právo ustanovovati náměstné zmocněnce, jak obecné tak i advokáty. Kompetenci finanční prokuratury, když vystupuje stát jakožto žalobce, neb v případě příslušnosti nějakého fori specialis, určuje sídlo příslušného soudu, kdežto naopak sídlem jejím určuje se všeobecné forum státu, jakožto žalovaného.

Čl. XXXIII. Nynější právo ohledně případů sprostění zástupce chudých pro svévolnost neb marnost dalšího sporu líčí velmi bedlivě *Petschek* (J. Bl. č 43, 44) a budiž dle jeho vývodů poukázáno obzvláště k tomu, že sprostění soudem lze jenom považovati za zmocnění k výpovědi plné moci, a že slova: »sofern in der Rechtssache die Vertretung durch Advocaten durch Gesetz geboten ist«, zakládají se jediné na redakčním přehlédnutí, jsouce úplně bezvýznamná.

G. H. č. 46 přináší úryvek z připravovaného komentáře *Hortenova* k civilnímu řádu soudnímu obsahující **§ 1**, který se zabývá obzvláště otázkou, kdo je strana, jakož i s pojmy způsobilosti býti stranou a způsobilostí procesní — **§ 7** *Hellmann* obrací se v článku »Zur Lehre von dem Mangel der Processfähigkeit« (Z f. C P. sv. 27, str. 261) proti mínění označenému od něho jako všeobecně panující, že v případech nedostávající se způsobilosti ke sporu, neb legitimace zákonného zástupce, jakož i při nedostatku plné moci procesní sluší žalobu zamítnouti rozsudkem, což vede jen k velkým obtížím při rozhodování o útratách. Různost mínění v tom směru rakouskému právníku vzhledem na přesné ustanovení § 7 odst. 1 a § 51 odst. 1 civ. s. ř. poskytuje jen skrovného zájmu.

§ 14. *Freymuth* (Z. f. C. P. sv. 28, str 41) zabývá se otázkou o účinku zpětvzetí odvolání jedním společníkem v těch případech, kdy věc jen jednotně lze rozhodnouti, tedy při tak zv. nerozlučném společenství v rozepři. I tento případ vzhledem na jasné znění § 14 civ. s ř. nelze u nás pokládati za sporný, kdežto v právu německém teprve výkladem dojde se k názoru, že ten který společník, ačkoli nemá více práva opírati se rozsudku první stolice, přece zůstává účastníkem sporu a že rozsudek vynesený k odvolání ostatních společníků působí též pro něho.

§§ 17, 20. Otázku mnohem pochybnější probírá *Kirschbaum* (G. H. č. 22 a 23), totiž ohledně postavení legatářů jakožto vedlejších intervenientů ve sporu o platnost posledního pořízení, na němž jejich nároky se zakládají. Přisuzuje jim postavení intervenientů na roveň postavených společníkům ve sporu a odůvodňuje to tím, že rozsudek oproti dědici vynesený i oproti nim nabývá aspoň působnosti skutkové podstaty (ve smyslu nauky Wachovy) pro spor další, který by proti testamentárnímu dědici neb proti jeho odpůrci jim bylo vésti, z čehož jde nutný důsledek, že jim postavení samostatných účastníků sporu odepříti nelze. Postavením vedlejších intervenientů společníkům ve sporu rovných vůbec zabývá se *Francke* (Z. f. C. P. sv. 27, str 294), který polemisuje proti dřívějším vývodům *Petersena* (v tomtéž časopise sv. 24, str. 305) dovozuje, že i intervenient takový má jen postavení pomocníka strany hlavní, že tudíž co se týče jeho povinnosti ku svědectví, k vydání listin a podání jistoty platí ustanovení vztahující se k osobám třetím, a že jest vůbec nesprávno intervenienta kteréhokoliv označovati jako vedlejší stranu ve sporu.

§§ 29, 31. V Not. 14 pojednává anonymus o rozsahu práva notářů k zastupování před okresními soudy, kdežto *Wach* (Z. f. C. P. 27, str. 1) a *Petzold*[4]) zabývají se otázkou v Německu poslední dobou živě přetřásanou, totiž zdali procesní plnomocenství advokáta dle nového občanského zákonníku německé říše zmocňuje ku vznesení námitky kompensace. V tomto sporu vyvolaném všeobecnou terminologií a ustanoveními občanského zákonníka ohledně

[4]) Beiträge zur Erläuterung des deutschen Rechtes (Gruchot) svaz. 44 str. 845.

vzájemného súčtování, poukazuje *Wach* k tomu, že názvosloví občanského zákonníka »obrana« a »námitka« (»Einrede« a »Einwand«) nelze beze všeho na civilní proces přenášeti, že namítka kompensace v procesu vznesená má úkol zabrániti přisouzení nároku žalobního, že jeví se tudíž jako jednání procesní a že ji vzhledem k této funkci sluší posuzovati ve všech ohledech jen se stanoviska řízení sporného, jinými slovy, že namítka kompensace v procesu vznesená nemá nic společného s právním jednáním obč zákona a že jak ostatní procesní jednání, jest také toto zahrnuto v plné moci právního zástupce, nehledě ani k tomu, že by přijetí názoru opačného rovnalo se ve svých důsledcích zrušení zásady nutného zastupování advokáty. Oproti tomu stojí *Petzold* na stanovisku, že procesními jednáními ve smyslu § 81 něm. civ. ř. s (s § 31 r. c. ř v podstatě souhlasného) jsou jenom jednání taková, která mají soudu poskytnouti možnost dosíci zamýšleného účelu sporu, totiž meritorního rozhodnutí, že však veškeré jednání stran, které takové meritorní rozhodnutí nemíní přivoditi, nýbrž toto činí zbytečným, se jeví jakožto právní jednání obč. zákonníka, k nimž náleží také namítka kompensace v procesu vznesená, a že následkem jejího opomenutí v § 81 procesní plnou mocí advokáta kryta není, následkem čehož k jejímu vznesení potřebuje zvláštní plné moci. — V literární poctě (Festgabe) podané od university v Halle Dernburgovi zaujal M. *Fitting* v dotčené právě sporné otázce stanovisko Wachem hájené, důmyslným a jasným způsobem dokázav, že by přímo protimyslným bylo připouštěti na základě procesního zmocnění, aby advokát vzájemnou kompensabilní pohledávku žalobou na vzájem měl přiváděti k platnosti, nikoli však namítkou.

Otázku, co rozumí **§ 38** ř. s. pod pojmem »dringliche Processhandlung« uvažuje *Kornitzer* (G. Z. 36), jenž k tomu poukazuje, že odvrácení následků zmeškání nelze jakožto nutné jednání považovati a že tudíž jeví se nepřípustným, aby na místo nedostavivší se strany vstoupil advokát bez plné moci dobrovolně v konkretním případě zastoupení její přijímající.

§ 51. *Schmidt* (G. Z. 24) zabývá se otázkou, kdo má nahraditi útraty příznivě vyřízeného rekursu, vzneseného osobou třetí buď v procesu anebo v exekuci, pakli na rekursu tomto nemá ani strana, (pokud se týče) vymáhající věřitel nebo exekut viny, a dochází k závěru, že útraty tyto lze za podmínek § 51 uložiti jen soudci usnesení zavinivšímu.

§ 63. *Schott* (Fischers Abhandlungen zum Privatrechte und Civilprocesse des Deutschen Reiches sv. 4, seš. 3) pojednává o právu chudých vůbec, o kterémžto spisu podal obšírný posudek Bunsen (Z. f. C. P. 28, str, 200). Viz též u čl. XXXIII. úv. z. c. s ř. — **§ 66**. Ohledně poskytování zastoupení chudé straně v řízení revisním poukazuje *Sturm* (G. Z. č. 2) k tomu, že vyhotovení spisu revisního nelze za analogického používání § 90 zák. o organisaci soudní uložiti úředníku soudcovskému, že tudíž je třeba, aby okresní soud v první instanci zvítězivší chudou stranu ihned při podání odvolání odpůrcem na to upozornil, že třeba toho, aby si vydobyla ustanovení advokáta jakožto zástupce chudých, poněvadž v případě, že vzejde potřeba revise, lhůta revisní k ustanovení takovému by nestačila. **§ 70**. *Wien* (Jur. Bl. č. 32) podotýká, že právo vybrati útraty chudé straně přisouzené přímo u protivníka přísluší advokátu nejen komorou ustanovenému, nýbrž též dobrovolně zastoupení takové přijavšímu

§ 84 viz § 14 exek. ř — Ohledně kompetence a promlčení pořádkových pokut **§ 86** (a tudíž i § 85 zák o organ. sd.) poukazuje *Aigner* (G H. 26) k tomu, že dle povahy takových pokut, tyto mohou býti uloženy vždy jen soudem, u něhož to které podání bylo učiněno, a jen ihned při vyřízení podání, tak, že u nich vůbec nelze mluviti o lhůtě promlčecí.

Živé stesky, které v praxi vyvolává výklad **§ 106** civ. ř. s., pokud jde o dodávání žalob, tlumočí Dr. *P.* (G. H. č. 3) s poukazem na to, že takové doručování předpokládá, aby osoba, jíž se týče, měla skutečnou fysickou možnost v dobu doručovacím orgánem ustanovenou jej očekávati aneb si výměr jí svědčící na stanoveném místě vyzvednouti, kdežto proti tomu *Adler*

(G. Z. 25) hájí názor přísnější, že každý je povinen učiniti opatření, aby takové důležité věci jemu mohly býti dodány, případně za ním poslány, že tudíž na nepřítomnost v místě doručovacím se odvolávati nelze. — O téže otázce zmiňuje se též *Stross* (G. Z. č. 26 a 28) v článku »Versäumung und Wiedereinsetzung in den vorigen Stand«, kde rovněž zastává názor mírnější a dovozuje, že v případu § 398 lze promeškání dle **§ 145** napraviti podáním odpovědi k žalobě, dokud nebyl učiněn návrh na vynesení rozsudku pro zmeškání. Podmínky **§ 147** c. ř. s. pro navrácení v dřívější stav vykládá v ten smysl, že jakožto »událost nepředvídanou a neodvratnou« sluší považovati každou skutečnost, ať jest sama o sobě vzácnou aneb často se přihází, pak li jen stranu ohledně ní nestíhá ani dolus ani culpa lata, když ona skutečnost tuto nemohla předvídati aneb pak-li ji předvídala, když vše, co žádati lze od člověka prostředních duševních schopností, učinila, aby ji odvrátila, aniž by toho byla docílila. — Opačný názor hájí *Pollack* (G. Z. č. 32 a 36) v článku »Die Concentration der mündlichen Streitverhandlung« i co se týká doručování žalob i ohledně podmínek navrácení k právu předešlému, poukazuje na to, že stát v řízení procesním nemíní jen chrániti nárok jednotlivců, nýbrž též právní bezpečnost vůbec, pročež s hlediska toho jest mu dbáti rychlosti a nenákladnosti řízení, aby tím bylo odstrašováno od sporů k týrání, odpůrce nastrojených, že jest tudíž stát oprávněn a povinen od stran žádati obzvláštní dbalosti, jak se to jeví ve všech ustanoveních, kladoucích dosti značné nároky na spolučinnost stran, že tudíž ustanovení ohledně navrácení k právu dřívějšímu lze jen s největší přísností vykládati, a že sluší za to míti, že zákonodárce vlastně chtěl říci, že navrácení ve dřívější stav lze jen povoliti na základě nepředvídatelné aneb přece neodvratitelné události.

§ 168. Ohledně klidu řízení poukazuje *Gabrielčič* (G. H. č. 4) k tomu, že po prohlášení jeho lze žalobu vzíti jen tenkráte zpět, když zároveň se žalobce vzdá dotyčného nároku, poněvadž by jinak ihned podanou žalobou bylo lze obcházeti ustanovení o zachování tříměsíční lhůty před ustanovením nového roku.

Při dalekosáhlé povinnosti, kterou **§ 182** ukládá předsedovi ohledně sbírání materiálu, zajisté není bez zájmu článek *Coithův* (Z. f. C. P. 27, str. 489) zabývající se otázkou, je-li právo dotazní (též § 139 něm. s ř. uložené předsedovi) jenom významu instrukcionelního aneb nabývá-li tím strana nároku právního, který nebyv vykonán v instanci odvolací mohl by zakládati důvod revisní; otázku kladenou ovšem zodpovídá záporně. — **§ 187.** O poměru více sporů k jednotnému projednání spojených pojednává *Katz* (Z. f. C. P. sv. 28, str. 63) v tom smyslu, že spojení takové jest čistě zevnější, samostatné existence jednotlivého sporu se nedotýkající a že důsledně sluší vynésti v každém z nich samostatný rozsudek, který jest vždy konečný, že hodnoty předmětů sporu nelze sčítati za účelem stanovení sumy revisní (v právu našem arciť neuznané), i že strany procesu jednoho jsou v ostatních osobami třetími, — mínění, které ovšem názoru v Německu jak v literatuře tak i u soudu panujícímu valně odporuje.

§§ 228, 236. Ohledně žaloby určovací tvrdí *Sternberg* (G. H. č. 48—50), jenž sám doznává, že jest v literatuře se svými názory skoro úplně osamocen, že žaloba určovací má účel vyhověti potřebám obecenstva po právní ochraně v případech, kde žaloba o plnění ještě místa nemá, že tudíž vlastně jest prostředkem zajišťovacím, a že vzhledem k různým nepříhodným ustanovením zákonodárcovým o ní jest úkolem vědy, domáhati se co nejliberálnějšího výkladu jejích podmínek. K zmíněným nevhodným požadavkům počítá v první řadě potřebu osvědčení právního zájmu na brzském zjištění, které důsledně hledí usnadniti, kdežto mezi předměty určovací žaloby zařaďuje též proti jasnému znění § 228 sd. ř. výrok o tom, že stává určitých zásad práva obyčejového aneb zvyklostí obchodních, o vadnosti listiny a o skutečnostech pro právní poměry relevantních. Rovněž připouští incidenční návrh určovací, jejž nepokládá za incidenční žalobu, ohledně každého právního poměru neb nároku, ať práva soukromého, ať veřejného, jímž žalobní nárok jest podmíněn.

Rozsudku určovacímu připisuje bez ohledu na § 411 sd. ř. působnost všeobecnou, nejen mezi stranami, a připisuje mu též případnou způsobilost, býti titulem exekučním, kdežto možností žaloby o plnění pokládá žalobu určovací za vyloučenou — Specielní otázkou sem spadající zabývá se *Ofner* (Not. Z. č. 27) pro případ § 1101 obč. zák., jenž dokazuje, že jak dle dosavádní praxe povolováno bývalo zájemné popsání tak zvaných invecta et illata nejen k žalobě o plnění činže, nýbrž i před její splatností v případech hrozícího nebezpečí, tak nyní tento zjišťovací prostředek sluší poskytnouti k žalobě určovací. Ovšem nezůstal názor tento bez odporu (viz Not č. 48 nn.), kde se vytýká, že vzhledem k dalekosáhlým účinkům hospodářským i sociálním zájemného popsání pro dlužníka, zákonodárce úmyslně opatření toto připustil jen v pádu žaloby o plnění, a že rozšíření takového výjimečného ustanovení na žalobu určovací cestou analogie nikterak ospravedlniti nelze.

Friedländer má ohledně návrhů dle **§§ 236** a **259** c. s. ř. za to, že je lze pokládati vždy jenom za návrhy procesuální, nikdy za samostatné žaloby, následkem čehož sluší je připustiti, kdyby soud byl příslušným, pak-li podává je žalobce, a lze návrhy takové vždy bez souhlasu odpůrce vzíti zpět; že však návrhy tyto působí litispendenci a přetržení promlčení, konečně že výrok o nich v jistých mezích vchází v moc práva. — Otázkou, kdy vůbec k takovému incidenčnímu návrhu určovacímu může vydáno býti rozhodnutí v moc práva vcházející, zabývá se *Schrutka v. Rechtenstamm* (Not. 10), jenž dovozuje, že tomu tak jen v oněch případech, když obsah návrhu podaného stal se skutečně v konkretním případě důvodem rozhodovacím, nikoli tedy, pak-li žaloba byla zamítnuta bez ohledu na okolnost návrhem tímto označenou. Toto všeobecné stanovení slouží mu za východiště k tvrzení, že i rozhodnutí stran protipohledávky ku kompensaci použité, vydané k návrhu dle § 259 c. s. ř., může jen do obnosu k súčtování potřebného vzejíti v moc práva, poněvadž otázka, zdaž stává nebo nestává pohledávky této, jen potud jest důvodem rozhodovacím ve věci hlavní.

§ 239. *Stein* (D. J. č 2) a *Rassow* [3]) přetřásají otázku, zda-li novým zněním § 261, 262 a 272 německého c. ř. s. bylo umožněno odbývati fakultativní první rok (Vor- oder Sammeltermin) a docházejí různou cestou k stejnému výsledku, že takovýtò rok pro věci likvidní, docházející vyřízení rozsudkem na základě uznání neb zmeškání, lze sice při svorné spolučinnosti soudců a advokátů odbývati, že však ustanovení tato sotva postačí, aby učinila všeobecně přítrž nekonečnému odročování stání. — **§ 259** viz § 236.

§ 266. *Lenel* (Kr. Vj. 42, str 567) a *Thon* (Z. f. C. P. 27, str. 366) podávají obšírné posudky díla »Geständnissrecht« od O. *Bülowa* vyšlého v minulém roce. — **§ 325**. K otázce, pokud poslanecká immunita vylučuje též povinnost svědeckou aneb aspoň donucení k jejímu splnění, odpovídá *Lahner* [4]) záporně, odvolávaje se k tomu, že i kdyby poslanec byl tázán po hlasováních neb výrocích, které ve výkonu své povinnosti učinil, nikdy nelze v tom spatřovati potahování k zodpovědnosti; ani nelze v užití donucovacího prostředku dle §§ 325 a 333 c. s ř. viděti »zatknutí pro trestný čin« ve smyslu § 16 st. zákl. zák. ze dne 21. pros. 1867 č. 141 ř. z. a § 2 zák. ze dne 3. října 1861 č. 98 ř. z. o nedotknutelnosti členů zemských sněmů. — **§ 371**. Článek *Rönnbergův* »Eidesabnahme, Eidesnorm u. Eidesbeweis« (Z. f. C. P. 28, str. 79) a *Kröschlův* »Die Eidesversäumniss nach § 465 der Civilprocessordnung« nemají pro rakouského právníka aktuálního významu.

§ 391. *Joklík* (P. str. 73) pojednává o vzájemném poměru rozsudku konečného, mezitimního a dílčího, a poukazuje k tomu, že zákon výrazů těchto používá se ve smyslu různém, aniž by dokázal, že v konkretním případě může z toho povstati nějaká vážná pochybnost. Oproti *Stölzelovu* známému názoru, že v případě illikvidní pohledávky a likvidní protipohledávky sluší ihned vynésti roz-

---

[3]) Gruchot sv. 44, str. 149.
[4]) Zeitschrift für Privat- u. öffentliches Recht (Grünhut) sv. 27, str. 183.

sudek, vykládá *Wach* (Z. f C. P. 27, str. 375) své odmítavé stanovisko u příležitosti zprávy o přednášce Stölzelově »Rechtslehre und Rechtssprechung« r. 1899 ve Vídni konané. Významem ustanovení § 391 odst. 3 zabývá se *Schrutka von Rechtenstamm* (G. Z. 15—17) v článku »Die Richtigkeit der Gegenforderung als Voraussetzung der Compensation«. Poukázav k tomu, že podle občanského zákonníka vyjma řízení ve věcech nájemních výrokem o illikvidnosti vzájemné pohledávky byla možnost kompensace ztracena, i když potom illikvidní pohledávka ve zvláštním procesu byla přisouzena, dovozuje, že v poslední větě § 391 odst. 3 slovy »líčení o vzájemné pohledávce« jest míněno jednání o námitce súčtování, nikoli o protipohledávce jakožto samostatném nároku; že tudíž vydání rozsudku částečného jest vyloučeno, když se nárok žalobní pro svou neodůvodněnost zamítá, aneb když protipohledávka s ním jest v právní souvislosti; že konečně exekuci z rozsudku dílčího, nárok žalobní s výhradou konečného rozhodnutí přisuzujícího, lze se opříti odvoláním na § 42 odst. 1a, po vydání konečného rozsudku, na § 39 odst. 1 ex. ř., případně též žádati náhradu dle analogie § 376, č. 3.

U příležitosti této podává G. Z. č. 49 spracování názorů v §§ 97 a 100 z *Ottova* Soustavného úvodu ve studium nového řízení soudního vyslovených o rozsudku částečném, kde nalézáme již veškeré ony základní zásady formálního práva obšírně vyloženy a odůvodněny, které nyní též Schrutka zastává.

Kornitzer (G. Z. č. 21) dovozuje, že rozsudek dle **§ 399** jest rozsudkem pro zmeškání, že tudíž návrhem na jeho vynesení nabývá strana právo, aby bylo rozhodnuto na základě látky dosud ve spor uvedené, a že jen v případě, když návrh tento byl zamítnut aneb jednání opět zahájeno, protivník jest oprávněn k přivádění nového materiálu. **§ 402.** Opačně poukazuje *Wilhelm* (G. Z. č. 29) k tomu, že návrh na vynesení rozsudku pro zmeškání sluší ihned zamítnouti, jakmile výkaz o řádném dodání žaloby při roku není po ruce, nikoli však odložiti rozhodnutí až k jeho dojití, nedopatřením opozdënému.

§ 411. Ohledně nauky o právní moci rozsudku budiž poukázáno na úvahu *Oertmanna* (Z. f. C. P. 28. str. 182) o třech dobrozdáních *Wacha* a *Labanda* tohoto předmětu se týkajících.

§ 417. *Klineberger* míní ve svém článku »Thatbestand des Urtheiles, ein Beitrag zur Psychologie des richterlichen Urtheiles«[5]) dokázati, že o vyhledávání materielní pravdy v novém řízení sporném nemůže býti řeči, že soudce i nyní jest závislým na vůli stran, tak že i na dále vládne zásada projednávací, opíraje se obzvláště o domněnku, že jen nesprávné znění zákona svádí soudy k nepříslušejícímu jim zasahání do sbírání látky, že důkazní pravidla starého processu vždy ještě přicházejí k platnosti jakožto zákony psychologické, a že tudíž i přísežný výslech strany jest jen zakuklením staré přísahy rozhodčí. — **§ 419, 420, 424, 447.** *Sternberg* (G. H. č. 5) poukazuje k tomu, že při důležitosti skutkové podstaty pro řízení opravné jest velice povážlivo, že ustanovením § 420 vyloučeno jest každé odporování usnesení o vyžadované opravě podstaty skutkové, že zavedení řízení domáhajícího se opravy nestaví lhůtu k prostředku opravnímu a že před okresními soudy vůbec oprava taková místa nemá, čemuž hledí odpomoci extensivní interpretací § 419.

§ 456. *Juster* (G. H. č. 39—41, 51, 52) dovozuje ve svém článku »Das einstweilige Bauverbot«, že prozatímní zákaz stavební dle § 341 obč. zák., ačkoli vykazuje jasně povahu prozatímného opatření, na základě čl. XXXVII. úv. zák. k civ. s. ř. a v odporu k ustanovení čl. XXVII. úv. zák. k exek. řádu, neposuzuje se podle ustanovení § 378 nn. ex. ř., nýbrž dle zvláštních předpisů § 456 a 458 c. ř. s. Podmínkou tohoto prozatímního zákazu stavebního je právoplatně vznesená žaloba ve smyslu § 340 vš. z. obč., v níž ovšem sluší též k platnosti přiváděti právo, o které jde, a dokázati nebezpečí ustanovením tohoto § vyhovující. Legitimaci k žalobě této poskytuje faktická

---

[5]) Geller's Centralblatt für die juristische Praxis.

držba nebo spoludržení věci neb věcného práva, a nebezpečí může záležeti jen v rušení držby, nastalém neb hrozícím z vedení stavby již započaté. Důkaz, že stavebník se oproti žadateli neopatřil dle předpisu stavebního řádu (čl. XXXVII. úv. zák. k civ. ř. s.), nepřipadá žalobci, nýbrž žalovanému, poněvadž se jedná o skutečnost právo ničící, a nelze též soudu okolnosť tuto vyšetřiti z moci úřední, není-li notorickou. Dále předpokládá zákaz tento návrh strany, jejž ovšem také během řízení vznésti může.

Hollerstein (G. H. č. 7) nachází antinomii mezi **§ 466** a **483** civ. ř. s. v tom smyslu, že vzhledem k ustanovením § 466 a **§ 490** c. s. ř. nemůže v ústním řízení nikdy býti řeči o změně návrhů odvolacích, že tudíž ustanovení toto je naprosto nepraktické.

§ 488, 489, 491, 498. Živou diskusi vyvolaly vývody *Kleina* v jeho přednáškách stran odvolání. *Ofner* (J. Bl. č. 30 a 31) ukládá soudu odvolacímu nejen povinnosť zkoumati, zdali rozsudek první instance správně přišel k místu, nýbrž též, zdali rozsudek ten srovnává se s právem materielním, kdežto *Schwalb* (J. Bl. č. 49) soudu odvolacímu přisuzuje právo, aby i tehdy, když jedna strana v první instanci přísežně byla vyslechnuta, opětně slyšel obě, a pak třeba straně nepřísežně slyšené dal plnou víru. *Flieder* (P. st. 1, 37 a 189) dovozuje, že ustanovení § 498 lze vykládati jen v tom smyslu, že v mezích návrhu odvolacího jest soudce odvolací sice vázán na fakta v 1. instanci na jisto postavená, nikoli však právním oceněním skutečností těchto, a že i v případě, že by skutkové okolnosti dotyčné v 2. instanci znova předvedeny nebyly aneb dokonce ústní líčení nebylo odbýváno, může dospěti k jinému posouzení skutkové povahy. *Lošan* (P. str. 153 a 234) shoduje se s ním v tom směru, že takové samostatné posouzení skutkové podstaty soudu odvolacímu přísluší, omezuje je však na případy, kde líčení ústní bylo odbýváno a v něm dotyčná fakta, pokud se týče důkazy předvedeny.

§ 503. *Stein* (J. Bl. č. 32) ukazuje, jak nesprávné posouzení skutkové podstaty lze bez obmezení opraviti jen ve stolici odvolací, kdežto řízení dovolací poskytuje toho možnosť jen tenkráte, když porušeny byly zákonné předpisy o stanovení skutkové povahy, nešetřeno předpisů o důkazní moci jednotlivých důkazů aneb přehlédnuta čásť procesní látky. *Flieder* (P. str. 377) shledává jisté rozšíření dovolacích důvodů § 503 v tom, že v případech, kde soud odvolací rozhodl usnesením o formálních důvodech odvolacích a pak rozsudkem o důvodech materielních, lze usnesení onomu odporovati rekursem buď samostatným nebo pojatým do dovolacího spisu, ve kterémžto případě může rozhodnutím nejvyššího soudu o rekursu tomto výrok o dovolání státi se bezpředmětným, tak že v případech těchto rekurs má funkci a účinek dovolání.

§ 505. Mnohostrannou rozpravu vyvolalo ustanovení, že revise ze srovnalých rozsudků nižších instancí nemá účinku exekuci odkladacího, neb vzhledem ke konkretním případům, kde nemajetný vítěz vedl ihned exekuci a šťastný výsledek takové revise ekonomicky zmařil okamžitým uspokojením svých věřitelů, snažili se různí spisovatelé nalézti zákonu odpovídající prostředek k zabránění takové eventuality. *Schauer* (G. Z. č. 43 a 47) navrhoval, aby byla revidentovi poskytnuta pomoc zákazem placení ve smyslu § 379 odst. 3. ex. ř., dovozuje, že jemu přísluší nárok na vrácení placeného obnosu, ovšem jednak placením, jednak šťastným výsledkem revise podmíněný, kdežto *Schulz* (J. Bl. č. 44) tvrdil, že by takový zákaz byl obcházením zákona, ježto tu vůbec nároku ani podmíněného není. *Rosenblatt* (G. Z. č. 46), jenž se Schauerem souhlasí, hledí odpomoci nebezpečí hrozícímu tomu, kdož zvítězí teprve v poslední instanci, deponováním ve smyslu § 1425 vš ob. z. a § 379 odst. 1. ex. ř., vytýkaje obzvláště, že pomoci vůbec není v případech těch, kde nejedná se o pohledávku peněžní, nýbrž o plnění jiné, na př. výmaz firmy. S jeho vývody kryje se v podstatě názor, jejž vyslovuje *G.* v Centralblatt f. jur. Praxis (seš. prosinc.). *Sperl* (J. Bl. č. 45) má sice za to, že o nároku podmíněném nemůže býti řeči, pokládá však stavení exekuce dle § 42 ex. ř. za možné, pojímaje revisi jakožto žalobu směřující k zrušení rozsudku.

Podobně *Hollerstein* (G. H. č. 49) navrhuje, aby k ospravedlnění stavení exekuce podána byla žaloba o obnovu dle § 530 č. 7. za současného pokračování v řízení revisním dle § 545. Vývody Schauera a Sperla poráží *Petschek* (Not. č. 50 násl.) v důkladném článku, vyvraceje řízně důvody jmenovanými spisovateli přiváděné a poukazuje k potřebě opravy zákonných předpisů, má-li to, co s hlediska hospodářského se zamlouvá, podle práva býti přípustným.

§ 524. *Wehli* (G. Z. č. 41) obrací se proti zvyku soudů i při plněních uložených pouhým usnesením, stanoviti lhůtu k plnění běžící ode dne vejití usnesení v moc práva, poněvadž dle intence zákona usnesení pravidelně ihned mají býti vykonatelna.

Flieder (P. str. 679) zabývá se otázkou, sluší-li **§ 527** odst. 2. užiti v případech, kde první soud dal místo namítce nepříslušnosti, druhý soud pak, vyřídiv příznivě rekus proti tomu vznesený, uložil 1. instanci rozhodnutí dotyčného případu a nepřipojil doložku dle § 527 odst. 2. K rozřešení této otázky rozebírá Flieder způsoby vyřízení rekursního vůbec a čině základný rozdíl mezi zrušením a změnou usnesení 1. instance, poukazuje k tomu, že zrušení může nastati jen tenkráte, když usnesení v odpor brané trpí vadou neúplnosti § 496 č. 2 a 3 civ. ř. s., je zmatečné, aneb když dle okolnosti případu vůbec nebylo podnětu k jeho vydání, kdežto ve všech ostatních případech nahražuje soud odvolací jenom právní názor první instance názorem vlastním, mění tudíž jen usnesení ono. V případě svrchu uvedeném § 527 odst. 2. použiti nelze, nehledě ani k tomu, že by tím v důležité otázce nepříslušnosti soudní rekurs dovolací byl úplně vyloučen.

§ 550. Ve sporu, jaká povaha přísluší namítkám v řízení rozkazním a směnečném, míní B. J. *Wolff* (J. Bl. č. 22—24). že namítky ty mají ráz opravného prostředku směřujícího proti platebnímu rozkazu, místo rozsudku zaujímajícímu, a že týž zpětvzetím namítek dle analogie § 484 c. ř. s. vchází ihned v moc práva, pročež není předmětu pro další nějaké rozhodnutí. *Schwalb* (J. Bl. č. 27) dochází pomocí analogického použití § 237 civ. ř. s. k stejnému výsledku, ačkoli namítky pokládá za odpověď k žalobě, kdežto *Lauschmann* (P. str. 66) má oproti tomu za to, že sice takové namítky lze pokládati jen za odpověď na žalobu, že však použití § 237 per analogiam jest vyloučeno, a že tudíž nezbývá, než vynésti rozsudek, platební rozkaz v moci zachovávající.

§ 577. Ohledně smlouvy o rozsudím dokazuje *Rybaczevski* (J. Bl. č. 25), že tato zakládá namítku nepřípustnosti pořadu práva, nikoli nepříslušnosti soudu.

Pokud jde o řízení ve věcech manželských, sluší především jmenovati článek *Tilschův* (P. str. 211), jenž líčí vývoj řízení od vydání t. zv. manželského patentu ze dne 16. ledna 1783 č. 117 sb. z. s. až na naši dobu, a dovozuje ohledně nynějšího stavu, že přes opáčný úmysl zákonodárcův byl **dv. dekr. ze dne 23. srpna 1819** č. 1595 sb. z. s. zavedením nového c. ř. s. zrušen, tak že nař. m. sprav. ze dne 9. prosince 1897 č. 283 ř. z. zákonu neodpovídá, a tento obor čeká ještě svého legislativního upravení, podmínkou jehož zdaru jest však správné rozlišení prvků veřejnoprávných a soukromoprávných v materielním právu manželském činností vědeckou. Mimo toto obšírné pojednání budiž ještě upozorněno na polemiku *Schimma* (J. Bl. č. 48) a L. *Adlera* (G. Z. č. 51) proti názoru nejvyšším soudem vyslovenému, že i ve sporu o rozloučení manželství dle § 115 vš. o. z. jest třeba předsevzetí tří smírčích pokusů, kde poslednější obzvláště poukazuje k tomu, že i v případu nutnosti těchto, jich opomenutí nikdy nemohlo tvořiti důvod revisní, ani dle č. 1. ani dle č. 2. § 503 c. ř. s.

II. Řízení exekuční a konkursní. Z literárních pomůcek zvláště tohoto oddílu se týkajících jest uvésti přehled nejnovější judikatury a literatury k exekučnímu řádu do konce r. 1899 podaný *Žaludem* v P. str. 48. a násl.; pak: *Schwarze* (D. J. č. 21) »Die neue Literatur zum Gesetze über das Zwangs-

versteigerungs- und Zwangsvollstreckungsverfahren« a *Spahn* (D. J. č. 20) »Neue Literatur zur Konkursordnung«.

Ohledně literatury kommentární lze pro Rakousko poukázati jen na kommentář k ex. ř., jejž vydává J. šl. *Kutschera* jakožto přílohu ku G. H. a jenž dospěl až k § 266; oproti tomu vydáno a dokončeno jich několik k německému zákonu o nucené dražbě a vnucené správě nemovitostí ze dne 24. března 1897, z nichž buďtež jmenovány *Jäcklův*, příznivě posouzený od Ecciusa,[6]) dále spisy Th. *Wolffa* (v Z. f. C. P. 27, str. 205) a *Günthera* (Z. f. C. P. 27, str. 380). Pro konkursní řád počalo vycházeti 4. vydání známého kommentáře *Petersenova* a *Kleinfellerova*, spracované poslednějším. — Za to dostalo se rakouské literatuře systematického spracování ex. ř. od *Neumanna*, ohledně něhož srovnán buď referát *Pollackův* v Z. f. C. P. 27 str. 395, k němuž ohledně německého konkursního řádu sluší přiřaditi *Senstův* »Handbuch für Konkursrichter« (Z. f. C. P. 28 str. 203).

Výhradně potřebám praxe slouží sem spadající druhý díl, již pod I. uvedených Beispiele von Schriftsätzen im Civilprocesse und Exekutionsverfahren: »Schriftsätze im Exekutions- und Sicherungsverfahren« od *Vitorelliho*, *Blocha* a *Fischböcka*; dále *Hellera* a *Trenkwaldera* »Die oesterreichische Exekutionsordnung in ihrer praktischen Anwendung dargestellt an Beispielen«. — O jednom ze základů německého ex. ř. pojednává *Rottmann* »Die rechtliche Stellung des Gerichtsvollziehers nach der Reichsgesetzgebung ab 1. Jan. 1900« (Z. f. C. P. 27 str. 196), kdežto podrobnostmi téhož thematu zabývají se *Simeon*, *Staub*, *Kaufmann* a *Basch* (D. J. č. 21 a 23).

Konečně budiž ještě upozorněno na referát podaný *Pickem* v Kr. Vj. sv. 42 ohledně velezajímavého *Nothnaglova* spisu »Exekution durch sociale Interessengruppen«.

Úv. z. k ex. ř čl. IX. č. 8, 10. Pokud se týče literatury obírající se jednotlivými ustanoveními zákona, dovozuje *Ehrenzweig* (J. Bl. č. 7) ohledně otázky v praxi velesporné, že polovička důchodu z exekuce pro privilegované pohledávky vyňatá obnáší při veřejných a soukromých zřízencích, pokud jde o příjem do 800 zl., polovici toho kterého důchodu, od 800 do 1200 zl však 400 zl., z důchodu obnosu vyššího osob ve službě veřejné jednu třetinu ročního platu, při úřednících soukromých však vždy jen 400 zl. — Dále rozebírá *Horáček* (P. str. 336) ve smyslu záporném otázku. lze-li při vypočítávání části z exekuce vyňaté sčítati služné a výslužné zakládající se na různých titulech.

K **čl. XIII.** úv. z. k ex. ř. poukazuje *Bežek* (Not. č. 2 a 3) k tomu, že na základě ustanovení tohoto článku a předpisů zákona knihovního lze povoliti záznam (praenotaci) i tenkráte, když soudce exekuční podmínku § 370 ex. ř. ohledně osvědčení nebezpečenství nepokládal za splněnou, z čehož plyne důsledek další, že i v případě odmítnutí sluší toto ve veřejné knize poznamenati, čímž se zachovává dotyčné pořadí pro vtělení pohledávky, jež nastane na základě rozsudku v moc práva vešlého. — **Čl. XXXV.** *Riegel* (P. str. 297) zabývá se otázkou, jak sluší rozděliti uhražovací kapitál uvolněný po 1. lednu 1898. z dražby před touto dobou odbývané a pokládá ustanovení všeobec. soudního řádu za směrodatná, poněvadž se tu jedná o pouhé doplnění dřívějšího rozvrhu dražebního

§ 14. *Schwalb* (J. Bl. č. 51) dovozuje, že ačkoli žádost o zavedení řízení dražebního stran nemovitosti jeví se zároveň jakožto žádost exekuční a knihovní, přece co se týče formalnosti, sluší ji výhradně posuzovati dle předpisu ex. ř.; že tudíž není vyloučeno její vrácení k opravení formálních nedostatků, a že jako takový lze obzvláště pokládati neuvedení důvodu ospravedlňujícího rozšíření exekuce na nemovitosti, pakli již exekuce movitostní byla povolena (§ 54 odst. 3. ex. ř., § 76 c. ř. s.).

§ 17. Spory za řízení exekučního a za příčinou jeho vzniklými vyrozumívá *Melzer* (G. H. č. 18) jen spory, jež mají vliv na průběh a obsah řízení exekučního a jsou pro ně praejudicielní, kdežto *Brügel* (G. H. č. 36) vztahuje

[6]) Gruchot sv. 44, str. 525 a 780.

slova tato na veškeré spory během exekučního řízení vypuknuvší, tudíž zejména na žalobu třetího o náhradu škody vedením exekuce mu spůsobené a na žaloby dle §§ 301 odst. 3. ex. ř. a 306 odst. 2. ex. ř. — *Schmidt* (G. Z. č. 24) poukazuje k tomu, že v případě sloučení exekucí nemovitostních dle **§ 22** odst. 2. jest vrchním soudem k provedení sloučených exekucí povolaný soud příslušným i pro povolení opětného roku dražebního, pakli zůstal prvý pro nedocílení nejmenšího podání bezvýsledným.

Würth (J. Bl. č. 41) a *Černý* (P. str. 817) souhlasně dokazují z **§ 39** č. 8, že ustanovení toto lze vykládati jen v ten smysl, že řízení dražební sluší zastaviti, jakmile pravděpodobný výtěžek exekuce nerovnal by se číselně ani obnosu útrat, nikoli však tenkráte, když nelze očekávati, že po krytí všech břemen vymáhajícímu věřiteli předcházejících budou i útraty z výtěžku skutečně uhraženy.

§ 47. *Sperl* (G. Z. č. 11) uvádí k otázce, od něho záporně zodpovídané, jsou-li soudové povinni na základě bezvýsledné exekuce politické dlužníka přidržeti ke složení přísahy vyjevovací, že přísaha tato jest jen stadiem exekuce soudní, nikoliv ale samostatným prostředkem exekučním a že nelze zde také mluviti o poskytování pomoci právní, poněvadž oproti soudu jsou úřady finanční pouhými stranami.

§§ 79—81. *Francke* (Z. f. C. P. 17, str. 125) vyličuje změny nastalé novými ustanoveními §§ 328, 722 a 723 nového c. s. ř. německého a podává přehled poměrů následkem toho oproti jednotlivým státům ve směru reciprocity u vykonávání rozsudků nastalých, kdežto *Schuhmacher* (G. Z. č. 8, 10) upozorňuje vzhledem k nař. min. sprav. ze dne 21. prosince 1899 č. 253 ř. z. na to, že cestou retorse proti ustanovení § 328 č. 4 něm. c. ř. s. naše soudy při poskytování právní pomoci mají též zkoumati, jestli vykonání rozsudku nepříčí se účelu některého rakouského zákona, jakož i dále na to, že mezi tituly výkonu nově pojaty byly též výroky rozhodčí.

§ 97. *Peiser* vydal dílo »Die Zwangsverwaltung von Grundstücken nach deutschem Reichsrecht und den Ausführungsgesetzen« systematicky pojednávající o vnucené správě, o kterémž podává obšírný referát Voss (Z. f. C. P. 27, str. 391).

§ 103. *Karnert* (G. Z. č. 43) uvažuje otázku, jak dlouho je řízení exekuční v běhu a jak dlouho lze k řízení takovému přistoupiti, odpovídá, že až do uplynutí dne vykonané dražby při movitostech, až do právoplatného příklepu při nemovitostech, při zrušení dražebního řízení až do vejití usnesení zrušovacího v moc práva; a připouští při odložení samostatnou exekuci, v případě klidu řízení dle různosti případu buď přístup anebo exekuci samostatnou. — **§ 111.** Ohledně postavení vnuceného správce dokazuje *Menoušek* (P. str. 881), že vnucený správce je povinen vstoupiti do smlouvy čelední exekutem před jeho nastoupením uzavřené i tenkráte, když čeledín službu ještě nenastoupil. — **§§ 113** a **124.** *Ohmeyer* (G. Z. č. 51) dovozuje, že vnucený správce i tenkráte má nárok na odměnu a náhradu útrat, když výtěžků vůbec žádných není, a že v případě tom veškeří vymáhající věřitelé jsou mu povinni náhradou dle poměru vymáhaných pohledávek, kdežto *Gernerth* (G. Z. č. 49) žádá uhražení těchto nákladů v první řadě z výtěžků správy, pročež jest nesprávnou praxe některých soudů, že dle § 120 č. 1. ex. ř. veškeré výtěžky přikazují na uhražení nedoplatků berních a správce odkazují se svými nároky na vymáhajícího věřitele.

§§ 135, 139. *Riegel* (P. str. 181) poukazuje k tomu, že když více návrhů na zavedení dražebního řízení bylo podáno najednou, jim sice přísluší stejná knihovní priorita, že však řízení dražební lze povoliti jenom jedinému, totiž onomu žadateli, jenž v denníku pozemkové knihy je zapsán na místě prvním, ostatním pak jen přístup, že však opáčně k názoru nejvyššího soudu vždy sluší všechny vymáhající věřitele vyzvati k podání návrhu dražebních výminek. *Kraus* (G. Z. č. 11) má ohledně provedení dražby na celek nemovitosti, ohledně jejíž jedné polovice řízení dražební jest již zavedeno, za to, že stran této

polovice lze jenom přistoupiti, ohledně polovice druhé ovšem zavésti samostatné řízení exekuční. — **§ 150** viz § 184.

§ 151. K odstavci prvnímu dovozuje *Krek* (G. Z. č. 27 a 28), že při stavebních místech sluší nejmenší podání stanoviti dvěma třetinama, nikoli jen jednou polovinou odhadní ceny, kdežto *Schmidt* (G. Z. 24) záporně odpovídá k otázce, musí-li i při majetku horním býti zachována 6měsíční lhůta před zavedením opětného dražebního řízení.

§ 154. *Týž* (G. Z. č. 13) dovozuje ohledně relicitace, že i při této připouští se předražek, kdežto *Kastner* (J. B. č. 35) vyslovuje mínění, že opětovného vyzvání věřitelů k vyjádření ve smyslu § 171, odst. 2. v případě takovém třeba není, poněvadž pro dotyčné rozhodnutí věřitele osoba kupce jest lhostejna, dále, že i relicitaci sluší ve veřejných knihách poznamenati, že původnímu vydražiteli přísluší právo súčastniti se dražby opětné, že však nemá i za splnění veškerých podmínek právo dle § 200 č. 4., poněvadž pro něho platí specielní ustanovení § 154, odst. 2. — V P. str. 253 poukazuje konečně Dr. *S.* k tomu, že i po uplynutí lhůty § 154 k relicitaci nedojde, když se všichni k žádosti o relicitaci oprávnění s liknavým vydražitelem dohodnou, že tudíž lhůta tato nemá významu přikládaného jí materialiemi zákona, a že bylo by praktickým, obnoviti ustanovení § 338 vš. ř. s., že vydražitel odvrátí opětnou dražbu, když před hodinou pro dražbu ustanovenou svým povinnostem dostojí. — **§ 155.** V G. H. č. 16 a 19 nalezáme výklad, že vadium prvního vydražitele ručí i v tom případě až do skutečného splnění všech dražebních podmínek, když při relicitaci bylo docíleno vyšší podání než při licitaci první, poněvadž tím není ještě vyloučena možnost relicitace opětné.

§ 161. Ohledně rozdělení plodů v případě konkurrence vnucené správy a nucené dražby dokazuje *Ohmeyer* (G. Z. č. 50), že sluší veškeré plody až do okamžiku dražby percipované pokládati za plody připadající na dobu před dražbou, i když představují (na př. činže) fructus civiles za čas pozdější. — **§§ 164.—166** viz § 184.

Bujak (G. Z. č. 24, 25) vykládá ustanovení **§ 170** č. 5 v ten smysl, že pouhé oznámení mimoknihovních práv dražbu nemovitosti knihovní vylučujících, nemůže samo o sobě odvrátiti exekuci, nýbrž že k dosažení zrušení dražby jest třeba důkazu, že podána byla žaloba určovací stran přihlášeného práva, a že naopak při pouhém ohlášení nicméně vykonanou dražbou dotyčné právo ohledně nemovitosti se zruší a na její místo vstoupí nejvyšší podání. K právům dražbě bránícím čítá též držbu interdikty chráněnou, jakož i všechna práva, která sice nevylučují dražbu vůbec, ale přece na základě ustanovených podmínek, a chce, aby přílišnou krutosť tohoto ustanovení zmírnil, poskytnouti postiženým právo odporu a rekursu proti přiklepnutí. — **§ 171.** *Dolenský* (P. str. 400) ukládá i vymáhajícímu věřiteli povinnosť prohlásiti se, žádá-li zaplacení hotovými neb je-li převzetím dluhu vydražitelem spokojen, když má pohledávku právem zástavním knihovně pojištěnou.

§ 184. *Klineberger* (J. Bl. č. 10—19) vychází z názoru, že vedoucí myšlenkou t. zv. uhražovacího principu jest zrušení exekuce, jakmile její bezúčelnosť jest na jisto postavena, a že jeho právním základem jest přesné určení stavu břemen a fondu sloužícího k jich uhražení. Je-li důsledkem toho srozuměn s ustanoveními § 164—166 ex. ř. a čl. XXVIII ú. z. k ex. ř., kritisuje tím ostřeji předpis § 184 č. 8 a § 190, odst. 2., poněvadž tím působnosť principu stává se závislou na vůli věřitelů, poskytuje se jim neoprávněný vliv na obnos nejvyššího podání a působí se neodůvodněné kolísání hodnoty uhražovací. — Rovněž nachází v úpravě převzetí břemen dle § 150 ex. ř. základům celého knihovního práva se příčící vytlačení zásady priority principem uhražovacím, a žádá proto rychlou reformu všech uvedených předpisů cestou zákonodárnou, aniž by sám konkretních návrhů podal. — **§ 187.** Odpomoci legislativní dovolává se též *Rosenblatt*,[7]) jenž na konkretních případech ukazuje, jak velice krutým jest ustanovení zákona, že věřiteli při

[7]) Geller's Centralblatt für die juristische Praxis, sešit srpnový.

dražbě nepřítomnému odepírá se rekurs proti příklepnutí i tenkráte, když nebyl ani ku dražbě obeslán. — **§ 190** viz § 184 ex. ř.

§ 195. *Schmidt* (G. Ž. č. 24) dovozuje, že předražek při relicitaci sluší vypočísti podle nejvyššího podání relicitace, nikoliv dle onoho licitace první. **§ 197**. *Týž* (G. Z. č. 13) jest toho mínění, že vydražitel jest povinnen zvýšené podání své již ode dne příklepu zúrokovati, poněvadž zákon hledí k tomu tak, jako kdyby toto zvýšené podání hned při dražbě bylo docíleno.

Žalud (P. str. 94) rozjímajíc o účincích upuštění od dalšího pokračování v exekuci dle **§ 200** čís. 3 a 4 poukazuje k tomu, že § 200 č. 3 nemá místa, když byl návrh na prodej movitosti odvolán ještě před povolujícím vyřízením a že upuštěním nezrušuje se právo zástavní zabavením nabyté, pokud tu není žádosti ve smyslu § 39 č. 6, dále že vykonávání dražby na přihlášení jest vyloučeno. — **§ 206**. *Černý* (P. str. 520) polemisuje proti názoru nejvyššího soudu, že v případech, kde důvod zrušení nebo odložení exekuce nepůsobí stejnou měrou oproti všem vymáhajícím věřitelům, sluší v řízení po dobu 14 dní ostatním exekventům k vyjádření danou pokračovati, poněvadž by tím, obzvláště při dražebním roku, do této lhůty spadajícím, povstaly největší nesnáze, jakmile by všichni přistouplí věřitelé se zrušením souhlasili.

§ 218. Živou diskussi vyvolalo ustanovení ohledně účinků postoupené přednosti. *Lošan* (P. str. 718 a 753) vychází s toho stanoviska, že věřitel ustupující nemůže dáti více práva, než jemu samému přísluší a že význam práva postoupením přednosti nabytého objeví se teprve tenkráte, když dojde k uspokojení nároků vedením práva, tedy v případě nucené dražby a vnucené správy. Postoupiti lze přednost před pohledávkami všeho druhu, tedy i před reálnými břemeny, obzvláště před výměnkem, a jest výsledek vždy stejný, že totiž pohledávka předstupující dochází uspokojení na místě a v pořadí, ovšem i v mezích pohledávky ustupující. Účinek postoupení před výměnkem jest, že pohledávka předstupující dochází uhražení z důchodu kapitálu uhražovacího, nikoli však z kapitálu samého, který po odpadnutí výměnkáře připadne pohledávkám na řadě jsoucím; při vnucené správě splácí se jenom úroky vypadající na pohledávku předstouplou. Předností lze postoupiti i před poznámkami nucené dražby a vnucené správy, ovšem vzhledem k jich pomíjející povaze jen s významem přechodním. Ohledně vlivu výmazu pohledávky ustupující poukazuje k tomu, že ostatní věřitelé nemají nikdy právo žádati uspokojení v pořadí výhodnějším nežli jim příslušelo při vtělení dotyčné pohledávky, z čehož následuje, že, pak-li jen pohledávky vzájemně své místo vyměnivší v době trvání byly pravé, v případu výmazu pohledávky ustupující podrží pohledávka, jíž pořadí bylo postoupeno, své výhodnější místo, kdežto v případě výmazu pohledávky předstupující pohledávka ustouplá nabude dřívějšího pořadí. *V. Fryc* (P. str. 229, 629, 830) zastával oproti tomu z počátku názor, že postoupení přednosti před výměnkem poskytuje pohledávce, jíž přednost byla postoupena, jen tu výhodu, že se po dobu trvání výměnku zúrokuje dle výše obnosu, že však uspokojení z uhražovacího kapitálu dojde jen ve svém původním pořadí a teprve po odpadnutí výměnkáře; přistoupil však později k názoru Lošanovu s dodatkem s logickou nutností z něho vyplývajícím, že výměnkáři neb jeho dědicům náleží náhrada zadržených dávek z obnosu, případně z nejvyššího podání na předstouplou pohledávku vypadajícího. Oproti tomu tvrdí Fryc i na dále, že v případě výmazu ustupující pohledávky pomine poskytnutá přednost. *Černý* (P. str. 779) zaujímá stanovisko prostřední, čině důsledky výmazu pohledávky původně přední závislými na povaze této, je-li totiž nepodmíněná, resolutivně neb suspensivně podmíněná, či pouhým výměnkem. V případech těchto pominutím pohledávky ustouplé i nabytá přednosť pomíjí, kdežto v případě výmazu pohledávky předstoupivší pohledávka ustupující na svém jednou zaujatém místě setrvá.

§ 222. *Sperl* (G. Z. č. 48) poukazuje k matematickým obtížím, které se mohou vyskytnouti za spletitějších poměrů z ustanovení zákonných ohledně částí vypadajících z nejvyššího podání na simultání pohledávky, kdežto *Fleischmann* (G. H. č. 33) žádá analogické použití ustanovení § 222, když

exekuce na movitosti se stýká s vedením práva pro tutéž pohledávku na nemovitosť, knihovně zjištěnou pohledávku, neb mobilie jiné podstaty. *Černý* (P. str. 475) hájí imperativní ráz předpisu ohledně zapravení simultáních pohledávek hotovými, pro který nelze soudci působiti k tomu, aby do dražebních výminek pojato bylo zvláštní ustanovení, nařizující jich převzetí na účet nejvyššího podání. — **§ 224**. Dr. *J.* (P. str. 59) dovozuje, že tak zvané vedlejší závazky sluší považovati za pohledávky kauční, že tudíž oproti nim nemá soudce práva zkoumati, jestli jejich vynaložení bylo nutným, nýbrž jest zavázán, přikázati je obnosem od věřitele přihlášeným a dokázaným. *Dolenský* (G. H. č. 30 a 31) mimo to upozorňuje na obtíže vznikající v případech, kde pohledávka, pro kterou takové vedlejší závazky váznou celá nebo částečně má býti vydražitelem převzata, a navrhuje odpomoc zvláštním ustanovením dražebních podmínek, že vydražitel vedlejší závazky tyto, pokud nedojdou zapravení hotovými, převezme bez započtení na nejvyšší podání.

§ 237. *Schmidt* (G. Z. č. 24) přimlouvá se za zapsání vydražitele z moci úřední do veřejných knih, pakli soud ze svých spisů sezná splnění všech podmínek dražebních.

§ 249. Případ exekuce rakouskému právu úplně neznámý vyličuje *Francke* (Z. f. C. P. 28 str. 139), totiž zabavení plodů od pozemků dosud neoddělených. — *Choloney* (G. H. č. 11) poukazuje k tomu, že na základě povolení exekučního daného ohledně veškerého mobiláře dlužníka, lze v jednoroční lhůtě **§ 256** vésti exekuci též na movitosti nabyté exekutem teprve po první, věřitele jen částečně uspokojující dražbě, a že v případě, kde více okresních soudů jest k výkonu exekuce povoláno (§ 18 č. 4 ex. ř.) lze na základě jednoho povolení vésti právo u všech. — **§ 267** viz § 103. **§§ 277, 280**. *Hellmer* (G. H č. 33) a *Weiss* (G. H. č. 37) uvažují, zdali lze v případě bezvýslednosti prvního dražebního roku pro nedosažení nejmenšího podání povoliti dražbu novou. Hellmer klade za podmínku osvědčení naděje na positivní výsledek dražby, kdežto Weiss míní, že dle zákona nezbývá, než povolovati takové opakování napořád, ovšem za uložení útrat vymahajícímu věřiteli, aneb je vůbec odepříti, s odvoláním na ustanovení § 280, odst. 2. — **§ 286**. *Černý* (P. str. 145 a 440) hájí oproti opáčným vývodům *Cíchy* (P. str. 368) a V. *Fryce* (P. str. 596) názor, že útraty návrhu na rozdělení výtěžku dražebního sluší pokládati za náklady dražební.

§ 294. Obsáhlý referát o díle *Weigelina* »Pfändungs-Pfandrecht an Forderungen nach dem heutigen deutschen Rechte« podává *Hellwig* (Z. f. C. P. 28 str. 178). *Strohbach* (J Bl. č. 9) zabývá se neprospěšností ustanovení **§ 300** odst. 2. ex. ř, že pořadí více vymáhajících věřitelů řídí se dle doby dodání zákazu věřiteli, a pokládal by za správnější dotyčnou prioritu činiti závislou na době podání žádosti exekuční u soudu povolujícího.

Weisskopf (G. Z. č. 17 a 18) poukazuje na principielní důležitost ustanovení **§ 319** č. 2, že exekuci na kompensabilní pohledávky vésti lze jen přikázáním na místě placení, čímž kompensace se připouští ještě v řízení exekučním, což v jednotlivém případě může poskytovati velice značné výhody.

§§ 331, 334, 340, 341. *Fischböck* (G. Z. č. 8—10) podává obšírné vylíčení exekuce na živnostenská oprávnění. Jakožto předmět exekuce této pokládá všechny živnosti reální, z nichž na radikované, ovšem vždy jen spolu s domem, na který jsou vázány, právo vésti lze, z osobních oprávnění živnostenských však jen ony koncessované, pro jejichž udělení jsou rozhodnými momenty, ležící mimo svobodnou vůli žadatele (§ 23, odst. 4 živ. ř.). Dosud neprovozovaná koncesse hostinská a výčepní předmětem exekuce býti nemůže. Tato se zahajuje zabavením, totiž příkazem, aby se exekut svého oprávnění nevzdával, čímž ovšem taková disposice oproti úřadům správním své činnosti nepozbývá, a aby je nevykonával ani zástupcem ani pachtéřem, doplněným případně též zákazem plnění stran pachtéře neb zástupce již zřízeného, i zájemným popsáním práva živnostenského. Zužitkování jeho nastává vnucenou správou (§ 334 ex. ř.) neb propachtováním (§ 340), při čemž někdy ovšem

třeba schválení živnostenského úřadu pro osobu správce nebo pachtéře (§ 341), kteréž však jen ohledně koncesse hostinské závisí na jich volném uvážení (§ 19 odst. 3. živ. ř.). Je-li živnostenské oprávnění propachtováno aneb vykonává se zástupcem, vede se exekuce na jejich obligatorní závazky.

Ohledně monografií H. *Mücka* »Exekution zur Sicherstellung« a »Die einstweilige Verfügung« viz referát v J. Bl. č. 52. — **§ 370, 371**. Proti názoru M. *Fryce* (P. str. 348), že na základě platebního příkazu v řízení rozkazním neb směnečném vydaného a dosud v moc práva nevešlého nelze před podáním námitek povoliti exekuci ani ku zjištění, dovozuje *Flieder* (P. str. 673), že by bylo protismyslné se domnívati, že by zákon postavil věřitele před podáním námitek hůře než potom, že tudíž na základě takového rozkazu sluší povoliti za podmínek § 370 ex. ř. exekuci zjišťovací, odpírá ji však rozkazu v řízení upomínacím vydanému, dosud v moc práva nevešlému, s poukazem na to, že jeho základy nepodávají (lišíce se v tom od rozkazů ostatních) nižádné záruky pro pravost pohledávky, jíž se týkají, a že následkem toho § 371 ex. ř. i k právoplatnému rozkazu upomínacímu povoluje jen exekuci zjišťovací, jakmile byla podána žádost o vrácení ve dřívější stav za účelem podání odporu.

§ 378. O prozatímním opatření obšírně pojednal *Neumann-Ettenreich* (G. Z. č. 50), jenž obzvláště vytýká, že obor jmění, které jím lze stihnouti, jest poměrně úzký, poněvadž veškeré nemovitosti knihovní a tak zv. immaterielní práva i mobilie zkáze podléhající jsou nedotknutelnými prozatimním opatřením. Jako vodítko pro soudce v nesnadné otázce, bylo-li osvědčeno nebezpečí, považuje tři momenty, totiž jest-li stížení exekuce, jehož jest se obávati, předcházejí pravidelně nějaké přípravné kroky, dále úvaha o tom, jak hluboko dotyčné opatření zasáhne do hospodářského života dlužníka, a konečně o tom jaký výsledek slibuje pro věřitele. Upozorňuje zejména na to, že při nejpraktičtějším prostředku zajišťovacím, totiž soudní obstávce, pravidelně dostačí již osvědčení špatných poměrů majetkových dlužníka. Poměrnou řídkost prozatímního opatření v praxi vysvětluje přílišnou úzkostlivostí oproti požadovanému osvědčení nebezpečí a obavami před povinností k náhradě dle § 394. Význam tak zv. kauce pro relaxando arresto nachází jen v tom, že tím se poskytuje objekt disposici dlužníka nepodléhající, a zároveň snadný výkon exekuce zabezpečující, aniž by k němu věřitel nabyl nějakého práva zástavního, nebo byl zabezpečen před zakročením věřitele třetího. **§ 379**. *Leder* (P. str. 367) odpovídá záporně k otázce, lze-li povoliti zabavení plodů na stojatě k zajištění pohledávky pachtovní činže, odvolávaje se na nedostatek případného ustanovení v § 1101 obč. zák. a taxativní výpočet prostředků zajišťovacích v § 379 exek. řádu. —

Počet detailních otázek z konkursního řízení v literatuře minulého roku samostatně přetřásaných jest skrovný. — **§ 1**. F. *Schroeder* (Z. f. C. P. 28, str. 1) uvažuje o vlivu smrti kridatáře na konkurs, zabývaje se zejména pochybnostmi, jak sluší pokračovati v řízení, kdo zaujímá na dále místo konkursanta a jaké jest postavení dědiců oproti podstatě a konkursním věřitelům, aniž by ovšem jeho výsledky při velké různosti základních zásad rakouského a německého práva dopouštěly nějakého přenesení na naše poměry.

§ 3. Oproti názoru vyslovenému *Friedem* (Not. č. 4), že směnku za účelem protestu nesluší nikdy presentovati úpadci nýbrž správci podstaty, dokazují *Wolf* (Not č. 6) a *Hofer* (Not. č. 8, 9), že týž nikdy nebude s to kladeným požadavkům vyhověti, kdežto u kridatáře není vyloučena možnost zaplacení směnky z prostředků do konkursní massy nenáležejících a on též úpadkem nepozbyl směneční spůsobilosti, pročež i vzhledem na povahu protestu jakožto prostředku důkaz i regress zabezpečujícího a na přesná ustanovení směnečného řádu vždy nutno kridatáři presentovati, případně oproti němu protestovati.

§ 30. Lothar *Seuffert* (Z. f. C. P. sv. 27, str. 101) líčí postavení majitelů zástavních listů v konkursu hypoteční banky na základě německých zákonů

o hypotečních bankách ze dne 13. července 1899 (něm. ř. z. str. 375) a ohledně společných práv majitelů dlužních úpisů ze dne 4. prosince 1899 (něm. ř. z. str. 691). — *Steiner* (Not. č. 20—24) polemisuje proti názoru, vyslovenému judikátem č. 140 nejvyššího soudu, že soudci přísluší dle volného uvážení zkoumati důvody pro odložení roku dle **§ 63** k. ř., odvolávaje se k tomu, že nelze konkursní řízení nikterak pokládati za část řízení nesporného, a že i kdyby tomu tak bylo, přece ustanovení § 2 č. 5 a 9 cís. pat. z. 9. srpna 1854 č. 208 ř. z. na to se nehodí. — *Sternlicht* (J. Bl. č. 10) dovozuje, že ustanovení **§ 111** k. ř. nelze sice pokládati za zrušené předpisy § 94 a 95 c. ř. s., že však pojem »blízkosti« sluší s ohledem na moderní prostředky komunikační vykládati co nejvolněji.

III. Pro spisovatelskou činnost v oboru tak zv. mimosporného řízení jest, aspoň pokud jde o Rakousko, karakteristickým, že jest úplně opanována otázkou po objemu a účelné úpravě řízení tohoto; jádro pak o něž při tom jde, tvoří boj o ústav samostatného notářství. V dalekosáhlém rozšíření agend notářských shledává osu úspěšné opravy *Weissler* ve svém díle »Reform der vorbeugenden bürgerlichen Rechtspflege in Oesterreich«, o němž podává podrobný referát *Schauer* (Z. f C. P. 27, str. 401). Stejným směrem nesou se co do svého konečného výsledku vývody *Pitterovy* (Not. č. 27—31), jenž činnost státu v oboru právního života soukromého dělí na konání spravedlnosti a opatrování jmění. Prvé článkuje opět na činnost rozsuzovací (řízení sporné), posuzovací (amortisace, prohlášení za mrtva, odevzdání pozůstalosti) a osvědčovací (notariátní spisy, legalisace), kdežto ve druhém zahrnuje exekuci, konkurs a veškeré útvary opatrovnictví. Soudci přikazuje jen činnost rozsuzovací, pak činnost posuzovací a opatrování jmění potud, pokud jde o vynášení rozhodnutí, kdežto veškeré připravování těchto rozhodnutí a činnost osvědčovací přikazuje tak zv. osobě osvědčovací (Urkundsperson) a osobám obzvláštní veřejné důvěry, čímž asi míněn notář, jehož činnost osvědčovací dochází ještě valného rozšíření tím, že se advokát ze sepisování listin skoro naprosto vylučuje, a také kladou se velmi úzké meze osvědčení stranou samou. Poněkud mírnější jsou názory hájené od *M. L.* (v Not. č. 18, 19), jenž uvažuje o možných spůsobech reformy notářství, žádá pro notáře výlučné oprávnění sdělávati listiny a úplné odevzdání řízení pozůstalostního a vrchnoporučenského notářům. Opačný proud, směřující k spojení notářství s advokaturou, dochází výrazu v požadavku (G. H. 25), aby advokát byl oprávněn legalisovati listiny jím sdělané, a vzhledem ke steskům na praxi notářů jakožto soudních komisařů, žádati o vydání odevzdací listiny pozůstalostní ke svým rukám (G. Z. č. 44).

Pokud jde o spisy zabývající se platným právem, zaujímá prvé místo velmi bohatá literatura kommentářní k německému říšskému zákonu o řízení nesporném ze dne 17. května 1898, z níž mimo knihy *Weisslera* a *Rausnitze* budiž poukázáno na díla *Schulze-Görlitz-Obernecka*, *Birkenbihla* a A. *Fuchse*, jakož i na referáty o třech poslednějších podané v Z. f. C. P. 28, str. 218 a 225 *Heilfronem* a *Schultzensteinem*. — Potřebám praxe slouží knihy formulářů od *Jastrowa* a od *Weisslera* (Z. f. C. P. 28, str. 217.). — Soustavné spracování podává *Daude* »Das Aufgebotsverfahren nach Reichsrecht und Preussichem Landesrecht«.

Velmi skrovný jest oproti dílu I. a II. počet článků pojednávajících o jednotlivých otázkách tohoto obsáhlého předmětu. *Pisko* (G H. č. 37, 38) podává podrobný výpočet úkonů nesporné právomoci soudní ve věcech obchodních, jež třídí na jednání v záležitostech práva společenského, dále úkony při použití pojišťovacích prostředků obchodního práva a konečně úkony za účelem zabezpečení toho, aby budoucně k platnosti přivésti bylo lze nároky upravené obchodním právem. Za forum generale příslušné ku konání této právomoci pokládá okresní soud bydliště osoby, která se činnosti soudní dovolává, aneb v jejímž zájmu se tato koná, uznávaje ovšem četné výjimky z pravidla tohoto. *Bežek* (č. 7—9) hájí názor, že řízení amor-

tisační jest částí řízení sporného, a že podmínkami uspokojivého jeho upravení jsou povinnost k osvědčení nároku na straně žadatele, a závazek ku předložení provolaného cenného papíru se strany odpůrce, kterýmžto požadavkům ovšem rakouské zákony nehoví, pročež žádá brzké přijetí 9 knihy německého c. ř. s

Konečně budiž poukázáno k několika úvahám nejmenovaných autorů v Not., z nichž dvě (č. 43, 46) zabývají se pojmem »osobní známosti« (§ 55 n. ř.) a žádají, aby notář byl v ohledu tom prost vší zodpovědnosti, když použil opatrnosti diligentis patris familias, aby mu však volné právo zkoumací příslušelo též ohledně totožnosti osob, zjištěné dvěma svědky U příležitosti referátu o hamburském zákoně notariátním ze dne 29. pros. 1899 (č. 47) vytýká se přílišná zodpovědnost, ukládaná praxí našich soudů notáři listinu legalisujícímu, kdežto v č. 23 odpovídá se na dotaz v ten smysl, že v základě § 89 a 93 n. ř. zápisy do rejstříku protestů směnečních podpisu a pečeti notaře nepotřebují a duplikáty protestů za šetření všeobecných podmínek jak notářem samým, tak i po jeho odstoupení notářským archivem mohou býti vydávány. —

Pohlédneme-li na konec zpět na veškerou literaturu práva procesního v minulém roce, shledáme, že převážná většina rakouských spisovatelů se zabývá ještě otázkami jednotlivými, jak ostatně při poměrně krátké době platnosti nových zákonů procesních jest přirozeno. Doufejmež, že není daleka doba, kdy na základě těchto podrobných badání naše literatura bude obohacena četnými monografickými spisy, pojednávajícími o větších částech a celých oborech řízení soudního.

Dr. Ludv. Popel.

Dr. Ant. *Wesselsky*, *Die formelle Wahrheit*. Eine civilprocess. Studie mit bes. Berücks. der Parteienvernehmung. Vídeň 1900, str. 40. — Pojednání to rozděleno je na 7 oddílů. V I. popisuje se pojem pravdy formelní či fikce a praesumpce, jimiž ovládány jsou všechny řády soudní. Nejdůležitějším úkolem zákonodárství o soudním řízení jest, aby byl obmezen obor pravdy formelní, aby vypátrání a zjištění pravdy materielní učiněno bylo pokud možno nezávislým na zevních překážkách, subjektivních nedostatcích, na vášni a předsudku osob zúčastněných. Krásně vyjímají se slova z úst spisovatele, právního to zástupce, že předpokládá-li se dobrý nezávislý personál soudcovský, znající duši lidu, zajisté sluší dáti přednost volnému uvážení soudcovskému před methodou formelní, jež nedovede ovládati veškeré různosti života. — V oddílu II. vypsány řídké případy pravidel průvodních čl. VII., §§ 112, 215, 216, 266, 268, 271, 272, 294, 295, 310, 312 (nesprávně sem čítány též §§ 396, 442 s. ř) a contr. volného uvážení soudcovského v případech ostatních. Třeba neexistovalo positivní břemeno průvodní leč v případech výjimečných §§ 178, 312, 374 a 367 s. ř., zvýšeno jest civilním s. ř. vůči dřívějšímu soudnímu řádu a jiným zákonům processním materielní průvodní břemeno probantovo tím, že jeho tvrzení může se státi relevantním jedině přivedením soudcovského přesvědčení o pravdivosti tvrzení toho. Pokud soudce přes zásadu inkvisiční, v novém řízení soudním z části zavedenou, nemůže nabýti přesvědčení o pravdivosti a nastává proň t. zv. »non liquet«, stává se proň negace thematu, jež prokázáno býti má, pravdou formelní.

V oddílu III. líčí spisovatel, jakými všeobecnými pravidly průvodními za platnosti obecného soud. řádu (1781 1897) soud měl se přesvědčiti o pravdivosti, pokud se nedostávalo řádných průvodních prostředkův (svědkův, listin, znalců). Zavedena totiž přísaha rozhodovací jako prostředek průvodní o probitas stran, upravená mechanismem ukládání a vracení podle zásad o průvodním břemenu, následkem jichž k vyvrácení nějakého tvrzení zaveden odpor bona fide v tom smyslu, že dle vědomí a upamatování strany něco pravda není Glauben, dass nicht). Aby pak zásada ta byla zachována oproti odporu nevědomí (Ignoranz-Widerspruch), vyžadoval se průkaz bonae fidei osoby tvrdící. — V oddílu IV. popsána jsou především ustanovení něm.

civ. řádu soudního z r. 1877 resp. 1898 o volném soudcovském uvážení, dále výjimečná průvodní pravidla v příčině protokolu, skutkové povahy rozsudku, listiny o doručení a j.; i popsána jest povaha přísah, jež s. ř. ten zná. Zejména vytýká se (myslíme, že neprávem), že zavedení přísah na libovůli soudcovské závislých jest nesprávné, neboť prý tím nehleděno pravé povahy přísah, záležející v mechanismu ukládání a vracení jich Zavedena prý tím zásada vyšetřovací a disposice soudcovská i tehdy, pakli se důkazu nedostává. Dále popisuje spisovatel stručnými slovy dva druhy přísah v Code civile, totiž přísahy rozhodovací a soudcovské, z nichž poslednější naší bývalé přísaze doplňovací se rovná, neboť i soudem uložená přísaha práva francouzského pouze tehdy místa míti může, nepostrádá-li skutečnost, jež prokázána býti má, vůbec důkazu.

V oddílu V. uvádí se, že vyjádření stran jest podmínkou každého sporu. Pokud jde o zjištění materielní pravdy, odporují si tato vyjádření. Pro výsledek tohoto pátrání má rozhodným býti soudcovské přesvědčení, avšak toliko jasné přesvědčení o pravdivosti. Určení subjektivní pravděpodobnosti nemůže prý soudcovskému volnému uvážení býti ponecháno. Podařilo-li se soudci nabýti přesvědčení o pravdivosti tvrzení, zkoumal patrně též osobní povahu stran. Pokud soudce nenabyl přesvědčení o pravdivosti, záleží pouze na pravdivosti stran, vypovídajících proti sobě a o jich bona fides. Pro nedostatek apparatu trestního nemůže rozhodnutí soudcovskému volnému uvážení býti ponecháno. Proto musí strana sama tak učiniti tím, že se sama podrobí zkoušce přísahy, s jejímž složením jsou spojeny přísné následky. V 9 bodech pak vypisuje spisovatel způsob, jak si představuje, že by přísaha stran musela býti upravena, aby jí ve sporu s prospěchem mohlo býti užito. — Praemissy, z nichž spisovatel tu vychází, pokládáme za pochybené, neboť jednak netřeba v každém sporu vyjádření se obou stran, jednak nemusí si tato vyjádření odporovati, ano jest věcí soudce a umožněno právem, říditi spor dle § 182 násl. s. ř., a jest povinností stran k udání pravdy dle § 178 a j. s. ř., aby odpory, jež mezi vyjádřeními stran snad povstaly (ať následkem nedorozumění, neb nejasných podmínek při uzavírání smluv a p.) byly objasněny. Přesvědčení soudce o pravdivosti jest právě tak činností subjektivní, jako přesvědčení o pravděpodobnosti, avšak soudci není dovoleno, toto přesvědčení své bez udání důvodů prohlásiti, naopak zákon výslovně předpisuje (§ 272 s. ř.), nač při tom hleděti sluší. Sotva bylo by možno ponechati snad bonae fidei stran, která z nich jistou okolnost odpřisáhnouti má, a to vzhledem ke známé zkušenosti praktiků, že svědomí mnohých stran, zejména za nynějších čím dále tím krutějších bojů existenčních, jest čím dále tím širší, volnější, a že strana, která jen zřídka do nemilého sporu se pustí, často raději spor ztratí a nepřísahá, kdežto intelligentní, praktický soudce spíše předběžným výslechem stran a provedením důkazů ostatních po ruce jsoucích o pradivosti té které strany si řádný obraz utvořiti dovede.

V oddílu VI. spisovatel přísně kritisuje ústav přísežného výslechu stran, jak je v rak. s. ř. upraven, vytýkaje mu mimo jiné, jednak že nepodaří-li se soudci, výslechem stran se přesvědčiti o pravdivosti jich udání, tudíž není-li tu důkazu, materielní břímě průvodní značně se rozšíří, — jednak že o subsidiárnosti průvodního prostředku toho nemůže býti řeči, poněvadž má sloužiti jedinému účelu průvodnímu, t. j. ku soudcovskému přesvědčení o objektivní pravdivosti. Pro soudce jest prý volba strany přísahati mající nesnadnou a má ráz úplné libovůle, čímž trpí soud i strany. V bagatelním řízení lépe prý byla věc upravena tím, že bylo dovoleno přísežně slyšeti obě strany. Přísežný výslech nynější rovná se prý přísaze vlastní v starém s. ř. zapovězené. — V oddílu VII. konečně spisovatel uvádí, že zavedením přísežného výslechu stran území formelní pravdy stalo se daleko intensivnějším, nežli dříve, že dosaženo pravého opaku, nežli se zamýšlelo zavedením volného uvážení soudcovského a částečné zásady vyšetřovací. — Spisovatel hleděl pojednáním svým přispěti k řešení otázky sporné v theorii zejména německoprávní, zda prospěšnější jest ústav přísah nebo přísežného výslechu stran. *Dr. Jos. O. Worel.*

Ústavní a správní právo.

Dr. Jiří *Pražák*, *Rakouské právo ústavní;* část 4: *Ústava mocnářství celkového.* V Praze 1899, str. 239 (s rejstříky k části I.—IV., str. 241–310; a s přílohou zákonů z oboru ústavy mocnářství Rakousko-Uherského, str. 204).

Literatuře naší dostalo se nyní úplné soustavy rakouského práva ústavního, a to díla tak znamenitého, že předčí dosud vydané příruční knihy německé. Slouží netoliko potřebám zevrubného studia (pro souborný přehled studujících snad by se mohl vydati také ještě stručný nástin, k tomuto dílu přiléhající), nýbrž i potřebám úředníkův i politikův, jakož spisovatel vedle theorie přihlíží neméně k judikatuře práva veřejného a vůbec osvědčuje veskrze vzácný smysl praktický.

Dílo tak vynikající chválí se především samo, a vskutku bylo by odvážno, hodnotu jeho chtíti jakkoli snižovati; – avšak právě autoru samému na tomto místě bude věru milejší, když řádky naše nebudou oplývati pouhou chválou, nýbrž připojí také některé poznámky, které vždy mohou býti předmětem uvažování a hovoru. Dotýkati se mohou vlastně jen formálního uspořádání díla, nebo sporné otázky, do jaké theoretické kategorie naše mocnářství nejspíše dá se zařaditi (čeho právě část IV. se dotýká). Celkové vnitřní hodnotě díla se tím jinak neublíží.

Dílo Pražákovo zachovává vůbec objektivní ráz vědecký, vycházejíc veskrze z positivního stanoviska juristického: autor není právě příznivcem tak zv. všeobecného práva státního; ano chtěje se vyhnouti také všelikému nátěru politickému, po případě nedbá vždy ukazovati k politické hodnotě, k politickému významu těch kterých zřízení právních. Toto stanovisko spisovatelovo, pokud jde o výklad skutečného práva, je zásadně docela správné; toliko hledíme-li k rozmanitým běhům, neustálému vývoji státního života, byl by snad přece někdy vítán zároveň výklad po stránce politické, arci jen tak, že by se výslovně rozlišovalo obojí stanovisko: právnické i politické. Kdyby spisovatel byl na to blíže pomýšlel, byl by také připojil podrobnější historický přehled ústavního vývoje od r. 1848; patrně spoléhal v té příčině na disciplinu říšských dějin rakouských, ale pragmatickému výkladu samého právního vývoje by přece neškodilo, kdyby se méně obmezoval, jelikož rozdílné úpravy naší státní ústavy přirozeně byly pokaždé podmíněny ději a snahami politickými. (Historický přehled podává se na dvou místech v části I., str. 16 sl. a II., str. 1 sl., v obojím však lze postrádati zmínky o některých kusech, jako konstitučním patentu z r. 1848; důsledně, pokud jde o pouhé pokusy, jakým byly české články fundamentální 1871, najdeme nejvýše v poznámce odkaz na ně.)

Co se týče historického práva českého, spisovatel vytkl správně, že nelze je konstruovati spekulací; že sice platí podnes, ale tak jak konkretně, positivně se vyvinulo, a pokud nebyly normy jeho změněny neb zrušeny pozdějšími, platně vydanými předpisy (ve kterémž směru snad náhledy se rozcházejí). Sám míní, že skutečné zrušení ústav stavovských březnovou ústavou z r. 1849 nevztahovalo se na ústavy zemské vůbec (vyjímajíc vlastní řády stavovské); napotom arciť obecná kontinuita nového zřízení se starým formálně

již nedala se zachovati. Nicméně autor hledí vytknouti aspoň ještě trvající pevný právní podklad pro příští řešení české státoprávní otázky; netajíť se také přesvědčením o potřebě, aby další vývoj ústavní byl navázán na zbývající právní základy domácích zřízení resp. latentní samostatné individuality zemí koruny české, jež toliko dříme pod rouškou řádů nových. Také sice nerozpakuje se, přímo vysloviti, že (nejen zavedení přímých voleb r. 1873, ale i) »ústava prosincová je ústavou oktroyovanou, ne více a ne méně, než ústavní pokusy z let 1848 a 1849, diplom říjnový a ústava únorová říšská i zemská, poněvadž všechny tyto akty postrádají historické kontinuity s dřívějšími poměry právními«; — přes to vyslovuje se takto pouze v poznámce (III, str. 5, pozn. 5), jelikož vlastně hledí se vystříci podnětů k úvahám rázu politického. Podobně i českého státního práva spíše jen zběžně se dotýká (srv. část II., str. VI., 9—10, 14—15 a passim; část IV., 230); bližší výklad podává hlavně jen v oboru práva monarchického (část IV., str. 35 sl.), kdež právo historické nejpatrněji se zachovalo, byvši uznáno ještě diplomem říjnovým a neporušeno prosincovkou (§ 11 a 12 zákl. z. o zast. říš.). Snad by byl spisovatel mohl také (v části II.) důtklivěji váhu na to položiti (k čemu ku konci svého díla krátce ukazuje), kterak totiž a pokud ani dle dnešních řádů nové říši předlitavské nepřísluší výsost kompetenční nad jednotlivými královstvími a zeměmi, — tak že jejich existence a kompetence je samostatně zabezpečena, a tím způsobem ony podnes tvoří zvláštní živly státoprávní, jimiž povaha této polovice říšské (ačkoli převahou již jeví se býti státem jednotným) namnoze i podstatně se komplikuje.

Ostatně jistá zdrželivost spisovatele juristického (a contr. historicko-politického) jest ovšem také tím odůvodněna, že mnohdy to, co theoreticky obecně za správné uznává, přece v praksi vidí setkávati se s potížemi a překážkami, tudíž ve spletité směsi konkretních okolností stávati se z části zase ještě thesí a problemem. Autor umí s obzvláštní bystrostí ducha vystihnouti a proniknouti všeliké ty záhady nebo různé stránky téže věci, nejen spory a pochybnosti, i singularity a anomalie, jimiž naše veřejné právo dosti oplývá; také s touže bystrostí své otázky řešívá, toliko někdy ponechává naznačené body sporné obratně a obezřele v jejich míře či váze, ponechávaje další řešení svým čtenářům. Dle toho není divu, když autor také soustavu práva ústavního uspořádal prakticky bez ohledu na otázku historického státního práva (srv. I., str. 22—23, II., 14 sl.); následovně arci na př. nauka o posloupnosti trůnní, jakkoli vlastně zakládá se na srovnalých právech zemských, probírá se v části IV. o ústavě mocnářství celkového.

Při tom spisovatel zvolil si soustavu úplně samostatnou, tak že postupuje zdola nahoru, vykládaje nejprve ústavu obecní, (ježto samosprávné ústrojí obecní v mnohém ohledu je základ jiných institucí veřejných), pak zemskou (ježto země je »útvar vyšší, jenž druhdy representoval stát a posud nepostrádá všech attributů historické moci své«), dále ústavu t. zv. Předlitavska r. 1867 utvořeného a konečně společnou ústavu rakousko-uherskou. Jakkoli pak autor svou dovednou rukou nejednomu úskalí se vyhnul, přece jeho methodický postup (jak asi sám ví) sotva najde souhlasu a následování, jmenovitě pokud jde o předeslání ústavy obecní (dí-li, že bez předběžné znalosti práva obecního nelze některým institucím veřejným rozuměti, lze zajisté

úsudek ten obrátiti též naopak, tím spíše, když autor sám všeliké korporace veřejné pokládá přece za články ústavy »ve« státě). Pochod deduktivní shůry dolů od osobnosti státní a veřejné povahy státní moci odporučoval by se lépe (konstruktivně i instruktivně), a to snad také vzhledem k tomu, že náš studijní řád z r. 1893 svou měrou s rakouským právem státním spojuje také t. zv. všeobecné (recte: všeobecnou theorii positivních práv státních) jakožto předmět povinný. Autor sice (při panující vědecké volnosti) mínil (I., str. 14), že výkladův o tomto předmětu lze také postrádati, když při positivním právu užije se methody srovnávací (jakž v díle svém z části činí); nicméně nyní, přistupuje r. 1900 již k druhému vydání svého díla, bezděky sám připojil k části I. (o ústavě obecní): »Základní rysy všeobecného práva státního«, jakožto úvod nebo přídavek s ostatní soustavou nesouvislý.[1]) Při postupu obráceném byl by úvod ten spíše na místě; ano myslíme, že dalo by se dosíci též užší organické souvislosti neb kombinace obou povinných předmětů (jak to činí ve Vídni prof. Bernatzik). Tak by po výkladu pojmu a povahy státu a forem jeho, zvláště forem států spojených, hodilo se přejíti přímo k podobě celkového mocnářství rakousko-uherského (jakožto formy složené); další části všeobecné nauky státní daly by se již připojiti pokaždé k dotyčným částkám soustavy ústavního práva rakouského (tak i politickou nauku o účelu státu předeslati lze přímo před výkladem všeobecných práv občanských, jakožto hmotných jeho mezí atd.).

Ostatně ze systematického hlediska možno ještě dodati, že autor také sám si je vědom, že oproti konvenčním hranicím oborů pojal již do svého výkladu některé částky práva správního (srv. IV., str. VI.), z čehož mu možná vzejdou některé potíže, až přikročí k zamýšlenému vydávání práva správního, čímž (i kdyby je snad podnikl ve stručnější podobě) získal by si trvalé podstatné zásluhy, a bylo by to zvláště ze stanoviska prakse aspoň neméně vítáno, než to vzácné dílo, které již nyní dovršil vydáním IV. části.

Tato IV. část ústavního práva rakouského je zvláště aktuální v době, kdy netoliko politikové, ale všechny hospodářské kruhy upínají pozor na neustálené finanční a obchodní poměry k Uhrám, i na možné eventuality dalších krisí státoprávních. V těch příčinách kniha Pražákova poskytuje zevrubného poučení, a sluší ji zvláště odporučiti vzhledem k mnohým mylným náhledům v tisku projevovaným (jakoby ku př. neobnovení obchodního a celního svazku s Uhry znamenalo již pouhou personální unii, a j. v.). Vše to nelze blíže sledovati; chceme tu jen stručně poukázati, jaký jest úhrnný náhled autorův o právní povaze veškerého mocnářství rakousko-uherského, kterýžto zní v ten smysl, že nad oběma polovicemi naší říše jakožto státy dílčími trvá v jistém oboru ještě státní moc ústřední (celková), že tedy mocnářství veškeré je státem spolkovým, a nikoli snad, jak obyčejně se uvádí, reální unií.

Tento náhled autorův (srv. zejm. str. 72—6, 222—8) zdá se býti ve shodě s vývojem státním před r. 1867; potud jeví se tedy také konservativním, pragmaticko-historickým, i zároveň rakousko-vlasteneckým, — ježto společný svazek říšský byl by takto (theoreticky) lépe pojištěn, než to může činiti

[1]) Vyšly též samostatně (LVI str.), i mohou v té podobě přispěti k popularisaci nauky práva ústavního.

reální unie dvou sobě rovných států beze zvláštní státní moci ústřední. Autor soudí, že zde již před r. 1867 trval stát ústřední (resp. jednotný), že pak uherským vyrovnáním úplně nezanikl, nýbrž zůstal i na dále, arci v oboru obmezenémi pokud totiž Uhry nabyly částečné samostatnosti. Restituce ta prý byla provedena jednostranně absolutním panovníkem ústředním (bylať únorovka tehdáž zastavena), a také podnes ústřední stát jest absolutním, pokudkol, ústavnost v oboru jeho nebyla r. 1867 zvláště připuštěna. Státoprávní vyrovnání s Uhry z r. 1867 nutno tudíž pokládati za akt říše ústřední, která vlastně časť svých funkcí postoupila státům dílčím (ne naopak), tak že společné záležitosti nadále si ponechala, zbyly jí či zůstaly (arciť prý postoupení funkcí Uhrám krylo se formou uznání práv již dříve existujících, té doby však latentních). Známé uznání záležitostí společných se strany Uher (čl. XII.), nebylo postoupením jich říši, nýbrž toliko jednostranným uznáním právoplatných dříve založených poměrů. Druhá polovice mocnářství (předlitavská) dokonce tehdáž ještě neexistovala, a musila se teprv konstituovati (v pros. 1867). Nelze tedy nikde spatřovati nějakou smlouvu dvou států dílčích; obsah uherských článků zákonných byl za ostatní země již přijat absolutním panovníkem, a zvláštní přijetí na radě říšské v pros. 1867 bylo jen superfluum; další ujednání obou polovicí pak týkalo se jen některých (hlavně finančních) důsledků restituce ústavy uherské. — Autor pak v celé IV. části při různých příležitostech vždy důsledně hájí trvání zvláštní státní moci ústřední, a především prohlašuje delegace za právně samostatný sbor zákonodárný (byť i ve mnohém obmezený; srov. str. 90 sl.).

Není zde možno rozebírati tyto výklady v podrobnostech zhusta velice nesnadných a anomálních, v nichž právě autor všestranně prokázal svůj břitký důvtip (i zvláštní konstruktivní samostatnost). Toliko zde budiž připomenuto, že mimo autora zvlášť ještě Dantscher z Kollesbergu říši naši prohlašuje za stát spolkový (a dosti blízký náhled měl i Bidermann, za jehož příkladem jde dnes Tezner). Naproti tomu v Německu naši říši uvádějí skoro veskrze jako obzvláštní typ reální unie (nejnověji Rehm a Jellinek); též u nás tento náhled většinou nachází souhlasu (Ulbrich, Bernatzik; Kasparek, Starzyński), v Uhrách pak dokonce není spisovatele, který by připustiti chtěl existenci ústřední moci státní (srv. lze monografie, jež napsali ddři. Beksics, Szabó, Polner, Ferdinándy, i řadu učebnic státního práva uherského, zvláště od Nagyho). Ostatně na jedné i druhé straně se tytýž uznává, že komplikovaná konkretní podoba mocnářství rakousko-uherského prostě a přesně pod žádné obecné schema se nehodí; toliko jest otázka, zdali tento smíšený útvar, hledíc k nejhlavnějším základním živlům a znakům (přes jisté zvláštnosti neb anomalie), v podstatě své spadá spíše pod kategorii státu spolkového nežli reální unie, nebo spíše pod tuto?

Snad možno zde jednak připomenouti (s Jellinkem, Allg. Staatslehre, 693), že pojem unie reální je lépe s to, aby vysvětlil nejdůležitější právní zjevy v politickém životě nynějším, kdežto náhled autorův zase lépe vysvětluje »residua staršího stavu, při vyrovnání r. 1867 státníky tehdejšími jakožto nezávažná opomenutá«. Ale netoliko z hlediska politického (kde se nám neustále do očí vnucuje převaha náhledů uherských, jež beztoho postupují již do monarchie konstituční k monarchii parlamentární), i z historického a práv-

ního stanoviska uváděti lze námitky proti mínění autorovu. Nechceme se zde dotýkati otázky, jakou měrou je to ve shodě s historickým právem českým, když autor vychází vlastně od jedné ústřední moci státní. Ale s uherského stanoviska to, co zavedl absolutism a pak Schmerling (jenž také hlásal Verwirkungstheorii), pokládá se jen za jednu fási měnlivého zápasu za samostatnost uherského státu, a zákony r. 1867 za nabytí plné státní samostatnosti navázáním na zákony r. 1848, resp. i na reální unii založenou r. 1722 přijetím pragmatické sankce. Stanovení společných záležitostí (právě s ohledem na tuto sankci) ve čl. XII. uher. zák. r. 1867 mělo tedy váhu konstitutivní; nebyl tu akt moci ústřední, nýbrž dohodnutí krále i sněmu uherského, formálně jen králem uherským sankcionované, a sice za předpokládání, že dojde k materiálně srovnalé úpravě zákonné také v ostatních zemích mocnáře společného. Za takových poměrů (kdy mocnář r. 1867 tolik sebe zapřel a Uhrám povolil) sotva lze v Uhrách mysliti na jakou kontinuitu s ústřední mocí Schmerlingovskou, nýbrž spíše na modifikovanou kontinuitu s uher. zákony r. 1848 (jež, jak známo, tíhly dokonce dál, tak že společných záležitostí takořka neznaly).

Toto základně různé pojímání státoprávního vyrovnání z roku 1867 ze strany uherské lze doložiti zvláště rozhodným odporem Deákovým proti jakékoli jednotné legislativě, ústřednímu zákonodárnému sboru pro společné záležitosti, jenž také v zákoně uherském výslovně se odmítá. Proto také vskutku nedošlo k žádné ústavní listině říšské; ve společných záležitostech projevuje se jednotná vůle celkem ve správě a vojsku; jednotného zákonodárství však vlastně není: tu ve všech důležitých záležitostech vystupují do popředí srovnalé zákony obou polovicí říše dle zásady parity. Delegace samy (o nichž předlitavský zákon mluví jak o sboru zákonodárném), nejsou dle zákona uherského povolány k žádným zákonům materiálním, ba ani formálním (»uzavření« delegací neslovou tam zákony, neinartikulují se, nevyhlašují ve sbírce zákonů); nýbrž delegace výslovně jsou v Uhrách obmezeny na určité úkony správní. Je tu sice diskrepance mezi zákonem uherským a předlitavským; ale v praxi rozhodne patrně obsah prvého (podobně to platí asi též o těch záležitostech, jež dle předlitavského zákona dle stejných zásad říditi se mají, a dle uherského jen mohou). Neméně sice je pravda, že delegace co do svých funkcí jsou sborem právně nezávislým, že jejich usnesení nelze nahraditi usnesením rady říšské a uher. říšského sněmu (naopak tyto jsou vázány usneseními delegací); avšak ony přece tuto svou samostatnou působnost vykonávají in thesi vlastně jmenem zastupitelstev obou polovicí říše (na nichž organicky závisí), — a srovnalými ústavními zákony těchto polovicí i tato působnost delegací mohla by zase býti stenčena neb jinak zařízena (srovn. také § 11 *o)* zákl. zák. o zastup. říše). Naproti tomu není dána možnost, aby bez takových dvojích zákonů obor společných záležitostí se kdy rozšířil, — celku jako takovému nelze nikterak vytvořiti jednotnou vůli ústavní.

A v tom právě viděti lze podstatné kriterion reální unie naproti státu spolkovému. V reální unii především není jednotné ústavy; rozhoduje dohodnutí (úmluva, nikoli formální smlouva); schází tu (netoliko disposice nad existencí států členských, ale i) právě ta organisační a kompetenční výsost, kterou většina spisovatelů pokládá za význačný znak státu spolkového Dle těchto

náhledů — arci odchylných od autora — mocnářství rakousko-uherské bylo by v podstatě spíše reální unií, arci zcela zvláštní, t. zv. užší reální unií. Jsouť zde vedlé mocnáře právně zabezpečeny některé další jednotné či společné orgány a kompetence (zvláště v exekutivě), kterými říše naše arci přibližuje se jistému způsobu spolkového státu (tak říkajíc polovičního); tato relativní jednota však je spíše reflexem dvojí spojené moci, za sjednocenou, ústřední moc státní ještě pokládati se nemůže.

Naznačili jsme zběžně tyto náhledy (jež tu blíže rozváděti nelze) hlavně proto, že státní praxe (ku př. pokud jde o zákonodárství ve spol. věcech, o majetek vojenského eráru, státní dluhy a p.) tímto směrem vskutku pokračuje, nechávajíc supposici zvláštní starší moci říšské víc a více za sebou. Zdaliť arci tento dualisující process shoduje se se stálostí a zájmy říšského svazku aneb také se stanoviskem historického práva českého, jest vážná otázka politická, kterou zde rozebírati se nehodí. — Bystrým dedukcím autorovým zajisté podařilo se aspoň v jedno sebrati a prohloubiti vše, cokoli vůbec uvésti se dá pro náhled, že v mocnářství našem také ještě trvá státní moc ústřední.

B. Rieger.

Dr. Rudolf *Herrman v. Herrnritt, Nationalität und Recht dargestellt nach der österr. und ausländ. Gesetzgebung.* (Vídeň 1899, str. 148.)

Kniha tato, jejíž autor jest soukromým docentem na universitě vídeňské, jest vskutku záslužnou i pro objektivného ducha, jímž jest psána, i pro velikou svědomitosť a píli, s níž snesl spisovatel novější rakouský materiál zákonů, nařízení a rozhodnutí říšského i správního soudu, jež látky jeho se dotýkají; dost značnou měrou všímal si též závažnějších prohlášení a řečí parlamentárních. Zahraničného zákonodárství použito arci měrou menší, než by nadpis knihy zdál se slibovati. Kromě stručných narážek v textu samém obsažených obmezuje se spracování příslušné cizozemské látky na několik obšírnějších poznámek pod čarou, které slouží srovnání s otázkami rakouskými v textu hlavním obšírněji probíranými. I v tom obmezení zasluhuje však vděku zřetel, jejž autor k cizozemským poměrům měl, neboť zahrnují krátké zprávy o nich i nejnovější zjevy legislační, zejména belgický zákon z r. 1898, u nás na př., co vím, dosud neznámý.

Kniha, jak již nadpis svědčí, nechce býti politickým spisem, nýbrž chce líčiti právní stránku svého předmětu. To spisovatele také vede k tomu, že naproti časovým proudům a sporům se obmezuje jednak na výklad positivného práva, jednak na klassifikující rozbor snah směřujících k jistým způsobům jeho provedení neb přetvoření. Tak stává se jeho spis vhodným prostředkem orientačním i pro toho, kdo snad v té či oné podrobnosti s výkladem jeho nesouhlasí, a zasluhuje si především také povšimnutí mladších pro politickou dráhu se připravujících, ježto je upozorní na mnohé stanoviště, které se ve spisech ryze politického rázu snadno přehlédne.

Úvodní výklady o postavení práva národnostního v soustavě právní a pak o tom, jak právo národnostní se tvoří, vypadly ovšem poněkud kuse, nasvědčujíce tomu, že spisovatel vyzná se dokonaleji v právní látce než v pracích rázu společensko-vědeckého. Věta na př., že tvoření se práva ná-

rodnostního je výsledkem sporných národnostních zájmů ve státě, hodí se bez odporu na přítomné poměry naše, zdaliž ale také stejnou měrou na švýcarské? Správno však jest, že může se národnostní právo vyvinouti pouze ve státech smíšených, ježto ve státě národnostně jednolitém národ v politickém a ethnickém smyslu spadá v jedno. Tudíž povstává národnostní právo jedině buď ve státě národnostně smíšeném, v němž národnosť jedna jakožto panující se přivádí k platnosti, anebo ve smíšeném, kde takové hlavní národnosti není. Hledaje pak na rozdíl od sociologických výměrů právní pojem národnosti, praví autor, že pro ten pojem v úvahu přicházejí pouze národnostní skupiny v obyvatelstvě státním, které i zevně jako takové se vyznačují, a za jediný pak právně rozhodný zevní znak národnosti pokládá jazyk. Ihned zde budiž připomenuto, že autor v důslednosti názoru toho pokládá zjištění národnosti za nezbytné, a jakkoliv tu zase na konec jiného prostředku není nežli přiznání osobního, a to může arci i během doby u týchže jednotlivců se měniti, přece považuje za nejpřiměřenější, aby se prováděl občasný národnostní census při sčítáních lidu na základě mateřského jazyka, jakožto jedině možného objektivného znaku.

Probíraje v řadě odstavců vývoj národnostního života v Rakousku od roku 1526 až do vítězství centralistického absolutismu a k probuzení národnostního hnutí na počátku XIX. věku, opírá se autor, rovněž jako při líčení poměrů r. 1848 a 1849, namnoze též o spisy české. Však právě zde jest litovati, že mu nejeden důležitý zjev z novější literatury české ušel. Snad by jej bylo bližší přihlédnutí k ní uvedlo na závažné rozpoznání, kterak právě germanisující absolutismus dílo své administrativně prováděl, aniž formálně otřásl mnohým ze starších ustanovení práva jazykového v úřadech, a býval by tudíž autor právě s hlediště právnického rázu své studie nutně se musil pozastaviti u otázky, do jaké míry staré ty normy od obnoveného zřízení Ferdinanda II. počínajíc na př. v Čechách platnost podržely. Vždyť otázka ta hrála a hraje dosud velikou úlohu a zdá se nám býti především rozhodnou pro posouzení známého kabinetního listu z 8. dubna 1848.

Velmi dobře jsou líšeny tři směry, jakými se brala národnostní politika od roku 1848: směr německo-centralistický, směr historicko-národní (jak my říkáme, státoprávní) a směr ethnicko-národní, kterýž v prosincovce vystupuje jako zvláštní applikace zásady volnostní na život národnostní, leč nikoliv ryze. Největší péči věnuje pak spisovatel rozboru známého čl. XIX. státního základního zákona o právech občanských. Jak pochopitelno probírá tu nejprve rozdílné názory panující v příčině právního významu tak řečených základních práv státoobčanských. Přidává se celkem k názoru, že jsou to všeobecná pravidla direktivná, tedy jaksi program pro budoucí zákonodárnou a správní působnosť, nikoliv tudíž venkoncem též bezprostředné zdroje práv subjektivných. Avšak nemá za to, že by měly tuto vlastnosť stejnoměrně všecka jednotlivá ustanovení jejich a pokládá tudíž speciálný rozbor každého jednotlivého v tom vzhledě za nezbytný. Příliš skeptické chování theorie právní vzhledem k praktickému významu čl. XIX. vysvětluje si autor z tuze formalistického applikování soukromoprávních zásad na obor práva veřejného, jehož stěžejným bodem nebývá však pouze subjektivné právo, nýbrž i jen subjektivný zájem (subj. Interesse), kterýž se stává zájmem veřejným, objevuje-li se u většího

určitějšího kruhu osob stejnoměrně. Pro uskutečnění veřejného zájmu stačí ale pouhé ustanovení zákonné, i když subjektivných práv nevytklo. Správní úřad jest povinen veřejného zájmu šetřiti, čímž souběžný zájem jednotlivců s touž bezpečností dochází uskutečnění, jako by tu subjektivné právo bylo. S toho hlediště vyvozuje, že také v oboru práva jazykového někdy čl. XIX. o sobě dostačuje, aby vyvolal právní účinek, třeba tu nebylo prováděcího předpisu. Dle autorova mínění obmezuje se však tato možnosť na případy, kde ustanovení pravidel o jazykovém poměru dáno jest v mezích platných zákonů v moc jiným činitelům, na př. sněmům, obcím, vydržovatelům školy a pod. Podobně má autor za to, že minoritní školy tvoří případ, ve kterém zákonně upravená povinnosť ku zřízení školy za určitých objektivných podmínek (účinkem čl. XIX.), jelikož tento pro země více národnostmi obydlené povinnosť k učení se druhému jazyku zemskému vylučuje, zároveň nabývá povahy předpisu positivno-právního o provedení jazykové rovnoprávnosti. S druhé strany arci má autor za to, že provedení jazykové rovnoprávnosti zřizováním učilišť jako p r á v n í povinost platí p o u z e v oboru školy národní. Za to autor nepřisvědčuje obvyklému výkladu německému, že by odst. 3. čl. XIX. byl tomu na závadu, aby na střední škole, a to i na gymnasii, zavedena byla povinnosť učiti se druhému jazyku zemskému. On spatřuje v odstavci tom pouze direktivnou větu, že se jednotlivým národnostem mají zabezpečiti vzdělávací prostředky v jejich jazyku.

Také otázky státního jazyka dotkl se autor. S jakousi výčitkou připomenulo se v jedné kritice, že prý se chová k té otázce chladně. Přirozeno. Nepíšeť spis politický. Rozeznává státní jazyk politický a přirozený. Politickým se vyrozumívá ten, který ve státě národnostně smíšeném s jednou národností panující jest výrazem této její přednosti. »Přirozeným« však mu jest ten, který během vývoje bezděky si přednosť zjednal. Státní jazyk v politickém smyslu jest dle spisovatele v Rakousku vyloučen článkem XIX. Přirozený jazyk státní spatřuje v německém. Zákonné stanovení jeho může tedy dle spisovatele býti diktováno pouze důvody prospěšnosti, kde to jednota státu vyžaduje. To může býti jen dle konkretních poměrů rozhodnuto. Existuje tu jen jisté minimum: jazyk státních zákonů, kteréž, dle spisovatele, jako nejvyšší výraz vůle státní mohou míti jen jediný autentický text. (Z téhož důvodu autor zásadně popírá správnosť připouštění více jazyků jakožto řečí autentického textu zemských zákonů.)

Zbývá několik poznámek o názorech autorových v příčině kompetence v záležitostech jazykových. Jelikož v ústavních zákonech není v té příčině žádné výhrady, má on za to, že jest zcela lichým povšechný spor o to, přísluší-li na př. upraviti užívání jazyků v úřadech říšskému či zemskému zákonodárství či moci nařizovací. Pro ustanovení jazykové stránky vždy jest příslušným ten činitel, který jest příslušným k m a t e r i á l n í m u upravení dotčené látky. Z této všeobecné zásady vyvozuje se pak m. j., že de lege lata není důvodů popírati, nakolik jde o vnitřní jazyk služební, příslušnosť správy. Pokud se týče zevního jazyka mohlo by se sice uvésti, že tato věc zasahá do subjektivných oprávnění stran, leč v státním právu rakouském není prý žádné výhrady, následkem které by upravování práv subjektivných výlučně přináleželo zákonodárství. *Bráf.*

Madeyski von Poray (Dr. Stan, Ritt.), *Studien zur Rechtsprechung des Reichsgerichtes über die Verletzung politischer Rechte.* Ve Vídni a v Praze, F. Tempsky, 1900. Str. 66.

Předmětem přítomné práce není kritický přehled judikatury říšského soudu vůbec, pokud tomuto tribunálu souditi jest o stížnostech do porušení politických práv státních občanů, ústavou zaručených, nýbrž toliko rozbor otázky, jak dalece říšský soud, jednaje o stížnostech druhu naznačeného, oprávněn jest utvořiti sobě samostatný úsudek o předmětech t. zv. volného uvažování. Jak známo, vindikují mnozí úsudek o všech otázkách volného uvažování výhradně úřadům správním, považujíce soudce za nezpůsobilého k řešení jich, a tento názor zjednal si i na oko průchod v naše zákonodárství, pokud jde o správní dvůr soudní, jehož příslušnost dle doslovu § 3 lit. *e* zákona ze dne 22. října 1875 č. 36 ř. z. pro rok 1876 vyloučena jest povždy, »když a pokud správní úřadové mohou jíti před se dle volného uvážení svého«.

Již *Tezner* uvedl svého času pojem tohoto »volného uvažování« na pravou míru, vylučuje z něho zejména všeliké tak zvané uvažování technické, při němž jde o subsumpci určitého případu pod pravidlo právní na základě znalostí odborných a jistých pravidel ze zkušenosti vážených. Tak zajisté nikdo tvrditi nebude, že může úřad správní dle volného uvážení svého dotknouti se vlastnictví soukromého, třeba posud v platnosti byl § 365 ob. zák. občanského, jenž dopouští učiniti tak, jakmile toho žádá dobro obecné, a třeba otázku, žádá-li obecné dobro právě odejmouti vlastníku tu neb onu určitou věc, bylo by zodpověděti toliko za bedlivého přihlížení ků všem okolnostem případu konkretního.

Tuto myšlénku provádí spis *Madeyského* způsobem poněkud rozvláčným, pokud jde o případy porušení politických práv státních občanů, judikatuře říšského soudu vyhrazené. Vykládá, kterak na př. nemožno jest, brániti říšskému soudu, jemuž souditi jest o tom, zda spolek právem zapovězen byl jakožto »státu nebezpečný«, by sobě neutvořil samostatného úsudku o tom, zda skutečně na snadě jsou takové okolnosti, z nichž zmíněné nebezpečí by vzniknouti mohlo. Názor tento též celkem dochází výrazu v dosavadní judikatuře tribunálu tohoto, a byla by vskutku ochrana soudem tímto zaručená namnoze zcela illusorní, kdyby tomu mělo býti jinak.

Volné uvažování nastává dle názoru spisovatelova toliko v oboru vnitřního práva správního, pokud totiž — hledíme-li k uvedenému případu — správa státní i tenkráte, když dány jsou podmínky k zápovědi spolku, vždy ještě na vůli má, učiniti tak, neb zápovědi zanechati. K tomu bychom jen tolik podotkli, že po našem soudě v dotčeném případě správa státní má netoliko právo, nýbrž i povinnost, spolek zapověditi, jenže arciť porušení práva, jež stalo se opominutím zápovědi, nemůže nikdy býti podnětem nálezu říšského soudu, jemuž rozhodovati jest toliko o stížnostech do porušení práv občanů státních, nikoliv o tom, zdali snad úřad oproti státu nekonal povinnosti své.

Velesporné otázce po konstrukci nároků z individuálné svobody vyplývajících, jakožto práv v subjektivém slova smyslu, vyhnul se spisovatel tím, že, jak se zdá, tuto konstrukci považuje za zcela nepochybnou.

A přec stálo za uváženou, možno-li mluviti o subjektivném právu na tó, by policejní úřad dotknul se individualní sféry toliko po právu (»Anspruch auf Rechtmässigkeit des polizeilichen Eingriffes«), kterak to činí spisovatel na různých místech práce své. Arciť doznáváme, že úvahy toho druhu, navzdor jich nepopíratelné souvislosti s předmětem spisu, byly by měly význam spíše toliko theoretický. *Pražák.*

Dantscher von Kollesberg (Dr. Theodor, Ritt.), *Österreich und die bosnischen Bahnen.* Eine staatsrechtliche Erörterung. Ve Vídni, Manz, 1901. Str. 51.

Velice zajímavé toto pojednání otištěno jest z časopisu »Reichswehr«, kdež předkem bylo uveřejněno. Svědčí neméně o vřelém vlasteneckém citu jak o právnickém bystrozraku spisovatele, již dřívějšími pracemi svými chvalně známého. — Podnět k této práci zavdala spisovateli jednání, vedená mezi ministerstvy obou polovin říše naší a ministerstvem společným o stavbě bosenských drah, jichž výsledek má dle doslechu co nevidět býti předložen k usnesení jak říšské radě zemí předlitavských, tak i sněmu uherskému. Spisovatel táže se: Co mají činiti ministerstva obou dílčích států našeho mocnářství a zastupitelské sbory těchto polovin s drahami bosenskými, které vedou oblastí, jež není podrobena působnosti ani toho neb onoho z obou dotčených ministerstev resp. zastupitelských sborů? Dle náhledu spisovatelova jsou jedině delegace kompetentní, usnášeti se drahách bosenských a jedině společné ministerstvo jest povoláno, působiti při dotčených úkonech správních.

Uznávajíce zcela správnost vývodů spisovatelových, pokud tento se obrací proti vměšování zákonodárných a správních orgánů obou polovin do záležitostí zemí zabraných, měli bychom proti kompetenci delegací v těchto věcech tu jedinou námitku, že delegace určeny jsou toliko k usnášení se o zákonech takových, které se týkají záležitostí, uherskými zákony vyrovnacími za společné uznaných. V ostatním jest říše ústřední, jejíž existenci i my rozhodně hájíme, posud monarchií absolutní, a nemusila by tudíž stavba bosenských drah přijíti vůbec ani před delegace ani před parlamenty států dílčích, pokud by neměla vlivu na společný rozpočet, neb pokud by se nejednalo o to, by se buď ústřední monarchie neb dílčí státy jako takové zaručily za náklad, dotčenou stavbou vzniklý. *Pražák.*

Max *Kulisch*, *Beiträge zum österr. Parlamentsrecht* (Staats- u. völkerrechtl. Abhandlungen, vyd. Jiřím Jellinkem a Jiř. Meyerem v Heidelberku, sv. II., seš 2). V Lipsku, 1900. 8°, str. 246.

Tato monografie, která jest bohata na podrobné zajímavé otázky, posud třeba v literatuře našeho práva ústavního sotva dotknuté, a která zároveň dobře svědčí o nedostatcích tohoto práva, má za úkol pouze vyložiti organisaci obou sněmoven rady říšské (nikoli sněmů a delegací), i nedotýká se ostatního oboru práva ústavního, zejména také ne kompetence rady říšské. Rozdělena je na 3 oddíly o 31 kap. Úvod (oddíl I. o jediné kapitole) pojednává o právním postavení rady říšské, kdežto oddíl II. o 5 kapitolách jest věnován sněmovně panské, oddíl III. o 25 kap. sněmovně poslanecké.

Jak Laband, Rieker a j. dříve již učinili, dokazuje autor v I. oddílu, že v právním slova smyslu parlament, u nás říšská rada — kterýžto název chce kollektivně naznačiti vlastně místní rozsah působnosti dvou jejích sněmoven

na rozdíl od sněmů jednotlivých zemí — není ani zastupitelstvem říše, kterou jedině císař sám zastupuje, ani zastupitelstvem lidu, který nejsa žádným subjektem právním, také nikým zastupován býti nemůže. Každá sněmovna rady říšské sama o sobě — nikoli však říšská rada jako celek — je zvláštním, bezprostředným, avšak nesamostatným orgánem státním — Poukázav na známý rozdíl dřívějšího shromáždění stavovského a nynějšího t. zv. zastupitelstva lidu, rozděluje autor funkce rady říšské ve 3 skupiny dle toho, jak může býti projevena vůle státní. V některých případech, jako na př. prohlásí-li sněmovna poslanecká volbu některého poslance za neplatnou, nebo usnese-li se jedna ze sněmoven na obžalobě ministra, stačí k projevu vůle státní usnesení pouze jedné sněmovny; v jiných případech pak žádá se k takovému projevu zvláštního usnesení obou sněmoven souhlasného byť ne formalně, tož aspoň materielně, na př. ohledně absolutoria; pravidelně však může vůle státní projevena býti jen formalně i materielně souhlasným projevem vůle všech 3 bezprostředných orgánů státních: obou sněmoven a císaře, jmenovitě při zákonodárství. — Koncem oddílu pojednává se ještě o právech obou sněmoven a o případech, kdy předloha dříve poslanecké sněmovně předložena býti musí.

V oddílu II. mluví autor o členech sněmovny panské, jak se v této sněmovně členství nabývá, jaká zákonná způsobilost se k němu vyžaduje, o ztrátě a o suspensi tohoto členství. Členy sněmovny panské stávají se jedni ipso iure na základě ústavního předpisu, bez jejich, ano i proti jejich vůli tak, že se ani členství tohoto vzdáti nemohou. Druzí nabývají členství v této sněmovně teprve v základě zvláštního povolání císařova, ovšem ne již tímto povoláním samým (které jest pouhým návrhem státi se členem sněmovny panské, nikoli však nějakým imperativem), nýbrž teprve přijetím, jež může se státi mlčky nebo výslovně, ale hned, poněvadž nějaká doba, do kdy se tak státi může, určena není. Členství ve sněmovně panské v tomto druhém případě spočívá tudíž na smlouvě veřejnoprávní — Vykládaje zákonné podmínky členství v panské sněmovně, praví autor, že zletilost císařských princů neřídí se fysickou zletilostí dle práva občanského, nýbrž dle domácího statutu z r. 1839 tak, že nastává 18. rokem ohledně korunního prince a 20. rokem ohledně princů ostatních. Autor tedy domácímu statutu z r. 1839, třeba nebyl vyhlášen, přiznává zákonnou platnost, poněvadž prý za doby absolutní k platnosti zákona publikace jeho se nevyžadovala. Dle toho prý také císař může císařské prince dispensovati od členství ve sněmovně panské (tak stalo se ve příčině otce i strýce cís. Františka Josefa I.), tak jako vůbec od ústavních předpisů. Náhled takový arci nedbá toho, že ve státě ústavním vladař právě tak všem zákonům podroben jest, jako každý státní občan, a že tudíž nemůže ani sebe ani ostatní členy rodu panovnického dispensovati od ústavních předpisův, jež také stále zachovávat přísahou slibuje. — Suspense členství ve sněmovně panské nastane, jestli císařský princ se stane vladařem, je-li církevní hodnostář na čas suspendován z úřadu svého, dán-li některý člen pod kuratelu neb upadne-li do konkursu, nebo posléze jestli člen sněmovny panské odsouzený pro jisté činy trestné, které mají v zápětí ztrátu tohoto členství, v obnoveném řízení trestním byl osvobozen.

V oddílu III., po stručném přehledu o diplomu říjnovém a ústavě únorové, přechází autor k ústavní reformě z r. 1873. Zřízení zemská, byvše vydána v době absolutní, která nečinila rozdílu mezi zákonem zemským a říšským, jsou též zákony říšskými, ovšem jen partikulárními. Byť i změna zřízení zemských vzhledem k § 38 může se státi jen zákonodárstvím zemským, přece prý nelze pochybovati o ústavním vzniku této reformy z r. 1873, kterou byl změněn § 16 zřízení zem., poněvadž obsah tohoto § (dle něhož sněmové zemští byli povinni do sněmovny poslanecké vysílati počet zástupců základním zákonem státním o radě říšské stanovený) určuje teprve příslušné ustanovení základního zákona o zastupitelstvu říše; změnilo-li se pak toto ustanovení, změnil se tím ipso facto i zmíněný § 16 zřízení zem., jenž byl pouze povahy sekundární oproti primárnímu významu příslušného předpisu základního

zákona říšského. — Po krátké zmínce o volební reformě z r. 1896 pak autor pojednává o způsobilosti k volebnímu právu, rozeznávaje známé všeobecné positivní a negativní jeho náležitosti.

Přecházeje k jednotlivým třídám voličským, žádá k volebnímu právu ve všeobecné třídě voličské 6měsíční řádné bydliště, ačkoli zákon požaduje výslovně jen »usedlost«, což jest pojem zajisté mnohem širší nežli bydliště. Po té pojednává o volebním právu držitelů velkých statků a nejvyšších poplatníků, o volebním právu obchodních a živnostenských komor, načež obrací se ke skupině měst a obcí venkovských, kde k volbě oprávněni jsou jednak údové obce, kteří platí aspoň 8 K na zeměpanských daních přímých a jednak ti, kdož sice obnosu toho neplatí, ale ve třídě měst neb obcí venkovských do sněmu volí. Kontroversa, zda do zákonného minima daně lze započísti také státní přirážky, stala se zbytečnou vzhledem k tomu, že od 1. ledna 1898, kdy vešel v platnost zákon o přímých daních osobních ze dne 25. října 1896 čís. 220 ř. z., nemáme žádných státních přirážek k daním přímým. — Ze zásady, že právo volební jen osobně může býti vykonáváno, máme výjimku jen v I. třídě voličské. Od volební plné moci, kde zmocněnec vykonává volební právo jiného, liší autor pouhé svolení vykonat právo volební, jak tomu jest u spoludržitelů statku, s nímž právo volební spojeno jest, kde pak volební právo vykonati může jen ten spoludržitel, jemuž ostatní k tomu dali svolení (v tomto případě vykonává spoludržitel vlastně jen svoje volební právo na základě svolení ostatních spoludržitelů). — Další 3 kapitoly věnovány jsou kumulaci, ztrátě a suspensi práva volebního. Ztráta volebního práva nastává jen tehdy, když táž osoba pouze na základě nového titulu k volbě oprávněnou se státi může, kdežto při suspensi právo volební toliko pro nějakou překážku, dokud tato nepomine, nemůže vykonáno býti.

Po krátké zmínce o volitelnosti autor obrací se v kap. 18. k vypsání voleb, jež jest odchylné při všeobecných nových volbách a při pouhých volbách doplňovacích. Pokud jde o otázku, kdy začíná a kdy končí šestileté období volební, má za to, že výslovným předpisem § 18 zákl. zák. stát. o zastupitelstvu říše (dle něhož členové poslanecké sněmovny volí se na 6 let) ustanovena jest maximalní doba, jejíž uplynutím poslanec ipso jure ztrácí svůj mandát, a že tudíž 6leté volební období pro všecky poslance počíná prvním dnem všeobecných voleb ve třídě V., nikoli — jak za správné máme — posledním dnem všeobecných voleb v I. třídě voličské, ježto (jak sám autor dále doznává) teprve dnem, kdy skončeny byly po případě také užší volby v I. třídě voličské, počíná právní existence sněmovny poslanecké. Nově zvolená sněmovna poslanecká může sice býti rozpuštěna dříve, než byla svolána, ale teprve, když byly všecky volby ukončeny. — Zmíniv se o případech, kdy nastane potřeba volby doplňovací, autor pojednává v kap. 19. o přípravách volebních a v kap. 20. o lístcích hlasovacích, jež musí býti psány řečí v zemi obvyklou, kterou ovšem na rozdíl od řeči zemské rozumí toliko řeč v tom kterém území obvyklou, tak že řeč v části země obvyklá není ještě řečí v celé zemi obvyklou. Lístek prázdný pokládá za neplatný dle analogie § 47 ř. z. v,, která je sotva odůvodněna — Volbu řídí pravidlem 7členná komise, o jejíž působnosti, jakož o tom, jak se zjistí výsledek volby, a kdy třeba vykonati volbu užší, děje se podrobnější zmínka.

Poslední kapitola věnována jest ochraně volebního práva, na niž se vztahující normy lze děliti ve dvě skupiny, totiž jednak na normy, které chrání právo subjektivní a tudíž určité osobě vynutitelný právní nárok propůjčují, jednak na normy, jejichž účel je chrániti právo subjektivní, aniž komu právo subjektivní propůjčují. Do prvé skupiny patří zejména předpisy vztahující se na řízení reklamační a na právo stížnosti k říšskému soudu proto, že porušena byla rozhodnutím orgánů správních politická práva ústavou zaručená; kdežto do skupiny druhé vřaditi lze předpisy §§ 25 a 26 zák. o vol. do rady říšské a §§ 2 a 3 min. nařízení z 23. září 1896 čís. 170 ř. z.

Dr. Sobotka.

Seidler (Dr. Ernst), *Die Reform des österreichischen Wasserrechtes.* Lubno 1900, str. 66.

Spisovatel, jenž jako tajemník obchodní komory Lubenské zajisté měl příležitost, vyslechnouti mnoho stesků na nedostatečnost našeho zákonodárství vodního, snaží se v tomto spisu podati některé návrhy opravné. Od mnohých jiných »reformatorů« liší se spisovatel na svůj prospěch tím, že při návrzích svých má na zřeteli, co posud u nás právem jest a že toliko po důkladném rozboru práva platného přistupuje k úvahám de lege ferenda. Za příčinou tou obeznámil se spisovatel dobře s literaturou vodního práva rakouského, a byť i výkladům jeho na právo dosavadní nebylo lze povždy přisvědčiti, možno přec uznati, že hájí názory své obratně způsobem věcným, svědčícím o tom, že o předmětu své práce netoliko mnoho přemýšlel, nýbrž že jemu i náležitě porozuměl.

Opravné návrhy spisovatelovy sledují tendenci, dospěti k náležitému využitkování síly vodní, jehož vůči hrozícímu nedostatku paliva a nutnému zvelebení našeho průmyslu vší silou sluší se domáhati. Cílc toho chce dosáhnouti předně náležitým vymezením sfér zájmů, při vodě súčastněných, čímž by prý libovůle úřadů při udílení povolení k užívání vod do náležitých mezí byla odkázána. Zejména nezamlouvá se spisovateli dosavadní předpis (§ 79 česk. zák. vodn.), dle něhož žádost za udělení práva k užívání vod může zamítnuta býti a limine, vychází-li z obsahu žádosti její příloh způsobem nepochybným, že podnik z veřejných příčin dovoliti nelze. S tím, že šetřeno býti má předkem práv nabytých (§ 94 lit. *a)* česk. z. vodn.), spisovatel sice souhlasí, avšak on odporuje praxi, která se byla vyvinula a která se k tomu nese, by povolení k užívání vod byla udělena vůbec buď toliko na odvolání, neb na dobu nepříliš dlouhou, nikdy 30 let nepřesahující. Tušíme, že postup tento právě má zabrániti tomu, by nevzniklo příliš nabytých práv, která pak pozdějšímu lepšímu využitkování síly vodní překážejí. Princip, z něhož vznikla nynější praxe, jest tedy zajisté správný a jedná se vždy toliko o to, by povolení k užívání vod byla udělena aspoň na takovou dobu, která umožňuje amortisaci investovaného kapitálu vedle běžných úroků. O tom, kterak dobu tuto vyměřiti, však arci stěží bude lze přesných pravidel vytknouti, a nemáme za to, že by lze bylo v tomto směru s úspěchem obmezovati volné uvážení úřadů správních.

Druhý návrh opravný spisovatelův týče se předpisů expropriačních. On nepřimlouvá se sice za monopol státní neb zemský, pokud se týče síly vodní, navrhuje však by těmto korporacím byla dána možnost vykoupiti síly vodní, shledají-li toho potřebu, zvláště bude-li se jednati o úspěšné zařízení elektrických centrálek. V ostatním chce rozšířiti expropriační právo, nyní podnikatelům oproti majitelům pozemků propůjčené, též na vyvlastnění vodních práv užívacích, poskytuje-li nový podnik větších výhod národohospodářských. Tekoucí vody chce vesměs prohlásiti za vody veřejné.

S těmito radikálními návrhy ovšem není v plném souhlasu, chceli spisovatel dosavadní princip ochrany práv nabytých dokonce přiostřiti ještě v ten smysl, že by i v případě konkurrence o vodu posud nezadanou rozhodovati měla bez výminky priorita přihlášky na den i hodinu (str. 35).

Tím rozmnožil by se po našem soudě přes míru nutné potřeby počet nabytých práv, která by pak pro případ potřeby za drahý peníz třeba bylo odkoupiti.

Za to souhlasíme s návrhy spisovatelovými, které čelí k tomu, by koncessionářům dána byla přesná lhůta, do které musí užiti práv, koncessí nabytých, nemají-li jich pozbyti (str. 54). Něco podobného ovšem stanoveno již nynějším právem (srv. čl 86 odst. 2 česk. zák. vodního), avšak rozhodně neškodilo by, kdyby po návrhu spisovatelově dotčená lhůta byla přesně vymezena a kdyby ustanovení to doplněno bylo příště v ten smysl, že se vodní síla aspoň částečně uvolní, neužije-li podnikatel práva sobě propůjčeného v plném objemu. — Jest litovati, že při rozháranosti našich politických poměrů jest málo naděje, že skutečně dojde v dohledné době k nějaké reformě práva vodního. *Pražák.*

Kořistka (Karel rytíř), *Mají-li zůstati menší lesy obecní neporušeny a celistvy, a jak se má v nich hospodařiti.* (Zvláštní otisk ze spolkového časopisu pro lesnictví, myslivost a přírodovědu.) V Praze 1900, str. 20.

V tomto pojednání poukazuje spisovatel přesvědčujícím spůsobem k škodlivosti dělení lesů obecních, i přimlouvá se za to, by ustanovení českého zákona zemského ze dne 14. ledna 1893 č. 11 z. z. na ochranu těchto lesů vydaných bedlivě bylo šetřeno. V úřední činnosti své jako c. k. lesní komisař měl spisovatel hojně příležitosti nabyti zkušeností na doklad svých tvrzení; těch pak on jako docent české vysoké školy technické, zajisté s úspěchem sdílí s posluchači svými. Na konec článku podává stručný návod, kterak spracovati sluší hospodářský program obcí, jichž lesní majetek nedosahuje výměry 50 hektarů a jichž hospodářství nachází se ve stavu řádném, za kteroužto podmínkou totiž obce takové mohou dle § 6 cit. zák. sproštěny býti povinnosti, by zřídily pro své lesy obsáhlý a nákladný hospodářský plán.

Pražák.

Z oboru samosprávy. Podává dr. *Vl. F.*

Samospráva. Řada přednášek, pořádaných *Českým klubem* v Praze. 1899.

Přednášky tyto konaly se již r. 1897, podávají však (nehledíc k starším článkům dra B. Riegra v Osvětě r. 1889 a násl.) doposud nejznamenitější úvahy o tomto předmětu v literatuře naší posledních let. V řadě přednášek pojednáno o pojmu a povaze samosprávy (prof. dr. J. *Pražák*), o samosprávě v Anglii (prof. dr. A. *Bráf)*, ve státech německých (*Pražák*), v Uhrách (prof. dr. B. *Rieger*), ve Francii (dr J. *Trakal*), ve Švýcarsku (*Rieger*) a na Rusi (prof. dr. *Řežábek*), pak o některých návrzích rakouských v příčině samosprávy (*Bráf*).

V úvodní přednášce Pražákově vymezen pojem samosprávy ve shodě s novější doktrinou německou, jakožto »podíl ve výkonné moci, který poskytnut jest jednotlivým skupinám společnosti lidské s dopuštěním státní moci, a to za tím účelem, aby mohly přivésti k platnosti zájmy, které jimi jsou zastoupeny.« Naproti nejasným názorům rozšířeným v obecenstvu vytknuto, že samospráva jakožto odvětví správy veřejné neliší se zásadně od veřejné správy zeměpanské co do úkolu, nýbrž jen svojí organisací; že pojem samosprávy zahrnuje nejen samosprávu skupin místních (obcí nižších a vyšších), ale i svazků odborových (komor, společenstev a j.); že samospráva nesouvisí

pojmově (nýbrž jen historicky) se snahami státoprávními a historickými, ani s politickým liberalismem (dokladem přednáška Trakalova doličující skrovnou míru samosprávy ve Francii).

Z ostatních přednášek o samosprávě v jednotlivých státech podle účelu celého cyklu nejvíce pozornosti vzbudily ty, ve kterých srovnáním domácích poměrů s cizími podány pokyny pro reformu samosprávy domácí. Tak zejména přednáška Riegerova, ve které poukázal (dle své starší práce o samosprávě uherské v Osvětě 1890) k novějším, doposud neprovedených projektům reformním (Szapáryho r. 1891, Bánffyho r. 1897), směřujícím k postátění úřednictva municipálního; autor neodporoval by obdobné reformě i v naší samosprávě. Ke zlepšení naší samosprávy, pokud jde o úřednictvo její, poskytují vzory též poměry v Německu, kde úřednictvo toto má postavení veřejnoprávní, a větší váhu naproti živlům laickým (Pražák), i v Anglii, kde úřednictvo novodobé korporační samosprávy, která nastupuje vedle a na místo starého selfgovernmentu, podrobeno jest dozoru vrchních úřadů správních (Bráf).

Jiný požadavek, jejž jak Rieger ze samosprávy uherské, tak i Pražák z poměrů ve státech německých dovozují pro reformu naší správy veřejné, jest odstranění dualismu, t. j. úplného oddělení veřejné správy korporací samosprávných i zeměpanských úřadů, a zjednání součinnosti občanstva a samosprávných jeho svazků v širokém oboru správy státní po příkladu správních výborů uherských resp. výborů okresních, krajských a rad provincialních v Prusku. Vzhledem k tomu, že těžko bude uvésti naše okresní zastupitelstva v territorialní souhlas s politickými úřady prvé instance, doporučuje Rieger jako prvý krok na cestě reformy zřízení zastupitelstev a zeměpanských úřadů krajských. Závěrečná přednáška Bráfova věnována jest z největší části této myšlénce zřízení krajského, která objevuje se již v návrhu ústavy na říšském sněmě Kroměřížském r. 1849, i v prozatímním zákoně obecním ze 17. března 1849, v návrhu Perthalerově (Palingenesis 1860), v osnově Belcrediově, předložené sněmům r. 1865, v debatě říšské rady r. 1876 o návrhu Goellerichově (Plener), i v rokování sněmu království českého o návrzích ohraničovacích r. 1886, od které doby již otázka tato nevymizela z diskusse veřejné. Ovšem spřežení návrhů krajského zřízení se snahami o utužení centralismu říšského (vylučováním zemských instancí) učinilo tyto návrhy předmětem politických zápasů, a spíše je oddálilo od uskutečnění.

Rozšíření a zdokonalení samosprávy bylo ode dávna stálým a neproměnným článkem v politických programech domácích stran; i jest s podivením, že kniha tak bohatá podněty k reformě naší samosprávy nevzbudila širšího a hlubšího ohlasu. Pokud nám známo, ozval se s jedné strany (Samosprávný obzor 1900, str. 34.) odpor proti požadavku v knize vyslovenému, aby státní úřady správní byly sloučeny se sbory samosprávnými, a odůvodňován odpor ten ochranou, kterou v dobách vládní nepřízně poskytovaly samostatné, samosprávné korporace utlačeným národnostem. Ovšem právem naproti tomu ukázal prof. Pražák ve své přednášce, jak v dobách vznícеného nacionalismu samospráva může státi se národnostním menšinám osudnou. Také o úspěšnosti naší zemské školní rady a okresních školních rad, které

jsou jaksi prvním pokusem o odstranění dualismu správního, rozcházejí se úsudky. —

Z literatury positivního práva domácího, pokud se týká samosprávy, zaznamenáváme 2. vydání díla prof. dra Jiřího *Pražáka: Rakouské právo veřejné,* části I., jež obsahuje ústavu obecní a okresní. Nové vydání spisu vynikajícího bohatostí obsahu, klassickým slohem a vzácnou přehledností, liší se od 1. vydání (1895) hlavně v kapitole o právu domovském, přihlížejíc k nové úpravě tohoto práva v novelle z 5. prosince 1896 č. 222 ř. z.

Novella k zákonu o právu domovském jest předmětem populárního výkladu několika spisků, v posledním roce vyšlých: — Dr. Frant. *Roček*: Právo domovské, Praha 1901. — Ph. C. Jan *Pauly:* Praktické pokyny o domovském právu, Smíchov 1901. — Judikaturu o předmětu tomto obsahuje kommentární spisek: J. *Trávníček:* Domovské právo dle zákona ze dne 3. pros. 1863 ř. z. č. 105 a zákona ze dne 5. pros. 1896 ř. z. č. 222, Praha 1899. — Soustavnější spracování látky podává JUDr. August *Mayr*: Die Heimatgesetz-Novelle vom 5. Dez. 1896 R. G. Bl. No. 222, Vídeň 1901 — Pro úplný přehled domácí literatury české uvádíme též spisek JUC. Jos. *Podoláka:* Zřízení obecní a řád volení v obcích.

Samosprávný obzor. Časopis věnovaný správě politické a zvláště samosprávě. (Řídí Frant. *Schwarz*, spoluredaktor Dr. Heřman *Šikl*). Roč. XXII. 1900. — Kromě praktických případů ze správy veřejné a článků hájících zájmy úřednictva okresního a obecního, vytýkáme z obsahu tohoto ročníku dva články Dra Josefa *Žaluda*, O právní povaze honebního společenstva a propachtování honitby, jimiž hájí se názor, že společenstva honební podle česk. zákona o myslivosti z 1. června 1866 č. 49 z. z. jsou nucené korporace veřejnoprávní, a že členové jejich jsou povinni dle míry svých pozemků přispívati k náhradě škod zvěří spůsobených; pak úvahy o některých předlohách zákonů týkajících se samosprávy (o zemské přirážce k dani z lihu, o stavebním řádu pro Prahu, o úpravě poměru obecního statku, o myslivosti).

Österreichische Zeitschrift für Verwaltung (vydavatel Dr. Karel rytíř *Jäger*). Roč. XXXIII., Vídeň 1900. — Z větších článků původních uvádíme: Otto *Mayr*: Über die socialen Aufgaben der Städte; dovozuje zákonné oprávnění obcí k opatřením sociálně politickým i nad míru povinností, jež jim ukládají zákony chudinské; jako hlavní obory této působnosti obcím doporučuje autor prostředkování práce veřejné v dobách nouze, pojištění pro případ prázdně a ztráty zaměstnání, zřizování kolonií dělnických, policii bytovou a opatření assanační, péči o duševní a mravní potřeby dělnictva, především pak péči o vlastní zřízence obecní; k tomu se pojí článek téhož autora: Socialaltruistische Probleme. — Dr. Arnold *Lehmann*: Beiträge zur Geschichte des österr. Forstrechtes. W. *v. Laschan*: Das neue Jagdkartengesetz für Krain. Dr. Moriz *Caspaar*: Der Entwurf eines Fischereigesetzes für Steiermark; předloze zákona vytýká se tu, že příliš hájí zájmů rybářství na újmu podnikání průmyslového. Petr *Steinböck:* Die differenzielle Bemessung der Zuschläge zu den direkten Steuern, odsuzuje fin. zákon dolnorakouský z r. 1899, jímž ustanovena pro jednotlivé třídy daně výdělkové různá výměra zemské přirážky. Jak. *Soušek:* Das Ausweisungsrecht der Gemeinde, ukazuje, jak vypovídací právo obce nemělo od původu jiného účelu, než aby jím obec zameziti mohla nabytí práva domovského, jak zákonem o právu domovském z r 1863 právo toto pozbylo smyslu a teprv novellou k zákonu tomu z roku 1896 stalo se zase praktickým. Policejní povahy toto vypovídací právo obcí nikdy nemělo. — Jos. *Glos*: Die Vieldeutigkeit des Begriffes Sicherheitsbehörde in unseren Gesetzen u. die zweifelhafte Competenz der landesfürstl. und der Communalbehörden. — Ostatně z obsahu ještě uvádíme: Jos. *Glos*: Abgaben von Lotterieunternehmungen und ähnl. Spielen u. die Einkommensteuer von Loosgewinn, dovozuje, že výhry tyto nejsou předmětem daně důchodové Dr. Emil *Beck:* Über die Verjährung im polit. Strafverfahren. Dr.

Joh. *Bousek*: Die rechtl. Eigenschaft des sog Grundwassers. Dr. Al. *Tischler*: Gewerbeberechtigungen als Pfandobjecte; dovozuje nepřípustnost ve mnohých případech a neúspěšnost exekuce na živnosti dle nového exekučního řádu. Dr. *Mayrhofer von Grünbühel*: Die Minoritätsschulen. Dr. *Buchmüller*: Wer ist gesetzl. Vorsitzender der Wahlkommission bei den Wahlmännerwahlen f. den Reichsrath in der V. Curie?

Blätter für Selbstverwaltung (vydavatel Dr. St. Licht v Brně). XI. roč. 1900; časopis ten slouží hlavně zájmům společenstev zemědělských. —

V Německu vyšla zajímavá studie prof. *Arndta, Können Rechte der Agnaten auf die Thronfolge nur durch Staatsgesetz geändert werden?* (v Berlíně, 48 str.), ve které autor na základě práva knížat německých za trvání staré německé říše, i dle dalšího vývoje aspoň do r. 1848 (v souhlasu s ideou dědičné monarchie) dokázati hledí, že zákon státní nemohl dotknouti se nástupnického práva agnátů bez jejich svolení, neb aspoň bez předchozí změny zákonů domácích. Dále soudí, že ani ústavními listinami jednotlivých německých států toto stanovisko není změněno; že tedy v žádném případě nesluší agnátu právo odnímati bez jeho svolení; zároveň musí při tom dojíti buď jen ke změně zákona domácího, aneb obou: domácího i státního (pokud totiž sněmu výslovně byla přiznána ústavní příslušnost k měnění řádu posloupnosti). Tyto dedukce o platnosti domácích zákonů opírá autor hlavně o politický t. zv. monarchický princip, tak jako by mocnář byl vlastně fideikomisním držitelem s átního panství. Avšak sotva stačí zatlačiti panující náhled juristický, že mocnář je spíše nejvyšší orgán státu, nestojící nad státem a jeho zákonodárstvím, a že tudíž také práva agnátů jsou povahy veřejné a podřízena zákonu státnímu; jestliže jsou zabezpečena ústavou, zase ústavou mohou býti změněna. — Týž prof. *Arndt* také studií: *Über deutsches und preussisches Verordnungsrecht* (Arch. für öff. R. XV., str. 336 sl.) vystoupil proti spisu prof. *Anschütze*, Die gegenwärtigen Theorien über den Begriff der gesetzgebenden Gewalt u. den Umfang des königl. Verordnungsrechts nach preuss. Staatsrecht (v Tubinkách 1900, str. 94). Kdežto Anschütz ve shodě s panujícím míněním dovozuje, že panovník t. zv. samostatná nařízení právní obmezující osobní neb majetkovou svobodu) vydati může ve spůsobě nařízení správního toliko na základě formalného zmocnění zákonného (při čemž také zákony doby předkonstituční podobná zmocnění mohou poskytovati), — Arndt opět na základě principu monarchického míní, že mocnář, jakožto středisko vší moci státní, jen potud jest obmezen, pokud to ústavou vysloveno, a že ani ústavní listinou pruskou (týkající se zákonodárství ve smyslu formalním) není mu zabráněno, nadále vydávati předpisy právní o předmětech méně důležitých; taková jest aspoň státní praxe, obecně platná. — V podobném směru jako Arndt, kráčí také *Glatzer, Das Recht der provis. Gesetzgebung*, in Sonderh. nach preuss. Staatsrecht (ve Vratislavi 1899, str. 112), jenž dokazuje, že v Prusku t. zv. nařízení z nouze zastupují zevně i vnitřně zákon (a to proti panujícímu náhledu i tam, kde ústava odkazuje k cestě zákonodárné), a že také mohou měniti stávající zákony, vyjímajíc jedině listinu ústavní; kontrasignatura všech ministrů není vždy nutna (ač všichni jsou odpovědni); když sněm odepře svého schválení, prozatímný zákon pozbývá platnosti, avšak prý teprve vyhlášením král. odvolání. — Téhož předmětu týče se i *Hatschek, Der Ursprung der Nothverordnung* (1899), jenž ukazuje, že instituce nařízení s prozat. mocí zákona v Německých státech byla převzata z ústavního práva francouzského na základě nesprávného porozumění prvků anglických. Bližší referát o tom podal prof. Rieger v »Osvětě« 1900 (str. 147), kdež také stručně jsou vypsány osudy této instituce u nás v l. 1849—1899. — V »Osvětě« 1899 (str 1119) je též referát Riegrův o zajímavé rektorské řeči *Loeningově, Die Repräsentativverfassung im 19. Jahrh.* (v Halle 1899), a sice pod názvem: Nynější stav parlamentarismu; z jiné stránky týče se téhož předmětu přednáška *Ofnerova*, Die Gefahren des Parlamentarismus für das Recht (Jur. Bl. 1900, č. 51).

V poslední době vyšly tři spisy věnované všeobecné nauce státní: *Rehm* Hermann (prof. v Erlangách), *Allgem. Staatslehre*, Freiburg i. B. 1899, str. 360; *Jellinek* Georg (prof. v Heidelbergu), *Allgem. Staatslehre*, Berlín 1900, str. 726; *Schmidt* Richard (prof. ve Freiburgu v B.), *Allgem. Staatslehre*, I: Die gemeinsamen Grundlagen des polit. Lebens, Lipsko 1901, str. 292. První spis vydán ve sbírce Handbuch des öff. Rechts od Marquardsena a Seydla (kde od téhož spisovatele roku 1896 vyšla již Geschichte der Staatsrechtswissenschaft); druhý tvoří prvý svazek většího díla: Das Recht des modernen Staates; třetí vychází ve sbírce Hand- u. Lehrbuch der Staatswissenschaften od Frankensteina a Heckla. K spisům těm se vrátíme. — Soustavu ústavního i správního práva říšského podává nejnověji Adolf *Arndt*, prof. v Halle (nyní v Královci), *Das Staatsrecht des deutschen Reiches*, Berlín 1901, str. 792; týž také napsal státní a správní právo pro *Birkmeyerovu*: Encyklopaedie der Rechtswissenschaft (1901). Z 6 populárně vědeckých přednášek v Rostocku vzešla knížka prof. Jindř. *Geffckena*, *Die Verfassung des Deutschen Reichs*, Lipsko 1901, str. 124. Stručný výtah z větší příruční knihy podává (po způsobě katechismů) v 6 vyd hrabě *Hue de Grais*, *Grundriss der Verfassung und Verwaltung in Preussen und dem deutschen Reiche* (Berlín 1901, str. 118). — P. *Kloeppel* vydal 1. svazek díla: *Dreissig Jahre deutscher Verfassungsgeschichte* 1867 1897, ve kterém vypisuje založení říše 1867—1871 a »léta práce« 1867—1877 (Lipsko 1900, str. 494) Příručný výběr zákonů v tom ohledu je podán Vilémem *Altmannem*, *Ausgewählte Urkunden zur deut. Verfassungsgeschichte seit 1806*, ve 2 dílech (Berlín 1898, str. 312 a 213); druhý díl obsahuje hlavní zákony počínaje rokem 1867 (až do zákona o něm. loďstvu z r. 1898). Týž vydal také zvláště *Ausgew. Urk. zur brandeburgisch-preuss. Verfassungs- und Verwaltungsgesch.*, ve 2 dílech (Berlín 1897, str. 246 a 316), kdež ve 2. díle jsou obsaženy zákony z 19. století (až do řá u pro venkovské obce 7 východních provincií pruských 1891). Ústavní listinu pruskou s úvodem a kommentářem zvláště vydal ve 4. vydání: *Arndt*, *Die Verfassung-s Urkunde für d. preuss. Staat* (Berlín 1900). *BR.*

Z časopisů: *Zeitschrift f. d. Privat- u. öff. Recht der Gegenwart* (Grünhut), XXVII: *Hatschek*, Der Ursprung der Nothverordnung, ein Beitrag zur Receptionsgeschichte des engl. Staatsrechts; *Lahner*, Zeugnispflicht und Immunität; *Varenius* (Upsala), Die schwedisch-norwegische Union (proti *Bernatzikovu* pojednání v roč. XXVI.: Verfassungsstreit zw. Schweden und Norwegen).

Zeitschrift f. Volkswirt, *Soc. Pol. u. Verw.* (v. Böhm-Bawerk, Inama-Sternegg, Plener), IX.: *Seidler*, Die Reform des öst. Wasserrechts; *Tezner*, Das Administrativverfahren u. seine Reform.

Archiv f. öffentl. Recht XV. (1900) obsahuje (mimo právo mezinárodní): *Damme*, Das Geltungsgebiet der deutsch. Patent- u. sonstigen gewerbl. Ausschlussrechte. *von Frankenberg*, Die Doppelversicherung. *Preuss*, Die staatliche Bestätigung der Mitglieder städt. Schuldeputationen nach preussischem Recht. *Frormann*, Die zur Zeit suspendirten Vorschriften der preuss. Verfassungsurkunde vom 31. Januar 1850. *Stoerk*, Die unbefugte Auswanderung und das deut. Personenstandsregister *Apt*, Die Rechtsnatur der in Arbeitsordnungen vorgesehenen Strafen. *Arndt*, Über deut. u. preuss. Verordnungsrecht; e. Erwiderung an H. Prof. D G. Anschütz. (*Nöldeke*, Die Berathung u. Verkündung der Entscheidungen im Civilprozess.) *Schellhas*, Die Terminologie des Rechts. *Mayer* Otto, Eisenbahn- u. Wegerecht, an einem Rechtsfalle erläutert. *Perels*, Die Zulässigkeit u Bedeutung geheimer Plenarverhandlungen des deut. Reichstages. (*Klein* Max, Die Verbürgung der Gegenseitigkeit im Sinne des das Armenrecht betreff. § 114 der deut. Civilprozessordnung.)

Jahrb. f. Gesetzg., *Verwalt. und Volkswirtschaft im Deut. Reich* (h. v. Schmoller), XXIV, 1900; v 1. svazku: *Preuss*, Zur Methode jurist. Begriffs-

construction (proti spisu *Hatschkovu*: Die Selbstverwaltung in polit. u. jurist. Bedeutung, 1898); v 3. svazku: *Lotz*, Politische Beamten in Preussen? s dodatkem od *Schmollera*.

Annalen des Deut. Reiches (Hirth), XXXIII: *von Seydel*, Vorträge aus dem allgem. Staatsrecht (dokončení); *Zeunert*, Regentschaft u. Vertretung des Staatsoberhauptes; *Rehm*, Der Beamtenbegriff des bürg. Gesetzbuches u. seiner Nebengesetze (přednáška): *Müller*, Geheime Reichstagssitzungen; *Rosenberg*, Die Sanction der Reichsgesetze.

Deutsche Juristenzeitung, V. (1900): *Loening*, Der Einfluss des B. G. B. auf das Verwaltungsrecht; *Laband*, Die Reform des Wahlrechtes in Belgien; *Arndt*, Allgemein Wichtiges aus dem preuss. Komptabilitätsgesetze; *Jebens*, Das preuss. Oberwaltungsgericht (k 25 l. jubileu); *Mannhardt*, Die Prüfung der Rechtsgültigkeit von Verordnungen durch den Richter. Také v hovorně pojednává se o časových otázkách (tak o pojednávání o cís. řečech na sněmě říšském, o vyloučení veřejnosti při jeho rokování, o ztrátě poslaneckého mandátu při zahájení řízení konkursního a j. v.)

Verwaltungsarchiv (Red. Schultzenstein u. Keil) VIII. (1899/1900), a IX. seš. 1—3: *Bornhak*, Das Verwaltungsrecht in Preussen unter der Herrschaft des bürg. Gesetzbuchs (seš. 1, vyšlo též samostatně, str. 94). *Tezner*, Die deutschen Theorien der Verwaltungsrechtspflege; eine kritisch-orientirende Studie (seš. 3—4, 5—6; i IX., seš. 2—3, dosud neukončeno). *Ebner*, Die Rechtsverhältnisse der städt. Gemeindebeamten in Preussen (seš. 3—4; IX. seš. 1). *Schultzenstein*, Die Verwaltungsklage gegen wiederholte polizeiliche Verfügungen (IX., 1). *Schultzenstein*, Zum 20. November 1900 (IX., 2—3; k 25 l. jubileu pruského vrchního soudu správního). V oddílu věnovaném zákonodárství nacházíme výklad *Ihnenův* k zákonu vyvlastňovacímu z 11. června 1874, *Rosinův* o novelle k pojišťování úrazovému z 30. června 1900, zprávu *Schultzensteinovu* o správním soudnictví ve vévodstvích Coburg a Gotha, *Klössellovu* o saském vrchním soudu správním, *Schultzensteinovu* o správním soudnictví v král. Saském

Preussisches Verwaltungsblatt vydal zvláštní číslo k 25 l. jubileu vrchního soudu správního dne 20. list. 1900 (XXII., č. 7). Tu *Nöll* podává skizzu: Zur Geschichte des Oberverwaltungsgerichts; *Jebens*, Erinnerungen u. Anderes aus 21 Jahren oberverwaltungsrichterl. Dienstes; Prof. *Zorn*, Verwaltg. und Verwaltungsrechtspflege; Prof. *Anschütz*, Allgemeine Begriffe u. Lehren des Verwaltungsrechts nach der Rechtsprechung des Oberverwaltungsgerichts; *Kappelmann*, Das Oberverwaltungsgericht u. die Praxis der Gemeindeverwaltung. Dále podávají se krátké oslavné příspěvky z kruhu právovědců, jež napsali z Bavorska: Piloty, Rehm, von Seydel, von Stengel, z Virtemberska: Jolly, z Badenska: Hatschek, Jellinek, Rosin, Walz, z Elsaska-Lotrinska: Laband, Otto Mayer, z Pruska: Arndt, Bornhak, Brie, Haenel, Kohler, Leidig, E. Loening, Stoerk; (v násl. č. 8 ještě dodatek ze Saska). Číslo zakončují data o veškerých členech vrchního správního soudu.

Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger (dir. Larnaude), VII., 1900, seš. 1—5: *Deslandres*, La crise de la science politique (seš. 1—3, pojednává též o sociologické a juridické methodě); *Artur*, Séparation des pouvoirs et séparation des fonctions (seš. 2—5); *Barckhausen*, Montesquieu et les »Considérations sur la grandeur des Romains« (seš. 4); *Posada*, La doctrine des personnes sociales (tamže). (Politickou kroniku rakouskou podává *Hantich* v č. 1 a 3.)

Przegląd prawa i administracyi, XXV., (1900): *Rostworowski*, Austryacka Izba panów (34, 130, 197); *Gargas*, Budżet i kredyt publiczny (272, ke spisu: *Milewski*, Budżet i kredyt publiczny, Krakov 1898).

Czasopismo prawnicze i ekonomiczne, I., (1900) přináší v seš. 1—2 i 3—4 přehled časopisů z oboru práva státního a politického, jejž podává *Rostworowski*.

Mjesečnik pravničkoga družtva u Zagrebu, XXVI., (1900): *Hoholač*, Pojam upravne obćine i odnošaj njezin spram državne vlasti, vrsti obćina, te njihova organizacija (73, 129); *Krišković*, Viši nadzor nad upravom (385); (*Novak*, Narodnost kao pravni pojam, o studii Herrnrittově v Grünhutově časopisu XXVI.); *Hoholač*, Upliv forme države na razvoj upravnoga prava u obće, a napose u austro-ugarskoj monarkiji. *R.*

Literatura k otázce finsko-ruské.

1. *Der ausserordentliche finnländische Landtag 1899.* Die Antwortschreiben der Stände auf die kaiserlichen Vorlagen über die Umgestaltung des finnländischen Heerwesens. Herausg. v. Dr. Fr. *Arnheim*. Leipzig, Duncker-Humblot, 1900. XIV + 344 str. — 2. *Ein Beitrag zur Beurtheilung der staatsrechtlichen Stellung des Grossfürstenthums Finnland.* Die wichtigsten Ergebnisse der Schrift des Prof. Dr R. *Hermanson*: Finlands statsrättsliga ställnig. Leipzig, Duncker-Humblot, 1900. 76 str. — 3. B. *Getz*, *Das staatsrechtliche Verhältnis zwischen Finnland und Russland.* Leipzig, Duncker-Humblot, 1900. 51 str. — 4. C. *Bornhak*, *Russland und Finnland.* Ein Beitrag zur Lehre von den Staatenverbindungen. Leipzig, Duncker-Humblot, 1900. 57 str. — 5 *Das Recht Finnlands und seine Wehrpflichtfrage.* Eine kurze aktenmässige Betrachtung von einem finnländischen Juristen. Leipzig, Duncker-Humblot, 1900. 60 str. — 6. L. v. *Bar*, *Der Burenkrieg*, *die Russificirung Finnlands*, *die Haager Friedensconferenz.* Hannover, Helwing, 1900. 61 str. — 7. *Die finnische Frage.* Ein Gutachten. Prof. J. *Oppenheim* (Leiden), W. *Reiger* (Groningen), J. de *Louter* (Utrecht), L. de *Hartog* (Amsterdam). Archiv f. öffentl. Recht (Dr. P. Laband, Dr. O. Mayer, Dr. F. Stoerk), 15. Bd. 1900, 3. Heft. — 8. Prof. Dr. *Rehm*, *Finnland und Russland* (Deutsche Juristenzeitung, V. Jhrg. 1900, Nr 22.) — 9. *Neuere Litteratur über finnländische Verfassungsfrage* (Schmoller's Jahrbücher f. Gesetzg., Verw. u. Volksw., 24 Jhrg., 1900, 4. Heft). — 10. *La situation politique de la Finlande* (sine aut.) v Revue de droit intern. et de législ. comparée (T. M. C. Asser, R. Jaequemyns, J. Westlake, E. Nys, E. Rolin), 32. année, 1900, Nr 1. 2. — 11. J. R. *Fisher*, *Finland and the Tsars 1809—1899.* London, Arnold, 1899. 269 str. — 12. *Къ обсъщенію Финляндскаго вопроса.* Перев. со шведскаго. Berlin, Behr, 1900. 85 str.

Státoprávní konflikt ruskofinský zavdal v r. 1899 a 1900 podnět k četným publikacím příležitostným rázu státovědeckého i politického. Finsko opírá své zvláštní státoprávní postavení o slavné stvrzení finských základních zákonů (z doby švédské), vydané carem Alexandrem I. r. 1809 stavovskému sněmu v Borgo po výbojném zabrání země a složení přísahy věrnosti. Dle běžného mínění, které též u většiny ruských spisovatelů až do doby nejnovější (na př. Filosofov, 1898) shledáváme, stalo se Finsko r. 1809 zvláštním státem ústavním (gosudarstvo), byť i s ruským carstvím nerozlučně spojeným. Právní stav tento byl též všemi nástupci Alexandra I. na trůně ruském uznáván a šetřeno jeho. Máť Finsko vedle Ruska svůj základní zákon, své zemské zřízení, svou vlastní státní moc, své státní území, svůj lid (švedsko finský), své ústavní zákonodárství (stavovský sněm), vládu, správu, odlišné státní občanství, vojsko i finance. Moc vladařská však náleží carovi ruskému jakožto velkoknížeti Finska (dle práva posloupnosti na trůn ruský), jenž vykonává ji dle zemského zřízení finského. Car ruský jest rovněž nejvyšším velitelem vojska finského. Pokud jde o poměry zevní, tvoří Finsko s Ruskem státní jednotu, říši ruskou; záležitosti mezinárodní (válka, mír, smlouvy, zastoupení) jsou záležitosti říšské, jež opatřuje a řídí Rusko svými orgány pro celou říši.

Od r. 1890 počínají objevovati se na straně ruské soustavné pokusy směřující ku podstatné změně tohoto právního stavu, k tužšímu státoprávnímu přivtělení Finska a k oklestění jeho státní samobytnosti a ústavnosti. Někteří političtí a právničtí spisovatelé ruští, stoupenci ruského imperialismu (Ordin, Sokolskij, Korkunov, Jeleněv), dovolávajíce se autority prof. Fr. *Martense* (Völkerrecht, 1883 I., übers. v. Bergbohm) a právních názorů *Jellinka*, *Holt-*

zendorffa a *Riviera*, upírají Finsku povahu zvláštního státu, a dovozují jednak ze znění švedsko-ruské smlouvy o mír ve Fredrikshammu (1809), hlavně však z důvodů politických, že Finsko jest provincií přivtělenou (inkorporací), požívající z dobré vůle carovy jisté samosprávy, kterouž ovšem samodržec ruský nemůže býti pro vždy vázán.

Unifikační snahy ruské pokoušely se předem o jednotu v zřízeních peněžních, celních, poštovních; v posledních letech zasáhly však též základní instituce zemského zřízení finského. Bez předběžného slyšení finské vlády předložena byla mimořádnému sněmu finskému v lednu 1899 k pouhému vyjádření osnova nového zákona branného, příčícího se zásadně dosavadnímu vojenskému řádu zemskému. Dne 15. února 1899 pak vyhlášen byl, rovněž bez spolupodpisu finského sekretáře státního, carský manifest, jí ž zavádí se vůbec nový postup zákonodárný v příčině všech zákonů, jež dotýkají se všeobecných zájmů říše neb souvisí se zákonodárstvím ruským. Sněmu finskému má v těchto záležitostech, jichž určení in casu vyhraženo jest carovi, náležeti toliko votum consultativum.

Rozpor mezi obsahem manifestu, zabavujícího v značné míře ústavnost Finska a mezi dosavadním nerušeným právním stavem, věcné a podrobné rozklady finských stavů, obhajující státní postavení a zděděné instituce zřízení zemského — jsou předmětem spisů shora uvedených po stránce práva státního a mezinárodního. K samostatnému posouzení konfliktu dobře hodí se zvláště sbírka pramenů a listin vyd. Arnheimem (l. cit. č. 1.) neb podobná snůška jazykem francouzským vydaná: *Diète de Finlande en 1899.* Réponse des États aux propositions impériales concernant le service militaire personel (Paris, Societé nouv. de librairie et d'édition, 1900); *La constitution du Grand-Duché de Finlande* (tamtéž 1900). Stanovisko finské po stránce právněhistorické i konstruktivní objasňují spisy shora uvedené č. 2—5. Ostatní probírajíce otázku finsko-ruskou z hledisk přímo nezúčastněných docházejí k výsledkům finskému názoru celkem příznivým.

Při té příležitosti ovšem zejména též důležitá předběžná otázka o povaze státoprávního poměru rusko-finského v souvislosti s theoriemi o státech složených jest obšírněji přetřásána. Přehled různých názorů dosavadních v literaturách finské, ruské, francouzské a německé podává stať v Revue de droit intern. (l. c. č. 10). Kromě výše jmenovaných publicistů a právníků ruských a německých, kteří spatřují ve Finsku toliko samosprávnou přivtělenou provincii, pokládá většina spisovatelů veřejného práva Finsko za stát byť i nesuverenní, tvořící s Ruskem unii reální. Tak na př. *Michelin* (Staatsrecht des Grossfürstenthums Finnland v Marquardsenově Handb. d. öff. Rechtes d. Gegenwart IV., II. 1.), *Čičerin*, B. *Sergějevič*, A. V. *Romanovič-Slavjatinskij*, J. *Engelmann*, *Geffcken-Heffter*, J *Brie*, v. *Bar* (l. c. č. 6). Jiní opět upírají státoprávnímu poměru rusko-finskému ráz unie personální i reální, a dovozují, že jest tu státní jednota sui generis. *Bornhak* (l. c. č. 4) pokládá státoprávní akt z r. 1809 za neúplnou inkorporaci, Finsko za stát s rozpoltěnou státní mocí, vnitř samostatný, v zevních záležitostech s Ruskem státní jednotu tvořící. Dle názoru předního finského právníka *Hermansona* (cit. spis č. 2) jest »Finsko jakožto autonomní stát mající vlastní ústavu (konstituci) spojeno s carstvím v jednu říši, kteráž tvoří stát složený, v němž ruský car oprávněn jest, vykonávati práva suverennity v záležitostech říše; kromě toho mu náleží býti velkoknížetem Finska a míti v této vlastnosti nejvyšší moc v této zemi, jakž dána jest zákony země.« Podobně soudí B. *Getz* (l. c. č 3) a dobrozdání (l. c. č. 7): »ruská říše jest složený stát, jenž po stránce práva mezinárodního tvoří jediný nedílný mezinárodní právní subjekt, státoprávně však sestává ze dvou nerovných dílů, jež sloučeny pod jednou korunou spravovány jsou každý dle vlastních zákonů a nařízení, a kdež kromě toho jedna část zároveň má výhradné právo, zastupovati složený stát jakožto osobnosť právní a opatřovati jeho zájmy mezinárodní.«

Zvláštní odchylnou konstrukci poměru finsko-ruského podává prof. *Rehm* (l. cit. č 8). Uznávaje Finsko za stát s omezenou mezinárodně-právní spůso-

bilostí k jednání, nepokládá je za stát samostatný, nýbrž za stát vedlejší, podřízený státu vrchnímu, hlavnímu — carství Ruskému. Naproti Finsku má vladař hlavního státu zvláštní práva jakožto car ruský. Manifest z roku 1899 jest právoplatný, ač odporuje interesům a zemskému zřízení Finska; vydán byl císařem, držitelem státní moci vrchní (srv. analog. poměr říšského zákonodárství německého k Elsasku-Lotrinsku). Jakožto císař jest ruský panovník vladařem absolutním, jenž z právomoci vladařské státu nadřaděného upravil působnosť sněmu státu vedlejšího bez jeho souhlasu.[1])

K doplnění literatury o otázce finsko-ruské buďtež ještě uvedeny spisy: *Schybergson*, Geschichte Finnlands Deutsche Bearbeitung v. Fr. Arnheim, Gotha, 1895. — *Hermanson*, Finlands statsrättsliga ställnig. Helsingfors, 1892. — *Danielson*, Finlands inre självständighet, 1892; Finlands Vereinigung mit dem russischen Reiche. Helsingfors, 1891. — *Г. Борениусъ*, Акты для выясненія политическаго положенія великаго княжества Финляндскаго. Гельсингфорсъ, 1890. — D. *Filosofoff*, Finland och Rysland (šved. překlad z ruského), Helsingfors, 1899. — *Delpech*, La question finlandaise v Revue génér. d. dr. intern. public, 1899. — *Nisbeth Bain*, Finland and the Tsar ve Forthnigthly Review, 1899 — Dr. J. N. *Reuter*, Russia in Finland v Nineteenth Century, 1899. — J. *Westlake*, The case of Finland v National Review, 1900. — Van der *Vlugt*, Le conflit finlandais. Paris, Éd. de l'Humanité nouvelle, 1900. — B. *Minzes*, Staatsstreich in Finnland und national- russische Eroberungspolitik. Berlin 1899. — *Pro Finlandia*. Les adresses internationales à S. M. l'Empereur-Grand-Duc Nicolas II. Stockholm-Berlin, 1899.

Dr. J. Trakal.

Mezinárodní právo

Revue de droit international et de legislation comparée (red. T. M. C. Asser, Rolin Jaequemyns, J. Westlake, E. Nys, Ed. Rolin) II. série, T. II. (32. année) 1900. No. 1—6. Bruxelles. — Ze statí všeobecného rázu obsažených v posledním ročníku tohoto pečlivě redigovaného časopisu uvádíme předem úvahu prof. university Athenské G. *Streita*: *Les grandes puissances dans le droit international*, kteráž v podstatě srovnává se s názory, jež v předešlém ročníku (1899) projevil E. *Nys* v článku · *Le concert européen et la notion du droit international.* V mezinárodní politice 19. století vystupuje stále více a více v popředí skupina velmocí evropských, jakožto skupina vládnoucí a rozhodující ve společnosti států. Zjev tento jest v rozporu s principem rovnosti všech států, i jde o to, je-li hegemonie hexarchie evropské principem právním, zárodkem jakési aristokratické organisace společnosti mezinárodní. Oba spisovatelé uvedených statí, hledíce k zájmům menších a slabších států, to popírají a dovozují, že právo suverenity a rovnosti všech států v poměrech mezinár. jest právo základní, absolutní a nezadatelné. Právu tomu příčí se zásadně jakákoliv donucovací a rozhodující moc několika velmocí. Jest to organisace a převaha rázu politického, nikoliv právního.

Ern. *Nys*, *Un chapitre de l'histoire de la mer*, sleduje vliv velikých moří na dějiny mezinárodního práva a civilisace vůbec. Starověk a středověk jest obdobím moře středozemního, v němž vyvinuly se staré právní obyčeje námořního práva evropského. Dobu tu zakončují zámořské objevy koncem 15. stol., i lze pak mluviti o éře atlantické. V nejnovější době oblasť oceánu tichého vystupuje v popředí. — V jiném pojednání: *Notes sur la neutralité*, týž spisovatel pojednává o dějinách a formách neutrality po stránce historické a literární v souvislosti s ethickou theorií legitimity války i doličuje, že neutralita jsouc jakožto fakt stejného stáří s válkou, jest institucí právní teprve

---

[1]) Výkladům *Rehmovým* odporuje nyní zvláště prof. *Hermanson* z Helsingforsu v Deutsche Juristenzeitung 1901 č. 2.

v posledních stoletích. Ze zvláštních druhů neutrality probírá pak podrobněji zejména t. zv. stálou neutralitu, kteráž objevuje se teprv počátkem 19. stol. v právu mezinárodním (Malta, Švýcary, Krakov, Belgie, Lucembursko, Congo), majíc hlavní příčiny své ve vzájemné řevnivosti převládajících velmocí evropských. — Do téhož oboru spadá stať Fr. *Bajera*, *Navires de guerre et ports neutres*, zabývající se otázkou, mají-li v době války válečné lodi připuštěny býti do neutrálních přístavů. Institut práva mezinárodního přijal v této příčině r. 1898 zásadu zavřených přístavů a v témž smyslu projeveno bylo i přání konference Haagské (1900). B. navrhuje revisi a modifikaci přijaté zásady ve smyslu principu přístavů otevřených aspoň pro jisté případy a s přesným omezením časovým (dle reglementu dánského).

H. C. R. *Lisboa*, *Du service consulaire*, uvažuje de lege lata i ferenda úkony konsulů (správní, notářské a soudní), požaduje pro úřad konsulární odborné vzdělání diplomatické, ale též výsady a imunity diplomatických osob (osobní i úřední, incl. částečné exterritoriálnosti a výjimky daňové i jurisdikční). Rovněž nepřeje zásadnímu různění mezi konsuly obchodními a konsuly z povolání, zvláště pokud onino jsou příslušníky státu, jehož zájmy zastupují.

Šíření zásad evropského práva mezinárodního u států asijských dokládá H. *Harburger* některými případy z čínsko-japonské války (1894—95) ve stati: *Du manque de parole des prisonniers de guerre* (dle prof. japonské námořní akademie S. Takahashi).

Ch. *Descamps*, *Conférence internationale de la paix: Règlement pacifique des conflits internationaux*, uveřejňuje v plném znění zprávu třetí komisse konference Haagské (1900) o úpravě mezinárodního soudu rozhodčího (otištěno z officielní publikace nizozemského ministerstva zevních záležitostí: Conférence internationale de la paix, La Haye, 1899). K této stati (resp. ku *konferenci Haagské*) jakož i k pojednání J. *Westlake-a* (prof. university Cambridgeské): *L'Angleterre et les républiques Boers*, vrátíme se při jiné příležitosti.

L. v. *Bar*, *Observations sur les principes du droit international concernant les impots notamment les doubles impositions*, probírá otázku zdanění po stránce mezinárodní, kterouž zabývá se právě též zvláštní komisse institutu práva mezin. a jejíž řešení stíženo jest souvislostí otázky právní s úvahami slušnosti, fiskální praxe a s poměry národohospodářskými. B. přikazuje daně reální (z nemovitostí a živností) státu rei sitae, daně osobní (zvláště důchodové) státu domicilii. Dvojí zdanění odůvodněno jest z důchodu plynoucího z nemovitostí neb podniků výdělkových, zdaněných již daní reální dle zásady naduvedené ve státě jiném. Daň dědická připadnouti by měla státu, jehož příslušníkem byl zemřelý v době úmrtí. B. ostatně připouští četné modifikace výjimečné těchto zásad.

Poměrná část článků Revue d. d. int. vztahuje se k otázkám soukromého práva mezinárodního P. de *Paepe*, *De la loi applicable à l'état, à la capacité et aux meubles des étrangères*, srovnává zákonodárství francouzské, belgické, italské a německé, a vyslovuje se v příčině stavu a právní spůsobilosti cizinců pro užití zákona státu, jemuž přísluší (nikoliv lex domicilii). Totéž by mělo platiti o věcech movitých, pokud jsou universitates, kdežto ohledně věcí ut singuli by nastoupila lex domicilii. — M. L. *Olivi*: *Le projet néerlandais de programme pour la troisième conférence de droit international privé.* Holandská vláda vypracovala a předložila vládám ostatním návrhy k třetí konferenci o mezinárodním právu soukromém (v Haagu 1900) týkající se otázek manželství, rozvodu a rozloučení a dědické posloupnosti. O. posuzuje návrhy ty příznivě a doporučuje je k poradě. — A. *Pierantoni*, *De l'exécution des sentences arbitrales en France*, uvažuje otázku výkonu cizích rozsudků rozhodčích (případ princezny del Drago 1899) i souhlasí s nejnovější praxí francouzskou, kteráž posuzuje nálezy rozhodčí per analogiam rozsudků soudních. — J. *Péritsch*, *Un cas de naturalisation collective en dehors de toute cession de territoire* (případy hromadné naturalisace dle konsulární konvence turecko-srbské (1896) následkem smlouvy Berlínské 1878.)

Z ostatních statí uvádíme ještě: Kaarlo *Ignatius*, *Le ministère public et la theorie pénale* (všeobecná studie o povaze a důvodu práva, deliktu, trestu, trestního processu a úkonech státního žalobce); A. *Nerinck*, *La constitution de la république fédérative des colonies anglaises en Océanie* (nová ústava federace australsko-anglické pod korunou velkobritskou: Queensland, New-South-Wales, Victoria, South- a West-Australia s příslušnými ostrovy, dle aktu parlamentu anglického z r. 1900); Y. Effendi *Vazzidi*, *La propriété immobilière en Turquie et l'art. 1737 du Medjellé* (různé formy nemovitého vlastnictví v Turecku dle nového zákona občanského). M. *Kovalevsky* podává zajímavý příspěvek k dějinám konstitučního zřízení (*La constitution Vénetienne jugée par les publicistes des XVI., XVII. et XVIII. siècles*; É. *Mocquart* příspěvek k seznání zákonodárství amerického (*La nouvelle loi fédérale des États-Unis sur la faillite*). Kromě těch obsahuje ročník v každém čísle bibliografické a j. drobnější zprávy. *Dr. J. Trakal.*

Archiv f. öff. Recht, XV (1900) přináší v 1. seš: Prof. Dr. L. v. *Bar*, Neue Principien u. Methoden des internationalen Privatrechtes, kritické to úvahy o názorech obsažených v novějších pracích Jos. *Jitty*: La méthode du droit internat. privé (v Hágu, 1900); Das Wesen d. intern. Privatrechtes (Arch. f. öff. Recht, XIV), E. *Zitelmanna*, Internationales Privatrecht (v Lipsku, 1897—98) a Fr. *Kahna*, Über Inhalt, Natur u. Methode des intern. Privatrechtes (Jena, 1899). V seš. 4. odpovídá zas Amsterdámský prof. J. *Jitta*, Alte u. neue Methoden des intern. Privatrechts. — *Zeitschrift f. intern. Privatr. u. Strafr.* IX (1899): G. *Walker*, Zur Verlassenschaftsabhandlung nach in Oesterreich verstorbenen Ausländern; C. *Barazetti*, Die örtlichen Grenzen der neuen österr. Civilprocessgesetze; M. *Klein*, Das deutsche Reichsgericht u. die österr. Executionsordnung. — *Czasopismo prawnicze i ekonomiczne*, I (1900): Dr. St. *Wróblewski*, Austrya a berneńska umowa o międzynarodowej ochronie praw twórców (seš. 3 a 4). *Dr. J. Trakal.*

Prof. Dr. Aug. *Pierantoni, Die Fortschritte des Völkerrechtes im XIX. Jahrhundert.* Übers. v. Dr. Fr. Scholz. Berlin, F. Wahlen, 1899. VI. + 132 str. Nejnovější tato publikace znamenitého stoupence skoly Manciniovy v Italii jest sepsána ve vzletné formě úvodní řeči k zahájení akademického roku 1898/99 na universitě »Sapienza« v Římě. Předeslav krátký mistrný přehled vývoje práva mezinárodního až k počátku 19. stol. (str. 1—46), zabývá se P. pak zejména soustavou mezinárodní založenou na umělém díle Vídeňského kongresu a reakcí svobodářskou i národnostní, na kteréž měla Italie nemalý podíl, až do kongressu Berlínského 1878 (str. 47—106). Zároveň sledovány jsou ve velkých rysech a v souvislosti s udalostmi politickými pokroky práva mezinárodního docílené zejména kongressem Vídeňským (1814) a Pařížským (1856). Kdežto v této části spisu hleděno jest předem k postupnému pokroku principu národnostního, věnována jest kapitola závěrečná (str. 107—132) ostatním závažným zjevům v oboru právních poměrů mezinárodních (Ženevská konvence. Bruselská konference 1874, neutralita Švýcarska, Belgie, Lucemburska, Conga, průplavu Suezského, rozšíření smluv mezinárodních všeho druhu, kolonisace, konsulární soudnictví na východě, založení a práce institutu práva mezinár., konferencí interparlamentních, mezinárodní soudnictví rozhodčí, pokroky soukromého práva mezin. a j). P. jest otevřeným a horlivým zastancem zásad italské školy práva mezinárodního, jejíž dějiny druhdy napsal (Geschichte d. italien. Völkerrechtsliteratur, übers. v. Dr. L. Roncali, Wien, Manz, 1872), zásady non-intervence a principu národnostního. Jeho náčrtek dějin práva mezinárodního v uplynulém století svědčí opět o výtečném peru historickém. *Dr. J. Trakal.*

A. *Pillet: Recherches sur les droits fondamentaux des états dans l'ordre des rapports internationaux et sur la solution des conflits qu'ils font naître.* Paris, Pedone, 1899. 107 str. Studie tato zabývá se nejzávažnějšími otázkami

theorie práva mezinárodního; jaká jsou základní práva států, jaký pořad jich, jakým způsobem sluší řešiti rozpory, jež při jich výkonu vznikají? Názory spisovatele (prof. právnické fakulty Pařížské a redaktora »Revue générale de droit international public«) odchylují se namnoze od běžné nauky o t. zv. základních právech států (zachování, neodvislosti, rovnosti a j.), kteráž po jeho soudu nemá valné ceny. Zvláště konstrukci domnělého t. zv. práva neodvislosti odbývá P. břitkým rozborem kritickým. Život mezistátní vyvinul se z týchž potřeb a poměrů jako život státní; mezi státy není neodvislosti, nýbrž jest tu naopak vzájemná odvislost (interdépendance). Právo mezinárodní stanoví zevní podmínky států a jich suverenity ve vzájemných jich poměrech Konflikty mezinárodní jsou vždy konflikty suverenit (vnitřních i zevních) různých států v různých směrech, jichž řešení lze nejsprávněji dle P. provésti, porovnáváním zúčastněných interessů sporných a uznáním interessu závažnějšího, jakožto silnější veřejné povinnosti toho či onoho státu. Porovnávání takové předpokládá ovšem možnost třídění úkonů (interessů, povinností) států dle jich důležitosti, kteréž dosud věda mezinár. práva zanedbávala. P. navazuje na theorii Iheringovu (účel jest tvůrcem práva), probírá z tohoto hlediska celou řadu otázek p áva mezin. a pokouší se o roztřídění nejdůležitějších úkonů státu (jež jsou zároveň základní jeho práva a povinnosti) po stránce vnitřní i zevní (mezistátní). Předem jest to úkon zachování státu (území, populace, politické organisace, účastenství v mezinárodním životě, zachování mravní hodnoty národní), pak zajištění výkonnosti jistých základních institucí veřejných, jichž řízení náleží ve všech vzdělaných státech svrchované moci (udržení veřejného pořádku, zabezpečení volného uplatnění činnosti jednotlivců, konání spravedlnosti, správa veřejného majetku, protekce národních interessů v cizině), jisté další stále rostoucí úkony podružné (v příčině vyučování, obchodu, průmyslu a jiných poměrů hospodářských) a konečně uskutečňování pokroku, jehož jest státní společnost schopna (vývoj a zvyšování moci národní, získáváním území smlouvami a kolonisací, vzrůstem populace, prostředky politickými, zevním rozšiřováním styků mezinárodních). K úkonům států v tomto smyslu nečítá P. naproti tomu ani moc zákonodárnou, ani jus armorum, ani moc finanční, spatřuje v nich spíše toliko prostředky k jistým účelům, nikoliv účely samy.

Studie P-ova netýká se positivního práva nýbrž jak sám dokládá, té části nauky, jíž Grotius nazval právem přirozeným, čili filosofie práva mezin. Užití názorů těchto v soustavě práva mezinárodního způsobilo by dojista značné odchylky methodologické i systematické od dosavadních běžných učení v této větvi právní vědy. Poslední kapitola spisu poskytuje v této příčině některé zajímavé a nové výhledy. *Dr. J. Trakal.*

Dr. A. *Rivier: Lehrbuch des Völkerrechtes.* 2. verb. Aufl., Stuttgart, Enke, 1899. XV. + 469 str. Nové vydání knihy Rivierovy, tvořící IV. svazek Kirchenheimovy Handbibliothek des öff. Rechtes svědčí o její zvláštních přednostech, jež byly již při 1. vydání (1889) oceněny a obecně uznány. »Krásná mluva právnická, přesná, vyslovující to, co hodlá vyložiti a vyjadřující správně jasnou představu předmětu, ohromná znalost pramenů, veliká hojnost příkladů vzatých většinou z novověkých neb i současných dějin, stálé ověřování positivní povahy práva mezinárodního a fakta, factum ex quo jus oritur, odkazem na akty«, toť jsou dle posudku Rolina Jaequemynse (Revue de droit internat., 1889, č. 3 a 4) cenné vlastnosti díla belgického učitele práva mezinárodního řadícího se dobře ku učebnicím podobného rázu Dr. E. *Ullmanna:* Völkerrecht (Handbuch d. öff. Rechts v. Marquardsen I. II. 1. 2. Aufl. Freiburg i. B., Mohr 1898) a Dra. Fr. v. *Liszta:* Das Völkerrecht (Berlin, Haering 1898).

Hlavní rozvrh látky spisu jest: 1. všeobecné pojmy úvodní a dějiny práva mezinárodního, 2. státy, 3. území, vody mezinárodní a moře, 4. základní práva států a jich omezení, 5. zevní zastoupení států a formy mezinárodního obcování, 6. smlouvy, 7. spory mezi státy a jich vyřízení. — R. nedožil se vyjití druhého vydání, ač je ještě sám pečlivě připravil; vytištění opatřil přítel zesnulého prof. v. Bar v. Gottinkách. *Dr. J. Trakal.*

Politické hospodářství.

JUDr. František *Fiedler*, *Zemědělská politika*. Svazek I. a II. V Praze, 1899, 1900, nákl. J. Otty.

Česká literatura vědecká postrádala doposud soustavného pojednání o politice zemědělské, ačkoliv otázky agrárně politické jsou pro nás významu nad jiné důležitého. Již z tohoto důvodu bylo odhodlání prof. Fiedlera, napsati soustavný spis o politice zemědělské, pro odbornou literaturu naši i celý náš život veřejný význačnou událostí. Leží před námi zatím prvé dva svazky Zemědělské politiky; další, v nichž má býti pojednáno o úvěru pozemkovém a opatřeních zákonodárství a veřejné správy za účelem zlepšení technického postupu výrobního v zemědělství (o veřejné správě zemědělské v užším slova smyslu) autor připravuje. Zřejmým úmyslem autora bylo, aby spis jeho byl přístupen kruhům širším. Přehledná soustavnost, jasný sloh a jistý paedagogický ráz díla nasvědčují úplnému zdaru úmyslu autorova. Právě díla tak seriosního, střízlivého a nestranného bylo potřebí v dobách, kdy vysoko se dmou vlny stavovského hnutí zemědělského, nespoutaného posud v určitě vyhrazený tok, který jedině může dospěti cíle.

Ve svazku prvém pojednává autor o pojmu a oprávněnosti zemědělské politiky, o příslušnosti veřejných orgánů ve věcech zemědělských, i podává zajímavý přehled historického vývoje zemědělských poměrů v různých státech se zvláštním zřením k poměrům českým. Po těchto úvodních úvahách, zaujímajících prvé dva oddíly, přechází autor (v odd. III.) na zajímavou, avšak méně bezpečnou půdu otázek namnoze již časových. Nejprve zabývá se právním poměrem hospodáře k půdě. Pečlivě probírá vlastnictví k půdě a jeho vznik, jakož i povahu renty pozemkové. Se zralou střízlivostí posuzuje útoky proti soukromému vlastnictví k půdě. kritisuje projekty rázu kollektivistického, čelící k sespolečenštění, znárodnění, sestátnění půdy anebo alespoň renty pozemkové. Další kapitolu věnuje veřejnému vlastnictví v zemědělství a občinám. Přejaté zásady římsko-právní střetly se tu se zbytky starého společenského vlastnictví pozemkového a způsobily mnoho zmatků, z nichž vzešly urputné zápasy o užívání kmenového statku obecního: pověstné to boje mezi starousedlými a novousedlými! Po občinách u nás vyličuje autor instituci ruského míru, která zvolna v útvar soukromého vlastnictví se přeměňuje, za niž však v Rusku vzniká nová forma společenského vlastnictví k pozemnostem, ruský artel, seskupení to rolnických rodin, aby hospodařily společně. Úvahami o vlastní správě a nájmu půdy, pak statistickým přehledem o poměrech nájemných v některých zemích uzavírá spisovatel III. oddíl. Poslední (IV.) věnoval otázce volné či obmezené dělitelnosti majetku pozemkového, a spolu otázce (namnoze jen domnělého) ubývání středního majetku selského, tedy otázkám, projednávaným u nás posud hlavně se stanoviska politicko-agitačního. F. vyslovuje se za jistých kautel pro obmezení svobodné dělitelnosti majetku pozemkového. Stačilo by, kdyby majiteli středního statku selského uloženo bylo, že jest povinen oznámiti každé jednání, jímž zamýšlí zmenšiti objem svého statku, povolanému veřejnému orgánu (zájmovému společenstvu zemědělskému), jenž by byl oprávněn vydati majiteli

zákaz toliko v případě, když by jednání jeho nebylo lze hospodářsky ospravedlniti. K závěrku připojuje F. obsáhlou statistiku týkající se rozdělení majetku pozemkového.

Ve II. svazku pojednává o právu dědickém v zemědělství. Názory o právu dědickém velmi jsou sporny se stanoviska sociálního i agrárního. Fiedlerovi bylo se ovšem zabývati nikoli tak postupujícími všeobecnými vlivy sociálními, jako posuzovati otázku úpravy dědického práva v zemědělství především s hlediště agrárního. Vylíčiv všeobecné zásady dědického práva, jeho historický vývoj, poměr k reformám sociálním i důležitost pro stav rolnický, přikročil k vylíčení a ocenění stávajících forem dědického práva, a to nejprve k právnímu útvaru svěřenství, majícím dotud ovšem jen význam pro velké statky. F. nežádá odstranění fideikomisů, nýbrž toliko přizpůsobení této instituce potřebám a právním názorům doby ve třech směrech: 1. aby uvolněna byla přísná předurčenost dědické posloupnosti ve svěřenství; 2. aby byla uvolněna disposiční vázanost držitele s majetkem svěřenským a 3. aby přiznáno bylo účastenství v požitcích z majetku svěřenského mimo držitele i jiným členům rodiny. — Anglickým kmenovým statkům rodinným (entails and settlements) věnuje autor obsáhlou stať a přechází pak k vlastnímu selskému právu dědickému. Má-li selský statek setrvati v rodinném vlastnictví, jest nezbytno, aby přešel po smrti hospodářově pravidlem na jediného dědice jemuž by však byla dána možnost hospodářské existence. Rovnodílné dědické právo intestátné tuto existenci pravidlem ohrožuje podíly spoludědiců, jež cenu statku často převyšují. Od dob však, kdy stará posloupnost dědická vymizela (u nás r. 1868 a 1869 odstraněny poslední zbytky zvláštní selské posloupnosti) — uhostil se v lidu rolnickém namnoze názor přisvědčující římsko-právním zásadám zákona občanského, který přihlíží k právu jednotlivce, nikoli však celku. S jedné strany stojí soukromé nároky individua, s druhé strany zájem stavu, a nad to socialně-politický zájem celé společnosti. Fiedler řeší rozpor ten kompromisem mezi platným principem individualistickým a zásadami reformními. Selské statky dědičné, jež doznaly zákonné úpravy zejména v některých zemích německých, nepokládá F. za vhodnou formu úpravy práva dědického na statcích selských. Dotyčné zákony německé omezily právní disposice majitele statku na případ smrti i mezi živými, a zavedly obmezenou zadlužitelnost a dělitelnost statku, leč docílily úspěchu velmi skrovného. Nutno však podotknouti, že zřizování dědičných statků těch jest dobrovolné, neboť jen takový statek stane se dědičným, jejž vlastník za takový sám přihlásí. — Východisko k úpravě nového práva dědického pro statky selské spatřuje autor v ústavu práva nápadnického. Vyličuje pojem, vůdčí zásady a vývoj práva nápadnického, zejména též obsah německých zákonův o právu tomto. Starší zákony dle názoru autora přimknuly se příliš k historické instituci nápadnické, a zkracovaly přes míru spoludědice na úkor právnímu vědomí lidu selského, z něhož staré řády již byly vymizely. Nejnovější zákonodárství německé (zákon pruský z r. 1896, westfálský z r. 1898) vyhnuly se již těmto příkrostem, za to však vytkly se zvláštním důrazem zásadu, že spoludědicům mají býti vypláceny podíly nikoli v kapitálu, nýbrž v rentách, které po případě rentová banka převezme a dědicům kapitál rentám odpovídající vyplatí.

Na to autor obrací se k právu nápadnickému v Rakousku, zejména k nové úpravě tohoto práva rámcovým zákonem říšským ze dne 1. dubna 1889 č. ř. z. 52. Tato kapitola jest nejaktuálnější a svědčí o záslužné pozornosti, již autor povždy domácím poměrům věnuje. Zákon ze dne 27. června 1868 ř. z. č. 79. dal podnět ke zrušení zbývajících ještě starých dědických norem a zemská zákonodárství (vyjímajíc Tyrolsko) pospíchala, aby podnětu tomu ihned téhož aneb následujícího roku vyhověla. Zákonodárství z r. 1868 a 1869 bylo neblahým přerušením vývojové souvislosti v zemědělském právu dědickém a spolu jednou z příčin, proč nyní tak pozvolna ujímá se i mezi rolnictvem porozumění pro cíle říš. zákona ze dne 1. dubna 1889. Netušený rozvoj národohospodářský, jenž oživoval styk venkova s městským obyvatelstvem, nad pomyšlení rychle vyhubil hluboce zakořeněný, řadou věků posvěcený zvláštní právní cit venkovanů, který kdysi tak úzce poutal rodiče i děti k osudům hroudy zděděné, Vědeckému badateli i zákonodárci dnes již nutno čítati se změněným právním vědomím selského lidu. F. sděluje obsah vzpomenutého říšs. zákona z r. 1889, který má nabýti platnosti v jednotlivých zemích zároveň s těmi zákonnými opatřeními, jež o předmětu zákona vydána budou zemským zákonodárstvím pro příslušné země neb jich jednotlivé části. K positivním výsledkům se však posud nikde nedospělo. V Čechách označil český odbor rady zemědělské rámcový zákon říšský za pochybený, který prve, než by byl zemským zákonem doplněn a v život uveden, v některých směrech poopraven býti musí. Ve svých závěrečných úvahách o právu nápadnickém dokazuje autor, že příčiny posavadního neúspěchu práva nápadnického v jednotlivých zemích rakouských vězí v nevhodném formálném postupu zákonodárném, v nevyjasněnosti názorů o významu práva nápadnického pro stav selský a ve sloučení instituce práva nápadnického s obmezením dělitelnosti pozemkového majetku. Autor hledí statisticky dokázati, že zadluženosti vznikající při dědických převodech nelze přičítati rozhodující vliv na zadluženost vůbec, a přikládá právu nápadnickému v celku význam řady druhé. Při zákonné úpravě práva nápadnického měla by (dle F.) býti určována cena statku dle hodnoty výnosové odhadem a se slušným ohledem na nápadníka, podíly spoludědické měly by býti vypláceny v umořitelných rentách a nápadníkovi mělo by býti bráněno mařiti účely této instituce.

Tímto stručným přehledem ovšem ani povrchně jsme nevyčerpali obsahovou bohatost výborného díla Fiedlerova, spočívajícího na bezpečných základech vědeckých a přes to snadně přístupného. Pečlivé přihlédání k našim českým poměrům, ladný sloh, účelná soustavnost zaručuje dílu F-ovu vedle vnitřního i značný úspěch zevní. *Dr. Sch.*

Dr. Cyril *Horáček*, *Výminek. Úvaha agrárně politická* (v Pelcově »Bibliotéce sociálních a politických nauk«, v Praze 1900, str. 81).

Celkem jest literatura o výměnku bohatší na výklady jeho po stránce právní nežli po stránce sociálno-hospodářské. Právě však s hlediště posléz řečeného bylo nám spisu o něm potřebí, poněvadž se uchopilo toho předmětu novější naše hnutí agrární, hlásajíc odstraňovací návrhy velmi radikálné. Vědecky klidný rozbor má v takovém případě důležitou úlohu dát oporu zdravějšímu pojetí věci. I tak také spis Horáčkův těžiště své má v kritice

výminku i nových opravných snah, jakož i ve formulování zásad správné reformy. Nejdůležitější podmínka pro spolehlivý rozbor, dobrá statistika, zde pohříchu docela schází. První velmi chuďounký officiálný pokus výminkové statistiky byl teprve uveřejněn nedávno na léta 1895 a 1896 (Bäuerliche Gutsübergaben in den Jahr. 1895 u. 1896, Stat. Monatschtr. 1898, str. 440 a násl.). Výsledky české enkety agrární, při níž se také výměnkové poměry vyšetřovaly, ještě nebyly uveřejněny. Na Moravě se teď teprve koná jakýsi druh enkety o výměncích, snad zrovna účinkem spisu Horáčkova, kterýž pro statistické vyšetření obsahuje dobré, všecky podstatné stránky svého předmětu náležitě vyčerpávající schema. Chtěje totiž za nedostatku úředních pramenů statistických přece více číselného světla si zjednati, sám ze čtyr obcí z krajin zemědělskou povahou rozdílných si zaopatřil individuální statistické vyšetření poměrů výměnkových. Musil arci, pohříchu, shledati, že k vývodům platnosti všeobecnější materiál ten nestačí. Jakožto vzor pro statistické vyšetření výměnkových poměrů není jeho práce přece jen pokusem marným. Pro přirovnávání břemene výměnkového s hodnotou pozemkovou a s ostatním stavem knihovních závad by se zvláště pro případy hromadnějšího zjišťování doporoučelo vyjadřovati kapitálovou hodnotu výměnkovou spíše způsobem pojišťovatelsko-mathematickým na podkladě přítomného stáří pojištěnců, nežli prostou kapitalisací, jež při své jednostejnosti vzhledem k různému stáří výměnkářů správného obrazu nepodává.

Vyloživ nejprve povahu výměnku, při čemž co do právní povahy výměnkové smlouvy samotné podal zároveň výběr definic ze spisovatelů soukromého práva německého a občanského rakouského, rozbírá autor předmět výměnku a přechází k vylíčení jeho původu, správně k tomu ukazuje, jak z poměrů a potřeb zemědělských přirozeně vyrostl. Následují na to osudy výměnku vlivem vrchnostenských interessův a pak za hospodářsko-politického působení policejního státu absolutistického. České knihy, mají-li míti širší čtenářstvo, musí se psáti stručně; jest viděti, jak musil se spisovatel tomu zřeteli podrobiti, ukazuječ hojnosť odkazů v bohatých dokladech z literatury a zákonodárství v poznámkách vzadu knížce připojených, že by byl jinak mohl zvláště náš domácí vývoj od časů Marie Terezie zevrubněji vypsati. Vynasnažil se ovšem všecky důležité momenty toho vývoje vystihnouti a stručně vyznačiti. Velmi pěkně pak ukazuje, jak v nové době za platnosti smluvní svobody výměnek sloužil spolu za prostředek skrytého zápasu proti tendencím rovnodílného práva dědického a tím k zachování statků selských. Sestaviv potom v přehledných tabulkách přiměřeným výkladem doprovázených výše již spomenutou látku statistickou, obrací se autor ke kritice výměnků s hlediště trojího: hospodářského, sociálního a ethického. V každé té příčině staví proti-sobě i dobré i stinné účinky, a získal tak potřebné podklady pro posouzení návrhů v příčině reformy pronášených. Liší tyto na radikální, které směřují k odstranění, a na vlastní opravné, které mají za cíl zachovati instituci z poměrů zemědělských vyrostší a dosud potřebám jeho hovící hlavně v tom směru, že přispívá k zachování statku v rodině bez nebezpečí předlužení, jsa spolu prostředkem k zaopatření starobnímu vlastníků k práci rolnické už fysicky neschopných. Právem zamítá projekty, kterými se pomýšlí na právní zákaz výměnků a nahrazení jich pojišťováním starobním.

Musiloť by toto býti pak všeobecným a obligatorním, což by nejen mělo za následek věcné potíže hospodářské, nýbrž i nepřekonatelné technické nesnáze. Bude vždy dobře rolníka pobádati, aby záhy pomýšlel na své pojištění starobní, ale jako všeobecná povinnosť selská bylo by pojištění starobní jen skokem z deště pod okap. Odkazuje se na opravu selského práva dědického vhodnou, moderním potřebám přispůsobenou restitucí práva čekaneckého. Tím nebylo by pro starobní opatření hospodářů ještě nic zabezpečeno. A nahraditi výměnek pachtovním poměrem (mezi otcem a nástupcem ustanoveným) je již nyní možno a přece se nečiní, protože právě skutečnou potřebu, o niž při výměncích běží, by neukojilo. Přimlouvá se tedy za reformu výměnku, jejž by jako instituci agrární slušelo zachovati. Správný způsob té reformy spatřuje v jistých obmezeních volnosti smlouvy výměnkové, tak že by vázána byla na schválení v každém případě a to co do přípustnosti i co do způsobu a rozměru břemen výměnkových, aby byla v poměru snesitelném k nosnosti statku a nastupujícího hospodáře. Jenže by autoritativný výrok ten, druhdy vrchnostem přísluševší s právem odvolání k úřadu krajskému, měl připadnouti orgánům selfgovernementu agrárního, k jejichž zřízení měla by dáti podklad zamýšlená společenstevní organisace rolnická. Logické vybudování, methodická pečlivosť a vědecká objektivnosť úsudku jsou přednosti, pro které se spis Horáčkův doporoučí bedlivé pozornosti všech, kdož se tím důležitým problémem zabývají.

Bráf.

Dr. František *Fiedler*, *Poučení o zemědělských skladištích obilních.* (V Praze 1900, str. 80. — Připojeny plány obilních skladišť.)

Český odbor zemědělské rady a také jeho poradní sbor družstevní ukazuje ve své činnosti dnes všude stopy působnosti Fiedlerovy. Přítomná knížka má sice především za účel praktický návod pro družstva skladiště zřizující, pro něž na konci přidány jsou vzorné stanovy a k přidaným plánům skladištním potřebné výklady. Leč i pro čtenářstvo širší, nikoliv bezprostředně praktické poučení hledající, bude knížka Fiedlerova opravdu trefným zdrojem orientace, zvláště pak svou částí prvou, pojednávající o různých druzích obilních skladišť. Zde nejen jasně pověděn rozdíl starších od moderních, nýbrž i mezi těmito rozlišeny tři typické směry označené názvy skladišť vývozních, úvěrních a zemědělských, s kritickým rozborem a doklady o zřízeních v těch příčinách v různých státech zavedených. Úvodní odstavec druhé části, probíraje střízlivě světlé i stinné stránky, zasluhuje si přečtení všech, kteří pro horlivé obhajování té ony skladištní myšlenky nepřišli ještě k tomu, aby se o skladištích také poněkud poučili. Vhod přicházejí všeobecnému poučení též odstavce o právní formě družstev skladištních a základních technických rozdílech skladišť (sýpková — silová; malá — velká). Zkrátka orientace znalecky soudně podaná o všech bodech v otázce té jakkoli důležitých

Bráf.

Dr. Josef *Gruber*, *Hospodářství a národnost v poměrech českoněmeckých.* Pozměněný otisk z »Obzoru národohospodářského«. V Praze 1900. (Publikací České společnosti národohospodářské v Praze číslo II.) — *Týž*, *O světovém hospodářství.* Dle přednášky v Ústředním spolku českých žen v Praze. (Publikací České společnosti národohospodářské v Praze čís. III.)

Dvě publikace, které — spůsobem pro naše poměry zvláště významným — navzájem se doplňují. Posledučjší přehledným spůsobem líčí, kterak prostupují se hospodářské úvazky států na zeměkouli, a aplikujíc na naše poměry, končí slovy Palackého, že jen neúnavná práce a pokrokovost hospodářská zabezpečí našemu národu pravé postavení v nynějším pořádku světovém, jehož proudění nesmí se vyhýbati, nemá-li zakrsati. První čelí k posílení hospodářství uvnitř národa, stavíc heslo »svůj k svému« v čistě hospodářském jeho významu za nezbytný požadavek vlastního hospodářského sebezachování a urovnaného hospodářského vývoje národního, za vrchní maximu dobrovolné hospodářské politiky národní, když již nejsme tak šťastni, abychom po příkladě států národně jednolitých mohli prováděti ji návaznými normami zákonnými. *P.*

Obchodní a živnostenská komora v Praze v prvním půlstoletí svého trvání 1850—1900. K oslavě jejího padesátiletého jubilea k příkazu presidia komory sepsal Dr. Josef *Gruber*. V Praze 1900. Stran 435.

Dílo přesahuje daleko rámec podobných publikací jubilejních. Líčí vývoj a činnosť komory v rámci celkového hospodářského vývoje posledního půlstoletí, a poněvadž činnosť pražské komory skutečně byla toho rázu, že nepomíjela žádné aktualnější otázky hospodářské, v její obor spadající a sama silným počinem na tomto poli povždy vynikala, spis má vynikající cenu hospodářsko-historickou. Politik hospodářský shledává v díle pragmatické vylíčení vývoje celé řady problémů hospodářsko-politických, které nerozřešeny přejímá nové století; v dějinách starších období činnosti komory shledává jako zajímavý doklad toho, kterak dějiny se opisují, mnohé počiny hospodářské, které rády pokládají se za nové vynálezy, už jasně vystiženy, jenže utlačeny nepřízní doby a j. Bylo by si přáti, aby komora v kratších intervalech dopřála autoru, pokračovati v této, tak výborně založené historii své vlastní i všeho života hospodářského, jehož odleskem a namnoze i inspiratorem jest činnosť komorní; dala by tím domácí literatuře i politice obchodní i průmyslové pomůcku skutečně svého druhu jedinou a velevítanou. *P.*

Pojišťování živnostnictva. Časová úvaha JUDra. Karla *Poláka*, c. k. okresního komisaře i instruktora c. k. ministeria obchodu pro živnostenská společenstva s českou řečí jednací v království Českém. V Praze 1901 nákladem zemského výboru království Českého, stran 195.

Populární, poněkud rozvláčné a nepřehledné poučení o živnostenském pojišťování, zvl. nemocenském, a o dosavadních jeho výsledcích, spolu s doslovem příslušných zákonův a nařízení, vzorců a stanov vzorných (str. 89—195). *J.*

O podporování malých živností zemí a státem. (Akce maloživnostenská.) Napsal Frant. *Rössler*, ředitel c. k. řemeslnické školy v Kladně. V Praze 1900, nákladem zemského výboru král. Českého, stran 53.

Zevrubné poučení o státní a zemské t. zv. akci na povznesení malých živností ve všech jejích směrech (opatřování moderních pomůcek výrobních, poskytování zápůjček, pořádání vzdělavacích kursů, péče o výcvik učednický atd.). *J.*

Návod ke zřízení a správě živnostenských družstev výdělkových a hospodářských. Překlad publikace, vydané c. k. ministerstvem obchodu od prof. B. *Holmana*. V Brně 1900, stran 59.

Úplný návod pro veškeré zařizovací práce, pro vedení obchodu a knih, placení daní a poplatků a pod. při svépomocných družstvech živnostenských, se vzorci a blankety příslušnými, mající — stejně jako předchozí dva spisky — přispěti k probuzení sdružovacího ruchu v našem maloživnostnictvu. *J.*

Fel. *Rachfahl, Zur Geschichte des Grundeigenthums.* (Jahrb. f. Nationaloek. und Stat. Jan. u. Febr. 1900). Obšírná tato rozprava, předesílajíc přehled historického vývoje nauky o vlastnictví pozemkovém, rozbírá kriticky spis Rich. *Hildebranda* »Recht und Sitte auf den wirtschaftlichen Kulturstufen« a končí se dvěma exkursy: o starogermanské župě (Gau) a o vzniku pozemkového vlastnictví u Slovanů (tento na vyvrácení názorů Peiskrových, obdobných Hildebrandovým).

Jádro dosavadních myšlenek o vývoji vlastnictví (pominouc řády rodinné) bylo asi toto: Pokud lidé bývali lovci i rybáři a živili se planým ovocem, náleželo každému pouze to, co si ulovil neb utrhl. Teprve když stali se kočovnými pastevci, objevuje se vlastnictví pozemkové a to pospolité (Gesammteigenthum). Pastviny, které zabral jednotlivý rod neb celý kmen, rovněž i užívání jich, příslušely všem společně; jednotlivcům patří pouze jejich dobytek a majetek movitý. Stěhuje-li se kmen neb rod jinam, opouští, co dosud držel: tedy nejstarší pospolité vlastnictví není věčné, nýbrž trvá jen, pokud pozemky jsou zabrány a pokud jich se užívá t. j. má ráz okkupatorní. — Přechod od kočovnictví k orbě nastal tam, kde starší hospodaření na pastvinách začalo se spojovati s primitivním vzděláváním půdy. Zprva stále ještě chov dobytka podržuje převahu; louka, pastvina, les a voda i se svým užitkem náležejí všem. Jakmile však některý národ byl nucen, ať již tak neb onak, aby nechal kočovnictví a usadil se někde trvale: ihned usilují jednotlivci o to, aby utvrdili svá užívací práva, aby pozemek víc a více k sobě připoutali, až posléze ovládají jím sami a zúplna. Při soustavě osamělých dvorců společnost polí pomíjí brzy. Při soustavě vesnic jen v tom případě společnost pozemků znenáhla mizí, kde veškerá půda, k orbě vykázaná, bývala stejným dílem mezi příslušníky rozlosována. Losem oprávněn jednotlivec zprva pouze užívati svého podílu; obci zůstává louka, les, pastvina, honba a rybolov. Dělení a rozlosování půdy opakuje se z počátku pravidelně po jistých lhůtách, později vždy řídčeji, až posléze utuchne nadobro. Jednotlivci dosavadní své právo užívací promění ve vlastnické. Nejprve zcela si osvojí dům, dvůr a zahradu; po delší době rozdělí se mezi sebou také o louky, nejdéle pozůstane obci les a pastvina. Tak z pospolitého vzniklo individuelní vlastnictví pozemkové, ač na počátku ještě všelijak (zvláště odúmrtním právem obcí) omezované.

Bylo domnění, že tato theorie, která pozemkové vlastnictví individuelní odvozuje z původního vlastnictví celého příbuzenstva neb kmene, potvrzena jest i »mírovým« zřízením ruským, které bylo pokládáno za pozůstatek řádů staroslovanských. Avšak když potom bylo dokázáno, že ruský »mír« jest výtvorem teprve novější doby, vzniklým ne bez přičinění úřadů, aby snáze berně mohly býti vybírány, bylo patrno, že ta theorie vzešla z ukvapené generalisace. Krom toho dopustila se i té chyby, že tvrdila: »Napřed musí býti národ kočovníkem, než může státi se usedlým rolníkem a tak dospěti k vyšší jakési vzdělanosti.« Neníť možné, aby kočovník pranic půdy nevzdělával, byť sebe neuměleji; chovati dobytek není lze bez plodin polních. Proto kočovnictví nelze pokládati za jakýsi samostatný, přesně odlišný stupeň ve vývoji hospodářské vzdělanosti. Tím přechází Rachfahl k spisu Hildebrandovu, kterýžto proti uvedené theorii zcela naopak tvrdí, že u národů vůbec a u Germanů zvláště původně nebylo žádného pozemkového vlastnictví pospolitého.

Hildebrand různí tři stupně v hospodářském vývoji národů: dobu honby a rybolovu, dobu pastýřství a dobu orby. Na prvním stupni nemohou po vstávati velké hordy, nýbrž jen jednotlivé rodiny, z nichž každá má své odloučené loviště (revír). Z honby zvířat vyvíjí se chov dobytka; jsou-li mu okolnosti příznivy, chovají se celá stáda, a tím vzniká kočovnictví Teď poprvé objevuje se jmění, jímž jest dobytek (pecunia). Z potřeby velikých pastvišť rozděluje se nejen kmen, nýbrž i jednotlivé rody v několik táborů stanových neb vesnic. Podobně jako z honby chov dobytka, vytváří se ze sbírání rostlin úmyslné jich pěstování (orba), takže ani nemusí předcházeti

kočovnictví. U kočovných národů t. j. tam, kde vzniklo již jmění, začíná se dle něho socialní rozlišování v chudé a bohaté. Jen největší nouze dohání kočovníka k orbě; proto rolničí tu pouze zcela schudlé rodiny, a ježto za práce potřebují k živobytí kapitálu t. j. dobytka, dožadují se ho od bohatých a zavazují se jim odváděti poplatky z výnosu orby. Pokud pozemků jest nadbytek, nemají ceny; není prý tedy ještě nijakého vlastnictví pozemkového, nýbrž jen »držení nebo právo na plodiny neb na užívání«. Jen cizím nepřísluší právo svobodně zabírati půdu; pro příslušníky kmene existuje právo na území.

Na to Hildebrand dovozuje, že theorie jeho hodí se na konkrétní případ t. j. na pozemkové poměry u starých Germanů, jak jsou vylíčeny od Caesara a Tacita. Za Caesara Germani, přecházejíce od kočovnictví k orbě, dělili prý se ve dvě společenské skupiny: v bohaté majitele stád čili v pastýřskou šlechtu a v četný zástup chudých rolníků. Za tuto šlechtu pokládá Hildebrand »magistratus ac principes«, kteří dle Caesara vykazovali rok co rok půdu k orbě »gentibus cognationibusque« t. j. chudým rolníkům. Tito, jsouce dlužníky zámožných šlechticů, smějí vzdělávati půdu pouze tam a pokaždé jen jediný rok, kde jim to dovolí jejich věřitelé, kteří snaží se uchovávati svá honbiště a pastviny neztenčené. Ale přes to prý ani chudé ani bohaté nelze míti za subjekty pospolitého vlastnictví pozemkového, protože co do territoria není tu žádného práva toho rázu, nýbrž pouze právo jednotlivců, aby užívali půdy dle své libosti a potřeby, pokud jim v tom nebrání faktická moc t. j. věřitelé šlechtičtí. Podobně tomu bylo i za doby Tacitovy, jenže tím, že se orba již rozmohla, ocitli se rolníci ještě ve větší závislosti na pastýřích; ale ani tehdá prý nebylo ještě nijakého vlastnictví pozemkového. Za to brzy potom nastane obrat. Obyvatelstva přibývá, orba se šíří, nevyklučené půdy ubývá a tím nabývá ceny. Teprve po stěhování národů prý vzniklo vlastnictví pozemkové a to jako právo na půdu, které dosud nebylo užíváno a která nebyla vyklučena. Boháči a velmoži, král a šlechta stanou se prvními vlastníky pozemků tím, že půdu, které dosud neužíváno, pro sebe zaberou a brání užívati jí jiným. Vyklučená půda — ta je »v pouhém držení« sedláků, kteří odvádějí vladaři berně, aliquotní to díl z výnosu orby, jako držitelé, ale ne vlastníci pozemků. Vladař k vybírání berní zřizuje obce a uspořádá zřízení lánové; ale pospolitého vlastnictví obecního není ani tenkráte. Svobodní sedláci arci dlouho se neudrželi; potřebujíce ochrany a podpory velmožů, stali se jejich poplatníky a robotníky, a pozemek přešel ve vlastnictví koruny, duchovní i světské šlechty.

Rachfahl vytknuv některé přednosti spisu Hildebrandova, zamítá jádro jeho theorie. Zejmena kárá, že i Hildebrand, ač sám uznává, že kočovnictví nemusí býti průchodiskem od loveckého života k orbě, přece pokládá je za samostatný hospodářský stupeň; dále že spis těží z ethnografických dat jednostranně a nedostatečně, a přede vším že chybuje, neuznávaje pozemkového vlastnictví vůbec a pospolitého zvláště za těch hospodářských stadií, o nichž mluví. Bylo-li, jak tvrdí Hildebrand, již v dávných dobách »právo na užívání a právo všech a každého na zabrané území«, nemohlo nebýti vlastnictví a to pozemkového. Byl přece i u starých Germanů někdo, ať jednotlivá osoba, ať obec, komu jako poslední instanci příslušelo rozhodovati o tom, jak nakládati s pozemky, kdo tedy upravoval užívací práva jednotlivců a mezi nimi. A to byli u Caesara uvedení »magistratus ac principes« t. j. starogermanští úřadové, kteří konali ten úkol ne jakožto pastýřští šlechtici, nýbrž z práva obce jakožto její orgány. Z toho patrno, že subjektem pozemkového vlastnictví do jisté míry bývala u starých Germanů obec a tedy že skutečně existovalo jisté pospolité vlastnictví, na které bezděky ukazuje i Hildebrand svým »právem na území«, vyhrazeným pouze příslušníku kmene a ne cizinci. Caesarova slova o starých Germanech »ut animi aequitate plebem contineant, cum suas quisque opes cum potentissimis aequari videat«, dosvědčují, že nebylo co do majetku tak příkrých rozdílů mezi třídami národa, jak míní Hildebrand, různě bohatou pastýřskou šlechtu od stavu

chudých sedláků, A kdyby bylo pravdivo, že závislost sedláků na pastýřích vždy více vzrůstala až v nevolnictví dob Tacitových, odkud vzali se pak svobodní sedláci doby francké?

Nejdůležitějším pramenem pro rozřešení celé záhady Rachfahl prohlašuje písemné zprávy Caesarovy a Tacitovy, jež rozbíraje, dokazuje, že Tacitus asi hlavní udaje vzal z díla svého předchůdce, takže nejvíce víry zasluhují výpovědi Caesarovy. A dle těchto nebyli staří Germani kočovníky v přesném smyslu slova, nýbrž chovajíce dobytek, od pradávna zároveň jak tak zabývali se i orbou. Pozemky náležely národu, a úřady vykazovaly jednotlivým příbuzenstvům rok co rok půdu, jíž užíváno jednak na pole, jednak na pastviny. Byla i dělba práce mezi oběma pohlavími: mužské hledělo si vedle boje a honby i chovu dobytka, ženy vzdělávaly půdu. Slabé toto pohlaví obdělávalo ji ne těžkým pluhem pozdějších dob, nýbrž jakýmsi rýčem nebo rádlem, taženým zprva od lidí, teprve později od dobytka; tento zapřahán býval zprvu jen do vozu. Není tedy pravda, že teprve za Caesara obraceli se Germani od kočovnictví k orbě. Vzdělávání půdy tak, že se rok co rok střídala jednotlivá příbuzenstva na polích k tomu ustanovených, nelze si mysliti bez pospolitého vlastnictví pozemkového; neboť střídání takové možno pouze tam kde není soukromého vlastnictví.

Teprve za stěhování národů, za počátku a rozkvětu říše francké, shledáváme Germany na vyšším stupni orby. Užívají pluhu, bran a dobytka při vzdělávání pozemků a část těchto již stále vyhrazována pouze k zorávání. Příbuzenstvo usazuje se trvale ve vesnici a dělí část okolní země. k vzdělání určenou, o b ů r (Schlag), mezi jednotlivé domácnosti Následujícího roku starý obůr ostaven trávě, a sousední kus pozemku zase podobně se rozděluje. To arci nelze prováděti do nekonečna. Proto nastal pak návrat zase k prvnímu obůru a po něm k ostatním. Tak obůr proměnil se v k o n (Gewann), v jehož obvodu pruhy jednotlivých rodin tvořily záhony. Tím všechny rodiny téže vesnice držely skoro stejné kusy. Asi za Karlovců vyvinulo se hospodářství trojstranné (trojpolní, Dreifelderwirtschaft). Zbýval obci jen les, honitba a rybolov. Původní vlastnictví obce seslabilo se v pouhé právo odúmrtní (v příčině lánů příslušníků vesnice), které na konec ustoupilo dědičnému právu rodinnému. — Dělbou práce vyvíjí se vedle rolníků z povolání stav bojovníků z povolání. Soustavou feudální povstala z bojovníků svobodná šlechta, z rolníků stali se nevolníci a poddaní vrchností. Jest však nesprávno, přenáší-li se tento poměr sedláků již do nejstarší doby germanské. —

Rachfahl dodává, že Hildebrand, míní-li, že stejným způsobem vznikla obec a pospolité vlastnictví též u Slovanů, měl dokázati, že i tito dělili se v pradávné době v jakousi pastýřskou šlechtu a v chudé sedláky, na této závislé. O to se Hildebrand nepokusil, nýbrž *Peisker* článkem nadepsaným: »*Zur Sozialgeschichte Böhmens.*« (*Zeitschr. für Sozial- und Wirtschaftsgesch.*, sv. 5.). Čím dle Hildebranda bývali u Germanů »magistratus ac principes«, totiž prý pastýřskou šlechtou, tím dle Peiskra bývali u Slovanů »župané«. Proti těmto staví ten i onen spisovatel širý zástup chudých sedláků, který dle Peiskra u Slovanů zastoupen byl »smurdy«; doklady k tomu čerpány jsou ze zpráv o Slovanech území wettinského (v nyn. Sasku) a karantanských. Mezi wettinskými Slovany, od Němců v 11. stol. ujařmenými, bylo patero sociálních skupin: »supani, withasii, zmurde, lazze (censuales) a heyen«. Rachfahl uvádí důvody, proč přijímá rovněž za jednu složku nejstarší organisace slovanské župany, ale za druhou censuály, kdežto Peisker rozhoduje se pro smurdy t. j. pro tu společenskou třídu, pro niž se zachovalo pojmenování domácí (slovanské, neboť smurdové = smrdící). Neboť prý »komu smrdí rolník než kočovníku, který zároveň musí býti jeho pánem, aby toto epitheton desornans stalo se úředním terminem«; proto prý úřední jméno »smurd« ve významu »rolník« indikuje župana jako kočovníka a zároveň rozkazujícího pána, čili jedním slovem jako »šlechtu pastýřskou«. Rachfahl pokládá za odvážné, řeší li se tak důležitá věc bez uvedení jiných závažnějších důvodů pouze takto a vysvětluje sám potupné jméno smurdů tím, že jsouce nejnižší

společenskou třídou, blízkou otrokům, konali nejhrubší práce. Župany wettinského území prohlašuje svorně se *Schulzem* za veřejné úředníky, nadané lény služebními, k úkonům po výtce soudním, ježto není dokázáno, že by bývali v pradávných dobách pastýři. — Podobně vyvrací Rachfahl názory Peiskrovy o županech karantanských. Dle Rachfahla staroslovanští županė byli asi totéž co germanští »magistratus ac principes« a mívali tytéž úřední úkoly. Později rozuměli Slované slovem »župan«, »župa« vrchnost neb úřad vůbec, ať byla úřední jeho povinnost jakákoli. Pokud prameny nás poučují, shodují se poměry starých Germanů se slovanskými v mnoha kusech. Tu i tam chov dobytka a vedle něho hned od pradávna primitivní orba. I u Slovanů vládla rovnost majetku (Besitz), která obzvláště vyplývala z pospolitého vlastnictví pozemkového, jenže shledáváme u nich tendenci, aby individuum rychleji přivlastnilo si ornou půdu, než jak tomu bylo u Germanů. *Ot. Jsk.*

Gustav *Cohn*, *Ethik und Reaction in der Volkswirtschaft.* (Jahrb. für Gesetzg., Verwalt. und Volkswirtsch. im D. Reiche, XXIV., č. 3.)

Podnět k této úvaze dal Cohnovi referát prof. V. *Sombarta* na Vratislavském sjezdu »Spolku pro sociální politiku«: O vývojových tendencích v moderním obchodě detailním. Dle Sombarta ethický živel z národního hospodářství má býti vymýtěn, neboť má vždy ráz reakční. Každá ochrana hospodářsky slabých, odporučovaná ethikou, zadržuje hospodářský pokrok, jehož nositeli jsou vždy hospodářsky silní. Tomu Cohn odporuje. Pojem reakce zaveden v národním hospodářství Marxem v jeho komunistickém manifestě, kde charakterisován jest tak zvaný maloměšťácký a německý universitní socialism jakožto reakční. Ale snahy ethické nekryjí se s reakčními, mezi oběma nutno rozeznávati. Proti vlivům ethickým v národním hospodářství byly ovšem i s jiné strany činěny námitky (Philippovich), ale jen pokud se týká theorie, po stránce methodologické, co do otázek hospodářské politiky i škola vídeňská oprávněnost ethiky uznává.

Dle Cohna poměr národohospodářské vědy ke skutečnému hospodářskému životu není ani ten, že by věda ta byla jen odleskem soudobého hospodářského života, ani ten, že by naopak ona sama dráhy a směry životu hospodářskému určovala a předpisovala. These Sombartova, že kapitalism zplodil na jedné straně hnutí dělnické, jež má ráz pokrokový, a na druhé straně ethický směr národohospodářský, jenž má ráz reakční, jest nelogická i nesprávná. Ethický směr jest naopak přirozeným a přímým pokračováním klasické politické ekonomie.

Prvním vysloveným ethikem v národním hospodářství byl Sismondi, ale dokonce nemůže nazván býti reakcionářem. Ochrana dělnictva v tovární výrobě, o kterou usiloval, není reakcí, stejně nikoli ochrana středního rolnictva, ježto prospěšnost velkovýroby zemědělské obecně prokázána není. Podobně Thompson byl ethikem, ale ne reakcionářem. Stejně Carlyle i t. zv. anglický křesťanský socialism. Rovněž o kathedrovém socialismu nelze tvrditi, že by byl reakčním. Hlavní jeho snahy obmezovaly se na dělnické zákonodárství ochranné a pojišťovací, odborové sdružování, postátnění železnic, berní reformy. To jsou veskrze pokrokové směry hospodářské politiky, nikoliv reakční. O reakci lze teprvé tehdy mluviti, jedná-li se o stěžování a zamezování hospodářského vývoje a pokroku, záležejícího ve vždy rostoucí produktivnosti výroby, o umělé udržování a křísení technických a hospodář-

ských výrobních útvarů přežilých a vývoje neschopných. Ovšem kathedrový socialism, jenž jako celek měl ráz ethický, rozštěpil se později v křídlo pokrokové a reakční; z toho však nenásleduje, že ethický směr musí býti vždy reakční, nýbrž pouze to, že reakční býti může.

Již Lange učil, že národní hospodářství jest vždy ethickým. Jen krajní jeho směry: na jedné straně manchesterství, na druhé marxism, ethickými nejsou.

Hospodářsko-politické zákonodárství má ethický ráz, pokud zabývá se chudinstvím, dělnickou ochranou (i tato považována byla manchesterským směrem za reakční), ba i obmezením a ochranou před lhůtními obchody bursovními, pokud nepřestřeluje v přímý jich zákaz a, kladouc tím meze hospodářskému pokroku, nepřechází v opravdovou reakci. — Obchod sám není nutným zlem, jak míní Sombart, nýbrž oddílem v technice výrobní spočívající na dělbě práce. Jest jen otázka, jsou-li jiné, novější organisační útvary, jako společenstva, velkosklady atd. produktivnějšími, než starý obchod v malém. To nelze předem zodpověditi, nýbrž třeba teprve vyšetřiti. Reakcí ovšem jest chtíti uměle chrániti malé podniky obchodní života neschopné a stěžovati vývoj podniků s nepopíratelnou budoucností, jako na příklad pruský návrh na zdanění velkých obchodních domů, jehož tendence jest represivní. Reakčním jest dle Cohna dále celé tak zvané hnutí středního stavu. Podpora podniků života neschopných jest reakční, ale není také ethická; za to ethickou jest podpora řemesel vývoje schopných. Reakcí jest marný boj proti tvoření cen na světovém trhu, ovšem ale ochrana celní, jakožto prostředek výchovný, i s ethického stanoviska musí býti uznána.

Ethiku nutno tedy od reakce přesně lišiti. Nutným důsledkem ethiky reakce dokonce býti nemusí. *C. Horáček.*

Förster, *Soziale Demokratie und Ethik*, ein neues Kapitel aus dem englischen Munizipalsocialismus (Soziale Praxis, X., 4). — *Kautsky*, *Klassenkampf und Ethik* (Neue Zeit, XIX., 8). — *Förster*, *Klassenkampf und Ethik* (Soz. Praxis, X., 16, 17).

Zajímavá věcná polemika rozpředla se mezi známým vůdcem tak zv. ethického hnutí, curyšským professorem Förstrem a hlavním vědeckým hlasatelem marxismu Kautským. Podnět k ní zavdal *Förster* svým článkem svrchu uvedeným, v němž zmiňuje se o stescích vlivného vůdce anglického dělnictva v londýnském předměstí Battersea Sandersa. Dělnictvu podařilo se zde dobyti vlivu v obecním zastupitelstvu a dosíci vyšších sazeb mzdových; přes to Sanders nebyl vývojem věcí spokojen. Stoupající politickou mocí vydáno jest dělnictvo mnohému mravnímu pokušení a má před sebou tak důležité úkoly politické, že pouhé odvolání na třídní uvědomění a hmotný prospěch více nevystačuje. Anglické dělnictvo jest až příliš praktické; čeho však postrádá, jest síla duchová, jež by hýbala hlubinami davu a budila potřeby, jež nelze ukojiti pouhým nasycením. »We need a fresh motiv!« Domněnka o pokračujícím sproletaření dělnictva se neuskutečnila, naopak z dělnictva vyrůstá nový třetí stav. Ale dělnictvo vyšinuvší se k politické a hospodářské moci samo neostýchá se slabší vykořisťovati, a tam, kde se domohlo vlivu v samosprávě, není naprosto nepřístupno korrupci. Problém demokratického

utváření společnosti stal se tím nesnadnějším a spletitějším. Förster ukazuje, že příčiny těchto stesků Sandersových nejeví se ojediněle, nýbrž na mnohých místech, kde dělnictvo zmocnilo se správy kommunální, jíž všemožně v hmotný prospěch svůj využitkuje. To naplňuje samy vůdce dělnické starostí do budoucnosti.

Förster má za to, že příčinou těchto neblahých zjevů jest mravní osamocení dělnictva od ostatního společenského celku. To znetvořuje v něm cit spravedlnosti a plodí dvojí morálku. Heslo třídního boje nevystačí. Ono jest dobrou zbraní agitační, ale není zárukou oddanosti a charakternosti pro věc společného celku. Nejedná se jen o práva dělnictva, nýbrž také o povinnosti. Jde o umravnění celého dělnického hnutí. V Německu ovšem zlo nepokročilo ještě tak daleko jako v Anglii, ale i zde hrozí v budoucnosti též nebezpečí, bude-li hlavní váha kladena jen na buzení pudů násilných a nenávistných k ostatní společnosti.

Kautsky ve své odpovědi v »Neue Zeit« popírá především oprávněnost zpovšechňování jednotlivých nepříznivých úkazů dělnické samosprávy, a viní Förstera z neodůvodněného pessimismu. Ale i kdyby mezi dělnictvem zahnízdila se korrupce, nesouviselo by to nikterak s podstatou třídního boje. Právě dělnická aristokracie v Anglii, o kterou přece právě jde, třídní boj zavrhuje. Ona jest hlasatelkou theorie, že mezi podnikatelem a dělníkem není rozporu třídního, nýbrž jen podobný spor zájmů jako mezi každým kupcem a prodavačem, a že snahou dělníka má pouze býti, svou pracovní sílu co možno draho prodati, tedy docíliti co nejvyšší mzdy. A zásada o co nejdražším prodávání přenáší se i na život politický, dělník prodá svůj volební hlas té straně, která zaň nejvíce nabídne. To jest praktická politika anglického dělnictva a anglická buržoasie neostýchá se korrumpovati je všemožným způsobem: lichocením i hmotnými výhodami. Kdyžto prý v Německu výkvět buržoasie přidává se k dělnictvu, v Anglii naopak intelligence proletářstva přebíhá k buržoasii, jež se tím osvěžuje a omlazuje. Anglické dělnictvo kupuje se za »sociálněpolitické zpropitné«.

Proto jest zcela přirozeno, že takový anglický dělník, nabude-li moci, počíná si jako pravý buržoa. Ale zcela nesprávno jest chtíti z toho dovozovati něco pro jiné dělnictvo, zejména německé a dokonce nějakou zbraň proti zásadě třídního boje.

Třídní boj nemá za základ individuální egoism, nýbrž solidaritu. A v té obsaženo jest vědomí povinností, jež jednotlivec má k celku. To jest ale eminentně ethický činitel. Mimo to proletářstvo, jakmile nabude moci, stane se osvoboditelem všech potlačených, ono jediné má v programu ideál sociální a v tomto idealismu jest rovněž živel ethický. Třídní boj znamená mravní přerod proletářstva a tím šlechtí i drobnou jeho práci, aby nekleslo na mravní úroveň dnešní buržoasie. Ethika musí prýštiti z vnitřních zásad a nedá se dělnictvu vočkovati zevním kazatelstvím. Právě v Anglii jest zevní propagace ethiky ode dávna v modě a jaké jsou výsledky? Dělnictvu anglickému schází právě samostatná politická organisace, a až tu bude míti, dostaví se sama sebou i jeho obroda mravní.

Förster replikuje: organisovaný boj dělnictva z ethického stanoviska netřeba odsuzovati, vždyť ethika sama v sobě není ničím jiným, než bojem

proti zlu. Ale přijde na prostředky, jakých se v boji tom užívá. Vyšší než třídní jest stanovisko lidské, obojí se ale nekryje. Antisociální povyšování vlastní skupiny jakožto výhradné nositelky a vykonavatelky lidské spásy znemožňuje sebevýchovu a autokritiku, bez níž nemůže žádný vyšší řád společenský vzniknouti. Dle marxistické evoluční theorie nepovstane nová společnost beztřídní mravním překonáním skupinového egoismu, nýbrž naopak rostoucím egoismem jediné třídy podnikatelské. Tato koncentrační a expropriační theorie Marxova, z níž jedině lze správnost taktiky třídního boje odůvodniti, se však ve skutečnosti neosvědčila. Na ni dělnictvo spoléhati nemůže, zejména když již nyní, za dnešního řádu společenského, povoláno jest k zodpovědným funkcím společenským. Ono jest proto nuceno uznati ethickou instanci vyšší, než jaká prýštiti může z boje třídního. Tak problém demokratického socialismu stává se problémem ethickým.

Námitka, že anglické dělnictvo nestojí na stanovisku třídního boje, a že tedy z korrupce jeho pro německou sociální demokracii nelze nic vyvozovati, není správna, neboť právě dělnictvo o které se zde jedná, přidržuje se věrně marxistického programu. Proto co platí o něm, platí též o dělnictvu německém. Třídní obětavost právě jako nacionální obětavost mohou býti činiteli ethickými, ale mohou býti též výronem třídního a skupinového egoismu, jenž se zájmy všeobecně lidskými jest v rozporu. To platí zejména i co do taktiky resp. o prostředcích boje. Třídní boj není nutnou zbraní za emancipací dělnictva. Ovšem třídní egoism dělnictva jest jen odpovědí na třídní egoism buržoasie. Ale dělnictvo by se mělo vzdáti myšlénky na diktaturu proletářstva, a nemělo by povšechně mluviti o »moral insanity« panujících tříd. Hlásání dvojité morálky, jedné pro dělnictvo a druhé pro buržoasie, jest povážlivo. Vždyť i mezi buržoasií jsou horliví zastanci reforem sociálních, a reformy ty nepodmiňují ani nutně obětí tříd dnes vládnoucích. Sociální otázka nevyřídí se ani diktaturou ani majorisováním, nýbrž smírnou cestou vzájemné dohody. Dělnictvo ovšem nechce ethiky, nýbrž chleba. Ale tento mu zjedná jen nový sociální řád životní a ten bez podkladu ethického možný není. — K replice této Kautsky dosud neodpověděl.

C. Horáček.

Gustav *Cohn* (prof. v Gottinkách), *Zur Geschichte und Politik des Verkehrswesens.* Stuttgart 1900, stran VIII a 524.

Devatero pojednání, která vesměs již vyšla buď v »Achiv für Eisenbahnwesen«, nebo ve Schmollerově »Jahrb. für Gesetzgeb., Verwaltung u. Volkswirtschaft«, nebo v »Zeitung des Vereins deutscher Eisenbahnverwaltungen«. První tři (o proměnách v sociální politice železničního zákonodárství anglického, o anglické železniční politice ve Východní Indii a o vyhlídkách soustavy státních drah v Anglii) pojí se ke starším známým spisům Cohnovým o anglické železniční politice; poslední čtyři (železnice, vodní cesty a pruské státní hospodářství; novější literatura o vodních cestách v Německu; soutěž anglické pobřežní plavby se železnicemi; pruské státní hospodářství a přebytky železniční) zabývají se poměrem železniční dopravy k vodním cestám, zejm. vnitrozemským. Stať čtvrtá (k dějinám hospodářských kartelů) podává pragmatické dějiny velikého uhelného kartelu anglického, jehož první počátky sahají až do století 17. a jemuž učinilo vzdor všem pokusům zákonodárným teprv konec rozšíření sítě železniční, umožnivší vzájemnou konkurenci rozličných uhelných dolů anglických; stať pátá oceňuje konečně zevrubně

nynější národohospodářskou literaturu anglickou a americkou. Celek jest pak jakýmsi dodatkem ke třetímu svazku Cohnova »System der Nationalökonomie« o tržbě a dopravnictví, objasňujícím význačné jevy dopravnictví s rozličných hledisek.

Jako již roku 1879 v kritice Saxova »Das Verkehrswesen«, Cohn patří k nejhorlivěiším přímluvčím finanční výnosnosti drah železných a vůbec prostředků dopravních. Nynější prostředky komunikační nejsou dle Cohna již ony volné řeky a přirozené cesty, jež příroda každému k volnému užívání poskytla, nýbrž byly zbudovány teprv namáhavou a nákladnou technikou, a kdo jich ke svým soukromým účelům užívá, má za užívání toto dáti úplatu jako za cokoliv jiného, co se v národním hospodářství pro účely výrobní nebo spotřební koná a splácí. Pokládati dopravní prostředky státní za přirozené a právem pasivní v t. zv. zájmu veřejném, je Cohnovi předsudkem, k jehož zplození spolupůsobily příčiny vědecké i praktické: boj osvícenství proti starému státu a fiskálnosti jeho správy, zvyklost nezodpovědné oposice, která mluví vždy jen o právech, nikdy o povinnostech národa, pojímání národa jakožto mnohosti stejnorodých jedinců a nikoli jako mnohosti zájmů sobě vespolek se příčících, agitační obratnost mocných zastupitelstev zájmových a pod. V agitacích pro »reformy« státních drah spatřuje Cohn již zpředu nebezpečí vykořisťování státního hospodářství pro jednotlivé kruhy přímých interesentů, jejichž horlivé přičiňování o levnější a levnější tarify železniční nenasvědčuje tomu, že by si úlev přáli jen proto, aby je mohli dále přenésti na jiné skupiny obyvatelstva. Ano Cohn jest i pro železniční přebytky jakožto finanční zdroj k úhradě ustavičně a nezbytně vzrůstajících státních výdajů vůbec, prohlašuje je za relativně spravedlivou a relativně účelnou nepřímou formu zdanění a zejm. za prostředek ke značnějšímu obtížení tříd majetných. Proto není Cohn ani přítelem finančních obětí pro zbudování splavných vodních cest vnitrozemských — neboť jak srovnati potom fiskální politiku železniční se sty milionů, věnovanými bez naděje na přiměřenou finanční (přímou) výnosnosť ke stavbě průplavů a kanalisování řek. Předčí-li vodní cesty o tolik železnice, jak rozhlašují jejich zastanci, nechť dokáží to jedině možným průkazem jich platitelnosti, ekonomické samostatnosti a nikoli výsledky, dosaženými jen přispěním obětí veřejných.

I jinak je spis Cohnův pln zajímavých vývodů a bystrých pozorování. Tak ve stati o vyhlídkách systému státních drah v Anglii dovozuje, že a z kterých důvodů by přechod k celní ochraně v Anglii měl v zápětí též přechod ke státní soustavě železniční — i v Německu (Prusku) a Rakousku jdou celní ochrana a postátnění železnic časově vedle sebe —, kdežto soustava soukromých drah doplňuje se s tržební svobodou. Při čtení o organisaci anglického uhelného syndikátu z 18. stol. jsme mimoděk upamatováni na uhelné syndikáty přítomnosti. Ve stati o novější literatuře o vodních cestách ostře obrací se Cohn proti dobrodružným experimentům v národním hospodářství (str. 447—450) a pro politiku historickou, která opírajíc se o nabyté zkušenosti směřuje k tomu, aby experimentální ráz státních opatření postupně byl učiněn zbytečným. V zevrubném přehledu novější ekonomické literatury anglické a americké jsou zajímavé úvahy, jaký vliv mělo vědecké poznání ekonomické na praktický život, zdali a pokud mu bylo světlým příkladem, či za skutečnostmi spíše jen pokulhávalo anebo dokonce spokojovalo se dodatečným uznáváním vývojů a směrů, jež bylo dříve bezúspěšně potíralo (v opak k Německu dovozuje Cohn, jak v Anglii praxe zahanbovala theorii, na pr. v otázce daně důchodové a dělnické ochrany, str. 257—259) a t. d. Mistrný sloh Cohnův činí konečně četbu knihy jeho skutečným požitkem.

G.

Walther *Lotz*, *Eisenbahntarife und Wasserfrachten*. Studien zur Frage der Gebührenerhebung auf Binnenwasserstrassen von M. Rossmann, R. Kustermann, St. Pernaczynski, P. Weryho und E. Henbach. Lipsko, 1900. Stran XLIII a 498. (Spisů spolku pro sociální politiku svazek 89.)

Jest ku zdolání obrovsky vzrostlé dopravy v Německu potřebí nových vodních cest vnitrozemských či bylo by účelnější i levnější zdokonaliti dopravu železniční položením třetích a čtvrtých kolejí, rozmnožením lokomotiv a vagonů, zbudováním nových tratí? Jsou vodní cesty skutečně a přirozeně levnějším prostředkem dopravním nežli železnice — za kterými pokulhávají jak co do rychlosti, tak co do pravidelnosti a bezpečnosti dopravy — či spočívá láce vodní dopravy toliko v nestejném finančním posuzování vodních cest s jedné a železnic s druhé strany se strany státu, ve fiskálním kořistění z drah železných a v milionových obětech státu na řeky a průplavy? Jak srovnati ohromný výnos 563·4 milionů marek dopravních přebytků pruských státních drah ve správním roce 1899/1900 s projektem věnovati přes 300 milionů marek na stavbu nových průplavů a zlepšení dosavadních cest vodních, jichž dostatečná přímá výnosnost — aspoň pokud by šlo o zúročení a umoření nákladu investičního — jest pouhou nadějí budoucnosti? A při tom zde stesky obecenstva i odborníků železničních na vysoké sazby a jiné závady osobní dopravy, na nedostatečné investice a skrovná sociálněpolitická zařízení státních drah pruských, a tam poukazy na znenáhlé přesunování nákladní dopravy od železnic k vodním cestám jakožto na doklad ekonomické převahy jejich nad železnicemi alespoň pro hromadné daleké transporty? Jaký div, že vznikla celá polemická literatura pro a proti železnicím resp. vodním cestám vnitrozemským, a že zejm. theoretičtí a praktičtí stoupenci železnic a plné úplaty za všeliký výkon transportní požadovali stejný finanční princip (plnou úhradu nákladů) pro oba druhy komunikací. A nejen to, i z důvodů národní politiky hospodářské, zvl. tržební, požadováno zavedení poplatků na vodních cestách vnitrozemských vůbec: nejdůležitější vodní toky německé, Rýn a Labe, jsou mezinárodní, velký díl plavby (na Rýně většina) patří cizozemcům, a konečně — a to jest nejdůležitější — nízké sazby říční plavby umožňujíce dovoz cizozemského zboží, zejm. obilí, podlamují celní ochranu. Jinými slovy: stát mějž pomocí poplatků vodních k účelům své národní tržební politiky splavné vodní toky ve svých rukou tak jako má železnice, a poněvadž vybírati dávky na volných tocích německých zakázáno jest ústavou říšskou a smlouvami mezinárodními (labskou konvencí a pod.), buďtež tyto smlouvy i ústava říšská změněny a vybírání poplatků na všech splavných vodách vnitrozemských (řekách volných i kanalisovaných, průplavech) zavedeno.

K vytříbení názorů o těchto otázkách usnesl se spolek pro sociální politiku sbírati a uveřejňovati materiál, jehož první část právě vyšla pod titulem nahoře uvedeným. Kniha obsahuje materiál k posouzení významu vodních cest a železnic pro dopravu obilí, líčíc obilní a mouční tarify a dopravnictví Bavorska, jehož rolnictví a mlynářství brání se všelikému cizímu dovozu, nejsouc však s to, aby úplně krylo bavorskou spotřebu, obilní sazby železniční a vodní Poznaňska, jakožto země agrárních přebytků, i jihozápadního Německa, a konečně obilní tarify železniční Ruska. Studiím těmto předeslal Lotz předmluvu, v níž prohlašuje se nepokrytě pro bezplatnost řek a poplatnost průplavů a přístavů, pokud jest poplatků potřebí k úhradě nákladů s jich zřízením a udržováním spojených. Lotz právem ukazuje, jak měnlivé jsou názory o tom, co sluší pokládati za obecně prospěšnou politiku hospodářskou, a jak bývají to druhdy jen zájmy jistých tříd a krajů výrobních, jež v běžném mínění bývají neprávem stotožňovány se zájmem národa. Obraceje se specielně k výtce, že vodní tarify křižují ochranářskou politiku celní a železniční při produktech obilních, tvrdí Lotz, že dnešní cla obilní, ve spojení s vysokým dopravným železničním, byla by se vysoce průmyslovým, co do obilní produkce však pasivním obvodům západoněmeckým musila již dávno státi nesnesitelnými, kdyby rýnská plavba neumožňovala dovoz levnější. Ani nejlepší státní správa železniční nemůže honositi se, že by vždy směřovala ke skutečnému prospěchu národního celku a prospěšnost nepoplatných řek spočívá právě především v tom, že zde aspoň v určitých směrech sama sebou děje se úprava tarifů, naproti níž politické specielní interesy, tu a tam ve

státním tarifnictví železničním protipokrokově působící, prozatím nemohou se uplatňovati. Volná plavba vnitrozemská jest mu tedy – kromě jiných známých výhod — regulátorem státního železnictví na prospěch pokroku a pravého prospěchu národa! *G.*

Prof. Dr. Walther *Lotz*, *Verkehrsentwicklung in Deutschland 1800—1900.* Sechs volkstümliche Vorträge über Deutschlands Eisenbahnen und Binnenwasserstrassen, ihre Entwicklung und Verwaltung, sowie ihre Bedeutung für die heutige Volkswirtschaft. Lipsko 1900, 142 str.

Kniha vznikla z přednášek, které Lotz konal o »vybraných kapitolách dopravní politiky« v 6hodinových cyklech v říjnu a l stopadu 1899 v Hamburce a Mnichově. Nečiní nároku, aby podala něco nového znalcům, shrnuje pouze v populární formě výsledky cizích bádání, udává však v dobrém výběru i literaturu, a kde potřebí, i doklady statistické. Stručným a jasným výkladem i zvlášť výrazným vytčením všeho, co v dopravním vývoji Německa v min. století je důležitého, jest kniha Lotzova dobrým vzorem, jak by asi vypadati měly tištěné příručky našich přednáškových cyklů národohospodářských, minulých i budoucích. — V první přednášce líčí Lotz dopravní techniku a výkony z počátku 19. stol., počínaje přehledem hlavních pokroků v dopravě mezi r. 1500 a 1800 — renaissancí starověké kultury co do zakládání silnic a zařizování pravidelných běhů poštovních, i samostatnými pokroky co do plavby námořní a stavby průplavů (vynalezení plavebních komor) — a jejich hospodářských účinků na světovou soutěž v hromadných výrobcích průmyslových, a konče nástinem mezí výkonnosti dopr. prostředků kol 1800. — Druhá přednáška zabývající se dějinami železnictví v Německu vykládá zvlášť obšírně důvody, jež vedly k postátnění železnic v Německu, a přimlouvá se za starý projekt Bismarkův: převedení železnic ve správu říšskou. Prusko ovládá již dnes netoliko celé severní Německo — státní dráhy meklenburské a oldenburské a ojedinělé sítě drah soukromých jsou pro železniční politiku severoněmeckou bez významu — nýbrž domáhá se od prusko-hessenského železničního společenství, dnem 1. dubna 1897 nastalého, vlivu i v Německu jihozápadním. Ovšem Badensko, Virtembersko Bavorsko a Sasko sotva budou v blízké době ochotny sítě svých drah státních podříditi říši nebo nějakému společenství s Pruskem a spíše je na snadě myšlénka užšího sdružení železničních správ jihoněmeckých vespolek. — Přednášky třetí a čtvrtá jednají o tarifech nákladních a osobních: zde používá Lotz příležitosti vyzývati Prusko, aby postavivši se v čelo pokroku v tarifnictví osobním hledělo nabyti sympatií v jižním Německu; — přednáška pátá líčí význam vodních cest nitrozemských a šestá účinky moderních prostředků dopravních na německé národní hospodářství. V zemědělství vyjadřuje Lotz účinky tyto dle Saxa větou, že světové hospodářství bylo rozšířeno i na suroviny a plodiny; v průmyslu a hornictví uvádí Lotz stoupnutí dopravnosti a tím i těžby a spotřeby uhlí (z nákladů železničních v Německu 1897 připadalo téměř 43% váhy na uhlí a koks), veliké snížení cen zboží libovolně rozmnožitelného, přeměnu sídel četných velikých odvětví průmyslových, soustřeďování a specialisaci výroby, vliv dopravních výloh na výrobní náklady, v tržbě větší bezprostřednost obchodování, zánik trhů, velkobazary atd. *G.*

Die Deutsche Volkswirthschaft am Schlusse des 19. Jahrhunderts. Auf Grund der Ergebnisse der Berufs- und Gewerbezählung vom 1895 und nach anderen Quellen bearbeitet im Kaiserl. Statistischen Amt. Berlín 1900, 209 stran.

Přináší podstatný obsah 18 svazků »Statistiky německé říše«, v nichž zpracován byl materiál německého živnostenského sčítání z roku 1895, doplněný dalším materiálem v úplný statistický obraz německého národního hospodářství na konci 19. století. Ke statistickým tabulkám přidán vždy populární výklad, jak jim rozuměti, a pokud i s jakými reservami statistickým údajům platnost přikládati dlužno. K poznání hospodářských poměrů ně-

meckých, pokud je číslicemi lze vystihnouti, jest kniha pomůckou důkladnou, spolehlivou, velice příkladnou a neobyčejně levnou (cena 1 marka). *G.*

Wolf, Bemerkungen über Verhältnisse der Landwirtschaft im 20. Jahrh. (Zeitsch. f. Social.-Wiss. III č. 1.) Obsahem článku jest přednáška, kterou měl vratislavský profesor Wolf v tamním hospodářském spolku. Prorokovati do budoucnosti jest ovšem nemožno, nicméně lze, počítá-li se s nynějšími danými poměry, aspoň přibližně sestrojiti budoucí vývoj evropského zemědělství v příštím století. Nejdůležitější otázkou budoucnosti jsou dle Wolfa poměry obilního světového trhu. Hlavní vývozní země obilní jsou dnes v Americe Spojené státy a Argentina, v Asii Indie a v Evropě Rusko a Rumunsko. Jak vypadati budou věci ve stoletím příštím? — Ve Spojených státech půda zemědělsky vzdělávaná se ve dvaceti letech od 1870 do 1890 zdvojnásobnila. Při tom ale vzdělaná půda nedosáhla ještě ani jedné pětiny veškeré půdy vůbec. Přes to značné stoupání soutěžnosti Spojených států pro trh evropský v budoucím století očekávati nelze, poněvadž zbývající nevzdělaná půda nemá již oněch výhodných podmínek podnebných, jako půda ostatní, již vzdělaná, a poněvadž náklad výrobní v Americe bude spíše stoupati než klesati. — Hlavní překážkou soutěžnosti ruské jsou dle Wolfa nízká osvětová úroveň ruského rolnictva, jeho fatalism, nevšímavost ke všem pokrokům technickým a hmotná bída. Dalšími příčinami jest nedostatek zemědělského vzdělání, průmyslu, železnic a konečně dosavadní agrární zřízení mirové. — K dnešním vývozním zemím přistoupí v budoucím století Mesopotamie a Sibíř, zejména ale jižní Amerika.

Ovšem i spotřeba obilí v Evropě bude značně větší než dnes. Za posledních sto let se počet obyvatelstva evropského více než zdvojnásobnil, k tomu přistoupí všeobecné povznesení poměrného blahobytu a zvýšení životní míry všech vrstev obyvatelstva, tudíž i rozšíření spotřeby obilní. — Naproti tomu dle názoru Wolfova náklad zemědělské výroby v Evropě spíše bude klesati než stoupati. Mzdy dělnické ovšem vzrostou, snad i trojnásobně, za to však v daleko větší míře než dnes nahražována bude lidská práce stroji i ve výrobě zemědělské. V ceně klesnou umělá hnojiva, zlevní se náklady transportní a sníží se konečně i míra úroková (dle Wolfa na 2% až $1\frac{1}{2}\%$), čímž značné břímě zadlužení se poněkud ulehčí. Zároveň bude zdražení sil pracovních více tížiti zemědělskou velkovýrobu než malovýrobu, poněvadž malorolnictvo se bez cizích sil námezdních snáze obejde a stane se tím postavení jeho naproti velkorolnictvu co do hospodářské soutěžnosti výhodnější. *C. Horáček.*

Karel *Diehl, Über die Frage der Einführung beweglicher Getreidezölle beim Ablauf der besteh. Handelsverträge.* (Jahrb. f. Nat.-Ökon. u. Stat. III. ř. sv. 19, č. 3.)

Za příčinou blížícího se obnovení obchodních smluv zabývá se Diehl zajímavou otázkou tak zvaných pohyblivých cel obilních. Podstata těchto cel spočívá v tom, že sazba celní roste neb klesá v nepřímém poměru s cenou obilí na trhu domácím: čím lacinější domácí obilí, tím vyšší clo na jeho přívoz, čím dražší obilí, tím clo nižší, až při určité vysoké ceně vůbec odpadá. Již při zvýšení celních sazeb obilních v roce 1887 vyskytly se v německém říšském sněmě návrhy na zavedení takových pohyblivých sazeb celních, tehdy zanikly však bez ohlasu. Za to nyní vyskytly se ve směru tom nové návrhy a udržují se houževnatě v popředí literární diskusse.

Tak Julius *Kühn* činí konkretní návrh (Getreidebau und Futterbau, 1896), aby spolková rada byla zmocněna: 1. klesne-li trvale po 4 neděle úředně zjištěná cena pšenice pod 155 M a žita pod 130 M za 1 tunu, zvýšiti clo na dvojnásobnou sazbu, tedy 7 M; 2. stoupne-li trvale po 8 neděl úředně zjištěná cena pšenice nad 190 M a žita nad 165 M za 1 tunu, snížiti opět clo na jednoduchou sazbu, tedy 3·50 M; 3. stoupne-li trvale po 4 neděle

úředně zjištěná cena pšenice nad 215 M a žita nad 190 M za tunu, odstraniti clo vůbec; 4. klesne-li trvale po 8 neděl úředně zjištěná cena pšenice pod 190 M a žito pod 165 M za tunu, zavésti opět jednoduché clo 3·50 M.

Jiný návrh činí *von der Goltz* (Vorlesungen über Agrarwesen und Agrarpolitik, 1899), jenž žádá, aby spolková rada každoročně v prosinci dle zákonné stupnice stanovila obilní clo pro celý příští kalendářový rok. Nejprvé určí se průměrná roční cena obilí dle několika v různých částech říše ležících trhů, načež se stanoví celní sazba dle určité stupnice, tak že ku př. při ceně přes 20 M za mt. cent neplatí se vůbec žádné clo, při ceně 20 M jest clo 0·50 M, při ceně 19 M clo 1 M a t. d., až při ceně 10 M clo 5·50.

Také Richard *Ehrenberg* (Handelspolitik, 1900) přimlouvá se za pokus s pohyblivou stupnicí celní, rovněž *Human* (Der deutsch-russische Handels- und Schiffahrtsvertrag vom 20./3. 1894), konečně Max *Grabein* (Die deutschen Getreidezölle der Zukunft, 1900), jenž chce, aby clem byla především zaručena normální cena obilní pro domácí trh. Toho by se dosáhlo clem pohyblivým, jež by se rovnalo rozdílu mezi domácí cenou normální a kolísavou cenou trhu světového. To by předpokládalo ovšem vyšetření průměrné ceny trhu světového a případné denní kolísání sazeb celních.

Jak známo, pohyblivé sazby celní nejsou novou myšlénkou, nýbrž nalézaly se po celá století v užívání v Anglii a byly zavedeny i v jiných zemích evropských. Tak ve Švédsku (1830), ve Francii (1831), v Belgii (1834), v Holandsku (1835), v Portugalsku (1837). Ale nejen v Anglii, nýbrž i v ostatních zemích málo se osvědčily a byly opět odstraněny. Diehl proto varuje před opětným pokusem zavedení cel pohyblivých tvrdě, že by ani rolnictvu ani ostatním třídám obyvatelstva nepomohly, nýbrž naopak celý národohospodářský vývoj poškodily. To snaží se Diehl dokázati zejména z historie pohyblivých cel v Anglii ve světle jednání anglického parlamentu z let 1815, 1822, 1828, 1842 a 1846, šetření parlamentních výborů a výsledků enket za tím účelem pořádaných. Zároveň cituje bohatou literaturu sestávající z parlamentních papírů, brožur, děl a t. d. — Diehl podává dále přehled obilně-celního zákonodárství v Anglii od r. 1815 do r. 1846, kdy obilní cla vůbec byla zrušena. Cla v tomto období byla pětkrát měněna, avšak byla vždy pohybliva, dle cen obilních se řídící. Při tom otázka obilních cel byla stále předmětem živé diskusse nejen v parlamentě, nýbrž i v literatuře. Diehl uvádí názory zejména tří nejváženějších zástupců klasické politické ekonomie: Ricarda, Mc Cullocha a Malthusa.

Ricardo z theoretického stanoviska byl ovšem přívržencem svobodného obchodu a odpůrcem všelikých cel obilních, poněvadž dle jeho názoru jimi renta pozemková uměle se zvyšuje na úkor důchodu z práce a kapitálu; avšak z hospodářsko-politického stavoviska náchylen byl v otázce této k ústupkům. Pokládá však cla pevná za menší zlo, než cla pohyblivá. Neboť při těchto, jakmile cena obilní dostoupí určité výše a clo odpadne, nahrne se tolik cizozemského obilí do země, že prudké klesání obilních cen jest nutným toho následkem. Zajímavo jest, že Ricardo při tehdejších debatách parlamentních r. 1822 ještě hájil názor, že Anglie nemusí nutně státi se státem průmyslovým, nýbrž že vedle vyvinutého průmyslu zůstati může současně státem agrárním. Také Mc Culloch nevzpírá se mírnému obilnímu clu ochrannému, zejména se zřetelem na značná břemena veřejná, rolnictvo tížící. Ale za naprosto škodlivá pokládá cla pohyblivá, poněvadž činí cenu obilí kolísavou, předem naprosto nevypočítatelnou. Naproti tomu Malthus jest zásadním přívržencem celní politiky ochranné se stanoviska všeobecného národohospodářského prospěchu; ale vyslovuje se rovněž pro cla pevná, nepohyblivá.

Diehl rozebírá dále příčiny, pro které se měnivost sazeb celních neodporučuje. Poněvadž sazby celní stoupají a klesají v obráceném poměru k cenám obilním, jest nutno tyto obilní ceny a dle nich sazby celní pevně stanoviti, zejména i minimum cen, při němž sazba jest nejvyšší, a maximum,

při němž clo odpadne. To jest ale v praksi velmi nesnadno, ne-li nemožno. Maximální cena obilní, to jest taková cena, při které rolník více ochrany celní nepotřebuje, jest naprosto neurčitelná, od individuálních a místních poměrů závislá, tak že jednotně stanoviti se nedá. To se ukázalo právě v Anglii při odborném výslechu súčastněných stran. Také původního účelu, kterého se chtělo měnivými sazbami celními dosíci, totiž stejnoměrnosti obilních cen, se nedocílilo. Naopak měnivá celní sazba dráždila ku spekulaci, jako každý živel více méně náhodný. Obilní spekulanti uměle hnali ceny obilní do výše, až by clo odpadlo, a pak rázem vrhli zásoby své na trh, čímž nastalo náhlé klesání cen, které citelně poškodilo zemědělce. Celý obilní obchod nabývá při pohyblivých clech rázu nejistoty a riskantnosti. — Diehl uvádí dále statistické číslice na důkaz, že v uvedených letech tehdejší pohyblivá cla skutečně nedovedla zabrániti prudkému kolísání cel obilních, a výpovědi četných svědků vyslýchaných před vyšetřujícími výbory parlamentními, kteří vyslovují se vesměs proti clům měnivým a ve prospěch cel pevných.

Na základě těchto nepříznivých zkušeností, které v Anglii s pohyblivými cly byly učiněny, vyslovuje se Diel velmi rozhodně proti všem návrhům na zavedení cel takových v Německu. *C. Horáček.*

Mittheilungen über die Verhandlungen der Section für Land- und Forstwirtschaft und Montanwesen des Industrie- u. *Landwirtschaftsrathes.* I. u. II. Tagung (1898, 1899); III. Tagung. (Vídeň, 1900.) Str. 216 a 357.

Teprve koncem minulého roku vydalo ministerium orby najednou oba tyto svazky o dosavádních třech zasedáních nového ústředního poradního sboru zemědělského, kteréž dopouštějí již nějaký úsudek o hodnotě práce jeho. V pravdě má vlastně za sebou teprve dvě pracovní zasedání, neboť druhá polovice roku 1898, v jehož prostřed teprve Rolnická rada se ustavila, byla vyplněna přípravami, zejména změnou stanov samých a úradami o řádu jednacím. Celý organismus, jak ani jinak nejde, jest poněkud spletitý. Kromě plenárních porad celé sekce (celé Rolnické rady) konají se porady oddělení (rolnického, lesnického, hornického) a látku pro ty porady připravují subkomitéty zřízené pro jednotlivé speciálné záležitosti, z nichž některé zůstávají stálými, jiné nikoliv, podle povahy úkolu. Zprávy výše uvedené obsahují výtahy z porad subkomitétních a hromad jednotlivých oddělení i plena sekčního, v plném pak doslovu referáty zpravodajů, které se tisknou již pro každou schůzi subkomitétní, ale pouze pro vnitřní potřebu, a schůze samy, i plenární, nejsou veřejné, takže předběžné zprávy o nich dostávají se veřejnosti pouze ve znění redigovaném úřadníky konajícími úřad zapisovatelů. To má nepopíratelně dobrou stránku, že i v samém plenu není dost podnětu k »řečnění z oken« a projednávání udržuje se v mezích věcnějších. Součinnosť ministerstva jest dosti intensivní, zpravidla předcházívá i samu poradu subkomitétní dorozumění se vlády s referenty, vláda ostatně sama pečuje o opatření materiálu, jako se stalo n. př. velikou knihou Ertlovou a Lichtovou o svépomocné organisaci družstevní, pak sestavením statistiky zahraničného obchodu (přípravou pro jednání o všeobecném celním tarifu a smlouvách obchodních) a neméně objemným spisem o produkci, tržbě i cenách obilních a bursovním obchodě (jako podklad pro velikou enketu terminovou, jejíž stenografický zápis jest zase určen za materiál pro porady rolnického oddělení). Probíráme-li obě vydané zprávy o dosavádních jednáních, spozorujeme ihned, že se Rolnická rada dosud dovedla vyhnouti tak řečeným velikým otázkám, jako jest na př. problém »dluhového vyvazení« rolnického; leč bychom sem chtěli počítati též záležitosť všeobecné povinné organisace společenstevní (ref. Bráf), kteráž hned v druhém roce přišla na řadu a usnešení o ní učiněná měla pak vliv na negativní vyřízení návrhův o zavedení poradných úřadníků, rolnictví znalých, při politických úřadech (týž ref.). Když se totiž položil již důraz na to, aby se nová povinná společenstva rolnická učinila znenáhla skutečným orgánem agrárního selfgovernmentu, pozbyl závažnosti požadavek zřízení armády podřízených a úřadníků poradních. Sice nescházelo pokusův o vtažení otázky

»dluhového vyvazení« v celém rozsahu, ale tím, že pojata ona do širšího rámce úvěrového problému, dostala celá ta záležitosť zatím střízlivý ráz předběžného vyšetření o úvěrní organisaci zemědělské. Důkladný referát Hattingbergův, jenž velmi rozšířen objevil se pak ve veřejnosti v podobě samostatné knihy, obmezil se na sestavení hledišť pro základy znenáhlého vybavení dluhového na podkladě nynější organisace úvěrní (srv. výše článek prof. Bráfa).

Z dalších záležitostí všeobecnějšího rázu uvésti jest zejména referát Lichtův o podporování svépomocného družstevního ruchu zemědělského, kterýž — arci už po předběžném dorozumění s vládou — vytkl zásady o způsobech a dosahu vládních podpor v příčině této a mohl se státi hned pak podkladem pro příslušnou vládní akci. Také otázce opravy akciového práva (ref. Marchet) věnován zvláštní referát a provedena porada, v níž neopomenuto poukázati na potřebu, aby také v Rakousku byly zavedeny t. zv. společnosti s ručením obmezeným, které v Německu už dobře se osvědčují. Za to v otázce celno-politické (ref. Zedtwitz) nepřišlo se dosud dále než k poradám přípravným. Do oboru sociálno-politického zasáhlo se třemi záležitostmi: otázkou o upravení služebního poměru úřadnictva hospodářského v oddělení rolnickém (ref. Marchet), v hornickém pak o zkrácení pracovní doby (ref. Scherks) a pokračovacím vzdělávání mladistvých dělníků báňských (ref. Jičínský). Tu se arci ukázalo, že Rolnická rada rázem složení svého je mnohem upjatější s hlediště ochoty k rozhodnějším sociálno-politickým krokům opravným nežli nová naše instituce Rady pracovní. Všecky ostatní v obou rocích 1899 a 1900 projednané záležitosti týkaly se podrobnějších otázek, jako zejména o pojištění krupobitním (výsledek vlastně jen přípravný, ale pěkný materiál v referátě Marchetově), o levném prodávání soli dobytčí (ref. Mauroner), o otázce tuberkulinové (ref. Wienmayer), o podporování mlékařství (ref. Carpine), o podporování vývozu ovocného a povznesení ovocnictví (ref. Richter), o potírání a zamezení révové nemoci Black-rotu, o podpoře vývozu tavolet, o sproštění daně při novém zalesňování, osvobození neprůmyslových režijních pil od daně výdělkové. *B.*

Carl *Jadrníček*, *Das Gebürenaequivalent* und das Gebürenpauschale der Communitäten für das VI. Decennium (1901—1910) v Opavě 1900; — Adalbert *Schimon*, *Das Oesterreichische Gebürenaequivalent*; ve Vídni 1900.

Počátek nového (VI.) desetiletí (1901—1910) pro vyměření ekvivalentu poplatkového jest vlastní pohnutkou pro vydání obou brošur. Na hlavních zásadách zákonných, — jaké byly dány poplatkovým zákonem ze dne 9. února 1850 pol. saz. 57/106 B. e. (ř. z. č. 50), pak zákony ze dne 13. prosince 1862 (ř. z. č. 89) a ze dne 29. února 1864, § 22 (ř. z. č. 20), jakož i na výhodách, jaké byly vysloveny zákonem ze dne 15. února 1877 (ř. z. č. 98) pro jednotlivé držitele beneficií, a zákony ze dne 27. prosince 1880 a ze dne 15. dubna 1885 (ř. z. č. 1 ex 1881 a č. 51 ex 1885) pro společenstva dle zák. ze dne 9. dubna 1873 registrovaná, jakož i pro společenstva na svépomoci spočívající vůbec, jako jsou záložny, — po celou dobu nebylo ničehož měněno, nicméně vydávalo min. financí na počátku každého desetiletí zvláštní prováděcí nařízení, která se povždy svým obsahem více méně rozcházela. Také pro toto desítiletí bylo ministrem financí již 14. července 1900 (ř. z. č. 120) vydáno opět prováděcí nařízení, které se svým § 23. mezi průmyslníky a obchodníky značný přivodilo rozruch, jehož konečným účelem jest, doćiliti cestou zákonodárství změnu jedné z hlavních zásad o vyměřování a předepisování ekvivalentu poplatkového. Při tomto stavu věci nemělo by býti nevděčno, o předmětu tom pojednati ve spisech zvláštních. Uvedené brošury berou se za týmž cílem, jsouce spisy zcela případnými, které dle předmluvy *Jadrníčkovy* a dle úvodu *Schimonova* mají sloužiti účelům praktickým.

Jadrníček naznačuje v úvodu, co jest ekvivalent poplatkový, a jaké ve směru tom byly dány zákony a nařízení (str. 5—10), dále jedná o subjektu a objektu ekvivalentu (str. 11—16), o jeho výměře, o započetí a trvání po-

vinnosti ekvivalentní (str. 16—18), o osvobozeních (str. 18—22), o přiznáních (str. 22—34). Dále uvádí ustanovení o formálním řízení úředním (str. 51—63) a konečně zmiňuje se o poplatkovém paušálu komunit (str. 93—96). Ostatek vyplňují formuláře (str. 35—50 a 64—92). *Schimon* pojednává o předmětu ve dvou částech, všeobecné a zvláštní. V části všeobecné jedná podobně jak Jadrníček o pojmu rakouského ekvivalentu, o jeho subjektu, objektu, o osvobození (osobním a věcném), o započetí a končení povinnosti ekvivalentní, o základech pro vyměření, o lhůtě pro podání přiznání, o úřadech kompetentních, o vyměření a zapravení ekvivalentu, o promlčení a právních prostředcích (str. 1—16). V části zvláštní, uvádí bližší ustanovení o nadáních, o spolcích, o kommunitách světských a církevních, o kostelích, o beneficiích, o ústavech a jiných korporacích a společnostech, jejichž členům nenáleží podíl na jmění kmenovém; pak o společnostech akciových, o veřejných společnostech obchodních, a o jiných spolkových podnicích, jejichž členům přísluší část jmění kmenového (str. 17—28). Dále uvádí v příčině ekvivalentu popl. během doby vydané zákony a nařízení (str. 28 - 51), pak různá rozhodnutí správního soudu (str. 52—116) a konečně náležité formuláře (str. 117—124).

Poohledneme-li se blíže po obsahu těchto na první pohled dosti objemných brožur a tážeme-li se, zdali a v jaké míře vyplnily položený sobě úkol, sloužiti účelům praktickým, můžeme vysloviti své přesvědčení v ten smysl, že každá z těchto prací vykazuje přesně snesený materiál zákonný, a že tím velmi dobře může sloužiti účelům vytčeným, jmenovitě zvláštní část pojednání Schimonova obsahuje dosti vzácných pokynů v příčině vyměření ekvivalentu pro různé kategorie osob právnických. Vůbec lze míti práci Schimonovu za účelněji sestavenou a samostatněji provedenou nežli práci Jadrníčkovu. Obě práce prozrazují v celku své původce, totiž úředníky finanční, kteří jsouce svým trvalým zaměstnáním zvyklí, pohlížeti na finanční zákony a jich obsah více méně se stanoviska eráru příznivého, i zde kráčí cestou jinak obvyklou, na které totiž nečiní se velký rozdíl mezi zákonem a nařízením, a na které i při rozumování samostatnějším hlásí se v popředí zájem finanční. Proto shledáváme zde z pravidla řešeny pouze otázky, které lze zodpovídati zřejmým zněním zákona neb nařízení, a mnohá věc, ač i zákonem řešená, byla pominuta, nejsouc řešena poplatkovým zákonem a dotyčnými nařízeními, na př. nečiní Schimon zmínky o našem poměru k Uhersku v příčině ekvivalentu, ač zákon lhůtní z r. 1876 a zákon o promlčení dávek veřejných otiskl celým obsahem.

Konečně co do přehlednosti látky projednané budiž *Schimonovi* vytknuto, že liší subjekty poplatkové, kterým přísluší část jmění kmenového a kterým právo to nepřísluší a že mezi prvé zařaďuje též právnické osoby, o kterých nijak nemůže býti tvrzeno, že by jednotlivcům příslušely jakési podíly na jmění kmenovém, na př. bratrské pokladny, pokladny nemocenské, úrazovny, spolky na vzájemnosti spočívající, jež obraly sobě za úlohu, zabezpečovati svým členům podpory v nemoci, ve stáří, v ovdovění a t. d. (str. 4 a 28). Na druhé straně vindikuje těmto a podobným osobám právnickým věcné osvobození od ekvivalentu poplatkového v příčině věcí movitých (str. 8), čehož by vůbec nebylo potřebí, kdyby jednotlivcům příslušely právní nároky na části jmění kmenového, poněvadž v těchto případech již podle zákona má býti ekvivalentu podrobeno pouze jmění nemovité a o zvláštním osvobozování jmění movitého od ekvivalentu nemůže býti vůbec řeči proto, že při těch osobách právnických, při kterých jednotlivcům přísluší část jmění základního, poplatnost jmění movitého zákonem ani není vyslovena. — Dále budiž vytknuto, že Sch. rozeznává objekty poplatkové: 1. věci movité, 2. věci nemovité, 3. příslušenství a 4. práva k požitkům (str. 2), ač zákon zná meritorní rozdíly pouze mezi věcmi movitými a nemovitými, a jak příslušenství tak i práva k požitkům musí býti zařaděna mezi věci movité neb nemovité a jako s takovými se pak naloží při vyměřování ekvivalentu popl. Že při podání přiznání ekvivalentního zvláštní jsou podepsány formuláře pro vykázání příslušenství a práv k požitkům, nemění ničehož na stránce meritorní.

Nevolky pátrá, kdož uvedené rozdíly čte, po zvláštních ustanoveních a předmětech ve 3. a 4. pořadí uvedených; nenalezne a nemůže také ničehož nalézti, nežli že pro okolnost, zdali příslušenství neb práva k požitkům sluší míti za věci movité neb nemovité, rozhodujícími jsou ustanovení všeob. zákona občanského. Takovým počínáním ovšem přehledu žádoucímu není poslouženo.

Při všeobecnosti ustanovení zákonných nabývá prováděcí nařízení velké důležitosti; avšak ani Schimonem ani Jadrníčkem nebylo k němu při pojednání valně přihlíženo; byloť se ponejvíce obmezeno na jeho otisknutí. Schimon otisknul nařízení v úplném jeho znění co celek, bez ohledu, že v předcházejícím pojednání zde onde byl se již jednotlivých ustanovení téhož nařízení dovolával, kdežto Jadrníček, vynechav vůbec §§ 1 a 2. jednající o objektu a subjektu ekvivalentu popl., počíná s § 3. al. 2., a vypustil zcela neb částečně některé §§, které v předcházejícím pojednání byly zcela neb částečně již uvedeny a otisknuty. Ovšem odečteme-li při brožuře Jadrníčkově část věnovanou poplatkovému paušálu kommunit, který s ekvivalentem popl. nemá vlastně co činiti, pak nařízení o formálním řízení úředním, které určeno jest pouze pro vnitřní manipulaci úřední, co věnováno jest formulářům a otisku starého nařízení prováděcího, zbude pouze 18 stran malé osmerky, na kterých nacházíme ostatní, a kde pak brzce a lehce lze přehlednouti, kterých a v jakém objemu bylo již užito. Při tomto stavu věci nelze ovšem činiti nároky na zvláštní přehlednost.

Účelům praktickým chtějí zmíněné brošury sloužiti, také jim poslouží tím, že podávají ustanovení zákonná, jakož i nařízení po různu roztroušená; tvrdíme však, že by bylo u větší míře poslouženo, kdyby o předmětu zevrubněji bylo pojednáno, kdyby bylo sebou přihlíženo k různým otázkám kontroversním, kterých — jak nás učí správní soud — jest s dostatek, a kdyby zejména bylo pojednáno zvlášť o § 23. prováděcího nařízení ze dne 14. července 1900, kterého se tak hrozí společnosti obchodní a podnikové, by bylo totiž poukázáno k tomu, pokud jsou obavy jejich odůvodněny, nebo pokud ne, atd. atd. Tím by bylo praktickým potřebám skutečně poslouženo v míře mnohem značnější, nežli jest možno tím, co bylo skutečně podáno.

Dr. Talíř.

Z časopisů; podává Dr. *Drachovský.*

v. Kallina, Dr. Emilian Freiherr, *Das Finanzdelikt.* Eine Skizze auf Grundlage der öst. Gesetzgebung. (Jurist. Vierteljahrsschrift; nové řady sv. XVI, str. 1—22.)

Ve třech oddílech se theoreticky probírají zásady rakouského trestního práva finančního. — I. Stát žádá na jednotlivci jednak vykonání povinnosti předepsané ve smyslu materiálním, tedy přispění k uhražení potřeb státních; jednak zachování formálního pořádku za příčinou dosažení tohoto stanoveného cíle. Kdož těmto předpisům nevyhoví, spáchá buďto defraudaci neboli zkrácení (Hinterziehung), anebo nepořádek (Ordnungswidrigkeit). Prvé z nich jest chování beroucí se za účelem zkrácení státních příjmů, a může býti dle názoru spisovatelova deliktem ommissivním nebo kommissivním. Názoru o možnosti deliktu kommissivního i ve právu finančním svědčila by ovšem slova »Handlungen und Unterlassungen« spisovatelem ku konci dovolaného § 239. zákona o přímých daních osobních, i celý jeho text, zvláště když spisovatel jest toho názoru, že pro povahu deliktu v tomto směru není důležitý úmysl, nýbrž jen jeho uskutečnění. Za to však ostatní případy tam uvedené, které mají býti delikty kommissivními, nejsou celkem případné. Dělení po stránce zavinění na delikty, při nichž žádá se zavinění (dolus nebo culpa) a na takové, při nichž toho třeba není, tedy delikty formalné, jest případné; za to však dělení této poslednější skupiny na přečiny kontrolní a nepořádky v užším slova smyslu jest pro neurčitost hranic nevhodné a prakticky málo cenné.

II. V dílu druhém spisovatel staví se na stanovisko několika theorií trestních: odstrašení, polepšení, ochrany a absolutní spravedlnosti, pro kterouž poslední dovolává se i uvozovacího patentu k důchodkovému zákonníku trestnímu. Trest má říditi se podle nebezpečnosti, častosti, skrytosti a způsobu činu, má však býti vždy účelný, a v tomto směru nevyhovuje § 14. d. z. tr. Po té kritisuje jednotlivé způsoby trestu a použití jich na jednotlivé činy trestné; staví se proti všeobecnému takřka trestu peněžitému a radí, aby více bylo použito trestů na svobodě a cti. Odsuzuje praesumpce viny ve finančním právu trestním, a tvrdí právem, že praesumpce viny a delikt formální měly by z finančního práva trestního vymizeti.

III. Jedná se o konkurrenci deliktů finančních a kriminalních. Tu jest poměr — 1. subsidiarity (n. př. §§ 233., 237., 239. důch. z. tr.); — 2. jako lex specialis a generalis (§ 239. zák. o přímých daních osob. a § 197. tr. z. všeob.) (pro případ v závorce uvedený doporučuje dle lege ferenda užití předpisů trestního zákonníka a dokazuje totožnost zmíněného deliktu finančního s podvodem dle všeob. práva trestního); — 3. vlastní konkurrence, jež může býti buď realní nebo idealní. Tu míní, že §§ 103. a 104. důch. z. tr. jest užíti pouze tehdy, pokud jimi konkurrence zákonů trestních jest vyloučena a konkurrence trestných činů nastoupiti má, že však nemají platnosti, když se jedná o výměru trestu. Soudíť, že v tomto případě bylo ustanovením trestního zákonníka důchodkového derogováno na základě čl. I. a V. uvoz pat. ku všeob. zák. tr. a jeho §§ 34. a 35.; že tedy co do výměry trestu pouze zostření má nastoupiti, a že jenom trest peněžitý, propadnutí a ztráta práv i oprávnění vždy se mají uložiti.

Mittheilungen des k. k. Finanzministeriums, VI. Podávají (na str. 43. nn.) výsledky »daně potravní« (z vína, mestu vinného a ovocného, masa, piva, lihu, cukru, petroleje; pak daně z lisovaného droždí spojené s daní z lihu, i potravní daně na čáře). Počínajíce přehledem platného zákonodárství co do výměry jednotlivých daní, a po několika poznámkách k jednotlivým tabellám, přinášejí statistiku výroby důležitějších předmětů daně potravní a detaillní výkazy výnosu daňového za r. 1897. Výtěžek daně potravní stoupl proti roku 1896 v celém mocnářství (bez Bosny a Hercegoviny) o 14,750.992 zl., z čehož připadá na království a země na říšské radě zastoupené 14,250.643 zl. V obou polovicích participuje na vyšším výnosu nejvíce cukr, a to v polovici rakouské s 9,946.937 zl., v polovici uherské s 1,243.720 zl. Značně vyšší obnosy vykazuje ve zdejší polovici líh (s kontrolním poplatkem za denaturaci) o 1,235 585 zl.; pak daň pivní s přirážkou o 1,327.681 zl., pak petrolej o 1,451.639 zl. Tomu odpovídá také celkové zvýšení výroby těchto předmětů Počet závodů se při cukru a pivu zmenšil, leč nepatrně Lihovarů a petrolejových raffinerií však přibylo. Patrná jest celkem tendence ke zřizování závodů velikých, která jen při lihovarech výhodami hospodářským lihovarům poskytnutými se paralysuje. To platí ovšem pouze o lihovarech podléhajících dani konsumní: za to lihovary podléhající dani výrobní pozbývají podmínek dalšího trvání a počet jejich se zmenšuje Zvláštní úkaz vyskytuje se při potravní dani na čáře, jejížto výnos v rakouské polovici značně vzrostl, naproti tomu v Uhrách o 641.393 zl. se zmenšil.

Podobným způsobem upraven jest i výkaz o výsledcích potravní daně pro rok 1898 (v témže ročníku na str. 1905. nn). Obraz zde podaný jest potud nepříznivější, že proti r. 1897 vykazuje klesnutí v celé říši o 4,315.315 zl., v naší pak polovici o 3,741.422 zl. Značněji vyšší výnos vykazuje v polovici naší pouze daň pivní s přirážkou o 735.108 zl., pak spotřební daň z oleje mineralního o 453.090 zl.; za to však zvláště daň cukerní sklesla o velmi značný obnos 4,240.778 zl. Zajímavý kontrast k tomu činí cukerní daň v polovici uherské, jež vykazuje vyšší výtěžek o 563.293 zl. Příčinu vzrůstu v Uhrách bude as hledati nejspíše v klesnutí obnosu vývozní bonifikace okrouhle o 950.000 zl, jež vysvětlí se vývozem hlavně cukru III. třídy bonifikační, jenž značně vzrostl, kdežto na třídy vyšší připadá tu značně méně

(I. a II. třída skoro o 780.000 q méně). Jinak lze celkem říci o poměrech výrobních totéž co výše při výkazu na rok 1897. Potravní daň na čáře stoupla u nás opětně, kdežto v zemích uherské koruny vykazuje další klesnutí.

V témže ročníku ještě uveřejněn jest kasovní výsledek kolků, tax a poplatků v r. 1898; dále celkový výkaz podniků podrobených zvláštní dávce z výčepu, obchodu a prodeje v drobném pálených tekutin lihových v r. 1898 a 1899; pak výsledky monopolu tabákového v r. 1899 a I. čtvrtletí 1900.

Vierteljahreshefte zur Statistik des deutschen Reiches obsahují v roč. IX. seš. 3. velmi zajímavou statistiku trestních případů celních a berních v úč. roce 1899; nápadný jest úbytek těchto případů proti roku minulému. — Tamtéž uveřejněna statistika výroby a zdanění hracích karet v berním roce 1899.

Tübinger Ztschrft.; roč 56: Dr. E. *Trauvetter*, Die Bierbereitung vor dem deutschen Reichstage; spisovatel dospívá k závěru, že všeobecný zákaz používání surrogatů při výrobě piva není odůvodněn; že pak prozatím dostačí zakázati používání látek, jejichž účinek není zaručeně neškodný. — Dr. Ant. *Velleman*, Der Luxus in seinen Beziehungen zur Socialoekonomie, II. Theil: Die volkswirtschaftspolitische und finanzielle Behandlung der Luxuskonsumtion. — Ve směsi jest podán anonymní příspěvek k otázce, má-li nastati snížení daně z čaje či tabáku. Na základě poměrů anglických dochází spisovatel k zajímavému závěrku, že jest se rozhodnouti pro snížení daně z tabáku.

V Hirthových *Annalen des Deutschen Reiches* pokračuje Fr. *Graf* v díle již roku 1895 započatém: Die Tabakbesteuerung in Deutschland. V tomto ročníku v 5. a 6. kapitole pojednání probráno podrobně zavedení daně dle váhy dle zákona z r. 1879, jakož i jednání o tabákový monopol v r. 1882. Velmi detailní podání všeho zákonodárného jednání a hojné výtahy z materialií.

H. *Bence-Jones*, *On the Consumption of Alcoholic Beverages* (Journal of the Royal Statistical Society, 1900, str. 272 nn.). Zvláště zajímavé jsou připojené tabulky statistické, z nich pak zvláště první, jež podává přehled finanční výnosnosti lihových nápojů v letech 1885—1899. Tu pozorovati jest, že čistý výtěžek cla z pálených lihovin zůstává celkem nezměněn, za to u vína mírně stoupá. Čistý výtěžek »excises« (daní spotřebních) stoupá u lihovin pálených, nejrozhodněji však u piva, kteréž proti 8,544.749 L v r. 1885 vykazuje 11,638.201 L v r. 1899. Z veškerého výnosu cel činilo v r. 1885 clo z pálených lihovin a vína 19·8%, avšak kleslo do r. 1899 na 16·4%. Za to pivo a lihoviny vynesly v r. 1885 80·2% všech daní spotřebních (Excises), což v r. 1899 stouplo až na 83·6%. Výnos vinného cla v poměru k ostatnímu výnosu těchto cel i daní spotřebních dohromady jest v různých letech nestejný, zdá se však, že má tendenci se zmenšovati. Tabella 2. podává konsumpci lihovin ve Spojeném království, jež absolutně i relativně se zvětšuje, při čemž jeví se zvláště přírůstek pro konsumpci domácích výrobků (doma vyrobených lihovin skonsumuje se na osobu r. 1885 0·96 gall., roku 1899 pak 1·05 gall., kdežto při cizích výrobcích jeví se poměr 0·22 gall. ku 0·20 gall.) Zajímavým způsobem konstatuje tabulka 3. vzrůst spotřeby kávy jak ve Spojeném království, tak i v Kanadě. Poslední dva přehledy týkají se Francie.

V. *Gallat*, *O poplatcích převodních* dle císařského nařízení ze dne 16 srpna 1899 čís. 158. ř. z. (Právník 1900 str. 789 nn.).

Z pomůcek: Al. *Sykora*, *Úvod do služby u berního úřadu*. Praha (nákl. vlast.) 1900. Pokus zajisté uznání hodný, leč hrubé tiskové omyly a hojné věcné nesprávnosti činí knihu zvláště v některých partiích takřka nepotřebnou. — Adalb. *Schimon*, *das österreichische Gebürenäquivalent* (Vídeň, Manz, 1900). Dobrá kniha pro praktiky. — J. *Schillerwein*, *Die österreichisch-ungarischen Zollgesetze* (3. vydání, Vídeň, Manz, 1900). Velmi pečlivé sebrání

všech předpisů sem spadajících až do doby nejnovější. Nedostatky systematické — částečně ovšem i látkou samou způsobené — jsou na závadu i tomuto vydání. — Díl I. čísla 22. Manzovy sbírky zákonů: Gesetze und Verordnungen über die Besteuerung des Branntweines, 2. vyd. 1900, zpracován min. radou E. *Bernatzkym* za spolupůsobení sekč. r. Dra. Ad. Carmine a min. vicesekr. Dra. L. Joasa. V úvodu podán stručný přehled historický rakouského zákonodárství o tomto předmětu.

Sociální politika v časopisech a knihách. Časopisy:

Rozhledy, IX., č. 10: *Winter*, Stávka hornická; č. 19 a 20: *Horáček*, Hospodářský podklad ženské otázky.

Akademie, IV., č. 7—11: *Čermák*, Úrazové pojišťování v Rakousku; č. 8 a 9, *Meissner*, Živnostenské soudy.

Statistische Monatsschrift, V., č. 5. Die Alterssparkassen in Oesterreich.

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, III., 19; č. 1: *Dronke*, Die Reform der Krankenversicherung. Zabývá se resolucí německého říšského sněmu, dle níž ošetřování nemocenské rozšířeno býti má z 13 na 26 týdnů. Opatření to mělo by důležitý finanční význam. Poněvadž dle statistického šetření nemoci trvající déle 13 týdnů nepovstávají z pravidla úrazem, nebylo by lze zvýšený náklad přesunouti na úrazovny, nýbrž bylo by třeba zvýšiti příspěvky. Odporučovalo by se zdvojnásobiti příspěvky zaměstnavatelů, ale poskytnouti jim také paritu ve správě ústavů. — Č. 2: *Flesch*, Der Schutz der Arbeitswilligen. Žádá právní ochranu nejen těch, kdo ochotni jsou pracovní smlouvu uzavříti, nýbrž i proti libovolnosti výpovědní se strany zaměstnavatelů. — *Hofmann*, Die kantonalen Arbeiterinnenschutzgesetze in der Schweiz. Podává pestrý obraz ochranného zákonodárství ženských pracovnic v jednotlivých kantonech švýcarských. — Č. 4 a 6: *John*, Die italienischen Arbeiterkammern und deren Bedeutung für die nationale Produktivität. Zemřelý professor inšprucké university na základě důkladných studií vyličuje činnost tak zv. dělnických komor v Italii. Komory ty vznikly dle francouzských vzorů »burs práce« na podkladě svépomocném a zásadě dobrovolnosti. Zpravidla byl to svaz několika dělnických spolků určitého místního okrsku. Účel jich byl co nejširší: vzdělávání, hájení zájmů dělnických, sprostředkování práce, zakládání výrobních i potravních společenstev. Politika byla vyloučena. Správu vedl volený výbor. Komory požívaly na mnoze značných subvencí komunálních. Komory s největším počtem členů byly v Milaně, Turině, Piacenze. Roku 1893 konaly sjezd v Parmě a založily společný svaz. Rostoucí jich význam vzbudil odpor v kruzích kapitalistických a nedůvěru vlády a po milanských dělnických nepokojích r. 1898 byla většina dělnických komor rozpuštěna. Nejnověji zabývá se italská vláda zákonodárnou úpravou této instituce. Článek vedle vlastního předmětu osvětluje poměry italského dělnictva vůbec a spatřuje jich nápravu v povznesení míry životní a účinné associaci.

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, III., 20; č. 1: *Schwiedland*, Lehrlingsschutz in Neuseeland; č. 2: *van der Borght*, Die Reform der deutschen Unfallversicherung; č. 3. *Silbermann*, Zur Reform der Krankenversicherung; č. 4. *Liefmann*, Die Allianzen, gemeinsame monopolistische Vereinigungen der Unternehmer und Arbeiter in England. *Mangoldt*, Zur Lohnstatistik. *Finn*, Die Handwerkerlöhne in Dänemark.

Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik, XVI., č. 1 a 2: *Lange*, Die Reform der deutschen Unfallversicherungsgesetzgebung. *Braunová*, Der Kampf um Arbeit in der bürgerlichen Frauenwelt. *Voigt*, Ein neuer Beitrag zur Frage des Kleinhandwerkerschutzes. *Mischler*, Die oesterreichische Gewerbeinspektion im J. 1899. *Bernstein*, Die gegenwärtige Lage der englischen Landarbeiter.

Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung, IX.; č. 5: *Hainisch*, Das arbeitsstatistische Amt.

Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reiche, XXIV., sv. 1: *Nieden*, Gebäudesteuer und Wohnungsfrage in Preussen. *Kollmann*, Die sociale Zusammensetzung der Bevölkerung im deutschen Reiche nach der Berufszählung vom 14. Juni 1895. *Silbermann*, Zur Entlohnung der Frauenarbeit; — sv. 2: *Heiss*, Überblick über die wichtigsten Ergebnisse der norwegischen Socialstatistik. *Witzleben*, Betrachtungen über das Wesen der Hausindustrie.

Sociale Praxis, IX., č. 15: *Frankenberg*, Der Arbeitsvertrag nach dem bürgerlichen Gesetzbuche; č. 16: *Kögler*, Sociale Verwaltung und Arbeiterversicherung. *Heiss*, Die Reform der Unfallversicherung; č. 17: *Dix*, Die technischen Hochschulen und die Socialwissenschaften; č. 19: *Loew*, Eisenbahnarbeiterschutz in England; č. 21, 22: *Hofmann*, Ein neues Project der Arbeiterversicherung; č. 25: *Francke*, Arbeiterkammern u. Reichsarbeitsamt; č. 26: *Schotthoefer*, Frankreich u. die internen Bestrebungen zur Fortbildung des Arbeiterschutzes; č 28: *Zacher*, Die Arbeiterversicherung in Russland u. Finnland; č. 30: *Francke*, Der gegenwärtige Stand der Socialreform in Deutschland; č. 31: *Berlepsck*, Ein internationaler Kongress für gesetzlichen Arbeiterschutz; č. 32: *Schotthoefer*, Frankreichs Vormarsch auf dem Gebiete des Arbeiterschutzes; č. 37: *Frankenberg*, Die neuen Unfallversicherungsgesetze.

Zeitschrift für Socialwissenschaft, III., č. 2: *Prinzing*, Die sociale Lage der Witwe in Deutschland. Statistickými číslicemi podán neutěšený obraz poměrů vdovských v Německu. — Kranken u. Unfallversicherung in d. Schweiz; č. 4: *Prinzing*, Grundzüge und Kosten eines Gesetzes über die Fürsorge für die Witwen und Waisen der Arbeiter; č. 7 a 8: *Einhauser*, Zur Reform der deutschen Unfallversicherung; č. 11: *Mayr*, Die wirtschaftliche, rechtliche u. sittliche Auffassung vom Arbeitsverhältniss. Polemika s L. Brentanovým článkem »Gewerkvereine« v Conradově slovníku státních věd. Spisovatel klade důraz na mravní povinnost ku práci. č. 12: *Fleischmann*, Socialpolitische Streifzüge in das deutsche Civilprocessrecht.

Neue Zeit, XVIII., č. 16: *Rosenow*, Der Arbeiterschutz im Handelsgewerbe; č. 17: *Bernstein*, Neue Vorschläge zur Reform der Volkswohnungen in England; č. 18: *Düwell*, Zur Lage der Arbeiter in der Eisenindustrie; č. 19, 20: *Wurm*, Die Gewerbeaufsicht im deutschen Reiche; č. 27: *Vogel*, Die Überwachung der Unfallverhütung; č. 30: *Legien*, Die Hamburger Gewerkschaftsbewegung und deren Kämpfe 1865—1890; č. 32: *Braun*, Die Osterkongresse der deutschen Gewerkschaften; č. 37: *Winter*, Zur Regelung der Heimarbeit.

Socialistische Monatshefte, IV., č. 2, 3: *Sorel*, Über die kapitalistische Concentration; č. 3: *Legien*, Ziele u. Mittel der deutschen Gewerkschaftbewegung. *Seilhac*, Die Syndikalistenbewegung in Frankreich; č. 6: *Elm*, Die Stellung der Socialdemokratie zur Genossenschaftsbewegung.

Revue d' Économie Politique, XIV., č. 1: *Gide*, Les associations coopératives de production en France. *Vauthier*, Travail intelectuel et travail manuel; č. 2, 3, 5, 6: *Turquan*, Evaluation de la fortune privée en France.

Journal des Économistes, 59, č. 12: *Levasseur*, Histoire des classes ouvrières et de l'industrie en France avant 1789.

Knihy: Die Arbeitseinstellungen u. Aussperrungen im Gewerbebetriebe in Oesterreich während des Jahres 1898. Vídeň 1899. — Ergebnisse der in Oesterreich vorgenommenen Gewerbezählung nach dem Stande vom 1. Juni 1897. Vídeň 1899. — *Reichensperg*, Der Kampf gegen die Arbeitslosigkeit in der Schweiz, Bern 1899. — *Bloch*, Das Gewerbegericht, Vídeň 1899. — *Weinhausen*, Die christlichen Gewerkvereine, Berlín 1900. — *Steffens*, Der Agrarsocialismus in Belgien, Stuttgart 1900. — *Nostitz*, Das Aufsteigen des Arbeiterstandes in England, Jena 1900. — *Liefman*, Über Wesen u. Formen des Verlags (der Hausindustrie), Berlín 1900. — *Eltzbacher*, Der Anarchismus, Berlín 1900. — *Oppenheimer*, Die sociale Bedeutung der Genossenschaft,

Berlín 1900. — *Quida*, Politisches u. sociales Elend in Italien, Curych 1900. — *Freese*, Das konstitutionelle System im Fabriksbetriebe, Eisenach 1900. — *Kulemann*, Die Gewerkschaftsbewegung. Jena 1900. — *Damaschke*, Vom Gemeindesocialismus, Berlín 1900. — *Trimborn u. Thissen*, Die Thätigkeit der Gemeinden auf socialem Gebiete, Kolín 1900. — *Calmer*, Arbeitsmarkt und Arbeitsnachweis, Stuttgart 1900. — *Freund*, Der Arbeitsnachweis, Lipsko 1900. — *Weigert*, Der Arbeitsnachweis u. Schutz der Arbeitswilligen, Berlín 1900. — *Schwiedland*, Ziele u. Wege einer Heimarbeitergesetzgebung, Vídeň 1899. *Böttger*, Die Socialdemokratie auf dem Lande, Lipsko 1900. Kritika agrárního programu sociálně-demokratického. — *Schlefer*, Das Volkseigenthum an den Bergwerken, Vídeň 1900. — *Pohle*, Frauenfabrikarbeit u. Frauenfrage Odpověď k otázce zápovědi práce vdaných žen v továrnách, Lipsko 1900. — *Lass u. Zahn*, Einrichtung u. Wirkung der deutschen Arbeiterversicherung. Pamětný spis pořízený z rozkazu říšského statistického úřadu pro světovou výstavu v Paříži, Berlín 1900. — *Karpeles*, Die englischen Fabriksgesetze, Berlín 1900. — *Sacher*, Die Massenarmut, Berlín 1900. — *Grünberg*, Der socialpolitische Gehalt der oesterreichischen Civilprocessordnung, Vídeň 1900. — *Stadthagen*, Das Arbeiterrecht, Rechte u. Pflichten des Arbeiters in Deutschland aus dem gewerblichen Arbeitsvertrag, der Unfall-, Kranken-, Invaliden- u. Altersversicherung unter besonderer Berücksichtitung des bürgerlichen Gesetzbuches, Berlín 1900. — *Mataja*, Grundriss des Gewerberechtes und der Arbeiterversicherung, Lipsko 1899. — *Steffen*, Studien zur Geschichte der englischen Lohnarbeiter mit besonderer Berücksichtigung der Veränderungen über Lebenshaltungen, Stuttgart 1900. — *Salomonsohn*, Der gesetzliche Schutz der Baugläubiger in den Vereinigten Staaten von Nordamerika, Berlín 1900. — *Grävell*, Wohnungsfrage u. Wohnungsreform, Drážďany 1900. — *Lehmann u. Parvus*, Das hungernde Russland. Reiseeindrücke, Beobachtungen und Untersuchungen, Stuttgart 1900. — *Zacher*, Die Arbeitsversicherung im Auslande, IX a XII. (Rusko a Belgie.) Berlín 1900. — *Cohn*, Die Wohnungsfrage u. die Socialdemokratie, Mnichov 1900. — *Schäffle u. Lechler*, Die staatliche Wohnungsfürsorge, Berlín 1900. — *Will*, Das Coalitionsrecht der Arbeiter in Elsass-Lotringen im Vergleich zu dem in Frankreich u. deutschen Reiche geltenden Rechte. — *Schulze Gävernitz*, Volkswirtschaftliche Studien aus Russland, Lipsko 1899. — *Kley*, Bei Krupp. Eine socialpolitische Reiseskizze unter besonderer Berücksichtigung der Arbeiterwohnungsfürsorge, Lipsko 1899. — *Adler*, Die Lage der Handlungsgehilfen gemäss den Erhebungen der Commission für Arbeiterstatistik, Stuttgart 1900.

Thury, La question sociale considerée dans son principe, le point de vue réligieux, Paříž 1900. — *Vanlaer*, La participation aux bénéfices. — *Pelloutier*, La vie ouvrière en France. O pracovní době, výši mzdy, práci žen a dětí, úmrtnosti dělnictva, drahotě potravin, dělnickém rozpočtu, poměrech příbytných, alkoholismu, Paříž 1900. — *Leroy*, Les droits de l'enfant Úvaha věnovaná ochraně dětí, Paříž. — *Mirveaux*, De la question sociale, Paříž 1901. — *Brelay*, Lettres sociales aux riches, Paříž 1900. — *Couvreur*, Les dangers sociaux, Paříž 1900. — *Lafargue*, Le socialisme et les intelectuels, Paříž 1900. — *Souche*, Le christianisme et l'action sociale, Cahors 1900. — *Banneux*, Les bourses du travail, Brusel 1900. — *Gratry*, Les sources de la regénération sociale, III. vydání, Paříž 1901. — *Vialles*, La scission du Marxisme, Montpellier 1900. — *Follin*, Questions du travail. — *Paul-Boncour*, Le féderalisme économique. Étude sur les rapports de l'individu et des groupements professionels, Paříž 1900. — *Valleroux*, Les associations ouvrières et les associations patronales, Paříž 1899. — *Roger Merlin*, Les associations ouvrières et patronales, Paříž 1899. — *d'Haussonville*, Salaires et misères de femmes, Paříž 1900. — *Naquet*, Temps futurs, Socialisme, Anarchie, Paříž 1900. — *Sagot*, Le communisme au nouveau monde, Paříž 1900. — *Brasseur*, La question sociale, Paříž 1900. — *Driault*, Les problèmes politiques et sociales à la fin du XIX. siècle, Paříž 1900. — *Deslinières*, L'application du système collectiviste, Paříž 1900. — *Gounard*, La dépopulation de la France,

Lyon 1900. — *Lafargue*, Pamphlets socialistes, Paříž 1900. — *Bouglé*, Les idées égalitaires. — *Waldeck-Rousseau*, Questions sociales.

Bowley, Wages in the United Kingdom in the XIX. century, Cambridge. — *Gilman*, A dividend to labor, Boston 1900. — *Kirkup*, A history of socialism, Londýn 1900. — *Spahr*, Americas working people. Obsah: Stará anglická města tovární, nová jižní tovární města, negrové činitelem průmyslovým, uhelné doly pensylvanské, střediska železářská, odborové hnutí v Chicagu, mormoni, severní farmy, Londýn 1900.

Tivaroni, La questione economica delle abitazioni nelle grandi città, Padua 1900. — *Luporini*, La donna e la concorrenza. Milan 1900. — *Lapenna*, Oro e potere e loro evoluzione sociale umana, Turin 1900. — *Matteoti*, L'assicurazione contro la disoccupazione. Turin 1901. — *Restino*, Il socialismo di Stato, Milan 1900. — *Broglio d'Ajano*, Il salario nella teoria e nella pratica, Camerino 1900. — *Serafini*, Il lavoro della donna nell' economia della nazione, Civita Nuova 1900. *Angiolini*, Socialismo e socialisti in Italia.

H.

Z ostatního písemnictví. Časopisy:

Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung, IX; č. 1. a 2: *Jaeger*, Die Grundlegung der theoretischen Nationalökonomie durch Adam Smith. Autor snaží se vysvětliti a odstraniti některé odpory Smithovy a uvésti omyly jeho v souhlas s výsledky novodobého bádání.

Neue Zeit, XVIII; č. 33: *Luxemburgová*, Zurück auf Adam Smith. Kritika Schüllerova spisu: Die Wirtschaftspolitik der historischen Schule.

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, III. XX; č. 4: *Broglio d'Ajano*, Über die Lohntheorie Paolettis. Spisovatel uvádí zajímavé názory Ferdinanda Paolettiho (1717—1801) o mzdě, na tehdejší dobu velmi pokročilé. Tak Paoletti na rozdíl od většiny svých vrstevníků hájí vysoké mzdy; č. 6. *Tille*, Getreide als Geld; *Wisowa*, Die wirtschaftliche Gesetzgebung Oesterreichs.

Journal des Économistes, 59: č. 10: *Block*, Revue des principales publications économiques del'Étranger; č. 11: *Molinari*, Le problème économique; *Rouxel*, Revue des principales publications économiques en langue francaise; *Sayons*, Les ouvertures de crédit dans la banque moderne.

Revue d'Économie Politique,, XIV; č. 2: *Dehn*, Les publications économiques Russes en 1897; č. 5: *Waxweiler*, Quelques problèmes du salaire. č. 6: *Goldstein*, La statistique et son rôle pour la Société contemporaine.

Political Science Quarterly, XV., č. 1: *Richmond Mayo-Smith*, Prices morements and Individual Welfare; *de Witt*, Auve Legal-Tender Laws ex post facto? Č. 2: *Clark*, Trusts; *Richmond Mayo-Smith*, Money and Prices.

Knihy: *Böhm-Bawerk*, Einige strittige Fragen der Kapitalstheorie, Vídeň, 1900. Přední stoupenec rakouské školy Mengrovy známým skvělým svým slohem objasňuje a obhajuje některé temnější body své theorie úrokové. — *Schüller*, Die Wirtschaftspolitik der historischen Schule, Berlín, 1900. Poněkud jednostranná kritika hospodářskopolitického stanoviska historické školy německé. *Grabski*, Zur Erkenntnisslehre der volkwirtschaftlichen Erscheinungen, Lipsko, 1900. Hluboce založená studie o jevech národohospodářských jakožto socialních. — *Schmoller*, Grundniss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre, I., Lipsko, 1900. Vůdce a zakladatel novohistorické školy překvapil soustavným dílem, jehož vyšla prozatím prvá část obsahující úvod, základy, literaturu, methodu, obyvatelstvo, techniku a společenské zřízení národohospodářské. — *Ward*, Darstellung und Würdigung der Ansichten Luthers vom Staat und seinen wirtschaftlichen Aufgaben, Jena, 1900. — *Klemme*, Die volkswirtschaftlichen Anschauungen David Humes, Jena, 1900. — *Mayr*, Grundriss zu Vorlesungen über praktische Nationalökonomie, Tubinky, 1900. — *Kosta-*

necki, Der wirtschaftliche Werth vom Standpunkte der gechichtlichen Forschung, Berlín, 1900. — *Dietzel*, Weltwirtschaft und Volkswirtschaft, Drážďany, 1900. — *Zwiedineck-Südenhorst*, Lohnpolitik und Lohntheorie mit besonderer Berüchsichtigung des Minimallohnes, Lipsko, 1900. *Eulenburg*, Zur Frage der Lohnermittelung, Jena, 1899. — *Lembke* Über einige Bestimmungsgründe des Arbeitslohnes, Jena 1899. — *Oertmann*: Die volkswirtschaftliche Bedeutung des bürgerlichen Gesetzbuches füt das Deutsche Reich, Frankfurt, 1900. — *Mayne*, Der Diskont, Jena, 1899. — *Kreibig*, Unser Währungs- und Münzwesen während der letzten 50 Jahre, Vídeň, 1899. — *Pöhlmann*, Geschichte des antiken Kommunismus und Socialismus, II. díl, Mnichov, 1901. Obsah: Sociální utopie v rouchu básnickém, městský stát řecký kolébkou socialismu, aristokratický stát a počátky kapitalismu a socialismu, občanská společnost a plný vývoj kapitalismu, odpor mezi socialním a politickým vývojem ve svobodném lidovém státě, přetvoření politické a socialní demokracie, demokratický státní socialismus a přeměna jeho v radikální revoluční socialismus, sociální revoluce, počátky římského státu a agrární komunism, vývoj kapitalistického řádu hospodářského, sociální hnutí v názoru jednotlivých stran, procitnutí chudiny k sociálnímu uvědomění, kritika společnosti, demokratický socialismus a romantický utopismus. — *Helfferich*, Studien über Geld- und Bankwesen, Berlín, 1900. — *Scharling*, Bankpolitik, Jena 1900. — *Apelt*, Die Konsumtion der wichtigsten Kulturländer in den letzten Jahrzehnten, Berlín 1899.

Rembaud, Historie des doctrines économiques, Paříž, 1899. — *Yves Guyot et Raffalovich*, Dictionnaire du Commerce, de l'Industrie et de la Banque, Paříž, 1900. Hledisko individualisticko-liberální. — *De Greef*, Le Crédit commercial et la Banque nationale, Brusel, 1899. — *Cahen*, Histoire de l'influence de la baisse du taux de l'interêt sur la hausse des salaires, Paříž, 1900. — *Girard*, Histoire de l'Économie politique jusqu' à la fin du XVI. siècle, Paříž, 1900. — *Mazan*, Les doctrines économiques de Colbert. Paříž, 1900. — *Anérézier*, La monnaie et les prix, Bourg, 1900. — *Allix*, Des reports dans les bourses des valeurs, Paříž, 1900. — *Desmars*, Jean Joseph Louis Graslin (1727—1790). Historická a kritická úvaha o předchůdci klasické politické ekonomie ve Francii, Rennes, 1900. — *P. Leroy-Beaulieu*, Traité théoretique et pratique d'Économie politique, III. vydání, Paříž, 1900. — *Raffalovich*, Les méthodes employées par les états au XIX. siècle pour revenir a la bonne monnaie. — *Gide*, Principes d'Économie politique, VIII. vydání, Paříž, 1900. — *Legrand*, Richard Cantillon. Merkantilistický předchůdce fysiokratů, Paříž, 1900. —

Phipson, The science of civilisation or the principles of agricultural, industrial and comercial prosperity. Londýn, 1900. — *Boter Clark*, The distribution of wealth. Theorie mzdy, úroku a zisku podnikatelského, N. York, 1899. — *Mackenzie*, Social and political dynamics, Londýn, 1900. — *Jones*, Economic crises, N. York, 1900. — *Macpherson*, Adam Smith, Londýn, 1900. — *Hobson*, The economics of distribution, N. York, 1900. — *Blackley*, Social Economy Reading Book, Londýn, 1900. — *Inglis Palgrave*, Political Economy Reading Book, Londýn, 1900. Národohospodářské čítánky pro mládež.

Ricca Salerno: La teoria del salario nella storia delle dottrine e dei fatti economici, Palermo, 1900. — *Labriola*: Discussioni teoretiche su alcuni punti della dottrina della moneta, Řím, 1900. — *Lorini*, Il profitto. Appunti di critica economica intorno ad un particolare aspetto dell' odierne questione sociale, Řím, 1901. — *Cesura*, Del cambio estero in economia pura, Pavia, 1900. — *Masé-Dari*, M. T. Cicerone e le sue idée sociali ed economiche, Turin, 1901. — *Labriola*, Distribuzione del dividende e produttivita marginali, Neapol, 1900. *Einaudi*, La rendita mineraria, Turin, 1900. — *Labriola*, Della teoria e della forma sociale in rapporto alla azione economica, Řím, 1900.

H.

Statistika.

Přehled statistických prací v Čechách r. 1899 a 1900.

Úkolem tohoto oddílu bude podávati: — 1. přehled veškery statistické práce v Čechách, po případě v zemích koruny české vůbec a to nejen čistě vědecké, theoretické, ale i praktické, sběratelské; též kritické úvahy o pracích těch a tresť jejich výsledků; — 2. zprávy o zajímavých zjevech statistiky rakouské, zejména o takových, jež mají význam vědecký nebo zvláštní zajímavost pro naše české země a poměry; — 3. referáty o důležitějších statistických pracech v cizině, posudky děl literárních z oboru statistiky, zvláště theoretické, a stručné zprávy o statistických sjezdech, po případě i o nejzajímavějších statistických datech z ciziny. —

Za úvod sloužiž tentokráte krátký přehled statistických prací, vykonaných v Čechách za r. 1899 a 1900. Navazujeme tím na instruktivní článek prof. Dra. Bráfa o vývoji statistiky u nás do r. 1898, otištěný v jubilejním Památníku naší Akademie (oddíl I. *b)* str. 59—65). Jak v článku tom dolíčeno, zůstal sic až do r. 1898 nesplněn ideál otce české statistiky Jos. Ant. *Rieggera*, který už před více než 100 léty zanášel se myšlénkou, podati v exaktních číslech statistických co možná jasný a úplný obraz o veškerých poměrech země České, a také statečně hned i sám se dal do práce a sháněl spolupracovníky; nesplněn sice zůstal tento jeho ideál, ale na cestě za ním přec jen možno znamenati za dobu tu několik významných kroků v před. K nim patří zejména zřízení »Ústředního výboru pro zemědělskou a lesnickou statistiku« při c. k. vlastenecko-hospodářské společnosti pro království České, který s vlastní svou statistickou kanceláří pracovati začal r. 1857, později pak byl spojen se zemědělskou radou; dále zřízení městské statistické komise a kanceláře Pražské r. 1870; pěstování statistiky též u obchodních a živnostenských komor; zvláště pak přeměna zmíněné statistické kanceláře zemědělské rady v *Zemský statistický úřad království Českého*,[1]) — byltě v úřadu tom konečně také u nás zřízen od r. 1898 zvláštní orgán, jemuž pěstování statistiky zemské dáno přímo za úkol.

Uplynulé právě první tříletí jeho činnosti jest arci ještě dobou příliš krátkou, než aby byl již mohl ve skutek uvésti onen Rieggerův ideál všestranného statistického popisu naší vlasti; zejména při dosavadním skrovném rozsahu jeho kanceláře, jenž s velikostí a významem země není v žádném poměru. Učiněn k tomu sice náběh: Sbírána data ze všech oborů samosprávy zemské, okresní i obecní za r. 1897, jež — doplněna byvše daty o správě státní, od státních orgánů sbíranými a uveřejňovanými, — mohla by podati dosti úplný statistický obraz o stavu země roku toho. Avšak shledáno, že k úkolu takovému dosavadní prostředky úřadu naprosto nestačí: Orgánové naší samosprávy, kteří mají podávati většinu potřebného materiálu, nejsou

[1]) Bližších zpráv o jeho vzniku, složení i úkolech lze se dočísti buď v cit. článku prof. Bráfa nebo v 1. sešitě I. svazku Zpráv úřadu toho.

dosud zvyklí vyplňovati dotazníky přesně, správně, i v čas, a síly kanceláře nestačí všechen materiál sehnati a spracovati. — Tiskem vydána jen malá část z těchto pokusů nového úřadu; část ještě se do tisku chystá, část dopadla vinou nespolehlivého materiálu tak, že se k uveřejnění nehodí, část pak vůbec nehodí se ani ke spracování. Naše obce, okresy atd. budou se musiti teprve naučiti, aby pojímaly vážně a svědomitě povinnost svého statistického zpravodajství.

Vydány byly: ve vlastních *Zprávách* úřadu toho statistika posledních voleb do sněmu král. Českého (v sešitě 1. svazku I.), statistika všeho druhu úvěrních ústavů v zemi za r. 1897 (seš. 1. svazku II.) a statistické spracování financí zemských a financí všech 98 obcí s více než 5000 obyvateli za r. 1896 (seš. 3. svaz. II.), mimo dva sešity obvyklých statistických zpráv o výsledcích žní a o hospodářském průmyslu v Čechách za r. 1897/8 a 1898/9 (sešity druhé svazků I. a II.). Kromě toho otištěny v I. ročníku publikace »*Statistisches Jahrbuch der autonomen Landesverwaltung* in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern«, vydávané c. k. ústřední statist. komisí ve Vídni na základě materiálu jednotlivými zeměmi (u nás arci zmíněným zemským statist. úřadem) dodávaného, ještě tato data o našem království: Orgánové samosprávní: zemští, okresní i obecní, v r. 1897 (jich počet, platy i kategorie); donucovací pracovny a polepšovny v r. 1897 (rozsah ústavů, jejich personál a výsledky činnosti), a přehled všech škol v zemi za školní období 1896/7, (obecných a měšťanských, vysokých, středních i odborných). —

Druhý zvláštní orgán statistický v zemi, *Statistická kommisse král. hlav. města Prahy a spojených obcí*, kráčel v uplynulých dvou létech pevně dál po osvědčené, vyšlapané již cestě svých výborných *Statistických knížek* a *Administračních zpráv*. R. 1899 vydal II. díl Statistické knížky za léta 1894—1896 a Administrační zprávu za r. 1897, r. 1900 pak Statistickou knížku za rok 1897 a Administračni zprávu za r. 1898. V Statistických knížkách podává téměř úplný přehled skoro všech statisticky důležitých poměrů Prahy, Karlína, Smíchova, Král. Vinohradů a Žižkova za dotýčná léta; svazek z r. 1899 je zajímavější tím, že podávaje vedle sebe data za tři léta, znázorňuje zároveň rozvoj neb úbytek v každém z pozorovaných vztahů, zvláště v těch částech knihy, kde nejsou tabulky pro každý rok spracovány zvlášť a pouze za sebou otištěny, nýbrž kde data ze všech tří let uvádějí se v téže tabulce. Administrační zprávy pak kromě zevrubné kroniky všech závažnějších událostí, sběhších se v obecní správě jmenovaných měst, obsahují hojně statistických tabulek i jednotlivých dat z oborů, jež se správou tou souvisejí, i doplňují tak vhodně obraz ve Statist. knížkách nakreslený. To platí zejména o výkazech finančních ze všech téměř oborů obecní správy. — O statistice ve zprávách sněmovních, pak o soukromých pracích statistických v zemi a o statistice rakouské, pokud se Čech týče, promluvíme příště. *Dr D. Krejčí.*

Zprávy.

Snahy o zdokonalení právnického studia.

V Německu přetřásají se nyní různé otázky právnického studia. Bezprostřední příčinu hledati sluší zajisté v zavedení nového občanského zákonníku německého, kterým právnické studium v Německu obdrželo nový směr. Jednotlivé státy německé vydaly pak nařízení týkající se upravení studijních plánů pro právnické fakulty, v nichž velký důraz kladen na praktická cvičení v jednotlivých oborech, aby studující práv uvedeni byli do práva i po stránce praktické.

Ve smyslu tohoto směru praktického přimlouvá se Greifswaldský profesor *Frommhold* v Deutsche Juristen-Zeitung (1900, č. 21, str. 448 sl.) za zařízení právnických klinik dle vzoru klinik medických. Měly by to býti universitní ústavy státem vydržované, jejichž hlavní vedení by měl universitní profesor za podpory mladších sil právnických, prakticky již vzdělaných; návštěva se strany studujících byla by obligátní v posledních semestrech studia právnického; k těmto klinikám mohli by se obraceti všichni nemajetní občané hledající právní pomoc v oboru práva veřejného nebo soukromého. Výhoda byla by značná tím, že by studující jednak seznali život z vlastního názoru a že by za jejich účastenství podávány byly rady právnické v případech, jak se skutečně vyskytují se všemi jednotlivostmi a zvláštnostmi, jednak že by takto bezplatně právní pomoc poskytována byla chudým třídám, čímž by současně prakticky řešen byl kus sociální otázky, aniž by nějaká konkurence vznikla stavu advokátnímu nebo notářskému, ovšem ale nekalým pokoutním advokátům. Rozumí se, že na takových klinikách nemohly by se rozhodovati rozepře, což by jediné příslušným úřadům zůstalo vyhrazeno. Frommholdovi při těchto návrzích tanuly na mysli německé Volksbureaux a dánská akademická združení k poskytování právní pomoci nemajetným (Studentersamfundets Retshjaelp for Ubemidlede) [1])

Takovými klinikami byla by též šířena znalost práva v lidu, čímž by částečně překlenuta byla propasť zející mezi lidem a právem. Tomuto odcizení se lidu od práva věnoval zase pozornosť Greifswaldský profesor *Krückmann* ve spisku Die Entfremdung zwischen Recht u. Volk (v Lipsku 1899), i různí subjektivní odcizení se od práva, jako neznalost práva, a objektivní, jako odchylování se zákonodárství a judikatury od právního přesvědčení národního. Neznalosti práva dalo by se dle něho čeliti vyučováním právu ve školách, které by se musilo nésti za tím účelem, aby morálně vychovávalo, aby šířilo známost nejhlavnějších zařízení státních a aby vypěstilo správné myšlení logické; dále výchovou vojska v hlavních směrech právních, pak samovýchovou neprávníků, při čemž by je podporovati mohli právníci poučováním při různých příležitostech denního života, dále lidovými přednáškami, sepsáním lehce srozumitelných spisů poučných, i snahou působiti na jasné sepsání zákonů. Proti objektivnímu odcizování se práva od lidových názorů napomíná, by parlamentáři s větší péčí se povinnostem svým věnovali, i klade

---

[1]) Proti těmto názorům Frommholdovým vyslovil se Strassburský profesor *Lenel* v článku »Juristische Kliniken?« v letošním ročníku shora zmíněného časopisu (str. 57—59), an schvaluje dosavádní spůsob praktik, pokud rozebírají případy praktické upravené dle hledisek paedagogických, poukazuje k nesnázím, které by vznikly pro studující nepřipravené, odmítá možnost odkladu poskytnutí právní pomoci na pozdější dobu, až by příprava studujících byla předcházela, a upozorňuje na nechuť, která by vznikla u obecenstva hledajícího právní pomoc, kdyby vidělo, že sloužiti má k pokusům učebním.

soudcům a zřízencům veřejným na srdce, aby nezapomínali, že povoláni jsou k vysokým úkolům, totiž vypěstiti mravy a mravnost u obyvatelstva ve smyslu platných zákonů.

Týž *Krückmann* vydal za účelem praktického a snažšího uvedení studujících do práva Anschauungsmittel für den Rechtsunterricht (v Lipsku, 1900), které mají částečně nahraditi názorné vyučování u právníkův, aby různými obrazci nabyli představu právního života skutečného, a aby takto vyučování právu oživeno bylo, čímž i lepší výsledky by docíleny býti mohly. Kniha jeho jest snůška různých vzorův a formulářů z nejrůznějších oborů právních, zejména z práva občanského, obchodního, směnečného, z řízení civilního a z řízení ve věcech správních, pak předvádějí se ukázky z nejrůznějších rejstříků. Praktickému právnickému studiu sloužiti mají též *Reicheltovy* Rechts-Zeittafeln (v Berlíně 1899); jest to historickochronologický přehled zákonodárství v oboru práva soukromého a správního za účelem rychlého orientování se v příslušném zákonodárství, ovšem s hlavním zřetelem k vývoji v Prusku a to ode dob starých až do r. 1899, při čemž předvedeno 9 oddílův, a to pro všeobecné dějiny práva a vývoje útvarů státních, pro všeobecnou správu státní, novější justiční zákonodárství, právo finanční, církevní, školní, právo agrární, lesní a honební, pro poměry úřednické a dějiny národohospodářské politiky. Řečený již *Krückmann* uveřejňuje též pozoruhodný článek: Zur Frage der reichsrechtlichen Regelung des Rechtsunterrichtes (Deutsche Juristen-Zeitung 1900, dvojsešit 17/18, str. 378 –381) v němž vřelými i přesvědčivými slovy zastává se myšlénky, že při přednáškách právnických musí větší zřetel brán býti k právnické paedagogice, to znamená, že všechny vymoženosti paedagogiky musejí využitkovány býti v přednáškách právnických, aby bylo docíleno větších výsledků při lépe využitkovaném čase a při správnějším postupu. Při této příležitosti brojí proti dosavadnímu, dle jeho názoru nepaedagogickému způsobu pěstění právní encyklopaedie jakožto úvodu do právního studia, jelikož není možno v jediném čtení připravovati na vše to, co v ostatních čteních do jednotlivostí teprve se probrati má, neboť hlavní zásadou vyučování musí býti, aby se právní discipliny probraly v organickém postupu; slibuje, že o této věci zvláště ještě promluví.

Praktický směr, který nyní měrou větší zavládl na právnických fakultách v Německu, přiměl asi řadu vynikajících právníků Frankfurtských k tomu, aby podali petici k ministerstvu, by připustilo i absolvované reální gymnasisty k právnickému studiu bez dodatečné zkoušky z řečtiny, kterou dosud musejí skládati V loňském ročníku časopisu Deutsche Juristen-Zeitung vyložil vrchní starosta Frankfurtský Dr. *Adickes* stanovisko petentů (Die Zulassung der Realgymnasiasten zur juristischen Laufbahn str. 213—15, čís. 10) zakládající se na názoru, že ani k odbornému studiu právnickému ani k všeobecnému vzdělání řečtiny zapotřebí není, ačkoli nelze pochybovati o tom, že studium jazyka toho má své nepopíratelné výhody; oproti tomu kladou petenti důraz na osvojení si frančiny; dále poukazují k tomu, že nynější gymnasia nedocílila nikterakž vžití se žáků do ducha řecké kultury, nýbrž že docílí jen průměrem méně dostatečné znalosti jazyka řeckého; připuštění reálních gymnasistů mělo by prý v zápětí zdravé osvěžení stavu právnického, na který se v nynějších dobách činí ve směru praktickém požadavky stále větší; přeplnění právnických fakult by tím prý zajisté nenastalo. Proti petici a proti jejímu odůvodnění povstal berlínský profesor O. *Gierke* článkem: Soll das Rechtsstudium den Realgymnasiasten zugänglich werden? (v témže časopise, č. 11, str. 240—243), i dokazuje, že university mají cestu klestiti pravé svobodě, a že jen v pravdě vědecky vyškolení právníci mohou státu a národu prospěti; právní věda ale bez znalosti řeckého světa jest nemožna; řecký duch vybudoval základy státu a filosofie až do dnes trvající. Humanistický základ výchovy musí tedy býti zachován, ovšem nesmí zůstati osamocen, proto se přimlouvá Gierke pro zdravou reformu gymnasií, která by ohled měla k požadavkům nynější doby, ale přece zachovala idealistické nazírání světové. Redakce časopisu Deutsche Juristen-Zeitung vyzvala na to nej-

čelnější německé theoretiky a praktiky právnické, by se o této otázce vyslovili. 36 odpovědí došlo redakci, která je v číslech 12—14 uveřejnila. Pro zamítnutí petice vyslovilo se 32 pisatelů; jen 4 a to vesměs praktikové prohlásili se pro připuštění reálních gymnasistů k právnickému studiu bez zkoušky z řečtiny. Ale všickni, kdož se ve svých vývodech nynějších německých gymnasií dotkli, svorně uznali, že školy tyto svým úkolům nevyhovují, že humanistický, zejména řecký duch v mládeži nevypěstí, a že u abiturientů znalost latiny a řečtiny jest průměrem slabá.

V závěrečném článku (Soll die Ergänzungsprüfung im Griechischen für Juristen aufrecht erhalten werden? v témž časopise (č. 20, str. 428—432) přimlouvá se *Adickes* za to, by otázka navržená nebyla jednostranně řešena, nýbrž současně s nutnou reformou středního školství vůbec, kterýmto otázkám i právnický stav svou pozornosť věnovati by měl. Dále poukazuje k tomu, že na školní konferenci německé r. 1900 odbývané i zástupci klasických jazyků hlasovali pro to, by gymnasia, reální gymnasia a vyšší reálky bez rozdílu považovány byly za ústavy sprostředkující stejnoměrně vychování pro vysoká učení, třeba by požadavkem nutným zůstalo, dodatečnými zkouškami v určitých oborech zvláštní spůsobilost k odbornému studiu dokázati, čímž ovšem nepřímo přiznali, že klasické vzdělání nepovažují za nutné ku všeobecnému vzdělání. Dále uvádí, že věhlasní filologové a filosofové prohlásili, že i bez vyučování starým jazykům možno jest v mládeži vypěstiti duch ideální a sprostředkovati úplnou znalost antické kultury. —

Co se Rakouska tkne, stojí otázka reorganisace seminářů při právnických fakultách v popředí, v nichž účastníci dosud jednak seznamováni byli s praktickou stránkou právních disciplin, jednak vedeni byli k samostatnému vědeckému pracování. Pochybuje se ale nyní o tom, že by účel na prvém místě vytknutý měl na dále býti zachován, ježto cílem universitního studia nemá býti vypěstiti praktiky, nýbrž v první řadě sloužiti vědě; při tom se ovšem ale uznává, že od praktických případů mohlo by se vyjíti, aby se získal pevný základ pro vědecké posuzování. Dosud odbývají se jednotlivá cvičení seminární v jednom semestru jednou v témdni; čas takto vyměřený označuje se za nedostatečný ku podrobnějšímu vniknutí do vědeckých method, i uznává se, že nemožnost pracovati nepřetržitě delší dobu v témže semináři činí vůbec dobré výsledky illusorními, pročež přimlouvají se hlasy za to, by cvičení v každém semestru alespoň po 2 hod. v témdni odbýváno bylo, by jednotliví účastníci příležitost měli zdokonaliti se v jednom oboru, což je paedagogicky správnějším, než v různých oborech síly rozptylovati. Uvažuje se dále, zdali by nebylo s výhodou po spůsobu na filosofických fakultách zavedeném odloučiti cvičení na prosemináře a semináře, tedy na cvičení začátečná a pokročilejší, a to alespoň u disciplin historických třeba v jediném společném prosemináři, ježto uvádění do pramenů historických a do methody historickoprávní jest nutným začátkem, a v leckterém ohledu stejné u různých disciplin historickoprávních.

Rozumí se, že by k těmto cvičením nutny byly zvláštní místnosti, kde by účastníci i sami pracovati mohli, a že by po ruce býti musily všechny nutné pomůcky, což by ovšem na celé čáře vyžadovalo větších nákladů finančních se strany státní, než jaké se nyní poskytují.

Co do odměňování prací seminárních uvažuje se, zdali se má setrvati při nynějším praemiování nejlepších prací anebo zdali by menší ceny udělovány býti měly vůbec dobrým pracím a za pilné účastenství, anebo zdali by zaveden býti měl kombinovaný systém praemiový a stipendijní, záležející v tom, že by seminarista poctěný praemií obdržel pro dobu dalšího účastenství v témže semináři stipendium s povinností, podati další svědomitě pracovanou práci seminarní, při čemž by se nepřihlíželo k tomu, zdali by práce jeho byla nejlepší.

Za důležitou otázku považuje se též formelní zařízení seminářů; zdali totiž každá na právnické fakultě vykládaná disciplina má míti samostatný

seminář se samostatnou knihovnou, anebo zdali mají se utvořiti tři skupiny seminářův odpovídající třem skupinám zkušebních předmětů při třech státních zkouškách, anebo zdali zůstati má, jak to dosud jest, při semináři právnickém a státovědeckém, v nichž ovšem i nyní konají se cvičení z jednotlivých právních disciplin jednotlivě, odloučeně a samostatně. V případě jiného upravení, nežli dosud jest zavedeno, by se způsob správy a dotování ovšem jinak upravil, ježto by tu několik samostatných seminářů bylo vedle sebe. — V příčině otázky seminární upozorňujeme konečně na dvě publikace, a sice na *Halbanovu* Zur Reform der rechtswissenschaftlichen Seminare, (v Grünhutově Zeitschrift für das Priv.- u. öff. Recht d. Gegenwart 1897 str. 709 nsl.) a na *Balzerovu* Reforma Seminaryów prawnych w Uniwersytetach austryackich (v Krakovském: Czasopismo prawnicze i ekonomiczne, 1900, str. 444. nsl.).

Prof. Henner.

Postavení státních věd v Německu. — Gustav *Cohn, Über die Vereinigung der Staatswissenschaften mit den Juristenfakultäten.* (Jahrb. f. N. Ö. u Stat. III. ř. svaz. 20, čís. 6.) Otázka, o které Cohn pojednává, byť u nás již dávno byla kladně rozřešena, nepostrádá přece i z všeobecného stanoviska zajímavosti. V Německu ovšem jest dosti aktuální, neboť co do »domovské příslušnosti« věd státních není spor mezi fakultou práv nickou a filosofickou dosud uklizen. Cohn rozeznává trojí soustavu poměrů dnes ve směru tom platných. Na pruských universitách v Berlíně, Bonnu, Gottinkách, Marburku, Halle, Vratislavi, Greifswaldě, Královci, Kielu, spadají státní vědy do fakulty filosofické. Rovněž tak při universitách v Lipsku, Erlankách, Jeně, Heidelberku, Giessách, Roztokách a v Basileji (Švýc.). K právnické fakultě přičleněny jsou státní vědy na universitách ve Strassburku, Würzburku, Freiburku v Br., ve Švýcarech v Curychu a Bernu, rovněž na universitách rakouských a francouzských. Zvláštní fakulty »státohospodářské«, na nichž vedle státních věd pěstují se i nauky technologické, jsou v Mnichově a Tubinkách. Důvody této různosti jsou ponejvíce rázu historického. Spojení věd státních s fakultou filosofickou jest původu staršího, sahajíc do století dřívějších. V století 19. naopak při zřizování nových universit neb reorganisování starých spojovány byly vědy státní s fakultami právnickými. Jaká pestrosť v tom směru dnes v Německu jest, ukazují zejména Bavory, na jichž třech universitách všechny tři systémy jsou zastoupeny. Snahy po jednotné úpravě této otázky, ať již v tom či onom směru, nalézají se v Německu po delší dobu na denním pořádku. Tak již před 20 lety Vratislavská universita žádala pruské ministerstvo vyučování, aby státní vědy převedeny byly z fakulty filosofické na právnickou; toto však nechtělo věc řešiti pro každou universitu zvláště, nýbrž jednotně. Také před 3 roky vyžádalo si pruské ministerstvo návrhy jednotlivých fakult v této otázce, avšak k určitým výsledkům akce dosud nedospěla.

Cohn zkoumá důvody, pro které by vědy státní přeneseny býti měly z fakult filosofických na právnické, ale neuznává je dostatečnými. Především se velmi ostře obrací proti důvodu, jejž pronesl r. 1897 v panské sněmovně pruské tehdejší ministr vyučování v odpovědi své na útoky proti tak zvanému »kathedrovému socialismu«. Týž pravil: »Ve směru tom pomýšlím na to, pokud možno, připojiti profesury státovědecké k právnickým a doufám, že již tím provedu větší a, smím-li tak říci, konservativnější krok ne ve smyslu strannickém, nýbrž dobrém. Jest zcela přirozeno, že jednostranné právnické pojímání, zejména pokud římsko-právním duchem jest proniknuto, bylo z valné části neplodno. Tomu se odpomůže, přijde-li ve styk s otázkami hospodářskými, spíše do prakse zasahujícími a celý náš život lidový hluboce pronikajícími. A naopak našim národním hospodářům, finančníkům a sociálním politikům bude velmi prospěšno, osvojí-li si v duchu nového občanského zákonníka právnické myšlení. Neočekávám od kroku toho sice vše, ale aspoň tolik, že bude článkem v řetěze, jímž zjednána býti má na poli tomto ná-

prava«. Cohn ohražuje se proti tomu, že by přičleněním státních věd k fakultě právnické mohlo býti docíleno nějaké jich »zkonservatisování«. O nějakém »positivním« národním hospodářství nemůže býti řeči, neboť »tato věda právě tam přestává, kde positivnosť její začíná«.

Mimo to však pouhé soužití zástupců různých věd na téže fakultě dokonce ještě nemá za následek vzájemné jich na sebe působení ve směru vědeckém. Ovšem vykonává jedna věda vliv na druhou. Ale k tomu není třeba, aby náležely k jediné fakultě. Úřední činnosť fakulty jest rázu správního a didaktického, nikoli vědeckého. Vědecký styk profesorů není vázán totožností fakulty. Ostatně národní hospodářství má pomezné styky s vědami nejrůznějšími, nejen s právnictvím, ale i s dějepisem, filosofií, ba i s vědami přírodními a matematikou. Bližší styk a sklonnosť k nějaké sousední vědě záviseti bude vždy od individuelních vloh a povahy badatele. Přičleňování národního hospodářství k právnictví jest dle Cohna právě jednostranností, ježto na fakultě filosofické jest více pomezných věd na vybranou.

Podobně lze dle Cohna hleděti na věc se stanoviska výchovy studentské. Právnická fakulta má ovšem tu přednosť, že vychovává dorost úřednický Ale právníci mohou státní vědy i na jiných fakultách poslouchati, jak to jest u mediků s vědami přírodními. Naopak ale při vyloučení věd státních z fakult filosofických kandidáti doktorátu filosofického (v Německu) byli by zbaveni možnosti přibrati si vědy ty ve skupinu zkušební. Doktorát má však význam nejen dekorativní, nýbrž i praktický, zejména pro úřednictvo soukromých ústavů, při kterém na vzdělání státo- a hospodářskovědecké klade se váha. Také pro habilitace a návrhy sborů profesorských v příčině obsazování uprázdněných stolic nemá dle Cohna přičlenění státních věd k fakultám právnickým významu. Zde přijde na konec vždy na dobré zdání odborníka dotyčné speciální vědy. Ostatní, ať právníci, či historikové neb filosofové, sotva budou moci podati odborný úsudek. Ale ovšem záleží při tom velice na mnohosti a počtu hlasů. Ve větším sboru profesorském již z přirozených důvodů jest vždy větší záruka věcného a spravedlivého rozhodnutí, než ve sboru malém. A právě tato okolnost mluví dle Cohna rovněž pro fakulty filosofické jakožto počtem sil učitelských četnější. Také nesnáze přechodné působily by obtíže. V profesorských sborech, jako jinde, vane korporační duch vzájemnosti, a trhání jednotlivých členů a přesazování jich v neznámou půdu cizí fakulty bylo by i osobně často nepříjemno.

Celkový úsudek Cohnův mluví tedy proti zamýšlené reformě na vyloučení věd státních z fakult filosofických a přestěhování jich do fakult právnických. Některé z důvodů Cohnových nepostrádají oprávnění, zejména pro poměry německé (od našich rozdílné), jiné zdají se býti snad poněkud jednostrannými a nebylo by nesnadno čeliti jim vážnými námitkami.

C. Horáček.

Dvě jubilea slovanských universit v Rakousko-Uhersku.

Krátce za sebou slavily jubilea jedna z nejmladších a jedna z nejstarších universit rakousko-uherských. Dne 19. října 1899 slaveno bylo dvacetipětileté trvání chorvatské university Františka Josefa I. v Záhřebě, a ve dnech 6.—8. června 1900 pětistoleté trvání university Jagellonské v Krakově.

Na pamět jubilea university chorvatské vydal akademický senát příležitostný spis nazv. *Spomenica o 25godišnjem postojanju sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu.* V knize podávají se krátké dějiny university dle jednotlivých fakult, uvádějí se rektoři a děkanové od r. 1874/75 do r. 1898/99, píše se o vědeckých ústavech a sbírkách spojených s universitou, o univ. knihovně, o fondech, o funkcionářích universitních, předkládají se statistická data týkající se učitelského sboru, přednášek, posluchačů, kolejného, nadací, zkoušek. V dodatcích píše se o akademických spolcích a uveřejňují se zákony o zřízení university.

Přípravy ku založení chorvatské university připadají do doby, kdy i v Chorvatsku zasvitlo slunko svobody. Dříve ještě, než k universitě, došlo k založení Jihoslovanské akademie věd a umění. Universita nedala však dlouho na sebe čekati. Základ k ní dán byl dvěma vysokými odbornými školami, právní akademií a arcibiskupským bohosloveckým lyceem. Oba tyto ústavy spojeny byly dohromady, doplnily se znenáhla filosofickou fakultou a universita byla hotova. Na fakultu lékařskou se sice rovnčž pomýšlelo, avšak dosud není aktivována.

Kmenem university byla vlastně právní akademie, jež počátkem svým sahala až do r. 1607, kdy jesuité založili prvou vyšší školu v Záhřebě. Škola tato proměnila se během času v král. akademii věd a nadána byla r. 1669 od krále Leopolda právy a svobodami universit, ač ke zřízení university přece nedošlo. R. 1776 reorganisovala Marie Terezie král. akademii věd a zřídila právní fakultu. R 1850 byl ústav tento znova reorganisován. Filosofické studium spojeno s vyšším gymnasiem, a král. akademie jakožto ústav pro vzdělávání právníků nazvána král. právní akademií. R. 1868 rozmnoženo bylo trojleté studium na čtyrleté, a r. 1871 odstraněny pololetní a roční zkoušky, které až do té doby trvaly, čímž právní akademie postavena úplně na roveň právním fakultám na universitách.

Mnohaletý ředitel právní akademie Dr. Pavel Muhić a nástupce jeho Matija Mesić spolu s professorským sborem dlouho naléhali na sněm i zemskou vládu, aby byla zřízena universita, až konečně žádostem oněm bylo vyhověno. Základ k chorvatské universitě položen byl zák. článkem z 7. dubna r. 1869. Zákon tento byl však proveden teprve zák. článkem z 5. ledna 1874, dle něhož se měla ve školním roce 1874/75 otevříti jen úplná bohoslovecká a právnická fakulta a z filosofické jen oddělení filosoficko-historické a během tří let postupně oddělení matematicko-přírodopisné. Na lékařskou fakultu mělo dojíti teprve, až budou po ruce prostředky. Na základě zák. z 5. ledna r. 1874 vydala zemská vláda nařízení ze dne 5 září 1874 č. 3715. a dne 19. října 1874 byla od bána Ivana Mažuraniće universita slavnostně otevřena.

Organisační zákon z 5. ledna 1874 změněn byl zákonem ze 6. října 1894, který se týká kolejného, zkoušek na právnické fakultě a jiných věcí. Kolejné vyměřeno bylo dle prvého zákona na základě počtu hodin, do nichž se posluchač dal zapsati, a připadalo professorům. Nový zákon zavedl »naukovinu« ve stálé výši v každém semestru, a sice pro právníky 25 zl., pro filosofy 20 zl. Zároveň ustanoveno, že plat tento nepřipadá professorům, nýbrž vybírá se do zemské pokladny. Za to však zvýšeno professorům služné. Kromě professorského služného ustanoveny byly i odměny soukromým docentům a suplentům. Co se týče zkoušek na právnické fakultě, rozdělena byla prvá historickoprávní zkouška na dvě části, z nichž jedna se koná po prvém, a druhá po druhém roce. Tímto rozdělením mají si právníci zvyknouti již v prvém roce soustavné řádné práci a položiti z ní účet již po prvém roce. Pilní posluchači postoupí dále, nedbalým zůstávají již po prvém roce zavřeny dvéře. Dle dřívějšího řádu obsahovala první historickoprávní státní zkouška římské a církevní právo (katolické i řecké východní církve) a obecné právní dějiny ve spojení s dějinami chorvatskými. Dle nového zákona podrženy jsou při první zkoušce dějiny a instituce římského práva a právní dějiny, a jako nový předmět přidáno jest chorvatsko-uherské soukromé právo. Ke druhé zkoušce určeny jsou pandekty římského práva a církevní právo katolické a vých. řecké církve. Zkouška z římského práva koná se dle nového zákona dvakráte proto, aby studenti byli s římským právem jakožto základem moderního civilního práva co nejlépe obeznámeni. Následkem tohoto rozdělení dřívější jedné zkoušky na dvě jest judiciální státní zkouška nyní třetí a politická čtvrtou státní zkouškou.

Zákonem ze dne 13. března 1897 doplněna byla universita chorvatská nově zřízenou lesnickou akademií, která byla připojena k filosofické fakultě. Na základě tohoto zákona otevřen byl dle nařízení kr. zemské vlády ze dne 7. října 1898 ve školním roce 1898/99 prvý ročník lesnické akademie.

Medicinská fakulta zřízena sice dosud nebyla, avšak dojde k ní snad už brzo. Fond pro ni založený činil podle výkazu účtárny kr. zemské vlády koncem r. 1899 již 586.963 zl 11¼ kr. Popud k jeho utvoření vyšel od biskupa Strossmayera, který r. 1888 daroval na oslavu 40letého panování Jeho Veličenstva za účelem zřízení lékařské fakulty 20.000 zl Po příkladu biskupa Strossmayera darovalo město Záhřeb 50.000 zl., a dosti značnými sumami přispěla i jiná města chorvatská. R. 1894 povolil sněm ke stejnému účelu sumu 300.000 zl, která od r. 1892 po 10.000 zl vkládá se ročně do zemského rozpočtu

Knihovna universitní čítala na konci školního r. 1898/99 již 103.895 svazků knih, 632 rukopisy a 140 prvotisků do r. 1500. Povstala z knihovny bývalé Záhřebské akademie, k níž základ položen r. 1777, kdy chorvatský historik a záhřebský kanovník-opat Adam Baltazar Krčelić prostřednictvím chorvatské rady (konsilia) daroval svou sbírku knih a rukopisů tehdejšímu arcigymnasiu a akademii záhřebské. Roční dotace na knihovnu činí od r. 1895 (na koupi knih i vazbu) 6000 zl. — Posluchačů bylo při otevření university na všech třech fakultách v zimním semestru (1874/75) 290, v letním semestru 285. Naproti tomu bylo jich v zimním sem. 189 /99 již 657, v letním sem. 1899 pak 600. Nejvíce stoupl počet posluchačů na fakultě filosofické. R. 1898/99 bylo jich pětkrát tolik jako r. 1874/75 (152 naproti 26 v zimních semestrech dotčených let). — Roční náklad na Záhřebskou universitu činí v posledních letech skoro 200.000 zl. (r. 1899: 195 454 zl. 15 kr.). —

Kdežto jubilea university chorvatské nebylo si u nás takořka ani povšimnuto, věnována byla slavnosti 500letého trvání university Krakovské dosti velká pozornost, což vysvětluje se jednak bližšími styky s Poláky, jednak i stářím Krakovské university. Krakovská universita jakožto studium generale založena byla sice již r. 1363, poněvadž však brzo zanikla a teprve r 1400 znova byla zřízena, slaveno bylo jubileum 500letého trvání teprve r. 1900. Prvotní studium upraveno bylo dle vzoru university Boloňské. Zřízeny byly tři stolice pro právo církevní a pět pro římské. Universita obnovená neměla již vychovávati jen právníky, nýbrž hlavně theology a filosofy. Za vzor sloužila jí universita Pařížská. První století obnovené university bylo nejstkvělejší dobou jejích dějin. V XVI. stol, v době reformace, klesala Krakovská universita. Šlechta oddaná reformaci posílala syny své na university cizí. Rozhodný úpadek Krakovské university počíná se od polovice XVII. stol. Krakovská akademie stává se takořka jen seminářem pro duchovní, a teprve v druhé polovici XVIII. stol. počíná oživovati. Kancléřové její, biskupové krak. Załuski a Sołtyk rozmnožují stolice matematiky, věd přírodních a lékařských. Krátce na to (r. 1780) reformuje akademii z nařízení komise edukační Hugo Kołłątaj. Reformovaná akademie nazývá se odtud školou hlavní (szkoła główna). Od r. 1846 dusila Krakovskou universitu germanisace až do r. 1861, kdy připuštěn byl jazyk polský jako výkladový vedle německého. Úplně zavládla polština teprve r. 1870. Od té doby rozvíjí se Krak. universita rok od roku. Množí se stolice, a roste počet professorů i posluchačů.

S jubileem 500letého trvání Krakovské university slaveným ve dnech 6.—8. června 1900, spojen byl třetí sjezd historiků polských, zahájený dne 4. června. Jak o slavnosti universitní, tak o sjezdu historiků referováno bylo v českých časopisech, jako na př. v Osvětě, Českém Časopise Histor., v České Revue a j. Odkazujeme na zprávy tam podané, v nichž uvedeny jsou zároveň publikace uveřejněné při příležitosti jubilea. — Zde zmíníme se pouze o památné knize lvovské university *»Księga pamiątkowa uniwersytetu lwowskiego«*, v níž obsaženy jsou z oboru práva tyto práce: 1. Wł. *Abraham:* Stanowisko Kuryi papieskiej wobec koronacyi Łokietka (str. 31,); 2 O. *Balzer:* Sejm mazowiecki pod rządem koronnym 1526—1540 r. (str. 33.); 3. M. *Bobrzyński:* Z roczników Stan. Temberskiego (str. 13.); 4. Stan. *Dniestrzański:* Kilka słów o dożywociu małżonka (str. 27.); 5. Stan. *Głąbiński*. Kwestya społeczna w świetle dochodu społecznego (str 23.); 6. Wł. *Ochenkowski:* Dwa systemy ekonomiczne, wstęp z dziejów gospodarstwa angielskiego (str. 38.);

7. Tad. *Pilat:* Przyrost wewnętrzny ludności w Galicyi w latach 1874—98 (str. 27.); 8. Leon *Piniński:* Pojęcie i granice prawa własności (str. 59.); 9. G. *Roszkowski:* O zmianach projektowanych w konwencyi genewskiej z r. 1864 (str. 48.); 10. R. *Różycki:* O opodatkowaniu tytoniu i monopolu tytoniowym w Austryi (str. 17.); 11. Stan. *Starzyński:* Udział rektorów lub reprezentantów uniwersytetu jagiellońskiego i lwowskiego w sejmach porozbiorowych (str. 50.); 12. Piotr *Stebelski:* O reformie śledztwa wstępnego (str. 34.); 13. Ernest *Till:* O znaczeniu prawnem automatu (str. 19); 14. Al. *Winiarz:* Sądownictwo rektora uniwersytetu krakowskiego w wiekach średnich (str. 26.).

Dr. Karel Kadlec.

25leté trvání Právnického spolku chorvatského.

Skoro v zápětí za jubileem university Záhřebské slaveno bylo dne 3. března 1900 25leté trvání Právnického spolku chorvatského, jakož i vydávání po touž dobu spolkového orgánu »*Mjesečniku Pravničkoga Družtva*«. Ještě dříve než u nás, učiněn byl pokus vydávati odborný právnický časopis u Chorvatů. R. 1853 počal mladý záhřebský advokát Mate Mrazović vydávati svým nákladem list »Pravnik«, byl však již po půldruhém roce pro nedostatek předplatitelů nucen zastaviti svůj časopis. Ústavní život vyvolal nový právnický list »Pravnik«. Založil jej r. 1862 ve Rjece Dr. Marijan Derenčin. Avšak i nový časopis po roce zanikl. Nový ruch povstal se založením Chorvatské university r. 1874. Dne 28. února 1875 ustavilo se nynější *Pravničko Družtvo*, které počalo vydávati svůj orgán »*Mjesečnik*«. Redaktorem byl od r. 1875 až do své smrti († 17. února 1892) prof. Dr. *Lorković*. Od r. 1875 do 1879 redigoval list sám, od r. 1879 do polovice r. 1881 společně s prof. *Hanelem*, pak opět sám až do smrti. Na to převzal redakci *Štěpán Kranjčić* a prof. dr. Jos. *Šilović*, který řídí »Mjesečnik« až dodnes.

Při konstituování mělo »Pravničko Družtvo« 180 členů, r. 1900 pak přes 660. »Mjesečnik«, který prvého roku měl jen 21 arch, má v posledních letech stále 48—49 archů. Kromě četných rozprav z rozličných právo- a státovědeckých oborů uveřejňuje »Mjesečnik« praktické případy ze všech oblastí soudnictví. Tím nahražuje sbírky nálezů. Na oslavu 25letého trvání svého vydalo »Pravničko Družtvo« věcný rejstřík (Stvarno kazalo) ku 25 ročníkům Mjesečniků. Sestavil jej Dr. Štěpán Posilović. *—dlc.*

Die deutsche Karl-Ferdinands-Universität in Prag unter der Regierung seiner Majestät des Kaisers Franz Josef I. Prag, 1899. (Festschrift zur Feier des 50j. Regierungsjubileums S. M. des K. Franz Josef I., herausgeg. vom Akademischen Senate.)

Jako Česká Akademie cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění vydala na oslavu padesátiletého panování cís. Františka Josefa veliký pamětní spis, podávající obraz vědecké, literární a umělecké činnosti českého národa za posledního půl století, podobně vydal akademický senát německé university Karlo-Ferdinandovy v Praze příležitostný spis, v němž se líčí stručné dějiny společné Pražské university od r. 1848 do r. 1882 a od té doby dějiny university pouze německé. Kniha psána jest až na některé nepatrné místo celkem dost objektivně. Obsahu však neodpovídá titul. Vypisujeť se docela správně, že vyučovacím jazykem nebýval na Pražské universitě až do jejího rozdělení v r. 1882 na českou a německou výhradně jen jazyk německý, nýbrž původně jazyk latinský a později převážně sice jazyk německý, avšak vedle něho i jazyk český. Na str. 20. uvádí se dokonce, že guberniálnímu radovi prof. Josefu Rieggerovi dána byla k nejvyššímu rozkazu dekretem dv. kanceláře ze dne 16. října 1780 důtka za to, že počal přednášeti německé státní právo německy. Pro českého čtenáře neznalého dějin Pražské university zajímavá jest kapitola o tom, jak po germanisačním pokusu cís. Josefa II. nastala na Pražské universitě opět větší platnost jazyka latinského, ve kterém

se až do r. 1848 přednášelo mnoho předmětů. Národní hnutí dostalo se do zdí universitních teprve r. 1848. Znenáhla připouštěny jednotlivé přednášky v českém jazyku a zřizovány mimořádné professury, až konečně po mnohaletém naléhání s české strany (již od r. 1866, kdy na samém českém sněmu navrženo utrakvisování university) došlo r. 1882 k rozdělení university na českou a německou.

Ve spise vykládají se reformy university za panování nynějšího císaře, podávají se stručné dějiny všeobecné a pak dějiny jednotlivých fakult. Vypisuje se zejména, kdy a jak se jednotlivé stolice obsazovaly a rozmnožovaly. Uvádí se statistika o návštěvě a promocích, děje se zmínka o nadacích a mense akademické, podává se přehled rektorů a děkanů za 50 let atd. Vzhledem k tomu, že řada nynějších professorů české university habilitovala se ještě před r. 1882, není spis německé university bez významu i pro dějiny university české. — Ze statistického přehledu posluchačů jest viděti, že od rozdělení Pražské university počet posluchačů university německé značně poklesl. R. 1881/82 měla Pražská universita přes 2000 posluchačů, v letech posledních má jich universita německá jen kolem 1300, kdežto česká přes 3000.

—*dlc.*

Z české fakulty právnické. V zimním semestru 1900/1 začali čísti noví docenti Dr. Jos. Prušák a Dr. Aug. Miřička. Pro druhou stolici politického hospodářství byl za mimořádného professora navržen docent Dr. Cyrill Horáček. — Cestovní stipendia k vzdělání vědeckému od ministerstva vyučování požívají nyní Dr. Jan Krčmář (v Lipsku) a Dr. Vilém Funk (v Berlíně); před tím měli je Dr Jos. Sobotka a Dr. Jaroslav Franěk, kdežto Dr. Ludvík Popel vypravil se do ciziny na vlastní útraty; jedna žádost za stipendium ministerstvu doporučená ještě není vyřízena. — Počet právníků stále vzrůstá. V zimním semestru 1881—2 bylo na společné fakultě právn. (před rozdělením university Karlo-Ferdinandovy) řádných posluchačů 991; v zimním semestru 1882/3 na české fakultě právnické řádných 692 (10 mimořádných), — naproti tomu v zimním semestru 1900/1 čítá česká fakulta kolem 1700 řádných posluchačů (asi 250 mimořádných).

Doslov redakce.

Bylo ohlášeno, že »Sborník«, jehož úkolem jest pěstovati všechny obory zastupované u nás na fakultě věd právních a státních, bude vycházeti ve 3—4 sešitech ročně, zprvu v úhrnném objemu nejméně 20 tiskových archů. Avšak na počátku sběhlo se hned dosti látky; proto bylo uznáno za dobré, vydati najednou trojsešit o 23 arších, aby se lépe prokázalo, jak rozsáhlý je program nového listu a pokud asi lze jej plniti; tak bylo zároveň možno, obejmouti hned širší kruh autorů. Přes to vše následkem ochoty předních přispěvatelů, jakož i redakce, vydá se pro tenkrát (výjimkou) ještě jeden sešit o 5—6 arších, beze zvýšení předplatného, hlavně na doplněnou obsahu sešitu 1—3.

Dojde-li nový orgán dostatečné podpory, bude moci dále vycházeti pravidelněji v rozsahu věci přiměřeném, a to snad už počínajíc ročníkem II. podle školního roku. Zachování a rozvoj jeho závisí nyní především na hojném počtu odběratelstva. Redakce jinak bude ráda snažiti se o vnitřní i zevnější zvelebení listu, jehož počátky buďte laskavě posuzovány.

Slovo k reformě řízení správního.

Sepsal prof. Dr. Jiří *Pražák*.

II.

Vyloživše v první stati tohoto pojednání svůj náhled o tom, kterak by ve směru formálním mělo býti postupováno při reformě řízení správního, chceme nyní stručně pověděti, které hmotné zásady po našem soudě při této reformě by měly býti přivedeny k platnosti.

V tomto směru předkem zdá se nám, že by snahy po reformě řízení správního neměly býti uváděny v souvislost se snahami po jinaké organisaci našeho správního soudnictví, nemá-li již z předu býti ohrožen příznivý výsledek akce dotčené.

Jak známo, neslíbil základní zákon státní o moci soudcovské celého samostatného organismu správních soudů, nýbrž obmezil se ve svém článku 15. na to, zaručiti zřízení jediného správního dvoru soudního, jemuž rozhodovati jest — mimo případy dle prvního odstavce cit. článku 15. kompetenci řádných soudů vyhrazené — povždy, »kdykoli někdo tvrdí, že porušena byla práva jeho některým rozhodnutím neb opatřením úřadu správního«. Ovšem není zde ještě řečeno, že má býti správní dvůr soudní pouhou instancí kassační; kdo však jen poněkud byl obeznámen se správními institucemi našimi, nemohl ani v nejmenších býti pochybnostech o tom, že forma instance kassační byla jedině možným spůsobem, kterým správní dvůr soudní v Předlitavsku vůbec mohl býti zřízen, aniž by bylo bývalo třeba, zvrátiti celý dosavadní organismus správy zeměpanské a autonomní.

Vskutku pak také zákon ze dne 22. října 1875 nepřidržel se soustavy enumerační, dle níž jinde určovala se kompetence soudů správních taxativným výpočtem záležitostí, před správní soudy náležejících, nýbrž vypočetl naopak případy, ve kterých příslušnost tribunálu tohoto jest vyloučena, ponechávaje ve všech ostatních případech stranám možnost, dovolati se pomoci správního dvora soudního ve smyslu slibu, v základním zákoně státním o moci soudcovské daného. V těchto případech však vyloučena zároveň každá reformatorní působnost správního dvora soudního a zůstává i po kassaci, třeba soudem tímto vykonané,

vždy při obyčejných úřadech správních, by samy upravily rozhodnutím svým předmět sporný, šetříce ovšem názoru právního, jejž byla projevila v nálezu svém zmíněná instance kassační.

Měla-li by v této věci nastati změna, mělo-li by dojíti k zřízení správních soudů, řádně dle instancí organisovaných, které by rozhodovaly záležitosti sobě přikázané a v příslušných zákonech taxativně uvedené ihned meritorně s konečnou platností, a mělo-li by konečně řízení správní, o jehož úpravu se má jednati, zůstati obmezeno na spory, před těmito novými správními soudy projednávané, kdežto by pro všechny ostatní záležitosti, správním soudům nepřikázané, mělo zůstati při řízení dosavádním, nedočkali bychom se as nikdy žádané reformy, nehledíc ani k tomu, že by pro většinu případů i pak ještě odpomoc zjednána nebyla. Bylo by třeba měniti čl. 15. základního zákona státního o moci soudcovské kvalifikovanou majoritou a kdyby pak soudnictví správní — které by přece musilo býti dle čl. 1. zákl. zákona státního o moci soudcovské vykonáváno soudy zeměpanskými — mělo býti rozšířeno též na záležitosti doposud cestou samosprávnou vyřizované, bylo by třeba změny všech zřízení obecních v ten smysl, že by se pak dotčené záležitosti vyloučily z oboru samostatné působnosti obcí a přikázaly novým zeměpanským soudům správním. Kdo však do opravdy může se domnívati, že by vskutku v dohledné době zmíněné požadavky mohly býti splněny?

Zajisté pak také jest klamem, domnívá-li se kdo, že zásady enumerační, pokud jde o vytčení záležitostí ku kompetenci správních soudů náležejících, lze použiti snadno a se zárukou jakési stability. Stačí tu poukázati k tomu, kolik fásí již prodělalo pruské zřízení krajské od roku 1872, bychom došli poznání, že dosti obtížno jest odděliti sporné záležitosti od ostatních agend správních a že četným sporům o příslušnost mezi správními soudy a správními úřady vůbec vyhnouti se nelze byť i sebe pečlivější stylisací dotčených předpisů kompetenčních. A kdyby i obtíže tyto podařilo se překonati, objevila by se záhy vzhledem k stálému vývoji poměrů nedostatečnost původního vyměření; že by pak zákonodárství dovedlo se vždy přispůsobiti změněné situaci, toho za našich dnů nadíti se, bylo by optimismem naprosto neodůvodněným.

Proto raději nehýbejme s organisací našeho správního soudnictví, které se celkem po věcné stránce osvědčilo, byť bychom i jinak různé měli stesky jednak po stránce jazykové, jednak hledíce k zdlouhavému postupu, zaviněnému nemalou měrou přetížením správního dvoru soudního.

Rovněž nezdá se nám býti šťastnou myšlénka Brunsteinova, jenž při určení pojmu řízení správního — jehož právě navržená reforma jedině by se měla týkati — vychází z pojmu veřejného práva v objektivném slova smyslu, nazývaje (Das Admi-

nistrativverfahren und seine Reform str. 4.) řízením správním postup, kterým se bráti má správní úřad státní neb automní za dosažením některého svého úkolu tenkráte, když rozhodnutí neb opatření, o kteréž se jedná, dotknouti se může práv jednotlivcových (»Verfahren, in welchem die ergehende Entscheidung oder Verfügung in einer Relation zu verletzbaren Rechten eines Einzelnen steht«).

Právem namítl proti tomu již Tezner (v článku: »Das Administrativverfahren und seine Reform« v Zeitschrift f. Volkswirthschaft, Socialpolitik u. Verwaltung, sv. IX. str. 454), že naprosto nelze odporučiti, by zavedení toho či onoho řízení správního bylo splichtěno s velesporným pojmem práv veřejných v subjektivném slova smyslu. Zajisté omylem domnívá se Brunstein, že tento pojem od známé publikace Jellínkovy možno pokládati za ustálený; aniž bychom ubírati chtěli spisovateli posléze dotčenému zásluh o vytříbení nauky o právech subjektivních, můžeme směle tvrditi, že právě v tomto oboru theorii ještě mnoho zbývá vykonati. Dostalo se nám právě do ruky poslední číslo časopisu »Archiv für öffentliches Recht« ve kterém (sv. XVI. str. 169), Glaessing tvrdí, že subjektivní právo jednotlivce v oboru veřejného práva výhradně záleží v možnosti dovolati se působnosti norem právních v zájmu individualném (»Das subjective Recht des Einzelnen auf dem Gebiete des öffentlichen Rechtes besteht ausschliesslich in der Fähigkeit, Rechtsnormen im individuellen Interesse in Bewegung zu setzen«). Dle toho neměli bychom vlastně vůbec žádných veřejných práv subjektivných v hmotném slova smyslu, nýbrž toliko několik oprávnění formálných, jimiž by zájem jednotlivců v oboru veřejném mohl býti přiváděn k platnosti.

Při této neustálenosti názorů o pojmu a významu subjektivných práv veřejných nemůžeme než raditi, by nebylo v naší otázce na tento pojem navazováno. Toho ostatně nelze činiti již z té jednoduché příčiny, že při zahájení řízení o některé záležitosti správní naprosto nemožno věděti neb i jen tušiti, vyskytne-li se vůbec v kruhu diskusse některé subjektivní právo jednotlivcovo, k němuž dlužno bráti zřetele, tak že v mnohých případech teprve v průběhu jednání by se objevilo, že zahájeno bylo jiné řízení, než které zahájiti slušelo. Mnoho času i práce přišlo by takto na zmar, aniž by z toho pro věc samou kynul i jen nejmenší prospěch.

Mohlo by se arciť namítati — a tato námitka as také vedla Brunsteina k nynějšímu formulování jeho návrhu — že též zahájení řízení před správním dvorem soudním závislým jest na tom, že porušeno bylo některým rozhodnutím jak právo v objektivném tak i právo v subjektivném slova smyslu. V tom však vězí omyl. K odůvodnění příslušnosti správního dvora soudního nijak není zapotřebí, by skutečně porušeno bylo subjektivné

právo stěžovatelovo, nýbrž stačí v příčině té pouhé jeho tvrzení (arg. slova: »wenn ausserdem Jemand behauptet, durch eine Entscheidung oder Verfügung einer Verwaltungsbehörde in seinen Rechten verletzt zu sein« v druhém odst. čl. 15. zákl. zák. stát. o moci soudcovské), což jak snadno pochopiti, patrně souvisí s tou okolností, že správní dvůr soudní nikdy nemůže zahájiti jednání ex officio, nýbrž toliko k návrhu strany, kteráž v příčině té nutně musí prokázati legitimaci svou. Zcela jinak ale měla by se věc při řízení nikoliv k žádosti stran, nýbrž z povinnosti úřední zahájeném a to v době, kdy nemožno ještě věděti, jaké prohlášení bude učiněno zúčastněnými stranami. Teprve řízením samým lze zjistiti, koho vůbec za stranu v něm jest považovati a jaké jest právní postavení jednotlivých stran; naprosto bezúčelným tedy bylo by, kdyby nutno bylo uvažovati o všech těchto věcech již při zahájení řízení samého.

Docházíme tedy v dotčené otázce zásadné výsledku, že není radno, obmezovati reformu na některý druh řízení správního, zvláště na řízení před správními soudy, jež by teprv zříditi resp organisovati se musily, nýbrž že spíše zachovati by slušelo jednotnost řízení správního ve směru zde naznačeném.

Jiná jest ovšem otázka, zda by se neodporučovalo jinaké roztřídění řízení, totiž v ten smysl, že by se policejní řízení trestní veskrz oddělilo od řízení ostatního, as podobně, kterak se to nyní děje bez nejmenší závady v záležitostech, před soudy projednávaných.

Takové oddělení měli bychom i my za prospěšné a to z nejedné příčiny. Vede nás k tomu předkem úvaha, že věcných momentů pro spojení trestního řízení s ostatními funkcemi správními není a že mnohem spíše by se zamlouvalo, vyloučiti celou agendu trestní z působnosti úřadů správních a přikázati ji soudům. Vždyť již nyní zpravidla při úřadech správních soudnictví trestní, úřady těmito vykonávané, jde zvláštní svou cestou; zřízení obecní předepsalo sestavení zvláštního senátu k vynášení nálezů trestních a též postup instancí jest v záležitostech trestních jinaký než v ostatních záležitostech správních (vyloučení revise proti dvěma srovnalým nálezům; dočasná nepříslušnost správního dvora soudního; výhradná kompetence ministerstva vnitra k vykonávání trestního soudnictví správního v instanci nejvyšší).

Další závažný důvod pro přikázání všech policejních věcí trestních soudům shledávám v tom, že vskutku nynější rozdělení přestupků na t. zv. soudní a policejní veškerého věcného základu postrádá. Vřadění přestupků do té neb oné kategorie jest naprosto nahodilé a závisí, jak známo, nyní dle čl. VIII. uvozovacího patentu k trestnímu řádu z roku 1873 na tom, zda přestupek, o který jde, jest obsažen v určitém prameni právním, totiž v trestním zákonníku ze dne 27. května 1852, resp. zda pozdějším ně-

jakým zákonem byl výslovně kompetenci soudů přikázán. Ostatně mohli by soudové snadno při poněkud extensivném vývýkladu na §§ 335, 431 a 459 zák. trestního velkou část všech policejních přestupků na sebe strhnouti tak, že by správním úřadům zbyly povýtečně toliko přestupky v oboru správy národohospodářské, které ve smyslu dnešního názvosloví vlastně ani policejními přestupky nejsou, a z nichž právě za novější doby některé z nejvýznačnějsích (přestupky zákona patentního a zákona o známkách průmyslových) odňaty byly politickým úřadům a přikázány soudům.

Konečně bylo by také přikázáním veškeré judikatury trestní soudům velice usnadněno provedení zásady obžalovací též v příčině přestupků policejních. Arciť nebyla by to jediná cesta k cíli naznačenému; kdyby přijaty byly návrhy, které níže hodlám činiti v příčině zastoupení veřejného zájmu v řízení správním, mohla by provedena býti závěrečná věta článku 10. zákl. zákona státního o moci soudcovské též pro policejní přestupky bez změny předpisů kompetenčních. Zajisté však bylo by provedení zásady obžalovací mnohem lépe zaručeno a jednota řízení trestního v tomto směru docílena, kdyby celá právomocnost trestní soustředěna byla při soudech, byť nás i tajno nebylo, že o praktické ceně instituce funkcionářů státního návladnictva v řízení přestupkovém poněkud názory se rozcházejí.

Oproti těmto důvodům málo padají na váhu námitky čerpané z nedostatečné prý znalosti policejních předpisů při soudech, z domnělého přetížení soudů trestní judikaturou a jiné podobné. Závažnější jest námitka, že by se pak počet osob soudně trestaných valně rozmnožil, že by mnohem více lidí pozbylo bezúhonnosti, kterou dle běžných názorů ztrácíme jen odsouzením soudním, nikoliv ale odsouzením, jež vyslovil úřad správní. Avšak na konec jde tu přece jenom o pojem velice relativný a není pochybnosti, že se obecné názory snadno změněné situaci přispůsobí. Již nyní tážeme se, proč se nepokládá za bezúhonného domácí, kterého soud potrestal proto, že zapomněl v čas nějakého nájemníka ohlásiti (§ 320 lit. *a*) trestního zákona), kdežto jiný, jenž hleděl zkrátiti aerár nesprávnou fassí nájemní, vyvázne pouhým trestem důchodkovým, jenž dle názoru líčeného jeho bezúhonnosti by nebyl na újmu. Spíše sluší souditi, že bezúhonnost jest pojmem společenským a nikoliv právním, který s odsouzením pro čin trestní, ke kompetenci soudů náležející, by neměl míti žádné souvislosti.

Ostatně mohlo by i oproti těmto námitkám býti spatřováno jakési východiště ve sprostředkujícím návrhu, jenž by ponechal správním úřadům v policejních věcech trestních vydání mandátu trestního a že by toliko o námitkách proti takovému mandátu vznešených rozhodovali řádní soudové trestní. Měli bychom pak aspoň částečnou nápravu křiklavé nesrovnalosti dosavadního práva, zále-

žející v tom, že v záležitostech, kde se jedná o trestání státních občanů a pro případ o značné obmezení osobní jich svobody, vyloučena jest veškerá kontrola právní, jelikož jak známo, v policejních věcech trestních dle § 48 zákona ze dne 22. října 1875 vyloučena jest na dobu dosud nedohlednou příslušnost správního dvora soudního.

Kdybychom ve smyslu návrhu zde předneseného zbavili správní agendu přítěže policejního řízení trestního, mohli bychom pomýšleti na to, kterak bychom toto řízení v rámci dosavadní organisace správy a správního soudnictví co nejvýhodněji zreformovali.

A tu vrátil bych se k návrhu, který jsem roku 1884 učinil a který jsem tenkráte jen v hlavních rysech mohl označiti. Návrh ten vrcholí v tom, odníti rozhodujícím orgánům správním současné zastoupení zájmů veřejných a zájmů fiskálních korporací jimi representovaných a vznésti zastoupení těchto zájmů na zvláštní orgány, k tomu konci zřízené.

Nápadno zajisté jest, že Tezner, jenž ještě r. 1896 (Handbuch des österreichischen Administrativverfahrens str. 23) o tomto mém návrhu dosti skepticky se vyjádřil v ten smysl, že není proveden s potřebnou jasností, by o něm možný byl úsudek konečný, nyní (v Zeitschr. für Volkswirth., Sozialpolitik und Verwaltung 1900, str. 471) k němu se vrací, uváděje v jeho prospěch i důvod historický, totiž instituci prokurátora fisku neb komory v staré zeměpanské jurisdikci správní.

Budiž mi tedy dovoleno, bych svou myšlenku poněkud zezevrubněji provedl, pokud arciť toto dopouští úzký rámec, pojednání tomuto vyměřený.

Dosaváde zastupuje v řízení správním rozhodující úřad zároveň sám zájem veřejný, ano i finanční zájem korporace v rozhodnutí súčastněné. Zeměpanský úřad finanční, vyměřuje jednotlivci daň neb poplatek, hájí při tom zároveň finanční zájem státu; úřad správní uděluje koncesse živnostenské, vodní a jiné, má při tom na zřeteli míti v první řadě zájem veřejný; obec rozhodující o žádostech za povolení k stavbě, přivádí při tom k platnosti zároveň své vlastní zájmy místní, ano pohříchu namnoze též své zájmy hmotné. Jinými slovy, úřad správní jest, vyřizuje záležitosti sobě přikázané, rozhodujícím orgánem a stranou v jedné osobě; maje v příčině té přivésti k platnosti též vlastní zájem korporace, jejíž jest orgánem, musí orgán správní, povinností svých dbalý, v případě i jen nejmenší pochybnosti rozhodnouti v neprospěch stran soukromých, by tyto nezískaly na úkor zájmu veřejnému postavení výhodnější, než-li jim po právu přináleží. Vždyť by jemu vzešla v první řadě velká zodpovědnost z toho, kdyby nadřízený jemu orgán později při kterékoliv příležitosti shledal, kterak špatně

opatřeny byly zájmy veřejné resp. fiskální, které měly býti hájeny z povinnosti úřední.

Tento stav věci jeví také reflexní účinky své v jiném oboru, totiž pokud jde o význam rei judicatae v právu správním. Můžeme pokládati za ustálený názor, že zásada nezměnitelnosti rozhodnutí, do nichž nebylo sobě v čas stěžováno, platí toliko pokud se týče stran soukromých, nikdy však pokud se týče zájmu veřejného neb fiskálního. Platební rozkaz na dávku veřejnou může kdykoliv býti později v neprospěch strany změněn, ano může se tak státi i k vlastní její stížnosti (reformatio in pejus) a podobně má se věc, byl-li nějakým rozhodnutím správním nedostatečně opatřen zájem veřejný. To jest nám zcela pochopitelno, uvážíme-li zásadu v § 12. ob. zák. obč. vyslovenou: »res judicata jus facit inter partes«, z čehož a contrario vyplývá, že zájem, jenž nebyl hájen stranou nějakou, nýbrž toliko hájen býti měl ex officio rozhodujícím úřadem, nepožívá ochrany pře rozsouzené. Vždyť úřad, jenž nedostatečně hájil zájem veřejný neb fiskální, mohl by právem tím se hájiti, že vedle toho bylo postoupiti nestranně a že jemu nebylo lze zapříti právní své přesvědčení, klonilo-li se toto ve sporu mezi zájmem veřejným a zájmem soukromé strany k stanovisku, touto stranou zaujatému.

Tato právní důslednost jest co do správních aktů povahy deklaratorní celkem nepopřena, kdežto co do aktů povahy konstitutivné dosah její arciť velice jest pochybný. Nemožno zde o této věci se šířiti, poněvadž také velesporno jest, které správní úkony patří do kategorie té či oné. Vždyť celá úprava stavební policie závisí na rozřešení otázky, má-li stavební konsens povahu konstitutivní či deklaratorní a táž pochybnost vzniká co do mnohých aktů jiných najmě koncessí živnostenských, povolení k užívání vod, udělení patentů, propůjčení vlastnictví horního a podobných.

Nechť však tomu jest tak či onak, jisto jest, že neustálenost našich institucí správních z mnohé části tím jest zaviněna, že rozhodnutí správní nepřináší konečnou úpravu poměrů, o něž jde, a že by této nesrovnalosti mohlo býti aspoň z valné části odpomoženo uskutečněním návrhu mého. Kdyby zástupce zájmů veřejných resp. fiskálních nestěžoval sobě v čas do opatření, poškozujícího zájmy jím zastoupené, mohla by právoplatnost aktu též oproti těmto zájmům s úspěchem aspoň tak daleko býti hájena, že by změna místa měla teprv po provedené restituci, jíž by snad vzorem býti mohla obdobná instituce obnovy řízení trestního.

Další výhodou bylo by značné rozšíření kontroly právní v oboru správy. Jak věci nyní stojí, může správní dvůr soudní zakročiti toliko k návrhu stran soukromých, poněvadž kompetence jeho podmíněna jest netoliko tvrzeným porušením práva

v objektivním slova smyslu, nýbrž mimo to též tvrzením, že porušeno bylo subjetivné právo toho, kdož pomoci tribunálu řečeného se dovolává. Z toho vyplývá, že dle dnešního stavu věci porušení veřejného zájmu, byť by sebe více odporovalo zřejmému znění zákona, nemůže nikdy zavdati příčinu k vykonání kontroly právní, poněvadž tu není nikoho, kdož by legitimován byl příslušnou stížností nastoupiti. Zcela jinak však stála by věc, kdyby zájem veřejný resp. hospodářský zájem zúčastněných korporací zastoupen byl stranou k tomu povolanou; tu mohlo by i k uhájení těchto zájmů — což někdy velice zdá se býti zapotřebí — pomoci správního dvora soudního býti se dovoláváno.

Jeli tomu tak, mohlo by jíti jen o to, zda oddělení, o něž jde, má býti provedeno v té formě, že by správnímu úřadu odňato bylo rozhodování a jemu ponecháno toliko hájení zájmů veřejných a hospodářských anebo mělo-li by se to státi tak, že by správní úřad i na dále podržel funkci rozhodovací, avšak zbaven byl funkce hájiti zájmy veřejné, ve prospěch zvláštních orgánů, k tomu konci zřízených.

První cestu odporučují ti, kteří se zasazují o samostatnou organisaci správního soudnictví pomocí zřízení zvláštních soudů správních, dle instancí organisovaných. Však nehledíc ani k vylíčeným již obtížím, které se takové organisaci správního soudnictví staví v cestu, bylo by zajisté v postupu takovém spatřováno jednak ochromení samostatnosti státní správy, jednak porušení zásad autonomních, kdyby totiž reforma, o níž jde — a jak tomu ani jinak býti nemůže — rozšířena byla též na samosprávu.

Nezbývá tedy než cesta druhá a ta by také, tuším, nepůsobila zvláštních obtíží. Jakési počátky v příčině té jsou již nyní učiněny.

Když finanční prokuratura zastupuje zájmy fisku a veřejných fondů v řízení soudním a v řízení exekučním vůbec, mohlo by ji zcela dobře hájení těchto zájmů též v řízení správním býti svěřeno a rozšířeno pro případ na hájení veřejných zájmů vůbec v řízení před zeměpanskými úřady prováděném. Ve smyslu zvláštního předpisu koná finanční prokuratura již nyní úřad žalobce ve sporech o osobování si šlechtictví. V instituci živnostenských inspektorů máme veřejný orgán, jenž oprávněn jest činiti návrhy a též vésti sobě stížnost v určitých záležitostech do rozhodnutí nižších instancí. Novější řády stavební kážou přibrati ke kommissi stavební, obecním orgánem řízené, též zástupce obce, což nemá jiného smyslu, než převésti zastoupení zájmů obecních s orgánu řídícího na tyto zvláštní zástupce obce. Konečně též zákon o nových daních osobních ze dne 25. října 1896 poskytl bernímu úřadu a předsedovi odvolací kommisse právo odvolati se do výroku odhadních kommissí a pokud se týče kommissí odvolacích a to

dokonce za jistých podmínek i k správnímu dvoru soudnímu, naznačuje tím jasně berní aerár jakožto stranu v záležitostech těchto.

Nelze tedy říci, že by uskutečnění myšlénky mé znamenalo naprostou novotu v právu rakouském. Zbývá toliko tuto dotčené úkazy prohloubiti a rozšířiti je na instituci všeobecnou; když by pak vůbec nemělo dojíti k vyloučení policejních věcí trestních z kompetence správních úřadů, neb na tak dlouho, dokud se to nestane, mohla by zástupcům veřejného zájmu, takto zřízeným, býti přikázána též funkce veřejných žalobců v policejním řízení trestním.

Pokud jde o podrobné návrhy reformní, jest mně obmeziti se na několik málo poznámek.

První z nich týče se povšechného spůsobu projednávání záležitostí správních. Obraz, který nám o řízení kommissionálním nakreslil § 82 instrukce pro politické úřady ze dne 17. března 1855 č. 52. ř. z., shoduje se úplně s tím, co o tak zvaném řízení ústním ve smyslu tehdejších zákonů processualních bylo ustanoveno; jde tu o prosté řízení protokolární, v němž výpovědi stran, svědků a znalců »dle možnosti« sepsati jest tak, kterak byly proneseny, s vyloučením všeho, co k věci nepatří Pro vyšší instanci pak rozhodným jest výhradně obsah tohoto protokolu, tak že o skutečném řízení ústním ve smyslu nynějších zákonů processních ovšem řeči není.

Na tomto stavu věci nedá se po mém soudě na dohlednou dobu ničehož změniti; možno však jest odstraniti to, na co se strany našich praktiků nejvíce se touží, totiž tajnost celého řízení neb aspoň podstatných jeho částí. Není zvlaště žádné příčiny, tajiti před stranami obsah výpovědí svědků neb znalců neb dobrozdání úřadů a jejich zřízenců. Mně samému se přihodilo, že jsem jako zástupce strany teprv při líčení, před správním dvorem soudním odbývaném, zvěděl o tom, že ve sporné této záležitosti došlo úřední dobrozdání, o němž strana neměla pražádné vědomosti, o němž se též důvody rozhodovací ani slovem nezmínily, ač právě následkem jeho záležitost v zcela jiném světle se objevila.

Neníť sice nikde nařízena veřejnost jednání před úřady správními, ale rovněž tak nemáme zákona, jenž by nařídil tajnost řízení před orgány správy zeměpanské a autonomní. Právo stran nahlédnouti ve spisy administrativní, nedá se arciť dle dnešního stavu věci hájiti a bylo by zapotřebí zákona v příčině té; avšak zlořád, někdy se vyskytující, že se svědkové a znalci vyslýchají v nepřítomnosti stran, možno odstraniti krátkou cestou, poněvadž odporuje duchu cit. § 82 instrukce ze dne 17. března 1855.

S tím souvisí též jiná palčivá reforma, jež týče se řízení průvodního.

Obyčejně má se za to, že platí v řízení správním zásada volného uvažování průvodů Tak soudí Čížek (Obrys řízení správního § 32, st. 268,), Volkar (Das administrative Rechtsmittelverfahren I., st. 174) a s jistými výhradami i Tezner (Handbuch des österr. Administrativverfahrens st. 161 a násled.). Avšak jediným dokladem pro toto tvrzení jest nedostatek positivné theorie průvodní, kteréž bychom se v předpisech, upravujících správní řízení, marně dohledali.

Bude mně zajisté připustěno, že jest to argument velice nedostatečný. Nemohu též doznati, že by se byla naše praxe do poslední doby této zásady přidržela; naopak jest mi známo, že se prostě užívalo v záležitostech správních při ocenění průvodů analogie předpisů pro soudy platných. To ovšem selhalo, když v záležitostech trestních řád z roku 1873 a v záležitostech civilních nový soudní řád z roku 1896 přijaly všeobecně theorii volného uvažování průvodů; avšak tak jednoduchou věc tato přec není, jak se na první pohled zdá.

Nehledíc ani k tomu, že i nový soudní řád připustil ve svých §§ 292—294 důležitou výjimku z pravidla volného uvažování průvodů, pokud se týče toho, za jakých podmínek listiny považovati sluší za průvody, úplné víry zasluhující (sr. v tom Ott Soustavný výklad ve studium nového řízení soudního II. a § 78 str. 91, a 92), jest vždy s velkou obtíží, sáhnouti při výkladu předpisů o řízení správním k analogii předpisů, pro soudy platných, kterých v čas, kdy ony správní předpisy byly vydány, tu ještě nebylo. Nemůžeme tedy zásadu volného uvažování průvodů pro řízení správní vskutku nikdy hájiti na základě analogie nynějších zákonů processních, nýbrž jedině nedostatkem positivní theorie průvodní, jak svrchu bylo již podotčeno.

Ti, kdož hájí platnost zásady volného uvažování průvodů v řízení správním, přehlížejí však jednu důležitou okolnost, že totiž se tento princip do rámce dnešního řízení správního naprosto nehodí.

Věc stála by ještě hůře, kdyby pravda bylo, co tvrdí Brunstein n. u. m. str. 19, že totiž správní dvůr soudní při rozhodnutí svém vázán jest tím, co byla poslední instance administrativní ve skutkovém ohledu najisto postavila (»weil der Verwaltungsgerichtshof an den von der letzten administrativen Instanz angenommenen Thatbestand gebunden ist«). Na štěstí nemá toto tvrzení Brunsteinovo dostatečného základu v zákoně, neb § 6 zákona ze dne 22. října 1875, který spisovatel tento na zřeteli má, praví pouze tolik, že správní dvůr soudní z pravidla sám nových průvodů nevyšetřuje, nýbrž rozhoduje na základě skutkového stavu věci, kterak předléhal poslední instanci administrativní (»Der Verwaltungsgerichtshof hat in der

Regel auf Grund des in der letzten administrativen Instanz angenommenen Thatbestandes zu erkennen«), jak vyplývá jasně z druhého odstavce téhož § 6., dle něhož pro případ pro nedostatečné vyšetření stavu skutkového rozhodnutí v odpor vzaté zrušeno býti může ve schůzi neveřejné Slovo »angenommener Thatbestand« značí tedy správně toliko »vorgelegener Thatbestand« a nebrání se správnímu soudu, by třeba na základě téhož materiálu nedospěl v otázce skutkové k výsledku právě opačnému, než ku kterému dospěl správní úřad, do jehož rozhodnutí k němu bylo si stěžováno, což také v nejednom nálezu správního soudu skutečně se stalo, aniž by kdo byl projevil i jen v nejmenší míře pochybnost o správnosti postupu tohoto.

Však byť by i správní dvůr soudní nebyl vázán tím, co byl správní úřad poslední instance v ohledu skutkovém na jisto postavil, tož přece s druhé strany jest již dost velký odpor v tom, že správní úřad sám má míti možnost volného uvažování průvodů v rámci řízení dosavadního. Volné uvažování průvodů dává úřadu do rukou takřka neobmezenou moc nad otázkou skutkovou; s touto omnipotencí úřadu můžeme se smířiti tenkráte, je-li řízení vskutku ústní a veřejné a má-li rozhodující úřad bezprostředný dojem z celého jednání a předvedených průvodů. Však volné uvažování v řízení tajném a protokolárním, kde vyšší instance rozhoduje výhradně na základě akt a zvrátiti může bez přímého nazírání na věc i to, co byl nižší úřad třeba pod přímým dojmem výpovědí svědků a znalců v ohledu skutkovém na jisto postavil, nemá žádného rozumného smyslu a nebude nám asi odpíráno, tvrdíme-li, že všechny odvážné pokusy toho druhu, podnikané před zavedením nového soudního řádu (n. př. ve sporech odpůrčích) nijak se neosvědčily a podniknuty byly vůbec jen jako příprava nového processu a nikoliv s úmyslem, závésti instituci trvalou.

Tomu-li tak a není-li naděje, že vskutku v dohledné době dojdeme k ústnímu řízení správnímu a odpadla-li konečně novými zákony processními dosavádní theorie průvodní, v řízení správním obdobně užívaná, nezbude as nic jiného, než zbudovati pro řízení správní novou samostatnou theorii průvodní, jíž bychom volné uvažování správních úřadů při posouzení otázky skutkové co možná nejvíce obmezovali.

Pokud pak týče se jednotlivých průvodů, bylo by asi nejpalčivější věcí, obligatorně naříditi přísežné vyslechnutí svědků a pak připustiti přísežné seznání stran jako průvod.

Pokud se týče výslechu svědeckého jest totiž známo, že toliko svědectví před soudem dané požívá co do věrohodnosti zvláštní ochrany trestního zákona a že křivé svědectví před správním

úřadem dané, byť i šlo o věci mnohem větší důležitosti než ve většině rozepří soudních, zločinem jest jenom na základě zvláštní kvalifikace, resp. tenkráte, bylo-li přísežné (§ 199. alin. a) trestn. zákona). Však podivným způsobem právě naši praktikové správní se ostýchají, bráti pamětníky do přísahy, ač zakládají na výroku jich mnohý důležitý nález a třeba tedy v příčině té odpomoci buď reformou trestního zákona neb předpisů o řízení správním.

Co však týče se přísežného seznání stran, vylučovala praxe právem v záležitostech správních rozhodovací přísahu starého processu, jež předpokládala roztřídění úkolů stran, jichž v správním řízení není.

Naproti tomu není dostatečné námitky proti tomu, by strany jako svědkové byly vyslechnuty přísežně a sluší tedy tento nový průvod v řízení správním připustiti, což arciť státi by se mohlo toliko zákonem.

Řízení o prostředcích opravných jest sice nyní upraveno zákonem ze dne 12. května 1896 č. 101 ř. z., avšak tato úprava zdá se býti ještě v nejednom směru nedostatečna. Předkem jest litovati, že nebylo doposud upraveno jednotným způsobem řízení odvolací před úřady samosprávnými, kde podávání stížností na příslušných místech namnoze (pro nepřítomnost funkcionářů obecních v rozhodnou dobu, nedostatek potřebného personálu kancelářského a pod.) na velké naráží obtíže. Sám zákon ze dne 12. května 1896 není však nijak vzorem dokonalosti a jest zejména nařízený tam postup v případě mylného poučení právního o prostředcích opravných velice nepřípadný a rychlému vyřízení věcí na újmu. Nejvíce však padá na váhu, že zachovány byly v platnosti odchylné lhůty, k podávání stížností v jednotlivých specielních zákonech vyměřené, tak že nedostatek přehledu v příčině té, na který si bylo dříve právem stěžováno, nejen nebyl odstraněn, nýbrž spíše ještě přimnožen. Ostatně jsou naše lhůty odvolací pro řízení správní rozhodně příliš dlouhé a zdržuje se jimi zbytečně postup, kdežto s druhé strany přec není učiněno pražádné opatření pro případ, zmeškala-li některá strana lhůtu bez viny své.

Mnohé dalo by se také ještě říci o žádané nápravě řízení vykonávacího. Ideálem bylo by zajisté jednotné řízení vykonávací, jež by stejnou měrou sloužilo účelům soudní, finanční, politické a autonomní správy. Toho ovšem nemožno na ten čas docíliti, když samostatná exekutiva zeměpanských úřadů správních ještě uznání došla v prvním odstavci článku 11. základního zákona státního o vykonávání moci vládní a výkonné. Avšak mělo by naléháno býti aspoň na vydání zákona v příčině úpravy této donucovací moci v druhém odstavci cit. článku 11. slíbeného, jakož i zákona o civilní zodpovědnosti výkonných orgánů za nesprávné si počínání, slíbeného v třetím odstavci článku 12. téhož základního zákona státního. Tane nám na mysli, kterak mnoho věcí, méně

nalehavých, bylo úsilovně urgováno, kdežto o žádoucí nápravě poměrů, které působí, že jednotlivec oproti přehmatům správy postrádá možnosti, domoci se aspoň dodatečně náhrady, nikdo téměř ještě ani nemluví.

O právní povaze duplikátu železničního listu nákladního.

Podává prof. Dr. Karel *Herrmann* šl. *Otavský*.

Mezi četnými listinami, jichžto používá se vedle listu nákladního při dopravě železniční, obzvláštní pozornost poutá duplikát listu toho, a to jak praktickou svou důležitostí — v mezinárodní dopravě železniční jest obligatorním —, tak zejména i zajímavostí zvláštních právních účinků dle positivní úpravy železničního poměru nákladního k němu se pojících. Chceme v této úvaze, pokud místo připouští, stručně přihlédnouti ku právní podstatě listiny této, uvážiti význam, jejž má v příčině právního poměru osob v nákladní smlouvě železniční súčastněných, a posouditi dle výsledků při tom se podávajících celkovou její právní povahu.

Dříve budiž ještě několik slov věnováno objektivně-právnímu podkladu vydání a použití duplikátu l. n.: Obchodní zákon neobsahuje v titulu 5. čtvrté knihy ani v oddíle všeobecném, ani ve zvláštním (železniční dopravě věnovaném) zmínky o papíru tomto; při poradách obchodního zákona šlo sice, jak nám protokolly Norimberské konference dosvědčují, o uzákonění zvláštních předpisů o duplikátech l. n., kteréžto měly míti dle osnovy pruské (čl. 319 násl.), podepsány jsouce povozníkem, funkci celkem rovnající se úloze nynějších listů nakladacích (Ladescheine); návrh ten však nepřijat a převzat raději i pro úpravu nákladní smlouvy mimomořské právní ústav námořního konossementu v útvaru t. zv. listu nakladacího. Teprve zvláštní mimo obchodní zákon provedená právní úprava železniční nákladní smlouvy — jak se nám jeví, pokud jde o dopravu mezinárodní č. externí, v Bernské mezinárodní konvenci ze dne 14. října 1890 (vyhlášené v říš. zák. z 5. listopadu 1892 pod čís. 186.), pokud jde o dopravu interní, v železničním dopravním řádu z 10. prosince 1892 č. 207., resp. v pozdějších dodatcích k těmto normám — podává nám positivní podklad pro právní ústav duplikátu n. l. Sedes materiae jsou tu z Bernské úmluvy čl. 8. o vydání duplikátu, čl. 15. a 18. o dispozičním právu odesýlatelově a čl. 26. o legitimaci k výkonu práv z nákladní smlouvy proti dráze, z dopravního pak reglementu zejména ustanovení normám právě cit. do jisté míry korrespondentní, totiž §§ 56., 64., 65. a 73. Vedle ještě některých dalších — duplikátu více

jen příležitostně se dotýkajících — ustanovení reglementu přicházejí dále v úvahu zvláště též tak zv. »ustanovení dodatková« podle uváděcích předpisů regl. al. 2. se strany správ železničních k reglementu připojená.[1])

I. Co do podstaty duplikátu l. n. souditi lze především již z názvu, že jde tu o druhý exemplář nákladního listu; arci však se tím podstata listiny naší ani ve formálním směru nevystihuje, tím méně pak v materiálním, neboť duplikát n. l. — jak již tuto uvádíme předbíhajíce poněkud výkladu pozdějšímu — nikterak nepodává právní náhrady za nákladní list sám, nýbrž naopak různí se od něho podstatně jak účelem praktickým, tak i právním svým významem.

V příčině podstaty duplikátu n. l. po rozumu zvláštní úpravy železničního poměru nákladního jest totiž míti na zřeteli, že v normách výše cit. nemíní se duplikátem nákladního listu prostý druhý exemplář tohoto, nýbrž že vesměs předpokládá se tam duplikát l. n. opatřený potvrzením dráhy o přijetí nákladu; ba dlužno vzhledem k tomu, že těžiskem úlohy duplikátu n. l. jest právní funkce jeho při výkonu nároků z poměru nákladního proti dráze vcházejících, za to pokládati, že zvláštní onen právní význam přísluší duplikátu n. l. v popředí jakožto instrumentu od dráhy pocházejícímu, a že tudíž výše zmíněné potvrzení dráhy o přijetí zboží na duplikátu provedené jest essentiale jeho jakožto »duplikátu nákl. listu« v technickém smyslu specialních předpisů železničních [2].)

Co se zvláště dotýče formální stránky duplikátu n. l. v technickém smyslu právě vyloženém, stanoviti lze více požadavků, jež podávají se nám z vlastnosti »duplikátu« jednak jakožto druhého exem-

---

[1]) Strany pojmu dopravy mezinárodní (externí) a tuzemské (interní) srovnati jest čl. 1. Bernské úmluvy a uváděcí ustanovení reglementu al. 1. — Doplnění resp. pozměny Bernské úmluvy nastaly dodatkovým prohlášením z 20. září 1893 a dodatk. úmluvami z 16. července 1895, jakož i z 16. června 1898; dopravní reglement doplněn resp. pozměněn minist. naříz. z 1. září 1893, z 1. března 1895 a z 15. dubna 1898. — Upozorniti jest na to, že reglementárním nařízením minist. přísluší podle §u 2. zák. z 27. října 1892 č. 187 i v poměru k zákonu obchodnímu moc derogatorní, pokud jde o předpisy souhlasné s normami mezinár. úmluvy Bernské — Nový obch. zákon německý (z 10. května 1897) obsahuje o duplikátu železn. listu nákladního zvláštní předpis v §u 455.

[2]) Za doklad lze uvésti již § 51 lit. *n)* regl., kdež se jakožto součástka obsahu nákladního listu, jejž odesýlatel zřizuje, uvádí též event. »návrh na vydání duplikátu n. l.«, kde tedy patrně vychází se z pojetí, že »duplikát n. l.« vydává nikoli odesýlatel sám, jak by dle obecného pojmu duplikátu bylo přirozeno. Stejně dovolati se lze též §u 54. odst. 7. regl., dle něhož dráha v dopravě interní za určitých okolností na místo duplikátu smí vydávati zvláštní přijímací list (Aufnahmeschein), kterýž má dle cit. předpisu týž právní význam jako duplikát. — I není tudíž duplikátem v technickém smyslu druhý exemplář nákl. listu obsahující jinaké jakés potvrzení dráhy, na př. o přijetí nákladu ve prozatimní uschování podle §u 55. odst. 2. regl. Srv. k tomu níže text k pozn. 4.

pláře nákl. listu, jednak jakožto nositele potvrzení dráhy o přijetí nákladu. Chceme tuto uvésti nejdůležitější z požadavků těch, z nichžto pro některé též positivního podkladu lze se dovolati.

A. Z povahy »duplikátu« jako druhého exempláře n. l. dovoditi lze zejména tyto formální podmínky:

a) duplikát obsahujž veškerý obsah nákl. listu, tudíž zejména veškerá prohlášení a doložky v něm jsoucí, zejména pak též veškerá potvrzení na nákl. listu psaná resp. razítkem vytištěná (srv. též dodatk. ustanov. č. II. k § 54.);

b) duplikát budiž jako takový označen (§ 54. odst. 5. regl.: »als solches zu bezeichnenden«; ve čl. 8. Bernské úml. slova ta chybí, leč uveden jest název »Frachtbriefduplicat« na formuláři úmluvě připojeném);

c) vzhledem k tomu, že jde o »duplikát« n. l., nikoli o pouhý přepis (kopii), dlužno zajisté požadovati, aby duplikát byl též právnicky originálem, tedy druhým exemplářem nákl. listu, pocházejícím od toho, kdo jest po právu zřizovatelem tohoto, — tudíž odesýlatele (Absender).[3])

B. V příčině potvrzujícího prohlášení se strany dráhy podává se z norem cit. (čl. 8., § 54. odst. 5.), že musí osvědčovati (»bescheinigen«) převzetí nákladu s udajem dne, kdy přijat byl k dopravě, tudíž doby, kdy stala se perfektní železniční smlouva nákladní (srv. čl. 8. a § 54. odst. 1.). O formě potvrzení toho nemáme bližších ustanovení; dostačí zajisté tudíž každé prohlášení se strany dráhy, z něhož se zmíněný obsah podává; že potvrzení zmíněné nemusí býti psáno, nýbrž dostačí i vytištěné razítkem, vyplývá již z přípustnosti přijímacího razítka při uzavírání smlouvy nákladní (čl. 8. úml., § 54. odst. 1.—3. regl.).

II. Stran vydání duplikátu n. l. uvésti jest předem, že jest listinou v mezinárodní dopravě naprosto obligatorní (čl. 8. odst. 5. úml.).

---

[3]) Srv. čl 8. úml., § 54. odst. 5. regl. slova »auf einem ihr mit dem Frachtbriefe vorzulegenden« — tedy se strany odesýlatele. Na tom, kdo fysicky vyhotovil nákl. list, nesejde; odesýlatel jest jeho zřizovatelem, i když — arci s jeho svolením resp. schválením — někdo jiný, ať třebas i zřízenec dráhy, nákl. list vyplní a jeho podpisem (třebas i vytištěním jeho razítka: § 51. lit. *m.* regl, čl. 6. lit. *m.* úml) opatří. V dodatk. ustanovení č. II. k § 53. se výslovně prohlašují orgány dráhy k žádosti stran nákladní listy výjimečně vyplňující za mandatáře odesýlatelů a odmítá se v příčině té ručení dle §u 9. regl. — Že čl. 8. úml. resp. § 54. regl. označuje list nákladní a contr. duplikátu slovem »Originalfrachtbrief«, zajisté nevadí; jest to jen ne dosti přesné pojmenování prvního exempláře. — O pojmu originálu listiny a contr. kopie srv. *Ott,* Soustavný úvod ve studium n. ř. s. str. 122 násl. (prvopisy obsahují »prvotní úkon zřízení, třeba opětovaný«). Že v našem případě vlastnosti duplikátu l. n. jakožto originálu výjimečně není na závadu event nedostatek vlastnoručního podpisu zřizovatelova, podává se ze přípustnosti vytištění jména odesýlatelova razítkem v nákladním listě samu. (Srv. též níže pozn. 7.) — *Eger* (D. internat. Übereinkommen, str. 156, Eisenbahnverkehrsordnung, 1901., str. 280) označuje naproti tomu duplikát n. l. opětovně jakožto »vollzogene Abschrift«, nákladní list pak jakožto »Urschrift«.

Naproti tomu jest pro dopravu vnitřní obligatornost tato jen relativní: dráha jest totiž k žádosti odesýlatele povinna na předloženém jí duplikátu potvrzení výše zmíněné podati (§ 54., odst. 5. regl.); návrh stran »vydání« duplikátu (srv výše pozn. 2.) učiniž tu odesýlatel již v listu nákladním (§ 51. lit. *n*), což děje se prostě tím, že se v rubriku k tomu určenou vepíše slovo »duplikát« (srv. dodatk. ustanovení č. XVIII. lit. *a* k § 51 regl.) Pro dopravu externí takovýto návrh jsa zbytečným arciť odpadá.

Pochybnosti jsou možnými stran přípustnosti vydání duplikátu n. l. ve případech § 55. odst. 2. a 3. regl. Úpravy tu docházejí dva právní poměry podstatou svou naprosto různé: Dle 2. odst. § 55. jest dráha povinna dodaný jí náklad, jenž ihned dopraven býti nemůže, pokud místnosti stačí, vzíti ve prozatimní uschování s tím, že přijetí jeho k dopravě a přitištění razítka vypravovacího na list nákladní stane se teprve, až doprava bude možnou. Takovýmto prostým přijetím nákladu v uschování nevzniká ještě nákladní poměr, a tudíž zajisté není tu místa pro vydání duplikátu n. l., jenž obsahuje potvrzení dráhy o přijetí zboží k dopravě a předpokládá tudíž perfektní již poměr nákladní.[4]) Jinak má se však věc ve případě odstavce 3. §u 55.: dráha tu přijímá náklad k dopravě a vstupuje tím tudíž ve vlastní poměr nákladní, ujednávajíc pouze zvláštní úmluvou s odesýlatelem, že lhůtu dodací počítati jest ode dne skutečného odeslání zboží. Tu zajisté není o sobě závady, aby hned při přijetí zboží k dopravě s listem nákladním duplikát byl vydán; svědčí tomu ostatně též § 55., pokud předpisuje, že odesýlatel má souhlas s oním počítáním lhůty dodací v nákl. listě prohlásiti a v duplikátu opakovati. Arci však jest tu jakási závada v příčině vyznačení, kdy náklad skutečně byl vypraven; toto má se státi vytištěním zvláštního razítka na listě nákladním a má též odesýlateli bez odkladu doba odeslání býti sdělena. Co platí však o vyznačení onom v duplikátu n. l.? Není pochyby, že odesýlatel — o výpravě nákladu zpravený — vyznačení takového v duplikátě od dráhy požadovati může; jiná však otázka jest, zdali tak učiniti jest povinen, resp. zdali — opomine-li toho — duplikát n. l. ztrácí pro nesouhlas s listem nákl. právní svůj význam. Pokládáme za to, že nikoli; duplikát l. n. podržuje zajisté i přes tuto neúplnost plný význam svůj, vždyť bychom požadavkem, aby též v duplikátě vyznačení výpravy se stalo, ochromili odesýlatele v použití

---

[4]) Blíže pojednává o právním poměru tomto *Wolf-Epinger,* »Der Verwahrungsvertrag als Vorvertrag des Eisenbahnfrachtvertrages« v Jurist. Bl. 1897, str. 448 násl., a *Menoušek* »Příspěvek k nauce o smlouvě schovací« v Právníku 1899 str. 804 násl. — *Wolf-Epinger* l. c. str. 449 dopouští také v případě §u 55. odst. 2. vydání duplikátu, doznává však arci (str. 459), že v příčině jeho nebude lze použiti §u 64. regl., poněvadž není v něm udán den přijetí nákladu k dopravě podle §u 54. regl. — Též *Eger* (Abschluss des internat. Eisenb.-Frachtvertr. etc.« v Arch. f. bürgerl. R. VI. 1892) vylučuje možnosť potvrzení podle čl. 8. al. 5. úml., bylo-li zboží pouze k uschování dle čl. 5. al. 2 přijato.

duplikátu (zejména co do zaslání jeho destinatáři) až ještě přes dobu skutečné výpravy, ačkoli nákladní poměr právoplatně již přijetím zboží k dopravě vznikl.[5])

Kdežto v dopravě mezinárodní nelze duplikátu n. l. nijakou jinou listinou nahraditi, dopouští se v dopravě interní, aby dráha při nákladu, jenž neodevzdává se k dopravě jako celkový náklad vozový (»Wagenladung«; srv. dodatk. ustanovení č. III. k § 54.), na místě duplikátu vydala odesýlateli zvláštní jako takový označený přijímací list (Aufnahmeschein), kterýž pak má »týž právní význam« jako duplikát. (§ 54. regl. a contr. čl. 8. úml.)[6]) Jinaká potvrzení o převzetí nákladu, kteráž ku přání odesýlatele dle § 54. regl. jsou přípustna, jako zápis do zvláštní knížky přijímací a j., nemají právního významu duplikátu resp. přijímacího listu; dle dodatk. ustanovení čís. V. k § 54. ostatně dráhy nepoužívají práva převzetí nákladu potvrzovati jinak než duplikátem l. n. resp. přijímacím listem.

III. Ohlížejíce se po positivně-právních oporách pro posouzení právního významu duplikátu l. n. setkáváme se jak v Bernské úmluvě, tak i v reglementu v popředí s vytčením všeobecným, arci však jen rázu negativního, totiž s předpisem čl. 8. resp. § 54. odst. 6., kdež uvádí se, že duplikát nemá význam »originalního« nákladního listu, aniž konossementu (listu nakladacího). Kdežto první část negace této nutnou se jevila právě pro vlastnost duplikátu jakožto druhého exempláře n. l., popřena jest kvalita jeho jakožto konossementu resp. listu nakladacího opět vzhledem k potvrzení dráhy o přijetí zboží k dopravě v duplikátu obsaženému, ve kterémžto prohlášení by v obchodním životě se zřetelem k legitimační funkci duplikátu event. spatřován býti mohl konkludentní slib dráhy, vydati náklad oprávněnému praesentantu papíru.

---

[5]) Ostatně nemůže tím též nikdo býti v omyl uveden, vždyť duplikát obsahuje výslovné vytčení souhlasu odesýlatelova. — Pochybným býti může, zda-li předpis §u 55. odst. 3. regl. vztahuje se po rozumu 2. věty uváděcího předpisu k reglementu též na mezinárodní dopravu rakouských drah. Dle čl. 5. al. 2. úml. jsou při externí dopravě dráhy povinny přijati zboží k transportu, jen pokud doprava hned se státi může; třebas pak § 55. odst. 3. stanoví jen oprávnění dráhy s odesýlatelem smluviti pozdější dopravu, a obsahuje tudíž jen uvolnění úzkého cit. předpisu, nelze přece po našem soudu normu tu na externí dopravu vztáhnouti, a to z toho důvodu, že rozšiřuje se tím event. závazek též všech následujících drah bez jich svolení i na dobu, kdy náklad u dráhy přijímací de facto prostě ležel uschován (cf. čl. 27., čl. 30. úml.). — Ve výsledku stejně též *Wolf-Eppinger* l. c. str. 449; též *Buschmann a Rumler*, Eisenbahnbetriebs-R. 1894, kdež graficky vyznačena jest nepoužitelnosť čl. 55. odst. 3. na dopravu externí.

[6]) Míněny jsou tu patrně jen zvláštní právní účinky pro duplikát n. l. stanovené. Jinak však se právní význam obou listin plně nekryje; již průvodní moc listin těch bude se různiti, vzhledem k tomu, že list přijímací pochází výlučně od dráhy, duplikát pak pořízen jest — pokud nejde o prohlášení dráhy v něm obsažená — se strany odesýlatele.

Vlastní, kladné vymezení právního významu duplikátu n. l. zůstává úlohou theoretického rozboru; chceme se jí tuto podjati tím způsobem, že po všeobecné úvaze právního významu, jenž již z výše vylíčené podstaty duplikátu n. l. o sobě se podává, přihlédneme postupem induktivním k jednotlivým zvláštním účinkům právním, jež dle specialní úpravy železniční nákladní smlouvy k vydání, resp. použití duplikátu se poutají, čímž připravíme si pak i půdu pro celkové posouzení právní povahy listiny této.

A. Máme-li na zřeteli meze vytčené zmíněným předpisem odst. 6. ve čl. 8. resp. § 54., podává se nám z podstaty duplikátu n. l. výše pod č. I. uvážené právní význam jeho pouze jakožto prostředku průvodního o poměru nákladním, arciť však prostředku průvodního obzvláště cenného. Přednosti, jimiž se v tomto směru listina naše vyznačuje, záleží zejména v tom, že duplikát n. l. obsahuje se strany odesýlatele pocházející, tudíž authentickou reprodukci již původního znění nákladního listu, tedy nejdůležitější listiny o nákladním poměru vydávané, jejížto již dle všeobecných zásad obch. zákona vynikající právní význam specielně pro železniční smlouvu nákladní jest ještě stupňován; dále že v duplikátu vyznačeny býti musí i pozdější změny obsahu smluvního nastávající jednostrannými disposicemi odesýlatelovými v příčině zboží dopravovaného (čl. 15. úml., § 64 regl.; srv. níže lit. B. č. 1. a 3.); posléze pak že obsahuje spolu i originalní potvrzení dráhy o faktu i době přijetí nákladu k dopravě, tudíž opět authentické prohlášení protikontrahenta v příčině úkonu, jenž při železniční smlouvě nákladní jest realním aktem perfekci smlouvy uskutečňujícím Sloučením těchto prohlášení v listině jedné pořizuje se tudíž duplikátem n. l. prostředek průvodní významu vynikajícího jak o uzavření smlouvy, tak i o veškerém jejím obsahu.[7])

B. Z positivní úpravy železniční smlouvy nákladní podávají se zvláštní právní účinky duplikátu l. n. v těchto směrech:

1. Důležité modifikace nastávají stran disposičního práva za provádění transportu, totiž stran t. zv. dobrovolných disposicí, směřujících ku vrácení dopravovaného zboží (»rollendes Gut«), nebo k zadržení jeho anebo posléze dodání jeho jinému než nákl. listem označenému příjemci. Hledí sem ustanovení čl. 15. úml. resp. § 64. regl.: Disposiční právo jest při nákl. želez. smlouvě upraveno alespoň v základní zásadě shodně se všeobecnými předpisy obchodního zákona (čl. 402., 405); pro rozdělení disposiční volnosti mezi odesýlatele a destinatáře jest totiž principielně rozhodným, že po dojití nákladu na místo určení buďto nákladní list destinatáři byl odevzdán, anebo že žaloba tohoto o vydání nákladu

---

[7]) V příčině průvodní moci duplikátu n. l. stran obsahu práv a závazků nákladních srovnati jest na př. § 61. odst. 3. regl., dodatk. ustanov. VI. k §u 61. a j. — Že průvodnosti duplikátu n. l. po rozumu § 294. c. ř. s. nevadí event. nedostatek podpisu nahrazeného pouze vytištěním razítka, podává se ze čl. VII. č. 2. uváděcího zák. k c. ř. s. Srv. k tomu strany nákl. listu *Ott*, Soustavný úvod ve studium nov. řízení s. II. str. 128.

a nákl. listu železnici byla doručena (čl. 15., §§ 64., 66.).[8]) Od těchto momentů (odevzdání n. listu, doručení žaloby) nepřísluší disposiční právo již odesýlateli, nýbrž výhradně jen označenému destinatáři.

Zmíněné disposiční právo odesýlatelovo podrobeno však jest důsledkem vydání duplikátu l. n. — tedy v externí dopravě železniční povždy — významnému obmezení, a to v těchto směrech:

a) jednak může tu odesýlatel disponovati zbožím způsobem výše zmíněným jenom, prokáže-li duplikát,

b) jednak vázán jest i co do formy disposicí dotčených pod sankcí neplatnosti jich splněním určitých formálností, mimo jiné též podmínkou opětování písemných prohlášení dotčených na duplikátu l. n., kterýž dlužno s písemnou disposicí onou dráze předložiti (2. a 6. odst. ve čl. 15. úml. resp. § 64. regl.).

Vzhledem k nepodařenému znění cit. míst vzniká tu pochybnost o dosahu pr. významu duplikátu v uvedených směrech. Na první pohled podává se z míst těchto význam duplikátu jakožto hmotně-právní podmínky pro existenci disposičního práva odesýlatelova vůbec (»dieses R. steht . . . dem Absender nur dann zu . . .«), jež bychom pak musili konstruovati jakožto nárok k duplikátu n. l. »se poutající«, »na něm lpějící«. Nicméně nepokládáme takové pojetí za správné: Obě cit. normy činí platnost disposice odesýlatelovy závislou nikoli na trvalém jakémsi vztahu, nýbrž na provedení určitých přechodních aktů, jež samy sebou směřují k výkonu disposičního práva; takovéto formulování podmínek však jasně svědčí tomu, že zápis dotčených opatření v duplikát resp. průkaz tohoto jest tu nutnou právní podmínkou vskutku také jen k výkonu práva disposičního, kteréž odesýlateli až do momentů výše zmíněných zcela beze vztahu k duplikátu l. n. bezvýminečně přísluší.[9])

---

[8]) Upozorniti jest u srovnání s čl. 405. obch. z. na to, že rozhodným momentem jest tu teprve doručení žaloby destinatářovy o odevzdání listu nákl. a vydání nákladu. Dále uvésti jest, že obrat cit. předpisů »nach Ankunft des Gutes am Bestimmungsorte« dlužno rozuměti stejně jako obdobná slova ve čl 402. resp. jako obrat »nach Ankunft des Frachtführers« ve čl. 405. obch. z.; jest to prosté určení doby, od kteréž uskutečněním zmíněných aktů (t. odevzdáním listu nákl. resp. doručením žaloby) disposiční právo přejíti může na destinatáře; rozhodnou jest tedy doba, kdy transport byl ukončen anebo kdy ukončen býti měl, ačkoli na př. pro ztrátu nebo zkázu nákladu k plnému provedení jeho ani dojíti nemohlo. Srv. k tomu *Schott* v Endem. H. B. III. str. 401, *Eger*, D. deutsche Frachtrecht II. (1890) str. 79, *Rinaldini*, Die Schadenersatzpflicht der Eisenbahnen n. österr. Frachtrechte (1895), str. 5 sl.

[9]) Zajímavo jest, že ve francouzském textu úmluvy Bernské potkáváme se se zněním mnohem přesnějším, o něž lze pojetí v textu podané přímo opříti: »Toutefois l' expéditeur ne peut exercer ce droit, qu' autant qu' il produit le duplicata de la lettre de voiture.« Německý nový zákonník obchodní akceptoval v § 455. odst. 2. nepřesné znění německého textu úmluvy Bernské. — Naproti tomu nelze tu zajisté přikládati duplikátu pouhý význam legitimačního prostředku. Doznati arciť jest, že legitimační moment jest ve zmíněné presentaci rovněž obsažen (srv. níže v textu pod č. 6.), avšak

2. Z týchž předpisů čl. 15. resp. § 64. resultuje dále z poslední věty 2. odstavce též pro právní postavení destinatářovo právní účinek zvláštní, od všeobecných zásad o nákl. smlouvě odchylný. Stanoví se tam totiž, že dráha, jež opomine — byl-li duplikát n. l. vydán — žádati při disposicích odesýlatelových pod č. 1. vytčených předložení duplikátu, ručí příjemci, jemuž odesýlatel duplikát odevzdal, za škodu z toho vzniklou. Předpisem tímto nastává tudíž použitím duplikátu pro příjemce účinek positivní; byl-li mu duplikát odesýlatelem odevzdán, může se hojiti na dráze v příčině škody jemu vzniklé provedením contreordre odesýlatelovy bez průkazu duplikátu uskutečněné.

K vystižení pravého významu duplikátu n. l. v tomto směru dlužno si uvědomiti zákonodárný účel této zvláštní úpravy disposičního práva odesýlatelova. Jak z porad konferencí Bernských na jevo vychází, jest článek 15. výsledkem kompromissu mezi stanoviskem obch. zák. rakouskoněmeckého a stanoviskem švýcarské osnovy zejména též zástupci práva francouzského hájeným; institucí duplikátu n. l. měla býti destinatáři poskytnuta právní ochrana proti »dobrovolným« disposicím odesýlatelovým stran dopravovaného zboží; dá-li si destinatář od odesýlatele duplikát vydati, nenabude tím sice sám již práva disposičního, nicméně bude moci zejména zálohy na zboží poskytnouti bez obavy strany event. odesýlatelových contreordres; i jest tudíž hlavním účelem úpravy této umožniti, by odevzdáním duplikátu n. l. destinatáři byly právnicky zamezeny disposice odesýlatelovy v příčině zboží dopravovaného. Z tohoto hlediska stanovena také zmíněná zodpovědnosť dráhy pro onen normalní případ, že destinatáři odevzdán byl k zabezpečení jeho duplikát n. l., přes to však došlo na úkor jeho k výkonu odesýlatelovy odchylné contreordre.[10])

---

presentace má nadto dle positivního předpisu zcela nepochybný ráz materielně právní. Dokladem jest v tom směru zejména též jasné ustanovení odst. 7. ve čl. 15. resp. § 64., dle něhož každý v jiné formě udělený příkaz odesýlatelův jest neplatným (»nichtig«; český officielní překlad užívá tu slova »naprosto neplatným«). Jinak bylo tomu arci dle práva dřívějšího, kdež duplikát n. l. měl ráz pouhé listiny průvodní a při výkonu práv jedině za legitimaci sloužil (srv. §§ 50., 59. železn. dopr. regl. z 10. června 1874 č. 75. ř. z.). — Z téhož důvodu jest za to míti, že formalní podmínky v textu zmíněné principielně nemohou býti jinými právními akty nahrazeny, a zejména, že dlužno de lege lata pokládati příkazy odesýlatelovy bez zachování formy udělené za neplatny i tenkráte, když destinatář k nim svolí. (Opačně zejm. *v. d. Leyen* v Goldschm. Z. f. d. ges. Handelsrecht sv. 39. str. 80., *Schwab*, D. internat Übereinkommen, str. 175, *Strausz* v Jurist. Bl. 1893 str. 86.; souhlasně zejm. *Eger*, D. int. Ü. str. 280 sl., *Rosenthal*, Internat. Eisenbahnfrachtrecht str. 134 sl.) Pravda ovšem jest, že důsledek tento přesahuje zákonodárný účel právního ústavu duplikátu (srv. níže k pozn. 10.), nicméně nelze po našem soudu jinak rozhodnouti vzhledem ku kategorické sankci neplatnosti úmluvou Bernskou v odporu k posavadnímu právu stanovené a v reglement dopravní doslovně převzaté. (Srv. též níže k pozn. 14.)

[10]) Srv. *v. d. Leyen* v Goldschm. časopise sv. 39., str. 42 sl., 78 sl., *Eger*, l. c. str. 259 sl., *Rosenthal* l. c. str. 123 sl.

Ze zákonodárného účelu tohoto podává se pro interpretaci cit. předpisů, že předpokládá se tu jakožto právní subjekt náhradního nároku zmíněného výhradně destinatář, kterémuž odesýlatel k zabezpečení jeho, jak výše uvedeno, duplikát n. l. odevzdal; jednak tedy nestane se nikterak k náhradě oprávněnou i jiná osoba, třebas jí duplikát byl odevzdán, nýbrž pouze ten, kdo jest buď v nákl. listě, anebo v pozdější platné contreordre jako »příjemce« označen, jednak nedostačí při destinatáři odevzdání duplikátu za jakýmkoliv účelem, nýbrž potřebí, aby odevzdání stalo se ku zmíněnému již zabezpečení proti disposicím odesýlatelovým.

Dále dlužno zejména s důrazem vytknouti, že odevzdání (resp. držba nebo vlastnictví) duplikátu n. l. nezakládá pro příjemce nijakých jiných práv v příčině nákladu dopravovaného; destinatář nabývá — ať duplikát obdržel čili nic — disposičního práva teprve, když »po dojití nákladu« na místo určení buď mu byl nákl. list odevzdán, anebo žaloba jeho o vydání nákl. listu a nákladu dráze byla doručena. — Právní význam duplikátu n. l. nelze však dále ani co do zmíněného náhradního nároku přes znění cit. čl. 15. resp. § 64. rozšiřovati; zejména nebylo by po našem soudu ani tuto správným konstruovati nárok onen jako právo z duplikátu plynoucí, na něm »lpějící«; ba ani předložení jeho nelze tuto, jak se domníváme, pokládati za nutnou podmínku výkonu zmíněného nároku náhradního, dostačí zajisté, když destinatář — třebas duplikát zatím ztratil anebo ho jinak pozbyl — jakýmikoli prostředky prokáže, že duplikát k zabezpečení svému obdržel od odesýlatele odevzdán.

Praktický dosah tohoto náhradního nároku příjemcova jest ostatně poměrně dosti skrovným. Dlužno totiž míti na mysli, že příjemce stane se za určitých podmínek přímo též právním subjektem nároků ze smlouvy nákladní vůbec; vzhledem k tomu pak, že disposice odesýlatelovy bez průkazu duplikátu resp. bez jich vyznačení v něm jsou neplatny, bude moci příjemce i tenkráte, když náklad k oné neplatné contreordre byl dráhou vrácen anebo jiné osobě jakožto příjemci dodán, nicméně v době, kdy náklad do místa určení podle původního ustanovení nákladní smlouvy dojíti měl, od dráhy požadovati vydání nákladu, resp. není-li toto možným (srv. tu zejm. čl. 33. úml., § 79. regl.) plnění interesse, — a sice příslušeti bude tento nárok destinatáři bez rozdílu, byl-li mu duplikát n. l. odevzdán čili nic.[11])

3. Podobný právní účinek duplikátu n. l., jaký shledali jsme pod čís. 1., podává se — arci však jen jakožto účinek fakultativní, na uvážení dráhy závislý — z posledního odst. výše cit. §u 64. regl. v pří-

---

[11]) Principielně se arci náhradní nárok destinatáře dle čl. 15. (§ 64.) odst. 2. liší od jeho náhradního nároku dle čl. 30 (§ 75.) násl. jednak již dvodem vzniku, jednak však i objemem, ježto dle čl. 15. (§ 64.) odst. 2. ldůí dráha za škodu vůbec, tudíž i za ušlý zisk (srv. čl. 283. obch. z. . čontr. čl. 34. úml. resp. § 80. regl.; cf. též *Eger*, l. c. str. 249, *Rosenthal* ecc. str. 133.). Prakticky však ani tento rozdíl v objemu náhradní povinnosti

čině odesýlatelova práva stran dodatečného uložení dobírky, resp. jejího zvýšení, snížení anebo zrušení, jakož i stran dodatečné frankatury nákladu. Tu ponechává se totiž úvaze dráhy, chce-li tyto disposice odesýlatelovy původní obsah smlouvy měnící vázati podmínkou vyznačení příkazu dotčeného v duplikátu l. n. — Vzhledem již k souvislosti s ustanovením předchozím zajisté na místě tu jest extensivní výklad předpisu toho v ten rozum, že volno bude dráze požadovati tu ještě další podmínky, t. j. předložení duplikátu n. l. záznam zmíněný nesoucího; vždyť by nebylo dráze jinak ani možno splnění podmínky záznamu disposicí oněch v duplikátu zjistiti. Také praxe železniční provádí předpis tento v dosahu širším, ano, jak za to máme, až příliš rozšířeném.[12])

4. Kdežto ve čl. 15. resp. § 64. jde o »dobrovolné« disposice odesýlatelovy v příčině zboží transportovaného, pojednávají další předpisy čl. 18. úml. resp. § 65. regl. rovněž duplikátu n. l. se dotýkající — o odesýlatelových disposicích »nedobrovolných«, jež nutnými se objevují při překážkách v nastoupení resp. pokračování dopravy; tu stanoveno pak o duplikátu n. l., že odesýlatel, jenž »není v držení« duplikátu, nesmí v příčině nákladu učiniti disposicí, jimiž mění se buď osoba příjemcova anebo místo určení. — Též tohoto předpisu nelze, jak se domníváme, přes odchylné jeho znění u srovnání s výše cit. čl. 15. a § 64., jinak vyložiti, než tím, že odesýlatel následkem vydání duplikátu vázán jest při disposicích osobu příjemcovu anebo místo určení měnících — zajisté opět pod sankcí jich neplatnosti — duplikát dráze prokázati. (Též v tom směru možno dovolati se železniční praxe výrazu docházející v dodatk. ustanovení č. VI. k §u 65. regl.)

5. Důležitý právní účinek vydání duplikátu n. l. pro odesýlatelova práva stanoví posléze čl. 26. úml. resp. 73. regl. strany »aktivní legitimace« pro výkon práv ze smlouvy proti dráze vzcházejících. Vnitřní souvislosť předpisů těchto s ustanoveními jim bezprostředně předcházejícími, jakož i zejména okolnosť, že právo disposiční stran zboží dopravovaného (»rollendes Gut«) upraveno jest předpisy zvláštními (čl. 15., 18., §§ 64., 65.), opravňují k úsudku, že čl. 26. resp. § 73. týkají se přes všeobecné znění své pouze takových práv ze železniční

---

není značným; vždyť dle čl. 41. úml. resp. § 88. regl. lze náhradu plné škody, tedy i lucri cessantis, požadovati také při ztrátě resp. poškození nákladu tenkráte, když okolnosti ty vznikly z dolosního anebo hrubě nedbalého jednání dráhy; o tom pak zajisté nelze pochybovati, že uposlechnutí contreordre odesýlatele bez předložení duplikátu n. l. — ne-li povždy, tož při nejmenším zpravidla — karakterisovati se bude jakožto lata culpa. — Strany výkladu obratu »nach Ankunft des Gutes« srv. výše pozn. 8.

[12]) Srv. k tomu dodatk. ustanovení X. k §u 64., jehož další podmínky (zejména použití určitého formuláře) zajisté mohou míti pro odesýlatele platnosť jen tak dalece, pokud uzavřením smlouvy nabyly povahy legis contractus. — Úmluva Bernská neobsahuje předpisu korrespondentního, zajisté není však závady použiti posledního odst. §u 64. v základě 2. věty v úvodu reglementu také na dopravu externí.

smlouvy nákladní, v příčině kterých nemáme zvláštních předpisů pro jich výkon, a že tudíž v popředí praktickými jsou stran provádění nároků, jež místo mají po provedeném již transportu resp. po uplynutí doby, kdy transport proveden býti měl.[13])

Tu vyslovena nejprve zásada, že k výkonu práv těchto povolán jest jenom ten, komu přísluší »disposiční právo« o nákladu (odst. 1.); specielně v příčině odesýlatele připojuje se pak, že nemůže-li předložiti duplikát l. n. (resp. v dopravě interní místo něho list přijímací anebo potvrzení odesýlací stanice, že listina taková nebyla vydána), přivésti může k platnosti nárok svůj jen se svolením destinatáře. Patrno již z toho, že přes obrat »aktivní legitimace« v nadpisu §u 73. regl. nejde tu o otázku pouhého průkazu práva za účelem jeho výkonu, nýbrž že stanoveny jsou tu podobně, jako jsme výše pod č. 1., 3. a 4. seznali, hmotně-právní podmínky pro výkon práv smluvních. Existence duplikátu listu nákladního má zde tudíž opět důležitý obmezující účinek pro výkon práv odesýlateli z nákladního poměru proti dráze vzcházejících; podobně jako ve stadiu provádění transportu, jest odesýlatel i po jeho provedení vázán při výkonu svých práv praesentací duplikátu n. l., — arci však může tuto podmínka ona nahrazena býti svolením označeného příjemce.[14])

6. Vedle zvláštních právních účinků duplikátu l. n. pod č. 1.—5. uvedených lze proň konstatovati z úpravy železn. poměru nákladního ve více případech též ještě právní význam jiného rázu, jenž v tom záleží, že d. jest — event. spolu s jinými listinami — osobě jej detinující průkazem o oprávnění k výkonu určitého právního nároku. Tento tak zv. legitimační význam duplikátu zakládati se může buď již v předpisu objekt. práva, buď ve vůli stran: Již v zákonném předpisu zakládá se význam ten ve výše pod č. 1. a 3. vytčených případech čl. 15. úml. resp. § 64. odst. 2. a 9. regl., kdež vyžaduje se k výkonu disposičního práva se strany odesýlatele předložení duplikátu n. l. Arci stanoví předpis tento, jak jsme výše shledali, předložení ono jakožto materialní podmínku výkonu disposičního práva, nicméně možno v něm zajisté spatřovati spolu

[13]) Srv. výše pozn. 8. — Zvláštní normy stanoveny v čl. 15. resp. § 64. pro výkon odesýlatelova práva disposičního, jakož i dodatkovým ustanovením č. VI. k §u 61. regl. strany práva požadovati zpět přeplatek dopravného. (Dosah tohoto předpisu v poměru k § 73. může arci buditi pochybnosti) — Upozorniti jest tu též na rozdíl čl. 26. úml. a §u 73. odst 1., z nichžto prvý jedná pouze o soudním výkonu smluvních práv, druhý o výkonu práv vůbec; divergence tato vysvětluje se 3. odstavcem §u 73. zavádějícím mimosoudní provádění nároků náhradních řízením t. zv. reklamačním, kteréž rovněž mělo býti zásadou odst. 1. §u 73. zahrnuto.

[14]) Jinak v případě čl. 15. násl. resp. §u 64. regl. — Divergence tato není důsledkem vnitřní rozdílnosti obou případů, nedá se nicméně, jak za to máme, interpretací odstraniti vzhledem ku zcela přesnému vytčení sankce neplatnosti bezformálních disposicí odesýlatelových dle čl. 15. resp §u 64. — Srv. též výše pozn. 9.

i právní podklad legitimačního významu listiny naší; dovolati lze se v tom směru zejména též pr. významu duplikátu l. n. dle práva dřívějšího, totiž § 59. dopr. regl. z 10. června 1874 č. 75. ř. z., dle něhož duplikát odesýlateli od dráhy vydaný při pozdější jeho contre-ordre měl býti k žádosti dráhy jí vrácen (srv. výše pozn. 9.) — Stejně pak jako v tomto možno zajisté i v ostatních případech, kdež předložení duplikátu seznali jsme jakožto materielně-právní podmínku výkonu práv, argumento a maj. ad minus shledávati spolu též pr. podklad pro význam duplikátu jako legitimace odesýlatelovy.[15])

IV. Přihlédneme-li v souhrnu ku právním účinkům vydání a použití duplikátu n. l. výše postupně vytčeným, shledáváme při něm právní význam rázu dvojího, a to:

1. rázu formalně-právního: Sem náleží význam duplikátu jednak jakožto listiny průvodní o uzavření a obsahu smlouvy — jak původním tak i o pozdějších jeho změnách —, jednak jakožto prostředku legitimačního, jímž prokazuje se oprávnění k výkonu určitých práv;

2. rázu hmotně-právního: Přesné vytčení tohoto významu jest vzhledem ku nezdařilému formulování sem hledících právních norem úkolem dosti nesnadným. Celkem možno v příčině té lišiti dvojí stránku právního významu duplikátu dle toho, zdali pr. účinek jeho vydání záleží ve propůjčení jakéhos nároku (stránka positivní) anebo v odnětí resp. obmezení nároků existentních (stránka negativní).

a) Positivně působí vydání duplikátu jednak v případě čl. 15. resp. § 64. odst. 2., pokud odevzdáním jeho destinatáři zakládá se pro tohoto — za dalších podmínek tam vytčených — zvláštní nárok náhradní, jednak pak dle čl. 26. resp. § 73., kdež vydání duplikátu o sobě již má za následek, že odesýlatel má k výkonu nároků ze smlouvy nákladní zapotřebí — neprokáže-li duplikátu — povždy svolení destinatářova, kde tudíž se vydáním duplikátu pro případ jeho nepředložení ingerence destinatáře rozšiřuje přes meze povšechných zásad o rozdělení disposičního práva mezi odesýlatelem a příjemcem.

b) Negativní funkcí svou zasahuje duplikát v poměr nákladní zvláště pronikavě. Jeho vydání má totiž za následek značné obmezení výkonu smluvních práv odesýlatelových. Tento jest, jak jsme již výše shledali, při výkonu nejdůležitějších nároků svých z poměru

---

[15]) Dokladem pro toto pojetí duplikátu n. l. též v praxi železniční jest dodatk. ustanovení č. III. k §u 64. (stanovící, že — nebyl-li duplikát resp. přijímací list vydán — má se odesýlatel při disposicích svých přiměřeně legitimovati), do jisté míry též č. X. k témuž § 64. Samostatně přiznává se duplikátu n. l. legitimační význam v dod. ustanov. č. II. k §u 66. strany vydání nákladu pro adressáta ku přihlášení jeho na dráze ležícího (»bahnlagernd gestellte Güter«). — O legitimačním právním významu listin vůbec srv. zejména *Randa* v Právníku (»O cenných papírech«) 1889, str. 10 sl. a 37.

nákladního vázán provedením určitých úkonů duplikátu se týkajících, ať jde o předložení jeho, ať spolu i o záznam v něm: sem náleží disposice »dobrovolné« v příčině nákladu na transportu, a to stran vrácení, zadržení anebo vydání nákladu jinému než označenému příjemci vůbec (čl. 15, § 64., odst. 2.), v příčině pak pozdějšího uložení, zvýšení, snížení resp. zrušení dobírky, jakož i dodatečné frankatury nákladu, pakli to dráha stanoví (§ 64. in f.), dále opatření »nedobrovolná« z příčiny překážek v nastoupení a provádění transportu (čl. 18., § 65.), jakož i výkon ostatních nároků ze smlouvy nákladní, zvl. nároků náhradních po provedeném transportu, ve kterémžto případě může předložení duplikátu nahrazeno býti i svolením destinatářovým.

Vzhledem k takto praecisovanému právnímu významu duplikátu n. l. bude s theoretického hlediska zajisté zajímavo, položiti si ještě otázku, je-li duplikát n. l. papírem cenným čili nic.

Pokládáme-li za rozhodné kriterium cenných papírů, že listina jest v jakémkoli směru hmotně-právní podmínkou pro právo, v příčině jehož jest zřízena, že jest totiž — a contr. listin pouze průvodních — právně nutným, nenahraditelným faktorem, nebude pochyby, že dlužno dle přítomného stavu železn. nákladního práva zařaditi též duplikát n. l. mezi papíry cenné.

Arci však vykazuje list ten jakožto papír cenný pozoruhodné zvláštnosti. Praví-li se, jak jest v doktrině běžno, že cenný p. jest hmotně-právní podmínkou buď pro vznik, nebo výkon, nebo převod anebo vůbec trvání práva (resp. ve všech těchto směrech najednou), musíme arci doznati, že při duplikátu se nesetkáváme s právním významem, jenž touto větou bývá formulován.

Pokud jde předem o vznik práva, jest duplikát n. l. arci právně nutnou podmínkou pro vznik oprávnění výše pod lit. *a)* vytčených, nicméně není genetický vztah jeho k oprávněním oněm toho rázu, jaký shledáváme při papírech dispositivních, kdež perfekcí resp. nejpozději vydáním listiny i právo přímo vzniká; duplikát n. l. jest jen vzdálenější podmínkou vzniku oprávnění zmíněných: pokud jde o náhradní nárok příjemcův dle čl. 15. resp. § 64. odst. 2., musil býti duplikát označenému příjemci k zabezpečení jeho odesýlatelem odevzdán, pokud jde o rozšíření ingerence příjemcovy dle čl. 26., resp. § 73., musil býti duplikát vydán a musí se odesýlateli při výkonu práv jeho nedostávati.

Podobně jest rázu zvláštního i právní význam duplikátu n. l. pro výkon práva: Pravidelně záleží takovýto pr. význam při cenných papírech v tom, že dlužno papír dlužníku plnícímu vrátiti; při duplikátu jde naproti tomu, jak jsme výše shledali, ve případech pod čís. 1., 3.—5. uvedených o pouhou praesentaci papíru, ve případě pak pod č. 1. a 3. mimo to ještě též o skripturní v něm vyznačení dotčené disposice. Vnějším rázem svým se funkce tato blíží úloze papírů čistě legitimačních, ano seznali jsme, že možno v úkonech oněch i pravý moment legitimační zjistiti; arci však se momentem tímto právní význam

úkonů těch nevyčerpává, neboť ze čl. 15. úml. resp. § 64. regl. odst. 7. jasně vyplývá — a týž výsledek podává se i z ostatních případů vniterně souvislých (výše čís. 3.—5.) —, že praesentace jest tu hmotně-právní podmínkou výkonu odesýlatelových dotčených práv. Duplikát n l. ukazuje se nám zde tudíž jakožto cenný papír v doslovném, užším smyslu »praesentační«.

Pokud jde dále o hmotně-právní význam v příčině převodu práva, nelze pro duplikát n. l. v tom směru vůbec nalézti opory. Odevzdáním duplikátu destinatáři zbavuje se arciť odesýlatel možnosti nákladem disponovati, resp. nároky smluvní proti dráze beze svolení destinatáře prováděti — nikterak se však tím nepropůjčují práva zmíněná destinatáři; disposiční právo tohoto, jakož i ostatní smluvní nároky jeho podléhají i přes vydání resp. odevzdání duplikátu stejným normám, jako kdyby duplikát vydán nebyl. — Rovněž výsledek zcela záporný podává se posléze v příčině právního významu existence duplikátu n. l. pro trvání ať výše dotčených, ať kterýchkoli jiných práv ze železn. poměru nákladního.

I redukuje se tudíž materielně-právní význam duplikátu n. l. jednak na ojedinělé případy vzdálenějšího zprostředkování vzniku určitých jednotlivých oprávnění, jednak na obmezení výkonu odesýlatelových práv z poměru nákladního — funkce to právního dosahu rozhodně slabšího, než jakým vyznačují se cenné papíry ve pravidelném svém útvaru. Pro všeobecnou karakteristiku listiny naší podává se z toho výsledek, že duplikát n. l. náleží sice — jsa hmotně právním faktorem pro určité nároky — mezi papíry cenné, že však jest cenným papírem jen neúplným resp. nedokonalým, vyznačuje se materielním významem jen v jednotlivých směrech, a i to v dosahu u srovnání s normální úpravou cenných papírů valně seslabeném.[16])

Nápadné tyto nepravidelnosti při duplikátu l. n. jsou z části nutným důsledkem právně technického postupu, jenž zvolen k zabezpečení destinatářových zájmů stran nákladu ještě před nabytím vlastního práva disposičního, postupu totiž v podstatě negativního: docíliti zabezpečení

[16]) Z důvodu toho nelze při něm použiti též některé ze všeobecných konstrukcí o právní povaze papírů cenných, jež mají na zřeteli arci cenné papíry dokonalé, zejména pak cirkulační. — Z četných theorií ve směru tom vyslovených ovládá moderní doktrinu vždy více theorie vlastnického nabytí (»Eigentumserwerbstheorie«), kterážto jak pro vztah mezi právem a papírem, tak i pro prvotní vznik práva z papíru a pozdější záměnu v osobě oprávněného za rozhodné prohlašuje vlastnictví ku hmotnému substrátu (event. ve spojení se skripturní legitimací) Zakladatelem jejím jest *Randa* (srv. zejm. na př. Eigenthumsrecht § 12. pozn. 6., článek v Právníku 1889, str. 1. násl. a recensi Grünhutova »Wechselrecht« v »Allg ö. Gerichtszeitung« 1897), což zejména též v německé literatuře nyní plného uznání dochází. Srv. na př. *Goldschmidt* ve svém časop. sv. 36. str. 597, *Canstein*, Handelsrecht I., str. 69 sl., *Cosack* v Goldschm. časop. sv. 44. str. 618, *Grünhut*, Wechselrecht I., str. 288, pozn. 30.

zájmů těchto obmezením a seslabením práv odesýlatelových. Arciť vysvětlují se tím zvláštnosti právní úpravy duplikátu n. l. jen z části; setkáváme se při ní též i s právními účinky, jež zmíněnými momenty nejsou odůvodněny, a kteréžto v důsledcích svých na úkor účastníků mnohem dále zasahují, než vůbec se srovnává s účelem právního ústavu tohoto: náleží sem zejména sankce absolutní neplatnosti odesýlatelových disposicí, vyslovená v čl. 15. úml. resp. § 64. regl. odst. 7. pro případ opominutí stanovených tam podmínek formalních.

Kmenové statky v Tyrolsku dle nové úpravy zákonné.

Píše Dr. *Fr. Fiedler.*

Po několikaletém, věcně velmi zajímavém jednání na sněmu tyrolském došlo k tomu, že uskutečněn byl zemský zákon ze dne 12. června 1900, č. 47 z. z., kterým upraveny byly právní poměry kmenových statků tyrolských. Zákon tento, ač týká se zvláštního druhu selských statků zachovaných až do našich dob toliko v německé části Tyrolska, zasluhuje povšimnutí i v jiných zemích z příčin věcných i formálních. Ve věcném ohledu patří zřízení kmenových statků selských, jichž celistvost chráněna by byla zvláštními předpisy zákonnými, mezi zásadní otázky agrární politiky, i bylo o vybudování zvláštního práva pro takové statky (sr. u nás »selské právo«) diskutováno v kruzích zemědělských a na sněmích snad všech zemí předlitavských. V novém zákoně tyrolském podává se hotový vzor pro úpravu kmenových statků selských, který nemohl by zůstati nepovšimnutým, kdyby v jiných zemích o téže věci bylo jednáno. V ohledu formálním poskytuje tyrolský zákon zajímavý příklad, jak dovedlo zemské zákonodárství překonati překážky, kladené mu při úpravě poměrů kmenových statků říšským zákonodárstvím, kteréžto poslednější, nehovíc zúplna potřebám místním ani časovým, musilo ustoupiti.

Kmenové statky v Tyrolsku požívaly zákonného podkladu v patentech ze dne 11. srpna 1770 a 9. října 1795. Právní podstata statků těch záležela jednak v obmezené jich dělitelnosti, jednak ve zvláštním způsobu, jak v případě dědické posloupnosti byly převáděny. V prvějším ohledu nesměla od statku žádná část býti oddělena, leč by k tomu byl svolil úřad. V poslednějším ohledu směl statek při dědické posloupnosti převeden býti na jediného toliko z dědiců (na nejstaršího syna, a nebylo-li synů, na nejstarší dceru a t. d.), kdežto spoludědici museli spokojiti se s dědickými podíly, vyměřenými dle známé formulky tak, »aby nastupující hospodář na statku dobře mohl obstáti«.

Zákon ze dne 27. června 1868 č. 79 ř. z., ustanovující, že pominouti mají zvláštní dědické předpisy pro selské statky v jednotlivých zemích, jakmile zemským zákonodárstvím zrušeny budou starší předpisy obmezující dělitelnost těchto statků, zůstal v Tyrolsku na rozdíl od ostatních zemí nepoužit. Platily tedy výše uvedené patenty v Tyrolsku až do nejnovější doby, ve které nahraženy byly zákonem ze dne 12. června 1900. Obsah tohoto zákona sluší posuzovati v souvislosti s některými jinými zákony, jež jsou jmenovitě říšský zákon ze dne 17. března 1897 č. 77 ř. z. týkající se založení knih pozemkových v Tyrolsku, pak zemský zákon z téhož dne č. 9 z. z. o vnitřním zařízení knih pozemkových a konečně zemský zákon ze dne 12. června 1900 č. 48 z. z., který jest doplňující novelou k předcházejícímu zákonu.[1]) Dle těchto zákonů jsou právní poměry kmenových statků tyrolských upraveny nyní takto:

Kmenová vlastnost statku závisí na zápisu této vlastnosti do knihy pozemkové. Dle citovaných zákonů o knihách pozemkových zavedeno bylo v Tyrolsku zvláštní zařízení, že hlavní kniha každé obce rozdělena jest na dvě oddělení; do prvního oddělení, zv. »oddělení pro kmenové statky« (geschlossene Höfe) zapisují jen tyto statky, do druhého, zv. »oddělení pro volné (walzende) pozemky«, zapisují se pak ostatní nemovitosti, které buď nenáležejí k žádnému kmenovému statku, anebo třeba náležejí vlastníkovi nějakého kmenového statku, nejsou však příslušenstvím tohoto. Zápis statku do kmenového oddělení jest dvojí a sice: *a*) Zápis z moci úřední. Patří-li totiž statek mezi takové, jež podrobeny byly starším předpisům z let 1770 a 1795, musí býti zapsán jako kmenový bez ohledu na přání majitelovo. Další podmínkou tohoto zápisu jest, aby takový statek opatřen byl obytným stavením a aby hospodařením na něm mohla malá rodina se vyživiti; nemá-li statek obytné budovy aneb nemohla-li by se na něm malá rodina uživiti, nesmí býti zapsán jako kmenový, třeba by to bylo historicky odůvodněno a vlastník by si toho výslovně přál. V kterém případě pokládati sluší rodinu za »malou«, o tom v zákoně není rozhodnuto (čl. II. zák. z 12. čna 1900 č. 48 z. z.). *b*) Zápis dobrovolný. V příčině té sluší rozeznávati starší selské statky, které nebyly podrobeny obmezujícím starším předpisům, a pak selské statky nově vznikající skoupením pozemků. Vlastník staršího selského statku, který nepatřil mezi kmenové, může přihlásiti tento svůj statek k zápisu do oddělení kmenového, předpokládajíc, že statek opatřen jest obytným stavením a že průměrný výnos dostačuje k přiměřenému vydržování rodiny nejméně pětičlenné, nepřekročuje čtyřnásobný obnos takovéhoto výnosu. Tato přihláška musí učiněna býti u komise pro zakládání knihy pozemkové zřízené a komise tato rozhoduje o ní (čl. II. téhož zákona). Vznikne-li však po založení knih pozemkových nový selský statek tím,

---

[1]) Pokud při citaci v této stati uvedeny jednotlivé paragrafy bez dalšího označení zákona, míněn vždy zemský zákon ze dne 12. června 1900 č. 47 z. z..

že vlastník sloučí několik nemovitostí v jediný hospodářský celek, může takto nově vzniklý statek zapsán býti jako kmenový jen se svolením úřadu statkového; toto svolení závisí na tom, aby proti navrženému sloučení nemovitostí v jediný statek nebylo lze činiti žádných podstatných námitek se stanoviska hospodářství neb zemědělství a aby průměrný výnos statku stačil k výživě rodiny aspoň pětičlenné, nepřekročuje čtyrnásobný obnos toho (§ 3).

Zápis kmenové vlastnosti statku do knih pozemkových, nechť stal se z moci úřední nebo k dobrovolné přihlášce vlastníkově, jest pro vlastníka statku i všechny jeho právní nástupce závazným; ani vlastník statku ani některý z jeho nástupců nemá právního prostředku, kterým mohl by kmenovou vlastnost statku zrušiti. Jen v tom případě, když oddělením pozemků, změnou hospodářského určení, živelními pohromami neb jinými okolnostmi statek zmenšen byl tak, že pominula trvale jeho způsobilost k výživě rodiny, může vlastník činiti návrh, aby zrušena byla kmenová vlastnost statku. O tomto návrhu rozhoduje úřad statkový, který nařídí též provedení toho, t. j. výmaz statku z oddělení pro kmenové statky (§ 7).

Právní účinky kmenové vlastnosti statku jeví se, pokud jde o exekuci statku, o zmenšování neb zvětšování objemu a o dědické převody téhož.

I. V příčině exekuce kmenových statků stanoveno bylo pravidlo, že statek takový může exekuci podroben býti toliko jako celek. Exekuce vedená na ednotlivé částky (ku př. na jednotlivé pozemky neb na podíl jednoho ze spoluvlastníků statku) jest nepřípustná. Ratio legis spočívá v tom, aby ochrana celistvosti kmenových statků, kterou jim poskytuje nedělitelnosť, nemohla býti mařena exekucemi pro hypotekární dluhy. Jsou-li jednotlivé nemovitosti neb skupiny nemovitostí ku kmenovému statku náležející rozličně zavazeny, má to jeviti při exekuci účinky potud, že tyto jednotlivé nemovitosti neb skupiny nemovitostí odhadnou se o sobě a že při rozvrhu nejvyššího podání položí se za základ tyto odhadnuté hodnoty. Toto obmezení exekučního práva pro kmenové statky není snad obsaženo v novém zákoně tyrolském ze dne 12. června 1900 č. 47. z. z., nýbrž stanoveno bylo říšským zákonem o zavedení knih pozemkových v Tyrolsku ze dne 17. března 1897 č. 77 ř. z.. v čl. VI. Ježto však takováto modifikace exekučního práva mohla by působiti nepříznivě na úvěr kmenových statků, — známo, že při prodeji statku po kusech získá se vyšší cena než při prodeji v celistvosti — určena byla článkem VI. cit. zákona přechodná doba 10 let, po které ustanovení to má státi se účinným; během této 10leté doby může hypotekární věřitel prováděti exekuci i proti částem kmenového statku.[1])

[1]) Není nezajímavo stopovati právě na tomto příkladě, jak rychle mění se u nás náhledy o hranicích zákonodárné příslušnosti říšské rady a sněmů, pokud se týče, jak málo pevné jsou zásady, dle kterých vzájemné obory kompetenční mají býti posuzovány. Když na základě § 16. zákona o rozdě-

II. Zvětšování nebo zmenšování objemu kmenových statků nezávisí výhradně na vůli vlastníkově, nýbrž vlastník podroben jest obmezením při každém disposičním jednání, kterým způsobena by byla změna v podstatě neb v objemu kmenového statku. Tato obmezení označují se jako »obmezení volné dělitelnosti«, ač ne zcela případně, poněvadž obmezení ta netýkají se jen »dělitelnosti«, t. j. oddělování pozemků od statku, kterými se objem statku zmenšuje, nýbrž i jiných jednání, jmenovitě takových, kterými jako přikupováním pozemků objem statků se zvětšuje. Nad to mohou podrobena býti obmezením dokonce i taková jednání, kterými se zevní objem statku vůbec nijak nezmění (ani nezmenší ani nezvětší), t. j. jednání, kterými změní se »podstata« (»Bestand«, § 2.) statku, ku př. částečná přeměna statku v průmyslový podnik.

Obmezení disposičního práva vlastníkovi kmenového statku uložená záleží zásadně v tom, že ku každé změně v podstatě a v objemu statku takového zapotřebí jest povolení úřadu statkového; z toho vyjmuty jsou jedině změny způsobené vyvlastněním a exekučním prodejem statku neb jeho částí (§ 2.).

V příčině změn statku, k nimž třeba povolení úředního, sluší rozeznávati změny, kterými se objem statku zvětšuje nebo zmenšuje.

Zvětšení statku může s přivolením statkového úřadu nastati: *a*) Připojením jednotlivých pozemků k statku. Takovéto připojení nových pozemků jest přípustné jen potud, pokud nezvětší se objem statku nad maximálně připuštěný objem, záležející v tom, že průměrný čistý výnos nesmí překročovati obnos potřebný k vydržování rodiny o dvaceti členech. *b)* Sloučením několika kmenových statků. Toto sloučení přípustno jest za téže podmínky, že objem statku sloučením nepřekročí přípustné maximum objemu; mimo to dovoleno jest sloučení to jen tehdy, jestli některý ze statků, jež mají býti sloučeny, klesl pod minimum objemu, t. j. nestačí-li výnos jeho k výživě rodiny čtyřčlenné, a jestli od sloučení statků nadíti se lze značných výhod hospodářských neb zemědělských (§§ 3. a 4.). V jednom případě může sloučení ně-

---

lení dědictví při středních selských statcích ze dne 1. dubna 1889 č. 52. ř. z. uznáno bylo právo sněmů, aby v souvislosti s provedením říšského tohoto zákona vydány byly zemským zákonodárstvím předpisy obmezující volnou dělitelnost selských statků, pojala vláda do osnov zemských zákonů, které pro některé sněmy vypracovala, ustanovení obmezující právo exekuce na statek v celistvosti. Patrně dovozovala vláda příslušnost sněmů k vydání takovéhoto předpisu dotýkajícího se občanského práva z výhrady učiněné ve prospěch sněmovní kompetence v § 11. alin. k) zákona ze dne 21. prosince 1867 č. 141 ř. z. Při úpravě vládních poměrů kmenových statků tyrolských opuštěno bylo toto stanovisko a příslušný předpis exekuční vřaděn byl do říšského zákona v textu citovaného, aniž by proti tomu činěny byly nějaké námitky. Kdyby odhodlal se některý sněm vydati předpisy obmezující dělitelnost selských statků, mohl by zajisté do příslušného zemského zákona pojmouti předpisy obmezující exekuci těchto statků. Pak vznikla by anomalie, že za platnosti těchže ústavních zákonů předmět upravený v Tyrolsku říšským zákonodárstvím upraven by byl v jiné zemi zákonodárstvím zemským.

kolika kmenových statků soudem při projednávání pozůstalosti býti nařízeno. Nachází-li se totiž v téže pozůstalosti několik kmenových statků, nemají všechny dohromady převedeny býti na jediného z dědiců (nápadníka), nýbrž každý ze spoludědiců má dle pořádku zákonného právo, vybrati si některý ze statků; jestli však některý z těchto statků nedosahuje zákonného minima (t. j. výnosu stačícího k výživě rodiny aspoň čtyřčlenné), může pozůstalostní soud k návrhu kteréhokoliv účastníka nařiditi, aby některé kmenové statky byly sloučeny, ovšem nesmí sloučením vzniknouti statek překročující přípustné maximum, nesmí překážeti tomu různost hypotekárních závazků na statcích těch váznoucích a musí sloučení to hospodářsky býti výhodné (§ 23.).

Zmenšení kmenového statku oddělením pozemků závisí na povolení statkového úřadu. Toto povolení má býti uděleno bezpodmínečně, když za oddělený pozemek připojí se k statku jiný pozemek téhož hospodářského významu, nebo když odděleného pozemku jest třeba k nějakému všeobecně užitečnému podniku (k zřízení, rozšíření, přeložení cest a silnic, k úpravě potoků, řek a pod.), nebo k účelům stavebním neb živnostenským. Mimo tyto případy smí k oddělení pozemku od kmenového statku přivoleno býti jen tehdy, neklesne-li objem statku pod přípustné minimum a nevadí-li tomu důležité námitky hospodářské a zemědělské.

Z předpisů těchto zřejmou jest snaha, aby kmenové statky zachovány byly v jakémsi normálním objemu, který — nehledíc i k menším statkům kmenovým ze starší doby — určen jest dle vzoru definice středního statku selského, obsažené v § 33. branného zákona ze dne 31. dubna 1889 (»statek, jehož pozemkový výnos k samostatné výživě rodiny z pěti osob sestávající postačuje, aniž by převyšoval čtyřnásobný obnos výnosu takového«). Ve skutečnosti patří mezi kmenové statky tyrolské statky, pohybující se pod i nad tímto normálním objemem, protože pro zápis statku do kmenového oddělení knihy pozemkové není rozhodným jedině objem statku, nýbrž výhradně ta okolnost, patřil-li statek historicky mezi takové, které podrobeny byly starším předpisům obmezujícím. Jedině ty ze starších kmenových statků vylučují se, které nemohouce vyživiti ani »malou« rodinu, nepatří mezi selské statky ve vlastním smyslu.

Třeba tyrolský zákon ze dne 12. června 1900 č. 47. z. z. týkati se má jen kmenových statků, neobmezil se výhradně na dělitelnost těchto, nýbrž dotknul se i dělitelnosti jiných pozemků. V disposicích s pozemky, které nenáležejí ku kmenovému statku, není vlastník z pravidla obmezen. Jde-li však o rozdělení pozemku na několik parcel, třeba k tomu povolení statkového úřadu, a toto povolení má býti odepřeno, kdyby měly vzniknouti parcely příliš malé, leč by šlo o parcely stavební neb k účelům živnostenským (§ 8.). Tímto ustanovením zavedena tedy v Tyrolsku všeobecně parcelová minima, jichž rozměry řídí se v jednotlivých případech rozhodnutími statkových úřadů.

Úřady statkové, které zřízeny byly za účelem provádění předpisů obmezujících dělitelnost kmenových statků, jsou úřady sborovými, složenými z funkcionářů státní správy a z funkcionářů zájmové samosprávy. Úřadem první stolice jest tříčlenná statková komise, v každé politické obci zřízená; předsedou jest zástupce politického úřadu okresního a přísedícími jsou zástupce okresního společenstva zemědělského a zástupce obce. Druhou, odvolací stolicí jest zemská statková komise, skládající se ze zástupce místodržitelství jako předsedy, ze zástupce zemského výboru a zemědělské rady. Tato komise rozhoduje s konečnou platností (§§ 9.—13.). Aby výkon předpisů obmezujících dělitelnost pozemků byl zabezpečen, ustanoveno (§ 14.), že změny statkové neb pozemkové, ku kterým třeba jest povolení, nabývají platnosti teprve potom, když byly provedeny v knihách pozemkových; provedení knihovní pak předpokládá, že předložen byl napřed průkaz o příslušném povolení statkového úřadu.

III. V příčině dědických převodů kmenových statků měl tyrolský zákon ze dne 12. června 1900 č. 47. z. z. býti provedením říšského zákona ze dne 1. dubna 1889 č. 52. ř. z., kterým zavedeny byly zvláštní předpisy o rozdělení dědictví při rolnických usedlostech střední velikosti. V mnohém přidržel se tyrolský zákon v této části (§§ 15.—26.) vládní osnovy, která již dříve některým sněmům byla podána. Zvláště pokud jde o nápadníka k převzetí statku povolaného, dána byla mezi stejně oprávněnými dědici přednost dědicům mužského pohlaví a vyššího věku. Výměře spoludědických podílů položen za základ soudní odhad statku »dle slušného zřetele, aby nápadník slušně mohl obstáti«. Při odhadu má ve prospěch nápadníka hleděno býti k výnosové ceně statku (nikoliv k tržní ceně); jinak nepovolil tyr. zákon nápadníkovi přednostní podíl, připuštěný v § 10. říšského zákona.

Přes to však, že předcházel tyrolskému zákonu o kmenových statcích říšský zákon z r. 1889, vybočil prvější tento zákon v mnohých bodech dost daleko z rámce říšským zákonem pevně napřed stanoveného. Body ty jsou následující:

1. Říšský zákon z r. 1889, kterým vymezena byla kompetence zemského zákonodárství při úpravě dědických převodů selských statků dle práva nápadnického, určil všeobecně skupinu statků, pro které všeobecné předpisy dědické mají býti modifikovány, pojmem »rolnických statků střední velikosti.« Zemské zákony, v rámci říšského zákona vydané, mají platiti pro střední statky selské bez rozdílu, při čemž ponecháno zemskému zákonodárství, aby blíže ohraničilo pojem středního statku. Tyrolský zákon, týkající se nikoliv středních, nýbrž kmenových statků, nedržel se v rámci říšského zákona, ježto jest platnost jeho jednak širší, jednak užší. Ježto kmenovými jsou v Tyrolsku statky, které nabyly této vlastnosti historicky bez ohledu na objem, týká se tyrolský zákon statků menších i větších, než jsou statky střední, hledíc k tomu, že mezi kmenovými statky tyrolskými jsou statky rozměrů

větších a že ze statků menších vyloučeny jsou ze zápisu jen statky nejnepatrnější, t. j. statky nepostačující k výživě ani malé rodiny. Dále vyloučil tyrolský zákon — proti duchu i znění říšského zákona — celou kategorii středních statků selských ze své působivosti, totiž takové střední statky, které nejsou kmenovými.

2. Tyrolský zákon neřídil se ve všech směrech zásadou závaznosti, na které spočívá říšský zákon. Posledňejší tento zákon podrobuje zvláštním dědickým předpisům střední selské statky bez výjimky, neohlížeje se pranic na vůli majitelovu. Buď jest statek středním, pak podroben jest zákonu; nebo není středním, pak nemůže podroben býti zákonu. Tyrolský zákon (článek II. zák. z 12. čna 1900 č. 48. z. z.) připouští i dobrovolný přístup k právu nápadnickému. K závaznému právu nápadnickému dle říšského zákona přistupuje dobrovolné právo nápadnické dle tyrolského zákona. Vysvětlení toho jest na snadě. Pro kmenové statky tyrolské nebylo novou úpravou právních poměrů zavedeno vlastně nic nového; vždyť platily pro tyto statky ode dávna předpisy obmezující jich dělitelnost i dědické převody. Pro nekmenové statky znamenaly by nové předpisy však pronikavou změnu; a sněm tyrolský, obávaje se snad zasáhnouti radikálněji, ponechal vlastníkům nekmenových statků na vůli rozhodnutí, chtějí-li se zákonným obmezením podrobiti čili nic.

3. Připojením předpisů obmezujících dělitelnost statkovou k předpisům o právu nápadnickém modifikován byl velmi podstatně obsah tohoto posledňejšího práva. Dle říšského zákona obmezen jest nápadnický převod statku jen na tyto dva případy: *a)* když nastane posloupnost ab intestato, anebo *b)* když zůstavitel ustanovil za jediného svého nástupce na statku některého ze zákonných dědiců; jinak nemá býti pořizovací volnost vlastníka nijak obmezena. Jestli však předpisy zákona tyrolského zakázáno jest děliti, zmenšovati neb zvětšovati kmenové statky vůbec aneb jen se svolením úředním, bráněno tím vlastníkovi, aby pro případ testamentární neb smluvní posloupnosti ustanovil o statku něco, co by mělo v zápětí tytéž změny se statkem. Na tuto možnost, že obmezena bude volnost pořizovací následkem obmezené dělitelnosti, pomýšleno bylo patrně v § 16. říšského zákona z r. 1889, ač výraz tam užitý není zcela jasný.

4. Nastanou-li podmínky zákonně stanovené (§ 2.), má dle říšského zákona z r. 1889 dědický převod statku proveden býti bez výjimky dle práva nápadnického, t. j. statek má odevzdán býti jedinému z dědiců (§ 3.). V tyrolském zákonu (§ 16.) přijata byla důležitá odchylka od tohoto pravidla tím, že poskytnuta možnost, aby na místě nápadníka převzali všichni sourozenci (prozatímně) statek do společného vlastnictví. Jestli totiž jako dědici vystupují sourozenci, mohou nápadník neb někteří spoludědicové navrhnouti, aby rozdělení dědictví bylo odročeno. V takovém případě má statek odevzdán býti sourozencům ve společné vlastnictví s podmínkou, že nápadník může kdykoliv vystoupiti se svými nároky nápadnickými. Chce-li potom některý

ze sourozenců ze společenstva vystoupiti neb zemře-li některý sourozenec, přísluší ostatním sourozencům právo převzíti podíl po vystouplém neb zemřelém členu uprázdněný dle práva nápadnického, t. j. sourozenci vystupují vůči vystouplému neb zemřelému členu jako právnická osoba nadaná výhodami, kterých zákon poskytuje jinak jen fysické osobě nápadníkově. Nechtějí-li sourozenci uprázdněný podíl převzíti neb zanechal-li zemřelý sourozenec potomky, má provedeno býti konečné rozdělení dědictví, jež bylo původně odročeno. Ustanovením tímto hověno má býti zvyku v Tyrolsku rozšířenému, že po smrti rodičů hospodaří sourozenci společně na statku až do takové doby, ve které sourozenec statek přejímající snáze může vyplatiti ostatním podíly (ku př. když oženiv se, z věna může sourozence odbyti).

5. V říšském zákonu (§ 15.) upraven přesně dědický postup, když v pozůstalosti nachází se několik statků střední velikosti. Účelem úpravy té jest, aby při dědickém převodu nebylo lze ničiti střední statky slučováním jich ve větší statky. Tyrolský zákon (§ 23.) uchýlil se od této zásady, připouštěje — jak dříve již bylo naznačeno — aby v takovém případě za jistých okolností statky menšího objemu mohly býti slučovány.

6. Nápadník, přejímající statek dle práva nápadnického, požívá té výhody, že spoludědické podíly vyměřují se způsobem pro něho výhodnějším. Výhody té může nápadník zneužiti a tím i účel nápadnického práva zmařiti tím, že převzatý statek scizí. Říšský zákon chce spoludědice proti takovému jednání nápadníka chrániti tím, že v případě scizení statku neb jeho části nápadníkem prohlašuje spoludědické podíly za ihned splatné (§ 9.). Tyrolský zákon neuznává tuto ochranu pro spoludědice za dostatečnou, nýbrž zostřuje ji předpisem (§ 24.), že nápadník, který by statek během šesti let po převzetí téhož, nebo v případě nezletilosti během šesti let po dosažené zletilosti dobrovolně scizil, povinen jest vydati k dodatečnému projednání pozůstalosti hodnotu, o kterou cena scizením za statek získaná převyšuje hodnotu, za kterou byl statek při dělení dědictví nápadníkem převzat; nápadník může z ceny statku odečísti ve svůj prospěch hodnotu meliorací na statku podniknutých. Toto právo žádati za dodatečné projednání pozůstalosti obmezeno jest na spoludědice a přímé jejich potomky.

* * *

Již v úvodu těchto řádek poukázáno bylo na to, že nová úprava právních poměrů kmenových statků v Tyrolsku jest zajímavou nejen pro vlastní oblasť platnosti předpisů těch, nýbrž i pro ostatní země rakouské, a to jak se zřetelem na věcný obsah zákonných předpisů o kmenových statcích, tak i se zřetelem na formální otázky, týkající se zákonodárné kompetence.

Co do věcného obsahu zákonných předpisů o tyrolských kmenových statcích nelze neznamenati, že vývoj nápadnického práva pohybuje se v Rakousku směrem, ku kterému mu byl dán popud ze severního Německa. Rakouský říšský zákon ze dne 1. dubna 1889 č. 52. ř. z., kterým dán byl u nás podklad pro vybudování práva nápadnického, pluje zúplna v myšlenkovém proudu severoněmeckých zákonů o právu nápadnickém, vydaných v době 1872 až 1882, po případě až 1887; mnohá ustanovení rakouského tohoto zákona lze téměř slovo za slovem stopovati v německých vzorech. Jediným toliko zásadným ustanovením předstihl rakouský zákon další vývoj nápadnického práva v severním Německu. Kdežto německé zákony z uvedené doby zavedly nepřímé (dobrovolné) právo nápadnické, záležející v tom, že jen statky přihlášené vlastníkem dobrovolně k zápisu do desk statkových (Höfe-, Landgüterrolle) podrobeny jsou tomuto právu, zavedeno bylo rak. říšským zákonem v r. 1889 ihned přímé (závazné) právo nápadnické, které platiti má pro selský statek bez ohledu na vůli vlastníkovu. Zkušenosti získané s právem nápadnickým od těch dob v severním Německu ukázaly na potřebu reformy práva toho ve dvojím směru, a sice: *a)* aby zájmy spoluděediců byly chráněny proti nápadníkům, kteří by výhod jim poskytovaných chtěli zneužiti, a *b)* aby zamezeno bylo předlužení selských statků spoluděedickými podíly, které při převodu dle nápadnického práva musí vyměřovány býti v peněžních sumách. Způsob, jak tato reforma má býti uskutečněna, naznačen v nejnovějších německých zákonech o nápadnickém právu, a to v pruském zákonu pro kolonisované statky ze dne 8. června 1896 a v zákonu pro Vestfálsko ze dne 2. července 1898. V zákonech těchto upuštěno od dobrovolného přihlašování statků za nápadnické, nýbrž právu nápadnickému podrobeny byly všechny střední selské statky, které zvláštním úředním řízením za takové se uznají. Spoluděedicům poskytnuta ochrana tím, že nápadník, který během 20, případně 15 let by převzatý statek scizil, musí odškodniti spoluděedice za to, oč podíly těchto nápadnickým převodem byly zkráceny. Proti předlužení má chráněn býti nápadnický statek tím, že podíly spoluděedické vyměřovány mají býti nikoliv kapitálem, nýbrž umořovatelnými řentami a že spoluděedicové převodem rent jim příslušejících na státní rentové banky mohou za rentu opatřiti si příslušný kapitál.

Na tyrolském zákonu o kmenových statcích patrný jest vliv těchto reforem v Německu na nápadnickém právu provedených. Zásada o ochraně spoluděedických nároků oproti protežovanému nápadníkovi přijata byla dle německého vzoru s tou toliko odchylkou, že lhůta pro tuto ochranu zkrácena byla na šest let. A nebyla-li do zákona přijata zásada, že spoluděedické podíly vyměřovány mají býti rentami, nelze příčinu hledati snad v nedostatku dobré vůle k tomu, nýbrž jinde.

Při jednání o úpravě poměrů kmenových statků v letech 1896/8 přijato bylo v původní osnovu zákona sice ustanovení připouštějící stanovení spoluděedických podílů rentami; ale jen nedostatek úvěrního

ústavu, který by spoludědicům převáděl renty ty v kapitály, zabránil přijetí tohoto ustanovení. Sněm neopominul však resolučním usnesením konati pro budoucnost přípravy k tomu, aby rentová výměra dědických podílů byla někdy možnou.

Též u nás v Čechách kladen byl požadavek, aby při úpravě nápadnického práva v rámci říšského zákona ze dne 1. dubna 1889 č. 52. ř. z. poskytnuta byla spoludědicům ochrana povinností nápadníkovou vrátiti v případě scizení statku během 15 neb 20 let výhody při převodu mu poskytnuté a aby se splácení spoludědických podílů ve formě ročních rent prostřednictvím zemských úvěrních ústavů nápadníkovi ulehčilo. Zemský výbor český, který vystoupil v r. 1900 před sněm s osnovou zákona k provedení říšského zákona z r. 1889, připojil tyto požadavky ve formě zvláštních resolucí (sr. zp áva zemského výboru ze dne 27. dubna 1900, tisk CLXII.).

V ohledu zákonodárné kompetence ukázal se rámec zhotovený pro nápadnické právo v Rakousku říšským zákonem ze dne 1. dubna 1889 č. 52. příliš těsným, i dospělo se následkem toho k jistému, se stanoviska ústavního velice zajímavému zjevu. Zákonodárný úkol, o který šlo v Tyrolsku, záležel v tom, aby právní poměry tamních kmenových statků, které na základě v platnosti zachovaných starších patentů z r. 1770 a 1795. podrobeny byly obmezené dělitelnosti a zvláštním předpisům dědickým, upraveny byly způsobem novodobému právnímu rozvoji odpovídajícím, aniž by nastala porucha v poměrech, jež byly se historicky vyvinuly a staletou zvyklostí v lidu se zakotvily. V rámci říšského zákona z r. 1889., který má v Rakousku býti podkladem pro úpravu nápadnického práva v jednotlivých zemích, nebylo by bývalo v Tyrolsku možno dosáhnouti úplně uvedeného zákonodárného úkolu. Tak nekryje se již pojem starých kmenových statků tyrolských s pojmem selských statků střední velikosti, které říšský zákon má na mysli; rovněž není v poslednějším tomto zákoně poskytnuta možnost, aby zmírněny byly příkrosti s nápadnickým právem spojené a j. Nesnázím z toho vyplývajícím unikl sněm tyrolský tím způsobem, že vydal vlastně samostatný zákon upravující poměry kmenových statků, aniž by zákon ten byl provedením říšského zákona, třeba mnohá ustanovení tohoto poslednějšího byla přijata. Tato samostatnost tyrolského zákona patrnou jest vnitřně i zevně. Vnitřním svým obsahem odchyluje se zákon ten — jak bylo již naznačeno — značně od říšského zákona. Zevně pak nebylo a nemohlo také býti vřaděno do zákona ustanovení, které v zemských zákonech, k provedení rámcových zákonů říšských vydaných, bývá obvyklé, že totiž zemský zákon výslovně dovolává se říšského zákona (sr. vodní, komasační, a jiné zákony).

A tak jest formální stav v příčině nápadnického práva dnes takový: Zásadně upravena jest tato právní materie říšským zákonem ze dne 1. dubna 1889. Vedle toho upravena jest táž materie v Tyrolsku samostatným zákonem zemským, který mnohými svými před-

pisy odchyluje se od zásadních předpisů říšského zákona. Kdyby z tohoto případu, který týká se speciálního zákonodárného předmětu, měly dovozovány býti všeobecnější důsledností o poměru zemského a říšského zákonodárství v záležitostech t. zv. smíšené kompetence, nemohly by tyto vyzníti v jiný než ten smysl, že zákonodárství zemské není vázáno předpisy rámcového zákonodárství říšského. Úvahy tyto jakkoliv bylo by to vděčné, nelze tuto dále rozpřádati, ježto patří v širší obor práva ústavního.

Český zemský vybor, připravuje pro sněm osnovu zemského zákona k provedení říšského zákona ze dne 1. dubna 1889., byl v příčině legislativních hranic kompetenčních mnohem úzkostlivějším než sněm tyrolský. Kdežto tento poslednější vřadil do zemského zákona bez rozpaků ustanovení § 24., dle kterého nápadník v případě scizení statku během šesti let povinen jest nahraditi spoludědicům škodu nápadnickým převodem statku těmto poslednějším způsobenou, český zemský výbor, uznávaje opatření takové rovněž za nutné, rozpakoval se ustanovení takové pojmouti do osnovy zemského zákona, ježto pokládal k tomu jen říšskou radu za příslušnou (viz str. 29. dříve zmíněné zprávy zemského výboru), a vyzval proto resolucí vládu, aby postarala se v tomto smyslu o doplnění říšského zákona z r. 1889. Hledíc k faktu, že tyrolský zemský zákon i s tímto a jinými ještě podobnými ustanoveními byl sankcionován, vytvořen byl tím praejudic, který bude asi ještě důležitým při tak mnohých otázkách sporné legislativné kompetence říšské a zemské.

Nový celní tarif rakouskouherský, pokud se týče průmyslu.

Podává dr. Rudolf *Hotowetz.*

Obchodní smlouvy, které Rakousko-Uhersko uzavřelo s Belgií, Italskem, Německem, Ruskem, Srbskem a Švýcarskem, pozbudou dle všeho koncem r. 1903 platnosti, poněvadž není pravdě podobno, že by Německo připustilo jich prodloužení. S nimi zároveň bude asi vypověděna ještě řada obchodních smluv, které jsme uzavřeli s jinými státy na dobu neurčitou s půlletní neb jednoroční výpovědí.

Rok 1903 bude asi mezníkem nové obchodní politiky evropské. Není sice pravděpodobno, že by nastala zase éra autonomní celní politiky evropských států, ale zdá se býti jisto, že obchodní smlouvy budou podrobeny valným změnám, že nastane užší spojení Evropy proti Americe, že klausule největších výhod dozná podstatných změn a že v evropských státech zavládne zase tužší režim ochranářský.

Vlády evropské pracují tudíž o překot na reformě svých autonomních celních tarifů, které budou základem jednání o příští obchodní smlouvy. Jako v Německu, tak i u nás práce dotyčné již dosti pokročily. Už v září 1899 rozeslalo naše ministerstvo obchodu prostřednictvím obchodních a živnostenských komor všem interessentům dotazníky. jichž vyplnění mělo ministerstvu býti podkladem jednak k přesnému seznání našich výrobních a odbytových poměrů, jednak k informaci o přáních interesentů vzhledem k ochraně celní a smlouvám obchodním. Dotazníky sestávaly ze dvou dílů; první obsahoval otázky o množství a původu spracovaných surovin a polotovarů, pak o množství výroby a docíleném odbytu; ve druhém měli interesenti pověděti, jaká přání mají vzhledem ke clu na své suroviny, polotovary, fabrikáty, vzhledem ke clům v cizině, k celnímu zákonodárství atd. Není třeba, ještě zvlášť dokazovati, že tato cesta ministerstvem zvolená nevedla k žádnému cíli; odpovědí k dotazníku došlo přes úsilovnou snahu komor poměrně málo a špatných; poměry výroby a odbytu většinou nesprávně udány, dotazy k celním sazbám se vztahující skoro vesměs zodpověděny tak, že žádána vysoká cla na tovary, žádná neb nízká cla na suroviny a pomocné látky, to bez udání důvodů. Materiál takto sebraný byl tedy skoro neupotřebitelný; jeho spracování, které bylo před krátkou dobou průmyslové radě předloženo, je toho jasným důkazem. Další činnosť ministerstva obchodu obmezuje se dosud na sestavení statistického materiálu o našem zahraničném obchodě, k němuž přidáno srovnání nynějších celních sazeb se sazbami dřívějšími a ve druhém vydání ještě také textový úvod o historii jednotlivých celních sazeb (*Statistische Materialien über den österreichischungarischen Aussenhandel nebst Vergleich der Zollsätze von 1878—1899.* 4 svazky; 1. vydání 1899; 2. vydání 1900).

Ministerstvo obchodu hned začátkem r. 1900 vyzvalo obchodní a živnostenské komory a průmyslové spolky k podání zevrubného a odůvodněného dobrozdání o novém celním tarifu. Obchodní komory, které přípravné práce k tomuto dílu z počátku podnikaly samostatně, každá pro sebe, v krátkém čase došly k přesvědčení, jak veliký význam měla by součinná kooperace všech komor ve věci té a sešly se proto v květnu 1900 ke společné poradě, jakým způsobem by mohla kooperaee taková býti uskutečněna. Shoda brzy docílena; jednotlivým komorám přidělen úkol, referovati o určitých třídách celního tarifu; návrhy referátů měly býti předloženy společnému redakčnímu komitétu, složenému ze zástupců všech súčastněných komor; konečnou revisi provésti měl zvláštní výbor sestávající z referentů komor liberecké, pražské a vídeňské. Komory posléze jmenované vzaly na se také hlavní díl práce přes dvě třetiny všech referátů. Ke kooperaci připojil se také ústřední spolek rakouských průmyslníků (Centralverband der Industriellen Oesterreichs), svaz to, který spojuje v sobě větší díl průmyslnických spolků rakouských. Po celé léto 1900 konány přípravné práce, cesty a studia referentů, pořádáno přes 60 anket, ku kterým zváni příslušníci dotyčných odborů z celého Rakouska. Na podzim 1900 počato s poradou o předložených referátech v redakčním komitétu a když byl i užší tříčlenný výbor s revisí hotov, mohlo býti počato s tiskem společného dobrozdání. Začátkem r. 1901 bylo dobro-

zdání hotovo a pod jménem »*Entwurf eines allgemeinen Zolltarifs für die österreichischungarische Monarchie*« ministerstvu odevzdáno.

Jest to objemné dílo velkého kvartového formátu, malými literami tištěné, obsahující 601 stranu; dílo to jest však nejen rozměrem, ale i vnitřním obsahem veliké a po výtce skutečně vzorné. Ohromný materiál v něm snesený je po výtce výborně spracován a právem lze říci, že pro žádné jednání o novém celním tarifu nebylo v Rakousku dosud materiálu tak obsažného a dobrého, jako dnes. I po vyplnění tohoto svého předního úkolu zůstane společné dobrozdání komor znamenitou pomůckou k poznání vývinu rakouské výroby průmyslové. Přísná důvěrnost zmíněného díla — ze kterého arci již mnohých dat nediskretně bylo použito — zapovídá nám bližší věcnou kritiku; jen tolik možno sděliti, že navrhovaný tarif je zbudován na systému cel ochranných, však nikoli prohibitivních; celní sazby jsou zvyšovány jen potud a jen tak vysoko, jak toho je nezbytně zapotřebí pro ochranu domácí výroby. Rozumí se samo sebou, že navrhovaný tarif předpokládá opětné uzavření obchodních smluv [1]), že tedy jeho celní sazby jsou maximální a mohou ve smlouvách býti sníženy. »Kdyby k smlouvám nedošlo, musí býti ovšem celý tarif přepracován«, dokládá úvodová zpráva, která také doporučuje společnou smluvní akci evropských států proti konkurenci americké.

Význam komorního dobrozdání oceněn také samou rakouskou vládou, která je učinila základem jednání v průmyslové radě. V únoru, březnu a dubnu 1901 konáno v průmyslové radě na čtyřicet anketních schůzí, načež generální referent průmyslové rady o novém celním tarifu Alois Neumann (president liberecké obchodní komory) sestavil svůj referát, opírající se úplně o návrh komorní a jen v menších detailech od něho se odchylující. Začátkem května 1901 jednáno o jeho referátu v celním komitétu průmyslové rady za předsedání presidenta pražské obchodní komory, Josefa Wohanky a zpráva tohoto komitétu (*Generalbericht der I [Zoll] Abtheilung betreffend den Entwurf eines autonomen Zolltarifs*) projednává se právě nyní (koncem května 1901) v plenu průmyslové rady. V červnu 1901 počne jednání mezi rakouskou a uherskou vládou, jež bude asi na podzim skončeno, takže koncem r. 1901 budou asi návrhy celního tarifu oběma parlamentům předloženy.

Z ostatních prací k novému celnímu tarifu směřujících dlužno vytknouti dobrá zdání průmyslovými spolky podaná. Zmíněný již ústřední spolek rakouských průmyslníků vydal v listopadu 1899 jakožto předběžnou zprávu ke své jedenácté valné schůzi brošuru »*Oesterreichs künftige Handelspolitik vom Standpunkte der Industrie*« (Wien, Verlag des Centralverbandes, osmerkový formát, 56 stran). Brošurka obsahuje několik úvah o zasadních otázkách příští obchodní politiky rakouskouherské. Především probírá výsledky naší nynější obchodní politiky 1891—1899; pro nový celní tarif žádá ponechání nynějšího systému cel ochranných, zrušení finančních cel, jakož i cel na suroviny a pomocné látky průmyslové, další specialisování nového tarifu a reformu celního zákona i řádu, zejména pokud se týče t. zv. zušlechťovacího

---

[1]) Obchodní komory také pro přípravu obch. smluv spojily se v ústřední sbor, který činnost svou již započal.

řízení, dále zřízení exportního fondu, ze kterého mají býti určitým vývozním průmyslům dočasně poskytovány exportní prémie. Pro příští obchodní smlouvy navrhuje uzavření tarifních smluv s důležitějšími státy, ze kterých blíže pojednává jen o Rusku a státech balkánských, zavrhuje uzavření celní unie s Německem a kterýmkoli jiným cizím státem a podporuje užší semknutí se evropských států proti Americe. Brošurka je přes to, že látku o kterou jde, nijak nevyčerpává, a že obsahuje mnoho všeobecných a dávno známých věcí, velice interesantní a poskytuje dosti správný obraz o celněpolitických názorech našeho velkého průmyslu.

Ústřední spolek rakouských průmyslníků o detailech celního tarifu, zejména o výši celních sazeb pro jednotlivé třídy tarifní, dobrozdání nepodal. — Za to dolnorakouský průmyslový spolek (Niederösterreichischer Gewerbeverein) r. 1900 vypracoval a vládě předložil úplný návrh nového celního tarifu i se zprávou důvodovou [2]) Obsáhlé toto dobrozdání postrádá veškeré vnitřní hodnoty; je konglomerát dobrých zdání různých členů spolku sestavených nekriticky a nesystematicky v nesouladný celek, obsahuje celou řadu odporů, zkrátka je naprosto povrchní a nedostatečné. Po zásluze upadlo v zapomenutí.

Z ostatních průmyslových spolků zejména spolky utvořené z jednotlivých odvětví průmyslových podaly mnohé vzácné příspěvky. Tak jmenovitě dobrá zdání zemského spolku strojíren v Čechách, hornického spolku ve Vídni, spojených rakouských vozovek, rakouské společnosti ku podpoře chemického průmyslu, spolků pro průmysl bavlnářský, lnářský atd. vynikají přesným a objektivním sestavením svých návrhů a dokonalým jich odůvodněním.

Jiných publikací celněpolitických v Rakousku bylo na DOSTAT málo. Větší pozornost vzbudilo jen dobrozdání ústředního ředitele Kestranka podané pražské obchodní komoře o clech na železo, jež vzbudilo také obsáhlou veřejnou diskussi. — I v odborných a politických listech (vyjímaje clo na železo, o kterém se vyvinula již celá literatura) nalézáme poměrně malý zájem o příští utváření se naší celní politiky. Leč o tom příště.

Novější literatura o dějinách horního práva, zvláště v zemích českých.

Podává prof. dr. Jaromír *Čelakovský.*

(Dokončení.) [1])

IV. O vývinu regálu horního ve Slezsku. Platný pruský zákon horní ze dne 24. června 1865 zrušil státní regál horní, pokud měl povahu soukromoprávnou, vyhradiv státu výsostné právo na horách, mocí kterého uděluje propůjčky k vyhrazeným nerostům na vyměřeném poli kutacím

[2]) *Gutachten des Niederösterreichischen Gewerbevereins über den . . . autonomen österreichischungarischen Zolltarif* . . . Wien 1900, Verlag des Niederösterr. Gewerbevereines. Kvartový formát, 213 stran.

[1]) Srov. Sborník věd právních a státních I str. 134—157.

(ve výměře 218·9 hektarů) a vykonává vrchní dozor k horám v rozsáhlé míře. Zaměniv dříve platnou zásadu direkční, dle které měl stát rozsáhlý vliv na samo řízení závodů horních, v princip inspekční, ponechal nákladníkům hor technické a hospodářské jich vedení; avšak při tom státním úřadům horním vyhradil policii horní, aby mohli odvarovati všem škodlivým následkům z dolování plynoucím a poskytnouti účinnou ochranu veřejným zájmům, na něž při hornictví náleží položiti zvláštní důraz. Vyhradil jim zejména právo odejmouti koncessi horní podnikateli, který by povinnostem sobě uloženým dosti nečinil, uložil jim za povinnost v případě potřeby sáhnouti k právu reservování určitých distriktů horních k potřebám státu atd. Právomoc tato horních úřadů státních ovšem napořáde značně se rozmnožuje novějšími zákony na prospěch dělnictva horního vydanými. Při tom pruský zákonník horní přes zásadné jinak uznávání svobody horní byl nucen v §§ 225 a 250 držitelům rozsáhlých panství i majitelům pozemkův učiniti dalekosáhlé ústupky, kterými svoboda horní v obvodu těchto panství a pozemků značně je obmezena; takže zejména v některých částech Pruského Slezska mohl se podnes stavovský regál horní v platnosti udržeti tak, jak se byl tam namnoze historicky vyvinul v době před rokem 1742, kdy celé Slezsko ještě ke koruně České patřilo.

Ustanovilť § 225., že právo k společnému těžení na polovici, které doposud náleželo dle některých zákonů majiteli pozemku, může i na dále míti místa, když majitel pozemku do doby vyhlášení horního zákona aneb před projitím tříměsíční lhůty dle starého zákona plynoucí dal prohlášení, že chce s kutéřem společně těžiti. Platilť do té doby zejména v »souverenním vévodství Slezském a hrabství Kladském« revidovaný horní řád ze dne 5. června 1769, jenž v kap. I. 53 přiznával vůbec pánům pozemkovým (grundherren) přednější právo k těžení regálních nerostů před cizími těžiři a když užívání tohoto práva vedlo k obmezování svobody horní, tu ustanovila deklarace ze dne 1. února 1790, že nadále pán pozemku má míti právo k společnému těžení na polovici s kutéřem, jemuž úřad horní udělil propůjčku, když během tří měsíců po vyzvání úřadem prohlásí, že chce svého práva užíti. Toto právo majitele pozemku nebylo náhradou za odnětí neb poškození pozemku, nýbrž samostatným nárokem jeho ze stavovského regálu horního plynoucím a kdo tak do r. 1865 práva toho nabyl, měl je i podle nového zákona horního nadále podržeti. Kromě toho v § 250 prohlásil horní zákon, že se jím »nemění ničeho na právech stavovských pánů, kteří druhdy stáli přímo pod říší, jakož i na právech těch, kterým na základě zvláštních titulů právních regál horní v jistých okresích vůbec anebo k některým toliko nerostům přísluší«. V okresích těch měli i zvláštní úřadové horní, ustanovení soukromými pány regálu, zůstati v činnosti, toliko bylo jim nadále spravovati se novým horním zákonem. Takovým tedy spůsobem v Pruském Slezsku soukromá práva regální, jež spočívají na dobře nabytých právech neb výsadách, zůstávají i na dále v platnosti a držitelé jich podrželi podnes právo propůjčovati horní vlastnictví, ustanovovati zvláštní úředníky horní, vykonávati horní policii pod dozorem vrchních úřadů horních a bráti desátek z hor; ano někteří soukromí pánové

regální uhájili si dokonce právo vstupovati v každou propůjčku na jich panství udělenou a tedy právo vylučovati třetí osoby z těžení v obvodu jich panství. [1])

Poněvadž pak zákon mluví o »zvláštních titulech právních« k soukromému regálu hornímu, mělo to za následek, že úřady horní popíraly mnohým pánům panství neb pozemků takového zvláštního oprávnění a že soudy pruské byly a jsou i za našich dnů ještě nuceny rozhodovati o platnosti těchto »zvláštních právních titulů«. Zároveň historičtí i právničtí badatelé byli tím povzbuzeni, aby se zaměstnávali otázkou, komu náležel druhdy regál horní ve Slezsku a komu přísluší ještě dnes v této pruské provincii soukromoprávný nárok k němu. To jest podle všeho hlavní podnět k sepsání řady spisů o regálu horním ve Slezsku (č. 7—13), s jichž obsahem chceme se tuto seznámiti.

Do nedávné doby byl v otázce regálu horního rozhodujícím náhled, který ve svých spisech o dějinách ústavy horní a hornictví ve Slezsku hájil vrchní horní rada E m i l S t e i n b e c k. [2]) Dle něho k n í ž a t ů m s l e z s k ý m náležel ode dávna regál horní v jich knížetstvích a kdykoli zcizili část svého knížetství neb svých statků knížecích, tu všechna jich knížecí práva a tedy také regál horní přešly na nového nabyvatele. Kdekoli v listinách se postupovala zboží některá s právy knížecími (jura ducalia) aneb s příslušnostmi pod a nad zemí, a to třeba jenom některému klášteru neb rytíři, tam dle náhledu Steinbeckova postupoval se tím samým regál horní k horám na statcích takové vrchnosti. Teprve fiskalní kasuisté v době habsburské začali prý věc tu na prospěch královské moci české vykládati; avšak bez valného úspěchu.

Proti mínění tomuto vystoupil roku 1897 velmi rozhodným způsobem vratislavský archivář státní dr. W u t k e ve studiích o vývinu regálu horního ve Slezsku (č. 7), dovozuje, že nesprávný výklad toho, co byla jura ducalia ve Slezsku, měl »osudné následky pro zájmy státní«. Původně ovšem jura ducalia byla všechna výsostná práva a mezi nimi i regál horní, jež souverenním knížatům slezským příslušela; avšak postupem času se tento pojem zúžil a udělení knížecích práv znamenalo, že kníže přenáší toliko n ě k t e r á knížecí práva, zejména práva soudní. Bylo-li rozděleno některé knížetství slezské, kde Piastovci vládli, na několik knížetství, tu knížata v oddělených knížetstvích měli všechna jura ducalia, k nimž regál horní přináležel; avšak když část knížetství neb některé zboží byly postoupeny Nepiastovci, zvláště pouhému šlechtici »cum omni jure ducali«, tu jenom některá z knížecích práv takovémuto nabyvateli jsou postoupena. V době Lucemburské nad knížecími právy vytvořila se výsostná práva králů českých a Karel IV. v zlaté bulle z roku

---

[1]) Srov. K l o s t e r m a n, Das allg. Berggesetz für die Preussischen Staaten, úvod a poznámky k §§ 225 a 250 na str. 342 a 384; E n g e l s, Preussisches Bergrecht (V Lipsku 1894.) str. 16—19; G e d i k e, Geschichte der schlesischen Bergbauprivilegien v Zeitschrift f. Bergrecht XIII. str. 234 a 359., XIV. str. 475. a XV. str. 219.

[2]) Srov. jeho »Entwurf einer Geschichte der schlesischen Bergverfassung vor dem J. 1740« (1827) a »Geschichte des schlesischen Bergbaues« dva díly (ve Vratislavi 1857).

1356 v čl. IX. vyhradil sobě regál horní netoliko v Čechách, nýbrž i v zemích přivtělených, tedy také ve Slezsku. Theorie takto uzákoněná, které praxe odporovala, přicházela od té doby prý k platnosti, kdykoli některé knížetství neb jeho část spadly na korunu českou anebo když některý kníže z rodu Piastova prodal držbu Nepiastovci, kterému prý »stará knížecí práva nebyla vrozena«. Tu v takových částech Slezska nabyl prý král český regál horní. Zejména za panování krále Matyáše Uherského a za Jagaillovců Vladislava a Ludvíka, kteří se začali zváti nejvyššími knížaty Slezskými a stlačovali knížata slezská do postavení poddaných koruny Uherské neb České, nabýval horní regál královský ve smyslu zlaté bully i ve Slezsku tím směrem významu. Následkem toho měli-li noví knížata nebo pánové území slezských užívati regálu horního, musili od králů Českých obdržeti výslovně na něj výsadu. V době Jagaillovské části některých knížetství postoupeny jsou se svolením krále českým pánům neb jiným šlec.ticům; čímž povstala tak zv. stavovská panství, jichž držitelé měli nárok na regál horní jen tehdy, když jim králem výslovně byl přiznán. Praví-li se v královských listinách neb smlouvách, že takováto panství se postupují »s knížecími právy« aneb »s příslušnostmi nad a pod zemí«, tedy tím nerozumělo se prý propůjčení regálu horního, nýbrž přiznání toliko práv s pozemkovým vlastnictvím spojených. Myslilo prý se při tom na vápno, hlínu a uhlí kamenné, jež byly příslušenstvím půdy.

Ano i když se v listinách nabyvateli prostě hory potvrzovaly, ani tehdy nepotvrzoval se mu prý ještě regál horní, nýbrž toliko držení hor, které tu již byly. Doklady Wutkovy na tato tvrzení nejsou ale podle toho, aby o správnosti jeho náhledu přesvědčovaly. Potvrzoval-li na př. v známé smlouvě ze dne 18. srpna 1305 král Albrecht I. králi Václavovi III. »regna cum utilitatibus intra et supra terram« (Emler, Regesta II č. 2053), nikdo o tom nepochyboval a nepochybuje, že mu přiznával regál horní v zemích českých. A když roku 1506 Barbora, kněžna Ratiborská a paní Krnovská, a její zeť Jiřík ze Šelnberka dali bratřím z Vrbna k zpupnému dědictví zámek Bruntál »i s tím, jestliže by kdy nalezena byla na tom panství Bruntálském jakákoli ruda, budižto zlatá, stříbrná, měděná, olovněná, železná« (Prasek Historická topografie země Opavské str. 78): tedy není pochybnosti, že kněžna a zeť její v panství Krnovském sami vykonávali regál horní a že svá práva k nynějším i budoucím horám na panství Bruntálském přenášeli na pány z Vrbna. A podobně stalo se to s panstvím Blštinským (Pless) v Horním Slezsku a s jinými panstvími, o nichž ještě promluvíme.

Dr. Wutke hledí dále ukázati, kterak názor zlaté bully o královském regálu horním v době Habsburské důkladně byl hájen a k platnosti přiváděn i proti knížatům z rodu Piastova. Zejména Ferdinand I. vyhrazoval si královská práva v konfirmačních listinách a rozuměl pod nimi i regál horní a ku konci panování žádal na knížatech slezských, by mu výsady horní, jaké mají, předložili. Kdo z nich neměl zvláštního potvrzení, neměl osobovati si regálií. Když roku 1531 ponechal knížetství Opolské v zástavě markrabí Jiřímu Braniborskému, vyhradil si práva na hory v tomto knížetství a knížeti ponechal toliko čtvrtinu z důchodu horního a právo ustanovati horního soudce.

Týž markrabí Jiří v Bytomsku, jež v roce 1526 nabyl, vykonával regál horní a mincovní a když syn jeho markrabí Jiří Fridrich r. 1562 byl Slezskou komorou vyzván, aby předložil výsady na svá horní práva, tu tento kníže uznával, že králi dle práva prý římského náleží regál na zlato a stříbro; avšak dovozoval, že on v Tarnovicích doluje toliko na olovo a k tomu že je oprávněn. Konečně za císaře Rudolfa II. r. 1577 při slezské komoře dosazen byl vrchní perkmistr, jenž měl hájiti práva královská k horám v celém Slezsku, a zároveň k naléhání komory Slezské vydal císař 5. února 1577 nový řád horní pro Dolní a Horní Slezsko,[3]) v kterém hory nazývá zbožím komorním a propůjčuje v celém Slezsku kverkům svobodu horní.

Kdežto Steinbeck měl za to, že tímto řádem nemělo býti na práva knížecí saženo, neboť řád byl prý toliko subsidiárním zákonem a platil pouze v územích přímo pod korunou stojících, dokazuje Wutke, že řád ten vyhlašován i v územích immediátních a měl tedy za účel obmeziti regál horní knížat a pánů stavovských, pokud trval na základě privilegií.

Nedá se upříti, že znění horního řádu slezského z roku 1577 vzbuzuje mnohé pochybnosti o tom, jaký byl vlastně účel jeho vydání. Vede se v něm stížnost, že pozemkoví páni (grundherren) ve Slezsku překážeji dolování ačkoli v koruně České platí horní právo, podle kterého každý může kutati na cizím pozemku (myslilo se tu nejspíše na jus regale montanorum krále Václava II.); proto řád dává domácím i cizím kverkům a horníkům svobody horní, jakýchž i jinde v zemích českých požívají a nařizuje vrchnímu perkmistru, aby kutéře při těchto svobodách bránil a na komoru slezskou o pomoc se obracel, kdyby toho potřeba kázala. Poněvadž r. 1558 ve Vratislavi byla zřízena komora slezská a při ní mince s mincmistrem, nařizuje se, že každý je povinen zlato i stříbro do mince prodávati, při čemž se kverkům některá polehčení povolují. Kverkové jsou povinni z vyšších i nižších kovů desátek odváděti; avšak dává se jim osvobození od placení polovice desátku z vyšších i nižších kovů ze starých hor na šest let a z nově založených hor na deset let. Pánu pozemkovému přiznávají se dle řádu Jachymovského čtyři kuksy, jež mu kverkové bezplatně mají těžiti, když jim za to dříví lacině přenechá. Kverkové mají svobodu stěhování a nemají na ně vrchnosti ukládati roboty atd. Jinak mají stavové ve Slezsku (die Staende in Schlesien), pokud se týče jich pozemků a hor, říditi se ve všech jiných věcech českým narovnáním o hory a kovy z roku 1575 a císař vyhrazuje si řád tento měniti neb i zrušiti. Soudím, že Wutke a také ostatní spisovatelé, kteří o řádu tom psali, nevystihli náležitě tendenci tohoto zákona, nevěnujíce zejména pozornosti otázce, jaká práva měli ve Slezsku majitelové pozemků, na nichž se dolovalo a do jaké míry řád slezský proti těmto vlastníkům půdy a pokud proti stavům se obrátil. Ve Slezsku zajisté na mnoze platilo Saské zrcadlo, které přiznávalo vlastníku pozemku právo, aby dával povolení cizím osobám, když na jeho pozemku chtějí kutati (srov. Sborník I. str. 143). V nejstarších horních řádech slezských Goldberkském a Levenberkském ze XIV. století ustanovuje se v souhlasu se Saským zrcadlem: »Von silbir unde von golt

[3]) Vytištěn je v Schmidtově, Sammlung der Berggesetze III. str. 336.

grabin. Aller schaz undir der erdin bigrabin, tiefer danne ein phlug get, horit dem vurstin zu. Silber muz ouch nimant brechen noch golt grabin uf eins andern mannes gute, ane des willen, des daz erbe ist; gibit her ime aber daz urloup, so mac her iz grabin, also daz dem vursten sin recht davon gebin«.[4])

V jiném z těchto řádů dává se vlastníku pozemku toliko přednější právo, aby mohl kutati na svém pozemku, když jiný požádal knížete za propůjčku, a kutéři povoluje se na cizém pozemku v tom případě kutati, když vlastník vyhrazeného sobě práva nebyl užil. Z naučení klášteru Lubusskému z Jihlavi daného (Sborník I. str. 152), jež kníže Slezský Boleslav r. 1268 potvrdil, plyne, že kníže na statcích klášterních osoboval si regál horní a že povoloval ve smyslu práva Jihlavského horníkům, aby na statcích těchto kutali i bez svolení vrchnosti, které za to vyhrazen podíl na výtěžku z hor. Možno v tom spatřovati doklad o pozvolné recepci českého horního práva i ve Slezku. Podobně asi knížata Slezští i jinde po knížetstvích zaváděli svobodu horní; kdežto majitelové pozemků ovšem hájili si právo dávati povolení ke kutání aneb vstupovati v propůjčku, již kutéř obdržel. A proti takovýmto nárokům majitelů pozemků zdá se, že slezský řád horní z r. 1577 je vydán na ochranu svobody horní, jak v Čechách byla uznávána a praktikována. Regálu horního knížat dotýká se řád ten dle všeho jen potud, že i jim ukládá za povinnost, aby na svých knížecích statcích, kde byli pozemkovými pány, uznávali svobodu horní, a ovšem nejasné znění jeho, kterého asi úmyslně bylo užito, mohlo sváděti úřady horní, aby šířili královský regál horní ve Slezsku i v jiných směrech na úkor knížat slezských. Podrobné pak stopování vývinu právního postavení pozemkových vlastníků čili vrchností ke knížatům a pánům stavovským ve věcech horního práva na jedné straně a ku horníkům na straně druhé ve Slezsku bude moci zajisté přivésti více světla do této sporné otázky.

Wutke ovšem vykládá věc tak, že řád z roku 1577 byl namířen toliko proti slezským pánům territoriálním a vidí důkaz v tom, že téhož roku 1577 opětně biskup Vratislavský a knížata Minsterberská byli vyzváni, aby předložili výsady stran hor v Zuckmantlu a Reichensteině, a má za to, že do roku 1740. na tomto stavu věcí nebylo více ničeho měněno.

Ku konci spisu zaměstnává se Wutke otázkou, zdali právním nástupcům dvou panství stavovských, jež povstala z Bytomska (Bytomi to a Karolatu), hrabatům Henckelům z Donnersmarku náleží práva ze stavovského regálu horního plynoucí, jak tvrdil Steinbeck, jenž práva ta všem stavovským pánům přiznával. Takovými pány byli ve Slezsku do roku 1697 čtyři, kteří společně měli na sněmě slezském jeden hlas po knížatech; a sice páni Sýcova (Wartenberku), Miliče, Blštiny a Trachenberka. Když Bytomsko bylo markrabímu krnovskému Janu Jiřímu konfiskováno, prodal je císař Ferdinand II. Lazarovi Henckelovi, uděliv jemu a potomkům jeho r. 1629 osvobození na hory a to způsobem, jenž vedl k mnohým sporům až do novějších časů. R. 1696 žádal hr. Henckel císaře Leopolda I., aby byl povýšen do stavu svobodných pánů, poněvadž předchůdcové jeho v Bytomsku byli knížaty a on sám je držitelem

[4]) Srov. Zivier, Geschichte des Bergregals str. 30, 258, 259 a 264.

hor. Stavovští páni proti žádosti jeho na sněmě remonstrovali, tvrdíce, že oddělené části knížetství jsou pouhými menšími panstvími, jež se spravují vrchním úřadem hejtmanským ve Slezsku a nikoli králem, a že hory v takovýchto panstvích náležejí císaři. Přes to císař 14. listopadu 1697 povýšil Bytomsko na svobodné panství, jež se napotom na dvě panství rozdělilo, takže ve Slezsku od té doby bylo šest svobodných panství na rozdíl od menších panství, jichž držitelové byli členy stavů v jednotlivých knížetstvích a stavovských panstvích (status minores) a neměli zastoupení na sněmě slezském.

Náhledy Wutkovy celkem sdílí Bruno Bellerode, který ve čtyřech sešitech příspěvků k právním dějinám Slezským (č. 10) hledí bohužel způsobem nadmíru rozvláčným objasniti vznik a právní poměry svobodného panství Blštinského (Pless) ve Slezsku, pojednávaje zvláště v posledních dvou sešitech o podivné historii přednějsích práv horních, jež hraběti Hochbergovi jakožto knížeti Blštinskému posud v území jeho státem zůstávají vyhrazena. Bellerode uveřejňuje v prvních dvou sešitech mnohé listiny, jež se panství toho týkají, a sice česky znějící listiny z doby Jagellonské v původním textu a s německým překladem, a na jich základě dokazuje, že páni Blštinští v dřívějších časech neměli žádného práva na regál horní a že česká listina krále Vladislava z roku 1478, na jejímž základě r. 1825 práva ta byla uznána, není žádným věrohodným dokladem.

V novější době uveřejnil dr Teige v Archivu Českém XVIII. str. 20—29 listiny z doby Jagellonské, jež se tohoto panství Blštinského týkají, mezi nimiž se nacházejí některé posud neznámé zápisy, jež pro spornou otázku nejsou bez důležitosti.

Panství Blštinské bylo částí knížetství Ratiborského, jež r. 1327 zdědil Přemyslovec Mikuláš II., kníže Opavský. Při dělení území, které v rodě tohoto knížete nastalo, konečně pak prapravnuk jeho kníže Václav r. 1464 obdržel knížetství Rybnické s Blštinou a Žáry a v bojích mezi králi Vladislavem a Matyášem upadl 1474 v zajetí Jindřicha knížete Minsterberského, jenž jej dal uvězniti na hradě Kladském, kdež kníže Václav 1. června 1478 zemřel. Když bylo ve Vratislavi 8. prosince 1474 uzavřeno příměří mezi oběma králi, mocí kterého Matyáš se stal ve větší části Slezska pánem, tu 16. prosince 1474 vymohl si na něm bratr knížete Minsterberského Hynek z Kunstátu list, kterým mu král zastavoval ve 20.000 zl. uh. »zámek Blštinu s městem i se všemi a všelijakými k tomu od starodávna příslušenstvími a plným panstvím«. Odůvodňoval zástavu tuto král tím, že prý zámek Blštinu »s náklady znamenitými a velkými na knězi Václavovi mečem dobyl, jakožto na zprotivilém a nepříteli svém«. Hynek brzy na to 28. června 1475 směnil Blštinu za zámek a město Kolín s bratrem Viktorinem, kteroužto směnu mezi nimi sprostředkoval starší jich bratr Jindřich kníže Minstrberský, jenž sporů mezi králi hleděl užíti k rozmnožení moci svého rodu ve Slezsku a proto za přívržence obou králů se vydával. Kníže Jindřich také 26. ledna 1477 vyžádal si na králi Vladislavovi list, v kterém mu král povolil, aby se smluvil o knížetství Rybnicské s vězněm svým knížetem Václavem, jenž prý od něho kr. Vladislava »všetečně a svévolně odstúpil a k nepřieteli koruny České, k králi Uherskému, přistúpil«, skrze kteréž jeho provinění knížetství jeho na krále Českého spra-

vedlivě prý přišlo. Tehdy ještě se nevědělo, který z obou králů zůstane ve Slezsku pánem a kníže Jindřich hleděl se proto pojistiti na obě strany. I po úmluvě 28. března 1478 v Brně mezi posly obou králů učiněné, dle které země přivtělené měly zůstati zastaveny králi Matyášovi, doufalo se obecně, že země ty se ihned ze zástavy vyplatí a pod panství Vladislavovo opět přijdou.[5]) Proto kníže Jindřich vymohl si po smrti knížete Václava na králi Vladislavovi dne 23. června 1478 druhý majestát, kterým král jemu a jeho dědicům dal »všecko právo naše, kteréžto na nás jakožto krále Českého a knieže Slezské připadlo spravedlivě vedle práv manských po smrti někdy osvieceného Václava, kniežete Opavského a Ratiborského, k kniežetství, jmenovitě Blštině tvrzi a městu, Žáróm tvrzi a městečku Rybníkóm se všemi zemany, many, měšťany, rychtáři a lidmi svobodnými a sedlskými — i se všemi a všelikterakými vrchními i dolniemi právy, s panstvím a knížetstvím a se všemi a všelikými důchody a příslušnostmi na zemi a pod zemí, však proto bez újmy a umenšenie práv, nápaduov a služeb, kteréž nám a koruně naší České s toho příslušejí vysazenie starodávnieho«, (Archiv Český XVIII str. 25).

Bellerode má za to, že majestát ten má význam toliko platonický, poněvadž pánem ve Slezsku byl kr. Matyáš, jenž platnost darování tohoto neuznával. Listina sama prý nenabyla platnosti aneb stala se bezpředmětnou. Avšak mínění toto není zajisté správné. Slezsko dostalo se právně do zástavy kr. Matyáši smlouvou Budínskou ze dne 30. září 1478, dle které král Vladislav zůstal zástavním dlužníkem a tedy vlastníkem Slezska, kdežto kr. Matyáš vyhradil si právo držeti Slezsko jako zástavní věřitel až do své smrti, po které teprve země přivtělené mohly býti po případě od koruny Uherské vyplaceny. Král Vladislav tedy zůstal uznaným eventuálním pánem Slezska a souhlas jeho ku změnám v držebnostech knížat slezských musil míti platnost aspoň pro případ, až Slezsko opět spadne na korunu Českou. Že se tak tomu tehdy rozumělo, na to jsou některé doklady z nejbližší na to doby. Kníže Jindřich postoupil 14. července 1478 — tedy ještě před smlouvou Budínskou — všecko své právo k zámkům Blštině a Rybníku a »ke kniežetstvím, zbožím a panstvím k nadepsaným zámkům příslušejícím« bratru svému Viktorinovi, knížeti Opavskému, který také od kr. Matyáše měl list na Blštinu z r. 1474, a týž za života tohoto krále v souhlasu s bratrem svým Jindřichem prodal zboží Blštinské knížeti Těšínskému Kazimírovi. Král Vladislav v listu ze dne 23. února 1498, jehož úřední přepis se zachoval v registraturní knize kr. Vladislava z r. 1498—1502 v státním archivu Vídeňském (Archiv Český XVIII str. 21), což posud nebylo známo, tento prodej (převedenie a přenešenie práva a spravedlnosti svrchu psaného zbožie Blštinského) potvrdil, dovolávaje se listu, který od něho má kníže Jindřich (patrně ze dne 23. června 1478) a uznávaje, že kníže Kazimír »k témuž zboží Blštinskému s jeho příslušenstvím od téhož Jindřicha řádně přišel«.

Kníže Kazimír kromě toho opatřil sobě 28. srpna 1500 ještě další list od krále, kterým mu všechno právo na témž panství Blštinském postoupil,

---

[5]) Palacký, Děj. n. Českého. V. 1. str. 157.

to panství z práva manského a z léna vysvobozuje a »v pravé, věrné a zpupné dědictví uvozuje« (Archiv Český XVIII str. 26). V listu tom děje se pak o tom zmínka, že kníže Viktorin to panstvi k své ruce přivedl a Kazimírovi také postoupil, což souhlasí s pravdou a neodporuje předešlým listům. Následkem toho nezdá se nám býti pochybno, že i potvrzený takto list krále Vladislava ze dne 23. června 1478 zůstal základem práva, které měli kníže Těšínský a jeho právní nástupcové k panství Blštinskému, a že průvodní jeho moc nelze bráti v pochybnost, jak Bellerode činí.

Spisovatel ten neuznávaje listiny z roku 1478 popírá, že by kníže Těšínský a jeho nástupcové byli v panství Blštinském všechna práva knížecí vykonávali a zejména regál horní. Některá z těchto práv, jako moc soudní, policejní a správní mohla býti na ně přenesena; avšak tím vrchnost nestávala se zeměpánem atd.

Z dalších osudů panství Blštinského sluší uvésti, že r. 1517 prodal kníže Kazimír »vlastní a svobodné dědičné zbožie, kniežestvie a panstvie, totižto zámek a město Blštinu« k zpupnému vlastnictví Alexiovi Tuřímu z Betlehemfeldu, bratru biskupa Olomúckého Stanislava, a že král Ludvík potvrdil roku 1519 tento převod Blštiny »s plným panstvím, s právy knížecími a se všemi důchody a příslušnostmi nad a pod zemí«.[6]) Z Alexeje přešlo panství Blštinské r. 1525 na jeho bratra Hanuše, který r. 1548 prodal je biskupovi Vratislavskému Baltazaru z Promnic, jenž si opatřil od krále Ferdinanda I. potvrzení ze dne 5. února 1549. V majestátu tom dává se Blština biskupu v léno s knížecími právy, zejména pokud se soudův a práv týče, i s důchody nad a pod zemí; povoluje se mu, aby mohl zříditi řád posloupnosti, by v rodě jeho mohlo panství zůstati jako dědičné manství. Zároveň povyšují se Promnicové do stavu svobodných pánů, kteří mají míti na sněmích hlas a místo, avšak vše děje se s výhradou regálií královských. Biskup zřídil řád posloupnosti r. 1561 a dědicové jeho nastupovali do majorátu Blštinského, opatřujíce si při každé změně stvrzovací manské listy od králů Českých, a po roce 1742 také od králů Pruských stejného znění, jak byl takový list udělil Ferdinand I. Poslední takové potvrzení v době habsburské obdržel od císaře Karla VI. r. 1715 hr. Erdman z Promnic a když Slezsko přešlo do rukou Pruského krále jakožto »souveraina a nejvyššího knížete ve Slezsku«, tu král Fridrich II. uděliv 1746 synu předešlého držitele hr. Janu Erdmanovi léno na Blštinu v obvyklé formě, potom roku 1748. proměnil ji na svobodné zpupné panství, poněvadž prý ex incuria byla lénem učiněna. Tímto Janem Erdmanem vymřel r, 1765 rod Promnicův a Blština přešla odkazem na knížete Fridricha z Anhalt-Köthenu, jenž 1767 opatřiv si stvrzovací list po starém spůsobu, zřídil se svolením krále Fridricha II r. 1782. rodinný fideikomis, jenž r. 1825 kabinetním rozkazem krále Fridricha Viléma III. obdržel název knížetství Blštinského. Po vymření pak knížat Anhaltských po meči přešlo roku 1846 panství na nynější držitele hrabata z Hochberku a Fürstenšteinu, kterým roku 1848 přiznán též název knížat Blštinských.

---

[6]) Bellerode u. m. II. str. 82, 92 a 101; též Archiv Český XVIII str. 27 a 29.

Panství Blštinské má rozlohu 12·1 čtverečních mil a bylo r. 1824 celé za výsadné kutací pole prohlášeno, neboť kníže nepotřebuje žádati za propůjčku a může každého z těžení vylučovati, takže vlastně bez propůjčky má 311 kutacích polí. Zůstává pak posud spornou otázkou, zdali mu stavovský regál horní v Blštinsku přináleží na základě starého titulu právního, takže by i jeho nástupcům příslušel, anebo zdali jde tu pouze o akt milosti královské z r. 1824, jenž toliko dědicům nynějšího držitele panství může svědčiti a jež po jich vymření vezme za své. Otázkou tou zabývaly se úřady a soudy pruské a k ní přihlíží Bellerode ve svém spisu, vykládaje celkem souhlasně s Wutkem své náhledy, že páni stavovští vůbec neměli regálu horního a že tedy v Blštině kníže teprve od r. 1824 užívá regálu toho pouze z milosti královské. Při tom v řadě exkursů pojednává B. o právech knížecích, o vzniku stavovských i jiných menších panství, o tom, že »příslušenství nad a pod zemí« neobsahovalo právo k horninám; avšak činí tak bez valného užitku pro právní dějiny slezské a také pro otázku vývinu regálu horního.

Z akt, jež uveřejňuje v posledních dvou svazcích svých příspěvků, vysvítá, kterak pán Blštinský dovolával se zejména po vydání slezského řádu horního z r. 1769 toho, že podle manských listů mu horní regál přísluší a že tedy neprávem komora Slezská od něho žádá desátek z kamenného uhlí, jež už r. 1753 za regální bylo ve Slezsku prohlášeno. Když podobné nároky činili i ostatní páni stavovští, bylo jim a vůbec všem vrchnostem povoleno králem výnosy z r. 1769 a 1784 tak zv. jus excludendi alios t. j. právo, že mají na vůli vstupovati v propůjčku třetí osobě udělenou po zaplacení nákladu s kutáním spojeného a s povinností vlastním nákladem dále kutati. S ostatními nároky odkázán kníže Anhalt-Köthenský na cestu práva. První instance uznala, že horní řád z r. 1769 chtěl toliko revidovati, nikoli zrušiti starší horní řády a že tedy pro hory stavovské ve Slezsku platí posud české narovnání o hory a kovy z r. 1575, podle kterého stavovský pán je osvobozen od placení desátku z hor. Knížetství a svobodná panství byla prý svobodnými státy, jež se stala feuda oblata a pro něž tedy platí právní praesumce, že jich držitelům náležel i náleží regál horní. Dozoru vrchního úřadu horního ovšem hory stavovské prý podléhají, neboť jde o věc obecného dobra. Druhé dvě ale instance r. 1786 a 1787 zrušily tento rozsudek, dovozujíce, že novým řádem z r. 1769 jsou starší řády český z r. 1575 a slezský z r. 1577 zrušeny, neboť revidování jich znamenalo spojiti je s jinými v jedno za účelem jich zrušení, a že stavům slezským vůbec a knížeti Blštinskému zvláště nepřináleží osvobození od placení desátku z nižších kovů. Kníže tedy chtěje kutati na svém panství byl povinen žádati za propůjčku jako kdo jiný a za vyměření pole pro dolování, měl platiti předepsané dávky, podrobiti se státnímu dozoru, skládati účty o těžení, vyhověti rozkazům horního úřadu o rozsahu těžení, jakož i předpisům, v jakých cenách a dle jakých měr má prodávati výrobky horní. Proti cizím kutéřům ovšem mohl užíti vylučovacího práva. Když pak byl vyzván horním úřadem, aby žádal za propůjčku na uhelné doly v Kostuchně, obrátil se kníže na krále Fridricha Viléma se stížností na soudy a kabinetním listem ze dne 14. dubna 1787 obdržel pro sebe

a své potomky ze zvláštní milosti ještě osvobození od placení desátku a jiných platů z kamenného uhlí s tím doložením, že musí se jinak podrobiti ustanovením horního řádu ohledně vrchní policie horní, brání propůjček a měření polí, a že nesmí kutání jiným zamezovati a těžení na panství snad zakázati.

Poněvadž pak horní řád z r. 1769 v kap. I. § 3 vůbec vrchnostem jus excludendi alios přiznával a v panství Blštinském rytíři v Myslovicích, Stupně a Mokravě mocí tohoto práva obdrželi propůjčky na těžení uhlí na svých statcích, rozhodnuto bylo v reskriptu z r. 1822, že Blštinští vasalové mají právo na spolutěžení z polovice a kdyby kníže chtěl užívati na statcích rytířských téhož práva, jako na svých pozemcích fideikomisních, že musí cestou soudní své právo proti vasalům provésti. Kníže na to žádal, aby mu byly všechny kutací listy a propůjčky předkládány, by mohl užiti vylučovacího práva a úřad horní nařídil zvláštní komisi, aby upravila práva horní na panství Blštinském, postaviv v její čelo vrchního radu horního Emila Steinbecka, známého nám historika práva horního Při komisi této udála prý se dle Bellerodeho »bureaukratická historie zákulisní, jež nemá sobě rovna« a jejímž režiserem byl prý Steinbeck, přednosta vrchního úřadu horního v Břehu.

Jsa na komisi vyslán nalezl v archivu Blštinském svrchu připomenutou českou listinu krále Vladislava ze dne 23. června 1478 (Archiv Český XVIII., str. 25) a nabyv z ní přesvědčení, že pánům Blštinským náleží regál horní a že soudové pruští druhdy nesprávné rozsudky v té věci vynesly, užil této příležitosti, aby knížeti Jindřichu z Anhalt-Köthenu zjednal možnost znovu hájiti své právo regální. K jeho radě podal kníže žádost novými doklady a výklady opatřenou, aby byl osvobozen od povinnosti žádati za listy kutací a za propůjčky, a aby mu každá cizí žádost za propůjčku byla sdělena, by mohl užiti svého práva vylučovacího. Steinbeck sepisuje s knížetem protokoly ujal se ve zprávách výsadného jeho práva a doporučoval vrchním úřadům horním narovnání s ním, poněvadž by záležitost před soudy asi pro stát špatně dopadla, kdyby o ní znovu se mělo jednati. Skutečně vyjednán s knížetem tak zv. revers ze dne 26 března 1824, který byl potvrzen královským listem kabinetním ze dne 2. května 1824 a v němž ustanoveno, že pánové Blštinští mohou na svých, jakož i na cizích, v panství jich ležících a právu soukromé vrchnosti nepodléhajících pozemcích kutati svobodně bez opatřování si kutacích listův a propůjček, ano že horní úřad vůbec se vzdává práva udělovati listy kutací a propůjčky cizím osobám na území stavovském, takže každému žadateli bude vraceti žádost s doložením, že jde o pole už zadané a nikoli o svobodné královské pole. Tím ovšem celé panství za jediné kutací pole stavovské je prohlášeno a svoboda horní v něm zrušena. Vyňato bylo z tohoto bezpodmínečně vylučovacího práva toliko šest rytířských statků ve výměře dvou čtverečních mil. Kromě toho vzdal se úřad horní výslovně dozoru a vlivu na řízení hor, spokojil se s předkládáním toliko výtahů z účtů, jež nepodléhají revisi, a ponechal si právo obrátiti se na knížete se žádostí za odpomoc, kdyby na správu horní byly podány stížnosti. Poněvadž pak držitelové i jiných stavovských panství uznání stavovského regálu horního

ve stejném rozsahu se domáhají, klade Bellerode v souhlasu s Wutkem na to důraz, že tu jde toliko o přiznání zvláštního práva v cestě milosti, kterého páni Blštinští do r. 1824 prý neměli a jež ostatním pánům stavovským nepřísluší.

Naproti tomu hájí opáčný náhled dr. *Zivier* ve dvou spisech (č 8 a 9 o dějinách regálu horního ve Slezsku, snaže se názory Steinbeckovy novými doklady a vývody obhájiti a referent má za to, že se mu to v mnohém ohledu podařilo. Zivier ovšem ve své horlivosti zabíhá leckde příliš daleko. Tak upírá spisu Wutkovu všechnu cenu vědecké práce, poněvadž prý mu »nejde o theorii, ale spíše o praktické upotřebení theorie na některé slezské obvody, jichž držitelům má býti upírán regál horní, jenž jim náleží aneb na nějž činí nárok«. Takový odsudek mohli by tuším zase i odpůrcové jeho náhledů pronésti a to stejným právem i neprávem.

Dle Ziviera v Slezsku jako v Polsku právo ke kovům nebylo původně odděleno od pozemkového vlastnictví. Solné doly byly majetkem královským a nebyly přístupny soukromému těžení. Teprve biskupům přiznáván byl regál horní, jehož také ve slezských knížetstvích knížata záhy užívali, uznávajíce svobodu horní toliko na knížecích a obecních pozemcích a vrchnostem přiznávajíce ke kutání přednější právo před nálezcem a kutéřem. Takovým spůsobem ve Slezsku ode dávna vlastnictví kovů náleželo knížeti; kverkům příslušelo toliko právo užívací spojené s odváděním velkých dávek a vrchnostem náleželo právo vylučovati jiné z kutání na jich pozemcích. V tomto slezském jus excludendi alios chce pak Zivier spatřovati vliv slovanského zřízení horního, jež původně ve Slezsku platilo. Polskoslezská práva knížecí byla prý mnohem rozsáhlejší, nežli jura regalia císařů Římskoněmeckých a nebylo Piastovcům proto třeba učiti se teprve od Štaufovců, co je regál horní. V tvrzení tom je patrně vnitřní odpor. Kladlo-li slovanské zřízení horní důraz na právo pozemkového vlastnictví, pak regál horní se všemi důsledky nalezal se v odporu s tímto právem a obmezení vlastnictví pozemkového na jeho prospěch může se vysvětliti toliko vnitřními příčinami politickými a hospodářskými, na př. sílením moci zeměpanské ve spojení s vlivem z ciziny. Zivier na jiném místě tomuto mínění dosti hoví, když polemisuje s polským historikem Labęckim, který z některých hornických slov (kuřavka, zdechovati, župa, kutati, kukusy) soudí, že Němci naučili se hornictví od Slovanů. Naopak Zivier je toho náhledu, že Římané přiučili se hornictví od Feničanů a sami zase učili dolovati Němce, kteří pak dále rozšířili dolování mezi Slovany, ačli jich v tom Římané nepředešli. Zajisté intensivní dolování (nikoli toliko těžení na povrchu země, které Slované zajisté dávno znali) mohlo vlivem cizích kolonistův i ve Slezsku býti zavedeno; avšak to mohlo se státi jedině s použitím zásady regálu horního na úkor vlastnictví pozemkového. A opět jinde praví Z., že dle polského práva hlavě státu t. j. knížeti příslušelo neobmezené vlastnictví pokladů pod zemí a že regál horní byl prostě z Němec ve Slezsku naočkován. Nejsa povinen propustiti svobodu horní, seznámil se kníže s jejími výhodami teprve prý asi prostřednictvím německých horníkův a tak vlastně i Z. vznik regálu horního cizímu vlivu připisuje. Ve XII. století pak — pokračuje Z. — držba šlechty se množila donacemi knížat,

kteří i nad statky šlechtickými jura ducalia podržovali a »poněvadž ke knížecím právům patřily všechny regálie německé říše, nalezal se mezi nimi také regal horní«. Na doklad, že kníže mohl práva knížecí s územím propůjčiti i Nepiastovci a že nabyvatel území měl horní regál jako předchůdce jeho, uvádí Z. známou událost, že r. 1290 kníže Vratislavský Jindřich IV. postoupil biskupu Vratislavskému jus ducale v jeho državách, z nichž povstalo knížetství Nisské a Otmachovské.

Na tomto právním stavu se dle Z. za panství českého ničeho nezměnilo. Knížata přijímali svá práva v léno od králů Českých; avšak na držení regálu horního nemělo to vlivu. Čl. IX. zlaté bully z r. 1356 nemohl prý se týkati Slezska, jež k německé říši nikdo nenáleželo; na nejvýše článek ten mohl míti nějaký význam, pokud Karel IV. chtěl hájiti regál královský i ve Slezsku proti možným nárokům německých králů. Ani fiskalisté XVI. století nedovolávali se zlaté bully, až teprve dr. Wutke. Když knížetství spadla na korunu, vykonával v nich král regál horní jako kníže, nikoli na základě zlaté bully. Mínění to zajisté je upřílišněno, neboť zlatá bulla uznává regální práva krále Českého výslovně také v zemích přivtělených. V XV. století dosáhli knížata největší samostatnosti a ani Matyáš Uherský ani Jagellonci nebrali jich horní regál v pochybnost. Někteří z knížat poskytovali části svých území s právy knížecími i s regálem horním, vydávali řády horní atd. a vůbec regál horní neobmezeně vykonávali, dávajíce si jej příležitostně od králů potvrzovati. Mohl tedy regál horní buď specielně býti nabyt aneb obecně s právy knížecími na jiného býti převeden, jako r. 1474 při Blštině se bylo stalo. Následkem toho stavovští pánové rovnajíce se knížatům a zvouce se také pány knížetství měli prý bezpodmínečně regál horní. I menším panstvím přímo pod korunou stojícím, jichž držitelé neměli na sněmích účastenství, (tak zv. status minores) se druhdy regál horní uděloval a v územích slezských knížeti neb pánu patřil regál horní na jeho pozemcích a na statcích jemu poddaných kostelů, klášterů, rytířů, šoltysů atd. potud, pokud zejména rytířům nebyl postoupen.

V době habsburské i nad Slezskem hájena důrazně práva královská; ale pro nedostatečnou správu a exekutivu nemohla koruna mnohé požadavky své proti stavům prosaditi. Ferdinand I. a nástupcové jeho začali vyhrazovati si práva regální, když na ně knížetství spadla a oni je dále udělovali; avšak knížatům a stavovským pánům držení regálu horního prý nepopírali.

Theoreticky hájili sice, že toliko jim jakožto králům náleží regál t. j. královské právo horní v celém Slezsku a že knížata mohou je vykonávati jenom následkem udělených privilegií, a proto žádal Ferdinand I. ku konci panování svého na nich, aby mu předložili privilegia, kterými by horní svá práva prokázali; ale knížata tomu nevyhověli a snaha po rozšíření královského regálu horního z knížetství immediátních na území mediátní prý »skončila fiaskem«. Králové nemohli požadavek svůj právně odůvodniti a stavové se mu nepodrobili, užívajíce i nadále regálu horního, vydávajíce řády horní atd. Pakli radové markrabí braniborského ohledně Bytomska dovozovali, že dle římského práva regál horní vztahuje se toliko na zlato a

stříbro a nikoli na nižší kovy, tedy z toho nesmí se dovozovati, že to bylo obecné mínění knížat, kteří naopak stále tvrdili, že drží regál horní vlastním právem ode dávna bez námitky králů Českých.

Za císaře Maximiliana II. kverkové žádali za úpravu svobody horní a to v knížetstvích immediátních. Proto řád horní z r. 1577 vztahuje se toliko na tato knížetství, jež přímo pod korunou stála, jakými tehdy byla: Vratislavsko, Svídnicko, Javorsko, Opolsko a Ratiborsko. Řád nezmiňuje se o horním regálu knížat a v pánech pozemkových nelze spatřovati stavy. Jako knížata vydávali řády pro své hory, tak i císař pro své kverky v Slezsku vydal prý tento horní řád. Nově ustanovený perkmistr neměl žádné působnosti na stavovských horách, nýbrž toliko na horách podléhajících královskému regálu hornímu. Z mediátních knížetství neodváděno také stříbro do mince, nýbrž toliko ze Svídnicka a Opolska. Konečně zanechává-li řád z r. 1577 stavy při narovnání českém z r. 1575, tedy tím myslí toliko na stavy v immediátních knížetstvích a nikoli na knížata a svobodné pány. Vůbec pak bez sněmu nemohl prý král takovýto obecně platný zákon vydati, a praxe prý také ukazuje, že nebylo úmyslem císaře vydati řád pro celé Slezsko. Všechno toto tvrzení ovšem je více nežli pochybné.

Ve válce třicetileté, během které koruna nabyla mnoho nových práv k územím slezským, hornictví zašlo a koruna neměla zájmu klásti na královský regál horní zvláštní důraz. Po válce komora slezská sama považovala stavy za privilegované regálem horním a zrazovala od všelikého zasahování do jich práva. Knížata také napořáde vydávali řády horní a vykonávali ve svých územích na horách táž práva, jako král na svých. Ovšem následkem nápadů území na korunu a vyhrazování regálu při postupování území tenčila se část Slezska, která královskému regálu nebyla a stavovskému regálu byla podrobena. A při tom zůstalo za pruského panství. Stát pruský nemá prý příčiny zasahovati do starých práv knížat, neboť své právní nároky na Slezsko opírá o práva slezským knížetem zpečetěná, a také proto až do nové doby uznává nároky slezských pánů na regál horní, pokud je mohou prokázati.

Konečně otázkou regálu horního ve Slezsku zaměstnával se přední právní historik slezský dr. *Felix Rachfahl.* Už v důkladném spise o organisaci jednotné státní správy Slezska před válkou třicetiletou [7]) přidržel se mínění Schmollerova, [8]) že horní regál ve Slezsku patřil původně knížatům, kteří měli právo na vlastnictví kovův a přenechávali užívání ložisk kverkům. Teprve Ferdinand I. prohlašoval hory ve Slezsku za »kuniglich regali« a přiznával knížatům právo k horám pouze potud, pokud mohli je privilegiemi prokázati. I doložil R. už tehdy, že nedá se dokázati, že by se Ferdinandovi neb jeho nástupcům bylo podařilo přivésti regál královský na knížecích horách k platnosti. V dalších dvou pojednáních (č. 13) z r. 1900, a před tím r. 1898 ve Forschungen X. str. 55) věnoval pozornost novější literatuře o tomto

---

[7]) Die Organisation der Gesammtstaatsverwaltung Schlesiens vor dem dreissigjährigen Kriege (V Lipsku 1894) str. 270 a 360 násl.

[8]) G. Schmoller, Die geschichtliche Entwicklung der Unternehmung v Jahrb. für Gesetzgebung XV., 3 (1891) str. 35 násl.

předmětu a přidržel se celkem prvotného svého názoru, ačkoli jinak hleděl mezi protichůdnými náhledy Wutkovými a Zivierovými prostředkovati. Lituje při tom, že »sporná otázka má aktuelní význam pro praxi a že její řešení nezůstává bez vlivu na osud nároků právních, jež se buď už činí aneb s kterými každého okamžiku může býti vystupováno, kdyby byla naděje na příznivý výsledek«. Patrně pruští soudcové čtou vědecká díla, ano i historicko-právnická pojednání, což se o mnohých jiných soudcích, jak zkušenosti ukázaly, nedá tvrditi.

Rachfahl přičítá za zásluhu Wutkemu, že přesvědčivě ukázal, kterak došlo-li na prodej statku knížetem cum jure ducali a byl-li nabyvatelem pán pozemkový, jenž knížeti zůstal poddán, v udělených mu právech knížecích nebyl regál horní obsažen a že měl-li se předce takový pán dostati v držení regálu, musil obdržeti zvláštní na to propůjčení. Naproti tomu souhlasí se Zivierem, že regál horní přecházel ipso jure na nabyvatele, když mu knížetem postoupena byla část území, nad kterou nabyl práva zeměpanská a netoliko vrchnostenská, třebas v listině nebylo výslovně vysloveno, že mu regál horní přísluší. Takovým způsobem byl zejména držitelům stavovských panství postoupen také regál horní buď s knížecími právy neb ipso jure.

Bellerodemu dle jeho mínění nepovedl se důkaz, že by Blština bývala pouze pozemkovým panstvím neboli komplexem statkův a nikoli territoriem s mocí zeměpanskou. Dokázal prý sice, že listina z r. 1478 nemá platnosti (prokázali jsme tušíme opak toho), ale to nerozhoduje. Panství Blštinské bylo uzavřeno, v něm byli šlechtičtí poddaní, kteří měli vlastní manský soud, pán ukládal na ně daně, vybíral cla, mejta atd., a byl tedy zeměpánem, k jehožto právům náležel i regál horní.

Náhledy nerozcházejí se v tom, že v době Lucemburské knížata podržovali regál a že zlatá bulla neměla žádného vlivu na státoprávní vývin Slezska. Ale o dalším vývinu v době habsburské je spor. Proces mediatisace Slezských knížat na prospěch vrchní moci koruny České zajisté pokračoval. Hlavami knížetství stali se králové Čeští, na jichž místo vstoupili králové Pruští; a knížata proměnili se z vasalů s neobmezenou mocí vládní v poddané s privilegovaným postavením. Nabýval platnosti nový názor, že knížecí práva jsou odvozená od krále a že musí býti potvrzena privilegiemi. Knížata sami z důvodů prospěšnosti dávali si knížecí práva potvrzovati, neboť potvrzení to nebylo sice nutno, ale užitečno. Koruna také uznávala při těchto konfirmacích, že knížatům náleží výsostná práva od koruny odvozená a teprve v dalším postupu stavěla se na stanovisko, že potvrzení práv je nutno a že ztrácí právo, kdo na ně nemá potvrzení. Do Ferdinanda I. platila vůbec zásada, že knížatům náleží regálie jakožto výsady korunou udělené neb uznané; od Ferdinanda I. počínaje, zvláště po válce Šmalkaldské, docházela prý ale uznání zásada, že knížatům náleží toliko tehdy regálie, když je mohou privilegiemi prokázati. Přes tuto změnu názorů zůstávalo vše celkem při starém. Nárok na regalie přiznával se knížatům, i když nebyli Piastovci, a také stavovským pánům, kteří od knížat lišili se toliko menším podílem na vyvinující se společné ústavě Slezska. V tom všem Rachfahl neodchyluje se podstatně od mínění Zivierova. Rozchází se však v posuzování horního řádu z r. 1577 a dalšího

vyvinu. Řád ten byl dle jeho náhledu vydán pro celé Slezsko; avšak nabyl nepopíratelnou platnost toliko na horách, kde platil královský regál horní, a to bylo také v těch mediátních knížetstvích a panstvích, kde državitelové neměli výsad a kde tedy platil královský regál horní. V XVII. století přestali knížata a stavovští páni držeti regál horní ipso jure, a drželi jej toliko mocí privilegií. Kde jich neměli, byl pánem horního regálu král, jak také sněm slezský r. 1696 výslovně uznal. Vyvrací pak názor Zivierův, že při tom šlo o násilnosti a neoprávněné usurpace králů, k nimž vedla neznalost historického vývoje. Obecné právní přesvědčení spůsobilo tento vývoj. Nejenom zákonem, nýbrž i obyčejem vzniká nové právo. Za Ferdinanda I. nová státoprávní doktrina, že král je majitelem hor, přišla theoreticky k platnosti a pak i prakticky nabývala půdy. Bylo by prý naivním popírati, že proměna regalií knížat v privilegia neměla žádného dosahu. Poněvadž pak králové Pruští jsou nástupci králů Českých a nikoli knížat Slezských a historicky regál horní přešel na krále a toliko výjimečně zůstával knížatům, proto dnes jenom těm právním nástupcům starých slezských knížat může se přiznati nárok na práva z regálu horního plynoucí, kteří se mohou vykázati privilegiemi od králův Českých neb Pruských Ostatně i dnes nový zákon může soukromému regálu hornímu učiniti konec.

Tak daleko dospěla diskuse o vývoji regálu horního ve Slezsku a o platnosti stavovského regálu podnes. Zajisté přispěla platně k objasnění mnohých temných stránek dějin horního a také ústavního práva slezského. Dějiny horního práva ve Slezsku ovšem budou se museti teprve napsati a zajisté publikace pramenů, na nichž ve Slezsku se stále pilně pracuje, nemálo usnadní tuto práci.

Literatura.

Právo římské.

Sigmund Schlossmann: *Die Lehre von der Stellvertretung insbesondere bei obligatorischen Verträgen.* I. Kritik der herrschenden Lehren. Leipzig 1900, str. XIV., 382.

Schl. vyslovuje se proti dosavadním naukám o zastoupení, jež odchylujíce se sice od sebe v jednotlivých otázkách v celku shodují se v tom, že podstatu zastoupení tvoří právní jednání předsevzaté jménem jiného, jež následkem plné moci nebo pozdějšího schválení má přímé a výhradné účinky pro osobu zastoupenou. Schl. vytýká panující theorii (§ 1—4) neurčitost a pochybenou methodu, ježto vzhledem k zjevům nejčastěji v životě se vyskytujícím určila aprioristicky pojem, jenž nehodí se však pro všecky případy do oboru toho náležející. Dle Schl. jest zástupcem každý, kdo buď mocí svého postavení, nebo na základě smlouvy, posledního pořízení, úředního rozkazu, z vlastního rozhodnutí, nebo následkem jiných positivním právem ustanovených okolností jest činým v záležitostech jiného ve vztahu k třetí osobě na jeho účet a škodu. Pojmovou známkou zastoupení jest tedy dle Schl. obstarávání práce ať čistě mechanické ať vyšší za jiného, na jejímž hospodářském výsledku nemá jednající zájmu. Nutným důsledkem tohoto ná-

zoru jest značné rozšíření kruhu osob, jež jsou zástupci ve smyslu Schlossmannově, neboť i poslové, telegrafní úřad, tlumočníci, makléři, notáři a jiné osoby koncipující listinu o smlouvě, ano i mundanti dle diktátu píšící jsou činni v záležitostech jiného, nemajíce na hospodářském výsledku své práce zájmu, i slušelo by je tedy za zástupce pokládati. Jak patrno, přikládá Schl. slovu »zastoupení« význam, jehož nemá ani v obyčejné ani v právnické mluvě, což ostatně Schl. sám připouští pravě (§ 5 str. 53 a 54), že označení to jest pro obor, o nějž se jedná, úzkým; jinými slovy: definice Schlossmannova nehodí se dle jeho vlastního doznání pro zastoupení, nýbrž pro jiný pojem, pro který bude třeba teprve příhodné pojmenování nalézti. Tu však naskytá se otázka, žádá-li toho skutečně prospěch vědy právní, abychom vzdali se dosud obvyklého pojmu zastoupení a nahradili jej pojmem širším ve smyslu Schlossmannově? O výhodě změny takové sluší vážně pochybovati. Uvažme jen, jakou praktickou cenu měla by pro právní vědu instituce, jež zahrnovala by celou řadu různorodých případů, z nichž pro každý by platila jiná ustanovení právní (§ 7), a jichž společnou by byla pouze stránka hospodářská, totiž práce v záležitostech cizích? Výtka neurčitosti, kterou Schl. činí nauce panující, jest zde vzhledem k obsáhlosti a rozmanitosti tohoto nového pojmu daleko více odůvodněna, čehož zřejmým důkazem jest již i ta okolnost, že Schl. sám za nutné uznal ve zvláštní stati (§ 6) obšírně odůvodňovati, že převzetí dodávky in bianco, smlouva ve prospěch třetího, ano i samo rukojemství není zastoupením ve smyslu jeho nauky. A nejinak se to má i s druhou výtkou týkající se methody. Klamným jest, tvrdí-li Schl., že vyšetřiv jednotlivé případy dospěl induktivní cestou k svému pojmu, neboť nauka jeho jest v příkrém odporu s historickým vývojem této instituce, jsouc vybudována na aprioristickém dogmatu, dle něhož pojmovou známku zastoupení tvoří práce na účet jiného. Podstatně rozdílnou cestou, a sice v pravdě induktivní, dospěla právní věda k pojmu zastoupení nyní všeobecně uznávanému, vytvořivši jej teprve v době, kdy přímé účinky právních jednání pro jiného byly zásadně uznány, a kdy jevily se žádoucím, aby pro jednotlivé případy, v nichž to bylo připuštěno, byl vzhledem k jich stejným právním účinkům též jediný vyšší pojem zaveden. Není tedy ani po té stránce výtka, kterou Schl. panující nauce činí, odůvodněna.

V další stati (§ 7—9) podrobuje Schl. úvaze obvyklé rozeznávání mezi zastoupením přímým a nepřímým, o němž soudí, že spočívá na omylu, ježto vyskytují se i prostřední stupně (ku př. institor a magister navis římského práva, pojištění na cizí účet a j. dnešního práva), jež jsou jakousi kombinací jich obou. Potud sluší se Schl. souhlasiti; avšak to nepopírá ani panující theorie, jež neučí, že zastoupení může býti buď jenom přímé, anebo jenom nepřímé, nýbrž zná vůbec jenom jediné pravé zastoupení, totiž ono, jež účinkuje přímo pro zastoupeného (Schl. sám na str. 23), t. zv. zastoupení nepřímé nepokládá však za zastoupení, užívajíc tohoto označení toliko ve smyslu netechnickém.

Správno jest (Schl. § 10), že vůle osoby zastoupené není jediným důvodem přímých účinků při zastoupení; toho důkazem jsou případy, v nichž uznány jsou přímé účinky pro osobu třetí bez ohledu na její vůli dle positivního ustanovení zákona (pro jednání poručníka, orgánu osoby právnické, osoby úřední); příliš daleko však jde Schl., tvrdě, že pro přímé účinky jest vůle osoby zastoupené momentem zcela lhostejným, ježto jednající nebude si začasté ani vědom všech právních důsledků svého jednání. Jako příklad uvádí Schl. obchodníka, jejž prokurista bursovními obchody o celé jmění připravil, a o němž přec nelze říci, že zřizuje prokuru měl vůli utrpěti ztrátu činností prokuristovou, nýbrž přímé účinky pro obchodníka nastoupily tu bez ohledu na jeho vůli, ano i proti jeho vůli. S důsledky, jež Schl. z tohoto příkladu proti významu vůle při zastoupení činí, nelze však souhlasiti. Na první pohled jest zřejmo, že se tu jedná vlastně o dvojí vůli, podstatně rozdílnou: Jednak bylo vůlí obchodníkovou, ustanoviti osobu, která by za něho

jednala s účinkem, aby sám byl přímo oprávněn i zavázán, a tato vůle byla též zřízením prokury náležitě projevena. Při tom zajisté přál si obchodník, aby prokurista nezneužil jeho důvěry, a aby jednal toliko k jeho prospěchu. Tato vůle má však povahu pouhého vnitřního přání, jež ovšem jest pro právní řád lhostejno ježto jen vůle řádně projevená může míti účinky právní. Nelze tedy ani pro tento případ říci, že vůle osoby zastoupené jest činitelem úplně nerozhodným; naopak jednání prokuristovo působí tu pro obchodníka přímo právě z té příčiny, poněvadž obchodník tomu chtěl, a tuto jeho vůli zřízením prokury náležitě projevenou též právní řád respektuje. A tak jest tomu i v ostatních případech generálního zastoupení.

Též nesouhlasí Schl. s požadavkem panující theorie, aby zástupce jednal jménem osoby zastoupené (§ 11—20). Moment tento jest dle Schl. pro zastoupení zcela lhostejným, neboť někdy má jednání přímé účinky pro zastoupeného, i když zástupce nejmenoval jeho osobu (institor, obchodní zřízenec, obchodní agent), jindy opět účinkuje pouze nepřímo, ač jednající uvedl osobu, jíž se jednání materielně týče (kommissionář). Z toho dovozuje Schl., že příčinu, pro kterou právo objektivní s jednáním zástupcovým spojuje v některých případech účinky přímé, v jiných pak toliko nepřímé, hledati jest jinde, a to výhradně v hospodářském postavení zástupcově: jedině rozhodným bude, jednal-li jako pouhý mandatář, negotiorum gestor, prokurator, tutor, kurator, institor, magister navis, obchodní pomocník, agent anebo kommissionář.

Další námitky Schl. proti panující theorii týkají se plné moci co požadavku pro přímé účinky zastoupení (§ 21—27). Pojem tento jest dle Schl pro nauku o zastoupení zcela bezcenným, ježto nepodává nijakého objasnění o skutkových okolnostech, jež jsou podmínkou přímých účinků pro osobu zastoupenou, neboť pravíme-li, že někdo má plnou moc jednati za jiného, neznamená to nic jiného, než že jest k osobě zastoupené v jistém poměru, s nímž positivní právo přímé účinky pro zastoupeného spojuje; o tom však, které skutečnosti to jsou, jež poměr takový zakládají, neposkytuje pojem plné moci žádného poučení, a bylo by tautologií, odůvodňovati příčinu přímých účinků poukazem na plnou moc. Uváží-li se pak dále, že plná moc může býti nahražena též pozdějším schválením, následuje z toho, že není nutnou podmínkou přímých účinků, ježto tyto mohou i bez ní nastati.

Pojednávaje pak o plné moci zakládající se na projevu vůle osoby zastoupené, vyslovuje se Schl proti theorii Labandově, nyní všeobecně uznávané, jež učí, že plná moc co příčina přímých účinků při zastoupení jest nezávislou na mandátu, jsouc pojmem zcela samostatným. Schl. pokládá rozeznávání toto za násilné, ježto osoby jednající, nejsou-li právníky, o rozdílu takovém ani vědomí míti nebudou; theorie ta jest dle Schl. jenom důsledkem mylného dogmatu, jež uznává vůli súčastněných osob za rozhodující pro vznik účinků právních, o čemž již shora bylo se zmíněno.

Po té připojuje Schl. obšírnější úvahu o poměru mezi zástupcem a poslem (§ 28). Proti panujícímu náhledu, jenž spatřuje rozdíl obou v tom, že zástupce jedná samostatně a projevuje svou vlastní vůli, posel pak že jest toliko orgánem pro projev vůle cizí, namítá Schl., že dle případů v pramenech uvedených nezáležela funkce poslova pouze v přenesení nebo přijetí projevů, nýbrž i jemu mohla býti jistá volnost ku př. co do volby předmětů, ustanovení výše ceny, ponechána, neboť v pramenech praví se všeobecně, že poslem může býti smlouva uzavřena, což neznačí pouze přenesení projevu, nýbrž vyřízení celého právního jednání. Příčinu, pro kterou právo římské pro jednání poslovo stanovilo jiné účinky než-li pro osoby, jež dnes co zástupci se označují, vidí Schl. v rozdílném jich postavení sociálním, neboť prameny jednajíce o poslech, mají vždy na zřeteli osoby nižšího společenského postavení, na vlastním kontrahentu závislé, a právě taco okolnost byla dle Schl. důvodem, proč právo římské uznalo přímé účinky smluv poslem

k příkazu pána uzavřených. V právu dnešním však jest v té příčině sociální postavení posla nerozhodným, i není tedy mezi ním a jiným zástupcem rozdílu, ježto i posel jest osobou obstarávající cizí jednání na cizí účet, v čemž (jak uvedeno) dle Schl. jedině spočívá podstata zastoupení.

Dr. Jos. Vančura.

Alfred Pernice: Labeo. Römisches Privatrecht im ersten Jahrhundert der Kaiserzeit, II. B. 2 Abth. 1. Halle 1900. Zweite neu bearbeitete Auflage, str. 260.

Jen zvolna pokračuje druhé nově přepracované vydání tohoto vynikajícího díla Perniceova; přítomný sešit pojednává výhradně o culpa a mora, jež P. odchylně od panujícího mínění pokládá za pojmy na sobě zcela nezávislé, i původem i povahou podstatně se lišící. Slovo »culpa« vyskytuje se v době dosti pozdní, teprve u právníků z posledního století republiky, a i u nich přichází ještě ve významu dosti neurčitém k označení rozdílu od dolus malus a od casus Teprve doba klassická utvořila z různých významů slova toho jednotný pojem k technickému označení nedostatku náležité bedlivosti, majícího za následek buď vznik nového právního nároku nebo změnu nároku již existujícího; že starší právo mohlo postrádati tohoto technického výrazu, vysvětluje P. tím, že pouhá neopatrnost měla původně jen velmi podřízenou důležitost a to nejen v právu trestním, v němž teprve v době císařské a i pak jen v řízení kogničním ve případech zcela výjimečných stačila pro čin trestný, ale i v oboru deliktů soukromých, neboť pro všecky starší žaloby byla culpa ve sm. techn. momentem zcela lhostejným, ježto žaloba buď předpokládala dolus malus anebo měla místo již při pouhém výsledku, třeba nezaviněném. Nejdůležitější vliv na vývoj pojmu kulpy měl zákon Aquiliův, ač ani dle tohoto zákona neměla z počátku otázka kulpy žádného významu, pokud se jednalo jen o damnum corpore corpori datum. Teprve pozdější interpretace stanovila tuto podmínku, omezila však pojem kulpy pro obor zákona Aquiliova na jednání positivní, vyloučivši ručení za škodu zaviněnou pouhým kulposním opomenutím.

Podstatně rozdílnou povahu má dle P. mora, ježto promeškání samo pokládá se tu za provinění, jež zavazuje k ručení i za škodu nahodilou. Z okolnosti, že Marcianus v L. 32 D. 22. 1 o prodlení praví »magis facti quam iuris est«, dovozuje P., že ještě v pozdní době klassické nebyly určité podmínky jeho přesně stanoveny, a že rozhodnutí o tom zůstaveno bylo v konkretním případě úvaze soudu, ano že ještě ani v právu Justinianském není vývoj této instituce zakončen, což souvisí s tím, že právníci římští jenom s odporem ukládati povinnost k ručení, scházel-li zlý úmysl aneb aspoň culpa, jíž však mora sama o sobě není

V dalším oddílu (III) pojednává P. o vlivu, jejž měly culpa a mora na právní poměry již existující, přihlížeje při tom k hlavním třem skupinám žalob.

Při iudicia arbitratria, jmenovitě pak při žalobách věcných, neměla dle P. mora nijakého významu: ručení m. f. possessora za nahodilou zkázu věci po litiskontestaci vysvětlí se nehledě k prodlení zásadou, že žalovaný musí plniti vše, co by žalobce měl, kdyby rozsudek byl býval vydán hned při zahájení sporu, pro dobu před početím sporu pak neručil ani m. f. possessor za nahodilou zkázu věci; výjimka platila toliko pro condictio furtiva a inderdictum de vi, na niž byly však v tom ohledu rozšířeny účinky žalob deliktních. Jinak by nebylo též ani možno vysvětliti potřebu institucí dolo desinere possidere a restitutionis propter alienationem.

Pokud se týče kulpósního poškození věci přijaty byly pro iudicia arbitraria zásady zákona Aquiliova, při čemž ještě ani na začátku doby císařské nečinil se rozdíl mezi bonae a malae fidei possessorem, a teprve v době klassické byl tento přísněji posuzován.

Přecházeje ke kondikcím dovozuje P., že pokud se jedná o závazky směřující k vrácení quantity věcí zastupitelných, ručil dlužník bezvýjimečně i za náhodu; pro ostatní kondikce platila stará republikánská zásada »culpa perpetuari obligationem«, v níž slovo »culpa« má význam nejširší, značíc nejen culpam ve sm. techn., ale i dolus, ano i moram. Co se týče kulpy ve sm. techn. ručil i při těchto žalobách dlužník toliko za culpa in faciendo ve smyslu zákona Aquiliova, což dokazuje P. nejen pro stipulaci, ale i pro odkaz damnační, fideikomis i žaloby z bezdůvodného obohacení; odchylka zavedena byla nejprve pro actio ex testamento, při níž uloženo bylo dědici přísnější ručení i za pouhé opomenutí (neglegentia).

Pro bonae fidei iudicia uvádějí pozdější právníci římští, Julian, Papinian a Ulpian, známé pravidlo, že ručí za culpa levis jen, kdo má prospěch z právního jednání, nemá-li prospěchu, toliko za dolus a culpa lata, a mají-li obě strany z jednání prospěch, že ručí obě za culpa levis. Tato theorie nemá dle P. ceny, neboť jednak nehledí k diligentia a custodia, jež byly ještě v právu klassickém vedle kulpy samostatnými útvary, jednak nehodí se k vysvětlení přísného ručení pro mandatum, negotiorum gestio, poručenství, ani pro odkazy, dos a iudicia contraria. Pro kontrakty bonae fidei nelze vůbec co do otázky ručení za vinu všeobecného pravidla stanoviti, neboť vývoj dál se při každém kontraktu samostatně vzhledem k jeho povaze a potřebám; teprve v pozdější době vznikla snaha stav skutečně se vytvořivší stručněji formulovati. V tom ohledu bylo by však bývalo vhodnějším na místě uvedeného schematu vytknouti zásadu, že ručení za culpa levis jest pravidlem, z něhož jsou toliko v některých případech ze zvláštních důvodů výjimky připuštěny.

Po té pojednává P. podrobně o ručení při jednotlivých kontraktech bonae fidei, jež dělí na čtyři hlavní skupiny: žaloby podobné kondikcím, obligace ze správy a jednatelství, iudicia contraria, a závazky ze smlouvy trhové a ze smlouvy nájemní.

K první třídě žalob čítá P. a. commodati a a. pigneratitiam, při nichž starší právníci činili rozdíl mezi trojím druhem ručení: za culpa dle zákona Aquiliova, za diligentia, jež ukládala povinnost věci řádně dle úmluvy užívati a za custodia, jež zavazovala ku zvláštnímu opatrování věci. U pozdějších právníků, a to již u Juliana, splynula custodia a diligentia v jediný pojem, jenž zachoval si však svou samostatnost vedle kulpy.

Na důležitost rozdílu mezi culpa a diligentia poukazuje P. i při druhé skupině obligací ze správy a jednatelství, k nimž čítá i závazky z poměrů veřejnoprávních, úředníků státních, obecních, poručenských, soudců, měřičů, dále argentariů, poručníků, závazky ze smlouvy společenské, mandátní, negotiorum gestio, actio rei uxoriae, depositum a universální fideikomis. Vzhledem k rozmanitosti těchto poměrů nelze pro ně všeobecného principu co do otázky ručení stanoviti; pojednav tedy o každém z nich jednotlivě dospívá P k výsledku, že ještě v pozdním právu klassickém zjistiti lze i při těchto obligacích v kulpě dvě původně různé součástky: kulpu dle zákona Aquiliova, jež se ovšem při nich volněji vyvíjela, a negligentiam t. j. nedostatek bedlivosti při opatřování cizích záležitostí.

Při iudicia contraria jest základní myšlénkou súčtování a vyrovnání s věřitelem, při čemž jedná se o vzájemné nároky dvojího druhu: jednak o náhradu nákladu dlužníkem učiněného, jednak o náhradu škody věřitelem zaviněné. Právo klassické nečinilo však mezi oběma těmito různými nároky rozdílu, nýbrž uvedlo nárok na náhradu škody s nárokem na náhradu nákladu v nejužší souvislost. Tak stopovati lze při mandatu i depositu snahu právníků z doby klassické, zejmena Juliana, uložiti věřiteli bez ohledu na jeho vinu závazek k náhradě všeliké škody, kterou mandatář nebo depositář v souvislosti se splněním smlouvy utrpěl; tato nauka nepřešla však do práva Justiniánského, v němž negativní formula Julianova »non fuisse se id damnum passurum, si id damnatum non suscepisset« zaměněna byla větou positivní,

dle níž mandatář může žádati jen náhradu takové škody, která měla svou vlastní příčinu, ne toliko podnět, v plnění smlouvy mandátní.

Poslední odstavec věnován jest smlouvám trhové a nájemní. Co se týče kupce, popírá P., že ručil prodavači za exacta diligentia, neboť vzhledem k zásadě, že na kupce uzavřením smlouvy přecházelo ihned periculum rei, měl by řečený závazek praktický význam jen při vedlejších úmluvách (lex commissoria, koupě na zkoušku, redhibice), avšak právě v těchto případech neměla původně místa actio venditi, nýbrž prodavači dávaly se zvláštní žaloby (actio praescriptis verbis, a. redhibitoria). Jinak tomu bylo při prodavači, jenž již dle Servia a Labeona ručil netoliko za kulposní zhoršení a zkázu věci a její akcessí ve smyslu zákona Aquiliova, ale i za diligentia a custodia, jsa povinen i zvláštní péči prodané věci věnovati. Ustanovení to souviselo se zásadou o přechodu nebezpečí na kupce, jejíž vznik spadá dle P. teprve do posledního století republiky. Naproti tomu neměla otázka kulpy významu pro ručení prodavačovo za faktické vady a přednosti věci, neboť základem jeho byly dle práva civilního dolus malus a dicta promissa, dle práva aedilského pak skutečný stav bez ohledu na vinu a snaha po vzájemném vyrovnání.

Pro smlouvu nájemní odporuje P. pravidlu v pramenech uvedenému, že oba kontrahenti ručí za škodu dolosně nebo kulposně způsobenou. Ustanovení to platí dle P. jen pro nájemce, jenž ručí i za diligentia a custodia, kdežto pro vznik závazku pronajímatelova k náhradě plného interesse jest dle konkrétních rozhodnutí pramenů jedině rozhodným, zda o vadnosti věci věděl nebo nevěděl. Z toho dovozuje P., že pronajímatel ručí za dolus malus; jindy ztrácí toliko nárok na nájemné, ale to i v tom případě, bylo-li užívání věci pronajaté nemožným třeba jen následkem okolností nahodilých.

Dr. Jos. Vančura.

Právní dějiny.

Scherer Dr. J. E., Die Rechtsverhältnisse der Juden in den deutsch-österreichischen Ländern. Mit einer Einleitung *über die Principien der Judengesetzgebung in Europa während des Mittealters.* — Leipzig, Duncker & Humblot, 1901. — XX. i 671 str.

Neváháme hned z předu vysloviti úsudek o spisu tomto v ten smysl, že tu máme práci, kteráž jak co do bohatosti sebraného materiálu, tak i co do píle jeho spracování i důmyslnosti jeho výkladu v celé novější právněhistorické literatuře německé velmi málo sobě rovných má. Po dlouhou řadu let sbíral spisovatel mravenčí přímo pílí látku pro spis, jehož sepsání se jeví plodem vědecké činnosti celého takřka života jeho, kterémuž však též zachováno zůstane čestné místo ve vědecké literatuře nejen německé, ku kterému právní historikové rovněž jako badatelé v oboru povšechných dějin kulturních evropských vždy na novo s ochotou i povděkem se budou obraceti.

Vyskytujíť se sice v literatuře anglické, francouzské i německé leckterá díla, jež věnována jsou buď povšechným dějinám židovským, aneb jednotlivým stránkám kulturního života židů, jakož zejména i germanista *Stobbe* záslužný spis o právních poměrech židů v středověkém Německu podal: avšak souborného spisu o právních dějinách židovských vůbec, aneb v jednotlivých státech evropských doposud postrádáno. Mezeru tuto vyplňuje způsobem nad míru čestným spis *Schererův*: v první řadě pro t. zv. německé země rakouské. Avšak spisovatel neobmezuje se pouze na země tyto; dílo právě vydané tvořiti má pouze prvý svazek obsáhlé publikace, která má pod skromným arciť názvem: Beiträge vylíčiti povšechné, právní dějiny židů ve středověku vůbec, s obzvláštním arciť zřetelem k zemím rakouskouherským.

Stanovisko, které spisovatel v díle svém zaujímá i vždy otevřeně hájí, vyslovuje v předmluvě, končící slovy, pro naši dobu nad jiné případnými, že ode-

vzdává spis svůj veřejnosti s přáním, »aby postupující osvěta 20. století k tomu vedla, aby nad lidstvem, osvobozeným od trusek konfessijních, národních, socialních i hospodářských předsudků v nepomíjejícím lesku vzešlo zářící slunce nejčistší, nejšlechetnější lásky k lidstvu a konečně nadešel čas, kdy bude člověk člověku bratrem, buďsi cokoliv« — přání, jemuž z plna srdce se přidružujeme.

Jako úvod předeslal sp. dílu svému obsáhlé pojednání o zásadách židovského zákonodárství v Evropě průběhem středověku. Veškeré zákonodárství židovské lze sobě rozděliti ve dvě kategorie, vzhledem k tomu, zdali přihlíží k židům jako vyznavačům cizího náboženství aneb jako příslušníkům cizí národnosti, cizincům.

Na stanovisku prvém spočívá především zákonodárství římsko-pohanské, dle kterého požívali židé zejmena od dob c. Caracally (198—217) v celku veškerých práv občan.; avšak jakmile jest křesťanství za vyznání státní prohlášeno, odnímána jsou židům práva tato, až konečně za vlády Justiniana (Nov. 45.) prohlášena zásada, že židé »honore fruantur nullo, sed sint in turpitudine fortunae, in qua et animam esse volunt« Nepřátelské toto stanovisko proti židům zachovalo i zákonodárství východních a po rozšíření se katolicismu mezi nimi i západních Gothů, u nichž zejména XII. koncil Toledanský (r. 681) rozkaz kr. Sisenanda i Erwiga, že se židé mají dát pokřestiti, aneb vystěhovati, schválil a za neodvolatelný prohlásil, koncil pak toledánský XVII. (694) veškeré židy španělské za otroky i nevolníky prohlásil.

Zákony Langobardů neobsahují žádných ustanovení o židech; kdežto však sp. z mlčení toho vyvozuje, že tam zákony římsko-císařské v platnosti setrvaly, pokládám za to, že právě opak toho předpokládati lze, jednak vzhledem k liberalní i humanní povaze zákonodárství langobardského vůbec, jednak vzhledem k onomu antagonismu, v jakémž Langobardové vůči Římu i papežům až do vyvrácení říše jejich Karlem Vel. setrvali. Za to však zaujímá zákonodárství Burgundů i Franků doby merovinžské proti židům stanovisko rozhodně nepřátelské, vrcholící v nařízení Dagoberta (623—639), že židé, kteří by se vzpírali pokřtění, mají býti ze země vyhnáni. Že i zákonodárství ve státech islamských židům bylo naprosto nepřátelským, nelze se vzhledem k naprostému odporu Islamu proti jakémukoliv jinému vyznání diviti.

Obsáhlý, pro veškeré společenské postavení židů ve středověkých státech křesťanských rozhodný vliv jevilo zákonodárství církve katolické. Přečetnými dekrety papežů, sneseními sněmů církevních i zásadami, ve sbírky práva církevního přijatými, upravovány jsou poměry židů ke křesťanům i utvořeny základy, na jakýchž i zákonodárství světské až do dob novověkých ohledně židů spočívalo. Církev vyslovila zásadu, že židé mají býti trpěni jako živé svědectví o pravdě víry křesťanské, avšak že má býti o to postaráno, aby jim jakýkoli vliv na křesťany, jakákoliv možnost, víru křesťanskou ohrožovati, již z předu byla zabráněna. Jen touto snahou lze vysvětliti četné ony, práva veřejná i soukromá židů přímo porušující, ve společenském ohledu je ponižující, hospodářsky je hubící předpisy, jakýmiž zejmena papežové poměry židů upravovali. Sp. poskytuje na str. 32—50 úplný přehled předpisů těchto, mezi nimiž zejmena ony, které naprostou bezpodstatnost báchorky o t. zv. vraždě ritualní dokazují, povšimnutí zasluhují.

Zákonodárství církve katolické o židech recipováno jest od světského již v 11. stol. v Uhersku, ve stol. 13. v Kastilli, Anglii, Francii, Portugalsku i Sicilii, dále v Německu, zemích rakouských i v Polsku. Sp. podává toho přečetné, o úplné jeho znalosti dotyčných pramenů jasné svědectví vydávající doklady, mezi nimiž zejmena karakteristickými jsou ony, jež dokazují, jak mnozí zeměpánové předpisy o zevních odznacích židovstva a p. ve svůj prospěch hmotný využitkovati znali.

Mezi středověkými zákonodárstvími, jež přihlížejí k židům jako k cizincům, uvádí sp. na prvém místě zákonodárství říše franské, kde přestoupením kr. Chlodviga od Arianismu ke katolicismu a následujícím na to

splynutím Římanů, v říši franské zbylých, s Franky římsko-křesťanské zákony židovské platiti přestaly a židé jako cizinci svéprávnosti pozbyli. Že zejmena kapitulariemi Karla Vel. i Ludvíka Pobožného postavení židů v právním i hospodářském poměru mnohonásob jest upravováno a leckterými výsadami, židům udílenými, jejich příslušnost ke komoře královské založena, tomu nasvědčují zejmena spisy některých biskupů franských, v první řadě arcibiskupa Lyonského Agobarda (822—825), jejichž výtky hlavně proti tomu se obracejí, že židé z ohledů fiskalních požívají leckterých výhod, jež církev jim poskytovati zakazuje. Též některá kapitularia, zejmena Karla Vel. k židům se vztahující (ku př. cap. Nium. a. 806) dovolují týž úsudek.

Též v říši německé tvořilo t. zv. právo cizinců základ pro posuzování postavení židů, třeba i tu až do 12. stol. židé pro jejich význam pro obchod leckterých výhod požívali. Zejmena byl to c. Fridrich I., který jim (výs r. 1137 i 1182.) poskytl právo svobodné tržby, volnosti nabývati i majetek nemovitý, i zvláštního soudu. C. Fridrich II. pak rozšířil r. 1236 výsadu od Jindřicha IV. (1090?) i Fridricha I. židům ve Wormsu udělenou, jim velice výhodnou, na veškeré židy v říši, stanovil však zcela rozhodně jejich poměr vůči komoře královské tak, že židé mají býti pokládáni za »servi camerae«, kterýžto výraz pro židy se stal přímo technickým. Avšak právětoto prohlášení židů za otroky komory královské stalo se pro židy osudným, neboť vždy více dáván výrazu onomu výklad ten, že jsou židé i osobami svými i veškerým majetkem svým předmětem vlastnického práva králova, tak že tento je mohl darovati, prodati, prohlásiti dluhy židům povinované za nezávazné ano že králi jest volno, dle libosti své židy zcela vyhubiti, názor, který ve 14. i15. stol. od panovníka říšského i oněch zeměpánů, kterým židé v území jejich v léno jsou udíleni, častěji jest vyslovován a který vždy na novo prohlašován za důvod, pro který na židy uvalovány jsou libovolné daně i konfiskace jmění jejich. Vzhledem k tomuto názoru, v právních památkách středověkých častěji opakovanému lze — jakož sp. zcela důvodně vyvozuje — zajisté i o tom pochybovati, zdali leckteré, ve prospěch židů — druhdy arciť teprvé po jejich vydrancování — udílené výsady, v nichž se jim zvláštní ochrana zeměpanská poskytuje, měly skutečného významu. Připadá nám tu výrok Palackého o židech v Čechách pronesený, že panovníkové chovali se k židům jako včelař k včeličkám svým, ponechávaje jim volnost medu sbírati, aby jim ho pak dle libosti odebrati mohl.

A podobně, jako v říši německé, pokládáni židé i v Angli i Franci i podle t. zv. práva cizinců za otroky zeměpánů, jejichž osoby i veškeré jmění pouze jim náleží. Historie židů i v těchto zemích jest jednou dlouhou řadou utrpení i bezpráví, nad židy páchaných. Pouze ve státech pyrenejského poloostrova bylo postavení židů proto poněkud snesitelnějším, poněvadž tu vedle židů i Maurové ve státech křesťanských za cizince jsou pokládáni, vůči Maurům však pro obavu represalií ve státech maurických příliš příkře vystupovati se nesmělo. Po dobytí Granady však (1492) vyhnáni jsou židé vůbec. Poměrně nejpříznivějším bylo ještě postavení židů ve státech jižní Italie, zejména v Sicilii, kde sice židé též pokládáni za otroky komory královské, avšak nebyli tou měrou pronásledováni, jako jinde, aniž tak naprosto libovolnými břemeny obtíženi a kde potvrzení jejich práv i řádů mělo skutečně význam.

Úvodu tomuto, jenž poskytuje souborný přesný přehled právních poměrů židů v nejčelnějších státech evropských ve středověku, následuje podrobný úplný a — jakož z předu neváháme vysloviti — první přísně pragmatický výklad o právní historii židů v t. zv. německých zemích rakouských až do dob c. Ferdinanda I. Přirozeně zaujímá tu první místo pozorování práva židů v Rakousích samých. Sp. rozeznává tu období od počátku 10. stol. až do t. zv. řádu židovského c. Fridricha II. z r. 1238, poskytuje dále obšírný výklad jeho, vyličuje dále výsady židovské v. Fridricha II. z r. 1244 i zákony židovské kr. Přemysla Otakara II., pak období od Rudolfa Habsburského až do doby Rudolfa IV., načež následují období od Rudolfa IV. do Fridricha III.

a odtud až do vlády Ferdinanda I. V další řadě stopuje sp. právní poměry židů v uv. dobách ve Štýrsku, Korutanech, Krajině, Solnohradsku, v Tyrolech i Vorarlberku.

Sp. vychází — dle našeho náhledu s plným důvodem — v prvním oddělení této části spisu svého z toho názoru, že židé v Rakousích od dob římských byli usedlí a uvádí jako první zákonné ustanovení o židech tamějších t. zv. řád celní raffelstättský z dob Ludvíka Dítěte (899-911), hlavně tím vynikající, že židy ohledně dávek povinných staví na roveň obchodníkům křesťanským, kdežto ještě v kapitulariích Karla Vel. židovští obchodníci byli většími dávkami stíženi, nežli křesťanští. V 12. i 13. stol., kdy za příčinou tažení křižáckých židé namnoze jsou pronásledováni, což v Rakousích nebylo, utvořily se již i zvláštní náboženské obce židovské (ve Vídni, Kremži, Víd. N. Městě a j.), jež nabyly průběhem 13. stol. i samosprávy i vlastního soudu; ano i zvláštní samostatné venkovské osady židovské, jež požívaly za Babenbergů vesměs zcela příznivého postavení. Židé mohli tu zejména držeti i nemovitosti, ano i leckteré úřady, provozovati obchody na roveň s křesťany atd.; zejmena soustředili v rukou svých obchod peněžný, oni podléhali výhradně právosudí zeměpána, pročež se tu i nemohl vyvinouti t. zv. regál židovský panovníka říšského.

První kodifikace práv židů rakouských pochází od c. Fridricha II. z r. 1238. Sp. vyličuje podrobně vznik, povahu i obsah této veledůležité výsady, zhoršující postavení židů Vídeňských hlavně tím, že je prohlašuje za příslušníky královské komory, jevící se však vzdor tomu — jakož podrobné porovnání obsahu jeho se zákony jiných států dokazuje — jako jeden z nejmírnějších zákonů židovských v celém středověku.

Výsada c. Fridricha nezůstala však dlouho v platnosti. Již dne 1. července 1244 udělil vév. *Fridrich II.* židům rakouským novou výsadu, kteráž se později jevila přímo vzorem pro zákonodárství židovské v zemích sousedních a jako jakási Magna charta svobod židů v Rakousku až do r. 1420 v platnosti se zachovala. Na výsadě této spočívají zejm. židovské zákony Bely IV. z r. 1251 i 1256, Přemysla Otakara II. z r. 1254, 1255 i 1268, četné zákony pro židy ve Slezsku i Polsku a i jiných zemích až hluboko do XIV. stol., tak že lze výsadu tu pokládati za základ mezinárodního jakéhos práva židovského ve velké části východní Evropy.

Že vzhledem k této dalekosáhlé důležitosti její sp. výsadě této velikou pozornost věnuje, lze jen s povděkem uznati. Zevrubné i soustavné pozorování obsahu výsady té poskytuje sp. příležitost k četnému porovnávání jejich ustanovení se zásadami práv mosaických, řeckých, římských, církevních a četných práv světských středověkých, a všude tu jeví spisovatel nejen všeobsáhlou znalost pramenů i sečtělost v literatuře, nýbrž i hluboký důmysl ve výkladu různých zásad i příkladnou přímo objektivnost v pojímání i v soudu o jednotlivých zjevech společenských, k jejichž pozorování jemu výklad výsady samé podnět dává.

Soustavný výklad výsady Fridrichovy, jaksi jádro celého spisu tvořící, lze právem nazvati prvním úplným vylíčením středověkého práva židovského vůbec v soustavném pořádku. Obtíže takové práce, pro kterou se musel sbírati material z nejrozmanitějších, druhdy velmi těžko přístupných i archivních pramenů, leží na bíledni: tím větší slušno vysloviti povděk nad tím, že podána tu práce v každém ohledu ukončená, naprosto spolehlivá a s příkladnou přímo objektivností sepsaná. Nemužeme se tu arciť upouštěti v podrobnější rozbor jednotlivých oddílů této části; tolik však uznati nutno, že zejména výklad řádu i řízení soudního v záležitostech židů mezi sebou i židů s křesťany se jeví přímo velecenným příspěvkem k studiu porovnávací právovědy.

Byla-li výsada Fridrichova z r. 1244 přímo zemským zákonem pro židy »in districtu Austriae« žijící, jeví se výsady *Přemysla Otakara II.* v l. 1254, 1255 i 1268 židům vydané jako první zákony, platné pro celý takřka obvod nyn. t. zv. zemí předlitavských, i zasluhují tudíž i v právních dějinách rakouských význačného místa. Výsady tyto však i tím ještě vynikají nad

výsadu z r. 1244, že nimi vane duch židům ještě příznivější, čehož následek zejmena v tom se jevil, že židé pokládáni za způsobilé i k veřejným úřadům a že leckterá obmezení, zákonodárstvím církevním židům ukládaná, v zemích tehdáž Otakarových se neujala. Výsady Otakarovy zachovaly však pouze krátkou dobu platnosti; *Rudolf Habsburský* při vydání své výsady židům 4. března 1277 udělené opět k výsadě c. Fridricha II. se vrátil, čímž židé zejména způsobilosti k veřejným úřadům opět pozbyli: avšak v celku zůstalo již zákonodárství jeho židovské na liberalním onom stanovisku, na které je právě výsada ona c. Fridricha II. byla založila. Nepřízniveji utvářely se právní poměry židů za vlády jeho nástupců, kde pronásledování židů, touž dobou i v Německu často se vyskytující, ani židům rakouským ušetřeno nebylo, jakož ku př. i umoření dlužních úpisů, židům svědčících i v Rakousku r. 1318 se vyskytuje, r 1320 již stálá daň židovská se vybírá a p. Za vlády *Rudolfa IV.* i jeho nástupců odňato židům právo volného stěhování; vystěhování ze země bez vědomí i vůle zeměpánovy mělo míti za následek ztrátu všeho v zemi zanechaného jmění i prohlášení všech dlužních úpisů i pohledávek jejich za zrušené. Za to však uznávána i na dále jejich samospráva soudní. Teprvé po r. 1377, kdy židům nová výsada udělena, nastal pro ně obrat příznivější; arciť ne na dlouho, neboť již za vlády *Albrechta V.* (1411—1439) počalo nové jich utlačování i pronásledování, které ani za vlády *Ladislava Pohrobka* (1440—1457) nepřestalo. Změna nastoupila teprvé za *Fridricha III.*, jehož spravedlnost i lidumilnost, vedle arciť neustálých jeho rozpaků finančních k tomu vedla, že židům povolen svobodný pobyt v zemi přes odpor stavů, častěji ve směru tom se jevící, židé proti nespravedlivým útiskům jsou chráněni a různými novými výsadami hospodářskými obdařeni.

Také za *Maximiliana I.* namahali se stavové rakouští marně o to, přiměti panovníka k vyhnání židů ze země; spojencem židů byla neustálá finanční tíseň panovníkova, která jemu bránila v tom, zbaviti se onoho bezpečného důchodu, který jemu židé daněmi svými poskytovali. Generalní sněm dědičných zemí rakouských podal sice i *Ferdinandu I.* r. 1526 stížnost proti židům, avšak Ferdinand vyřídil ji tím způsobem, že v zemích, jež nemají protivných v tom ohledu výsad, bude ohledně židů a jejich pobytu jen dle svého uvážení jednati, a třeba r. 1544 vydán rozkaz, kterým se židé z Rakouska vypovídají, předce židé i tu zůstali neboť lhůta, ve které dle rozkazu toho židé se vystěhovati měli, vždy na novo jest prodlužována, čímž rozkaz ten významu svého pozbyl.

Oddělení druhé spisu přítomného tvoří především historie židů i jejich práv v zemích vnitrorakouských. Z místních jmen soudí sp., že první osady židovské umístiti tu sluší do konce 11. a v další řadě do 12. i 13. stol., jakož i, že se židé usazovali především ve městech i na městských pozemcích, rozvoj pak jejich poměrů právních že tu byl v celku podobným onomu, jakýž stanoviti lze v Rakousích samých. Zejmena podléhali i tu zvláštnímu svému soudu židovskému, mohli držeti pozemky i provozovati obchody peněžní ale i všeliké obchody jiného druhu a byli osvobozeni od městských dávek i břemen. Nejstarší zákon, židům štýrským i korutanským společný byl hamfešt v. *Albrechta III. i Leopolda III.* ze dne 24. černa 1377 znovu potvrzený r. 1396. Církev tu proti židům nepřátelsky nevystupovala, ano klerus obou zemí sám leckteré obchody s nimi uzavíral, jak toho sp. četné listinné doklady podává. Avšak ani tu nescházela pronásledování židů, jichž několik od 14. stol. sp. uvádí. Záhy počala však města brojiti proti osvobození židů od břemen městských a to ne bez výsledku; za to však se jim nepodařilo, vyloučiti židy z práva, provozovati obchody i zrušiti právomoc zvláštního jejich soudu židovského, ač i tu židé leckterých obmezení práv dříve jim zaručených doznali. Od polovice stol. 15. počíná i odpor stavů zemských proti židům hlavně k tomu čelící, aby stavové byli vyjmuti z právomoci soudu židovského, jejich poddaní aby byli chráněni proti lichvě židů, zejmena při zástavě svých nemovitostí, a aby míra úroková byla snížena. Sp. uvádí podrobně ona zákonná opatření, jež v uv. ohledech přáním stavů alespoň

částečně vyhovovala, až konečně v základě úmluv na sněmu r. 1495 c. *Maximilian I.* vydal r. 1496 příkaz o vyhnání židů ven ze země, který sobě stavové i v následujících stoletích vždy na novo dávali potvrzovati, až teprvé naše doba i tu židy v právu příslušníkům ostatních, ve státu uznaných náboženských vyznání na roveň postavila.

V Krajině, kde ostatně pouze v Lublani četnější osada židovská se nalezala, upravovány právní poměry židů pouze od případu k případu zeměpanskými výsadami, mezi nimiž ona *kr. Jindřicha Českého* z r. 1328 obzvláště jest zajímavou. V 15. stol. podřízeni byli židé krajinští, kteří se tu ostatně i řemesly zabývali, v ohledu správním i finančním vévodskému vicedomu, v ohledu soudním buď tomuto, aneb, jako ku př. ohledně zúročitelných zápůjček soudu židovskému v Mariboru, v ohledu trestním konečně soudu městskému v Lublani. Že i tu židé často jsou utiskováni i pronásledováni, dokazuje sp. leckterými zprávami, a i tu dosáhla rada Lublaňská, arciť za úplatek r. 1515 příkaz c. *Maximiliána I.*, kterým se židé odtud vypovídají, který příkaz též až do dob nejnovějších v platnosti se zachoval.

V územích arcibiskupství Solnohradského vyskytují se větší osady židovské teprve v 13. století, i dálo se osazování židů na základě zvláštních výsad arcibiskupů, v nichž jim za roční, nikoliv nepatrné dávky poskytnuto právo svobodného bydliště i obchodu; podřízeni byli tu židé buď přímo arcibiskupu anebo jeho vicedomu; v záležitostech soudních i tu druhdy zvláštnímu soudci židovskému. Zákonodárství církevní v Solnohradsku, pokud se vztahuje k židům, jest velmi přísné a na mnoze přímo potupné, jako ku př. četná ona ustanovení, týkající se kroje; za to však světské zákony, jako zejm. řád zemský z roku 1328. i některá práva městská obsahují dosti příznivá židům ustanovení, která však též zde nezabránila četným pronásledováním, až i tu r. 1498 židé z veškerých území solnohradských jsou navždy vypovězeni, při čemž jim pouze povoleno, vzíti sebou svrchky své po zaplacení dluhů a vrácení zástav. Teprve tři sta let později tu židům pobyt za jistých podmínek opět povolen.

V Tyrolsku vyskytují se nejstarší zprávy o osazených židech na počátku 14. století; židé i tu bydleli ve větších městech, jako nájemci mince i cel, obchodníci i peněžníci, byli však naprosto vyloučeni od držby pozemků. Ochrana, kteráž jim od zeměpánů poskytována zvláštními výsadami, mezi kterými zejména t. z. řád židovský biskupa Oldřicha *Brixenského* (1396 až 1417), na řádu židovském Fridricha II. z roku 1244 spočívající, jest dosti liberální, nezabránilo arciť ani zde četným pronásledováním, jakož i tu jim kladeno za vinu otravování studní i užívání krve křesťanských dítek k účelům rituelním. Vražda křesťanského chlapce z r. 1475, židům připisovaná, o kteréž sp. velmi podrobně i objektivně se pronáší, dala i tu podnět k pronásledování židů, jež zakončilo taktéž jejich vyhnáním. Avšak v 16. století za *Ferdinanda I.* židům pobyt v zemi, arciť za četných obmezení, opět povolen; že ale tu židů bylo vždy na mále, vysvítá zejména ze zprávy gubernia tyrolského z r. 1781, dle kteréž židé pouze v Bolzanu i Jnomostí v nepatrném počtu trvale se zdržují, jinde pouze přechodně jako podomní obchodníci se vyskytujíce.

Co se týče konečně Vorarlberku, vyskytují se tu jen po různu zprávy o přebývání židů; teprve v 17. století nalézají se tu četnější osady židovské. Nejdůležitější byla tu osada v Hohenembsu, jež obdržela r. 1617 zvláštní řád, který tu zachoval platnosti, i když roku 1765 území toto Rakousku se dostalo.

Velmi stručně mohli jsme pouze nastíniti hlavní obsah velecenného díla literárního, jež v pravdě vyplňuje dlouho již cítěnou mezeru v literatuře právně-historické vůbec, kteréž však mohl vykonati jen ten, kdož učinil dílo takové životním svým úkolem, a při jeho výkonu sobě vždy dovedl zachovati jasný zrak i nestranný soud, i na poli vědeckém bohužel ne vždy se vyskytující. Nemohli jsme poukázati ani na četné, na vhodných místech spisu umístěné exkurse o otázkách, v obor líčení zasahujících jako ku př. výklad

o daních židů v Rakousích i vnitro-rakouských zemích, obsáhlou i velmi pozoruhodnou zprávu o procesu proti židům v Tridentě roku 1475 pro vraždu chlapce Šimona zahájeném a p. Všude se jeví sp. jako vědec, jemuž tane na mysli jediný jen cíl, totiž seznání i dosvědčení historické pravdy. Cíle toho sp. pokud se týče oboru, jemuž spis jeho jest věnován, dle našeho úsudku skutečně dosáhl a v plné míře tudíž zasluhuje vděku všech, kdož vznešené úkoly a nejdůležitější podmínky v pravdě vědeckého bádání pochopiti a oceniti znají.

Jakož již shora vytknuto, tvoří spis právě vydaný první díl zamýšlené publikace, druhý má již zabývati se právními dějinami židovskými v zemích slovanských, v první řadě českých. Přejem velezasloužilému spisovateli z plna srdce, aby mu dopřáno bylo, dílo své, tak krásně započaté, ku krásnému a pokud možná i brzkému zakončení přivésti, i sám se ještě přesvědčiti o tom, v jaké míře přijala věda právně-historická výsledky práce jeho za své.

Hanel.

Hlídka slovanských časopisů za rok 1900.

Časopisy polské.

Lonského roku založili si rakouští Poláci již čtvrtý právnický časopis. Nejstarším jejich právnickým listem jest lvovský *Prawnik*, který vycházel loni již 31. rok. Starým časopisem lvovským jest také *Przegląd prawa i administracyi*, který dovršil loni již 25 let svého trvání. Čtvrtý rok vycházel loni lvovský časopis *Reforma sądowa*, věnovaný novým zák. procesním z roku 1895 a 1896. Kdežto Prawnik, čtrnáctidenník vydávaný a redigovaný Drem Ign. Czemeryńským, jakož i Reforma sądowa, měsíčník vydávaný a redigovaný Romualdem Lewandowským, sledují téměř výhradně jen účely praktické, věnován jest Przegląd prawa i administracyi, redigovaný profesorem Arnoštem Tillem za účastenství professorů university lvovské i krakovské a vedle toho i praktických právníků, zpola theorii a zpola praxi. Uveřejňuje na prvém místě právnické rozpravy, dále pak recense a konečně v části praktické rozebírá praxi soudů civilních, trestních a správních a publikuje úřední vyhlášky. Řadu uvedených časopisů rozmnožuje *Czasopismo prawnicze i ekonomiczne*, orgán právnické fakulty krakovské university a zároveň i Právnického a ekonomického spolku v Krakově, publikace založená lonského roku na oslavu 500letého jubilea krakovské university a redigovaná zvláštním komitétem prof. a docentů krakovské university, v jehož čele stojí prof. *Fr. X. Fierich*. Nový tento právnický orgán založen byl za tím účelem, aby vedle dosavadních časopisů právnických, přihlížejících více ku praxi, měla polská právnická literatura časopis, který by byl věnován výhradně theorii.

Maje v těchto řádcích podati stručný přehled obsahu dotčených čtyr právnických časopisů haličských, přestanu jen na záznamu bibliografickém.

Jak již shora praveno, sleduje Prawnik účel skoro výhradně jen praktický. Každé jeho číslo věnováno jest hlavně soudní a správní praxi a jen v míře podřízené theorii. Asi tak jako v našem Právníku probírají se v něm praktické případy s tím rozdílem, že Právník náš přihlíží hlavně jen k praxi soudní, kdežto polský Prawnik má vedle oddílu Praktyka sądowa stálou rubriku Praktyka administracyjna. Kromě toho uveřejňuje polský Prawnik právě tak jako náš stejnojmenný časopis i články theoretické.

Z ročníku lonského uvádíme dva články dra *Jasińského* Złoczyńcy zwyrodniali, a społeczeństwo ludzkie a Sprawiedliwość ze stanoviska antropologii kryminalnej a pak článek dra *Zygm. Gargasa* Licencya przymusowa w austr. prawie patentowem. Ve feuilletonu umístěny jsou dvě velmi zajímavé zprávy. Jedna otištěna jest z Nové Reformy a týká se poměru tak zvaného koloni-

sačního zákona pruského ze dne 26. dubna 1889 k novému civilnímu zákonníku německému z 18. srpna 1896.

Ačkoli na základě § 55. tohoto zákonníka, vešedšího v život dnem 1. ledna m. r. pozbyl platnosti zákon kolonisační, postupuje vláda pruská proti Polákům neustále tak, jakoby kolonisační zákon pořáde ještě právně existoval. Druhá zpráva Spór o najem rozstrzygnięty na zasadzie prawa polskiego, vzatá ze Slowa Polského, zajímá zvláště právní historiky a ovšem i rakouské civilisty. Běží o archiv knih grodských a zemských umístěný v klášteře Bernardinském ve Lvově na základě nájemní smlouvy uzavřené roku 1788 mezi vládou a klášterem. Vláda rakouská najala tenkráte pro grodské a zemské knihy zmíněné klášterní místnosti na věčné časy, pokud se týče na dobu, pokud si (vláda) neopatří jiných vhodných místností pro ony knihy jako archiv. Klášter zřekl se tenkráte výslovně práva dáti z nájemní smlouvy výpověď.

Roku 1877 přešla správa archivů knih grodských na zemský výbor haličský, při čemž právo nájmu v klášteře Bernardinském na základě smlouvy z roku 1788 přešlo s vlády na zemský výbor. Na žádost řádu Bernardinů zvýšeno bylo klášteru nájemné, avšak ostatní podmínky smlouvy zůstaly v platnosti, a stanoveno ještě dále, že v případě potřeby jest klášter zavázán pronajmouti za přiměřené nájemné ještě další dva pokoje k potřebě archivu. Konvent sice na podmínky přistoupil, žádal však, aby zemský výbor uzavíral nové roční smlouvy, což učiniti zemský výbor roku 1879 odmítl. V říjnu r. 1899 vypověděl klášter soudně zemskému výboru archivní místnosti s tím, aby 15. ledna 1900 byly vyklizeny. Zemský výbor podal proti tomu námitky odvolávaje se na smlouvu z roku 1788 uzavřenou na věčne časy. A smlouvy takové nejen že nebyly starým polským právem zakázány, naopak byly připuštěny konstitucí krále Zikmunda I. vydanou v Bydhošti r. 1520 a potvrzující usnesení sněmu toruňského. Předpisů ob. zákona obč. z roku 1811 nemůže se v příčině smlouvy oné použiti, poněvadž to výlovně zapovídá odst. 5. cís. pat. z 1. června 1811 i § 5. ob. zák. obč., dle něhož zákon nemá účinku ani na činy předešlé ani na práva prve nabytá. Přes to nedala ani prvá ani druhá stolice místa námitkám zemského výboru. Věc byla pro zemský výbor neobyčejně důležitá. Neběželoť jen o otázku právní, nýbrž i o to, kam umístiti archiv čítající vedle jiných aktů na 12.000 velkých foliantů. V celém Lvově není tou dobou jiné místnosti, kde by se bohatý archiv knih grodských a zemských, majících podobný význam jako naše zemské desky, dal umístiti. Podal tedy zemský výbor revisi k nejvyššímu soudnímu dvoru ve Vídni a domohl se konečně toho, že tento nejvyšší tribunál rozhodnutím z 18. ledna 1900 č. 183 zrušil rozhodnutí obou nižších stolic a přistoupil na vývody zemského výboru.

Mnohem užší program než Prawnik má *Reforma sądowa* Rom. Lewandovského, věnovaná především praktickým a pak i theoretickým otázkám vznikajícím na základě nových processních zákonů z roku 1895 a 1896 Lonský čtvrtý ročník uveřejňuje jmenovitě obsáhlejší stať dra. *Jos. Bühna* O zabezpieczeniu wedle ordynacyi egzekucyjnej a přednášku adjunkta *J. Wierzbowského* Clearing i obrót czekowy. Jednotlivá čísla Reformy sądowé publikují vedle theoretických rozprav a statí praktických také cirkuláře a nařízení ministerská a podávají různé úřední a běžné zprávy.

Mnohem objemnější i obsahem i bohatší jest *Przegląd prawa i administracyi,* rovněž lvovský časopis právnický. Lonský 25. ročník vyniká zejména pestrým obsahem, přinášeje především četné články a rozpravy z jednotlivých právních oborů, přihlížeje dále k praxi soudní i správní a všímaje si konečně i právnické literatury domácí a cizí. Z bohatého obsahu ročníku lonského uvádíme tyto rozpravy: Právo civilní zastoupeno jest statí prof. *Vl. Jaworského* Teorya zapłat pieniężnych i judykatura najw. Trybunału w tej sprawie, článkem dra *M. Allerhanda* Umowa pisemna a ustne oświadczenia stron a pojednáním dv. rady dra *V. Korna* W kwestyi przystąpienia Austryi do konwencyi berneńskiej dla ochrony praw autorskich. Materie souvislá s po-

jednáním posléze jmenovaným probírá se ve článku dra *Kazim. Łacheckého* Kolizya marki ochronnej słownej i figuralnej. Dvě rozpravy věnovány jsou poměru akciových společností. Jest to článek dra *Alex. Dolińského* O regulatiwie spółek akcyjnych z 20. września 1899 r. a stať *Vl. Spasowicze* Z powodu najnowszych projektów zmiany ustawodawstwa akcyjnego w Rosyi. O obou těchto článcích jakož i o pojednání dra *St. Dniestrzańského* Przewodnia idea ubezpieczenia (Základní idea pojišťování) viz zmínku na str. 252 a 253 tohoto časopisu. Velké pozornosti došly v rozpravach lonského ročníku Przeglądu nové zákony procesní. Dr. *Vlad. Godlewski* uveřejnil tam článek O zastoju w procesie cywilnym (výňatek z větší práce autorovy připravené k tisku pod n. Austryackie prawo procesowe cywilne), prof. *Jos. Rosenblatt* stať O zabezpieczeniu roszczeń przed prawomocnym wyrokiem według ordynacyi egzekucyjnej a prof. *August Balasits* delší rozpravu O przywróceniu do stanu poprzedniego. Z práva trestního uveřejněny v lonském Przeglądu: článek dra *Alex. Raspa* Represya przestępstw anarchistycznych a článek dra *Tobiáše Askenazeho* Wynagrodzenie szkody jako warunek przedawnienia czynów karygodnych. (Náhrada škody jako podmínka promlčení trestních činů.) Právo státní zastoupeno jest článkem dra *Mich. Rostworowského* Austryacka Izba panów (Rak. panská sněmovna), právo správní statí dra *Rogera Battaglie* Kilka słów o niektórych stosunkach przemysłowo administracyjnych w Galicyi. V oboru práva finančního možno uvésti článek Budżet i kredyt publiczny dra *Zygm. Gargasa* (vlastně obšírnější recense stejnojmenného spisu dra Jos. Milewského). Dr. *Roger Battaglia* přispěl rozpravou z práva mezinárodního Austryacko-Węgierskie sądownictwo konsularne, prof. *Ignac Koschembahr-Łyskowski* článkem z práva římského Prolegomena do historyi prawa rzymskiego.

Statistice věnovány články dva: Obowiązek deklaracyi statystycznej od dra *Z. Gargasa* a Wolna wola w obec statystyki od prof. *Jos. Kleczyńského*.

Velmi pestrý jest obsah prvého ročníku *Czasopisma*. Na prvém místě uveřejněny jsou rozpravy, na druhém místě kritiky a referáty, pak bibliografické zprávy a přehledy časopiseckých článků seskupených podle jednotlivých odborů a konečně zprávy týkající se krakovského Spolku právnického a oekonomického. Skoro všechny obory práva jsou v rozpravách zastoupeny. Z právních dějin přináší Czasopismo rozpravu prof. *Piekosińského* Zdobycze szlachty polskiej w dziedzinie prawa publicznego w wieku XV. Autor líčí výhody, jichž se domohla polská šlechta v XV. století v oboru práva veřejného na újmu moci královské (a sice v oboru samosprávy i správy státní), na újmu církve, stavu městského i selského. Právo římské zastoupeno jest článkem prof. *Bedřicha Zolla st.* O naukowem stanowisku prawa rzymskiego po zaprowadzeniu powszechnego kodeksu cywilnego w Niemczech (o němž referoval již ve Sborníku věd právních i státních, str. 182 a 183 doc. dr. Vančura) a pojícím se k němu článkem dra *St. Wróblewského* O wykładach prawa rzymskiego, v němž autor stojí na jiném stanovisku než prof. Zoll, trvaje na svém mínění vysloveném již v práci své Posiadanie na tle prawa rzymskiego (ve sv. 37. Rozpraw wydz. hist. filoz. Akad. Umiej.).

V oboru práva civilního píše týž *St. Wróblewski* v rozpravě Austrya a berneńska umowa o międzynarodowej ochronie praw twórców o akutní otázce autorského práva, která již dávno měla býti v Rakousku vyřízena. Jest karakteristickým zjevem pro naše literární a umělecké i právní poměry, že Rakousko nepřidružilo se dosud k deseti státům, které již r. 1886 uzavřely v Berně vzájemnou úmluvu na ochranu děl literárních a uměleckých. Teprve loňského roku hnuto bylo poněkud touto otázkou. Jednotlivé akademie a učené společnosti rakouské byly vyzvány, aby se o věci vyslovily (za Českou akademii napsal, jak známo, své dobré zdání dv. rada prof. Emil Ott). Z práva obchodního uveřejnilo Czasopismo rozpravu prof. *Ant. Górského* System podmiotowy w prawie handlowem. Poněkud více zastoupen jest civilní řád soudní. Prof. *Fr. X. Fierich* přispěl statí O bezwzględnej niewłaściwości sądów zwyczajnych na podstawie austryackiego ustawodawstwa procesowego

a prof. *Bálasits* rozpravou O t. zw. materyalnem kierownictvie sędziowskiem w procesie cywilnym. Co se týče práva trestního hmotného, obsahuje Czasopismo úvahu prof. *Edm. Krzymuského* Determinizm i poczytanie przestępstw w świetle najnowszych badań, a co do řízení trestního stať docenta *Jul. Makarewicze* Studya z dziedziny postępowania karnego I. Postępowanie wstępne z powodu przestępstw małoletnich, nie mających lat 14. wieku. Z práva veřejného podal prof. *Jos. Rosenblatt* úvahu. Reforma prawa prasowego. Právo finanční zastoupeno jest dvěma články: Podatek osobisto-dochodowy (Studya z postępowania przy wymiarze) od dra. *Edm. Udziely* a Rezultaty podatku osobisto dochodowego w Austryi 1898 r. od prof. *Vlad. Czerkawského.* Tato druhá práce jest zvláště velmi interesantní tím, že se pokouší na základě statistických dat o výsledcích vyměření osobní daně z příjmu a daně z vyššího služného, uveřejněných v Mittheilungen des k. k. Finanzministeriums (ve 4. seš.. ve čl. Die Ergebnisse der ersten Veranlagung der Personaleinkommensteuer und Besoldungssteuer von höheren Dienstbezügen) posouditi národní bohatství jednotlivých zemí předlitavských. Z oboru práva mezinárodního přispěl prof. *Frant. Kasparek* článkem Pokojowa konferencya w Hadze z r. 1899 i jej znaczenie dla prawa międzynarodowego. Od dra. *Grabského* jest článek z politické oekonomie Marksizm i krytycy jego najnowszej doby, v němž mimo jiné spisy probírá i práci Masarykovu Otázka sociální. Statistika zastoupena jest článkem prof. *Jos. Kleczyńského* Ludność świata, v němž autor stručně se dotýká sčítání obyvatelstva v různých zemích a dobách. Místní význam pro Halič má článek horního rady *Jos. Bocheńskeho* Kilka uwag o potrzebie reformy ustawodawstwa naftowego w Galicyi. Odborník ukazuje tu na jednotlivá ustanovení zemského naftového zákona ze 17. ledna 1884, jež by po výsledcích 15letého praktikování měla býti změněna. Úvaha má význam též pro Bukovinu, v níž se v poslední době čím dále tím ve větších rozměrech kutá za účelem dobývání skalního oleje, a pro niž nebyl dosud vydán prováděcí zemský zákon k státnímu naftovému zákonu z 11. května 1884 č. 71 ř. z. Naše interesované kruhy upozorňujeme na článek prof. *Bedřicha Zolla ml.* O warantach rolniczych, v němž autor rozbírá francouzský zákon z 18. července 1898 o rolnických warantech, zákon, který usnadňuje rolníkům francouzským laciný úvěr. Zákonem tímto, k němuž projekt vypracoval již r. 1879. Léon Say, umožněno jest nejen samostatnému rolníkovi (vlastníkovi pozemku), nýbrž i pachtýři nabyti úvěru zastavením plodin tím, že soud vydá rolníkovi list zvaný warantem. Odevzdáním warantu do rukou věřitelových zakládá se zástavní právo k plodům zapsaným u soudu do zvláštního úředního rejstříku. Warant jest předmětem oběhu a může býti převeden indossamentem. Dlužník může kdykoli majiteli warantu zaplatiti a umořiti tím zástavní právo k plodinám. Velmi zajímavý je též článek prof. *Osw. Balzera* Reforma Seminaryów prawnych w Uniwersytetach austryackich. Autor ukazuje na dosavadní nedostatečnost dvou seminářů na rakouských právnických fakultách a navrhuje zřízení 14 seminářů.(Sr. v otázce této též náš Sborník, str. 362 a 363.)

Časopisy rusínské.

Lonského roku dovršila rusínská *Часопись правнича*, orgán historicko-filosofického odboru vědeckého Spolku Ševčenkova, redigovaný drem. *Kostou Levickým*, advokátem ve Lvově, desátý ročník. Prvé tři ročníky tohoto časopisu (1889, 1890 a 1891) byly vydávány nákladem soukromým, teprv od 4. ročníku přešla Часопись правнича do nákladu spolku Ševčenkova. Prvý a druhý ročník vydávali dři. Kost Levický, Ant. Horbačevský, a Evgen Olesnický, vydavatelem ročního třetího byl samotný dr. K. Levický, který od té doby zůstal redaktorem časopisu i po přejití jeho do nákladu spolku Ševčenkova. Během několika let změnila Časopis pravniča poněkud svůj program. Začala vycházeti jako měsíčník věnovaný theorii i praxi. Vedle rozprav a článků theoretických přihlížela i k praxi soudní (civilní i trestní) a správní a přinášela i literární zprávy a posudky. Nyní jest časopisem věnovaným skoro výhradně

jen theorii. V dosavadních deseti ročnících uveřejněny byly články pojednávající hlavně o otázkách práva civilního, hmotného i formálního. Několik statí zabývá se také předměty z právních dějin ruských. Tak na př. v roč. 2. vyšel článek *N. Šucheviče* o smlouvách Rusů s Řeky, v roč. 5. článek *K. Levickeho* o Ruské Pravdě atd. V lonském (10.) ročníku uveřejněny, jsou vedle referátů a zpráv tři theoretické práce: professor lvovské university *Petr Stebelský* počíná tu vydávati svůj komentář k rak. trestnímu řádu, dr. *K. Levický* píše ve článku Про неважність въ новім процесї цивільнім o nullitě podle nového soudního řízení a docent *Stan. Dnistrjanský* (Dniestrzański) uveřejňuje ve stati Чоловік і єго потреби въ правнім системі část ze svých universitních výkladů. Co se článku prof. Stebelského týče, zaráží nás okolnost, že v literatuře od něho citované vyskytují se pouze jména německá a polská. O velkém díle prof. Fr. Storcha není tu zmínky ni nejmenší. Ve výkladech docenta Dnistrjanského přeceňuje se význam spisu Petražického »Die Lehre vom Einkommen« (1893 a 1895). V Miscellaneích otištěna jest zajímavá odpověď spolku Ševčenkova na vyzvání ministerstva kultu a vyučování, aby mu podáno bylo dobré zdání v záležitosti přistoupení Rakouska k Bernské konvenci na ochranu děl literárních a uměleckých. Právnická kommisse spolku Ševčenkova zvolila za referenta v této věci *dra. Dnistrjanského*. Na základě jeho návrhu vyslovil se spolek Ševčenkův proti tomu, aby Rakousko přistoupilo k Bernské konvenci v tom znění, jak obsaženo jest v dodatečné aktě Pařížské ze 4. května 1896. Přistoupení k Bernské konvenci pokládá spolek Ševčenkův za ohrožení národních a kulturních zájmů rusínské národnosti. Byloť by překládání ze západních literatur značně stíženo, a šíření chudé rusínské literatury na západě naopak by pomoženo nebylo. Z několika slov redaktora věnovaných ke konci ročníku rusínské právní terminologii seznáváme, že terminologie ta dosud velice ještě kolísá.

Program dosavadního právnického časopisu rusínského byl lonského roku rozšířen i na vědy státní, patrně dle vzoru polského Czasopisma. Širší program vyjádřen jest v novém titulu *Часопись правнича і економічна*. Redaktorem jest nyní docent *dr. Dnistrjanský*. V nové podobě vycházeti má časopis dvakráte do roka v objemu 10—12 archů. V prvém sešitě loňského ročníku uveřejněny jsou tři články: Про новий напрям въ науцї приватного права od *Ondřeje Hošovského*, Берненьска унїя і наше відношенє до неї od *Stan. Dnistrjańského* a Грималівський ключ въ р. 1800 od *Ivana Franka*, a mimo to recense a referáty. Článek Frankův jest zajímavou historicko-oekonomickou studií, v níž autor seznamuje se stavem obyvatelstva usazeného na Hrymalovských statcích kněžny Izabelly z Czartoryských Lubomirské v r. 1800 jakož i s poddanskými povinnostmi onoho lidu. Komplex oněch statků byl ohromný. Skládalť se ze tří městeček Hrymalova, Tovstého a Ternorudy a 32 vesnic. Statky ony zaujímají podle novějšího měření 75.737 jiter čili přes $7\frac{1}{2}$ čtver. míle půdy. Studie Frankova byla v podstatě napsána již r. 1885, a sice na základě pramenů rodinného archivu Vlad. Fedoroviče ve Vikně, jmenovitě na základě psané knihy »Inwentarz klucza Grzymałowskiego na r. 1800 spisany«.

Literatura chorvatská.

Chorvaté mají pouze jeden právnický časopis. Jest to *Mjesečnik Pravničkoga Družtva u Zagrebu*. Lonský ročník byl již 26. Redaktorem jest tou dobou universitní professor *Jos. Šilović*. Jako většina právnických časopisů rakouských Slovanů tak věnován jest i chorvatský Mjesečnik částečně theorii (v menší míře) a částečně praxi. Články theoretické jsou většinou krátké, avšak týkají se četných právních oborů. Nejvíce zastoupeno jest právo civilní. Z lonského ročníku uvádíme tyto články z oboru práva občanského: Regres kad platiš tudji dug od dra. *Mirka Košutiće;* Zakon o pobijanju pravnih, djela u praksi, a doplněk k tomu Praktične studije iz pobojnog zakona od dra. *Mavra Reina* (pobojni zakon = odpůrčí zákon, Anfechtungsgesetz, praktikuje se v Chorvatsku něco přes tři roky); Dvije tri k zakonu o zemljišnim zajednicama od dra *Lad. Poliće* (článek z práva agrárního); K pravu

distrakcije od *Mirka Košutiće*; O naknadi štete (o náhradě škody) kod povrede postojeće obveze od *Mirka Košutiće*; Koji je text općega gradjanskoga zakonika autentičan za Hrvatsku od prof. *Fr. J. Spevce* (více o tomto interesantním článku viz dole); Pripada li iz zadruge izudatoj ženskoj glavi zakonsko nasliedno pravo na onaj dio bivšega zadružnoga imetka, koji je pri diobi dopao njezinom otcu kao samovlastničtvo — od *Ign. Wagnera*. Z oboru práva trestního podává prof. *Šilović* ve stati Osmi obći kongres medjunarodne kriminalističke udruge zprávu o mezinárodním krimin. sjezdu v Budapešti. Několik rozprav zabývá se otázkami z práva veřejného. Jsou to články: Pojam upravne obćine i odnošaj njezin spram državne vlasti, vrsti obćina, te njihova organizacija od dra *J. Hoholače*; Državno ustrojstvo, zakonodavni rad, a napose bilježništvo (notářství) u Japanu od dra, *Vlad. Pappafavy*; Viši nadzor nad upravom od dra *Vinka Kriškoviće* (pokusná přednáška docentská); Upliv forme države na razvoj upravnoga prava u obće, a napose u austro-ugarskoj monarkiji od *Jos. Hoholače*. Také právo finanční jest v lonském ročníku Mjesečniku zastoupeno, a sice dvěma články *Samuela Kociana*: O uredjenju poreznih zaostataka (o úpravě berních nedoplatků, otišť. z Národních Novin), a Zatezni kamati (úroky z prodlení) od izravnih poreza počevši od godine 1900 a konečně článkem *Jos. Hoholače* Imade li se prirast i odpad kod izravnih poreza prigodom revizije izbornih listina u obzir uzeti ili ne; odnosno koja svota porezne glavne knjige je mjerodavna za prosudjivanje censusa u smislu § 6 zak. od 15. srpnja 1881 ob izbornom redu. Z článků ostatních uvádíme: Je li dozvoljeno eskompteru, da na eskomptiranoj mjenici ispuni domicil od dra *Siebenscheina*, Uvjeti za obstanak maloobrta (Podmínky existence malého průmysla) od dra *Št. Posiloviće*, Office national du commerce exterieur od *Jos. Hoholače* (autor píše tu o jediném dosud v Evropě úřadě — ve Francii, který má za úkol hledati pro domácí průmysl cizí tržiště), Utopije socijalističke skupne proizvodnje od *Št. Posilovice*, Pravnički obrazovni zavodi u Ugarskoj od dra N. (čtenář seznamuje se tu se stavem právnických fakult obou universit maďarských v Budapešti u Kološi, jakož i s vyššími právnickými školami, jichž jest v Uhrách 10) a konečně velmi zajímavý článek dra *V. Bogišiće* I opet o stručnim izrazima u zakonima (o odborných výrazech v zákonech). Spisovatel vydal před více roky již dvě rozpravy o tomto předmětu. První vyšla roku 1877 ve Splitu v Šimonićově »Pravu« i separátně (znova tištěna byla v Mjesečniku 1877 a v bělehradské »Porotě« 1880), druhá (přednáška na petrohradské universitě r. 1887) rusky 1890 (dříve vyšly překlady na základě rukopisu: v Bělehradu [překlad Dučićův], v Záhřebě a v Lublani; něm. překlad Shekův při německém vydání černohorsk. majetk. zák. vyšel r. 1894).

Prakticky použil Bogišić mnohých nových terminů v zákonníku pro Černou Horu. Příležitostný jest článek prof. *Spevce* Proslava 500 godišnjice sveučilišta krakovskoga.

Mezi rozpravami umístěny jsou též dvě obšírnější kritiky: ocenění *Ogorelicova* spisu Kazneno procesualno pravo od *Št. Posiloviće* a jmenovitě kritika dra *Ivana Strohala* o díle zemřelého professora na bělehradské škole *Živka Milosavljeviće* Rimsko privatno pravo. Kn. I. (recensent vytýká velmi mnoho kritisované práci) a kromě toho i několik zpráv o přednáškách cizích učenců jakož i o dílech cizích literatur, totiž: Odnošaj Kine spram zapada od dra Nik. Tomašiće (dle přednášky čínského ministra Vu Ting Fanga v dubna 1899 v amer. Akademii polit. a soc. věd ve Filadelfii), Iz Pešte do Atene od E. Milera (na základě stati A. Rivièra De Pesth à Athènes v Révue pénitentiaire z r. 1899), Zadaci i metoda znanosti kaznenoga prawa (překlad přednášky prof. berlínské univ. Liszta ze 27. října 1899), Socijalno pitanje u svjetlosti filozofije (překlad článku Mat. Ratkowského v Grünhutově Zeitschrift, roč. XXVI, o díle bernského prof. Ludv. Steina Vorlesungen über Socialphilosophie und ihre Geschichte, Stuttgart 1897), Narodnost kao pravni pojam od dra. M. Novaka (na základě rozpravy vídeňského docenta Herrnritta v Grünhutově Zeitschrift, XXVI., seš. 2.), Vjera i poštenje u pravu od

dra S. Š. zpráva o díle Em. Steinbacha Treu und Glauben im Verkehr, eine civilistische Studie, Víděň, 1900) a Socijalni položaj radničkoga stališa u Engleskoj (zpráva o spise Hanse Nostitze. Das Aufsteigen des Arbeiterstandes in England, Jena 1900). — Nemohouce v tomto stručném bibliografickém přehledu probírati podrobněji jednotlivé články Mjesečniku, všimneme si poněkud více stati prof. *Spevce* Koji je tekst općega gradjanskoga zakonika autentičan za Hrvatsku? Necelé čtyry stránky věnoval prof. Spevec této otázce, avšak zajímavá jeho úvaha zasluhuje skutečně živé pozornosti. Rak. ob. zákonník občanský z roku 1811 byl, jak známo, zaveden v Chorvatsku (podobně jako i v Uhrách) cís. pat. ze dne 29. listopadu 1852, a sice nikoli beze změny, nýbrž s jistými modifikacemi. Jest otázka, byl-li v Chorvatsku uveden v život i uvozovací patent k rak. obč. zák. z 1. června 1811. Obecně se dosud mělo za to, že ano. (Jest to i mínění prof. Vojnoviće v Mjesečniku 1886, str. 251). Dle Spevce jest mínění to nesprávné. Uvozovací patent z 1. června 1811 nemohl býti uzákoněn i pro Chorvatsko, poněvadž tak, jak zní, nemá pro Chorvatsko ani smyslu. Jednotlivá jeho ustanovení přijata byla ostatně do pat. ze 29. listopadu 1852, tak že z toho vysvítá, že nebylo ani úmyslu zavésti v Chorvatsku i uvozovací patent z 1. června 1811. Platí tedy pro Chorvatsko pouze patent ze 29. listopadu 1852. V souhlasu s tímto názorem obsahuje německé úřední vydání obč. zák. pro Chorvatsko pouze patent ze 29. listop. 1852, nikoli však též patent z 1. června 1811. V patentu ze 29. list. 1852 není však žádného ustanovení o tom, který text se pokládá za authentický, jako to činí patent z 1. června 1811 v al. 10. Poněvadž tedy patent ze 29. listopadu 1852 předpisu této alineje nepřijal, možno z toho souditi, že patent z roku 1852 pokládá pro Chorvatsko za authentický text pouze chorvatský, což ostatně vyplývá ze samé povahy věci. (Naproti tomuto správnému mínění Spevcovu jest obecně rozšířeno mínění starší, zastávané i Derenčinem v jeho výkladu obč. zák., Rušnovem a j., že i pro Chorvatsko jest authentickým textem německý.) Spevec klade otázku, není-li snad nějakou jinou zákonnou normou stanoveno, který text obč. zák. jest v Chorvatsku authentický. V době vydání pat. ze 29. listopadu 1852 platila zásada, že všechny texty, v nichž se vydával rakouský říšský zákonník, jsou authentické. V říš. zák. měl býti publikován i obč. zákonník pro Chorvatsko a pak by byl i chorvatský text authentický. Brzo na to ustanoveno bylo cís. pat. ze 27. prosince 1852, že jen německý text říšsk. zák. se má pokládati za authentický, a toto ustanovení rozšířeno bylo min. nař. z 19 března 1853 i na ony zákony a nařízení, jež už dříve vyšly v říšsk. zákonníku. A nyní přicházíme k oné zajímavé věci, že obč. zák. nebyl pro Chorvatsko v říšsk. zák. vůbec ani uveřejněn. Publikován tam byl jen uvozovací patent ze 29. listopadu 1852 s poznámkou, že vyjdou úřední vydání zákonníka, a sice německy i »ve všech jazycích běžných ve jmenovaných korunních zemích«. A skutečně také vyšlo roku 1853 chorvatské a německé úřadní vydání (v c. k. dvorní a státní tiskárně ve Vídni). A nyní druhá zajímavá věc. Mezi chorvatským a německým vydáním jest ten důležitý rozdíl, že německé vydání nemá uvozov. patentu z 1. června 1811, ve kterém se německý text prohlašuje za authentický, nýbrž obsahuje pouze uvozovací patent ze 29. listopadu 1852. naproti tomu však chorvatské úřední vydání obsahuje oba uvoz. patenty z r. 1811 i z r. 1852. Pořadatelé chorvatského vydání neuvažujíce mnoho, nedrželi se něm. vydání z r. 1853, nýbrž vzali jedno ze starších vydání a uspořádali dle něho vydání chorvatské. Touto čirou náhodou se stalo, že až dosud pokládán byl mylně něm text obč. zák. v Chorvatsku za authentický. Zajímavá úvaha Spevcova přispěje zajisté mezi jiným k tomu, aby konečně uspořádáno bylo nové chorvatské vydání obč. zák. na něž se v Chorvatsku již tak dlouho čeká, a aby vyřízena byla autoritativně též pochybná dosud otázka o authentičnosti textu.

Nového úředního vydání v chorvatském jazyku jest tím více třeba, že v dosavadním úředním vydání z r. 1853 jest velmi mnoho chyb, jak na to ukázal prof. Spevec v novém chorvatském soukr. vydání obč. zák. pod n. Opći austrijanski gradjanski zakonik (Záhřeb 1899). — Vedle rozpravných

článků pěstuje Mjesečnik chorvatský ve stálé rubrice Pravosudje soudní (civilní, obchodní, směnečnou a trestní) i správní praxi a uveřejňuje četné referáty a literární i jiné zprávy.

Literatura slovinská.

Také nejmenší haluz rakouských Slovanů má svoje literární středisko právnické

Slovanský spolek »Pravnik« vydával loňského roku (1900) již XVI. ročník časopisu *Slovenski Pravnik.* Odpovědným redaktorem jest tou dobou dr. *Danilo Majaron.* I slovinský právnický časopis drží se statečně a rok od roku vůčihledně zkvétá. Uváží-li se, že r. 1899 na př nebylo odběratelů ani celá tři sta (členů »Pravnika«, kteří dostávají časopis jakožto členové spolku, bylo téhož roku 142 a kromě toho bylo 141 předplatitelů), dlužno uznati, že Slovenski Pravnik poskytuje svému čtenářstvu, co jest v jeho možnosti.

Také slovinský časopis po způsobu ostatních právnických časopisů rakouských Slovanů věnován jest částečně theorii a částečně praxi, přinášeje vedle toho četné referáty a zprávy literární i jiné. Mezi theoretickými články, uveřejněnými v loňském ročníku, přihlédnuto hlavně k právu občanskému a k novým soudním zákonům z r. 1895 a 1896, Z práva civilního sluší uvésti články: O vrednotah (valutah) od *I. Kavčnika*; Kako je uporabiti določila zakona z dne 26. decembra št. 197 drž. zak. o avtorski pravici? od dra *K. W.* a z téhož oboru článek O zakonu z dne 26. decembra 1895 št. 197 drž. zák. od *H. W.* (patrně asi týž autor, má býti bezpochyby uvedeno K. W.); Mala fides stečnika napose dostalca od dra *Dane Mariniće*; Odstop in preodkaz terjatve (pohledávky) po novem zvršilnem redu (exek. řádu) od dra *Fr. Mohoriče*; Pravni značaj zahtev. pristoječich zakonskemu drugu po smislu § 757. obč drž. zak. (Právní povaha nároků náležejících manželu ve smyslu § 757 obč. zák.) od *K. W.* Otázkami z oboru civ. soudního řízení zabývají se stati: Ima li po civ. pr. r. (§ 183) predsednik senata diskrecijonarno oblast glede provedbe dokazov od *A. Levce*; Je li določbo § — a 74. odst. 2. zvrš. reda (exekučního řádu) uporabiti pri ustavitvi zvršila sploh ali samo pri definitivni ustavitvi? od *Jindř. Sturma*; Povabilo radi obnovitve pretrganega postopanja od *A. Levce.* Z ostatních článků uvádíme: Sodno-zdravniška mnenja od dra *P. Defranceschi* (pokračování z roku 1899); Opomin pred prisego, zapriseganje in zaslišavanje prič v slovenskem jeziku (l. 1729) od *P. šl. Radicse*; Sklepi shoda odposlancev avstrijskih odvetniških zbornic (Usnesení schůze delegátů rakouských advokátních komor); Sklepi shoda odposlancev avstrijskih notarskih zbornic od dra *R. Bežka*; K literaturi politične ekonomike od dra *Ivana Žmavce* (stručný informační článek karakterisující činnost jednotlivých politických oekonomů, většinou německých); Degeneracija in alkoholska psihoza od dra *I. Robidy*; Kako je tolmačiti določila zakona z dne 16 januarja 1896 št. 89 drž. zak. de 1897? od W. Za příčinou odhalení pamětní desky Jos. Kranjcovi (Krainzovi), slovinskému civilistovi, přinesl loňský ročník Slovens. Pravnika obšírnější životopis Kranjcův. V poslední době uveřejňuje Slov. Pravnik vedle článků psaných slovinštinou i příspěvky v jazyku chorvatském Loňského roku uveřejněna v něm chorvatská řeč prof. *Fr. J. Spevce* Pravna znanost, pronesená ve slavnostní schůzi Pravn. družstva v Záhřebě 3. března 1900. — Kromě theoretických článků uveřejňují se ve Slovenském Pravniku ve stálé rubrice Iz pravosodne prakse praktické případy z oboru civilního a trestního práva a v občasné rubrice Izpred upravnega sodišča případy z prakse správní. V oddílu Književna poročila podávají se literární zprávy a v rubrice Razne vesti zprávy různého druhu.

Literatura srbská.

Týž význam jako pro Chorvaty Mjesečnik a pro Slovince Slovenski Pravnik má pro Srby *Бранич*, часопис за правне и државне науке. Vydavatelem tohoto časopisu jest spolek srbských advokátů v Bělehradě. R. 1899 přestal

po osmém čísle najednou Бранич vycházeti, i mělo se již za to, že list nadobro zanikl. Domněnka ukázala se však předčasnou. Přikročeno totiž r. 1900 k vydávání nového (VII.) ročníku, a brzo na to vydána i nedostávající se čísla ročníku VI. Tou dobou jest redakce Braniče v rukou professora mezinárodního a vojenského práva na veliké škole v Bělehradě dr. *Milenka R. Vesniće*, jakož i redakčního výboru, sestávajícího z drů. Dav. Alkalaje, Marka Trifkoviće, Milana Milanoviće, Milana St. Markoviće a Nikoly Kapetanoviće. Obsah Braniče jest velmi pestrý. Na prvém místě uveřejňovány jsou rozpravy a články theoretické, dále zprávy ze spolku advokátů, praktické případy, literární přehledy a poznámky a různé zprávy. Mezi rozpravami jsou příspěvky původní i překlady prací cizích Z článků původních, jednajících o otázkách z různých oborů práva, jmenujeme hlavně tyto: Велика народна скупштина od *Slobodana Jovanoviće*, О праву стецишних поверилаца, да се наплаћују из наслеђа дужникова od *Savy M. Šapčanina*, Законске измене и допуне од 17. и 24. јануара 1900, у колико се односе на правозаступнике, Случајна злонамера od M S. M., Предлог закона о судовима, судијама и судијским испитима od *Lazara Popoviće*, Осми међународни конгрес за кривично право od *Arona Ninčiće*, Телефонски разговори и њихове последице od M. S. M., Казнени завод у Сремској Митровици од *Drag. N. Soldatoviće*, Окови, по одредбама нашег казненог закона и закона о поступку судском у кривичним делима od *N. Kapetanoviće*, О безопасном покушају od dra. *M. Miljkoviće*, О заштити умног власништва у Норвешкој od dra. *Vlad. Pappafavy*, Ђердапске таксе и међународно право od dra. *Mil. R. Vesniće*, Нацрт закона о судијама.

Dr. Karel Kadlec.

Právo občanské.

Wykład austr. prawa małżeńskiego osobowego i majątkowego. Napisał *Ernest Till*, doktor praw, profesor uniwersytetu Lwowskiego, członek kor. akademii umiejęt. w Krakowie. — We Lwowie. Nakładem K. S. Jakubowskiego. 1901.

Spis tento jest částí autorova systemu rakouského práva soukromého, a to první částí dílu pátého, jenž určen jest právu rodinnému. Tím se vysvětluje, že v úvodní kapitole pojednává o právu rodinném vůbec, o pojmech rodiny, příbuzenství, švakrovství; rozeznává tu rodinu v širším smyslu (dle § 40 obč. z.) t. j. souhrn příbuzných spojených společným původem a rodinu v užším smyslu (dle §§ 44, 91 obč. z.) t. j. manžely s potomky, kteří jsou pod mocí rodičskou a to pouze s potomky manželského původu (§§ 165—171, 154, 756, 763 obč. z.) dokud tito vlastní rodiny neutvořili. Ostatní obsah knihy věnován jest pouze právu manželskému, jež rozděluje autor obvyklým způsobem na osobní a majetkové.

Kapitola I. nadepsaná: O manželství vůbec, dělí se na dvě části, z nichž první pojednává o zasnoubení jakožto smlouvě předchozí, druhá o pojmu manželství a smlouvě manželské samé. Proti panujícímu náhledu jest spisovatel toho mínění, že ten, jenž od zasnoubení ustoupil, nemůže žádati náhradu škody ve smyslu § 46 obč. zák., byť i příčina k odstoupení naskytla se v osobě druhého snoubence. Mínění svoje opírá o materialie k občanskému zákonníku a o úvahu, že § 46 jest vzhledem k § 1305 obč. zák. předpisem vyminečným, jejž nesluší rozšiřovati. Nedorozumění způsobeno bylo dle autora jen nedosti jasnou stilisací úvodu § 46: Nur bleibt dem Theile, von dessen Seite . . . ., jenž měl býti stilisován: Nur bleibt dem anderen Theile, wenn von dessen Seite . . . Manželství se stanoviska právního definuje autor jakožto: záležející na shodné vůli a právem uznaný svazek dvou osob různého pohlaví, způsobující nejužší společenství života a v tomto společenství upravené zvláštní poměry čili, krátce řečeno, utvoření rodiny Založení poměru manželského

děje se dle práva dvoustranným aktem právním čili smlouvou. Smlouva ta nesnese doložení výminky ani času. Podmínečné svolení k manželství nemá žádných účinků.

Obsáhlou kapitolu II., v níž pojednáno o podmínkách platnosti manželství, dělí autor na čtyři části: o osobní spůsobilosti, o tak zvaných překážkách relativních, o vadách svolení, o formě uzavření manželství. — Z náhledů autorových týkajících se jednotlivých překážek manželství, buďtež zde uvedeny: Kdo obdržel vyšší svěcení, nemůže již nikdy v manželství vejíti, i kdyby přestal býti duchovním a třebas změnil vyznání; neboť překážkou manželství jest sám fakt obdržení vyšších svěcení, nikoli stav duchovní. Rovněž vystoupením z řádu nezruší se překážka slavných slibů, aniž zrušením řádu samého. — Zajímavá jsou sdělení o vývoji překážky katolicismu, rakouskému zákonodárství zvláštní a spočívající původně na nepublikovaném dekretu ze dne 15. května 1789. Ačkoliv manželství mezi židy považuje se za pouhou občanskou smlouvu a překážka katolicismu v příčině rozloučeného manželství, původně uzavřeného mezi židy, zásadně neplatí (dv. dekr. ze dne 28. června r. 1806 č. 771 sb. z. s.), přece následkem minist. nařízení ze dne 8. srpna r. 1853 č. 160 ř. z. může se naskytnouti případ, že i vzhledem k rozloučenému manželství židovskému překážka katolicismu může nastati, přestoupí-li totiž oba manželé před rozloučením k vyznání křesťanskému. — Při překážce různosti náboženství (§ 64 obč. z.) nerozhoduje fakt křtu, nýbrž přináležení k určitému vyznání v čas uzavření manželství; konstrukce této překážky jest tedy jiná, než překážky vyššího svěcení. Karakter křesťanství jistého vyznání není při tom závislý na uznání tohoto vyznání v Rakousku, takže i příslušníci vyznání neuznaných mohou po případě považováni býti za křesťany. (Jinak Anders, který příslušníky neuznaných vyznání vesměs počítá k osobám bezkonfessijním.) — Velice obtížnou látku o omylu, zejmena o t. zv. omylu qualitatis in personam redundans objasňuje autor několika vhodně volenými příklady a přichází k závěrku, že nelze případy takové rozhodovati dle šablony, nýbrž že náleží uvažovati o jednotlivém případě starostlivě, vážně a s pietou.

V kapitole III. pojednává se o neplatnosti a zápovědech manželství. O neplatnosti manželství řeč býti může jen tehdy, má-li akt, jejž dvě osoby různého pohlaví za účelem uzavření manželství předsevzaly, alespoň vnější známky smlouvy manželské učiněné ve formě slavnostní zákonem předepsané. Musilo tedy nastati vzájemné prohlášení vůle před duchovním pastýřem (neb úřadem světským), neboť kdyby ani toho nebylo, není tu ani zdání platného manželství. Bylo-li však takové prohlášení vůle učiněno, jest domněnka pro platnost manželství (§ 99 obč. z.). Autor podává též krátký přehled vývoje rozlišování mezi překážkami práva veřejného a soukromého v právu rakouském. Co se týče překážek práva veřejného učí, opíraje se o znění § 94 obč. z. (»im Wege steht«) a o analogii dv. dekr. ze dne 27. června 1837 č. 208 sb. z. s., že v případech, kdy překážka sama odpadla (si bigami uxor interim mortua est, si judaeus sese convertit a pod.) nelze již z moci úřední zavésti řízení za příčinou prohlášení manželství neplatným, leč v třech případech jmenovaných v uvedeném dvorském dekretě. Konvalidace manželství však pouhým odpadnutím překážky nenastává, konvalidace nastati může pouze v případě dispense.

Za indispensabilní považuje antor překážky záležející v nedostatku spůsobilosti právní a spůsobilosti k uzavírání smluv vůbec (§§ 48—59 obč. z.), překážky, které jen na žádost strany mohou býti uplatněny, tedy překážky práva soukromého (s výminkou překážky nedostatku ohlášek) a překážky, jichž pominutí by rovnalo se dopuštění trestného činu (na př. § 62 obč. z., § 206 tr. z.).

Ke konvalidaci manželství nestačí dispense, nýbrž jest nutno, aby domnělí manželé slavnostní svolení opakovali. Toto obnovené slavnostní prohlášení vůle před duchovním a dvěma svědky jest podmínkou konvalidace

vůbec, nikoli jen účinku jejího ex tunc; tak že jiné konvalidace než ex tunc není. Náhled ten opírá autor o dějinný vývoj.

Kapitola IV jednající o právních účincích manželství rozdělena jest ve dvě části, z nichž první pojednává o pravidelných účincích, druhá o účincích v případě rozvodu od stolu a lože Pravidelné účinky dělí na vnitřní a vnější. K vnitřním čítá: společenství života, závazek mužův k výživě a zastupování ženy, povinnost manželskou, závazek věrnosti a slušného obcování. Obnovení společenství manželského má domáháno se byti v řízení sporném, žalobou. Účinky na venek jsou, že manželka obdrží rodinné jméno mužovo, státní, obecní i soudní příslušnost jeho. K povolení dobrovolného rozvodu stačí, mimo souhlas manželů o rozvodu a tří smiřovacích pokusů, tvrzení manželů, že i v příčině majetkových poměrů jsou za jedno; není třeba aby soud se o tom přesvědčil, že úmluva v příčině majetkových poměrů skutečně existuje. Při nedobrovolném rozvodu muži, i když jest nevinen, nikdy nepřísluší právo na alimentaci od ženy, leč by opáčně umluveno bylo. Zákon takového závazku, jaký dle § 91 obč. z. tíží muže, nikdy ženě neukládá.

Předmětem kapitoly V. jest zrušení manželství, jež nastati může buď smrtí neb rozloučením. Smrti rovná se prohlášení za mrtvého; o vývoji tohoto právního ústavu podává autor zajímavé poznámky. Za naprosto nerozlučitelné považuje autor manželství nejenom tehdy, když v době uzavření třeba jen jeden manžel byl katolíkem (§ 111 obč. z.), ale i tehdy, když kdykoliv mezi trváním manželství se přihodilo, že oba manželé zároveň byli katolíky, třebas by v době uzavření manželství i v době žádání za rozloučení oba byli nekatolíky. Náhled ten opírá autor o materialie a též o doslov § 116 obč. z., kdež rozlučitelnost u katolického manželství zachována jest jen pro ten případ, že pouze jeden z manželů přistoupil na víru katolickou. — Poslední kapitola VI. prvního oddělení obsahuje odchylky při manželství židovském.

Oddělení druhé věnováno jest manželskému právu majetkovému. Po úvodu, v němž pojednáno o pojmu manželského práva majetkového a podán přehled různých systemů upravení jeho (system dotální, úplné společenství statků, společenství získaného jmění, společenství správy) následuje kapitola I. tohoto oddělení, jejíž předmětem jest zákonné manželské právo majetkové t. j. právo, které platí v příčině majetkových poměrů manželů, není-li tu zvláštní úmluvy. Dokud žena neodporuje, platí muž vzhledem k osobám třetím za zmocněného ke správě jejího majetku a jest tedy zmocněn, ku vykonávání veškerých činností, kterých vymáhá správa cizího jmění, byť i k činnostem takovým mimo manželství bylo třeba zvláštního zmocnění dle § 1008 obč. z. Otázku, zda §u 1008 obč z. dá se užiti též na zastoupení ženy mužem, považuje autor za chybně kladenou. Presumptivní plná moc vztahuje se dle § 1238 pouze na správu a tím jest ohraničena tak, že mimo »správu« muž jako plnomocník jednati nemůže. Jiného ohraničení nemá.

Kapitolu II. o smluveném majetkovém právu manželském počíná autor pojednáním o smlouvách svatebních vůbec. Jelikož vrácení toho, co dáno bylo na základě úmluvy, kteráž pouze pro nedostatek formy jest neplatna, nemůže býti žádáno (§ 1432 obč. z.), není svatební úmluva bez formy notářského spisu dle mínění autorova neplatná, nýbrž jest pouze nežalovatelna a zakládá tedy naturální obligaci. — Otázku, zda-li jmění jakožto celek může býti předmětem věna, rozhoduje spisovatel záporně, jelikož jmění jako celek jest nezcizitelné a kdyby takové ustanovení se stalo, vztahovati se bude jen na jednotlivé předměty, ne na jmění jako celek. — Kdo věno dává, má právo žádati od muže potvrzení příjmu (§ 1426 obč. z.) ve formě notářského spisu. Otázky, jaké změny nastaly zásadou volného uvážení důkazů v příčině důkazu přijetí věna, autor se nedotýká — a jest toho mínění, že díky povrchnímu a nerozmyšlenému zákonu z roku 1871 panuje tu požalování hodná nejasnost. Dání věna má sice velkou příbuznost s darováním, darováním však není, protože jest toliko formou, v které žena, neb někdo jiný za ni přispívá k nesení břemen manželských. Dání věna jest akt sui generis, karakterisovaný

svým účelem (causa). — Slíbil-li muž dar jitřní, jest žena oprávněna žádati jej hned prvního rána po sňatku; první ráno v § 1232 obč. z. jest doba splatnosti, nikoli posledním terminem slíbení jitřního daru. Dar, jehož splatnost by byla pozdější, nebyl by darem jitřním ve smyslu § 1232 obč. z. — O právu ze společenství statků, bylo-li zapsáno do knih, pojednává autor zevrubně, rozebíraje přehledně různé náhledy o povaze tohoto práva. Zákon nerozhoduje výslovně, zda předpisy §§ 1233—1236 obč. z. o společenství statků mezi manžely jsou absolutně zavazující, neb zda-li jsou povahy dispositivní, zvláště, zda-li úmluva o společenství statků může býti uzavřena s tím účinkem, že by předměty, vnesené již od doby uzavření smlouvy, stávaly se společnými a tedy, že by žádnému z manželu bez souhlasu druhého nebylo lze za živa jimi vládnouti. V tom směru sluší dle autora různiti společenství všeobecné, obsahující celé, i nynější i budoucí jmění obou manželů a společenství partikulární. Dle § 1180 obč. zák. společenství všeobecné (celého, nynějšího i příštího jmění) posuzovati sluší vždy dle předpisů §§ 1233—1236 obč. z., pročež společenství takové jen s účinkem § 1234 může býti uzavřeno. Slova: z pravidla v § 1234 vztahují se jedině na ty případy, kdy společenství na případ smrti uzavřené mimo to i mezi živými má účinky (§§ 1236, 1262, 1266 obč. z.), neodůvodňují však, že by společenství takové na dobu trvání manželství mohlo býti učiněno. Za to není pochybnosti, že společenství partikulární mezi manžely může býti umluveno jak na případ smrti, tak i na dobu trvání manželství a tedy s účinkem ihned nastupujícím; společenství takové sluší posuzovati dle kapitoly XXVII. obč. z. Kdyby zákon nepřející vůbec společnostem byl chtěl připustiti všeobecné společenství mezi živými, byl by dle autora nepochybně zvláště normoval takovou úmluvu.

Kapitola III. (druhého oddělení) o vlivu zrušení společenství manželského na majetková práva manželů končí velice zajímavý spis. Netřeba podotknouti, že v tomto referátě bylo možno poukázati jen na malou část množství otázek, o nichž v spise samém pojednáno jest. Jak z ukázek vidno, jest autor samostatný myslitel, zakládající svoje náhledy z velké části na historickém bádání. K literatuře, zvláště též k české, pilně přihlíženo, rovněž k judikatuře nejvyššího soudu. Připojíme-li ještě, že sloh spisovatelův jest veskrze jasný, tak že jest dobře srozumitelný i těm, kdož nevládnou úplně polským jazykem, můžeme Tillovo právo manželské i českým čtenářům vřele doporučiti.

Emanuel Tilsch.

Archiv für die civilistische Praxis, sv. **90** a **91** seš. 1. — *Krückmann Paul, Der Fortfall des Interesses und der Untergang des Schuldverhältnisses* (str. 88 až 117). Pisatel probírá otázku, zda-li zánikem interesse oprávněného zaniká poměr závazkový, otázku, na kterou hlavně vzhledem k l. 32 D. locati 19, 2 kladně bylo odpovídáno (sv. Dernburg II. § 68, 4). Dochází k tomu, že z l 32, jejíž doslov (non posse cogi, nikoli liberatur colonus) výkladu jeho svědčí, neplyne věta: zánikem interesse zaniká obligace, nýbrž: dlužník může splnění odepříti, má-li a pokud má oprávněné interesse na nesplnění. Pokud jde o odůvodnění »quia nihil heredis interesset«, je prý ono porozumění laika v konkretním případě cit. místa nejpřístupnější, ale nepřesné (str. 98). Ostatní místa mínění Dernburgovu zdánlivě svědčící, l. 14. pr. D. 13, 1, l. 97, l. 112 D. 45, 1, byla správně vyložena již Windscheidem. Pokud šlo by o případ dle autora ovšem sotva možný, že by každé interesse odpadlo, aniž by tu byla možnosť jeho obnovení, pak ovšem lze tvrditi, že obligace zaniká. — Pisatel dále obrací se k zákonníku německému: jak ten se staví k oběma otázkám, k otázce zániku obligace následkem zániku interesse, a k otázce odůvodněného interesse dlužníka, které brání splnění obligace? K oběma otázkám odpovídá ze zásad všeobecných, ex bona fide, jako v právu římském. Pokud jde o otázku druhou, nedovoluje bona fides, aby dlužník byl nucen k plnění, které by jej přivedlo v rozpor s osobami třetími. Pojem oprávněného interesse jde ostatně tak daleko, že »každé, hrozící a bez viny

dlužníkovy nepředvídané porušení statku právního (tedy i dlužníkovi náležejícího), obj. právem uznaného, poskytuje dlužníku zmíněnou námitku« (str. 111). Ovšem bona fides i proti dlužníku klade požadavky: aby hrozící porušení věřiteli oznámil (anal. předpisů, kde povinnosť taková jest uznána, §§ 665, 692 a p.; str. 106) a musí býti věřiteli popřáno modicum tempus k odstranění překážky (anal. §§ 542, 634 atd.). Za zcela analogické k obraně z odůvodněného interesse shledává ostatně speciální předpisy zákona o možnosti zrušení smlouvy námezdní, příkazu a smlouvy schovací z důležitých důvodů.

Kohler: Parteiwille und Rechtsatz im Testament (118—126), poukazuje k tomu, že při výkladu posledního pořízení vždy dlužno hleděti pokud možno k intencím zůstavitelovým. — *Rümelin* (Max): *Ueber die Verwendung der Causalbegriffe im Civil- und Strafrecht* (171—344); obsáhlé, důležité pojednání vymykající se z mezí tohoto referátu, hledící uplatniti jednotný pojem objektivně adaequatní kausality pro právo trestní i civilní, pro jednání i opomenutí.

Hellmann: Zur Lehre von der nachträglichen Ungültigkeit der Rechtsgeschäfte (363—439). Vytknouti všeobecné pravidlo o tom, kdy jednání původně platné napotomně stane se neplatným, a o účincích této napotomní neplatnosti, nelze. Sluší přihlédnouti k jednotlivým skupinám jednání právních: I. Pro poslední pořízení vyslovena byla věta: Quae in eam causam pervenerunt, a qua incipere non poterant, pro non factis habentur, l. 3 § 2 D. 34, 8. Pravidlo to neplatí všeobecně. Zkoumáním pramenů docházíme k tomu, že poslední pořízení nemůže se rozvinouti k plné účinnosti, nastanou-li jisté okolnosti po jeho zřízení, jejichž existence v době zřízení byla by způsobila okamžitou neplatnosť (379). Takové okolnosti jsou: capitis deminutio, ztráta testamenti factionis passivae, agnatio postumi a vznik okolností, které provedení pořízení činí nemožným, na př. smrt obmyšleného, nikoli však okolnosti jiné. Účinky vzniklé potrvají, na př. zrušení dřívějších legátů platným zřízením pozdějšího, translaci obsahujícího legátu (373). — II. Z l. 98 a l. 140 § 2 D. 45, 1 plyne, že pro obligace platilo pravidlo: Ea quae recte constiterunt resolvi, cum in eum casum reciderunt, a quo non potuissent consistere (ačkoli non tamen hoc in omnibus verum). Věta tato není než rubem oné, že nemožnost splniti obligaci, nemožnost, za kterou dlužník neodpovídá, obligaci zrušuje. Z l. 11 D., 8, 1; l. 83 § 5; l. 136 § 1 D. 45, 1; § 2 J. 3, 19 jde, že extinguitur obligatio (tedy ex nunc), nastane-li právní nemožnosť obligaci splniti. Pod totéž hledisko spadají: Zánik obligace, nastane-li concursus duarum causarum lucrativarum, zánik obligace směřující k užívání, tím, že oprávněný stane se vlastníkem věci, zánik obligace konfusí, zánik obligace juris civilis capitis deminutione magna a každé obligace c. d. maxima. Případ faktické nemožnosti splniti obligaci je pochybný (407). Ve všech ostatních případech, ač poměry tak se změnily, že by obligace nebyla mohla vzniknouti, obligace trvá (napotomní duševní choroba atd.) — III. Pro právo rodinné opak zmíněných vět stanoven v l. 85 § 1 D. 50, 17; pro práva věcná platí ony jen pokud jde o konfusi. Rozdíl oproti I a II. plyne patrně z toho, že tam jde o negotia non consummata (jež cíle svého dosud nedošla), tu o negotia consummata (tak již Bartolus, srv. str. 368). — Další stránky jsou věnovány obč. zákonníku něm.

W. Biermann: Zur Lehre von der Unmöglichkeit der Leistung im bürg. Recht (sv. 91, str. 73—102). Spisovatel vykládaje předpisy německého zákonníka o nemožnosti plnění, dotýká se některých otázek majících interessu všeobecného. Vytknuv rozdíl mezi nemožností přirozenou a právní, varuje před tím, aby, jak v některých spisech se stalo, plnění právně nemožné směšováno bylo s plněním zakázaným neb nemravným. Tato poslední totiž jen tehdy jsou právně nemožna, je-li tu lex perfecta. Dále hledí přesně vytknouti rozdíl mezi t. zv. nemožností obj. a subj., které neliší se tím, zda splnění obligace pro každého nebo jen pro dlužníka je nemožným, nýbrž tím, zda důvod, který in concreto dlužníku plnění nemožným

činí, právě jen při dlužníku nebo při každém jiném jest (84); rozdíly mezi dvojím tímto lišením vhodnými příklady se objasňují. Další výklady o účincích nemožnosti plnění dotýkají se výhradně norem obč. zák. něm.

Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechtes sv. 41. — *Leonhard: Wahl bei der Wahlschuld*, zugleich ein Beitrag zur Lehre von der Wirksamkeit der Rechtsgeschäfte (1—67). Praktický význam obligace alternativní neleží v případech smluvních, nýbrž oněch ex variis causarum figuris (§§ 280[2], 325[1], 281; 557, 2307 něm. zák. obč.) I. O podmínkách volby. Pokud jde o tyto, naskytují se, nehledě k předpokladům všeobecným dvě důležité otázky: 1. Je-li volba ihned možná; spolukontrahent k volbě oprávněného může míti interesse, aby volba ihned se nestala. 2. Je-li odvolatelna? Pro právo římské a obecné lze říci: *a)* volba nečiní obligaci jednoduchou, nýbrž tvoří facultatem alternativam; *b)* zvolivší může změniti volbu, avšak protistrana může splnění nabídnouti neb žádati, tím uvésti v prodlení a nejistoty se zbaviti; *c)* volba se může státi ihned, což pro obligace podmíněné a sub die je nedostatečným (str. 23). Dle obč. zák. něm. je volba neodvolatelna (§ 263). Na ostatní první pak lze odpověděti takto: Z povahy věci plyne, že při pohledávkách sub die a podmíněných — a o ty se tu vždy jedná — okamžitá koncentrace příčí se pojmu obligace alternativní (dnes slíbím: za měsíc splním předmět *A* nebo *B*, a zítra koncentruji na předmět *A*), z čehož jde na jevo: Volba okamžitá je přípustna, ale protistrana může zamítnouti, nejsouc k přijetí povinna. To sluší přijmouti přes nedostatek positivního ustanovení i pro něm. zák. obč. — II Výkon volby Tu autor zabývá se ponejvíce výkonem volby mezi nepřítomnými, vytýkaje trefnými poznámkami výhody theorie akceptační. Akceptací stane se volba účinnou (arg. § 130). Poukázav na různosť mezi platností a účinností, dochází k výsledku, že platnosť a účinnosť mohou se časově rozcházeti, z toho že vzcházejí jisté důsledky, a že tedy slovo účinný v § 130 má význam ten: 1. dojití projevu (platného) je podmínkou účinnosti; 2. okamžik dojití projevu je pravidelně rozhodným pro rozhodnutí otázky, kdy on se stal; 3. (platný) projev, dokud nedošel, může býti odvolán, nestav se účinným. Naproti tomu platí pro podmínky platnosti a účinnosti stejnoměrně věta: Rozhoduje okamžik, kdy projev byl učiněn, nikoli, kdy došel. — Volba pod podmínkou pravidelně možna není (arg. anal. § 737, 349); volbou má přec dosaženo býti jistoty, ochrany protistrany, která připojenou podmínkou odňata jí býti nemůže. — III. Účinek volby. Slova »od počátku« v § 263 poukazují na retrotrakci, jež z praktických důvodů provésti se nedá.

Jacobi: Recht, Sitte, Sittlichkeit (68—111); pojednává o poměru práva k mravu, zvyklosti a mravnosti. Pokud jde o prvý, chová se k němu právo po výtce lhostejně. Jen potud má důležitosť, že tvoří eventuální základ pro právo obyčejové, a že zvyklosť často je rozhodna pro výklad projevu. Mravnosť vstupuje ve styk s právem potud, že jednak jisté postuláty mravnosti stávají se požadavky právními; srovnati sluší předpis soudního řádu o vyloučení veřejnosti, pokud by tato mravnosti na újmu býti mohla, a předpisy trestního práva o činech proti mravopočestnosti; jednak odpírá sankce nemravnnému, § 138 obč. zák. něm.: mravnosti příčící se smlouva je neplatna. pak §§ 817, 819, 826 a čl. 30. úv. zák. Pokud jde o hlavní předpis § 138 nelze ovšem říci, že každá morálně závadná smlouva je neplatná. Především rozhoduje obecné přesvědčení o tom, co je mravné a nemravné a nemravnosť musí se vztahovati k obsahu neb účelu smlouvy.

Regelsberger: Ersatzpflicht aus den Verträgen für den Schaden, den durch den Vertragsbruch ein Dritter erleidet (251—288). I. Problém: Kommissionář (speditor a p.) uzavře smlouvu v interesse kommittenta. Protistrana neplní, učinivši na př. plnění nemožným. Při tom může se státi, že kommis-

sionář, ježto úkol svůj správně provedl, není povinen k náhradě interesse svému kommittentu. Může-li býti na protistraně žádána náhrada interesse? Může ji žádati kommissionář? Jemu ona odpoví: Tua non interest; může-li ji žádati kommittent? jemu opět: Tecum non contraxi! — II. Věnovav delší pojednání doktrině a judikatuře, dochází k těmto výsledkům: 1. Jsou případy, kdy lze uplatniti jen vlastní interesse, ne interesse osoby třetí (objednám dar pro přítele k jmeninám); 2. Kde věřitel ze smlouvy sám je 3. osobě k náhradě povinen, zavázán je jeho dlužník do obnosu interesse osoby třetí, arg. l. 8 § 3 D. 17, 1; l. 27 D 3, 5, ale — mimo případy, že zná z předu toto interesse — jen do maximálního obnosu škody, jaká dle obyčejného běhu okolností mohla býti očekávána. 3. Totéž platí i pro případy, kdy věřitel 3. osobě k náhradě povinen není, arg. l. 8 § 3 D. 17, 1. Tak rozhodnouti jest již proto, že okolnosť ta, že věřitel svým povinnostem oproti třetímu dostojí, nemůže sprostiti dlužníka zodpovědnosti. 4. Nárok na náhradu přísluší věřiteli, osobě třetí pravidelně jen na základě cesse. — Tolik na podkladu obecného práva. Občanský zákonník něm. nemá u věci té ustanovení. I hájí autor týž výsledek pro právo občanské, poukazuje k tomu, že právo obecné, tvoříc podklad historický pro právo dosavadní, má zůstati i nadále pomůckou k jeho výkladu. Nehledě k tomu, zda tvrzení to oprávněným je čili nic, dovozuje se význam práva římského slovy přesvědčivými, důtklivými, tím zajímavějšími, že jsou nyní tak vzácna v říši německé.

Hölder: Das eigenhändige Testament (303–327), obsahuje polemiku proti přijetí holografního testamentu do obč. zák. něm., vrcholící v úsudku: Hodnota formy nesmí býti posuzována dle snadnosti, jakou lze jí použiti, nýbrž dle míry bezpečnosti, jakou původci projevu i jiným poskytuje.

Regelsberger: Zur Lehre von der Wirkung der Anspruchsverjährung (328—340). Dle § 222[1] něm. obč. zák. nezaniká promlčením nárok, jen splnění nelze vynutiti žalobou. Přes to nelze větu formulovati takto: Promlčení působí, že nárok proti vůli dlužníka nemůže býti vynucen; neboť: 1. Promlčení může býti zvráceno cestou kompensace, jestliže skončilo se po době, kdy pohledávka kompensovatelná povstala; tak dle obecného práva, nyní § 390 věta 2. 2. Při smlouvách synallagmatických možna exceptio non adimpleti contractus, třeba že nárok jí za základ sloužící je promlčen; tak dle obecného práva a § 638. Totéž platí při inaequalních smlouvách oboustranných, ježto možnosť plnění zadržeti je tu stejně (jako při synallagm.), ač o exc. non adimpl. contr. se tu nemluví. 3. Totéž sluší říci o nároku, pro který existuje právo retenční po čas trvání tohoto, na základě úvahy, že nárok lpí na předmětu retinovaném, arg. § 273[2], § 1000. — II. Pokud jde o uznání pohledávky promlčené, platí o neznalosti promlčení toto: Poněvadž účelem promlčení není zbaviti dlužníka dluhu, nýbrž jen nutnosti, aby hájil se proti dluhu, o kterém, jakož i o eventuelních obranách a námitkách následkem uplynutí dlouhé doby neví, nerozhoduje vědomosť či nevědomosť o nastalém promlčení. To již bylo hájiti pro obecné právo; dle něm. obč. platí totéž, arg. § 222[2]. Vzdor předpisu § 781 stačí uznání ústní. § 222[2] vztahuje se jen na písemná uznání ve sm. § 781 (neboť kondikce uznání může míti místo jen tam, kde uznání účinky právní pohledávku ábstraktní, zplodí; toho však nezpůsobí uznání bezforemné); leč § 222[2] nečiní arg. a contr. v tom směru, že by jinaké (bezforemné) uznání pohledávky promlčené téhož účinku nedosáhlo. V našem případě je jiná legis ratio než v § 781: Tu má uznání za následek vznik nové obligace abstraktní, sprošťuje aspoň důkazu; onde zbaví povinnovaného jen jistého favoru. — *Müller: Die Hinterlegung zur Schuldbefreiung nach dem B. G. B.* (411—520), obsahuje dobrý přehled důležitých otázek a dosavadního o nich bádání.

Archiv für bürgerliches Recht, sv. 18. — *Kohler: Vertrag und Uebergabe* (1—124). Právo římské stálo ohledně převodu vlastnictví na principu tradice, do něhož průlom učinil velký Celsus svou naukou o constitutum

possessorium, fr. 18 pr. D. 41, 2. Právo přirozené chtělo vlastnictví přenášeti smlouvou, nemajíc smyslu pro jisté důležité výhody systému tradičního, po něm Code civil. Jak počínal si občanský zákonník německý? 1. Přijal constitutum possessorium, § 930; 2. dle § 870 může prostředečná držba (mittelbarer Besitz) býti přenesena tím způsobem, že nabyvateli postoupí se nárok na vydání a prostředkem držby vlastnictví; 3. dle § 931 může býti vlastnictví věci v cizí držbě se nalézající přeneseno postoupením reivindikace. Lze tedy říci: Zákonník něm. přijal formalně princip tradice, materielně princip smlouvy věcné, neosvojiv si výstřelků práva přirozeného; neboť uspořádáním zák. něm. 1. rozdíl mezi věcnou a obligační smlouvou přísně jest zachován, což vyhovuje intencím stran, které mohou míti interesse v tom, aby obě tyto smlouvy časově se rozpadaly, aniž dovedou z neznalosti práva výslovnými úmluvami intencím svým vyhověti (kdosi prodá věc, vyhradiv si užívání její ještě po jistou dobu; pravidelně má nésti nebezpečí uživatel, čehož podmínkou jest, aby zůstal vlastníkem). 2. Zachováno správně spojení smlouvy věcné s poměry držby; byloť by nepřiměřeno, by dosavadní vlastník pozbyv vlastnictví zůstal držitelem sui nomine (Eigenbesitzer). Ostatně má spojení smlouvy věcné s konstitutem i výhodu tu, že vylučuje věcnou smlouvu ve příčině věcí, které budoucně připadnou zciziteli. — Vzniká otázka, jak dalece odvislá je platnosť věcné smlouvy na platnosti obligační smlouvy jako své causa? To je otázka intence stran, resp. názorů obchodu (Verkehrsvernunft). Pro placení (solutio) odmítá K. závislosť tu, neboť existence dluhu je dle názorů životních předpokladem (Voraussetzung), ne podmínkou (Bedingung) placení a tradice. Totéž platí pro darování. Jinak má se věc, je-li věcná smlouva součástí dvoustranného hospodářského jednání. Tu dlužno k objasnění vyjíti od případu, kdy obě součásti smlouvy jsou obligační (trh na úvěr, kdy věc se neodevzdá); tu obě součásti smlouvy jsou jistě v souvislosti a sice v souvislosti vzájemné podmínky: neexistuje-li závazek jeden, neexistuje druhý. Stejně má se věc, je-li jedna součásť věcná, druhá obligační (reální zápůjčka, trh na úvěr, kdy věc ihned se odevzdá); v těch případech dlužno rovněž říci: Nevzejde-li závazek s jedné strany, nepřenese se ani vlastnictví. Dle toho dlužno dle obč. zák. něm. odvislosť smlouvy věcné od obligační přijmouti jen tehdy, když tradice, constitutum possessorium, nebo postoupení reivindikace spadá v jedno se smlouvou obligační. — Dle týchž zásad dlužno vyložiti i známý rozpor mezi fr. 18 pr. D. 12, 1 (Ulpian) a fr. 36 D. 41, 1 (Julian). Ulpian má na mysli mutuum, reální zápůjčku, Julian soluci na základě konsensuální (stipulační) zápůjčky; tedy tu protiva mezi mutuum a res (pecunia) credita.

Elster: Die Lehre von der Auslobung nach dem gem. Rechte und B. G. B. (124—192). Přislíbení je zajištění (Zusicherung) majetkové hodnoty osobě, která určí se splněním konání označeného přislibujícím. Přislíbení nežádá veřejnosti, pokud této v obyčejném slova smyslu rozumíme. Přislíbení hostitelovo oproti hostům je zajisté platné a není veřejným v běžném smyslu. Jinak obč. zák. něm. § 657). — Konstrukce přislíbení náleží zajisté k nejspornějším v obecném právu. Podav přehled doktriny, vytýká, že východiskem konstrukce té jest offerta k nepřítomným. Při této jako při přislíbení pokoušeno se o to, skonstruovati neodvolatelnosť (Windscheid, Regelsberger). Poněvadž vycházelo se odtud, že jen smlouvou může vzejíti vázanosť (Gebundenheit), pokusy ty se nezdařily. Dlužno říci: Toliko oprávnění obligační nějaké osoby může vzejíti jen ze smlouvy, vázanosť může tu býti již prve. Sluší konstruovati dle základní myšlénky Siegelovy: offertou (jednostranným projevem) vzchází vázanosť státi v slovu; oprávnění onoho, oproti komu projev se stal, vzchází teprve přijetím onoho projevu, offerty resp, přislíbení, tedy smlouvou[1]. Platí tedy: Přislíbení jest neodvolatelné. odvolá-li se přece, musí býti nahraženo interesse negativní, kde pak taková

---

[1]) Srv. proti tomu *Kohler* v A. f. civ. Praxis, sv. 91, str. 176 a sl.

újma nevzešla, nemusí býti nahraženo nic; a není správnou konstrukce: Přislíbení je odvolatelné, avšak vzešla-li komusi újma, musí býti ve formě negativního interesse nahražena. — Bylo řečeno, že přijetím offerty resp. přislíbení vzchází oprávnění. Offerta přijme se projevem; v čem leží však přijetí přislíbení? Nepochybně náleží k tomu vykonání činu označeného. Je však potřeba vědomosti o přislíbení, a konání s ohledem na přislíbení? Tu dlužno rozeznávati: V případech těch, kde nesla se vůle přislibujícího k osobnímu odměnění konajícího (přislíbení za dobytí prvního děla) musí tento za vyplacení žádati; kde však jde o odměnu za plnění, které odměnou právě má býti vyvoláno, kde tedy přislibujícímu záleží na konání samém, jest lišiti dále: kde dílo má býti zadáno, je zadání samo aktem přijetí, kde toho není, čin sám (postižení vraha). — Konstrukce je tedy ta: Přislíbení je offerta ad incertam personam; přislíbením vzniká vázanosť státi v slovu, přijetím přislíbení (v čem leží, právě řečeno) vzniká smlouva a tedy oprávnění přijavšího. Jest tudíž vznik smlouvy in condicione. — Obč. zák. něm. v § 657 vychází z toho, že jednostranným přislíbením vzniká povinnosť přislibujícího podmíněná vystoupením oprávněného (in condicione je osoba oprávněného, nikoli vznik smlouvy), tedy jednostranný slib má týž účinek jako smlouva. Ale hlavní konsequence, která by odtud měla plynouti — neodvolatelnosť — je v § 658 zamítnuta. Přislíbení možno odvolati, aniž vzejde povinnosť k náhradě škody. Pokud jde o legitimaci k žádosti za vyplacení, rozhoduje předsevzetí (Vornahme) konání; sama skutečnost vykonání vzbuzuje právo, aniž by vykonavší musil míti vědomosť o přislíbení. — Výsledky své konstrukce po stránce praktické pro právo obecné i občanské vytýká E. jmenovitě v následujících bodech: Jaký význam mají 1. smrt přislibujícího, 2. smrt oprávněného, 3. vady plnění. — Ku konci věnován § konkursům o cenu (Preiswettbewerbe). I ty spadají pod pojem přislíbení, ovšem že platí tu jisté zvláštnosti. Tak dlužno dle obč. práv. něm. § 661 (položení lhůty) ve spojení s § 658[2] tvrditi, že přislíbení takové není jednostranně odvolatelné Zvláštnosť platí též pro zjištění oprávněného. Vzniká totiž otázka, zda-li v případě tom, jsou-li ustanoveni rozhodčí, jest výrok jejich podmínkou vzniku oprávnění? Tak tomu není! Jest to jen prostředek, pomocí kterého má býti zjištěno, které dílo jest nejlepší. Nedojde-li k výroku, musí se kvalita zjistiti jiným způsobem. Tak učeno dle obecného práva; nyní stanoví tak § 319[1].

Das Recht, 1901 č. 7; *Strohal: Das Sparkassenbuch im Sachenrecht.* Knížka spořitelní je dlužním úpisem, papírem vydaným o pohledávce a sice pravidelně t. zv. kvalifikovaným papírem legitimačním dle § 808 obč. zák. něm., jenž předpokládá 1. pojmenování věřitele v listině a 2. vydání papíru s tím určením, že v papíru přislíbené plnění oproti každému majiteli může se státi, i když on věřitelem není, v čemž tedy papír takový shoduje se s papírem majiteli znějícím (Schuldverschreibung auf den Inhaber §§ 793 a nn. obč. zák. něm.). Leží tedy blízko možnosť i v právu věcném posuzovati knížku spořitelní (ježto i ona je věcí a tedy předmětem práv věcných a držby) dle týchž zásad jako papíry majiteli znějící. Než tomu tak není. Pro papíry majiteli znějící platí pravidlo: Věřitelství z papíru určuje se, řídí právem vlastnickým k papíru, pro knížku spořitelní naopak, vzhledem k § 952 obč. zák. něm., dle něhož vlastnictví dlužního úpisu vydaného o pohledávce přísluší věřiteli, určuje se vlastnictví právem věřitelovým a jest tedy právo obligační právem hlavním, vlastnictví akcessorním. Z toho plynou patrné konsequence, z nichž nejdůležitější stůjtež zde: 1. Postoupením pohledávky přechází ihned vlastnictví knížky, aniž je třeba tradice. 2. Předmětem disposice věcněprávní (Verfügung) knížka sama o sobě býti nemůže, disposice takové musí býti vykládány jako disposice pohledávkou. 3. Zásady o nabytí práva vlastnického a jiných práv věcných na základě disposice neoprávněného (bezelstné nabytí) místa nemají. 4. Vlastnictví knížky nelze vydržeti. 5. Žaloba vlastnická o vydání knížky v cizích rukou se nalézající

promlčeti se nemůže (arg. anal. § 898 obč. zák. něm.). 6. Nálezce uplynutím příslušné doby nestává se vlastníkem. 7. Knížka není předmětem zabavení, ovšem ale pohledávka, na kterou zní a platí tedy předpisy o zabavení pohledávek.

Krčmář.

Právo a řád trestní.

Právo trestati. Studie z právní filosofie. Napsal JUDr. *Josef Moník.* (Bibliotéka sociálních a politických nauk, sv. 7.) V Praze. Společným nákl. J. Pelcla a spolku čes. právn. »Všehrd«. 1900. Str. 68.

Cenný tento příspěvek k filosofii práva trestního zabývá se nejprve záhadou o volnosti vůle lidské, k čemuž pojí výklad o zodpovědnosti a trestních theoriích. Právem zajisté spisovatel prohlašuje svobodu vůle za naprosto nezbytnou podmínku odpovědnosti a příčetnosti. Se strany přísně deterministické byla sice tato ryze filosofická část spisu odsouzena (srv. *Česká Mysl* II. 1901, str. 141.), avšak, pokud spor o determinism a indeterminism definitivně není dobojován, nelze nikomu činiti výtky již proto, že se přidržuje názoru toho neb onoho. Tolik připouštíme, že nejeden z důvodů, jimiž spisovatel názor svůj opírá, se stanoviska deterministického nemá váhy. Tvrdí-li ku př. spisovatel (str. 25 dd.), že samo myšlení a činnost mravně indifferentní, jako činnost spisovatelská, řeč, přednáška, kreslení plánů, sestavování strojů a pod., jsou obory, při nichž jest »prolomena absolutní negace volnosti člověka v jednání vůbec« — zapomíná patrně, že pravověrný determinism ani takovéto výjimky nepřipouští. Na doklad budiž uvedeno, jak ku př. *Ziehen*, Leitfaden der physiologischen Psychologie, 3. vyd. 1896, str. 149. dd. všeliké myšlení vykládá prostě jen sdružováním představ, při němž neuznává naprosto žádného zasahování volnosti lidské ve smyslu indeterministickém. Také ostatní důvody, z nichž spisovatel vyvozuje volnost lidskou, nezdají se nám býti vždy dosti přesvědčivými aneb alespoň dosti jasnými. Platí to zvláště o rozdílu mezi příčinou a důvodem, na nějž str. 17. dd. tak veliký důraz se klade, v tom smyslu totiž, že tím má býti vysvětlen a dokázán rozdíl mezi příčinností a svobodou. Z výkladu, který se o tom podává, nemůžeme jasně poznati, v jakém smyslu se tu slovu »důvod« rozumí. Na str. 19. a 20. č. 1—3. míní se patrně důvod ve smyslu logickém, důvodem v tomto smyslu však určuje se toliko správnost nějakého soudu našeho. ale s vůlí a činy lidskými tyto důvody nemají ničeho činiti. Naproti tomu eod. č 4., kdež rozeznává se mezi důvody rozumnými a nerozumnými, mravnými a nemravnými, zaměňuje se patrně důvod s motivy neboli pohnutkami.

V části jednající o »zodpovědnosti« (str 30. dd.) vykládá se obšírněji, že zodpovědnost bez volnosti jest nemožná a že na tomto základě trvá také právo positivné, jež by jinak úplně musilo změniti svůj obsah a svoji tvářnost. Při tom spisovatel zkoumá povahu a působnost těch činitelů, jimiž určuje se větší nebo menší míra odpovědnosti v jednání konkretním, přihlédaje jednak k obsahu poznání, jednak ke kvalitě jeho a konečně ke vlivům mimorozumovým. Výsledky tuto získané applikuje potom (str. 45. dd.) na činy trestné, při čemž zcela důvodně žádá, aby při určování odpovědnosti hledělo se vždy také ke zvláštní povaze činu trestného. Podle míry odpovědnosti spisovatel rozeznává tři kategorie činů tr. a to: *a)* činy úvahou určené; *b)* činy, které projdou úvahou a vědomím, avšak neurčitě anebo náhle, tak že individualita rozhodne (ku př. zabití a činy spáchané dolo indirecto, indeterminato nebo repentino, činy kulposní a činy osob mladistvých); konečně *c)* činy, jež neprošly ani úvahou ani vědomím (ku př. činy spáchané v náhlé aneb trvalé pomatenosti, v opojení, v neobyčejném hnutí mysli a ve věku dětském). Pokus tento, roztříditi činy trestné podle psychického stavu jednajícího a podle účasti, jakou na rozhodnutí jeho měl rozum s jedné a přirozené fysiologické nebo patho-

logické jeho stavy se strany druhé, jest zajisté velmi zajímavý. Toliko se nám zdá, že by třídění takové snadno vésti mohlo k šablonovitosti, a že by okolnosti zmíněné slušelo spíše při každém činu tr. uvažovati a podle nich určovati míru odpovědnosti.

V posledních oddílech spisu (str. 50. dd.) uvažuje se o právním důvodu trestu. Spisovatel prohlašuje se důrazně proti theoriím absolutním a shledává výhradně v nebezpečí a obraně důvod práva trestního. Měli jsme již příležitost ukázati, že tyto závěry spisovatelovy nevalně se hodí k důrazu, s jakým zastává se volnosti lidské. (Srv. nahoře str. 32. pozn. 4) Ale také jinak argumentace jeho není zabezpečena proti námitkám. K emfatickému jeho zvolání (str. 55.): ». . . . Či nezdá se, že spravedlnost byla častěji šlapána než prováděna?«, k jeho poukazování na justiční křivdy (str. 56.) atd. odpovídáme otázkou: Byly snad takové politování hodné zjevy odůvodněny právem trestním a obsaženou v něm myšlenkou spravedlnosti? Nebyly to spíše, tu vědomé a úmyslné, tu nahodilé a nedostatečností prostředků lidského poznání zaviněné přehmaty a úchylky s cesty právem trestním naznačené? Či by snad spisovatel si troufal tvrditi, že takovéto zjevy by nebyly možny při theorii nebezpečí a obrany? My, kteří chceme, aby v právu trestním myšlenka spravedlivé odplaty došla provedení, můžeme alespoň právem takové případy stigmatisovati jako případy »justiční křivdy«. Zda by však důvod nebezpečí a účel obrany dával nám k tomu totéž právo, jest více než pochybno.

V »závěrech« (str. 63. dd.) spisovatel vytýká některé důslednosti, jež ze základných svých názorů vyvozuje, jako ku př. o potřebě určiti pokaždé duševní stav pachatelův, motiv činu a způsob jeho provedení; o trestnosti pokusu s prostředkem nezpůsobilým; o určování míry trestu, zejména při recidivě a konečně o výkonu trestu, při němž přimlouvá se za zavedení deportace (pro zločince nenapravitelné a zločince obzvláště zlého charakteru) a nucené práce Již vzhledem k hojným podnětům, jež spisek tento o nejrůznějších otázkách práva trestního podává, lze studium jeho nejvřeleji doporučiti.

Storch.

Civilní řízení.

Grundriss des Civilprocessrechtes, von *Dr. D. Ullmann*, k. k. Hofrath, Prof. an der Univ. Prag. Leipzig, Duncker & Humblot, 1900.

Práce tato jest druhým oddílem druhého svazku soustavného spracování rakouského práva soukromého i veřejného, jehož ve stručné podobě podjali se podporou četných jiných odborníků profesoři Dr. A. Finger, Dr. D. Frankl a Dr. D. Ullmann.

Pojednav úvodem (str. 1 až 4.) o pojmu řízení soudního vůbec a o rozdílu řízení sporného a nesporného zvláště (I.), o vývoji rakouského práva procesného (II.), o jeho nyní platných pramenech (III.), o jeho právní povaze (IV.), o výkladu právních předpisů práva procesného (V.), o místních i časových mezích jeho (VI.) a, dotknuv se písemnictví platného práva procesného (VII.), rozdělil spisovatel další svůj rozbor na dvě knihy, z nichž prvá dotýká se procesných subjektů, jich zástupcův a pomocníkův, druhá pak věnována jest nauce o řízení sporném zvláště.

Prvé knihy titul prvý »O soudu« seznamuje čtenáře ve svém prvém oddílu »O soudech civilních a jich ústrojí« s pojmem soudů civilních vůbec, s rozdílem soudů řádných a mimořádných, výpočtem soudů těchto, druhy oněch i pořadem stolic soudních, s jednotlivými osobami soudními (soudce, odborný soudce laický, soudcovští úředníci pomocní, soudní kancelář a úředníci výkonní), se způsobem vykonávání soudní právomoci a s ustanoveními o vyloučení i odmítání soudních osob; U. věnuje pak druhý

oddíl »O příslušnosti civilních soudův« nauce o pojmu civilní věci sporné (občanská věc právní, obmezení ohledně panovníka a státních úředníků), o souvislosti věcí civilních s věcmi trestními i správními, o sporech o příslušnosť soudců civilních s jinými úřady a, pojednav posléze o soudní právomoci vůbec (uvažování příslušnosti, mimořádné určování příslušnosti, její trvání i meze, o soudci z příkazu a k dožádání činném, o poskytování právní pomoci a o zákonných obmezeních projednávání o příslušnosti), uvádí pak spisovatel, přidržuje se zákonného pořadí, předpisy o věcné příslušnosti (včetně předpisův o tom, jak určuje se cena sporného předmětu, a o místní příslušnosti ve věcech sporných.

Druhý titul prvé knihy pojednává pod společným nápisem »O stranách, jich zástupcích a pomocnících« o procesních subjektech a jich postavení vůbec (strany, zástupcové, vedlejší osoby ve sporu), o způsobilosti ku sporu, způsobilosti procesní a postulační, o zákonných zástupcích, zmocněných zástupcích, zástupcích z povolání (advokáti, finanční prokuratura a notáři), o vedlejší intervenci, opovědění rozepře a o pojmenování auktora.

Druhá kniha »O řízení sporném« vykládá v titulu prvém o sporu vůbec tím způsobem, že oddíl prvý jedná o postupu sporu a základních zásadách občanského řízení sporného, oddíl druhý o procesních úkonech stran i soudce, jakož i o doručování, oddíl třetí o místě a čase procesních úkonův a o procesuálném zmeškání, čtvrtý oddíl »Ochrana proti zneužívání procesních práv« o jistotě procesní, nákladech procesních, právu chudiny, a návrhu na přísežné vyjevení majetku, pátý oddíl: »O řízení vůbec« pak kryje se celkem s titulem prvým až sedmým třetího oddílu prvé části c. ř. s a zakončen jest naukou o přerušení a klidu řízení.

Druhý titul druhé knihy »Řízení před sborovými soudy prvé stolice«, nastíniv stručně průběh řízení vůbec, seskupuje ve svém oddílu prvém »Řízení až do rozsudku« příslušné zákonné předpisy pod troje záhlaví, z nichž I. »Průprava ústního přelíčení« obsahuje nauku o žalobě, žalobě určovací, objektivním a subjektivním hromadění žalob, náležitostech spisu žalobního, procesních podmínkách žaloby, vyřízení žaloby, založení procesního poměru a jeho účincích, prvém roku, písemné odpovědi na žalobu, zvláštních přípravných podáních ve smyslu § 258. c. ř. s. a o řízení přípravném, II. pak jedná o ústním přelíčení (§§ 257. až 265. c. ř. s.), kdežto III. záhlaví věnováno jest výkladu: »O důkazu a řízení průvodním« a rozděleno jest na část všeobecnou, v níž vytknuty jsou základní zásady práva důkazního, vysvětleny břímě průvodní, námitka průvodní a odvod, pojednáno o důkazu právních pravidel. zproštění břemene průvodního následkem soudního doznání, nepopření, notoriety a odsuzujícího nálezu trestního, o nepřímém dokazování (mimosoudní doznání) a o zákonných domněnkách, a rozebrány jsou posléze zákonné předpisy o dokazování (§§ 275. až 291. c. ř. s.), a na část zvláštní, jednající pod písmenami A až F o jednotlivých prostředcích průvodních, totiž o důkazu listinami, svědky, znalci, místním ohledáním, výslechem stran, jež je zakončena naukou o zjištění důkazů.

V druhém oddílu: »Soudní vyřízení rozepře« vykládá spisovatel o zamítnutí žaloby v případech, uvedených v §§ 230., 239, 260. a 261. c. ř. s, o vyřízení sporné věci konsolidací smírem, upuštěním od žaloby a rozsudkem, o jednotlivých druzích rozsudku, o obsahu rozsudku, jeho vynesení, prohlášení, doručení i písemném vyhotovení, o opravě rozsudku i skutkové povahy a o doplnění rozsudku.

Podrobiv v třetím titulu druhé knihy soustavnému rozboru předpisy o řízení před soudy okresními (§§ 431. až 460. c. ř. s.), věnuje spisovatel čtvrtý titul téže knihy řízení opravnému, včetně mimořádné opravné prostředky žalob pro zmatečnosť a o obnovu řízení, a pátý, poslední titul řízením mimořádným, soudním řádem upraveným, a onomu ve věcech man-

želských, dále nauce o soudech živnostenských a řízení před těmito soudy, i zakončuje pojednáním o řízení upomínacím. —

Co do soustavy tudíž spisovatel jednak zachovává pořadí, zvolené jím v jeho díle o Josefinském soudním řádu (»Das österreichische Civilprocessrecht«), jednak přidržuje se pořádku zákonného, od něhož ovšem v jednotlivostech z účelů didaktických vhodně se odchyluje. Ze zmíněného díla staršího nad to převzaty jsou všeobecné pojmy a výměry, hledíc k novému stavu zákonodárnému, buď nezměněné, buď novým těmto poměrům přizpůsobené.

Co do obsahu jest dílo shora dotčené výkladem jurisdikční normy i s uvozovacím její zákonem (vyjma předpisův o příslušnosti ve věcech nesporných) a civilního řádu soudního se zákonem uvozovacím, při čemž na místech příslušných dovoláváno jest se předpisů prováděcích, zejména zákona organisačního, jednacího řádu, min. nařízení z 1. června 1897 čís. 128. a 129. ř. z o odborných soudcích laických, min. nařízení ž 18. července 1897 čís. 170. ř. z. o osobách kancelářských, min. nařízení z 9. prosince 1897 čís. 283. ř. z. o řízení věcech manželských a zákona o soudech živnostenských; a povšimnuto si předpisů řádu exekučního, jakož i předpisů, novými zákonnými ustanoveními procesními v platnosti ponechaných.

V objemu svém pak (182 stránky) sleduje snahu po stručnosti, co možná největší, takže místy pouze zákonné předpisy beze vší poznámky se uvádějí (na př. při jednání o příslušnosti ve věcech horních), jindy (na př. v kapitole o časových mezích zákonů procesních) ani příslušná ustanovení zákonná podrobněji nejsou uvedena Proto také otázek sporných jen zřídka jest se dotýkáno a, pokud se tak děje, naznačen pouze názor spisovatelův a nikoli též druhdy i dobře myslitelné a důvodné mínění opáčné. Tak na př. uvádí se, že zmešká-li jedna strana prvý rok a strana druhá neučiní návrhu na vynesení rozsudku pro zmeškání, zařídí se dle výsledku jednání, čeho třeba, z moci úřední — ač pochybno, nenastane-li pak klid řízení; — nebo: zašla-li překážka soudce, z příkazu důkaz provádějícího, ustanoví k tomu soudce jiného přednosta soudu — ač § 247 jest výjimečným předpisem oproti zásadě § 34. odst. II. j. n.: — nebo, že protokol též svědkem podepsán býti musí — § 343. c. ř. s. a contr. §§ 212. a 216. c. ř. s.; — že odvolateli pojati lze právní vývody ve spis odvolací i tehda, zřekne-li se nejprve i jen sám ústního líčení odvolacího — spíše trvati sluší na požadavku předem již zabezpečeného souhlasu odpůrcova, ježto jinak bez překážky bylo by lze, zákon obcházeti; — že dohodnutí se stran o klidu řízení nemá vlivu na řízení odvolací — mlčky, nedostavením se, projevené zajisté (§ 491. c. ř. s.), výslovné, při roku prohlášené však ano (§ 491 c. ř. s. a contr. §§ 463. a 168. c. ř. s.) — a, že, byla-li v řízení směnečném žalobci uložena náhrada útrat, platí 14denní lhůta pariční — rovnosť stran? — Posléze v podrobnostech jedné jen ještě věci budiž se dotčeno. Jednaje totiž o výkladu právních pravidel práva procesního a zmiňuje se při tom o zodpovědění některých pochybných otázek nových zákonů procesních, vydaném jednak ministerstvem spravedlnosti, jednak nejvyšším soudem, prohlašuje spisovatel o odpovědech ministerstvem spravedlnosti daných zcela správně, že jimi samostatnosti soudcovské nijak nemá se býti dotýkáno, kdežto o odpovědech, daných nejvyšším soudem, poznamenává, že jimi již předem zabrániti se mělo možnému kolísání praxe a, že tudíž mají ráz autoritativního prohlášení, ačkoliv přece dle známých platných zásad i tyto odpovědi mají zajisté jen tolik ceny a váhy, kolik jim pro vnitřní jejich hodnotu přísluší.

Pro svou stručnosť, při tom však úplnosť, přehlednosť v uspořádání látky a jasnosť výkladu jest dílo, shora poznačené, výbornou rukojetí pro toho, kdo vstupuje na práh studia práva procesního, aby, zjednaje si takto celkový obraz o věci, přikročil pak s úspěchem k zevrubnějšímu a prohloubenějšímu bádání v této předůležité disciplině, a neméně i pro toho, komu právě jen na tomto celkovém obrazu o věci záleží.

Dr. Vážný.

Zprávy Právnické jednoty Moravské, vydávané již 10. rok, obsahují za r. 1900 také některé příspěvky k literatuře processuální.[1]) Co se týče jurisdikční normy vykládá *Dvořáček* (str. 122—127) v článku: O příslušnosti soudu ku projednání pozůstalosti — měl-li zemřelý více bydlišť §§ 66. a 105. j. n. — nesprávnost min. vysvětlivek, dle nichžto tu má platiti praevence. Odvozuje z pojmu založení bydliště, jež vyžaduje animum a corpus domiciliandi, že obecný soud nějaké osoby po její smrti může býti toliko jeden. Že tu neplatí volba soudů, odvozuje se konečně z § 2. nesp. pat. a z §§ 41. a 44. j. n., dle nichž soud z úřední moci zkoumati má svou příslušnost a v každém období řízení ex offo neb k návrhu usnesením vysloviti má svou nepříslušnost; pokud konečně zjistiti může soud příslušný, má přikázati věc tomuto. — Ve dvou článcích: K výkladu na § 39., č. 8. exek. řádu *Dr. Dolenský* (str. 6—13, 49—54) dovoditi hledí z historického vývoje (§§ 4. nov. 10./5. 1887 č. 74 ř. z.), z motivů ku § 39. (38.) a z dotýčných ustanovení zákona, že platí zásada § 39. č. 8. nejen u věcí movitých, nýbrž i u pohledávek a jiných práv a nároků, pokud u těchto nejsou rozhodnými předpisy o vnucené správě a dražbě nemovitosti. Dále praví, že výtěžek exekuce musí býti takový, aby po krytí útrat celého exekučního řízení, v pořadí pohledávky vymáhané splatných, také ještě na tuto pohledávku vymahajícího věřitele zbylo, a že tudíž žádá-li věřitel zadnější za exekuci, též ku pohledávkám předcházejícím v té příčině přihlížeti třeba.

Ve článku O praktické ceně prozatímního zjištění břemen *Dr. Fr. Matyáš* (str. 137—142) nazývá ústav tento prostředkem z nouze, aby soud již během řízení dražebního, pokud to bez likvidačního stání zjistit možno, na jisto postavil výši pohledávek vymahajícímu věřiteli předcházejících, a tím zjednal základ k posouzení, zda-li odpor, který při stání dražebním dle § 184. č. 8. ex. ř. snad podán bude, odůvodněn jest čili nic. — Týž kladně řeší spornou otázku, zda věřitelům původně za poháňejícím věřitelem zjištěným následkem přistoupení zadnějšího věřitele ku řízení dražebnímu (po uplynutí 8denní lhůty po vyrozumění o povolení dražby) přísluší právo žádati za zjištění břemen; stěžuje si zejména do toho, že nedopřál zákon stížnost pro ten případ, pak-li soudce odpor nesprávně a protizákonně zamítne a příklep vydražiteli udělí, a že toliko v případě § 206, od. 3. ex. ř. dovoluje vymahajícímu věřiteli tuto stížnost proti odepření příklepu z příčin § 184., č. 8. ex. ř., pakli při tomto dodatečném doplnění oproti předpisům § 165. a 166. stav břemen nesprávně příliš vysoko vzat byl. — *M. Lepař* stěžuje si ve článku: Výměnek v řízení rozpočetním (str. 54—58) na anomalie zákona, jednak v příčině převzetí výměnku beze srážky z nejvyššího podání, stoupne-li cena nemovitosti, jednak sleduje li výměnek za vymahanou pohledávkou; vyžadujeť se, ač výměnek dále vázne, složení 5% uhražovacího kapitálu, ač obvyklý úrok je daleko nižší,[2]) čímž vydražitel značně stížen. Konečně stěžuje si na anomalii v případě nepodání žádosti o předběžné zjištění břemen. — *Lisec* (str. 14—18) kritisuje poslancem Ševčíkem a soudr. v sezení mor. sněmu dne 4./2. 1898 podanou osnovu zákona v příčině zajištění pohledávek řemeslnických při novostavbách a přestavbách[3]) udávaje, že stížil by se tím obchod realní a úvěrnictví; i odporučuje změnu zákona stavebního, dle níž by před udělením povolení ku stavbě mohlo býti nařízeno, aby pohledávky staveb. řemeslníků ve výši od téhož úřadu stanovené byly zajištěny.

---

[1]) Literaturu z předešlých ročníků z těchto Zpráv uvedl *Worel*, Soustavný přehled literatury a judikatury české nových justičních zákonů se týkající do konce r. 1899 vydané, v Táboře 1900.

[2]) Srov. Horáček, Příspěvek k agrarní otázce a Worel: Rozpočet trhové ceny za věci nemovité dle nového exek. řádu u porovnání s dosavád. řádem, v Praze 1897. S 38. pozn. 59. 61.

[3]) Podobný návrh podán ve sněmu království Českého dne 13./2. 1897, srovnej Worel: Rozpočet atd. str. 24 pozn. 38. Zeitschrift f. Notariat u. freiw. Gerichtsbarkeit 1899 č. 46: V. Pitter, Die Sicherung der Bauforderungen.

Dr. Fr. Matyáš (str. 101—109) v článku o legitimaci ku rekursu proti rozdělení nejvyššího podání dražebního dle § 334. (správně 234.) ex ř. a o právu odporu ve smyslu § 213. ex. ř. vykládá z §§ 57., od. 1., 213. od. 2. ex. ř. a judikatury dřívější, že slova § 213. ex. ř. »k stání se dostavivší« při slově oprávnění jsou zbytečná. Poukazuje na nejnovější judikaturu a literaturu práva exek., vysvětluje objem práva rekursního § 234. v tom smyslu, že oprávněný neb dlužník se k stání rozdělovacímu nedostavivší aneb oprávněný, sice se dostavivší, ale odpor dle § 213. ex. ř. nepodavší, ztrácejí právo rekursní proti usnesení rozvrhovému jen potud, pokud jde o právo odporu dle § 213. ex. ř, ve všech ostatních směrech nikoliv. Dlužník zejmena potud neztrácí právo rekursu. pokud jde o nároky, pro které není titulu exekučního. Odporu ve smyslu § 213. ex ř. třeba vůbec jen potud, pokud nejde o normativní ustanovení zákona. Konečně praví M., že i osobám ve smyslu § 213. ex. ř. odpor nepodavším přísluší právo pořadem práva na toho, komu nárok mu nepřislušící anebo mu toliko v špatnějším pořadí příslušící na jejich újmu přikázán byl, vystoupiti, vyjma případy, pokud soudce exekuční neb vyšší dle §§ 212., 213., 231. a 234. k podaným námitkám in merito rozhodl.

Dr. Jos. Worel.

Ústavní a správní právo.

Vypovídací právo obce. Se zřetelem na judikaturu správních úřadů jakož i správního soudu a říšského soudu sepsal *Jakub Soušek*, c. k. okresní komisař v ministerstvu vnitra. Ve Vídni 1900. Str. 84.

Malý, však obsažný tento spis jedná o otázce, která za novější doby stala se zvláště palčivou. Známo jest, že mnohé obce používají nyní svého práva vypovídacího k tomu konci, by zmařily vydržení práva domovského ve smyslu novely z roku 1896, která mnohými břemeny je ohrožuje. Že takové jednání nesrovnává se se zásadami lidskosti, není arciť pochybné, jiná však jest otázka, zda jemu čeliti lze s hlediska čistě právního?

Spisovatel snaží se tuto záhadu rozřešiti, při čemž arciť působí velké potíže, že ustanovení našich zřízení obecních, na nichž se vypovídací právo obcí zakládá, vydána byla za poměrů, od nynějších naprosto rozdílných. Co zvláště se týče toho, kterak srovnati tato ustanovení se zásadou volného stěhování, v základních zákonech státních z roku 1867 vyslovené, připouští spisovatel, že tu odpor jest, má však za to, že vůči výslovnému uznání vypovídacího práva obcí v zákoně ze dne 27. července 1871 č. 88 ř. z. ani soudcem nemůže více ventilována býti otázka, byly-li ony předpisy zřízení obecních zrušeny základním zákonem státním? Nám však zdá se, že tu odporu řečeného vůbec není, poněvadž články 4. a 6. zákl. zákona státního o všeobecných právech občanů státních zajisté právo volného stěhování uznávají toliko v rámci zákonů té doby platných. Vždyť i vazba trestní a vyšetřovací, služba vojenská a jiné obmezují volné stěhování se občanů státních a přec nikdo ještě nepochyboval v tom, že těchto obmezení se základní zákon státní nedotkl ani dost málo.

Spis skládá se z dvou částí, z nichž první jedná o »podstatě vypovídacího práva obce«, druhá pak o »řízení vypovídacím«. Toto rozdělení látky na část materielní a formální není však zcela důsledně provedeno, nehledíc ani k tomu, že stať o pramenech, pak přehled dosavadní judikatury, jež umístěny jsou v části první, vhodněji by se byly daly umístiti ve všeobecném nějakém úvodu

S názorem, hájeným v části první, že vypovídání z obce není opatřením policejním, nýbrž opatřením zvláštní správy obecní, dlužno zajisté souhlasiti. Správně vytýká také spisovatel důslednosti toho svého názoru, nyní také praxí našich veřejných tribunálů uznané, zejmena že rozhodnutí o vypovězení přísluší výboru a nikoliv představenstvu obecnímu

a že obci přísluší právo samostatné stížnosti do zrušení nálezu vypovídacího Velmi pečlivě spracována jest také stať o duvodech, pro které obec může koho ze svého obvodu vypověděti, zvláště pak o působnosti trestní novely z roku 1867 na pominutí »úhonnosti« jako důvodu vypovídacího, byť bychom i s výsledky, k nimž spisovatel v této otázce došel, de lege lata vesměs souhlasiti nemohli. Co do osob, proti nimž nález vypovídací může býti vynesen, působí arciť již velká různost pramenů jednotnému spracování valné obtíže.

V části druhé nás zarazilo, že spisovatel pokládá (na str. 74) v dotčených záležitostech »výjimkou« jak správní dvůr soudní, tak i říšský soud za příslušný. To jest nemožné proto, poněvadž kompetence říšského soudu povždy vylučuje kompetenci správního dvoru soudního. Pravda arciť jest, že oba tyto tribunály stále svou příslušnost v těchto věcech uznávají a že posud nedošlo k rozhodnutí této sporné otázky kompetenční smíšeným senátem. Z toho však pouze vyplývá, že jeden z dotčených soudů jest na omylu; který z nich má pravdu, o tom vždy mohlo býti uvažováno, neb vědecké kritice možno zajisté podrobiti i nálezy soudní.

Pražák.

Politické hospodářství.

Obchodní Sborník. Pořádají Dr. *Josef Gruber* a Dr. *Rudolf Hotowetz*, sekret náměstkové obchodní a živnost. komory v Praze. Část VI. *Tržba zahraničná a celnictví*, napsali Dr. *Rud. Pilbauer* a *Josef Prusík*; část VII. *O dopravě zboží po železnicích* (předpisy tarifní), napsal *František Plíhal.* V Praze 1901.

Šestá část tohoto národohospodářského a správního kompendia, především praktickým účelům sloužícího, zabývá se tržbou vnější. Po úvodě, vysvětlujícím základní pojmy zahraniční tržby a tržební politiky, podává Dr. Pilbauer přehled novější tržební politiky rakouskouherské od merkantilistické prohibice přes celní ochranu k období svobodné tržby a opětný návrat k politice ochranných cel i k nové smluvní politice let 90tých, načež vykládá pojem a rozdělení cel, obsah smluv tržebních a ústavy i zařízení k podpoře tržby zahraničné (konsuláty, obchodní komory v cizině, obchodní musea, vývozní spolky a kanceláře atd.). Na konec následují některé hlavnější vady naší tržby vývozní, statistika tržební a rozbor naší tržby zahraničné. Přesnost údajů, střízlivost úsudků, bystré vystižení všeho, co z praktických zkušeností i z theoretických studií lze vytěžiti k povznesení české tržby vývozní, a živý, plynný sloh jsou zvláštními přednostmi tohoto oddílu. Ryze praktické pokyny obsahuje oddíl o celnictví.

Týž ryze praktický ráz má sedmá část sborníku, pojící se k části páté, v níž dopravnictví železniční bylo vylíčeno po stránce národohospodářské. Záslužnou prací této části jest zejména sebrání materiálu, jinak v souhrnu nesnadno přístupného, o tarifnictví železných drah rakouských vůbec, zejm. se zřetelem ke svazům tarifním a bedlivé provedení českého názvosloví nejrozmanitějších druhů zboží v nákladní dopravě železniční.

G.

JUDr. *Alfred Meissner* a JUDr. *Lev Winter*, *Rukověť živnostenského soudce.* V Praze 1901, nákladem Odborového sdružení dělnického. Stran XIII a 335, cena 3 K.

Vydání zákona o soudech živnostenských i aktivování nových soudů živnostenských v Praze, Plzni, Teplicích, Ústí n. L. a j. vedle reorganisace starých soudů ve Vídni, Liberci, Brně a Bílsku vzbudilo malou literaturu příruček — zajímavo, že vycházejících vesměs z kruhů blízkých dělnictvu, a určených hlavně k právnickému poučení živnostenským soudcům, z řad

dělnictva povolaným. V této literatuře patří kniha Meissnerova a Wintrova k nejobjemnějším, nejdůkladnějším a také celkem nejnestrannějším. V prvním díle o právu hmotném, zabírajícím dvě třetiny celé knihy, vykládají autoři nejprve v části všeobecné základní pojmy o právu a jeho pramenech, o smlouvách a jich uzavírání, formě, výkladu a plnění a pod. — vesměs srozumitelným způsobem a co do věci správněji, než jsme zvyklí nalézati na př. ve schválených učebnicích pro školy průmyslové — načež ve zvláštní části pojednávají jasným, populárním výkladem, přehojnými příklady oživeným, o smlouvě námezdní a sice jak dle všeobecného zákonníka občanského, tak dle živnostenského řádu a dle zákona obchodního. Zvláštní oddíl je zde věnován poměru učebnímu a v dodatku vykládá se smlouva nájemní. Díl druhý konečně líčí řízení u soudů živnostenských. — Co do věcného obsahu, účel spisu, býti právnickým rádcem dělnictvu, k aktivní účasti při živnostenském soudnictví povolanému, dodal mu do jisté míry povahy aggressivní. Autoři poukazujíce k tomu, že zákony pro nejasnost svou vzbuzují druhdy pochybnosti a potřebují výkladu, prohlašují přímo za povinnost dělnických soudců živnostenských, aby vyhledávali pochybnosti i tam, kde znění zákona bylo dosud pokládáno za nepochybné, a v tom smyslu i ve své knize vzbuzují pochybnosti o celé řadě zákonných ustanovení, jichž výklad byl dosud ustálen. Při tomto stanovisku shledáváme se ve spisu ovšem s názory, dosavadní theorii a politické i soudní praxi se příčícími. Na př. názor, že živnostenský řád nepřipouští úmluvy o tom, zdali výpověď má býti čili nic, nýbrž jen o tom, jak dlouhá má býti výpovědní lhůta (str.143.), kterouž prý mohou strany ovšem umluviti i na pouhých 24 hodin (str. 144.) — minimum to zcela libovolné — nikoli však prý úplně vyloučiti. Jde-li o to, »aby jedním rázem nepovstával massy nezaměstnaných«, nemá tento výklad bez toho praktické ceny, není-li zákonem stanovena minimální (delší) lhůta výpovědní. Podobně vzbuzují pochybnosti názory o poskytování a srážení záloh, o pojmu domáckých dělníků a pod., ač dlužno s druhé strany též uznati, že autoři své názory vždy svědomitě odůvodniti se snaží, i že leckteré nové výklady autorů mohou na prospěch dělnictva přivoditi i změnu praxe. Účelu svému hoví tudíž spis měrou co nejplnější. *G.*

Námezdní poměry hospodářského dělnictva na Moravě. Z příkazu praesidia zemědělské rady moravské napsal JUDr. *Fr. Roháček*, sekretář ústředního sboru. V Brně 1901. Stran 51.

Autor zabývá se nejprve povšechně často přetřásanou otázkou hospodářského dělnictva a cituje četné hlasy národohospodářských theoretiků i praktiků o povaze její a způsobech, jimiž by řešena býti mohla. V dalším seřaďuje výsledky statistického šetření, podniknutého r. 1900. zemědělskou radou moravskou v 10 tak zv. přirozených obvodech, na něž se dělí markrabství. Šetřením tím byly také osvětleny mnohé změny nastalé od r. 1893, kdy vydána c. k. statistickou ústřední komisí publikace o zemědělských mzdách.

Pokud se tkne nedostatku hosp. dělnictva, trpěl velkostatek jen v 1 okrese soudním nedostatkem čeledi, ostatního dělnictva jest v 10 okresích všeobecný, v 41 částečný nedostatek, tak že měl velkostatek v 76 okresích čeledi a ostatního dělnictva v 26 okresích dosti. Úplný nedostatek čeledi u rolnictva jeví se ve 34, částečný ve 26 soudních okresích, ostatního dělnictva nedostává se v 15 okresích zcela a ve 20 okresích dílem. Rolnictvo tedy má dostatek čeledi v 17 a ostatního dělnictva v 42 okresích. Mezi příčinami nedostatku čeledi i dělnictva uvádí se v prvé řadě lépe placená práce v továrnách a odliv do měst, pak volná dělitelnost a pachty, zaměstnání v domáckém průmyslu, v řemeslech, kočovnictví dělnické, soutěž velkostatků, předčasné sňatky, intensivní hospodaření, »moderní« výchova, vojenská služba, práce na železnicích a p., tedy příčiny, jež sotva lze nazvati specificky moravskými. Prostředky, jimiž čeliti jest nedostatku dělnictva, roztřiďuje autor ve dvě skupiny: »jednak spočívají ve snaze, dělnictva co nejméně zaměstná-

vati aneb je zvýšeným platem ku práci zemědělské připoutati, jednak jsou to podniky pro zvýšení morálního blaha a zlepšení stavu zemědělského dělnictva vůbec«. Další kapitoly věnovány jsou dělnictvu kočovnému, stravě a mzdě (průměrný denní plat mužských dělníků obnášel r. 1893 1 K 13 h, r. 1900 1 K 26 h, žen r. 1893 85 h, r. 1900 92 h), otázkám hmotného a mravního blaha dělnictva, zvláště dělnických bytů, pracovní doby, o níž připojeny přehledné tabulky, pak sdružování dělnictva a některým jiným zjevům sociálně-politickým. Dle zásady »audiatur et altera pars« hodlala zemědělská rada moravská zcela důvodně vyslechnouti také dělnictvo samo a rozeslala za tím účelem jednotlivým redakcím dělnických listů přes 40 dotazníků; nepokládáme tuto cestu šetření za vhodnou a nedivíme se, že vyplněny jen 4 dotazníky; o tom, spočívají-li alespoň tyto sporé odpovědi na pravdě, autor sám poněkud pochybuje. — Závěrek spisu tvoří pojednání o roční mzdě zemědělských dělníků na Moravě a ve Slezsku (dle šetření dělnické úrazové pojišťovny v létech 1897—1899) s četnými statistickými přehledy o výši mezdní. *S.*

Karl Bücher, Die Entstehung der Volkswirtschaft. Vorträge und Versuche. 3. rozmnožené a opravené vydání, Tubinky 1901. Stran 466, cena (váz.) 7·85 M.

K. Bücher, Zur griechischen Wirtschaftsgeschichte, Festgaben für Albert Schäffle zur siebenzigsten Wiederkehr seines Geburtstages, dargebracht von K. Bücher, K. V. Fricker, F. X. Funk, G. von Mandry, G. von Mayr, F. Ratzel. Tubinky 1901. strana 191—254.

Bücherova kniha o vzniku národního hospodářství, i u nás v překladě známá, vychází právě v třetím vydání, zvlášť naproti prvnímu vydání (1893) změněném. Již v druhém vydání (1898) vynechal Bücher z tehdejších »šesti přednášek«, z nichž kniha jeho vzešla, neobyčejně sice zajímavou, ale ryze historickým rázem svým z celkového rámce se vymykající přednášku o sociálním rozčlenění frankfurtského obyvatelstva v středověku, přednáška o dělbě práce a tvoření tříd sociálních rozložena ve dvě samostatná zaokrouhlená pojednání a připojeny tři nové stati. Před »Vznik *národního* hospodářství« položil zde Bücher jakožto podklad jeho periodu předhospodářskou (»Prvotný stav hospodářský«, český překlad v Naší Době ročn. VI. 1898) a po líčení dějinného vývoje soustav průmyslové výroby připojil jakožto analysi jedné části oněch velkých hnutí, na půdě moderního hospodářství národního se odehrávajících, další novou stať »o úpadku řemesla« na základě referátu o řemeslnické otázce, předneseného v kolínské valné schůzi německého spolku pro sociální politiku. Nově přibylo konečně »spojování a společenství práce« jakožto příspěvek k nauce o dělbě a rozčlenění práce vůbec. Třetí vydání (1901) odstranilo konečně mezeru mezi obdobím předhospodářským a vznikáním hospodářství národního vsunutím nové kapitoly o »hospodářství národů přírodních«, vyšlé samostatně již r. 1898 a rovněž již přeložené do češtiny (v Naší Době ročn. VII. 1899).

Kniha, jíž Bücher zaujal dle Wagnera netoliko jedno z prvých míst v historickém směru národního hospodářství, nýbrž ukázal se »i theoreticky nadanou hlavou takové bystrosti a síly, jakých by bylo lze málo nalézti v historické škole národohospodářské doma i v cizině« a která byla přeložena též do angličiny, frančiny a ruštiny, nezůstala však ani ve vlastním domově bez odporu, který dotýkal se částečně i samých základů učení Bücherova. Jak známo, jest základní větou nauky Bücherovy, že národní hospodářství jest výsledkem tisíciletého vývoje dějinného, ne starším než moderní stát, že veškeren hospodářský vývoj lze děliti ve tři veliká období: období uzavřeného hospodářství domácnostního, v němž statky spotřebují se v témž hospodářství, kde povstaly; období hospodářství městského, v němž statky přecházejí z hospodářství produkujícího bezprostředně do konsumujícího; období hospodářství národního, v němž statky procházejí řadou hospodářstev,

než dospějí ke konsumu. Hlavním dělítkem je tedy Bücherovi délka cesty od výroby ke spotřebě. V souladě s tím vytvořil B. pět typů v historickém vývoji soustav průmyslové výroby: výrobu pro vlastní spotřebu domácnosti, výrobu za mzdu pro majitele materiálu (faktérství) a výrobu řemeslnickou v užším smyslu pro zákazníky-konsumenty, a konečně kapitalistické formy výrobní: domácký průmysl a tovární.

Především vzbudilo odpor, že B. národy klasického starověku přiřadil k vývojovému stupni uzavřeného hospodářství domácnostního — arci následkem dělby práce otroctvím umožněné, k nejvyspělejší formě tohoto hospodářství.

Eduard *Meyer* (*Die wirthschaftliche Entwickelung des Alterthums*, Jena 1895, český překlad v Naší Době ročn. VII. 1899—1900) jal se dovozovati, že staří národové prošli stejně jako moderní hospodářským vývojem až k úplné zralosti, že u nich již záhy vystupují národohospodářské jevy, jako obchod tržební, užívání peněz, velkoprůmyslová výroba, vývoz a dovoz, továrníci a svobodní dělníci a pod., jež na vrcholu vývoje od moderního hospodářství národního v podstatě se neliší. Meyerovi vyvstal pomocník v Juliu Belochovi, který již ve svých »*Griechische Geschichte*« (I. díl 1893, II. 1897), zejm. však ve statích »*Die Grossindustrie im Alterthum*« (Zeitschrift für Socialwissenschaft 1899) a v Conradových Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik 1899 snažil se názory své o velkoleposti antického světového obchodu a průmyslu opříti o doklady číselné. Dle Belocha Řecko od peloponnéské války stávalo se vždy více zemí průmyslovou, drobné řemeslo ustupovalo rostoucí měrou velkovýrobě, na otročím hospodářství spočívající, athénské továrny zaměstnávaly až na 120 dělníků, již otec Kleonův měl továrnu na kůže a obuv, Beloch mluví o velkozávodech koželužských, o továrně na lampy, loutny a pod. A kdo staré Athéňany vyzdobuje velikými továrnami, musí zajisté pečovati pro ně též o zahraniční odbyt pro tuto hromadnou výrobu průmyslovou. Tak již Meyer usuzoval a Beloch podal dokonce v Conradovi statistiku zahraniční tržby přístavu v athenském Peiraieu v roce 400 před Kr., vypočítav jeho tržební obrat na 2000 atických talentů (à 26 kg stříbra) čili dle perské relace mezi stříbrem a zlatem $13^1/_2$: 1 asi 11 milionů, a dle dnešní hodnoty peněz asi 33 (pravděpodobně pak přes 40) milionů marek. Počítá-li se tehdejší obyvatelstvo Attiky na 150.000 duší, připadala na 1 obyvatele kvota 220—270 M (srv. moderní kvota zahraniční tržby na 1 obyvatele v Dánsku 280 M, v Německu 156 M). I co do stížení tržby vnější platí analogie s poměry průmyslových zemí moderních: předmětem přívozu jsou potraviny a suroviny pro průmysl, předmětem vývozu kromě oleje (jediného t. produktu hospodářského ve vývozu) vesměs tovary průmyslové a sice, vzhledem k velikosti vývozu, zboží hromadné spotřeby. Zde pak opět Meyer doplňuje Belocha, vypočítávaje zevrubněji domnělé hellénské obvody průmyslové a jednotlivé druhy zboží v nich vyráběné. Mileťané prý fabrikují lněné látky, purpurová roucha, koberce, jež vyvážejí přes Sybaris do Italie, zejm. k Etruskům; Korint, Chalkis, Argos slynou pracemi kovovými, zbraněmi, nádobím a okrasami; z Kyrény, Théb, Sicilie odebíraly se nejlepší vozy; Aigina fabrikovala zejm. zboží drobné a galanterní atd. — a Meyer představuje si tuto výrobu jako továrnickou, a jakožto její pravidelné odbytiště nejen celý svět řecký, nýbrž všechny země kol moře středozemního

Proti smělým těmto kombinacím obrací se Bücher stručně již v dodatku 3. vydání své knihy a ve stati o řeckých dějinách hospodářských, věnované Schäffleovi k jeho 70tým narozeninám, žíravou kritikou přímo je ničí. Jeho vzdělání historickofilologické — Bücher studoval původně historii a filologii a vyučoval po sedm let na školách středních — dovolovalo mu sáhnouti přímo k původním pramenům, k oněm místům řeckých spisovatelů, na nichž Meyer a Beloch svůj obraz národohospodářského rozmachu staro-

řeckého konstruovali. B. odkazuje, že pro existenci velkozávodů s velkým počtem dělnictva není naprosto nepochybných pramenných dokladů, že oni domnělí továrníci koží, lamp atd. byli vesměs malovýrobci, že by »řemeslnická otázka« — zatlačování drobné výroby velkou — nebyla zůstala beze stopy ani v athénské ekklesii, většinou z malých řemeslníků a rolníků se skládavší, ani u řečníků a básníků, se zálibou předměty denního života spisovného se obírajících (Aristofanes!). Dokonce pak odsuzuje B. pokus vypočítávati na základě namáhavě rekonstruovaných textů o pachtovní sumě cla — neznámo, zda jen přístavního, či vůbec hraničního — hodnotu vnějšího obchodu attického. Beloch pojímaje zboží starověké ve smyslu moderním zapomněl, že nejdůležitějším tržebním zbožím starověku byl člověk otrok', a Bücher dovozuje, že i ostatními předměty dovozu byly nikoliv průmyslové suroviny, nýbrž obilí, jemnější potřeby životní a materialie ke stavbě lodí, a o průmyslu na vývoz pracujícím že vůbec nemůže býti v té době (r. 500 — 300 př. Kr.) ani řeči, vývozním zbožím jest hlavně olej a víno. Jak pořídku bylo tehdy dob klidných neválečných, v poradách lidu a v řečech doby Démosthenské nelze spatřiti ani jediné narážky na vývozní zájmy athénského velkoprůmyslu, v podmínkách míru po válkách není ani jediné, která by se týkala budoucího zabezpečení cizích odbytišť pro průmysl, kdežto útrapy válečné pro rolnictvo nijak se nezamlčují. Konečně jest neporozuměním pramenů a poměrů mluviti o průmyslových střediskách starořeckých; na př. milétské předení a tkaní vlny v koberce a roucha bylo domácím zaměstnáním ženským, jehož přebytky — jako vůbec v domácnostní výrobě — dle všeho na trh přicházely a které umělostí svou došlo proslulosti tak, že i jiného původu výrobky, byly-li dokonalé jakosti, milétskými byly nazývány a pod.

Tolik co do hospodářského nazírání na poměry klasického starověku. Stručněji polemisuje zatím B. s ostatními dvěma opponenty svých theorií historickovývojových: s Belowem o tom, zdali a do kdy převládalo řemeslo námezdné nad obchodnickým, a s W. Sombartem, který zásadně potírá celé Bücherovo rozdělení stupňů hospodářského vývoje, a jehož názory (v Archiv für soc Gesetzg. u. Stat. 1899 str. 1 - 52 a 310 — 405) vyložíme při jiné příležitosti. Na konec nelze pominouti mlčením podrážděný ton polemických částí B. pojednání, silně kontrastující s jinakým jemným a svěžím jeho výkladem.

J. Gruber.

Gustav Stresemann: Die Warenhäuser. Ihre Entstehung, Entwickelung und volkswirtschaftliche Bedeutung (Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft, LVI., č. 4.).

Tak zvané obchodní domy nebo velkobazary, jež lze definovati jako detailní obchody velikého rozsahu, zabývající se odbytem zboží nejrůznějšího druhu, jsou v posledních letech předmětem četných stížností maloobchodníků, kteří v nich vidí prameny nebezpečné soutěže. Obchodní domy objevily se nejprvé ve Francii a v Anglii. Tak v Paříži byl již v letech čtyřicátých otevřen podobný modní velkobazar, r. 1855 založeny byly dosud trvající Grands Magazins du Louvre a za dob druhého císařství následovaly jiné podniky toho druhu. Závody tyto měly veliký vliv na pařížský vkus a modu a čítaly mezi své odběratele kruhy nejelegantnější i nejprostší. Dnes zaujímají ve směru tom četná místa obchodní domy Au bon marché, komanditní společnosť s kapitálem 20 milionů franků a s ročním obratem (r. 1898) 1?0 milionů franků, pak Printemps s obratem (1889) 60 milionů franků. V Anglii mají obchodní domy podklad společenstevní, vzniknuvše namnoze z konsumních spolků. Tak Civil Service Supply Association, obchodující hlavně ve zboží koloniálním s obratem (r. 1899) 1,775.000 Ł a se 1470 zřízenci, pak Navy Cooperative Society založená 1872 s obratem (1899) 3,277.000 Ł, Junior Army and Navy Stores založené 1879 s obratem (1889) 600.000 Ł. Tyto velkobazary prodávají vše možné: látky, oděvy, nádobí, nábytek, hodiny, skvosty, voňavky,

hudební nástroje, knihy, galanterní zboží, potraviny, tabák, uhlí, ekvipaže, hračky, náhrobky a t d. Také v Americe, Belgii, Italii, Dánsku setkáváme se s velkobazary. V Německu jest tento typ poměrně nevelikého ještě stáří, za to jest zde vývoj a vznik velkobazarů velmi rychlý. Z prvu převládala organisace společenstevní (důstojnický, úřednický velkobazar), později akciová. Tak t. zv. císařský bazar založený 1891 v Berlíně s akciovým kapitálem 4 milionů marek, jenž však záhy upadl v konkurs. V poslední době prosluly velkobazary Tietzův a Wertheimův s četnými filiálkami.

Odpůrci velkobazarů podkládají jim jakožto podstatný znak obchodní nesolidnosť. V mnohých případech jest tomu tak, ale ne vždy. Úspěch velkobazarů zakládá se spíše v jich zvýšené hospodářské výkonnosti. Ovšem padají na váhu jisté příznaky nekalé soutěže, jako nezřízená reklama, prodávání lákavých výrobků pod výrobní cenou; ale jiné pro úspěšný vývoj tohoto odvětví rozhodující momenty leží v podstatě jeho samé. Tak prodej za pevné, předem označené ceny, braní zpět zboží nekonvenujícího, ale i poměrně levnější ceny než jinde z důvodu výroby a nákupu ve velkém, organisované zasýlatelství na venkov a ovšem i účinná reklama. Tato nespočívá jen v obyčejných způsobech nádherných výkladů, horlivé inserce, hojných agentů a t. d., nýbrž zejména i ve volně přístupné výstavě zboží, ježto velkobazary každému, i nekupci, jsou otevřeny. Ano jsou zde pro obecenstvo i čítárny, restaurace a j. v.

Se stanoviska národohospodářského padá na váhu především poměr velkobazarů k výrobě. Z pravidla velkobazary nevyrábějí samy, nýbrž jsou jen podniky obchodními, ale stojí za to v přímém styku s továrníky, takže meziobchod ve velkém zcela vylučují. Tento trpí tedy vývojem velkobazarů především. Ale také továrníci stěžují si do velkobazarů, že je nutí k výrobě méně solidních výrobků, že je, jsouce kapitálově silnější, než drobní obchodníci, utlačují, zejména ve směru stlačování cen, že diktují modu a t d. Naproti tomu ovšem velkobazary zase zvyšují a regulují odbyt a tudíž i výrobu.

Nejobyčejnější výtka velkobazarům se však činí, že poškozují obchod v drobném. Tu by ovšem bylo třeba zodpověditi zásadní otázku, je-li obchod v drobném vůbec národohospodářsky prospěšen, či spíše nutným zlem. Že velkobazar ušetřením nákladů správních a levnějším nákupem za hotové jest schopen za levnější ceny prodávati než drobný obchod, jest statisticky dokázáno. Tím samým nehledíc ke kapitalistické své převaze jsou velkobazary ovšem schopny maloobchody poškozovati, třeba s druhé strany nelze popírati, že různými prostředky lákají zase k hojnějšímu nákupu a tím potřeby konsumentstva zvyšují. Není pochyby také, že na obecné tísni maloobchodnictva a jeho statisticky prokázaného ubývání značný podíl mají právě velkobazary, ačkoliv svalování veškeré viny na ně v příčině této jistě jest upřílišněno. Jest to i soutěž maloobchodů samých, obchod podomní, splátkový a jiné příčiny, které maloobchodu ubírají půdy.

Proto se velkobazary staly záhy středem útoků maloobchodnictva a činěny pokusy zejména v Prusku čeliti jich vzrůstu a vývoji politikou daňovou. Ovšem zákonná definice velkobazaru byla dosti nesnadna a vzata za kriterion četnosť druhů zboží, které obchod takový má na skladě. V sociálním směru naproti svým zřizencům mají velkobazary nepříznivý účinek, že tito z pravidla pozbývají možnosti dosažení samostatného postavení, naproti tomu jsou jich poměry služební a hmotné urovnanější, než v obchodech malých a ani postup úřední není vyloučen.

Celkem lze říci, že velkobazary nejsou umělými produkty a přechodnými zjevy, nýbrž že souvisejí s celým novodobým vývojem hospodářským. Tím dáno jest také stanovisko, jež k vývoji jich zaujati má národohospodářská politika státu. Proto dle autora jest i daňová politika, která má za hlavní účel vývoj velkobazarů obmezovati a potlačovati, povážliva.

C. H.

Arnošt Mischler: Grundzüge einer allgemeinen staatlichen Arbeitsvermittlung für Oesterreich. (Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik, sv. 15.)

Profesor štýrskohradecké university Arnošt Mischler rozvádí v obšírném článku zásady, kterými se řídil, jakožto člen poradního pracovního sboru při úřadě pro statistiku práce, při vypracování svého referátu o návrhu na prostředkování práce. Již v roce 1895 byla v poslanecké sněmovně říšské rady přijata resoluce vyzývající vládu k zákonodárné úpravě prostředkování práce. Účinkem této resoluce bylo především zavedení soustavné statistiky v oboru prostředkování práce. Později předložil úřad pro statistiku práce poradnímu sboru zvláštní osnovu o prostředkování služeb a míst. Osnova tato rozeznávala mezi živnostenským sprostředkovatelstvím, jež mělo býti koncesováno a volnému dozoru státnímu podrobeno, a sprostředkovatelstvím bez tendencí výdělečných, jež by bylo opět spolkové, společenstevní a komunální. Toto poslední mělo zařízeno býti ve všech obcích s více než 30.000 obyvately a ve správě jeho uskutečněna býti měla zásada parity živlu zaměstnavatelského a zaměstnanců. Výbor pracovní radou k projednávání této osnovy zvolený zaujal však stanovisko, že otázku prostředkování práce lze jen tehdy se zdarem rozřešiti, bude-li po celé říši zřízena soustavná síť sprostředkovatelen, což ovšem lze docíliti jen tehdy, uváže-li se v úkol tento stát sám. Prostředkování práce mělo se státi odvětvím státní správy. Jakmile výbor zaujal toto zásadní stanovisko, bylo ovšem třeba zodpověditi některé předběžné otázky Proto výbor nesdělal hotovou osnovu zákona, nýbrž vytýčil jen základní zásady, jež pro budoucí úpravu zákonnou měly býti směrodatnými. Především jednalo se o choulostivou otázku kompetence mezi říšskou radou a sněmy jednotlivých království a zemí. Mischler rozhoduje spornou tuto otázku ve prospěch příslušnosti říšské rady Dále jednalo se o to, nemá-li zůstaveno býti řešení této otázky obcím. To se však neodporučuje z mnohých důvodů, jednak pro příliš značné rozdíly velikosti obcí, různost provádění, nedostatek vzájemné organisace a t. d. Prostředkování práce mnohem dokonaleji provésti lze na podkladě větších territorií než na podkladě komunálném.

Myšlénka státního prostředkování práce jakožto odvětví správy veřejné zdá se snad býti poněkud radikální a zaváněti různými hesly socialismu; ale ve skutečnosti jest předpoklad, že každému, kdo pracovati chce, má býti příležitost ku práci poskytnuta, v zákonodárství našem vlastně uznán. Praví-li domovský zákon z r. 1863, že ti, kdo o chudinskou podporu se ucházejí a ku práci jsou schopni, mohou ku vhodné práci i mocí býti přinuceni, předpokládá zde, že nezaměstnanosť není dobrovolná, nýbrž že každý nezaměstnanec vlastně práce se štítí. Podobně dle zákona tuláckého z r. 1885 mohou určité osoby býti nuceny k podání průkazu v dané lhůtě, že si opatřily výživu. Tedy opět předpoklad, že každý, kdo pracovati chce, práci najde. Podobná myšlénka proniká i postrkovým zákonem z r. 1871.

Jest však známo, že předpoklad tento jest vratký, že naopak nedobrovolná nezaměstnanost jest problemem sociálním. Tím duch positivního zákonodárství jest ve sporu se skutečnými poměry, i jest třeba uvésti obé v soulad. To stane se právě prostředkováním práce jakožto odvětvím státní správy. Tím není však ještě řečeno, že by stát měl povinnost každému práci zaopatřiti, tedy i o příležitost ku práci se starati. Dnešní řád společenský nezná žádného práva na práci a tedy také nezná povinnosti státu, aby práci opatřoval. Avšak stát může působiti k tomu, aby daná příležitost ku práci skutečně byla využitkována, on může prostředkování mezi práci hledajícími a nabízejícími v mezích skutečné poptávky a nabídky organisovati. Tím vyplněna bude jen mezera zející dosud v soustavě našeho zákonodárství.

Státní prostředkování práce myšleno jest subsidiárně. Zůstavuje se totiž v platnosti i jiné prostředkování, pokud kde jest organisováno a pokud přispůsobí se co do hlavních zásad prostředkování státnímu. Jen tam, kde ho není, nastoupí prostředkování státní, tak aby vytvořena byla úplná síť spro-

středkovacích ústavů. Námitka těžkopádnosti a byrokratičnosti jest zde právě tak licha jako v jiných osvědčených oborech působnosti státní.

Spolučinnost obcí ovšem jest nutna a může býti zákonem přikázána v oboru přenesené obecní působnosti.

Státní prostředkování rozvrstveno jest ve tři instance: v ústavy territoriální, střední a ústřední, které však co do výkonů sprostředkovacích nestojí v poměru nadřízenosti a podřízenosti. Ústavy territoriální mají za úkol vlastní činnost sprostředkovací (nikoliv jen pouhé ohlašování uprázdněných míst). Obvod území, na který by se působnost jednotlivého ústavu vztahovala, by mohl býti buď politický okres neb kraj. Při každém ústavě spolupůsobí správní výbor volený z poloviny od zaměstnatelů, z poloviny od dělníků dle obdoby voleb do okresních nemocenských pokladen.

Ústřednímu úřadu při ministerstvě obchodu přísluší vrchní dozor nad sprostředkovacími ústavy jakož i regulování nabídky a poptávky po práci po celé říši. Střední orgány při politických úřadech druhé stolice měly by za účel sprostředkovati styk mezi úřadem ústředním a úřady okresními, složení jich odpovídalo by rovněž zásadě parity.

Hlavní zásady, jimiž ústavy pro sprostředkování práce říditi se mají, jsou všeobecnost co do oborů zaměstnání, jež má býti předmětem činnosti sprostředkovací, dobrovolnost co do používání sprostředkovatelen a bezplatplatnost. Při vypuknutí stávky má v každém jednotlivém případě správní výbor sprostředkovatelny rozhodnouti, má-li tato v dotyčném oboru činnost svou zastaviti, čili nic. Soukromé výdělkové sprostředkovatelny nemají na dále vůbec býti povolovány, dosud trvající pak podrobeny ostrému dozoru státnímu. Také prostředkování práce společenstevní dle § 106. živn. ř. má býti přispůsobeno těmto zásadám. Prostředkovací činnost spolků, obcí a zemí zůstane zamýšleným zákonem nedotčena, i mohou útvary života schopné tohoto druhu potrvati vedle ústavů státních a zůstati s nimi ve vzájemném styku. Ústavy, které dobrovolně podřídí se platným zásadám státního prostředkování práce, vstoupiti mohou úplně na místo ústavů státních a mohou požívati státní subvence.

Autor přichází k otázce, jakou naději na úspěch má zamýšlený návrh na státní sprostředkování práce a zabývá se jednotlivými námitkami proti němu činěnými. Proti mínění, jímž vindikuje se prostředkování práce jen ve prospěch sociální politiky kommunální, lze namítnouti, že zpravidla obce — až na několik hlavních měst — jsou k úkolu tomuto příliš malé a slabé. Pokud se týká tak zvaných okresních stravoven, třeba uvážiti, že ústavy toho druhu jsou jen v některých zemích, a že prostředkování práce jest teprve jich úkolem druhořadným a že obmezeno jest jen na živly, pro něž stravovny tyto jsou zřízeny. Námitky proti stejnoměrnému zastoupení živlu zaměstnavatelského a dělnického, ať vycházejí odkudkoli, jsou jistě jednostranny. Potřeba organisovaného prostředkování práce jeví se zejména při maloprumyslu, zemědělství a čeledi, a osnova připraveného zákona, ať konečný osud její jest jakýkoliv, zavdá aspoň příležitost k vážnému uvažování o této otázce, jejíž rozřešení jest dojista věcí nedaleké budoucnosti. *C. H.*

K materialiím všeobecného občanského zákonníka.

Sděluje prof. Dr. *J. Stupecký.*

Ofnerovo vydání poradních protokolův o všeobecném občanském zákonníku neobsahuje protokolův o sezeních konaných dne 4. a dne 22. ledna r. 1810. Prvé z obou těch sezení jest poslední (14.), jež věnováno bylo superrevisi, a druhé jest poslední (5.), v němž jednalo se o provinciálních statutech.

Protokoly dotčené nemohly býti nalezeny i považovány byly za ztracené.[1])

Nejsou ztraceny. Přišel jsem v archivu c. k. ministeria práv na originaly protokolů z let 1810 a 1811, svázané ve dvou svazcích, každý ročník pro sebe. Odtud podávám zde oba protokoly řečené. Podávám je ve stejné spůsobě zevnějsí, jako ve vydání *Ofnerovu* protokoly ostatní se uvádějí.[2]) Pod čárou připojuji paragrafy všeob. obč. zákonníka na doplnění rejstříku.

I. Dne 4. ledna 1810 sezení předsedal dolnorak. nejv. zemský sudí *v. Haan* a přísedící byli vicepresident dolnorak. práva zemského *v. Aichen* a dvorní radové *v. Zeiller* a *v. Pratobevera.*[3])

Protokol zní, jak následuje:

In Folge Beschlusses vom 28. des vorigen Monates bei § 1421[4]) brachte v. Zeiller, um die §§ 934, 1359 und 1421 deutlicher in Übereinstimmung zu bringen, folgende Textirungen in Vorschlag:

§ 934. Wer auf ein gehofftes, oder wirklich angefallenes oder zweifelhaftes Recht Verzicht thut, ohne es einem andern ordentlich abzutreten, oder selbes dem Verpflichteten mit dessen Einwilligung zu erlassen, ist für keinen Geschenkgeber anzusehen (§ 1359, 1421).

§ 1359. Wer dem Verpflichteten mit dessen Einwilligung ein unstreitiges oder zweifelhaftes Recht unentgeltlich erlässt, macht eine Schenkung.

§ 1420 bliebe jener des Textes.

§ 1421 aber wäre als überflüssig wegzulassen.

Da man hier ganz mit v. Zeiller einverstanden war, so wurden diese von ihm vorgeschlagenen Abänderungen vorgenommen.[5])

Ferners schlug v. Zeiller zufolge gleichmässigen Beschlusses vom 28. vorigen Monats[6]) für den § 1426 folgende Textirung vor:

§ 1426. Rechte und Verbindlichkeiten erlöschen auch durch den Verlauf der Zeit, worauf sie durch einen letzten Willen Vertrag, richterlichen Ausspruch oder das Gesetz beschränkt

---

[1]) Vz. *Pfaff*, Ztsch. f. Priv. u. öff. R. d. Gegw. II. str. 265, *Pfaff* a *Hofmann*, Comm. I. str. 31. n. 173 a str. 229 n. 44. *Ofner*, I. předml. str. 3 n. 1. a II. str. 586 a 605.

[2]) Odkazy položené za paragrafy revidované osnovy, o nichž se jednalo udávají tedy místa, kde ve vydání *Ofnerovu* paragraf ten se najde.

[3]) V sezení tomto státní rada Pfleger v. Wertenau tedy nebyl.

[4]) Vz *Ofner*, II. str. 585.

[5]) §§ 939, 1381 a 1444, vš. obč. zák.

[6]) Vz. *Ofner* na str. u.

worden sind. Auf welche Art sie durch die vom Gesetze bestimmte Verjährung oder Ersitzung aufgehoben werden, wird in dem folgenden Hauptstücke festgesetzt.

§ —. Inwiefern gegen ein gerichtliches Verfahren eine Einsetzung in den vorigen Stand angesucht werden könne, ist in der Gerichtsordnung bestimmt. Die bürgerlichen Gesetze hingegen, nach welchen widerrechtliche Handlungen oder Geschäfte, solange die Verjährung nicht im Wege steht, geradezu bestritten werden können, gestatten keine Einsetzung in den vorigen Stand

Auch hier war man mit dem v. Zeiller einverstanden, und somit wurden diese Texte aufgenommen.[7])

Nun in Fortsetzung der Superrevision schlug v. Zeiller für

§ 1433. (I. 260.)

folgende Textirung vor:

§ —. Andere dem Staatsoberhaupte zukommende, doch nicht ausschliessend vorbehaltene Rechte z. B. auf Waldungen, Jagden, Fischereien u. d. g. können zwar überhaupt von anderen Staatsbürgern, doch nur binnen eines längern, als des gewöhnlichen Zeitraums ersessen werden.

Wogegen nichts erinnert wurde.[8])

§ 1430. (II. 260.)

Der Präsident bemerkte: hier werde sich auf § 1448 berufen; allein da dieser nur von einigen der hier vorkommenden Personen redet, von andern hier ebenfalls benannten aber, nämlich von Mündeln und Pflegbefohlnen, von Abwesenden und sonst zu klagen Verhinderten schweigt, so dürfte es zur Deutlichkeit des Gesetzes gehören, auch diejenigen §§, wo von diesen gehandelt wird, nämlich 1451, 1470, 1471, 1472, anzuführen

Womit man einverstanden war.[9])

§ 1439. (II. 263)

v. Pratobevera meinte, es sei nicht nöthig hier abermals die Charakteristik des redlichen Besitzers anzugeben, da dies schon in §§ 317 und 317 und zwar mit andern Worten vorkömmt; er würde diesen § so abfassen:

Der Besitz muss redlich sein. Welcher Besitz für einen redlichen oder unredlichen zu halten sei, ist am gehörigen Ort angegeben § 317—319.) Die Unredlichkeit des vorigen Besitzers hindert aber einen redlichen Nachfolger oder Erben nicht, die Ersitzung von dem Tage seines Besitzes anzufangen.

In der Sache wird durch diesen Vorschlag nichts abgeändert, ausser dass das Recht des redlichen Nachfolgers auch auf die Erben des vorigen Besitzers ausgedehnt wird, wozu sich auch die übrigen Stimmen verstanden. Diese kamen aber überein, den ganzen Mittelsatz und die Citation der §§ 317 und 319 wegzulasen, und daher bloss zu sagen: Der Besitz muss redlich sein. Die Unredlichkeit des vorigen Besitzers u. s. w.[10])

§ 1440. (II. 264, 450.)

v. Pratobevera wollte die Erben des unächten Besitzers bei gutem Glauben in 30 oder 40 Jahren die Sache verjähren lassen; die übrigen

---

7) §§ 1449, 1450 vš. obč. zák.
8) § 1457 vš. obč. zák.
9) § 1454 vš. obč. zák.
10) § 1463 vš. obč. zák.

Stimmen fanden, dass dies schon im § 1469.[11]) läge, daher es hier keiner Abänderung bedürfe.[12])

§. 1441. (II. 264.)

Diesen § wollte v. Zeiller so abfassen:

Zur Ersitzung und Verjährung ist auch der im Gesetze vorgeschriebene Verlauf der Zeit nothwendig. Ausser dem durch die Gesetze für einige besondere Fälle festgesetzten Zeitraume wird hier das in allen übrigen Fällen zur Ersitzung oder Verjährung nöthige Zeitmass überhaupt bestimmt. Es kömmt dabei sowohl auf die Verschiedenheit der Rechte, und der Sachen als der Personen an.

Womit man einverstanden war.[13])

§ 1446. (II. 266.)

v. Zeiller hielt es zur Vermeidung vieler dunkler Streitigkeiten räthlich nach dem Vorbilde anderer Gesetzbücher folgende Vorschrift aufzustellen:

Grunddienstbarkeiten, welche durch keine bleibenden, in die Augen fallenden Merkmale bezeichnet werden, sind ohne Einverleibung in die öffentlichen Bücher kein Gegenstand der Verjährung.

Damit waren aber die übrigen Stimmen nicht einverstanden, theils weil es doch hart sei, Rechte bloss deswegen, dass sie keine Merkmale hinterlassen, von der Verjährung auszuschliessen, theils weil man sich nicht leicht Grunddienstbarkeiten denken kann, die gar kein Merkmal hinterlassen sollten, vorzüglich aber weil den durch diese Vorsicht zu steuernden Missbräuchen, schon durch den § 1476 abgeholfen wird, da nach diesem eine Verjährung gegen einen Dritten, wenn das Recht nicht vorgemerkt ist, nicht läuft.

§ 1451. (II. 271.)

Der Präsident bemerkte: Wenn der Eigenthümer nur wechselweise, oder auf eine nicht beträchtliche Zeit abwesend ist, scheine diese alsdann zu kleinlichen Berechnungen und vielen Streitigkeiten Anlass gebende Begünstigung keinen genugsamen Grund zu haben. Movent würde etwa den letzten Satz so fassen:

Schuldbare oder auch solche Abwesenheit, deren Dauer zusammen genommen nicht wenigstens die Hälfte der ordentlichen Verjährungszeit ausmacht, geniesst keine Ausnahme von derselben.

Aus gleichmässigen Betrachtungen hat v. Zeiller folgende Abänderung für das Ende dieses § vorgeschlagen:

Doch soll auf kurze Zeiträume der Abwesenheit, welche kein volles Jahr ununterbrochen gedauert haben, nicht Bedacht genommen, und die Zeit nie weiter als auf 30 Jahre zusammen verdoppelt werden.

Zu dieser letztern Abänderung haben sich auch alle Stimmen einverstanden.[14])

§ 1452. (II. 451.)

v. Pratobevera fand, dass dieser § mit § 1439.[15]) nicht harmonire, und daher entweder ganz wegzulassen, oder doch nur auf den Nachfolger eines vitiosen Vorfahrers zu beschränken wäre.

---

[11]) Má asi býti § 1453. (§ 1477 vš. obč. zák.)
[12]) § 1464 vš. obč. zák.
[13]) § 1465. vš obč. zák.
[14]) § 1475 vš. obč. zák
[15]) § 1463. vš. obč. zák.

Wenn man die Nachfolger eines unordentlichen Besitzers begünstigen will, so verstehe sich v. Zeiller mit dem vorhergehenden Antrage, weil der Nachfolger redlicher Besitzer ist, und als solcher die ordentliche Verjährung anfängt.

Allein bei jenen, welche die Sache von einem unächten Besitzer erhalten haben, würde v. Zeiller viel strenger sein, daher beim Text bleiben, weil es gewöhnlich so viele Theilnehmer an der Handlung des unächten Besitzers giebt, welche Theilnahme schwer bewiesen werden kann, und wenn der obige Antrag durchgehen sollte, straflos bleiben würde.

v. Aichen und der Präsident wollten aber beim Text bleiben, weil die Verjährung schon an und für sich ein kränkendes Recht für den Eigenthümer ist, und da nach dem neuen Gesetze die Verjährungszeit so kurz bemessen ist, so verdiene der Eigenthümer doch wenigstens dadurch eines grösseren Schutzes, dass man in den gesetzten Fällen eine längere Zeit fordert.[16]

§ 1458. (II. 452.)

Hier wurde zu Ende nach dem Antrage des v. Pratobevera anstatt »durch Verjährung« gesagt: sondern die Beschränkung muss durch Erwerbung oder Ersitzung des Untersagungs- oder Hinderungsrechtes bewirkt werden.[17]

§ 1463. (II. 278. 452.)

Nach dem Worte »widerrufen« wollte v. Pratobevera einschalten »oder sie als pflichtwidrig oder gesetzwidrig anzufechten« (querela inofficiosi vel actio pauliana).

Dann wollte er noch beirücken »eine geschehene Zahlung oder Leistung anzufechten« (§ 1406 et sequ.).

Was das erstere betrifft, so erwiderte v. Zeiller; die pflichtwidrigen Schenkungen seien schon in der gerade vorstehenden Klage zur Ergänzung des Pflichttheils begriffen. Der act. pauliana könne man keine so kurze Frist setzen, weil man sie gewöhnlich erst bei einem Konkurs gewahr wird. Was aber die condictio indebiti betrifft, so war v. Zeiller mit v. Pratobevera einverstanden, denn der Zahlende könne und solle sich durch Vorsicht und Behutsamkeit vor Schaden bewahren.

v. Aichen wollte keine dieser beiden Ausnahmen aufnehmen, und so viel möglich die allgemeinen Grundsätze der Verjährung beibehalten; Gleichheit sei der grösste Vorzug, und häufige Unterscheidungen und Ausnahmen erschweren nicht nur die Befolgung des Gesetzes, sondern vermindern auch dessen Werth.

Gleicher Meinung war auch der Präsident, besonders da es dem Zahlenden oft erst spät möglich wird, seine Behelfe zu erhalten, oder er erst spät in die Kenntniss gelangt, zu viel gezahlt zu haben.[18]

§ 1466.

Bei Gelegenheit dieses § erinnerte v. Pratobevera, er würde für die pacta de ineundo contractu des § 931 (II. 462.) eine kurze Verjährungsfrist statuiren, und daher am Schlusse des § 931 beisetzen:

Überhaupt muss auf die Vollziehung solcher Zusagen, und die Schliessung des Geschäftes selbst, binnen einem Jahr von dem bedungenen Zeitpunkt an gedrungen werden.

16) § 1476 vš. obč. zák.
17) § 1482 vš. obč. zák.
18) § 1487 vš. obč. zák.

Dem Einwurfe, als sei dieser Beisatz überflüssig, indem der § 931. sagt, die Verabredung sei nur dann giltig, wenn sowohl die Zeit als alle wesentlichen Stücke bestimmt werden, ohne diesem sei daher gar nicht geschlossen, begegnete er dadurch, dass wenn diese Zeit eingetreten, die Verbindlichkeit aber nicht erfüllt worden, erst das Klagrecht des einen Theils erwachse; wann aber dieses Klagrecht geltend gemacht werden müsste, dies sei nicht bestimmt, und dafür wolle er eine Jahresfrist festsetzen.

Nun vereinigten sich alle Stimmen mit ihm, und bei § 931 wurde obiger Beisatz gemacht.[19])

§ 1470. (II. 280.)

v. Pratobevera erklärte, es sei erst letzthin bei der obersten Justiz stelle gestritten worden, ob die venia aetatis auch in Absicht der Verjährung, wie die wirkliche Grossjährigkeit zu betrachten sei. Um diesen Zweifel zu heben, würde er am Schlusse einschalten: »sie kann aber nie früher als binnen zwei Jahren nach erreichter physischen Grossjährigkeit oder nach den gehobenen Hindernissen vollendet werden.«

Die übrigen Stimmen fanden zwar, so wie Movent, dass über den Inhalt dieses § nicht hätte gestritten werden sollen, denn venia aetatis habe ja gleiche Wirkung mit der physischen Grossjährigkeit, und eben deswegen wollte v. Zeiller und der Präsident lediglich beim Text bleiben, um gar nicht einmal zu erkennen zu geben, als mache man einen Unterschied.

Allein da doch bei der obersten Justizstelle einmal diese Zweifal entstanden, so wollte sich v. Aichen mit v. Pratobevera vereinigen, und diese verstanden sich, nicht hier den oberwähnten Beisatz zu machen, sondern in dem Kapitel von den Rechten der Mündel die generale Vorschrift aufzustellen: dass die venia aetatis durchgehends die Wirkung einer wirklich erreichten Grossjährigkeit habe.[20]) [21])

§ 1478. (II. 276., 453.)

Hier wollte v. Pratobevera am Ende beisetzen:

Ebenso wenig kann die durch die bürgerlichen Gesetze bestimmte Verjährungszeit von dem Richter abgekürzt oder erweitert, oder dagegen eine Wiedereinsetzung ertheilet werden.

Damit vereinigte sich jedoch nur v. Aichen.

v. Zeiller und der Präsident fanden diesen Beisatz nicht nothwendig, denn 1. sei schon in dem § 1426 der General-Satz enthalten, dass keine Wiedereinsetzung Statt hat, und 2. verstehe es sich ohne dies aus den ersten Grundsätzen der Gesetzgebung, dass der Richter die Gesetze nicht überschreiten darf.

Übrigens wollte v. Zeiller am Ende des § nach dem Worte »Verjährungsfrist« einschalten »als durch die Gesetze bestimmt ist«.

Womit man einverstanden war.[22])

II. V sezení dne 22. ledna 1810 konaném přítomni byli nejv. zemský sudí *v. Haan* jako předseda a dvorní radové *v. Ehrenberg, v. Lyro, v. Ockel, v. Zeiller*, *v. Scheppl* a *v. Pratobevera.*

---

[19]) § 936 vš. obč. zák.

[20]) Vz. *Ofner*, II., str. 684. n. 5.

[21]) §§ 1494, 252 vš. obč. zák.

[22]) § 1502. vš. obč. zák.

Znění protokolu jest toto:

Nr. 49./32. Reft. Scheppl.

Bericht des böhmischen Appellationsgerichtes, womit die in Rücksicht der böhmischen Provinzialstatuten von der dortigen Comission beschlossenen Vorschläge vorgelegt werden.

Referent fand nur folgende der Prüfung vorzulegen für nothwendig, da er die übrigen Vorschläge widerlegt und seine Gründe dazu in seinem Referate aufgeführt habe[23])

*ad §§ 89. und 90. (II. 345.)

Nach den von der verstorbenen Kaiserin Maria Theresia im Jahre 1775 den Ascher Lehensträgern Grafen Zettwitz, welche sich durch Vergleich sls Vasallen der Krone Böhmens unterworfen haben, verliehenen sogenannten Temperamentspunkten,[24]) sei gedachten Lehensträgern die jurisdictio in civili, criminali et circa sacra belassen, und dies durch das nachgefolgte Hofdecret vom 14 November 1793,[25]) bestätigt worden. Man würde daher rücksichtlich des Ascher Bezirks als bömisches Statut festsetzen müssen:

Die Untersuchung durch Aufstellung eines Vertreters zur Vertheidigung der Ehe und Urtheilsschöpfung über die Ehestreitigkeiten in dem Ascher Bezirke bleibt dem Ascher Civilgerichte in 1. Behörde gleich andern Civilstreitigkeiten vorbehalten.

Dagegen bemerkte v. Zeiller. dass diese Ausnahme kein Gegenstand eines Provinzialstatuts für Böhmen, sondern ein besonderer Jurisdictionsakt in Rücksicht eines kleinen Bezirks sei, mithin schon in dieser Rücksicht nach dem Zwecke der gegenwärtigen Berathschlagung keinen Bedacht verdiene. Zudem sei es auch noch nicht an der Zeit über diesen Gegenstand zu entscheiden; denn von den Ascher Gerichtsherrn läge noch keine Beschwerde vor, und erst dann werde von Sr. Majestät zu entscheiden sein, und immer, man möge ihnen dies Privilegium zugestehn oder verweigern, werden die Ascher darüber ihr besonderes Decret erhalten und von der Verfügung das böhmische Appellationsgericht und das böhmische Landrecht zu ihrer Nachachtung verständigt sein, nie aber dieser Privatgegenstand in das Gesetz aufgenommen werden. Sollte man weiters wirklich schon dermal in die Beurtheilung der Frage eingehen, ob den Aschern die Civilgerichtsbarkeit in Ehesachen noch ferners in erster Behörde zu belassen sei, so bestünden wirklich die wichtigern Gründe für die Verweigerung und Verweisung an die allgemeine Regel, da der böhmische Fiscus von den wichtigern Gründen seines privilegirten Gerichts-

---

[23]) Referátu toho bohužel jsem nenalezl. Návrhy pražské komise, jež o zvláštních provinciálních právech se radila, jsou mně jen z části povědomy. Komise tato probírala osnovu provinciálních statutův o 62 článcích, již vypracoval app. rada ryt. *Jordan*. Prvotně, v únoru 1805, byl ustanoven za kompilatora *Scheppl*, tenkráte rada při českém soudu appellačním. Bylo mu přikázáno, aby v kompilaci své přidržel se pořádku a rozdělení osnovy obč. zákonníka, při každém ustanovení pod textem jako glossy položil důvody, pro kteréž úchylka od zákona všeobecného jest radna či potřebna, a na začátku nebo na konci každé hlavy zákony a obyčeje nepřijaté v krátkosti připomenul i podotkl, proč se pomijejí. Již v červnu 1805 *Scheppl* povolán byl za dvorního radu k nejv. úřadu justičnímu, a úkol jemu svěřený přenešen na ryt. *Jordana*. Elaboratu jeho nikde nemohu se dohledati. Koncepty protokolův o (třech) sezeních řečené komise u českého vrchního zemského soudu jsou zachovány, ale v nich neuvádí se znění článků, které byly přijaty beze změny anebo pominuty

[24]) Vz. *Haimerl*, Die deutsche Lehenhauptmannschaft in Böhmen (1848) str. 107 a násl.

[25]) Sb. z. s. č. 135.

Standers nicht abgehen kam, da die Ehestreitigkeiten zu wichtig sind, als sie der Entscheidung kleinerer Magistrate und Gerichte zu überlassen und da selbst nach den Temperamentpunkten die Gerichtsbarkeit nur bis zur Erscheinung eines allgemeinen Gesetzes belassen wurde.

Auch die übrigen Stimmen vereinigten sich mit diesen Bemerkungen des v. Zeiller und so wurde beschlossen, von diesem Vorschlage keinen Gebrauch zu machen.[26])

ad § 1134. (II. 324, 569.)

Referent v. Scheppl bemerkte, in Böhmen, Mähren, Schlesien und Galizien seien die Gewährbriefe ganz unbekannt. Die Erwerbungsart des getheilten und ungetheilten Eigenthums sei ein und dieselbe. Die Erwerbungsurkunde werde beim Grundbuch einverleibt und dem Einverleibungswerber nach vollzogener Einverleibung zurückgegeben; darin bestehe die Manipulation in diesen Provinzen. Da die Gewährbriefe nur ein Gegenstand der österreichischen Praxis sind, welche wohl nicht nothwendig in den übrigen Provinzen eingeführt werden muss, so glaube Referent entweder in § 1134 in der ersten Zeile nach dem Worte »ist« einzuschalten »dort Landes, wo die Gewährbriefe üblich sind«, oder aber eine eigene Vorschrift für Böhmen dahin zu statuiren:

Wo die Gewährbriefe nicht landesüblich sind, ist die in dem § 1114 bestimmte Erwerbungsart hinlänglich,

denn im § 1114 sei die Erwerbungsart schon hinlänglich bestimmt.[27])

Dieser Erinnerug glaubte v. Zeiller anfänglich dadurch abzuhelfen, wenn das Wort »Gewährbrief« ausgelassen wird; denn da auch in Böhmen, Mähren, Schlesien und Galizien die geschehene Einverleibung immer auf der Erwerbungsurkunde angemerkt wird, so erhalte der Einverleibungswerber dadurch immer eine Bescheinigung, eine neue Urkunde, und der erste Theil des § könne also unbeschadet der verschiedenen Manipulation bestehen. Allein was den zweiten Theil, worin ein Poenale bestimmt wird, betrifft, da fände sich Stimmführer veranlasst, auf dessen Weglassen anzutragen, indem derselbe ein Gegenstand der Manipulationsvorschrift ist. Dadurch würde also der § so lauten:

Jeder neue Nutzungseigenthümer ist in der Regel verbunden, sich von dem Obereigenthümer eine Urkunde des erneuerten Nutzungseigenthumes zu verschaffen. Da aber Gemeinden und andere moralische Körper ordentlicher Weise nicht absterben, so sind sie verbunden, alle zehn Jahre um eine solche Urkunde anzusuchen.

Allein auch zu dem Endesatz wollten sich die böhmischen Hofräthe nicht verstehen, indem diese Vorschrift gegen die dortige Landesverfassung sei, nach welcher Gemeiden nur dann, wenn sie wirklich verkaufen oder die Realität auf andere Art weggeben um eine solche Urkunde sich zu bewerben und die damit verbundene Gebühr zu bestreiten haben.

Über diese Erinnerung bemerkte v. Zeiller, das neue Gesetz habe an den Rechten aus der Landesverfassung nichts ändern wollen, dies sage das

---

[26]) Již v komisi pražské menšina vyslovila se, že temperamentní puncta neposkytují dostatečného důvodu, aby od všeobecných zásad se ustoupilo, a strany okresu ašského učinila se výminka, ale že jedno jest a blahobytu Čech nebude na závadu, budou-li rozepře ve věcech manželských z okresu ašského podrobeny zemskému právu. (Prot. ze dne 22. dubna 1808.)

[27]) Pražská komise ku hlavě o děleném vlastnictví navrhla dva články, jež v protokolu do slova jsou uvedeny, ale týkají se věcí jiných. Třetí článek k § 217 II. dílu osnovy obč. zákonníka »in Bezug auf das Ansuchen eines Gewährbriefes bei Besitzveränderungen des Nutzeigenthümers« od referenta navržený komise většinou usnesla se vypustiti, poněvadž bez toho již v původním textu téhož § 217 obsažen jest (cit. prot.).

Einleitungspatent und der bei der letzten Revision aufgenommene unmittelbar nachfolgende § 1134 *b*.

Nun sei richtig die vorgeschriebene Wiederholung der Umschreibung nur eine Folge der herrschaftlichen Taxrechte, welche sich in jeder Provinz nach ihren Provinzialrechten richten; und da der § 1134 *b* deutlich sagt, dass an den Verhältnissen des Nützungseigenthümers zu dem Obereigenthümer durch dieses Gesetz nichts geändert werde; und da ferner des § 1114 bestimmt vorschreibt, wie das getheilte Eigenthum erworben werde, so erscheine nur der Rest dieses § als überflüssig. Im Anfange des § aber könnte man sagen: einen Beglaubigungsschein oder eine Urkunde.

Gleicher Meinung waren auch die übrigen Stimmen, und so ward beschlossen, den zweiten Absatz des § 1134 von dem Wort an »Da aber« wegzulassen.[28])

§ 449. (I. 296.)

v. Scheppl als Referent war hier mit der böhmischen Landescommission einverstanden, dass dieser § den Realcredit erschüttern würde, wenn nämlich der Schuldner ein anderes Pfand, als welches bedungen worden ist, unter dem Vorwand des Irrthums oder der Übereilung bestellen darf. Wenigstens würde dieser § zu sehr vielen Prozessen Anlass geben, besonders so lang Realitäten mit dem Papiergeld so ganz in Unverhältnis stehen und so lang Gläubiger, die mit der ersten Hälfte der gerichtlichen Schätzung bedeckt sind, doch nach dem wahren Werthe leer ausgehen können. Übrigens verkenne Referent nicht, dass diese Erinnerung nicht sowohl ein Provinzialstatut, als eine Abänderung der Gesetzesvorschrift betreffe.

v. Zeiller erwiderte zuerst, er würde diesen § nicht vom Pfand eines unbeweglichen, sondern nur eines beweglichen Gutes verstanden haben, denn bei erstern habe man sich des Ausdruks Hypothek bedient, dieser § sagt Pfand; bei erstern sage das Gesetzbuch, sich ein Pfand »bestellen«, hier heisst es ein Pfand »geben«; dann sei wohl auch nicht leicht einzusehen, wie bei Bestellung eines Pfandes auf unbeweglichen Gütern ein Irrthum, noch mehr aber eine Übereilung vorgehen könne, wo man sich auf das Grundbuch berufen, einen Satz ausfertigen, eine Schätzung berücksichtigen muss, alles Geschäfte, bei denen Zeit genug zur Aufmerksamkeit und Überlegung eintritt. Allein Stimmführer fände nicht, dass ein Bedenken entgegenstehe, diesen § wegzulassen; denn hat jemand aus offenbaren Irrthum oder Übereilung die Hypothek verwechselt, so ist Irrthum im Vertrag unterlaufen und dieser, wie die Vorschriften beim Vertrag schon bestimmt aussagen, macht den Vertrag ungiltig.

Auch v. Ehrenberg, v. Lyro und Ockl waren mit v. Zeiller einverstanden, dass dieser § wegbleiben soll; v. Lyro wollte auch denjenigen weglassen, welcher sagt, dass, wenn jemand kein hinlängliches Pfand hat, er sich ein besseres suchen könne, weil sich dies schon von selbst verstehe.

v. Pratobevera trug doch gegen die unbeschränkte Weglassung Bedenken, weil zwar, wenn bei beweglichen Pfändern eine Übereilung oder Irrthum Platz greift, die Vorschriften wegen Irrthum beim Vertrag Platz greifen, aber dadurch den Missbräuchen noch nicht abgeholfen ist, wenn sich der Gläubiger ohne Einvernehmen des Schuldners ein Pfand nimmt: bei einer Schuld von 1000 fl. lässt er sich auf alle Güter des Schuldners im Werthe von einer Million vormerken; allein auch bei Faustpfändern soll vorbehalten sein, sich ein anderes zu bedingen, oder ein anderes zu geben; denn die verpfändete und im Werthe auf 100 fl. angegebene Uhr zeigt sich nach vorgenommener Untersuchung nur in einem Werthe von 20%, sollte sich da der Gläubiger kein anderes Pfand bedingen können? Stimmführer würde also hier vorschreiben:

---

[28]) §§ 1145, 1146 vš. obč. zák.

Wenn über die Unzulänglichkeit oder das Übermass des Pfandes von der einen oder andern Seite Klage geführt wird, so soll der Richter das Pfand auf die Grösse der constituirten Schuld zurückführen.

Auf diese letztern Erinnerungen erwiderte der Präsident, den Missbräuchen wegen einer allgemeinen Vormerkung werde wohl dadurch gesteuert, dass die Vormerkungen justifizirt und daher nur nach Proportion der Schuld justifizirt werden würden. Überhaupt stehe dieser § mit dem § 238 des galizischen Entwurfes oder § 448 des neuen Textes in Verbindung und enthält dessen Contrapositum, könne aber nach dem Antrage des v. Zeiller unbedenklich weggelassen werden.

Welches dann auch durch Stimmenmehrheit beschlossen ward.

§ 471. (I. 320.)

Referent erklärte dem Vorschlage der Landescommission beizustimmen, dass die dinglichen Rechte der Dienstbarkeit auf unbewegliche Sachen auch ohne Einverleibung in die öffentlichen Bücher bestehen oder erworben werden können. Denn z. B. nach der Naturlage müsse der untere Grund vom höhern das Wasser aufnehmen; zu dem eingeschlossenen Grund müsse der Durchgang durch den einschliessenden bestehen; der Hausbalke ruht auf des Nachbars Mauer; der Besitzstand dieser Rechte seit undenklichen Zeiten müsse auch ohne bücherliche Einverleibung gegen Antastung schützen, so wie übliche Grundzinsen seit undenklichen Jahren auch ohne Verbücherung entrichtet werden müssen. In Böhmen bestünden durchgehends Dienstbarkeiten durch Verjährung auch ohne bücherliche Vormerkung. Durch das neue Gesetz würden daher unbezweifelte, seit undenklichen Jahren gegründete Rechte der Streitsucht Preis gegeben werden. Es scheine auch diese Vorschrift mit jenen der Verjährung nicht vereinbarlich, da die Verjährung als Erwerbungstitel angegeben wird, und dann es doch wieder heisst, dass nur durch die Vormerkung das dingliche Recht erworben werden könne. Dieser Grundsatz sei zwar unbezweifelt in Fällen, wo die sächliche Dienstbarkeit durch einen Vertrag, oder durch eine letztwillige Anordnung erworben wird, wo aber die Natur der Lage, oder die Verjährung ein Recht an der Sache gründet, könne die Vormerkung das erworbene Recht nur öffentlich befestigen und gegen Widerspruch schützen. Endlich würden bei Bestand dieser Vorschrift die Landtafeln, Stadt- und Grundbücher über die Hälfte vergrössert werden. Referent schlage deshalb folgendes Statut vor:

Sächliche Dienstbarkeiten sind und bleiben in Ansehung unbeweglicher Sachen auch damals dingliche Rechte, wenn sie in den öffentlichen Büchern auch nicht vorgemerkt worden sind.

Gegen dieser Antrag erklärte sich aber v. Zeiller; durch selben würde die ganze Materie von Landtafeln und Grundbüchern, von der Erwerbung eines dinglichen Rechtes und Grundsätze, die durch das ganze Gesetz statuirt sind, angefochten. Die Dienstbarkeit, soll sie ein dingliches Recht werden, muss einverleibt werden; erst dann gründet sie eine dingliche Klage. Das ist die Regel, von dieser kann keine Ausnahme statt haben, sonst zerfällt die ganze Materie. Was Referent für Einwendungen dagegen rücksichtlich der aus der natürlichen Lage entstehenden Dienstbarkeiten anführt, so sei zu bemerken, dass von dieser hier nicht geredet werde, diese seien ein Gegenstand der politischen Verfügungen, liessen sich im Gesetze nicht erschöpfen und den polititischen Behörden liege es ob, hier auch ohne dass eben der Eigenthümer des herrschenden Gutes nöthig hat, für sich eine Verjährung einer Dienstbarkeit oder Dienstbarkeit überhaupt anzuführen, Ordnung zu schaffen. Was die weitere Einwendung des Referenten rücksichtlich der Verjährung betrifft, so komme zu bedenken, dass das Gesetz in dem Laufe der Verjährungszeit, an den Rechten, wie die Verjährung angefangen, fortgesetzt

und vollendet, von wem und gegen wen ausgeübt wird, nichts ändert, überhaupt in dieser Materie nicht mit der Strenge, wie andere Gesetzgebungen zu Werk gegangen ist; wer aber ein Recht verjährt hat, wer die Zuerkennung dieses Rechtes ansucht, und wer nun sein persönliches Recht auch zu einem dinglichen umschaffen will, der muss auch die Einverleibung bewirken, sonst könnte ein dritter redlicher Besitzer gefährdet werden. Diese Vorschriften seien auch nicht neu, sondern schon in dem Landtafel- und Grundbuchspatente für Böhmen bestimmt und klar enthalten, müssen dort schon seit Jahren gehandhabt werden, und es sei daher nicht der mindeste Grund vorhanden, bei Gelegenheit, als man eine Provinz über ihre Lokalverhältnisse und denen daraus etwa notwendig folgenden Anpassungen in der Art der Ausübung der einen oder anderen Vorschrift einvernimmt, von reif durchdachten Rechtsprincipien abzuweichen. Stimmführer verharre also ganz auf den Text.

Gleicher Meinung waren auch die übrigen Stimmen und so wurde von dieser Erinnerung kein Gebrauch gemacht.

§ 1310. (II. 200, 441.)

Referent v. Scheppl glaubte, da er die Vorschrift des § 487 des westgalizischen Gesetzbuches in dem neuen Texte nicht mehr finde, sich auf seine bei der Berathschlagung über diesen § 487 für dessen Aufrechthaltung angeführten Gründe zu berufen.[29])

Damals habe er sich auf die Vorstellung des böhmischen Appelationsgerichtes gegen den herrschenden Missbrauch des § 298 des G. O. bezogen, wodurch die meisten Schuldsachen durch Erstreckungen, Wiedereinsetzungen, nichtige Appellationen und Revisionen und derlei Umtriebe durch Jahre verzögert werden; dies habe zur Folge, dass treuherzige, rechtliche Gläubiger lieber das Geld unbenutzt liegen lassen, als sich den Umtrieben des gerichtlichen Verfahrens und den beträchtlichen Prozesskosten preisgeben. Hiedurch trete die Schwierigkeit ein, Gelder gegen die gesetzlichen Interessen zu erhalten.

Dann habe sich Referent auf die vorkommenden Streitigkeiten berufen, wo der Gläubiger in der Erwartung, dass ihm seine ausstehenden Kapitalien zur rechten Zeit eingehen werden, ein Gut gekauft, Zahlungstermine auf den Kaufschilling nach dem Masse versprochen hat, als er hoffen konnte, dass seine Kapitalien eingehen werden; in dieser Erwartung habe er sich gegen den Verkäufer sogar zu einem Reugeld verstanden, auch wohl gar die Klausel sich gefallen lassen, dass im Nichteinhaltungsfalle der Kauf für erloschen angesehen und das Darangeld dem Verkäufer eigenthümlich bleiben soll. Man könne sich bei Erledigung eines solchen Prozesses wohl nicht des Gefühls erwehren, dass dieses strenge Recht ein Unrecht enthalte.

Wenn nun das allgemeine Billigkeitsgefühl die Leiterin der Gesetzgebung sein soll, so sei nicht abzusehen, warum das bürgerliche Gesetz für einen jeden Beschädigten sorgt, damit er zur Entschädigung gelange, und geradezu mit dem einzigen Gläubiger, welcher gegen die gesetzlichen Interessen seine Gelder ausgeliehen hat, eine Ausnahme macht, dass dieser auf keine Entschädigung aus der Zahlungszögerung des Schuldners einen Anspruch machen könne.

Dass aber durch Weglassung des § 487 des westgaliz. Gesetzes der Gläubiger von allem Entschädigungsrechte ausgeschlossen worden, ergebe, sich aus dem § 1314[30]) wo es heisst: doch darf bei Darlehen der Betrag, worauf der Richter erkennt, wegen verzögerter Zahlung die höchsten rechtlichen Zinsen nicht übersteigen. Dieser § spreche doch gewiss nur von Zögerungs-

---

[29]) Vz. *Ofner*, II., str. 200, 202.
[30]) § 1336 vš. obč. zák.

zinsen und setze einen Unterschied zwischen ausgeliehenen Geldern mit oder ohne bedungene Interessen voraus, in welch letzterem Falle der § 989 4% zwischen Nicht-Handelsleuten und 6% zwischen Handelsleuten ausmesst. Wenn also keine Interessen bedungen worden sind, so spreche der Richter die rechtlichen Verzögerungszinsen in Folge § 989 zu 4 oder 6% zu. Sind aber nach Zulass des § 988 5 oder 6% durch den Darlehensvertrag bedungen worden und der Richter darf über die rechtlichen Zinsen nichts weiter zusprechen, so spreche der Richter bei Zuerkennung der bedungenen Interessen keine weiteren Zögerungsinteressen zu, indem der Gläubiger nur das, mithin nicht mehr erhält, als was er vor der Zahlungszeit und Verzögerung bedungenermassen erhalten hat und die Zögerung nicht entziehen kann; mithin sei der Gläubiger, welcher sich Interessen bedungen hat, weit ärger daran als derjenige, welcher sich keine bedungen hat, indem letzterer ohne Interessenbedingung infolge § 989 aus der Zalungszögerung Interessen erhält, ersterer aber nur die bedungenen Interessen, welche ihm vor der Zahlungsverzögerung schon gebührt haben; folglich durch die Zalungsverzögerung erhalte er ganz und gar nichts. Dies sei auch die wichtige Ursache, warum die Schuldner die Schuldklagen unter dem Schutze des § 298 der G. O. Jahre lang aufzuschieben trachten, da sie aus der Zalungszögerung nichts zu fürchten haben.

Wenn die Landescomission vorausgesehen hätte, dass der § 487 des westgalizischen Gesetzbuches wegbleiben wird, so würde sie gewiss auf ein besonderes Statut für Böhmen zur Steuerung des Wuchers und Hintanhaltung der gewöhnlichen Zahlungsverzögerung angetragen haben. Referent wolle dies nun thun und schlage dafür folgende Vorschrift vor:

Lässt sich der für den Gläubiger aus der Zahlungszögerung verursachte Schade mit Zinsen nicht ausgleichen, so kann derselbe seinen Schaden einklagen.

Zuerst bemerkte v. Zeiller, die Gründe, welche Referent für seinen Vorschlag anführt, passen nicht nur auf die Kontrahenten in Böhmen, sondern auf alle auch in den übrigen Provinzen, was in einer Rechtens ist, müsse es auch in der andern sein; also auch diese Erinnerungen seien kein Gegenstand eines Provinzialstatutes sondern einer Abänderung des allgemeinen Gesetzbuches. Über den Vorschlag selbst komme aber zu bemerken, dass darüber schon debattirt worden sei, und Stimmführer fände sich nicht bewogen durch die Behauptung, dass die Vorschriften der Gerichtsordnung, welche jene des Gesetzbuches exequiren und unterstützen müssen, nicht befolgt werden, von den Gesetzesvorschriften abzugehen. Gleiche Ursachen könnten noch an vielen Orten statt haben, und alle Einwendungen des Referenten bestünden wesentlich darin, dass die Gerichtsordnung nicht gehandhabt wird, worauf doch das bürgerliche Gesetzbuch nicht berechnet werden kann. In einem sonderbaren Lichte würde es erscheinen, wenn man im Gesetzbuche eine Strafe für fruchtlos verstrichene Zahlungsfristen festsetze und auf der andern Seite in der Gerichtsordnung alle Vorkehrung trifft, dass unbezweifelte Schuldscheine mit aller Kürze und Strenge gehandhabt werden. Hat der Gläubiger in dem Schuldscheine oder in dem ganzen Geschäfte etwas versehen, was das Geschäft zweifelhaft darstellt, dann sei es seine und nicht der Gesetzes Schuld, wenn er aus der Verzögerung Schaden leidet; übrigens wird der Bedachtsame sich in keine Geschäfte einlassen, bis er nicht auf der andern Seite der Zahlung versichert ist, oder sich des Vorbehaltes des § 1314 bediene. Wenn man den Gläubigern den Schaden einzuklagen zugesteht, so wird fast bei jedem Darlehensgeschäft ein zweiter Prozess entstehen und daher zu vielen weitläufigen Prozessen Anlass gegeben werden.

v. Ehrenberg war hier mit v. Scheppl, die übrigen Stimmen aber mit v. Zeiller einverstanden, und so wurde euch hier die Erinnerung des Referenten übergangen.

Und somit waren die Berathschlagungen über die Provinzialstatuten geendet und sie werden durch Vortrag der höchsten Entscheidung vorgelegt.

K všeob. obč. zákonníku vztahují se dále protokoly o sezeních, jež konala se dne 12. a dne 26. července 1810.[31])

V obou sezeních jednání týkalo se pojmenování zákonníka.

V sezení prvém oznámeno bylo nejv. rozhodnutí ze dne 7. července 1810, učiněné o přednešení ze dne 22. ledna 1810, jímž praesidium komise podalo císaři superrevidovanou osnovu zákonníka.[32]) Referent (*Zeiller*) uvedl, že v pojmenování ustanoveném přídatek »mit Einschluss Galiziens« není obyčejný a zdá se býti zbytečný, poněvadž německými zeměmi dědičnými zahrnují a rozumějí se veškery provincie mimo Uhry, a v patentu vyhlašovacím výslovně zrušuje se zákonník v Haliči nyní platný, pročež aby se nejp. předložení učinilo, nemá-li přídatek onen snad se vynechati. Zařízení příslušné aby se zůstavilo praesidiu. V protokolu hned při tom se podotýká, že nejp. přednešení dne 26. téhož m. bylo podáno. Na konci protokolu souhrně zaznamenáno jest, že nebylo námitek proti navrženým opatřením.

V sezení odbývaném dne 26. července 1810 předseda *v. Haan* k protokolu učinil připomenutí, srovnávající se s přednešením, jež otiskl *Ofner* II. na str. 589, i stalo se jednohlasné usnesení učiniti prosbu, kterou vrcholí toto přednešení.[33])

V sezení dne 12. července 1810 jednalo se dále o nejv. rozhodnutí ze dne 9. července 1810, jímž vyřízeno jest přednešení ze dne 22. ledna 1810, otištěné u *Ofnera* II. na str. 605 n. 1. Císař vzal obsah téhož přednešení k vědomosti a přikázal komisi, že se spojenou dvorní kanceláří o to se srozumí, je-li potřebí, aby zápověď podpachtu pro Bukovinu dne 16. srpna 1805 ustanovená[34]) další podržela platnost.[35]) V protokolu čte se: Da es nach dieser Resolution von allen bisherigen Provinzialstatuten über die im bürgerl. Gesetzbuche enthaltenen Gegenstände abkommt, so werde sich vorbehalten, sie den Landesstellen seiner Zeit, wenn ihnen das Gesetzbuch mitgetheilt wird, bekannt zu machen. Kromě toho že některé hlasy uznaly, kterak sice § 11 obč. zák. vedle resoluce té dobře může obstáti, poněvadž jej rozuměti jest pouze na statuta, jež by snad budoucně podle okolností byla potvrzena, pro větší však zřetelnost že na místo slov »bestätiget worden sind« má se položiti »bestätiget werden«, aby třeba nevznikla klamná představa, že statuty takové vskutku byly potvrzeny.

---

[31]) Protokoly ze dne 13. prosince 1810 a ze dne 21. a 22. března 1811 *Ofner* (II. str. 611 a násl. a str. 646 a násl.) sděluje.

[32]) Vz. *Pfaff* a *Hofmann*, Comm. I. str. 31 a násl. Změnu v patentu vyhlašovacím nařízenou (str. 33) uvádí *Ofner*, II. str. 457 v pozn.

[33]) Vz. dále *Pfaff* a *Hofmann* n. u. m. str. 32 n. 177.

[34]) Dv. dekr. ze dne 20. září 1805 sb. z. s. č. 749.

[35]) Circulare, jež v zmíněném přednešení se navrhovalo, dvorní kancelář měla vydati, uznají-li souhlasně ona i komise za nutné, aby zůstalo při zápovědi této. Kdyby souhlasně uznaly, že zápovědi té potřebí není, pak že o vydání jeho nemůže býti řeči. Jestliže by se mínění komise a dvorní kanceláře dvojila, mělo se ihned učiniti o tom přednešení.

Dne 4. července 1811, když uvažovala se opatření ještě potřebná »aus Gelegenheit der nun berichtigten Auflage des deutschen Textes des neuen a. b. Gb.« — zejmena také rychlé dokonání překladu českého — bylo usneseno »der k. k. obersten Justitzstelle zur eigener Kenntniss und zur Verständigung der Appellazionsgerichte zu eröffnen . . . dass die Gesinnung Sr. Majestät dahin gehe, keinem besonderen Rechte oder Statute für die einzelnen Provinzen neben dem a. b. Gb. Statt zu geben.«

Domysl *Pfaffa* a *Hofmanna,* Comm. I. str. 230, že přednešení ze dne 22. ledna 1810 dalo podnět k dvornímu dekretu ze dne 13. července 1811, tím tedy se potvrzuje.

